

FUNDACIÓ NOGUERA

ESTUDIS, 56

ELS MARGARIT
DE CASTELL D'EMPORDÀ
Família, noblesa i patrimoni
a l'època moderna

MANEL GÜELL

BARCELONA, 2011

© Manel Güell Junkert, 2011
Edita: Pagès Editors, S L
Sant Salvador, 8 - 25005 Lleida
editorial@pageseditors.cat
www.pageseditors.cat
Primera edició: desembre de 2011
ISBN: 978-84-9975-059-0
Dipòsit legal: L-787-2011
Impressió: Arts Gràfiques Bobalà, S L
www.bobala.cat
Rel·ligat: Enquadernacions Prats XXI S L

*Al meu pare Josep M. Güell Socias (†),
el més lleial amant de la literatura universal que conec.*

*En lo cor de nostra terra
quin arbre s'hi féu tant alt!
d'arbres com aquests a Europa
tantost pels dits són comptats.
Ses arrels que als fons s'endinsen
s'escampen més que el brancam;
d'ampla roca rabassuda
pel menys lo menys té mil anys*

Marià AGUILÓ, "L'arbre de la pàtria"

SUMARI

PREFACI	11
ABREVIATURES I SIGLES	19
 GIRONA.	 21
Els orígens	21
El primer Bernat Margarit († 1366)	21
Bernat II Margarit, conseller reial (v. 1340-a. 1416)	28
Els Margarit itàlics	32
L'abat de Sant Pere de Rodes	33
L'abat d'Amer.	34
La branca de Sant Gregori	35
El feu	35
Els Pau.	37
Els germans Margarit de Pau	42
L'ínclit cardenal	51
Lluís de Margarit Bertran (v. 1445-d. 1492).	64
Els fills de Lluís de Margarit Bertran.	70
El brancó bord de Francesc de Margarit (v. 1440-v. 1492)	72
 CASTELL D'EMPORDÀ.	 83
Sant Martí de Llaneres	83
La població	86
L'església parroquial	90
La capella de la Mare de Déu del Remei	93
El castell	96
El molí.	100
Tapioles	103
La batllia de sac.	103

El feu	105
Estralls per motius bèl·lics	125
Els Vilagut-Santfeliu, primers barons del terme	127
Guillem I de Vilagut († v. 1354).	127
Guillem II de Vilagut († a. 1404)	132
Francesc de Vilagut. El pas als Santfeliu	132
Els Margarit, senyors de Castell d'Empordà	134
Bernat de Margarit de Peguera († v. 1478)	135
L'heretat castellempordanesa.	138
Els Bertran	140
Els Bertran "de Gelida", negociants i cortesans	141
Els Bertran "intrusos".	150
Joan Bertran (v. 1430-v. 1499), el nostre cavaller	153
Els Margarit quatrecentistes i cinccentistes	157
Pere de Margarit Bertran (1455-v. 1498), el descobridor	157
Lluís de Margarit Carrillo (1484-1560)	167
Pere (II) de Margarit de Vallseca (1524/25-1590)	173
Sant Feliu de la Garriga	180
El terme jurisdiccional.	180
Els Gallart.	205
Leandre de Margarit de Gallart (1556-1638)	208
El patrimoni Vilanova-Desvern-Llabià: Sant Pere Pescador, Amer, Girona, Ruïlles i Torroella de Montgrí	232
Jerònima de Vilanova Desvern, la pubilla	232
Jerònima de Vilanova Desvern, <i>la rica fembra</i>	238
Felip de Margarit de Sunyer (v. 1575-1632).	261
Beatriu de Biure de Vilanova (v. 1580-1641)	278
ELS MARGARIT DEL SEGLE XVII	287
Els Biure de la Conca de Barberà	289
Un llinatge altmedieval	289
Patrimoni dispers: la Conca, el Segrià, Solsona, Agra- munt i Tarragona	293
Rafel de Biure de Montserrat, l'últim senyor bandoler de les comarques meridionals	317
Josep de Margarit de Biure (1602-1685), l'hereu, el militar i l'exiliat	326

Hereu universal	326
Líder polític i militar	327
El patrimoni: guanys i pèrdues	333
Els procuradors del senyor marquès	349
Els fills amb Maria de Biure de Cardona-Rocabertí	356
Patrimoni compost, herència composta	368
Jaume de Margarit de Biure (1635-1700), el baró més efímer	371
Joan de Margarit de Biure (1629-1701), el primer comte de Montagut	374
 ELS MARGARIT, COMTES DE MONTAGUT	 389
El comtat de Montagut	389
Una herència retorçada	390
Quatre dades sobre els Cruïlles-Santapau, de Montagut.	396
El patrimoni dels Cruïlles de Montagut	404
Els darrers Margarit	417
La marquesa d'Aguilar, Rafela de Negrell de Bas (1656-1719)	417
Joan de Margarit de Negrell (1683-1763), el cinquè marquès d'Aguilar	431
Domènec de Margarit de Negrell (1685-1777), el darrer Margarit marquès d'Aguilar	442
El potencial econòmic dels Margarit a mitjan segle XVIII	457
Els procuradors del segle XVIII	470
A tall d'epíleg: els Bon	483
Els Bon de Montpeller.	484
Pierre François Ignace de Bon de Pujol (1719-1792).	487
Melcior Lluís de Bon de Margarit (1755-1838).	494
 A TALL DE CONCLUSIONS	 499
 FONS I BIBLIOGRAFIA	 507
Fons	507
Compendis impresos i repertoris manuscrits.	508
Bibliografia.	510
Bibliografia en línia	537

APÈNDIXS	541
Documents	543
Quadres	655
Arbres genealògics	667
Índex toponomàstic	689

PREFACI

Escriure sobre la família Margarit, senyora de Castell d'Empordà, és escriure sobre quatre famílies esglaonades en el temps: els Margarit de Girona, els d'Empordà, els de Tarragona i els del Rosselló. També és escriure sobre més d'un cognom: Margarit, Bertran, Gallart, Vilanova, Biure, Cruïlles, Bon, etcètera. Tots aquests indrets i cognoms es barregen i entrecreuen al llarg d'una successió genealògica de més de 500 anys.

Efectivament, les primeres notícies dels Margarit gironins són de 1304, any en què Jaume II cedia un molí a la Séquia Monar a Berenguer Margarit.¹ Llavors que entraven al segle xiv, els Margarit no passaven de ser una modesta família d'apotecaris.² D'aquesta notícia al 1838, any en què mor Melcior Lluís de Bon de Margarit, hi va més de mig mil·lenni,³ en el decurs del qual els primers Margarit, apotecaris, i tot seguit propietaris de molins a la ciutat de Girona, s'instal·len a Sant Gregori i a Castell d'Empordà, feus que senyoregen, i serveixen el país amb prohoms, hàbils diplomàtics, intrèpids aventurers, reconeguts estadistes i ferotges militars, passant de simples ciutadans de Girona (segle xiv) a marquesos, comtes i barons d'una dotzena de feus (segles xvii-xviii). I també proporcionant personatges tan il·lustres com el cardenal Joan de Margarit de Pau, el descobridor Pere de Margarit Bertran, el líder revolucionari Josep de Margarit de Biure, a més d'un conseller i d'un secretari reial, un cavaller de Calatrava i un altre de Sant Jaume, un ardiaca, tres abats, quatre bisbes, dos coronels de cavalleria i un

1. SOBREQÜÉS [1958] 259.

2. Amb uns orígens encara per revisar "a la vista de nombrosos documents notariais del segle xiv". GUILLERÉ [1993-1994] I, 134 n. 191.

3. Més i tot, si tenim en compte que s'ha establert tota la descendència fins als nostres dies del vescomte de Durban, gendre de Josep de Margarit. BOURJADE [www].

virrei. És aquest un balanç gens menyspreable si pensem que es tracta d'una família de la petita noblesa rural nord-catalana que no accedeix al primer estament fins ben entrat el segle xv.

Una família que no deixa de ser la mateixa, amb la genealogia a la mà, però que, tanmateix, té alguns membres que no dubtaran a modificar, alternar i/o intercanviar els cognoms per tal de reivindicar l'heretatge d'un patrimoni. Això és així quan el titular d'un patrimoni vincula un feu. La vinculació obliga els successors a usar les armes i els cognoms del titular, ja que no pot succeir-lo ningú que no tingui el cognom del vinculador. Aquest fenomen, que pot tenir, a primera vista, una solució ben fàcil, es complica quan una família aspira no a un, sinó a diversos patrimonis vinculats.⁴ Es fa més palesa que mai la necessitat de llegir entre línies i saber trobar la interpretació correcta quan ens trobem davant d'un document antic, ja que no sempre allò que hi posa és el que sembla. D'aquest embolic de cognoms i de patrimonis, se n'ha d'anar estirant el fil i destriant els cabdells amb molta cura, si no ens volem perdre.⁵

D'aquí l'extrema atenció que s'ha de prestar a la documentació, a tota la documentació possible, sobretot si prové de l'arxiu patrimonial de la família. Pedra angular d'aquesta investigació ha estat el fons documental aplegat a l'Arxiu Biure-Margarit, integrat per peces documentals, registres i extractes recuperats a la dissetena centúria. Efectivament, aquest fons és bàsicament el que anomenaríem un arxiu de complement, o sigui, reconstruït amb còpies d'originals d'altres arxius. La iniciativa es deu a Josep de Margarit de Biure, el qual, des de l'exili a Perpinyà, temia pel seu patrimoni a Catalunya, confiscat per Felip IV.⁶ La Pau del Tractat dels Pirineus el 1659 i les successives (precàries) paus de les successives guerres que s'esdevingueren aquella segona meitat de segle marcarien la pauta d'una inestabilitat civil contra la qual caldria guardar-se. Els Margarit van veure confiscats els béns l'octubre de 1652, fins a després de la Pau dels Pirineus, l'abril de 1660; també el

4. Vegeu el cas dels Corbera, barons d'Altafulla i la Nou, hereus dels Santcliment i dels Castellet, tots dos vinculats, a GÜELL [1993].

5. Al present treball, hem optat per anomenar cada membre del llinatge pels seus cognoms naturals, independentment de com apareix documentalment. És la manera d'aconseguir que el lector no es faci un embolic o confongui l'un per l'altre.

6. Resulta significatiu que amb data 15 d'octubre de 1652, tan solament unes hores després que Barcelona capitulés i els hispànics haguessin entrat triomfants a la capital catalana (i també a Girona, on jurà per virrei el marquès de Mortara —dia 12 d'octubre—), el regent de la Reial Tresoreria Miquel de Çalbà de Vallgornera, filipista entre filipistes, ja s'hagués afanyat a designar un "batlle electe" a Castell d'Empordà i l'instés, juntament amb el notari de la cúria baronial, a aixecar inventari del castell. Arxiu Històric de Girona [= AHG], *Castell d'Empordà*, núm. 2, notari Joan Pau Thió, 1647-1653.

setembre de 1667, fins a principis de 1670, i el desembre de 1673, fins al gener de 1679, i el maig de 1685, fins al febrer de 1698, etcètera. Josep de Margarit enviaria diversos apoderats per fer la feina de reconstruir el seu arxiu i recuperar els títols i documents de propietat que l'acreditaven com a amo i senyor d'allò que sempre havia estat seu. A grans trets, direm que una primera compilació, l'any 1651, anà a càrrec del lleidatà Guillem Berenguer, notari establert a Barcelona, a qui seguí un segon procurador, el doctor Abdó Fabra, que elaborà un informe "lo any 1682 o 1683";⁷ finalment, ja a mitjan segle XVIII, era el notari Josep Roca Mas, procurador general de la família, qui tancava la tasca, aplegant allò més important en un volum a tall de registre indexat o *Especulo*.⁸ Val a dir que la tasca d'aquests apoderats, a més d'ingent, pacient i exhaustiva fins on es podia als segles XVII i XVIII, devia veure's dificultada per l'absència de col·laboració de les autoritats hispàniques. Com a mostra, direm que els primers procuradors tramesos per Josep de Margarit després d'acabada la guerra de Separació per gestionar la reclamació dels béns confiscats en virtut del Tractat de pau dels Pirineus van ser immediatament empresonats tot i la pau concertada i la normalització de les relacions diplomàtiques.⁹ Aquesta documentació aplegada a pes de salari d'advocat, que sabem que fou organitzada mínimament pel lletrat Josep M. Miret el 1817,¹⁰ juntament amb d'altre material posteriorment afegit, degué fer cap a Barcelona com a munició dels inacabables plets de la família, i ha pervingut dividida en dos fons. El més gran, compost per documentació judicial, és el conegut com Arxiu Biure-Margarit i està dipositat en una quarantena de lligalls a l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, i l'altre, compost per peces documentals soltes (llibres de registre, de plets, de comptabilitat, de censals, llevadors, etcètera), rau a l'Arxiu Històric de Protocols de Barcelona [= AHPT], repartit entre les sèries Miscel·lània i Pergamins. Gràcies, doncs, a aquesta dinàmica litigística

7. Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona [= AHCB], *Patrimonial*, sèrie III, llig. 5.1.

8. *Especulo per abecedari de actes fet per Josep Roca y Mas, notari reial y caudic de Barcelona, de las Casas y familias de Biure y Margarit, Cruïlles y Santa Pau, marquesos de Aguilar y Comtes de Montagut*. Segles XII-XVIII, 1.040 f. (Arxiu Històric de Protocols de Barcelona [= AHPB], *Miscel·lània*, núm. 62, llig. 6). [= *Especulo*...]. Vegeu, així mateix, CARBONELL [2002] 21-22 i n. 4, el qual va tenir l'oportunitat de consultar la totalitat dels lligalls de l'AHCB, la meitat dels quals foren retirats posteriorment per qüestions de conservació.

9. Primer va enviar un lletrat, després un capellà —Jaume Gasch— i seguidament un militar —el capità Trilla—. El 1672, un d'ells feia més d'un any que era a la garjola.... SALES [1992] 14.

10. "1817. Notas de Dn. José Mª Miret relativas al arreglo del Archivo del m. illo. Sr. Mars. de Aguilar". AHCB, *Patrimonial*, sèrie III, llig. 26.

s'ha salvat bona part de la informació de l'arxiu familiar, perquè el que era el gros de la documentació original sembla que es va perdre durant la Revolució del 1936. Pelai Negre i Pastell assegurava haver-hi pogut accedir abans gràcies al fet fortuït de ser parent llunyà dels Boy, la família torroellenca que va comprar Castell d'Empordà, l'arxiu del qual guardava, a (les golfes de?) casa seva, Enriqueta Boy Pla. Això li va permetre elaborar un magnífic article sobre els primers senyors de Vallespinosa, tot admetent que "l'arxiu de la família Murtra-Boy va desaparèixer quan la revolució i per tant molts dels documents que citaré són ja introbables".¹¹

A més de l'*Especulo* ja esmentat, a l'Arxiu Històric de Protocols de Barcelona també hi consten altres peces importants com la *Rúbrica de varios papiers de las casas de Biure, Margarit, Cruïlles y Santapau...*, un altre aplec de regests, estructurats per propietats; el *Llibre de la Cort del honorable balle de Vallespinosa...*, on s'apleguen les ordinacions baronials de Vallespinosa i diversos actes protocol·litzats a la cúria del batlle; el *Llevador núm. 1 del Patrimoni Biure y Margarit*¹² un manual de censals que aplega, per ordre d'actors, tots els censals creats, hereitats, definits i/o executats dels Margarit (amb especificació de l'acte de creació, vinculació, estat, etcètera); la *Notícia de tots los plets de la Casa de Biure y Margarit, resident en la vila de Perpinyà, de que Jph. Roca y Mas, nott. Rl. y Causídich, he vist los processos* (1754),¹³ que ordena tots els plets judicials dels Biure-Margarit pel nom dels titulars contraris, a partir dels documents que encara trobà el doctor Roca; el *Resum de plets entre lo il·lustre Marqués de Serdanyola y lo illustre Marqués de Aguilar, sobre la recuperació del lloch de Prejens...*, un llibre-índex que ordena els regestos de tots els actes judicials relatius al plet dels Biure-Margarit contra els Rubí de Marimon, marquesos de Cerdanyola, en litigi per la possessió de la senyoria de Preixens, etcètera. Aquestes peces documentals custodiades a l'AHPB contenen, com he dit, regestos de documents concrets, molts dels quals figuren dins dels protocols de notaris barcelonins, també dipositats en aquest centre arxivístic, i d'altres, en els arxius comarcals de la localitat que correspongui. La consulta d'aquest formidable aparat documental era

11. NEGRE [1974] 232. Una part d'aquest fons documental se'l devia endur cap a casa, on també es van fer notar els estralls revolucionaris. En referència a un document concret de venda de 1442 d'una peça de terra de Pelacalç, admetia "que se encontraba en el archivo familiar de mi casa de Torroella de Montgrí. Desapareció en 1936, conservo un resumen de su contenido...". NEGRE [1962] 24-25 n. 13.

12. AHPB, *Miscel·lània*, núm. 31, llig. 1. [= *Llevador de censals...*]

13. AHPB, *Miscel·lània*, núm. 73, llig. 3. [= *Notícia de tots los plets...*]

fonamental per escometre el present treball, i es pot considerar un dels tres pilars sobre els quals s'ha assentat (essent els altres dos peus del trípede, el buidatge de la documentació notarial i la bibliografia).

En aquesta obra, pretenem bàsicament donar una visió integral de tots els Margarit pertanyents a l'època moderna, fins ara tractats per parts, a bocins.¹⁴ Jaume Sobrequés i Christian Guilleré s'ocuparen dels Margarit medievals; els colombistes, amb Pere Català al capdavant, han biografat el descobridor Pere de Margarit Bertran; a l'entorn de figures com l'ínclit cardenal Joan de Margarit de Pau o del revolucionari Josep de Margarit s'han inspirat no pocs altres historiadors.¹⁵ Són aportacions historiogràfiques que esdevenen peces del nostre trencaclosques, un trencaclosques que no es podia escometre ambiciosament si no era, com hem dit, treballant l'Arxiu Biure-Margarit i buidant les notaries de Castell d'Empordà i de Girona, a més d'altres fons documentals i fonts bibliogràfiques. És una posada al dia que aplega, actualitza, corregeix i augmenta considerablement les dades i notícies sobre aquest llinatge empordanès. Una part important del nostre treball serà la referent al patrimoni immoble i baronial de la família. Són molts els documents que ens en parlen, que el detallen i en donen generoses precisions, i nosaltres no l'hem volgut negligir perquè ens retrata nítidament una evolució econòmica i política molt interessant.

Al capítol d'agraïments, no hi podem incloure l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona. Les consultes a les seves instal·lacions no les hem fet gràcies a la direcció del centre, sinó malgrat les dificultats que hi posava en prohibir la possibilitat de fotografiar documents amb una càmera digital particular. Així, en lloc dels quatre dies que vam necessitar, per exemple, a Girona per captar més de 1.500 documents, per buidar aquest arxiu barceloní han estat necessaris mesos sencers i gastar molts diners en transport i en còpies escanejades a preus abusius (amb una qualitat de la còpia en suport paper ben per sota de la que hauríem pogut obtenir digitalment, i que en més d'un cas ha marcat la diferència entre poder llegir el document o no poder). L'esforç esmerçat només ha tingut com a recompensa l'amabilitat i atenció del seu personal i director, sempre amatents a facilitar la tasca dels seus usuaris, llevat, és clar, de permetre la reproducció digital. Podríem dir el mateix de

14. Excepció feta d'algunes aportacions sense pretensions. MARQUÉS [1967]; LAZERME [1975-1977] II, 308-320; CATALÀ [1994], etcètera.

15. Margarits medievals: SOBREQUÉS [1958]; GUILLERÉ [1993-1994]. Pere de Margarit: SOBREQUÉS [1952]; CATALÀ [1993]; CATALÀ [1999-2000]. Cardenal Margarit: TATE [1976]; CALZADA [1984]; MIRAMBELL [1984]; SOBREQUÉS CALICÓ [1988]; LUCERO [2006]; MIRAMBELL [2006]; SOBREQUÉS [2006]; PUJOL [2007]. Josep de Margarit: PELLA [1930]; SERRANO [1988], etcètera.

l'Arxiu de la Corona d'Aragó, i també dedicar un retret similar per a l'Arxiu Diocesà de Girona, on només estava permesa, quan nosaltres hi vam acudir, la reproducció digital particular pagant-la a un euro la fotografia. Coses com aquestes són les que no permeten avançar culturalment un país. Cal liberalitzar urgentment l'accés (i la reproducció) als fons documentals.

Amables i dilectes han estat també a l'Arxiu Històric de Girona, d'on hem d'agrair a Santi Soler i a l'Isidre el desplegament sense reserves d'una fructífera col·laboració que ha estat base, sens dubte, del bon rendiment de treball assolit els dies que vam sojornar a Girona. No menys ho ha estat l'amic Laureà Pagarolas, sempre sensible i amant a les nostres necessitats. La resta de personal dels arxius que hem consultat també s'ha portat amb la correcció i l'alta professionalitat que es podia esperar d'arxivers catalans. Esment especial a favor de Beatriz Canellas (ACA), que ens ha ajudat, aconsellat, assessorat i també posat bona cara davant les múltiples consultes que ha hagut d'atendre. Si volem ser justos, també hauria de reservar un agraïment pel bon amic Pablo de Sàrrega Samper (†), que va llegar a la posteritat el seu voluminós arxiu genealògic, consultable a l'ACA a través de Canellas.¹⁶ En una de les minutes que componien l'expedient de la genealogia dels Margarit, Pablo ja advertia, en un comentari al marge de pròpia mà (i data de 20 de juliol de 1991): "Esto es lo que tiene Armand [de Fluvià], pero él mismo reconoce que hay mucho lío con estos Margarit...". Basant-nos en el seu esforç, al de Lazerme abans que ell, i a tot l'aparat documental consultat, creiem haver superat aquestes dificultats, i podem oferir, avui per avui, un arbre genealògic bastant definitiu de la família que va senyorejar Castell d'Empordà. Gràcies. Fora de l'àmbit arxivístic, no podem deixar-nos l'amic Ramon Rovira Tubelles, de Gelida, estudiós del llinatge dels Bertran, que ens ha facilitat generosament tot el que tenia investigat sobre els Bertran gelidencs i, per descomptat, a l'amic Armand de Fluvià, que m'ha precisat algunes dades genealògiques, sobretot pel que fa a l'arbre dels Vilagut i dels Vilanova. Igual de generosos han estat Andreu Galera Pedrosa, arxiver cardonenc autor d'una tesi doctoral sobre la baronia d'Aguilar, que tampoc va dubtar a facilitar-nos, i Josep M. Llobet Portella, que ens va fer arribar sengles articles sobre la baronia d'Artesa de Segre. Al mossetí Jean Pares no hem tingut encara el plaer de conèixer-lo directament, però a través de la Xarxa ens ha prestat dades i passat valuosa informació sobre els Margarit setcentistes i vuitcentistes. És

16. Vegeu els mots inicials que li vam dedicar a GÜELL [2006] 16 n. 3.

una d'aquelles “amistats virtuals” que algun dia haurem de formalitzar. A tots ells, el nostre agraïment sincer.

Però tot això no hauria servit de res sense l'ajut de Fundació Noguera, que ha finançat a través de la divuitena beca “Raimon Noguera”, de 2008, tant d'esforç esmerçat, i en especial dels seus president i secretari, senyors Joan Josep López Burniol i Josep M. Sans Travé, que de bell antuvi van creure en el nostre projecte, i hi van apostar sense reserves. Ha estat, sens dubte, l'impuls que feia falta per traure endavant aquest treball.

Fonamental, encara que no ho sembli, és sempre l'ajut i la col·laboració d'una altra persona, la meva esposa Maite, que amb dosis inesgotables d'estimació i paciència, i el seu treball domèstic abnegat i silenciós, m'ha proporcionat el temps i el marc idoni per al processament i la interpretació dels milers de dades acumulades, la redacció del text i les inacabables correccions efectuades. Queden amics i coneguts que d'alguna manera també hi han posat el seu gra de sorra, amb assessoraments, consells i/o ànims, i que no vull esmentar nom a nom per no deixar-me'n cap, encara que sé que no m'ho tindrien en compte.

ABREVIATURES I SIGLES

*	Any de naixement
=	Any de matrimoni
†	Any de defunció
≈.....	Unió fora del matrimoni
a.	abans de
d.	després de
v.	vers
-	d'un any a l'altre
/	entre un any i l'altre
/ /	Constatat documentalment aquell any
T	Any del darrer testament
∞	Any dels capítols matrimonials
1, 2, 3...	Primer matrimoni, segon matrimoni...
(1), (2)...	Fill del primer matrimoni, fill del segon...
BH	Burgès honrat
CHB	Ciutadà honrat de Barcelona
(e)	Nomenament electe
<i>Corts</i>	Assistència a les Corts Generals de dit any
<i>Cavaller</i>	Privilegi de cavaller concedit dit any
<i>Noble</i>	Privilegi de noblesa concedit dit any
N. N.	<i>No nomine</i> (no consta el nom)
s. d.	<i>sine data</i> (no consta la data)
...	Dada suposada
?	Dada no segura
Sr.	Senyor de
Vcte.	Vescomte

GIRONA

Els orígens

Per rebuscar entre els orígens de la família Margarit, hauríem de transportar-nos fins a la Girona baixmedieval que tan bé ha descrit Christian Guilleré i, abans que ell, alguns altres. És en el context d'aquesta important ciutat catalana on es localitzen les primeres notícies dels Margarit, on destaquen, progressen, s'enriqueixen, s'ennobleixen i acaben ensenyorint-se de dos llocs de les contrades. Però vegem-ho amb lupa i detingudament.

En les dues últimes dècades, Catalunya ha revitalitzat considerablement l'empresa de posada al dia del seu ric patrimoni documental, potenciant les infraestructures culturals i desenvolupant considerablement els instruments de descripció dels seus arxius, de manera que són diverses les aportacions editades que cataloguen les peces documentals més antigues;¹ encara queda molt per fer, però la feina que està feta ens facilita la nostra tasca enormement.

EL PRIMER BERNAT MARGARIT († 1366)

Com hem dit en el prefaci, la notícia més reculada sobre els Margarit, la va donar Santiago Sobrequés en fer constar com el 1304 Jaume II cedí dos molins de la Séquia Monar a Berenguer Margarit. Només trenta-un anys més tard, podem situar la segona, sorgida de la catalogació documental duta a terme per Christian Guilleré, i es tracta d'una composició, feta entre els jurats de Girona i l'abat de Sant Feliu

1. Ens referim a GUILLERÉ [2000], ARNALL-GIRONELLA [2005], *Catàleg Girona* [2005], MAÑÉ [2007], PUIG-MARQUÈS [2007], TORNÉ [2007], ROVIRA I SOLÀ [2008], etcètera.

de Guíxols, sobre franquesa i mesuratge de les compres i mercaderies efectuades a la ciutat que transitessin pel port de Sant Feliu. Una qüestió de fiscalitat baronial datada el 4 de novembre de 1335. Per la part de Girona, hi havia una munió de prohoms, entre els quals figuraven Bernat i Francesc Margarit, germans, fills de l'apotecari del poble que llavors devia ser Girona. El primer desenvoluparia una sèrie de càrrecs executius que el convertirien en un dels oficials reials més influents de la contrada: "l'origen del brillant llinatge dels Margarit", en paraules de Christian Guilleré; gens malament per un individu, fet a si mateix, que procedia "de l'exercici de l'ofici d'apotecari i de la merceria...".²

Aquest origen tan menestral fa molt difícil l'acceptació de qual-sevol altre antecedent grandiloqüent. Ens referim, concretament, al dotzencentista templari Berenguer de Margarit que, al capdavant de quaranta galeres i cinc-mil homes, fou tramès per Guillem II de Sicília en socors de Tir, assetjada per Saladí. Aquell Margarit aconseguí trencar el setge llençant contra els turcs un brulot (1188). També, al Vicenç de Margarit que acompanyà Jaume I a la conquesta de València, distingint-se en la presa d'Alcoi.³ Més tocant de peus a terra, hauríem de considerar l'existència d'un Ramon Margarit que el 1312 era sotsveguer de Camarasa, per bé que no l'hem verificat pas entre la bibliografia gironina. També del Galceran Margarit, ciutadà honrat de Barcelona que el 1396 operava a la capital.⁴ Santiago Sobrequés fa un notable exercici fonètic per avançar la hipòtesi d'uns possibles orígens germànics, en trobar a mitjan segle XII un parell de personatges nobles amb el cognom Margaritis.⁵ Segons el *Diccionari de la Noblesse*, els Margueri foren un antiquíssim llinatge d'escuders originari de Normandia vinculats als ducs; un d'aquests Margueri acompanyà Tancred d'Hauteville a la conquesta de Calàbria, i un altre, Joan († d. 1004), fou el genearca d'un llinatge dilatadament branquificat els membres del qual senyorejaren nombrosos feus a França, i també a Catalunya, on anà a parar una de les branques.⁶ Nosaltres també posarem el nostre

2. GUILLERÉ [1993-1994] II, 315 n. 13. Seguirem aquesta línia: PUIG-MARQUÈS [2007] 332 n. 120.

3. PELLA [1930] 9. Aquesta última dada, concretament, ha estat desautoritzada en considerar falses les cròniques suposadament medievals d'on s'extreuen aquests noms. Van ser escrites segles després, emplaçant-hi els noms i cognoms de les grans famílies altmodernes (SOBREQUÉS [2006] 35). No és així, en canvi, amb la del templari Berenguer, dada que ve donada per BOSIO [1621], i de la qual es féu ressò, també: CHESNAYE-DESBOIS [1775] IX, 529.

4. SOBREQUÉS [2006] 35.

5. El cavaller Pèire de Margaritis, un altre templer tolosà (1141) i l'orangí Ghilhelm Gerard de Margaritis (1150). SOBREQUÉS [2006] 36.

6. CHESNAYE-DESBOIS [1775] IX, 528-529.

gra de sorra a les hipòtesis dels protoorígens margaritians, i fem notar l'existència d'un Margariti Sunyerii, notari públic de Barcelona l'abril de 1296,⁷ que ens posaria sobre la pista del típic cognom provinent d'un patronímic medieval, com n'hi ha hagut en tan gran nombre de casos.

Aquests antecedents mitificadors s'esvaeixen ràpidament davant la recerca documental més recent, sèria i rigorosa, incontestable amb el document a la mà. Tornem, doncs, als germans Margarit fills de l'apotecari local.

Francesc Margarit

Francesc Margarit fou un pròsper mercader que el 27 de juliol de 1327 constituïa societat amb Arnau Sitges i Llorenç Morell, una societat per cinc anys a la qual aportava 150 lliures de capital, la tercera part, reunint un capital social de 3.300 lliures. El 1334, juntament amb Miquel Gornal, llogava a un taverner el molí draper que posseïa a Salt, i fins el 1342 també va ser un dels tres factors gironins de la companyia Mitjavila-Espasa-Puigmoradell (de 17.000 lliures de capital acumulat, que treballava sobretot amb Sardenya). Són migrades les notícies del que devia ser la intensa activitat comercial d'un mercader local plenament integrat en la xarxa social i la dinàmica laboral de la Girona trescentista. Francesc testava el 15 de juliol de 1339 i moria poc abans del 4 de juny de 1345, data en la qual el bisbe aprovava els comptes de la seva marmessoria, duta a terme pel clergue Guillem Pere Gironès i per la pròpia vidua, Englantina.⁸

Bernat Margarit, oficial reial

Bernat Margarit, a inicis del segon terç del segle XIV, ocupava l'ofici de col·lector del dret de bovatge. Aquells dies, Pere III el Cerimoniós acabava de ser investit nou comte de Barcelona, i el primer afer al qual s'enfrontava era l'herència de la seva madrastra Elionor i dels seus germanastres Ferran i Joan d'Aragó. Partidari d'Elionor era el magnat valencià Pere de Xèrica, que no acudí a la Cort que el seu sobirà convocà a València al·legant trobar-se sota el fur d'Aragó. Pere III li confiscà les rendes i el de Xèrica trobà refugi a Castella, on el seu rei el nomenà *adelantado mayor*. Aquell 1337, l'*adelantado* renegat envaïa el regne de València per Xàtiva, mentre que Pere III assetjava

7. GUILLERÉ [2000] 60.

8. GUILLERÉ [1993-1994] II, 335-336, 383, 385 i 408; Arxiu Diocesà de Girona [= ADG], G-018-012, f. 33v-34.

Xèrica. A la segona meitat d'aquell any, el Parlament de Castelló de Borriana resoldria el conflicte, tot i que a desgrat de Pere III.⁹ En aquest context polític que augurava una segona etapa bèl·lica (s'estigué molt a la vora d'una guerra contra Castella), és quan Bernat Margarit exercia les prerrogatives del seu càrrec, tal volta pressionat per les circumstàncies, com ens fan suposar els incidents deguts al seu zel.

El 10 de juliol de 1337 xocava amb les principals institucions eclesiàstiques locals, bisbe i capítol de Girona, que li protestaven el fet que no eximís del bovatge els homes d'església.¹⁰ Pensem que un oficial reial que gestionava cabals de la Corona i que mesurava llurs competències amb la totpoderosa Església medieval, havia d'aglutinar un poder considerable. Els plets amb el bisbe gironí es van allargar uns anys; sabem que continuaven encara a principis de desembre de 1339, quan féu procura a favor de Berenguer Matalí per a causes contra el bisbe.¹¹ No serien aquests els únics problemes que el primer Margarit tindria amb les autoritats eclesiàstiques.

En aquesta última avinentesa, Bernat Margarit apareix investit d'un nou càrrec, el de batlle, que mantindrà força anys. Efectivament, va ser batlle reial en dues ocasions, entre 1339 i 1342, i també després de la pesta negra, entre 1349 i 1351; emmig d'aquest dos exercicis batllius, també serví el seu sobirà tot administrant els béns del vescomtat de Bas (1342-1349).¹² El 25 d'agost de 1349, Pere III li manava, en la seva qualitat de batlle, elaborar unes ordinations per regular les guerres entre cavallers i generosos.¹³ Ja no era batlle a mitjan 1353, quan rebroten les diferències amb la cúria eclesiàstica, la qual l'inculpava contra articles de la fe i la potestat divina, i li obria procés per exigir-li el pagament de comestions i altres drets dels domers de Sant Gregori (febrer de 1354).¹⁴ Aquells primers anys de la dècada dels cinquanta del segle XIV, Bernat Margarit no era més que un simple ciutadà de Girona, això sí, ben relacionat, puix sabem que era "amic fidel" i, com a tal, un dels marmessors del testament de Dalmau Ramon Xammar.¹⁵

El 18 de març de 1355 apareix documentat amb el primer càrrec de la casa del duc de Girona, concretament com a "expensor",¹⁶ o "dis-

9. ROVIRA I VIRGILI [1928] v, 307-308.

10. GUILLERÉ [2000] 206, núm. 132, i ADG, G-012-00691, f. 106.

11. ADG, G-014-00893, f. 75-76.

12. GUILLERÉ [1993-1994] I, 134 i 221-222; i II, 335-336.

13. GUILLERÉ [2000] 367, núm. 254.

14. ADG, U-022-02007, f. 40; G-028-02238, f. 76-78.

15. *Catàleg Girona* [2005] I, 344-345, núm. 433.

16. TORNÉ [2007] 63, núm. 114.

peser" (de fet, reboster), que és com figura un any més tard.¹⁷ Aquest últim document és força interessant, perquè ens revela la multiplicitat de facetes del nostre personatge. En teoria, la seva funció era la de subministrar la casa del duc de Girona, allà on aquest es trobés, responsabilitat considerable que l'obligà a dur una comptabilitat i a ser minuciós en tot allò que comprava.¹⁸ A banda, emperò, si les circumstàncies ho requerien, les funcions de Margarit es podien desdoblar, com passaria amb la resta del personal cortesà. Aquest febrer de 1356, el Cerimoniós acabava de prendre l'Alguer en un setge molt sofert, per bé que Sardenya no quedà del tot pacificada, també rebrostant la guerra contra Gènova i, per si fos poc, aquell mateix setembre es declararia l'inici de la que enfrontà Catalunya amb Castella durant dotze llargs anys.¹⁹ Per tal de finançar els esplèndids estols que s'havien tramès a ultramar, calgué un esforç econòmic considerable; les Corts convocades entre 1353 i 1355 van concedir al seu sobirà un total de 280.000 lliures que van haver de pagar les universitats del país.²⁰ Tots els oficials reials anaven de corcoll, en una mobilització general que afectava àdhuc el dispenser del duc de Girona, el qual tenia encomanat recórrer la vegueria de Girona i Besalú i tota la diòcesi demanant subsidis per a la campanya militar sarda. L'administració comtal havia taxat a cada universitat i la tasca de Bernat Margarit, igual que la d'altres oficials reials com ell, va ser passar a cobrar dites taxes, lliurant la corresponent àpoca davant de notari.

Entra en escena la guerra contra Castella, especialment virulenta entre 1358 i 1360. Margarit no en restarà al marge. El 1359, l'esquadra del rei castellà es planta davant de Barcelona en un intent, si no d'intimidar, sí de desembarcar en algun punt de la costa. L'episodi s'acabà quan els barcelonins foragitaren els vaixells a canonades, essent la primera vegada que els catalans van utilitzar artilleria de foc en un

17. SÁNCHEZ [2005] 500 i 503. Sobrequés especula que Margarit comencés a intitular-se com a dispeser i comprador del duc de Girona a partir de l'1 de juny de 1351. SOBREQUÉS [1958] 249. També SOBREQUÉS [1975] 214, i SOBREQUÉS [2006], que són versions posteriors amb lleus matissos envers la primera i que, per tant, no repetirem més, llevat que vulguem palesar algun d'aquests matissos i/o actualitzacions. Totes aquestes obres van ser elaborades a partir de la seva tesi doctoral, i les dues últimes foren editades pel fill de l'autor, Jaume Sobrequés i Callicó. Val a dir, tanmateix, que en la darrera versió de 2006, el Margarit reboster és Bernat II (p. 37) i no el primer com assenyalava pressumptament la cronologia.

18. Santiago SOBREQUÉS localitzà tretze registres que conformaven aquesta comptabilitat (Arxiu de la Corona d'Aragó [= ACA], *Mestre Racional*, reg. 565-577) i que mostren que Margarit hauria exercit l'ofici des de 1351 fins al 1366. SOBREQUÉS [1958] 250, n. 19.

19. ROVIRA I VIRGILI [1928] v, 335-336 i 339.

20. Explica tot el procés recaptatori el magnífic assaig de SÁNCHEZ [2005].

combat bèl·lic.²¹ Bernat Margarit fou mobilitzat i embarcà per anar a defensar Barcelona.²² Un cop passat el perill, i desapareguda l'alarma social pels fets de la guerra, Margarit tornaria als quefers normals del seu càrrec.

Una altra vegada, nova topada amb l'Església en el debat de la seva sempiterna exempció fiscal, topada que aquest cop prenia forma d'acusació contra Margarit per forçar els particulars de Sant Daniel a contribuir per ell.²³ La pugna fiscal amb el clergat gironí no s'aturà pas aquí. El 12 de febrer de 1360 Margarit, juntament amb el sotsveguer de Besalú Bernat Cavaller i el porter reial Segalart, retenia efectius confiscats a aquells clergues de la diòcesi que s'havien resistit a pagar el fogatge dels vuit sous per a la guerra contra Castella.²⁴ Els erudits que donen a conèixer la notícia, ens en regalen una altra a peu de plana, relativa a l'àmbit familiar: aquest Bernat Margarit estaria casat amb una Francesca i pagaria un dot gens menyspreable de vint mil sous a la filla d'igual nom amb motiu de les seves noces el 1364 amb Francesc Gornal. El juny de 1360, el dispenser del duc de Girona era advertit que respectés els jueus de la Bisbal d'Empordà i de Peralada i no els forçés a pagar el fogatge.²⁵ Tant d'enfrontament amb l'Església acabà per conduir-lo a una situació civil gens grata: l'excomunió. Amb data 3 de juny de 1361, el bisbe de Girona manava publicar l'excomunió contra Margarit, Jaume de Monell, regent de la vicecancelleria, i d'altres oficials de l'infant Joan, per haver tingut presoner dos dies Jaume Ferrer, clergue conjugat d'Osor.²⁶

Els últims anys de servei al duc de Girona, la relació entre els dos s'estrenyí, fins al punt que l'infant reial acabà considerant Margarit (o potser ja el seu fill homònim?) un dels seus consellers, tal com apareix documentat a finals de 1363. Coneixem el dia exacte del decés de Bernat Margarit, el 6 de setembre de 1366, data en la qual el seu fill hereu del mateix nom traspassava els llibres de comptes del seu pare al successor en el càrrec de dispenser, el perpinyanès Pere Blan.²⁷

El 26 de maig de 1356 Christian Guilleré constata un Bernat Margarit, escrivà de la tresoreria reial, que rebia ordres del seu sobirà perquè, juntament amb el comissari Pere de Valle, instés la vila de Sant Feliu de Guíxols a contribuir en l'ajut concedit pels jurats de

21. GÜELL [2009b].

22. SOBREQÜÉS [1958] 251.

23. ADG, U-030-02555, f. 27.

24. PUIG-MARQUÈS [2007] 332-334, n. 120, núm. 28.

25. ADG, U-0388-03138, f. 77. També: ESCRIBÀ-FRAGO [1992] 140 núm. 395.

26. ADG, D-161-00840, f. 8.

27. SOBREQÜÉS [1958] 251.

Girona per a la guerra de Sardenya i Còrsega.²⁸ Situem aquesta notícia a banda, perquè ens sobta el nou càrrec amb el qual apareix el nostre personatge, i sospitem que no es tractés del Berenguer Margarit, germà de Bernat, que Capmany fa tresorer reial.²⁹

Patrimoni dels primers Margarit

Aquest primer Bernat Margarit no era (encara) noble, i pensem, igual que especulava Sobrequés,³⁰ que es tractava d'un prohom gironí, un membre de l'alta burgesia de la ciutat, amb accés al braç reial i dret a ocupar càrrecs municipals i oficis reials. Per a això, era condició indispensable ser propietari, i el nostre Bernat Margarit ho era. El 1346 era l'amo d'una ferreria al costat d'un rierol alimentat per la Séquia Monar (prop de l'actual plaça del Molí de Girona),³¹ una séquia manada construir precisament per Pere III i sobre la qual el monarca concedí importants servituds a Margarit sobre qualsevol molí, hagut i per haver, establert en el seu curs, al Mercadal. Sens dubte, el sobirà estava recompensant els serveis d'un seu zelós oficial que per dur-los a terme no havia dubtat a atemptar contra la immunitat fiscal de l'Església; amb posterioritat, Margarit aconseguiria que dites donacions li fossin confirmades i ratificades (1358). Aquestes servituds van suposar una font inesgotable d'ingressos substanciosos, ja que per la concessió de 1346 els Margarit percebien, en concepte de *locidium*, una part del gra que la ciutat feia moldre a la trentena de molins reials de la Séquia Monar. El *locidium* suposava una quinzena part de tot el gra molt, i els Margarit probablement es quedaven amb dos terços d'aquesta quinzena part (l'altra, per a la Corona).³²

A més d'aquest patrimoni moliner a la vora del Mercadal, Bernat Margarit va posseir diverses propietats rurals focalitzades a la parròquia de Sant Gregori, abans de la dècada dels anys seixanta del segle XIV,³³ les quals amb el temps esdevindrien el nucli patrimonial del senyoriu, com tindrem ocasió de veure. No comptem ja diverses empreses capitalistes que segur que devia emprendre. Sabem, si més no, que, no

28. GUILLERÉ [2000] 476, núm. 297.

29. SOBREQUÉS [1958] 250-251. En els tortuosos i precaris documents en llatí no és difícil confondre l'abreviatura d'un *Bernardus* per la d'un *Berengarius*.

30. Aquí seguim: SOBREQUÉS [1958] 247 i ss.

31. SOBREQUÉS [2006] 37. La zona del Monar era d'on provenien bona part de les rendes del gra. GUILLERÉ [1993-1994] I, 120 n. 110.

32. SOBREQUÉS [1958] 268.

33. Ja que el 1362 i el 1364 contractava sengles masovers perquè li duguessin el mas aquell any: Pere Xunclà, de Sarrià, el 1362, i Pere Serra, de Montcal, el 1364. GUILLERÉ [1993-1994] I, 412 i 413.

podent adquirir el delme de Sant Gregori, va fer-se amb la meitat del de Domeny, a tocar de Girona, que li representava uns ingressos de vint-i-cinc lliures anuals.³⁴

BERNAT II MARGARIT, CONSELLER REIAL (v. 1340-a. 1416)

Nat vers 1340, les notícies que posseïm d'aquest personatge ens menen a pensar que recollí els fruits tan ben conreats pel seu pare a recer del príncep Joan. Les propietats dels Margarit al Mercadal eren properes al convent de framenors on el primogènit de Pere III va ser educat; també degué ser estreta la relació amb el seu dispeser, factors que afavoririen la introducció de la família a la casa del jove príncep català. No estranya, doncs, que a la mort del seu pare (1366), Bernat II Margarit aparegui citat com a conseller de l'infant, que quatre anys més tard en fos l'escuder, ni que el 1387 actués com "agente de confianza" del seu amo en la cerimònia de coronació, amb el flamant títol d'*uxier armorum*, mena de cap de la casa militar.³⁵ Tampoc que aprofités la seva privilegiada situació per fer sucosos negocis. A mitjan 1386, un document feia referència al fet que Canet, Montcal, Adri, Biert i Montbó havien empenyorat les jurisdiccions a Bernat Margarit per 1.300 florins a més d'altres drets, entre els quals el d'host i cavalcada. Cal advertir que el document diu que això fou "en temps passat...", cosa que també podria menar-nos al seu pare.³⁶

En aquestes condicions, l'accés al primer estament era quelcom cantat, i en efecte, s'esdevé poc abans de 1392, data en la qual ja pertanyia al braç militar. Aquell any, Bernat II havia estat designat un dels quatre capitans que devien acompanyar l'infant Martí a Sardenya en una expedició que més tard va acabar dirigida a Sicília, però ja sense el nostre personatge. Bernat II s'estigué al costat del comte rei fins als seus últims dies. El 1394, els jurats gironins li pregaven que intercedís davant del sobirà per pacificar les creixents bandositats que fetejaven la ciutat. Margarit n'era part implicada, ja que un dels bàn-

34. GUILLERÉ [1993-1994] II, 325.

35. Seguim SOBREQÜÉS [1958] 251 i ss., tot i que en SOBREQÜÉS [2006] 37-38, l'autor diferencia el Bernat Margarit, reboster, que seria el segon, del Bernat Margarit, uixer d'armes, que seria el tercer. Nosaltres, seguint els dictats de la lògica, ens atenim a la primera versió. De fet, l'única anomalia entre les versions és que en la de 2006 sembla constar un Bernat Margarit anterior, que seria l'amo de la ferreria documentat el 1347, i que seria diferent (pare i avi, respectivament) de les dues generacions subsegüents de Bernats Margarit: la del reboster i la de l'uixer. Ignorem per quina causa destriava el Bernat Margarit amo de la ferreria de 1347 del Bernat Margarit reboster a mitjan del mateix segle.

36. GUILLERÉ [2000] 560-563, núm. 339.

dols el formaven Jofre de Santmartí i Francesc de Gornal i els seus fills (aquests últims, cunyat i nebots de Margarit), que s'encaraven contra els Joan Albert i els Bordils, i pretenien entrar a Girona amb un grup d'homes armats.

Però la influència de Bernat II de Margarit amb el casal comtal finí el dia que Joan I va desaparèixer (1396). La casa del sobirà traspassat, consellers, cortesans aduldors i oficials corruptes inclosos, probablement ja en el punt de mira dels opositors, van caure immediatament en desgràcia. La nova reina Maria de Luna va despatxar tot el personal de la casa de l'antic comte rei i es proposà depurar les responsabilitats que pertoquessin, tot imputant de corrupció Eimeric de Centelles, Eiximèn Peres d'Arenós, Asnar Pardo, Joan Garsius, Pere de Berga, Bernat Calopa, els Vallseca, Pere d'Esplugues, Bernat Desplà, Arnau Porta, Hug d'Anglesola, Francesc de Pau i el mestre de Montesa, entre d'altres, als qui féu engarjolar i processar. També fou arrossegat per aquest remolí depurador Bernat II Margarit que, a més de ser condemnat a pagar una multa de 10.000 florins, fou tancat a la presó uns mesos (coincidint-hi amb el secretari reial Bernat Metge), fins que el 1398 hi hagué sobreseïment general i en ser alliberat es retirà a llurs possessions de Sant Gregori. Si va ser excarcerat poc abans del sobreseïment, potser no errava Pere Tomic en registrar els germans Bernat i Joan de Margarit en una expedició naval que manava el comte Pere d'Empúries i que aplegà multitud de cavallers de les contrades empordaneses.³⁷

Retirat a Sant Gregori, Bernat II viuria una quinzena d'any més, fins que va morir en una data indeterminada però que, segons les convocatòries de Cort, es pot situar entre febrer de 1414 i agost de 1416. La seva última actuació pública s'esdevingué a la Cort de Barcelona de 1413, a la qual assistí, qui sap si per aprofitar el canvi dinàstic i recobrar el favor reial.

Bernat II de Margarit fou el membre de la família que actuà de punt d'inflexió. Abans d'ell, els Margarit eren mers oficials reials; amb ell, foren membres del braç militar amb importants possessions a Sant Gregori, i després d'ell serien molt més, com veurem. Els enllaços matrimonials que van concertar els Margarit a partir de Bernat II van ser ja amb membres de la noblesa. Ell mateix ho féu amb Constança

37. SOBREQUÉS [1958] 253 i SOBREQUÉS [2006] 39. En la primera versió Santiago Sobrequés qüestiona la notícia i en la segona la dona per certa acollint-se al bon criteri de Tomic. Aquesta expedició ha de ser la que, amb caràcter de croada, s'aparellà contra els sarraïns i que se saldà amb la destrucció de Tedelís (Tremissèn) a finals d'agost de 1398. ROVIRA I VIRGILI [1928] v, 410.

de Peguera, la qual el sobreviuria no gaires anys més que el lustre. Almenys era llavors, el 12 de juny de 1424, quan signava les seves darreres voluntats,³⁸ a Sant Gregori estant, a casa del seu fill gran, a qui feia hereu universal segons la seva lliure voluntat.³⁹

Aquest document té la seva importància perquè resol els dubtes que un escrupolós Santiago Sobrequés havia declarat respecte del segon fill homònim de Bernat II de Margarit. Efectivament, el testament de 1424 deixa ben clar que Constança de Peguera, vídua de Bernat Margarit, cavaller domiciliat a la parròquia de Sant Gregori, tenia dos fills (als quals fa marmessors), Joan i Bernat. El primer casaria amb Caterina de Pau, i el segon, Bernat III, seria el futur senyor de Castell d'Empordà en mullerar-se amb Francina, la pubilla dels Santfeliu. Per si quedés algun dubte, tenim un segon document que ratifica la filiació. Es tracta de la lloació, aprovació i confirmació de la donació de dos censals atorgats per Joan de Margarit, noble de Sant Gregori, al seu germà Bernat (III) de Margarit, el 2 de juny de 1438.⁴⁰

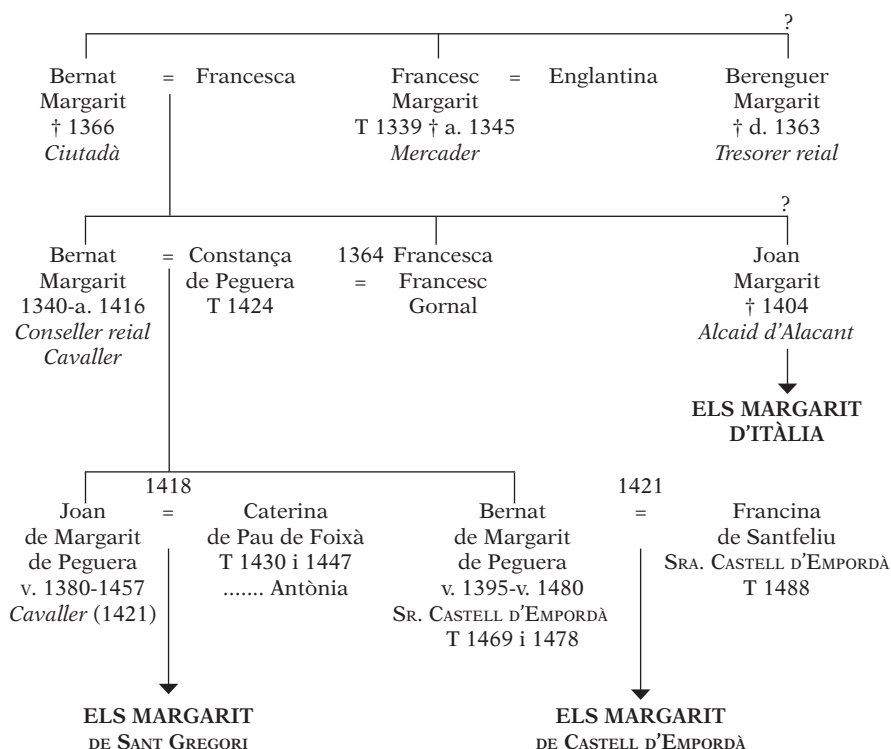
La Peguera devia pertànyer a la noble família manresana d'aquest nom, amb arrels medievals, que senyorejaven una munió de feus, principalment Balsareny, Lluçà, Olost, Gurb, Vinyoles, Matamargó, Sesgueioles, Tarroja i l'Espunyola, etcètera. No consta el nom dels pares, però només podia ser filla d'un dels tres fills de Ramon de Peguera i d'Alamanda de Cervelló: Ramon, Andreu o Guillem (probablement d'Andreu, per la major coincidència dels prenom dels seus descendents amb els dels Margarit —dues generacions avall del seu arbre genealògic, s'hi troben: dos Joans, dos Bernats, un Berenguer, i... dues Constances—).⁴¹ L'avi, Ramon de Peguera de Bell-lloc († 1388), era fill de Bernat i de Blanca, però els Peguera són rastrejables documentalment fins al 1113. Si efectivament, com especulem, Constança era filla d'Andreu de Peguera, llavors es tractava de Constança de Peguera de Rajadell; la mare es deia Aldonça, igual que es diria una de les filles de Joan de Margarit de Peguera, o sigui, una néta de la nostra Constança.

38. AHG, *Notaria de Girona*, GI 3-73, f. 199.

39. La fórmula d'heretament "a sas lliberas voluntats", significa que la clàusula testamentària de l'herència universal no contenia substituïts i que, per tant, en cas de mort, el beneficiat podia disposar lliurement del bé heretat.

40. AHPB, *Pergamins*, sèrie A, núm. 348.

41. SARRET [1925] 165 i ss. L'arbre genealògic és a l'ACA, *Arxiu Pablo de Sàrraga*, capsa núm. 51, camisa "Peguera". Cal pensar que Andreu fou l'únic dels germans Peguera que va obtenir un càrrec governatiu important (el 1479 era mestre racional), cosa que s'adiu amb la política d'acaparament i distribució de nomenaments que el clan margaritià va dur a terme després de la guerra civil a l'esguard de la confiança de Joan II. Vegeu SOBREQUÉS [2006] 343-344.

Bernat II tenia una germana, Francesca, a la qual van casar el març de 1364 amb Francesc Gornal. El dot aportat, vint mil sous, és el crescut dot d'un ric prohóm, amb el qual es podia comprar ben bé una baronia. El nuvi pertanyia a una de les principals famílies de la burgesia mercantil gironina, amb nombrosos lligams de negocis amb els Margarit. Recordem com el 1327 Francesc Margarit constituïa una societat mercantil amb Sitges i Morell; era de capital dues mil vuit-centes lliures, i entre els comandataris figuraven dos Gornal que aportaven mil nou-centes catorze lliures. També va llogar, el 1334, un molí draper i ho féu juntament amb Miquel Gornal.⁴² La relació amb aquesta família devia ser prou estreta com per traslladar-la a l'àmbit familiar.

42. GUILLERÉ [1993-1994] II, 398, 408 i 439.

Els Margarit itàlics

El genearca d'aquesta branca dels Margarit sembla haver estat Joan, el germà de Bernat II, a qui acompanyà a l'expedició de Sicília. Tres anys després és trobat en possessió del càrrec de veguer de Camprodon; posteriorment, ocupà l'alcaidia del castell reial d'Alacant fins a la data de la seva mort, el novembre de 1404.⁴³ A partir d'aquí, tot són notícies soltes i espigolades que amb prou feines ens permeten esbossar un quadre amb garanties.

Els primers anys de la segona meitat del segle xv apareix signant documentació de cancelleria un secretari d'Alfons IV, a la península itàlica estant, amb el nom de Joan Margarit, intervenint en les gestions del monarca per posar al *condottiero* Piccinino al capdavant de la croada contra el turc; aquest Joan de Margarit no pot ser identificat amb cap dels seus homònims de l'Empordà.⁴⁴ El parentiu d'aquests Margarit itàlics amb els empordanesos està fora de dubte, ja que l'acrediten en algunes missives que s'entrecreuen, però l'actual manca de dades presenta problemes a l'hora d'establir-ne una genealogia veraç. Nogensmenys no resulta descabellat suposar que aquest secretari reial fos un nét de l'alcaid alacantí mort el 1404, essent fill d'un Bernat Margarit (v. 1376-v. 1410) que el 1396 se sap que marxà cap a Sicília. Santiago Sobrequés creu que és el Joan Margarit barrejat en parcialitats locals el 1429; especula que degué morir vers 1456 i que és el pare dels germans Bernat, Francesc i Miquel Margarit, el primer eclesiàstic i els altres dos, militars. Sembla que a Sicília va posseir, els primers anys de segle, el feu de Burraiti.⁴⁵

Francesc o Francí Margarit havia detentat la capitania de Llançà, i el 1478 en exercici del seu càrrec atacà Rafel Santacreu, patró d'una galiota d'Hug de Pacs, "mallorquín muy afecto a los soberanos...". El monarca el cridà a capítol, ja que Francí havia violat la pau i treva imposada. El 1483 residia a Vila-sacra fent de procurador del germà Bernat al monestir de Sant Pere de Rodes, ja que aquell havia abandonat el país. El 1497 hi continuava, probablement com a procurador del nou abat Joan de Castre, bisbe d'Agrigent. Potser és el Margarit governador de la Cambra de Sicília a qui el 1497 investiren del govern de l'illa de Gerba.⁴⁶

43. SOBREQUÉS [2006] 39.

44. No ens apartem de l'única font que parla d'aquesta branca: SOBREQUÉS [1958] 270 i ss. També SOBREQUÉS [2006] 141.

45. GRAMUNT [1931] 108.

46. FELIU DE LA PENYA [1709] III, 104.

Miquel Margarit també residia a Llançà, i només se'n sap que era parent (probablement cunyat) de Pere Desbach, i que la seva mort s'ha de situar després de 1478. És possible que es moguéss entre Roses i Llançà, ja que l'any anterior els diputats li enviaven una citació per mitjà d'un porter que anava tramesa als dos indrets.⁴⁷

L'ABAT DE SANT PERE DE RODES⁴⁸

El germà gran d'aquests dos últims fou fra Bernat Margarit. L'eclesiàstic començà la carrera de monjo i cambrer al monestir d'Amer, llavors regit per Joan Margarit, de qui ens ocuparem tot seguit. Tant bon punt com el més famós dels Margarit medievals fou elevat a la seu episcopal gironina, fra Bernat ho va ser a la seu abacial del monestir benedictí de Sant Pere de Rodes.

Home dotat de notables qualitats, va veure's perjudicat pels vaivens polítics que marcava la guerra civil. Emmig de territori fidel a la causa de la Generalitat, acatava els dictàmens d'aquest bàndol fins que el 1465 canvià, segurament atret pel seu parent, el futur cardenal. Entre 1469 i 1471 tornà al bàndol de la terra, com feien tots els seus parents Margarit, i va obtenir alguna compensació del duc d'Anjou; finalment, el 1471, i seguint novament els seus parents, tornava a les files joanistes. Els períodes en què fou joanista li van causar innombrables molèsties dins del seu monestir, molèsties que es veurién recompensades per Joan II. Potser una d'aquestes fou la possessió de Palol de Vila-sacra, feu pel qual el seu senyor directe, el vescomte de Rocabertí, li reclamava cens el 1479.⁴⁹

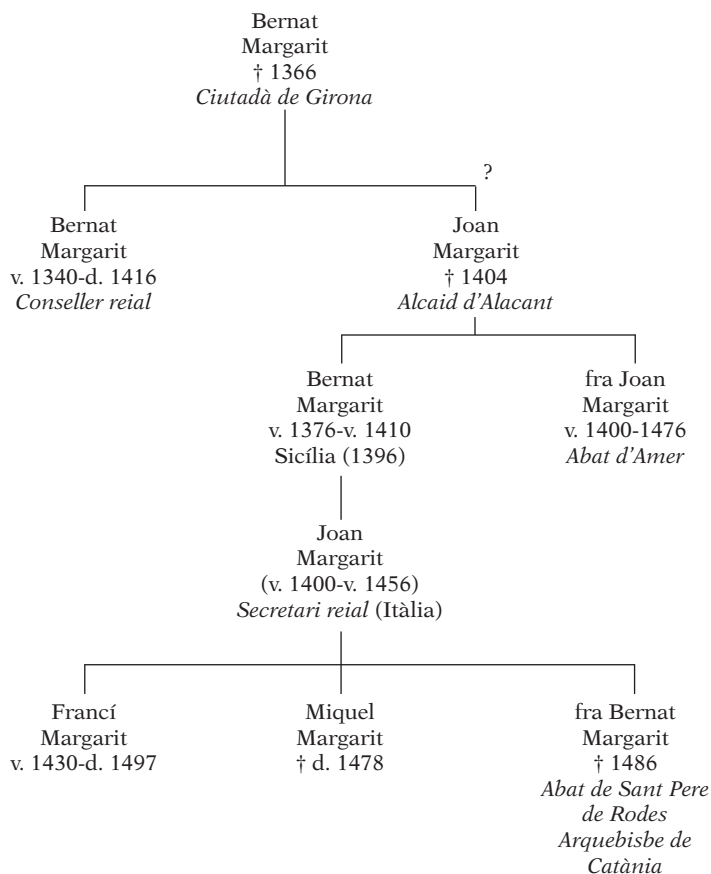
És un cop acabada la guerra que la seva figura pren relleu, sobretot arran de la Cort de 1473-1478, essent elegit membre de la trentasisena que la dirigia. L'agost de 1475 fou nomenat bisbe de Cefalù (Sicília), on no sembla que mai arribés a posar el peu; el febrer de 1479 el Sant Pare permutava aquesta mitra per la de Catània. El 1477 s'incorporà al seguici de la princesa Joana a Nàpols, on s'havia de maridar amb el rei Ferran, compartint l'aventura amb el comte de Prades (Joan de Cardona) i el mestre de Montesa (Lluís Despuig);⁵⁰ destacat a la cort napolitana, hi devia actuar com agent de confiança del seu sobirà. A Itàlia estant, regí la seva seu episcopal fins que la mort el sorprengué el 26 de juny de 1486.

47. DACB, I, 227.

48. SOBREQUÉS [1958] 272-274.

49. SOBREQUÉS-SOBREQUÉS CALLICÓ [1987] II, 189.

50. També assistí a la solemne cerimònia que convertí la infanta en reina de Nàpols, un cop casada per poders. DACB, I, 229.

Durant el seu bisbat sicilià, va mantenir una estreta relació amb el seu parent el cardenal, i també amb els Geraldini (Antonio Geraldini li dedicà un poema),⁵¹ del grup d'humanistes sicilians emigrats a la península arran de l'adveniment del Rei Catòlic. A Catània, va gaudir d'una justa fama d'intel·ligència i santedat.

L'ABAT D'AMER

Oncle d'aquest últim sembla haver estat Joan Margarit (v. 1400-1476). Des de la seva posició abacial a Amer, acollí el seu nebot fra

51. Vegeu LUCERO [1990-1991].

Bernat Margarit, i ens imaginem que dirigiria les seves primeres passes en la carrera eclesiàstica que iniciava. La seva començà a destacar d'ençà la Cort de 1454-1456 en la qual va tenir una activa participació al costat del seu parent, el futur cardenal, dins del bàndol monàrquic.⁵²

El fet que el seu monestir estigués situat al cor del territori remença el féu decantar cap al bàndol de la Generalitat durant la guerra civil. El 1461 formava part de la junta revolucionària i prenia part activa en les deliberacions que van precedir la contesa, ben al contrari que els seus parents de l'Empordà, decidits joanistes des del començament. En concret, el veiem integrar la macroambaixada a la Cort de Lleida, formada per seixanta membres i amb la qual els diputats pretengueren pressionar Joan II perquè alliberés el príncep de Viana, i també en la comissió del Consell de Cent que rebia les queixes dels aristòcrates víctimes dels furiosos remences.⁵³ Es mantindria en el bàndol de la terra alguns anys més, fins a ser castigat per Joan II, que li confiscà les rendes abacials i les concedí al seu parent Francesc de Margarit. Ara bé, el 1466, trencà amb el conestable de Portugal i seguí la família passant-se al bàndol joanista; tornà a fer-se partidari de la Generalitat entre 1469 i 1471, però aquest últim any retornà novament a l'obediència de Joan II. El seu últim acte polític va ser participar (a través de procurador) a la Cort de 1473-1478, traspasant el 1476 abans que aquesta clogués.

La branca de Sant Gregori

EL FEU

L'origen del feu de Sant Gregori va escatir-lo Santiago Sobrequés⁵⁴ i com ell, creiem que els Margarit van començar essent simples propietaris del domini útil sobre alguns masos de la parròquia, fins que el seu poder i monopoli a la zona fou tan indiscutible que se'n van acabar ensenyorint sense concessió jurisdiccional expressa.

El juliol de 1337, Bernat Margarit adquiria el mas Vidal, a l'altra banda del Ter, una propietat a Sant Gregori que es componia d'algunes peces de terra de domini directe de l'Almoina del Pa de la Seu, institució capitular gironina. Per aquestes terres, era censatari de la mitra gironina i, a canvi, exercia l'ofici de preceptor dels drets que

52. SOBREQUÉS-SOBREQUÉS CALLICÓ [1987] I, 93; SOBREQUÉS [2006] 125.

53. SOBREQUÉS [2006] 158-159 i 183.

54. SOBREQUÉS [1958] 248-249.

dita Almoïna percebia en aquesta parròquia, a través de l'ofici de batlle de sac. No sembla que Margarit assumís del tot la condició de senyor útil, almenys a mitjan segle, quan el sagristà de la parròquia de Sant Gregori mantenia una causa judicial contra ell sobre prestacions degudes per dit mas.⁵⁵ També era seu el mas de Riba, i tampoc per aquest mas volia Margarit pagar comestions i altres drets dels domers de Sant Gregori, raó per la qual li van obrir procés el febrer de 1354.⁵⁶ Finalment, tenim que el 23 de setembre de 1361, Guillem Sasserra, de Taialà, cedia a Francesca, l'esposa de Bernat Margarit, els drets sobre el mas Roig de Sant Gregori, per dos-cents sous,⁵⁷ i cent anys més tard, entre 1462 i 1466, Joan de Margarit adquiria la mansió Jueria, al mateix Sant Gregori.⁵⁸

Tres masos o més, i qui sap si algunes altres propietats immobles al llogarret, els feren sentir-se amos del lloc, de manera que a finals del segon terç del segle xv, aprofitant les torbacions de la guerra civil (i també els serveis que Joan II els devia), el seu besnét homònim, Bernat de Margarit de Pau (1420-1476), germà gran de l'ínclit cardenal, s'intitulà senyor de Sant Gregori. I sembla que es va mantenir la il·lícita intitulació, malgrat les protestes de Girona, ciutat que havia exercit la jurisdicció del lloc fins que la cedí a Martí I, i que mai veuria amb bons ulls tenir jurisdiccions baronials a tocar de la ciutat.⁵⁹

Efectivament, la il·lícita apropiació del títol baronial la sancionà posteriorment Joan II, i amb el temps va quedar així, malgrat que en els primers temps del seu regnat Ferran II disposés en un decret del 22 de setembre de 1479 la restitució a la Corona de totes les jurisdiccions no adquirides per compra. Això afectava plenament Sant Gregori, que no havia estat pas adquirida amb diners, sinó en base a una oportunitat política. Per descomptat, els Margarit van moure cel i terra per evitar les fatals conseqüències d'aquella normativa, però els síndics gironins s'apressaren a denunciar al monarca les maniobres obstaculitzadores que el bisbe canceller Joan de Margarit de Peguera i el seu germà Bernat (titular del senyoriu en qüestió) van desplegar davant del governador del Principat i del veguer de Girona per deixar sense efecte l'inoportú decret. Ferran II reaccionà i els manà explícitament que complissin el seu manament, amb la qual cosa Bernat de

55. ADG, *Processos Medievals*, llibre, ref. 266. El 1405 i després d'una nova disputa, Bernat II de Margarit renunciaria a l'esmentada batllia de sac. SOBREQUÉS [1958] 253, SOBREQUÉS [2006] 39.

56. ADG, G-028-02238, f. 76-78..

57. ADG, *Pergamins de la Mitra*, calaix 13, núm. 29, ref. 1.277.

58. VINYOLES-TORNS-LANAO [1993] 58.

59. SOBREQUÉS [1958] 249 n. 15; SOBREQUÉS [2006] 257.

Margarit de Pau es quedà, per bé que temporalment, sense el seu títol de senyor de Sant Gregori.⁶⁰

ELS PAU

No és aquest un treball sobre tot el llinatge Margarit, sinó solament sobre la línia dels Margarit de Castell d'Empordà. Això no obstant, i com ja hem fet amb la branca itàlica, alguna cosa hem de dir també de la branca de Sant Gregori, tant o més important que la bisbalenca (potser algun dia, objecte d'algun altre estudi exhaustiu), almenys allò suficient per situar els seus personatges dins de l'arbre genealògic.

El fill gran de Bernat II de Margarit fou Joan de Margarit de Peguera (v. 1380-1457), de qui se sap poca cosa més que el registre de la seva assistència a les Corts generals de 1436 i de 1446-1447 i la seva estada el 1437 a la cort, on va obtenir sentència favorable contra els Sarriera que li disputaven el molí de la Séquia Monar. És molt possible, a més, que es tractés del Joan Margarit que el trienni 1440-1442 va regentar la vegueria gironina (si no ho va ser el seu cosí homònim), ja que el seu germà Bernat era, aquell mateix trienni, veguer de Barcelona.⁶¹ Sabem per experiència que el càrrec de veguer podia ser un bon escambell per escalar posicions socials, més encara si es tractava de les principals vegueries del país. De fet, Philippe Lazerme afirma que va ser fet cavaller abans de 1421.⁶² A mitjan desembre de 1425, apareix amb la preposició 'de' abans del cognom, en un document que li sembla atorgar certs drets delmaris sobre Tregurà, ja que pretenia vendre's un terç del delme al domer de Llanars.⁶³ Santiago Sobrequés avança una hipotètica descripció que sembla dir-ho tot: "fue un típico representante de la pequeña caballería provincial que vegetaba más o menos oscuramente en el solar nativo." Morí pels volts de 1456 o 1457.⁶⁴

El 1418 es casà amb Caterina de Pau de Foixà, filla de Joan de Pau de Rubió († d. 1448), veguer del Rosselló i la Cerdanya, uixer d'armes d'Alfons IV i senyor de Cinclaus. Aquesta filiació ha estat establerta per Armand de Fluvià,⁶⁵ superant els dubtes d'un Santiago Sobrequés amb bona visió però mancat, en aquest cas, de la suficient documentació, el qual especulava que fos una de les filles de Francesc de Pau, a qui feia company de Bernat II de Margarit en les aventures

60. SOBREQUÉS [2006] 393.

61. SOBREQUÉS [1958] 257 i 259.

62. LAZERME [1975-1977] II, 309.

63. ADG, *Pergamins de la Mitra*, calaix 3, núm. 101, reg. 1.541.

64. SOBREQUÉS [1958] 266 n. 85; SOBREQUÉS [2006] 140.

65. FLUVIÀ [1978] 374.

i desventures a la cort dels darrers sobirans del casal de Barcelona. El pare d'aquest Francesc hauria estat Berenguer de Pau, home de confiança de Pere III i conseller de Joan I molts anys,⁶⁶ i ell mateix hauria comptat amb la influència de la dama favorita de la reina Violant, Carrossa de Vilaragut, de qui els malparlats asseguraven que era l'amant. La mort de Joan I i l'adveniment de Martí I significà la defenestració de l'antic grupuscle de cortesans que maldaven favors a la cort. Francesc de Pau fou processat i més tard exonerat, i, com el seu company Margarit, també es retirà a la seva terra natal, en el seu cas el Rosselló, on encara vivia el 1431.⁶⁷

En realitat, es tracta d'una altra branca de la família Pau. La que ens interessa rivalitzà i bandolejà contra aquesta però, al final, l'heretà. Efectivament, a la mort de Francesc de Pau Amorós, la senyoria de Cervera de la Marenda anà a parar a Joan de Pau, baró de Pau i de les Abelles, pare de Caterina. Els germans d'aquesta estan ben documentats. L'un era el bisbe de Girona Bernat de Pau de Foixà (1394-1457), que més avall tractem. Els altres dos, els germans Joan i Hug de Pau, cavallers de l'Hospital durant la primera meitat del segle xv. Hug († 1450) era un protegit del primer Trastàmara, cosa que l'ajudà a obtenir la comanda hospitalera de Bajoles. Posseïa una galera ancorada a Cotlliure (en la qual transportava blat malgrat la prohibició de les autoritats perpinyaneses) que prengué part en la recuperació del reialme de Nàpols a favor d'Alfons IV i en algunes expedicions navals més, el 1424 i el 1433. El 1439, els dos germans foren acusats i condemnats per l'assassinat del capellà Joan Borell; va ser el propi monarca qui els va rehabilitar indultant-los i restituint-los comanda i béns confiscats.⁶⁸ L'estiu de 1455, el primer, Joan, va ser detingut ignominiosament pel sagramental de Castelló d'Empúries que perseguia un vassall de Sant Pere Pescador; Pau "qui en res culpa no tenia..." fou amenaçat armes en mà.⁶⁹ Aquest Joan de Pau, que morí a Girona durant la guerra civil, es casà amb una Perapertusa, de la família dels barons de Rebollet, i fou pare d'un altre mitrat gironí, el bisbe Berenguer de Pau de Perapertusa († 1506). També ho fou de l'hereu Jaume Miquel, qui el 1462 es tancà a la Força de Girona defensant la reina Joana Enríquez, i que, com el seu pare, també morí a la plaça durant la guerra; i de Francesc de Pau de Perapertusa († a. 1511), famós capità de galeres,

66. A més de veguer de Barcelona i del Vallès. SERRA ROSELLÓ [1961] 13.

67. SOBREQUÉS [1958] 254-255.

68. SOBREQUÉS [2006] 129-130.

69. CONDEMINAS [2000] 116, FELIU DE LA PENYA [1709] III, 101; SOBREQUÉS [2006] 219 i 285; AHPB, *Pergamins*, sèrie A, núm. 529; AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 7, notari Antoni Girbau i Joan Alemany, 1590-1598, f. 83-85v.

que el 1483 lluitava a la campanya per la conquesta de Granada i que posteriorment prestà suport naval al famós Gran Capitán en la seva primera campanya d'Itàlia, a mitjan 1496. El llinatge dels Pau continuà, ja que trobem un altre Francesc de Pau, donzell de Girona, casat amb Beatriu de Castre-Pinós, a finals de 1502, i àdhuc, el gener de 1597, un altre Francesc de Pau, senyor de Pau, que compartia amb Leandre de Margarit i el capítol de Girona els drets sobre la pesca del litoral empordanès.⁷⁰

Si ajuntem el fet que Hug de Pau, el comanador de Bajoles, aconseguí la impunitat d'un crim tan greu com és l'homicidi d'un seglar (gràcies a la important col·laboració militar de la seva galera), amb els valuosos serveis navals del nebot Francesc,⁷¹ la suma ens dóna una forta influència d'aquesta família al recer de la monarquia, una influència que sens dubte devien saber projectar a favor dels seus parents empordanesos.

El bisbe Bernat de Pau de Foixà (1390-1457)

Especial incidència en el desenvolupament social de la família Margarit va tenir l'esmentat bisbe Bernat de Pau de Foixà, la meteòrica carrera eclesiàstica del qual no va dubtar a ser qualificada per Sobrequés com l'"origen del reencumbramiento de los Margarit, y muy especialmente del brillante porvenir del futuro cardenal".⁷² Bernat de Pau era l'oncle matern de Joan de Margarit de Pau, el fill quart de Joan de Margarit de Peguera i de Caterina de Pau. Amb trenta anys, era vicari general del bisbe Bertran i amb trenta-vuit, el 1432, acompanyava el canonge Andreu de Palomar al Concili de Basilea. També l'acompanyà a Roma, on Palomar, el seu protector, era capellà del Sant Pare Eugeni IV i auditor del Sacre Palau. Allí, els seus serveis com a confident d'Alfons IV foren premiats el 1436 amb l'episcopat gironí. De la seva mà protectora, el futur cardenal Joan de Margarit de Pau ingressà a la Universitat de Bolonya, i un cop doctorat en drets, l'oncle el nomenà sagristà major o ardiaca de la catedral, regent de fet de la diòcesi com a seu vacant. Bernat de Pau va ser, durant la joventesa del

70. SOBREQUÉS [1958] 257.

71. CONDEMINAS [2000] 116, FELIU DE LA PENYA [1709] III, 101; SOBREQUÉS [2006] 219 i 285; AHPB, *Pergamins*, sèrie A, núm. 529; AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 7, notaris Antoni Girbau i Joan Alemany, 1590-1598, f. 83-85v.

72. "Circumstància de gran interès per al rei" (Alfons IV), eren els vaixells de guerra. El 1454 el sobirà català designava per al govern de Catalunya Galceran de Requesens, del seu cercle de consellers, propietari de vaixells. SOBREQUÉS [2006] 105.

nou vicari, una veu de l'experiència serena i coherent, i la seva, la mà que sabé amansir triflgues i conflictes locals.

Tingué una activa participació al Concili de Florència (1438-1442) i, abans de retornar a Catalunya, la tardor de 1446, aconseguí la promesa formal del Sant Pare Eugeni d'adscriure el seu nebot a la Cambra Apostòlica del Vaticà. La seva fou una arribada providencial, ja que apaivagà, ni que fos provisionalment, els ànims encesos d'una ciutat que es debatia entre el bàndol de la mitra i el del consell municipal, i on el més gran dels seus nebots Margarit havia estat malaurat protagonista en actes inicis i violents.

El 1447 mantingué forts enfrontaments amb l'administració inquisitorial gironina, concretament amb el lloctinent de l'Inquisidor, Jaume Compte, el qual, més enllà del simple cas de pràctiques màgiques que inculpaven un particular, posaven en relleu els greus antagonismes entre la seva autoritat episcopal i el Tribunal de la Fe.⁷³

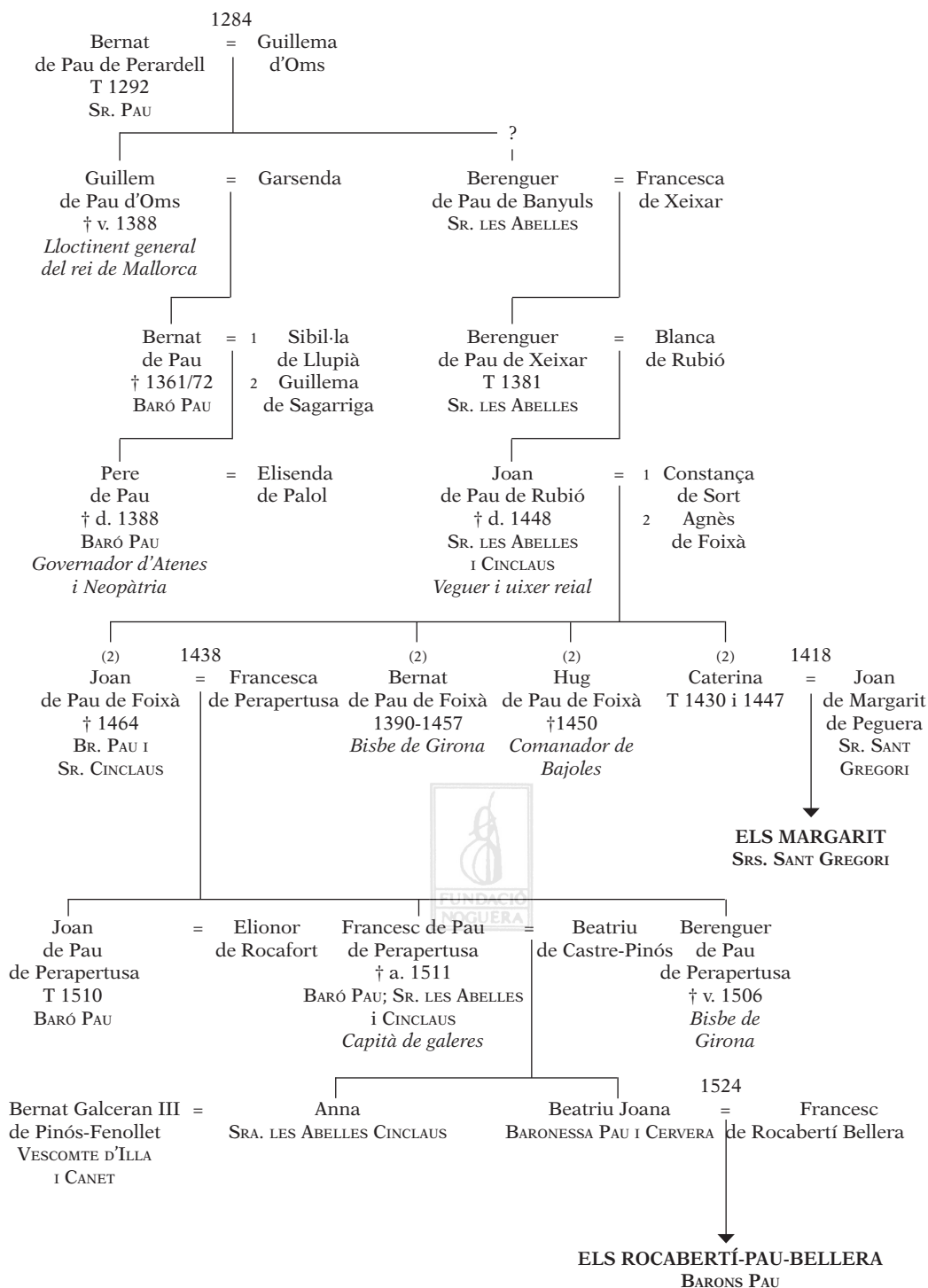
Des d'aleshores, el bisbe Bernat de Pau quedà relegat a una funció impotent de mer observador, mentre que les bandositats gironines sacsejaven la ciutat a gratient. Només tornà a intervenir, de forma decisiva, quan el punt àlgid al qual arribaren les bandositats locals obligà el lloctinent Joan d'Aragó a prorrogar la Cort de Perpinyà i a córrer cap a Girona. Llavors hi entrà amb una bateria de disposicions draconianes contra els dirigents d'ambdós bàndols i aconseguia pacificar la ciutat convencent les autoritats locals d'adoptar el sistema d'insaculació per a l'elecció dels càrrecs municipals. Uns dies abans, ho estaven preparant tot unes oportunes reunions efectuades a instància dels jurats i del bisbe Bernat de Pau. L'ancià prelat expirà poc després, el 27 de gener de 1457, en el que Sobrequés titlla de "dolorosa pèrdua".⁷⁴

El bisbe Bernat de Pau fou sebolit en una de les capelles al peu de la nau de la catedral de Girona, bastida a mitjan segle xv pel propi bisbe, perquè l'acollís a l'hora de la mort, a ell i als seus. La posà sota l'advocació de sant Pau i la dotà magníficament per als dos beneficis que hi va fundar el 1455 i el 1457.⁷⁵

73. SERRA VALENTÍ [2005].

74. SOBREQUÉS [2006] 136 i 140.

75. PRATS [1994].

El bisbe Berenguer de Pau de Perapertusa († 1506)

De la mateixa manera que l'anterior bisbe ressenyat féu d'oncle protector i ajudà considerablement en la seva carrera el seu nebot Joan de Margarit de Pau, aquest féu el mateix amb el seu cosí Berenguer de Pau de Perapertusa. Era fill de Joan de Pau i de Francesca de Perapertusa, i el seu pare era germà de Caterina, la mare del bisbe Joan de Margarit de Pau.

Canonge de Girona des de 1468, l'estiu de 1475 estudiava lleis a Lleida. El bisbe Margarit, d'una gran ascendència en la vida política catalana, aconseguí que el capítol lleidatà el nomenés síndic a la Cort general que es traslladava a la capital del Segre, tot i la seva joventut.⁷⁶ Acabà els estudis el 1478. Abans de partir novament cap a missions diplomàtiques a Itàlia, Joan de Margarit nomenà Berenguer de Pau vicari general de la diòcesi gironina. Poc abans de morir, el cridà al seu costat, i Berenguer de Pau acudí a Roma i l'assistí fins a l'instant final que lliurà la seva ànima (desembre de 1484). Després es quedà encara un any per Roma i no fou fins el febrer de 1486 que prenia possessió de la seu gironina, tot succeint definitivament el seu oncle i protector.⁷⁷

Avançant-se al Concili I del Vaticà, establí l'obligació de les paròquies de la seva diòcesi de dur llibres de baptismes, i també limità l'arrendament dels càrrecs pastorals a favor de preveres suplents (Sínode de 1502). També serví Ferran II en diverses ambaixades a Itàlia. En el decurs d'una d'elles morí, a Nàpols estant, el 5 de desembre de 1506.⁷⁸

ELS GERMANS MARGARIT DE PAU

Segons la historiografia de l'enllaç entre Joan de Margarit de Peguera i Caterina de Pau de Foixà, van néixer cinc varons i dues noies. Per aquest ordre: Bernat, Berenguer, Jaume, Joan i Francesc, els nois, i Aldonça i Isabel, les noies. Nogesmenys, Philippe Lazerme ha corregit lleugerament la precipitada genealogia de Santiago Sobrequés. Els plançons d'aquest Margarit de Peguera van sorgir de dos enllaços i no d'un. El primer, amb Caterina de Pau de Foixà, se celebrà el 29 de setembre de 1418, però sembla que, un cop vidu, tornà a casar no se sap l'any, ni el cognom de la segona esposa, només que es deia Antònia. D'aquest segon matrimoni naixeren Francesc, Aldonça i Isabel.⁷⁹

76. SOBREQUÉS [2006] 356.

77. SOBREQUÉS [2006] 406, 410 i 419.

78. DHEC, III, 40-41; SOBREQUÉS [2006] 419.

79. LAZERME [1975-1977] II, 309-312.

Nosaltres anirem més lluny, ja que tenim documentació sobre aquest Francesc que el tracta de fill natural.

Per glossar la vida i miracles dels fills del matrimoni Margarit-Pau, hem de seguir forçosament el camí historiogràfic traçat per Santiago Sobrequés, que hi va dedicar bona part de la seva existència intel·lectual, amb uns resultats, cal dir-ho, gairebé insuperables.⁸⁰ Fins a partir de la segona generació dels Margarit senyors de Sant Gregori, no hi podrem anar inserint aportacions nostres. Però creiem que, ni que sigui sota el guiatge d'aquest magnífic historiador gironí, cal consignar els fets d'aquests Margarit, per tal de situar-los en el seu context dins d'aquesta monografia que els vol incloure a tots.

Bernat de Margarit de Pau (v. 1420-d. 1492)

Com ja hem dit en iniciar-se el capítol, no hem dedicat aquesta obra als Margarit gregorians i, per tant, no els hem investigat a fons; ens limitarem a exposar-ne els quatre trets principals més alguna coseta que haguem pogut collir ocasionalment durant el procés d'investigació de dades. Conta Sobrequés que les naturals pugnes entre la mitra i el capítol o, entre la primera i la ciutat, fàcilment reproduïdes en qualsevol localitat important del país, van tenir a Girona un important clímax a mitjan segle xv amb motiu de l'impost del cabeçatge que gravava el consum de carns, vins i farina.⁸¹ Els jurats gironins l'havien establert per tal de rescabalar la ciutat de les despeses de reconstrucció de defenses arquitectòniques derrocades per la riuada del Ter de 1433, i ens imaginem que el plet amb el bisbat seria perquè aquest volia fer valdre la tradicional exempció fiscal del clergat (de fet, el 1447 encara n'eren morosos...). La ciutat va viure episodis de forts enfrontaments, durant els quals, i per mesos sencers, hom excomunicà tota la ciutat. El 1439 el bisbe Bernat de Pau aconseguí un acord entre les parts, segellat mitjançant una transacció, però l'any següent l'execució d'una butlla del Concili de Basilea relativa a les usures, va ressuscitar la querella. El 1343 començava el seu govern a la diòcesi un jove Joan de Margarit de Pau, recent nomenat vicari general, el qual comptaria amb el suport de la seva família per dirimir el conflicte; malauradament, seria per la via de la repressió i la violència. El futur cardenal es va dedicar a excomunicar a tort i a dret, excomunicà Francesc

80. Seguirem, sobretot, l'última publicació a nom d'aquest historiador, assaonada, tanmateix, pel seu fill Jaume Sobrequés Callicó (SOBREQUÉS [2006]), i que al nostre parer és un autèntic monument a la historiografia del xv català.

81. Seguim SOBREQUÉS [1958] 260 i ss., n. 73-74. També SOBREQUÉS [2006] 68.

Raset, prohoms gironí i personatge d'influència a la cort; també al canonge Marc Mercader (1445), cap visible de l'oposició capitular. Aquest últim, juntament amb el seu progenitor, un botiguer octogenari, van ser abastonats a la portalada de la seva pròpia casa del carrer de les Ballesteries, l'agost de 1446. L'autor: un "joven caballero bravucón y pendenciero que se sabe protegido por una poderosa parentela y cree que está autorizado a tomarse la justicia por sus manos", en Bernat de Margarit de Pau, germà gran del vicari general, de qui "la moderació i la paciència no van ser les notes predominants del caràcter".⁸² L'arribada del bisbe Bernat de Pau reconduí la situació i deixà l'incident sense conseqüències, però Bernat no es lliurà de fer una penitència a la seu, que el maig de 1447 li seria prorrogada.⁸³

Tanmateix això no va acabar amb l'afició que Bernat de Margarit de Pau professava al bastó. A finals de 1452 hi tornava. Aquest cop la víctima de les impenitents bastonades va ser el notari Bernat Escuder, agredit per un dels criats de Margarit davant la Cúria Reial, en el moment en què es disposava a llevar acta d'unes missives reials i apostòliques que li prohibien immiscir-se en el coneixement de certa causa benefícia. Sens dubte, Bernat de Margarit de Pau feia de galifardeu d'una mitra que, tot i desautoritzar llurs excessos, el sabia protegir bé de les conseqüències. Aquest cop, però, les conseqüències se'ls n'anaren de les mans, perquè els jurats gironins indignats per la nova malifeta es conjuraren per evitar que restés impune i convocaren sacramental, l'antecedent de l'època del famós sometent, crida local a les armes per tal de formar d'immediat un cos de milicians armats i fer front a un problema sobrevingut, un atac, atrapar delinqüents, etcètera. El sacramental convocat pels jurats era contra Bernat de Margarit de Pau, que s'hagué de refugiar a cuïta-corrents a casa del sagristà major, el seu germà Joan, i al Palau episcopal, al recer del seu oncle el bisbe Bernat de Pau. Mentrestant, les milícies locals no podien fer altra cosa que escorcollar-li les propietats de dalt a baix, la casa del Mercadal i la mansió a Sant Gregori. La cosa hauria pogut quedar així, però no. Bernat de Margarit, en revenja, actuà contra un dels caps del sacramental, el cardador Bartomeu Climent, a qui trobà quan acompanyava el seu oncle el bisbe pel camí ral. A la contra, la resposta de la milícia gironina no es va fer esperar: la casa del Mercadal i el molí de Sant Gregori foren destruïts, i els horts talats,⁸⁴ sumant unes pèrdues estimables en deu mil florins. Ja devia tenir amarga vellesa l'ancià Joan

82. També SOBREQÜÉS [2006] 70.

83. ADG, D-193-01904, f. 22v.

84. CATALÀ-BRASÓ [1991] 271-277.

de Margarit de Peguera, veient ensorrat tot el seu patrimoni immoble a mans dels seus propis conciutadans i pel poc cap dels fills!⁸⁵

Les malifetes del primogènit dels Margarit Pau van continuar. L'atac al notari Escuder es repetia el 1455 en un altre notari de Castelló, i el març de 1456 assaltava al capdavant d'un grup armat la torre de Berenguer de Sarriera, segurament a la recerca de documentació que podia danyar la causa que els enfrontava pels molins del Mercadal. De no haver estat per l'hàbil mediació de certs notables locals, el sagramental hauria caigut sobre d'ell novament. El "cars dels Margarit", com s'anomenà el procés que instruïa la cúria municipal per aquests fets i la correspondència que se'n derivà, inclou, entre d'altres coses, valoracions molt parcials sobre aquesta família; a Bernat de Margarit de Pau li retreien, concretament, que tingués ocupacions tan poc honroses com les d'apallissar notaris, i que gràcies al suport del bisbe d'Elna (el seu germà Joan), "no parecía sino que Bernardo fuese el amo de la ciudad".⁸⁶

El 1453, Girona es va veure sacsejada per un motí popular "sagramentalitzat" contra el ciutadà Francesc Sampsó, al qual van saquejar la mansió que tenia a ciutat i li van cremar els mobles al carrer. El lloctinent obligà la ciutat a pagar-li una indemnització de trenta mil sous. Aprofitant aquest antecedent, Joan de Margarit de Peguera i el seu fill gran Bernat també van demanar indemnització per via judicial, mantenint una forta pugna amb el consell municipal que s'arrossegaria força temps. El llavors lloctinent, Joan d'Aragó (després Joan II), els era favorable perquè necessitava l'ajut de Joan de Margarit de Pau per concloure satisfactòriament la Cort de Perpinyà, i no va admetre cap dels raonaments dels jurats gironins. A la primavera de 1456, s'emplaçaven davant del vicecanceller dos delegats de la ciutat (entre ells, el propi jurat en cap) i dos de part dels Margarit, ni més ni menys que el propi Bernat acompanyat d'Asbert Satrilla, senyor de Vilanova de la Muga, que havia patit en les seves carns els perniciosos efectes del descontrolat sagramental. Van establir una composició que els Margarit mai no acabarien de cobrar del tot, ja que la ciutat estava molt gravada. Conseqüència, en part, d'aquests gravàmens indemnitzatoris va ser el despoblament de la ciutat, d'on la gent marxava per escapar a tanta i tan injusta rapacitat fiscal.⁸⁷

Però aquest jove bergant i busca-raons, "pinxo de la cúria episcopal", com l'anomena Sobrequés, es dedicava sobretot a temperar el

85. Vegeu SOBREQUÉS [2006] 89 i ss.

86. SOBREQUÉS [1958] 264-265.

87. SOBREQUÉS [2006] 132-137.

caràcter, i sabia convertir-se amb el pas dels anys en un cavaller de provada solvència entre els seus conciutadans, ànima de la defensa de la Força de Girona el 1462, a la qual acudí de seguida juntament amb el seu jove fill,⁸⁸ i tot seguit governador de la ciutat i estendard joanista a la comarca. L'adscripció dels Margarit al bàndol joanista ha estat explicada sobre la base de les vinculacions reials que mantenia Joan de Margarit de Pau, bisbe de Girona i futur cardenal, cap indiscutible del clan margaritià. Tanmateix és molt possible que, si no hagués existit aquest il·lustre personatge, els Margarit haurien acabat igualment sent joanistes. Ens fixem, per exemple, que en les bandositats dels anys anteriors formaven part de la facció contrària al metge Martí Pere, el mateix Martí Pere que la ciutat de Girona envià com a diputat en la qüestió de l'alliberament del príncep de Viana.⁸⁹ Les vinculacions i imbricacions diverses albirades a través de les bandositats locals no s'han de menysprear a l'hora d'intentar comprendre els diversos afileaments de bàndol en una guerra.

Com fos, els Margarit van tancar files al bàndol joanista des del primer moment, i hi van continuar tot prestant diversos i valuosos serveis. A principis de 1463, el cap de la guarnició joanista de Girona, Pere de Rocabertí, inundat de tota mena de peticions de socor de la muntanya empordanesa, va enviar-hi Bernat de Margarit de Pau amb un destacament. El senyor de Sant Gregori no va decebre, i va demostrar la fusta de militar que duia dins, tot desbaratant l'host enemiga d'Arnau de Vilademany i capturant-li una gran bombarda. L'any següent, era capità adjunt, per bé que actuava com a lloctinent de Rocabertí. En aquesta qualitat, fou el portador de les cartes que Joan II adreçà al capítol gironí i al bisbe son germà, per tal que acceptessin deixar diners de la tresoreria del capítol per al seu exèrcit.⁹⁰

La seva participació en la contesa, al costat del sobirà, va tenir la seva part positiva. Amb motiu de la seva estada a l'Empordà, la reina Joana Enríquez recompensà fidelitats. L'any 1464, Joan II confirmà a Bernat de Margarit de Pau els vells privilegis de la família sobre els molins de l'Onyar. Amb data 24 de novembre de 1466, li queien més donacions: els castells i termes de Santa Coloma de Farners i Escales, abans pertanyents al rebel Arnau de Vilademany. Malgrat que es tractava de feus més importants que el de Sant Gregori, val a dir que queien en territori de la Diputació del General i que, per tant, poc profit en

88. SOBREQÜÉS [2006] 219.

89. SOBREQÜÉS [2006] 97.

90. SOBREQÜÉS [2006] 241-241 i 245-246.

degué traure; quan el duc de Lorena rendí Girona el juny de 1468, Margarit hagué de retornar Santa Coloma als Vilademany.⁹¹

Una segona etapa de la contesa civil ja no li va anar tan bé. El 22 de juny de 1467 capitulà el castell de Cartellà davant l'exèrcit del duc de Lorena. Fortuna va tenir de poder establir les capitulacions amb el seu cunyat Joan de Sarriera, futur batlle general, amb qui pactà donar-se dotze dies per rebre socors, establir una treva i llibertat per sortir de Cartellà i retornar a Girona si així ho preferia (com va ser), ell i tots els seus. Entre aquests, hi havia l'hereu, Lluís, que va ser utilitzat d'ostatge en els intercanvis habituals. El setge del duc de Lorena a Girona va agreujar la situació de la ciutat i cada cop eren menys les possibilitats que tenia de sortir-se'n. L'única mesura que va prendre el monarca fou la d'enviar un enutjós governador militar, pràcticament sol, el navarrès Esteve Gago, que el clan Margarit va espolsar-se al poc d'haver arribat a Girona. Des d'aleshores, el governador militar de Girona va ser Bernat de Margarit de Pau. Però la situació de la ciutat era extrema, i davant l'anunci d'arribada d'un altre fort contingent militar francès, la ciutat hagué de capitular. De part dels gironins, les capitulacions van ser negociades, el 31 de maig de 1468, per una comissió de quatre prohoms entre els quals hi eren Bernat de Margarit de Pau i l'abat de Breda. Un altre cop va tenir com a homòleg en les negociacions el gendre Joan de Sarriera, que el succeiria com a governador militar de la plaça. Com fos, tot seguia sempre quedant en família, en la família dels Margarit.⁹²

Sempre al costat del seu germà el bisbe, Bernat era un dels signants, l'11 d'octubre de 1471, de la declaració per la qual el clan margaritià comunicava a les autoritats barcelonines que es passaven novament al bàndol joanista. Barcelona reaccionà obrint un procés sumaríssim als signants, declarant-los des de deslleials fins a traïdors, i sentenciant (23 de novembre) cada un a diferents penes. Van posar preu al cap dels capitans militars signants, també al del batlle general Sarriera. Referent a Bernat de Margarit de Pau, la sentència reconeixia que havia estat pobre i necessitat i que havia traït la confiança de Renat d'Anjou, de qui havia obtingut diverses mercès. Llavors, amb Joan II, Bernat va aconseguir deu mil florins, i sis mil més en espècies, o sigui, a través de la jurisdicció de Palafrugell; se li confirmà la de Sant Gregori "i va rebre a més múltiples donatius en metàl·lic i altres moltes gràcies menors". Acabada la guerra civil, esdevingué governador millitar de Girona. El 1473 Joan II li manà reunir tota l'artilleria disponible per

91. SOBREQUÉS [2006] 267-269 i 289.

92. SOBREQUÉS [2006] 283.

tal d'aparellar l'exèrcit que havia de recuperar el Rosselló, i dos anys més tard, juntament amb Joan de Sarriera, s'erigiren recaptadors de les percepcions de la Diputació del General per tal de subvenir les despeses de defensa del país, cosa que provocà una topada amb les autoritats de la Cort general de Barcelona, l'únic òrgan que podia autoritzar-ho.⁹³ L'abril de 1478, una nova incursió dels francesos contra Peralada disparava totes les alarmes, i Joan II dirigí immediatament una carta a Bernat de Margarit, Sarriera i el bisbe Joan de Margarit, autoritzant-los a reclutar la gent necessària per a la defensa del país.⁹⁴ Veiem, doncs, que exercia de principal comandament militar a la ciutat.

A mitjan juliol de 1484, marxà cap a Roma cridat pel seu germà Joan, canceller destacat allí com a ambaixador de Ferran II davant del Sant Pare. El bisbe de Girona patia de mal de pedra de feia anys i preveia un desenllaç no gaire llunyà, com així fou, el mateix novembre següent. Bernat estigué fins als darrers moments assistint-lo. El bisbe li llegà 2.500 ducats, un miler dels quals eren pel dot de dues de les seves filles. Amb una d'elles, Elionor, i amb el fill gran, Lluís, Bernat de Margarit de Pau mantenia un plet de feia un any. Els últims actes on se'l documenta són de 1492 i 1494, quan presidia un torneig a Girona per festejar la presa de Granada i quan va signar el darrer testament, respectivament. Degué morir poc després, ja que el seu naixement s'ha de situar vers 1420.⁹⁵

Bernat de Margarit de Pau va testar fins a tres vegades: una primera fou el 24 de juliol de 1476, quan ocupava el càrrec de governador militar de Girona. Designava marmessors Joan Desplà; l'esposa Violant Bertran; el fill Lluís; Joan Sarriera, batlle general; Beatriu de Senesterra, filla, i Antoni Corbera, prevere. Deixava dos mil sous a les filles Constança, Elionor i Rafela (encara per col·locar); l'hereu universal era el fill Lluís; el primer substitut, la filla Constança; el segon, la filla Elionor; el tercer, la filla Rafela; el quart, la filla Violant (esposa de Joan Sarriera), i el cinquè, la filla Beatriu (esposa de Bernat de Senesterra).⁹⁶ El segon testament porta data de 31 de juny de 1484, i també el signà sa de cos, però amb la intenció, abans d'un mes després, de marxar de viatge cap a Roma a assistir els últims dies del seu germà el cardenal; abans d'iniciar un viatge per mar com aquell, va voler ser previsor.⁹⁷ En el document, apareix com a cavaller i ciutadà,

93. SOBREQUÉS [2006] 312, 316, 328, 346 i 363.

94. SOBREQUÉS [2006] 373.

95. SOBREQUÉS [2006] 410, 411 i 417. Sobre 1415 especula SOBREQUÉS (p. 417), però els pares es van casar el 1418...

96. AHG, *Notaria de Girona*, GI3-142, f. 185v.

97. SOBREQUÉS [2006] 410-411.

i consta que residia a Girona. Aquest cop, els marmessors eren Joan de Margarit, cardenal; Lluís de Margarit, fill; Joan Sarriera i Francesc de Guimerà, senyor d'Abella, gendres. Llavors l'esposa Violant ja havia traspassat i aprofitava per donar la seva llegítima a les filles Violant, Constança (400 sous), Elionor i Rafela (20.000 sous). L'hereu universal seguia sent el fill Lluís, el primer substitut les filles Elionor i Rafela i el segon substitut, la filla Violant de Sarriera, a ses voluntats. Els testimonis: Galceran Albanell, Narcís Almell, Gaspar Llorenç, canonges, el prevere Gravalosa i l'escrivà Antoni Selva.⁹⁸ En el tercer i últim testament, de 21 de maig de 1494, hi ha lleugers canvis en els substituïts de l'hereu. Els marmessors són el bisbe Berenguer de Pau; Lluís, fill; Francesc de Guimerà, varvassor de Ciutadilla, i la filla Constança. Fa deixes a les filles Constança, Elionor (ja casada i esposa d'Andreu d'Icard, donzell de Barcelona) i Rafela (esposa de Diomedes Torroella, de la Bisbal). L'hereu universal segueix sent Lluís, però el primer substitut passava a ser Constança; el segon, Elionor; i el tercer, la filla Rafela.⁹⁹

Violant Bertran, esposa de Bernat de Margarit de Pau, havia testat el 2 de juliol de 1483, i creiem que devia morir al cap de poc. També ella va voler ser enterrada al vas dels Margarit, a la capella "Beatre Marie eius monasterii fratrum minorum Gerunde..."¹⁰⁰

Berenguer de Margarit de Pau

Berenguer, el germà que seguia Bernat de Margarit de Pau, no es quedava pas enrere, també participà en manta bandositats locals, principalment la relativa al govern de la ciutat, disputat per l'oligarquia gironina. En un d'aquests encontres, l'abril de 1453, un nombrós grup dels contraris l'atacà davant la Casa de la Ciutat, juntament amb Pere Sarriera i Joan Cavalleria; la coratjositat amb la qual es van defensar no va impedir la mort de Cavalleria a ganivetades, ni tampoc que ells quedessin malferits, sobretot Sarriera. La segona meitat d'any, els jurats l'instaven a ell i a Nicolau Desvern a signar treves en la bandositat que els enfrontava.¹⁰¹ L'abril de 1456, fou engarjolat pel lloctinent, en companyia de Pere Desbac de Rocabruna, inculpats d'enviar llurs escuders a assaltar la casa del jueu Benevist Samuel, a qui regiraren documents de crèdit i maltractaren. Estaren empresonats fins al febrer de 1459, data en la qual, valent-se de suborns, aconseguiren escapar de la presó.

98. AHG, *Notaria de Girona*, GI1-560, f. 23v.

99. AHG, *Notaria de Girona*, GI1-561, f. 62v.

100. AHG, *Notaria de Girona*, GI3-140, f. 229.

101. SOBREQUÉS [2006] 92-93 i 96-97.

Refugiat als dominis del Desbac, a la muntanya de Rocabruna, foragitat de Pau i Treva, hi moria abans del setembre de 1463.¹⁰²

Jaume, Aldonça i Isabel de Margarit de Pau

La resta de germans va conviure més tranquil·lament i, per tant, no van deixar rere seu tants esments a la documentació de l'època. Jaume, "el més pacífic i el més insignificant dels germans", visqué retirat a Calonge, la seva filla casà amb el plebeu Joan Esteve; tots dos eren morts abans que esclatés la guerra civil.¹⁰³ Francesc fou proveït hereu del llinatge en un acte d'1 de setembre de 1463, i d'ell descendeixen els darrers Margarit senyors de Sant Gregori.

Pel que fa a les germanes Aldonça i Isabel, la petita, Isabel, ingressà al monestir de Sant Feliu de Girona, i el 1479 n'era l'abadessa.¹⁰⁴ Aldonça és possible que es casés amb un Alemany. Santiago Sobrequés esmenta un personatge molt vinculat al bisbe Joan de Margarit de Pau, a qui fa cunyat seu: Jaume Alemany. Aquest personatge apareix integrat en el braç militar de la ciutat quan es publicà el pregó de la rendició, el 1468, al costat de la resta del clan margaritià. En les capitulacions del rendiment de la ciutat, el bisbe Margarit aconseguí que Renat d'Anjou admetés un punt segons el qual se li devia restituir una galera que li havia estat presa per l'almirall Vilamarí. Tot seguit, el veiem comissionat per atraure els barons feréstecs de la muntanya empordanesa a la causa del General. Sempre al costat del seu parent el bisbe, fou un dels signants de la declaració d'11 d'octubre de 1471 per la qual el clan sencer es passava al bàndol joanista; en tragué de Joan II la jurisdicció del castell de Llers i la del terme de Fontanilles.¹⁰⁵

En d'altres passatges de la seva obra, Santiago Sobrequés esmenta altres "nebots" del bisbe Margarit, fills d'alguna germana, com per exemple Miquel de Vilanova, agutzil reial el 1472 i veguer de Girona el trienni 1475-1478; Lluís Benet de Foixà; el canonge Joan de Santmartí, ardiaca d'Elna, o l'agutzil reial Miquel Santmartí.¹⁰⁶ Si Aldonça fou l'única germana casada del bisbe, no hi ha dubte que degué tenir una nombrosa descendència. D'altra banda, cal pensar que aquest autor també fa nebots del bisbe els Senesterra, els Sarriera i els Guimerà,

102. SOBREQUÉS [1958] 266-267, LAZERME [1975-1977] II, 312, i SOBREQUÉS [2006] 135-136.

103. SOBREQUÉS [2006] 140.

104. LAZERME [1975-1977] II, 312.

105. SOBREQUÉS [2006] 285, 287 i 328-329.

106. SOBREQUÉS [2006] 325, 339, 344, 350 i 375.

però sabem que eren els gendres del seu germà i que, per tant, serien, en tot cas, nebots polítics.

L'INCLIT CARDENAL¹⁰⁷

Primeres passes

Joan de Margarit de Pau, quart fill de Joan de Margarit de Peguera i de Caterina de Pau de Foixà, va ser un home especialment dotat i va estar fortament secundat per la família. Amb poca edat va ser admès al capítol de canonges gironí i va obtenir un benifet a Vic. En els seus primers anys de carrera va restar al recer de l'oncle Bernat de Pau, bisbe de Girona, qui vers 1437 el dugué a la Universitat de Bolonya, on es va doctorar en lleis. El 1444 el nomenà ardiaca de la catedral de Girona, passant a regentar la seu vacant com a vicari general. És en aquesta època quan les desavinences de tipus fiscal amb el Consell de la ciutat van ser causa d'innombres bandositats en les quals els Margarit no van dubtar a fer costat a la mitra. El vicari Joan de Margarit de Pau, llavors un jove impulsiu i intolerant, va tirar d'excomunicació sense que la mà li tremolés. La van tastar Francesc Raset, un prohoms local de gran influència en la cort, i també el canonge Marc Mercader, ardiaca de Sant Feliu, i no pas per uns pocs mesos. La rancúnia del jove vicari Margarit allargà l'interdicte de Raset fins a després de 1447, i el del canonge Mercader fins al 1463, i perquè li ho pregà insistentment Joan II!

Itàlia

Calia un canvi d'aires i l'adscripció a la Cambra Apostòlica Vaticana li ho permetia. S'obria així el segon període italià del nostre personatge (1448-1453), durant el qual operà com a agent de confiança d'Alfons IV en més d'una important gestió diplomàtica.

Tan eficaçment actuà que "conquistó el afecto incondicional del soberano", i quan tornà a Catalunya ja no deixaria de seure en trons episcopals nordcatalans. Aquesta etapa va resultar essencial per traure partit a tot el potencial que el mitrat gironí duia dins, per atemperar ànims, polir maneres, però sobretot per eixamplar l'horitzó cultural,

107. Els trets biogràfics del cardenal Joan de Margarit de Pau els hem sintetitzat sobre la base de la principal bibliografia amb què compta, conscients que només la figura d'aquest personatge dóna per manta assajos i monografies. RUBIÓ [1926]; TORRE [1948]; SOBREQUÉS [1958]; ALBERTÍ [1969] III, 57-60; TATE [1976]; MIRAMBELL [1984]; SOBREQUÉS CALLICÓ [1988]; SOBREQUÉS [2006]; PUJOL [2007], etcètera.

refinar les seves innegables dots de gran comunicador i obrir-se, en definitiva, a l'ambient intel·lectual del llavors bressol humanista europeu. Al costat de Nicolau V, Margarit es "contagià" de bibliofília, començant a col·leccionar manuscrits fins a formar una considerable biblioteca. Va fer inclús d'historiador, ja que confessava haver-se capbussat, des de la seva privilegiada posició a la Cambra Apostòlica, en els arxius vaticans per tal de trobar el document de l'antiga infeudació d'Aragó i Catalunya al Sant Pare, per part de Pere I. A Roma, es relacionà amb el bo i millor de la intel·lectualitat italiana, i féu bones amistats, com la d'Enea Silvio Piccolomini, secretari papal i més tard pontífex amb el nom de Pius II.¹⁰⁸

Bisbe d'Elna

El 1453 era investit amb la seu episcopal d'Elna, que ocuparia durant nou anys, gestionant el seu govern quasi sempre des de fora.¹⁰⁹ L'aurèola de brillant orador ja la tenia quan trepitjà novament el Principat a la tornada, i aquest prestigi li proporcionaria un destacat paper en les convulses Corts de Barcelona el 1454, on fou designat per a contestar la proposició reial pronunciada per un infant Joan, llavors lloctinent de la Corona, que molt poc després esdevindria comte rei. El febrer de 1456, la problemàtica Cort seguia perpetuant-se bloquejada per un embolic jurídic. S'havien presentat uns polèmics greuges sense la resolució dels quals no es podia passar a debatre el subsidi al sobirà. Aquest, a Nàpols estant, no podia venir sense tenir assegurat aquest important ingrés, i sense la presència d'Alfons IV, no es podien resoldre els greuges presentats. El bisbe d'Elna trobà una sortida acceptada per tothom. Es van admetre els greuges amb el benentès que prèvia la seva resolució s'havia de votar el subsidi al rei, el qual no es cobraria fins quatre mesos després que el sobirà hagués arribat al Principat, no més tard del 31 d'octubre. Aquesta sortida pactada, ideada per Margarit, va ser providencial per tirar endavant aquelles Corts i encara que només fos per uns pocs anys, aconseguí apaivagar els ànims i "allunyar el fantasma de la discòrdia". En aquestes mateixes Corts, el paper més important que hi desenvolupà Margarit, fou tanmateix la presentació de dues propostes que van acabar en sengles constitucions. L'una, *Super conceptione gloriosissime ac intemerate Virginis Marie*, exaltava el dogma de la Concepció i en condemnava els impugnadors; la segona establia

108. SOBREQUÉS [2006] 76-77.

109. Sobre el seu primer nomenament episcopal, vegeu especialment SOBREQUÉS [2006] 83 i 99-100.

la celebració a perpetuïtat de la diada de Sant Jordi, encara present en el calendari d'avui dia, més de mig mil·lenni després.¹¹⁰

Els fets, tanmateix, es van precipitar, i a la mort d'Alfons IV el succeí el seu germà Joan II. Un cop fou coronat, el nou sobirà nomenà una comissió perquè assistís en ambaixada al Congrés de Màntua, que l'1 de juny de 1458 inaugurava el Sant Pare per posar d'acord tots els regnes cristians contra el turc. Joan de Margarit encapçalà aquesta comissió (juntament amb un planter de personatges de la mida de Pierre de Peralta o Francesc Ferrer —futur arquebisbe de Càller—), inaugurant una fructífera etapa política al costat del papa Pius II, partidari d'aturar l'avenç turc amb una força armada cristiana. El 20 de juliol de 1459, Margarit prestava homenatge, en nom de Joan II, al nou Sant Pare. A Itàlia, no hi va anar a perdre el temps. A més del congrés, tenia la delicada comesa diplomàtica de donar seguretats al rei Ferran de Nàpols envers els Anjou i les aliances que Joan II teixia amb Gènova i França. En cloure's el congrés mantuà (gener de 1460), rebé poders del seu sobirà per visitar les corts italianes i refer la tradicional lliga antifrancesa, cosa que aconseguí en quasi totes elles. El setembre de 1460, hagué de torna-hi novament. Després de visitar Milà i Roma, fixà la residència al Vaticà, col·laborant activament amb Pius II en l'organització de la gran expedició naval de socors a Xipre.¹¹¹

De tornada a Catalunya, duia l'encàrrec de convèncer Joan II de participar en el projecte contra el turc, tanmateix la situació política al Principat estava força enrarida el 1460 i els seus esforços per pal·liar-la o posar pau entre el comte rei i el seu fill el príncep Carles de Viana no van donar els seus fruits, malgrat haver-se entrevistat amb els diputats i haver fet el mateix amb el sobirà a Saragossa. Val a dir que Joan II informava quasi puntualment Margarit de cada pas donat envers Viana i de com girava cada vegada la situació. El 15 de maig de 1460, Margarit formava part del seguici reial que acompanyà Joan II en la seva brillant entrada a Barcelona, i a finals d'any també era present, igual que la resta dels prelats, a la solemne reconciliació amb Carles de Viana.¹¹² No durà gaire, ja que l'any següent, oint les acusacions en contra sobre el projectat enllaç de Carles amb la pubilla Isabel de Castella, d'amagat seu, el faria detenir i empresonar.

110. SOBREQÜÉS [2006] 123-124.

111. SOBREQÜÉS [2006] 146-150.

112. SOBREQÜÉS [2006] 148 i 153.

Nunci del Sant Pare

El 1461 representaria una mala anyada pel llavors bisbe d'Elna, que aspirava ja al cardenalat, però veia com se li avançava el bisbe de Girona, canceller reial, Jaume de Cardona. Tots ho van sentir, el mateix Joan II que actuava forçat per la circumstància política, el mateix Sant Pare que s'havia de plegar als designis del sobirà català si volia que tirés endavant la projectada expedició contra el turc, però sobretot Joan de Margarit, que en recompensa va rebre una allau de concessions pecuniàries sobre percepcions temporals a les diòcesis de Mallorca i Lleida; també un bombonet amarg. Amb data 25 de gener, Pius II el nomenà nunci i ambaixador seu a la Corona d'Aragó, amb la missió "no gens grata", de recaptar el delme de la Santa Croada i d'activar la preparació de la flota promesa per Joan II contra el turc.¹¹³ Aquesta nova comesa li suposà un irremeiable enfrontament amb el clergat català i, a la llarga, juntament amb d'altres factors, contribuiria a comprometre'l en el bàndol joanista. Un cop a Catalunya, començà a posar fil a l'agulla, tot aixecant polsegrera de bell antuvi.

En exercici de la seva delicada missió, es traslladà a Lleida, ciutat que, en aquell moment, acollia la Cort general, i és llavors on s'ha de situar l'episodi del motí que l'expulsà de la capital del Segre. Al palau episcopal estant, va rebre la comissió del Consell del Principat que pretenia dissuadir-lo, tant si volia com si no, de voler cobrar els delmes de la Santa Croada. Emmig de la visita, esclatà al carrer un avalot popular, qui sap si no provocat o consentit pels mateixos que s'hi estaven entrevistant. La gent s'esvalotà en córrer la brama que Margarit pretenia fer-se fort al palau episcopal. Els paers i els mateixos comissionats l'hagueren d'acompanyar fora fins a deixar-lo sa i estalvi. Margarit deixà Lleida amb l'amargor d'una expulsió i havent rebut anònimes amenaces que feien referència a fer-li beure el plom fos que tancaven les butlles que el facultaven.¹¹⁴

L'animadversió que les autoritats catalanes revolucionàries sentien per Margarit, com a home de confiança de Joan II, augmentà considerablement en trobar-se el bisbe d'Elna obligat per una comesa gens agradosa. Santiago Sobrequés especula que quan llavors va tornar a Barcelona, era possible que tingués la secreta missió d'emparar-se de la ciutat per lliurar-la als joanistes. Com fos, hi fixà l'estada en donar per fracassada la seva missió de receptor dels delmes de la Santa Croada. El 18 de maig de 1461 assistia al seguici de recepció del comte

113. SOBREQUÉS [2006] 161-162.

114. SOBREQUÉS [2006] 166.

d'Armanyac, i seguia de prop els principals esdeveniments concernents a la delicada situació política que vivia el país. En ser alliberat i investit del càrrec de lloctinent, el primer que va fer Carles de Viana fou publicar (21 de juliol de 1461) una llista negra de pretesos desafectes als quals no se'ls devia proveir amb cap mena de càrrec de confiança. La llista l'encapçalava el canceller Cardona; Joan de Margarit, bisbe d'Elna, seguia en segon lloc, i de res no li van servir les protestes i la demanda d'explicacions.¹¹⁵ Margarit estava predestinat, tant si volia com si no, al bàndol joanista.

Bisbe de Girona i paladí de la causa reialista

Margarit es retirà a la seva diòcesi d'Elna, apartant-se de la política. Llavors quedava vacant la seu episcopal urgellenca, per mort la tardor de 1461 del seu titular Arnau Roger de Pallars. Jaume de Cardona demanà retirar-se com a bisbe d'aquesta tranquil·la diòcesi i, per cobrir la vacant de Girona, Pius II pensà de seguida en el seu amic Joan de Margarit, a qui devia recompensar els esforços esmerçats en pro de la formació de l'armada naval contra el turc. Prengué possessió de la nova mitra el 18 de febrer de 1462, entrant-hi oficialment un mes després, a les portes mateix de l'esclat de la guerra civil.¹¹⁶ Un cop allí, seria el cap d'una seu episcopal que acollia la reina Joana Enríquez, i ell mateix feia de preceptor del petit príncep Ferran; la seva adscripció al bàndol de Joan II no donava marge al dubte.

Això explica en gran part el paper que va jugar en el famós episodi del setge de la Força de Girona, defensa que, en boca de Santiago Sobrequés "va ser obra d'un nombre reduït de gent gairebé tota forastera, i va ser també, en una gran part, l'obra del bisbe Margarit".¹¹⁷ Efectivament, el mitrat gironí va disposar els principals elements defensius de la ciutat contra l'escomesa barcelonina. Començà per crear una comissió de personatges afins (el canonge Roger de Cartellà, l'amic Andreu Alfonsello i el cabiscol Jofre Sarrahí) que tinguessin cura de l'hostatge i les necessitats de la reina Joana i del petit príncep Ferran; féu diversos préstecs a la reina i del seu peculi particular finançà algunes de les despeses de la defensa militar. Acabà cridant a sometent tota la seva extensa família, a fer pinya a la Força de la ciutat, ja que els gironins no hi estaven gens disposats. Un bon grapat de nobles del Rosselló, uns quaranta remences i els membres de la família Margarit (el germà

115. SOBREQUÉS [2006] 169 i 173.

116. SOBREQUÉS [2006] 184-185.

117. SOBREQUÉS [2006] 213.

Bernat de Margarit de Pau; el fill d'aquest, Lluís; el germanastre del primer, Francesc, i el Bernat senyor de Castell d'Empordà; també els Guimerà, cunyats del bisbe, i Joan de Pau, cosí), van ser els qui van defensar la Força fins a l'arribada del socors francès.¹¹⁸ Aquesta habilitat per a la convocatòria d'aliats parents i afins seria clau per mantenir l'Empordà joanista.

La veta militar

L'epopeia de la Força gironina convertí Joan de Margarit en un mitrat militar; un homòleg del famós Pedro de Urrea, l'"arquebisbe-pirata"¹¹⁹ de Tarragona (els successors del qual, per cert, temps a venir, serien, a través dels Biure, els propis Margarit de Castell d'Empordà...). Els vassalls de Sant Gregori s'havien rebel·lat contra el seu sobirà, i Margarit acompanyà la reina al capdavant d'un exèrcit per assegurar el Baix Empordà. Tot seguit es traslladà a Balaguer, on era Joan II, qui d'allí el féu retornar a Girona amb una guarnició militar sota les seves ordres. El 29 d'agost de 1462 el revolucionari Consell del Principat el proscriuïa a ell, al seu oncle de Castell d'Empordà i a molts d'altres defensors de la Força de Girona.

D'altra banda, les relacions amb Joan II no van ser sempre fàcils: hi hagué tensions quan el monarca es va voler valdre del tresor del capítol gironí per finançar el seu exèrcit. Margarit s'hi oposà, féu costat als capitulars, envià ambaixadors de protesta, i l'acord de mínims al qual van arribar amb el sobirà li deixà un tan mal regust que l'impulsà a escriure una obra singular, el *Templum Domini* (*El Temple del Senyor*), veritable diatriba contra la rapacitat reial on s'intentava justificar.¹²⁰ En aquells temps, Margarit exercí de bisbe de Girona amb majúscules, fent d'enllaç i/o d'intermediari entre els gironins i la monarquia. A principis de 1466, era a Tarragona, des d'on Joan II i la seva plana major preparaven les operacions militars contra Amposta. Hi anà, principalment, per queixar-se de l'excés de zel del comandant de la plaça gironina, Pere de Rocabertí, sempre amatent a ficar la mà al tresor del capítol. Aconseguí que el monarca frenés els ímpetus fiscals de Rocabertí, el qual no podria disposar de cap quantitat sense el consentiment d'un nou consell financer integrat per Margarit, el seu oncle Bernat, Joan de Gamboa i Martí Guerau de Cruïlles; també li

118. SOBREQUÉS [2006] 218-219, 224 i 229.

119. "S'havia vist obligat a mudar la ploma per l'espasa, anava trobant més gust a la guerra": SOBREQUÉS [2006] 239.

120. SOBREQUÉS [2006] 245-247.

retallava funcions judicials que el governador s'havia atorgat. Margarit aconseguí, a més, la devolució d'una almoina de les rendes del bisbat de Mallorca i també la restitució dels béns de l'abat de Besalú, víctima d'una injusta conxorxa.¹²¹

L'octubre de 1466 acudí a Banyoles a rebre la reina Joana Enríquez, i romangué al seu costat tota la campanya militar que va fer, prenent Bàscara i Sant Mori, juntament amb molts altres cavallers i parents. L'any anterior, havia hagut de fugir a l'últim moment de la Bisbal d'Empordà, que després d'un mes de resistir bravament les escomeses del conestable Pere de Portugal, va caure en poder de la Generalitat.¹²² Inclús després de la guerra civil, Margarit donà proves de ser un bon administrador militar; també d'una actitud enèrgica quan calia defensar, armes en mà, la terra o els drets dels seus passats.

El Joan de Margarit angeví

Tot i els bons resultats militars, les seves habilitats diplomàtiques van ser, sens dubte, molt superiors. Ho va comprobar prou bé el nou governador militar designat per Joan II, Esteve Gago. Al bisbe Margarit no li feia gens de gràcia que ningú li disputés la supremacia a Girona. Per fer-ne cinc cèntims, direm que el clan familiar aplegat pel bisbe Joan de Margarit de Pau acusà Gago de conducta desatenta envers un gentilhome de Celrà, Bernat Guillem Descamps, a qui el Margarit havia atorgat un salconduit per a tres presos que volia rescatar. Gago s'enfurià contra Descamps, Margarit intercedí i hi hagué una violenta discussió que acabà amb una lleugera agressió contra el seu nebot Lluís de Margarit i l'amotinament general dels gironins. Margarit es veié obligat a tancar les portes de la Força de Girona a Gago i als seus homes, i a mantenir-lo fora malgrat la intervenció dels jurats i de Francesc de Verntallat. Amb l'expulsió de Gago, Joan de Margarit de Pau quedà com a suprema autoritat indiscutible de la ciutat.¹²³

Una supremacia amarga, perquè el primer acte important que hagué d'assumir fou la capitulació de Girona, ciutat exhausta i incapaç de continuar resistint el setge francès al qual estava sotmesa per part del duc de Lorena. Els capítols de la rendició van ser força generosos amb els Margarit, i concretament amb el bisbe, ja que li atorgaven la llibertat de restar un any a la seva seu, percebent llurs rendes, o de traslladar-se on volgués amb els béns mobles que volgués, o de que-

121. SOBREQÜÉS [2006] 260.

122. SOBREQÜÉS [2006] 258 i 265.

123. SOBREQÜÉS [2006] 282.

dar-s'hi, prestar jurament d'homenatge a Renat d'Anjou i aconseguir la devolució de tot el patrimoni que se li havia confiscat i retirar-se allà on desitgés. També l'autoritzava a fer ús de diverses lletres de canvi i crèdits, amb els quals rescabalar-se dels 34.000 sous prestats a Joan II que no veié més, i se li retornaven els béns usurpats als seus vassalls de la Bisbal, a més d'un permís per anar allí a aquells que l'havien hagut de deixar.¹²⁴ Tanta consideració li degué fer veure els avantatges d'abraçar la causa angevina, cosa que féu tot prestant el jurament d'homenatge el 15 de setembre de 1468, probablement amb els ulls posats en el servei a Joan II, i amb un retorn a la seva lleialtat no gaire llunyana.

Durant aquesta etapa, Margarit serví el duc de Lorena tan bé com va saber, ja que aquest li atorgà la mateixa privadesa que li havia atorgat el sobirà aragonès, i també deixà a les seves mans l'administració dels béns del clergat rebel. Enllestí a Barcelona unes gestions en el seu nom, col·laborant en la remunta de la cavalleria angevina i prenent part en una comissió paritària per resoldre l'afer remença.¹²⁵

També va tenir ocasió d'entomar les armes novament. El 19 de setembre de 1470, Cadaqués era lliurada als joanistes pel seu traïdor capità, i l'almirall Vilamarí desembarcava dos-cents homes de reforç a la nova guarnició reialista. L'alarma s'estengué per tot Barcelona, que de seguida organitzà un exèrcit per recuperar la important plaça costanera. Per comandar políticament aquella armada, nomenà un triumvir en el qual hi havia el bisbe Joan de Margarit, el qual per uns pocs mesos va exercir funcions de prefecte militar, ocupant-se de l'aprovisionament de l'exèrcit assetjant i del servei d'etapes. I tanmateix la seva participació en la fi del setge va ser principalíssima, ja que Cadaqués es retia a les tropes del General el penúltim dia de 1470, gràcies a les negociacions mantingudes pels defensors amb Margarit. Tres mesos escassos després, va tenir un ensurt bèl·lic, quan una incursió joanista composta per un escamot de vint-i-cinc o trenta cavalls va estar a punt d'occir-lo a Bàscara.¹²⁶ Seguia essent millor diplomàtic que militar, però això li permetia vèncer batalles que amb les armes a la mà no hauria pogut guanyar mai.

El conveni secret de Saragossa

La primera meitat de 1471 va representar un profund desengany per la situació política del país, la poca determinació dels governants

124. SOBREQÜÉS [2006] 283-286.

125. SOBREQÜÉS [2006] 289-292.

126. SOBREQÜÉS [2006] 294-295 i 301-302.

angevins i alguna topada conjuntural més. El Consell del Principat va pensar a enviar una ambaixada a Renat d'Anjou per exposar-li la trista situació del país a la mort del seu fill el duc de Lorena, i Margarit fou el designat. Però el prelat gironí no hi arribà a anar mai: ja havia pres la decisió d'abandonar el partit angeví, pobre, desinteressat i decepcionant, i això l'abocava irremeiablement en mans de Joan II altre cop. Durant uns mesos, l'Empordà bullí. S'hi forjà una conxorxa a moltes bandes l'epicentre de la qual era el palau episcopal de Girona, una conxorxa que acabaria sent l'impuls que feia falta per acabar de decantar la balança a favor del sobirà trastàmara. Probablement per mitjà de l'oncle Bernat de Castell d'Empordà, que s'havia mantingut lleial a Joan II tot el temps, l'hàbil mitrat gironí tingué línia oberta amb la cort enemiga i pogué teixir fidelitats i posar d'acord tothom pel nou (i definitiu) canvi de bàndol. El 30 d'agost de 1471, a Saragossa, el senyor de Castell d'Empordà, amb Joan de Sarriera i Bertran de Armendáriz signaven un conveni secret on es fixaven els criteris per sotmetre l'Empordà: conservació de privilegis i llibertats, amnistia general, restitució de béns i, al final, una corrua de donacions i recompenses de caràcter particular, que esdevenien el veritable motor d'aquell gest de pau. L'endemà, els diputats requerien la immediata presència a Barcelona del bisbe Margarit, qui encara no havia partit cap a una ambaixada per a la qual havia estat proposat pel mateix Renat d'Anjou, coneixedor del prestigi diplomàtic del prelat. Margarit ja no va a tornar a sortir més del seu clos gironí.¹²⁷ L'11 d'octubre de 1471, juntament amb el batlle general Joan de Sarriera, nebot seu; Bernat de Margarit de Pau, germà gran; Bernat de Senesterra, un altre nebot; Jaume Alemany i alguns caps militars empordanesos més, signava i presentava a les autoritats de Barcelona una declaració, redactada per ell mateix, per la qual comunicava el pas al bàndol joanista. Un altre cop amb Joan II, participà activament, els pròxims mesos, en la campanya militar per recuperar l'Empordà, cosa que l'exèrcit joanista aconseguí a poc a poc. Entre finals de gener i principis de febrer de 1472, jugà un important paper al Parlament de Figueres.¹²⁸

En recompensa pels seus destacats i decisius serveis, Joan II pressionà el Vaticà perquè li concedissin una renda de tres mil florins a través de les primeres abadies, beneficis o altres dignitats que quedessin vacants; també que el fessin cardenal. Aquesta última dignitat no l'aconseguí encara, però a canvi concedí al seu fidel bisbe el més alt càrrec que podia, el de canceller, probablement des de finals de 1471.

127. SOBREQÜÉS [2006] 308-309.

128. SOBREQÜÉS [2006] 312 i 325.

No es fa gens estrany si considerem l'enorme confiança que el Trastàmara tenia en Margarit; no debades la gent l'anomenava "oïda i braç dret del rei".¹²⁹ Quan el monarca "Sense terra" entrà a la Barcelona capitulada, Margarit l'acompanyà a la catedral representant la màxima autoritat eclesiàstica de la seva solemne entrada.

El 1474 tornava a ser mobilitzat novament amb motiu de la campanya militar que empenia el seu sobirà per tal de recuperar el Rosselló. Juntament amb Joan de Sarriera, establiren el quarter general a Castelló. Després d'una sobtada anada a la Cort de Barcelona a donar explicacions de la situació creada, vers finals de novembre es disposà a acudir en socors d'Elna, però a Figueres estant s'assabentà que la ciutat havia estat assaltada pels francesos i es replegà a Girona. Allí convocà les forces vives de la ciutat i començà els preparatius per a la defensa, aportant cent lliures del seu propi peculí.¹³⁰

La revolta de Corçà

Entre moltes altres concessions, Joan II cedí a Margarit la jurisdicció sobre la vila de Corçà, amb tan poca delicadesa (els corçans s'havien redimit de la jurisdicció episcopal pagant una bona quantitat de sous, no feia trenta anys) que, malgrat les promeses del bisbe de rescabalar-los de la (inútil) redempció pagada, van rebel·lar-se obertament contra el seu nou senyor. Per Setmana Santa, Joan de Margarit actuà amb decisió, abandonant tot acte religiós i encapçalant una host contra Corçà, a la qual Joan II hi afegí dos mil ballesters, bombardes i ginys comandats pel seu fill natural Alonso. Amb tot plegat, Corçà va haver de retre's i reintegrar-se a la jurisdicció del bisbe. L'episodi de Corçà marca l'inici del rebrotament del conflicte remença a les contradempordaneses. A mitjan 1478, calmada la situació de guerra de la frontera, Margarit va poder presentar una proposició al capítol gironí per tal de retornar els diners que la vila esmerçà per redimir-se.¹³¹

El segon lustre de la dècada dels anys setanta, el canceller Joan de Margarit seguí prestant valuosos i significatius serveis a la Casa Reial. L'estiu de 1475 acompanyà Joan II a Barcelona i intervingué en algunes sessions de la Cort; li extengué un prèstec de 1.800 sous per subvenir la campanya contra els francesos. La major part de 1476 la va passar entre Saragossa i Tudela, també amb el monarca; després passà a Lleida i a Cervera, en seguiment de les Corts convocades. Al desembre,

129. SOBREQÜÉS [2006] 336-337.

130. SOBREQÜÉS [2006] 347 i 350.

131. SOBREQÜÉS [2006] 354-355 i 377.

s'estava a la Bisbal d'Empordà no només per qüestions de defensa de les incursions gal·les, sinó també per les ràtzies d'un capità navarrès dit Salcedo que bandolejava emparat pels Foixà. Els primers dies de 1477 era a Girona presidint a la catedral l'obertura del Parlament que s'hi celebrava, i en el qual va tenir una activa intervenció, amb un peu al mateix temps a la Cort general de Barcelona. Després de certes tensions perquè s'atorgà la recaptació dels impostos de la Diputació del General per tal de subenir costos de defensa militar, una incursió francesa que arribà fins al Vallès féu entendre a les autoritats barcelonines la crítica situació que l'havia empès. L'agost de 1477 coronava solemnement a Barcelona la infanta Joana, que partia a Nàpols a reunir-se amb l'espòs amb qui s'havia casat per poders. El 20 de setembre següent, encara a Barcelona, beneïa solemnement el nou moll que la ciutat construï, oficiant una missa al costat de la Torre Major.¹³²

El Joan de Margarit mecenes

L'abril de 1478 els francesos tornaven a traspassar la frontera en una incursió d'exploració que feia preveure un atac de major abast. El 19 de maig Joan II escrivia al bisbe Margarit, a Joan Sarriera i al governador Margarit (Bernat), autoritzant-los a reclutar tropes. Els tres posaren diners per aixecar cent cavalls i el sobirà els va expedir cèdula del seu compromís d'indemnitzar-los.¹³³ L'atac, que es pensava imminent, al final es féu fonedís, i la frontera entrà en un període de calma que el bisbe Margarit aprofità per redireccionar els esforços cap a metes més profitoses. A la primavera de 1478, reemprengué el seu enyorat projecte de fundar una escola de música a la catedral que es comprometia a finançar, proposició que va plaure al capítol. L'any abans, intentà impulsar la creació d'un estudi general o universitat, activant el privilegi que el 1456 els havia concedit Alfons IV.¹³⁴

Canvi de sobirà

El 19 de gener de 1479 moria a Barcelona Joan II. El paper que en aquestes circumstàncies hagué de jugar Joan de Margarit fou, tal volta, el de major rellevància. El canceller complí amb les obligacions del càrrec puntualment i amb la deguda devoció. Assistí a la cambra reial durant la darrera agonia i, un cop traspassat el sobirà, convocà la vintena de personalitats més importants al palau episcopal, l'endemà, per

132. SOBREQUÉS [2006] 356, 358, 363 i 369.

133. SOBREQUÉS [2006] 373-374.

134. SOBREQUÉS [2006] 376-378.

tal d'acompanyar les despulles règies a la catedral. A la tarda, els tornà a reunir a casa de l'ardiaca per tractar del testament i de la cerimònia d'enterrament. Durant el període que hi hagué entre la mort de Joan II i l'arribada i coronació de Ferran II, el seu càrrec el convertí en la màxima figura política del país. Estigué present a Saragossa en la recepció de Magdalena de França, vídua del comte de Foix; prengué part en la cavalcada per sortir a rebre el príncep Ferran a Barcelona i gaudí dels festejos que la ciutat organitzà en honor seu (entre el 9 i el 20 de novembre de 1479); el 21 de novembre s'obria la primera Cort general de Ferran II, i Margarit, com a canceller, en va presidir les sessions, jugant un inestimable paper d'enllaç entre el nou sobirà i els braços per tal de negociar un subsidi de 300.000 lliures, per a la defensa de Sicília, amenaçada per l'empenta de Mohamet II a la Mediterrània central.¹³⁵

Ferran II se serví del canceller Joan de Margarit, tant o més que el seu pare havia fet. La primera comesa que li va encarregar fou una difícil ambaixada prop del dux de Venècia Giovanni Mocenigo. La república de l'Adriàtic era l'esglaó que mancava per completar la renovada coalició que Ferran II impulsava contra el turc, i calia vèncer aquesta resistència. Ferran II els trameté el seu millor diplomàtic. El nomenament com a ambaixador és de 18 de febrer de 1481, i les despeses assignades a la missió, de 22.000 sous. El 26 de març, Margarit rebia les credencials, i aquell mateix dia es posava en marxa, en un viatge per terra que el faria arribar a Venècia el mes de maig. La missió no triomfà, ja que els venecians tenien molts interessos amb els turcs, i consideraven els regnes peninsulars molt lluny. Abans de l'estiu, el bisbe gironí havia enfilat ja cap a Roma i Nàpols, en un parèntesi de la seva missió que es reprengué l'abril de 1481, quan la situació política i militar a la Mediterrània oriental decidiren Ferran II a tornar a enviar-lo de periple per les principals cancelleries itàliques (el duc d'Este a Ferrara, el marquès de Màntua, el duc d'Urbino, etcètera), aquest cop en companyia del jurisconsult mallorquí Bartomeu de Verí. Obtingueren un rotund èxit amb el Sant Pare Sixt IV, que restablí els llaços d'amistat amb el regne napolità, però fracassaren amb Venècia, fins al punt que no quedà més remei que declarar-los la guerra.¹³⁶

El trànsit

La segona ambaixada a Venècia, l'hagué de fer Verí tot sol. Margarit patia del mal de pedra i restà a Roma, com a ambaixador del

135. SOBREQUÉS [2006] 384, 390-394.

136. SOBREQUÉS [2006] 399-404.

sobirà català davant del Sant Pare. A Roma estant, pogué enllestir la seva obra màxima, el *Paralipomenon*, ja que allí disposava de les millors biblioteques sacres d'Europa, superiors a la seva particular que tenia a la tresoreria de la seu i que, amb tot, ja era considerable.¹³⁷ Joan de Margarit ja era molt gran, estava malalt i l'hora de la seva mort, propera.

Pocs mesos abans de morir, cridà els seus parents més immediats. A Roma convergiren Berenguer de Pau, nebot i successor a la mitra, i Bernat de Margarit, germà gran. Tots dos l'acompanyaren en els seus últims minuts, que es van esdevenir el 21 de novembre de 1484, per culpa del mal de pedra que l'afligí els darrers anys. Deixà vuit mil ducats, la majoria a servents i subordinats. Fou sebollit a l'església romana de Santa Maria del Popolo, al costat de la porta Flamínia, sense respectar la clàusula del seu testament per la qual volia ser-ho a la capella que s'havia erigit a Girona. Tot just feia un any que la Santa Seu, per fi, accedí a atorgar-li el tan desitjat cardenalat, amb el títol de Santa Lucia in Silice, que després el mateix Margarit canvià pel de Santa Balbina.¹³⁸

Joan de Margarit de Pau fou un excel·lent estadista, hàbil ambaiador, subtil i pertinaç negociador; també demostrà solvència en l'àmbit militar. Ha passat a la història pel caràcter humanista de la seva vida i obra. Va adquirir gran fama d'orador brillant i d'eficaç parlamentari; tanmateix, part de la seva celebritat és deguda a la dimensió intel·lectual de la seva figura. Àvid col·leccionista de manuscrits d'educació i d'història, aplegà una considerable biblioteca que, malauradament, es dispersà a la seva mort. Encaixen perfectament en aquest perfil humanista els esforços, per bé que infructuosos, de crear un estudi general a Girona. L'obra escrita que va llegar diu prou dels fonaments sobre els quals s'edificà la seva fama d'orador i el seu prestigi de diplomàtic. Durant la guerra civil de Joan II escriví dos llibres: *Sedes regum* i *Corona regum*, mena de consells morals i polítics adreçats al llavors príncep Ferran.¹³⁹ Potser de la mateixa època foren el *Templum Domini* i el *De laudibus Mariae Virginis*, ja que el primer és un tractat sobre les relacions Església-Estat a través d'una al·legació contra el capità joanista Pere de Rocabertí, que cometé excessos en moltes esglésies de les comarques gironines, i l'altra és una apologia dogmàtica de la Immaculada Concepció. Al final de la seva existència, després de la darrera comesa diplomàtica a Itàlia, es retirà a Roma i enllestí la seva

137. SOBREQÜÉS [2006] 404-406.

138. SOBREQÜÉS [2006] 406 i 411; DHEC, II, 551.

139. Reeditat recentment. MARGARIT [2008].

extensa *Paralipomenon Hispaniae*, obra de caràcter històric, en deu volums, que comença amb l'estudi dels pobles primitius fins als temps de l'emperador romà Teodosi. Seria impresa a Granada el 1545 i a Frankfurt el 1574 i el 1603.

LLUÍS DE MARGARIT BERTRAN (v. 1445-d. 1492)

Bernat de Margarit de Pau es va casar, suposem que vers 1440 amb Violant Bertran, germana de Joan Bertran i, com aquest, filla del donzell Pere Bertran i de Joana. Ens trobem, doncs, davant d'un doble enllaç entre dues famílies, els Margarit i els Bertran, ja que, com veurem quan tractem la línia de Castell d'Empordà, la pubilla Constança, cosina de Bernat, seria l'esposa de Joan Bertran, el germà de Violant. Així, els fills dels sengles enllaços, van ser cosins per part dels Bertran i cosins segons per part dels Margarit. La Bertran degué morir pels volts de mitjan 1483, ja que la data de les seves darreres voluntats és de 2 de juliol d'aquell any. Elegia, com d'altres membres del llinatge, ser sebollida al vas dels Margarit, a la capella de la Beata Maria, a Girona.¹⁴⁰

La seva descendència fou prolixa. A més de l'hereu Lluís, l'únic baró dels germans, la resta tot foren donzelles. Per aquest ordre, van ser cinc: Beatriu, que casà amb Bernat de Senesterra de Cruïlles, senyor de Monells, Ullastret i Sant Iscle; Violant, que ho féu amb Joan de Sarriera; Constança, que esdevingué esposa de Francesc-Benet de Guimerà, baró d'Abella i senyor de Ciutadilla; Elionor, que ho seria del donzell Andreu d'Icard, i finalment, Rafela, muller de Diomedes Torroella, cavaller de la Bisbal, totes amb descendència.¹⁴¹

El fill hereu de Bernat de Margarit de Pau, Lluís de Margarit Bertran, a més del feu gregorià, li heretà també el caràcter impetuós i indomable de la joventut. El març de 1469 va tenir un paper secundari, però important, en l'expulsió de Girona del governador militar de Joan II, Esteve Gago. El desenllaç d'una trama teixida hàbilment pels Margarit per desfer-se'n va tenir com a punt culminant una forta discussió en el decurs de la qual Gago arribà a agredir lleugerament amb una llança el fill de Bernat de Margarit. En acudir-hi aquest i adquirir la discussió rang de motí, fou quan el bisbe de Girona decidí tancar

140. AHG, *Notaria de Girona*, G13-140, f. 229.

141. L'última degué ser la mare de l'Elisabet de Torroella de Margarit casada amb Jofre de Llordat, que el 1555 casava la filla Guialmar amb el donzell Rafel d'Oris Darnius. FLUVIÀ [1994] 125-126.

les portes de la Força a ell i als seus homes, obligant-lo a abandonar la ciutat i el càrrec.¹⁴² També estigué present en la defensa que el seu pare dirigia del castell de Cartellà, el qual va haver de capitular davant l'exèrcit de la Diputació del General, comandat pel seu gendre Joan de Sarriera. En l'intercanvi d'ostatges que requeria tot procediment de capitulació, Lluís fou entregat al seu cunyat.¹⁴³ El 1471, féu cas a la seva impetuositat i intentà emparar-se, pel seu compte, de Torroella de Montgrí, proesa que no va resultar i que li valgué una sonora repulsa; el lloctinent del General el perdonà atenent la imprudència pròpia de la seva curta edat i “per ser fill de qui és, el qual apreciem molt”.¹⁴⁴ Per aquesta mateixa raó, es lliuraria de pagar la culpa per una agressió a mà armada contra uns mercaders barcelonins a Palafrugell (1475), d'una violació frustrada de domicili “amb molt de soroll” que protagonitzà a Barcelona (1475) i també del desafiament amb Joan Pere de Sentmenat en terres de Castella i en presència del príncep Ferran (1478), etcètera.¹⁴⁵

Passada aquesta indòcil joventut, gaudí del privilegi d'entrar al servei de la casa reial, prop del quart Trastàmara català, amb qui l'acabarà unint una forta amistat. Hi degué entrar vers 1475, juntament amb el seu cosí Pere de Margarit Bertran. Ferran II se serví de Lluís de Margarit manta vegades, proveint-lo en llocs de gran responsabilitat. Camarlenc seu els últims dies de 1483, era tramès pel monarca, des de Vitòria a Barcelona, amb instruccions que els consellers havien de seguir.¹⁴⁶ Un parell d'anys més tard l'ajudava en la preparació de la sentència de Guadalupe. El 1490 fou governador de la Cambra Reial a Sicília i el 1492 era el seu ambaixador a Bretanya. El memorial imprès que vers 1660 Josep de Margarit elevà a Lluís XIV esmenta, entre els antecedents destacats de la família, la conquesta de l'illa de Gerba per part d'aquest Lluís de Margarit Bertran, que en seria, a més, el seu governador. Pella i Forgas afegeix que des d'allí emprengué alguna expedició naval contra els pirates tripolitanos, i també que el 1492 era ambaixador a Navarra, davant del senyor de Labrit.¹⁴⁷ Creiem que pot

142. SOBREQÜES [2006] 281-282.

143. SOBREQÜES [2006] 269.

144. SOBREQÜES [2006] 306.

145. SOBREQÜES [2006] 417-418. La marxa de Barcelona cap a Castella “per fer armes, a batalla ultrança, ab mossèn Joan Pere de Santmenat...” fou el 23 de juliol de 1478. La fita era l'1 d'octubre següent, i Margarit hi anava com a desafiat (“defenedor”). DGC, I, 231-232.

146. RIERA [1999] 27, núm. 53.

147. *Au Roy... (requête de don Joseph de Marguerit, mis. d'Aguilar)*. Bibliothèque Nationale de France [= BNF], Z Thosy-69, f. 2, i PELLA [1930] 11, de qui manlevà ALBERTÍ [1969] III, 55.

ser el “cavaller d’arma de Siracusa” localitzat els dos últims anys de segle a Sicília.¹⁴⁸

L’enllaç amb els Requesens

Lluís de Margarit Bertran enllaçà amb Joana de Requesens de Joan (1477), filla de Galceran de Requesens de Santacoloma († 1465) i d’Elisabet Joan Dessoler. El pare¹⁴⁹ era baró de Molins de Rei i senyor de Santa Creu d’Olorda, Vallvidrera i Sant Bartomeu de la Quadra; la mare, era senyora de Martorell, Tous, Rosanes i Molins de Rei. Joana tenia tretze germans. Entre els cunyats de les seves sis germanes, hi havia quatre barons (de Vallmoll —Gaspar Benet de Montpalau—, de Torredembarra —Joan d’Icard—, de Bellpuig —Antoni de Cardona-Anglesola— i de Puigverd —Pere de Queralt—), a més d’un Vilademany. El sogre de Lluís de Margarit va créixer al recer de la cort alfonsina, essent batlle general de Catalunya (fins al 1435) i més tard portantveus del governador, el càrrec més important després del de lloctinent (enriquit, a més, amb la concessió de les baronies de Molins de Rei i Santa Creu d’Olorda). Sortí vencedor en les lluites entre la Biga i la Busca, i es projectà fins al càrrec de lloctinent del Principat (el primer beneficiat que no era de la família reial). El 1458 obtingué el privilegi de noblesa, però tres anys més tard, derrotat el partit de Joan II davant del seu fill el príncep de Viana, fou empresonat i privat de llibertat més de cent dies, fins que se li va permetre retirar-se a València. Aplegà una enorme fortuna, entre negocis i operacions de cors, que li va permetre dotar cada una de les seves set filles amb mil florins d’or. Un personatge, certament, que mereix una bona biografia, ja que consolidà el poder de la família.

Els fills, cunyats de Lluís de Margarit, van saber aprofitar l’impuls del seu enèrgic progenitor. El gran, Lluís (1435-1509), fou un fervorós joanista, declarat enemic de la terra el 1462. El 1468 era conseller del príncep Ferran, i quan al final de la guerra entraren a Barcelona, fou nomenat governador general de Catalunya vitalíciament. També fou recompensat amb la baronia de Castellví de Rosanes. El seu germà Galceran (1439-1505) serví Ferran I de Nàpols com a capità de l’armada naval. Durant la guerra civil, aconseguí bloquejar i fer capitular l’estol de Joan de Torrelles, del partit angeví (1465). Més tard, féu de mitjancer entre Joan II i el jutge Lleonard II d’Arborea i fou ambaixador del rei

148. GRAMUNT [1931] 108.

149. Seguim: FLUVIA-CAHNER-COSTA [1978] 499-501; BATLLE [1978] 502, i DURAN [1978] 503.

de Nàpols a Barcelona (1472). Durant la campanya de Màlaga, serví Ferran II com a capità general de l'armada naval catalana. Tants bons serveis li valgueren tres comtats, un a Catalunya —el de Palamós—, i dos més a Itàlia —Trivento i Avellino—, a més de la baronia de Calonge. Dimes de Requesens Joan (1443-1520) també fou un marí destacat. A més de governador de Catalunya, capitanejà les galeres contra els francesos el 1496, amb les naus de Sicília, prengué part en la guerra contra Venècia (1509) i contribuï a la defensa de Rodes contra els turcs. Fou l'alcaid de Salses el 1503, any en què la fortalesa fronterera era socorreguda a temps del setge francès. Fou recompensat amb el títol de senyor de Montisano. Bernat Guerau († v. 1517) fou prior dels santjoanistes a Catalunya, comanador de Granyena i Vallfogona i preceptor de Tèrmens. Finalment, Berenguer († v. 1509), el germà petit, fou coper, majordom i ambaixador de Joan II, i també dedicà la seva vida a la marina. El bisbe d'Elna i de Tortosa Jeroni de Requesens († 1548) fou fill bord seu. Aconseguí la primera prelatura (1537-1543) gràcies a la influència del seu famós cosí Lluís de Requesens; fou president de la Generalitat de Catalunya en el trienni 1539-1541.¹⁵⁰

Els Senesterra

El marit de Beatriu de Margarit Bertran, filla de Bernat de Margarit i de Violant Bertran, fou Bernat de Senesterra de Cruïlles, senyor de Monells, Ullastret i Sant Iscle, el baró més poderós del Baix Empordà després dels Cruïlles. El veiem passar la guerra civil i la dels remences a recer del seu poderós oncle polític Joan de Margarit de Pau. Efectivament, els seus intents de quedar-ne al marge (havia tramès tropes per barrar els passos de la frontera als reforços francesos de Joan II i no va acudir al setge de la Força de Girona quan va ser requerit) es van frustrar amb la seva captura per part de soldats de la Diputació del General. Dut presoner a Barcelona i vexat, va ser posat en llibertat en proclamar la seva fidelitat al General, però un cop fou a Girona es convertí en un fervorós joanista. El pare de Senesterra havia estat company d'armes del Bernat de Margarit, senyor de Castell d'Empordà, a la guerra dels Cent Anys; triar l'acció de les armes el portaria a comandar diverses hosts. El 31 de maig de 1468 el seu nom figurava entre els integrants del braç militar que citava el pregó del rendiment de Girona a l'exèrcit del duc de Lorena, passant-se amb la família Margarit en pes al bàndol del General. Va obtenir la devolució del seu castell d'Ullastret i de la seva vila de Monells, que li havien

150. DHEC, III, 227.

estat confiscats. De la mateixa manera, tornava a figurar el seu nom en la declaració de l'11 d'octubre de 1471 per la qual la família Margarit i tots els seus satèl·lits (com ara ell mateix) comunicaven a les autoritats de Barcelona el seu pas a l'obediència de Joan II; els envià un cartell de deseiximent i fou processat i declarat traïdor. N'obtingué el nomenament de veguer per al seu germà Francesc.¹⁵¹ Després de la guerra civil, Senesterra tingué un paper important en la defensa de l'Empordà contra les incursions franceses. Morí pels volts de finals de 1484, al seu castell de Monells, el qual, tot just uns pocs dies més tard, era assaltat pels remences. Deixà dues filles.¹⁵²

Els Sarriera

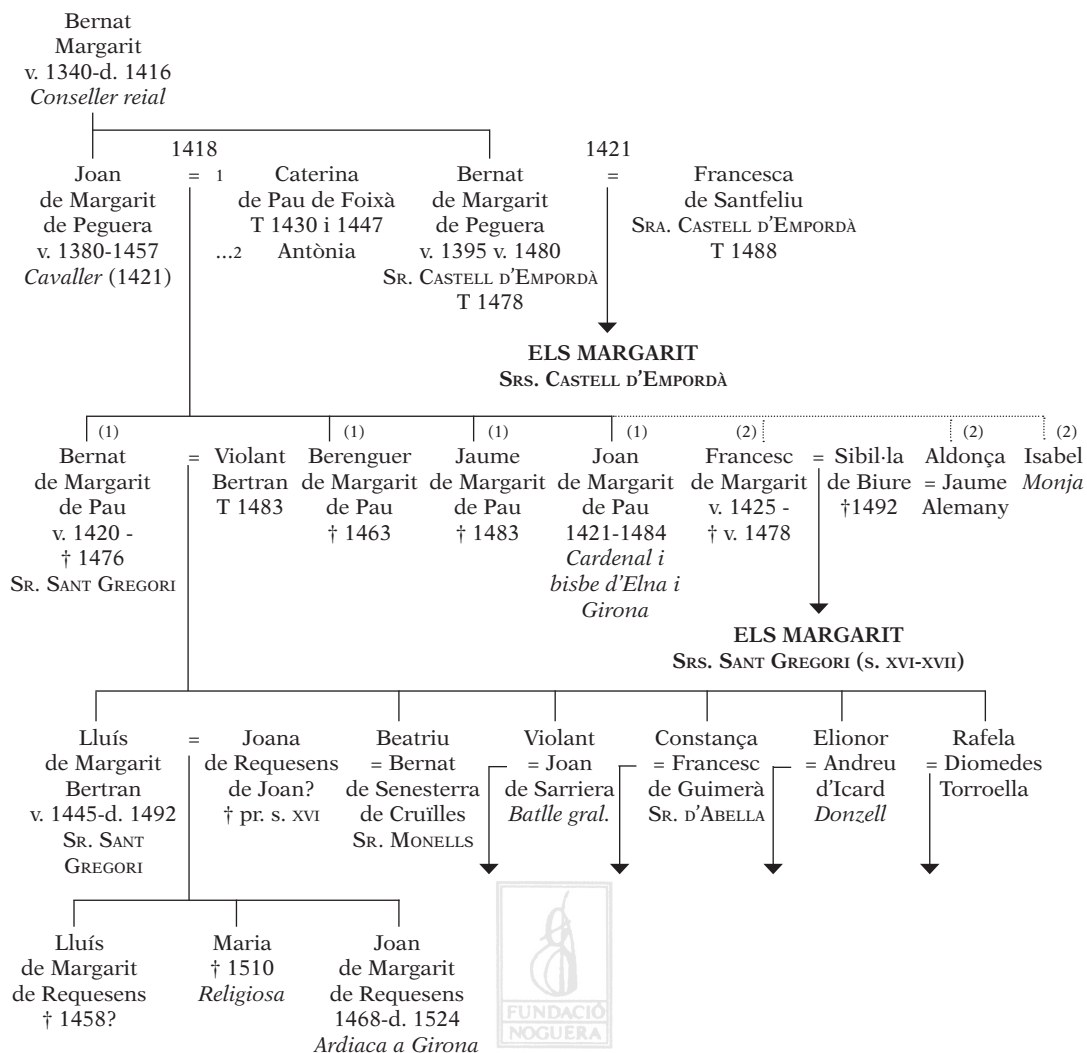
Joan de Sarriera, fill de Pere Sarriera, i marit de Violant de Margarit Bertran, fou el parent més astut i inquiet del bisbe Margarit, destinat a un important paper en la vida política i militar de l'Empordà quatrecentista. En paraules de Sobrequès, "Sortit del no res, va pujar fins a les esferes més altes del poder. És un personatge d'una vitalitat tremenda, una de les més vigoroses i interessants figures de la Catalunya del temps de Ferran, que està demanant a plena veu un estudi biogràfic",¹⁵³ el qual, que nosaltres sapiguem, encara no té.

Durant la guerra civil, començà militant al bàndol del General. En intentar emparar-se de l'església de Sant Fèlix, durant el setge de la Força, fou capturat pels defensors, però per mediació del seu oncle el bisbe Joan de Margarit, fou alliberat al cap de poc. El juny de 1467 negocià la capitulació del castell de Cartellà amb el seu sogre Bernat de Margarit de Pau, intentant atraure'l cap al seu bàndol. Els seus valuosos serveis el van distingir al front de l'Empordà, i els primers dies de 1468 va ser nomenat batlle general de Catalunya, càrrec que ocuparia fins al final dels seus dies; el juny següent, caiguda Girona, en fou nomenat el primer governador militar. El juliol de 1470 mobilitzà un miler d'homes per recuperar Cartellà, i més tard comandà diverses expedicions militars de càstig contra els joanistes de la comarca. Amb el canvi de la situació política generada per la mort del duc de Lorena, Sarriera s'adherí al bàndol joanista i fou un dels signants de la declaració adreçada a les autoritats de Barcelona que els feia saber la defecció del clan dels Margarit (11 d'octubre de 1471) i, a més, els envià un cartell de deseiximent; les autoritats del General el

151. SOBREQUÈS [2006] 219, 252-253, 283-284, 312, 316 i 337.

152. SOBREQUÈS [2006] 418.

153. SOBREQUÈS [2006] 416-417.

van processar i el van declarar traïdor. Des d'aleshores no deixaria de treballar per la causa trastàmara a l'Empordà, acudint en la seva defensa durant les incursions franceses i servint inestimablement Ferran II en la guerra remença i en la recuperació dels comtats.¹⁵⁴

154. SOBREQUÉS [2006] 219, 230, 269-271, 278, 284, 293 i 312.

Dels seus serveis prestats tant als angevins com als joanistes, Sarriera en tragué molt de profit. A principis de desembre de 1468, abans de marxar cap a França, el duc d'Anjou li concedí el senyoriu d'Anglès. En posar-se al costat de Joan II (1472), fou confirmat en el càrrec de batlle general i nomenat, a més, capità general de l'Empordà; recuperà els censals del seu pare i, a més de l'esplèndida retribució com a batlle general d'un miler de florins l'any, en cobrà trenta mil més a través de l'alienació de diverses viles que li cedí el sobirà: Hostalric, Blanes i Sant Celoni.¹⁵⁵

Morí el 1503, deixant dos fills, Miquel i Pere Sarriera de Margarit. Aquest segon morí impúber. El gran heretà la batllia general, i deixà perdre el càrrec "per les seves barroeres apetències". Moria el 1512 en intentar escapar de la justícia a Calella, havent estat pres per un "repugnant assassinat".¹⁵⁶

Els Guimerà

Constança, la tercera germana, es va casar amb el senyor d'Abella, Francesc-Benet de Guimerà, fill de Jaspert i pare de Jaspert de Guimerà de Margarit. El 1462, pare i fill acudien cridats pel bisbe Margarit a Girona i formaven part dels defensors del famós setge de la Força.¹⁵⁷

ELS FILLS DE LLUÍS DE MARGARIT BERTRAN

De l'enllaç entre Lluís de Margarit Bertran i Joana de Requesens Joan, nasqueren tres fills: Lluís de Margarit de Requesens († 1458), Maria i Joan de Margarit. El primogènit premorí el seu pare, sense deixar descendència. Lazerme el casava amb una tal Rafela, i aventurava que no fos de la família Vallseca. És més que probable que es confongués amb el seu cosí de la branca de Castell d'Empordà, també Lluís (de Margarit Carrillo, † 1560) casat, aquest sí, amb Rafela de Vallseca Alemany (1480-1560).¹⁵⁸ Maria fou monja al convent de Santa Clara de Girona, ciutat en la qual testà el 4 de juliol de 1510.¹⁵⁹

155. SOBREQÜÉS [2006] 289, 326-327 i 337.

156. SOBREQÜÉS [2006] 417.

157. SOBREQÜÉS [2006] 219.

158. LAZERME [1975-1977] II, 313. A l'arbre genealògic dels Vallseca, recentment elaborat per Ramon Sarobe, no hi consta cap altra Rafela que es casés amb aquest Lluís de Margarit de Requesens. VEGEU SAROBE [2007b] 304-305.

159. LAZERME [1975-1977] II, 313.

Joan de Margarit de Requesens (1468-d. 1524)

L'ardiaca Joan de Margarit "menor" fou el besnebot del cardenal, i tercer fill de Lluís de Margarit Bertran.

Essent ardiaca major, atorgava poders a favor del diputat Joan Vicenç de Terrades el 1510.¹⁶⁰ Posteriorment, al trienni 1521-1524, fou elegit diputat eclesiàstic (que equivalia a president de la Generalitat), jurant el càrrec solemnement el 2 d'octubre de 1521.¹⁶¹ Havia sortit elegit Lluís de Cardona Enríquez, però l'abat de Santa Maria de Solsona era a Flandes, massa lluny per arribar a jurar a temps, i en una segona votació fou elegit Margarit. Després d'una estada a Girona per deixar arreglats els seus assumptes, tornà a Barcelona la segona meitat del mes de desembre, i el juny següent proveïa l'ofici d'escrivà dels oïdors de comptes en el seu cosí Jeroni de Margarit.¹⁶² A finals de juliol de 1522, es desplaçava a Tarragona per acomiadar el Sant Pare electe i encomanar-li alguns dels afers de la Diputació del General; el setembre de 1523, visitava Montserrat.¹⁶³ A l'inici del seu govern, hagué d'afrontar el tema de les Germanies valencianes i frenar la fretura de les autoritats reials en enviar-hi forces militars catalanes. A més d'avortar la pretensió del nou lloctinent de jurar a Amposta, amb clares intencions d'arrossegat tothom cap a València, els diputats es van negar a enviar-hi tropes oficialment, pretextant la necessitat que en tenia el Principat per guardar-se dels francesos. El front del nord fou l'altre gran assumpte al qual s'hagué d'encarar. El novembre de 1522 els diputats reunien els estaments per socórrer Puigcerdà, però conclogueren que aquesta funció militar competia al sobirà. Airat Carles I en no entendre per què els diputats no manllevaren els diners del donatiu de Corts per finançar la defensa del país, aquests li hagueren d'enviar una ambaixada defensant la seva postura. Els diners votats en Corts havien de ser esmerçats en els desgreuges; la guerra la finançava el sobirà, ells només hi podien contribuir en l'organització i els preparatius. Una postura que s'arrossegà, en un interminable estira-i-arronsa entre el rei de Castella i la Diputació del General, durant tot el segle XVI i XVII, i que, tot just llavors s'encetava. A més d'aquests afers, Joan de Margarit de Requesens aconseguí proclamar unes ordinations per evitar la propagació de la pesta, servint d'excusa per eximir Girona del coronatge i del maridatge.¹⁶⁴

160. AHPB, *Pergamins*, sèrie A, núm. 570.

161. DGC, I, 359. Seguim igualment SOLÉ (dir.) [2003].

162. DGC, I, 361.

163. DGC, I, 362 i 365.

164. SOLÉ (dir.) [2003] II, 53-55.

EL BRANCÓ BORD DE FRANCESC DE MARGARIT (v. 1440-v. 1492)

Malgrat que la unió entre Joan de Margarit de Peguera i Caterina de Pau de Foixà va ser, com ja hem vist, fecunda, en la genealogia això no és garantia de res. Només dues generacions més tard, s'extingia la descendència de Bernat, el fill gran, en morir ben jove el seu nét Lluís de Margarit de Requesens i seguir l'altre nét la carrera eclesiàstica. La resta de germans Margarit Pau, Berenguer i Jaume, no van deixar (que es conegui) descendència que perpetués el seu cognom. Quedava un cinquè fill, Francesc, a qui Lazermé fa fruit d'un segon matrimoni del seu pare amb una tal Antònia. Francesc de Margarit fou, certament, fruit del seu pare, però no pas d'un matrimoni.

L'1 de setembre de 1463 Francesc Margarit aconseguia que se li reconegués la condició de germà (i per tant, hereu), per bé que com a fill natural, de Berenguer i de Jaume Margarit, hereus del seu pare Joan, tots morts.¹⁶⁵ Aquest document, datat amb posterioritat a la mort del fill i del nét baró de Bernat de Margarit de Pau (Lluís de Margarit Bertran i Lluís de Margarit de Requesens, respectivament), degué crear-se amb l'aquiescència de Bernat i, tal volta, amb el consens de tot el clan margaritià. Francesc hi reconeix la seva condició il·legítima, i solament aspira a heretar dels germans Berenguer i Jaume. Es pressuposava que, amb el temps, si la descendència de Bernat de Margarit de Pau tampoc es perpetuava, l'herència recauria sobre Berenguer i Jaume i, indirectament, sobre Francesc. Es convertia, doncs, en el virtual hereu dels Margarit de Sant Gregori, amb permís dels descendents de Bernat de Margarit de Pau. Quan els últims anys del segle xv extinguien aquesta descendència, els fills de Francesc (ell ja no, ja que moria vers 1478) es convertiren en senyors de Sant Gregori, els senyors de Sant Gregori del segle xvii.

Fins aquell primer dia de setembre de 1463 en què se li reconegueren els seus drets familiars, Francesc de Margarit, com tot fill bord de bona família, havia estat iniciat en la carrera eclesiàstica i era clergue. Tanmateix el seu bel·licós esperit no estava temperat per aquesta vocació, sinó per la de les armes. Per això, quan esclatà la guerra civil, acabava de penjar els hàbits i no dubtava a sumar-se al grapat d'incondicionals que el seu germanastre el bisbe convocava, per tal de defensar amb la vida la Força de Girona.¹⁶⁶ Deduïm que, molt possiblement, Francesc Margarit li ho degué gairebé tot a aquest

165. El document partia del bisbe de Girona (Joan de Margarit de Pau) i anava adreçat al comte rei i a l'arquebisbe de Saragossa. ADG, U-163-00759, f. 33v. També LAZERME [1975-1977] II, 313, que cita SOBREQUÉS [1958] 295-296.

166. SOBREQUÉS [2006] 218.

germanastre seu: l'entrada en clerecia, l'encaixament en la família, el reconeixement, el posterior canvi de vocació, etcètera.

Durant la guerra civil, trobà ocasió per desenvolupar la seva veritable vocació militar, i l'octubre de 1466 el veiem acompanyant el seu germanastre, el bisbe, a Banyoles, a rebre la reina Joana Enríquez i, a llençar-se, tot seguit, contra Bàscara, població que van rendir, i contra Sant Mori. Acabada la guerra, fou compensat amb el càrrec de veguer de Girona-Besalú (trienni 1472-1475), i posteriorment se li donà la capitania de Llançà. En possessió d'aquest últim càrrec, va patir una relliscada política molt important, la qual segurament truncà el que hauria pogut ser una fructífera carrera. El 1478 atacà uns vaixells pertanyents al mallorquí Hug de Pacs, gran aliat naval de Joan II, i novament el clan margaritià, amb el germanastre bisbe al capdavant, van parar el cop a l'irada reacció règia que li hauria pogut costar molt cara.¹⁶⁷

Santiago Sobrequés, a qui hem seguit fins aquest moment, comenta que Francesc devia morir al cap de poc, i sense descendència. Errà doblement en les seves dues suposicions. D'acord amb un document del 24 d'octubre de 1504, pel qual Margarit dipositava cent lliures a lluiació d'un censal del quart benefici de Sant Dalmau de la seu gironina, i d'acord també amb un posterior document, molt similar, pel qual dipositava quinze lliures pel benefici de Sant Bartomeu de Segalars el 29 de juliol de 1510,¹⁶⁸ hem de ressituar el seu traspàs fins a després d'aquesta última data. També hem de ressituar, lògicament, la probable data de naixença que aquest historiador aventurava (vers 1424) i deixar-la pels volts de la dècada dels quaranta del mateix segle, quan el seu pare, lògicament, encara era viu. És una data de naixement que li permet l'inici de la carrera de les armes en esclatar la guerra civil el 1462, i que no fa estrany que fos trenta anys més tard quan el seu fill gran, Joan, iniciava la seva dins del capítol gironí.

Efectivament, Francesc de Margarit, cavaller, contragué matrimoni amb Sibil·la de Biure, probablement vers 1470 o molt poc després. Fruit d'aquest enllaç foren quatre fills, dos nois (Joan i Jeroni) i dues noies (Violant i Margarida), que van continuar la successió de Sant Gregori. Sibil·la pertanyia a la branca empordanesa dels Biure, que senyorejava Sant Jordi Desvalls, i d'acord amb l'arbre genealògic confegit per Marià Carbonell, devia ser filla (o néta) de Guillem de Biure.¹⁶⁹ Moria pels volts de 1492, any en què testava.¹⁷⁰

167. SOBREQUÉS [2006] 265, 344 i 418.

168. ADG, U-325-00862, f. 6.

169. CARBONELL [2002] 66.

170. LAZERME [1975-1977] II, 313.

Joan de Margarit de Biure († 1554)

El tercer dels grans eclesiàstics Margarit, després de l'ínclit cardenal Margarit de Pau i de l'ardiaca Margarit de Requesens, fou Joan de Margarit de Biure. Delegat pel capítol gironí, aquest Margarit fou el seu síndic a la Cort de 1518, i també ho hauria estat a la de 1528 si la salut li ho hagués permès. Assistí, això sí, al concili provincial de 1530. Després de la mort del bisbe Guillem de Boïl el 28 de novembre de 1532, Margarit esdevingué l'administrador de la Mensa, i dos anys més tard, el 10 d'abril de 1534, Carles I li concedia la mitra. Margarit feia la seva entrada solemne a la seva nova diòcesi el següent 6 d'octubre. Igual que succeí al seu antecessor, també Margarit de Biure hagué de navegar per una prelatura plena de borrasques provocades tant pels conflictes violents dels seus propis parents, com per les contrarietats amb els capitulars de la seu. D'acord amb Roig i Jalpí, era "petit de cos, però d'ànim generós"; Pella i Forgas afegeix que era "de cara somrient i d'esperit generós", i que va adquirir una enorme popularitat d'ençà del concili provincial de 1530.¹⁷¹ Durant la seva prelatura va mantenir una intensa activitat pastoral, efectuant una visita a la diòcesi el 1535 i assistint al concili provincial de Barcelona de 1539. L'any anterior s'afanya per a obtenir del capítol llicència per a la construcció de l'ala sud del palau episcopal, utilitzant l'edifici que posseïen destinat a la Pia Almoina.¹⁷² El 1540 contribuí a la construcció del nou hospital de Santa Caterina, de Girona, i cinc anys més tard, i malgrat les malures de la salut, acudí a la Cort de Montsó de 1546. Els darrers anys d'episcopat els dedicà a un sínode diocesà (1551) i a més visites pastorals. Morí greument malalt al seu palau episcopal el 20 d'octubre de 1554.¹⁷³ De la seva activitat pastoral, cal destacar la seva designació per presidir el tribunal del Breu, una institució creada per reprimir el bandolerisme que exercien alguns clergues, els quals, fins a aquell moment, solien quedar impunes. Cal destacar igualment que aquest prelat va ser qui encomanà a l'impressor i gravador de Lió Cornelius de Septemgrangiis l'edició del missal diocesà (1546) i el ritual (1550).¹⁷⁴ Fèlix Torres Amat explica que Carles I el va designar per representar-lo a Trento el 1551, però que declinà degut a l'avançada edat que tenia, no sense haver-li recomanat la persona del bisbe Jubí en el seu lloc.¹⁷⁵ Fins al

171. PELLA [1930] 11.

172. MARQUÉS [1984] 19 i 23-24. Agraïm l'atenció de l'arxiver Santi Soler, que ens va proporcionar aquest text, entre d'altres més.

173. LAZERME [1975-1977] II, 313-314.

174. DHEC, II, 551.

175. TORRES AMAT [1973] 375-376. Aquest autor sembla confondre els dos ecle-

8 d'abril de 1559 les seves despulles no van ser sebollides a la tomba dels bisbes de Girona, al cor de la catedral.

Jeroni de Margarit de Biure († d. 1548)

Encara que no li coneixem la data de naixement, respectem l'ordre de primogenitura que avançà Lazermes, i el fem secundogènit, hereu, emperò, del feu gregorià en haver abraçat el seu germà gran la carrera eclesiàstica. Per uns poders que va atorgar al mercader Narcís Sempere, el 4 de novembre de 1512, deduïm que ja llavors devia estar al capdavant de la casa de Sant Gregori, tot i que figura amb domicili a la ciutat de Girona.¹⁷⁶ Tanmateix passaria els tres següents anys amb un peu a Barcelona i un altre per tot el país, ja que fou elegit oïdor militar del trienni. Efectivament, de ben jove inicià carrera política, probablement a l'empara del seu cosí (de fet, nebot valencià), l'ardiaca de Girona (que seria president de la Diputació del General deu anys més tard). El 22 de juliol de 1512 Jeroni era elegit oïdor de comptes del braç militar, i jurava el càrrec el següent primer dia d'agost (apareixent com a donzell). L'últim de març de 1514 partí cap a la Cort de Madrid, on s'hi estigué uns quatre mesos, puix que era tornat a Barcelona el 19 de juliol següent. Segurament havia estat tramès al rei, per importants afers polítics, llavors que el país estava en guerra contra França.¹⁷⁷ Aquesta legislatura va venir marcada per les fortes discrepàncies entre el diputat militar Pere de Castre, vescomte de Canet, i el diputat reial, Francesc Bussot de Sitges, ciutadà de Barcelona, per l'elecció d'assessors del General. Aprofintant una absència del primer, Bussot féu elegir els seus candidats, amb el suport de l'oïdor Margarit, suplent del diputat. Bon punt se n'assabentà, Canet rebutjà l'elecció i també boicotejà tots els actes duts a terme per Margarit en la seva absència. Això succeïa l'estiu de 1513; el febrer de l'any següent, Margarit era empresonat "per passions i interessos particulars". Malgrat aquests desacords que van bloquejar bona part de la legislatura, l'activitat política va estar marcada per la Cort de Montsó, iniciada els primers dies de juny de 1512 i closa el 2 de setembre següent, presidida per la reina Germana de Foix. La Cort fou fructífera, ja que s'aprovà un servei de dos-cents

siàstics Joan de Margarit (de Requesens i de Biure —a qui només fa ardiaca—), i a ambdós dóna la mateixa data de defunció: 21 d'octubre de 1554. La notícia relativa a la designació per anar a Trento, creiem que correspon al segon, a Joan de Margarit de Biure, ja que el primer (Joan de Margarit de Requesens) en ser diputat i en haver-s'hi hagut d'enfrontar per temes polítics, no creiem que li fes gaire confiança.

176. AHPB, *Pergamins*, sèrie A, núm. 581.

177. DGC, I, 329, 333-334,

homes i dos-cents genets, la Reial Audiència va ser reformada (de vuit membres passà a dotze i es creà una segona sala), es garantí la separació de poders envers el Sant Ofici, es promulgà una pragmàtica contra el bandolerisme, s'establí un major control sobre els comptes del General, etcètera. El trienni s'acabà amb pesta declarada al país que va segar una munió de vides i que provocà que les principals autoritats governatives abandonessin Barcelona. Margarit seguí probablement els diputats que es van retirar a Horta, i allí s'elegí un nou consistori en l'extracció del 22 de juliol.¹⁷⁸

L'abril de 1522, essent diputat eclesiàstic Joan de Margarit de Requesens, els diputats conferiren a Jeroni el càrrec d'escrivà dels oïdors de comptes "y tenint les claus del archiu de la casa de la Deputació...", amb títol de "molt honorable", el qual vacava per la mort de Bertran Boscà; aquell mateix 11 de juny de 1522 jurava el nou càrrec. Les seves funcions, pel que sembla, anaven més enllà de simple secretari dels oïdors: era també l'arxiver en cap de la Diputació del General, i a més racional, ja que els diputats decretaren que examinés i donés el vistiplau a la comptabilitat que rendien els diputats locals sortints, i així, li van derivar successivament els comptes dels diputats locals de Camprodon, Vilafranca de Conflent, Montblanc, Manresa, Tortosa, Girona, Cervera, la Vall d'Aran, Balaguer, Perpinyà, etcètera. El 16 de juny de 1528, era tramès pels diputats a la Cort de Montsó, amb lletres, memorials i instruccions per als braços, retornant a Barcelona passat mes i mig. Jeroni de Margarit sembla que va complir satisfactòriament la seva comesa. El 29 de juliol de 1529 presentava als diputats "sis llibres appellats racionals de la present casa de la Deputació, del trienni qui començà en l'any MDXXIII e finex en l'any mil DXXVII...". Encara el 18 de maig de 1530, el dietari de la Diputació del General consignava l'arribada de "mossèn Hierònim Margarit, racional y tenint les claus del arxiu del General...".¹⁷⁹

Sabem que, d'ençà aquest any, tornava a Girona i ocupava un dels càrrecs governatius més importants del districte, un càrrec que abans que ell diversos Margarits ja havien assolit, el de veguer. El 14 de desembre de 1530, una missiva del virrei Frederic de Portugal als jurats de Girona els demanava que assistissin Jeroni de Margarit, nomenat veguer de Girona i Besalú.¹⁸⁰ Les darreres notícies que posseïm d'aquest Margarit són de caire econòmic, i no passen de 1541. L'últim dia de

178. Seguim SOLER (dir.) [2003] I, 276-282. Del capítol relatiu a aquest trienni, n'ha estat autora Roser Salicrú Lluch.

179. DGC, I, 361, 369, 370, 372, 375, 387, 393, 394, 399 i 404.

180. ARNALL-GIRONELLA [2005] III, 1.077, núm. 729.

1535 li foren prestades 129 lliures a lluïció d'un censal del benefici de Sant Esteve, pel paborde de l'Almoina del Pa, amb garantia d'un molí. El 6 de novembre de 1537, en un acte similar, el fuster Guillem Carrer li prestava 52 lliures a lluïció d'un censal de la marmessoria de Miquel Alrà, canonge de la seu; en la mateixa data, l'Almoina del Pa dipositava 308 lliures a lluïció d'un censal del benefici de Sant Sebastià de Verges, prestades a Jeroni de Margarit; finalment, el 4 d'octubre de 1541, els veïns de Sant Martí Vell dipositaven cent lliures a lluïció d'un censal del benefici de Sant Pau, també prestades a Margarit.¹⁸¹

Jeroni de Margarit de Biure es casà fins a tres cops. Per al primer enllaç, va haver de sol·licitar el 1508 dispensa apostòlica de consanguinitat,¹⁸² ja que l'elegida fou Elionor de Sarriera Sampsó, filla d'Antoni de Sarriera de Margarit, senyor de Vulpellac, i d'Elionor Sampsó Sampsó. Els cognoms d'aquest senyor de Vulpellac ens suggereixen que seria probablement fill de Joan de Sarriera i de Violant de Margarit. Llavors, Elionor seria la besneboda valenciana de Jeroni. No ho hem pogut ratificar documentalment, cosa per la qual deixem aquest parentiu especulat com la hipòtesi més plausible. Com fos, s'hi va casar dos anys més tard, i van ser pares del fill hereu, Lluís. D'un segon enllaç amb Elionor Sestrada, filla de mossèn Galceran Sestrada, ho fou d'Isabel, de Llätzer i de Jeroni de Margarit Sestrada. Lazermencara li atribueix un tercer enllaç, amb una tal Elisabet,¹⁸³ de la qual no ens en sap dir res més, ni nosaltres n'hem trobat cap rastre. Diu que era senyor de Sant Gregori el 1548, cosa per la qual hem de situar el seu traspàs amb posterioritat a aquest any.

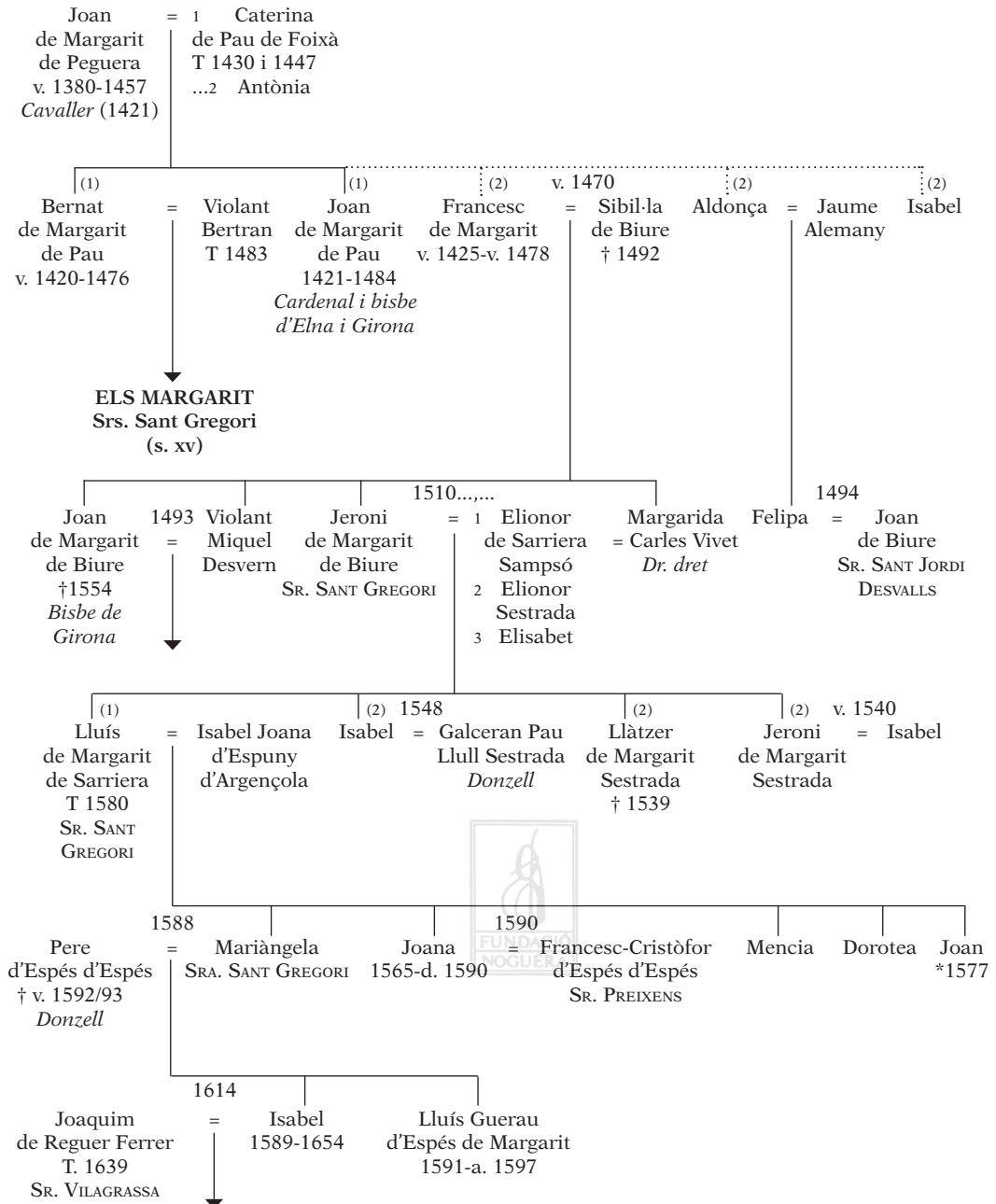
Violant i Margarida

Les noies de Francesc de Margarit i de Sibil·la de Biure van maridar-se totes dues. Violant ho féu amb el ciutadà de Girona Miquel Desvern el 1493, i Margarida, ho feia amb el doctor en dret Carles Vivet. Els Desvern eren una de les principals famílies de la ciutat, o ho passarien a ser després de l'empenta del mercader Miquel Desvern, que aconseguí ennobrir la nissaga. Aquest matrimoni és important, genealògicament parlant, és clar, perquè enllaçarà, un segle més tard, amb la línia de Castell d'Empordà. Efectivament, el fill hereu del matrimoni, Jeroni Desvern de Margarit, casà el 1531 amb Anna Moner

181. ADG, U-326-01920, f. 26v; U-326-02505, f. 303; U-326-02026, f. 63v; U-326-02270, f. 183v.

182. ADG, *Dispenses Matrimonials*, reg. 19.

183. LAZERME [1975-1977] II, 314.

de Llabià, i foren pares de Jerònima Desvern Moner, que es maridà el 1557 amb Galceran de Vilanova de Caramany i al seu torn foren pares de Jerònima de Vilanova Desvern, la segona esposa de Leandre de Margarit de Gallart, també sogre del seu fill Felip i, per tant, àvia de Josep de Margarit de Biure.

Lluís de Margarit († d. 1550)

Tenim documentat un altre Lluís de Margarit, clergue, que nosaltres fem d'aquesta línia de Sant Gregori, però que no esmenta cap autor. El 31 de març de 1533 se li concedia la canongia vacant per òbit de Guerau Solà; tres anys més tard, el capítol conferia la canongia resignada per Margarit a Miquel Alrà, el qual l'havia permutat per la doma de Campllong i el benefici de Santa Maria de Riudarenes. Un any després, a mitjan agost de 1547, aquest Lluís de Margarit permutava el diaconat de Sant Gregori amb Pere des Banyes, prevere lleidatà, obtentor de la doma de Campllong. La darrera notícia que posseïm d'aquest enigmàtic personatge és el dipòsit de seixanta lliures que féu per lluir un censal de la causa pia de Rafel Masó, el 17 de juny de 1550, les prestava a Miquel Sarriera, donzell de Girona.¹⁸⁴

No sabem realment en quin lloc de l'arbre genealògic encabir aquest clergue Margarit, sens dubte de la família noble de Sant Gregori, i pensem que no es tracti del fill hereu de Lluís de Margarit Bertran i de Joana de Requesens, el Lluís de Margarit cavaller que Lazerme casava amb Rafela de Vallseca.¹⁸⁵ Llavors, el Miquel Sarriera amb qui es relacionava el 1550 seria el seu cosí. Si no, hauríem d'especular sense cap base, i entaforar-lo entre la descendència de Francesc de Margarit, el brancó que senyorejà Sant Gregori el segle XVII, possiblement, un fill petit d'aquest. També podria ser que es tractés del fill hereu de Jeroni de Margarit de Biure (i per tant nét, i no fill, del referit Francesc), Lluís de Margarit de Sarriera, que igual que féu el seu avi Francesc, havent estat destinat a la carrera eclesiàstica, hagués penjat els hàbits a mitjan segle. Fins a no comptar amb més dades, ho hem de deixar aquí.

Els darrers Margarit de Sant Gregori

Foren els quatre fills de Jeroni de Margarit de Biure: Lluís de Margarit de Sarriera, i Isabel, Llàtzer i Jeroni de Margarit Sestrada.

184. ADG, G-071-00563, f. 211; G-071-00433, f. 41v; G-073-00958, f. 29v, i U-326-02625, f. 362v.

185. LAZERME [1975-1977] II, 313.

Del primer, només podem aportar que es casà a mitjan segle amb Isabel Joana d'Espuny d'Argençola, filla del cavaller barceloní Joan d'Espuny i d'Elisabet d'Argençola de Montsuar, i que testà el 25 de novembre de 1580 a Barcelona, demanant ser sebollit al convent de Sant Francesc de Girona. També, que l'11 de desembre de 1579 presentava Llorenç Serra, beneficiat de Sant Feliu de Girona, per al benefici dels sants Pere i Andreu de Vila-sacra.¹⁸⁶ Del seu enllaç fou pare de cinc fills: Mariàngela, Joana (nada a mitjan abril de 1565),¹⁸⁷ Mencia, Dorotea i Joan, nascut a mitjan 1577, que degué morir molt jove.¹⁸⁸

Isabel es maridà el 1548 amb el seu parent Galceran Pau Lull Sestrada, donzell de Barcelona. Llätzer fou el Margarit d'aquesta generació que va fer carrera a recer de l'Església, encara que amb resultats ben migrats, si els comparem amb d'altres parents seus. Les notícies que en tenim són ben escasses. A mitjan gener de 1527 era clergue i obtentor de la capellania de Torroella de Fluvià i permutava la seva prebenda amb la del canonge Lluís Ximénez.¹⁸⁹ El 22 d'abril de 1533 va tenir el seu moment de glòria i serà recordat pels barcelonins per haver acompanyat Carles I a l'entrada que féu, sobtadament a la ciutat, venint per la posta.¹⁹⁰ Finalment, l'últim dia de 1535 li eren prestades, juntament amb el seu germà Jeroni, 129 lliures a lluçió d'un censal del benefici de Sant Esteve, amb garantia d'un molí. Lazerme no cita la seva condició d'eclesiàstic, però ens proporciona la data del seu testament (16 d'abril de 1538, davant del notari gironí Joan Fontanet), essent difunt l'1 de juliol de 1539. De Jeroni de Margarit Sestrada només sabem que casà vers 1540 amb Isabel, vídua d'Antoni Benet Granada, mercader de Girona.¹⁹¹

No consta que cap dels fills de Jeroni de Margarit de Biure tingués descendència de baró, amb la qual cosa s'extingia la línia principal dels Margarit de Sant Gregori. Tanmateix el feu era golós i tindria pretendents disposats a perpetuar el cognom Margarit per tal d'assolir-lo.

186. ADG, D-239-01138, f. 191v.

187. Trobem a un web d'Internet que ofereix buidats sacramentals per completar recerques genealògiques d'Internet (<www.familysearch.org/eng/search/frameset_search....>), el bateig a Sant Feliu de Girona, el 16 d'abril de 1565, de Joana, Garaua, Narcisa, filla de Lluís de Margarit i d'Isabel.

188. LAZERME [1975-1977] II, 315. Aquest autor no esmenta el fill Joan, que nosaltres hem trobat en l'anteriorment referida font d'Internet (<www.familysearch.org/eng/search/frameset_search....>). Segons aquesta font, Joan, Francesc, Jaume, Josep, fill de Lluís de Margarit i d'Isabel Joana, va ser batejat a l'església de Sant Feliu (de Girona), el 8 de juny de 1577.

189. ADG, G-070-00297, f. 432 i D-215-00460, f. 285.

190. DGC, I, 423.

191. LAZERME [1975-1977] II, 314.

La filla gran de Lluís de Margarit de Sarriera, Mariàngela, es maridà el 1588 amb el donzell lleidatà Pere d'Espés d'Espés, el qual adoptà el cognom de Margarit, cosa que ens posa sobre la pista del fet que algun dels avantpassats de la seva esposa va cometre la temeritat de vincular el patrimoni de Sant Gregori. Com que no hem examinat cap dels testaments que esmentem, perquè insistim que el present treball és sobre els Margarit de Castell d'Empordà i no sobre els de Sant Gregori, no podem saber quin d'ells va ser, encara que és fàcil intuir que, o bé fou Jeroni de Margarit de Biure, o bé fou Lluís de Margarit Sarriera, si no va ser algun dels Margarit gregorians cinccentistes de la línia troncal extingida amb Lluís de Margarit de Requesens.

El seu fou un matrimoni doble, ja que la seva germana Joana es casà el 1590 amb l'hereu Espés, el germà gran de Pere, Francesc, senyor de Preixens. Aquest Pere d'Espés d'Espés era "lo senyor don Pedro de Margarit" que l'1 de març de 1601 apadrinava el tercer fill de Leandre de Margarit,¹⁹² el seu cosí llunyà, en una diada festiva en la qual s'aplegaven els Margarit d'ambdues branques. Era fill secundogènit de Francesc d'Espés († v. 1579), senyor de Preixens, Mijanell i la quadra de Gorga, i d'Isabel d'Espés Desvalls,¹⁹³ i no degué viure gaire temps més.

Però l'hereva de Sant Gregori, i senyora de Constantins (com consta), era Mariàngela, la qual el va sobreviure una vintena d'anys. Els primers anys del segle XVII pledejava contra Jerònima de Vilanova Desvern, la segona esposa de Leandre de Margarit, per un desacord en els comptes d'un deute censal, desacord que van tancar en una concòrdia el 21 de desembre de 1603.¹⁹⁴ El 1615 fundava un personat a convertir en benefici de Sant Bartomeu de Segalars, lloc de la parròquia de Sant Gregori, dotat amb 200 lliures, i el 1621 pledejava contra Esteve Dalmau i altres, sobre la possessió del mas Palomera, de Sant Gregori.¹⁹⁵ Testava el 1623. Del seu enllaç amb l'Espés, va tenir dos fills, Lluís Guerau (1591-a1597) i Isabel, la qual es convertí no tant solament en l'hereva de Sant Gregori, sinó també en la de Preixens, Mijanell i la quadra de Gorga. Efectivament, a pesar dels seus quatre matrimonis, l'hereu de Preixens, Francesc d'Espés d'Espés moria el 1594 sense descendència, i tampoc la va tenir el seu germanastre Felip d'Espés de Dalmau. La minoritat d'aquesta hereva de tendra edat seria

192. ADG, *Castell d'Empordà*, Baptismes (1589-1638), núm. 66.

193. Seguim l'arbre genealògic que vam confeccionar a GÜELL [2007c] 82.

194. AHCB, *Patrimonial*, sèrie III, llig. 1.

195. ADG, D-268-05510, f. 256v, i id., *Processos Moderns*, Llibre de Francesc Mestre i Corretger, reg. 5.258, f. 64.

aprofitada per Rafel de Biure per moure els fils d'una obscura teranyina en la qual es conxorxà amb parents en el govern de la Diputació del General que li van fer la feina bruta.¹⁹⁶ Valent-se d'un deute censal de 3.365 lliures contret per l'avi Espés vint anys abans, es va fer executar la confiscació de la baronia, la qual es va posar a l'encant públic per satisfer el deute; a través d'un home de palla, Biure adquirí la baronia per dotze mil lliures, quan en valia més del doble. Desposseïts els Espés de la seva baronia, van intentar recuperar-la reaccionant judicialment, però tot fou inútil. El 1604 i el 1608 Joana de Margarit d'Espuny, vídua de Francesc d'Espés, actuà judicialment per tal d'anul·lar tot el procés, però les lletres i peticions presentades no li van ser admeses. Quan la pubilla a la qual ens referim (Isabel, filla única de Pere d'Espés d'Espés i de Mariàngela de Margarit d'Espuny) es va fer gran, va casar-se amb Joaquim de Reguer Ferrer, senyor de Vilagrassa (1614), que de seguida va passar a dir-se Joaquim de Margarit (i és, certament, el Joaquim de Margarit que apareix als fulls del Dietari de la Diputació del General, la primera meitat del segle XVII) i el 1626 va interposar plet contra Biure per recuperar Preixens; tampoc aconseguiria res.¹⁹⁷

Curiosament, Rafel de Biure, que continuà ostentant la baronia de Preixens fins a la seva mort el 1634, la va traspasar al seu hereu, Josep de Margarit de Biure, i d'aquesta manera, una baronia que hauria d'haver recaigut sobre la pubilla de la línia troncal dels Margarit de Sant Gregori, acabà recaient sobre l'hereu dels Margarit de Castell d'Empordà, l'altra branca de la família, la branca que estudiem a partir d'ara.

Pel que fa a Sant Gregori, la baronia va seguir passant de mans d'una família a una altra, fins que a mitjan segle XX pertanyia a José Ignacio Sanchiz-Robres y Arróspide, marquès de Vasto i Valderas, que en morir el 1978 deixà les propietats als seus tres nebots. Sant Gregori tocà a Hipólito Sanchiz y Nuñez Robres, comte de Valdemar, que de seguida va alienar-la a favor de la família Oya, emigrants andalusos que a Girona obriren una botiga i assoliren l'estatus de benestants. En comprar Sant Gregori, no s'imaginaven el bagatge artístic i cultural que vinculava el lloc i que els impedí tocar res sense permís del Departament de Cultura, cosa per la qual tenien pensat reconvertir-lo en restaurant.¹⁹⁸

196. GÜELL [2007c] 69-70.

197. El plet encara era viu a finals del segle XVIII, quan els successors de Reguer, els Marimon marquesos de Cerdanyola, la disputaven a Melcior de Bon de Margarit. GÜELL [2007c] 72 n. 87.

198. VINYOLES-TORNS-LANAO [1993] 54-55.

CASTELL D'EMPORDÀ

Sant Martí de Llaneres

A la conca del riu Daró, a un parell de quilòmetres de la Bisbal d'Empordà, s'erigien una quinzena d'habitatges pagesos al voltant de tres grans edificacions, un casalot termenat, amb torre, murades i contraforts, una senzilla església parroquial i una petita ermita dedicada a la Verge Maria del Remei. D'això en deien Castell d'Empordà.

El 1101 està documentada l'església parroquial, juntament amb un sol mas, al pla de l'est del turó de Marenys. Amb el temps, de masos, se'n bastirien com bolets per tot el terme, però l'impuls principal fou sens dubte l'edificació del castell, dalt de l'esmentat turó de Marenys, a una setantena de metres d'altura. Dins del recinte fortificat, s'hi bastí la capella del Remei, i al seu voltant de seguida aparegueren una desena de cases, en un sol carrer que és el camí que mena a la torre principal.¹

En realitat, havia estat un llogarret, Sant Martí de Llaneres, dependent de la senyoria de Monells, que al segle XII era propietat de Simó de Palou, vescomte de Bas. La pubilla de Palou, Sibil·la, casà amb Hug d'Empúries i llavors els comtes emporitans incorporaren Monells als seus dominis.² No gaire més tard, un fill d'aquests, Ponç V d'Empúries de Palou, senyor de Monells, va creure oportú fixar els límits fronterers amb els de la mitra gironina (la Bisbal), construint-hi una plaça forta, casa o castell, bo i obviant les queixes i protestes que li van espurnejar des de Barcelona (1303).³ El més probable és que

1. BADIA-PUIGDEVALL [1992] 292.

2. BOTET [1913-1918] 625. Botet i Sisó no ho donava per cert del tot, sinó que ho especulava qualificant-ho de "punt dubtós que convindria aclarir per-a fixar los límits dels antics comtats d'Empúries y de Gerona."

3. CATALÀ-OLIVA-BARCELÓ [1969] 640-641.

l'emporità, més que fitar els límits dels seus dominis, el que pretengués fos reforçar la seva autoritat davant d'un casal de Barcelona cada cop més fort i en oposició.⁴ Sabem que, en la mateixa època, feia erigir els castells de Belcaire i el Far, i restaurava altres places fortes. Castell d'Empordà va néixer, doncs, del despit d'una conjuntura política.

Sant Martí de Llaneres limitava al nord amb Corçà i Casavells, a l'est amb Vulpellac i Fonteta, a l'oest amb Monells i Corçà, i al sud amb Fonteta i la Bisbal; una munió de caminois la comunicaven amb aquestes localitats. Era, com totes les poblacions empordaneses d'interior, una comunitat pagesa, amb la meitat dels edificis i dels habitants escampats en masos arreu del terme. Posseïa dues fonts d'aigua potable, estava regada pel Daró, criava bestiar i plantava grans i llegums. Ja al segle XVI hi havia un molí fariner, propietat de la senyoria; a principis del XVIII n'hi havia almenys dos, i dos segles més tard, encara en quedava un en peu, a més d'una terrisseria.⁵ Amb l'ascens social dels Margarit al segle XVI, en enllaçar-se amb la casa de Gallart i quedar també senyors de Sant Feliu de la Garriga (cosenyors pro indivís de Pelacalç, a més de perceptors dels delmaris de Viladamat, Montiró, l'Escala, Cinclaus, etcètera), el poble experimentà un considerable creixement, passant de les deu cases que s'hi constaten a l'inici d'aquell segle, a les setze, enllestint la reconstrucció de l'església parroquial i multiplicant-hi els serveis amb tres sacerdots (el capellà major, el sagristà i el domer), un notari i una cúria baronial amb batlle i jutge.⁶

Val a consignar aquí que alguns dels masos del terme tenien senyor útil, de la mateixa manera que els Margarit serien possessors i senyors útils d'altres masos en poblacions de la contornada. A 24 de març de 1598, els Comes eren senyors útils de mas Comes, i com a tals permutaven amb Leandre de Margarit sengles peces d'una vessana al terme, en franc alou. El gener de 1605, Leandre alienava a l'encant públic un altre mas, mas Roger, que adquiria per 1.400 lliures Montserrat Salomó, qui passava a ser-ne senyor útil, i el mas a denominar-se amb el seu cognom; el procés de venda es tancava l'octubre de 1608. A mitjan juliol de 1644 el confessava en un capbreu Miquel Salomó, però sabem que el 1671 ja havia passat a mans dels Ros, i que l'octubre de 1703 el confessava el metge Julià Vidal Ferriol, ciutadà honrat de

4. MARQUÈS [1967] 56.

5. BOTET [1913-1918] 608.

6. MARQUÈS [1960] 48. Potser una mica abans. El 1549 el baró Lluís de Margarit ja va atorgar l'establiment de l'escrivania. MADURELL [1959] 399 n. 408.

Barcelona, casat amb Maria Ros.⁷ La família més poderosa de Castell d'Empordà eren els Romaguera, que també eren senyors útils del seu mas, a més de detenir la batllia de sac de la baronia. De vegades, la propietat útil no la constituïa un mas, ans simples peces de terra cedides a un benefici eclesiàstic. El 1592, Miquel Negrell, clergue de Cruïlles i obtentor del benefici de la Confraria de Sant Joan de Salelles, obria procés a la cúria eclesiàstica gironina contra Leandre de Margarit per l'impagament de dues mitgeres de blat que constituïen el cens per unes terres al terme pròpies de dit benefici. L'octubre de 1599, el propi Leandre de Margarit capbrevava una peça de terra del terme, a la partida de Roure, al benefici de Santa Margarida de Castell Rupia, al qual li pagava de cens una mitjera de forment.⁸ Alguns d'aquests masos de propietat útil revertiren per venda a la família, i quan eren arrendats, sempre ho van ser per separat, cada mas un arrendament (cas de mas Pelegrí i de mas Comes).

A més dels Salomó o els Romaguera, d'altres famílies van experimentar un notori ascens dins de les comunitats castel·lempordanesa (cas dels Cellés, dels Tries, etcètera) i bisbalenca. A la Bisbal, el llinatge emergent de major projecció va ser el dels Ros, ciutadans honrats de Barcelona.⁹ Al segle XVIII, l'ascens d'aquesta família, gelosa de les seves propietats rústegues, causà un parell de trastorns a la comunitat, res que les autoritats judicials i governatives no poguessin posar al seu lloc. L'abril de 1712, Antoni Ros pretengué tancar el pas d'una peça de terra de la seva propietat, dita Camp d'Empordà (de tres vessanes cultivades), que afrontava amb les terres d'Isabel de Guitart (per una peça dita feixa d'en Satorres, de quatre vessanes cultivades) i de la vídua Estefania Motas (per una peça dita Coll d'en Riera, de set vessanes cultivades en part de vinya), les quals hi tenien un camí de pas, que lògicament volien conservar. La llavors marquesa d'Aguilar, cap de la família dels Margarit de principis d'aquell segle, va intervenir-hi, prohibint que cap dels seus oficials (batlle, jurats o jutge de la cúria) assistissin, sota pena de cinquanta lliures, a una convocatòria instada per Ros. Sí que hi hagueren d'acudir els jutges rusticans (pèrits instats "en força de mandatos" del veguer), els quals acabaren condemnant Ros "en aver de donar camí entre dits dos termens per nosaltres posats y entre dita

7. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 7, notaris Antoni Girbau i Joan Alemany, 1590-1598, f. 90; núm. 59, notari Joan Alamany, 1600-1609, s. f.; núm. 14, notari Antoni Bosch, 1670-1689, f. 24v-27, i *Especulo...*, f. 387 i 390.

8. ADG, *Processos Moderns*, llibre segle XVI, reg. 388, f. 388 i AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 60, notari Joan Alamany, 1598-1600, s. f.

9. Que creiem que són els donzells de Girona que exposa LAZERME [1975-1977] III, 192-198.

pessa de terra nomenada *Camp de Empurdà* antes *feixa Lloba*, a dita Mota y als pocessors de dita pesa de terra anomenada *Coll de'n Riera* de Viladevall, lo qual camí ha de ser de amplària de sinch palms de cana...".¹⁰ Els feréstecs Ros tornaren a alterar la comunitat amb una pretensió molt similar vint-i-tres anys més tard. A mitjan juliol de 1735, una carta oficial dels veïns de Castell d'Empordà denunciava al corregidor l'abús de què eren objecte. Pel que sembla, Antoni i Francesc Ros, pare i fill, havien tallat el trànsit del camí que menava de Castell d'Empordà a les masies Tries, Malverd i Clarà, impeding l'accés a l'església i, per tant, també l'administració de sagraments. Una resolució de l'Audiència ja havia comminat a deixar el camí lliure i expedit, però els Ros al·legaven que no existia tal camí públic i que la superfície en litigi era tota de la seva propietat. Els Margarit donaven suport a les justes reclamacions dels seus vassalls, que al final se'n sortiren i s'hagué de pactar un camí de pas.¹¹

LA POBLACIÓ

Sant Martí de Llaneres, que amb el temps passà a ser anomenada Castell d'Empordà, mai no va tenir una població gaire crescuda. Els primers fogatges ens la situen al voltant dels divuit focs (1497 i 1553), cosa que ens menaria a suposar un nombre màxim de setanta habitants i escaig. A l'inici del període borbònic, tenia vint-i-vuit cases,¹² i la població fluctuant al voltant dels 130-135 habitants; a mitjan segle XIX, Madoz li atorgava quasi 190 ànimes, i n'esgarraparia algunes més (209 el 1860) abans d'iniciar una davallada definitiva. Efectivament, des d'aleshores (curiosament des de poc després de la desvinculació baronial que van provocar les desamortitzacions), la població anà disminuint a poc a poc: 156 el 1887, 152 el 1900, 130 el 1920, 126 el 1930, 122

10. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 17, notari Francesc Castellar, 1709-1728, f. 138v-145.

11. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 51, notari Francesc Castellar fill, 1733-1736, full solt.

12. Concretament el 20 d'abril de 1717 es va convocar a tots els veïns per acordar sindicar Francesc Estalella, notari de Barcelona, i els congregats foren set (AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 17, notari Francesc Castellar, 1703-1728, f. 266v). L'abril de 1720, emperò, una declaració jurada del rector i del batlle de Castell d'Empordà declarant la insolvència fiscal dels veïns especificava que aquests eren vint-i-sis caps de casa, onze pagesos —propietaris— i quinze treballadors (AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 17, notari Francesc Castellar, 1709-1728, s. f.). Suposem que les dues cases que falten fins a les vint-i-vuit que declara el cens borbònic, podien ser el castell i l'església parroquial.

després de la Guerra Civil Espanyola, 97 el 1960, 41 el 1981, etcètera.¹³ El 1972 es va suprimir el municipi i el poble s'agregà al de la Bisbal.

En aquest grapat de dades extret de la bibliografia existent, hi manca el segle XVII, per al qual podem aportar dues fonts: les convocatòries dels veïns, congregats per diverses causes (prestació d'homenatge, sindicacions, presa de decisions de la comunitat, etcètera), i el buidatge dels llibres sacramentals de la parròquia de Sant Martí de Llaneres. Quant a la primera font, n'exposem el quadre següent que conté: data de la convocatòria, motiu, nombre de caps de casa congregats i els seus noms.

CONVOCATÒRIES VEÏNALS A CASTELL D'EMPORDÀ

<i>Data</i>	<i>Convocatòria</i>	<i>Caps de casa</i>	<i>Nom i cognom dels congregats</i>
07-03-1638	Prestació d'homenatge a Beatriu de Biure i a Josep de Margarit	21	Pere Romaguera, batlle, Joan Trilles, Joan Mansello, Joan Bach Ferrer, Miquel Comes, Joan Casals, Pere Beivan, Joan Deuloféu, Montserrat Tries y Romaguera, Miquel Salamó, Jacint Comas, Joan Gibert, Montserrat Ferrer, Miquel Galia, Antoni Puïol, Esteve Teixidor, Antoni Vidal, Antoni Roig, Pere Trilles, Pere Ribot i Baldiri Perich
04-06-1638	Sindicació	16	Pere Romaguera, batlle, Joan Trias, Joan Casals, Joan Deuloféu, Montserrat Tries y Romaguera, Miquel Salomó, Antoni Vidal del Coll, Baldiri Perich, Joan Mansallo, Esteve Teixidor, Joan Gibert, Joan Bach Ferrer, Jacint Comes, Mateu Pelegrí, Pere Ribot i Miquel Comes
22-09-1652	Contractació del pintor del retaule de la capella del Roser	23	Antoni Romaguera, batlle, Antoni Vidal del Coll, Antoni Tries, Montserrat Tries y Romaguera, Joan Mansello, Miquel Salomó, Antoni Piñol, Francesc Bosch, Gaspar Riera, Antoni Ricart, Sebastià Peferrer, Antoni Regencós, Bernat Teixidor, Domènec Cestrada, Salví Lledó, Joan Casals, Grau Cellers, Joan Ramon, Jaume Conesa, Joan Turlant, Jaume Carreras, Joan Bach i Pere Romaguera

13. BADIA-PUIGDEVALL [1992] 274-275 i 292; IGLÉSIES [1991] I, 27 i 339; IGLÉSIES [1979] I, 34 i 263; IGLÉSIES [1974] I, 118; II, 725 i III, 1146; MADÓZ [1985] 414; BOTET [1913-1918] 608.

<i>Data</i>	<i>Convocatòria</i>	<i>Caps de casa</i>	<i>Nom i cognom dels congregats</i>
30-06-1663	Ajustar el donatiu de 48 lliures demanat pel virrei	9 [* eren més de les dues terceres parts]	Antoni Tries, Antoni Romaguera, Pere Bassa, Joan Cellés, Esteve Guillem, Bernat Ferrer, Pere Cestrada, Jaume Carreras i Sebastià Peferrer
09-10-1671	Rendició d'homenatge a Jaume de Margarit de Biure	24	Antoni Romaguera (batlle), Miquel Vidal del Coll, pagès, Joan Follià, sabater (jurats), Antoni Tries, Antoni Pujol, Sebastià Peraferrer, Salvi Fabrellas, Esteve Guillem, Josep Roure, Joan Mateu, Antoni Ragencós (pagesos), Salvi Lledó, Francesc Matias, Pere Mir, Jaume Carreras, Antoni Teixidor, Antoni Ferrer, Grau Sallés [Cellers], Joan Calvet, Miquel Cals, Joan Riera, Sebastià Molla, Salví Barceló, Joan Serra (treballadors)
12-03-1679	Presa de possessió de Jaume de Margarit de Biure	16 [* eren més de les dues terceres parts]	Antoni Cerver (batlle), Miquel Vidal del Coll, Antoni Calvet (jurats), Antoni Tries, Julià Massot, Joan Matas, Josep Roura, Gabriel Ullastres (pagesos), Onofre Esteve, Josep Carreras, Joan Follià, Antoni Teixidor, Salvi Lledó, Antoni Ferrer, Salvi Barceló i Joan Burlas (treballadors)
16-07-1701	Presa de possessió de Rafela de Negrell de Bas	13	Montserrat Guillem, dit Cellés (batlle), Miquel Ullastret, Jaume Mir, Narcís Regencós, Jaume Ferrer, Antoni Farrer, Miquel Jaume, Antoni Lledó, Josep Estanyol, Mateu Vilallonga, Joan Dabau, Silvestre Cases i Joan Quintana
16-07-1702	Ajustar contribució de 50 lliures anuals per a la Junta de Medis	21	Miquel Ullastres, Jaume Mir (jurats), Joan Tries, Joan Quintana, Mateu Vilallonga, Salvador Comas, Pere Corredor, Narcís Regencós, Jaume Sellés, Miquel Sanoher (pagesos), Joan Davau, mestre de cases, Antoni Ferrer, Joan Colom, Antoni Lladó, Miquel Donadéu, Josep Estanyol, Jaume Ferrer, Francesc Follià (treballadors), [+ els absents: Antoni Plaja, pagès, Francesc Noguera, Silvestre Cases i Joan Terme, teixidor de lli]

Font: elaboració pròpia a partir de l'AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 10, notari Jaume Rufí, 1638-1640, f. 8 i 30; núm. 2, notari Joan Pau Thió, 1647-1653, s. f.; núm. 13, notari Joan Pau Thió, 1654-1670, f. 270-271v; núm. 14, notari Antoni Bosch, 1670-1689, f. 461v i 261-263v; núm. 16, notari Antoni Bosch, 1699-1703, f. 103 i 141-143v.

A través de les primeres convocatòries, veiem cognoms coincidents amb els que més tard seran els principals masos del terme dels Margarit: mas Manselló (alienat), mas Cometes, mas Pelegrí. També d'altres que perduren al llarg de la documentació: mas Romaguera, mas Salomó, mas Vidal del Coll, etcètera. El nombre de població oscil·la al voltant de la vintena de caps de cases, unes vuitanta persones, vuitanta i escaig, a tot estirar (aplicant el multiplicador quatre per foc, típic d'aquest segle). Però aquesta és una font enganyosa, segurament perquè els congregats devien ser les principals famílies del poble o potser les que eren propietàries més els qui treballaven per ells, deixant exclosos la resta, els no-propietaris. Ho suposem perquè la contrastació amb l'anàlisi dels llibres sacramentals de la parròquia, ens dona xifres molt més elevades de població.

Efectivament, hem fet recompte de les partides de baptismes enregistrades en els llibres sacramentals de la parròquia de Sant Martí de Llaneres, microfilmats a l'Arxiu Diocesà de Girona, i hem calculat l'estimació de població a partir de la taxa de natalitat,¹⁴ amb els resultats següents:

ESTIMACIONS POBLACIONALS DE CASTELL D'EMPORDÀ A PARTIR DEL NOMBRE DE BAPTISMES REGISTRATS I SOBRE LA BASE DE LA TAXA DE NATALITAT

<i>Període</i>	<i>Estimació</i>	<i>Període</i>	<i>Estimació</i>	<i>Període</i>	<i>Estimació</i>
1591-1600	115	1641-1645	135	1671-1680	170
1601-1610	145	1646-1650	195	1681-1690	182
1611-1620	112	1651-1655	240	1691-1700	192
1621-1630	105	1656-1660	155	1701-1705	155
1631-1635	115	1661-1665	170	1706-1710	200
1636-1640	155	1666-1670	135	1711-1715	210

Font: elaboració pròpia a partir dels índexs dels llibres de baptismes de Sant Martí de Llaneres (1589-1638) i (1639-1723), consultats a l'ADG, en suport microfilm.

* En negreta, els períodes de cinc anys (lustres).

Podem observar com, en vista d'aquests resultats, els “vuitanta i escaig” habitants de Castell d'Empordà al llarg del segle XVII, augmenten

14. La fórmula per aquest càlcul és la mitjana de baptismes d'un decenni o d'un lustre, multiplicat per mil i dividit per quaranta (que és la taxa de natalitat establerta per consens entre els investigadors, que oscil·la, segons les èpoques i els espais geogràfics, entre el 35×1.000 i el 45×1.000). El càlcul resultant no va més enllà d'una mera estimació, tanmateix aproxima molt fefaentment la xifra poblacional absoluta, ja que es tracta d'una estimació tècnica d'acord amb el ritme de naixements donats en un temps i en un espai concrets i determinats. Vegeu GRAU-GUAL-PUIG [1990] 11-12; GÜELL [1996] 14-27, etcètera.

ostensiblement, oscil·lant en aquesta font al voltant dels cent vint en el primer terç de segle, els 166 en el segon i els 246 en el tercer. La xifra corresponent als primers quinze anys de la divuitena centúria, de mitjana 188 habitants, també és netament superior als 130-135 que semblaven despendre's de les vint-i-vuit cases del terme (aplicant un multiplicador de 4,5 o 5).

L'ESGLÉSIA PARROQUIAL

En la documentació notarial consultada, semblava clara la bipolaritat castell-església. El primer donà lloc a Castell d'Empordà, la denominació més comuna del poble, però la segona seguí mantenint la denominació antiga, de manera que quan hom referia l'església parroquial, aquesta sempre era la de Sant Martí de Llaneres.¹⁵

Encara que l'església ja està documentada al segle XII, l'edificació actual es començà a bastir molt posteriorment, capella a capella. A la visita pastoral de 17 de juliol de 1420, el bisbe oferí quaranta dies d'indulgència a aquells que col·laboressin a refer el tabernacle i a fer una custòdia d'argent per a la comunió dels malalts. Els parroquians eren bons catòlics i respectuosos amb els preceptes i les úniques notes negatives eren la pobresa d'ornaments als altars i els renecs del domer.¹⁶ La segona capella, la de Sant Miquel, fou la que atorgà el bisbe Joan de Margarit de Pau, el 22 de desembre de 1445,¹⁷ encara en obres el 1488, quan Francesca de Santfeliu i la seva filla Constança testaven i disposaven deixes de deu florins per a l'obra.¹⁸

Durant les lluites remences de la segona meitat del segle XV, el temple fou assaltat i saquejat. Prèviament, els llanerencs havien traslladat a la Bisbal el joier de l'església, tement-se el pitjor, però també allí saquejaren els remences. Només deixaren els llibres i un grapat d'ornaments litúrgics. Quan el 1470 el bisbe de la seu Joan de Margarit de Pau visità l'església aconseguí recuperar les joies i les restituí als propietaris. Consignà, a més, que l'altar de Sant Martí tenia ja un reretaula i un sagrari de fusta al centre, amb copó d'argent. Una nova visita episcopal el 1483 trobà l'església "pobríssima i ruïnosa, de ma-

15. Trobem, en un document (que no és l'únic) de 2 de maig de 1766 que es referia a Antoni Tries, "pagès del lloch de Sant Martí de Llaneres, vulgarment anomenat lo Castell de Empordà...". AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 27, notari Pere Ros, 1765-1766, f. 91v.

16. PUIG [2006] 386-387.

17. ADG, U-145-00385, f. 148. També SOBREQUÉS [2006] 125.

18. AHG, *Notaria de Girona*, GI1-560, f. 48v. i GI1-561, f. 34.

nera que la pluja penetrava a l'interior". Manà fer-hi les reparacions pertinents i rendir comptes de les obres al baró Joan Bertran.¹⁹

El 1512, el bisbe Guillem de Boil visitava novament la parròquia i manava que, abans de dos anys, es reedifiqués aquell temple "en forma més ample i decorosa", ja que "la forma de l'església era molt antiga i estreta i que ja el poble tenia el propòsit de fer-la de nou".²⁰ Però amb només els ingressos de Castell d'Empordà, els seus barons no deurien poder escometre l'obra. Lluís de Margarit va limitar la seva inversió a eximir una casa llegada a l'església parroquial, just al costat, però no va ser fins al seu nét, Leandre, també senyor de Sant Feliu de la Garriga, que es deurien poder finançar les obres amb l'ajut i la col·laboració dels veïns, els quals també havien augmentat en nombre considerable. La visita del bisbe Caçador el 1584 fou ben diferent. Els altars estaven sense paraments i la reserva del Santíssim en un altar lateral, i tot perquè l'església s'estava reconstruint; manà que les obres finalitzessin en un any. Efectivament, sabem que el 2 de juliol de 1583, Pere de Margarit de Vallseca, el pare de Leandre, ja havia nomenat tres síndics perquè apleguessin diners per a l'obra de l'església, i que els requeria la rendició dels comptes abans de deu dies.²¹ En la visita que es féu cinc anys després, el 1589, destacava l'altar major, dedicat a sant Martí. A Leandre de Margarit se li ha atribuït, a més, la construcció de la façana i de la portalada de pedra picada, ja que la presideix un escut de la família gravat a la pedra i sota una ferradura esculpida.

L'edifici conserva un estil gòtic molt tardà. Per descriure'l, cedim la paraula a Joan Badia i Montserrat Puigdevall,²² conscients del fet que nosaltres no ho farem millor:

Té una sola nau capçada per un absis semicircular a l'exterior i poligonal a l'interior. La porta és renaixentista, amb llinda i frontó, dins el qual hi ha l'emblema²³ dels Margarit i una ferradura que al·ludeix al patró sant Martí. La nau es cobreix amb volta de creueria amb les claus de volta decorades amb relleus de sant Martí partint la capa, de la Verge, de sant Miquel trepitjant el diable i de sant Martí vestit de bisbe. A cada banda de la nau hi ha dues capelles laterals.

Efectivament, l'edifici consta d'una:

19. CATALÀ [1993] 320, que cita Jaume Marquès i Casanova.

20. Seguim MARQUÈS [1960] 45-46.

21. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 46, notari Galceran Pons, 1578-1589, s. f.

22. BADIA-PUIGDEVALL [1992] 292.

23. Llegiu: l'escut heràldic esculpit en pedra.

columna a cada costat que sosté un frontó, en el timpà del qual hi ha l'escut ja descrit. Al damunt un rossetó il·lumina l'interior del temple. L'estructura de la nau es construí segons l'estil gòtic, però la façana segueix el Renaixement. Més tard es construí un cor per als cantors i músics, per al qual fou cegat un arc gòtic que ara ha reaparegut.²⁴

Aquesta reconstrucció de l'església parroquial no es va fer sobre la base de l'antiga. El 1594 l'episcopat gironí atorgava llicència per edificar també la sagristia, i ho feia en un solar pertanyent a l'església vella, a l'esquerra de la reedificada. Tot fa pensar que hi hagué un trasllat de les pedres de l'església vella, reciclades per al nou projecte. A més, antigament les esglésies solien edificar-se encarades a orient, i la nova ho està al nord.²⁵

Els primers anys del segle XVII es va pintar el retaule major de Sant Miquel, a càrrec del pintor Joan Sánchez Galindo, ciutadà de Girona, que cobrà cinquanta-cinc lliures pel treball. Efectivament, en data 10 de març de 1602 Leandre de Margarit, senyor de Castell d'Empordà, juntament amb el batlle Antoni Romaguera, prestaven testimoniatge de l'època que Sánchez signava als obrers de la parroquial de Sant Martí de Llaneres. Aquest pintor va ser un dels més destacats artistes pictòrics en la Girona del seu temps, on va viure entre 1586 i 1621, data de la seva mort. Entre d'altres obres, Joan Sánchez Galindo pintà el retaule major de Vilablareix (1590), el de la Confraria del Roser de Fortià (1596), el de la capella de Sant Miquel de Girona i el retaule major de l'església de Santa Cristina d'Aro (1612).²⁶

L'obra i embelliment de l'església no sembla que s'acabés aquí. A finals de 1627, Leandre de Margarit donava llicència i facultat als obrers de la parroquial de Sant Martí de Llaneres per crear i quitar censals de la universitat de Castell d'Empordà.²⁷ Al llarg de la segona meitat del segle XVII, els castellempordanesos fundaren la confraria del Roser a la nova capella de la seva església parroquial, enriquint el culte amb joies d'argent i teles precioses. Sabem que el 22 de setembre de 1652 es van convocar tots els veïns per a la contractació d'un pintor que pintés i adornés el retaule de Nostra Senyora del Roser, comprometent-se a finançar-ho amb l'aportació de diners o d'espècies.²⁸

24. MARQUÈS [1960] 47.

25. MARQUÈS [1960] 47.

26. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 59, notari Joan Alamany, 1600-1609, s. f. Les dades biogràfiques sobre Sánchez Galindo, a: CLARA [1992-1993] 100-101.

27. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 8, notari Joan Alemany, 1618-1638, f. 46v-47.

28. Una quartera de forment (cinc veïns), un quart de quartera de fesols (Teixidor), deu sous (Cestrada, Casals, Cellers, Ramon i Carreras), dotze sous (Lladós) i quatre sous (Joan Bach). AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 2, notari Joan Pau Thió, 1647-1653, s. f.

El 1663, a petició del poble, Josep de Margarit demanà al bisbe de Girona, pels conductes oficials pertinents, l'establiment d'una festa en honor a sant Isidre Llaurador, santedat que tenia una relíquia a l'església; l'any després del traspàs d'aquest baró (1686), hi van construir un retaule de fusta per reemplaçar el que havia destruït un incendi.²⁹ El 1707 el rector Isidre Pinyana estava en disposició de fer obres per a l'arranjament de la casa de la rectoria, cosa per a la qual demanà pressupost a dos menestrals de la Bisbal (Pere Nonell —*ligni faber*— i Gabriel Picaperes —*damni factor*—), que el 24 de març li lliuraven via notari un memorial que elevava el cost de les obres a vuitanta lliures.³⁰

Per descomptat, aquest temple local acull els vasos de les principals famílies castellempordaneses, Vilaguts i Margarit, bàsicament. Una de les capelles laterals conté l'ossera gòtica de Bernat i de Guerau de Vilagut. L'altra està dedicada a la Verge del Roser, fou beneïda el 1746 i també mostra l'escut de la família baronial al mur de capçalera. S'hi veuen plafons de ceràmica policroma amb temes d'ocelles exòtics i gerres florals i sirenes. Amb posterioritat, s'hi afegí un escut del bisbe Cartanyà, imitant l'estil vuitcentista.

LA CAPELLA DE LA MARE DE DÉU DEL REMEI

Aquesta capella era la nineta dels ulls dels Margarit, i venia a ser l'antiesglésia, o com es vulgui, un intent dels barons de privatitzar un bocí de l'imaginari religiós local. Per això va ser construïda intramurs del castell, com una propietat més del baró. Aquest baró fou Leandre de Margarit de Gallart, el mateix que, aprofitant el bon moment econòmic i financer, va impulsar la reconstrucció de l'església parroquial de Sant Martí. El 7 de juny de 1600 obtenia comissió per visitar i fer beneir la nova capella del Remei, a més de llicència per fer-la servir de parroquial.³¹

L'any 1666, en un inventari detallat del castell de Castell d'Empordà, apareixia registrada la "capella de la rexa", la qual, en ser l'única referència d'aquesta mena, cal pensar que podria ser la que estudiem.³² Sens dubte, els oficials encarregats d'aquell inventari devien ser forans o gens devots, perquè un quart de segle més tard, ens consta en canvi

29. MARQUÈS [1960] 51.

30. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 3, notari Francesc Castellar, pare, 1703-1708, s. f.

31. ADG, U-306-00238, f. 77. La llicència per beneir la capella és a ADG, U-216-01433, f. 36.

32. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 13, notari Joan Pau Thió, 1654-1670, f. 358-363.

que la capelleta tenia una solvent popularitat devocional. Efectivament, l'any 1691 Nostra Senyora del Remei era visitada pel bisbe Miquel Pontic, el qual hi constata la gran devoció i freqüència de misses que s'hi oficiaven, traduït tot en una considerable suma d'almoines. Tantes eren que hagué de manar la construcció d'una capsa, amb panys de doble clau, una per al majordom del castell, administrador de la capella, i l'altra per al rector de la parròquia, que serien els càrrecs que haurien de decidir la inversió d'aquell benefici almoïner.³³

Presidida per l'escut dels Margarit, s'hi pot llegir una inscripció del tot reveladora: "Aedificata 1600. Prolongata 1750", o sigui bastida entre els baronats de Leandre de Margarit de Gallart i Domènec de Margarit de Negrell, sense perjudici que emmig d'aquestes dates algú com Josep de Margarit el 1635 n'acabés una primera fase o ampliació i la fes beneir novament el 1643.³⁴

L'any 1635 no va ser triat a l'atzar ni responia a cap fase de guerra viva al país que l'hagués derrocat, com especulava Marquès.³⁵ Coincideix amb l'any en què el baró entremig de Leandre i de Josep (Felip de Margarit Sunyer, fill del primer, pare del segon) feia pocs anys que havia traspassat i en una polèmica clàusula testamentària disposava ser enterrat allí i, a més, fundava 122 misses quotidianes anuals dotades amb trenta-cinc lliures i deu sous, a través d'un censal propietat de set-centes trenta-dues lliures. Una deixa fundacional notable que hipotecaria els ingressos dels successius barons, fins a fer-se incòmode. Ens imaginem que el fill, Josep de Margarit, potser faria per mantenir-la, però els néts, Jaume i després Joan, a Perpinyà exiliats, deuriem deixar aquesta clàusula en desús. A la mort del segon, la baronia va recaure en la seva vidua Rafela de Negrell de Bas, tenutària del patrimoni Margarit. Rafela descobrí, rescatà o ressuscità la polèmica clàusula testamentària de Felip de Margarit, i es proposà complir-la, com de fet féu el seu procurador Ponç de Caramany davant del notari castellempordanès Francesc Castellar, el 15 de juliol de 1704.³⁶

33. MARQUÈS [1960] 51.

34. MARQUÈS [1960] 50; MARQUÈS [1967] 60.

35. MARQUÈS [1960] 50.

36. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 18, notari Francesc Castellar, 1728-1729, f. 86v-89v. Un any abans, el 21 de juliol de 1703, havia requerit notarialment al reverend Miquel Masgallart, rector de Sant Martí de Llaneres, que acceptés la fundació d'una missa quotidiana, a dos sous la missa, a la capella del Remei, d'acord amb les darreres voluntats testamentàries de Felip de Margarit. Instava al sacerdot "per una, dos y tres vegades y per tantes quantes de dret menester ha...", protestant de tota omisió i danys i despeses notariais. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 16, notari Antoni Bosch, 1699-1703, f. 237-238v.

Quan el seu fill i hereu Joan de Margarit Negrell esdevingué baró, no hi estigué gens d'acord, argumentant que no tenien poder per gravar perpètuament i tan costosament un patrimoni com el seu. Efectivament, la clàusula testamentària de Felip de Margarit deia literalment que les misses havien de celebrar-se “fins lo die del judici universal”. Com que els eclesiàstics que se'n beneficiaven (reverends Miquel Pujades, rector, i Ignasi Pejoan, domer), no hi volien renunciar i s'albirava un possible plet, es va haver d'arribar a un acord a través d'una concòrdia, signada el 10 de febrer de 1730.³⁷ Els capítols d'aquesta concòrdia establien que les 122 misses quedaven com a subrogació de les misses quotidianes a la capella del Remei per a l'ànima de Felip de Margarit. Es fixava un calendari per a les dites celebracions, una cada dia de precepte (93) “en hora acordada y competent per poder la ohir lo Sr. de dit Castell de Empurdà” i família, com constava en la disposició testamentària, i la resta de misses, repartides entre els mesos de maig, juliol, agost, octubre, novembre i desembre, i també el primer dissabte de cada mes. Si aquest calendari no el podien seguir en alguna ocasió concreta els reverends Pujades i Pejoan, el baró podia designar el sacerdot que volgués per suplir-los en l'ofici. En acabar cada missa, el sacerdot que oficiés “despullada que tinga la casulla hage de fer una absoluta resada en conformitat de lo disposat per dit don Felip, no obstant no sie son cadaver enterrat en dita capella, conforme disposave...”. Els trenta-dos sous que Felip de Margarit deixava a l'administrador, els concedia el baró en obsequi. Potser el capítol més important era el darrer, Joan de Margarit Negrell no vinculava aquella concòrdia a cap dels seus successors, de manera que en l'esdevenidor els eclesiàstics no podien basar-se en aquella concòrdia per fer complir als successius barons de Castell d'Empordà la disposició testamentària de Felip de Margarit, podent únicament reclamar-la a partir del propi testament de 1630. Tampoc va actualitzar la dotació de les misses, deixant-la en el preu que aquest estipulava.

Hem de pensar que des d'aleshores, aquest Margarit, almenys, va complir amb allò acordat, com, de fet, fins aquell moment havia estat complint. En un memorial de pagaments de la liquidació de comptes del procurador Jaume Massaguer de 1722, consta una partida de vint lliures per al rector de Castell d'Empordà a compte de les trenta-sis lliures, i dotze sous “que tots anys fa y presta la Casa de Margarit per certa celebració de misses en la Capella de nostra Senyora del Remej,

37. Però preparada, almenys des dels primers dies d'aquell any, en part pel notari que l'acabà protocol·litzant. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 19, notari Francesc Castellar, pare i fill, llibre de comptes diversos, 1670-1736, f. 70.

situada en lo Castell de Empurdà.”³⁸ Allò d’assistir a cada una de les misses, vivint com vivia a Perpinyà, ens sembla més difícil...

EL CASTELL

El turó de Marenys fou l’emplaçament més alt i a la distància adequada que el comte d’Empúries trobà més a propòsit, dins dels seus dominis, per fitar el seu comtat del territori de la mitra gironina, i donar un cop de força provocador que reforcés la seva posició política. Això va ser a finals del segle XIII, encara que resulta obvi que queden molt poques restes arquitectòniques d’èpoques tan reculades, en concret: la base de la torre amb el seu portal adovellat i possiblement les ruïnes d’una torre de planta circular i vestigis d’una cisterna a l’anomenat puig de les Forques. De fet, la fortificació es pot datar, per les seves reformes i ampliacions, dels segles XVI al XVIII. Està formada per dos cossos en forma d’angle recte, i a la façana del nord encara s’hi poden veure alguns finestrals gòtics i renaixentistes.³⁹ Sembla que, antigament, va tenir dues torres, la principal, dita d’homenatge, podia haver estat circular en els seus primers orígens; palplantada a dalt de tot del turó, des del seu punt més alt, es poden divisar el Montgrí i les Medes.⁴⁰ El 15 de juliol de 1427, Alfons IV declarava Castell d’Empordà amb la categoria de castell termenat.⁴¹ Al 1468 situa Pere Català una notícia que no amplia malgrat la seva aparent importància, i és que aquell any les tropes del duc de Lorena s’empararen de Castell d’Empordà, i que el duc ordenà la total destrucció del castell.⁴² És possible que l’edifici fos derrocat en part, i que a això obeís la construcció (o reconstrucció) de la façana al llarg de la següent centúria.

Un inventari de 1652⁴³ ens revela la migradesa del mobiliari i ens permet fer un croquis mental de la seva distribució interna. El casolot tenia set cambres i una gran cuina, també celler, graner i quadra. El graner custodiava una cinquantena llarga de quarteres de gra, blat majoritàriament, també ordi, mill, espelta i faves; al seu davant, hi havia la premsa d’oli. El celler contenia set bótes, cinc d’elles plenes de vi (amb un total de trenta-sis càrregues). A les estances hi havia algunes cadires, quadres vells, alguna taula, la majoria “dolenta”; destaca una sala amb tres bancs d’espallera i una arquimesa, i una altra amb

38. La partida no està datada, però s’ha de situar entre 1715 i 1722. AHG, *Castell d’Empordà*, núm. 17, notari Francesc Castellar, 1709-1728, folis 345-352 i 348v.

39. BADIA-PUIGDEVALL [1992] 292.

40. LANAÓ-TORNS-VINYOLÉS [1993] 21-22.

41. *Especulo...*, f. 879.

42. CATALÀ [1994] 51.

43. AHG, *Castell d’Empordà*, núm. 2, notari Joan Pau Thió, 1647-1653, s. f.

dues caixes, un llit de pilars “bo”, un bagul i una altra arquimesa, i poca cosa més. Cal, emperò, tenir en compte la data: 15 d'octubre de 1652, o sigui, quan Barcelona era a punt de retre's als exèrcits de Felip IV i aquest de liquidar al seu favor la primera fase de la guerra dels Segadors, i faltaven molt pocs dies perquè Josep de Margarit, l'amo de Castell d'Empordà, hagués de fugir de Barcelona discretament en barca, en companyia d'un grapat d'incondicionals i a l'empara de la foscor nocturna. La major part del país queia, llavors, en poder hispànic i les autoritats ja començaven a fer llistes negres al capdamunt de les quals hi havia, per sistema, aquell que havia estat exclòs de tots els perdons reials, Josep de Margarit de Biure. Efectivament, Miquel de Çalbà de Vallgornera, investit amb el repressor càrrec de segrestador general dels inobedients (“sequestratorem Generalem inobedientium sive magestatis...”), s'apressà a plantar-se al feu del més inobedient dels antics vassalls del rei castellà, per tal de confiscar-li tots els béns. En aquestes circumstàncies, cal pensar que els Margarit i els seus domèstics haurien tingut bona cura d'endur-se tot allò que fos mínimament valuós i de deixar el castell buit com un mas robat.

En canvi, en un altre inventari del castell de 1666, tal volta a les envistes de la guerra de Devolució (1667-1668), però molt més detallat, apareixen: vint-i-una estances, una sala, set habitacions i tres terrats, a més d'un arxiu, dos cellers, cuina, graner, quadra, pastador i rebost.⁴⁴ Llavors només figurava una sola torre, amb cambra, dues estances i terrat.

Els primers anys de la divuitena centúria, els Margarit van fer obres d'arranjament al castell. Les autoritats hispàniques mai no van formalitzar la devolució de tots els béns de la família, però amb l'entronització dels Borbons, la cosa va canviar. El 1701 van poder disposar, per fi, plenament dels béns al Principat, malauradament el país havia estat sacsejat per una terrible revolta entre 1687 i 1695 (la revolta dels Barretines), i no menys per una guerra contra França (la dels Nou Anys, 1689-1697) que feia pocs anys havia finalitzat. L'estat en què es devia trobar Castell d'Empordà devia ser lamentable. La titular del marquesat d'Aguilar era, en aquells temps, la vídua de Joan de Margarit de Biure, Rafela de Negrell de Bas, resident a Perpinyà. Els seus procuradors a la Bisbal (els donzells Ponç de Caramany de Margarit i Antoni Pera de Tort) van ocupar-se de contractar, fer un seguiment i pagar les obres necessàries per adobar castell i molí. El 20 d'octubre de 1702 el serrador Joan Bixet els signava àpoca per vint-i-dues lliures “per lo treball de serrar coranta una cana y mitja

44. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 13, notari Joan Pau Thió, 1654-1670, f. 358-363.

de pots de roura y trenta cayrats, també de roure, dels roures propis de dita noble senyora, radicats al terme de dit Castell de Empordà". Nou dies més tard, era el serrador Pere Bosch qui els signava àpoca de dues lliures i sis sous "per lo treball de serrar vuit canas de fusta de roure en lo terma del Castell de Empurdà, de ordre de vostra mercè, serrade[s] a rahó de sis sous cana". El 26 de desembre següent, Bixet tornava a cobrar set lliures i vuit sous pel mateix, per serrar catorze canes de roure "per pots". Finalment, el 7 de setembre de 1703, Joan Boris, mestre de cases de la Bisbal, signava àpoca de trenta-quatre lliures, en compliment de les cent-trenta "de preu fet per mi pres, de adobar lo Castell de Empurdà, ajustat ab lo senyor Bosch, a les hores procurador de dit senyor marquès...".⁴⁵ L'abril de 1766, els fills del marquès Domènec de Margarit de Negrell, Pierre François Ignace de Bon de Pujol i Joana Hipòlita Rosa de Margarit de Casterás, encara esmerçaven 172 lliures més en obres d'arranjament, no només al castell, també a la casa del molí i als masos Cometes i Pelegrí.⁴⁶

Els darrers temps

Un parell d'articles periodístics i Internet, ens aclareixen sobradament el destí que ha tingut el casalot castellempordanès fins els nostres dies.⁴⁷ Com podrem veure al llarg d'aquest treball, Castell d'Empordà fou infeudat el 1301 pel comte Ponç V d'Empúries de Palou a favor dels Vilagut. D'aquests, passà als Santfeliu; d'aquests, als Margarit, i dels Margarit, ja a la segona meitat del segle XVIII, als Bon. A Melcior Lluís de Bon de Margarit (1755-1838), el darrer baró de Castell d'Empordà, li van premorir els fills, de manera que l'hagué de succeir un nét, Jean Aimar Delacroix de Bon de Margarit, que fou qui detentà la propietat (suprimint el règim feudal el 1836, ja no es pot parlar de baronia) a mitjan segle XIX, fins que l'alienà, no sabem a qui.

Sí que sabem que l'agost de 1861 pertanyia a un tal Gaietà Cruixent, que se la venia a l'hisendat Joaquim Boy Deuloféu. Cruixent l'havia convertit en masoveria i hi féu fer una pallissa (davant per davant de l'ermita del Remei). Quan Boy l'adquirí, era una extensa propietat

45. AHG, *Castell d'Empordà*, num. 16, notari Antoni Bosch, 1699-1703, f. 157-158; 160-161; 177v-178, i 215v-252.

46. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 27, notari Pere Ros, 1765-1766, f. 81-82v.

47. LANAÓ-TORNS-VINYOLÉS [1993]; VINYOLÉS-TORNS-LANAÓ [1993]. Agraïm la localització d'aquests articles a la senyora M. Teresa Solé Gabarra, arxiviera de la Bisbal, que a mitjan novembre de 2004 ens els féu arribar amablement i sol·lícita, així com també el de MARQUÈS [1960].

agrària amb més de vuit-cents metres quadrats de castell, mil dos-cents setanta entre pati i jardí i vora cent vint vessanes de camp i setanta-cinc de bosc. Després, la finca va tenir diversos masovers, ja que, pel que sembla, els nous propietaris només s'hi deixaven caure els estius o per esdeveniments familiars importants, com els casaments, que celebraven a l'ermita del Remei. Rafel Boy Massó, nét de Joaquim Boy Deuloféu, hi tingué una gran devoció i sempre va mantenir la capella oberta al culte.

El 1975, la finca, mig deixada (vetusta, encongida i enrunada), no era ja competitiva al mercat, i un especulador, Miquel Arpa Batlle, anà a trobar l'última descendent dels Boy a Madrid, i a canvi d'un milió de pessetes i tot salvant les dificultats jurídiques que plantejava el testament de 1873 de Joaquim Boy Deuloféu (que havia vinculat la finca fins a la quarta generació), se la va fer seva. La intenció d'Arpa era la d'edificar-hi un gran casino, empresa que va veure bloquejada en no aconseguir els permisos de l'Administració. Tanmateix hi va fer reformes de seguida: va traure les rajoles de la torre d'homenatge, va erigir una segona torre a l'altre costat, va suprimir les golfes per habilitar-hi una tercera planta, i a la principal hi va fer fer una sumptuosa escalinata de pedra que menava al primer pis. Però així s'hagué de quedar. El 1991, en morir Rafel Boy, la filla Maria del Remei traspasà la finca definitivament a Arpa, que l'acabà de restaurar i mirà de traure'n algun profit alienant-la.

Degudament restaurada, es convertí en un dels productes estrella del món immobiliari gironí una pila d'anys, durant els quals la finca va arribar a ser oferta a Miguel Boyer, l'exministre socialista d'Economia, i Isabel Preysler (1993); també es diu que Salvador Dalí va estar molt interessat en Castell d'Empordà, com a obsequi per a la seva estimada Gala, pocs anys abans d'adquirir Púbol. Per fortuna, les negociacions no van fructificar i el nostre castell s'estalvià de caure en mans d'excèntrics nou-rics, artistes i/o *vips*.

El que se n'ha fet avui dia, ho podem veure al web <www.castelldemporda.com>: un hotel de luxe de cinc estrelles. La *site* deixa entreveure que Margo Vereijken i Albert Diks van adquirir la finca i la van convertir en la sumptuosa mansió de reminiscències feudals que destil·la, ara més que mai. D'allò en què ha quedat convertit Castell d'Empordà en parla prou bé aquest web, d'on procedeixen les millors i més boniques instantànies del lloc, massa bé com perquè nosaltres haguem d'estendre'ns-hi més.

EL MOLÍ

Castell d'Empordà tenia un molí fariner propietat dels Margarit, l'explotació del qual anava a càrrec d'un moliner designat pel senyor. Amb l'absentisme que hagueren de practicar Josep de Margarit i els seus descendents, la cura i el funcionament del molí fou concedida per contracte d'arrendament en règim de parceria. L'arrendatari es quedava la meitat dels guanys (del dret senyorial de moltura) i un terç del que cultivés a l'horta que el molí tenia annexa. Els primers arrendaments que tenim del molí, per separat, van ser concedits a Grau Cellers. El de 1646-1650 era a mitges dels guanys (de moltura) i a un terç del gra conreat, amb l'obligació de proporcionar palla per a una cavalcadura, tenir nets els recs (a comunes despeses), plantar arbres fructícoles i no tocar els codonys. En el de 1673-1678, al mateix Cellers, també s'havia de mantenir net el rec "y la basa del molí ben scurada, com ho deuen fer los bons y pràctichs moliners, fent dit Cellers la vida als treballadors si per dit efecte se'n hauran menester...". L'arrendatari havia de fer treballs extres: "fer lo rodet y axetta de dit molí...", un cop rebuda la fusta. En cas de guerra, podia renunciar a l'arrendament amb dos mesos d'antelació. A més del molí, l'arrendament comprenia l'horta annexa, que consistia en un quadró on hi podia sembrar el que volgués, ja que no pagava terç, sinó preu fix: seixanta-cinc lliures, a raó de tretze lliures cada any.⁴⁸

Al segle XVIII, el primer contracte d'arrendament fou fet el 5 de març de 1702 a favor de Francesc Noguera, moliner de Castell d'Empordà. Va ser per cinc anys a partir de l'1 de juny, i pel preu de quaranta-quatre lliures anuals, i se li arrendava no solament el molí, sinó també tots els pertrets i l'horta annexa (amb reserva, emperò, de la morera, i amb obligació de plantar-hi anualment quatre arbres fruiters, pomers o perers). En una clàusula, hom pactava que Noguera havia de fer fer i col·locar dues moles noves, que pagaria l'arrendador, la marquesa d'Aguilar (al seu just valor de set dobles d'or). Una altra de les clàusules era l'obligació de l'arrendatari de "tenir conduita la bassa de dit molí, y dexar aquella en la forma se li entregaria...", cosa per la qual, el 26 de desembre següent tornaven a casa del notari per estipular la conformitat de Noguera en la precisa descripció de la bassa tal com la hi entregaven al principi del contracte.⁴⁹ Una setmana més tard de

48. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 11, notari Damià Ballester, 1641-1646, f. 186v-188 i núm. 14, notari Antoni Bosch, 1570-1689, f. 81-82v.

49. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 16, notari Antoni Bosch, 1699-1703, f. 117v-118v, 124-125v (la fàbrica de la bassa), i 178-180 (descripció de la bassa). Vegeu l'annex corresponent.

la signatura del contracte d'arrendament, les dues parts establien uns capítols per a la fàbrica de la bassa: abans de dos mesos, l'arrendatari havia de netejar-la “y que se age de posar estacada dobla de cap a cap d'en del abaurador de dit molí, fins ahont sie menester segon se ha assenyalat en lo die present”; l'obra seria visurada per persones pràctiques de cada part, i en cas de trobar-hi alguna mancança, Noguera l'hauria de subsanar pel seu compte; l'obra la finançava el propietari, que li lliuraria un total de nou dobles d'or (tres a l'inici, tres més mentre durés l'obra, i les tres últimes al final). La categoria dels testimonis que es prestaren dóna idea de la importància que atorgaven a aquell assumpte. Foren el magnífic Baltasar Ginesta, doctor en drets, i l'il·lustre Josep de Ros, donzell de la Bisbal.⁵⁰

Això no impedí que la llavors marquesa d'Aguilar, Rafela de Negrell, hi fes les obres d'arranjament que cregués oportunes, ja que l'estat en què es devia trobar el molí després de la guerra dels Nou Anys devia ser desastrós. Els darrers dies de 1702, Joan Ros, de Fonteta, cobrava deu lliures i setze sous per la fabricació de nou muigs⁵¹ de calç, “per part de vostra mercè a mi comprada per adoba[r] la casa del molí de Castell Empurdà, propi de la noble senyora, y las casas de las heretats que dita noble senyora té y posseheix en lo terme de dit Castell de Empurdà, a rahó de una lliure quatre sous lo muig”, i Joan Dabau, mestre de cases, signava àpoca de cinc lliures i deu sous “de la fusta per fer un rodet per lo molí de castell de Empurdà [...] y són per nou jornals de mon ofici, fet per parada y disparador los cayrats de la sala y cuyna de dit molí, y per fer un tros de paret en la bassa de aquell”. El primer dia de febrer de 1703, el ferrer bisbalenc Jaume Bordas signava àpoca per tretze lliures i adjuntava una memòria dels treballs fets al molí, i el fuster Antoni Moliner, una altra de catorze lliures “per un jornal de mon ofici fet en lo molí del terme de Castell de Empurdà, propi de dita noble senyora. Item, per nou-cents claus dinals. Ítem, per sis pots de albre poll per la riscla del dit molí per mi bastret”. El 12 de març següent, el mestre de cases Gaspar Dufort, signava àpoca de cinc dobles; mitja era “per arrabastar y picar la pedra se ha posada en ditas portes foranes de dit molí”, i la resta “per lo preu fet de fer la paret ahont és la porta forana del molí [...] del fonament fins al taulat, per adobar la pallissa del mas Cometes, y per fer una paret mitjera en la casa de dit mas Cometes”. Finalment, el 17 de novembre següent, eren Pere Anel i Cosme Artigas, de Vulpellac, els que signaven àpoca de vint-i-nou lliures pels treballs a preu fet de “netejar y escurar lo

50. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 16, notari Antoni Bosch, 1699-1703, f. 124-125v.

51. El muig pesava poc més que dos quintars, o sigui uns 210-215 quilos. ALSINA-FELIU-MARQUET [1990] 185 i 223.

rech buydador del molí del Castell de Empurdà, per vossa mercè a nosaltres donat a netejar den de dit molí a la riera”.⁵² Mas Cometes necessità dels treballs esmerçats pel seu nou inquilí, Joan Quintana, el qual el març de 1703 cobrava quinze lliures i set sous per col·locar-hi dues bigues i sis-centes teules.⁵³

Tenim un nou contracte d'arrendament del molí, el 27 de gener de 1716. El procurador Benet Cos l'arrendà en aquella data, amb l'horta annexa, per tres anys i seixanta-cinc lliures anuals, a Joan Teixidor, moliner de Castell d'Empordà. Les condicions de l'arrendament foren les acostumades, però hi afegia una clàusula per la qual l'arrendadora quedava franca de moltures en aquell molí i, en la seva absència, hi quedava el seu procurador Cos. També que, abans de finir el termini del contracte, l'arrendatari havia de deixar l'horta sembrada de blat, i no podia servir-se'n fins que aquest no estigués segat, podent tenir ocupada l'horta fins al mes de juny de l'any següent al de l'acabament del contracte.⁵⁴ Va tornar-se a arrendar, per separat de l'heretat de Castell d'Empordà, el 22 de maig de 1752, a favor del pagès Joan Solà, de Sant Sadurní de l'Heura.⁵⁵

Ens consta igualment que entre 1718 i 1722 es van tornar a fer obres al molí, sembla que no gaire importants. Un assentament de seixanta-set lliures, catorze sous, sis diners obeïa a “les obres de fuster y mestre de cases que se han ajudar de fer al molí del Castell de Empurdà, mas Pelegrí, mas Cometas, cals, teulas, canyas, fusta y claus...”. Un altre de divuit lliures a favor del fuster Josep Casanoves, de la Bisbal, volia pagar-li per claus i cinc “llastes que ha fet al rodet del molí del Castell de Empurdà...”; un regest al llibre de comptes dels notaris Castellar denunciava l'adobament (“redob” per ser exactes) de la bassa i rec del molí, el 6 de novembre de 1722.⁵⁶ A mitjan març de 1772, les obres seguien. Eren a càrrec de Josep Cases, mestre de cases; Josep Lloberes, fuster, i Josep Roca, matalasser, i van cobrar quasi quaranta lliures per adobar la teulada reposant dues-centes teules, adobar igualment els cairats d'una finestra de la galeria, la porta de la cotxera i el rodet del molí. Roca, concretament, havia refet els matalassos amb tela nova, i cobrava quasi divuit de les quaranta lliures. A principis de

52. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 16, notari Antoni Bosch, 1699-1703, f. 177-177v; 180v-181v; 186v-187; 195v-196v, i 170-170v.

53. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 16, notari Antoni Bosch, 1699-1703, f. 196v-197v.

54. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 17, notari Francesc Castellar, 1709-1728, f. 242v.

55. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 37, notari Pere Ros, llibre de comptes, 1738-1764, f. 31.

56. Liquidació dels comptes de la procuradoria de Jaume Massaguer, de 26 de febrer de 1722. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 17, notari Francesc Castellar, 1709-1728, 345-253, f. 348 i 349v-350; i íd., núm. 19, llibre de comptes diversos [1670-1736], f. 70.

l'any següent, Domènec de Margarit de Negrell esmerçava 406 lliures en les obres de mas Cometes. L'1 de setembre de 1775, Cases i Lloberes cobraven setze lliures més per fer de nou una paret de la cuina, reposar teules de la teulada i de la galeria, adobar la xemeneia, reposar vuit cairats, tapar forats a la paret, "acabar lo forn y remendar lo quarto de la torra y altres remiendos...". A mas Pelegrí, van refer el sostre i reposar cairats a l'escala.⁵⁷

TAPIOLES

Tapioles o Closells era el nom que rebia una peça de terra de deu vessanes, a Castell d'Empordà, que el 9 de juny de 1767 van adquirir els Margarit. L'hem destacat en aquest apartat perquè, a diferència de la resta de peces de terra que els Margarit posseïen al terme, aquesta va ser objecte d'arrendament per separat. Era propietat de Josep Miquel de Marimon, de Corçà, i venia llastrada per deutes fruit de l'embull de processos judicials en la qual havia estat embolicada. Marimon va decidir vendre-se-la, i Domènec de Margarit de Negrell i els seus fills Pere Francesc Ignasi de Bon i Joana Hipòlita de Margarit de Casterás, van exercir el seu dret de fadiga i se la van quedar pagant el preu estipulat. Van ser 430 lliures (dues-centes pel preu de venda a carta de gràcia, vint pel dret de lluir i dues-centes més de compensació, acordades entre les parts). L'acta de la presa de possessió de la baronia d'11 de maig de 1778 també l'esmenta, al final del document, dient que era part cultivada i part pradosa, i que afrontava amb el molí del baró, amb terres del mas Comas del Brugar (Vulpellac), amb terres de la pubilla Tries, amb la riera provinent de Vulpellac i amb mas Manselló.⁵⁸

LA BATLLIA DE SAC

També anomenada batllia natural. Es tractava de la patrimonialització del principal càrrec d'entre els oficials baronials, el de batlle del terme. Aquest càrrec patrimonialitzat va ser concedit el 1417 pel baró Bernat de Santfeliu a favor de Joan Romaguera, cap del mas Romaguera, i a tots els seus successors.⁵⁹ No hem trobat el document

57. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 28, notari Pere Ros, 1772-1773, f. 51-51v i 13-14, i núm. 29, 1774-1775, f. 201-201v.

58. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 68, notari Pere Ros, 1767-1768, f. 128-129v, i núm. 31, notari Pere Ros, 1778-1779, f. 174-181.

59. Davant el notari Bernat Sadorní, regent de Castell d'Empordà, el 15 d'octubre de 1417. *Especulo...*, f. 522, i AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 17, notari Francesc Castellar, 1709-1728, f. 319-320.

de concessió que ens permetés saber per què o a canvi de què l'últim Santfeliu alienà aquest càrrec a favor dels Romaguera. Però allò que es va concedir als Romaguera, a més de l'exercici de jurisdicció, era la capacitat de recaptar rèdits, blat, ordi, mestall i altres censos en gra, i disfrutar de la retrodècima del delme del pa i del vi (o sigui la dècima part del delme que li tocava recaptar en nom del seu senyor) i del terç de qualsevol lluïsmes, a més de la percepció de dos diners per cada composició dirimida a la cúria baronial. Tot això era inherent al càrrec.

Els Romaguera posseïen mas afocat (i n'eren senyors útils) i aquesta era probablement la propietat més gran del terme. El 1509, tanmateix, el possessor de la batllia de sac es declarava que era Joan Anglada, successor de Dalmau Felip de Reixac, de Cadaqués, de condició militar, que sembla que hauria tingut el castell en feu del senyor de Monells, partit el delme en tres parts. Leandre adquirí la dita batllia de sac uns anys més tard, de manera que, l'octubre de 1570 i l'agost de 1596, la podia confessar davant del bisbe de Girona, "que tenia per ell com a señor supremo lo Batlliu de Sach ho la retrodècima de tota la dècima de la parròchia de Sant Martí de Llaneres o Castell de Empordà, mediant ell mateix com a hereu y successor de Fèlix de Rexac de Cadaquès, que la tenia per lo señor del castell de Monells...". A Leandre, li pertocaven, com a senyor útil, les dues partes de la dècima de la parròquia, més la batllia de sac "ho retrodècima de todas las tres parts de la mateixa dècima...".⁶⁰

Però a principis del segle XVIII, el cap del mas Romaguera, Joan Romaguera, es féu notari a la Bisbal i remenant papers degué descobrir la concessió de 1417 feta al seu avantpassat. Va reclamar la batllia de sac a la marquesa d'Aguilar Rafela de Negrell, llavors baronessa del terme per tenuta, i aquesta la hi va concedir (1702), i el seu fill i successor Joan de Margarit de Negrell també la hi va confirmar l'any 1720 i el 1734.⁶¹ Des d'aquesta preeminent posició, amb el mas més important del terme i el càrrec de batlle, els Romaguera encapçalaren la vida política i social del poble. Del poder que acumulà aquesta família, en parlen els successius arrendaments que des de la guerra dels Segadors els van fer els Margarit, arrendant-los les terres o els delmes en diferents ocasions. Els Romaguera tenien negocis d'alta volada amb els Margarit, i els podien tractar de tu a tu. El 23 de

60. ADG, *Processos moderns*, reg. 4.327.

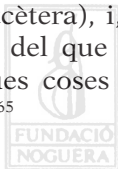
61. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 16, notari Antoni Bosch, 1699-1703, f. 113-116, núm. 17, notari Francesc Castellar, 1709-1728, f. 319-320, i núm. 18, notari Francesc Castellar, 1728-1729, f. 181-181v.

juny de 1671 Antoni Tries, el titular de mas Romaguera, liquidà un censal de 150 lliures que el 20 de setembre de 1586 els havia venut Leandre de Margarit, per pagar part de les 250 lliures de foriscapis per la successió de l'heretat. El 1728 i previ pagament de 170 lliures, els Margarit van afranquir-los del pagament de lluïsmes, foriscapis, censos, tasques “et alia agresia dominicalia...”.⁶²

Vers 1755, Domènec de Margarit de Negrell interposà plet, que guanyà, reclamant per a ell la dita batllia de sac, al·legant que havia pertangut al seu avantpassat Leandre, com abans hem esmentat. Dos anys abans, en un requeriment judicial, el prevere Miquel Gispert havia reconegut la possessió de dita batllia de sac per part de la casa de Margarit, per raó de la primícia que cobrava com a obtentor del benefici de Sant Antoni i Sant Llorenç, que, pel que sembla, li pertocava de la retrodècima de dit batlliu.⁶³ En aquest món modern català, on totes les propietats i drets eren susceptibles de comprar-se i/o de vendre's, resulta curiós pensar que encara que els Margarit es disputessin la batllia del seu propi feu, gaudien, en canvi, de la d'un altre, la d'Amer, sense ser-ne pas senyors, com més endavant podrem veure.

EL FEU

En aquest apartat inclourem els drets feudals als quals estaven obligats els vassalls de Castell d'Empordà (com els de qualsevol altre feu a la Catalunya del seu temps),⁶⁴ però sobretot, els rèdits en general que els Margarit percebien del lloc, com a feu i com a explotació agrícola. És una dicotomia fàcil d'explicar. D'una banda, hi havia la percepció dels rèdits que aportaven els vassalls (censos, delmes, tasques, foriscapis, etcètera), i, d'una altra, el cobrament, en producte cultivat o en diner, del que generava l'explotació agrícola de la propietat rural. Ambdues coses podien arrendar-se, rarament en un sol document notarial.⁶⁵

62. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 14, notari Antoni Bosch, 1670-1689, f. 18v-20, i núm. 18, notari Francesc Castellar, 1728-1729, s. f. El procurador Massaguer va absoldre i definir Montserrat Guillem Romaguera de Dalt i el seu fill Julià, batlles de Castell d'Empordà.

63. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 21, notari Pere Ros, 1753-1754, f. 148v-150.

64. Vegeu, com a curiositat, la reproducció del *Llevador dels censos y demás rendas...* que percebia el comte de Prades a Capafonts el 1756. El comte ingressava diners del forn i la ferreria, i delmava els grans (10%), la fruita seca —no la fruita ni l'hortalissa— (15%), el raïm (10%), els alls i les cebes (16%), la llana (10%), els *nadissos* (10%) i els porcells (12%). MATEU [2008] 21-22.

65. Vegeu la magnífica síntesi expositiva que sobre la temàtica del règim senyorial d'època moderna féu DURAN PUJOL [1986] 202-205.

Aquesta mena de contractes d'arrendament es van començar a donar a partir de mitjan segle XVII amb l'absentisme que van practicar Josep de Margarit de Biure i els seus descendents, forçats per les circumstàncies polítiques i militars. El primer contracte d'arrendament del terme de Castell d'Empordà que hem localitzat porta data de 24 d'agost de 1642, una data força simptomàtica. Aquests primers anys de la guerra dels Segadors Josep de Margarit estava immers en un mar d'obligacions polítiques, s'havia vençut els hispànics a Montjuïc i a Montmeló i s'estava consolidant el domini francès sobre el Principat. Les responsabilitats governatives ja no abandonarien Josep de Margarit i, anys després, perduda la guerra, hauria d'enfil·lar cap a l'exili a Perpinyà; per tant, no ha de sobtar pas que 1642 fos l'any que féu de punt i a part entre una explotació del feu duta en primera persona pel mateix baró *in situ*, a una explotació rendista posada en mans de terceres persones, amb procuradors de mitjancers que s'encarregaven de tramitar l'arrendament de l'explotació i de fer-li arribar les rendes resultants. El redactat d'una missiva d'un agent del marquès d'Aguilar al procurador general⁶⁶ ens ho explica d'allò més bé:

El trabajo del colector consiste en recibir del dicho bayle *de sach* los granos colectados del diezmo y censos, al tiempo de la trilla de los granos, de las dos heredades del señor marqués. Se retiran las partes dominicales correspondientes al dicho señor marqués. De quando en quando dan alguna vista en si va bien el cultivo de las tierras, y hazen conducir los granos a la Escala para proceder a la venta a su tiempo.

Aquesta dinàmica rendista, la trobaríem igualment en molts altres feus de la Catalunya d'aquells temps, encara que no d'una manera tan clara com hem vist que passà a Castell d'Empordà a partir de 1642, sinó d'una manera més aviat lenta i progressiva. Els senyors jurisdiccionals tenien tirada a passar a les grans ciutats, sobretot a Barcelona, per tal d'apropar-se al centre de decisions i de govern, on podien relacionar-se amb la resta de famílies de la seva categoria i estar més al damunt dels seus negocis i dels inevitables i interminables compromisos judicials i plets que, ja en segona instància, es dirimien a la Reial Audiència.

Arrendament de drets senyorials

En aquesta mena d'operacions contractuals, els titulars avançaven una quantitat de diners estipulada en el contracte, sensiblement per

66. Joan Goncer a Joaquín de Ayerbe Prieto, 31 de gener de 1837. AHCB, *Patrimonial*, sèrie III, llig. 32.

sota del que posteriorment serien capaços de reunir com a recaptadors autoritzats dels drets senyorials; el marge entre una xifra i una altra constituïa el guany, i allò que guanyava el baró del terme era estalviar-se la feina de recaptar (o els salaris i/o participacions de qui ho havia de fer en nom seu) i disposar dels diners provinents d'aquell rèdit de forma immediata. L'espai on s'extenien els drets dels Margarit, o la zona delmària, a Castell d'Empordà, resultava difícil de definir per la superposició de dominis útils esmicoladíssims que, en ocasions, podien afectar fins i tot una casa en concret, no sempre dins del propi feu ni tampoc dins dels límits jurisdiccionals. El 20 de maig de 1717 la marquesa Rafela de Negrell va haver d'ajustar una concòrdia amb l'episcopat gironí per tal de definir la dècima i els fruits d'algunes peces de terra del mas Clarà, terme de la Bisbal, i d'algunes altres del mas Bruguera, de Viladevall, "los quals termens no dividiran jurisdicció de dits dos termens...". Per resoldre la qüestió, van acordar bàsicament que els delmaris respectius delimitarien a la riera de Daró, "lo qual terme axí fixat tira linea recta dret a ponent sobre la riera de Adaró a un camp de dit Joan Bruguera anomenat *Asprec* [...] però dit decimar de Empurdà arriba a la riera de Adaró y lo de la Bisbal passa a la altra part...".⁶⁷

A Castell d'Empordà, allò que s'arrendava, els drets senyorials, eren: la moltura, el pasturatge, l'escrivania, els censos, els delmes (del pa, del vi, la llana, el lli i el carnalatge), les tasques i la meitat dels foriscapis. El cens era la quota, força insignificant, a què estava obligat un vassall quan el seu senyor l'establia en una propietat immoble. Els Margarit signaren gran quantitat d'establiments, principalment urbans a Castell d'Empordà, però també molts de rurals a la partida dels Boets, de Pelacalç. El delme o *dècima*, com la mateixa paraula indica, era l'entrega al baró d'una dècima part de la producció o guanys del vassall, tant agrícoles com ramaders; igual que la tasca, per bé que aquesta consistia en un onzè de la producció i era més antiga.⁶⁸ El foriscapi (lluïisme o *laudemi*) era el que avui entendríem com traspàs: per cada bé immoble emfitèutic venut, fos una casa o un tros de terra, el comprador devia satisfer al senyor jurisdiccional un tant per cent del preu de venda, a títol de llicència o aprovació; també gravava el dret de successió d'un bé o d'una heretat. A Castell d'Empordà, aquest

67. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 17, notari Francesc Castellar, 1709-1728, f. 267-268.

68. DHC, 334 i 1039. La tasca datava del segle IX, havia estat confirmada a la Sentència Arbitral de Guadalupe de 1486, però a la divuitena centúria era arcaica i en via d'extinció.

percentatge, propi de l'Empordà i la zona de Girona, estava fixat en un deu per cent. Per la documentació sabem que en els contractes d'arrendament el costum era el de reservar-se la meitat dels foriscapis, a més de la facultat d'afranquir-ne i també de firmar per raó de senyoria directe.⁶⁹ L'últim contracte d'arrendament localitzat, el de 1771-1775, imposava a l'arrendatari l'obligació de proporcionar una llista de tots els traspassos de terres fets al terme "ab expressió del dia, mes, any y notari...". S'havia de presentar sis mesos abans de finalitzar el període de vigència, i s'advertia que sense aquest requisit l'arrendatari no cobraria la seva meitat dels lluïsmes.⁷⁰

El dret de *moltura* sembla que en un principi s'arrendava a mitges, almenys així va ser en el contracte d'arrendament del molí de 1646-1650 a favor de Grau Cellers. Com que l'arrendament era pel sistema de parceria, no ens és possible definir el valor dinerari que podia tenir aquest dret. Però en un segon contracte a la mateixa persona, vint-i-cinc anys més tard (1673-1678), consta un preu fixat en les seixanta-cinc lliures, a raó de tretze a l'any. Aquest valor s'ha de considerar orientatiu, ja que el contracte no es limitava únicament al dret de moltura: el moliner arrendatari havia de tenir cura del molí, fer-hi un seguit d'obres, i, a més, disposava d'una horta annexa.⁷¹

Ben entrat el segle XVIII, deduïm l'existència d'un segon molí al terme, dit d'en Morer. El seu moliner, Antoni Nolla, per regar la bassa, havia fet servir aigua del molí del baró sense llicència però al·legava que li havia estat oferta; el 9 de setembre de 1731 el procurador dels Margarit li'n feia desdir davant del notari.⁷² En el contracte de 1752, aquest mateix procurador, Jaume Massaguer, l'arrendà a Joan Solé, un pagès de Sant Sadurní de l'Heura, per 250 lliures (cinquanta lliures cada un dels cinc anys de contracte), amb la particularitat que es reservava "en lo any que no sie sembrada la mitat de dita pessa de terra dita la horta de blat, la facultat de fer y cullir tota la hortalissa que a ell dit senyor Dr. Massaguer, li apareixerà...".⁷³ Amb tot, allò habitual era que el molí entrés dins de l'arrendament general de les percepcions de la baronia. El 1757 era així, però, a més, els arrendataris tenien "llibertat de mudar lo moliner y posar-hi al qui vullan..."; i en el de

69. GUILLERÉ [1993-1994] I, 335, que cita COTS [1929]. També DHC, 627.

70. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 70, notari Pere Ros, 1770-1771, f. 94-98.

71. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 11, notari Damià Ballester, 1641-1646, f. 186v-188, i núm. 14, notari Antoni Bosch, 1570-1689, f. 81-82v.

72. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 18, notari Francesc Castellar, 1728-1729, f. 126-126v.

73. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 20, notari Pere Ros, 1751-1752, f. 122v-123v.

1762 i 1771, també, i a més tenien l'obligació de deixar nets bassa i recs, i "tots los arreus de est, condicionats...".⁷⁴

Relatiu al dret de pasturatge o d'*herbatge* de Castell d'Empordà, només hem trobat dues notícies. L'una és un subarrendament d'un any de les pastures que féu el 15 de maig de 1648 l'arrendatari dels drets senyorials Narcís Peris, a favor de Pere Xifra, carnisser de la Bisbal, per quinze lliures i "totes les llenguas dels bous que-s mataran en dita carnisseria de la Bisbal sens pagar-ne cosa alguna". L'altra és de 6 de juny de 1652, i és l'arrendament que en va fer Vicenç de Margarit, procurador del seu germà Josep, a favor del *lanioni* Joan Iglésies, de la Bisbal. Era per un any, a partir de Pasqua, i pel preu de cinquanta lliures. L'arrendatari també havia d'entregar "totas las llenguas dels bous, vacas, vadells y vadellas matarà y tallarà en lo piló de la vila de la Bisbal", a més de deu carretades de fems. Només podia fer péixer moltons i ovelles "y no cabras ni crestats", i a l'estiu podia tancar el bestiar als barris del castell, sempre que no hi hagués els cavalls del senyor.⁷⁵

El *carnalatge*, dret de carnisseria o *piló*, va començar a ser arrendat per separat al segon quart del segle XVIII, però posteriorment va ser sempre inclòs en els contractes d'arrendament generals de les percepcions senyorials. Per separat, només n'hem trobat dos, el primer dels quals va ser fet de Dissabte Sant de 1729 a Divendres Sant de 1730. Era a favor d'un grup de tres sastres de la Bisbal i Palafrugell, pel preu de cinquanta-cinc lliures.⁷⁶ L'objecte del contracte era la prestació del servei de provisió de carn als vassalls/veïns de Castell d'Empordà, assumint en exclusiva el dret del senyor. Com que l'arrendatari actuava en nom del senyor, aquest era qui imposava les condicions de venda i, entre altres coses, fixava els preus. En aquest contracte d'arrendament de 1729, només podia vendre carn de moltó i crestat, el primer a quatre sous la lliura de pes i el segon a tres. L'arrendatari proveïa la carn i tenia l'obligació de tallar-la tots els diumenges i dimecres, sota el "portxo contiguo a dit Castell", els dies *desangelats* des de les sis fins a les nou del matí i des de la una fins a les tres de la tarda; fer la matança els dies de Sant Martí i del Roser; tenir cura dels pesos (com a mínim per poder pesar una lliura, mitja lliura, una terça i mitja terça) i tenir-los *afinats* perquè l'oficial de la baronia pesés degudament

74. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 22, notari Pere Ros, 1756-1757, f. 116-119, núm. 23, notari Pere Ros, 1759-1760, f. 204-206v, i núm. 70, 1770-1771, f. 94-98.

75. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 2, notari Joan Pau Thió, 1647-1653, s. f.

76. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 18, notari Francesc Castellar, 1728-1729, f. 77-79. La reproducció de la taba és al núm. 99, notari Francesc Castellar fill, 1728-1730, s. f.

(sota pena de deu sous si “desafinaven”...). Finalment, l'arrendatari havia de pagar les cinquanta-cinc lliures en moneda de Barcelona, en tres pagues iguals, al senyor directament o al seu procurador; havia d'aportar fermances i satisfer la despesa del notari i del corredor d'orella que publicués la taba. L'arrendador, per la seva banda, havia d'aportar els pesos, i tot i que no estava obligat a proporcionar pastures per al bestiar del carnisser, sí que autoritzava algun veí a proporcionar-li'n. Allò que no li permetia era tenir, dins del terme, cabres, crestats ni cabrits “per ésser contra lo disposat y ordenat ab las ridas generals de dit Castell y terme...”. Aquest primer contracte d'arrendament del piló potser va venir propiciat per la tendència en alça de carnisseres que venien carn pel seu compte i risc, ja que només un mes més tard s'esqueia una denúncia contra Joan Cruanyes, carnisser; per vendre carn sense permís ni llicència ni del senyor ni del seu procurador. Hi va haver un intent de prendre la carn trobada, que impedí un regidor de Corçà al·legant que en el moment de la detenció Cruanyes es trobava dins dels límits del terme de Corçà i no dels de Castell d'Empordà.⁷⁷ Aquest cas, si més no, ens indica que els oficials dels Margarit restaven atents a la defensa i salvaguarda dels seus drets com a senyors de la baronia. El piló va ser novament arrendat l'any següent, en les mateixes condicions.⁷⁸ El contracte de 1746 a Miquel Janer, negociant de Vulpellac, havia de seguir l'estil de les altres carnisseries “en quant a entaular la carn bona y neta, bugar lo bestiar ab manxa y tenir los pesos afinats...”, proveint el poble tots els dies de la setmana de carn de bou, moltó, crestats, cabra, ovella i porc. Els dies de Quaresma la venda quedava a parer de l'arrendatari. El batlle tenia facultat de visurar les carns abans d'entaular-se “y lo bestiar antes de matar-se...”. Els preus quedaven fixats per sota dels tres sous, sis diners, la lliura de moltó; dos sous, sis diners, la de crestats; dos sous, tres diners, la de vedella; dos sous, la d'ovella; un sou, nou diners, la de vedell, i un sou, sis diners, la de bou.⁷⁹

Una altra de les llicències que els Margarit podien proveir o prescriure com a senyors de Castell d'Empordà era el de venda d'aiguardent, en alça la divuitena centúria. El 10 de juny de 1729 sembla que havia estat contractat l'arrendament d'aquest dret perquè s'hagué de fer una acta notarial per revocar la llicència de venda que s'havia concedit a mitjan juny de 1727 al paraire Joan Aulet, el qual, sota pena de tres

77. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 18, notari Francesc Castellar, 1728-1729, f. 74v-75v.

78. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 18, notari Francesc Castellar, 1728-1729, f. 93-93v.

79. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 64, notari Pere Ros, 1744-1746, f. 37-37v.

lliures, ja no podia seguir venent aiguardent al castell, ni a la menuda ni a l'engròs.⁸⁰

També el *for*n o l'arrendament de la venda del pa es va començar a estilar a Castell d'Empordà per separat, cap al segon terç del segle XVIII. Efectivament, el 31 de maig de 1730 es protocol·litza l'acte d'arrendament a partir de l'u de juny i durant tres anys, de la facultat de vendre pa, a favor del flequer Pere Jausí, per vint-i-sis lliures, tretze sous, quatre diners cada any. L'objecte del contracte era el de proveir els veïns de "pa comú y moreno ben cuyt y ben assahonat", venent-lo a un diner per lliura de pes menys "que a la fleca de la Bisbal". Com passava amb la carn, l'arrendatari també s'havia de subjectar a un seguit d'imposicions: el pa es cobraria a pes, no podia pesar més de vuit lliures i no podia vendre'l sense haver-lo pesat prèviament. Això comportava l'obligació de mantenir afinats els pesos i posar-los a disposició dels regidors del lloc quan volguessin inspeccionar-los. Si no complia alguna d'aquestes mesures, se li imposaria una multa de trenta sous aplicadors a la cúria baronial i a l'obra de l'església.⁸¹

El dret d'*escrivania* o de notaria pública, també el van exercir, per bé que no en trobem dades documentals fins ben entrat el segon quart del segle XVIII. El 5 de març de 1739, Domènec de Margarit de Negrell, baró de Castell d'Empordà, domiciliat a Perpinyà, establia Pere Ros, notari de la Bisbal, com a regent de la notaria de les seves baronies de Castell d'Empordà, Sant Feliu de la Garriga i Pelacalç. Domènec apareixia intítulat com a "Domino [...] et propietario directo et alodiali notiarum et scribaniarum publicarum de distracte dicti locarum...".⁸² Les condicions eren similars a les observades als contractes d'arrendament de la notaria d'Amer: l'emfiteuta havia de formalitzar les escriptures passades "en manual, segons las ordinacions reals, y aquell junt ab los registres, llibres de comptas y demás tinga de posar y deixar per dites notaries y escribanies..."; a més, havia d'inventariar les escriptures; cada baronia hauria de tenir el seu propi manual d'escriptures, a l'inici del qual, havia de fer constar la seva regència; els actes del baró (contractes, capbrevacions, processos, etcètera) eren de franc, igual que qualsevol trasllat que se li demanés; el baró havia de tenir clau i accés directe a les escriptures.

80. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 18, notari Francesc Castellar, 1728-1729, f. 75v, i núm. 99, notari Francesc Castellar fill, 1728-1730, s. f.

81. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 18, notari Francesc Castellar, 1728-1739, f. 100v-101v.

82. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 62, notari Pere Ros, 1738-1741, f. 11-12.

En definitiva, les clàusules o els pactes en els quals s'estipulava tota l'operació d'un determinat arrendament no van variar gaire en el decurs del temps (de fet, de la dissetena centúria a la següent). Al segle XVIII, s'arribarien a arrendar censos, delmes, foriscapis i també "terços", o sigui, la tercera part a la qual estaven obligats a cotitzar els arrendataris de l'explotació agrícola en llurs respectius contractes de parceria, explotació agrícola que llavors els Margarit tenien esmicolada en masos: el del Castell (molí i horta annexa al castell), mas Pelegrí, mas Comas, etcètera. Les clàusules estipulaven, d'una manera bastant immutable, els diversos aspectes del contracte. El següent resum vol ser un extracte d'aquests aspectes.

- *Terminis*. El temps de vigència del contracte podia oscil·lar entre els quatre i els cinc anys.
- *Procediment per taba*. El procés d'arrendament s'ajustava a una taba que es feia pública per un corredor d'orella a Castell d'Empordà i els seus voltants.
- *Reserves*. L'arrendador podia reservar-se una part o algun element de la baronia. En l'arrendament de 1733-1737,⁸³ es reservà el Camp d'en Bosch, les deu lliures del masover de mas Pelegrí i del de mas Cometes, i les seves tragines i carretades de palla; també la fulla de les moreres. També es reservava la facultat de donar llicència per fer vintè o redelme, sense que això descomptés el preu de l'arrendament. En canvi, renunciava a les tres quarteres de forment que percebia de mas Rigau. En l'arrendament de 1737-1742, cedia a l'arrendatari els terços de les masies arrendades sempre que haguessin deixat granar el ferratge per a les mules del senyor, i també les terres de la vinya de les moreres, que l'amo Margarit havia cedit a l'arrendatari agrícola (Barrera). En el de 1742-1747, n'excloïa el ferratge dels masovers per a les mules del senyor i es reservava el raïm de la vinya de les Moretes, "en recompensa de las quatre botes de vi que rebia...", a més del fruit de les moreres (igual que en el de 1747-1752).⁸⁴ En l'últim contracte, el de 1771-1775,⁸⁵ l'arrendador es reservava una estança al castell, però en cedia una altra a l'arrendatari perquè hi pogués guardar gra.

83. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 18, notari Francesc Castellar, 1728-1739, f. 161-161v.

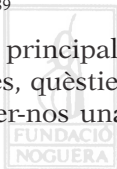
84. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 18, notari Francesc Castellar, 1728-1729, f. 276-278; núm. 63, notari Pere Ros, 1742-1743, f. 53-54, i núm. 65, notari Pere Ros, 1747-1748, f. 77-78.

85. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 70, notari Pere Ros, 1770-1771, f. 94-98.

- *El pagament*. Havia de ser en moneda d'or o plata de curs vigent, i satisfer-se en tres pagues iguals (les “terces”) que s'esqueien els mesos de gener, maig i setembre, en les festivitats assenyalades. En el contracte de 1703, havien de ser dobles d'or i s'havien de lliurar a algú dels Caramany, però en d'altres qui cobrava era el procurador, i l'arrendatari li havia de dur els diners fins a la seva habitació o on aquell li indiqués.
- *Cens*. Podien estipular-se certes aportacions extres. En l'arrendament de 1733-1737, els arrendataris havien de proporcionar anualment quatre bótes de vi claret de la collita, i en el següent, de 1737-1742, l'arrendador hi renunciava a canvi del raïm de la vinya de les moreres. En aquest contracte, s'hi introduïa una interessant clàusula: l'arrendador es reservava tots els censos, però cedia els endarrerits. En el de 1747-1752, també s'hi exclouïen, però amb la salvetat que, si es liquidaven i actualitzaven, passava a cobrar-los l'arrendador. Solien excloure's els censos dels arrendaments agrícoles dels masos: el porc de seixanta-cinc lliures del masover de mas Cometes i les deu lliures del de mas Pelegrí.
- *Contribucions*. L'arrendatari pagava les contribucions que gravessin el bé arrendat, com per exemple el cadastre, que en els contractes de 1722 i de 1737 s'estimava en dotze lliures. El contracte de 1771-1775 exigia la presentació dels corresponents rebuts de pagament.
- *Pacte de guerra o calamitats*. Donada la inestable situació produïda per la dinàmica de guerra que va viure el país la segona meitat de la dissetena centúria, que degué propiciar l'abandonament dels arrendataris i/o reclamacions per danys, els contractes del segle XVIII especificaran que en cas de guerra l'arrendador s'estava a allò pactat pel capítol de Girona. L'últim contracte d'arrendament que tenim, el de 1771-1775, desenvolupa al màxim aquesta clàusula, afegint que s'acollien a l'esmentat pacte: “y no altrament, o per altra causa, so és, per rahó de pedra o neula, seca, intempèrie de aire, o per altre cas fortuït o infortuït, cogitat o incogitat...”.
- *Costos*. També anava a càrrec de l'arrendatari el pagament de la despesa de tot el procediment d'arrendament, o sigui els salaris del notari que protocolitzava l'acte (unes set lliures) i del corredor d'orella que publicava la taba.
- *Masover*. El contracte de 1717-1720 especifica que l'arrendatari no podia traure el masover, cosa que ens fa suposar que, cas d'ometre cap comentari, l'arrendatari sempre tindria el dret de mudar masovers.

L'any 1721, un trasllat del quadern del cadastre local exposava les peces de terra que pertanyien "al decimar de dit Castell de Empordà...", de les quals anualment el batlle de sac recaptava les percepcions senyorials del delme.⁸⁶ Eren un total de vuitanta-set vessanes i mitja (quinze de primera qualitat, trenta-cinc de segona i trenta-set i mitja de tercera). El major propietari era Antoni Ros, de la Bisbal, amb cinquanta vessanes; el seguia Rafel Pujol, amb deu; Antoni Comas Torró i Pau Piguillem, amb vuit cada un; el doctor Benet Cos, amb quatre i mitja; Isabel Guitart, de la Bisbal, i el Benefici de Sant Jaume, amb dues i mitja, i finalment, el també bisbalenc Francesc Vilosa, amb dues. La superfície d'aquest delmari era força reduïda, ja que l'equivalència de les 87,5 vessanes, en metres, venia a ser un quart de quilòmetre quadrat.⁸⁷ El 3 de març de 1732, els regidors castellempordanesos van fer una denúncia davant del notari per la negativa dels eclesiàstics a cotitzar en la quota local del cadastre, i en l'acte, especificaven quins eren: un canonge de Toledo, com a administrador de la causa pia fundada per Antoni Comas Torró, que posseïa un mas i diverses terres; el procurador dels Margarit, el prevere Jaume Massaguer, que posseïa les que foren de Pere Casanoves; els marmessors del reverend Benet Cos, que s'havia quedat amb terres dels Guitart i amb el mas Pou; l'obtentor del benefici de Sant Iago, i el prevere Josep Vilossa (que era amo de les terres que havien estat del reverend Pau Piguillem). En total, la quota cadastral anual que els pertocava era de vuit lliures, setze sous i cinc diners.⁸⁸ Cal afegir que en aquella societat d'antic règim on tant se superposaven els drets senyorials, i a la zona de Girona d'una manera espectacular, els Margarit també cobraven censos com a senyors útils de certs masos i partides de terra a: Canapost, Vulpellac, Casavells i la mateixa Bisbal d'Empordà.⁸⁹

Un quadre on constin els principals extractes dels contractes d'arrendament dels delmes, tasques, quèsties, censos i foriscapis de Castell d'Empordà ens pot ajudar a fer-nos una idea de l'evolució dels rèdits.

86. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 17, notari Francesc Castellar, 1709-1728, f. 322-323. Vegeu l'annex corresponent.

87. ALSINA-FELIU-MARQUET [1990] 242.

88. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 18, notari Francesc Castellar, 1728-1739, f. 135v-136v.

89. Així constava en el contracte d'arrendament de les percepcions senyorials de Castell d'Empordà, en el qual també s'hi incloïen "alguns censos que fan a dit senyor en Canapost, Vulpellach, Casavells y terme de la Bisbal". AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 17, notari Francesc Castellar, 1709-1728, f. 353v-354v.

ARRENDAMENTS DOCUMENTATS DE LES PERCEPCIONS SENYORIALS
DE CASTELL D'EMPORDÀ

<i>Dates</i>	<i>Anys</i>	<i>Preu en lliures / anual</i>	<i>Arrendatari</i>	<i>Observacions</i>
11-02-1643 [/10-02-1647]	4	2.000 / 500	Miquel i Antoni Serralt, de la Bisbal, Joan Trilles i Montserrat Romaguera Trilles, de Castell d'Empordà	Amb el molí i l'horta annexa
01-06-1647 [/31-05-1651]	4	3.200 / 812	Narcís Peris, sastre de Girona	
01-06-1673 [/31-06-1675]	2	1.282 / 641	Miquel Metge i Antoni Espanyol Batlle, de Cruïlles, i Bartomeu Castellar, pagès de Madremanya	"censos, tasques y demás agressos, los terços de las dos heretats junt ab los adjutoris y lo preu del molí y horta..."
06-10-1673 [/05-10-1678]	5	65 / 13	Grau Cellers	Només el molí fariner
01-06-1703 /31-05-1707	4	2.845 / 711	Miquel Comes, negociant de Vulpellac, Josep Bonsom, muler, Narcís Vives, vidrer, Esteve Vives, teixidor de llana, de la Bisbal, i Pere Monget, sastre	
[01-06]-1717 [/31-05-1720]	3	1.755 / 585	Joan Trilles i Montserrat Cellers Romaguera de Dalt	Incloïa els delmes de la Bisbal, Vulpellac i Canapost
01-06-1722 /31-05-1726	4	2.254 / 563	Francesc Patxot, sastre de la Bisbal, Montserrat Guillem Romaguera de Dalt, Miquel Lloberes, pagès de Vulpellac, Francesc Gomis, paraire, i Miquel Carrer, paraire	Incloïa el molí i l'horta annexa "y alguns censos que fan a dit senyor en Canapost, Vulpellach, Casavells y terme de la Bisbal"
01-06-1733 /31-05-1737	4	2.260 / 565	Montserrat Cellers Romaguera i el seu fill Julià, Joan Negrell Hereu, pagès de Cruïlles, Joan Tripela, Domènec Ribas de Plassa, de Sant Sadurní de l'Heura	Incloïa "parts del molí fariner..." i feia diverses reserves

<i>Dates</i>	<i>Anys</i>	<i>Preu en lliures / anual</i>	<i>Arrendatari</i>	<i>Observacions</i>
01-06-1737 /31-05-1742	5	2.800 / 560	Julià Cellers Romaguera de Dalt, Eloi Deuloféu i Pere Pi, forner de la Bisbal	Incloïa “parts del molí fariner...” i feia diverses reserves
01-06-1742 /31-05-1747	5	2.800 / 560	Julià Cellers Romaguera de Dalt, Eloi Deuloféu i Pere Pi, forner de la Bisbal	Amb les mòltes del molí i terçons dels arrendataris
01-06-1747 /31-05-1752	5	3.000 / 600	Julià Cellers Romaguera de Dalt i Eloi Deuloféu, manyà, i Pere Pi, de la Bisbal	Se n'exclouen els farratges per a les mules del senyor
01-06-1752 [31-05-1757]	[5]	? ?	? ?	Se n'exclou el molí
01-06-1757 /31-05-1762	5	3.125 / 625	Julià Cellers Romaguera de Dalt i Eloi Deuloféu, manyà, i Pere Pi, de la Bisbal	Hi entren els terços dels masovers, i el molí, i també se n'exclouen els farratges i les moreres
01-06-1762 /31-05-1767	5	3.850 / 750	Julià Cellers Romaguera de Dalt	Hi entren els terços dels masovers, i el molí, i també se n'exclouen els farratges i les moreres
10-03-1766 /1771?	?	?	Magí Cellers Romaguera	
01-06-1772 /31-05-1776	4	3.850 / 950	Benet Serra, Marià Terricabres, Salvador Gispert, comerciants, i Miquel Romaguera, semoler de la Bisbal	Hi entren els terços dels masovers, molí i Tapioles. Reserva de la jurisdicció i d'una estança

Font: elaboració pròpia a partir del *Llibre de comptes d'arrendaments als termes de Castell d'Empordà i Vilademar...*, f. 100 i 101; AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 11, notari Damià Ballester, 1641-1646, f. 186v-188; núm. 14, notari Antoni Bosch, 1670-1683, f. 72-74 i 81-82v; núm. 16, notari Antoni Bosch, 1699-1703, f. 227-229v; núm. 17, notari Francesc Castellar, 1709-1728, f. 268-269v, 346 i 353v-354v; núm. 18, notari Francesc Castellar, 1728-1739, f. 161-161v i 276-278; núm. 63, notari Pere Ros, 1742-1743, f. 53-54; núm. 65, notari Pere Ros, 1747-1748, f. 77-78; núm. 37, notari Pere Ros, *Llibre de comptes*, 1738-1764, f. 31; núm. 22, notari Pere Ros, 1756-1757, f. 116-119; núm. 23, notari Pere Ros, 1759-1760, f. 204-206v; núm. 39, notari Pere Ros, *Llibre de comptes*, 1765-1787, f. 15, i núm. 70, notari Pere Ros, 1770-1771, f. 94-98.

No sembla que hi hagués problemes en les liquidacions pactades en els arrendaments, encara que no sempre era així. El 24 de setembre de 1725 el procurador dels Margarit hagué d'instar un requeriment contra Miquel Lloberes, pagès de Vulpellac, un dels arrendataris del delmari de Castell d'Empordà de 1722-1726, el qual devia la terça de

maig de 1725 i part de l'anterior de gener (vint-i-tres lliures, nou sous, set diners). El 25 de juliol de 1727, un altre requeriment similar denunciava que encara devia la seva part de l'arrendament.⁹⁰ Segurament, n'hi hauria més, però suposem que si els arrendataris eren forans, les requisitòries per instar al pagament de l'arrendament que devien també es feien davant d'un notari de la seva localitat.

Arrendament de l'explotació agrícola

L'explotació de les diverses heretats que els Margarit posseïen dins del terme de Castell d'Empordà (el castell, mas Pelegrí, mas Cometes i el molí) la van dur a terme a través de contractes de parceria, sota la supervisió d'un administrador que residia al castell o a la Bisbal. El primer contracte d'arrendament al qual hem fet referència (de 24 d'agost de 1642), el va signar Pere Pau Navarro, el procurador de Josep de Margarit, que ja ho havia estat de la seva mare Beatriu els últims anys, i el va expedir a favor de Salvi Cabrujas, de Sant Miquel de Cruïlles.⁹¹ Allò arrendat era l'heretat dita "del Castell" de Castell d'Empordà, amb totes les seves terres, honors, possessions, conreades o no (a més de gra: alls, carbasses, cols, enciams, melons, pèsols i xirivies —1647—), i dues cases amb molí i pou de neu.

Els pactes incloïen un seguit de punts, la majoria dels quals són calcats, si fa no fa, als que es reiterarien en tots els contractes d'arrendament subsegüents (llevat d'alguna clàusula molt específica del mas en concret objecte de l'arrendament, i de certes modificacions en els del segle XVIII), i es poden estructurar, més o menys, com segueix:

- *Terminis*. El contracte solia ser per tres o quatre anys, però al segle XVIII quedà fixat en cinc. Solien protocol·litzar-se notarialment el maig, però la data d'entrada en vigència era sempre l'u de juny (algun cop Nadal); a la segona meitat de la divuitena centúria, s'estil·là protocol·litzar el contracte a mesos vista, a voltes any i mig abans. Pel que feia al venciment del contracte, a partir de finals del segle XVII, s'especificaria que l'últim any l'arrendatari havia d'anunciar la finalització del contracte. Els contractes d'arrendament de mas Cometes de 1703-1708, 1717-1720, 1730-1733, 1733-1738 i 1745-1750 i de mas Pelegrí de 1756-1761 precisaven que ho havia de fer un

90. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 17, notari Francesc Castellar, 1709-1728, f. 407-407v i 441-442v.

91. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 11, notari Damià Ballester, 1641-1646, f. 44v-47v.

any i un mes abans de l'últim Nadal. Si no ho feia o no ho feia amb aquesta antelació, hom el considerava prorrogat automàticament amb idèntiques clàusules. El contracte signat el 1730 no es va complir, ja que el 20 de novembre de 1733 el procurador dels Margarit n'havia d'establir un de nou. Aquest cop, dels cinc anys acordats, tres apareixen com "forçats" i dos com a "voluntaris", en els quals "vos n'e pugau aver, ni jo ni dit señor mon principal traure-vos n'e...", paraules que ens suggereixen alguna mena de mesura jurídica per blindar el contracte d'inoportunes rescissions unilaterals. Aquesta fórmula, ja l'havíem vist en el contracte de mas Cometes de 1717-1720, i la veurem repetir en posteriors contractes (mas Pelegrí, 1756-1761).⁹²

- *Prestacions i contraprestacions generals.* L'obligació de l'arrendatari era la de viure i fixar residència a la propietat, amb la seva família i bestiar, cosa que el convertia en *masover*, i a l'ensem, la de treballar les terres a l'ús i costum de bon pagès. A canvi, havia de cedir un terç de la producció a l'arrendador, "com és costum...". Aquest terç venia a ser la cessió d'una tercera part de la producció agrícola "de tot gra de aresta y demés coses se acostumen de pagar terç en lo terme y Castell Empurdà...".⁹³ La clàusula de cessió d'un terç de la producció figuraria inalterable en tots els contractes d'arrendament que els Margarit van fer sobre el terme o cada un dels masos del terme per separat, constituint-se com la lògica contrapartida crematística a l'arrendament, o sigui l'aportació o pagament de l'arrendatari. Incloïa tota mena de gra cultivat: blat, civada, espelta, mestall, mill, sègol, i amb posterioritat, faves,⁹⁴ arròs i

92. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 17, notari Francesc Castellar, 1709-1728, f. 252-253, i núm. 18, notari Francesc Castellar, 1728-1729, f. 89v-91 i 170-171, i núm. 22, notari Pere Ros, 1756-1757, f. 760-761v.

93. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 11, notari Damià Ballester, 1641-1646, f. 45; també núm. 16, notari Antoni Bosch, 1699-1703, f. 224, etcètera.

94. La fava era un conreu d'origen àrab que ja es practicava a la zona de Girona al segle XIV. El fruit era fertilitzant i s'adaptava bé amb el mill i el fajol. El conreu de lleguminoses permetia guanyar temps en el guaret, i a ciutat sempre n'hi havia demanda. GUILLERÉ [1993-1994] I, 367.

blat de moro (amb restriccions);⁹⁵ en el segle XVIII:⁹⁶ a més del gra ja esmentat: fajol, bàlec, *xebaleigs*, *spigots* (blat de moro desgranat) i *solatges* (de líquids alcohòlics), a més del transport fins al mateix castell. També s'hi podia incloure la producció d'oli, olives, raïm, nous o pomes.⁹⁷ En el contracte de 1642, s'hi incloïa un terç de l'oli i les olives produïdes, una quarta part del raïm i la meitat de les nous collides, llevat de les del primer any, que havia d'entregar en la seva totalitat. En el de 1645, l'arrendador es reservava la meitat de la fruita.⁹⁸ Si, per la raó que fos, l'arrendatari no cultivava la terra, hauria de pagar-ne una estimació dels fruits que s'hi haguessin pogut obtenir en cas contrari; en 1642, l'estimació la peritarien dues persones designades per cada banda, però a partir dels contractes del segle XVIII, s'estipulava el pagament fix d'una quartera de gra per cada vessana no cultivada.

- *Prestacions i contraprestacions ocasionals*. L'arrendador podia exigir un seguit de treballs addicionals, com per exemple el conreu anual de mitja vessana de faves, fesols, cigrons i d'altres [llegums], comprometent-se l'arrendador a pagar el cost de la cava i de les llavors, o deixar-li franca, una vinya, que havia de cultivar, plantar, abancar i cloure amb marges, o vendre-li els guarets d'aquell any, etcètera. No solia faltar una clàusula per obligar l'arrendatari a plantar una dotzena (1642, 1648),⁹⁹ o una vintena de plantes de fruites (1645, 1730) o 20/25 d'arbres polls (mas Cometes 1717-1720, 1733-1738, 1745-1750, 1767-

95. En el contracte d'arrendament de mas Cometes de 1730-1735, explicava que pel fet que "axafian molt las terras...", prohibia plantar-ne més del necessari per a l'alimentació del bestiar. Igual en el següent contracte de 1733-1738. En el de 1745-1750, podia cultivar-ne únicament tres vessanes i no més si no era per destinar-lo a farratge. En el de mas Pelegrí de 1756-1761, és més detallista: "Ítem, per quan la experiència ensenya que del sembrar blat de moro, panís y spelta se axugan molt las terras imposibilitant-las a poder produhir lo blat, vos privo que solament del blat de moro que fajeu en las terras de dit mas n'e pugau deixar granat [...] tres quarteras, y de estas no ajau de pagar terç...". AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 18, notari Francesc Castellar, 1728-1729, f. 89v-91 i 170-171; núm. 64, notari Pere Ros, 1744-1746, f. 97v-99v; núm. 22, notari Pere Ros, 1756-1757, f. 760-761v. Aquesta gramínia va tenir una difusió molt lenta, i almenys a la Catalunya Central, no abans del primer terç del segle XVIII. DURAN PUJOL [1986] 191.

96. Així en els arrendaments de mas Cometes.

97. Les pomes sembla que només es cultivaven al mas Pelegrí. Un terç de les nous i les pomes era el que l'arrendatari havia d'entregar segons el contracte d'arrendament d'aquest mas de 19 d'abril de 1644. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 11, notari Damià Ballester, 1641-1646, f. 98v-101.

98. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 11, notari Damià Ballester, 1641-1646, f. 164v-167v.

99. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 2, notari Joan Pau Thió, 1647-1653, s. f.

1772; mas Pelegrí 1756-1761, 1767-1772). Al segle XVIII, els Margarit pensaren també en l'administrador que quedava al castell supervisant-ho tot i establiren que l'arrendatari li havia de dur mitja carretada de llenya al castell (mas Cometes, 1730-1733, 1733-1738 i 1745-1750). Una altra clàusula que no solia fallar en els contractes d'arrendament era la reserva del fruit de les moreres (mas Pelegrí de 1644, 1767-1772, mas Cometes 1730-1733, 1733-1738, 1745-1750, 1767-1772), en la qual àdhuc havien arribat a obligar l'arrendatari a deixar-hi expedit un petit caminó per accedir-hi "sens semblar-lo, a fi de que no-s malmetia lo serment en atenció no poria produir, perquè reconeixent las ditas moreras se malmetrà..."¹⁰⁰

- *Prestacions extraordinàries (obres i calamitats)*. En cas d'obres, l'arrendatari estava obligat a transportar fins a peu d'obra: pedra, sorra, calç, rajoles i tot allò necessari per dur-les a terme. Al segle XVIII s'especificaria, a més, l'obligatorietat de l'arrendatari de fer ell mateix de manobre, de mantenir la resta dels manobres i d'hostatjar els mestres de cases; també de fer dotze juntes de bous. En cas de riuades o d'esllavissades, el contracte de 1648 eximia l'arrendatari de fer cap neteja, però posteriorment no, i era a costos seus. Als contractes de mas Cometes de 1730-1733, 1733-1738 i 1745-1750, havia de fer una mota o reparar la riera, en cas que les terres veïnes a la riera necessitessin protecció. En el de mas Pelegrí de 1756-1761, especifica: "y hajau de plantar abets a la vera de la riera de Adaró en la part que las terras de dit mas affrontan, y en cas se age de fer alguna estacada, la hajau de fer a vostres gastos...".
- *Clàusula per a les cavalcadures*. Josep de Margarit imposava l'obligació de cultivar mitja vessana de civada, que seria a costos i a compte d'ell, probablement per assegurar-se menjar per a les cavalcadures, una preocupació que serà constant en altres posteriors contractes. De fet, una altra clàusula establia la possibilitat que Margarit o el seu procurador poguessin endur-se palla i/o fer servir un bocí de prat per alimentar-les. Ens imaginem que pensaria en la necessitat d'allotjar temporalment guàrdies de corps o seguicis militars quan estiguessin de passada al seu feu. Al segle XVIII, es van mantenir prestacions

100. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 11, notari Damià Ballester, 1641-1646, f. 98v-101, i íd., núm. 18, notari Francesc Castellar, 1728-1729, f. 89v-91 i 170-171.

similars, segurament pensant en el manteniment dels carruatges amb els quals vindrien des de Perpinyà. En l'arrendament de 1717-1720 de mas Cometes, l'arrendatari havia de proporcionar farratge per a les cavalcadures de la marquesa d'Aguilar quan hi anés i, en cas de no fer-ho, per a la mula del procurador Benet Cos.¹⁰¹ Als contractes d'arrendament de mas Cometes i de mas Pelegrí des de 1730, l'arrendatari havia de cultivar una vessana de farratge a canvi d'una quartera de gra i/o proporcionar (i transportar fins al castell o a la Bisbal) dues carretades de palla, cada any. L'últim any abans de marxar, havia de deixar la meitat de la palla.

- *El bestiar*. Quant al bestiar, un altre punt a tenir en compte, Margarit permetia tenir-lo, donant-ne compte puntualment i sempre que no fos crestat.¹⁰²
- *Cura de la propietat*. L'arrendatari no podia fer malbé els arbres, no podia arrencar-ne, ni solcar-ne, tret que estiguessin secs, que els esporgués o que necessités fusta per construir-se una carreta¹⁰³ o amb permís de l'administrador. Ben al contrari, anualment havia de procedir a la plantació de fruita, la qual seria en la seva totalitat per a l'arrendador. Tampoc podia alienar palla ni fems, tot el que fos aprofitable havia de revertir en l'heretat castellempordanesa.¹⁰⁴ En l'arrendament dels masos, se li prohibia malmetre res de la casa on residia amb la família. Finalment, havia de vetllar per conservar nets i en bon ús: riberes, pous, motes, marges i camins.
- *El pagament de contribucions*. A càrrec de l'arrendatari anaven censos, talles, derrames, contribucions i d'altres prestacions, com era el cas del *Modalo*, que el 1642 consistia en una quartera d'ordi a l'obra de l'església, més tres quarteres de forment

101. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 17, notari Francesc Castellar, 1709-1728, f. 253-253v.

102. Eva Serra també va constatar en la documentació de Sentmenat aquest retrocés del bestiar cabrum, que "cal relacionar-la amb els interessos del pagès i sobretot del senyor...". En algun contracte d'arrendament, el baró també havia prohibit a l'arrendatari tenir bestiar cabrum. SERRA [1988] 186.

103. En el contracte d'arrendament de mas Comes de 1652-1655, això no podia fer-ho sinó cada tres anys. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 2, notari Joan Pau Thió, 1647-1653, s. f.

104. Els fems eren força emprats, barrejats amb palla, com a adob, i també podien ser venuts. A les masies, hi solia haver basses especials per als fems. Els fems d'ovins són rics en nitrogen, fòsfor i potassi, però quan es descomponen no aporten calç ni magnesi, com el dels bovins, els quals, d'altra banda, són més fàcils de recuperar a l'establa, i solien comercialitzar-se molt millor. GUILLERÉ [1993-1994] I, 366.

(que es mantindrien en els contractes de la següent centúria), o les assistències per allotjaments. Creiem que aquesta mena de pagaments eren l'“adjutori” que esmenten els contractes de mas Cometes o mas Pelegrí de 1717-1720, i que obligava l'arrendatari a pagar dues dobles anuals. Al contracte d'arrendament de mas Cometes de 1703-1708, l'arrendatari havia de satisfer cinc dobles d'or anuals d'adjutori per Carnestoltes. A partir de 1718, tots els contractes d'arrendament feren constar l'obligació de l'arrendatari de pagar la contribució del Reial Cadastre “per enter....”, d'acord amb els regidors locals. En cas que, pel que fos, no hi hagués acord amb els regidors, l'arrendatari devia abonar-la presentant la corresponent protesta notarial que permetés una impugnació judicial a càrrec de l'arrendador, procediment que també havia d'assumir en cas que el comú local volgués imposar un vintè (mas Cometes 1730 i 1733-1738). També s'hi incloïen les servituds personals al rei.

- *Cens*. L'arrendatari havia d'entregar anualment a l'arrendador: un parell de capons (o vint sous), un altre de gallines i un tercer de pollastres, generalment, per Nadal. Els dels masos: dos porcs engreixats (tres, el primer any, podent vendre la resta) i donar-li els *nadissos*. Si l'arrendatari no engreixava porcs, llavors l'arrendador podia passar un cop l'any i endur-se el millor exemplar que trobés o cobrar el que valgués a preu de mercat un de seixanta lliures de pes. L'arrendament de 1648 era molt més detallista: si el garrí no pesava prou, llavors la resta del pes fins a les seixanta lliures s'havia de pagar a banda, i igualment si les depassava llavors s'havia de rescabalar.¹⁰⁵ Si el pes que mancava per a les seixanta lliures era d'entre quatre o cinc lliures, el contracte d'arrendament de mas Pelegrí de 1651-1656 estipulava que la prestació porcina no seria admesa.¹⁰⁶ Als contractes de mas Cometes de 1730-1733 i 1733-1738, el porc havia de tenir seixanta-cinc “carnisseres”.

Ja hem dit que, a banda de l'heretat de Castell d'Empordà, els Margarit també arrendaren els masos de propietat útil que posseïen al terme, mas Pelegrí i mas Comes, a més del molí fariner; el qual, juntament amb l'horta que tenia annexa, també va ser objecte d'arrendament per si sol. Mas Comes l'havia adquirit Anna d'Almar, esposa de Joan

105. També en l'arrendament de 1652-1655 de mas Comes. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 2, notari Joan Pau Thió, 1647-1653, s. f.

106. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 2, notari Joan Pau Thió, 1647-1653, s. f.

de Margarit de Vilanova, el 28 de maig de 1622, per 740 lliures.¹⁰⁷ En no deixar fills del matrimoni, degué passar a la seva neboda i hereva universal Jerònima, i d'aquesta a Josep de Margarit, tal volta en virtut d'alguna concòrdia, compromís o venda.

En essència, els pactes i les condicions es repetien (terminis, contraprestació del terç de la producció de gra, oli, i fruita, un quart del vi; prestació per obres; cura de la propietat, contribucions, etcètera) amb unes poques variants concedides per l'especificitat del bé arrendat. En l'arrendament de mas Pelegrí (1644-1649), l'arrendatari havia d'entregar una quarta part del forment i mitja quartera d'ordi per a l'obra de l'església; també dues gallines i un poll d'era per Nadal a l'arrendador. Havia de treballar els oms camí de l'església i fer marges a la vinya. Anualment, havia de cultivar un quartà de faves, i un mesuró de fesols i un altre de cigrons, pagant l'arredador les llavors, i fer vuit plantes de pomers, perers i pruners, essent tot el que produïssin per a l'arrendador; també fer mitja vessana d'herba (per a les cavalcadures).¹⁰⁸ En el de 1651-1656, se li restringia el cultiu de faves a quatre vessanes, se li exigia cultivar-ne una de civada i mitja dotzena d'arbres fruiters.¹⁰⁹ En el contracte de 1756-1761, l'arrendador es va reservar "lo troç del camp del bosch y un bocí del jovar, per fer-lo cultivar per qui dit señor voldrà...", incloent-hi la condició d'entregar "alguns melons, si n'i haurà en las terras de dit mas", i per Tots Sants, una rova de cànem "a pes de romana". Es reservava "per dit senyor, las entradas y aixidas de la casa de dit mas".¹¹⁰

L'arrendament de 1652-1655¹¹¹ de mas Comas, o Cometes (a un Romaguera) també era al terç de la producció del gra d'aresta i a meitat de la fruita. La resta de clàusules eren les mateixes, però "en particular que-stiga obligat a fer forment a la part li toca del camp del Puig, y que no pugui fer més de quatre vessanes de faves ni vendre

107. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 8, notari Joan Alamany, 1618-1637, f. 70. Anna d'Almar finançà l'operació cedint als Comes un debitori de sis-centes lliures que li havien fet Grau Rovira, pare, i Grau Rovira, fill, mercaders gironins, per la venda de mas Guardiola (abans de 1616).

108. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 11, notari Damià Ballester, 1641-1646, f. 98v-101.

109. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 2, notari Joan Pau Thió, 1647-1653, s. f.

110. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 22, notari Pere Ros, 1756-1757, f. 760-761v. El contracte va ser fet a nom de Margarida, vídua de Miquel Ullastres, pagès masover de mas Pelegrí "com a hipotecària tenutària...", i al fill Bartomeu Ullastres. Mig any més tard (28 de maig de 1757), la vídua Ullastres liquidava al procurador dels Margarit un deute de noranta-set lliures (dinou de pensions vençudes d'un censal i la resta de diverses anualitats per l'arrendament del mas). Íd., f. 115-115v.

111. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 2, notari Joan Pau Thió, 1647-1653, s. f.

goret". Els arbres fruiters que havia de plantar eren dotze, i havia de cultivar una vessana de cànem per a qui romania al castell (el senyor o l'administrador) "ab que no tinga de cavar ni fangar, sols lliurar y sembrar-los, y tingan de donar-li la sermen, ab que no puga fer sino de quatre pars de vesana cànem y no més". En l'arrendament de 1730, els Margarit es podien reservar el Camp d'en Bosch, i elevaven a vint-i-cinc les plantes de fruites que l'arrendatari havia de plantar anualment, però a més les havia de protegir del bestiar amb romagueres. Aquest contracte no es va complir, perquè el 20 de novembre de 1733 el procurador dels Margarit n'havia d'establir un de nou amb Jaume Barrera, inquilí del mas Vidal del Coll, també per cinc anys. A més de les clàusules habituals, destaquen la d'entregar tots els melons que produís i la de cedir a l'arrendatari la facultat d'escorçar els suros. En aquest contracte, l'arrendador també es reservava la facultat de "las entradas y axidas de dit mas". En l'arredament de 1745-1750, havien acabat de plantar vinya i l'arrendador se la reservava.¹¹²

També va ser objecte d'arrendament la peça de terra coneguda com Tapioles o Closells, de deu vessanes, tocant al terme de Vulpellac, adquirida el 9 de juny de 1767. Poc més de cinc mesos després d'haver-la comprada, Domènec de Margarit de Negrell va arrendar-la a través del seu procurador Julià Cellers, a Jaume Dondre, botiguer de la Bisbal. El contracte era per quatre anys, a partir de Sant Miquel de setembre (dia 29), i al terç; el cadastre i altres servituds anaven a càrrec de l'arrendatari, el qual, a més, havia d'"arrebassar la part que és closa de dita terra y del fruýt resultant pagar a dits mos principals terç..."¹¹³

Per conèixer el nombre de gra que podia produir l'heretat de Castell d'Empordà, hem de fixar-nos en els estats de comptes de després de la guerra del Francès, molt més precisos i detallats. Les *Noticias relativas al valor anual aproximado de las dos heredades de Castell Ampurdán y manso Pelegrí y molino de Castell Ampurdán*,¹¹⁴ de 1821, estima vint-i-set quarteres de blat i vint-i-set més de *mescladís*, més tres quarteres per part del molí. Si això era el que constituïa el terç, llavors estem parlant d'una producció de més de cent setanta quarteres de gra anuals.

112. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 18, notari Francesc Castellar, 1728-1729, f. 89v-91 i 170-171; núm. 64, notari Pere Ros, 1744-1746, f. 97v-98v.

113. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 68, notari Pere Ros, 1767-1768, f. 227-227v.

114. AHCB, *Patrimonial*, sèrie III, lligall 30.

Altres operacions

A més d'aquests grans arrendaments, els Margarit o els seus procuradors no perdien l'ocasió de treure profit d'altres propietats, per petites o poc rellevants que fossin. El 2 de març de 1643, en nom de Josep de Margarit, hom arrendà per quatre anys "la casa de la escaleta qui puja a Sant Martí..." per quaranta lliures; en aquells temps, també arrendà una altra casa a la beata Anna Salera, per sis lliures anuals.¹¹⁵

Quan l'arrendatari podia ser un personatge compromès, els Margarit podien obrir una mica més la mà. El 15 de febrer de 1646, Josep de Margarit, a través del seu procurador Navarro, arrendava, com ja s'ha dit, el molí i l'horta adjunta al moliner Grau Cellers.¹¹⁶ Ens fixem que aquest és el cognom amb el que passaria més endavant a dir-se la família que senyorejava mas Romaguera, la que ostentava la batllia natural. Ultra els pactes habituals, l'eximia d'un terç del pagament de talls extraordinaris que pogués imposar la universitat, i també d'"anar a centinellas y sometents y en totes coses de guerra". A més, una setmana més tard, li venia una casa a Castell d'Empordà mateix per seixanta lliures que li cobrava amb creació de censal, i fins i tot li establia una peça d'un quart de vessana a cens de dos capons. Cellers tenia bons padrins.

ESTRALLS PER MOTIUS BÈL·LICS

Ja hem vist com Josep de Margarit eximia l'arrendatari del molí Grau Cellers de guàrdies locals o marxés amb el sometent, i "en totes coses de guerra". Això ens indica que Castell d'Empordà vivia immersa en la dinàmica militar de l'època, en plena guerra dels Segadors. Dos anys després d'aquesta exempció, el 1648, la vila seria saquejada per l'exèrcit hispànic.

En d'altres possessions dels Margarit, com per exemple el comtat de Montagut, establien una clàusula de protecció per a l'arrendatari en cas de devastació. En el contracte d'arrendament de dit comtat el 1714, s'especificava: "Ítem, és pactat que si les tropas de qualsevol príncep devastaran tota la anyada, o la major part de aquella, en lloch de aquella, pendran la anyada immediata no devastada, y si se devastara la quarta o més part, se hage de estimar lo devastat per dos personas,

115. *Llibre de comptes d'arrendaments als termes de Castell d'Empordà i Viladamat...*, f. 154 i 147.

116. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 11, notari Damià Ballester, 1641-1646, f. 186v-188 i 188-189.

una per part, elegidores. Y la quantitat estimada se detraurà del preu de dit arrendament.”¹¹⁷

Conseqüència de la crisi política en acabar la guerra de Successió fou un endeutament generalitzat arreu del país, escanyat per una vertiginosa inflació de la fiscalitat del nou règim borbònic. Com moltíssims altres llocs, Castell d'Empordà hagué de fer-hi front. El 25 de juny de 1719, els jurats locals, Joan Tries i Antoni Nolla, actuant en nom de tota la comunitat, arrendaven per un any un vintè de tot el gra collit al terme.¹¹⁸ És aquest un document curiós, que ens informa del que cultivaven els castellempordanesos: “ço és, forment, mestall, sègol, ordi, sivada, mill, espelta y demás del que se acostuma pagar delme”. En el vintè també entraven faves, llobins, cànem i raïm, que hauria de cotitzar una de cada vint-i-una mesures. La producció quintada no era solament la produïda dins del terme, sinó també fora d'ell, sempre que ho fos per algun dels seus veïns, i el document estipula un seguit de mesures procedimentals per tal d'evitar fraus per qualsevulla de les dues parts. El preu del vintè es va fixar en les 167 lliures, cosa que ens ve a dir que una estimació valorativa de la producció de Castell d'Empordà podria ben bé rondar les 835 lliures.

A cavall entre la segona i la tercera dècada del segle XVIII, hi hagué crisi de subsistències al Principat. Per superar l'asfixiant fiscalitat borbònica, el 4 d'abril de 1720, les autoritats del poble (el rector Isidre Pinyana, el batlle Montserrat Romaguera, el regidor Antoni Nolla) van reunir-se per fer i tramitar una declaració notarial conjunta. Castell d'Empordà tenia vint-i-sis caps de casa, onze dels quals vivien del camp i quinze eren treballadors sense propietat,

los quales ha mucho tiempo que malbaratan los bienes y caudales de los pocos que tienen para mercar trigo para sustentar ellos y su familia y no pueden pagar su contingente a su magestad (Dios le guarde) del donativo, sino muy poca cosa, y de dichos quinse trabajadores, los treze viven de la limosna que piden por amor de Dios a unas partes y otras, y aun padecen en muchas ocasionesambre...¹¹⁹

117. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 17, notari Francesc Castellar, 1709-1728, f. 185v-188v.

118. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 17, notari Francesc Castellar, 1709-1728, f. 296-297v. Els arrendataris eren Montserrat Figueras, de Sant Sadurní de l'Heura, i Jaume Negrell Hereu, de Cruïlles. Vegeu l'annex corresponent.

119. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 17, notari Francesc Castellar, 1709-1728, s. f. És el primer document notarial que hem trobat escrit en llengua castellana. Està transcrit en la seva totalitat a l'annex corresponent.

Els Vilagut-Santfeliu, primers barons del terme

La baronia de Castell d'Empordà en poder dels Vilagut s'esdevingué en època medieval, cosa per la qual escapa al nostre estudi. Tanmateix alguna cosa hi hem de dir, ni que sigui escurant l'escassa bibliografia que hem trobat sobre aquest llinatge, per tal de situar-lo abans dels Margarit.

GUILLEM I DE VILAGUT († v. 1354)

Ja hem explicat com a finals del segle XIII el comte Ponç V d'Empúries de Palou feia bastir un castellet a Sant Martí de Llaneres per tal de reafirmar el seu poder jurisdiccional davant del casal de Barcelona. Els primers anys del segle XIV ja devia estar enllestit, perquè fou el 18 de març de 1301 quan investí el nou feu a un dels seus cavallers. L'elegit fou el cavaller Guillem de Vilagut.¹²⁰ El 6 de maig de 1302, l'emporità marcava el territori jurisdiccional del nou feu, i feia de Castell d'Empordà un castell termenat, tot sostraiant-lo de la jurisdicció d'Ullastret, a la qual fins aquell moment pertanyia. Els següents anys foren de consolidació de la nova plaça forta. Aquell mateix any, Jaume II reclamava explicacions al comte d'Empúries per la implantació d'aquell nou castell. Encara el 3 de juliol de 1303 Ponç V d'Empúries de Palou havia de fer reconèixer l'autoritat de Vilagut sobre els vassalls de la Bisbal, Vulpellac, Canapost, Peratallada, Casavells i Ullastret. De confiar-li'n la defensa i guarda del castell a passar a ser-ne el senyor, pas força habitual en aquestes circumstàncies, no trigà gaires anys, ja que el 1316 Vilagut es feia amb el dret de bovatge, i l'any següent adquiria les jurisdiccions civil i criminal. Ja era senyor absolut de Castell d'Empordà.¹²¹

D'aquest Guillem de Vilagut, per no saber, no en sabem gairebé res més. D'entrada, hem de suposar que era del llinatge dels Vilaragut, i si contrastem la data de l'infeudament amb la notícia que Armand de Fluvià ens proporciona sobre aquesta família,¹²² el nostre Guillem hauria de correspondre a un vassall dels reis de Mallorca que el 1312 detingué el càrrec de lloctinent general a Perpinyà, possiblement fill d'un altre Guillem de Vilaragut, alcaid a Xàtiva, mort pels volts de

120. Seguim MARQUÈS [1967] 57-58. També ho esmenta l'*Especulo...*, f. 513.

121. Amb tot, no tan absolut, ja que ens consta per una normativa de 1362 que l'episcopat gironí gaudia de part del delme castellempordanès, com posteriorment hagué de reconèixer un dels seus successors (Lluís de Margarit Carrillo) el 1509. AHCB, *Patrimonial*, sèrie III, llig. 8, camisa núm. 6.

122. COSTA-FLUVIÀ [1980] 505.

1306. Com que no tenim cap dada documental que ens ho assegurï, no serà l'autor d'aquest treball qui gosi passar més enllà de la mera especulació.

La descendència està una mica més clara, encara que no del tot. Guillem de Vilagut fou pare de dos fills, Bernat († d. 1374) i Guerau († 1360).¹²³ El primer el succeí en la nova senyoria castellempordanesa; està documentat fins al 1374. Féu un bon casori amb Gueraula de Creixell, senyora de Sant Mori, que aportà aquest nou domini a la família. D'aquest matrimoni nasqué una bona fornada de Vilaguts, no menys de cinc: Bernat, Guillem, Pere, Joan i Francesc.¹²⁴

Bernat de Vilagut de Creixell († a. 1429)

El gran sembla haver estat Bernat, que succeí en la baronia més important, Sant Mori, essent el cap de la família. La seva primera intervenció en la vida política del país s'esdevingué amb la mort de l'Humà (1410) i el debat successori que llavors s'encetà. Bernat es reuní a Peralada l'1 de setembre de 1410 amb la noblesa de l'Empordà i li fou confiat el càrrec de controlar els tres compromissaris que van trametre com a delegats. Bernat havia participat en les campanyes militars de Martí I, i ho seguiria fent en les de Ferran I i Alfons IV.¹²⁵

S'amotllà bé a la nova nissaga comtal i aviat n'esdevingué un dels cortesans, igual que els seus germans. Va tenir l'encert i la fortuna de servir el seu sobirà en allò que aquest més apreciava, amb vaixells. Ja hem vist l'enorme influència que van adquirir els Pau gràcies a haver participat en les aventures expedicionàries dels primers Trastàmars amb els seus vaixells. Bernat de Vilagut també posà a disposició de la causa el grapat d'embarcacions que posseïa, prenent part en l'expedició que el 1420 organitzà el Magnànim, amb un estol de vint-i-quatre galeres, per sufocar la revolta de Sardenya i estendre la sobirania catalana a Còrsega, desenvolupant posteriorment una inestimable comesa de logística amb contínues anades i tornades per al proveïment de l'exèrcit català mentre van durar les campanyes itàliques. Malgrat que va deixar una filla, Francesquina, i malgrat que aquesta va casar amb un Juià, la baronia santmorina

123. A l'església parroquial de Llaneres hi ha dos sarcòfags, un de Guerau de Vilagut († 1360) i l'altre de Bernat, donzell († 1362). Per la cronologia, es pot deduir que el primer podria ser un germà del cavaller Bernat de Vilagut. El segon, amb el mateix nom, pot ser un nebot. MARQUÈS [1967] 58.

124. Seguim BASSEGODA [2005] 142-149.

125. BONNEAUD [2008] 213 i 248.

Pere de Vilagut de Creixell († 1449)

Igual que els germans, va ser cortesà i serví com a falconer major. Va protagonitzar sonades bandositats amb Bernat de Llubià transtornant l'Empordà amb les seves malvestats. El 1428, el comte rei l'havia de cridar a l'ordre; aquell any, Pere de Vilagut encara era menor d'edat;

l'any següent s'intitulava senyor de Sant Mori. Això no el va fer madurar, i de seguida s'embolicà en una autèntica guerra privada contra Bernat de Senesterra, veí seu com a baró de Monells, Ullastret i Sant Iscle de Ter. El 1435 enderrocava el molí d'en Sopa, fent-se empresonar pel procurador del comtat emporità, que el forçà a satisfer-ne una indemnització i que temia que complís les amenaces que constaven en una lletra de desafiament. De caràcter difícil i rebel, el 1444 figurava entre els nobles inobedients a l'autoritat de la reina Maria.¹²⁶ Alfons el Magnànim manà al seu castellà d'Amposta, fra Joan de Vilagut, que a aquests nobles rebecs els fes deposar la seva actitud a canvi d'una amnistia de delictes comesos; a fra Joan li degueren pujar els colors a la cara en veure entre els inobedients de la llista el seu propi germà...

El 1446 Pere de Vilagut exercia la tutoria de Bernat Mateu de Juià, una tutoria plena de problemes que no van deixar d'afectar-lo directament. Abans d'acabar la primera meitat de segle, Pere de Vilagut registrà una intensa activitat immobiliària a Castelló d'Empúries. El 1449 resorgiren les diferències amb Bernat de Senesterra, fins al punt d'arribar a una mortal topada directa el maig d'aquell any. El Senesterra quedà estès al mateix camí ral on van succeir els luctuosos fets, però Vilagut tampoc se'n sortí gaire més ben parat, ja que el mes següent, el juny de 1449, apareix com a difunt.

Aquest Vilagut s'havia casat amb Joana de Rocabertí, de qui no deixà descendència, cosa per la qual la baronia passà al seu cunyat Pere de Rocabertí d'Erill († v. 1490), i dels Rocabertí passà a una branca dels Cardona que es denominà Cardona-Rocabertí. L'atzar va voler que, segles a venir, una descendent amb drets de successió, Agnès, es casés amb el bel·licós Rafel de Biure (sogre de Josep de Margarit, en el primer terç del segle XVII), el qual va intervenir en les bandositats que s'encetaren per la successió de la baronia santmorina a la mort de Galceran de Cardona-Rocabertí.¹²⁷

Fra Joan de Vilagut de Creixell (1389-1444)

Joan, es va fer cavaller de l'Hospital, adquirint no poca influència en la vida política catalana.¹²⁸ Ingressà a l'ordre santjoanista el 1408, i ja sota la protecció de Martí l'Humà aconseguí la comanda de Selma i de Granyena de Segarra (1410); després, el 1415, féu costat a

126. Vegeu BONNEAUD [2008] 248-250.

127. GÜELL [2007c] 77-79; TORRES [1993] 231.

128. Seguim tant BASSEGODA [2005] 143-145 i 147, com BONNEAUD [2008] 89, 125, 127, 142, 147, 165, 177, 183-184, 210, 213, 217, 231, 247-253, 256, 278 i 314.

Ferran I al setge de Balaguer, on va ser present. Amb Alfons IV li anà d'allò més bé. El 1420 prengué part, amb els seus germans, en l'expedició sarda del Magnànim, i només dos anys després, aquest feia per aconseguir-li la comanda d'Ulldecona i li confiava l'administració de la de San Leonardo di Siete Fuentes (Sardenya). El 1423 comandava la galera tramesa per la Diputació del General en socors de Nàpols (integrant-se en l'estol de deu galeres i quatre mil homes amb el quals hom recuperà Nàpols a sang i foc), i es quedava servint el sobirà, que el nomenà senescal, malgrat haver estat cridat pel gran mestre de l'orde hospitaler perquè marxés a Rodes. El 1427 els seus serveis es van veure recompensats quan Alfons IV li atorgà la vacant de la castellania d'Amposta, concessió que denota no tan solament l'agraïment del monarca, sinó també la seva confiança en ell. Fou el punt àlgid de la seva carrera; a finals d'aquella dècada, s'havia guanyat la confiança del mestre de l'orde Antoni de Fluvià i es podia comptar entre la dotzena de cortesans més influents.

El 1433 assistí al capítol de Rodes, escortant el comanador Descarrigues, a qui capturà per abús de poder; el mestre de l'orde el nomenà recaptador, jutge, comissari i prior seu a tota la península Ibèrica. Dugué el càrrec de castellà d'Amposta a consciència, actuant com a castellà per sobre dels interessos del propi monarca. El 1436, a les Corts, s'oposà obertament a enviar una flota en ajut del comte rei a Itàlia i nomenà comanador d'Alfama el cunyat del seu germà Bernat Hug de Rocabertí, privant de l'hàbit el candidat d'Alfons IV. També s'hi enfrontà en la qüestió dels papes i antipapes, fins al punt que el Trastàmara li va incoar un procés per desobediència i féu empresonar vuit dels seus familiars; la reina Maria els féu confiscar els béns.

El 1438 el mestre santjoanista Lastic reclamà la seva presència a Rodes per tal de valdre's dels seus consells i ajut. Després de l'atac mameluc de 1440, Joan de Vilagut no va poder ajornar més el viatge, i partí el 1441 cap a Rodes, on arribava el maig de 1442. Durant la seva estada a l'illa, Alfons IV li encomanà la delicada missió d'iniciar converses amb el Gran Turc i l'emperador de Constantinoble, projecte que no va arribar a quallar. En lloc d'això, instà el corsari valencià Jaume de Vilaragut a atacar, en nom de l'orde de l'Hospital, un navili genovès carregat de mercaderies àrabs, i el juny de 1444 ell mateix, amb una galera santjoanista, atacava Gènova i era rescabalat dels costos de la victòria aconseguida, amb més de 2.700 florins. Però el preu que hagueren de pagar els santjoanistes fou molt superior, ja que aprofitant les desavinences cristianes i atiats per la república lligur, els mamelucs contraatacaren assetjant l'illa. Per tal de recaptar fons per a la defensa de Rodes, se li confià la vital missió de traslladar-se a Catalunya i

manllevar cinquanta mil florins. A tal efecte, s'embarcà el 5 d'octubre de 1444 a la galera dels catalans de Jofre Sirvent, en la qual tornava cap a casa quan, malauradament, el mes següent l'embarcació va naufragar entre Malta i Sicília, i Vilagut s'ofegà juntament amb 373 tripulants més. "Amb ell desapareixia un dignatari hospitaler influent i eficaç, i també una personalitat de primer ordre amb una vida plena de facetes diferents..."¹²⁹

Fra Joan de Vilagut, com molts d'altres cortesans, va tenir inquietuds literàries. Sembla que va compondre una cançó d'amor i que va conrear la poesia. Gaudia d'unes rendes de 363 florins anuals, i en morir va deixar cent mil sous a l'Hospital per a l'acabament de la Infermeria. Al seu protegit Bernat Hug de Rocabertí el féu lloctinent a Catalunya, i el succeí en la castellania ampostina, desenvolupant posteriorment un important paper durant la guerra civil, com a conseller i militar al servei de Joan II.

GUILLEM II DE VILAGUT († a. 1404)

Guillem II de Vilagut va ser membre del servei de la casa comtal des dels darrers anys del regnat de Martí I i posteriorment fou escuder de coltells d'Alfons el Magnànim. Juntament amb els seus germans, prengué part activa a les campanyes militars catalanes.¹³⁰

Guillem de Vilagut es casà amb Elisenda de Gleu, i fou pare d'una filla, Sibil·la, morta donzella el 1406, només dos anys més tard que el seu pare.¹³¹

FRANCESC DE VILAGUT. EL PAS ALS SANTFELIU

Castell d'Empordà passà, llavors, a Francesc de Vilagut, que nosaltres fem germà de Guillem, però amb tot de reserves, ja que Armand de Fluvià en la seva "Apreciació genealògica" corresponent a Castell d'Empordà, confessava no saber "en virtut de quina raó i parentiu" va succeir aquest Francesc,¹³² i en el seu article, Bassegoda no esmenta enlloc cap Francesc germà de Guillem, Bernat, Pere i Joan...

Com fos, germà, nebot, oncle o cosí, aquest Francesc de Vilagut es comptabilitza com el cinquè senyor de Castell d'Empordà, a partir

129. BONNEAUD [2008] 253.

130. BONNEAUD [2008] 248.

131. CATALÀ-OLIVA-BARCELÓ [1969] 646. Bassegoda, en canvi, el documenta fins el 1430, circumstància que fa molt difícil d'explicar perquè Castell d'Empordà passà molt abans als següents Vilagut i als Santfeliu.

132. CATALÀ-OLIVA-BARCELÓ [1969] 646.

de 1406. Que de cop i volta hom deixés de parlar de Vilaguts i ho fes de Santfeliu, tampoc està gens clar. Això succeïa a la segona dècada del segle xv, amb Bernat de Santfeliu que el 1413 hauria comprat la baronia a Bernat de Vilagut.¹³³ Aquest seria fill d'un primer matrimoni de Francesc de Vilagut; del segon amb Blanca de Santfeliu, senyora d'Ullastret, ho seria l'altre Bernat.¹³⁴ Com hereu d'Ullastret, Bernat de Santfeliu adoptaria el cognom de la mare, tot i que també podria ser que la mare mantingués el cognom de Santfeliu com a vídua d'un primer enllaç amb un Santfeliu, i que aquest i no el Vilagut fos el pare de Bernat de Santfeliu. Aquesta teoria faria encaixar igualment el fet que dos germans duguessin el mateix nom, cosa força estranya si fossin fills del mateix pare, però no tant si només ho fossin de la mateixa mare i, per tant, de llinatges diferents.

Com fos, ens hem de remetre al que consta investigat, i això és que Bernat de Santfeliu era germanastre de Bernat de Vilagut, i que senyorejava el castell d'Ullastret quan, el 6 de maig de 1413, comprava Castell d'Empordà al seu germanastre. Aquí s'acaben els Vilagut.

Bernat de Santfeliu

Dels Santfeliu, en sabem ben poca cosa. El 1315 en el document pel qual Jaume II afanquia la ciutat de quèsties, serveis, emprèstits, emprius, forçats, lleudes, peatges, mesuratges i altres, era un dels jurats de Girona el ciutadà Francesc de Santfeliu, segurament el mateix Francesc de Santfeliu, mercader i canvista, que apareix com a tenidor en una lletra de canvi pagada a Palerm el 1299; unes dues generacions més tard, a la segona meitat del segle xiv, era mercader i canvista a Girona un altre Francesc Santfeliu. Localitzem igualment un Guillem Bernat de Santfeliu, exercint de notari a Puigcerdà, el 1336. El 1362, Zurita esmenta que el cavaller Bernat de Santfeliu fou tramès per Pere III en una galiota de divuit bancs, per procurar l'aliança de Mahomet, rei de Granada, per tal de reempendre la guerra contra Castella.¹³⁵ Deduïm que els Santfeliu degueren ser una pròspera família de mercaders i que gaudien d'una sòlida posició entre l'alta burgesia gironina. Això explicaria que un dels seus membres pogués enllaçar amb la noblesa, i que posseïssin el feu d'Ullastret.

133. CATALÀ-OLIVA-BARCELÓ [1969] 641.

134. MARQUÈS [1967] 58.

135. GUILLERÉ [2000] 93, 118 i 226; GUILLERÉ [1993-1994] i, 391; ii, 39; BOSOM [2009] 49, núm. 30 i ZURITA [1973] iv, 449.

De Bernat de Santfeliu, a més del que ja hem exposat, només sabem que es casà amb una tal Estrella, i fou pare de Francesca o Francina, única filla i hereva de Castell d'Empordà, Monells, Llaneres i Sant Iscle. Deduïm, igualment, que llevat del primer feu, la resta més aviat serien drets o delmes, ja que Monells sabem que pertanyia als Senesterra i Llaneres era el mateix que dir Castell d'Empordà. El 15 d'octubre de 1417 féu donació a favor de Joan Romaguera de la batllia de sac de Castell d'Empordà, amb facultat d'exercir jurisdicció, recaptar rèdits, blat, ordi, mestall i altres censos en gra, disfrutar de la retrodècima i de percebre dos diners per cada composició dirimida en aquella cúria.¹³⁶ Aquesta donació, com ja hem dit, era perpètua, i romandria en poder dels diferents successors de la família Romaguera, senyors útils del mas del mateix nom.

L'any 1421 la pubilla Santfeliu es maridava amb Bernat de Margarit de Peguera, i donava entrada a un nou llinatge, fort, poderós i molt influent, que revitalitzà considerablement el feu castellempordanès.

Els Margarit, senyors de Castell d'Empordà

Ens resituem novament en l'inici de la branca dels Margarit de Castell d'Empordà, nucli d'aquest treball, i ens centrem en la figura de Bernat de Margarit, fill de Bernat II i de Constança de Peguera, i germà de Joan de Margarit de Peguera, filiació que Santiago Sobrequès va suposar encertadament. Nosaltres podem ratificar aquesta filiació, tot basant-nos en dos documents. L'un és el testament de la seva mare Constança, de 12 de juny de 1424, a casa de Joan Margarit. En ell, apareix com a vídua de Bernat Margarit, cavaller domiciliat a la par-ròquia de Sant Gregori i designa com a marmessors els seus dos fills Joan (l'hereu) i Bernat.¹³⁷ L'altre document és l'aprovació de la donació de dos censals atorgats per Joan de Margarit, noble de Sant Gregori, al seu germà Bernat, de 2 de juny de 1438.¹³⁸ Queda, doncs, definitivament confirmada una filiació que el nostre antecessor historiogràfic, guiat per la prudència, no va gosar donar per bona de manera definitiva.¹³⁹ Ara ho podem fer nosaltres per ell.

136. La donació fou escripturada pel notari de la cúria baronial Bernat Sadurní. A partir de 1702, els diversos senyors de Castell d'Empordà confirmaren la donació en favor dels Romaguera. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 16, notari Antoni Bosch, 1699-1703, f. 1134-116 (1702), núm. 17, notari Francesc Castellar, 1709-1728, f. 319-320 (1720), i núm. 18, notari Francesc Castellar, 1728-1729, f. 181-181v (1734).

137. AHG, *Notaria de Girona*, GI 3-73, f. 199.

138. AHPB, *Pergamins*, sèrie A, núm. 348.

139. SOBREQUÈS [1958] 255 i 279.

BERNAT DE MARGARIT DE PEGUERA († v. 1478)

Hem parlat dels fills de Bernat II de Margarit, Joan i Bernat, i, recordem la definició amb la qual Santiago Sobrequés titllà el primer: “típico representante de la pequeña caballería provincial que vegetaba más o menos oscuramente en el solar nativo”, basant-se sobretot en les poques dades que se li han trobat. El seu germà Bernat de Margarit de Peguera, emperò, sembla haver estat tot el contrari, un cavaller animós, inquiet, coratjós i amb ganes d'espavilar-se per llaurar-se un futur i trobar el seu lloc en la constel·lació nobiliària del país. El podem relacionar amb almenys tres empreses vinculades a l'àmbit militar. De ben jove, s'allistà a la host catalana que el rossellonès Bernat Albert conduí a Tours i a Melun per defensar el rei de França en una de les fases de la guerra dels Cent Anys (1426-1428); dotze anys més tard, regentava la vegueria de Barcelona, en el trienni 1439-1443.¹⁴⁰ Amb tot, fou la seva participació en la guerra civil catalana (1460-1472) l'empresa en la qual més es va lluir, com tindrem ocasió de veure.

Veguer de Barcelona

En l'àmbit polític, també va fer alguna coseta, encara que no fos res comparable a l'activitat desenvolupada pel clan Margarit-Pau. El 22 de setembre de 1440 prenia sagrament i homenatge als nous diputats i oïdors;¹⁴¹ un d'ells era el gironí Joan Cavalleria, el mateix, suposem, que tretze anys més tard moriria a ganivetades en un atac urbà malgrat l'aferriçada defensa que en va fer Berenguer de Margarit. El 14 d'octubre següent, designava el causídic Guillem Vidal, curador del mercader Bartomeu Montmany, per a una transacció de compravenda als consellers barcelonins. El 21 de febrer de 1442, acompanyava l'oïdor de comptes al procurador general i d'altres personalitats a Esparreguera.¹⁴² Aquesta és l'última actuació que li tenim documentada com a veguer de Barcelona.

El 12 d'abril de 1456, Bernat, acabat d'incorporar a la Cort de Perpinyà, on tan brillant paper faria el seu nebot, llavors bisbe d'Elna, era elegit membre d'una comissió de tres que havia de tractar els conflictes entre els senyors laics i eclesiàstics pels delmes i les jurisdiccions

140. SERRA ROSELLÓ [1961] 16. Hom situava l'exercici del càrrec vegueriu entre 1440-1442 (SOBREQUÉS [1958] 259), però sabem que ja el 20 de maig de 1439 l'exercia, tot decretant l'autorització als consellers barcelonins per designar notari a favor de Pere de Mont-roig, administrador i receptor del dret d'ancoratge. ROVIRA I SOLÀ [2008] 297, núm. 1.180.

141. DGC, I, 80.

142. ROVIRA I SOLÀ [2008] 307-308, núm. 1.194; DGC, I, 88.

que ocupaven els bisbes en terres del rei i de barons. De seguida va demostrar que filava prim en el compliment dels seus deures, ja que s'oposà al nomenament de promovedors de greuges en les persones de Nicolau Pujades, ardiaca del Mar (per ser president de la Diputació del General) i mossèn Sirvent, prior del bisbe de Vic (per pertànyer al Consell del Lloctinent).¹⁴³ A les envistes de la guerra civil, a finals de maig de 1461, partia amb un notari cap a Urgell amb motiu de la treva entre el bisbe i la casa de Cardona.¹⁴⁴ Tres mesos abans, s'havia integrat en la macroambaixada ampliada a seixanta membres, que, en segona instància, envià la Diputació del General a Joan II per tal de pressionar-lo en l'alliberament del príncep de Viana.¹⁴⁵

Durant la guerra civil

Des de la primeria del conflicte, veiem al senyor de Castell d'Empordà afilerat incondicionalment al costat del seu nebot el bisbe de Girona, cap del clan margaritià i pilot de la nau gironina sobre les turbulentes aigües d'aquella contesa. Efectivament, el 1462 el mateix comte de Pallars denunciava per carta als diputats i consellers de Barcelona una breu llista dels personatges que sabia que defensaven la Força gironina, entre els quals hi havia "mossèn Bernat Margarit de Castellampurdà".¹⁴⁶ La reacció no es va fer esperar, i a finals d'agost era proscrit pel Consell del Principat. Sis anys després, fou un dels membres del braç militar que citava el pregó de la rendició de Girona a l'exèrcit del duc de Lorena. Però Margarit era en aquell moment a Cervera, on havia estat tramès per acudir al Parlament que s'hi celebrava a exposar la penosa situació per la qual travessava Girona, durament assetjada. Així, doncs, el senyor de Castell d'Empordà mai no va arribar a jurar lleialtat als angevins intrusos, ni va servir uns anys, com van haver de fer els seus parents gironins, a la causa angevina. El juny de 1469 apareixia a la Cort de Montsó, al costat de Joan II. Bernat de Margarit esdevindria l'enllaç amb el clan margaritià que possibilitarà el retorn a l'obediència joanista dels gironins, essent, a més, un dels tres negociadors del conveni secret de Saragossa, el penúltim dia d'agost de 1471.¹⁴⁷ D'aquell conveni secret a través del qual Joan II recuperà Girona, i del qual ja hem parlat anteriorment, tothom en va traure suc. Bernat, també. Amb data 30 d'agost de 1471, Joan II li venia, per sis

143. SOBREQÜÉS [2006] 125.

144. DGC, I, 162.

145. SOBREQÜÉS [2006] 158-159.

146. SOBREQÜÉS CALLICÓ-SAROBÉ [2008] 135, núm. 11.

147. SOBREQÜÉS [2006] 239, 280, 283-284, 305 i 309.

mil florins, les jurisdiccions civils i criminals del castell de Palafrugell, i també li feia cessió de tots els béns dels rebels del terme.¹⁴⁸

Acabada la guerra, encara el veiem traure el cap algun cop. L'estiu de 1473, fou dels primers que s'assabentava de l'alçament del setge de Perpinyà, ho comunicava al vicari general Narcís Almel, canonge de Girona, que féu repicar les campanes de Sant Feliu contra la preeminència de la catedral.¹⁴⁹ El seu lligam amb la monarquia continuà inalterable. El 1479 Ferran II el cridava perquè li prestés jurament d'homenatge a Barcelona.¹⁵⁰

Senyor de Castell d'Empordà

En la seva qualitat de baró jurisdiccional, no en tenim gaires notícies. Sabem que es va casar amb la pubilla Santfeliu el 1421, i que es convertí en senyor de Castell d'Empordà. També que el 22 de desembre de 1445 rebia llicència per edificar la capella de la Concepció i dels sants Miquel i Jordi a la força del castell, sense perjudici de la parròquia de Llaneres.¹⁵¹ Una dada curiosa que recull Pere Català sembla indicar que, per algun motiu que se'ns escapa, el 1447 Bernat de Margarit posseïa, a més del castell de Llaneres, el de Sant Iscle, juntament amb el d'Ullastret i Monells, feus que perdria aviat, ja que a l'inici de la guerra civil pertanyien als Senesterra.¹⁵² El maig d'aquell any, Joana, la vídua de l'escrivà Gabriel Capmany, li prestava cent lliures, amb les quals Margarit rescatava unes butlles (en mans de mercaders de Barcelona); en ajut seu acudí el bisbe de Girona, assignant els fruits de dues prebendes canòniques a la vídua Capmany.¹⁵³ Les relacions amb el seu nebot el bisbe sempre semblen haver estat excel·lents. A finals de 1461, n'era procurador. També en aquesta ocasió el veiem manllevar préstecs de quantitats, concretament 284 lliures de les 873 que els síndics del clergat de la diòcesi dipositaven a lluçió d'un censal.¹⁵⁴ L'1 de juny de 1469 Margarit feia "agnició de bona fe" a l'esposa Francina de Santfeliu, de la compra del delme de Castell d'Empordà.¹⁵⁵ El 26 de

148. TORROELLA [1929] 73.

149. ADG, D-200-02305, f. 121v.

150. SOBREQUÉS [2006] 418.

151. ADG, U-145-00385, f. 148. També ho recull SOBREQUÉS [2006] 125.

152. CATALÀ [1991] 764.

153. ADG, D-198-02230, f. 193v.

154. ADG, U-324-00405, f. 126v. Aquesta certa debilitat de liquidesa que palesen les operacions que li coneixem, ja venia de lluny. Abans de 1431, havia venut un censal de mil sous de pensió a Ramon de Llupià. CATAFAU [2006] 57.

155. AHCB, *Patrimonial*, III-8, camisa núm. 25.

novembre de 1471, era un dels barons jurisdiccionals, protector dels seus vassalls, que s'afanyà de bon grat a demanar al rei un privilegi especial per tal d'eximir-los per un determinat període (cinc anys) del compliment de les seves obligacions, de forma que els blindava contra creditors sense escrúpols que els reclamessin deutes, rendes, censos o censals.¹⁵⁶

L'HERETAT CASTELLEMPODANESA

Santiago Sobrequés situa la seva mort abans de 1484, puix que no visqué els luctuosos fets de l'assalt de Castell d'Empordà per una tropa de remences enfurismats que no van dubtar a assassinar el seu parent Jaume Lluís Miquel. El 30 de juny d'aquell any, el canonge Narcís Almel·l dipositava a la tresoreria de la seu un parament de cavall de Bernat de Margarit, potser a tall de llegat.¹⁵⁷

Bernat de Margarit de Peguera va testar dos cops, l'un el 3 de juny de 1469 i l'altre el 15 d'abril de 1478. Notem que a finals de la dècada dels anys seixanta del segle xv, Margarit es trobava en una situació una mica delicada, fora de Girona, al costat de Joan II, mentre la resta de la família se sotmetia (mal que temporalment) als angevins. La segona data és clarament situable en el traspàs de la corona règia entre Joan II, mort aquell any, i el seu successor Ferran II. Són dates i situacions concretes que ens suggereixen una forta vinculació de tots els seus actes als afers de la monarquia. En aquest sentit, la influència d'aquest Margarit amb Joan II intuïm que podia haver estat més important del que fins ara s'ha pensat.

Entre unes últimes voluntats i les altres s'aprecien interessants matisos. El primer testament és d'allò més normal: n'és marmessor Andreu Alfonsello, el tan admirat (per Santiago Sobrequés) canonge, company polític i amic del cardenal Margarit, cosa que denota l'enorme influència que degué tenir en tota la família; també ho són el diaca de Besalú, Pere Ferrer, tresorer de la seu, l'esposa Francesca i la filla Constança, ja casada amb Joan Bertran. Bernat feia una deixa a la néta Isabel i nomenava hereu el seu nét Pere Bertran de Margarit.¹⁵⁸ En el segon i últim testament (1478), els marmessors segueixen sent els mateixos, també està sa (o sigui que no testava per estar greument malalt a punt d'un presumible trànsit) i volia ser enterrat a l'església

156. SOBREQUÉS [2006] 353.

157. SOBREQUÉS [2006] 418-419; ADG, D-203-02427, f. 220v.

158. AHG, *Notaria de Girona*, GI1-476, f. 107.

dels Framenors,¹⁵⁹ però hi ha una deixa a tall de llegítima per a Constança de trenta lliures anuals de pensió. La néta Isabel ja està casada amb Jaume Miquel, senyor de Palau-sator, i finalment, deixa l'esposa Francesca usufructuària del patrimoni. Els hereus resten inalterables, l'universal és el *milites* Pere Bertran, el nét major, i el primer substitut, la néta Isabel. Llavors és quan Bernat de Margarit de Peguera vincula Castell d'Empordà (obligant en endavant que el nét permutés el cognom Bertran pel de Margarit): "Volo et ordino q. hereditas meum universalis proveniat perenquanibus seu perenquanibus meis et de genere meo, & eo meum heredes in factio [...] qui estiam volo q. haberit de cognominare de cognomine de Margarit ut est dictis a quius partieribus inter eos ad eorum voluntatis. Item rogo et depreter domini dictum Petrum Bertran nepotem meum sive *net* in prium prado p. me heredem institutum in cognomiter se et cognomine de Margarit."¹⁶⁰ En una còpia d'aquest mateix testament,¹⁶¹ llegim que la seva successió la volia per: "primus filius naturalis in ordine primogenitura emprare dicti cognomine de Margarit quandoctibus sive prole...". Sembla bastant clara la intenció d'aquest primer i últim Margarit senyor de Castell d'Empordà: senzillament, no ser l'últim Margarit allí, sinó perpetuar el cognom, a costa del Bertran. Els testimonis són alts eclesiàstics de la seu gironina: Pere Colell, canonge; Francesc de Santmartí, ardiaca, i Francesc Ferran, prevere.

L'esposa Francesca de Santfeliu trigà encara deu anys a imitar-lo. Ho feia, sana i ja vídua, el 19 de juny de 1488.¹⁶² El seu fou un testament que tocava més de peus a terra i era més realista amb l'entorn familiar. Elegia marmessors Pere Torroella, Bernat de Margarit (de Pau), el gendre Joan Bertran, la filla Constança i la néta Isabel, vídua ja de Jaume Miquel, senyor de Palau-sator. Volia ser sebollida a l'església de Castell d'Empordà. Deixava cinquanta lliures per a la col·locació en matrimoni a la besnéta Violant, filla del nét Pere Bertran; deu lliures a cada nét i besnét i una pensió de cent lliures anuals al gendre Joan Bertran. L'hereva universal era la filla Constança; el primer substitut, el nét Pere Bertran; el segon, la néta Isabel, i, el tercer, Pere Torroella. A aquest personatge no l'hem acabat de situar en l'arbre genealògic, per bé que sabem alguna cosa més del que en diu el testament (que

159. Cal imaginar-se que al vas dels Margarit de la capella de Santa Maria, com ens indica clarament el testament de Violant Bertran, la seva neboda política. AHG, *Notaria de Girona*, GI3-140, f. 229.

160. AHG, *Notaria de Girona*, GI1-561, f. 52v.

161. AHG, *Notaria de Girona*, GI1-560, f. 1r.

162. AHG, *Notaria de Girona*, GI1-560, f. 48v-49v. N'hi ha una segona còpia a: AHG, *Notaria de Girona*, GI1-561, f. 97v.

era un cavaller de la Bisbal). Torroella va ser un “brau adalil reialista” que fou conseller i majordom de Joan II, amb qui va estar a Navarra, protegint la seva persona el 28 de juny de 1441 quan exposant la vida fou fet presoner i hagué de satisfer un rescat del seu propi peculí. Durant la guerra civil, es distingí en la defensa de la Bisbal, i a mitjan d'abril de 1468 hagué de rendir Empúries després d'un setge heroic i dos mesos de ferma resistència.¹⁶³ Es casà el 1458 amb Violant de Llabià, filla de Bernat de Llabià, i conreà la poesia, tant en català com en castellà.¹⁶⁴ En fi, un heroi de la guerra de Joan II, amb pedigrí, veí de Castell d'Empordà, amb qui degueren d'estrènyer forts llaços d'amistat. Aquestes últimes voluntats contenen més dades interessants. Francesca de Santfeliu deixava deu florins per a l'obra de la capella de l'església de Castell d'Empordà, segurament la que havia estat autoritzada el 1445, i prohibia al seu hereu universal que alienés Castell d'Empordà.

Intuïm possibles friccions entre Bernat de Margarit i el gendre, Joan Bertran (que no semblà que volgués reconèixer la vinculació i pèrdua del cognom dels seus descendents, com ho demostra en el seu testament de 1499). Margarit se saltà la segona generació per beneficiar clarament la tercera, la dels néts. Tampoc Francesca, la seva vídua, nomenà el nét com a “Margarit”, com exigien els cànons de la vinculació, sinó com a “Bertran”. Francesca semblava plenament identificada amb Castell d'Empordà, ja que, a diferència del seu marit, volia que les seves restes descansessin allí i no pas a Girona, i també es preocupà de dotar l'obra de la capella. Són aquestes, inquietuds que brillen per la seva absència en els testaments del seu espòs Bernat de Margarit de Peguera, només enderiat en el fet que la perpetuació del cognom que no havia aconseguit a través de la cambra nupcial s'aconseguís a través de la notaria, com així fou.¹⁶⁵

Els Bertran

Ja hem vist com el 1421 Bernat de Margarit de Peguera es casava amb la pubilla Santfeliu. Uns anys més tard, serien pares de l'únic

163. SOBREQUÉS [2006] 278-279. Assenyalem que un dels gendres de Bernat de Margarit de Pau, Diomedes Torroella, també era un cavaller de la Bisbal, molt possiblement emparentat amb aquest Pere. AHG, *Notaria de Girona*, GI1-561, f. 62v.

164. NEGRE [1980] [8a-10a].

165. De fet, els Margarit no feien res de l'altre món, almenys del seu “món giro-ní”, en el qual era relativament habitual que una pubilla imposés el seu cognom al del marit. Els medievalistes han percentualitzat el fenomen al voltant del 13% (segle XIV). GUILLERÉ [1993-1994] I, 413. Cf. CATALÀ [1993] 339-340, que apunta la possibilitat que la transmutació dels cognoms es degués a causes d'índole política.

fruit de l'enllaç, una altra pubilla, Constança de Margarit de Santfeliu († v. 1488). Si la política matrimonial dels Santfeliu havia encarat un rumb (i encertat plenament) amb Bernat de Margarit, no sembla que el mantingués amb la seva filla i hereva. Margarit pertanyia a una de les nissagues en alça més importants de la contrada, parentalment vinculat a la influència episcopal i amb múltiples heretats a Girona i a Sant Gregori. El seu fou un enllaç assenyat, lògic i convenient dins de la dinàmica d'estratègies familiars d'època moderna. Però seria difícil dir el mateix de l'enllaç amb els Bertran.

El 1455 Constança de Margarit es maridava amb Joan Bertran, un membre destacat de l'oligarquia barcelonina, però sense, que no saltres coneguem, cap propietat rural ni feudal digna de menció, ni menys cap lligam amb les terres empordaneses precisament. Més encara, els historiògrafs que ens han precedit l'han vinculat amb una família barcelonina de patricis tassalocràtics, fent-lo propietari de galeres i esglaó d'una intrèpida nissaga de mariners. Per ser exactes: "plançó de la il·lustre família de mariners [...] membre d'una distingida família barcelonina que havia donat al país preclars mariners, i propietari ell mateix de galeres....",¹⁶⁶ amb les quals el juny de 1462 vigilava la costa barcelonina, militant a favor de la Generalitat durant els primers compassos de la guerra civil.¹⁶⁷

ELS BERTRAN "DE GELIDA", NEGOCIANTS I CORTESANS

Peça clau per esbrinar els veritables orígens de Joan Bertran és el seu testament de 1499, document en estat precari, bigarrat del llatinoi i la cal·ligrafia més enrevessats, cosa que, tanmateix, no ens ha impedit, gràcies a l'experiència en la lectura de testaments, extreure'n la principal informació que podia aportar.¹⁶⁸ En aquest document, confessa ser fill dels honorables senyors Pere Bertran i Joana, i apareix com a "miles", o sigui, cavaller, estatus que no li negaria pas la seva germana Violant ("fratrum dilectissimus", l'anomena...) en testar el 1476 i fer-lo un dels seus marmessors.¹⁶⁹

166. SOBREQÜÉS [2006] 219 i 253.

167. SOBREQÜÉS [2006] 229.

168. AHPB, *Notaria de Pere Pasqual*, manual de testaments, 1495-1501, núm. 191, llig. 73, s. f. La precària conservació del document no ens permeté precisar la data exacta que porten les darreres voluntats de Joan Bertran. El dia és 22 i l'any 1499, però és impossible endevinar el mes. Pot ser que aquest important document hagi estat apartat dels circuits historiogràfics precisament per la seva dificultat de lectura, tot i restar localitzat (fitxat fa dècades a l'AHPB).

169. AHG, *Notaria de Girona*, GI3-142, f. 188 i GI3-140, f. 228.

Tenim, doncs, un Pere Bertran, donzell, en el primer terç del segle xv, fill d'una Barcelona on l'únic llinatge Bertran noble era el creat a partir del banquer Berenguer Bertran i que donaria origen a la nissaga que senyorejava Gelida. Efectivament, a partir d'alguns testaments de membres d'aquesta família, no resulta difícil situar el donzell Pere Bertran en el seu arbre genealògic, com podrem comprovar.

Berenguer Bertran, banquer († 1375)

El genearca del llinatge fou Berenguer Bertran, tot un personatge que sorgí, com qui diu, del no-res, i passà a detenir una de les majors fortunes del país i a ocupar un lloc destacat dins de l'oligarquia barcelonina. Els germans García Carraffa asseguraven que provenia de Bandaliés, llogarret proper a Osca.¹⁷⁰ Com fos, aquests Bertran eren a Barcelona l'any 1317 quan signava una obligació de pagament de tretze lliures a Montpeller, a favor de Berenguer Ros, qui a Barcelona les hi proporcionava.¹⁷¹ En aquesta capital, posseïen una acreditada taula de canvi a través de la qual l'abril de 1349 es restituïen diverses comandes que feien Bernat Cuc i Guillem de Moïà a favor de Guillem de Cabanelles. Funcionava encara a finals de març de 1365 quan, a través d'aquesta taula de canvi propietat de Berenguer Bertran (i de Bernat Bertran) el prior de Santa Eulàlia cobrava 180 lliures, dels consellers barcelonins com a preu de venda d'un edifici i de la construcció d'una font.¹⁷²

A més de canvistes, també se'ls vincula amb la marineria, ja que el 28 d'agost de 1351 Pere III va confirmar a Bernat Bertran, ciutadà de Barcelona, l'armament de dues galeres per a l'estol reial que passava a Grècia en la guerra contra Gènova.¹⁷³ Més encara, en la nòmina de sotsveguers de Girona, n'hi ha un el 1354 amb el nom de Bernat Bertrand.¹⁷⁴ Amb tot, no hem trobat constància de cap vinculació familiar entre Berenguer Bertran i aquests dos individus amb idèntic cognom. Carme Batlle l'hi vincula, encara que amb reserves, i el localitza com a conseller de Barcelona, en l'elecció dels jurats del Consell de 1356 i 1360-1362; afegeix que la família va fer fallida en la crisi de 1381.¹⁷⁵

170. GARCÍA CARRAFFA [1968] I, 232. Notem l'existència de sengles Ramon Bertran, pare i fill, ciutadans de Lleida que el 1375 senyorejaven Enveig. BOSOM [2009] 299, núm. 404.

171. GARCÍA-FERRER [1983] 341.

172. MADURELL [1978] 226 n. 96 i MAÑÉ [2007] 8 i 7 núm. 463, 528 i 529.

173. CATALÀ [1999-2000] 383-384.

174. GUILLERÉ [1993-1994] I, 136.

175. *Llibre del Consell* [2007] 500 n. 272, 527, 537 i 546. La fallida de 1381 ja havia estat assenyalada amb anterioritat, a BATLLE [1973] 83.

La intensa activitat canvista¹⁷⁶ de Berenguer Bertran li devia permetre aplegar una de les majors fortunes de Catalunya, suficient com per finançar una guerra i, és clar, també per fer-se el seu raconet en l'Olimp nobiliari català. Consta que el 1364, amb motiu de la guerra contra Castella, féu un préstec a la Diputació del General de vint mil lliures,¹⁷⁷ per finançar una esquadra de galeres que vigilés la costa, i a més de les fermances rebudes per garantir la devolució del préstec, fou nomenat recaptador exclusiu del fogatge. El 1367 avançà la contribució que el país havia de pagar per finançar l'expedició de Sardenya, i encara li quedà un raconet per comprar, per dotze mil florins d'or, el castell de Gelida i la quadra de Masó, l'antiga comanda templera adjunta de la Joncosa, als vescomtes de Narbona Eimeric VI i Beatriu d'Arborea (la propietària, com a hereva de Marià IV d'Arborea). L'any anterior havia adquirit la castlania de la baronia, comprant-la als sots-feudataris Bernat de Castellví, Constança (filla) i Francesc de Montbui (gendre).¹⁷⁸ De seguida va tenir problemes amb els nous vassalls. El castell estava en condicions lamentables i calia refer-lo i acondicionar-lo adequadament, però ningú no volia sentir a parlar de prestacions vassallàtiques. Després d'un plet que s'allargà de 1367 a 1368, s'arribà a una concòrdia guiats pel jutge vilafranquí Marc Llaurador, i el castell fou dotat de nous murs, s'hi portà aigua, s'estucaren les valls, s'hi feren noves edificacions, etcètera.

Berenguer Bertran podia haver-se retirat de la banca i iniciat una nova vida com a magnat i com a cortesà. Sabem que fou cambrer del rei Pere III i que aquest li concedí el privilegi de noblesa l'1 d'abril de 1375. És possible que el Cerimoniós volgués compensar tota una vida de serveis, a les envistes d'una pròxima fi; Bertran testà tan solament dos mesos més tard, i morí poc després. Designà com a destí de les seves despulles el castell de Gelida i nomenà hereu el fill Francesc, a més de deixar quinze lliures a l'església de Sant Pere del Castell i vint-i-cinc lliures a Caterina, la mare de Lleonard, fill natural del seu fill

176. Pot ser també d'argenteria. El 1360 apareixen a Barcelona els argenters Arnau i Berenguer Bertran. DALMASES [1992] 35 (citat per CATALÀ [1999-2000] 386).

177. *Llibre del Consell* [2007] 334. Cf. ALBERTÍ [1966-1970] II, 282, que sembla confondre sous per lliures i eleva aquest préstec a l'estratosfèrica xifra de 325.000 lliures.

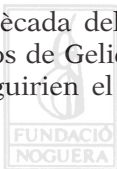
178. Seguim CATALÀ [1999-2000] 381-385. Val a advertir (i reconèixer) que la meitat d'aquest treball està bastit amb les dades aplegades en un escrit inèdit per l'historiador local gelidenc Ramon Rovira Tubella, a qui aprofitem per regraciar-li que ens el fes arribar. Aquest redactat inèdit fou elaborat el juliol de 1994 amb motiu d'una visita al castell de Gelida de Los Amigos de los Castillos, i completa admirablement manta aspectes sobre Gelida relatius a aquests Bertran.

Nicolau. Per aquest document¹⁷⁹ sabem que l'esposa era Sibil·la Otilionis, de Falset, i que tenia un germà de nom Arnau, que juntament amb un tal Antoni Bertran, de Tarragona, van ser designats marmessors.¹⁸⁰ Anys més tard, les despulles de Berenguer Bertran, juntament amb les del seu fill Nicolau, foren dipositades dins l'església gelidenca, en un sarcòfag gòtic blasonat amb les armes dels Bertran,¹⁸¹ on encara avui es pot llegir:

“Asi jau los molt honrats an B[ere]ng[uer] Bertra[n] e an cholau Bertra[n] fill seu, les animes dels quals sia[n] a[n] glo[ria].”

El cavaller Francesc Bertran († v. 1417)

Mort el pare, el mateix 1375, Francesc Bertran confirmà els privilegis de Gelida i poc després fou admès com a camarlenc reial (1380). Havia estat armat cavaller per Pere III, l'any 1371. Prosseguí les activitats canvistes del pare i sabem que el Cerimoniós li empenyorà la lleuda i altres rendes de Puigcerdà i de Querol, per nou mil lliures. Creiem que fou el “mossèn Francesc Bertran” que a mitjan agost de 1391 actuava com a conseller de Barcelona.¹⁸² El canvi de monarca li va anar bé. Joan I el nomenà agutzil i més tard falconer major, un càrrec palatí gens menyspreable si tenim en compte l'afició del monarca caçador, i que li permetia estar ben a la vora del sobirà en tot moment. Al seu costat, adquirí una notable influència, per bé que no es va fer malveure i no es comptà (com els Margarit i els Pau) entre els cortesans defenestrats a la seva mort. Més encara, valent-se de la seva sòlida situació financera, es va permetre fer algun emprèstit a l'Humà (1400), que el mantingué en el lloc de falconer major.¹⁸³ Ramon Rovira observa que l'última dècada del segle XIV es dedicà a establir emfitèuticament diversos masos de Gelida en una zona que havia estat templeria, política que prosseguirien el seu successor Antoni i el seu

179. Ramon Rovira el localitzà a: AHCB, *Notes de Mn. Mas*, v. XII, p. 146 i l'Arxiu Capitular de la Catedral de Barcelona [= ACCB], *Testaments, Pia Elimosina*, f. 73v, núm. 193.

180. CATALÀ [1999-2000] 385.

181. De gules, tres geminats en faixa d'or. De gules, una banda cotissada d'or (Rovira). Aquest autor ha recollit diversos blasons de Bertrams de diversos indrets.

182. DACB, I, 18. A ell, i en aquesta qualitat, acudia Francesc Corbera a demanar perdó al Consell.

183. Seguim CATALÀ [1999-2000] 386-387 i l'escrit inèdit de Ramon Rovira. L'emprèstit va comportar com a penyora tres murons de la corona reial que Martí I li desempenyorava a les envistes de fer-ne la diadema amb la qual la reina havia de lluir el seu abillament a l'entrada solemne de Barcelona. TASIS [1957] 208, citat per CATALÀ. També ALBERTÍ [1966-1970] I, 282.

rebesnét Francesc Bertran de Malla, que va ordenar una capbreuació de la baronia el 1513.

A més de Nicolau, fou germà seu Berenguer Bertran (júnior), qui tingué la sort de fer un magnífic enllaç amb Violant Carròs, comtessa de Quirra, dama de la reina Sibil·la de Fortià, amb qui apareix casat ja el 1390. Mort abans de 1392, l'únic fill supervivent del matrimoni, Berenguer Bertran Carròs, entrà en l'herència quirrenca i s'hagué de transmutar els cognoms.¹⁸⁴ Qui sap si emmirallat en aquest antecedent fou com Bernat Margarit començà a acaronar la idea de perpetuar el seu cognom a costa del del seu gendre. Una altra dada de protovinculació entre les dues famílies ens la dóna la identitat que algun autor atorga al primer espòs de la Carròs, Ponç de Senesterra, probablement familiar dels senyors de Monells, a tocar de Castell d'Empordà. Berenguer Carròs, fill de Berenguer Bertran i Violant Carròs, prengué part a la batalla de Sanluri (1409), fou capità general de Sardenya (lluitant contra el jutge d'Arborea Guillem III), i també governador i lloctinent general (1410-1413 i 1415-1416),¹⁸⁵ i d'ell descendí aquesta línia sarda dels Carròs.

Francesc Bertran va ser pare d'una nombrosa mainada.¹⁸⁶ L'hereu fou Antoni Bertran († d. 1458), senyor de Gelida, que es va casar amb Violant de Torrelles de Blanes. Antoni exercí de vicealmirall, manat pel prestigiós Bernat de Vilamarí. El 1440 maldava per aconseguir que els consellers barcelonins li lliuessin Ponç Descatllar, i tres anys més tard se li recordava que no tenia facultat per ajusticiar mariners reus de delictes comuns; suposem que tal volta s'hauria extralimitat.¹⁸⁷ El seu fill Berenguer es casà amb Beatriu de Calders i el féu avi de Francesc Bertran de Calders († v. 1503), senyor de Gelida, cavallerís reial (1466), que continuaria la descendència del llinatge bertranenc fins a la seva extinció el 1526 amb la mort del seu fill Francesc Bertran de Malla, amb la qual cosa la baronia gelidenca passà a l'òrbita d'una línia menor dels Erill. Notem, a més, que l'esposa d'Antoni Bertran era una Torrelles, segurament parenta pròpera de l'almirall Pere Torrelles,

184. CATALÀ [1999-2000] 387-389.

185. MATEU [1964] 96.

186. Reconstruïble d'acord amb els testaments dels seus fills Nicolau (2 de novembre de 1400 —AHPB, *notari Arnau Piquer*, manual de testaments, 1388-1402, f. 96, núm. 50, llig. 32—) i Elionor (12 de desembre de 1400 —AHPB, *notari Arnau Piquer*, manual de testaments, 1388-1402, f. 93v, núm. 50, llig. 32—). D'aquests documents, es desprèn igualment que la majoria dels fills van ser-ho d'un primer enllaç de Francesc Bertran, havent-se casat posteriorment amb una tal Caterina, a la qual Ramon Rovira cognomena, amb certes reserves, Miquel. També: *Llibre del Consell* [2007] 243.

187. TREPPO [1976] 414 n. 263, i CABESTANY [1966] 215.

sota les ordres del qual sembla que serví, com tot seguit veurem, Pere Bertran, el consogre de Bernat Margarit.¹⁸⁸

Altres fills de Francesc Bertran, a més de l'hereu Antoni, foren Nicolau i Francesc. El primer es casà amb Joana de Casasaia i testà el 1400. Als tres nois esmentats, s'hi han d'afegir sis noies: Elionor, casada amb Jaume Marquet (testà també el 1400); Isabel, casada amb Pere Joan Sanoguera; una altra filla de nom desconegut, casada amb Galceran de Palou; Constança, casada amb el jurista Esperandéu Cardona;¹⁸⁹ Caterina, casada amb Jaume Colom, i Serena († a. 1417), amb Jaume de Vallseca.

Aquesta extensa família constituïria la cosinalla del nostre Joan Bertran. Val a pensar que els Bertran van casar les seves femelles entre el milloret que hi havia a Barcelona dins de l'àmbit naval. Jaume Marquet apareix patronejant galeres armades el 1394; era el fill del vicealmirall Galceran Marquet.¹⁹⁰ Jaume de Vallseca (1386-1430), encara que fill de jurista i encaminat a la vida política, acabà decantant-se cap a l'aventura naval. Només assenyalar que els Marquet van deixar d'ostentar el títol de vicealmiralls el 29 de juliol de 1413 quan Ferran I el concedí a Vallseca, i ho féu "pel seu domini de l'art de la guerra naval".¹⁹¹ Tampoc cal estendre's gaire per parlar de la tradició marinera dins de la família Colom. Els famosos quatre germans Colom que Pere Català vincula amb la família del Descobridor duïen el segon cognom Bertran i eren fills del polític i banquer Jaume Joan Colom, amb tota probabilitat, l'espòs de Caterina Bertran, una altra de les filles de Francesc.¹⁹²

Pere Bertran

Un quart germà de Francesc Bertran, i fill del banquer Berenguer Bertran, fou aquest Pere Bertran. No són gaires les dades que

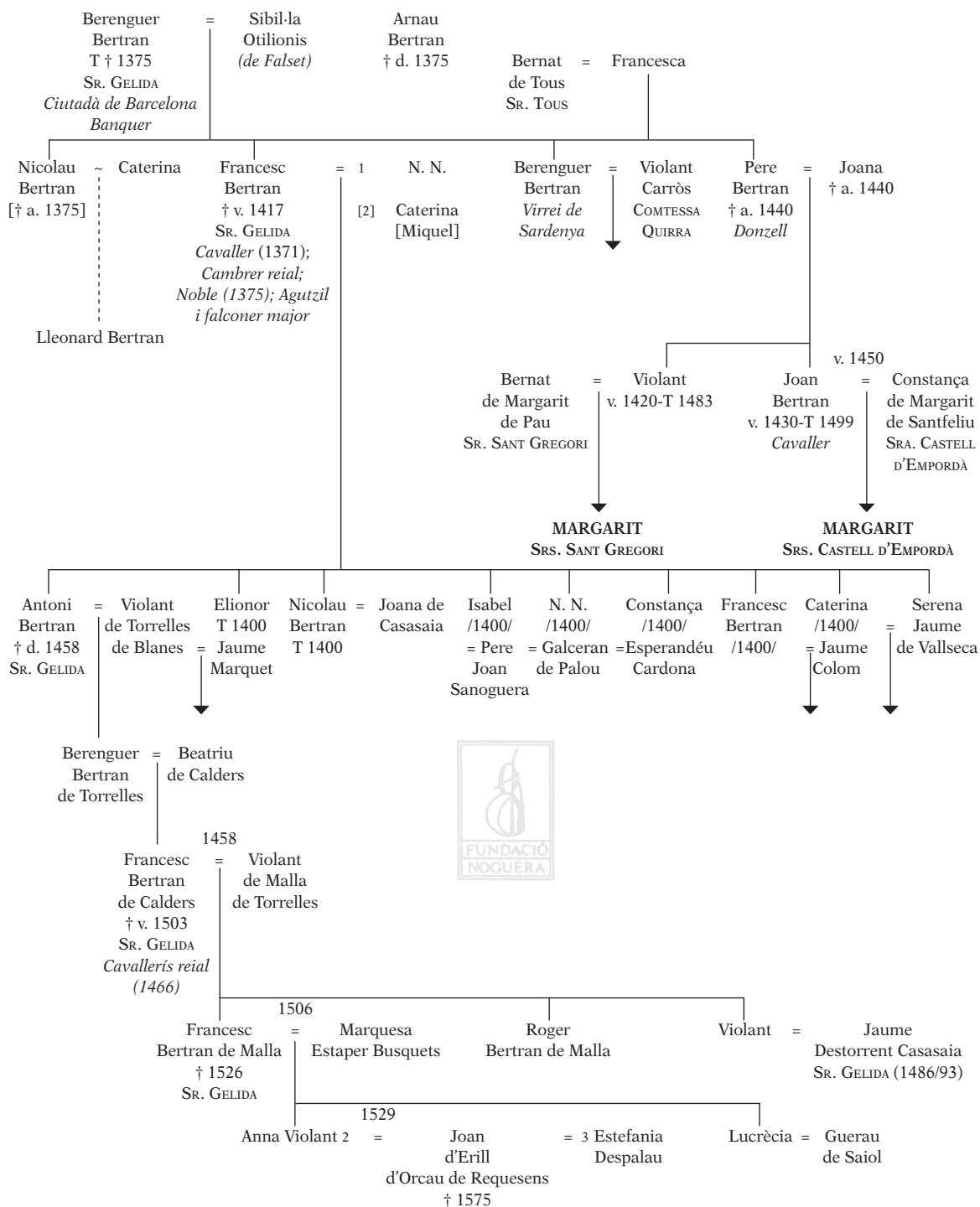
188. No oblidem tampoc que Torrelles esdevingué el segon virrei de Sardenya entre 1409 i 1410 (MATEU [1964] 94), circumstància que tal volta podia haver beneficiat mercantilment els seus amics.

189. Jurisperit barceloní. A mitjan 1402 era procurador dels crèdits sobre les usures; a mitjan setembre de 1415 formava part del grup d'ambaixadors tramesos pel Consell a Perpinyà a veure al rei, i l'any següent Alfons IV l'enviava d'ambaixador al Concili de Constança. Era considerat un escriptor de dret català. El 1406 publicà el *Lucidarium soni emissi* de Callís. COMPANYS (a c. d.) [2009] 215; DACB, I, 198, i BROCA [1909-1910] 493.

190. DACB, I, 48 i 54. Sobre aquesta família, vegeu-ne un extens i detallat assaig a: *Llibre del Consell* [2007] 135-267.

191. SAROBE [2007b] 291.

192. CATALÀ [1991b] 8, i CATALÀ [1978].

en tenim, i la major part, contradictòries. Albertí deia que era un militar a cavall entre els segles xiv i xv que lluità a Sardenya amb Martí el Jove i sota les ordres de Pere Torrelles, i que es va distingir a Oristany (1410).¹⁹³ La vinculació amb els Bertran canvistes/senyors de Gelida té com a antecedent Mitjana de las Doblas, segons el qual l'hereu de Berenguer Bertran va ser Arnau Bertran, i fills d'aquest foren Francesc i Pere Bertran, "un altre fill seu, que se'n va anar a l'Empordà...".¹⁹⁴ Amb tot, el nostre Pere Bertran parent dels gelidencs, és fàcilment constatable documentalment, ja que almenys dos dels fills del seu germà Francesc Bertran l'anomenen *avunculus* en els seus respectius testaments.¹⁹⁵ Efectivament, Pere Català també l'esmenta entre els successors de Berenguer Bertran, tot fent-ne un breu comentari que ens el situaria en l'òrbita de canvistes dels primers Bertran.¹⁹⁶ Assegura, a més, que, en temps de crisi, Joan I li va empenyorar diverses rendes reials a Sardenya, Rosselló i Cerdanya.¹⁹⁷

A principis de setembre de 1382, Ramon Fiveller el designava, juntament amb Ramon de Blanes i Guerau de Palou (familiar polític de Bertran), en una procura per reclamar comandes i béns del seu pare recentment traspassat. El progenitor era Jaume Fiveller, ciutadà honrat, banquer i emprenedor home de negocis a la Barcelona del seu temps, al qual li foren encomanades manta missions diplomàtiques arreu de la Mediterrània, essent, a més, jurat i membre del Consell dels Vint-i-cinc (1358), i també conseller de la ciutat en diverses ocasions (1359, 1362 i 1366), i síndic a la Cort els anys 1377-1378. Fiveller mantingué una estreta relació comercial amb la Cort de Xipre, on deixà força patrimoni en morir. D'aquest patrimoni, se n'havien d'encarregar els designats en la susdita procura.¹⁹⁸

A partir d'aquí, resulta difícil assegurar que les notícies que tenim pertanyin (totes o algunes) al nostre personatge. Trobem Pere Bertran (asseguren, el germà de Francesc) exercint de conseller de la ciutat, al costat de Guerau de Palou i de no pocs Vallseques, Marquets, o Sunyers, en l'elecció dels consellers de 1391, de 1392, de 1395 o de 1396. El 13

193. ALBERTÍ [1966-1970] II, 282. Sobre el llinatge mariner i corsari dels Torrelles, vegeu: JOANQUET [1997] 42 i 44-45.

194. Citat per CATALÀ [1999-2000] 386.

195. Així, tant Nicolau Bertran, que testà el 2 de novembre de 1400 (AHPB, *notari Arnau Piquer*, manual de testaments, 1388-1402, f. 96, núm. 50, llig. 32), com Elionor, que ho feia el 12 de desembre de 1400 (AHPB, *notari Arnau Piquer*, manual de testaments, 1388-1402, f. 93v, núm. 50, llig. 32). També es creu així a: *Llibre del Consell* [2007] 243.

196. I també errant en considerar-lo fill i no germà de Francesc Bertran. Vegeu: CATALÀ [1993] 322, que segueix CARRERAS VALLS.

197. CATALÀ [1999-2000] 387.

198. *Llibre del Consell* [2007] 298.

de desembre de 1399 era elegit mostassaf de la ciutat, càrrec que jurà tres dies més tard.¹⁹⁹ En aquestes notícies, ens apareix com a ciutadà i no com a donzell, que era com se'l designava en la documentació relacionada amb el seu fill Joan, i com devia ser, ja que el seu pare va ser ennoblit el 1375. Recordem, a més, que no va ser fins al 1498, amb un privilegi de Ferran II, que els cavallers van poder entrar a exercir càrrecs municipals a Barcelona, i els nobles fins al 1621.²⁰⁰ Fins a aquestes dates, els consellers portaven un estricte control dels insaculats, amb un procediment indicat per quan calia donar de baixa o desinsacular algun conseller per haver incorregut en algun dels casos d'incompatibilitat o inhabilitació normativament establerts. Sembla que aquest Pere Bertran podia haver estat el mateix "honrat" Pere Bertran capità de galera armada per la ciutat de Barcelona que el setembre de 1392²⁰¹ salpava cap a Tortosa per avortar l'amenaça dels moros, i que l'any següent s'integrava al passatge reial a Sardenya.²⁰²

Aquestes no són les úniques notícies contradictòries, que ens fan dubtar de no confondre'l amb algun coetani homònim. El 14 d'abril de 1389 el Pere Bertran, ciutadà de Barcelona, rebia una comanda de vint-i-set lliures de l'apotecari Pere Rupit, viatjant a la galera de Guillem Pujades.²⁰³ Sense que vagi precedit de la partícula "mossèn" que evidencia la noblesa de l'individu esmentat, ens apareix a les actes de l'antic consell de Barcelona, a 25 de setembre de 1392, un "Perot Bertran" patronejant una de les dues galeres armades (del Consell), tot arribant provinent de Sicília de l'estol de l'infant Martí; a finals d'aquell mes, havia de salpar cap a Tortosa per acomboiar uns llenys carregats de blat.²⁰⁴ El 1393 un "Petrus Bertrandi" patró de la galera *Sant Francesc*, acompanyava l'esquadra de galeres d'Aimar i del corsari mallorquí Joan Vinot i de Lluís Sanglada, que tenien ordres de passar a Sardenya; amb Aimar, aplegaven set galeres i eren destinades a la guerra contra els Arborea.²⁰⁵ Però els nostres dubtes augmenten en trobar un testament del 22 de setembre de 1397 a nom de Pere Bertran, mercader. No és el nostre, puix que l'intitulat era oriünd de "Puçoll, regne de València...".²⁰⁶ Aquest, o el nostre gelidenc, seria

199. *Llibre del Consell* [2007] 662, 681, 701, 729 i 774-778. També DACB, I, 81 i 135.

200. Vegeu GÜELL [1992-1993] 19-21.

201. El 1389 Barcelona va rebre privilegi per armar dues galeres, en la que ha estat considerada una mesura de proteccionisme mercantil. PIFARRÉ [2002] 332.

202. CATALÀ [1999-2000] 387, que cita les *Notes històriques* de Campmany.

203. MADURELL-GARCÍA [1978] 42 i 182-183.

204. DACB, I, 31-32. Seguirà apareixent el 1393 i el 1394, patronejant una galera del Consell, juntament amb Genís Almugàver (p. 39 i 48).

205. SIMBULA [1993] 161 n. 15.

206. AHPB, *notari Jaume Just*, manual de testaments, 1372-1403.

molt probablement el Pere Bertran a qui en un determinat any de la primera meitat del segle XIV, se li assignà, per seixanta lliures, un alberg a la carrera Marinara de Càller, confiscat a Beto d'Argumenta "catxat per sospitós". Els Argumenta devien ser inculpats de rebels i, com a tals, se'ls confiscaren les propietats (igual que a molts d'altres sards) per redistribuir-les a favor de catalans. El llibre de registre d'entrades i eixides de Bernat Descoll, lloctinent del mestre racional de Sardenya, conté una altra assignació a favor de Pere Bertran, un altre alberg dels Argumenta (Filipo, Betutxa i Jacobo) a la rua dels Mercaders Jusana.²⁰⁷

La confusió amb d'altres homònims coetanis no és l'única dissonància amb la qual ens hem trobat a l'hora d'investigar al pare de Joan Bertran. Si realment ja operava comercialment, prenia part en missions navals i/o desenvolupava càrrecs municipals durant la dècada dels noranta del segle XIV, devia ser bastant gran quan engendrà el seu fill Joan, trenta anys i escaig més tard.

ELS BERTRAN "INTRUSOS"

Com podem veure, resulta difícil no anar a les palpentes quan donem una dada concreta sobre altres Bertran coetanis dels que ens interessen, ja que aquest era un cognom bastant comú. Val a fer un parèntesi per indicar que, a la mateixa època, constatem l'existència d'un llinatge amb el mateix cognom format per pròspers jueus renegats, un llinatge que ha estat ignorat (o silenciats) pels autors colombistes de la nostra historiografia, que, d'altra banda, tampoc s'han estat de barrejar-ne alguns membres amb els Bertran ennoblits. El seu genearca, el convers Samuel Benvenist, mercader i ciutadà de Barcelona, adoptà el nom de Joan Bertran abans de 1396. Creiem que podia ser el mateix que exercí d'escrivà i personer a la nau patronejada per Ramon Ferrer l'any següent.²⁰⁸

Segons Claude Carrère: "A mitjan segle XV, els Bertran jueus conversos ja implantats a Mallorca i a València, envien un dels seus a viure a Gènova; es tracta de Jaume, exciutadà de València, però el seu fill Joan és ciutadà de Barcelona, on resideixen també Lleonard i Ferrer...".²⁰⁹ De Ferrer, no tenim cap dubte que formava part d'aquesta

207. CONDE-ARAGÓ [1984] I, 183; IV, 45.

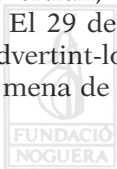
208. ROVIRA I SOLÀ [2008] 17-18, 23 i 26, núm. 794-795, 802 i 805; i CARRÈRE [1978] I, 213, n. 106.

209. CARRÈRE [1978] I, 75. Lleonard i Ferrer, mercaders i ciutadans de Barcelona, contractaven el pagament de 250 florins; el pare (o germà), Ferrer, operava a Nàpols el 1452 (II, p. 37, 75 i 107). En una llista de llicències del governador de Mallorca per la

família; Lleonard, en canvi, és de la nostra, de la gelidència, i segons les notes de R. Rovira, era fill natural de Nicolau Bertran i, per tant, cosí germà de la mainada de Francesc Bertran. Si Carrère va caure en la confusió, nosaltres, que no aspirem a tenir més ofici, ja podem anar ben amb compte.

Aquest Ferrer Bertran, mercader fill dels jueus conversos Joan Bertran i Blanca, tenia un germà de nom Ramon, i dos fills: Ferrer i Ramon Bertran (que testà el 1464).²¹⁰ Consten tots al testament de la mare Blanca, l'1 de setembre de 1422.²¹¹ Pertanyia a la important colònia permanent de mercaders catalans a l'illa de Rodes, on duïen una activitat mercantil pròpia i independent de la metròpoli, en estreta relació amb l'Hospital i amb destinacions a llevant, al Magrib, "o en operacions d'assegurances de canvi o financeres".²¹² Testà el 6 d'abril de 1444: estava casat amb Felipa i era pare de Ferrer, Joan, Lluís,²¹³ Jaume i Beatriu, casada amb Alfons de Lacavalleria.²¹⁴ El seu fill homònim, Ferruix, embarcà en la seva galera grossa dos consellers destinats en ambaixada al rei a Nàpols, els primers dies de març de 1443. Tenia casa parada al bo i millor de la Barcelona de l'època "la qual casa és entre la casa d'en Bernat de Gualbes e la casa del dit Bernat Marquet Çatria", al moll, prop de la platja, on s'hostatjava a mitjan maig de 1458 la infanta vídua d'Enric d'Aragó i el seu fill petit, recent desembarcats.²¹⁵ Sembla que s'afilerà al bàndol joanista, causa per la qual les autoritats li van confiscar els béns, els quals ("qui valien passats xxxa. mília florins"), posteriorment, el conestable Pere de Portugal donà graciosament al seu cambrer Guerau de Vallseca.²¹⁶ Testà el 5 d'agost de 1468.²¹⁷

Un dels germans, Lluís Bertran, també mercader, passava contraban als moros de Granada. El 29 de juny de 1456, Joan II escrivia al seu procurador a Tortosa advertint-lo que Lluís Bertran embarcava mercaderies (formatges, i tota mena de productes prohibits) en la seva

sortida de jueus i conversos, es registra la d'un Lluís Bertran, el 25 de juny de 1403, amb destí a l'Alger; i també a mitjan segle XIV sengles Nicolaus, Jaumes i Arnaus Bertrams, propietaris de navilis que feien rutes musulmanes (LÓPEZ [1995] 272 i 332). Tot això no fa sinó confirmar-nos la nodrida colònia mallorquina de jueus conversos que traficaven amb mercaderies arreu de la Mediterrània.

210. AHPB, *Notari Esteve Mir*, manual de testaments, 1455-1466.

211. ROVIRA SOLA [2008] 242.

212. BONNEAUD [2008] 159, 160 i 251, i LÓPEZ [1995] 510, 625 i 678.

213. També constatat per CARRÈRE [1978] I, 106, 356, 359 i 363.

214. AHPB, *Notari Antoni Brocard*, llibre de testaments segon, 1415-1445, f. 65v.

215. DGB, I, 94 i 142.

216. SAROBE [2007b] 299-300.

217. AHPB, *Notari Joan Faner*, Llibre de testaments 1456-1511.

nau a la platja de Barcelona i mel a la dels Alfacs de Tortosa, i resseguint la costa valenciana pretenia dur-les al regne granadí, “cosa de malísim exemple” que no podia quedar impune. El monarca sense terra donava ordres de mobilització a batlles i veguers per aturar l'infractor i confiscar-li l'embarcació. Fou detingut, finalment, pel batlle general de València al port d'Alacant, però en exhibir un salconduit reial per comerciar amb Berberia li van retornar la nau, essent-li confiscat solament el nòlit prohibit.²¹⁸

Un altre germà, Jaume Bertran, creiem que és qui el 1454 apareix com a patró de la galera acordada pel Consell,²¹⁹ el mateix jueu convers que esmentava Claude Carrère per a mitjan de segle. Pere Català el feia “oncle” del nostre Joan Bertran,²²⁰ quan en realitat ho era del Joan Bertran convers que segueix. Potser també el patró mallorquí que traficava amb el Magrib a la primera meitat de segle.²²¹

Joan Bertran, mercader convers

A mitjan segle xv, apareix a la documentació un Joan Bertran, mercader, que ha de ser el germà de Ferruix, de Lluís i de Jaume, perquè són manta les notícies relacionades amb activitats mercantils per tota la Mediterrània i, a més, el 1442 es relaciona, també, amb l'abans esmentat Lacavalleria, teòric cunyat. Efectivament, el 9 de juliol de 1441, el cònsol de Florència a Alexandria demana a ell i a Alfons Lacavalleria²²² poder inscriure en el seu compte cent cinquanta lliures, pagadores a Miquel Ros; tenien comerç amb l'Aragó, ja que l'any anterior els oficials de la lleuda de Jaca els tenien requisada càrrega i mitja de pebre i una altra de cotó, a més d'una de salnitre (amb el qual, no ho oblidem, es fabricava la pólvora...).²²³ El 1450, Joan Bertran, patró mercader convers, patronejava la galera *Santa Caterina* (amb destí a Rodes) i la galeassa gran *Santa Maria i Sant Jordi*; aquesta, a finals de 1454, la llogava per dur a Nàpols cinquanta passatgers a compte de Joan d'Híxar i Pere d'Urrea. El 1453 establí contracte amb el mercader Bernat de Ferreris.²²⁴ Madurell i Garcia documenten una liquidació de comanda el 6 de març de 1455, duta a Tunis i a Alexandria “cum galea

218. SALICRÚ [1998] 473-478.

219. UNALI [2007] 54 n. 24.

220. CATALÀ [1993] 323.

221. LÓPEZ [1995] 235 i 272.

222. Parent o, ell mateix, un dels conjurats en l'atemptat mortal contra l'inquisidor general d'Aragó l'any 1485. CATALÀ [1993] 265 n. 18.

223. CARRÈRE [1978] I, 158; II, 22 n. 32 i 75.

224. CARRÈRE [1978] I, 244, 247, 300 n. 64 i 317.

mercatorie patronitzata per venerabilem Johanem Bertrandi, mercatorem civem maiorice..." el juny de 1448.²²⁵ Les actes de l'antic Consell barceloní i Mario del Treppo ens proporcionen un altre bon grapat d'activitats a la mar relatives a aquest (creiem) Joan Bertran. Les actes esmenten que el 12 de juliol de 1454 duia de Mallorca a Barcelona, en la seva galeassa grossa, mossèn Bartomeu de Reus, secretari reial, Berenguer Llull i Arnau Vilademany, governador de Mallorca sortint; i que el 16 de maig de 1458 desembarcava, també en la seva galeassa grossa, la infanta vídua d'Enric d'Aragó, amb el seu fill. La font afegeix que Bertran tenia la seva casa al carrer Mercè, prop de l'Ample i de Regomir.²²⁶ Treppo se centra més en l'activitat mercantil. El 1453 i el 1457 parla de la galera gran de Joan Bertran, amb destí a Nàpols; per a 1457, d'un viatge d'ultramar de la seva galera, a Rodes, Alexandria, Nàpols, Sicília i Sardenya, i també a Ragusa, viatge per al qual Bernardo Ciampello li féu préstec de dos mil ducats; el 1458, tornen a esmentar-se les seves galeres; el 1459, més viatges de la seva galera, a València, a l'Atlàntic i a Flandes;²²⁷ el 1461 uns factors li asseguraven un nou viatge a Alexandria; el 1466 altre cop a Rodes, etcètera.²²⁸

Veiem, doncs, que les similituds amb els nostres Bertran són extremes: homonímia en els noms, mateixa activitat marinera i mercantil, i mateixa època. Difícil. I ens queden al pap un bon grapat d'altres Bertrams homònims!²²⁹

JOAN BERTRAN (v. 1430-v. 1499), EL NOSTRE CAVALLER

El Joan Bertran que ens interessa, com a pare que fou de Pere de Margarit, degué néixer a cavall entre les dècades dels anys vint i

225. MADURELL-GARCIA [1978] 356, núm. 234.

226. DACB, I, 124, 142 i 241.

227. Val a destacar el risc d'aquesta ruta en arribar al canal de la Mànega, no tan solament pels temporals, sinó pels pirates contra els quals el sobirà català va haver d'adreçar queixes en més d'una ocasió al rei anglès. PIFARRÉ [2002] 20 n. 12, 89-101.

228. TREPPPO [1976] 63, 83, 90-91, 112, 148-149, 172, 178 i 257.

229. Un Arnau Bertran, elegit conseller el novembre de 1391 (DACB, I, 22 i 27); un Bartomeu Bertran, mercader, que testava el 1466 (AHPB, Notari Bernat Montserrat, quart llibre de testaments, 1558-1466); un Bertran Bertran, trescentista, fou administrador d'un hospital a Barcelona, conseller i jurat (*Llibre del Consell* [2007] 304, 25 i 192, etcètera); un Francesc Bertran que comprava propietats immobles confiscades a Càller a la segona meitat del s. XIV (CONDE-ARAGÓ [1984] I, 659 II, 78); un Galceran Bertran, secretari reial el 1468 (TORNÉ [2007] 114-115, núm. 203); un misser Pere Bertran (1412) que partia de Casp acabat el compromís que entronitzà Ferran d'Antequera (DGB, I, 4); fins i tot, un grupuscle de Bertrams entre 1381 i 1383, procedents de Barcelona, València i Tortosa, "pobres vergonyants", entre els quals un Antoni, un Berenguer i un Pere... (ALTISENT [1969] 65, 148, 167, 168, 171, 177, 197, 230 i 239), etcètera.

trenta del segle xv, a finals de la qual, encara impúber, esdevingué orfe (almenys de pare)²³⁰ i sotmès, per manament del veguer de Barcelona, a la tutela de Pere Torrents.²³¹ Aquesta dada podria ser essencial per entendre la posterior vinculació d'aquest Bertran amb els Margarit, ja que el veguer que li assignà els tutors, i probablement féu un seguiment oficial d'aquesta primera etapa de la vida com a menor, no fou altre que Bernat de Margarit de Peguera, a qui hem vist jurar el càrrec el setembre de 1440. És molt possible que aquesta circumstància hagués pogut ser la base d'una coneixença que, per diversos motius i raons d'índole personal, amb el temps es convertís en una bona amistat. És, de fet, l'únic nexa que hem trobat entre Bertrams i Margarits, però a partir d'aquí, les hipòtesis es poden disparar tant com doni de si la capacitat deductiva. Potser els Bertran tenien rivals i/o enemics a Barcelona contra els quals Margarit s'erigí protector de l'impúber;²³² potser va tenir accés als comptes familiars dels Bertran i va preparar, a instàncies dels seus parents gregorians, l'enllaç entre Bernat de Margarit de Pau i una Violant Bertran degudament dotada, etcètera. Pensem, certament, que uns pubills sense vinculacions continentals ni propietats rurals només podien entrar i fer-se valdre en el joc d'estratègies familiars si tenien al darrere una fortuna considerable. Com hem pogut veure, els Bertran la hi tenien, i als nostres pubills els en podia haver tocat un bon pessic, augmentat, si fos possible, per les empreses marineres del pare desaparegut.

La germana Violant devia ser molt més gran que Joan, ja que situem vers 1445 el naixement del seu primogènit Lluís, i Joan, en canvi, no es casaria amb Constança de Margarit fins deu anys més

230. Així es desprèn de les primeres pàgines del llibre d'èpoques "et aliorum contractorum faciencium pro tutela et hereditate" de Joan Bertran, impúber, fill i hereu de l'honorable Pere Bertran "quondam domicelli", que abasta des del 7 de febrer de 1439 fins al 6 de juny de 1453. AHPB, *Notari Bartomeu Agell*, miscel·lània núm. 142, llig. 37. Partim del fet que no existien a Catalunya, en aquell temps, dues famílies Bertran nobles, i menys que en les dues coincidís un Pere, pare d'un Joan... Un altre cop l'enrevessada cal·ligrafia ens impedeix dedicar a aquest document el temps necessari per poder-ne destriar, amb garanties, tota la informació sobre la família Bertran; n'hem agafat, això sí, les dades que hem cregut essencials per tal de complementar l'estudi dels Margarit.

231. "Torrentum/us" sembla posar al document, tot i que no ens podem estar de suposar que podria ser una llatinització de Torrelles. Llavors ja tindríem un nou nexa entre el nostre Pere Bertran i el Pere Bertran que lluità a les ordres de Pere Torrelles, de qui fou company d'armes i, gens d'estranyar, tutor dels seus fills.

232. Anotem per donar un exemple de les bandositats de l'època, que Jaume Fiveller, aquell mercader que deixà patrimoni a l'illa de Xipre del qual s'hagué d'ocupar per procura Pere Bertran, es va veure el 1382 implicat en bandositats urbanes que van culminar en l'assassinat de Ramon de Santvicenç, afer aquest que li provocà un munt de maldecaps judicials i que l'enemistà amb Pere III. *Llibre del Consell* [2007] 295-296.

tard, el 1455. No tenim més notícies d'ell fins a l'esclat de la guerra civil. Molt vinculat com devia estar a l'oligarquia de la ciutat de Barcelona, Joan Bertran no pogué escollir més bàndol que el de la Generalitat. Per a Santiago Sobrequès, fou "membre d'una distingida família barcelonina que havia donat al país preclars mariners, i propietari ell mateix de galeres".²³³ L'afirmació és vàlida a mitges, ja que el propietari de galeres era el seu homonim jueu convers, que seria probablement qui, llogat per la Generalitat, vigilava la costa catalana amb les galeres, i també qui, el 1463 (quan el nostre Joan Bertran residia a la vegueria de Girona)²³⁴ salpava amb la seva galera en persecució del diputat trànsfuga Bernat Saportella.²³⁵ El nostre Joan Bertran s'integrà en la host amb la qual el comte de Pallars assetjà la Força de Girona el juny de 1462, però no degué ser sinó per, juntament amb Bernat Miquel i el vescomte de Peralada, desplegar al màxim i més de prop les influències llurs per gestionar el salvament de la vida dels defensors, on tenia tota la família política; arribà, fins i tot, a signar una carta en la qual s'oposava a l'assalt contra la ciutat.²³⁶ En els durs i desfermats temps que llavors corrien, el gest no el tenim pas per poca cosa... Amb els anys, així que va poder, mudà de bàndol i s'afilerà amb tota la seva família al joanista, i el 8 d'octubre de 1466 el veiem incorporar-se al seguici de cavallers i personalitats que acompanyaren el bisbe Joan de Margarit de Pau a Banyoles a rebre la reina Joana Enríquez, i tot seguit prendre Bàscara i abraonar-se contra Sant Mori; també, a finals de maig de 1468, figura com un dels integrants del braç militar citat en el pregó del rendiment de Girona a l'exèrcit del duc de Lorena,²³⁷ etcètera.

Els últims dies d'agost de 1485, en plena revolta remença, s'esdevingué el luctuós fet de l'assalt pagès contra Castell d'Empordà. En resposta als abusos baronials, s'aplegaren les colles de remences i assaltaren quasi sistemàticament molts dels feus senyorials del nord del país. A Castell d'Empordà, els plantà cara el cavaller Jaume Lluís Miquel, senyor de Palau-sator, gendre de Joan Bertran, que no hi era o que s'havia refugiat, amb més seny que el seu jove gendre, a la Bisbal.²³⁸ Miquel no va poder aturar l'embranchida pagesa, que assaltà i saquejà

233. SOBREQUÈS [2006] 253.

234. Segons esmenta CATALÀ [1993] 323.

235. SOBREQUÈS [2006] 229 i CATALÀ [1993] 323.

236. SOBREQUÈS [1987] 205-206 i SOBREQUÈS [2006] 253.

237. SOBREQUÈS [2006] 265 i 283-284, i CATALÀ [1993] 323.

238. CATALÀ [1993] 320, que cita Jaume Marquès i Casanova. En una altra col·laboració, Pere Català esmenta que Joan Bertran desenvolupava a la Bisbal un "servei de castllania". CATALÀ [1994] 52.

el feu i li causà manta ferides mortals de les quals morí al cap d'uns dies.²³⁹ Jaume Marquès presuposa que en aquells temps Joan Bertran devia residir a la Bisbal.²⁴⁰ D'haver-la encertat, això encetaria un seguit d'interrogants: per què a la Bisbal i no a Castell d'Empordà? Si no residia a Castell d'Empordà, per què tan a prop?, etcètera. Allò que sí que sabem del cert és que hi residia el juny de 1493, quan el seu fill Pere, a les envistes del perillós segon viatge a les Amèriques, testa a Barcelona i esmenta que és fill de Joan Bertran "militar domiciliat al Castell Empordà, diòcesis de Girona".²⁴¹

En tot cas, això no trencà la relació oligàrquica que mantingué amb Barcelona. El 22 de juliol de 1494 va ser elegit oïdor de compte pel braç militar, un dels sis càrrecs principals de govern de la Diputació del General, per darrere dels diputats. L'1 d'agost jurava el càrrec a Mataró estant, i quinze dies més tard partia cap a Vic, on s'havia reunit el consistori de diputats. El 10 de setembre el veiem arribar a Vic i el 21 fer costat al diputat Vallseca en la qüestió de la prelació en els bancs entre diputats i consellers vigatans. No va ser fins al 9 de febrer de 1495 que tot l'equip de govern tornava a Barcelona (d'on s'havien absentat per l'epidèmia de pesta), amb maces altes i tot el cerimonial pertinent.²⁴² Joan Bertran testava a Barcelona, com ja hem esmentat, el 1499,²⁴³ document que ens sembla indicar les bones relacions que mantingué amb la família de la seva germana, esposa de Bernat de Margarit de Pau i precursora dels Margarits gregorians, ja que assenyalà com a testimonis Francesc de Guimerà i Diomedes Torroella, dos dels quatre gendres.

A tall d'epileg, podríem afegir, finalment, que creiem notar en Sobrequés una certa animadversió envers Joan Bertran. Ja el "volia mort" poc després de 1484, no atorgant-li major "glòria" en vida que la de ser pare de Pere de Margarit; agraït, a més, com devia d'estar al sogre per què li "llegà" el cognom i el senyoriu de Castell d'Empordà.²⁴⁴ Bé, veure Joan Bertran tocat d'aquesta especial gràcia no deixa de ser un punt de vista molt gironí, al qual nosaltres, sempre especulant, en podem contraposar fàcilment un altre: Bertran podia haver-se casat

239. DGC, I, 254. Els escrivans de la Diputació apuntaren el 19 d'octubre següent el fet, escrivint "Francesc Bertran", en lloc de "Joan Bertran", però constaten que es tractava del sogre del malaurat Miquel.

240. CATALÀ [1993] 320, que cita Jaume Marquès i Casanova.

241. CATALÀ [1993] 336.

242. DGC, I, 276, 278, 279, 280 i 289.

243. AHPB, *Notari Pere Pasqual*, manual de testaments, 1495-1501, núm. 191, llig. 73 s. f.

244. SOBREQUÉS [2006] 418.

amb la pubilla de Bernat de Margarit de rebot (havent estat l'enllaç que interessava al clan gironí, el de la germana Violant) i va continuar a Barcelona, des d'on va prosseguir amb els serveis navals i on va desenvolupar diversos càrrecs municipals, no abandonant mai del tot la seva vinculació amb l'oligarquia de la capital, per bé que semblava residir a Castell d'Empordà ja abans de la guerra civil. Durant els primers temps de la contesa, s'afilerà amb l'oligarquia barcelonina, contra Girona, i mai no va acceptar (si hem de creure la intenció del seu testament) la suplantació de cognoms a favor del de Margarit. Tampoc figura entre els marmessors de Bernat de Margarit (sí, en canvi, entre els de la sogra Francesca de Santfeliu, la germana Violant i l'esposa Constança). Tenim, doncs, una certa base per suposar que el llegat castellempordanès mai no el va entusiasmar excessivament (menys encara, potser, la relació personal amb el sogre Margarit).

En canvi, la relació que va mantenir amb la resta de familiars degué ser de tota confiança, ja que a més d'aparèixer com un dels marmessors de la seva germana Violant, de la seva esposa Constança i de la seva sogra Francina, també ho fou del seu fill hereu Pere, qui, per acabar-ho d'acreditar, el féu hereu universal en el testament de 1493 i li extengué poders generals abans d'embarcar-se cap a Amèrica. Suposicions i hipòtesi a banda, podem comprovar, en tot cas, que Joan Bertran va ser alguna cosa més que el pare de Pere de Margarit.

Del seu matrimoni amb Constança de Margarit (1455), fou pare d'almenys dos fills: Isabel i Pere. La primera, nada el 1456, es va casar, com hem dit, amb Jaume Lluís Miquel, senyor de Palau-sator (mort el 1485 a mans dels enfurismats remences que assaltaren Castell d'Empordà), amb descendència.²⁴⁵ Del segon, ens n'ocupem tot seguit.

Els Margarit quatrecentistes i cinccentistes

PERE DE MARGARIT BERTRAN (1455-v. 1498), EL DESCORRIDOR

Les ressenyes biogràfiques el fan néixer el mateix 1455. Ben jove, doncs, entrà al servei de la cort dels Trastàmars menors,²⁴⁶ concretament l'any 1475.²⁴⁷ Joan II devia molt al clan margaritià (pràcticament

245. Consta un Felip Miquel Bertran, fill del matrimoni, que es beneficià d'una deixa de la seva besàvia Santfeliu. AHG, *Notaria de Girona*, GI1-561, f. 34, GI1-560, f. 48r-49r i GI1-561, f. 97r.

246. Seguim, bàsicament, CATALÀ [1993] 324 i ss. Si no és així, n'indiquem la font.

247. CATALÀ [1994] 50. Consta literalment "1485", i creiem que pot tractar-se d'una errada tipogràfica i que ha de ser "1475". Llavors sí que ens quadraria que Pere de Margarit hagués entrat al servei reial amb vint anys i que es casés tres anys més tard, el 1478. Cf. DCA, III, 54, que situa la data d'entrada al servei reial el mateix 1478.

que decantessin la victòria en la guerra civil del seu costat, quasi res), i en consonància amb aquest deute de gratitud admeté al seu servei els pubills de les dues branques Margarit, Lluís de Margarit Bertran i Pere Bertran de Margarit (que acabaria sent Pedro de Margarite Bertran), cosins, no ho oblidem, per partida doble.²⁴⁸ El monarca sense terra els apropiava, així, al futur Ferran II, un jovencell d'una mateixa edat que Luis i Pedro, propiciant una amistat entre els tres que no es perdria amb els anys. Com veurem, Ferran II els confiaria diversos càrrecs i delicades empreses, i cal tenir en compte el fet que Pere bategés el seu primogènit amb el nom del seu cosí, Lluís.

Inicialment, Pere de Margarit va servir de patge al duc de Vilafermosa, a Saragossa, on s'hi devia passar manta anys. Per Vilafermosa és conegut Alfons d'Aragó Escobar (1415-1485), fill natural de Joan II i de Leonor Escobar, un dels millors militars del seu temps. Efectivament, el primer duc de Vilafermosa (1464), comte de Ribagorça (1469) i mestre de Calatrava, dirigí l'expedició contra Conca el 1449, durant la guerra que Alfons IV el Magnànim va mantenir contra Castella; fou un dels vencedors a la batalla d'Aybar (1451), lluità contra Enric I, comte rei intrús, i participà de ple a la guerra civil, estant a Rubinat (1462), setges de Lleida i de Cervera (1464 i 1465), socors de Girona (1467), desfeta del comte Ferry de Vaudemont, etcètera. Posteriorment prengué part en la recuperació de Perpinyà (1473) i en la repressió de l'alçament remença (fets de Corçà). La seva última campanya fou la de la guerra de Granada, en el transcurs de la qual va morir, a Linares.²⁴⁹ Amb ell, ben segur que hi va anar Pere de Margarit, que participà en dita guerra quasi fins al final (1491). El fet d'haver estat al servei de Vilafermosa no vol dir que perdés el contacte amb la règia parella, com ens indica el fet que el 1478 es casés amb una de les dames de la reina Isabel I de Castella, Maria Carrillo, parenta d'Alfonso Carrillo, bisbe pamplonès. El 1485, mort el seu amo, i amb un cert bagatge de coneixements militars, degué ocupar altres càrrecs. El 1490 servia com agutzil de la Santa Inquisició a Saragossa mateix, ciutat on també desenvolupà el càrrec d'arrendador dels drets de peatge d'allí i de Daroca, i es plantava als trenta-cinc anys ben relacionat i amb una considerable experiència militar.

Però és després d'aquesta guerra, el 25 de setembre de 1493, quan la seva vida féu un tomb de cent vuitanta graus. Els Reis Catòlics el van designar per patronejar una de les caravel·les i comandar l'expe-

248. Per la banda dels Bertran eren cosins germans i per la dels Margarit, cosins tercers.

249. COLL [1970] 347-348.

dició militar del segon viatge a Amèrica,²⁵⁰ i en aquesta data salpava cap al Nou Món. El primer viatge havia estat tot un èxit. Cristòfol, Colom, amb una nau i dues caravel·les rònegues, posà els peus al Carib i descobrí, de moment, un grapat d'illots, i posteriorment tot un continent, que posà a disposició dels monarques ibèrics. Aquest segon viatge semblava ser, doncs, el que anava de debò.

El testament del 1493

Conscient de l'enorme risc que assumia per servir el seu rei, havia fet testament el 25 de juny anterior.²⁵¹ El document ens reporta la meitat de tota la informació que posseïm sobre ell, la seva família i el seu patrimoni, aventura americana a banda. Margarit era cavaller de Sant Jaume, un orde militar, tal volta el de més prestigi a la Península, on no era pas gens fàcil d'ingressar. Els seus marmessors eren Gabriel Sánchez, tresorer del rei; Pere Joan Ferrer, militar; el seu pare Joan, l'àvia Francina i l'esposa Maria. Volia ser sebollit a l'església parroquial de Sant Martí de Llaneres, "en el cementiri on reposen els meus predecessors".

Si ens aturem un moment en la personalitat del seu marmessor Pere Joan Ferrer, ens adonarem que es tracta, segurament, del mateix Pere Joan Ferrer Destorrent (1431-1504), senyor de Mataró, nebot de l'abat de Montserrat (president de la Generalitat l'any 1461), que lluità al costat de la Generalitat els primers anys de la contesa civil, i a qui Santiago Sobrequés qualificava d'un dels quatre personatges "més conspicus del règim antijoanista".²⁵² Efectivament, Ferrer havia estat governador dels Comtats, diputat i un dels vencedors a la batalla de Viladamat (1467); posteriorment seria, juntament amb Bertran d'Armendàriz, un dels lloctinents del duc de Lorena a l'Empordà, i com a tal, l'últim dia de maig de 1469, un dels signants de les capitulacions de rendició de Girona. La designació del comte de Pallars com a capità general dels exèrcits catalans a principis de 1471, juntament amb d'altres petits greuges, el van acabar de fer bascular cap a l'òrbita margaritianajoanista, fins a apuntar-se a la defecció massiva que es féu oficial l'11 d'octubre de 1471, i igual que els seus nous companys de

250. Vegeu Víctor Balaguer, segons el qual, Margarit era "capitán de los catalanes aventureros..." (BALAGUER [1862] III, 670), circumstància prou probable i que explicaria que enlloc es faci cap referència a les seves instruccions (procediment militar inherent a la destinació d'un comandament), i també l'escassa entesa amb els militars professionals.

251. CATALÀ [1993] 335-337, reproduïx la breu ressenya amb la qual es va donar a conèixer una còpia del document, mal que "prescindint d'esbrinar la manera com ha vingut a parar al nostre arxiu...". CARRERAS VALLS [1935].

252. SOBREQUÉS [2006] 250.

bàndol a Barcelona fou sentenciat per traïdor. El novembre següent era ferit a la cuixa a la batalla de Santa Coloma de Gramenet. Les gràcies i donacions reials no se li van regatejar pas. A principis de 1472, al Parlament de Figueres, Joan II li confirmà les donacions que ja li havia concedit el duc de Lorena (una opulenta heretat valorada en 40.000 florins), a més del senyoriu del port i la vila de Mataró;²⁵³ el 17 d'octubre de 1472 era armat cavaller pel propi rei, amb motiu de la seva entrada triomfal a la capital catalana.²⁵⁴ Amb posterioritat a la guerra civil, Ferrer lluità contra els francesos per a la recuperació dels Comtats (1474).²⁵⁵ Es tractava, doncs, d'un militar foguejat en el bo de la guerra civil, és probable que, fins i tot, camarada de les guerres de Granada, amb qui Pere de Margarit devia tenir molta confiança, i, malgrat tractar-se d'un "home turbulent [...] d'un temperament impositiu...",²⁵⁶ sembla que l'edat i el pas del temps l'atemperaren inclinant-lo al noble art de la literatura. A finals de segle, escriví un parell de tractats de cavalleria.²⁵⁷

Quant a Gabriel Sánchez, l'altre dels marmessors, direm que era, ni més ni menys, que el tresorer general de la Corona d'Aragó, i un dels oficials de major confiança de Ferran II. Fill d'una nombrosa família de jueus conversos saragossans, fou lloctinent de tresorer general el 1475, i tresorer efectiu el 1481. Un germà seu de nom Lluís fou tresorer i batlle general d'Aragó; un altre, de nom Guillem, fou mestre racional de Catalunya, i un altre, Alfons, el seu lloctinent a la tresoreria. Un quart germà, Juan Pedro Sánchez fou el promotor de l'atemptat mortal contra l'inquisidor d'Aragó (1485), acte que llençà la Inquisició sobre la família Sánchez, per bé que Gabriel i el seu germà Alfons restaren sempre sota la protecció del monarca, el qual va mostrar grans dosi de confiança envers Gabriel. El 1490 es trobava a Écija, i tot fa pensar que acompanyà el seu senyor a la campanya militar contra Granada. El juny de 1493 Ferran II li atorgava poders per despatxar amb l'ambaixador savoia certes diferències existents. Va ser gràcies a Gabriel Sánchez que, probablement, s'esmerçà el finançament del primer viatge de Cristòfor Colom a Amèrica. El març de 1498 el comte rei el recomanava al seu ambaixador a Gènova perquè sobre l'assumpte de què tractaven considerés les cartes i instruccions

253. S'hi afegixen els feus d'Argentona, Cabrera, Vilassar, Premià i el castell de Burriac. COLL [1974] 400.

254. SOBREQUÉS [2006] 271, 283, 300, 306, 312, 323, 328 i 339.

255. COLL [1974] 400. També CATALÀ [1993] 338-339, nòta 47.

256. Segons especulava CATALÀ [1993] 338. Vegeu, sobre aquest personatge, l'assaig biogràfic de CARRERAS CANDI [1892] i MONCLÚS [1984].

257. FERRER [1898].

de Sánchez, com si fossin seves directament “y lo que el os scriviere, vos mando y encargo consignar como si yo mismo os lo scribiesse”. Posteriorment, fou jurat en cap a Saragossa. Morí a Segòvia el 1505.²⁵⁸

En les deixes als fills que féu Pere de Margarit, ens assabentem que, en la quinzena d'anys de vida marital amb Maria Carrillo, havia estat pare d'una nombrosa mainada, per ser exactes tres nois, tres noies i un altre en camí; la capacitat reproductora del matrimoni Margarit-Carrillo tocava ben bé a nadó per bienni... El gran era en Lluís, a qui llegava vint-i-cinc lliures i feia primer substitut en l'herència (rere del seu pare Joan); el segon fou Alfons, a qui també llegava vint-i-cinc lliures i per qui pregava al rei que l'admetés a la cort “agregant-lo als altres familiars i domèstics”; el tercer, Pere, també tenia les seves vint-i-cinc lliures. De les filles, la gran semblava que era Caterina, la primera esmentada, que ja era monja bernarda a Sant Climent de Toledo, i a qui deixava un centenar de lliures (per bé que gestionades pel regidor de la ciutat...). L'altra filla era Constança, a qui deixava vint-i-dos mil sous, a més d'un miler per repartir entre les donzelles pobres casadores. Hem parlat de tres noies, i encara que el testament no l'esmenta, existia una Violant, mencionada en el testament de Joan Bertran (1499) i que deu ser “la que porta la meva muller en el seu ventre”, destinada a l'església si era femella. Aquesta prole devia augmentar encara més a la tornada de Pere de Margarit de l'aventura americana, ja que el privilegi de 20 de gener de 1499 amb el qual Ferran II concedí a Maria Carrillo els quatre-cents sous jaquesos que ja havia concedit al seu espòs el 1491, a Santa Fe estant, esmenta dues minyones fins llavors desconegudes: Jerònima i Anna.²⁵⁹ Quant a l'esposa, Pere de Margarit va tenir cura de confirmar-li el dot de dos-cents mil maravedisos, que havia rebut de la duquessa de Vilafermosa, Leonor de Sotomayor de Portugal. Li deixava la casa amb l'hort que posseïa a Saragossa, prop del portal de Sancho i del monestir dels Predicadors i de l'església de Santa Llúcia. L'hereu era el pare, Joan Bertran, i en segon terme, el fill Lluís; els segons substituïts eren successivament els fills per ordre de primogenitura. La confiança que atorgava al pare se superava encara més si sabem que rere el testament anaven uns poders generals al seu favor.

Pel motiu que fos (incomprensible, en principi), el testament va ser publicat (molt abans d'hora) l'1 de desembre del mateix any de 1493, a instància de Maria Carrillo. Com podrem veure, encara faltava

258. CATALÀ [1993] 263-270.

259. La concessió era per a la vídua Maria Carrillo “relictis vobis Maria de Carrillo, uxore sua & Ludovico, Alfonso, Petro, Constantia, Catherina, Hieronima & Anna, filiis vestris...”. AHCB, *Parimonial*, III, llig. 8 i llig. 23.

molt de temps perquè aquesta mesura fos necessària, ja que situem la mort de Pere de Margarit uns cinc anys més tard, vers 1498.

*L'aventura americana*²⁶⁰

La crònica de Pere de Margarit a les Amèriques és la crònica d'una desavinença amb el celebèrrim Cristòfor Colom. No hi ha gran cosa a dir. Havent arribat a l'illa de Santo Domingo, Colom li confia el govern del fort de Santo Tomás, a la regió de les mines de Cibao. Les instruccions que li deixà, datades el 4 d'abril de 1493, són prou eloqüents del caràcter de la seva comesa i de la confiança que Colom dipositava en Margarit, a qui ja havia encomanat manta missions d'allò més delicades.²⁶¹ En aquestes instruccions,²⁶² Colom li manava estructurar a discreció l'host de quatre-cents homes que li deixava en comandament, i amb ella explorar la resta de l'illa, aproximar posicions amb els nadius i, un cop guanyada la seva confiança, capturar el seu cap Catxonaboa. En el document, Colom li concedia "el mismo poder que yo he, de Sus Altezas de Visorey e Capitán General destas Indias...", o sigui, el feia el seu àlter ego.

Però no van tardar a aparèixer disconformitats, ja que Colom havia deixat establert un Consell i no semblava entendre's ben bé qui dels dos estava per damunt, si Margarit o bé el Consell. Al capítol núm. 100, Bartolomé de Las Casas²⁶³ explica que Margarit, tirant de "sus pundonores", no va voler sofrir aquella subordinació i que "le reprendían lo que hacía y consentía hacer contra los indios, o porque se estaba quedo no andando por la isla señoreándola como el Almirante le había dejado mandado por su instrucción."²⁶⁴ Hi ha més versions dels fets. Gonzalo Fernández de Oviedo²⁶⁵ assegurava que les discòrdies eren entre Colom i el pare Boïl, l'eclesiàstic català que també els acompanyava en aquesta segona expedició (per causa d'haver fet penjar Colom un català), i que era Margarit qui feia de mitjancer posant pau, pacificant els ànims i reconciliant-los; segons manifestava, Margarit sempre es mantingué lleial a Colom i ressaltava el seu esperit de sacrifici i la humanitat envers els indígenes. Per acabar d'adobar la

260. Seguim, bàsicament, CATALÀ [1993], de qui manllevem bona part de la bibliografia colombista que citarem en aquest apartat. També CATALÀ [1994].

261. MADARIAGA [1944] 375.

262. FERNÁNDEZ NAVARRETE [1858-1859] I, 365. Reproduïdes a: MARTÍ [1918] 36 i ss., i a CATALÀ [1993] 326-330.

263. LAS CASAS [1875].

264. CATALÀ [1993] 330.

265. FERNÁNDEZ OVIEDO [1851-1855], citat per CATALÀ [1993] 333.

qüestió, arribaren a l'illa tres vaixells dels quals desembarcà Bartomeu Colom, un germà manaire de l'Almirall.

Sigui com vulgui, abans que Colom tornés a Santo Tomás (després d'haver descobert i explorat Cuba i Jamaica) a finals de setembre de 1494, Margarit i Boil n'havien marxat, tornant cap a la península Ibèrica en un dels tres vaixells que havien arribat, i ho havien fet sense llicència del seu cap. Un cop davant dels Catòlics, alguns autors acusen Margarit de pretendre enterrar la llegenda americana, negant la riquesa d'aquella terra, tirant per terra les expectatives que es tenien d'explotar un nou continent; no hi havia or, i la despesa que es podria esmerçar cercant algun benefici seria molt més gran que tot el que en poguessin treure. Per a alguns, les desacreditadores declaracions de Margarit van significar l'inici de la llegenda calumniadora que perseguiria Colom fins al final; d'altres autors, exculpen el nostre personatge. Allò que sí que és cert, perquè està documentat, és que, quan Colom va tornar, no va mostrar cap ressentiment envers Margarit. I, encara, en el seu informe de l'expedició als monarques, l'Almirall recomanava el castellempordanès. El text ha estat reproduït més d'un cop,²⁶⁶ però no resulta pas sobrer:

Ítem. Porque Mosén Pedro Margarite, criado de Sus Altezas, ha bien servido y espero que así lo hará en adelante en las cosas que le fueren encomendadas, ha habido placer de su quedada aquí [...] suplicaréis a Sus Altezas que en especial a dicho Mosén Pedro, es casado y tiene hijos, le provean de alguna encomienda de la orden de Santiago, de la cual él tiene el hábito, porque su mujer e hijos tengan en qué vivir.

Gràcies a aquesta recomanació, va ser segurament que Margarit es veié beneficiat amb una comanda pensionada anualment amb trenta mil maravedis, la qual passà, a la seva mort, a l'esposa Maria Carrillo.

Com a epíleg d'aquest apartat, aprofitem l'avinentesa per desmentir, si més no posar en dubte, l'afirmació del doctor Marquès Casanovas segons la qual Pere de Margarit descobrí unes illetes en el viatge de retorn i els imposà el seu cognom anomenant-les illes Margarides. La dada prové del memorial que vers 1660 Josep de Margarit elevà al rei de França i que diu, textualment:

Et en suite is s'embarqua dans cette hereuse armée de Fernand Cortes qui conquît le Perou & Pierre descouvrit & donna le nom aux Isles Margarites, qui sont auprès de la ligne Equinoctiale;

266. CATALÀ [1993] 333-334, que el traslladà de MARTÍ [1918] 34, i que tornà a reproduir el text a CATALÀ [1994] 50.

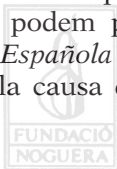
comme écrivent Blasco Aragonois, liv. I, chap. 20 & Bosc en son liv. I, chap. 13 des tiltres d'honneur de Catalogne.²⁶⁷

De fet, Bosch cita Balasc d'Aragó i no esmenta per a res dites illes.²⁶⁸ S'oposa a la versió el pare Las Casas, que afirma que fou el propi Colom qui les va albirar per primer cop, i fou també ell qui les batejà amb el nom de Margarides, en honor, probablement, de la infanta Margarida, la jove dels Reis Catòlics, recentment enviudada.²⁶⁹ Ens quedem amb la sibil·lina observació amb la qual creiem que Pella i Forgas ironitzà sobre l'episodi en localitzar les aitals illes a la Polinèsia: "Si són aquestes, hauria estat dels primers descobridors del mar Pacífic."²⁷⁰

Un retir forçat?

D'ençà de la tornada de la comesa americana, Margarit sembla que es va retirar a Castell d'Empordà, d'on no es va moure fins al final dels seus dies, vers 1498.²⁷¹ La seva mort l'hem de situar entre 1497, data del fogatjament general que el localitza encapçalant Castell d'Empordà amb el nom castellanitzat,²⁷² i els primers dies de gener de 1499, quan Ferran II expedia des d'Ocaña, un privilegi a nom de Maria Carrillo, vídua, pel qual se li concedien els quatre-cents sous jaquesos que ja el 1491, a Santa Fe estant, li havia concedit al seu espòs.²⁷³ Aquesta dada és coincident amb el testament del seu pare Joan Bertran, protocol·litzat en un determinat mes de 1499 i en el qual deixava hereus els néts, sense esmentar per a res el fill, perquè ja era difunt.

Podria semblar, per tot l'enrenou suara esmentat, que aquest retir vingué obligat per les circumstàncies polítiques, però ens consta una versió més mundana que no podem passar per alt, segons la qual Pere de Margarit tornà de *La Española* infectat de sífilis, i que aquesta malaltia podia haver estat la causa del seu traspàs pocs anys més

267. *Au Roy...* (requête de don Joseph de Marguerit, mis. d'Aguilar). Bibliothèque Nationale de France [= BNF], Z Thosy-69, f. 2. No es pot dir que els Margarit estiguessin gaire ben informats de les proeses del seu avantpassat quan el feien conquerint el Perú amb Hernán Cortés...

268. BOSCH [1628] 60.

269. CATALÀ [1993] 334-335 i CATALÀ [1994] 52.

270. PELLA [1930] 11 n. 11.

271. El 30 de maig de 1498, Maria Carrillo signa com a administradora de la baronia, i l'any 1507 el seu successor Lluís figura ja com a senyor de Castell d'Empordà. LAZERME [1975-1977] II, 316.

272. IGLÉSIES [1991] I, 339. Català observa que la mateixa font el situa igualment amb domicili a Barcelona (p. 115). CATALÀ [1993] 335.

273. Hem trobat sengles còpies de la concessió a AHCB, *Patrimonial*, III, llig. 8 i 23.

tard.²⁷⁴ No ho podem saber mai del cert, tot són sospites sense confirmar. El cronista Gonzalo Fernández de Oviedo assegurava haver-lo vist el 1496, ja investit de comanador, i diu que “andava doliente é se quexava tanto, que tambien creo yo que tenia los dolores que suelen tener los que son tocados desta passion, pero no le vi buas algunos”. El metge sevillà Ruy Díaz de Isla²⁷⁵ assegurava haver assistit, el març de 1493, molts mariners infectats d'aquest “mal serpentino”, a bord precisament de la nau que comandava Colom. De Barcelona, s'hauria escampat a tot Europa. Coincideix amb una de les primeres notícies sobre la malaltia, confessada en una carta del metge messinès Nicolò Scillacio, que el 1495, des de Barcelona, escriví a un col·lega sobre el particular, apuntant: “vidiesse se oculi Petrus Margarita”.

En qualsevol cas, no està prou clar que la sífilis provingués del continent americà, cosa per la qual Pere de Margarit, si la va patir, podria haver-la contret perfectament a la Península, inclús abans d'emprendre el viatge a Santo Domingo, incubant una infecció que es faria impossible de suportar i que explicaria, més que cap altra cosa, la seva sobtada tornada l'any 1494, també la commiseració de Colom, la prebenda reial i l'autorització per retirar-se a les seves possessions. D'altra banda, se sap que la malaltia ja existia a Europa molt abans, i que allò de què segurament es van infectar els primers descobridors colombins devia ser més aviat pian (també coneguda com frambèsia tropical), una espiroquetosi molt similar a la sífilis,²⁷⁶ una dolència que, sense un adequat tractament a base de penicil·lina pot danyar la pell i els ossos, afectar l'aparença i la capacitat de moviment i, així mateix, comportar deformitats a les cames i al rostre. Si no anem gaire desencaminats en la nostra hipòtesi, no és estrany que volgués retirar-se del servei i que se li donessin totes les facilitats per fer-ho.

La mainada Margarit-Carrillo

Pel que fa, finalment, a la descendència de Pere de Margarit Bertran, ja hem dit que va tenir vuit fills, i sembla que no tots van superar la infantesa. Almenys eren vius encara tots els fills mascles el 1499, quan testava l'avi Joan.²⁷⁷ La gran devia ser, com hem observat, Caterina, primera a ser esmentada en el testament de Pere de Margarit de 1493, que

274. CATALÀ [1993] 340-341.

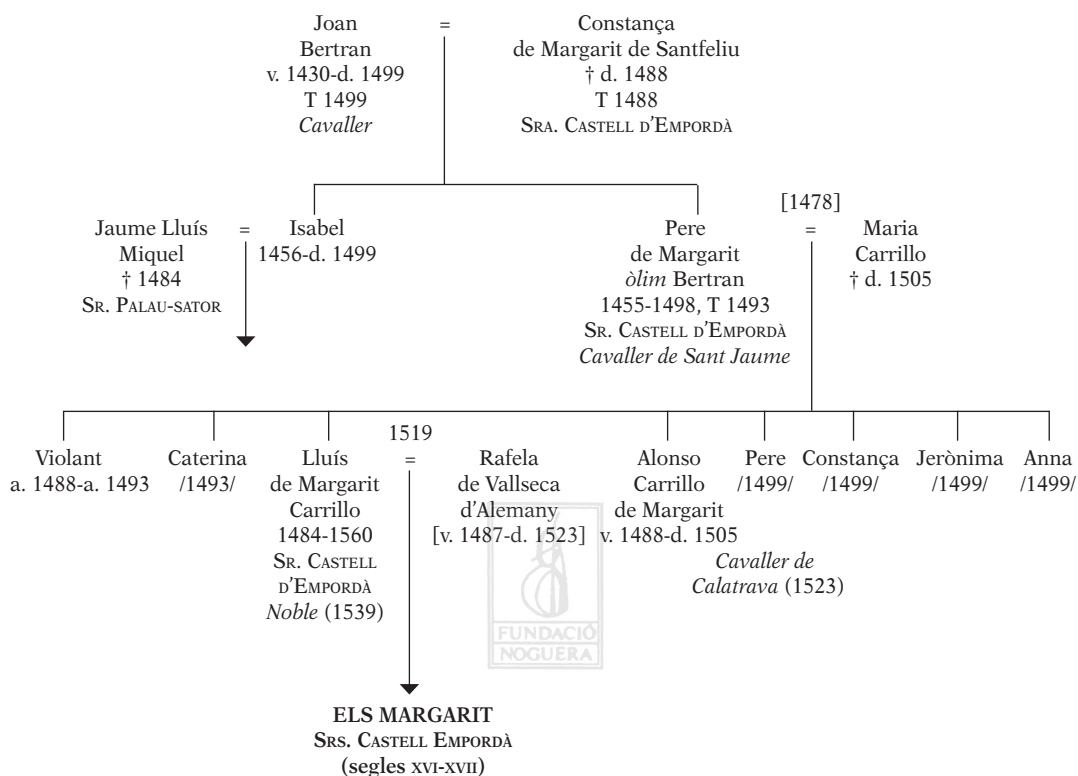
275. DÍAZ [1542], citat per CATALÀ [1993] 340.

276. FAJARDO [1996] 34.

277. AHPB, *Notari Pere Pasqual*, manual de 1495-1501, núm. 191, llig. 73, p. 186-188.

amb pocs anys ja era ingressada com a monja bernarda a Sant Climent de Toledo.

D'Alfons, no sabem si s'acabaren complint els desitjos del seu pare que entrés a la Cort, però sí que ingressà a l'orde de Calatrava el 1523, que acabà heretant les propietats de Saragossa,²⁷⁸ i que morí amb posterioritat a 1539. En aquesta data, rebia privilegi de noble el seu germà Lluís, i en ell apareixia per documentar els antecedents dels seus mèrits, "Alfonsi Carrillo Margarit, domestici nostri, nobilis qua domus nre., ejus fratris",²⁷⁹ de la qual cosa deduïm que, si més no, residia a la cort de Carles I.

278. CATALÀ [1993] 335 i CATALÀ [1994] 52.

279. AHCB, *Patrimonial*, sèrie III, llig. 8. El regest consta en una còpia traslladada per Dídac de Monfar a tall de registre documental, potser un primer intent d'ordenar i inventariar l'arxiu de la família Margarit, a mitjan segle XVII.

No sabem res de la resta de fills, Pere i Constança. I s'hi haurien d'afegir encara tres filles que el testament de 1493 no esmenta. La primera, Violant, que apareix en sengles testaments del 19 de juny de 1488 de l'àvia Constança i la besàvia Francina,²⁸⁰ les quals li deixen un centenar i cinquanta lliures, respectivament, per col·locació en matrimoni. Si abans de 1493 va casar-se (o va morir), això explicaria que no aparegués en les darreres voluntats paternes. Havia de ser la gran (no, en canvi, Caterina), ja que les seves àvia i besàvia només l'esmenten a ella d'entre els fills del seu fill Pere, perquè devia ser l'única nascuda llavors. Queden Jerònima i Anna, esmentades al privilegi de 1499, de les quals no sabem res més, encara que no els augurem gaire futur, ja que, si és cert que Margarit va patir la dolència que hem esmentat, el més segur és que la mare i les dues filles petites acabarien estant igualment infectades. Si fou així, els seus decessos no els hauríem de situar gaire lluny del de Pere de Margarit.

LLUÍS DE MARGARIT CARRILLO (1484-1560)

Era el fill gran de Pere de Margarit Bertran i Maria Carrillo quan l'avi Joan Bertran testà el 1499 i el nomenà hereu, esmentà la circumstància que el seu nét Lluís tenia quinze anys,²⁸¹ cosa que situa el seu any de naixement vers 1484. Ultra les dates en les quals va rebre els sagraments al llarg de la seva existència, no són gaire abundants les notícies sobre aquest Margarit, que es constitueix, certament, com un dels més desconeguts.

El 24 de maig de 1509 féu una *regoneixença* al bisbe gironí "de la meytat del dècimo de Castell Empordà y de la Batllia de sach de dit terma". Sembla que s'hauria de recular fins al 1362 per trobar la documentació on consti l'entrellat d'aquest extracte;²⁸² en tot cas, no sona gens bé per als Margarit el fet d'haver de compartir delme amb la mitra gironina. A mitjan desembre de 1525, el seu procurador Pere Sunyer reconeixia, pel bisbe, el delme de Castell d'Empordà davant del notari Rafel Masó.²⁸³

280. AHG, *Notaria de Girona*, GI1-561, f. 34, GI1-560, f. 48r-49r i GI1-561, f. 97r.

281. AHPB, *Notari Pere Pasqual*, manual de 1495-1501, núm. 191, llig. 73, p. 186-188.

282. "Reglament sobre la dècima de Castell Empordà treta del llibre vert que-s troba en la Scribania y Arxiu Major del Sr. Bisbe de Girona". Tant aquesta nota com l'anterior de la *regoneixença* consten al trasllat de Dídac de Monfar. AHCB, *Patrimonial*, sèrie III, llig. 8.

283. ADG, *Pergamins de la Mitra*, calaix 1, núm. 122, ref. 1.681. A la nota del catàleg consta 1425, però és obvi que ha de ser 1525.

El privilegi de noblesa

El 26 de juny de 1539, Carles I li concedí privilegi de noblesa. No posseïm còpia del document, però el coneixem amb la data exacta per un regest.²⁸⁴ Aquesta data, juntament amb un comentari d'Albertí, ens posen sobre la pista del motiu de la concessió règia. Efectivament, encara que no ho hem trobat ratificat, ni hem pogut comprovar-ho enlloc, Lluís de Margarit podia haver pres part en les guerres d'Hongria contra els turcs, ja que, com afirma Pella i Forgas, "era natural" que "no deixés en tan bona ocasió rovellar l'espasa dels seus avantpassats", i afegeix que exercí de capità general a l'exèrcit de l'emperador.²⁸⁵ El càrrec de capità general (comandament suprem) de l'exèrcit ens sembla exagerat, ja que llavors constaria a la bibliografia amb més profusió; tanmateix la circumstància d'haver servit militarment als confins de l'Imperi no ens sembla tan escabellada, ja que van ser molts els cavallers catalans que, seguint el seu comte rei (i emperador), acudiren el 1532 a la defensa de Viena, assetjada pels turcs tres anys abans, i encara en perill.²⁸⁶ L'oposició dels reforços tramesos des d'arreu d'Europa impedí l'exèrcit otomà apropar-se novament a la capital austríaca, i acabat el perill finalitzà la campanya militar i tothom tornà a casa. Sens dubte, el primer dels Àustries hispànics volgué recompensar el gest dels seus súbdits catalans i Margarit fou un d'ells. No ens coincideix tant l'edat que devia tenir els primers anys de la dècada dels trenta del segle XVI, quasi la cinquantena, una edat de la qual el seu pare no havia passat...

És possible que Lluís de Margarit s'estigués una temporada per terres hongareses, però el 1539, com hem vist, ja es devia trobar de tornada a Catalunya. A partir de llavors, trobem un seguit de notícies que, malgrat que són d'escassa transcendència, no deixarem de consignar. El 7 de novembre de 1539 consten sengles préstecs que se li fan de quinze i de divuit lliures, per al lluïsmen d'un censal del benefici de Santa Maria de Corçà, i a mitjan gener de 1540 eren seixanta lliures, per al lluïsmen d'un censal de la causa pia fundada per Miquel Alrà,

284. AHCB, *Patrimonial*, sèrie III, llig. 8. També al memorial *Au Roy...* (requête de don Joseph de Marguerit, mis. d'Aguilar). BNF, Z Thosy-69, f. 2-3, on es recalça l'encapçalament del privilegi: "Aloisius Margarit cujus est Castrum Empurda, qui jamdiu ab antiqua progenie stirpeque generosa originem ducit..."

285. ALBERTÍ [1966-1970] III, 55. En el nostre afany per verificar aquesta dada, ens va descoratjar força comprovar que l'autor errava en esmentar, com a fill de Lluís de Margarit, Leandre (que en seria el nét i no el fill...). Tampoc afina gaire, genealògicament parlant, PELLA [1930] 12.

286. S'ha consignat la participació de cavallers com Galceran de Cardona, Joan Boscà o Jeroni Agustí. GARCÍA CÁRCCEL [1985] II, 48. Sobre aquest setge, vegeu FERRI [1989].

a Sant Feliu de Girona.²⁸⁷ Són dades que, si més no, ens el situen a casa a finals d'aquesta dècada.

Actuacions jurisdiccionals

Més transcendent fou la topada que va tenir amb el bisbat gironí aquell mateix any. Si hem de fer una semblança del que degué ocórrer, ens inclinem a pensar que Lluís de Margarit prohibí (publicant-ho amb els corresponents bans) l'entrada de bestiar forà dins de la seva baronia.²⁸⁸ Aquesta mesura era típica dels senyors jurisdiccionals del nord, ja que entre els ingressos baronials comptaven l'herbatge (també dit "paciència", de pasturar), o sigui, el lloguer dels seus camps d'herba perquè pasturessin els ramats de l'inquilí. Si altres ramats no autoritzats hi pasturaven, l'amo d'aquelles herbes hi sortia perdent.²⁸⁹ Doncs, bé, sembla que Francesc Salvany, àlies *lo Sicilià*, carnisser del castell de la Bisbal (jurisdicció de la mitra), hi dugué el bestiar que tenia a cura, i Lluís de Margarit manà de seguida Francesc Bussa, un dels seus vassalls, a pignorar-lo. Per descomptat, Salvany al·legà que el bestiar pasturava en zona de la Bisbal (al camp de la torre de Moruny, de Viladevall). Les autoritats episcopals no centraven la qüestió en el dret de Margarit a pignorar bestiar forà dins de la seva baronia, sinó, lògicament, en el lloc exacte on pasturava el bestiar quan va ser pignorat, però ningú no es va fixar de qui era, concretament, el terreny sobre el qual pasturava el ramat i, per tant, a quina jurisdicció pertanyia. Deduïm que l'afer degué decantar-se a favor de Margarit, ja que el 24 de febrer de 1541 el bisbe de Girona signava poders a favor de Benet Finó, donzell, i de Bernat Cases, majordom, per tal de concordar amb Margarit "les qüestions pendents sobre els termes entre aquest lloc i la Bisbal".²⁹⁰ Forçar la mitra a seure per aclarir la qüestió dels límits termenals d'ambdues jurisdiccions ens suggereix una resolució jurídica més favorable a Margarit que no pas al bisbat.

Pledejar contra l'Església no era barat. De les poques dades que tenim per calibrar la salut financera d'aquest Margarit, són els capítols

287. ADG, U-326-02161, f. 128v; U-326-02174, f. 135v.

288. Seguim el procés que li obrí el fiscal de la mitra, consultable a ADG, *Processos Moderns*, C001, reg. 182, f. 182.

289. El món jurídic rural català d'època moderna està ple d'aquests casos. Vegeu OLIVARES [2000]. Més endavant veurem com altres barons casteltempordanesos, com ara Josep de Margarit, també van maldar per defensar l'herbatge d'una de les seves jurisdiccions. Vegeu, a tomb d'això, l'episodi d'assalt i setge contra el castell de Preixens. GÜELL [2007c] 73-74.

290. ADG, D-220-00625, f. 340.

matrimonials del fill Pere amb la primera esposa, Violant Sunyer de Santceloni. El dot que els Margarit reberen fou de trenta mil sous, dels quals només una tercera part eren en efectiu, essent la resta en censals. A més, una de les clàusules especificava que: “dels dits deu mília sous, dos-cents sinquanta sous se hagen a convertir e convertescan en luytió y recuperatió de aquells censos, taschas y alodials senyorias que los dits mossèn Luis de Margarit y Raphaela, muller sua, tenen venuts ab carta de gràtia...”²⁹¹ No és que dotze lliures i mitja siguin cap quantitat, però precisament el fet que Lluís de Margarit hagués de confiar en el dot de la seva jove per reunir-los, ens fa pensar que la liquiditat econòmica podia haver estat, almenys en aquells anys, un problema.

Un grapat d'anys més tard, tornem a veure Lluís de Margarit embolicat en un altre tèrbol afer, que no deixa d'aportar-nos dades subliminals sobre el seu caràcter. Pel que sembla, vers mitjan 1546, existia una discòrdia entre dos dels seus vassalls (Bernardí Vidal i Martí Trias) al voltant de l'adquisició d'una casa a la Bisbal. Per posar-hi fi, Margarit els convocà tots dos al castell i els féu signar un document de concòrdia que prefigurava la compravenda de l'immoble, actuant ell mateix com a notari. El document que ens n'informa és el de les al·legacions del 4 de setembre de 1548, a favor i en contra, aquestes últimes a càrrec del jurista Gerra,²⁹² que desautoritzava l'actuació extralimitada de Margarit en erigir-se amb la funció de la fe pública i, per tant, advocava per la nul·litat de la concòrdia aconseguida.

L'última actuació jurídica a nom de Lluís de Margarit la consignem el primer dia de març de 1549, quan establia a favor de Bartomeu Anglada un terreny a la partida Costes, de set vessanes, a cens de sis diners.²⁹³ L'establiment emfitèutic és una de les manifestacions més incontestables d'exercici de jurisdicció sobre un territori, i aquest és el primer d'una llarga sèrie que hem trobat dels Margarit.

Cal consignar igualment que Lluís de Margarit exercia una certa jurisdicció baronial sobre Monells. Així consta en la venda de dues mitgeres de terreny a Monells que alienarà el seu fill Pere, i per les quals el pagès monellenc Joan Tries satisfeia a mitjan setembre de 1541 divuit sous per a cens anual a Lluís de Margarit “domini dicti castrí...”²⁹⁴

291. AHPB, *Pergamins*, Sèrie A, núm. 685.

292. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 6, notari germans Payr, 1533-1560, f. 20-21.

293. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 6, notari germans Payr, 1533-1560, s. f.

294. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 1, 1547-1561, s. f.

Els Vallseca, la família política

Lluís de Margarit Carrillo es casà durant el segon lustre del segle xvi amb Rafela de Vallseca d'Alemanya (1489-1560) i només se li coneix el fill que el succeí, Pere de Margarit de Vallseca. De la seva esposa, sabem que era filla del magnífic Guerau de Vallseca i de Constança d'Alemanya de Cervelló de Cartellà.²⁹⁵ Així com ho desconeixem gairebé tot sobre els progenitors de Maria Carrillo, amb Rafela de Vallseca, en canvi, és ben diferent.²⁹⁶ La família podia remuntar la seva noblesa molt més amunt que no pas la dels Margarit, concretament a la primera meitat del segle xii i la seva evolució, vinculada a la urbs barcelonina, estava adornada per militars, almiralls i jurisperits de prestigi nacional.

L'avi de la novella esposa, Jaume Genís de Vallseca Bertran († 1466), era nebot valencià de Joan Bertran, ja que la seva mare Serena era filla de Francesc Bertran i, per tant, neboda de Pere Bertran. Lluís de Margarit era, doncs, cosí tercer del seu sogre. Jaume Genís fou un abrandat partidari de la Busca i, com a tal, es va fer mereixedor de la confiscació reial de tots els seus béns (1451). Durant la guerra de Joan II no es va moure del bàndol de la terra, entrant el 1463 en la trentadosena que assessorava els consellers. Morí el 1466, més tard del que ho havia fet l'hereu Jaume, cosa per la qual l'heretà el secundogènit.

Guerau de Vallseca Vicenç († 1507), el sogre de Lluís de Margarit, era tota una peça. El seu pare el féu entrar de cambrer del conestable Pere de Portugal, però aviat dirigí els esforços a treure el màxim profit de la seva privilegiada posició i es convertí en quintacolumnista de la causa francòfila a la cort de Barcelona. Tantes foren les discòrdies que el seu posicionament propicià, que, juntament amb els Desplà, va ser arrestat per les autoritats, empresonat i, possiblement, torturat. Un cop alliberat, Vallseca no tardà a canviar de bàndol i sumar-se a les files joanistes. Ho féu arrossegant Joan de Beaumont, gran prior de Navarra, que desarmà els catalans que hi havia a Vilafranca del Penedès i entregà la vila, amb tots els proveïments i l'armament que tenia, a Joan II. La queixa sentida del Dietari de l'Antic Consell Barceloní, sobre l'actitud rebel de Guerau de Vallseca, ens assabenta, a més, que l'home havia rebut grans donacions del conestable, entre les quals l'assignació del béns de Ferruix Bertran²⁹⁷ "que valien passats xxxa. milia

295. LAZERME [1975-1977] II, 316.

296. SAROBE [2007b] 298-305.

297. Ha de ser, certament, el Bertran que creiem haver encertat a qualificar d'"intrús", en pertànyer a una família homònima diferent a la dels Bertran de Gelida. Ramon Sarobe intueix un parentiu entre ells. SAROBE [2007b] 300.

florins”.²⁹⁸ A més d’això, s’aprofità del parentiu amb el senyor de Gelida (recordem Francesc Bertran de Malla, descendent dels primers Bertran) per introduir-se al seu castell i, amb ajut d’una trepa de galifardeus que va llogar, capturar-lo i fer-s’hi amo, no essent aquesta l’última bretolada que va cometre: “E après successivamente ne féu altra, e altra, de les quals me callaré per amor de sos parents.” No va ser fins molts anys més tard que Vallseca desenvolupà un càrrec públic a Barcelona. El 1486 era elegit mostassaf, però quan també obtingué el càrrec d’agutzil reial els consellers barcelonins van posar el crit al cel, i aconseguiren que, des d’aleshores, el virrei Enric d’Aragó els acceptés terna de l’ofici. A principis de 1489 es veié embolicat en un tèrbol episodi duelístic. Per causa d’una disputa “agra” amb el batlle general Joan Sarriera, amb motiu d’una herència, Vallseca li envià un desafiament a través del qual el desafià a donar-se coltellades a peu armats amb sengles atxes de ferro. Si els edils barcelonins no semblaven haver estat gaire conformes amb l’elecció de Vallseca per al càrrec d’agutzil reial, ens imaginem com es devien sentir el 21 de desembre de 1498, quan se celebrava la primera cerimònia d’extracció de consellers per insaculació (procediment recentment establert per Ferran II) i sortia Vallseca com a conseller en cap. Aquell primer exercici insaculatori també beneficià un cosí seu, Francí Guerau de Vallseca, que fou diputat reial. Posteriorment, Vallseca encara detingué un parell de càrrecs més, fou veguer de Barcelona des de 1495, i ho tornà a ser després de deixar el càrrec de conseller en cap, el 1499; fou així mateix batlle l’any 1506. Morí els primers dies de juny de 1507, probablement, a la seva Torre Sobirana d’Horta.

El succeí el fill Miquel de Vallseca (1495-1570), també batlle (1530) i conseller (1550) i síndic a la Cort de 1563, essent femenina la resta de descendència: Rafela, l’esposa de Lluís de Margarit; Serena (1491-1562), casada amb Benet Saiol; Anna, que fou monja, i Isabel (1499-1562), que casà amb Joan de Gualbes, regent de la Cancelleria.

Per acabar amb el capítol relatiu a Lluís de Margarit Carrillo, fem notar que va ser l’últim Margarit que enllaçà amb l’oligarquia barcelonina, com fins llavors havia estat fet amb Bertrams i Vallseques, i que el pròxim segle, fins ben entrada la dissetena centúria, els hereus Margarit que seguiran enllaçarien amb pubilles empordaneses (Sunyer, Gallart, Vilanova o Biure).

298. Seguim SAROBE [2007b] 299.

PERE (II) DE MARGARIT DE VALLSECA (1524/25-1590)

El primer document en el qual actuà el fill i hereu de Lluís de Margarit fou als seus capítols d'esponsalici, el 3 d'agost de 1544. El document²⁹⁹ esmenta que tenia dinou anys; la núvia, Violant Sunyer de Santceloni, era una gironina de catorze. Això ens situa el naixement de Pere de Margarit o bé el 1524 o el 1525. Com era costum en la família Margarit, el primogènit ho heretava tot, i era als capítols matrimonials quan se li feia donació (més aviat, traspàs) de l'heretat, com així, de fet, va ser, reservant-se els donadors l'usdefruit vitalici més un remanent de sis mil sous per testar.

Els Sunyer, de Girona

Els Sunyer, per raó de l'enllaç, consignaven una suma considerable per al dot, trenta mil sous (mil cinc-centes lliures), però només una tercera part era al comptat, la resta l'aportaven a través de quatre censals creats. La filiació que apareix al document, juntament amb els diferents propietaris d'algun dels censals donats, ens ha permès recompondre considerablement un esquema genealògic per bé que amb alguna llacuna. Violant era filla de Guillem Sunyer Guinard, difunt, i de Jerònima de Santceloni. Els Sunyer eren una família de ciutadans de Girona força acabalada, que es podia remuntar al segle XIII.³⁰⁰ Efectivament, apareix un Guillem Sunyer, detenint el càrrec de batlle el 1262, i al llarg de la següent centúria també ho fan altres batlles, amb el mateix nom (1359), i veguers i sotsveguers (1385 i 1398).³⁰¹

La vídua i el germà gran, Guillem Sunyer de Santceloni, de divuit anys, eren els actors per part de la família de la núvia. Aquest Guillem Sunyer Guinard era el major dels fills de Gabriel Sunyer Serra i Brígida Guinard, i exercia d'oïdor a la Reial Audiència, amb casa parada a Barcelona, on gaudia de biblioteca.³⁰² N'hi havia dos més de germans, Rafel i Joan. Aquest Joan, doctor en dret, arribaria a ser donzell, es casà amb una Gualbes i serà el punt de partida del relleu de la família a l'òrbita nacional. Un fill seu, Felip de Sunyer de Gualbes,

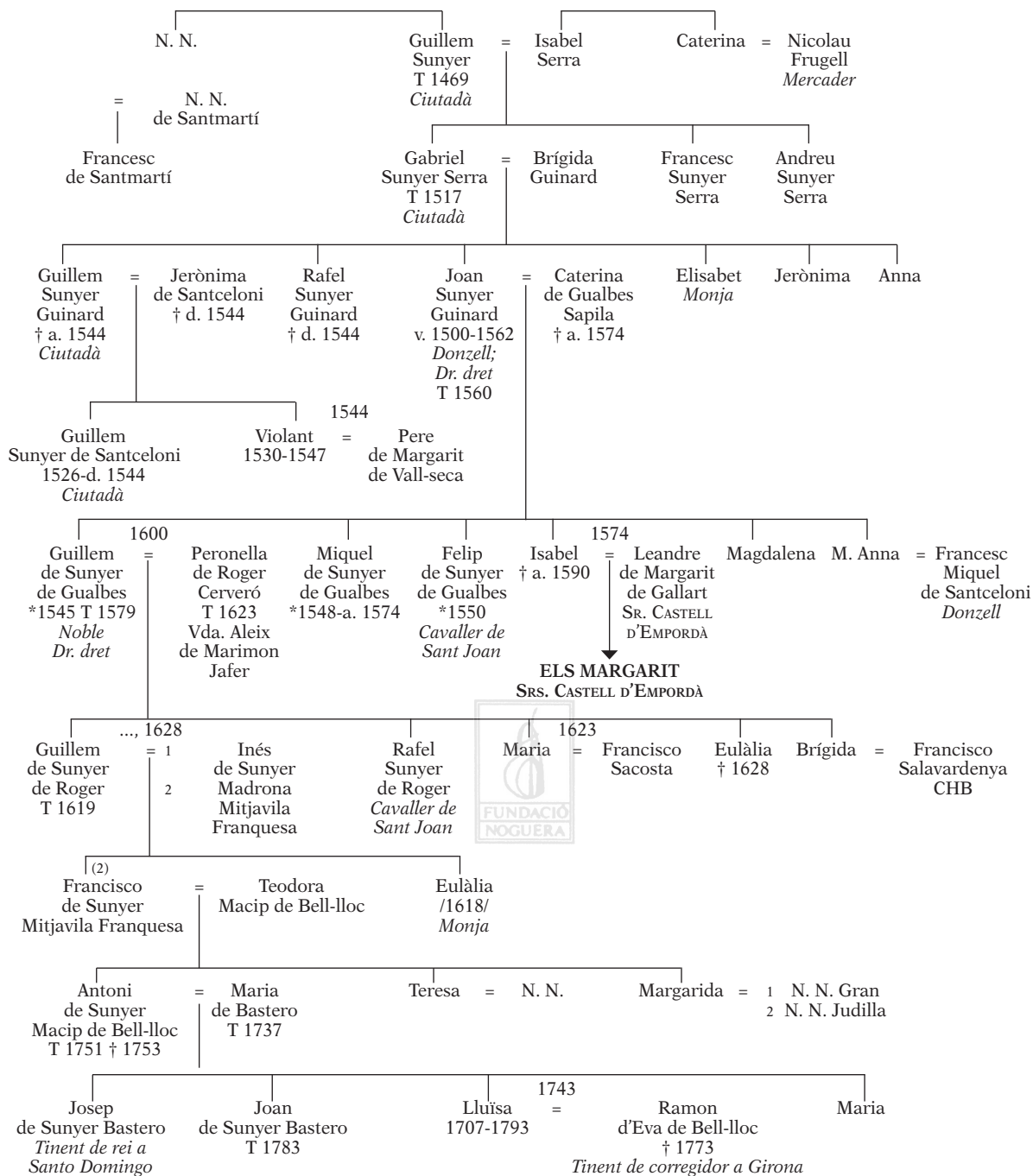
299. Va ser protocol·litzat pel notari Joan Benet Pasqual, de Girona. Nosaltres n'hem consultat (i transcrit amb no poca dificultat) una còpia en pergamí que va pertànyer a la família. AHPB, *Pergamins*, sèrie A, núm. 685.

300. Vegeu l'esquema genealògic que aporta GUILLERÉ [1993-1994] II, 455, el qual es pot sobreposar perfectament al que presentem aquí, ja que, pràcticament on aquest acaba, comencem nosaltres.

301. GUILLERÉ [1993-1994] I, 436, 133, 134, 137 i 254.

302. MOLAS [1996] 129. Hom ha localitzat un Guillem Sunyer, ciutadà honrat de Barcelona, propietari de llibres el 1524 a la capital catalana. PEÑA [1996] 318.

SUNYER (GIRONA). CIUTADANS I JURISTES (1375/1575) (7 × 49)

cosí de Violant, fou cavaller de l'orde de Sant Joan de Jerusalem el 1565,³⁰³ i el seu germà gran, Guillem, doctor en dret i noble. Tornaran a aparèixer ben aviat, perquè una germana d'aquests dos últims, també cosina, per tant, de Violant Sunyer de Santceloni, de nom Isabel, serà la primera esposa de Leandre de Margarit de Gallart, i d'ella descendiran els Margarit posteriors.

L'atenta lectura dels capítols matrimonials ens aporta un detall interessant sobre Pere de Margarit, tal volta relacionat amb el seu geni. En una clàusula que nosaltres no hem trobat en d'altres documents similars, especificava la possibilitat que els recent casats "no-s concordaven en manera que convingués separar-se...". Estrany deixar la porta oberta a una opció aital en casats novells als quals encara els faltava per arribar als vint anys. En tot cas, era una opció paupèrrima que deixava Pere amb només cinquanta lliures (mil sous). Un altre detall, que veurem repetit en els capítols del seu fill Leandre, és el fet que es van estalviar el pagament (no pas l'obligació) de l'escreix. Aquest el xifraven en dos mil sous, però només es formalitzaria en cas de restitució, o sigui, si Violant Sunyer el sobrevivia, i en aquest cas, ella se'ls quedava i en disposava com volia.

Violant Sunyer de Santceloni degué morir als pocs anys del casament. Sabem que va testar el 8 de juny de 1547,³⁰⁴ cosa que ens fa suposar que es va tractar d'una noieteta de catorze anys que no arribà als divuit. Del seu matrimoni amb Margarit va tenir un sol fill, Alfons, de qui no sabem més, sense que hi hagi cap raó que suggereixi que va ser incapaç de superar la infantesa.

Un cop vidu, Pere de Margarit ho va tornar a intentar; aquest cop l'encertà amb un dels millors enllaços de tota la nissaga. La núvia, Jerònima de Gallart de Vilanova, era la pubilla dels Gallart, senyors de Sant Feliu de la Garriga. A més d'aquesta baronia, li reportà igualment manta delmes de parròquies de l'Alt Empordà, i el que era més important, l'hereu, Leandre, que nasqué als pocs anys de l'enllaç. Aquesta segona unió l'hem de situar entre 1547, data en què la primera esposa testava (i probablement moria), i el 1556, data de naixement del fill Leandre. Dels Gallart, ens n'ocuparem tot seguit, quan entrem a valorar com cal aquest important patrimoni que els Margarit incorporaven a la família a mitjan segle XVI. Direm només que en l'expedient de dispensa apostòlica de Felip de Margarit de Sunyer³⁰⁵ (que el 1601

303. Arxiu de la Corona d'Aragó [= ACA], *Arxiu Pablo de Sàrraga*, caps 82 i 146, camisa "Sunyer".

304. LAZERME [1975-1977] II, 316.

305. ADG, *Dispenses Matrimonials*, reg. 252, Tupusc-4.

es casaria amb la filla gran de Jerònima de Vilanova i, per tant, eren parents en quart grau de consanguinitat) se'ns mostra l'ascendència de Jerònima de Gallart, filla de Melcior de Gallart i de Jerònima de Vilanova d'Agullana, i néta, per tant, de Galceran de Vilanova de Miró i d'Anna d'Agullana Terrades.

Casavells

Un parell d'actuacions durant la dècada dels anys seixanta del segle XVI ens situen Pere de Margarit de Vallseca augmentant les possessions senyorials. El 5 de novembre de 1567 adquiria mas Anglada, dins del terme de Castell d'Empordà, comprant al seu propietari Joan Anglada, pagès, un censal de trenta-quatre lliures formalitzat el següent 8 de gener.³⁰⁶ Aquest mas devia posseir peces de terra dins del terme de Casavells, perquè des d'aquesta adquisició, Pere de Margarit obtenia drets senyorials, per bé que força minsos, sobre una família propietària de Casavells, els Pagès. Els drets amb els Pagès cessaren el 26 d'abril de 1721, quan Bernat Pagès, batlle d'Ullastret, lluí o quitava el censal. Però en aquells temps els Margarit encara posseïen altres terres feudals a Casavells, com ho demostra el fet que, vuit anys després de la quitació del censal dels Pagès, els Margarit encara cobraven lluïsmes pel traspàs d'una peça de terra gran del mas Sastre, de Casavells, ja que n'eren senyors útils.³⁰⁷ El 18 de febrer de 1741, Sebastià Vidal "senyor del mas Sastre de Casavelles", capbrevava a favor de Domènec de Margarit i, poc després, aquest cobrava deu lliures en concepte de lluïsmes per la compra que el pare de Sebastià, Bernat Vidal, mariner de Sant Feliu de Guíxols, efectuà a Antoni Carreras "de toto manso Sastre et eius tercius, dicti loci de Casavells. Et sunt de quatuor versanis terram parum plus vel minus, patim cultis et partin heremis, scitis in termino casri de Ullastret in territorio vocato Payarolas...". Els Bon, que succeïren els Margarit, encara hi posseïen propietats a finals de la divuitena centúria, ja que a mitjan 1782 el seu procurador contestava un requeriment de l'ecònom del priorat d'Ullà, que era rector de Casavells, relatiu a la percepció del delme per una peça de terra que els pertanyia.³⁰⁸

306. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 17, notari Francesc Castellar, 1709-1728, f. 321-322.

307. Abans de 1721, concretament el 16 d'abril de 1719, havien cobrat a Miquel Gispert, de Matajudaica, foriscapi pel traspàs de dues vessanes de cultiu de mas Sastre. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 99, notari Francesc Castellar, fill, 1728-1730, s. f.

308. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 18, notari Francesc Castellar, 1728-1729, f. 73-73v, íd., núm. 37, notari Pere Ros, Llibre de comptes, 1738-1764, f. 30 i s. f., i íd., núm. 72, notari Pere Ros, 1782-1783, s. f.

Potser relacionat amb l'anterior operació de 1567, el 22 de juny de 1568 Pere de Margarit alienava dues mitgeres a Monells, a favor de Rafel Bover, ferrer de Casavells: l'una constava de dues vessanes i era terra de prat i bosc; l'altra, també de dues vessanes, era a la partida Fàbregues.³⁰⁹

Capità general de la recolleta gironina

El 17 de març de 1570 s'esdevé l'únic fet que ens vincula Pere de Margarit amb una empresa militar d'un cert abast. El bisbe l'elegia com a capità general per lluitar contra els infidels que entraven pel Rosselló, i també contra els turcs que infestaven les costes empordaneses.³¹⁰ Eren temps en els quals els hugonots francesos pel nord, però sobretot els pirates berberescs per mar, assaltaven el Principat de forma continuada. Les guerres de religió lliurades en territori francès esquitxaven el Principat amb incursions i una sostinguda situació de tensió civil, podent considerar anyades crítiques les de 1557-1559, 1570, 1581 i 1583. Pel que fa als turcs, recordem que va ser el 1570 precisament quan conquistaven Xipre, la Goleta i Tunis, i quan s'esdevenia la revolta de Las Alpujarras (1568-1571), accions que van moure els prínceps cristians a la contraofensiva que culminaria amb Lepant.³¹¹ A més, no feia pas gaire (1564) que una quinzena de vaixells musulmans havien anat a parar a la desembocadura del Besòs mateix i havien arribat fins a Badalona, i el 1567 corria la remor de l'amenaça d'una flota turca de cent vuitanta embarcacions que estengué el terror arreu del país; el 1581 desembarcarien set fustes magribines a Cadaqués.³¹²

Creiem que aquest nomenament correspondria, més aviat, al més alt comandament civil de la recolleta gironina, ja que llavors els catalans organitzaven llurs mobilitzacions militars en recolletes, que la Diputació del General armava com podia. No tenim cap dada que ens permeti assegurar com va respondre Margarit al nomenament o com va desenvolupar, si ho va fer, les seves comeses militars. De fet, cap actuació meritòria consta, al voltant d'aquest nomenament, en els memorials de la família, cosa que ens fa pensar que o bé hi va renunciar aviat, o bé les circumstàncies no li van permetre lluir-s'hi gaire, passant aquest episodi, com qui diu, sense pena ni glòria.

309. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 1, 1547-1561, s. f.

310. ADG, U-206-01257, f. 64v.

311. HERNÁNDEZ [2003] 81 i 84-85.

312. SOLÉ [2003] II, 105-106 i ARNALL-GIRONELLA [2005] III, 1.168, núm. 827.

Baró de Castell d'Empordà

Al costat d'aquestes comeses, en trobem d'altres més ajustades a la jurisdicció baronial que exercia a Castell d'Empordà. A la dècada dels anys vuitanta (la seva darrera dècada), hagué d'expedir un seguit de llicències per batre garbes fora del terme. Això solia ser constitutiu de delictes, ja que perseguia l'objectiu d'escapar al fisc baronial; tanmateix el fet d'autoritzar-ho ens fa suposar que Margarit tindria altres compensacions, o que tal volta volia afavorir els propietaris forasters. Com fos, el 20 de juny de 1580 expedí llicència a nom de la vídua Casanovas, de Viladevall, i segueixen mitja dotzena més de registres de llicències, fins al punt que consta al manual notarial un model de llicència amb espais per emplenar. Per ell sabem que la llicència d'extraure les garbes del terme per batre-les fora era amb condició que "no puga posar lo gra dins pur no sie present ab lo partir".³¹³

El 9 d'abril de 1581, era obligat a respondre d'un aval convingut. Resulta que tres anys abans, un ciutadà de Barcelona, Joan Maymó, arrendà el molí d'Armentera a l'administració del comtat d'Empúries, donant com a fermances Antoni Costa, de Castelló, i la vídua Roda, de Roses, i posteriorment, Bartomeu Soldevila, Bartomeu Iglésies i Francesc Vingut (19 d'octubre de 1578). Cinc mesos més tard, Margarit, juntament amb Jaume Ramon, un altre ciutadà de Barcelona, s'obligaren amb aquestes fermances "en estar de evicció en tots los gastos, despeses, danys pagassen i sustindrien [...] y axí prometent restituirlos tots y quant haurien pagat p. dit Maymó p. rahó de dit molí". A finals d'agost de 1580 les fermances havien d'assumir, certament, moltes despeses "que puien molt més que no lo que han rebud..." ni rebrien, perquè la resclosa del molí era trencada. Llavors exigiren notarialment a Margarit que els en rescabalés.³¹⁴

Castell d'Empordà no va ser aliè al fenomen del bandolerisme que llavors fuetjava el Principat. El 9 d'agost de 1581 publicava un seguit de bans a través dels quals feia prohibició expressa de dur pel terme "ninguna manera de pedrinyals armats de roda ni de canó", sota pena de deu anys de galeres o altres penes "segons la qualitat de la persona". L'absència de notícies sobre els efectes del bandolerisme al terme ens fa pensar que no van espurnejar gaire els Margarit, almenys en els seus feus. En un altre ban de la mateixa època, Pere de Margarit

313. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 46, notari Galceran Pons, 1578-1589, f. 18.

314. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 46, notari Galceran Pons, 1578-1589, s. f. L'obligació contreta per Pere de Margarit va ser protocol·litzada pel notari Pere Sabater, de Barcelona, el 18 de març de 1579.

feia prohibició, sota pena de tres lliures, de caçar a les propietats de mossèn Torroella, i en un altre de 1587 “que no sie ningú ni ninguna que gos pescar en lo riu de Adaró, tant com dins lo terme de Empurdà, a pena de x ll., y la xèrcia perduda”.³¹⁵ No hi ha dubte que Margarit protegia els seus ingressos baronials, amb la fermesa que ho faria qualsevol altre baró jurisdiccional del seu temps.

Però també tenia cura dels interessos de la població. El 2 de juliol de 1583, instava el fiscal de la cúria baronial a nomenar Pere Romaguera, Miquel Vidal i Pere Manselló síndics de la població. La seva comesa era la d'aplegar diners per a l'obra de l'església, i Margarit els requeria perquè, en deu dies i sota pena de deu lliures, compareguessin davant seu a retre comptes de la seva gestió “en ma y poder del dit Senyor bo y leal comte de tots i sengles dynés que agen manllevats hi-ls sien entrats per mor del dit syndicat...”.³¹⁶

Pels volts de finals de 1588, nous problemes de liquiditat el degueren empènyer a vendre un censal de cinquanta-cinc lliures a Gaspar Xiberta, teixidor de lli de Pubill. Li van fer de fermances Antoni Romaguera, Pere Salom, àlies *Tries*, Antoni Roger, Pere Martí Rigau i Miquel Vidal. L'acta es va protocol·litzar a Corçà, davant del notari Galceran Ferrer.³¹⁷

Pere de Margarit de Vallseca moria el 3 d'abril de 1590, i l'endemà era enterrat a l'església parroquial de Sant Martí de Llaneres.³¹⁸ El regist l'anomena “Don Pedro”, com també fan els capítols matrimonials de 1574 del seu hereu Leandre, i algun altre document. Això ens ve a confirmar que el seu avi no va ser l'excepció de castellanització que sembla presumir-se, tot al·ludint a la seva estada de jove a la cort dels Trastàmara. El mateix Leandre també apareixerà sempre amb el nom castellanitzat dins de documents en català.³¹⁹

Triple paternitat?

Com ja hem tingut ocasió d'esmentar, Pere de Margarit hagué un fill baró de cada matrimoni. De Violant Sunyer de Santceloni, Alfons, i de Jerònima de Gallart, Leandre, el successor. Tanmateix ens consta

315. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 46, notari Galceran Pons, 1578-1589, s. f.

316. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 46, notari Galceran Pons, 1578-1589, s. f.

317. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 60, notari Joan Alamany, 1598-1600, s. f.

318. ADG, *Sacramentals microfilmats de Castell d'Empordà*, Baptismes, 1589-1638 [part dels òbits], núm. 1; *Especulo...*, f. 713, núm. 439.

319. Sobre la castellanització dels prenomes entre la noblesa catalana d'època moderna, vegeu MOREU [1991] 147-151.

una notícia contradictòria al voltant d'una tal Jerònima Antiga Quitèria, batejada el 9 de febrer de 1571 a Santa Maria de la Bisbal, filla d'un Pere de Margarit i d'una Quitèria Dalmau. Malgrat que no creiem que existís aquell any cap altre Pere de Margarit que el que estudiem, sabem que la segona esposa, Jerònima de Gallart, encara vivia el 1574, ja que constava en els capítols matrimonials del seu fill. Tot plegat ens fa pensar en dues úniques possibilitats: una errada en la recollida de la informació,³²⁰ o una filla natural, en aquest cas, adulterina.

Val a dir que Lazermé aventura un probable tercer enllaç amb una tal Gelida, que apareix en un acte notarial del 8 de febrer de 1593³²¹ i del qual no hem trobat cap esment.

Sant Feliu de la Garriga

Si les possessions feudals dels Margarit havien estat fins aquell moment al Baix Empordà, sota una clara influència geopolítica de la ciutat de Girona, la nova heretat que aportava Jerònima de Gallart doblaria el patrimoni i el desdoblaria a l'Alt Empordà, dins d'una àrea d'influència marcada per la costa i per la vila figuerenca.³²²

EL TERME JURISDICCIONAL

Sant Feliu de la Garriga tenia també castell termenat i església romànica, però la població era més reduïda que la de Castell d'Empordà; de fet, era tan reduïda que els Margarit tindran serioses dificultats per dotar-la d'un rector permanent. El poblat s'estenia pels últims contraforts de la serra que separa la conca del Ter de la del Fluvià, ocupant una part de la plana empordanesa al costat d'aquest riu, dalt d'un turonet de vuitanta metres d'alçada. Si Castell d'Empordà tenia la Bisbal al costat, Sant Feliu de la Garriga tindrà Viladamat, que començà sent un llogarret però amb el temps acabà centralitzant el municipi al voltant del qual, posteriorment, gravitarien Sant Feliu de

320. La dada la vam aconseguir d'Internet: <www.familysearch.org/eng/search/frameset_search...>.

321. LAZERME [1975-1977] II, 316.

322. Un interessant document del 19 de juny de 1723, protocol·litzat a l'Escala ens mostra la deposició de certs testimonis que donaven fe dels costos dels transports de productes agraris, tots cap a Figueres, des de l'Escala i des de Viladamat, i es lamentaven que a la vila figuerenca "los militares són franchs de lleuda y llossada, y franchs de treta an tot lo comptat." També declaraven sobre els preus de mercat de Figueres. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 17, notari Francesc Castellar, 1709-1728, f. 372v i 373v.

la Garriga i Palau Borrell. L'esglesiola que donava nom al lloc és d'un bell romànic del segle xi:

Bajo el Puig de Segalá y donde cruza el camino ganadero con el de Albons a Palau Borrell. Sobre un prado y frontis al poniente, se alza el templo dedicado a San Félix el Africano, obra románica del siglo xi, la fachada conclusa y obrada con sillares, la puerta de tres arcadas semicirculares y concéntricas con dovelas, la interior tiene una moldura de media caña cóncava, las otras dos al iniciar la curvatura tienen una importa común a cada costado que se apoyaba en columna y capitel que hoy faltan, encima un ventanal alargado, toda esta obra sale del paramento enmarcada por un arco peralado, sobre una ventana circular acabando en un triángulo trucado, es una de las portadas románicas más sencillas, bellas y completas de la tierra ampurdanesa. El ábside al levante, es semicircular y ofrece en su exterior una cornisa de arcos ciegos y pilastras, en su construcción se emplearon como material de relleno ladrillos y tejas romanas.³²³

Fins al segle XVIII, Sant Feliu era parròquia i Viladamat sufragània, “pero tot és un terme jurisdiccional”, explicitava l'any 1719 la *Cathaluña numerada*.³²⁴ Aquest terme aplegava el castell de Sant Feliu amb dues terceres parts del seu delmari (que reunia Viladamat i Palau Borrell). L'herència Gallart es completava amb una petita part del delmari de Cinclaus i l'Escala, la meitat del de Montiró, i la jurisdicció, en meitat proindivisa, de Pelacalç, llocs, nuclis i poblats que s'aveïnaven els uns amb els altres en un radi de no més d'un parell o tres de quilòmetres al sud de Figueres.

Efectivament, si fem un repàs dels antecedents, veiem que a mitjan segle xv, el matrimoni Bernat Joan (o Guillem) de Jafre i Gueraua (de Vilarig?) reunia els feus i delmaris susdits sota el seu domini, però no li va ser possible perpetuar el cognom, cosa per la qual van haver de fer successor seu el gendre. Això és, la seva filla Bartomeua fou la pubilla i es va casar amb el donzell Dalmau Gallart. Aleshores el patrimoni va pertànyer als Gallart, fins que un segle més tard van ser ells els qui només van tenir pubilla, Jerònima, casada com ja hem dit amb Pere de Margarit de Vallseca. Els capítols matrimonials entre Dalmau Gallart i Bartomeua de Jafre els va protocol·litzar Joan Guinardí, notari

323. CAUSSA [1964b] 46. Segueix amb la descripció detallada de l'interior, força curosa i suggerent, però que deixem per proluxa.

324. *Cathaluña numerada en sos termes, en sas casas y personas* (Institut Municipal d'Història de Barcelona, ms. A-18). IGLÉSIES [1974] I, 101-486 i 404.

de la Bisbal, el 24 de març de 1442.³²⁵ Per aquest document, Jafre féu donació a Gallart “de tota la dècima o part de aquella, censos, rèdits, y qualsevols altres drets que rebés en lo lloch de Sincclaus y en tota la parròquia de Empúries...”, i Gueraua li’n féu de “tot lo honor o heretat que tenia y possehïa en la parròquia de Sant Feliu de la Garriga, és a saber, la casa, totes sas terras, censos, honors, homens, donas, masos directes, dominis, jurisdicció civil y criminal, alta y baixa, mer y mitx imperi, y tots y qualsevols altres drets a dita heretat pertanyents y espectants”. Pel que sembla, Sant Feliu de la Garriga, Palau Borrell i Viladamat s’integraven en un únic delmari, que no pertanyia als Jafre, sinó a un individu de Torroella de Montgrí. Al cap de pocs anys, Dalmau Gallart va comprar a Rafel Mir, de Torroella, les dues terceres parts d’aquesta dècima, i Mir, el 16 de març de 1445, li signava àpoca de cessió pels darrers 13.200 sous (en compliment dels 18.000 sous que havia costat el total de l’operació).³²⁶

Tota aquesta heretat formava un tot com a propietat, a la qual, amb el temps, s’hi afegirien els delmes aïllats de vassalls a Montiró, Empúries i l’Escala, probablement per l’adquisició de masos solius i afocats. A partir del segle XVII, els Margarit practiquen l’absentisme i, per tant, s’imposa la fórmula de l’arrendament per a l’explotació del seu patrimoni baronial, amb una clara tendència d’arrendar el màxim de delmes en conjunt. Les clàusules principals eren ben bé calcades: hi entraven tots els drets (del pa, del vi, de la llana, del lli, el carnalatge), censos, tasques, terços, i ja a la segona meitat del segle XVIII, les terceres parts dels fruits dels contractes de masoveria; també la meitat dels lluïsmes i foriscapis, reservant-se el procurador dels Margarit la facultat de fer gràcies, a ell i al seu amo benvistes, i de signar les actes de directa senyoria (autorització de traspàs de propietats establertes); els contractants estaven “al pacte de guerra” establert pel Capítol de Canonges de Girona (en cas d’invasió de tropes enemigues, l’arrendatari podia abandonar el lloc arrendat el mes de maig, etcètera); ocasionalment, podia cedir-se el dret de canviar de masover, però comunament solia advertir-se que no el podien acomiadar; la contribució del cadastre i els costos del contracte d’arrendament (notaria i corredoria, bàsicament —unes nou lliures—) anaven a càrrec de l’arrendatari, etcètera.

Relatiu a la dissetena centúria, tenim un interessant document centrat en el bienni 1664-1665, durant el qual Miquel Ponç de Caramany Almar, cosí de Josep de Margarit, s’advocà el dret de confiscar-li les rendes de Sant Feliu de la Garriga, interpretant la lletra d’una concòrdia

325. *Especulo...*, f. 357-358 i 514-515.

326. *Especulo...*, f. 109-110.

que així ho semblava estipular en el cas de no complir-se les clàusules de pagament. Per descomptat, Margarit interposà plet, que devia guanyar, ja que posteriorment no trobem actuacions similars. Entre la documentació del procés, consta el compte detallat que presentà Ponç de Caramany de les rendes administrades durant la confiscació.³²⁷ El document expressa que el 1664 van percebre, del delmari de Viladamat, Palau Borrell i Sant Feliu de la Garriga, un total de quaranta quarteres de blat, una de civada i una altra de faves, que van vendre a raó de tres lliures cinc sous la quartera de blat, dotze rals la de civada i vint la de faves, cosa que li degué proporcionar una suma al voltant de les 135 lliures. A això, s'hi havia d'afegir el valor de seixanta-un quintars de raïm que, venuts a set sous el quintar proporcionà vint-i-una lliures i mitja.

ARRENDAMENTS DOCUMENTATS DE LES PERCEPCIONS SENYORIALS
DE SANT FELIU DE LA GARRIGA

<i>Dates</i>	<i>Anys</i>	<i>Preu en lliures /anual</i>	<i>Arrendatari</i>	<i>Observacions</i>
01-06-1643 [31-05-1646]	3	1.656 / 552		Amb els terços de l'heretat de Sant Tomàs
01-06-1715 /31-05-1716	1	450 / 450		
01-06-1717 /31-05-1720	3	2.100 / 700	Rafel Maranges i Cebrià Closes, sastre de l'Escala	Sant Feliu de la Garriga, l'Escala "y demás circunvehins"
01-06-1721 /31-05-1726	5	3.500 / 700		Sant Feliu de la Garriga, Palau Borrell, Viladamat, Pelacalç, Montiró, Cinclos, Empúries i port de l'Escala
01-06-1740 /31-05-1745	5	3.750 / 750		«
01-06-1749 31-05-1753	4	3.600 / 900 [4.040 / 1.010]	Francesc Pinya, pagès de Viladamat, Salvador Sastreger, pagès de Ventalló i Josep Isern, negociant de Sant Pere Pescador	« [Si l'arrendatari cultivava arròs, el preu pujava]
01-06-1753 /31-05-1757	4	4.400 / 1.160	«	« Amb reserva del delme del peix de l'Escala

³²⁷. Procés judicial entre Josep de Margarit de Biure contra Miquel Ponç de Caramany Almar. ADG, *Processos Moderns*, reg. C-001-6201, f. 10.

<i>Dates</i>	<i>Anys</i>	<i>Preu en lliures /anual</i>	<i>Arrendatari</i>	<i>Observacions</i>
01-06-1757 /31-05-1761	4	4.080 / 1.020		«
01-06-1761 /31-05-1765	4	5.600 / 1.400		« Inconclús
01-06-1763 /31-05-1767	4	5.300 / 1.325		«

Font: elaboració pròpia a partir del *Llibre de comptes d'arrendaments als termes de Castell d'Empordà i Viladamat...*, f. 192; AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 17, notari Francesc Castellar, 1709-1728, f. 232v-234v, 269v-271; 315-316v; 346v i 347; núm. 18, notari Francesc Castellar, 1728-1739, f. 285-286; núm. 62, notari Pere Ros, 1738-1741, f. 36v-38; núm. 66, notari Pere Ros, 1749-1750, f. 96v-99, i núm. 21, notari Pere Ros, 1753-1754, f. 68-72 i 86v-88v; núm. 22, notari Pere Ros, 1756-1757, f. 120-123v; núm. 23, 1759-1760, f. 168-171v; núm. 27, 1765-1766, f. 78-80.

El 22 de maig de 1715 es formalitzà un contracte d'arrendament per un any (de l'1 de juny al 31 de maig següent), i s'estipulà un preu de 450 lliures,³²⁸ un nou arrendament per tres anys que sabem que es formalitzà el 1717 i que comprenia les rendes de l'Escala, Sant Feliu “y demás circonvehins...” va ser acordat per set-centes lliures anuals, a Rafel Maranges i Cebrià Closes, sastre de l'Escala. Aquest preu sembla estar devaluat respecte del que percebien l'anterior centúria, ja que l'única dada que en tenim és l'assentament de l'arrendament de 1643-1646, el qual va ser fet per 552 lliures, per bé que llavors encara incloïa els “terços de la eretat de St. Thomàs...”.³²⁹ El 5 de maig de 1720, s'esdevenia la signatura de l'arrendament per al període quinquennal de 1721-1726, el qual elevava el preu a 3.500 lliures. En aquest document s'especificaven bé les propietats arrendades: el delme de Sant Feliu de la Garriga, Palau Borrell, Viladamat, Pelacalç, Montiró, Cinclaus, Empúries i port de l'Escala. El 28 de març de 1738, Domènec de Margarit arrendava per cinc anys “totum mansum vocatum lo castell de Sant Feliu de la Garriga...”, o sigui, l'explotació agrícola del terme, i ho tornava a fer el 31 de maig de 1746; el 13 de maig de 1740 anterior, n'havia arrendat el delme per cinc anys, per 3.750 lliures, incloent-hi: Palau Borrell, Viladamat, Pelacalç, Montiró, Cinclaus, Empúries i el port de l'Escala. L'arrendament de 1749-1753 (900 lliures) s'entenia sempre que no s'hi cultivés arròs; altrament, el preu pujava a 1.010 lliures. El 1753, Domènec de Margarit contractà amb els mateixos arrendataris

328. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 17, notari Francesc Castellar, 1709-1728, f. 232v-234v.

329. *Llibre de comptes d'arrendaments als termes de Castell d'Empordà i Viladamat...*, f. 192. El contracte d'arrendament de 1717, a: AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 17, notari Francesc Castellar, 1709-1728, f. 269v-271.

(Francesc Pinya, pagès de Viladamat; Salvador Sastreger, pagès de Ventalló, i Josep Isern, negociant de Sant Pere Pescador),³³⁰ però amb documents separats: els delmes de Sant Feliu de la Garriga, Viladamat, Palau Borrell, l'Escala, Empúries, Cinclaus, Montiró i Pelacalç (24 d'abril), i, a banda, el mas conegut com Castell de Sant Feliu (13 de juny); els delmes els arrendà per 4.400 lliures (1.160 lliures per cada un dels quatre anys), i el contracte de masoveria era, com sempre, al terç i per cinc anys.³³¹ Els delmes de tots aquests llocs arrendats a finals de maig de 1757 i de 1760 (per al juny de 1761) van ser per 1.020 lliures i 1.400 lliures anuals, respectivament, però encara que es reservaven el delme del peix de l'Escala, sí que hi incloïen la botiga; un altre tret diferencial era el fet que imposaven com a col·lector dels lluïsmes Miquel Gispert Verdalet, qui tenia dret a quedar-se fins a dos sous per lliura recaptada. L'arrendament de 1763 va ser per 1.325 lliures anuals, sempre per quatre anys.³³² Aquesta política de reunificació delmària féu augmentar el preu del contracte de les 552 lliures anuals al segle XVII a les 1.400 del XVIII. El creixement de les percepcions es podia deure al creixement demogràfic que va experimentar Viladamat, no menys que a les possibles inversions que s'hi devien fer.

Sant Feliu

Apareix esmentat per primer cop el 1060, com a pertanyent al comtat d'Empúries. Vers 1320 passava a ser senyorejat pels Santfeliu, i n'era baró, a mitjan segle, Arnau de Santfeliu. A la segona meitat passà als Vilamarí: Francesca de Vilamarí, reina mare (com a mare de Sibil·la de Fortià, quarta muller de Pere III), hi féu erigir el castell el 1383, amb fusta de la millor, tramesa per ordre del comte rei des de Mallorca, via Roses. L'heretà el fill Bernat de Fortià de Vilamarí, típic exponent de les lluites intestines i cortesanes de la Catalunya a la mort del Cerimoniós, que va perdre el castell i el recuperà posteriorment,

330. Sens dubte, pagesos grassos capaços d'afrontar una operació com aquella. Els Sastreger havien posseït mas Diana, a Viladamat. CAUSSA [1964a] 44.

331. Pel contracte de 1717, consta el regest a la liquidació de comptes de la procuradoria de Jaume Massaguer, de 26 de febrer de 1722. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 17, notari Francesc Castellar, 1709-1728, f. 345-352, f. 346v i 347. Quant al contracte de 1720: AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 17, notari Francesc Castellar, 1709-1728, f. 315-316v. El de 1738: AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 18, notari Francesc Castellar, 1728-1739, f. 285-286. Els de 1740 i 1746: AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 62, notari Pere Ros, 1738-1741, f. 36v-38. El de 1749: AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 66, notari Pere Ros, 1749-1750, f. 96v-99. Els de 1753: AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 21, notari Pere Ros, 1753-1754, f. 68-72 i 86v-88v.

332. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 22, notari Pere Ros, 1756-1757, f. 120-123v; núm. 23, 1759-1760, f. 168-171v; núm. 27, 1765-1766, f. 78-80.

fins que els darrers anys d'aquella centúria es troba en propietat de Jofre de Vilarig i d'Alamanda, la seva esposa. Arribats a mitjan segle xv, pertanyia, ningú no sap encara com ni per quina causa, a Bernat Guillem de Jafre, casat amb Gueraua.³³³

Sant Feliu era castell de poca consideració,³³⁴ però termenat. De fet, era, des de l'inici del segle xiv, una gran casa senyorial fortificada. De planta rectangular allargada, només tenia una porta d'accés a la façana principal, a llevant, i dotada de merlets i troneres als angles. Poca resistència podia oposar contra qualsevol força armada que s'hi atansés. Un lamentable episodi de la guerra civil de Joan II va tenir lloc en aquelles contrades, quan les forces del duc de Calàbria assaltaren un comboi que pretenia socórrer l'assetjada ciutat de Girona. De pas, van devastar la comarca, addicta als Margarit, i per tant, joanista, deixant-se sentir especialment a Viladamat i a Palau Borrell. També a Sant Feliu. El 21 de novembre de 1467 degué ser cremat el castell de dalt a baix i destruïda tota l'obra medieval fins al punt d'haver-se de reedificar totalment durant els segles de l'època altmoderna. El castell va ser un altre cop incendiat durant la guerra dels Segadors, quan les forces hispàniques encalçaven el líder Josep de Margarit, resseguint la costa, a jutjar pels senyals deixats a la façana, porta i finestrals i en algunes de les estances.³³⁵

A finals del segle xv la població únicament tenia mitja dotzena de focs, que no venien a ser més d'uns vint-i-quatre habitants, i mig segle després, seguiria experimentant aquesta forta davallada, ja que només hi constaven un parell de focs, una desena d'habitants encara no, que devien constituir el personal masover del castell i família. El 1719 Sant Feliu apareix ajuntada amb Viladamat, cosa per la qual és difícil saber quina part del centenar d'habitants li podien correspondre. Creiem que havien de ser ben pocs. Ben entrat el segle xx, ja advertia Botet i Sisó, quant a Viladamat, que "cap dels llogarrets abans esmentats, que disten l'un y l'altre de Vilademar poca cosa més de 2 kilòmetres, arriba a reunir 10 cases".³³⁶

333. CATALÀ-BARCELÓ-OLIVA [1969] 540-544. Si aquesta Gueraua es cognomenés Vilarig, tindríem l'esglaó successori que ens manca per explicar la successió.

334. "El castillo por su situación no domina nada, pues está inmediatamente bajo el puig de Segalá, 179 metros de altura, es solo un refugio de caminantes y pastores." Seguim CAUSSA [1964a] 44.

335. CAUSSA [1964a] 42 i 45, i CAUSSA [1964b] 43-44 i 48-49.

336. IGLÉSIES [1991] i, 29, 70 i 364; IGLÉSIES [1979] i, 33; IGLÉSIES [1974] i, 461; BOTET [1913-1918] 408.

Sant Feliu, com molt bé duia al seu topònim, contenia nombroses peces de terra de garriga³³⁷ i no poc bosc. Des de finals de 1728, apareix convertit en un mas d'explotació agrícola "*mansum vocatum* Castell de Sant Feliu la Garriga", susceptible de ser arrendat quinquennalment a un terç, on es cultivava forment, mestall, sègol, ordi, civada, mill, espelta, etcètera, i on es collien nous i es feia oli i vi.³³⁸ Especialment fructuosa devia ser la vinya. El 1716 consta el pagament de vuitanta lliures, de l'arrendador "dels Raïms" de Sant Feliu, i entre 1718 i 1722, una partida de sis lliures a favor d'un fuster "per cosas necessàries a las tinas y prempsas de Sant Feliu de la Garriga".³³⁹ Juntament amb el vi, l'explotació del bosc devia ser d'allò més rendible. El 15 de setembre de 1730 consta una petició "per a fer una fornada de cals en lo forn de dit castell de Sant Feliu de la Garriga"; el 27 d'abril de 1732 dos joves pagesos al·legaven posseir llicència del baró per tal "de aportarsen una sort de pins dels boscos del terme de Sant Feliu de la Garriga per la fàbrica de la Iglésia parroquial de la Escala...", i en la mateixa data també al·legaven tenir-la dos pagesos d'Albons per "fer llenya..." per a una fornada de calç destinada a l'obra de l'església parroquial d'Albons.³⁴⁰ Ja en el contracte d'arrendament de 1761-1765, consta una clàusula que obliga l'arrendatari a cobrar tota l'obra de teules i rajoles que pertoquessin a l'arrendador; "com senyor del forn que té en dit lloch...", i també a aplegar la calç.³⁴¹ Finalment, també devia ser considerable la collita d'olives. Encara que dins de l'apartat corresponent a Viladamat quedi més ben exposat, valgui dir que en un establiment emfitèutic del 20 de novembre de 1622, de dues vessanes a la partida La Oliva de la Vinya, els Margarit especificaven el seu dret "que tost temps y quant que cayan olivas tant de la part de ponent com de mitx dia de dins dita vinya que per vos se te de plantar, que nosaltras y los nostres pujan cullir aquellas dins dita vinya, no donant-vos dany en aquella."³⁴² Una memòria de 1821, les *Noticias relativas al valor anual aproximado de las dos heredades de Castell Ampurdán y manso Pelegrí*

337. No menys de quatre-centes vessanes, algunes de les quals a finals de gener de 1729 quedaven lliures en renunciar-hi Anton Soler, bracer de Viladamat, i eren prop de la font "dita d'en Armadàs...". *Especulo...*, f. 846-847.

338. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 18, notari Francesc Castellar, 1728-1729, f. 66v-67. També: íd., núm. 64, notari Pere Ros, 1744-1746, f. 14v-16 (arrendament de 1746-1751); íd., núm. 23, notari Pere Ros, 1759-1760, f. 184-189v (arrendament de 1760-1765).

339. Liquidació de comptes de la procuradoria de Jaume Massaguer, de 26 de febrer de 1722. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 17, notari Francesc Castellar, 1709-1728, f. 345-352 i 348 i 349.

340. *Especulo...*, f. 100-101.

341. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 23, notari Pere Ros, 1759-1760, f. 184-189v.

342. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 8, notari Joan Alamany, 1618-1637, f. 85-86.

y molino de Castell Ampurdán,³⁴³ feia constar, relatiu a Sant Feliu, un rèdit de vint-i-dos quarteres de mescladís, una de civada i dues més de faves, més una trentena de mesures d'oli.

Sant Feliu havia estat seu de la parròquia de la contornada, amb dues sufragànies a Viladamat (església de Sant Quirze) i a Palau Borrell (església de Santa Eulàlia), però al llarg del temps, Sant Quirze es convertí en parròquia i les altres dues en sufragànies seves, totes dins de l'ardiaconat d'Empordà, avui arxiprestat de Girona. A mitjan segle XVIII, l'església de Sant Feliu amenaçava ruïna,³⁴⁴ circumstància que va obligar a traslladar a la de Sant Quirze de Viladamat tots els estris litúrgics i atuells de consideració.³⁴⁵ El 1823, el bisbat la inhabilità per als serveis religiosos i vint anys més tard se li tapiava la porta d'accés. El 1865, taxada en nou-cents rals, fou alienada pels particulars i passà a ser propietat de Giner Comes, de Torroella de Montgrí, i més tard s'annexà al castell, ja una explotació agrícola desmantellada, i fou convertida en paller. A la vintena centúria, de l'església de Sant Feliu només en quedaven algunes runes.³⁴⁶

Viladamat experimentà un enorme creixement que va contrastar amb la decadència de Sant Feliu, tot just des de la devastació que les tropes del duc de Calàbria van causar a la comarca durant la guerra civil de Joan II. Viladamat, enclau remença, es beneficià de la sentència arbitral de Guadalupe, i des de finals del segle XVI es va veure impulsada pels monjos rodencs a una política colonitzadora expansiva clarament orientada al poble menut, bracers, jornalers i menestrals principalment. Ho demostren els establiments i repartiments de terra duts a terme el 1578 pel paborde Miquel Sella, judicialment protestats per manta propietaris perjudicats. L'11 d'agost de 1621 la universitat va comprar el domini directe a l'abat del monestir de Sant Pere de Rodes, per 2.400 lliures, emancipant-se de tot senyoriu i autonomitzant considerablement la seva activitat. El 1640, juntament amb la universitat empordanesa, va assumir la tercera part del cost d'una edificació defensiva, una

343. AHCB, *Patrimonial*, sèrie III, lligall 30.

344. En el contracte d'arrendament dels delmes de Sant Feliu de la Garriga del 28 de maig de 1717, els arrendataris havien de pagar, de la terça del pròxim mes de gener, cinquanta lliures als administradors dels aniversaris de l'església santfeliuena "per una anual penió que quiscun any los fas per dotació de certas missas..." (AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 17, notari Francesc Castellar, 1709-1728, f. 269v-271). Potser hauria estat més bona idea anar adobant l'edifici amb aquesta "dotació". L'hauria salvat, segur, de la ruïna.

345. Del 1755 és un plet que Domènec de Margarit va interposar contra alguns particulars de Sant Feliu de la Garriga sobre la restauració de l'església. ADG, *Processos moderns*, llibre de Francesc Lagrifa, reg. 4.327.

346. BOTET [1913-1918] 409; CAUSSA [1964b] 47 i CATALÀ-BARCELÓ-OLIVA [1969] 540.

torre al port de l'Escala destinada a la vigilància i defensa de la costa, edificació que van mantenir, artillar i municionar convenientment.³⁴⁷ A partir de la segona meitat del segle XVII, amb l'exili dels Margarit al Rosselló, l'absentisme a Sant Feliu es va convertir de facto en abandonament, circumstància que xocà amb l'activitat expansiva dels excedents viladamatencs. Els enfrontaments i les disputes (entrades de bestiar no autoritzades, robatoris, invasions i ocupacions fraudulentos, assalts i interminables plets judicials) són continus en aquesta època. Entre 1681 i 1683 l'ancià Josep de Margarit de Biure, flamant marquès d'Aguilar, hi hagué de litigar perquè els terratinents de Viladamat volien considerar "que lo terme y castell de Sant Feliu de la Garriga no és distinch y separat del de Vilademat, y que los terratinents no deuen pagar talls i taxes..."³⁴⁸ Aquest raonament serà una constant que permetria actuar amb patent de cors tots els agressors que des d'aleshores tindria aquell baronia. Amb la divuitena centúria, s'encetà una nova etapa expansiva amb la introducció de nous cultius com l'arròs, el blat de moro o el morenc, moltes parcel·les passaren de mans i s'estengué el cultiu intens, amb la qual cosa el guaret va desaparèixer.³⁴⁹

Després de la implantació del règim borbònic, es van reprendre les disputes. Els Margarit, súbdits del rei de França a tots els efectes, van veure's beneficiats amb la plena devolució de tots els seus béns, drets i baronies al Principat. L'abril de 1701 moria Joan, el fill de Josep de Margarit, i agafava les regnes del govern patrimonial la seva vídua Rafela de Negrell, la quarta marquesa d'Aguilar, que de seguida va fer publicar un ban prohibint la caça, la pesca i l'entrada de bestiar a les seves terres de Sant Feliu de la Garriga. El 20 d'agost de 1701 la universitat de Viladamat li va interposar plet, perquè "preten prohibir als particulars de Vilademat, de lleñar, hervejar y altres cervituts en lo terme de Sant Feliu de la Garriga, y ser terme distinch y separat del de Vilademat". El primer dia de 1703 i davant del regent notarial de Castell d'Empordà, dos testimonis declaraven, cap a les dues de la tarda d'aquell mateix dia, haver-se creuat dins del terme santfeliuenc amb "un gran ramat de bestiar menut, com són ovelles y moltons...", propietat de Pere Tassis, pagès, masover de l'heretat de Carla de Vilademany,³⁵⁰ acció que ens posa sobre la pista del que devia ser força habitual. Un any i mig més tard, la marquesa d'Aguilar feia "summària criminal", davant del notari Joan Ferrer, de Verges, contra Josep Solers Vanover,

347. CAUSSA [1964b] 45-48.

348. *Notícia de tots los plets...*, f. 46.

349. CAUSSA [1964b] 49.

350. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 16, notari Antoni Boch, 1699-1703, f. 181v-182v.

pagès del castell de la Tallada “per haver tallat vint y un pins en los boscos del terme de Sant Feliu de la Garriga”.³⁵¹ El litigi que llavors encetava la marquesa, els seus successors l’arrossegarien tota aquella centúria i fins al Trienni Liberal. Bàsicament, els Margarit al·legaven:

que el Castillo de La Garriga tenía término propio distinto del de Vilademat, con baile nombrado por la señoría como el notario, assessor y portero, y vasallos que eran los súbditos del Castillo, haciendo establecimientos y ventas de tierras; dijeron los de Vilademat, que en otros tiempos el término de La Garriga tenía muchas casas y habitantes y entonces pocas, al revés de Vilademat, que tuvo pocas y después muchas, por cuyo motivo habían construido una iglesia de Vilademat y que eran con La Garriga un solo término, como eran una sola parroquia aunque hubieran dos párrocos.³⁵²

El 1732, Joan de Margarit de Negrell, fill i successor de l’anterior, denunciava el fet que els particulars de Vilademat envaïen sovint el terme amb bestiar, gros i menut, i a més tallaven “los pins que a ells bé los apar...”, havent-se produït un creuament de confiscacions de llenyes i d’amenaces.³⁵³ El perquè els de Vilademat despertaven de la seva letargia trenta anys després, potser l’hauríem de trobar en el fet que a finals de gener de 1729, o sigui, només tres anys abans, un dels principals dirigents del poble, Josep Laplanya, havia liquidat 263 lliures per setze pensions impagades des de 1721 d’un censal que alguns dels prohoms del poble havien venut, feia cent anys (el 12 de febrer de 1621) a Leandre de Margarit; poc després de la liquidació, Laplanya lluí el censal³⁵⁴ i quedà alliberat de tota relació fiduciària amb la família Margarit.

L’any 1734, el germà de Joan, Domènec de Margarit de Negrell, mantenia un procés judicial contra el sagristà hebdomadari i el domer de l’església parroquial, els quals havien qüestionat la possessió per part dels Margarit de la jurisdicció baronial de Sant Feliu de la Garriga, probablement negant-se a recaptar el delme o a donar-ne la part corresponent al senyor.³⁵⁵ Domènec de Margarit establí tres vessanes de garriga el 17 de març de 1734, quatre vessanes de vinya i erm el

351. *Especulo...*, f. 89.

352. CAUSSA [1964b] 50.

353. *Notícia de tots los plets...*, f. 57 i AHG, *Castell d’Empordà*, núm. 18, notari Francesc Castellar, 1728-1739, f. 141 i ss.

354. AHG, *Castell d’Empordà*, núm. 99, notari Francesc Castellar, fill, 1728-1730, s. f.

355. ADG, *Processos moderns*, reg. 4.618. El procés judicial és tot un al·legat sobre l’exercici de domini baronial dels Margarit sobre Sant Feliu de la Garriga.

3 de novembre de 1741, i probablement algunes més, fins que a finals de maig de 1746 els regidors de Viladamat van voler revocar dits establiments judicialment, tot considerant-los “atemptatius” i perjudicials per la causa que els enfrontava a la Reial Audiència.³⁵⁶ Però és que en la mateixa data també Domènec de Margarit presentava manta requeriments per instar judicialment a la revocació d'establiments emfitèutics fraudulents, signats i formalitzats pels regidors de Viladamat! N'era l'imputat Narcís Marc, llavors l'únic regidor del municipi, per mort del seu conregidor, el qual, el 23 de gener de 1746, en una notaria forana (però afí: la del notari reial Salvador Casals, d'Armentera),³⁵⁷ havia firmat establiments a dojo, en el que sembla una autèntica revolució antisenyorial, ja que tots els colons fraudulents eren de Viladamat i, llevat de dos, tots eren jornalers. Margarit va presentar requeriment contra cadascun: Pere Sans, (per l'ocupació de vuit vessanes), Climent Barnils (quatre vessanes), Antoni Saguer (quatre), Francesc Roca (quatre), Joan Puig, (quatre), Francesc Costal (cinc), Jaume Jhora (cinc), Miquel Baró (quatre), Josep Arbach (quatre), Caterina Vaquer (quatre), Jaume Roca (quatre), Joan Ferrer (quatre), Josep Gil (quatre), Pere Llogaya (tres), Boi Iglésies (una), Miquel Bosch (quatre) i Josep Banany (tres). En total, els viladamatencs li havien ocupat setanta-tres vessanes, quasi totes a la coma Llobera (ben bé una trentena de vessanes) també a la Pedrera (dotze vessanes), als Boets (vuit) i al puig de Papaferro (tres).³⁵⁸ Però els de Viladamat no eren els únics que ocupaven fraudulentament les terres de la baronia. El 5 d'abril de 1752 el procurador de Domènec de Margarit instava nous requeriments, aquest cop per fer front al que sembla una invasió massiva de jornalers de Garrigoles (Joan Joher, Miquel Maspons, Andreu Maspons, Miquel Robau, Pere Nadal, Pere Mayol, Jaume Curt, Pere Peyet, Boi Mir, i altres més...), que li havien ocupat, cultivaven o estaven a punt per fer-ho “aquella gran piessa de tierra de tenuta de quatro cientos vessanas de garriegal scita en el dicho término de San Felio de la Garriga y serca de la fuente nombrada Armadas...”. La requesta els instava a no cultivar aquelles terres, ni fer cap declaració de possessió, perquè “la dicha y confrontada tierra sea tanto en el útil como en el dominio directo de dicha esta parte, tanto por mis justos y legítimos títulos como por la antigua e inmemorial posesión que de aquella él y sus predecesores

356. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 18, notari Francesc Castellar, 1728-1729, f. 179-179v; núm. 62, notari Pere Ros, 1738-1741, f. 72-73; *Especulo...*, f. 817-818.

357. El mateix, suposem, que va ser propietari del mas del Batlle, de Palau Borrell i que el 1783 feia de batlle dels béns que allí tenien els monestirs de Sant Pere de Galligants i de Sant Miquel de Fluvià. CAUSSA [1965] 64.

358. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 64, notari Pere Ros, 1744-1745, f. 45 i ss.

han siempre estado...". Si els interpel·lats no cessaven d'immediat la seva activitat fraudulenta, respondrien amb els seus béns dels fruits manllevats i pagarien danys i perjudicis.³⁵⁹ Lluny d'espantar-los, cada requeriment d'aquests venia seguit d'un altre dels imputats, que clamaven els seus pretesos drets amb la cantarella que el terme de Sant Feliu "no es distinto ni separado del del lugar de Vilademat, sí que es un y único solo término de cuyo término toca únicamente el régimen al Bayle de Vilademat...". Finalment, el 1821 una concòrdia posà fi a la contesa judicial, guanyant, com sempre passa en aquest món, qui té majoria: Viladamat i Sant Feliu de la Garriga formarien un sol terme, el masover de Sant Feliu tindria els mateixos drets i facultats que els de Viladamat (i els de Viladamat, és clar, els mateixos a Sant Feliu), els llußmes es destinarien a l'arranjament de l'església o es repartirien entre el baró de Sant Feliu i la universitat de Viladamat; el primer havia de contribuir en una tercera part del cost de la conservació del temple.³⁶⁰ Els de Viladamat havien aconseguit engolir-se la baronia de Sant Feliu de la Garriga, tot compartint-la amb un baró jurisdiccional que, de fet, no tenia per què compartir res.

Sant Feliu de la Garriga va patir almenys dos assalts amb crema inclosa (durant la guerra civil de Joan II i durant la guerra dels Segadors), ambdós superats pels barons de torn. Leandre de Margarit reconstruí el castell durant el segle XVI, i Josep de Margarit o els seus fills i néts també van reparar-lo com van poder.³⁶¹ Però tot i haver sobreviscut a dues destruccions com aquelles i no menys als reiterats atemptats judicials, invasions i ocupacions fraudulentes dels de Viladamat i Garrigoles, no va poder sobreposar-se al canvi dels temps moderns, constituint avui dia més un monument mig enrunat que una altra cosa. Un punt perdut, fins i tot ignorat en algunes guies de carreteres.

Viladamat

Limita amb Ventalló i l'Escala a nord i a est, també amb Garrigoles i Saus, a l'oest, i amb Albons al sud. Era cruïlla important al mig

359. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 20, notari Pere Ros, 1751-1752, f. 111-112.

360. CAUSSA [1964b] 50. Veient el procés evolutiu que arrabassà el senyoriu de Sant Feliu de la Garriga als Margarit, és difícil no considerar la part de culpa que hi van tenir els viladamatencs de l'Antic Règim, deixant molt en entredit les paraules del seu cronista Jaume Causa, quan en destacava l'honradesa, l'obediència i el civisme. CAUSSA [1964a] 39, CAUSSA [1964b] 50 i CAUSSA [1965] 67.

361. CATALÀ-BARCELÓ-OLIVA [1969] 544-545. "L'interior i la porta de l'església i, al castell, en particular la façana, la porta, les finestres i algunes estances denoten, deficientment reparades, la malvestat" (p. 545).

de la ruta entre Empúries i Girona per Palau Borrell i entre Empúries i Besalú per Fluvià, i també entre Verges i Figueres; bifurcava vials cap a Sant Pere Pescador, Castelló d'Empúries, Torroella de Montgrí, Albons, Ullastret, etcètera. "Ningún otro pueblo ampurdanés está sobre caminos más señeros que Vilademat, ni lo hay tan influenciado por la cultura que de sí llevan los caminos."³⁶² La parròquia era Sant Feliu de la Garriga, però comptava amb l'ermita de Sant Quirze, enfilant cap a Albons, i l'any 1617 s'erigia en sufragània l'església dedicada a Sant Quirze i Santa Julià, establint domer i sagristà amb casa parada al poble. A mitjan segle *xvi* aplegava vint-i-sis focs (un centenar i escaig d'habitants), els mateixos que a principis de l'era borbònica, quan se li comptaven vint-i-cinc cases i cent dos habitants (juntament amb Sant Feliu); però a finals del segle *xviii* havia triplicat la població i vers 1913 tenia 133 edificis i 450 habitants, dels quals tan solament 159 sabien lletres.³⁶³

Com a lloc de la muntanya de Sant Pere de Rodes complia una important funció ramadera per a aquell monestir. A més, a la zona predominava l'olivera i la vinya, i la terra de conreu era de molt bona qualitat; s'hi cultivava gra (blat, ordi, civada), llegum, lli i cànem, i es feia mel, i en els primers anys del segle *xx* existien fins a cinc premes d'oli. Viladamat fou un enclavament comercial de la comarca, amb fira i mercat, actiu comerç de contractació ramadera i una petita indústria manufacturera de lli i llana. El gra s'exportava a través dels ports d'Empúries i l'Escala, i els productes de la ramaderia (carn, llana i cuiros) es venien al mercat de Castelló.³⁶⁴

El poble havia pertangut antigament als Montgrí, i d'ells passà, al segle *xiii*, al monestir de Sant Pere de Rodes,³⁶⁵ encara que no en la seva totalitat, ja que per exemple els Margarit posseïen algunes terres (com les quatre vessanes que el novembre de 1622 establien a favor de Joan Copinas, ferrer de Viladamat, a cens de dos quintals l'any).³⁶⁶ La (quasi) titularitat baronial podien tenir-la els monjos rodencs, que governaven el seu feu a través d'un paborde, però el delme, almenys en dues terceres parts, el posseïen els Gallart i, després d'ells, els Margarit. Aquesta perillosa dissociació entre les titularitats de la jurisdicció i del delme, va resultar fatal per a la família Margarit, perquè bona part dels problemes i litigis els van venir provinents d'aquella esquer-

362. CAUSSA [1964a] 37.

363. CAUSSA [1964b] 45, 46 i 49; IGLÉSIES [1974] I, 461; BOTET [1913-1918] 408 i CAUSSA [1964a] 38.,

364. BOTET [1913-1918] 408-409; CAUSSA [1964a] 38-40, i CAUSSA [1964b] 47.

365. CAUSSA [1964a] 39-40, i CATALÀ-BARCELÓ-OLIVA [1969] 540.

366. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 8, notari Joan Alamany, 1618-1637, f. 87-87v.

pa població amb la qual van mantenir una difícil relació d'amor i odi. Dels quinze colons beneficiats per Leandre de Margarit amb un establiment emfitèutic a Sant Feliu de la Garriga o a Pelacalç, entre 1592-1634 (vegeu els quadres corresponents), quasi dues terceres parts eren de Viladamat. Ara bé, el 12 de gener de 1625 els tres Margarits amb drets sobre aquell delme, Leandre, Felip i Josep (pare, fill i nét) signaven l'anomenada "Concòrdia de les olives", amb alguns veïns i terratinents de Viladamat i Pelacalç.³⁶⁷ Feia cinquanta anys, el sagristà i el domer delmadors de Sant Feliu havien introduït causa contra Pere de Margarit i la seva esposa Jerònima de Gallart, perquè es negaven a pagar el delme corresponent a la collita d'olives. La concòrdia es va basar, de fet, en una venda encoberta: els Margarit renunciaven als seus drets sobre el delme de les olives de Viladamat, Sant Feliu de la Garriga i Palau Borrell, a canvi de 550 lliures que els viladamatencs pagaven tot venent-los sengles censals, un de 250 lliures, més un altre de 300 lliures per rescabalar-los de les despeses judicials; a més, pagaven al comptat cent lliures per la part alíquota corresponent als delmadors (el sagristà i el domer). Els primers dies de maig de 1643 la universitat de Viladamat encara cotitzava a Josep de Margarit una pensió de censal de dotze lliures i mitja "per rahó del delme del oli",³⁶⁸ el censal de 250 lliures el van poder lluir vers 1721.³⁶⁹

Gràcies a un interessant document,³⁷⁰ coneixem les percepcions del delme dels anyells de Viladamat entre 1713-1717, tot just acabada la contesa successòria. La mitjana anual venia a ser d'un o dos anyells, poc més d'una quinzena de quarteres de gra (formet, mestall i ordi) i faves, i una dotzena de bótes de vi.

No és que fos massa cosa; amb tot, els Margarit del segle XVIII van arrendar-ho igualment. El 27 de maig de 1760, un assentament del llibre de comptes del notari Ros, regent de les notaries baronials dels Margarit, feia referència a l'arrendament del delme viladamatenc a favor de Josep Bofill, Narcís Hauguet i Salvador Moner.³⁷¹

367. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 8, notari Joan Alamany, 1618-1636, f. 112-115v i *Especulo...*, f. 239. També: CAUSSA [1964b] 50.

368. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 11, notari Damià Ballester, 1641-1646, f. 70-72.

369. Segons consta en un assentament de la liquidació dels comptes de la procuradoria de Jaume Massaguer. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 17, notari Francesc Castellar, 1709-1728, 345-352, f. 348v.

370. És una declaració notarial del 20 de juny de 1723 que volia precisar en què consistia aquest delme dels anyells de Viladamat. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 17, notari Francesc Castellar, 1709-1728, f. 373v-374v.

371. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 37, notari Pere Ros, llibre de comptes, 1738-1764, f. 13.

QUADRE DE LES PERCEPCIONS DEL DELME ANUAL DELS ANYELLS DE VILADAMAT
(1713-1717)

Producte	1713	1714	1715	1716	1717
Anyells	-	1 [Amb diners: 13 sous, 3 diners] Amb llana: 10 lliures, [12 sous, 10 diners]	-	2 [2 sous, 4 di- ners]	1 [4 sous]
Forment	15 quarteres	2 quarteres 2 quartans 3 picons	-	13 quarteres	6 quarteres
Mestall	3 quarteres	6 quarteres 2 quartans 6 picons	-	5 quarteres 1 quartà 6 picons	... quarteres 1 quartà
Civada					
Ordi	4 quarteres	1 quartera			1 quartera
Espelta					
Mill		1 quartà 6 picots			
Arròs	12 quarteres	2 quarteres i mitja			
Faves		1 quartera 6 picots		3 picots	1 quartera
Raïm	6 quarteres 1 quintar				
Vi		12 bótes		11 bótes	
Totals	40 quarteres 1 quintar	1 anyell 15 quarteres i mitja 5 quartans 21 picots 12 bótes		2 anyells 18 quarteres 1 quartà 9 picots 11 bótes	1 anyell + 9 quarteres 1 quartà

Font: AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 17, notari Francesc Castellar, 1709-1728, f. 373v-374v.

Palau Borrell

Aquest llogarret consistent en una casa forta i mitja dotzena de masos dispersos fou agregat de Viladamat, havent-ho estat anteriorment d'Empúries. Fins al segle XVIII no es va moure dels cinc focs (una vintena d'habitants), que ben bé es mantenien en el segon decenni d'aquest segle, quan computava catorze residents; Floridablanca, ja en 1785, li atribueix disset habitants.³⁷² Era domini del monestir de Sant Miquel de Fluvià, però a finals del segle XVII n'era el senyor alodial

372. IGLÉSIES [1991] i, 29, 70 i 364; IGLÉSIES [1979] i, 33; IGLÉSIES [1974] i, 391, i IGLÉSIES [1969-1970] ii, 69.

la Pia Almoïna. D'entre els masos que l'integraven, destaquen els del Batlle (amb pou de glaç), del Briolf i del Verdalet, tots construccions medievals, la primera adossada a la capella de Santa Eulàlia. El principal actiu d'aquest petit poblat era la seva situació de pas, sobretot de pelegrins.³⁷³

Els Margarit no el posseïen en feu, però s'integrava en el delmari de Sant Feliu de la Garriga, segurament en virtut de l'adquisició d'algun immoble (casa o mas) soliu i afocat que els convertí en senyors útils, i pel qual el 1719 pagaven als edils locals quatre lliures de cadastre.³⁷⁴ Al segle XVIII, era obert un procés judicial que enfrontava els regidors de Palau Borrell contra els de Viladamat, per "lo pasturar en cert terreny...".³⁷⁵ El procés s'acabà unint al que els Margarit portaven contra aquella universitat. El 1759, un nou plet, al voltant del domini directe d'un extens territori a la partida de la Vadrunga del puig del Batlle, enfrontà el comte d'Empúries amb la Pia Almoïna, a la qual el 1761 la Reial Audiència donà la raó. També en aquella ocasió hi van intervenir els Margarit, a més dels regidors de Palau Borrell i Viladamat, i molts pagesos afectats.³⁷⁶

Empúries, Cinclaus, les Corts, Vilanera i els Recs

Aquest subgrup de poblacions formaven un altre delmari, que hem de considerar molt parcial, ja que es tracta d'un conjunt de població important. Volem dir que Empúries és una localitat gran i, si hagués satisfet delme només que fos la totalitat d'aquesta població, llavors la xifra seria molt més considerable i superaria amb escreix la corresponent a Castell d'Empordà o a Sant Feliu de la Garriga, poblacions en comparació molt més petites. Hem de pensar, per tant, que només un sector dels pobladors estaven obligats, per la causa que fos (probablement haver estat establerts en propietats alodials de les quals els Margarits eren senyors útils, sense perjudici que la localitat tingués el seu baró jurisdiccional), a pagar delme als Margarit i no (o també?) al seu propi senyor.

El cas de Cinclaus és prou exemplificador. El febrer de 1605, Leandre de Margarit cobrava un foriscapi a Feliu Farrer, àlies *Albornar*, pel traspàs d'una vinya, i ho feia com a senyor directe del domini de

373. CAUSSA [1965] 65-69.

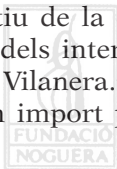
374. Liquidació de comptes de la procuradoria de Jaume Massaguer, del 26 de febrer de 1722. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 17, notari Francesc Castellar, 1709-1728, f. 345-352 i 349v i 350.

375. *Notícia de tots los plets...*, f. 176v.

376. CAUSSA [1965] 64.

mas Albornar i de mas Pere Quintana, de Cinclaus.³⁷⁷ El 1633 mantenia un procés judicial que acabà a la Reial Audiència contra els Bonet de Cinclaus, que es negaven a capbrevar-li les propietats, “se pretenia que differents propietats sitas en lo veynat de Sinclaus estaban en alou y domini directe de dit Margarit, y que dit Bonet devia ser home propi, solido y affocat ab prestació de sagrament y homenatge, en la qual causa se proferí sentència als 20 de mars 1639 a favor de la Casa de Margarit”, condemnant Bonet “en haver de confessar y regonéixer diferents propietats en alou y domini directe de dits Biure y Margarit, sitas en lo veynat de Sinch Claus, y ser home propi, solido y afocat, ab prestació de sagrament y homenatge.”³⁷⁸ Bonet no va ser l'únic vassall rebec. L'agost de 1644 Josep de Margarit tenia oberta una altra causa de capbreuació contra Pere Joan Matamala, de Vilavenut, per raó d'una casa a Cinclaus i d'un parell de peces de terra (la Closa de l'Areu i la Plata).³⁷⁹ A la sentència de 1639 ja s'adverteix que beneficiava tant els Margarit com Antoni de Rocabertí de Pau, per indivís de les propietats que relacionaven a Cinclaus, dues cases i una peça de terra.³⁸⁰

El gros d'aquests pagaments delmaris el constituïa el delme del peix, al qual estaven obligats els pescadors emporitans, no únicament als Margarit, sinó també als Pau i al capítol de canonges de Girona, cosa que palesa l'extrema atomització a la qual hom podia arribar en l'espectre vassallàtic empordanès d'aquells temps. A finals del segle XVI, havia sorgit una polèmica al voltant d'aquest dret, i en la seva defensa Leandre de Margarit interposà plet en data 25 de maig de 1585. Després d'una sentència que no va satisfer cap de les dues parts, es van presentar sengles suplicatoris. Abans de continuar el que es preveia un costós litigi, els primers dies de 1597, les parts van avenir-se a una concòrdia, amb motiu de la qual es van reunir a l'església parroquial emporitana molts dels interessats, quasi tots d'Empúries, però també de Cinclaus i de Vilanera.³⁸¹ Els contribuents dels drets senyorials acceptaren fixar un import per aquell pagament:

377. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 59, notari Joan Alamany, 1600-1609, s. f.

378. *Especulo...*, f. 209-210, 794 i 885-886 i *Índex Margarit...*, núm. 439, 440 i 441. La sentència hagué de confirmar-se el 25 d'agost de 1755.

379. *Índex Margarit...*, núm. 442. Amb aquesta referència, volem referir-nos a un document a tall d'inventari que regesta el contingut de l'arxiu familiar dels Margarit. És a l'AHCB, *Patrimonial*, III, llig. 3, primer document. El citem com: *Índex Margarit*.

380. Avui, d'aquest diminut agregat de l'Escala, en queden mitja dotzena encara no de masies i l'església. ALBERTÍ-PALLÍ [1983] 31.

381. *Notícia de tots los plets...*, p. 68 i AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 7, notaris Antoni Girbau i Joan Alemany, 1590-1598, f. 83-85v. El 1720 s'havia suscitat una nova causa judicial al voltant d'aquest dret, i els Margarit apareixien com a “condemnadors”. *Índex Margarit...*, núm. 446-448.

Arrahó de sinc per cent partidors entre dits *respective* senyors recep[t]ors de dit delme de y conforme se acostuman entre ells *respective* de partir los delmes de grans y altres fruyts se acostuman de cullir en lo terme y parròchia de Empúrias, so és, de vint y hun sou hu, y de vint y un peix hu, restant sempre los vint franchs...

Amb aquest acord, els emporitans van aconseguir excloure del delme la pesca salada, establir unes condicions dignes per tramitar la declaració de la pesca desembarcada i veure condonades les anualitats impagades del delme. La pau no va durar sempre. Ben entrat el segle XVIII, els Margarit (i el capítol de Girona) tornaven a estar pledejant contra els pescadors emporitans pel mateix.³⁸²

Menys important era el delme de la llana, que el 1664 recaptava el rector de Montiró i que aportava tres lliures onze sous, segons consta en el procés judicial entre Josep de Margarit de Biure contra Miquel Ponç de Caramany Almar.³⁸³

Tenim un contracte d'arrendament protocol·litzat a Castell d'Empordà (la resta ho eren al mateix Empúries, segurament) del 4 de maig de 1643, pel qual sabem que Josep de Margarit percebia d'aquestes cinc poblacions els delmes del gra d'aresta (blat, civada, sègol, mill), l'arròs, les faves, el peix, la llana i els anyells.³⁸⁴ El preu de l'arrendament era de 552 lliures l'any, però caldria desglossar-hi els delmes de Viladamat, Sant Feliu i Palau Borrell i d'altres ingressos més que detalla, per conèixer el valor exacte del delme emporità. Tenim l'assentament del contracte d'arrendament de 1647, però és força parc, ja que només esmenta que es tractava d'Empúries i Cinclaus, i que era per 310 lliures anuals.³⁸⁵ Un nou arrendament, aquest signat a mitjan maig de 1673, ens aproxima la xifra que cerquem. L'arrendador, Salvador Calderó Vilosa, era un ciutadà honrat de Barcelona, de Corçà, i se li arrendaven tots els delmes de pa, vi, llana, lli i carnalatge de les susdites cinc poblacions delmàries, a més de llurs censos, tasques, forment, ordi, gallines i altres, i incloïen també els foriscapis, terços i

382. El 1717 la marquesa d'Aguilar interposaria una nova causa, juntament amb el capítol de canonges de Girona, contra els regidors emporitans (*Notícia de tots los plets...*, f. 69). De quatre anys després és el "Compte de la mitat del despés en lo any 1721 per la causa que lo molt il·lustre señor marquès de Aguilar y altres aportan en la Reial Audiència, contra la universitat y particulars de Empúries, notari Josep Soler, per la dècima del Peix..." (AHCB, *Patrimonial*, sèrie III, llig. 26).

383. ADG, *Processos Moderns*, reg. C-001-6201, f. 10.

384. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 11, notari Damià Ballester, 1641-1646, f. 70-72.

385. *Llibre de comptes d'arrendaments als termes de Castell d'Empordà i Viladamat...*, f. 112.

lluïsmes en cas de traspàs o successió.³⁸⁶ El preu d'aquest arrendament per un any era de 250 lliures.³⁸⁷ Sabem que a principis del segle XVIII aquest subgrup delmari aportava una quantitat superior a les dotze dobles (74 lliures, 8 sous),³⁸⁸ ja que, per aquesta quantitat, la marquesa d'Aguilar Rafela de Negrell pagà un deute assignant al creditor les rendes, rèdits, emoluments, censos, terços d'heretat, lluïsmes, foriscapis i altres corresponents a aquestes poblacions. El 10 de maig de 1722, el seu fill Joan de Margarit de Negrell arrendaria les rendes emporitanes per quatre anys a Montserrat Grullans.³⁸⁹ Encara el 1745, Domènec de Margarit de Negrell arrendà per quatre anys els delmes d'Empúries, Cinclaus i el port de l'Escala.³⁹⁰

El llogarret de les Corts, a més de pertànyer al delmari d'Empúries, contenia algunes franges de terreny sota domini directe dels Margarit, com ho demostra el fet que l'11 d'abril de 1644 Josep de Margarit de Biure hagués interposat causa judicial contra Bartomeu Sopas, pagès de Torroella de Fluvià, pel domini directe de l'heretat dita d'en Vaquer, a les Corts.³⁹¹

L'Escala

Igual que a les poblacions suara esmentades, els Margarit tenien drets sobre una petita part del territori jurisdiccional de l'Escala, el pertanyent a mas Pasqual, del qual devien ser senyors útils. Ho demostra el fet que l'últim dia d'octubre de 1715 cobressin foriscapis per la venda d'unes peces de terra de dit mas, que Francesc Perramon alienà a favor d'Isidre Pou, de Jafre.³⁹² El volum de terra venuda segurament fou important, per tal com el traspàs resultà força substanciós, noranta-dues

386. Cal destacar-ho perquè els Margarit, seguint el costum empordanès, mai no solien cedir en els arrendaments més que la meitat dels lluïsmes i foriscapis, reservant-se sempre l'altra meitat i la facultat de condonació.

387. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 14, notari Antoni Bosch, 1670-1689, f. 78v-80.

388. Els Margarit exiliats al Rosselló preferiran la dobla com a moneda de canvi. Per passar de dobles a lliures, utilitzem l'equivalència 1 d. = 6,2 ll., com consta en alguns dels registres de la liquidació dels comptes de la procuradoria de Jaume Massaguer, del 26 de febrer de 1722. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 17, notari Francesc Castellar, 1709-1728, folis 345-352 i 349v.

389. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 16, notari Antoni Bosch, 1699-1703, f. 257-260; núm. 19, notari Francesc Castellar, pare i fill, llibre de comptes diversos [1670-1736], f. 70.

390. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 64, notari Pere Ros, 1744-1746, f. 52v-54.

391. *Notícia de tots los plets...*, f. 47.

392. Liquidació de comptes de la procuradoria de Jaume Massaguer, del 26 de febrer de 1722. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 17, notari Francesc Castellar, 1709-1728, folis 345-352, f. 345v-346.

lliures. Les propietats útils que els Margarit tenien a l'Escala devien ser quatre vegades més importants que les posseïdes a Palau Borrell, per tal com cotitzaven setze lliures per raó de la quota cadastral de 1718 i de 1719,³⁹³ quan a Palau Borrell en pagaven només quatre.

Al port de l'Escala sabem que hi tenien una botiga i el delme del peix,³⁹⁴ que solien excloure dels contractes d'arrendament.³⁹⁵ Creiem que podria ser una estratègia per negociar per separat amb els mariners i pescadors d'aquell enclavament costaner. La seva importància estratègica radicava en el fet que tenia quasi tots els delmaris i petites senyories dels Margarit (llevat, és clar, de Castell d'Empordà) a poques hores de camí, i oferia una atractiva sortida al mar que, en temps de guerra, podia ser molt apreciada. Efectivament, en la correspondència d'un dels agents del marquès d'Aguilar, en plena primera carlinada (1837), es comenta que havia escollit un nou col·lector (per substituir-ne un que morí presumiblement amb violència) que era natural de l'Escala, perquè aquell port era a hora i mitja de Viladamat, Sant Feliu, Pelacalc i Palau Borrell.³⁹⁶

Montiró

El mateix que hem dit de Palau Borrell o l'Escala, podríem dir-ho de Montiró. Que els Margarit posseïen una part (minsa) del delme de Montiró ho demostra el fet que amb data 21 de febrer de 1743 l'intendent general de Catalunya en fes investidura oficial a Domènec de Margarit de Negrell; també que el 1719 en un memorial de pagaments consti una partida de dues lliures per pagar el cadastre de 1719.³⁹⁷ A finals d'abril de 1593, Leandre de Margarit apareixia com a decimador general i posseïdor de la meitat del delme de Montiró (codelmari possiblement amb el capítol de Girona), en una concòrdia

393. Liquidació de comptes de la procuradoria de Jaume Massaguer, del 26 de febrer de 1722. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 17, notari Francesc Castellar, 1709-1728, folis 345-352, 348v, 349v i 350.

394. En el procés judicial entre Josep de Margarit de Biure contra Miquel Pons de Caramany Almar (ADG, *Processos Moderns*, reg. C-001-6201, f. 10), consta com "la part tocant an-al dit senyor Marquès del delmà del peix de la Escala fins als 9 de octubre de dit any 1661", foren divuit lliures, divuit sous.

395. Per exemple, el de 1745-1749, contracte que van arrendar a Francesc Dube. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 64, notari Pere Ros, 1744-1745, f. 52v-54, i núm. 37, notari Pere Ros, llibre de comptes, 1738-1764, f. 30v.

396. Joan Gonser a Joaquín de Ayerbe Prieto, 31-01-1837. AHCB, *Patrimonial*, sèrie III, llig. 32 (plec al final).

397. *Especulo...*, f. 668 i liquidació de comptes de la procuradoria de Jaume Massaguer, del 26 de febrer de 1722. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 17, notari Francesc Castellar, 1709-1728, folis 345-352, f. 349v.

amb els particulars de Montiró i de Pelacalç per raó de la capellania que volien dotar per tenir serveis religiosos. Aquesta meitat del delme de Montiró li pervenia per la seva mare, Jerònima de Gallart. Sabem per un procés del Reial Patrimoni que el 5 d'agost de 1511 el donzell Francesc de Gallart l'havia cedit al seu fill Melcior.³⁹⁸

Hem de pensar que antigament aquest delme podia haver estat més elevat, ja que el 1574, amb motiu de les capitulacions matrimonials entre Leandre de Margarit i Isabel de Sunyer de Gualbes, entre les donacions que els pares de Margarit li fan, consta l'assignació dels "fruits del delme de Montiró, los quals ell dit don Leandre puga rebre y ab ells ocórrer a les necessitats de ell y de la senyora sa muller".³⁹⁹ Si amb els rèdits de Montiró un noble propietari podia mantenir-se dignament ell i la seva família, és que no devien ser tan minsos.

En els comptes que presentà Miquel Pons de Caramany Almar de les rendes segrestades de Sant Feliu de la Garriga l'any 1664,⁴⁰⁰ assentava un ingrés del delmari de Montiró i Pelacalç de vint-i-quatre quarteres i tres quartans de blat més disset de civada, les quals, venudes a raó de tres lliures cins sous la quartera de blat i dotze rals la de civada, degué proporcionar poc més d'un centenar de lliures. Aquest document denuncia l'existència d'un "delmari de la llana de Montiró", que aquell any aportà gairebé dues lliures. L'única dada que ens pot aproximar els rèdits al segle XVIII és l'arrendament de 1745, efectuat juntament amb Pelacalç. En aquella ocasió, l'arrendatari (Francesc Draper, de l'Escala), contractà per 210 lliures anuals durant quatre anys. Sabem que, posteriorment, tornà a ser arrendat (24 de maig de 1749) a favor de Josep Isern i altres.⁴⁰¹ El delmari de Montiró s'ajuntava amb el de Pelacalç per qüestions de jurisdicció eclesiàstica, ja que formaven una sola parròquia (i era el rector qui col·lectava).

Pelacalç

La procedència d'aquest domini també va venir als Margarit dels Gallart. La possessió per part dels Gallart era anterior a mitjan segle XV, ja que el 15 de novembre de 1442 en una venda d'una peça de terra ja s'esmentava la circumstància que el senyoriu pertanyia

398. *Índex Margarit...*, núm. 785 i ACA, Arxiu Pablo de Sàrrega, capsa 153, camisa "Gallart".

399. AHPB, *Pergamins*, sèrie A, núm. 794.

400. Procés judicial entre Josep de Margarit de Biure contra Miquel Pons de Caramany Almar. ADG, *Processos Moderns*, reg. C-001-6201, f. 10.

401. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 64, notari Pere Ros, 1744-1746, f. 54-56, i núm. 37, notari Pere Ros, llibre de comptes, 1738-1764, f. 30v.

proindivís als Caramany i als senyors de Sant Feliu de la Garriga.⁴⁰² L'últim dia de setembre de 1492, el donzell de Sant Feliu de la Garriga Francesc Gallart, juntament amb els veïns propietaris de Pelacalç, creà censal de quaranta lliures a favor dels pabordes de la Confraria de Sant Joan d'Orfano, "con objeto de reacer y construir una esequia medial o agulla para extraher las aguas del territorio de los prados de Pelacals y darles curso hacia el estañio de Suvelaya, que era de mucha utilidad a los otorgantes".⁴⁰³

Sabem que els Margarit posseïen la meitat de la jurisdicció inferior proindivisa amb els Caramany de Corçà, que a ells els pertocava la totalitat del delme, però que devia ser molt reduït. Als Caramany, els expectava des de temps molt reculats. A mitjan segle XIII, sembla que s'extingí la família del mateix nom del topònim amb Agnès de Pelacalç, que deixà hereu el seu marit, Arnau de Requesens; la néta d'aquest, Elionor, es casà amb Ponç de Caramany, heretant aquesta família, a més de part dels delmes de Ventalló i de Sant Pere Pescador, el feu de Pelacalç "y veinte vesanas de tierra situadas en el prado del citado castillo, servidumbres y derecho al uso de los pastos que él y los hombres de la 'força' de Ventalló tenían en los prados, pastos y otros lugares del citado castillo...".⁴⁰⁴ Com va passar una meitat proindivisa als Gallart (o als Jafre, i d'aquests als Gallart), no ho sabem, avui per avui.

A finals d'octubre de 1596, les autoritats del país havien confiscat el comtat emporità i havien posat dins del sac més pertinences de les que en realitat pertocaven. En defensa de la seva jurisdicció sobre Pelacalç, Leandre de Margarit i Frederic de Caramany, els cosenyors de la baronia compartida, acudiren a la Justícia, la qual en aquella data sentenciava al seu favor i els permetia prendre'n possessió el 21 d'abril.⁴⁰⁵

Pelacalç era el domini jurisdiccional més petit que posseïen els Margarit a l'Empordà. Els fogatges de finals del segle XV i de mitjan XVI ens mostren una població fluctuant entre els vint i els trenta habitants (cinc focs el 1497 i set el 1553).⁴⁰⁶ El lloc tenia poc més de mitja dotzena de caps de família el 1671, quan en prenia possessió Jaume de Margarit de Biure, en ser-li cedida l'herència Biure-Margarit amb motiu del seu esponsalici. A la presa de possessió acudiren: el batlle Marturià

402. NEGRE [1962] 24-25.

403. *Index Margarit...*, núm. 766.

404. NEGRE [1962] 20, 21 i 22.

405. *Especulo...*, f. 799-881. Sota domini directe dels Margarit eren quatre vessanes de vinya i d'erm que es traspassaven el 1633. *Index Margarit...*, núm. 777.

406. IGLÉSIES [1991] I, 364, i IGLÉSIES [1979] I, 33.

Estaraguès, Francesc Bosch, Antoni Dalmau, Joan Francesc Gorch Pey, Pere Nicolau i Miquel Vila.⁴⁰⁷ Amb l'administració borbònica, és més difícil computar un nombre de població, ja que apareix ajuntada amb Montiró, i no és possible desglossar-ne les quinze cases (uns seixanta habitants i escaig) que els atribueixen el 1717, ni els 87 pobladors de 1785.⁴⁰⁸ A mitjan segle XVII, constatem que hi era operativa una reduïda cúria baronial composta per jutge (el notari Antoni Torró) i escrivà (Nicolau Puig).⁴⁰⁹ Si hem de jutjar l'import dels ingressos patrimonials que aportava Pelacalç per la quota de contribució cadastral, cal pensar que era bastant baix, ja que la partida comptable corresponent a la quota de 1718 era de només dues lliures i mitja.⁴¹⁰

Pels comptes que presentà Miquel Pons de Caramany Almar el 1664, sabem que Pelacalç constituïa un delmari juntament amb Montiró del qual, com hem vist, els Margarit podien percebre més de quaranta quarteres de blat i civada anualment, que en el mercat es transformaven en més de cent lliures.⁴¹¹ Al mateix document, consta el raïm que proporcionava el delmari de Pelacalç, almenys aquell any: 91 quintars, 3 arroves, 26 lliures, que venudes a preu de set sous el quintar, van resultar 32 lliures, 3 sous, 4 diners.

A mitjan segle XVII, Josep de Margarit hagué d'interposar causa judicial contra Pere Ros i Antoni Perramon, els quals, havent estat creats ciutadans honrats, pretenien passar "a ma hàbil" les propietats llurs a Pelacalç, cosa que competia exclusivament al seu baró.⁴¹² A mitjan 1703, els Margarit tingueren una nova ocasió d'exposar judicialment els seus drets baronials sobre Pelacalç. El batlle del lloc havia fet aprensió de garbes d'espelta i de fusta tallada fraudulentament dins del terme; els afectats procediren judicialment contra ell i la llavors marquesa d'Aguilar, Rafela de Negrell, inicià accions legals per anul·lar

407. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 14, notari Antoni Bosch, 1670-1689, f. 467v-468. La presa de possessió s'esdevingué l'11 d'octubre. Llavors els Margarit compartien el proindivís amb Josep de Caramany, coronel d'un regiment d'infanteria al Rosselló i governador de les armes de Lluís XIV a Perpinyà.

408. IGLÉSIES [1974] I, 390 i 501, i IGLÉSIES [1970] II, 77.

409. Entre l'11 d'abril de 1644 i el 4 de febrer de l'any següent, s'hi dirimí la causa judicial contra Bartomeu Sopas, pagès de Torroella de Fluvià, sobre el domini directe de l'heretat d'en Vaquer de les Corts. *Notícia de tots los plets...*, f. 47.

410. Liquidació de comptes de la procuradoria de Jaume Massaguer, del 26 de febrer de 1722. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 17, notari Francesc Castellar, 1709-1728, folis 345-352, f. 349v-350.

411. Procés judicial entre Josep de Margarit de Biure contra Miquel Pons de Caramany Almar. ADG, *Processos Moderns*, reg. C-001-6201, f. 10.

412. *Notícia de tots los plets...*, f. 42. S'interposà causa el 2 de març de 1646, i es prosseguia el 13 de juny de 1647. Sobre aquests Perramon, vegeu GARÍ [1989] 115-127, i sobre Antoni Perramon concretament, p. 119-121.

els procediments contra el batlle, ja que com a tenutària dels béns del seu difunt marit, era:

Senyora de dit lloc, castell y terme de Pelacals, per indivís ab Joseph de Caramany Margarit y Almar, donzell de la vila de la Bisbal domiciliat, y decimadora universal de dit terme de Pelacals. Y com a tal està y ha estat per sí y sos antecessors, de molts anys a esta part, en quieta y pacífica pcessió, o quasi, per medi de sos col·lectors, de exigir y cobrar lo delme de tots los fruits que-s cullan y han acostumat collir a les terres de dit terme, y de exercir jurisdicció en aquell per indivís per medi de son batlle.⁴¹³

En les accions que emprengué la marquesa, l'acompanyava el rector de Pelacalç i Montiró i la pròpia universitat, ja que estaven gravats amb el vintè de tots els fruits i n'havien de respondre en cas de sostracció fraudulenta. Per si hi hagués més dubtes, el 1719 els Margarit cobraren una lliura i mitja i quatre lliures, nou sous de foriscapis, ajustats amb la "Casa de Caramany...".⁴¹⁴

A l'inici del segon terç del segle XVIII, ens apareixen els Ros, de la Bisbal, com a cosenyors de Pelacalç, en el nomenament de jutge de la cúria baronial a favor de micer Francesc Comas del Brugar, doctor en ambdós drets i ciutadà honrat de Barcelona, nomenament que feien, a través del seu comú procurador els tres senyors directes de Pelacalç: Joan de Margarit de Negrell, Josep de Ros de Villerac i Joan de Caramany de Ros.⁴¹⁵ La línia agnàtica dels Caramany es va trencar amb la pubilla Maria de Caramany de Caramany, filla, precisament, de Josep de Caramany de Margarit (el besnét de Leandre de Margarit), la qual va maridar amb Josep de Ros de Villerac, essent pares de Joan, Josep i Antoni de Ros de Caramany, que s'invertiren l'ordre dels cognoms.⁴¹⁶ L'any 1744 la cosenyeria de Pelacalç ja no era amb els Ros, sinó amb els Gispert. Efectivament, des d'aleshores, tots els documents relatius a l'exercici jurisdiccional sobre Pelacalç van encapçalats per Domènec

413. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 16, notari Antoni Bosch, 1699-1703, f. 243v-244. La vídua Maria Jané pretenia emportar-se de Pelacalç les garbes d'espelta collides a la peça de terra anomenada Lo Campdet "sens pagar delme, primícia, ni vintè...", i batre la collita en un altre lloc. Íd., f. 242v-248v.

414. Liquidació de comptes de la procuradoria de Jaume Massaguer, del 26 de febrer de 1722. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 17, notari Francesc Castellar, 1709-1728, folis 345-352, f. 347v i 348.

415. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 18, notari Francesc Castellar, 1728-1729, f. 184-184v.

416. Vegeu l'arbre genealògic a GARI [1989] 108, i a GIFRE-SOLER [1996] 182. També NEGRE [1962] 25-26, i NEGRE [1974].

de Margarit de Negrell juntament amb Miquel Gispert Verdalet, ciutadà honrat de Barcelona, domiciliat a Camós (la Bisbal).⁴¹⁷

Quant a les rendes que podia donar de rèdit aquest feu, és difícil de precisar, per les escasses referències que en tenim. L'abril i el maig de 1645, Josep de Margarit n'arrendà la propietat per 240 lliures l'any (per dos anys al pagès de Montiró Jaume Viader), i els delmes i censos (per quatre, al courer gironí Jaume Ferrer), per 147 lliures anuals.⁴¹⁸ Margarit va traure de tot plegat 387 lliures cada any. Sembla que, des d'aleshores, va arrendar-ho tot junt. El contracte del 15 d'abril de 1649 al mercader gironí Jacint Roig, era per dos anys i 350 lliures cada un dels dos.⁴¹⁹ Tenim una tercera dada, cent anys més tard, amb el contracte de 1745-1749. L'arrendatari, Francesc Draper, de l'Escala, pagà 840 lliures (210 anuals).⁴²⁰ Podríem aventurar que els rèdits anuals de Pelacalç vorejaven el centenar de lliures i escaig.

ELS GALLART

La genealogia dels Gallart és encara una incògnita, i solament hem estat capaços d'omplir alguna llacuna al segle xv. Però el llinatge es remunta a mitjan segle xiv amb Dalmau de Gallart, fill de Guillem Gallart i de Berenguera, la qual, a mitjan juliol de 1341, en perill de mort, veié aixecada l'excomunicació que pesava sobre d'ella; anteriorment, havien obligat a Ramon Miró, donzell de Monells, tots els fruits i rèdits que percebien d'Ultramort, incorrent en un delicte pel qual el bisbe gironí els excomunicà. Aquest Dalmau devia ser el Dalmau Gallart que detenia el càrrec de batlle de Parlavà i d'Ultramort tres anys després, i probablement estava emparentat amb el santjoanista Bernat Gallart, comanador d'Aiguaviva el 1373, i amb Pere Gallart, sotsveguer de Girona el 1374-1376 i batlle d'Amer el 1401.⁴²¹ Sense haver-hi dedicat una investigació en profunditat, suposem que aquests Gallarts han d'estar connectats amb els Gallart d'Amer, que creiem avantpassats dels senyors de Sant Feliu de la Garriga.

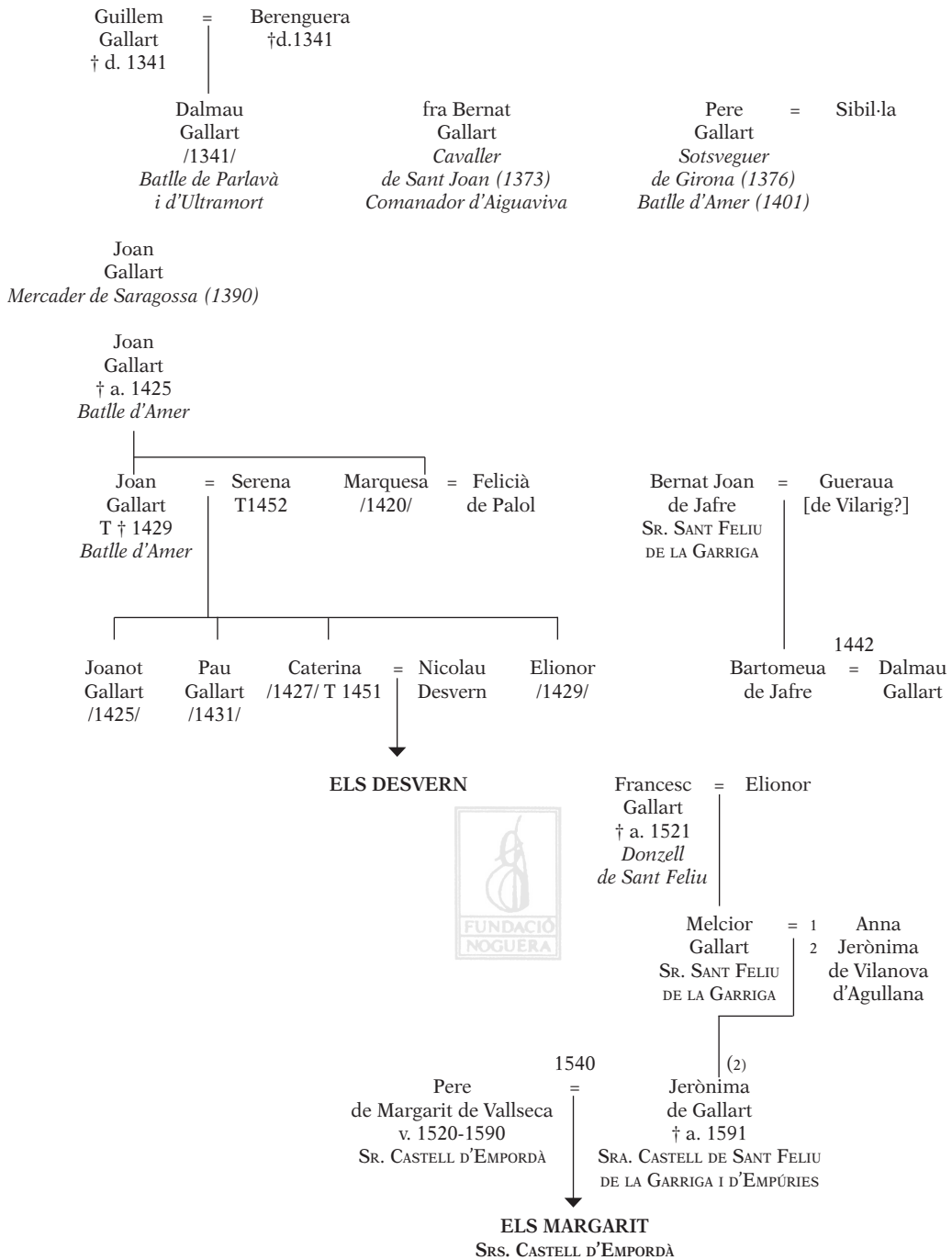
417. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 64, notari Pere Ros, 1744-1746, f. 138v-139v.

418. *Llibre de comptes d'arrendaments als termes de Castell d'Empordà i Vilademat...*, f. 124.

419. *Llibre de comptes d'arrendaments als termes de Castell d'Empordà i Vilademat...*, f. 124.

420. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 64, notari Pere Ros, 1744-1746, f. 54-56. Pelacalç tornà a ser arrendat el 24 d'abril de 1753 a un tal Pluyà. Íd., núm. 37, notari Pere Ros, llibre de comptes, 1738-1764, f. 31.

421. ESCRIBÀ-FRAGO [1992] 96, núm. 176, p. 104, núm. 218, p. 167, núm. 528; *Catàleg Girona* [2005] 437-438, núm. 572; GUILLERÉ [1993-1994] i, 137, i MADURELL [1959] 380, núm. 165.

El 30 de maig de 1425 Joan Gallart, batlle d'Amer, emancipà el fill homònim. Aquest casà amb Serena i féu donació de noces a favor de la seva filla Caterina el 1427. El 1429 comprava un censal de 360 lliures als síndics de Girona, cosa que no deixa d'evidenciar la potent liquiditat d'aquesta família amerenca; testava el 27 d'agost de 1429. L'octubre de 1431, la vídua Serena cedia la batllia d'Amer a la filla Caterina, casada amb un Desvern;⁴²² del seu matrimoni amb Joan Gallart, havia tingut dos fills barons, Joan i Pau, que continuaven la nissaga.⁴²³

D'aquest grupet de Gallarts, hem de saltar al Dalmau de Gallart de mitjan segle xv, segurament avantpassat directe de la pubilla Jerònima. Aquest segon Dalmau Gallart va desposar-se el 1442 amb Bartomeua de Jafre, filla de Bernat Joan de Jafre i de Gueraua (de Vilarig?), subscriuint els corresponents capítols el 24 de març a la Bisbal d'Empordà; el dot de la Bartomeua no era altre que Sant Feliu de la Garriga. El 16 de març de 1445 Gallart, convertit en donzell de Sant Feliu, comprava, al batlle de Torroella de Montgrí, les dues terceres parts de la dècima de Palau Borrell i Viladamat, per 18.000 sous.⁴²⁴

Una generació després, apareixen dos Gallarts donzells de Sant Feliu de la Garriga, als quals ens falta ben poc per considerar fill i nét de l'anterior; Francesc i Melcior. El primer ho fa l'últim dia de setembre de 1492, quan juntament amb els veïns propietaris de Pelacalç creen aquell censal de quaranta lliures a favor dels pabordes de la Confraria de Sant Joan d'Orfano.⁴²⁵ Posteriorment, els primers dies de 1521, Francesc apareix difunt i la seva vídua Elionor i Melcior Gallart i la seva esposa Anna, venen censal de 150 lliures a la comunitat de preveres de Castelló d'Empúries.⁴²⁶ Melcior era fill de Francesc, segons es dedueix d'un procés del Reial Patrimoni on consta que aquest va cedir el 5 d'agost de 1511 la meitat del delme de Montiró al seu fill⁴²⁷ Melcior; ben entrat el segle xvi es va casar amb Jerònima de Vilanova d'Agullana, filla de Galceran de Vilanova de Miró i d'Anna d'Agullana

422. I a través dels Desvern acabarà parant als Margarit. Aquesta batllia d'Amer va ser objecte d'un procés judicial que quedà ressenyat als llibres de la família. *Notícia de tots los plets...* (AHPB, *Miscel·lània*, núm. 73, llig. 3).

423. MADURELL [1959] 383 núm. 199 i 203; 384 núm. 213, 215 i 216; *Catàleg Girona* [2005] 625-626, núm. 821, i 1156-1157 núm. 1.521; AHPB, *Pergamins*, sèrie A, núm. 313 i 323.

424. *Especulo...*, f. 357 i 984.

425. *Índex Margarit...*, núm. 766.

426. *Especulo...*, f. 286.

427. Seguim les notes de l'expedient que concerneix els Gallart a: ACA, *Arxiu Pablo de Sàrrega*, caps 153.

Terrades, matrimoni del qual nasqué la pubilla Jerònima de Gallart de Vilanova.

LEANDRE DE MARGARIT DE GALLART (1556-1638)

Els casaments

El primer document on apareix actuant Leandre de Margarit de Gallart són els capítols matrimonials del seu primer enllaç amb Isabel de Sunyer de Gualbes, de l'1 d'abril de 1574.⁴²⁸ A la part final, en la clàusula de renúncia als drets de menor edat, s'especificava que tenia divuit anys, i la núvia dinou.⁴²⁹ Ella era filla del donzell Joan de Sunyer, lletrat del Consell Reial, i de Caterina de Gualbes, difunts i, per tant, cosina germana de la Violant Sunyer de Santceloni amb la qual es va casar en primeres noces Pere de Margarit de Vallseca, el pare de Leandre, feia gairebé trenta anys. Si en aquella ocasió ja es notava que els Sunyer duïen la paella pel mànec, ja que dels 30.000 sous de dot només una tercera part era en efectiu i els excusaven el pagament de l'escreix (a més de permetre'ls disposar de 250 sous per lluir censals alienats a carta de gràcia), en aquest capítols de 1574 encara es palesava més. Leandre, igual que havia fet el seu pare abans que ell, rebia la titularitat de tot el patrimoni baronial, però no els fruits, que es reservaven vitalíciament els pares (llevat dels rèdits de Montiró, que sí que cedien al fill perquè pogués mantenir dignament la nova família que fundava). Els Sunyer dotaven Isabel amb tres mil lliures, una quantitat respectable i a to amb la categoria d'ambdues famílies. Ara bé, d'aquests diners, se n'havien de rescabalar tantes partides que al final quedaven únicament poc més de quatre-centes lliures en metàl·lic. Efectivament, de les tres mil lliures, 1.800 lliures eren per a llució de censals, tres-centes més servien perquè els Sunyer es carreguessin un altre censal que pesava sobre la hisenda Margarit (com a senyors de Sant Feliu de la Garriga, a favor del benefici de Santa Anna de l'església del castell de la Tallada), 450 per la condonació d'un censal que els Margarit satisfien als propis Sunyer, i quaranta-una lliures més responien de les pensions endarrerides (per no dir impagades) i prorrata d'enguany de dit censal. En definitiva, l'enllaç els va servir per fer les paus amb aquests parents i tocar una mica de diners, no

428. AHPB, *Pergamins*, sèrie A, núm. 794, *Especulo...*, f. 359, núm. 36 i *Índex Margarit...*, núm. 449 i 450.

429. Diu el document, concretament, que són menors de vint-i-cinc anys i majors, ell de divuit i ella de dinou. Tanta concreció en aquesta última dada ens fa suposar que certament era aquesta l'edat dels contraents.

gaires. Bé es podia dir que els Sunyer els havien tingut collats. En cas que la núvia morís sense fills, el dot tornava als Sunyer i ella podia disposar de mil lliures per a les seves darreres voluntats. Aquest tràngol (retornar una quantitat que ja estava, d'entrada, gastada) ho va evitar el naixement de l'hereu de Leandre, Felip de Margarit de Sunyer, als pocs anys del casament.

En tot cas, Leandre quedava senyor efectiu de Castell d'Empordà, com ho demostra el fet que l'11 d'agost de 1579, només cinc anys després de casar-se, podia nomenar jutge ordinari de la cúria baronial el notari Galceran Pons, de la Bisbal.⁴³⁰ La següent dècada el veiem assistir a la junta de braços del 14 de maig de 1586, convocada per l'estament militar per a tots aquells nobles que es trobessin a Barcelona, una junta important, ja que debatia què calia fer amb els errors i les faltes en la impressió de les Constitucions aprovades a l'última Cort de Montsó de l'any anterior.⁴³¹

L'any 1590, Leandre de Margarit perdia el pare, i per aquelles dates segurament ja era vidu, cosa per la qual pensà a prendre estat novament. La núvia elegida fou una parenta llunyana, Jerònima de Vilanova Desvern. L'expedient de dispensa apostòlica conservat als registres diocesans gironins,⁴³² només esmenta el fet del tercer grau de consanguinitat, perquè Leandre i Jerònima tenien un mateix besavi en Galceran de Vilanova de Miró (mort a principis del segle XVI). Però l'expedient corresponent al seu fill Felip⁴³³ (que el 1601 es casà amb la filla gran de Jerònima de Vilanova i, per tant, eren parents en quart grau de consanguinitat) ens mostra aquest parentiu.

Els capítols matrimonials corresponents, del 27 de novembre de 1591,⁴³⁴ no reflecteixen, sembla, la importància d'aquest segon enllaç. Jerònima de Vilanova aportava dues mil lliures de dot i tenia prou cura de reservar-se una ampla i total acció en la resta de béns que li pertanyien. Aquest és un detall important, perquè Jerònima era vídua de Joan de Biure de Castellvell, donzell de Sant Pere Pescador, de qui havia tingut tres filles, Beatriu, Maria i Llàtzera, i, malgrat tot, tenia

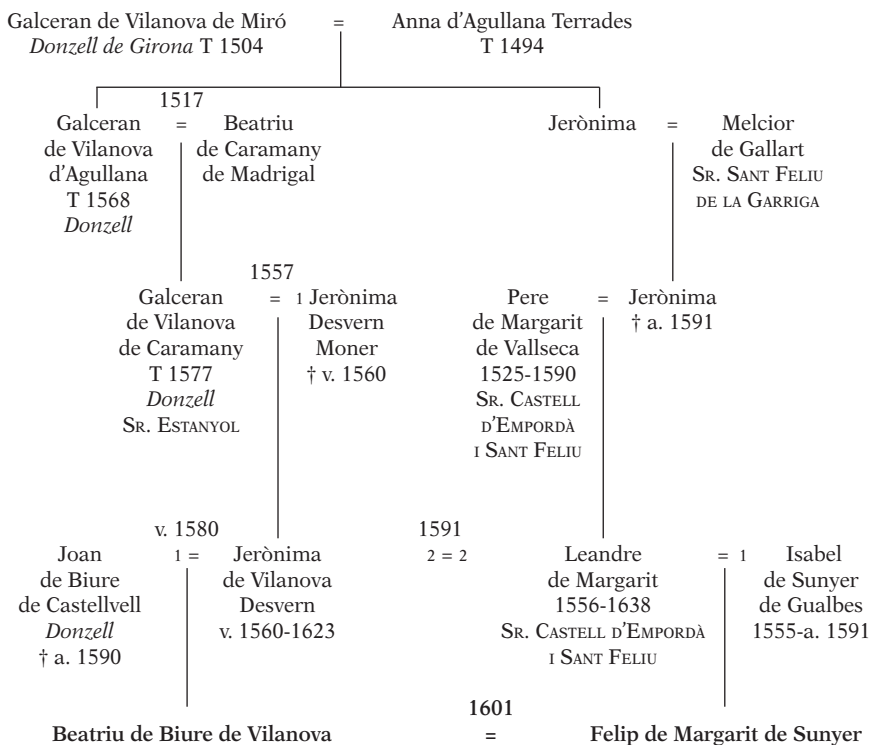
430. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 46, notari Galceran Pons, 1578-1598, s. f. No començarà a establir fins a l'any 1592.

431. DGC, II, p. 161.

432. ADG, *Notularum*, 1506-1600, reg. G-086-02696, f. 71-72v. La data de l'expedient era el 9 d'octubre de 1591.

433. ADG, *Dispenses Matrimonials*, reg. 252, Tupusc-4. L'expedient de Felip de Margarit i Beatriu de Biure s'inicià el 1600, i la informació genealògica fou exposada el 15 de març de 1601.

434. AHPB, *Pergamins*, sèrie A, núm. 838.

intacte el dot per tal d'oferir-lo en segones noces, cosa que no deixa de ser un primer indicatiu de la potència econòmica d'aquesta dama.

Leandre i Jerònima es van esposar a l'església parroquial de Santa Maria i Sant Nicolau de Calella, el 20 de desembre de 1591,⁴³⁵ la mateixa localitat on van protocol·litzar els capítols, probablement perquè d'allí eren naturals dos familiars de la Vilanova, pertanyents a la família Roger, que li prestaren suport. Es tractava de Felip Roger de Vallseca (1522-1608) i del seu germà Miquel, santjoanista, domiciliats a Calella. El primer fou un dels negociants amb més empena del Maresme. Val la pena fer-ne cinc cèntims. Entre 1581 i 1599, i amb els diners del dot de la seva primera esposa, Felip Roger adquirí els rèdits de la batllia de Montpalau (batllia que abraçava Pineda, Calella, Vallmanya, Moncau, Hortsavinyà, Canet, Sant Iscle i Sant Pol de Mar), el delme de Sant Cebrià de Vallalta i altres censos, en una operació que depassà les 6.500 lliures. L'estreta relació amb els vescomtes propicià

435. *Índex Margarit...*, núm. 451.

el fet que Roger ocupés l'important càrrec de governador del vescomtat de Cabrera i Bas, que encara ostentava anys abans de morir. En aquelles dates, els Roger posseïen la senyoria de quatre cases aloeres, el domini útil d'una altra a Canet, multitud de propietats establertes que sotsarrendaven a canvi de beneficiosos censos, eren creditors d'un gran nombre de censals i els pertanyia la senyoria de la muntanya de Monars (a Oix i Bestracà), cosa que els permetia mercadejar amb bestiar i gra. A la Cort del penúltim any del segle XVI, Felip III els concedí privilegi de noblesa, i, des d'aleshores, sovintejà la seva presència en el govern del Principat.⁴³⁶ Leandre seguirà en contacte amb Felip Roger, i l'ajudarà en algunes gestions dels seus negocis, com ho prova el fet que li fes procura el 15 d'octubre de 1593.⁴³⁷

A la defensa del patrimoni

Amb Leandre de Margarit, s'enceta una nova era en la qual les grans nissagues patrimonials hagueren de defensar els seus béns a través dels tribunals de justícia més que mai, en una espiral de depredació judicial que tot just llavors començava a massificar-se. Els Margarit no serien aliens a aquesta dinàmica, com ho prova, per exemple, el fet d'omplir tot un volum [el *Llibre dels plets...*] només de registres dels plets de la família i tenir-ne un cert control. Això s'esdevindrà al segle XVIII, però a cavall entre els segles XVI i XVII els processos judicials comencen a ser habituals, molestos i gravosos. Leandre de Margarit en serà un bon exponent, molt possiblement ajudat o assessorat pels seus parents Sunyer, nissaga d'importants magistrats. Val a dir que, pels resultats dels litigis, no se'n va sortir gens malament, preferint, si ho podia escollir, els acords concordats que no pas els plets, cosa que ens el presenta com un negociador prudent, de tarannà obert, dialogant i pragmàtic, però sense deixar de ser gelós del que era, o podia ser, seu o de la seva consort. Un repàs de les principals causes judicials que va protagonitzar ens en pot fer una millor idea.

El 8 d'octubre de 1592 aconseguí acabar amb un sorollós plet obert des de mitjan segle, contra una part de la família consort que disputava l'herència dels Moner a la seva esposa Jerònima de Vilanova. No va ser l'únic plet que arranjà com a consort de la seva segona esposa, ja que aquesta arrossegava una complicada herència llastrada de causes judicials. Com tindrem ocasió de comprovar, el patrimoni d'aquesta família contenia no solament la part dels Moner, sinó tota

436. Vegeu SAROBE [2007a] 266-267.

437. AHCB, *Patrimonial*, sèrie III, llig. 12.

la (important) heretat dels Llabià, a Torroella de Montgrí. Jerònima l'aplegà tota, com a néta i hereva universal dels seus avis materns Jeroni Desvern i Anna Moner de Llabià, però una cosina seva, Estàcia Moner, casada amb el donzell lleidatà Miquel Joan Soler, semblava disposada a arribar als tribunals per traure'n un bocinet (certes quantitats provinents de les rendes anuals del castell de Montgrí, la llegítima d'alguns membres de la família, la venda del bestiar que tenien a Bordils, etcètera). L'aconseguí. En la data, Leandre i Jerònima signaren una concòrdia amb Estàcia i Miquel per la qual els pagaven 1.200 lliures per tots els drets.⁴³⁸

Aquell mateix any, la mitra gironina incoava procés contra Leandre de Margarit per l'impagament del cens de dues mitgeres de blat per una peça de terra a Castell d'Empordà que pertanyia al Benefici de la Confraria de Sant Joan de Salelles. La part contrària, la constituïa l'obtentor del benefici, el clergue de Cruïlles Miquel Negrell.⁴³⁹

Aquella dècada final de segle, les autoritats barcelonines van confiscar el comtat d'Empúries, extralimitant-se fins a abastar Pelacalç i tot, cosa que no podien fer perquè constituïa un feu particular i no era del comtat emporità. Leandre i el seu homòleg en la cosenoria de Pelacalç, Frederic de Caramany, interposaren plet. Els últims dies d'octubre de 1596 s'emetia sentència al seu favor; i s'acabava un malson que els hauria pogut costar un feu.⁴⁴⁰ Els plets contra els confiscadors barcelonins no s'acabaren aquí. Pretenien fer-los pagar el dret de tretja imposat al comtat i que gravava tots els grans, però en sentència del 8 de novembre de 1604, Margarit i Caramany tornaven a guanyar la causa "ab la qual se declara a favor de la Casa de Margarit que no devia dita Casa ni sos col·lectors, ni arrendadors, pagar lo dret de tretja imposat en dit Comtat de tots los grans que dita Casa de Margarit cullís y collectás en dit comtat".⁴⁴¹

A mitjan juliol de 1599, es beneficiava d'una sentència reial favorable que el facultava "com successor y aviente drecho...", a cobrar un deute de 870 lliures que constava a favor de Joan de Biure (primer espòs de Jerònima de Vilanova) en cèdula del 26 de febrer de 1580.⁴⁴² Biure havia estat oficial reial. El juliol de 1571 feia poc que era lloctinent del capità de Roses i s'enfrontava a queixes d'oficials de la Diputació del General

438. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 7, notaris Antoni Girbau i Joan Alemany, 1590-1598, s. f.

439. ADG, *Processos Moderns*, llibre segle XVI, reg. 388, f. 388.

440. *Especulo...*, f. 799-881.

441. *Especulo...*, f. 881.

442. ACA, *Cancelleria*, reg. 4.884, f. 211.

per l'allotjament de soldats. Aquest Biure mantenia un procés en grau d'apel·lació contra Francesc de Vilarig pel testament sacramental de Diana de Biure; en joc, una herència, la dels Biure de Sant Jordi dels Valls, que acabarà perdent-se després de molts anys de litigis.⁴⁴³ Com fos, la Corona mantenia un saldo a favor de Joan de Biure de 12.072 rals en virtut d'un lliurament del virrei marquès d'Aitona, i això ho demostrava la cèdula de 1580 signada pel pagador de l'exèrcit de Catalunya García de Velasco. La intercessió de Leandre de Margarit va fer efecte, i els últims anys del segle XVI s'emetia ordre reial per carregar aquestes 870 lliures al tresor de la Diputació del General "del dinero del servicio de las costas [...] por las causas y razones en la presente librança contenidas...". La Diputació obeí, però consignà la partida de les 870 lliures donades a Margarit en la relació de pagaments a la Corona en virtut del donatiu de la Cort de 1599; la responsabilitat en el pagament d'aquestes partides que es treien de sobre la Corona i la Diputació, l'una per l'altra, encara cuejava l'agost de 1616.⁴⁴⁴

El senyoriu de Ventalló fou un altre dels motius que van dur Leandre de Margarit als tribunals. Jerònima havia heretat del seu oncle avi Àlvar de Caramany, el senyoriu de Ventalló, en virtut del testament de 1574, però aquesta herència no deixà conformes els Vilanova, ja que el seu pare el volia per a la seva descendència masculina i va interposar plet. Quan Leandre de Margarit es va posar al capdavant dels assumptes de la seva esposa, degué considerar que el millor camí, el menys costós i el que menys afectaria la bona relació amb els veïns Caramanys, seria arranjar el litigi amb una concòrdia. El 20 de desembre de 1600 la signaven, i en virtut dels termes pactats, Jerònima acabà cedint el senyoriu de Ventalló al seu germanastre Frederic de Caramany de Farners, qui per la seva banda condonava les vuit-centes lliures que aquella li devia per unes cases i altres béns. Però aquestes vuit-centes lliures s'havien d'entendre com un pagament, a carta de gràcia, del delme de l'oli i fruits menuts, drets de la notaria i de la batllia, de manera que si els Caramany volien recuperar aquests drets, havien de redimir les vuit-centes lliures. Una quinzena d'anys més tard, Jerònima acabà cedint també aquests drets al seu altre germà, Joan, tot reservant-se les vuit-centes lliures.⁴⁴⁵

Un altre litigi que va "heretar" com a consort fou el que el va enfrontar amb l'abat i el monestir d'Amer. El 16 de gener de 1601 la

443. DGC, II, p. 573 i *Índex Margarit...*, núm. 528 i 529.

444. DGC, IV, p. 718.

445. GARÍ [1989] 102-103.

Reial Audiència fallava a favor de Margarit, ratificant els drets de la seva esposa com a néta del seu avi Jeroni a la batllia de sac d'Amer, i imposant la seva restitució, juntament amb la de l'escrivania pública i una peça de terra. El 25 d'agost següent es beneficiaven d'una segona resolució per la qual el monestir d'Amer els havia de liquidar els fruits no percebuts fins a la restitució.⁴⁴⁶ Se'n degué derivar alguna conseqüència jurídica no tan favorable, perquè ens consta que hi havia hagut una sentència arbitral pel mig, però Margarit havia apel·lat "interpellant y protestant...", i en data 7 de maig de 1617 se l'instava a acatar la sentència arbitral.⁴⁴⁷

També tancà el plet que la seva segona esposa Jerònima de Vilanova mantenia amb la darrera representant de la línia de Sant Gregori, Mariàngela de Margarit d'Espuny, de qui ja hem parlat. El 1510 Miquel Desvern comprà al mercader Joan Alba un censal de 6.000 lliures. Jeroni de Margarit de Biure devia tenir algun deute amb Alba, perquè se'n féu càrrec i prometé lluir-lo l'any següent, cosa que no va fer. La néta de Jeroni de Margarit, Mariàngela, es queixava d'errades en el càlcul de les pensions caigudes, errades que perjudicaven la seva família. Miquel Desvern per la seva banda fou el besavi de Jerònima de Vilanova. El 21 de desembre de 1602, aquesta i Mariàngela de Margarit signaven una concòrdia davant del notari Francesc Pasqual, de Girona, i posaven fi al plet, a través, és de suposar, d'un intercanvi d'ajustaments en el càlcul que satisfeu les dues parts.⁴⁴⁸

El 9 de novembre de 1604 se signava una concòrdia entre Leandre de Margarit, com a procurador de la seva esposa Jerònima de Vilanova, i aquesta com a representant de les filles hagudes amb el seu primer espòs (Beatriu, Maria i Llätzera de Biure), contra els marmessors del testament del donzell Rafel Moner. Aquest havia testat a Barcelona el 26 de setembre de 1603 i havia mort poc després, sense aclarir el destí de certes 592 lliures que la Vilanova li reclamava, i que llavors exigia als marmessors testamentaris. Aquests podien explicar el destí de 177 lliures, esmerçades en una cinta d'or per a Beatriu; també de 56 lliures més, amb les quals va comprar roba i altres atuells per a Maria, la segona germana. Quedaven uns pocs centenars de lliures que ells atribuïen a despeses judicials, ja que Moner era qui portava els litigis de les pubilles Biure, sense que poguessin precisar més. En l'acord final, els marmessors s'avingueren a pagar a Jerònima de Vila-

446. *Índex Margarit...*, núm. 616 i 617.

447. AHCB, *Patrimonial*, sèrie III, llig. 26.

448. AHCB, *Patrimonial*, sèrie III, llig. 1.

nova 306 lliures per tots els possibles deutes, renunciant a qualsevol altra mena de reclamació al voltant dels comptes del difunt.⁴⁴⁹

En definitiva, podem concloure que, tot i la bona voluntat posada, els litigis d'un patrimoni tan considerable eren capaços de menjar-se bona part del líquid d'una família propietària. Resulta significatiu que el 1624 Leandre confessés, en una clàusula de la concòrdia subscrita amb el seu fill Felip i el seu nét Josep pel repartiment de l'herència, que no podia respondre de les propietats Romaguera del Vilar, ni d'Empordà, ni de la de Vinyoles de Vulpellac, Peguillem de Pelacalç, Renau de Montiró, Fàbrega de Viladamat, ni d'una vinya de Joan Cugullanya, en constituir cada una un plet obert.⁴⁵⁰ Són, doncs, set plets actius, sense comptar els que poguéssin tenir per raons extrapatrimonials (censalístiques, familiars, etcètera). Deduïm, d'altra banda, que la política de Leandre envers els litigis era la d'arranjar acords quan es tractava de reclamació de deutes o de drets traduïbles en diners (cas de les tres o quatre concòrdies signades, la majoria per causa d'assumpes de la seva consort), però no cedir un pam pel que feia a qüestions de drets jurisdiccionals. Per molt prudent que semblés, a temps de traspasar totes les baronies al fill gran, no va poder evitar gravar els tres feus amb el doble i més de plets. Una altra cosa que ens sembla deduir de Leandre (i que no parla gaire al seu favor) és que fa la impressió d'espolsar-se tots els litigis provinents de la família consort (de Jerònima de Vilanova), tancant-los, bé o malament, a través de concòrdies. En alguns podia haver estat un encert fer-ho així perquè no pagava la pena continuar-los, però en d'altres, com en el del senyoriu de Ventalló, que Jerònima tenia prou drets com per conservar-lo, creiem que va pecar d'una actitud excessivament indolent i permissiva. Potser si hagués defensat judicialment Ventalló (malgrat la segura ruptura amb els Caramany) amb la mateixa fermesa que defensà la jurisdicció dels seus feus, els Margarit haurien sumat un senyoriu més a la seva llista de dominis familiars. El cas va ser que la baronia de Ventalló ja es trobava en litigi contra la poderosa casa ducal de Cardona (comtes d'Empúries), i segurament Leandre va voler fugir de costosos plets. Amb la cessió de la baronia als Caramany, van haver de ser aquests els qui s'hi van enfrontar, en un dilatat plet que s'allargà fins a la divuitena centúria.⁴⁵¹

449. AHCB, *Patrimonial*, sèrie III, llig. 8, camisa núm. 1. La informació l'hem extreta del regest que encapçala l'inventari confegit pel notari Dídac de Monfar a la primera meitat del segle XVII. Només en tenim, doncs, la referència.

450. ADG, *Processos Moderns*, reg. C-001-6201.

451. GARÍ [1989] 102-104.

Actuació jurisdiccional

Igual que els seus predecessors, Leandre de Margarit tingué cura dels béns immobles dels seus feus, una cura que ha deixat rastre documental. El 3 d'octubre de 1595 vengué a Antic Gifre, carreter de Castell d'Empordà, una part de casa de 30 × 22 pams, per trenta lliures. A mitjan agost de 1598 alienava un altre immoble del poble a favor de Domènec Casals, bracer de Constantins, per trenta-cinc lliures; el 10 de maig de 1602 rebia les 491 lliures a través de les quals el pagès Pere Tries li comprava en públic encant l'heretat d'en Danyó.⁴⁵² Aquesta família degué ser la que el 20 de setembre de 1586 va comprar-li un censal de 150 lliures amb les quals Leandre, Rafel Comas del Brugar, de Vulpellac, i Pere Brauget, del Pla, van crear una causa pia; el censal seria liquidat vuitanta-cinc anys després per Antoni Tries, senyor útil del mas Danyó i Romaguera, que condonà així part del foriscapis per la successió del patrimoni Romaguera.⁴⁵³

Una relació dels establiments emfitèutics fets per Leandre de Margarit, tant a Sant Feliu de la Garriga com a Pelacalç, ens donaria una xifra de quinze, la majoria a favor de colons vassalls de Viladamat. Entre 1592 i 1634, Leandre establí un total de seixanta-cinc vessanes (vint-i-set a Sant Feliu i trenta-vuit a Pelacalç), gairebé totes a cens de mig quintar de collita (olives, raïm, gra) l'any. Només d'aquestes peces establertes, per a les quals calculem una extensió de quasi una cinquena part de quilòmetre quadrat, els Margarit percebrien trenta-dos quintars anuals de producte agrícola.

RELACIÓ D'ESTABLIMENTS A SANT FELIU DE LA GARRIGA,
A CENS DE MIG QUINTAR PER VESSANA L'ANY

	<i>Data</i>	<i>Emfiteuta</i>	<i>Peça de terra</i>	<i>Partida</i>
1	11/12/1592	Joan Llac, de Viladamat	5 vessanes de bosc	Lo Forn de-n Guso
2	30/05/1594	Esteve Sugulanyes, pagès de Viladamat	5 vessanes de bosc	La Coma de Sant Joan
3	20/11/1622	Miquel Forester	2 vessanes de bosc i vinya	La Oliva de la Vinya
4	20/11/1622	Jaume Guillem Joan, de Viladamat	3 vessanes d'erm	Forn de-n Gusso

452. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 7, notaris Antoni Girbau i Joan Alemany, 1590-1598, s. f.; núm. 60, notari Joan Alamany, 1598-1600, s. f., i núm. 59, notari Joan Alamany, 1600-1609, s. f.

453. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 14, notari Antoni Bosch, 1670-1689, f. 18v-20.

	<i>Data</i>	<i>Emfiteuta</i>	<i>Peça de terra</i>	<i>Partida</i>
5	10/09/1624	Joan Salvat, de Viladamat	4 vessanes d'erm	Pla del Cau del Doll
6	13/10/1624	Joan Boris, de Viladamat	4 vessanes d'erm	Cau de-n Doll
7	13/10/1624	Joan Fàbrega, de Viladamat	4 vessanes	Cau de-n Doll

Font: elaboració pròpia a partir d'AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 7, notaris Antoni Girbau i Joan Alemany, 1590-1598, s. f.; núm. 8, notari Joan Alamany, 1618-1637, f. 85-86; 88-88v; 113; 117 i 119, i *Especulo...*, f. 562.

*L'establiment núm. 1 era a cens de deu diners i el núm. 2 a cens de dos quintars i mig de vinya.

RELACIÓ D'ESTABLIMENTS A PELACALÇ, A CENS DE MIG QUINTAR PER VESSANA L'ANY
[FETS CONJUNTAMENT AMB ELS CARAMANY DE SANT PERE PESCADOR]

	<i>Data</i>	<i>Emfiteuta</i>	<i>Peça de terra</i>	<i>Partida</i>
1	20/11/1622	Joana, vídua de Joan Vermell (de Viladamat) i muller de Pere Genovès	4 vessanes de vinya	—
2	20/11/1622	Joan Font, bracer de Viladamat	4 vessanes de bosc i vinya	Els Boets
3	20/11/1622	Pere Sabater	8 vessanes de bosc	Els Boets
4	09/09/1624	Joan Amardell, de Viladamat	6 vessanes de vinya	Els Boets
5	13/10/1624	Joan Fermi, de Viladamat	6 vessanes	Pla dels Boets
6	06/06/1625	Joan Pons, de Palau Borrell	3 vessanes	Els Boets
7	18/06/1634	Pere Reyler, teixidor de lli	4 vessanes	Els Boets
8	19/10/1634	Llorenç Roig, de Montiró	3 quartans	-

Font: elaboració pròpia a partir d'AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 8, notari Joan Alamany, 1618-1637, f. 84v-85; 86-86v; 89-89v; 117v-118, i 133; *Índex Margarit...*, núm. 783 i 784.

Especial esment cal fer de la seva actuació envers la capella de Santa Maria del Remei. Com hem pogut comprovar al capítol corresponent, fou Leandre de Margarit qui la va fer bastir, i cent cinquanta anys més tard un seu descendent li ho reconeixia fent-hi posar l'escut familiar amb la inscripció: "Aedificata 1600. Prolongata 1750."⁴⁵⁴ A més, se li expedí comissió per fer visitar la capella, i llicència per fer-la servir de parròquia.⁴⁵⁵

La família Margarit-Vilanova

Del seu primer enllaç amb Isabel de Sunyer de Gualbes, Leandre de Margarit fou pare del seu hereu Felip, nat entre 1575 i 1580. Del

454. MARQUÈS [1960] 50; MARQUÈS [1967] 60.

455. ADG, U-306-00238, f. 77.

segon enllaç amb Jerònima de Vilanova Desvern floriren tres brots, tots tres batejats (i, per tant, segurament nascuts) a l'església parroquial de Sant Martí de Llaneres. Francesc va ser batejat el 10 d'agost de 1598, i se li van imposar els noms de Francesc Joan i Valentí, no debades el padrí era l'oncle Valentí de Vilanova-Caramany de Cartellà Farners, de Girona (i la padrina una tal Isabel Sunyer, de Barcelona).⁴⁵⁶ Joan rebé les aigües baptismals l'1 de març de 1601, amb els noms de Joan i Pere, ja que el padrí era "Don Pedro de Margarit" (o sigui, Pere d'Espés d'Espés, secundogènit dels senyors de Preixens i consort de la pubilla Margarit de Sant Gregori); li va fer de padrina Beatriu de Biure de Vilanova, que poques setmanes després es convertiria en l'esposa de Felip de Margarit, el fill gran de Leandre. Finalment Maria Àngela Andreua, ho fou el 16 de juny de 1602. Aquesta noia ha de ser la Maria Agna que acorda capitulacions matrimonials el 1622 amb el donzell de Camprodon Pere de Ribas.⁴⁵⁷ Ribas era senyor de Vilanova de la Muga, però fins aquell any no passava de burgès de Camprodon. L'accés a donzell va ser perquè satisfé la suma de 15.000 rals.⁴⁵⁸

La família era gran, ja que si Leandre aportava un fill d'un primer matrimoni, Jerònima venia també amb tres filles hagudes del seu primer enllaç amb Joan de Biure de Castellvell: Beatriu, Maria i Llätzera. La primera, com veurem, es casaria amb Felip de Margarit; la segona ho va fer amb Joan Pons d'Almar; la tercera ho féu amb Pere de Bassedes, donzell de Figueres (a casa del qual acabaria els seus dies Leandre de Margarit).

Jerònima de Vilanova va confiar plenament la gestió de les propietats al seu espòs. Són més d'una les procures que li va signar, ja des del 3 de gener de 1594, i també el 27 de juny de 1603 (amb facultat de prestar sagrament i homenatge i de capbrevar). Leandre acceptà, així mateix, les procures que li van fer les filles polítiques Beatriu, Maria i Llätzera, el 28 d'octubre següent, el 30 de febrer de 1598 i el 9 de juny de 1600, i la d'un familiar polític de la casa Almar, el 1603. Per optimitzar millor la seva gestió, també Leandre va signar en ocasions procures. Per dur a terme la comesa que s'havia proposat acceptant la procuradoria de la seva esposa del 3 de gener de 1594, hagué de confiar

456. Fent un cop d'ull a l'arbre genealògic dels Sunyer, no se'ns acut que pugui ser altra que Elisabet Sunyer Guinard, la tieta monja de la primera esposa de Leandre...

457. ADG, *Sagramentals microfilmats de Castell d'Empordà*, Baptismes (1589-1638) núm. 48 i 60; <www.familysearch.org/eng/search/frameset_search>, i AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 8, notari Joan Alamany, 1618-1637, f. 76.

458. CARRIÓ [2003] 183. La suma es va aplicar a l'ajuda en metàl·lic a favor d'Àngel de Litala i a cobrir despeses del Consell d'Aragó.

gestions a nom seu als dos cunyats, Joan i Valentí de Vilanova, el 28 d'octubre següent. Més tard, el 13 d'abril de 1600 feia procura al rector de Vilopriu Bernardí Bou, i sabem que també havia estat procurador seu el negociant de la Bisbal Damià Compte, que li liquidava comptes l'últim dia d'octubre de 1602.⁴⁵⁹

Francesc de Margarit de Vilanova (1598-1631)

El fill gran del matrimoni de Leandre de Margarit amb Jerònima de Vilanova fou destinat, en un principi, a l'Església. La família havia donat diversos bisbes i altres grans religiosos, però aquest no va ser el cas del fill gran de Jerònima de Vilanova, a qui veiem els primers anys confús en un mar de prebendes. El 1612, amb catorze anys, figura com a clergue, instant la col·lació del benefici de Santa Maria de Peratallada, vacant per òbit de l'obtentor Montserrat Serra. Aquell mateix any, el seu pare el presentava per al benefici de Sant Pere de Torroella de Montgrí, i un cop obtingut, Francesc el permutava amb Jeroni Lijol, per un personat que ell mateix havia fundat (i que transferiria el 1629). El 1614 instava la col·lació del benefici de Santa Maria de Palamós, vacant per òbit de Joan Bonal. El 1617 era presentat per Anna Albert, vídua de Garrigoles, al benefici del Sant Projecte de Monells, vacant per òbit de Montserrat Guilló; aquell mateix any, el pare el presentava per al benefici de Sant Joan Baptista de Sant Feliu de la Garriga, vacant per òbit de Pere Salom. Encara el 1620, amb vint-i-dos anys, Anna Vilar, de Sant Sadurní, el presentava per al benefici de Sant Joan de la seu, vacant per òbit de Guerau de Santmartí, i Galceran Corts de Camós, donzell de Torroella ho feia per al de Sant Miquel de Santa Maria de Castelló, vacant per òbit de Montserrat Vilar.⁴⁶⁰ Des d'aleshores, ja no ens apareix com a clergue, sinó com a donzell, cosa que no semblà que el privés dels beneficis. El 1629 Montserrat Dolça permutà amb ell el benefici de Sant Joan de Sant Feliu de la Garriga, essent Francesc obtentor del de Santa Maria de Palamós, i el mateix any renunciava a aquest benefici i al de Santa Maria de Serra, probablement perquè era a prop de les noces que el casarien amb Maria de Llobregat, ja que el 1630 restava vacant pel seu matrimoni el benefici de Santa Maria de

459. AHCb, *Patrimonial*, sèrie III, llig. 12; AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 8, notari Joan Alamany, 1618-1637, f. 28; ADG, D-253-07272, f. 130; íd., núm. 59, notari Joan Alamany, 1600-1609, s. f.

460. ADG, D-265-04286, f. 184; D-265-04267; D-265-04482, f. 385; D-284-04025, f. 181v; D-267-05209, f. 318; D-270-06494, f. 492; D-270-06231, f. 139; D-273-00321, f. 313v, i D-273-00080, f. 91.

Peratallada.⁴⁶¹ Deduïm que va poder retenir els beneficis acumulats en la seva nova condició de seglar, però no pas com a casat.

Abandonada la carrera eclesiàstica, a l'inici de la dècada dels anys vint del segle XVII, el trobem ostentant senyoria, associat amb el seu pare Leandre, fent diversos establiments emfitèutics el 10 de setembre de 1624 i el 13 i 14 d'octubre següents, aquest últim dia a favor d'Antoni Roca, ferrer de Viladamat, d'una peça de cinc vessanes de terra erma on es feia vinya, a la partida Cau d'en Doll, de Sant Feliu de la Garriga, a cens d'un quintar de raïms per vessana.⁴⁶² És molt possible que aquest exercici de senyoria desfermés els recels de Felip de Margarit, el germanastre, amatent a no permetre que la baronia santfeliuensa se li escapés, perquè va ser tot just uns mesos més tard, el 9 de juny de 1625, quan aquest forçava la signatura de la concòrdia en la qual el seu pare li traspassava tot el patrimoni baronial i, a canvi, Felip es comprometia a pagar tres mil lliures a Francesc de Margarit, per tota llegítima i drets. Mentre no se li paguessin, li havien de finançar una pensió anual de 150 lliures, sota pena que es possessionés de la baronia de Sant Feliu de la Garriga per aconseguir-les. Amb aquests nous ingressos i l'ajut del seu pare, el 23 de setembre de 1623 Francesc comprà més de deu jornals de sembradura i oliveres a la partida Cau d'en Doll de Sant Feliu de la Garriga; la compra la finançava el pare amb el lluïsmen d'un censal de seixanta-cinc lliures a què estava obligat Batista Prats, el venedor, hereu dels béns de la família Frigola, de Viladamat.⁴⁶³

Francesc de Margarit de Vilanova es casà el 9 de desembre de 1629 amb Maria Amell Cellers, a qui trobarem quasi sempre amb el cognom de Llobregat, perquè era filla de Dionís Amell de Llobregat Marco, donzell de Barcelona, i de Marianna Cellers. L'Amell era vídua de Lluís de Sarroca Abrich, senyor del castell de Palau. El 2 d'octubre de 1630 batejava a Torroella de Montgrí, tal volta on residia, la seva única filla del matrimoni: Jerònima, Gertrudis, Anna, Maria, Nimpha.⁴⁶⁴ Pocs mesos més tard, el 15 de gener de 1631, moria i era enterrat a la parròquia de Torroella de Montgrí.⁴⁶⁵ La filla Jerònima esdevingué l'hereva universal del seu avi Leandre. Fou casada amb Ponç de Ca-

461. ADG, D-284-03869, f. 111v; D-284-04049, f. 193; D-284-04024, f. 181v i D-285-00016, f. 8.

462. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 8, notari Joan Alamany, 1618-1637, f. 113, 117 i 119v; *Especulo...*, f. 566-567.

463. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 8, notari Joan Alamany, 1618-1638, f. 21.

464. <www.familysearch.org/eng/search/frameset_search>, núm. 276.

465. LAZERME [1975-1977] II, 317, i *Especulo...*, f. 713-714, núm. 341.

ramany Almar, donzell de la Bisbal i de Sant Pere Pescador, i deixà com a descendència els Caramany que van seguir.⁴⁶⁶

Joan de Margarit Almar (1601-v. 1645)

El segon fill de Leandre de Margarit i Jerònima de Vilanova, germà petit de Francesc, fou Joan, que va ser casat molt jove, als nou anys, amb Anna Pons d'Almar, a l'església parroquial de Santa Maria de la Bisbal, el 2 de maig de 1610, i es van signar els corresponents capítols matrimonials quatre dies després.⁴⁶⁷ En aquests capítols, el seu pare li llegava dues mil lliures per tots els drets (1.500 de les quals aportà tot encarregant-se de diversos censals que fins aleshores requieien sobre la casa Almar), i la mare Jerònima li deixava les heretats que posseïa a Torroella de Montgrí,⁴⁶⁸ Fontanilles i Ullastret, reservant-se'n l'usdefruit, i 1.500 lliures. També li cedia el dot de la germana Maria de Biure, casada amb Joan Pons d'Almar, en cas que fos restituït. La núvia, Anna Pons Almar aportà en dot "otro tanto de lo que él la había aportado...". Era filla única de Jeroni Pons, donzell de la Bisbal i d'Andreua Almar.⁴⁶⁹

El 28 de maig de 1622, Anna d'Almar havia adquirit per 740 lliures el mas Comes, de Castell d'Empordà, i procedia al seu pagament cedint als Comes debitori de sis-centes lliures de Grau Rovira, pare i fill, mercaders gironins, els quals les hi devien com a preu de venda de mas Guardiola, venut abans de 1616.⁴⁷⁰ Allò que va fer el matrimoni Margarit-Almar fou bescanviar un mas per l'altre. En un altre ordre de coses, l'Almar ostentava el patronat del benefici de Santa Maria de Peratallada, qualitat en la qual havia presentat el cunyat Francesc (1630).⁴⁷¹

466. L'arbre genealògic i la història d'aquesta família es poden consultar a GARÍ [1989].

467. <www.familysearch.org/eng/search/frameset_search...>, núm. 340 i *Índex Margarit...*, núm. 464.

468. A la seva mort, Joan de Margarit Almar valorava les rendes de les terres que tenia a Torroella de Montgrí en més de vuit-centes lliures anuals, exemptes de drets, llevat de la taxa del Batalló. OLIVARES [2000] 390.

469. LAZERME [1975-1977] II, 316. Sobre els Pons i els Almar, vegeu els arbres genealògics a GIFRE-SOLER [1996] 174 i 175.

470. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 8, notari Joan Alamany, 1618-1637, f. 70. La venda de mas Guardiola la va protocol·litzar Antoni Torró, notari de la Bisbal. El buidatge sistemàtic dels protocols notariais bisbalencs ens donaria, segurament, noves perspectives sobre l'evolució social i econòmica d'aquesta branca de la família Margarit, per bé que, en el present treball, tal buidatge escapa a les nostres possibilitats.

471. DG, D-285-00016, f. 8.

El petit dels Margarit va mantenir sempre una relació fluida amb l'hereu principal Josep de Margarit de Biure, i abans, també amb el seu pare i avi. El 6 de juny de 1625 havia fet de testimoni, per al seu avi Leandre, en un establiment emfitèutic a Pelacalç; una setmana més tard, pagava cent lliures al seu germanastre Felip per qüestions de llegítima i el 5 de març de 1638 tornava a fer de testimoni en un acte d'arrendament, a petició de Beatriu de Biure, vídua del seu germanastre Felip.⁴⁷² Com podrem veure més endavant, Joan va esdevenir un dels quatre marmessors del testament del 31 de desembre de 1637 del seu pare Leandre, en el qual se li encomanava la curadoria de l'hereva universal, la neboda impúber Jerònima de Margarit Amell. Més encara, en el codicil que signà pocs dies després, li féu confiança exclusiva sobre l'entrega d'una caixa a certa persona.⁴⁷³

També va tenir les seves experiències en la política i el govern, tímides, però prometedores i pels mals fets truncades abans d'hora. L'any 1629 podia haver estat batlle de la Bisbal, ja que l'esposa instava l'admissió del seu jurament pel càrrec. El 16 de juny de 1637, assistia a la reunió de braços per l'estament militar convocada a Barcelona per debatre la contrafacció que comportava la convocatòria per part del comte rei de l'usatge *Princeps Namquae*.⁴⁷⁴ Joan de Margarit féu plenament costat a la família en la contesa segadora. L'11 d'octubre de 1640 assistia a una altra reunió de braços per tal de tractar de la defensa del Principat; va ser un dels únics sis membres de l'estament militar que s'hi van presentar. Aquells dies, als registres del Consell de Guerra, consta que les autoritats, tot estimant el seu "bon zel" i "tenint notícia de sas parts...", li van voler encomanar la defensa del castell i port de Palamós, "la defensa y fortificació e dispositió de dita vila, castell y port, y la execució de los demés, donant-li tot lo favor possible, y se servirà avisar-nos del títol aparexerà donar a dit Joan perquè en continent se li despatxi la patent".⁴⁷⁵ No sabem si acabà desenvolupant la comesa o se n'hagué de desdir per manca d'experiència militar. En tot cas, degué impressionar el seu nebot Josep, líder d'aquella revolució, el qual el 25 de gener de 1642 el va nomenar procurador general de tot el patrimoni, rendes i vassalls de Castell d'Empordà. De fet, la darrera notícia que ens el documenta viu

472. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 8, notari Joan Alamany, 1618-1637, f. 133; AHCB, *Patrimonial*, sèrie III, llig. 8, camisa núm. 24, i AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 10, notari Jaume Rofi, 1638-1640, f. 3.

473. ADG, *Processos Moderns*, reg. C-001-6201, i *Índex Margarit...*, núm. 453.

474. ADG, D-284-03856, f. 107v; DGC, v, p. 723. Sobre aquesta polèmica, vegeu GÜELL [2008] 97-101.

475. DGC, v, p. 1.102, i ESTANYOL [1999] 112.

és del 5 de febrer de 1645, quan precisament en exercici de la seva procuradoria donava llicència per a la venda d'una vinya a Castell d'Empordà.⁴⁷⁶ Poc abans, s'havia embolicat en un plet contra els jurats de la Bisbal "y differentes notts." pels drets sobre la notaria local; hi havia una causa de suplicació del 22 de novembre de 1610, i Joan de Margarit presentà al·legacions el 6 d'abril de 1644, i prosseguí la causa fins al 13 de gener de 1645,⁴⁷⁷ probablement perquè degué traspasar poc després. El plet es degué guanyar, perquè el 1663 i el 1667 el bisbe de Girona nomenava notari de la Bisbal la persona que li presentava Jerònima de Margarit Amell, la neboda i hereva de Joan.⁴⁷⁸

Margarit Almar testà a Barcelona el 22 d'octubre de 1643. Se'l va enterrar a la capella de Sant Miquel del monestir de Sant Sebastià de la Bisbal, la capella dels Almar, on també va voler ser-hi la seva vídua, que morí el 19 de juliol de 1650. Anna Almar havia testat a la Bisbal el 15 de maig anterior, deixant per hereva universal la neboda Jerònima.⁴⁷⁹

Trencant la vinculació: la concòrdia de 1625

Tants fills de diversos enllaços i una sola família, amb drets patrimonials hereditaris entrecreuats, van fer difícil la tasca d'aclarir i satisfer herències, sobretot quan el primogènit no estava gens d'acord a respectar la vinculació patrimonial de la baronia de Sant Feliu de la Garriga que havia de recaure en un secundogènit. Efectivament, el procés de vinculació d'un patrimoni comportava l'obligatorietat d'assumir el cognom i les armes del llinatge al qual pertanyia l'individu que va vincular aquell patrimoni. El titular quedava exempt d'aquesta obligació si no podia triar perquè en la seva persona s'apleguessin dos patrimonis alhora, el propi i un d'aliè. Ara bé, així que el llinatge donés dos o més fruits barons, cada patrimoni havia de recaure en un d'ells per separat, de manera que només un dels germans pogués adoptar el cognom i les armes alienes. Des que els Margarit havien heretat Sant Feliu de la Garriga, això no s'havia donat, ja que l'únic fill mascle de Jerònima de Gallart de Vilanova, pubilla de la baronia de Sant Feliu de la Garriga, havia estat Leandre. Però amb Leandre

476. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 11, notari Damià Ballester, 1641-1646, f. 26-29 i 132v-133v.

477. *Notícia de tots los plets...*, f. 72.

478. ADG, D-318-03416, f. 91v i D-322-04347, f. 27v. A més, el 1739 Domènec de Margarit podia establir a la notaria castellempordanesa al notari Pere Ros. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 62, notari Pere Ros, 1738-1741, f. 11-12.

479. LAZERME [1975-1977] II, 316-317.

sí que es va donar, perquè va tenir no un, sinó tres fills barons. Suposem que, amb el temps, Felip de Margarit de Sunyer, el fill primogènit, devia recel·lar que el seu pare no convertís el seu germanastre Francesc de Margarit de Vilanova en Francesc de Gallart de Margarit, baró de Sant Feliu de la Garriga i altres delmaris adjunts. Caldria posar-se sota la pell de Felip per poder entendre'l. A més dels obligats requeriments vinculatoris, Sant Feliu de la Garriga sempre va ser el feu favorit de Leandre, on va passar els darrers anys i on va voler ser enterrat al costat de la seva segona esposa (no pas de la primera...). Això ja era indicatiu de quin era el matrimoni més apreciat per Leandre. El primer amb la Sunyer hauria durat només un grapat d'anys, quinze com a molt; però el segon amb Jerònima de Vilanova, contret a la plena edat de trenta-cinc anys (i no pas dels divuit que tenia el primer cop) amb tota una rica dama, va durar exactament trenta-dos anys, els millors de la seva vida; també li proporcionà tres vegades més descendència que no pas el primer. L'ascendent de la Vilanova devia ser fort, i Felip degué creure amenaçada l'herència santfeliuenc. Aquest devia ser el motiu que separà pare i fill, i que donà peu a una difícil i tensa situació familiar que calia superar. És un punt clau en l'evolució patrimonial del llinatge Margarit, i la solució que s'hi va donar marcaria definitivament el seu destí.

Els anys següents a les successives paternitats, Leandre i Jerònima se'ls passarien a casa del notari intentant estructurar una herència a gust de tothom o que almenys deixés la majoria conforme. El nus de l'embolic es constituïa al voltant del primogènit. Un primer pas el van donar el 7 d'abril de 1601, amb motiu dels capítols matrimonials dels sengles primogènits, Felip de Margarit, d'una banda, i Beatriu de Biure de Vilanova, de l'altra. Com era costum entre els Margarit, Leandre traspassà la titularitat de la baronia casteltempordanesa al seu fill, però se'n reservà l'usdefruit vitalici més 2.500 lliures. Passà quelcom igual amb els capítols del seu nét Josep amb Maria de Biure de Cardona, del 26 de juny de 1620, per bé que en aquella ocasió la quantitat reservada era menor, dues mil lliures (mil per a Leandre, i unes altres mil per a Jerònima).⁴⁸⁰ El 19 d'octubre de 1622, Leandre i Jerònima van tornar a casa del notari⁴⁸¹ per establir "donatió vicitudinària", o sigui, que es llegaven l'un a l'altre aquestes mil lliures. Aquest fou un

480. Aquesta i altres informacions que no referenciem, les extreiem dels capítols de la concòrdia del 9 de juny de 1625. ADG, *Processos Moderns*, reg. C-001-6201.

481. Els capítols de Felip de Margarit els protocol·litza el regent de la notaria casteltempordanesa; els de Josep, el notari Antoni Fita, de Barcelona, i l'acte de 1622, el notari Saguer, de Figueres.

mal pas, perquè l'any següent moria Jerònima de Vilanova,⁴⁸² i ho feia (aparentment) intestada,⁴⁸³ de manera que Felip de Margarit pensava tenir dret a aquestes mil lliures, i van esdevenir motiu de (nova?) disputa entre pare i fill, obrint de bat a bat la porta a la preemptòria necessitat d'ajustar-se a través d'una concòrdia.

Aquesta va tenir lloc el 9 de juny de 1625. El protocol és llarg i complicat, i l'hem pogut trobar, en còpia transcrita, documentant el procés judicial entre Josep de Margarit contra Miquel Pons de Carmany Almar, ja que se'n derivava.⁴⁸⁴ Leandre de Margarit hi anul·lava les anteriors reserves de diners i feia donació al fill Felip de tota l'heretat, tant de Castell d'Empordà com de Sant Feliu i Pelacalç, i també dels delmaris adjunts (Viladamat, Palau Borrell, Montiró, Empúries, Cinclaus, Vilanera i les Corts). A més, li cedia igualment l'usdefruit provinent de les propietats de Jerònima de Vilanova, que, com veurem, es focalitzaven a Sant Tomàs, Amer i Girona, i que s'havia retingut en els capítols del seu fill petit Joan amb Anna d'Almar. Això sí, havia de ser sota un seguit de condicions d'obligat compliment per part de Felip de Margarit de Sunyer i de Josep de Margarit de Biure, les quals es poden resumir en les següents:

- Pagar una pensió anual vitalícia de cent lliures a Leandre de Margarit, “per rahó y ocasió de sos aliments, y per sustento de sa vida natural...”.
- Pagar tres mil lliures a Francesc de Margarit de Vilanova, “per rahó de sa legítima així paternal com maternal...”. Fins que no executessin aquest pagament, havien de donar-li una altra pensió de 150 lliures, en terces anuals, començant a partir dels vuit dies després de firmada la concòrdia.
- Assumir els deutes dels *darreriatges* (pensions impagades o endarrerides) des de 1619. “E de dit any mil sis-cens desanou en ensà, attés que lo señor don Phelip ha rebut y reb las rendas y emoluments de dit castell y terme de Empurdà, los hage ell de pagar...”. La resta de *darreriatges* els assumia Leandre de Margarit. De la mateixa manera, Leandre només podia cobrar els *darreriatges* al seu favor fins al 1619, podent cobrar Felip els que existissin a partir de llavors.

482. ADG, *Sacramentals microfilmats de Castell d'Empordà*, Baptismes, 1589-1638, núm. 154 (de la part dels òbits).

483. Segons la concòrdia de 1625, Jerònima de Vilanova Desvern morí intestada, però el cert és que havia testat el 25 de març de 1613. AHCB, *Patrimonial*, sèrie III, llig. 8, camisa núm. 1.

484. ADG, *Processos Moderns*, reg. C-001-6201. Vegeu-lo a l'annex corresponent.

- Leandre de Margarit també renunciava a la devolució dels diners que va gastar amb motiu del casament del seu nét Josep, quan comprà diversa roba a Barcelona, i així mateix a les (200) lliures de renda a què estava obligat aquell.⁴⁸⁵
- Havien de permetre que Leandre visqués al castell de Sant Feliu de la Garriga, amb facultat de fer conrear (o arrendar) les terres del lloc, per bé que pagant-ne un terç dels fruits (com si hi hagués contracte de terç pel mig). Aquesta facultat semblava un fet, ja que en la clàusula s'adjuntava la condició de no poder fer fora del terme Francesc de Margarit abans d'un any després de la mort de Leandre, ni sense haver collit els esplets.
- Assumir el dot degut a Mariàngela de Margarit, casada amb el donzell de Camprodon Pere de Ribas, però només a la mort de Leandre, si aquest no l'havia encara satisfet.
- Felip de Margarit, concretament, havia d'assumir el pagament de les tres-centes lliures de pensió a favor del seu fill Josep, acordades als seus capítols matrimonials. També de les dues-centes lliures degudes a Llätzera de Biure, esposa de Pere de Bassedes, en compliment de les que la seva mare li havia legat testamentàriament.
- Felip i el seu fill Josep havien de reconèixer i ratificar tots i cadascun dels establiments i vendes de cases fets per Leandre durant el seu dilatat govern baronial, en cada una de les baronies de la família. No cal dir que les pensions que cotitzaven els censos i censals que tancaven les operacions d'establiment i venda d'immobles, les rebien ells. S'incloïa la condició que Felip no podia donar per lluïts aquests censals sense el concurs del seu fill Josep.
- Francesc de Margarit acceptava el pagament de les tres mil lliures a canvi de la renúncia de tots els drets, i també de les set-centes lliures que la seva mare li havia consignades.

L'obligatorietat en el compliment d'aquestes clàusules era tal que, en cas d'incompliment, els perjudicats (Francesc de Margarit de Vilanova, Joan de Margarit Almar, Pere de Ribas, etcètera) podien prendre possessió de les rendes de la baronia de Sant Feliu de la Garriga i rescabalar-se'n (com així va ser el 1660, que va donar pas a un plet).

485. Sembla que als capítols matrimonials de Josep de Margarit (1620), ja es va pactar la pensió del centenar de lliures per al seu avi Leandre. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 8, notari Joan Alamany, 1618-1638, f. 158v-159.

Sobta, a més, una altra condició que s'especifica en la concòrdia. Leandre de Margarit es reservà l'administració de la jurisdicció de totes les baronies, de per vida, i ho feia "conciderant lo amor, dilectió de los vassals...", a despeses, és clar, del seu fill i nét, que eren els qui rebien tots els guanys i rèdits. Es reservava, a més, la propietat de les notaries (amb facultat de nomenar notari i de percebre'n els rèdits), i també els patronats dels beneficis. Aquesta clàusula tira per terra la imatge idíl·lica d'un ancià que es despullava de tot el seu patrimoni per retirar-se a un dels seus dominis. A grans trets, es pot dir que la feina i titularitat de les baronies les seguia assumint Leandre, mentre que el fill Felip i el nét Josep es limitaven a percebre'n les rendes.

D'acord amb allò pactat a la susdita concòrdia, el 25 de febrer de 1627, Leandre de Margarit nomenava batlle de Castell d'Empordà Joan Comas Gros, i també exercí de patró del benefici de Sant Miquel de la Serra presentant el seu fill Francesc (1627), que renuncià dos anys més tard, i el 1629 el canonge Miquel Oliva.⁴⁸⁶ Aquell mateix 1627, apareixia en un document de l'11 de desembre signant una àpoca als Romaguera, com "oliim dominus Castri et termini de Empuritano, ac redditum, ejusdem nunc vero tantum modo jurisdictionis ejusdem de vita nostra naturali...", i quasi un any més tard, l'11 de novembre de 1628, com "dominus jurisdictionis Castri de Empuritano", nomenant escrivà de la cúria baronial el notari Pere Gironès, de la Bisbal. Quan el 13 de maig de 1629 el batlle Pere Romaguera havia de donar territori a la donzella Maria Bruguera, en el terme castellempordanès, ho féu davant de Leandre de Margarit i del seu fill Felip alhora.⁴⁸⁷ Tot sembla indicar que els termes de la concòrdia es van aplicar i que tot va funcionar segons estava previst. I encara més, els anys vinents Leandre de Margarit va tenir ocasió de fer de procurador ocasional del fill Francesc, i de la nora Beatriu.⁴⁸⁸ Semblava que l'ancià Margarit podia amb tot, però, amb més de setanta anys a sobre, això ja s'acabava.

El testament, l'última possibilitat d'ordenar l'herència

Malalt, i a Figueres estant, Leandre de Margarit ordenà les seves darreres voluntats l'últim dia de 1637, codicil·lant l'endemà, primer dia

486. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 8, notari Joan Alemany, 1618-1636, f. 7v-8v i 23; ADG, D-282-03190, f. 160v i D-284-04026, f. 182v.

487. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 8, notari Joan Alemany, 1617-1636, f. 47 i 52-52v (també: f. 154 —1630—), i 90v-91.

488. La primera meitat de febrer de 1627 el seu fill Francesc li va fer procura per a la gestió de les seves rendes, drets, èpoques i definicions. Els primers dies de 1637 cobrà un debitori a favor del fill Felip (†), en nom de la seva vídua Beatriu. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 8, notari Joan Alemany, 1618-1636, f. 3 i 60v.

de 1638.⁴⁸⁹ En els seus trets fonamentals, Leandre nomenava quatre marmessors: el domer i el capellà de Sant Feliu de la Garriga, el fill Joan de Margarit d'Almar i el nét Josep de Margarit.⁴⁹⁰ Disposà el seu enterrament a l'església de Sant Feliu de la Garriga, i afegia la seva voluntat que hi trasllessin les despulles de la seva muller Jerònima. Disposava, així mateix, una deixa de cinquanta lliures de pensió (d'un censal propietat de mil lliures) per contribuir al manteniment del capellà de la parròquia, així que la universitat de Viladamat fes igual contribució. També una deixa al seu capellà de cent lliures amb les quals, i comptant amb una aportació similar de la universitat, s'havia de finançar l'ensenyament de lletres dels vaillets del lloc, establint, a més, una "beca" per a sengles vaillets de Viladamat, la Garriga i Pelacalç (o sigui, que els marmessors designessin un noi pobre per a cada població, els quals podrien accedir a dit ensenyament de franc). La seva obra munífica no s'acabava aquí. Instituí també una causa pia de donzelles pobres per maridar en els seus tres feus, consistent en una pensió censal de cent sous, administrada pel senyor de Castell d'Empordà que fos. Quant a la clàusula hereditària, nomenava hereva universal la néta Jerònima (filla de Francesc de Margarit de Vilanova i de Maria Amell); el primer substitut era el fill Joan, que esdevindria administrador general de la petita pubilla fins que aquesta prengués estat, i el segon, el nét Josep de Margarit de Biure.

En el codicil de l'1 de gener següent feia deixa d'un centenar de lliures al fill Joan i li encomanava l'entrega d'una caixa a la persona que ja li havia indicat davant del doctor Francesc Sala, de Peralada, i del notari Narcís Bassedes, de Figueres. A més, deixava una última i curiosa disposició: que en la causa de donzelles pobres per maridar, prevalguessin les filles del matrimoni entre el paraire de la Bisbal

489. ADG, *Processos Moderns*, reg. C-001-6201 i *Especulo...*, f. 916. Algun autor, de qui ometem el nom com a pecador, ha caigut en l'error de datar el testament l'any 1638, tal com apareix en el document, sense tenir en compte que el calendari de la Nativitat, que era el que llavors regia la cronologia dels documents, començava l'any el 25 de desembre, amb la qual cosa el 31 de desembre de 1638 és, per als historiadors actuals, el 31 de desembre de 1637. El codicil, a *Índex Margarit...*, núm. 453. El regest indica el que sembla un primer testament de data 1 de gener de 1631, però com que va ser protocol·litzat pel mateix notari (Narcís Bassedes, de Figueres) i conté exactament els mateixos termes que el de 1637, creiem que s'ha de tractar, sens dubte, d'un error del regestador.

490. L'any 1665 el procurador del convent de Sant Francesc de Girona signà rebut a Ponç de Caramany Almar, donzell de la Bisbal, de cinquanta-tres lliures d'almoines de misses, en honor de Leandre de Margarit. Segons el regest, Caramany actuava com a marmessor de Margarit (ADG, D-320-03988), cosa que, llegint el testament, sabem que no podia ser, ja que no hi consta. Potser caldria interpretar que Caramany actuava com a procurador d'un dels marmessors, segurament Josep de Margarit.

Jaume Gomis i Anna “sin diferencia de pobres o ricas debiendo ser preferidas a las demás”.

El testament el va fer des de casa dels Bassedes, a Figueres estant, i entre els testimonis, a més del metge Rigo i l'escrivà Miquel Recasens, figuraven Ramon de Vilanova, senyor de Capmany; Josep Bassedes de Biure, fill de Pere Bassedes i Llàtzera de Biure, i Francesc Moner de Puigmarí, cunyat de l'anterior. No ens passa per alt l'estreta relació d'aquest Margarit amb la família de donzells Bassedes de Figueres.

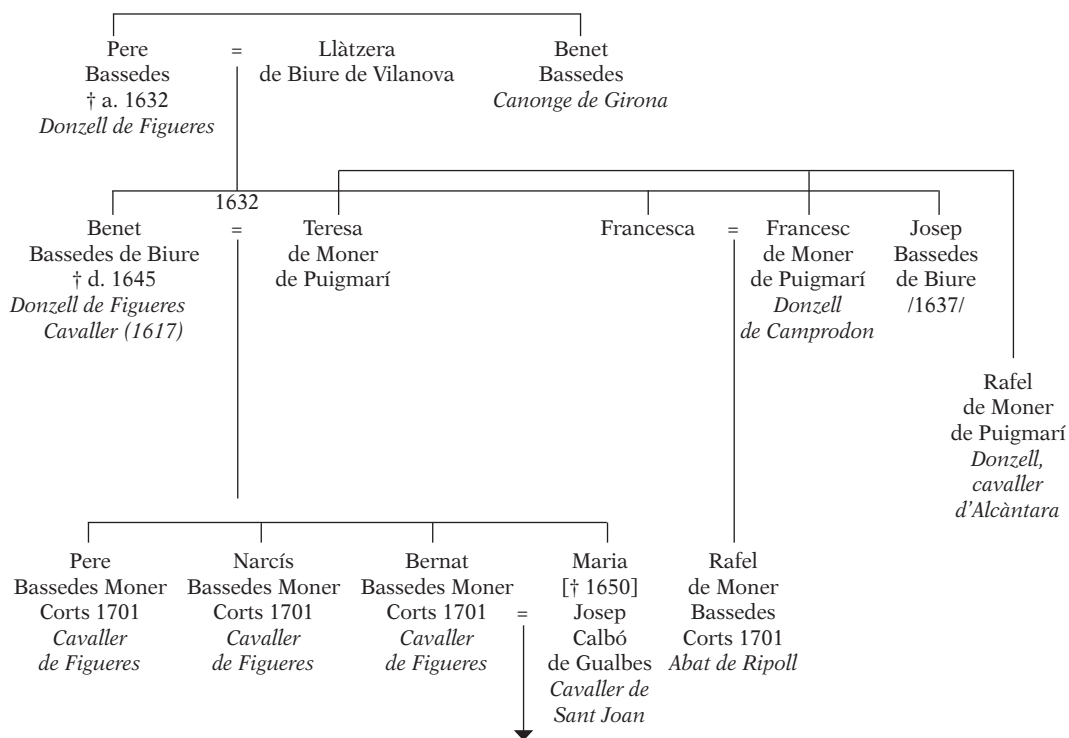
L'epíleg final

Leandre de Margarit de Gallart moria dos dies després, el 3 de gener de 1638, amb tota seguretat a casa dels Bassedes de Figueres. El mateix dia tot estava disposat per traslladar el cos i sebollir-lo cristianament a l'església parroquial de Sant Feliu de la Garriga.⁴⁹¹ Què hi faria Leandre de Margarit de Gallart a Figueres en el moment de la seva mort? Tot barrejant hipòtesis (ja que no hi arribem documentalment) en tenim una per a cada gust. La més malagradosa ens faria suposar que el vell baró de Castell Empordà es trobava tot sol al seu feu de Sant Feliu, i caigut de la malaltia final fou recollit per la filla política Llàtzera, mestressa de la casa dels Bassedes figuerencs, tal volta perquè no li quedava cap altra opció. Dels quatre fills, dos l'havien premort (Felip i Francesc); Joan vivia a la Bisbal, possiblement amb la vídua del seu germà i la neboda a la qual tutelava; l'altra filla, Mariàngela, s'estaria a Camprodon. De les fillastres, sabem que Beatriu i el seu fill Josep vivien a Vallespinosa i a Tarragona, i de l'altra, Maria, no en sabem res. És molt possible que Llàtzera fos, o bé l'opció més propera i raonable, o bé l'única que li quedava.

Tanmateix, si volguéssim dignificar una mica aquests darrers moments seus, podríem suposar que Leandre era a Figueres servint el seu sobirà. Aquella segona meitat de 1637 s'havia desenvolupat la campanya militar de Leucata, una aventura bèl·lica, precipitada i imprudent, de la qual l'exèrcit hispànic n'havia de sortir molt malparat.⁴⁹² Els preparatius per dur-la a terme ocuparen tota l'activitat del virrei i dels oficials reials, en un intent gens reeixit d'involucrar el país en una guerra no desitjada amb la veïna França. Però Leandre era un noble, i com a tal tenia obligacions. Després de la desastrosa retirada, per no anomenar-la fugida a la desbandada de l'exèrcit de Felip IV

491. *Especulo...*, f. 714.

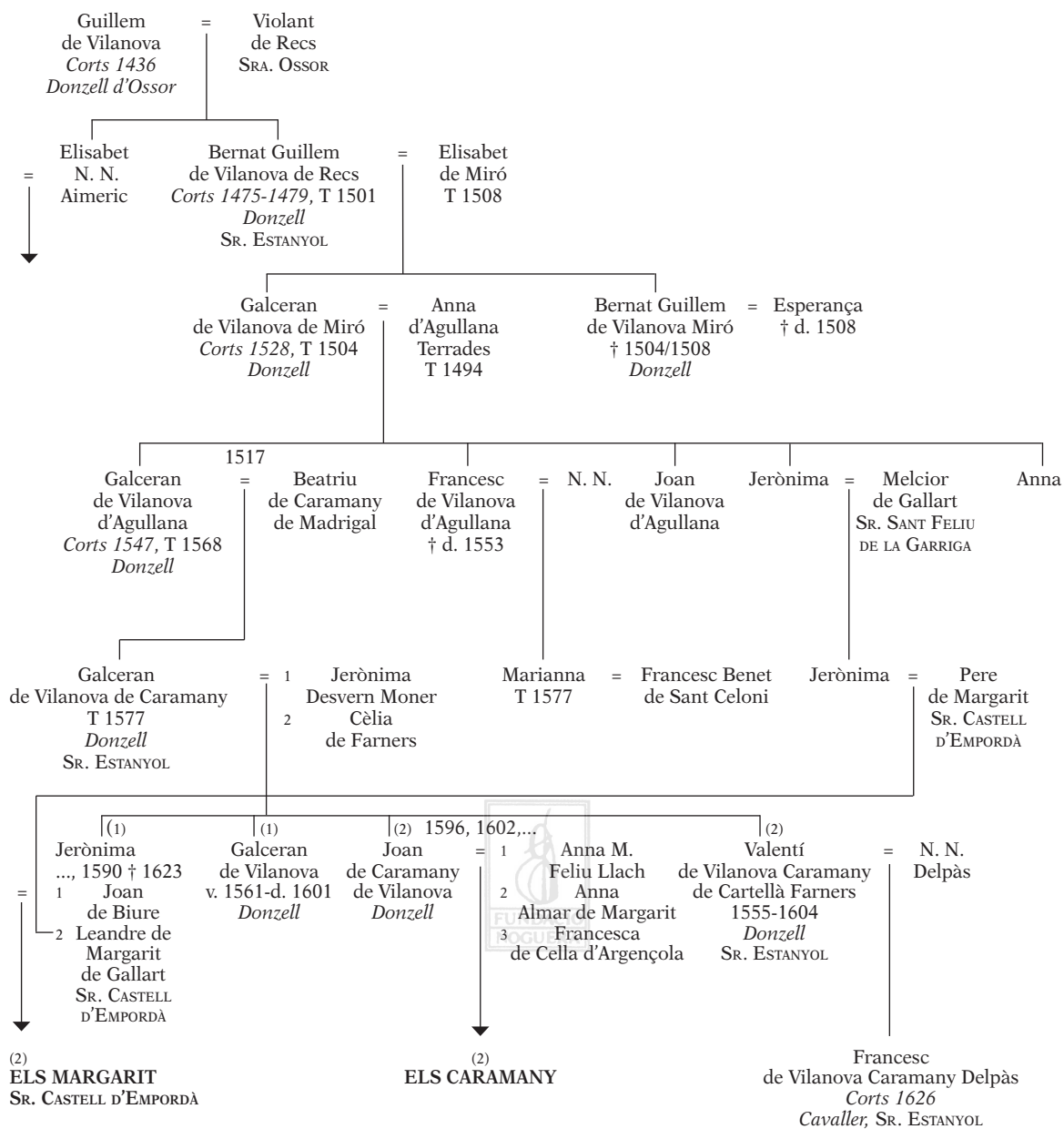
492. Sobre aquesta malaurada campanya militar, vegeu-ne la compilació historiogràfica més recent a GÜELL [2008] 87-133.

a Leucata, els militars s'havien aquarterat a les places del nord a passar l'hivern: Perpinyà, el Rosselló i Figueres. No creiem escabellat pensar que, malgrat l'edat, Leandre de Margarit acudís a donar suport als preparatius militars, i a fer costat el virrei duc de Cardona, per assessorar-lo o donar-li consell, exposant-se al contagi de l'epidèmia de pesta que campava pel Rosselló, i que tal volta l'encalçà. Pensem que el seu fill Joan va involucrar-se força en el tema, assistint a la reunió de braços per l'estament militar el 16 de juny de 1637, on va debatre's la contrafacció de la convocatòria del *Princeps Namquae*.⁴⁹³ Sembla que el vell baró havia estat temptat feia uns anys d'assumir la preceptoria del jove príncep Felip d'Àustria, possibilitat que acabà rebutjant.⁴⁹⁴ És aquesta una dada que no hem pogut confirmar, però que ens sembla molt més desafinada que no pas les apoteòsiques conjectures que hem exposat sobre la seva fi a Figueres.

493. DGC,v, p. 713.

494. ALBERTÍ [1969] III, 57, i CATALÀ [1994] 54.

El patrimoni Vilanova-Desvern-Llabià: Sant Pere Pescador, Amer, Girona, Ruïlles i Torroella de Montgrí

L'enllaç amb Jerònima de Vilanova aportà a la casa Margarit propietats considerables i, encara que no constituïen cap baronia, com en el cas de Sant Feliu de la Garriga, no per això van ser menys suculentos. Semblava que als Margarit els anava bé casar-se amb Jerònimes. Fins a aquell moment, els dos enllaços més rendibles patrimonialment parlant havien estat amb Jerònima de Gallart, pubilla de Sant Feliu de la Garriga, i amb Jerònima de Vilanova, propietària d'un patrimoni disseminat i divers provinent d'altres famílies parentals de les quals n'havia acabat sent la pubilla. Vegem-ho més de prop.

JERÒNIMA DE VILANOVA DESVERN, LA PUBILLA

Nascuda pels volts de 1560, tenia gairebé la mateixa edat que el seu segon espòs Leandre de Margarit. El fet que visqués a Girona i que fos cosina segona seva, ens fa suposar que ja es devien conèixer de ben petits. Efectivament, l'avi patern patern de Jerònima, Galceran de Vilanova d'Agullana, i l'àvia materna paterna de Leandre, Jerònima, eren germans. La nostra *rica fembra* era l'únic fruit del matrimoni constituït el 1557 entre Galceran de Vilanova de Caramany i Jerònima Desvern Moner, la qual moria tres anys més tard, el 1560. El pare es va casar en segones noces amb Cèlia de Farners, que li va donar almenys dos fills, Joan i Valentí, els quals van heretar el patrimoni Caramany. Tanmateix Jerònima va ser hereva dels seus avis materns, Jeroni Desvern de Margarit, l'últim titular d'una nissaga de rics negociants gironins que es remuntava al segle XIV, i Anna Moner de Llabià.

No és sobrer oferir una breu exposició sobre aquests importants llinatges gironins.

Els Desvern

A la primera meitat del segle XIV vivien i operaven a Girona tres membres d'aquesta família: Nicolau, draper i jurat (1341); Pere, mercader, i Miquel, jurat (1340). El primer va ser jurat local el 1341, avançant cent lliures del seu pecuni que va rescabalar en purgar taula; Nicolau és important perquè va ser qui adquirí la lleuda de Girona, per 20.000 sous, el 5 de març de 1341.⁴⁹⁵ El segon, Pere, el genearca del llinatge, era originari de Sant Feliu de Guíxols, i esdevingué ciutadà de Girona

495. GUILLERÉ [1993-1994] II, 247 i 248; *Índex Margarit...*, núm. 504; *Especulo...*, f. 978-979, i MADURELL [1959] 373, núm. 71 i 74.

el 1330.⁴⁹⁶ El fill, Nicolau Desvern de Santmartí, i el nét, Pere Desvern de Sarriera († d. 1418), també van ser mercaders, però el fill d'aquest, Francesc Desvern Badia († 1427) fou el primer donzell de la nissaga. El seu fill Nicolau († d. 1451) enllaçà amb Caterina Gallart, la mare de la qual li féu donació, el 25 d'octubre de 1431, de la batllia natural d'Amer,⁴⁹⁷ un altre dels patrimonis que passarien als Margarit. El nét d'aquest Nicolau, Miquel Desvern, era donzell a finals del segle xv, es casà el 1493 amb Violant de Margarit de Biure, filla de Francesc de Margarit, genearca del brancó bord dels Margarit de Sant Gregori, i de Sibil·la de Biure, dels senyors de Sant Jordi Desvalls, i germana del bisbe Joan de Margarit de Biure († 1559).

El fill petit d'aquest últim matrimoni va ser Jeroni Desvern de Margarit, que degué néixer els primers anys del segle xvi. El 27 de febrer de 1526 Joan d'Urrea, abat d'Amer, a través de procurador, li concedia l'establiment de la notaria o escrivania pública d'Amer. El 9 de juny de 1543 lluï un censal al mercader gironí Joan Baurd, i l'últim dia de març de 1554 en venia un altre als cònjuges Jaume Vergés i Anna.⁴⁹⁸ Són dades esparses, perfectament ampliables, que ens mostren l'activitat financera d'aquest Desvern.

El 1531 s'havia casat amb Anna Moner de Llabià, filla de Ponç de Moner i de Violant de Llabià; el sogre era donzell de Bordils, on posseïa una considerable heretat; la sogra, pubilla dels Llabià, un dels més remarcats llinatges medievals de la comarca, propietaris d'una altra heretat a Torroella de Montgrí. El matrimoni va donar almenys tres fruits, una filla de nom Violant, que el 1552 es casà amb el donzell Pere Desbac i fou dotada amb tres mil lliures;⁴⁹⁹ una altra de nom Jerònima, que fou qui es casà el 1557 amb Galceran de Vilanova Caramany, i l'única que, pel que sembla, deixà descendència. Finalment, un noi, Joan Baptista, anomenat en el testament de 1564,⁵⁰⁰ i presumiblement mort poc després. Vidu i amb més de seixanta anys, Jeroni Desvern tornà a casar-se. Aquest cop va ser amb la filla d'un cirurgià de Besalú, Anna Portell Candes, l'oncle de la qual, Narcís Benet Candes, era

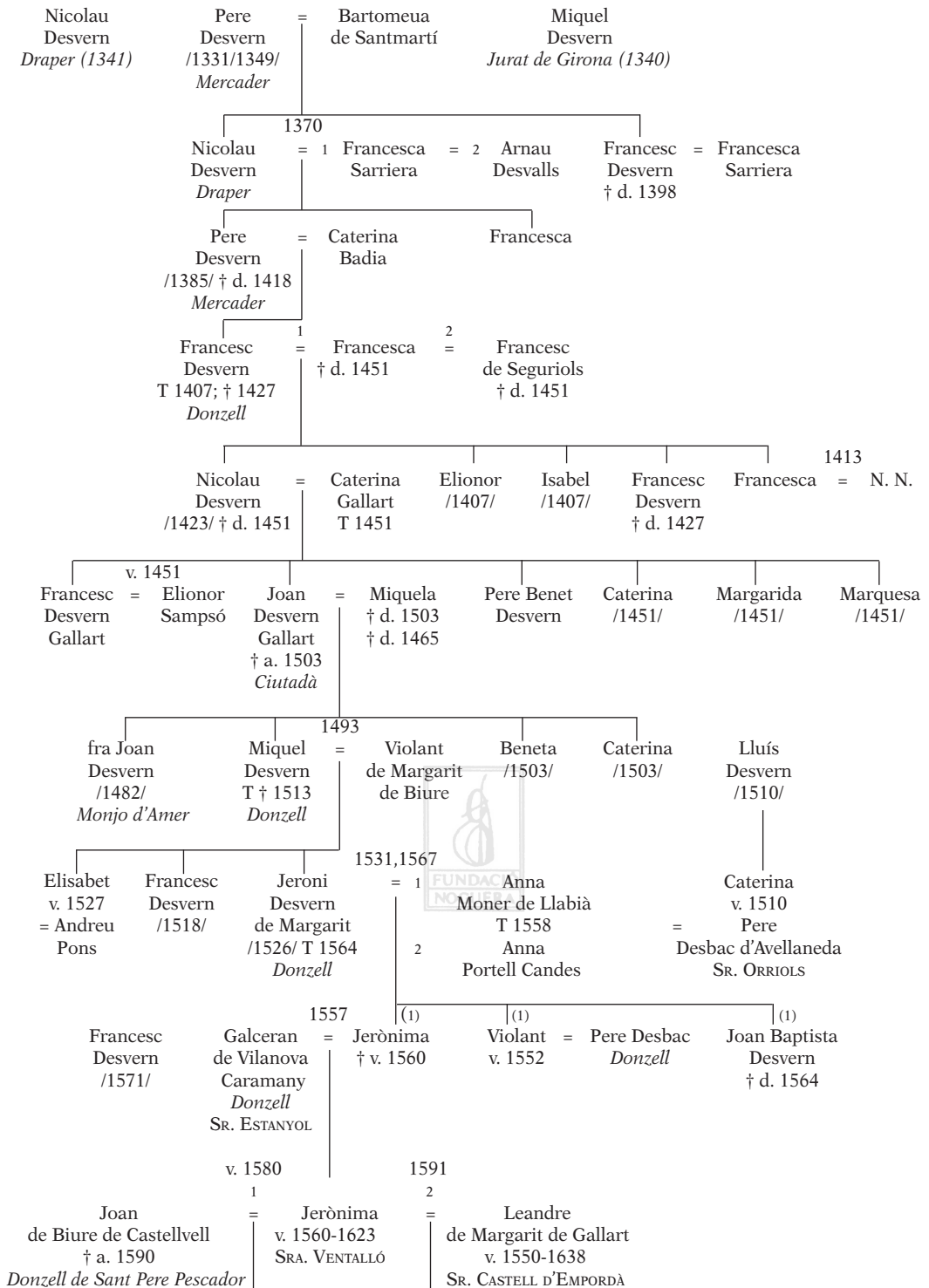
496. GUILLERÉ [1993-1994] I, 191.

497. MADURELL [1959] 384, núm. 216.

498. MADURELL [1959] 395, núm. 349 i 400, núm. 420, i AHPB, *Pergamins*, sèrie A, núm. 673.

499. *Especulo...*, f. 449. Els capítols matrimonials els va protocol·litzar el notari gironí Joan Benet Pasqual, i són del 6 del juliol de 1552.

500. *Especulo...*, f. 904-905. El testament també va ser protocol·litzat pel notari Benet Pasqual de Girona, i fou del 18 de febrer de 1564.

rector de Sarral, i només la va poder dotar amb dues-centes lliures.⁵⁰¹ Va ser una unió estranya per a algú de la fortuna i posició de Desvern, i que tal volta caldria explicar-se d'acord amb motius més personals i familiars que no pas econòmics i patrimonials. Ens imaginem que traspassaria poc després.

Dels Desvern, els Margarits heretarien la lleuda de Girona, l'heretat d'Amer i un parell o tres de mansions a Girona. També obligacions, almenys una: cotitzar un cens de vint lliures anuals que prestava la casa Desvern a l'hospital de Sant Llätzer de Girona, que posteriorment s'uní al de Santa Caterina. Encara el pagaven el 1718.⁵⁰²

Els Moner

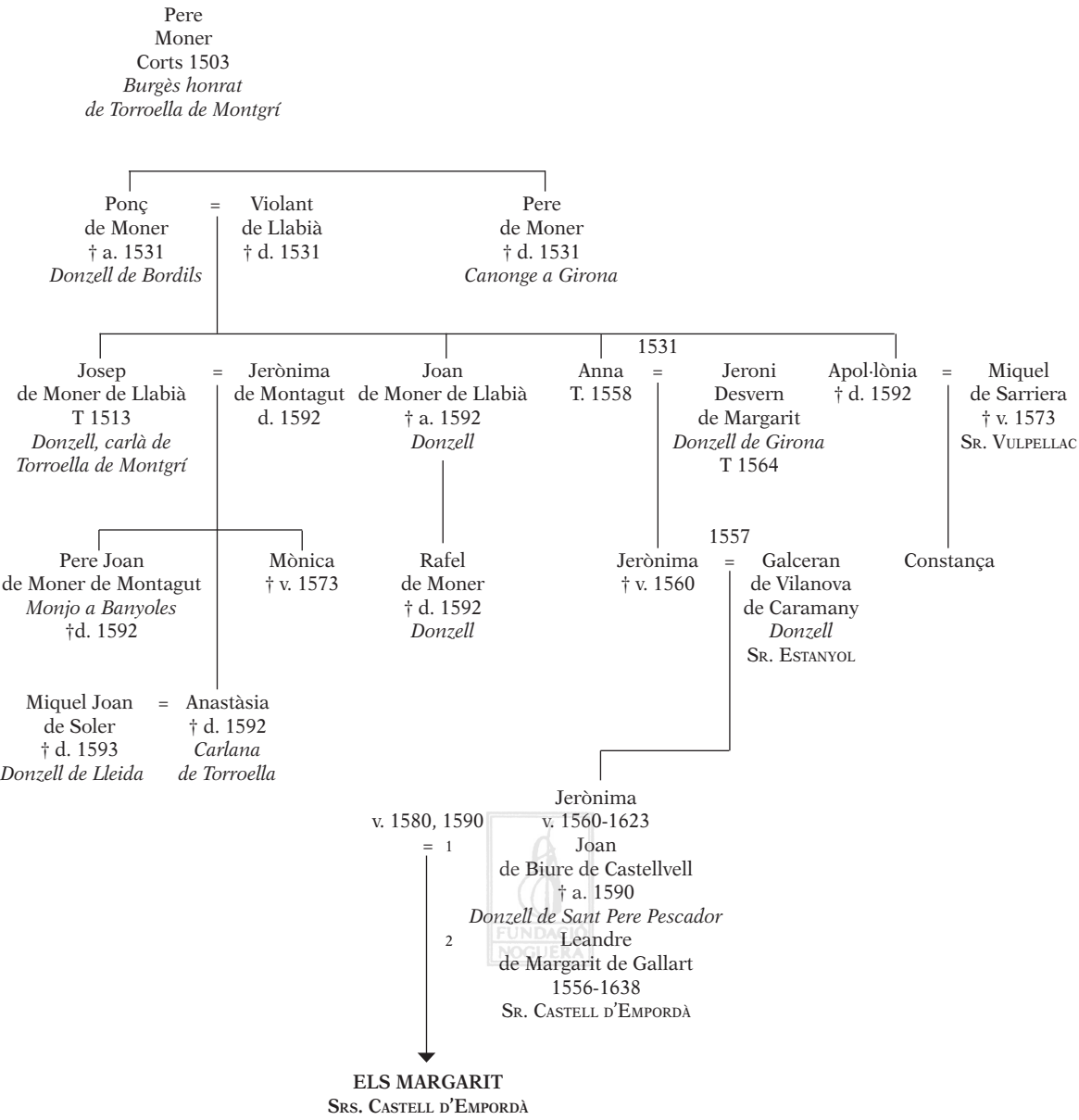
Documentem a la Cort de 1503 Pere Moner, burgès honrat de Torroella de Montgrí, a qui creiem pare, avi o oncle de Ponç de Moner, donzell de Bordils, i de Pere Moner, canonge de Girona. La família percebia un rèdit de cinquanta lliures anuals del castell de Montgrí, segurament per ostentar-ne la carlania,⁵⁰³ i posseïa un considerable ramat de bestiar. Ponç de Moner es casà amb Violant de Llabià, a través de la qual accedí al patrimoni immoble de Torroella de Montgrí d'aquesta important família. Moner i Llabià foren pares d'almenys quatre fills: Josep, Joan, Anna i Apol·lònia. El gran, donzell i carlà de Torroella de Montgrí, es casà amb Jerònima de Montagut, i testà el 1573 deixant tres únics fills: Pere Joan, que fou monjo a Banyoles; Anastàsia, que heretà la carlania torroellenca i es casà amb el donzell lleidatà Miquel Joan Soler, i Mònica. Anna Moner de Llabià, germana seva, es casà amb Jeroni Desvern de Margarit el 1531, i testà el 1558, traspassant-li tots els drets, els quals, al final i sense que ens imaginem per què, van prevaldre per damunt dels fills de Josep. Apol·lònia es casà amb Miquel de Sarriera, senyor de Vulpellac, i foren pares de Constança.

Jeroni Desvern de Margarit tutelà l'heretat de la seva esposa, però no sembla que ho fes gaire bé. Se l'acusà de no rendir comptes dels fruits i rèdits que percebia del castell de Montgrí, ni de la venda del bestiar que la família posseïa a Bordils; tampoc va entregar les legí-

501. AHPB, *Notari Onofre Bas*, Plec de Capítols Matrimonials, 1560-1565, núm. 399, llig. 45.

502. Com apareix en un assentament dels comptes de la procuradoria de Jaume Massaguer: AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 17, notari Francesc Castellar, 1709-1728, folis 345-352, 348v.

503. Dret que haurien obtingut dels Llabià. El 1387 consta que el donzell Pere de Llabià era el procurador reial de Torroella de Montgrí, i el 1413 el seu fill Ramon prestà homenatge a Ferran I pel castell de Montgrí. NEGRE [1980] [8a].

times estipulades als cabalers Moners. Com ja hem tingut ocasió de veure, el conflicte esclatà el 1572, quan Estàcia Moner interposà plet contra l'hereva del patrimoni, Jerònima de Vilanova Desvern. Va haver de ser el seu marit, Leandre de Margarit, qui ajustés una concòrdia el 8 d'octubre de 1592, per la qual la part contrària es conformà amb 1.200 lliures i renunciava a tots els seus drets.⁵⁰⁴

Queda encara un membre d'aquesta família digne d'un esment a banda, Rafel Moner, fill d'un Joan Moner a qui suposem el germà dels susdits Moners Llabià. En el nostre treball, aquest Rafel Moner, és peça clau, perquè és un dels nexes existents entre els Margarit de Castell d'Empordà i els Biure de Vallespinosa, dues grans cases que s'unirien el 1620, malgrat que estaven ben lluny l'una de l'altra, a l'Empordà i a la Conca de Barberà, respectivament.

Rafel Moner apareix en la concòrdia de 1592, amb la part reclamant. Per a ell són quatre-centes de les 1.200 lliures que els Margarit acaben pactant, i eren "per tot lo dret al dit senyor Raphel Moner pertanyent de aquell llegat per dit Joseph Moner a ell fet ab dit son testament, com per rahó de la legítima del dit quondam son pare, y de la dita senyora Pol·lònia Monera, de la qual senyora Pol·lònia Monera lo dit senyor Joan Moner tenia dret y acció...".⁵⁰⁵ L'acord degué satisfer les parts, ja que no sembla que en quedessin ressentiments, i els pròxims anys Moner, sempre com a donzell de Barcelona, es relacionaria ocasionalment amb els Margarit. El 30 de febrer de 1598 tornava a treure el cap tot apareixent en una procura de les pubilles Biure a favor de Leandre de Margarit, i el 22 d'agost de 1599 és testimoni de la revenda d'una vinya que féu Jerònima de Vilanova.⁵⁰⁶ Moner portava els litigis judicials de les filles d'aquesta última (segurament en reclamació de l'herència Biure de Sant Jordi Desvalls) i pel que sembla no donà bon compte de 592 lliures que la seva principal va reclamar. Testà a Barcelona el 26 de setembre de 1603 i morí poc després, de manera que els seus marmessors hagueren de pactar una concòrdia amb Jerònima de Vilanova per evitar més plets, tot pagant-li una meitat.⁵⁰⁷ La desaparició d'aquest Rafel Moner, donzell de Barcelona, ens posa en el compromís d'explicar qui era, doncs, el Rafel Moner, també donzell de Barcelona, que segueix relacionat amb els assumptes dels Biure de

504. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 7, notaris Antoni Girbau i Joan Alemany, 1590-1598, s. f.

505. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 7, notaris Antoni Girbau i Joan Alemany, 1590-1598, s. f.

506. AHCB, *Patrimonial*, sèrie III, llig. 12; AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 60, notari Joan Alamany, 1598-1600, s. f.

507. AHCB, *Patrimonial*, sèrie III, llig. 8.

Tarragona. Perquè el 13 de març de 1613 aquest segon Rafel Moner va comprar la baronia de Preixens per 12.000 lliures, fent d'home de palla del veritable comprador, Rafel de Biure, a qui cinc mesos més tard transferia la susdita baronia.⁵⁰⁸ Sens dubte havia de ser un familiar molt proper, tempta pensar que pot ser un fill homònim. Més tard ens apareix igualment un tercer Rafel Moner (si no era el mateix...), capità, que a resultes de la inestabilitat política que es vivia al Principat durant la Revolució de 1640, va passar a la cort de Madrid.⁵⁰⁹ La temptació, sens dubte, és fer d'aquests tres Rafels Moners un senzill enfilall genealògic situant-los com a avi, pare i fill/nét, successivament. Potser és massa fàcil...

JERÒNIMA DE VILANOVA DESVERN, *LA RICA FEMBRA*

Quan el dia 27 de novembre de 1591, Jerònima de Vilanova va establir capitulacions matrimonials per segona vegada, amb Leandre de Margarit, ella i els seus familiars van tenir prou cura de fer-hi constar una clàusula especial per la qual, a més del dot de dues mil lliures que aportava, quedés clar que:

“Tots los altres emperò béns de ella dita señora Hierònima de Biure y Vilanova y que a ella en qualsevol modo y manera spettés y pertanguen, axí mobles com immobles, *profer(titis?)* e *advertitis*, *paraphernalis*, o altres qualsevols que sien y en qualsevol gènere o spècie o qualitat que sien y consistesquan y ahont se vulla que sian, stimats e inestimats sien o en choses axí com ella aquells exclou y excepte de la present constitutió dotal axí que aquells sien: resten y romanguen ab tots llurs drets e pertinènties et son pleno jure vers e poder de ella dita señora Hierònima de Biure y Vilanova, a soles axí en la propietat e integritat com encara en lo ple y íntegre us de fruyt de aquells, y aquells puegue, degue y vulgue dita señora Hierònima de Biura y Vilanova, administrar y convertir en sos propis usos y utilitats, sens empaix y obstacle de persona alguna y de aquells puegue y valgue dita señora Hierònima de Biure y Vilanova, en tot temps, lliberament y absoluta entre vius o ab testament o en altra qualsevol manera, en tot o en part, dispondre e ordenar com a señora y propietària, et de aquells per pacte spetial y exprés entre dites parts inhir y convingut”.⁵¹⁰

508. *Especulo...*, f. 800, 861 i 1.012-1.013 i AHCB, *Patrimonial*, sèrie m, llig. 2. Per cert, davant d'un notari Moner, Francesc Moner, de Barcelona.

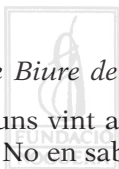
509. PANNO [1993] 214, i ESPINO [2000] 52.

510. AHPB, *Pergamins*, sèrie A, núm. 838.

El motiu d'haver inclòs aquesta clàusula era obvi, atès que era propietària d'una considerable quantitat de béns immobles i de drets als quals no pensava pas renunciar pel fet de casar-se. Aquests béns eren d'allò més diversos, i s'estenien des de Girona, passant per Amer, Ventalló, Fontanilles, Ullastret i Sant Pere Pescador, fins a Torroella de Montgrí. Com hem vist, el 1610 donà al seu fill Joan, a temps de noces, les heretats de Fontanilles i Ullastret, que no sabem en què consistien.⁵¹¹

L'heretat de Sant Tomàs consistia en un mas a la població de Fluvià. El 21 de setembre de 1629 arrendava per cinc anys a Cebrià Sopa, pagès de Fluvià, mas, casa, terres conreades i no conreades, prats, boscos, vinya i oliveres, tot per trenta-cinc lliures anuals. Els capítols de l'arrendament eren els acostumats: l'arrendatari havia de cultivar les terres a ús i costum de bon pagès, utilitzant els fems del bestiar, batent les garbes a l'era i no "assocant" cap olivera sense llicència de l'amo; en cas d'obres, tenia l'obligació de tragar la calç, la sorra, la pedra i altres pertrets fins a peu d'obra; havia de pagar els censos, però no estava obligat a pagar vintens ni redelmes "sinó és per cosas de isglésia y golos que fes lo riu...". Un dels testimonis de l'acte d'arrendament fou Galceran Corts de Camós, de Torroella de Montgrí.⁵¹²

Intuïm que devia ser una propietat de certa consideració, ja que els arrendaments dels delmes de Sant Feliu de la Garriga i els seus llocs circumveïns el 1643-1646, que incloïen els "terços de la eretat de Sant Thomàs...", pujaven a 552 lliures l'any, i quan el 1715-1718 no semblen incloure'l, el preu de l'arrendament anual baixava fins a les 450 lliures.⁵¹³ De la resta de patrimoni, sí que en podem dir alguna cosa més.

Béns del primer marit: Joan de Biure de Castellvell († 1586/1590)

Pels vols de 1580 i amb uns vint anys, Jerònima es va casar amb Joan de Biure de Castellvell.⁵¹⁴ No en sabem gaire cosa d'aquest cabaler

511. *Index Margarit...*, núm. 464.

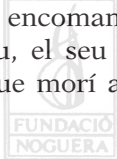
512. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 8, notari Joan Alamany, 1618-1638, f. 158v-160 i 195.

513. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 17, notari Francesc Castellar, 1709-1728, f. 345-352, p. 345, i *Llibre de comptes d'arrendaments als termes de Castell d'Empordà i Vilademat...*, f. 192.

514. No consta cap dispensa apostòlica de consanguinitat, però la veritat és que eren cosins quarts: l'àvia paterna de Jerònima, Beatriu de Caramany de Madrigal, era néta pel seu pare d'Elionor de Biure, filla o més aviat germana de Galceran de Biure de Castellví, el rebesavi agnàtic del seu espòs Joan.

dels Biure tarragonins trasplantat a l'Empordà. El germà gran, Gaspar, era senyor de Vallespinosa i d'Aguilar, i carlà de Vallverd, i serà el pare d'un personatge polifacètic que aviat es relacionaria, i molt, amb els Margarit, Rafel Joan de Biure de Montserrat. A més de Gaspar, era germà de dos canonges de la seu de Tarragona, Melcior i Baltasar de Biure de Castellvell. El segon havia mort molt jove (1549), però el primer arribà a detenir l'ardiaconat més ric de l'arxidiòcesi, el de Sant Llorenç, i a esdevenir prototipus de canonge cras del seu temps. Cobrava rèdits anuals per valor de més de dues mil lliures, i se li estimava un patrimoni censalístic de propietat d'unes 27.000 lliures i un líquid de 13.600 més; es traslladava en carruatge de quatre rodes i residia en una gran mansió amb cotxeres, biblioteca, vuit estances i hortet annex.⁵¹⁵ Tindrem ocasió de tornar a parlar d'aquesta acabalada família de Tarragona amb més d'un i de dos feus a la Conca de Barberà.

Joan va vincular la seva vida a un personatge d'igual cognom, però difícilment relacionable genealògicament, Andreu de Biure de Santcliment (v. 1515-1575), capità de Roses. Si pensem que aquesta era una de les principals places fortificades del país, conclourem que l'ofici que el posava al capdamunt de la seva guarnició tenia una categoria gens menyspreable.⁵¹⁶ Andreu de Biure era amic de la família, i acollí com a protegit Joan de Biure.⁵¹⁷ Així, el 1573 trobem Joan de Biure ocupant no tan sols la plaça de lloctinent de la fortalesa rosinca, sinó de fill adoptiu del seu capità, "y enviat a cercar per dit Andreu de Biure per tenir-lo en sa casa, ab lo qual estigué 18 o 20 anys servint-lo y tractant-lo com si fóra son pare, y així mateix dit Andreu de Biure tenint-lo en compte de fill, de tal manera que molts deyen que era son fill, y així com a tal li encomanà lo ofici de Capità del Castell de Roses". A desgrat d'Andreu, el seu hereter no va ser ell, sinó un fill natural del mateix nom, que morí al cap de poc ofegat al riu Ter.

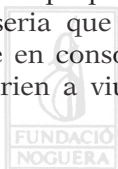
515. GÜELL [2007c] 48.

516. Vegeu sobre aquesta fortalesa FUENTE [1998].

517. Es trobava entre els testimonis dels capítols matrimonials de Gaspar de Biure de Castellvell. Per ressenyar els principals trets biogràfics de Joan de Biure, seguirem CARBONELL [2002] 49-50. Aquest autor va treballar els mateixos fons documentals que nosaltres utilitzem en aquest treball (AHCB, *Patrimonial*, sèrie III), però amb la major fortuna de comptar amb la quarantena íntegra de lligalls que el componen, cosa que ja no va ser així quan nosaltres ens hi vam posar, ja que se'n van haver de retirar la meitat (21 de 44) per causa d'una infecció de fongs. Marià Carbonell va trobar la informació bàsica sobre Biure, segons referencia a peu de pàgina, al lligall núm. 10, un dels retirats de consulta. També seguim, encara que en menor mesura, NEGRE [1980] [12a-13a], autor que, malgrat anar a les palpentes, és sensat en els plantejaments i, a més, ens aclareix el destí final de la baronia de Sant Jordi Desvalls.

Aquest segon Andreu de Biure, deixà vídua Diana de Torroella, que també va comptar amb l'amistat de Joan de Biure,⁵¹⁸ fins a tornar a maridar-se per segon cop amb Francesc de Vilarig, senyor de Vilarig i de Palau-saverdera. El matrimoni Vilarig-Torroella fou un desastre: el marit era un maltractador, i quan Diana va voler nomenar hereu Joan de Biure, Vilarig l'obligà a testar al seu favor, el 5 de desembre de 1580.⁵¹⁹ L'existència d'aquest testament sacramental de Diana obrí l'opció judicial, de manera que el 13 de maig de 1581 Joan de Biure interposà plet contra Francesc de Vilarig.⁵²⁰ En joc estava la baronia de Sant Jordi Desvalls, i diversos béns mobles a Torroella (un casalot al costat de l'església, amb hort propi —"l'antic castell-palau reial aleshores extraordinàriament decaigut"—,⁵²¹ una finca dita "la Devesa del senyor de Sant Jordi" i una vinya), Barcelona (una mansió al carrer dels Sombrejers) i Santa Coloma de Gramenet (una casa i una peça de terra). El 25 d'agost de 1585 els tribunals van dictar sentència anul·lant el testament sacramental, però el procés s'enverinà no sabem com, ja que Vilarig no va ser desposseït. Més encara, acabà disposant del patrimoni Biure. D'un enllaç posterior, va ser pare de tres filles: Isabel, Marianna i Jerònima; la gran el succeí en els béns de la casa Vilarig, i la segona, casada amb Miquel d'Oms, en els de Biure de Sant Jordi Desvalls.⁵²²

Joan de Biure degué desenvolupar força anys l'ofici reial d'ajudant del governador de la plaça rosinca, i a satisfacció, com es desprèn del fet que amb data de 25 de febrer de 1580 constés, en una cèdula reial, un deute econòmic que la Corona mantenia amb ell, que arribava fins a les 870 lliures.⁵²³ El càrrec, com solia passar llavors, no l'obligava a viure a la plaça, però sí ben a prop: la vila de Castelló d'Empúries ho estava prou. Allí estant, seria que contragué matrimoni amb la pubilla Vilanova, convertint-se en consort usufructuari de la senyoria de Ventalló, i tal volta marxarien a viure a Sant Pere Pescador, vila

518. El 3 de maig de 1580, per exemple, li feia donació de la facultat de pastura, en les seves terres, per quatre bous. MADURELL [1959] 408, núm. 514.

519. Pelai Negre especifica que hi féu incloure una clàusula per la qual Vilarig podia disposar dels béns en cas de tenir altres fills (d'una altra dona, és clar). També confirma que aquestes darreres voluntats van ser formalitzades a través d'un testament sacramental. NEGRE [1980] [13a].

520. *Notícia de tots los plets...*, f. 50.

521. NEGRE [1980] [14a].

522. NEGRE [1980] [13a]. El 1601 aquest Oms apareix ostentant el cognom Margarit, segurament en la voluntat d'adjudicar-se aquests béns torroellencs de l'herència dels Biure de Sant Jordi Desvalls, per bé que no ens podem explicar per què llavors no ostentava el de Biure directament. OLIVARES [2000] 273.

523. ACA, *Cancelleria*, reg. 4.884, f. 211.

baronial dels Caramany. Joan de Biure i Jerònima de Vilanova van ser pares de tres noies, Beatriu, Maria i Llàtzera, de les quals ja hem tingut ocasió de comentar els destins matrimonials llurs: la gran maridaria amb Felip de Margarit de Sunyer; la segona ho faria amb Andreu Almar en primeres noces, i amb Jeroni Pons Almar en segones; la tercera marxà a Figueres, d'on era el seu espòs, el donzell Pere de Bassedes. El traspàs de Joan de Biure s'ha de situar entre juliol de 1585, data en què apareix actuant com a usufructuari dels béns consorts,⁵²⁴ i el 1591, què és quan la seva vídua es torna a casar amb Leandre de Margarit, qui passava a ser el pare polític de les tres pubilles Biure.

Els béns que Joan de Biure deixà a la seva esposa foren exigus i fins i tot quimèrics. Malgrat la cèdula reial de 1580, Biure mai no veié un cèntim. Fins a vint anys més tard, no aconseguirien una ordre del rei perquè el tresorer els pagués les 870 lliures, i encara, ens imaginem que estirant Leandre de Margarit de tots els fils polítics i jurídics possibles. D'altra banda, l'herència d'Andreu de Biure s'eternitzà a les sales dels tribunals, on es perpetuaria l'esperança de cobrar-ne res més de cent cinquanta anys. Efectivament, el 1642 Sant Jordi Desvalls la posseïa Aleix de Sentmenat (com a marit de Marianna d'Oms de Vilarrig, filla de Miquel d'Oms i de Marianna de Vilarrig), però, per causa d'uns antics deutes que gravaven el patrimoni, aquest fou executat en encant públic. La baronia l'adquirí, el 30 d'agost de 1642, el capítol de canonges de Girona per 18.120 lliures. La finca Devesa i el casalot al costat de l'església van ser adquirits, el 25 d'agost de 1642, pels síndics i jurats torroellencs, en representació de la vila, que en pagà 8.620 i 300 lliures, respectivament; la vinya se la quedà el mercader Antoni Martí.⁵²⁵ Diluït aquest patrimoni, i passat a poderoses mans, resultava molt difícil recuperar-lo.

Béns dels Vilanova: el terçó de Ruïtllles

Ruïtllles era un antic llogarret de la parròquia de Mieres, integrat bàsicament per masos escampats. Feu episcopal, el 3 de novembre de 1289 estava sotsinfeudat a Bertran de Bescanó, però el delme el posseïa Pere de Mata. Un quart de segle més tard, aquest delme ja pertanyia als Vilanova, puix que així ho reconeixia Ramon de Vilanova el 4 de febrer de 1317. En algun moment del segle XIV o del XV, algun Vilanova degué alienar dues tercers parts d'aquest delme. El 29 d'agost de 1504 el delme del veïnat de Ruïtllles el reconeixia tenir

524. GARÍ [1989] 102.

525. NEGRE [1980] [15a].

Gaspar Giner.⁵²⁶ Tanmateix, el 4 d'abril de 1570, el donzell Galceran de Vilanova, el pare o l'avi de Jerònima de Vilanova, confessava a favor del bisbe de Girona diverses dècimes "i parts de dècimes...", entre les quals, les pertanyents al veïnat de Ruïlles. Vint-i-sis anys més tard, era el propi Leandre de Margarit, com a usufructuari dels béns de la seva consort, qui confessava al bisbe la possessió de la dita dècima.⁵²⁷ Sembla clara la línia de procedència d'aquest dret; també que els Vilanova el posseïen de temps immemorial.

Pels diversos arrendaments de què va ser objecte, veiem que el seu valor podia oscil·lar entre les trenta-sis i, ja al segle XVIII, les seixanta lliures anuals.

ARRENDAMENTS DOCUMENTATS DEL TERÇÓ DE RUÏLLES

<i>Dates</i>	<i>Anys</i>	<i>Preu en lliures / anual</i>	<i>Arrendatari</i>
05-04-1595 [04-04-1598]	3	108 / 36	Bartomeu Solà, de Casademunt i Joan Salàvia, pagès de Ruïlles
01-06-1646 /31-05-1649	4	160 / 40	Miquel Sabater, de Fontcoberta, i Narcís Vila, paraire de Banyoles
01-06-1679 [31-05-1682]	3	335 / 111 [18 dobles]	Josep i Grau Grubernet, pare i fill, d'Olot
01-06-1743 [31-05-1747]	4	240 / 60	Felip i Francesc Castanyer, pare i fill, blanquers d'Olot
01-06-1748 [31-05-1752]	4	240 / 60	Antoni Morató, botiguer d'Olot
01-06-1752 [31-05-1756]	4	240 / 60	«
[01-06-1756] [31-05-1760]	4	240 / 60	Joan Teixidor Carrera, pagès de Berguedà

Font: elaboració pròpia a partir d'AHCB, *Patrimonial*, sèrie III, llig. 20-A; *Llibre de comptes d'arrendaments als termes de Castell d'Empordà i Vilademà...*, f. 150; *Especulo...*, f. 59-60, 69, 71, 73 i 74-75.

Béns dels Caramany: el senyoriu de Ventalló

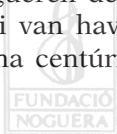
També tenim coneixement que Jerònima i el seu fill Joan van litigar contra Galceran de Vilanova sobre l'herència d'Alvar de Caramany.⁵²⁸ Efectivament, d'acord amb el testament de 1574 d'Àlvar de

526. Així consta en la documentació de l'ADG, P-004-00718 (fons consultable on line a: <www.arxiuadg.org/php/mitra>); íd., P-004-00718 i íd., P-004-01652.

527. *Especulo...*, f. 386.

528. *Índex Margarit...*, núm. 522.

Caramany, el senyoriu de Ventalló passà a Jerònima de Vilanova, que en seria la possessora almenys mentre durà el seu primer matrimoni. Molt poc abans d'acabar la centúria, el senyor de Ventalló era ja el seu germanastre Frederic de Caramany, fill del segon enllaç del seu pare Galceran amb Cèlia Farners. Sens dubte, la senyoria de Ventalló suscità serioses discòrdies dins de la família Caramany,⁵²⁹ discòrdies que els dugueren a enfrontar-se als tribunals i que conclogueren (de la mà de Leandre de Margarit, el segon espòs de Jerònima) amb una concòrdia el 20 de desembre de 1600. Segons els termes d'aquest document, Ventalló passava a Frederic de Caramany, i aquest renunciava a vuit-centes lliures que Jerònima li devia per unes cases i altres béns. A més d'aquesta quantitat, li transferia, a carta de gràcia, el terç de Valveralla i Ventalló; de fet: el delme de l'oli i dels fruits menuts, els drets sobre la notaria i escrivania baronial i la batllia (que s'estenia no només sobre Ventalló, sinó també sobre Pelacalç). Com que era a carta de gràcia, Frederic podia recuperar aquests drets si li restituïa les vuit-centes lliures (si en pagava la meitat, recuperava els delmes; si pagava tres-centes lliures, redimia la jurisdicció de Ventalló; si eren cent lliures més, la de Pelacalç). Però no ho va fer, i el 22 de gener de 1616 Jerònima de Vilanova va cedir al seu altre germanastre, Joan de Vilanova de Farners, tota la jurisdicció sobre Ventalló, reservant-se, això sí, les vuit-centes lliures de la venda. Pot fer la impressió que estaven "regalant" Ventalló, però la veritat era que no era una jurisdicció gaire de gust, ja que contra qui s'estava en litigi no eren altres que els ducs de Cardona, els magnats més poderosos del Principat. Leandre havia hagut d'interposar causa judicial contra els comtes d'Empúries, títol que requeïa dins la casa ducal de Cardona, però des de la cessió, hagueren de ser els Caramany els qui s'hi hagueren d'enfrontar i els qui van haver de suportar un dilatat plet que s'allargà fins a la divuitena centúria.⁵³⁰

Sant Pere Pescador

La casa que Jerònima de Vilanova posseïa a Sant Pere Pescador creiem que li provenia molt possiblement dels Caramany, ja que

529. Aquesta no va ser l'única. Àlvar de Caramany, el del testament de 1574, fou succeït pel seu fill Galceran que, en morir sense descendència, féu hereva seva la segona esposa Anastàsia de Requesens. "Lo que dio lugar a un ruidoso pleito entre esta señora y unos primos de su marido, hijos de Galcerán de Vilanova, a los cuales nombró herederos de la casa de Caramany el ya citado Álvaro." NEGRE [1962] 25. Els Vilanova, doncs, ja venien de pledejar contra una altra branca de la família.

530. GARÍ [1989] 102-104.

radicava a la població que era feu d'aquesta família, i recordem que Caramanys i Vilanoves s'entrecreuen successòriament aquell segle. L'immoble, que coneixem per l'inventari postmortem de Jerònima de Vilanova (1623),⁵³¹ era una autèntica mansió, difícilment a l'abast d'un modest cabaler que es guanyés la vida d'oficial reial. En aquest punt, ens assalta la sospita que no es tractés de la mateixa casa principal dels Caramany, la que tenia un escut heràldic esculpit al damunt de la porta d'entrada, detalladament descrit per Pelai Negre. Llavors en tindríem una magnífica fotografia, que és la que aquest autor incorpora al seu article, i en la qual es veu un enorme casalot d'emblanquinades parets i tres plantes.⁵³²

Tornant al que ens indica l'inventari predit, creiem que la mansió s'ubicava als ravals, ja que des de la finestra d'una de les cambres hom tenia al davant el cementiri. Devia ser de grans proporcions, per bé que contenia una escala (era, doncs, dúplex), dos terrats i una cambra, dita "del planiol", on s'hi trobaven bona part dels mobles relacionats, a més de vestíbul, cuina, dos rebosts, pastador, establia, graner, celler i xemeneia.

L'import final a què s'elevava el valor dels béns mobles que contenia ens ha donat la suma de 2.472 lliures. Hi comptem quasi una dotzena de llits, alguns d'ells ben luxosos "ab pilars", "poms daurats" i "cortinatges de drap lleonat [...] flocadures de seda lleonada y alamaresch de seda fina...". Els tres llits més valorats estaven estimats en 80, 66 i 55 lliures, respectivament. Els cortinatges no es quedaven enrere en les valoracions: n'hi havia un de 45 lliures i un altre de 30. Entre llits i cortinatges (466 lliures), se n'anava quasi una cinquena part del valor total dels mobles. Una altra bona part correspondria, ben segur, a l'enorme quantiat de roba de tota mena que s'hi guardava. A més cal referir-nos a les armes blanques que trobem amuntegades a la cambra del planiol, armes més de lluir que d'altra cosa: un tambor, una alabarda "daurada smaltada de blau ab lo mànach cobert de vellut carmesí, clavada ab tatxas dauradas, ab los flochs de or y seda y grana...", dues llances "ginetas de capità, la una ab los fierros daurats y los flochs de seca parda...", una rodella d'acer "gravador y daurador folrada de vellut carmesí ab sarrell a l'entorn de seda de grana...", una celada "gravada com la dita rodella", un "peto y spaldar ab brassals y una mun[y]opla...", i finalment, tres ballestes "sens cordas...".

531. AHC B, *Patrimonial*, sèrie III, llig. 8.

532. NEGRE [1962] 26-29. En principi ens inclinem a considerar que l'immoble és diferent al castell que els Caramany tenen a la mateixa localitat, tot un castellot amb torre, dins de la població (que es pot admirar a través de les fotografies de Ricard Ballo a Internet <www.salilles.net/castellscatalans/casaCaramany>).

La potència de la família es fa evident quan hi trobem, a més d'una establia on s'hi estaven un cavall, un ruc i tres muls, una "cambrà dels fadrins", amb lliteres disposades, 88 parells de llençols i mitja dotzena d'arcabussos "ab sos flascos y flascons...". Fa la impressió que, si hagués convingut, aquella mansió hauria pogut convertir-se fàcilment en una casa forta capaç d'albergar una petita host de fadrins per defensar-la. No hi faltaven tampoc els queviures per alimentar tota la fadrinalla, ja que al graner s'hi emmagatzemaven més de 400 mitgeres de gra (250 de forment, 40 d'ordi, 120 de civada i sis de mill, tot estimat en 447 lliures), i més de cinquanta bótes de vi, claret i vermell (de valor passades la setantena de lliures),⁵³³ sense oblidar la vaixella on servir el menjar: fins a dos quintars de plats d'estany bo.

Aquella mansió era mig mas i centre de producció. A l'entrada, s'hi trobava una premsa de vi i un gran orri de fusta. També s'hi veu "una marca de ferro de marcar bestiar...". Tot plegat ens mena a pensar que també tindrien terres annexes, algun hortet i alguns caps de bestiar, en nombre suficient com per haver la necessitat de marcar-los per distingir-los de qualssevol altres.

Béns dels Desvern: Amer

Tenim indicis per creure que les propietats d'Amer van revertir a Jerònima de Vilanova a través dels Desvern procedents dels Gallart (probablement els mateixos Gallart que acabarien senyorejant Sant Feliu de la Garriga), ja que, com hem tingut ocasió d'assenyalar, el 25 d'octubre de 1431, Serena, vídua de Joan Gallart, féu donació al seu gendre Nicolau Desvern de la batllia natural d'Amer.⁵³⁴ Aquest càrrec patrimonialitzat devia anar annex a una heretat, alguna casa i peces de terra a les quals es referirà certa documentació posterior. De Nicolau Desvern († 1451) passà al seu besnét Jeroni, l'avi de Jerònima de Vilanova. Llegim que el 27 de febrer de 1526 l'abat del monestir amercenc, Josep d'Urrea, li concedia, a través del seu procurador Miguel de Campos, clergue saragossà, l'establiment de la notaria.⁵³⁵ Efectivament, Jaume I havia fet donació al monestir el 14 de desembre de 1238 de la notaria, de manera que els monjos n'eren senyors de ple dret i la

533. Només quaranta de les cinquanta-dues bótes sembla que eren plenes. L'inventari no especifica quines contenien vi claret (a quaranta sous la bóta) i quines vi vermell (a trenta sous la bóta), cosa per la qual ens hem decantat per la salomònica opció de comptar a trenta-cinc sous les quaranta bótes.

534. MADURELL [1959] 384, núm. 216.

535. MADURELL [1959] 395, núm. 349.

podien subinfeudar.⁵³⁶ Ves per on, els Margarit, que durant un temps no van posseir la batllia de sac del seu propi feu (en poder dels Romaguera), posseïen, en canvi, la d'Amer.

Les relacions amb l'abat d'Amer no sempre van ser gaire bones. Els primers dies de la dissetena centúria, al capdavant Leandre de Margarit dels negocis de la seva esposa, va recaure sentència de la Reial Audiència en el procés judicial que els enfrontava per la batllia d'Amer. Sembla que allò que es qüestionava no era el dret al càrrec batlliu, sinó els drets concrets que a Jerònima li podien pertocar. Els juristes de Margarit degueren deixar ben clar que era l'hereva del seu avi Jeroni, com declarava la sentència, amb la qual cosa s'imposava la restitució de la possessió de dita batllia de sac amb tots els drets i emoluments a ella vinculats. La resolució també incloïa la possessió de l'escrivania d'Amer i d'una peça de terra prop del santuari, al costat del camí a Argelaguer; set mesos més tard requeia nova sentència favorable als Margarit sobre la liquidació dels fruits no percebuts durant el procés.⁵³⁷ Sembla que posteriorment hi va haver una sentència arbitral entre Leandre i l'abat, però Margarit havia apel·lat "interpellant y protestant...", i en data 7 de maig de 1617 se l'instava a acatar-la.⁵³⁸ Pel que es veu en les lluites judicials contra el monestir, n'hi va haver una de freda i una altra de calenta, però en tot cas el plet no va acabar d'extingir-se, ja que el 1700 Joan de Margarit de Biure encara pledejava contra el monestir d'Amer per la batllia de sac, notaria i peça de terra.⁵³⁹

A Amer, els Margarit, a més de la senyoria útil de la notaria, la batllia de sac i la porció monacal, hi tenien terres (on s'hi collien castanyes), i altres drets poc específics que hom dedueix de l'agnició de bona fe que Leandre de Margarit féu a favor de la universitat, paguesos i menestrals de la localitat. Fou amb motiu de la compra que el 13 de setembre de 1613 efectuà a Jerònima de Foixà de Boixadors, vídua de Salbà, d'un molí mitjà a l'horta d'Amer, per cinc-centes lliures, "solo al efecto de reedificarlo y convertirlo en molino harinero, como era antiguamente y así mismo del derecho de recuperar el molino superior harnero que sin título legítimo posehen Antonio Benet y Montserrat..."⁵⁴⁰

El 25 de novembre de 1608 l'abat Pere de Puigmarí els establia novament la notaria i escrivania d'Amer, i van succeir-se nous establi-

536. *Index Margarit...*, núm. 605.

537. *Index Margarit...*, núm. 616 i 617.

538. AHCB, *Patrimonial*, sèrie III, llig. 26.

539. *Index Margarit...*, núm. 618.

540. *Index Margarit...*, núm. 629.

ments, com el del 24 de novembre de 1612, o el de 1618 (“con todos sus derechos y facultades y anexos, y con facultar de sustituir...”).⁵⁴¹ La batllia de sac annexava altres drets, com el de la “piateria y ganado”, que el 21 de febrer de 1619 va permetre Leandre de Margarit arrendar a l’abat la porció de pa i vi “por la servidumbre de la Bailía de Sac”, per un preu de noranta-dues lliures (per dos anys, a 46 lliures cada un).⁵⁴² Deu anys més tard, el 3 de desembre de 1628, Felip de Margarit, com a usufructuari del seu fill i hereu, arrendava per cinc anys al discret Pau Quer Palou, notari reial, la notaria pública d’Amer, i amb ella, tota aquella porció que els Margarit rebien sobre l’abadia, terres cultivades o no de castanyers i la batllia de sac (en definitiva, totes les rendes que cobraven d’Amer), pel preu de noranta-cinc lliures i dues quarteres de castanyes cada any “portades en Gerona”.⁵⁴³ L’anterior arrendament havia estat fet a misser Joan Lavèrnia, a qui concedien sis mesos de termini per tenir les escriptures disposades com estipulava el seu contracte.

El 20 de juny de 1647, segurament freturós de líquid monetari, Josep de Margarit hipotecà la porció monacal d’Amer (pa i vi que percebia del monestir), la batllia de sac, la notaria i totes les terres que hi posseïa a canvi d’un censal creat de 1.200 lliures a favor del prevere Joan Quer, beneficiat penitencier d’Amer.⁵⁴⁴ Posteriorment, ell, el seu fill Joan o la nora degueren lluir aquest censal per tal de veure restituïts els seus drets sobre la vila abacial, ja que després de la guerra de Successió tornem a trobar diversos arrendaments sobre Amer. Al següent quadre, podem apreciar els contractes que ens consten documentalment, arrendataris i preus estipulats.

ARRENDAMENTS DOCUMENTATS DE LA NOTARIA I ALTRES POSSESSIONS D’AMER

<i>Dates</i>	<i>Anys</i>	<i>Preu en lliures / anual</i>	<i>Arrendatari</i>	<i>Observacions</i>
21-02-1619 [/20-02-1624]	2	92 / 46	Abat d’Amer	Només arrendava la porció de pa i vi i la batllia de sac
... /... 1629			Joan Lavèrnia, notari	

541. MADURELL [1959] 416, núm. 622; AHCB, *Parimonial*, sèrie III, llig. 8, camisa núm. 20, i *Índex Margarit...*, núm. 605.

542. *Índex Margarit...*, núm. 615.

543. AHG, *Castell d’Empordà*, núm. 8, notari Joan Alamany, 1618-1638, f. 82. Sembla que a Leandre, no encertem a intuir per quina raó, li pertocaven només 83 lliures, 6 sous i 8 diners d’aquest preu, i se li havien de satisfer l’1 de juny propinent.

544. *Índex Margarit...*, núm. 433 i 434.

<i>Dates</i>	<i>Anys</i>	<i>Preu en lliures / anual</i>	<i>Arrendatari</i>	<i>Observacions</i>
03-12-1628	5	95 / 19	Pau Quer Palou, notari	Al preu de l'arrendament, s'hi afegia l'obligació de portar a Girona dues quarteres de castanyes cada any
01-08-1638 / 01-08-1644	6	463 / 77	Mn. Pau Quer, notari d'Amer	"Notaria, porció, ferrés y Ballia..."
1644 / ...	6	463 / 77	Mn. Pau Quer, notari d'Amer	"Notaria, porció, ferrés y Ballia..."
07-08-1713 [06-08-1716]	3	360 / 120	Josep Soler	L'arrendatari es retenia 43 lliures per pagar talles i les escriptures que tenia obligació de fer a l'abat del monestir. Degué plegar a mitjan període
07-02-1715 / 31-05-1718	3	552 / 184	Francesc Claramunt, notari	
31-05-1718 [1719]	—	130 / 130	«	Fet de paraula
19/03/1720 / 1724	5	650 / 130	«	
27/05/1724 [1729]	5	650 / 130	«	
03/07/1728 [02/07/1733]	5	650 / 130	«	
1733 [1738]	5	650 / 130	«	
...1738 [1739]	1	130 / 130	Miquel Plana, notari reial d'Amer	Protocol·litzat pel reverend Jaume Vinyols, en notaria eclesiàstica
01-06-1739 [31-05-1744]	5	521 / 105	Francesc Claramunt, notari reial d'Amer	
19-09-1744 [18-09-1749]	5	350 / 70	«	Requesta el 17-12-1759 perquè pagués 250 lliures que devia
23-06-1752 [22-06-1757]	5	300 / 60	Hilarió Fina, apotecari d'Amer	Només arrendava les terres
23-06-1758 [22-06-1763]	5	350 / 70	Pere Boada, pagès d'Amer	«

Font: elaboració pròpia a partir d'*Índex Margarit...*, núm. 615; *Llibre de comptes d'arrendaments als termes de Castell d'Empordà i Vilademant...*, f. 134; AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 8, notari Joan Alamany, 1618-1638, f. 82; núm. 17, notari Francesc Castellar, 1709-1728, f. 345v i 386v-388; núm. 18, Francesc Castellar, 1728-1739, f. 3-4 i 172v-173; núm. 51, notari Francesc Castellar, fill, 1733-1736, s. f.; *Índex Margarit...*, núm. 606-609; AHG, *Castell d'Empordà*; núm. 62, notari Pere Ros, 1738-1741, f. 13v-15v; íd., núm. 20, notari Pere Ros, 1751-1752, f. 144v-146; núm. 22, notari Pere Ros, 1756-1757, f. 191-192; núm. 23, notari Pere Ros, 1759-1760, f. 242-243.

Les condicions dels arrendaments fets a Francesc Claramunt (els que hem consultat) eren calcades d'un contracte a l'altre. L'arrendatari tenia dret a escripturar a la notaria d'Amer, en exclusiva, i a subarrendar les terres perquè algú les conreés a ús i costum de bon pagès, per a un període de cinc anys, tot observant una sèrie de requisits: pagaria 130 lliures anuals més una càrrega de "castañas bonas"; estava obligat a escripturar els actes de l'abat i del monestir d'Amer de franc, així com les del propi marquès d'Aguilar (o sigui, de la família Margarit), aquestes, tant si el marquès era a Amer, com si era a qual-sevol altre indret; havia de pagar les talles locals, segons l'acord que els Margarit mantenien amb els regidors (si aquests volien modificar el tracte, i s'encetava procés judicial, llavors era el marquès qui havia d'assumir-ne la defensa); Claramunt havia de confeir un "manual ben regulat, y tot llarch, y lo borrador, clar en substància...", i lliurar-los juntament amb els esborranys i llibre de comptes, sis mesos abans de l'acabament del contracte, etcètera. L'arrendatari també podia disposar de totes les possessions i drets dels Margarit a Amer "cum annibus lucris, omnes terras, honores et pocessiones, Bajuliam de saco, parellas et alias resquesquat...", però s'hi exclouia la porció monacal que rebien del monestir. El contracte es prorrogava automàticament si no hi havia decisió expressa en contra.⁵⁴⁵

Aquestes condicions van modificar-se sensiblement a partir del contracte de 1739, ja que des d'aleshores, s'havia d'ajustar a allò estipulat en la concòrdia signada el 16 d'abril de 1738 amb l'abat d'Amer. L'arrendatari també tenia obligació de protocol·litzar de franc els actes de l'abat del monestir d'Amer i de tots i cadascun dels seus monjos, no podia treure de l'arxiu cap manual sense el permís de l'abat o del seu lloctinent, i havia d'acudir davant seu sempre que li fos requerit, i si no ho feia, seva era la responsabilitat de l'acte d'omissió. Havia de formalitzar les escriptures d'acord amb els edictes reials sobre la matèria, i tenia un any per presentar els manuals passats després de finalitzat el contracte d'arrendament.⁵⁴⁶

Sembla que els pagaments dels arrendaments solien fer-se a empenyes i rodolons, ja que Josep Soler, que plegà a la meitat del període estipulat (1715), encara pagava una quarantena de lliures que devia el 25 de maig de 1718.⁵⁴⁷ I què cal dir de Francesc Claramunt? De

545. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 17, notari Francesc Castellar, 1709-1728, f. 386v-288; núm. 18, 1728-1739, f. 3-4 i 172v-173 i núm. 51, 1733-1736, s. f.

546. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 62, notari Pere Ros, 1738-1741, f. 14-15.

547. I això, per via de requeriment notarial del 6 de maig de 1717! *Index Margarit...*, núm. 610.

les 184 lliures anuals que es va comprometre a pagar en el contracte d'arrendament de 1715, només en pagà vuitanta, a més de 96 lliures i 15 sous per les talles locals; el procurador dels Margarit li tenia rebudes quasi noranta lliures, el 1722! Tot i calcular que els devia unes 180 lliures, se li tornà a renovar a preu de 130 lliures el 1718, i un altre cop el 1720, per cinc anys i 130 lliures anuals. Llavors només li havien cobrat 106 lliures i els devia 240 lliures més.⁵⁴⁸ Per la raó que fos, el procurador dels Margarit no retirà la confiança a Claramunt, que veié prorrogat el seu arrendament fins al 1743. Nous requeriments el 28 d'abril de 1743 i el 4 d'abril de 1744, que no foren impediment perquè el 19 de setembre de 1744 se li signés un nou (i darrer) contracte d'arrendament, que no sabem si acabà en el període estipulat, però sí que hi hagué un nou requeriment l'1 de desembre de 1746, i que se li acumulà un deute de 250 lliures; a finals de 1759 continuaven reclamant-li diners a través d'un altre requeriment amenaçant-lo amb desnonar-lo.⁵⁴⁹

La possessió del dret de notaria a Amer no va ser “quieta i pacífica”, com diríem en l'argot judicial. El notari Joan Lavèrnia (el mateix a qui no van renovar l'arrendament el 1628), juntament amb d'altres professionals afins, devia intentar exercir la seva professió a la vila en una altra notaria, raó per la qual l'últim dia de març de 1633 Beatriu de Biure i el seu fill Josep de Margarit van interposar plet en defensa del dret de notaria que posseïen sobre Amer, pel qual “la Notaria de Amer es de districte y que ningún notari pot actuar en dita vila de Amer sino los notts. anomenats per la Casa de Margarit”. Intuïm que van guanyar la causa, però el 28 de juny de 1724 el seu nét Joan de Margarit havia d'introduir un altre cop “causa de possessió” relativa a dita notaria, aquest cop contra els regidors de la vila. Aquesta causa prosseguia deu anys més tard, quan el procurador del marquès d'Aguilar presentà requeriment a la Reial Audiència perquè ratifiqués la notaria en la possessió pacífica de Margarit i imposés silenci als regidors, que no volien reconèixer la senyoria útil de la notaria i amenaçaven de nomenar ells nous notaris.⁵⁵⁰ El fet de no trobar documentats nous arrendaments després de 1744 ens fa pensar que, tal volta, podien

548. Liquidació dels comptes de la procuradoria de Jaume Massaguer, del 26 de febrer de 1722. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 17, notari Francesc Castellar, 1709-1728, folis 345-352, 345v.

549. AHG, *Castell d'Empordà*, notari Pere Ros, núm. 23, 1759-1760, f. 242-243; núm. 37, notari Pere Ros, llibre de comptes, 1738-1764, f. 30-30v, i núm. 62, notari Pere Ros, 1738-1741, f. 13v-15v i 30v.

550. *Notícia de tots los plets...*, f. 41 i AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 18, notari Francesc Castellar, 1728-1729, f. 109v-110v.

haver perdut el litigi; els posteriors arrendaments de 1752 i 1757 ja no inclouen la notaria ni la batllia, només les terres per conrear.⁵⁵¹

L'11 de juny de 1763, Domènec de Margarit de Negrell, juntament amb la seva filla Joana Hipòlita Rosa de Margarit de Casteràs i el seu gendre Pierre François Ignace de Bon, signaven àpoca de sis mil lliures a favor d'Antoni Pich Quintana, ciutadà honrat de Barcelona, a qui havien alienat l'establiment de la notaria amerenca. "Y són y me ceden per la entrada del establiment y en empiteosim o subemphiteosum concessió per mi en dit nom a dit senyor Antoni Pich y Quintana y als seus perpètuament fe y firmat de la notaria pública de la vila y terme de Amer.." ⁵⁵²

Girona

A través dels Desvern, Jerònima de Vilanova també va ser propietària d'un sucós dret a la ciutat de Girona, el de la lleuda, en realitat dues lleudes, ja que era "axis de grans, anomenada Lleuda de Pedra, *et in lesdis fesi*, com també en la Lleuda de peix, carniceria y carns, fruyts y qualsevols altres cosas que acostumbravan rebre, per raó de dit castell de Gerundella..." ⁵⁵³ Efectivament, sembla tractar-se, d'una banda, del gravamen que cotitzaven els gironins pel manteniment de la ciutadella militar local, el castell de Gironella, i de l'altra, dels drets derivats de la inversió que la Corona efectuà a la peixateria de la ciutat durant la primera meitat del segle XIV. Christian Guilleré recull com es referien els coetanis a la "pescateria que fou novellament en la ciutat de Girona de manament del senyor rey, prop lo riu d'Onyar e la plaça del blat, en l'alou del senyor rey". La seva realització es confià a Arnau Desllor, administrador de les rendes reials del bisbat gironí. ⁵⁵⁴ Per aquesta raó, la part venedora d'aquest dret la constituí Simó de Loreto, carlà de Gironella, quan als cinc d'idus de març de 1341 l'alienà a favor del draper gironí Nicolau Desvern, per vint mil sous. ⁵⁵⁵ La venda comportà certes complicacions. Amb data de 1343 trobem una sentència al plet per la percepció de la lleuda del peix

551. Només incloïen les terres, i eren a favor d'Hilarió Fina (1752) i del pagès Pere Boada (1757), també d'Amer. Es fixà un preu de seixanta i de setanta lliures anuals, respectivament. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 20, notari Pere Ros, 1751-1752, f. 144v-146; núm. 22, notari Pere Ros, 1756-1757, f. 191-192 i núm. 37, notari Pere Ros, llibre de comptes, 1738-1764, f. 31 i 13.

552. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 25, notari Pere Ros, 1763, f. 190-190v.

553. *Especulo...*, f. 978.

554. GUILLERÉ [1993-1994] I, 497.

555. *Especulo...*, f. 978-979.

fresc de Girona, i no és fins al 12 de novembre de 1349 que la Batllia General podia confirmar l'alienació.⁵⁵⁶ Aquest Nicolau Desvern és al capdamunt de l'arbre genealògic dels Desvern, i el dret de lleuda de Girona anà passant de pares a fills fins a arribar a Jerònima de Vilanova, l'hereva Desvern.

Deduïm que la lleuda també constituïa un dels drets qüestionats judicialment a Jerònima, perquè no va ser fins al 20 de juny de 1603 que la Batllia General concedia l'acte d'investidura de la "Lleuda de la pedra, grans, fruita seca y peix que se ven en la ciutat de Girona", a Leandre de Margarit, com a consort i procurador de la seva esposa Jerònima de Vilanova.⁵⁵⁷

Comptem amb un parell de dades del segle XVII sobre el valor en metàl·lic que podia representar aquest dret, però la majoria són de la següent centúria, en què oscil·larien entre les 85 i les 140 lliures anuals. La taula dels diversos arrendaments que consten documentats és com segueix:

ARRENDAMENTS DOCUMENTATS DE LA LLEUDA DE GIRONA

<i>Dates</i>	<i>Anys</i>	<i>Preu en lliures / anual</i>	<i>Arrendatari</i>	<i>Observacions</i>
27-10-1643 [26-10-1646]	3	330 / 110	Narcís Aldrich, adroguer de Girona	
01-06-1647 /19-12-1648	2	250 / 125	Miquel Aymar, sabater de Girona	
15-08-1699 [14-08-1702]	4	280 / 70	Francesc Roig, adroguer de Girona	
22-05-1714 [21-05-1717]	3	420 / 140	Joan Coromines	
04-05-1717 [03-05-1722]	5	600 / 120	Salvador Escura	A més del preu, l'arrendatari tenia l'obligació de pagar les talles locals
01-04-1722 [06-04-1727]	5	425 / 85	Pere Josep Coromines i Salvador Escura, negociant de Girona	El pagament del cadastre anava a compte dels arrendataris

556. MADURELL [1959] 373, núm. 71 i p. 374, núm. 89.

557. *Especulo...*, f. 661-662 i MADURELL [1959] 415, núm. 601. Successivament, la Batllia General aniria concedint noves investidures a favor de Felip de Margarit (9 de gener de 1630) i de Josep de Margarit (24 de maig de 1661 i una altra de definitiva el 21 de setembre de 1674 —*Índex Margarit...*, núm. 507 i 508—), etcètera. El 2 de febrer de 1743 Domènec de Margarit féu fer inventari de dites lleudes, i vint dies més tard l'intendent general li concedia la investidura (*Especulo...*, f. 669).

<i>Dates</i>	<i>Anys</i>	<i>Preu en lliures / anual</i>	<i>Arrendatari</i>	<i>Observacions</i>
10-05-1727 [09-05-1732]	5	425 / 85	«	«
01-05-1732 [30-04-1735]	3	255 / 85	Francesc Mas, notari causídic, Josep Coromines i Salvador Cots, negociants de Girona	
02-06-1760 [01-06-1763]	3	300 / 100	Josep Dot, negociant, Francesc Rovireta, daguer, de Girona, i Antoni Pasqual, serraller de la Bisbal	
01-06-1763 [31-05-1766]	3	300 / 100	«	

Font: elaboració pròpia a partir del *Llibre de comptes d'arrendaments als termes de Castell d'Empordà i Viladamat...*, f. 144; *Especulo...*, f. 62-63; AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 17, notari Francesc Castellar, 1709-1728, f. 345-345v; f. 346-347; núm. 17, 1709-1728, f. 352v-353; núm. 18, 1728-1739, f. 145-146; núm. 23, notari Pere Ros, 1759-1760, f. 188-189v; núm. 25, 1763, f. 194-195v.

Tampoc el pagament dels imports d'aquests arrendaments sembla que fos gaire puntual. Tenim notícia que del corresponent a Joan Coromines, de 1714, quedaven pendents encara més de setanta-set lliures a finals de febrer de 1722, vuit anys després.⁵⁵⁸

Tampoc aquest dret va poder mantenir-se en quieta i pacífica possessió. A principis de la divuitena centúria, la Batllia General instruïa la causa entre el síndic i la universitat de Sant Feliu de Guíxols contra els col·lectors de la lleuda reial de Girona, motivada pel fet que els pescadors guixolencs entenien no estar compresos entre els contribuents de dita lleuda. El 9 d'octubre de 1702, Rafela de Negrell, com a tenutària del patrimoni familiar, interposava plet, també a la Batllia General, contra Francesc Roig, l'adroguer gironí que havia arrendat el dret el 1699, en pugna per la percepció de l'arrendament de la lleuda.⁵⁵⁹ Finalment, en el contracte d'arrendament de 1763, una de les condicions explica que el dret de lleuda el compartien amb el capítol de canonges de Girona, i que el seu col·lector recaptava els drets en tres pagues, l'última de les quals era la que corresponia als Margarit, i

558. D'acord amb la liquidació dels comptes de la procuradoria de Jaume Masaguer, el 26 de febrer de 1722. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 17, notari Francesc Castellar, 1709-1728, folis 345-352, f. 345-345v.

559. *Notícia de tots los plets...*, f. 177 i 45.

advertia que els capitulars podien pertorbar el seu cobrament. Consten plecs i lligalls de 1767 relatius a la causa que Domènec de Margarit mantenia contra l'ajuntament gironí, el qual havia suspès el pagament de la lleuda de peix que fins a aquell any havia percebut.⁵⁶⁰

A banda de la lleuda, també hi havia la mansió dels Desvern a ciutat i algun altre immoble més. La "Casa principal de Girona..." la llogaven per vint-i-quatre lliures la primera meitat del segle XVII; n'hi havia una altra de més petita que la llogaven per vuit. Vers 1643 les gaudia el lletrat Pere Batlle, procurador de Josep de Margarit, com a part del pagament pels seus serveis de procuradoria, per bé que quan Margarit era a Girona s'hi hostatjava.⁵⁶¹

Torroella de Montgrí

A Torroella de Montgrí, Jerònima de Vilanova posseïa l'heretat coneguda com Llabià, per haver estat el patrimoni d'aquesta important família comarcal de l'edat mitjana. Pelai Negre i Pastell és qui més ens parla d'aquest llinatge: eren carlans de Montgrí i en localitza un primer membre el 1285; un altre, de nom Pere, acompanyà Alfons III a la campanya contra Sardenya. Christian Guilleré esmenta un Bernat de Llabià, cavaller, que fou batlle de Girona el 1303; també un Llop de Llabià, cabaler de les Gavarres, aquella mateixa centúria,⁵⁶² i segurament en trobaríem algun més, però, en tot cas, serien insuficients per bastir-ne un arbre genealògic amb garanties, cosa per la qual ho deixem aquí. En tenim prou sabent que el llinatge s'extingí a principis del segle XVI, amb la pubilla Violant, possiblement filla de Ramon de Llabià (que l'any 1493 capbrevà una casa a Torroella de Montgrí),⁵⁶³ consort que fou del donzell Ponç de Moner. Ja hem tingut ocasió de revisar l'arbre genealògic dels Moner: la filla de Ponç i de Violant, Anna, es casà amb Jeroni Desvern i fou mare de Jerònima Desvern Moner de Llabià. Aquesta va morir el 1560, però tres anys abans es casà amb Galceran de Vilanova Caramany i va tenir temps d'infantar Jerònima de Vilanova. Ens queda clar que aquesta pubilla va heretar molt més dels avis materns que dels paterns: del pare del seu pare (Vilanova), heretà el terçó de Ruïlles; de la mare del seu pare (Caramany), Ventalló i

560. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 25, notari Pere Ros, 1763, f. 194-194v, i *Índex Margarit...*, núm. 511 i 514.

561. *Llibre de comptes d'arrendaments als termes de Castell d'Empordà i Vilademat...*, f. 160.

562. NEGRE [1980] [6a-10a], i GUILLERÉ [1993-1994] I, 69 i 133.

563. NEGRE [1980] [12a]. El 1648 Josep de Margarit la capbrevava, i declarava posseir-la com a hereu de Ramon de Llabià, que l'havia capbrevada el 17 de febrer de 1493.

possiblement la casa de Sant Pere Pescador, per bé que només ho suposem; del pare de la seva mare (Desvern), tot el patrimoni Desvern —la lleuda de Girona, la batllia, notaria i terres a Amer, i les cases Desvern a Girona capital—, i de la mare de la seva mare (Moner), els patrimonis de Bordils i Torroella, que tot seguit veurem de què es componien.⁵⁶⁴

A Torroella de Montgrí, Jerònima de Vilanova hi tenia dues grans mansions i una extensa superfície de terreny. Un dels immobles era conegut com Casa Llabià, al carrer Bous (tocant a la muralla i paret per paret amb una finca anomenada la Casa Ponsa),⁵⁶⁵ i l'altre, com Casa Roja. Quant al terreny, sabem (per la seva posterior alienació), que es tractava d'onze peces de terra amb un total de més de 210 vessanes.⁵⁶⁶ L'arrendament de 1673 parla de masos amb totes les terres adjacents, cultivades o no, boscos, prats, oliveres i altres, i era a un terç de tot el gra d'aresta que s'hi plantés: civada, mill, espelta i arròs.⁵⁶⁷

Igual que la majoria del patrimoni immoble dels Margarit, també aquest va resultar malmès, segons les circumstàncies i els vaivens de la política nacional. El 20 de novembre de 1648, Josep de Margarit havia fet fer un seguit d'obres a la Casa Llabiana, que havien anat a càrrec de Lluís Mas, mestre de cases torroellenc, que era qui signava àpoca al seu procurador per valor de 325 lliures.⁵⁶⁸ Les obres havien consistit a bastir noranta canes de paret (71 lliures), col·locar cinc finestres, dos portals, dos arcs i dues finestres més per a les reixes de baix (79 lliures); també amb obres al darrere de la cuina, portal, escala i aigüera (44 lliures), a més dels jornals esmerçats per anar a rebre les bigues i descarregar les teules i rajoles (29 lliures), “y rebatre las paredes, que no-y tenia obligatió”. Estem, sens dubte, davant l'evidència d'una heretat malmesa expressament, segurament pels contraris de Josep de Margarit durant la Revolució de 1640 i subsegüent guerra de Separació. Acabada aquesta contesa, Margarit pogué arrendar la propietat, com féu el 20 de gener de 1662 a Pere Porcioles i Jaume Badia, pagesos de

564. Hauria ajudat molt trobar la “Attestació o descripció de las armarias de las Casas de Labià y de Santa Eugènia, a las quals ha succeit la Casa de Biure y Margarit, que pot servir per notícia i lustre de la Casa”, del 25 de gener de 1631 (*Especulo...*, f. 99). L'havia protocol·litzat el notari barceloní Francesc Antoni Gotera, però només ens ha estat possible trobar d'aquest document el regest.

565. NEGRE [1980] [13a]. Francesc de Vilarig la vengué a Montserrat Alió, pagès de Torroella, l'11 de setembre de 1586, i la finca afrontava a l'Est amb les muralles, al Sud amb l'actual carrer Primitiu Artigau, a l'Oest amb el carrer dels Bous i al Nord amb la casa de Llabià, la qual, efectivament, tocava la muralla per l'Est (la part del darrere, ja que el portal principal treia al carrer dels Bous) [17a].

566. AHCB, *Patrimonial*, sèrie III, llig. 4.

567. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 14, notari Antoni Bosch, 1670-1689, f. 86v-88.

568. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 2, notari Joan Pau Thió, 1647-1653, s. f.

Torroella de Montgrí.⁵⁶⁹ El primer veuria prorrogat l'arrendament un munt d'anys. Tampoc aquestes foren les úniques obres que hi hagué de fer el primer marquès d'Aguilar. El 7 de maig de 1679 Antoni Cerver, batlle de Castell d'Empordà, rebia àpoca signada de Llorenç Gelabert de dotze lliures, divuit sous, "del què ha gastat en fer fer dos portas a la Casa de Llabiana de la vila de Torroella de Montgrí, pròpia del noble senyor Son Joseph de Biure de Margarit".⁵⁷⁰ Gelabert, a més de botiguer de teles de Figueres, era l'arrendatari en temps de guerra dels emoluments de la diòcesi de Girona, i segrestador per Carles II, cosa que mena a suposar que la propietat torroellenca hauria estat temporalment confiscada, res d'estrany si tenim en compte que només tres mesos abans s'havia signat la Pau de Nimega amb Lluís XIV, després de set anys de guerra.

El valor de tota l'heretat era relatiu, ja que els Margarit acostumaven a arrendar-la a masovers, al terç, i si alguna vegada van cobrar-ne rèdits en metàl·lic (del contracte de masoveria de 1673, sabem que van arrendar-ne els guanys dels primers tres anys), aquests van oscil·lar, segons l'època, entre les trenta i les seixanta dobles d'or (186 / 372 lliures). Vegem-ho en la següent taula:

ARRENDAMENTS DOCUMENTATS DE L'HERETAT DE TORROELLA DE MONTGRÍ

<i>Dates</i>	<i>Anys</i>	<i>Preu en lliures / anual</i>	<i>Arrendatari</i>
... /1672	?	/[60 dobles d'or]	Pere Porcioles, pagès de Torroella de Montgrí
25-07-1673 [24-07-1698]	25	Un terç de tot el gra d'aresta /[45 dobles d'or]	Pere Ombravella i Salví Vilaür, pagesos de Torroella
1679	?		Rigall

Font: elaboració pròpia a partir d'AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 14, notari Antoni Bosch, 1670-1689, f. 55; núm. 14, notari Antoni Bosch, 1670-1689, f. 86v-88; núm. 19, notari Francesc Castellar, pare i fill, llibre de comptes diversos [1670-1736], f. 5.

Els contractes d'arrendament són els que convencionalment hom contractaria per a masovers d'una explotació agrària. El de 1673 era per vint-i-cinc anys, al terç, o sigui que l'arrendatari els havia de pagar un terç de tota la producció cultivada de gra d'aresta, i de la no cultivada,

569. *Especulo...*, f. 59.

570. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 14, notari Antoni Bosch, 1670-1689, f. 265v-266.

una quartera per vessana. Podien cultivar arròs i espelta, però tenien obligació de viure a l'heretat, convertint-se així en masovers. També estaven obligats a aportar fins a vint-i-quatre carretades de pedra en cas d'obres "y los demás pertrets, a peu de obra y que tengan que fer la vida als mestres de cases...", pagant l'arrendador els jornals d'obra.⁵⁷¹ Al cap de pocs dies, el procurador dels Margarit arrendava aquest terç dels guanys de l'heretat torroellenca que acabava d'arrendar, per tres anualitats, i ho feia a 135 dobles d'or (quaranta-cinc cada any), a favor de Joan Dauder, corder de la vila. A més del metàl·lic, Dauder els havia de donar dos quintars d'arròs "blanquejat y net" anuals o pagar 30 dobles d'or més. En cas de guerra declarada, Dauder podia marxar al mes de maig i no estava obligat a pagar res, i en cas de confiscació, havia de complir el contracte amb l'autoritat confiscadora.⁵⁷² Sembla que la guerra d'Holanda (1672-1679) alterà el normal desenvolupament de la situació contractual, ja que el 8 de gener de 1679 l'arrendatari era un tal Rigall⁵⁷³ i, a més, com hem dit, aquest any els Margarit iniciaren un seguit d'obres de rehabilitació a l'heretat.

Després de dues guerres més entre les monarquies francesa i espanyola (la de 1683-1684 i posteriorment la guerra dels Nou Anys, entre 1688-1697, conclosa amb la Pau de Rijswijk), els hereus de Josep de Margarit degueren entendre que resultava ruïnós mantenir una gran propietat agrícola en un lloc tan proper a la frontera, essent ells, com eren, súbdits del rei enemic. És possible que sobre la base d'aquesta calamitosa situació, i residint la família ja a Perpinyà, es decidissin a alienar tot el patrimoni de Torroella de Montgrí. Això es materialitzà entre el 5 de novembre de 1696 i el següent 6 de gener. Els compradors foren els germans Josep i Marià Pagès Garbí, ciutadans honrats de Barcelona, família emergent en la societat civil torroellenca d'aquells

571. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 14, notari Antoni Bosch, 1670-1689, f. 86v-88. Quan van acordar aquest contracte, sembla que en tenien un d'anterior pendent, i que no havia estat pas de masoveria al terç, sinó al comptat, concretament de seixanta dobles d'or anuals, vint per terça (f. 88v-89v).

572. HG, *Castell d'Empordà*, núm. 14, notari Antoni Bosch, 1670-1689, f. 89v-91. La clàusula que en cas de guerra l'arrendatari podia marxar el mes de maig era pel fet que les operacions militars s'iniciaven a l'estiu, amb el bon temps i les collites a punt. L'obligació de complir el contracte ni que fos amb les autoritats confiscadores, ens imaginem que responia al fet que, posteriorment, un cop signades treves o les paus, els Margarit ja s'entendrien amb el Govern que fos per a la devolució dels fruits confiscats. Els preocupava més que l'arrendador deixés de pagar que el fet que ho fes al rei d'Espanya, de qui sí que podien obtenir una indemnització, en virtut dels tractats de pau signats amb França.

573. A AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 19, notari Francesc Castellar, pare i fill, llibre de comptes diversos [1670-1736], f. 5.

temps. El preu, 7.250 lliures.⁵⁷⁴ Pel document de venda,⁵⁷⁵ ens podem assabentar definitivament de què integrava la totalitat del patrimoni que els Margarit posseïen a Torroella de Montgrí, un patrimoni molt extens format per nou peces de terra diferents que sumaven un total de 172 vessanes: l'era de Margarit (o l'era Llaviana), de tres vessanes; el camp del Bosc, de cent vessanes (franques de dècima); el camp del Portal de Mar, de 25 vessanes; la Tria, de divuit vessanes; el camp de les Hortes, de quatre vessanes; el marge Gros, de cinc vessanes; la Gruta, de nou vessanes, i el camp Blanch, de vuit vessanes. Dins del preu, s'hi havien d'incloure igualment quatre peces de terra cultivada a la parròquia de Gualta (Jonquers), que sumaven quaranta vessanes més. La voluntat d'alienar absolutament i definitiva la totalitat del patrimoni existent a Torroella de Montgrí, es fa palesa en el fet que, juntament amb aquest important patrimoni de terra, també es vengueren els drets de redempció de totes aquelles vendes a carta da gràcia efectuades fins aleshores, així com tots els drets baronials, dominicals, terços, lluïsmes i foriscapis, censos, tasques o qualssevol fruits procedents d'emfiteusi. O sigui, tot.

Encara el 7 de juliol de 1751 Domènec de Margarit de Negrell interposà plet contra Josep López de Mir per "la vindicació de dos grans heretats sites en lo terme de la vila de Torruella de Mongrí anomenades la Casa Llabiana y la Casa Roja",⁵⁷⁶ acció que atribuïm a un intent, no sabem amb quina base, de recuperar aquelles propietats venudes.

Altres propietats (Sant Sadurní de l'Heura, Verges o Corçà)

Un sol document ens posa sobre la possible pista d'un nou domini senyorial del qual, malgrat tot, no n'estem segurs. El 15 de setembre de 1745 Domènec de Margarit de Negrell, a través del seu procurador, donava llicència del que creiem que era el traspàs d'una notaria en aquesta població empordanesa. Margarit actuava "qua quidem nottaria et scribania dicti lici et termini de Sant Sadurní sub directo en alodiali dominio dicti nobili mei principalis tenetur et in feudum domini nostri...". El document sembla indicar que l'últim dia de 1510 la Batllia

574. AHCB, *Patrimonial*, sèrie III, llig. 4, i *Especulo...*, f. 1.028-1.029. El preu es va pagar en moneda francesa, 14.500 lliures de tres rals de plata per lliura. Els venedors van ser Joan de Margarit de Biure, comte de Montagut; Jaume de Margarit de Biure, marquès d'Aguilar; i Josep de Margarit de Negrell, primogènit del primer i nebot del segon.

575. Va ser protocol·litzat per un notari de Perpinyà, Carles Rovira, i l'escriptura legalitzada per dos notaris més, Honorat Carrera i Francesc Coll. AHCB, *Patrimonial*, sèrie III, llig. 4, i NEGRE [1980] [17a-18a].

576. *Notícia de tots los plets...*, p. 66.

General la infeudà a favor del notari Joan de Puig.⁵⁷⁷ Com fou que quasi dos segles i mig més tard pertanyia als Margarit, no ho sabem explicar, i ens desconcerta el fet que en cap dels volums de l'arxiu de la família consti res relatiu a aquest dret.

D'altra banda, també per la ressenya d'un assentament, sembla clar que, almenys a mitjan segle XVII, els Margarit van posseir la notaria de Verges, ja que, segons aquest regest, el 1650 la van arrendar al notari Miquel Roig per seixanta-cinc lliures l'any.⁵⁷⁸

Finalment, volem consignar, per bé que sense cap dada documental que haguem trobat (i que segur que trobaríem si consultéssim la notaria local adequada), el fet que a Planells, dins del municipi de Corçà, s'hi troba un majestuós casalot fortificat, de planta noble i un bonic pati del gòtic tardà, farcit de blasons esculpits, que hom assegura que va pertànyer als Margarit. Sense la documentació pertinent, no gosem passar més enllà d'aquest comentari, que devem a Borja d'Arquer, que l'ha visitat.

Mort a Vilanova de la Muga

Jerònima de Vilanova de Caramany Desvern Moner moria el 16 de novembre de 1623 a Vilanova de la Muga, a casa del seu gendre Pere Ribas. Un cop expirà, fou traslladat el cadàver a Sant Feliu de la Garriga, on va ser sebollit, "sense missa, essent ella estada en son temps molt devota de per dir y oyr missas. Lo dissapta següent als 22 de dit mes de abril los pagesos de Castell Empordà li feran de llurs béns cos present y axida ab intervenció de dotza preveras; donaren de charitat sinch sous a quiscun prevera, sols a mi sta baix escrit no volgueran donar res, ans be digueran alguns que si ja ne avia que non farian res y so perquè no restas una cosa tant bona. Prenguí paciència, y perquè la caritat me parexia poca diu pastar a casa y donaren pa a cada sacerdot de pes de 4 lliures poch més o manco...".⁵⁷⁹ El 2 de maig següent, Felip de Margarit féu fer a l'església de Castell d'Empordà els oficis per sufragi de l'ànima de Jerònima, i recompensà l'eclesiàstic, donant sis sous de caritat "y a mi doblà lo [que] és costum...".

577. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 64, notari Pere Ros, 1744-1746, f. 100.

578. *Llibre de comptes d'arrendaments als termes de Castell d'Empordà i Vilademat...*, f. 170.

579. ADG, *Sacramentals microfilmats de Castell d'Empordà*, Baptismes, 1589-1638, núm. 154 (de la part dels òbits).

FELIP DE MARGARIT DE SUNYER (v. 1575-1632)

L'heretatge de Leandre de Margarit va ser el primer que s'apartà del model convencional, si per model convencional entenem que, simplement, hi ha un únic hereu que ho heretava tot. El fet que es casés dues vegades, que dels dos enllaços tingués descendència masculina i que el segon fos amb la pubilla d'un patrimoni més que considerable, complicà la situació. Felip de Margarit va tenir mala peça al teler, perquè allò que manaven els cànons era que un dels seus germanastres heretés Sant Feliu de la Garriga, patrimoni que venia segurament amb vicle; de les possessions i drets de la seva madrastra, ja se'n podia acomiadar... Tanmateix la política que caracteritzarà les unions dels Margarit serà l'encaminada a engrossir el patrimoni, a sumar-hi noves propietats, no pas a restar-ne, i molt menys a deixar-ne passar de llarg. D'acord amb aquesta premissa, els diferents titulars de la família faran mans i mànigues, de vegades sacrificis, però sobretot s'aplicaran a desenvolupar hàbils estratègies familiars que els permetin sumar patrimonis encara que fossin vinculats. Un primer cas fou el de Felip de Margarit de Sunyer, que aconseguí mantenir junts els patrimonis Margarit i Gallart, i sumar-hi, a més, el que aportava Jerònima de Vilanova, gràcies a l'enllaç que féu amb la seva filla primogènita Beatriu. Ja hem vist com Leandre el feia hereu universal als capítols matrimonials (1601), i també com, posteriorment, mitjançant concòrdia (9 de juny de 1625), s'ho quedava tot, i als seus germanastres els pagava, en contraprestació, 3.000 lliures o una pensió anual de 150 lliures. De fet, com més endavant podrem veure, Felip estava obrint pas al que seria el gran hereu i reunidor del patrimoni familiar en el seu més alt i exponencial grau, el seu fill Josep.

El naixement de Felip de Margarit l'hem de situar per lògica poc després del matrimoni dels seus progenitors, que fou el 1574, ja que el 1601 es casaria i l'any següent ja seria pare, i per tant caldria atribuir-li, en aquestes dates, una edat raonable de vint-i-escaig anys. La història que ve tot seguit ja la coneixem. La mare, Isabel Sunyer de Gualbes, moria al cap de pocs anys, i el pare tornava a casar-se el 1591, i li donava per madrastra Jerònima de Vilanova. Uns anys més tard, es concretava l'enllaç dels dos primogènits, un enllaç que anava bé a tothom. Els joves promesos, Felip de Margarit i Beatriu de Biure, vivien sota el mateix sostre essent família política, però no biològica. Segurament, a l'estratègia familiar s'hi ajuntaren les presses dels elements eclesiàstics propers a la família més malfiats. Hem dit que no eren família biològica, i ens referíem al fet que no eren germans fills d'un mateix pare o d'una mateixa mare, però sí que eren parents llunyans. Ja hem vist que Leandre de Margarit i Jerònima de Vilanova

eren cosins tercers; Felip i Beatriu, serien, doncs, cosins quarts, i com a tals la cúria gironina n'hagué d'instruir el corresponent expedient de dispensa matrimonial.⁵⁸⁰

D'abans del seu casament, només sabem que el 1600 havia estat excomunicat a instància de Llorenç Llausàs, doctor en dret, clergue resident a Roma, per un deute de dotze ducats que, llavors, s'avenia a satisfer.⁵⁸¹ És possible que es tractés d'un antic deute que aquell any, a les envistes del projecte matrimonial, convingués saldar, ja que altrament ningú no s'hauria casat amb un excomunicat. Notem que Felip fou el tercer excomunicat de la família, després que, com ja hem vist, ho fossin el 1341 Guillem Gallart i la seva esposa Berenguera (també per deutes amb l'Església, per cert), i el 1361 el primer dels Bernat Margarit, per topades fiscals amb la mitra de Girona.

Felip de Margarit, un baró eminentment agrícola

Malgrat els termes en què s'expressava la concòrdia del 9 de juny de 1625, en el sentit de conservar Leandre de Margarit l'administració i gestió de les baronies, la veritat és que, a partir d'aquesta data, trobem innumerables actes d'exercici jurisdiccional a nom de Felip de Margarit, cosa que, d'altra banda, no ha d'estranyar si pensem que ell vivia a Castell d'Empordà mateix (Leandre hauria passat a Sant Feliu de la Garriga), i que en la plenitud de la vida bé podia ser que s'encarregués del patrimoni. Amb tot, no acabem d'entendre la contradicció d'allò que s'estipulà en l'esmentada concòrdia.

Abans de la seva signatura, veiem Felip de Margarit, l'1 de desembre de 1624, alienar un pati que tocava al castell, a favor de Jacint Comes, per vint-i-vuit lliures a les quals Comes s'obligava mitjançant la venda d'un censal, i el 27 d'abril següent cobrar dotze lliures de foriscapis pel traspàs de dues peces de terra a Castell d'Empordà.⁵⁸²

Un any després de la signatura de la concòrdia, Felip de Margarit i Joan de Caramany van fer set establiments emfitèutics, per tal de rendibilitzar la partida dels Boets, a Pelacalç, la majoria a favor de gent de Viladamat. Els censos amb els quals establien els reportarien quasi vuit quintars anuals a cadascun. Els hem de disposar en una taula per copsar-ho millor.

580. ADG, *Dispenses Matrimonials*, ref. 252.

581. ADG, D-254-00166, f. 75 i D-254-00183, f. 85.

582. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 8, notari Joan Alamany, 1618-1637, f. 122 i 127.

ACTES D'ESTABLIMENTS EMFITÈUTICS
FETS PER FELIP DE MARGARIT DE SUNYER*

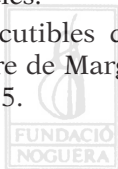
<i>Data</i>	<i>Peces establertes (en vessanes)</i>	<i>Lloc / Partida</i>	<i>Establiments</i>
26-07-1626	6 de bosc i vinya	Pelacalç / els Boets	Guillem Pere, mestre de cases, i Joan Pere, fill, de Viladamat
26-07-1626	6 de vinya i prat	Pelacalç / els Boets	Pere Vinyes, bracer de Viladamat
26-07-1626	5 «	Pelacalç / els Boets	Onofre Ros Vidal, de Viladamat
26-07-1626	4 «	Pelacalç / els Boets	Joan Martí, de Pelacalç
26-07-1626	3 «	Pelacalç / els Boets	Montserrat Casabona, d'Ermedàs
26-07-1626	4 «	Pelacalç / els Boets	Grau Gifre, de Viladamat
26-07-1626	3 «	Pelacalç / els Boets	Bernat Bordes, de l'Armentera
Total	31 (15 quintars anuals)		

Font: elaboració pròpia a partir d'AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 8, notari Joan Alemany, 1618-1637, f. 139; 140-141; 141-142; 142-143; 143-143v; 143v-144v i 144v-145v.

* Les peces establertes a Pelacalç, ho són conjuntament amb Joan de Caramany, l'altre cosenyor proindivís del lloc. El cens que s'acordava era sempre de mig quintar per vessana d'allò sembrat i collit.

A més d'aquests establiments a Pelacalç, Felip de Margarit dirimí o feia de mitjancer en assumptes judicials, com ho prova el fet que l'últim dia de març de 1627 reunís “assí en la present sala dita de la Taravara del present castell de Empordà...”, la donzella Maria Bruguera, filla de Francesc Pagès i d'Eulàlia Bruguera, propietària del mas del mateix nom, a Regencós, Montserrat Isglésies i misser Pere Llunell, sobre l'obscur afer d'una presumpta violació de la dita donzella, induïda o consentida pels oncles.⁵⁸³

Són aquests casos indiscutibles de l'exercici jurisdiccional que desenvolupava el fill de Leandre de Margarit, al marge, suposem, d'allò acordat a la concòrdia de 1625.

La crisi de 1627-1632

El lustre fatídic que fuetejà el país entre 1627 i 1632 va constituir una de les pitjors crisis de subsistència i epidèmica de tota la història. Hom podia sobreviure a una o dues males collites, però no a més de seguides; llavors, la gent es moria literalment de gana. Això succeí a Catalunya a partir de 1627. Els estudis climàtics revelen forts contrastos, sequeres primaverals al costat d'abundants pluges a l'estiu,

583. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 8, notari Joan Alemany, 1618-1637, f. 10-10v.

i un hivern rigorós, i l'any següent, sequera absoluta fins al juliol, i llavors pluges i humitats emmig de temperatures hivernals. A l'Urgell i a l'Empordà, el graner del país, les pluges torrencials es van allargar des de la tardor de 1628 fins a la primera meitat de 1629, i es van registrar collites ínfimes el 1627, de mig rendiment el 1628 i perdudes del tot el 1629 i el 1630.⁵⁸⁴

Arreu del país es va viure una situació de penúria generalitzada i de misèria absoluta. A Anglesola, per les trenta quarteres que solien donar de caritat anualment, s'hi convocaren 4.500 pobres; els jesuïtes de Cervera oferien calzes, patenes i altres ornaments litúrgics en penyora d'un préstec per comprar gra; a Lleida es lamentaven del despoblament que patia la comarca; a Barcelona, el Consell organitzà la milícia i estructurà la urbs en quarters per tal de fer un repartiment de pa equitatiu, encarregant-lo a *centeners*. Aquesta situació de crisi de subsistències provocà l'aparició d'acaparadors i especuladors, malgrat els intents seriosos de l'administració virregnal de tallar qualsevol mena d'abús.⁵⁸⁵ Els preus de la quartera de blat es van disparar i no va servir de gaire que el virrei fixés per decret un preu oficial de trenta-cinc sous per quartera.

PREUS REGISTRATS DURANT ELS DIVERSOS ANYS DE LA CRISI
(EN SOUS PER QUARTERA)

Localitat	Anys 20	1627	1628	1629	1630	1631
Barcelona	40			55	60	71
Girona	32	54	56	58	70	
Tarragona	32/35	47		58		72
Cervera				50		86/89
La Selva						94

Font: elaboració pròpia. GÜELL [2002].

Els casos fraudulents i la picaresca que tot plegat va comportar van ser múltiples i es van donar al llarg del territori del país. L'Empordà no escapà a aquesta cruel dinàmica, i el que trobem són nombrosíssims deutoris signats per pagesos i menestrals a favor de Felip de Margarit, responnent per l'adquisició de quarteres de gra, bé fos blat, forment o mestall. El 1627, a 30/32 sous; el 1630, a 48... Notem, a més, que fou el 1627 precisament el primer d'un seguit d'anys que la vila bisbalenca va allotjar tropes.⁵⁸⁶

584. SIMON [1992] 159-163.

585. GÜELL [2002].

586. ALCOBERRO [1983] 151.

DEBITORIS O RECONeixEMENTS DE DEUTE PER ADQUISICIÓ DE GRA
DURANT LA CRISI DE 1627-1632

<i>Data</i>	<i>Debitor</i>	<i>Gra (en quarteres)</i>	<i>Deute (en lliures i sous)</i>	<i>Sous per quartera</i>
16-05-1627	Pere Puig, pagès de Matajudaica	8 b.	12 ll., 16 s.	32
17-05-1627	Pere Deportes, pagès de Monells	4 b.	6 ll., 8 s.	32
17-05-1627	Pere Camps, pagès de Torrent	3 b.	4 ll., 16 s.	32
18-05-1627	Antoni Elies	4 b.	6 ll., 8 s.	32
17-11-1627	Pere Camps, pagès de Torrent	6 (3 b. + 3 m.)	— [9 ll.]	—*
2...-11-1627	Joan Comas Gros, pagès de Vulpellac	6m.	— [9 ll.]	—
17-11-1627	Antoni Riera, pagès del mas Roig de Pals	17 (7 b. + 10 m.)	[27 ll., 10 s.]	30
17-11-1627	Sussana Sabater, vda. Martí Ferrer, del mas Sabater de Sant Iscle, i el fill Nicolau Sabater	36 (10 b. + 26 m.)	— [54 ll.]	—
17-11-1627	Pere Sabater, pagès de Pals	8 (3 b. + 5 m.)	— [12 ll.]	—
21-11-1627	Guerau Peiró, ferrer de Colomers	6 (2 b. + 4 m.)	— [9 ll.]	—
21-11-1627	Germà Cals i Pere Cals, fill, de Boada	8 (3 b. + 5 m.)	[12 ll.]	30
26-11-1627	Pere Albert, pagès	8 (2 b. + 6 m.)	— [12 ll.]	—
27-11-1627	Damià Jaume, pagès de Torrent, habitant al mas Puig de Torroella de Montgrí	6 (2 b. + 4 m.)	— [9 ll.]	—
27-11-1627	Antoni Pagès, de mas Boada	16 (6 b. + 10 m.)	— [24 ll.]	—
27-11-1627	Miquel Saguer, pagès del mas Moret del Rocar, de Pals	15 (6 b. + 9 m.)	— [22 ll., 10 s.]	—
05-12-1627	Damià Jaume, pagès	2 f.	[3 ll.]	30
(...)-12-1627	Pere Pallis, pagès de Colomer, del mas de Saguer de Boada	3 f.	4 ll., 17 s.	[32]
(...)-12-1627	Miquel Gironès, pagès de Pals	6 (3 b. + 3 m.)	— [9 ll.]	—
(...)-12-1627	Jaume Rohensa, pagès de Verges	6 (2 b. + 4 m.)	— [9 ll.]	—
(...)-12-1627	Salvador Mascort, pagès de Pals	5 (2 b. + 3 m.)	— [7 ll., 10 s.]	—
13-12-1627	Antoni Jofre Bataller, pagès del mas de Cassà del Bosc, de Pals	9 (6 m. + 3 f.)	4 ll., 10 s.	[10]
15-12-1627	Bernat Givermi, pagès	6 (2 b. + 4 m.)	— [9 ll.]	—
16-12-1627	Antoni Blanc, paraire de llana d'Ullastret	3 m.	— [4 ll., 10 s.]	—

<i>Data</i>	<i>Debitor</i>	<i>Gra (en quarteres)</i>	<i>Deute (en lliures i sous)</i>	<i>Sous per quartera</i>
2...-12-1627	Pere i Bernat Metge, pagesos	3 (1 b. + 2 m.)	— [4 ll., 10 s.]	—
03-01-1628	Miquel Gibert Armibau, de Verges	12 (4 b. + 4 m.) 4 f.	[12 ll.] 4 ll., 10 s.	[22'5]
04-01-1628	Miquel Prats, blanquer de Pals	8 (3 b. + 5 m.)	— [12 ll.]	—
20-01-1628	Maria Sastre, de Corçà	2 m.	— [3 ll.]	—
21-01-1628	Rafel Vidal Borrull	3 m.	— [4 ll., 10 s.]	—
02-02-1628	Joan Cornell Porcell, pagès de Fontanilles	6 m.	— [9 ll.]	—
05-02-1628	Grau Peyró Ferrer, de Colomers**	6 m.	— [9 ll.]	—
07-02-1628	Pere de Prats, pagès de Monells	6 m.	— [9 ll.]	—
08-06-1630	Joan Barnosell, pagès de Llabià i batlle d'Ullastret	1	[2 ll., 8 s.]	48
08-06-1630	Joan Tibau, de Sant Cebrià de Lledó	2 b.	4 ll., 16 s.	48
09-06-1630	Pau Ballester, pagès de <i>Castroforano</i>	1 m.	2 ll., 8 s.	48
10-06-1630	Pere Noguera, pagès de Sant Cebrià de Lledó	4 m.	9 ll., 12 s.	48
14-06-1630	Anton Rufi, pagès de Matajudaica	5 m. [quartans]	3 ll.	48
17-06-1630	Sebastià Dalfau, pagès de Llabià	2 m.	6 ll.***	48
Totals (documentats)		251 (82 b. + 153 m. + 12 f.)	102 ll.	
Totals (suposats a trenta sous per quartera el 1627 i 1628)		251 (82 b. + 153 m. + 12 f.)	355 ll.	

Font: elaboració pròpia a partir d'AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 8, notari Joan Alemany, 1618-1638.
Llegenda: b. = blat ("forment"); f. = faves; m. = mestall.

* No consta el preu, en la majoria dels casos el deutor prometia satisfer el deute d'acord amb els preus de mercat del mes de maig. Les quantitats entre claudàtors corresponen a estimacions.

** Les devia a Felip de Margarit, juntament amb el discret Jeroni Puigsec, notari reial.

*** Haurien de ser 4 ll. 16 s., però deixarem aquest preu suposant que en el debitori s'hi pogués comptar alguna cosa més.

El volum (documentat) de vendes de gra que va moure Felip de Margarit els anys de la crisi fou de més de 251 quarteres (82 de blat, més de 153 de mestall, una dotzena de faves). Calculem que hi devia guanyar unes 355 lliures, que caldria comptabilitzar al marge dels delmes i altres drets senyorials, ja que hem de suposar que aquestes operacions

constituïen el fruit de l'explotació agrícola de les seves propietats a la comarca. Cal advertir que el còmput que aquí oferim és sobre la base de la documentació de debitoris, cosa per la qual en quedarien fora les vendes directes a Castell d'Empordà i els debitoris o vendes efectuats fora de la localitat, si és que n'hi hagué.

D'altra banda, no creiem veure en aquest seguit de vendes de quarteres de gra cap operació especulativa ni fraudulenta, ben al contrari, fa la impressió que Margarit afavoria els vassalls oferint-los gra a un preu assequible. Ens ho fan pensar diverses observacions. D'entrada, consentia a no cobrar a l'instant, sinó a mesos vista. Després, els preus als que venia el gra es podien considerar relativament moderats. Si ens fixem en el quadre de preus registrats en diversos llocs del país, veurem que el 1627 oscil·laven entre 47 i 54 sous la quartera, i Margarit venia a 30 i 32, i que el 1630 s'arribaven a pagar 60/70 sous la quartera a Barcelona i a Girona, mentre que a Castell d'Empordà el seu senyor venia a 48 sous la quartera. Més encara, en la majoria dels debitoris consta que el preu era el del mes de maig (d'aquell any, o si ja havia transcorregut, del vinent), no pas el que haurien inflat els especuladors quan el deutor estigués en disposició de satisfer el deute. En alguns dels debitoris consta el pagament del deute, molts anys després, passada la crisi, a la seva vídua Beatriu, cas d'Antoni Riera, Miquel Saguer (29 d'octubre de 1632), Pere Sabater (6 de febrer de 1634), Joan Cornell Porcell (3 de gener de 1637), Antoni Blanc (13 de març de 1637), etcètera.

Algun altre debitori va ser més important, com el de Susanna Sabater i Nicolau Sabater, mare i fill, que hagueren de signar-ne un de dues-centes lliures no solament pel blat que li van comprar, també per un préstec graciós,⁵⁸⁷ cosa que ens referma en la nostra teoria de creure que Felip de Margarit seguia una política aparent d'ajudes altruistes envers la comunitat pagesa comarcana. Sembla que els Sabater no pogueren complir, i el 25 de febrer de 1629, en virtut del deute de les dues-centes lliures, vengueren a Margarit tres peces de terra a Sant Iscle i a Ullastret, a la partida Lo Clos, una pradosa i les altres dues cultivades, de divuit vessanes (vuit de les quals eren closes i constituïen la peça pradosa). Margarit degué pagar un afegit de quaranta lliures, ja que el preu final fou de 240 lliures.⁵⁸⁸

587. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 8, notari Joan Alemany, 1618-1638, f. 48v-49v.

588. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 8, notari Joan Alemany, 1618-1638, f. 88-89v i 172-173.

Més encara, si alienava algun petit immoble a algun vassall del feu, solia cobrar comprant censal pel valor del bé alienat, com en el cas de Pere Pijuan, a qui a mitjan desembre de 1627 venia l'habitatge conegut com "den Manselló de dalt", a Castell d'Empordà, de 35 × 22 pams,⁵⁸⁹ per quaranta-cinc lliures; o com el cas d'Esteve Teixidor, a qui el 16 d'abril de 1629 vengué una casa a tocar del castell (i per un altre costat al "nostri mansi Anglada"), per cinquanta-cinc lliures, també a través de la creació d'un censal mort.⁵⁹⁰

També localitzem algunes operacions per mirar d'ingressar líquid, com el 16 de juliol de 1628, quan, per tres anys, es feia càrrec de la tercera part de les rendes del benefici de Sant Antoni i Sant Llorenç de l'església de la Bisbal, al prevere Bernat Fino, obtentor del benefici; en pagà 165 lliures, però cal suposar que se n'hi trauria més. El 3 de gener de 1629, conjuntament amb Joan de Canyamars, atorgava establiment emfitèutic a Josep Horta Valira, pagès de Montiró, d'una peça de terra bosquina als Boets de Pelacalç, a cens de mig quintar de raïms per vessana, i el 3 de juny vinent feia el mateix amb sis vessanes del mateix indret a favor de Llorenç Roig, afranquant-lo els primers set anys.⁵⁹¹ També alienava. El 29 d'octubre de 1630 venia una casa que pertanyia al mas Anglada a Boi Perich, foraster habitant a Castell d'Empordà, per cinquanta-cinc lliures al comptat. Veiem que prosseguia la política d'establiments en el mateix lloc que havia iniciat el seu pare. Amb aquestes es barregen altres petites operacions com la venda ocasional de bestiar (el 26 d'agost de 1630, Pere Ponsat li confessava deure quaranta-un ducats pel preu d'un parell de bous),⁵⁹² que no fan sinó confirmar-nos una dinàmica senyorial força patrimonialitzada.

Els anys finals

A despit de creure que Felip de Margarit vivia tancat en el seu feu, sense participar en les grans empreses del seu temps, podríem oposar-hi que el 26 de juliol de 1628, el cronista Jeroni Pujades prenia nota de com figurava entre la comitiva de recepció del duc de Cardona en la seva entrada solemne a Castelló d'Empúries.⁵⁹³

589. O sigui, un petit habitatge d'uns trenta metres quadrats (ALSINA-FELIU-MARQUET [1990] 188). AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 8, notari Joan Alemany, 1618-1638, f. 51v-54v, 92-94 i 176.

590. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 8, notari Joan Alemany, 1618-1638, f. 73v-74.

591. *Índex Margarit...*, núm. 772-775 i 771-772 i AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 8, notari Joan Alemany, 1618-1638, f. 198v-200.

592. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 8, notari Joan Alemany, 1618-1638, f. 97v-99.

593. PUJADES [1976] IV, 142.

No tingué ocasió per a més aparicions públiques. És possible que Felip de Margarit hagués mort d'una llarga malaltia pocs anys després. El 30 de setembre de 1630, estava “ad presens infirmitate dettentus de qua mori timen...”⁵⁹⁴. No cal ser gaire entès en el llatí macarrònic d'aquells temps per llegir que es trobava detingut al llit per malaltia mortal. Potser per aquesta circumstància optava per ordenar una mica la qüestió de l'herència. En aquesta data, disposava, a través d'un document notarial,⁵⁹⁴ un seguit de mesures ajustades als termes de la concòrdia de 1625 (suposem que amb el vistiplau del seu pare, antic ordenador). Es tractava de cedir l'usdefruit de tot el patrimoni al seu fill i hereu Josep: tot el gra (forment, mestall, civada, ordi), bestiar (“tanc bovina quam de llana, et omnia fruta” i soll de porcs), mobles i immobles, terres, etcètera. Aquest usdefruit, ell se l'havia retingut vitalíciament en els capítols matrimonials del seu fill amb Maria de Biure, en els quals, com era costum a la família, li havia fet donació del patrimoni universal. La cessió d'aquest usdefruit venia lògicament condicionada al fet que el nou possessor, Josep de Margarit de Biure, complís amb les obligacions que el gravaven: el pagament de les pensions anuals (300 lliures pel mateix Josep de Margarit, 500 lliures al seu cunyat Pere de Ribas —pel dot de la germanastra Mariàngela—; 150 lliures al germanastre Francesc de Margarit de Vilanova —mentre no se li pagués la llegítima de 3.000 lliures—; cent lliures més pel manteniment del pare Leandre, etcètera), i l'assumpció dels deures de tenir cura de la seva esposa Beatriu, mare de Josep, i de col·locar els fills, germans seus, de la millor manera que els béns ho permetessin. Sembla obvi que si aquell final de setembre de 1630, cedia tot al fill hereu era perquè ell mateix no devia poder continuar. El seu testament final del 23 d'octubre de 1630, als pocs dies del document de cessió d'usdefruit, només confirmava l'herència universal a favor del seu fill gran Josep de Margarit de Biure.⁵⁹⁵ La procura universal que mes i mig més tard li va expedir la seva esposa Beatriu degué ser pura formalitat.⁵⁹⁶ D'ençà, no trobem cap altre acte protocol·litzat per Felip de Margarit.

Felip de Margarit de Sunyer va premorir el seu pare, traspasant amb uns 55-57 anys, el 3 d'octubre de 1632.⁵⁹⁷ Tres dies més tard era enterrat a l'església parroquial de Sant Martí de Llaneres i se li feien les cerimònies acostumades de missa, novena i cap d'any “y se li féu offici solemne ab interventió de vint y quatre capellans, ab diaca y

594. *Especulo...*, f. 914. Va ser protocol·litzat pel notari bisbalenc Antoni Torró, però no l'hem pogut trobar.

595. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 8, notari Joan Alemany, 1618-1638, f. [131]-132.

596. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 8, notari Joan Alemany, 1618-1638, f. [131]-132.

597. *Especulo...*, f. 714, núm. 438.

sos diaca, capas y bordons [...] y donavan a cada prevera quatra rals de caritat y a los que deian missa en dita iglésia, sinch rals...”.⁵⁹⁸ No seria escabellat apuntar la possibilitat que morís empestat. Al fet d’una llarga malaltia que deduïm per tot allò suara exposat, s’hi afegeix una epidèmia pestífera que aquells anys feia increïbles estralls per tot el país,⁵⁹⁹ i Felip de Margarit era un personatge principal que es relacionava amb tothom. No en tenim cap evidència documental que fonamenti aquesta hipòtesi, però cal admetre que ajudaria a explicar els últims dos anys d’inactivitat.

La polèmica fundació perpètua

Hem deixat el testament de Felip de Margarit com una mera formalitat, segons el document de cessió d’usdefruit redactat dos anys abans, però no fou pas així. En una de les clàusules, Felip de Margarit va disposar la fundació de cent vint-i-dues misses quotidianes perpètues (“fins lo die del judici universal”) per la seva ànima, a la capella de la Verge del Remei de Castell d’Empordà. Per finançar-les, disposava una renda de trenta-sis lliures, deu sous, per censal de propietat 732 lliures.⁶⁰⁰ Tota una fortuna, per esmerçar-la en misses de difunts. Potser per això no en degueren fer gaire cas, fins que la consort d’un dels seus descendents, Rafela de Negrell, ho descobrí, i el 21 de juliol de 1703 requeria el rector de Sant Martí de Llaneres d’acceptar la fundació. Té delictes que, havent disposat ser enterrat a la seva estimada capella del Remei i havent mort a Castell d’Empordà mateix, no li fos concedida aquesta voluntat. El cas era que a principis de 1729, “no sie son cadàver enterrat en dita Capella, conforme disposava ab son últim testament.”⁶⁰¹ Té més delictes que, fins on nosaltres sabem pels documents consultats, la marquesa d’Aguilar remogués cel i terra per fer complir la fundació quotidiana de misses, però en canvi deixés que el cadàver del fundador es podris tan solament a uns metres de la capella del Remei, on aquell havia disposat reposar eternament.

El final d’aquest episodi ja l’hem comentat anteriorment, quan ens ocupàvem de la dita capella del Remei. Els descendents de l’enèrgica marquesa no van trigar gens ni mica a oposar-s’hi. El seu fill Joan, decidit a tallar aquella fuita de capital sense sentit, s’emboicà en una

598. ADG, *Sacramentals microfilmats de Castell d’Empordà*, Baptismes, 1589-1638, núm. 198 (de la part dels òbits).

599. Vegeu: SIMON [1992] i GÜELL [2002].

600. AHG, *Castell d’Empordà*, núm. 16, notari Antoni Bosch, 1699-1703, f. 237v.

601. AHG, *Castell d’Empordà*, núm. 99, notari Francesc Castellar, fill, 1728-1739, s. f.

sorollosa contesa contra els eclesiàstics que se'n beneficiaven (reverends Miquel Pujades, rector de Sant Martí de Llaneres, i Ignasi Pejoan, domer), que no hi volien renunciar. Per evitar un nou plet que s'afegís als nombrosos que ja sostenia la família, s'arribà a una concòrdia per reduir-ne tant el preu de la fundació com, sobretot, els seus efectes, i que se signà el 10 de febrer de 1730.⁶⁰² Es mantenien les cent vint-i-dues misses, per bé que repartides per un calendari pactat entre les parts, però en l'esdevenidor els eclesiàstics no podien basar-se en aquella concòrdia per fer complir als successius barons de Castell d'Empordà la disposició testamentària fundacional, podent-la reclamar, en tot cas, a partir del testament de Felip de Margarit. L'esmentada fundació es va mantenir molts anys, almenys pel que feia a les cotitzacions pecuniàries que els Margarit van haver de satisfer.

La família Margarit-Biure

Els capítols matrimonials de Felip de Margarit i de Beatriu de Biure són del 7 d'abril de 1601, cosa que ens mena a suposar que les noces s'efectuaren a mitjan any. Com hem dit, Leandre hi féu donació al seu fill de tots els béns, però no abans de la seva mort, i amb pacte reversual (si moria sense descendència, li retornaven el patrimoni —a excepció de 2.000 lliures, i amb reserva de 1.500 lliures més per testar—). Jerònima de Vilanova dotà la seva filla esplèndidament, amb 4.000 lliures.⁶⁰³ Els fills van venir molt seguits: Josep (1602), Leandre (1604), Agnès (1606), Diego (1608), Agnès (1611), Vicenç (1613), Leandre (1614), Dionís (1615), Francesca (v. 1616/1618) i Maria (1621). Per descomptat, no tots van superar la infantesa; de fet només ho van fer sis dels deu; i a més, dos d'aquests sis van morir molt joves.

Josep de Margarit de Biure (1602-1685)

Ens n'ocuparem més endavant àmpliament. Aquí en consignem només el baptisme per mantenir l'ordre dels naixements. Com que fou batejat el 10 de febrer de 1602, hem de pensar que podia haver nascut els primers dies de febrer. El padrí fou l'avi patern, *Leandro*, i la

602. Però preparada, almenys des dels primers dies d'aquell any, en part pel notari que l'acabà protocol·litzant. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 19, notari Francesc Castellar, pare i fill, llibre de comptes diversos, 1670-1736, f. 70.

603. *Especulo...*, f. 361, núm. 422; *Índex Margarit...*, núm. 463. Els capítols van ser protocol·litzats pel notari Joan Alemany, de la Bisbal, regent de la notaria de Castell d'Empordà, però nosaltres no els hem pogut trobar.

madrina, la tia Llàtzera (casada amb un Bassedes, de Figueres). Com a noms de pila baptismals només figuren Josep i Joan.⁶⁰⁴

Leandre (1604-a. 1610)

El primer Leandre va ser batejat el 12 de desembre de 1604, i a la pila baptismal castellempordanesa se li van imposar els noms de Leandre, Joan, Josep, Ramon.⁶⁰⁵ L'existència d'un germà homònim posterior, nascut el 1614, ens fa pensar que aquest degué morir als pocs anys, probablement abans de 1610, quan els seus germanets i no ell aprofitaven la visita del bisbe per confirmar-se; tampoc consta d'ell cap confirmació posterior.

Agnès (1606-1616)

La primera Agnès fou batejada el 5 d'octubre de 1606, i se li van imposar els noms d'Agnès i Jerònima.⁶⁰⁶ Mirem l'arbre genealògic de la família, i no trobem cap Agnès més propera que l'esposa de Rafel de Biure, Agnès de Cardona-Rocabertí Sunyer, futurs consogres, cosa que ens mena a apuntar que des de l'enllaç entre Joan de Biure i Jerònima de Vilanova, el contacte amb els Biure camptarragonins es va conservar i allargar amb els anys, ja que, al cap i a la fi, Felip i Beatriu eren els cosins de l'agressiu senyor de Vallespinosa, amb qui no tardarien a relacionar-se molt més. Aquesta Agnès ha de ser la noieta del mateix nom que moria el 3 d'abril de 1616.⁶⁰⁷

Diego (1608-p. d. 1610)

Diego fou batejat el 13 de novembre de 1608 i morí en una data indeterminada després de 1610. Se li van imposar els noms de Diego, Joan, Felip, Paulí, i el van apadrinar el doctor Paulí Bartomeu de la Bisbal i l'àvia materna, Jerònima de Vilanova; el 14 de novembre de 1610 acompanyava el seu germà gran Josep en la cerimònia de confirmació.⁶⁰⁸ Amb aquest bateig, queda bastant clara la tendència dels Margarit a castellanitzar-se, com era llavors propi de qualsevol

604. ADG, *Sagraments microfilmats de Castell d'Empordà*, Baptismes, 1589-1638, núm. 64. La partida ha estat reproduïda per PELLA [1930] 14.

605. <www.familysearch.org/eng/search/frameset_search>. És fàcilment localitzable amb el recercador.

606. <www.familysearch.org/eng/search/frameset_search>.

607. <www.familysearch.org/eng/search/frameset_search>.

608. ADG, *Sacramentals microfilmats de Castell d'Empordà*, Baptismes, 1589-1638, núm. 98, i s. f. (part de les confirmacions).

família de la noblesa catalana. No hauria pogut ser un primer Jaume, havia de ser "Don Diego".⁶⁰⁹

Agnès (1611-?)

La segona Agnès vingué al món a finals de gener de 1611, i era batejada el dia 30, amb els noms d'Agnès, Jerònima, Joana, Marianna, essent apadrinada per Cristòfor Corçà, de Palamós, i la senyora Teresa Comas, vídua de la Bisbal.⁶¹⁰ Aquesta Agnès féu molt bon casori, amb Joan Galceran de Pinós, comte de Vallfogona. Ens n'assabentàrem de casualitat, en veure un regest de l'*Especulo* on el 27 de maig de 1668 constava com a vídua, amb el títol de comtessa de Vallfogona. El 4 d'agost de 1638 els Margarit (la mare Beatriu i els germans Josep i Dionís) li van crear un censal de 3.000 lliures com a dot, i trenta anys després, Agnès donava aquest censal a la seva neboda Isabel d'Agulló de Pinós, filla de la seva cunyada Maria de Pinós i de Jeroni d'Agulló, amb motiu del seu enllaç amb Guillem Ramon de Josa de Peguera.⁶¹¹ No sabem res més d'aquesta Agnès.

Vicenç de Margarit de Biure (1613-1672)

Creiem que, després d'aquesta segona Agnès, vindria Vicenç, de qui les biografies diuen si nasqué el 1610 o el 1612, però un tros de partida de baptisme ens mena a suposar que seria nat el 1613 (si realment aquesta partida correspon, com creiem, a Vicenç). Els padrins eren l'avi Leandre i la seva nora Anna d'Almar.⁶¹² D'aquest plançó, en podríem fer perfectament tota una monografia, puix que va esdevenir un dels personatges principals d'aquesta família, amb prou bagatge com per figurar en els llibres d'història amb alguna virtut més que la de ser germà de Josep de Margarit.

De jove, enfilà la carrera eclesiàstica, dins de l'orde dels Predicadors, sempre profitosa en els Margarit, estudià filosofia i teologia a la universitat gironina i aconseguí la càtedra de teologia. Sense ganes de

609. Sobre la castellanització dels prenomes catalans en aquesta època, vegeu les disquisicions que aporta MOREU [1991] 147-151.

610. ADG, *Sacramentals microfilmats de Castell d'Empordà*, Baptismes, 1589-1638, núm. 118. També: <www.familysearch.org/eng/search/frameset_search>.

611. *Especulo...*, f. 520. La creació del censal la va protocol·litzar el notari barceloní Antoni Joan Fita, però no l'hem pogut trobar. Va ser lluit poc després del 26 de setembre de 1748 per Domènec de Margarit de Negrell, que en aquesta data vengué censal de deu mil lliures per lluir-ne diversos com aquest. *Especulo...*, f. 321-322.

612. ADG, *Sacramentals microfilmats de Castell d'Empordà*, Baptismes, 1589-1638.

treure-li mèrits, probablement d'aquí no hagués passat si no hagués estat l'ascendent del seu germà Josep. Abusant del dret de patronatge, el rei de França el nomenà successivament bisbe electe de Lleida (1642-1646), Solsona (1646-1651), Barcelona (1651-1652), i finalment, ja en l'obligat exili, Elna (1654). Però no van passar de ser meres designacions, ja que Roma, sempre prudent, esperà a veure com i a favor de qui es decantava el conflicte segador (i amb ell, la sobirania de les diòcesis catalanes), de manera que no va expedir cap butlla. Vicenç de Margarit exercí de bisbe, i administrà la diòcesi com a tal, però només va ser titular de la d'Elna, i això perquè el 1668 Roma concedí privilegi a Lluís XIV de nomenar bisbe els candidats que ell designés al bisbat rossellonès, i el primer va ser fra Vicenç.⁶¹³

Paral·lelament a la tasca pastoral, Vicenç de Margarit s'ocupà de gestionar les confiscacions dels rèdits de la diòcesi gironina, i en aquesta qualitat el 6 de maig de 1652 arrendà els delmes de la diòcesi per dos anys i tres mil tres-cents lliures; el delmari de Palamós, per tres anys i setanta-quatre lliures, i el delme de la col·lecta de Ruplà, Matajudaica, Sant Iscle i Ultramort, per tres anys i mil cinc-cents lliures. Durant el setge final de Barcelona, féu favor al seu germà traslladant-se a Castell d'Empordà per ocupar-se de l'administració de la baronia. Així, el 9 de juny de 1651 arrendà les terres a un terç, i el 6 d'abril de 1652 les pastures o dret d'herbatge; el 10 de juny següent, les terres del mas Cometes. El 22 de setembre de 1652 convocava els caps de casa, per les aportacions per a la pintura del retaule.⁶¹⁴ Posteriorment, Vicenç continuà fent de procurador ocasional del seu germà, a mitjan 1660 i a principis de 1662, quan li arrendà la Casa Llabiana de Torroella de Montgrí.⁶¹⁵

Designat bisbe electe d'Elna el juny de 1654, va poder ser confirmat el 17 d'abril de 1669, i consagrat el 3 de juny següent a l'església metropolitana d'Auch. El 27 d'agost jurà fidelitat a Lluís XIV, i el 8 de març de 1671 beneïa la nova església parroquial de Sant Mateu de Perpinyà.⁶¹⁶ Vicenç de Margarit fou el darrer prelat català de la diòcesi rossellonesa, a partir del qual la introducció gal·licana aniria guanyant terreny amb el nomenament de bisbes d'origen francès.⁶¹⁷ Va morir a Perpinyà el 21 de desembre de 1672, essent sebollit en

613. LAZERME [1975-1977] II, 317; CAPEILLE [1978] 355; DEHC, II, 550-551. Vegeu igualment: PUIGGARÍ [1842] 113-114, i MONSALVATGE [1912] 94-99.

614. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 2, notari Joan Pau Thió, 1647-1653, s. f.

615. *Especulo...*, f. 59 i AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 13, notari Joan Pau Thió, 1654-1670, f. 265.

616. LAZERME [1975-1977] II, 317.

617. JANÉ [2006] 180, 190, 135 i 138.

aquella seu, a la capella de Sant Benet de l'església parroquial de Sant Joan. Quinze dies més tard, a Castell d'Empordà se li va dedicar "un ofici solemne ab assistència de nou preveres; donaren de caritat nou sous ardits per quiscun prevere, per ser la persona que era y de llibera voluntat volgueren fer dita demostració per més glòria de la ànima de la illustríssima, *cuius requiescat in pace*, amen". L'1 de març de 1722 les despulles van ser traslladades a la tomba familiar de Castell d'Empordà.⁶¹⁸

Leandre (1614)

El segon Leandre tampoc va superar la infantesa. Va ser batejat el 12 de desembre de 1614, amb els mateixos noms del seu germà homònim: Leandre, Joan, Josep, Ramon, essent apadrinat pel reverend senyor Montserrat Serra, prevere d'Empúries, i per Maria Pons, esposa de Joan Pons d'Almar, de la Bisbal.⁶¹⁹

Dionís de Margarit de Biure (1615-1641)

Amb només deu mesos de separació, va néixer Dionís (Marc, Felip), batejat el 9 d'octubre de 1615.⁶²⁰ A aquest plançó, el va sorprendre la mort el 9 d'octubre de 1641.⁶²¹ Fins llavors havia intervingut ben poc en els afers familiars, el veiem fer de testimoni d'un debitori el 8 d'abril de 1638 i d'una procura el mes següent; també fer costat a la mare i al germà gran en la creació del censal de 3.000 lliures per a la germana Agnès, el 4 d'agost d'aquell mateix any.⁶²² El següent i darrer document en el qual va intervenir fou el seu propi testament del 2 d'octubre de 1641 redactat a casa del seu germà Josep, a Vallespinosa, on sembla que vivia. Es confessava malalt, i deixava hereu únic l'esmentat germà Josep "per las moltes obligacions que jo regonech tenir al senyor don Iosep de Biure y Margarit, mon germà maior y per la molta voluntat he coneguda me ha sempre tingut...".⁶²³ Pocs dies més tard lliurava

618. ADG, *Sacramentals microfilmats de Castell d'Empordà*, Baptismes, 1639-1723 (de la part dels òbits) núm. 137, i LAZERME [1975-1977] II, 317.

619. ADG, *Sacramentals microfilmats de Castell d'Empordà*, Baptismes, 1589-1638, núm. 80.

620. ADG, *Sacramentals microfilmats de Castell d'Empordà*, Baptismes, 1589-1638, núm. 133. En la partida de baptisme no consten els padrins. També a <www.familysearch.org/eng/search/frameset_search>, on havien llegit 1613.

621. AHA, *Vallespinosa*, òbits, 1600-1699, capsa 2, núm. 22.

622. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 10, notari Jaume Rufí, 1638-1640, f. 16v i 25v; *Especulo...*, f. 520.

623. AHA, *Vallespinosa*, capsa 1, núm. 25, f. 232v-233.

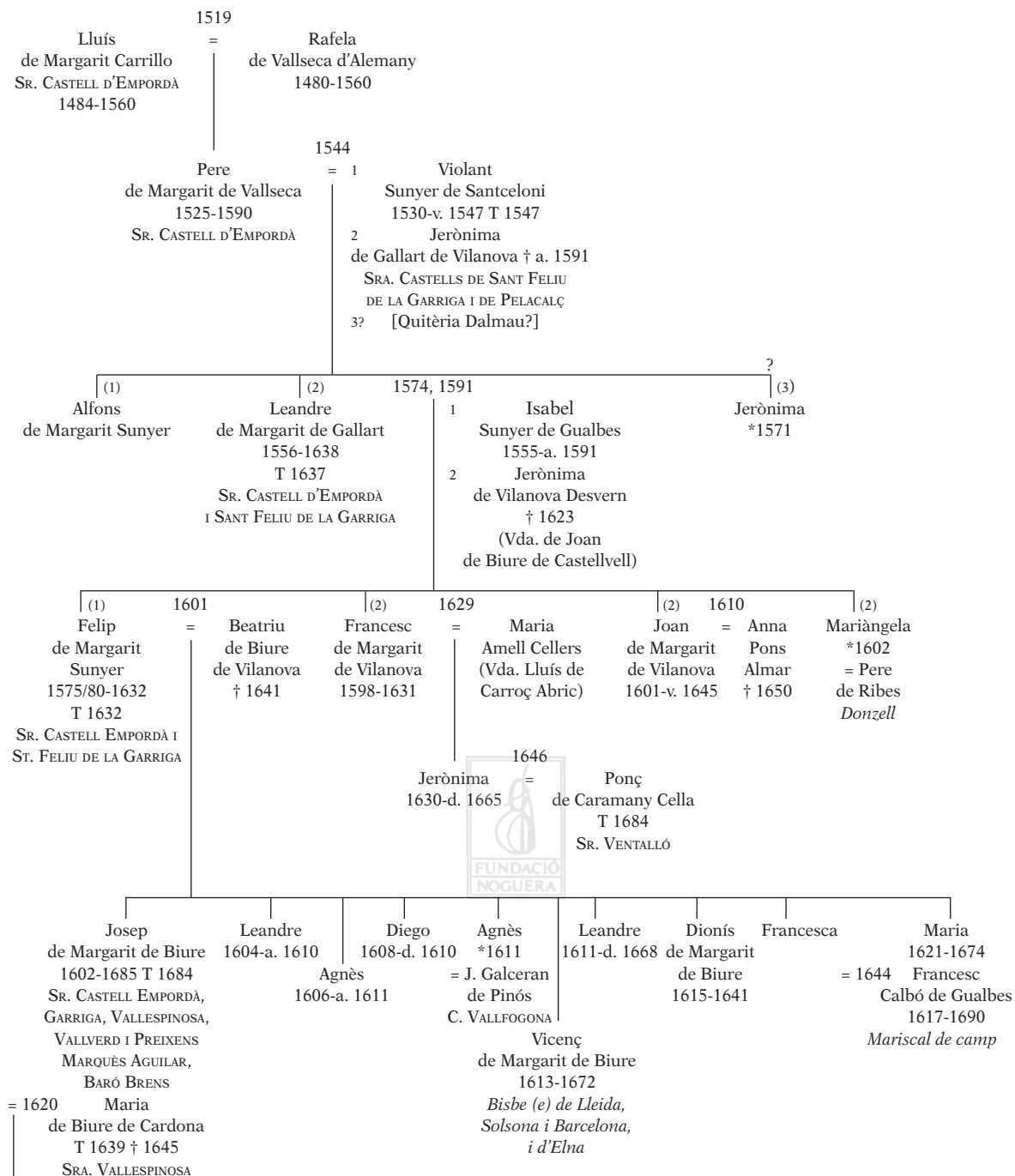
la seva ànima al Senyor. Havia vingut un 9 d'octubre, i moria i era enterrat un altre 9 d'octubre, vint-i-sis anys més tard. Disposà ser enterrat a Sant Martí de Llaneres "ahont la tenen mos passats...", però conscient de la inestabilitat en la qual es trobava tot el país aquells dies, accedí al fet que "al interim, per trobar-me molt lluny de allí, és ma voluntat depositen mon cos en la sepultura ahon està dipositat lo cos de mi senyora dona Beatris de Margarit de Biure, ma charíssima mare, que és davant lo altar maior del present lloc de Vallespinosa...". També disposà que els marmessos (els germans Josep i Vicenç, i les ties Guiomar i Maria de Biure) designessin les esglésies on s'haurien de fer quatre-centes misses per al repòs de la seva ànima. Per ser germà de qui era, va ser enterrat a l'església vallespinenca, on va assenyalar, i a l'ofici solemne assistiren divuit sacerdots. Qui es féu càrrec de tot fou la tia Guiomar de Biure, que pagà dotze sous de caritat als sacerdots i també l'àpat. El seu germà i benefactor, i marmessor, Josep de Margarit no hi va poder assistir, ja que precisament aquells dies era a París davant Lluís XIII, com a ambaixador de la Diputació del General.⁶²⁴ Desconexem si es va complir, posteriorment, el seu desig de reposar al vas dels seus passats, a Sant Martí de Llaneres; en tot cas, no consta cap regest que ho indiqui. Segurament Guiomar va declinar arriscar el trasllat de les despulles en un temps d'agitació civil com el que estaven vivint, i vint anys més tard, acabada la guerra, amb la família encara supervivent a l'exili, no seria possible satisfer l'última voluntat del pobre Dionís.

Maria de Margarit de Biure (1621-1674)

Finalment, el 1621 naixia Maria, amb quasi vint anys de diferència del seu germà gran. Batejada el 6 de febrer, se li van imposar els noms de Maria, Agnès, Guiomar, Isabel, Anna, Teresa, Joana, Rafela, fent-li de padrins el mateix germà gran i la seva tieta (de fet, tiastra) Mariàngela de Margarit de Vilanova.⁶²⁵ La influència de les dones Biure es palesa en els noms d'Agnès (Agnès de Cardona-Rocabertí de Sunyer) i de Guiomar (Guiomar de Biure de Montserrat); el d'Isabel degué ser per Isabel de Sunyer (mare de Felip de Margarit), i el d'Anna potser per Anna d'Almar, la seva tiastra, o tal volta per Anna de Montserrat, mare de Rafel de Biure.

624. AHA, *Vallespinosa*, òbits, 1600-1699, capsa 2, núm. 22.

625. ADG, *Sacramentals microfilmats de Castell d'Empordà*, Baptismes, 1589-1638, núm. 169. També a: <www.familysearch.org/eng/search/frameset_search>.

A Maria de Margarit de Biure la trobem l'agost de 1641 signant, junt amb el seu germà Josep, el contracte d'arrendament del molí de Castell d'Empordà a favor de Grau Cellers.⁶²⁶ El 7 de maig de 1644 es va casar,⁶²⁷ amb vint-i-tres anys, amb el militar Francesc Calbó de Gualbes (1617-1690), un dels més prestigiosos militars del seu temps, estret col·laborador i home de confiança de Josep de Margarit.⁶²⁸ Calbó tenia un germà gran, Josep, cavaller de Sant Joan, i un altre de petit, Pere († d. 1653), que fou canonge de la seu barcelonina i que durant la guerra dels Segadors va romandre a Castell d'Empordà; també quatre germanes, de les quals cal destacar Engràcia, perquè el 1637 es maridà amb el mestre de camp Antoni Cassador de Bolea, i també Jerònima, que ho féu el 1643 amb el donzell Rafel Antic.

Del matrimoni amb Calbó, Maria no va deixar descendència, i no en sabem altra cosa més que la data de la seva defunció, esdevinguda el 31 d'octubre de 1674.

Francesca

I encara ens deixàvem una filla, Francesca. Efectivament, als llibres d'òbits de Castell d'Empordà consta l'enterrament, novena i cap d'any d'una donzella filla de Felip de Margarit i Beatriu, de nom Francesca. Era el 16 d'abril de 1630,⁶²⁹ i el fet que fos donzella i se li fes enterrament, novena i cap d'any, indica que havia fet ja la primera comunió i que podia ser una joveneta adolescent. Com que els naixements dels seus germans van ser tan seguits, ens inclinem a suposar que aquesta Francesca degué néixer després de Dionís, cap al 1616-1618, tenint en morir uns dotze o catorze anys, i ho devia fer fora de Castell d'Empordà, altrament el seu bateig hauria estat convenientment registrat als llibres sacramentals de Sant Martí de Llaneres.

BEATRIU DE BIURE DE VILANOVA (v. 1580-1641)

L'esposa de Felip de Margarit de Sunyer era la filla gran de Jerònima de Vilanova i del seu primer marit, Joan de Biure de Castellvell. Podia haver nascut al voltant del 1580. Des de 1591, la seva mare tingué

626. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 11, notari Damià Ballester, 1641-1646, f. 14-15.

627. Signant els capítols matrimonials a la notaria de Pere Pau Vives. LAZERME [1975-1977] II, 316.

628. Per esbossar la seva biografia, es pot consultar: NGBD, v, 444, i CAPEILLE [1978] 96.

629. ADG, *Sacramentals microfilmats de Castell d'Empordà*, Baptismes, 1589-1638, núm. 195 (de la part dels òbits).

un nou espòs, Leandre de Margarit, que es féu càrrec de la mainada de la seva esposa i assumí, com hem vist, tots els seus assumptes familiars, judicials i patrimonials. El més urgent tenia a veure amb 592 lliures que Jerònima de Vilanova havia lliurat al seu procurador Rafel Moner, el qual a Barcelona estant li portava alguna causa judicial (ens imaginem que la causa a través de la qual Joan de Biure reclamava l'herència Biure de Sant Jordi Desvalls). Cent setanta-set d'aquestes lliures havien estat esmerçades en una cinta d'or per a Beatriu; de la resta, no se'n podia donar compte. Moner havia mort cap a l'octubre de 1603 i els seus marmessors arribaren a una entesa amb Leandre de Margarit, entesa que es va materialitzar en la concòrdia de 9 de novembre de 1604: les pubilles Biure Vilanova rebrien 306 lliures i renunciaven a la resta.⁶³⁰

Hereva de la rica fembra

Com hem vist, Beatriu es casà amb Felip de Margarit el 1601 i al llarg dels següents vint anys li donà deu fills. Beatriu era la peça que faltava a Felip de Margarit per aconseguir perfilar un trencaclosques patrimonial en el qual poder quedar-se amb tot, i els seus germanastres amb el menys possible, ajustant-se al màxim als cànons de l'hereuatge. Un pas important dins d'aquest procés va esdevenir-se l'any 1623, quan va morir Jerònima de Vilanova Desvern i pel seu darrer testament del 25 de març de 1613 feia hereva universal la filla Beatriu. Curiosament, i per una raó que desconeixem, el testament no va ser obert i publicat fins l'11 de setembre de 1627.⁶³¹ Com fos, hem de pensar que, juntament amb el dot de quatre mil lliures, Beatriu heretava l'extens patrimoni dels Vilanova-Desvern i es convertia en el que havia estat la mare, una rica pubilla. Tres anys més tard, el 8 de desembre de 1630, a mas Bruguera estant, Beatriu atorgà procura universal i absoluta al seu marit.⁶³² La dita procura incloïa tots els masos, masies, molins, censos, fruits, rèdits, delmes, primícies i lleudes que percebés, tant a Girona com a fora.

630. AHCb, *Patrimonial*, sèrie III, llig. 8, camisa núm. 1.

631. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 8, notari Joan Alamany, 1618-1638, f. 129v-130 i [131]-132. L'havia protocol·litzat Joan Alemany, notari de la Bisbal, regent de les escriptures castellempordaneses, el qual, no se'ns acut per quina raó, va ocultar o ometre (o tal volta extraviar?) el document fins a catorze anys més tard. En la concòrdia de 1625 consignaven que Jerònima havia mort intestada...

632. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 8, notari Joan Alamany, 1618-1638, f. [131]-132. Abans d'aquesta data, li hauria atorgat procures ocasionals, com la que exhibia el 9 de gener del mateix 1630 per ser investit pel batlle general de la lleuda de Girona. *Especulo...*, f. 661-662.

Senyora de Castell d'Empordà per tenuta

Un cop vidua, Beatriu de Biure de Vilanova es lliurà a una intensa activitat per tal de protegir, mantenir i acréixer el patrimoni seu i dels Margarit, per passar-lo a un únic hereu, el fill gran Josep. Beatriu es convertí en la primera baronessa de Castell d'Empordà, com a tinentària del patrimoni Margarit de fet, una de les dues que hi va haver (l'altra fou Rafela de Negrell de Bas), ja que generalment els membres barons eren els que enviudaven i no a l'inrevés. Un document del 29 de desembre de 1632 (mostra de tants d'altres...) la intitulava: "Usu-fructuaria hypotecaria hereditate et bonis dicti quondam viri nostri pro nostris dote sponsalicio et aliis juribus nostris juxta scriptam antiqua que lauda litem consuetudinem Barchinone constitutionem que Cathaloniae generalem perpiniani editam...".⁶³³

En aquesta qualitat féu i desféu, actuà als tribunals i exercí jurisdicció, alguna vegada, juntament amb el fill Josep, aquest, en qualitat de "tempore nuptiarum hereditate..." (hereu declarat als capítols matrimonials). El 21 de març de 1633 introduí causa contra Joan Lavèrnia, notari d'Amer, ja hem dit que en defensa del monopoli notarial que la família tenia en aquella vila.⁶³⁴ El 4 de desembre de 1633 consentia en un traspàs relatiu a una peça de terra d'una vessana, i anteriorment, el 29 de desembre de 1632, havia confirmat una venda feta pels mateixos actors, senyors útils del mas Gros de Vulpellac.⁶³⁵ El 5 de març de 1638, juntament amb el seu fill Josep, arrendava la batllia de sac de "Vallis",⁶³⁶ per sis anys, a Pau Quer Palou, notari, per setanta-cinc lliures. L'endemà mateix, nomenava Joan Berenguer, de la Bisbal, procurador fiscal de la cúria de Castell d'Empordà i de Pelacalç.⁶³⁷ Són aquests els més genuïns actes d'exercici de jurisdicció que hi pot haver. Encara n'hi hauria un de major i més clar, tot just el següent dia 7. A més de nomenar procurador general "cum libera generali et plenissima administratio super omnibus et singulis bonis..." el fill Josep, Beatriu rebia el sagrament i homenatge dels seus vassalls castellempordanesos.⁶³⁸ No se'ns escapa que aquests tres últims actes van anar seguits d'un dia per l'altre, i que darrere de tots ells hi devia

633. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 8, notari Joan Alamany, 1618-1638, f. 265.

634. *Notícia de tots los plets...*, p. 41.

635. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 8, notari Joan Alamany, 1618-1638, f. 265v-267 i 265. Joan Comas Gros i el seu fill Joan Josep Comas venien a Antoni Vidal, pagès de Castell d'Empordà, el dret de redempció d'una peça de terra dita la Closa, per cinquanta lliures; la venda original havia estat de dues-centes lliures (10 de setembre de 1632).

636. Entenem de la vall d'Amer.

637. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 10, notari Jaume Rafí, 1638-1640, f. 2v-3 i 4v-5.

638. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 10, notari Jaume Rafí, 1638-1640, f. 5-5v i 8.

haver Josep de Margarit, que vivia ben lluny i que tal volta aprofitava una curta estada a l'Empordà per ordenar els assumptes familiars. S'hi degué estar uns dies més, ja que el 14 de març següent, els dos apareixen com a titulars d'una venda a Joan Ferrarós, botiguer de llana de Sant Pere Pescador, de dues peces de terra que sumaven tres vessanes i un quart, pel preu de disset lliures.⁶³⁹ És possible que volguessin desfer-se d'aquesta petita propietat envoltada de terres dels Caramany, possiblement per evitar topar amb aquests.

Des d'aleshores, veiem Beatriu prosseguir la tasca del seu marit quant a la venda de gra a canvi de debitoris. N'acumulà una bona col·lecció.

DEBITORIS O REONEIXEMENTS DE DEUTE PER ADQUISICIÓ DE GRA
SIGNATS PER BEATRIU DE BIURE

<i>Data</i>	<i>Deutor</i>	<i>Gra</i> <i>(en quarteres)</i>	<i>Deute</i> <i>(en lliures i sous)</i>	<i>Sous</i> <i>per</i> <i>quartera</i>
28-03-1638	Grau Pericay	8 (4 b. + 4 m.)	19 ll., 4 s.	48
30-03-1638	Francesc Martí, pagès	4 b.	9 ll., 12 s.	48
06-04-1638	Pere Soler, pagès de Ruplà	7 (5 b. + 2 m.)	16 ll., 6 s.	[48]
08-04-1638	Miquel Rabella Gallart, pagès, i Jerònima, esposa, de Vulpellac	2 b.	4 ll., 16 s.	48
08-04-1638	Miquel i Salví Manselló, pare i fill, pagesos del mas Sort de Torroella de Montgrí	5 (4 b. + 1 m.)	12 ll.	[48]
25-04-1638	Antoni Illa, Miquel Gelis i Antoni Puig, pagesos de Santa Llogaia	28 b.	67 ll., 4 s.	48
pr.-05-1638	Montserrat Gibert	2 (1 b. + 1 m.)	4 ll., 16 s.	[48]
08-05-1638	Jeroni Castellar, pagès de Madremanya i Joan Torres, rector d'Ullastret	1,5 b.	3 ll., 15 s.	48
17-05-1638	Jaume Mascarós, pagès de Corçà	3 b.	7 ll., 4 s.	[48]
18-05-1638	Joan Gispert Ballet	5 (b. + m.)	12 ll.	[48]
pr.-06-1638	N. N., de Fonolleres	3	—	—

639. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 10, notari Jaume Rafí, 1638-1640, f. 11v-13. Una de les peces "aratoria" era a la partida "Girdó", i l'altra a "la trancada de'n Massoni". Totes afrontaven per un costat o altre amb terres dels Caramany, amos del poble. Un dels testimonis era el donzell de Torroella de Montgrí Galceran Corts de Camós.

<i>Data</i>	<i>Deutor</i>	<i>Gra</i> (en quarteres)	<i>Deute</i> (en lliures i sous)	<i>Sous per quartera</i>
05-06-1638	Miquel Saumnia, pagès de Ventalló	3 (1,5 b. + 1,5 m.)	7 ll., 4 s.	[48]
03-10-1638	Jacint Nabó, notari de Rupia	—	60 ll.	—
12-04-1641	Montserrat Gibert, paraire de Vulpellac	4	8 ll.	45
Totals		75,5 (56,5 b. + 12 m.)	232 ll., 1 s.	48

Font: elaboració pròpia a partir d'AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 10, notari Jaume Rafi, 1638-1640, f. 13v; 14; 14v; 14v-15 i 16v; 16v-17; 20-20v; 25v-26; 26; 27; 27v; 33; 45v-46v i 47; núm. 11, notari Damià Ballester, 1641-1646, f. 2-2v.

* En claudàtors, les xifres deduïdes.

Els tres anys que tenim documentats els actes de debits al seu favor, sumen un total de més de 230 lliures, comptant, és clar, que el debitori del 3 d'octubre de 1638 fou per una venda de gra, com suposem. L'alt preu al qual mantenia la venda del seu gra vindria imposada, tal volta, per la guerra declarada que des de 1635 hi havia contra la monarquia francesa, una guerra que comportà la recíproca confiscació de béns de súbdits enemics a banda i banda dels Pirineus, i el tancament de les fronteres mercantils. Si a això hi afegim que continuava escampada l'epidèmia al nord del país, provocada per la perenne estada de l'exèrcit reial, tenim sens dubte una situació de crisi que explica el manteniment d'aquest elevats preus de 48 sous per quartera.

Ens permetem un breu incís per tal d'assenyalar el fet habitual que entre els testimonis dels actes de debit solien trobar-s'hi domèstics de Beatriu de Biure, com ara Antoni Tixer o Joan Laparra ("de familia dicte nobilis dompne..."), el procurador Navarro o el fill Dionís; també amics, com el prevere Joan Torres, o els Corts de Camós, de Torroella de Montgrí (Galceran i Celdoni). Aquest reduït grup d'íntims van signar com a testimonis en un 95% dels actes.

El 29 d'abril de 1638 i també el 28 de maig següent, Beatriu nomenava procurador seu el notari reial de Barcelona Joan Estalella.⁶⁴⁰ Ens imaginem que mantindria la procuradoria general a favor del seu fill, i que Estalella s'ocuparia d'un parell de tràmits concrets, enutjosos i que només es podien efectuar a la capital estant. També podria ser que la dita procuradoria estigués directament relacionada amb la greu malaltia que justament llavors patia Beatriu, i que li impedia viatjar.

⁶⁴⁰ AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 10, notari Jaume Rafi, 1638-1640, f. 22 i 27v-28v.

Comptem amb el testimoni excepcional que ens aporta l'informe (un escrit solt de cal·ligrafia malgirbada) del metge que la va atendre, el doctor Antoni Prats,⁶⁴¹ que va ser cridat expressament aquell dia 28 de maig, i que la trobà sense enteniment, tremolosa, amb convulsions i escopint sang: "Y com esta senyora sia vella, apretada de molts treballs, molt després a esta part, vint lo estat particular tan apretada de affectas he aconsellat no-s posàs en camí, perquè havia de ser ab grandíssim perill de sa vida...". Tan malament la veien, que van cridar el notari Rafí, regent de la notaria de Castell d'Empordà.⁶⁴² Però no era la seva hora, i Beatriu se'n sortí, malgrat tot.

La fi

Del 29 de maig de 1638, o sigui mentre Beatriu estava greument malalta, consta l'acte de nomenament de nuncis, procurador fiscal i corredors públics de la cúria baronial castellempordanesa que féu juntament amb els seu fill Josep.⁶⁴³ Entenem que aquest s'hi havia desplaçat per acompanyar la mare en la seva malaltia, i que aprofitava per formalitzar algunes gestions (i exercir jurisdicció en nom d'ella). Pensem que, aleshores, se la degueren emportar a Vallespinosa per cuidar-la de més de prop. Ja no devia ser a Castell d'Empordà a principis de juny, perquè el 9 d'aquest mes consta una procura que Beatriu fa, sola, a favor de Narcís Torres, ferrer de Madremanya, perquè cobrés en nom seu censals, censos, rèdits i violaris.⁶⁴⁴

El 4 d'agost següent, ja devia estar del tot recuperada, perquè es trobava a Barcelona a casa del notari Anton Joan Fita, signant, juntament amb els seus fills Josep i Dionís, la venda d'un censal de tres mil lliures a favor de la filla Agnès, esposa del comte de Vallfogona, a compte de les lligítimes i altres drets que li poguessin competir en l'herència dels pares.⁶⁴⁵ Havia ben casat dos dels seus fills, i encara se n'hi casaria una altra, la petita de tots, Maria, però ella ja no ho veuria. El 10 d'octubre següent, naixia en aquella baronia la més petita de les filles de Josep de Margarit, el qual li imposava el nom de la

641. Prats apareix posteriorment (7 de juny següent) en un àpoca que li signen Beatriu i el seu fill Josep. Era de la Bisbal i "legitime administratori fr... impuber et filio nostri...". AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 10, notari Jaume Rafí, 1638-1640, f. 33v.

642. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 10, notari Jaume Rafí, 1638-1640, full solt i f. 29v, "que solite habitationis in castrum predictorum presents a continue morbo laborans me requisit quatenus domum predictam solite habitationis dicto Dr. Prats, me conferens et presents conficerea...".

643. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 10, notari Jaume Rafí, 1638-1640, f. 28v.

644. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 10, notari Jaume Rafí, 1638-1640, f. 51-52.

645. *Especulo...*, f. 316 i 488-489.

seva mare, Beatriu. Potser l'estava honorant a causa de la seva estada amb ells. A Vallespinosa hi era segur el 10 de març de 1639, quan des d'allí protocol·litzava les signatures per al nomenament d'oficials de capbreuació, a través del rector Pere Bages, que les portà al regent de la notaria Jaume Rafí garantint-li la seva autenticitat. L'últim acte a nom seu fou un altre debitori de venda de gra, de 12 d'abril de 1641, que recollí a Castell d'Empordà el seu procurador Navarro, constant ella com a absent.⁶⁴⁶

Beatriu de Biure de Vilanova va morir a Vallespinosa el 29 d'abril de 1641 (a temps de no sofrir la mort del seu fill Dionís, només uns cinc mesos més tard), i fou enterrada a l'església parroquial dos dies després. Se li van fer tres misses amb cant d'orgue i hi assistiren quaranta-quatre sacerdots que van cobrar a raó de sis rals cada un.⁶⁴⁷ Tot un enterrament, digne de la gran senyora que devia ser.

Pere Pau Navarro, procurador fidel

Ja hem vist com Leandre de Margarit fou el primer membre de la família del qual tenim constància documental que va usar procuradors. Felip de Margarit sembla que s'ocupà personalment dels seus assumptes, llevat dels darrers anys, ja que l'1 de juliol de 1627 expedí procura a favor del prevere Joan Torres, sagristà de Sant Martí de Llaneres, i ho tornà a fer el 6 de novembre de 1629, per tal que prenguéssin possessió d'unes peces de terra comprades al terme; vers finals de setembre de 1630, n'expedia una altra a favor de Pau Fontanet, serraller, i de Ramon Ricart, mestre de cases de Castelló d'Empúries, segurament per cobrar pensions censals.⁶⁴⁸ La seva vídua Beatriu és qui començà a usar procuradors amb una certa freqüència. Sense comptar les procures universals fetes al seu marit Felip (8 de desembre de 1630) i al seu fill Josep (7 de març de 1638), respectivament, també hem vist que n'havia fet al notari Joan Estalella, de Barcelona (29 d'abril de 1638), i al ferrer Narcís Torras (9 de juny de 1638). Però abans que a aquests dos últims, n'havia fet una altra amb data 26 d'agost de 1635 a favor de Pere Pau Navarro.⁶⁴⁹

Efectivament, Pere Pau Navarro rebé les liquidacions d'alguns dels deutors per venda de gra abans relacionats, concretament els de

646. *Especulo...*, f. 223-224; AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 10, notari Jaume Rafí, 1638-1640, f. 76v-77 i núm. 11, notari Damià Ballester, 1641-1646, f. 2-2v.

647. AHA, *Vallespinosa*, 1600-1699, capsa 2, núm. 22, òbits.

648. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 8, notari Joan Alamany, 1618-1638, f. 15v-16v, 109-109v i 160v.

649. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 10, notari Jaume Rafí, 1638-1640, s. f.

Francesc Martí (el 24 de setembre de 1638), el de Montserrat Gibert (el 27 de febrer de 1639), o el de Grau Pericay (el 12 de setembre de 1639). És també ell qui, a partir de la segona meitat de 1638, sembla encarregar-se de Castell d'Empordà. Consigna un dèbit de seixanta lliures el 3 d'octubre d'aquell any, i un altre el 12 d'abril de 1641, tots dos en nom de la seva senyora.⁶⁵⁰ Quan la dinàmica bèl·lica i política apartà Josep de Margarit de l'esfera privada en la qual fins a aquell moment es movia, el baró de Castell d'Empordà hi va deixar dos delegats, l'un el prevere Lluís García, que li gestionà els arrendaments dels drets senyorials, i l'altre Navarro, que féu el mateix amb l'explotació agrícola del terme. El segon dia de 1646 li expedí procura àmpliament, autoritzant-lo a percebre rèdits, tasques i altres drets senyorials, a cobrar tota mena de pensions, censos, censals o lloguers, i a fer-ne les correspondents èpoques i definicions. Navarro va ser qui signà els contractes d'arrendament de Castell d'Empordà del 24 d'agost de 1642; del molí, del 15 de febrer de 1646, i de mas Comas, el 24 de desembre de 1648.⁶⁵¹

Pere Pau Navarro era un negociant de Benifallet, fill d'Antoni Joan i d'Àngela, que habitava a Castell d'Empordà, on, a més de procurador, fou el majordom de Josep de Margarit. El 25 d'abril de 1651, malalt, testà a Castell d'Empordà, deixant hereus uns parents llunyans, puix no havia deixat fills de la seva dona Elisabet.⁶⁵² Degué morir poc després, ja que el contracte d'arrendament del 9 de juliol següent⁶⁵³ ja el va gestionar un altre procurador, Vicenç de Margarit, germà del baró.

650. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 10, notari Jaume Rafí, 1638-1640, f. 45v-46v i 47; núm. 11, notari Damià Ballester, 1641-1646, f. 2-2v.

651. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 11, notari Damià Ballester, 1641-1646, f. 44v-47v i 186v-188 i núm. 2, notari Joan Pau Thió, 1647-1653, s. f.

652. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 11, notari Damià Ballester, 1641-1646, f. 184v-186v; i núm. 2, s. f.

653. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 2, notari Joan Pau Thió, 1647-1653, s. f.

ELS MARGARIT DEL SEGLE XVII

Els Margarit es rellancen com a llinatge hegemònic a partir del segle XVII, i ho fan, en part, per un fet amb el qual veuran doblat i més el seu patrimoni, l'entroncament amb la casa de Biure, no la d'Empordà, senyora de la malaguanyada baronia de Sant Jordi Desvalls, sinó la de la Conca de Barberà, on senyorejaven diversos llocs. Efectivament, el 1620 Josep de Margarit de Biure, fill de Felip de Margarit i de Beatriu de Biure es casà amb Maria de Biure de Cardona-Rocabertí, filla de Rafel-Joan de Biure de Montserrat i d'Agnès de Cardona-Rocabertí Sunyer. Aquest és, possiblement, un dels fets més crucials de tota l'evolució històrica del llinatge, fins al punt que d'ençà de l'entroncament avantposarien el cognom Biure al de Margarit, i respecte de l'Empordà esdevindrien barons absentistes, molt abans de l'exili al Rosselló. Val, doncs, la pena entrar a fons en el coneixement de la família Biure i de les jurisdiccions i béns que posseïen abans del susdit entroncament.

Però abans preguntem-nos com va ser que una família focalitzada a l'Empordà acabà emparentant amb una altra de les comarques de Tarragona. Fins aquell 26 de juny de 1620 en què Josep de Margarit capitulava matrimonialment amb Maria de Biure, Margarits i Biures s'havien relacionat, primer escadusserament, després cada cop més habitualment. Es podria dir que els Biure entraren en contacte amb els Margarit d'ençà del segon enllaç entre Leandre de Margarit i Jerònima de Vilanova, aquell llunyà 1591. Recordem que el primer marit de Jerònima, i pare de les seves filles (que després ho foren, polítiques, de Leandre) era un Biure de la Conca de Barberà, el dissortat Joan de Biure de Castellvell. Això, sense deixar de considerar que és molt probable que, en vida, Leandre i Joan ja s'haguessin conegut i inclús establert amistat, ja que Leandre i Jerònima eren cosins i per tant

es coneixerien de petits; a més, Joan, per la categoria del seu càrrec militar a la capitania de Roses, devia relacionar-se amb els nobles de la comarca empordanesa, i els Margarit, llavors representats per Leandre, eren dels més influents.

Els lligams ja estaven fets i amb els anys s'anirien enfortint. El titular dels Biure vallespinencs era el 1591 un jovencell de vint-i-pocs anys, ardit i un tant eixelebrat que es convertiria en el més agressiu dels senyors bandolers de la Catalunya Nova del seu temps, en Rafel Joan de Biure de Montserrat. Mentre Leandre de Margarit acudia als tribunals i mantenia un estol d'advocats per protegir el seu patrimoni, Rafel de Biure mantenia, al costat dels seus advocats, un estol de fadrins armats fins a les dents; mentre Leandre solia dirimir les seves causes judicials amb concòrdies, Biure ho feia amb discòrdies, a trets d'arcabús, assaltant i sent assaltat, i amb enfrontaments directes contra sometents civils que solien acabar amb innocents víctimes mortals pel mig. Com van arribar a congeniar aquell parell? És quelcom difícil d'aventurar, però tot apunta que ho van fer. Al cap i a la fi, Leandre era el pare polític de les cosines de Rafel Joan, i ambdós participaven d'una dinàmica nobiliar exclusiva d'aquell temps i d'aquell país. Ens imaginem Rafel de Biure assistint a les noces de les cosines, i a més d'un bateig dels seus fills. El contacte segurament es va mantenir amb els anys. Més encara quan va conèixer i entaular amistat amb Rafel de Moner, fill. Rafel de Moner, pare, havia intervingut en la concòrdia de 1592 que liquidà les diferències amb els Moner sobre l'herència Llabià, i quan va morir, el 1603, exercia a Barcelona d'advocat i portava els litigis de les pubilles Biure. Fill seu devia ser el personatge homònim que, com veurem, el 13 de març de 1613 comprava la baronia de Preixens amb els diners de Rafel de Biure, i que pocs mesos més tard la hi transferia. En uns temps com aquells i amb persones com aquelles, era tot un mèrit poder confiar en un home de palla tan lleial.

Un altre fet circumstancial vingué a acostar posicions entre Margarits i Biures. El 1612 moria Galceran de Cardona-Rocabertí de Sunyer, el cunyat de Rafel de Biure, i ho feia sense deixar descendència, igual que havia passat amb tots els seus germans, llevat d'Agnès, l'esposa de Biure. Aquesta esdevingué la successora natural, i el 1613 entrà en possessió de la seva herència, entre els béns de la qual hi havia una casa al carrer Tremolet de Barcelona. Però aquesta branca borda dels Cardona ensenyoria Sant Mori, vila closa amb un imponent casalot de planta rectangular, pati central i torre adossada, a mig camí entre Girona i Figueres, al bell mig d'on els Margarit tenien, precisament, les possessions de l'herència Gallart. És possible que la baronia de Sant Mori estigués vinculada, perquè aparegué un cosí llunyà, agnat

(Miquel de Cardona-Rocabertí Raset), que la reclamà, oposant-se a Agnès. Rafel de Biure sortí en defensa abrandada dels drets de la seva muller, i no li van faltar valedors cadells, un dels quals fou un altre dels més reconeguts senyors bandolers, Lluís Descatllar, senyor de Sant Quirze de Besora, que aplegà tres-cents fadrins armats i ocupà Sant Mori. De seguida s'aixecà en bàndols tot l'Empordà, i encara que de banda de Biure es posaren tots els cadells de la família (Alexandre de Cartellà, baró de Folgons; Joan de Lanuça, etcètera), la vídua Maria de Raset, mare del pubill Miquel, va tenir de la seva tot el bo i millor dels nyerros vigatans: Carles de Vilademany, Antoni Vila-Savassona i Gaspar Prat.¹ Tots ells estaven emparentats per un costat o per un altre en la dilatada selva genealògica dels Cardona-Rocabertí. Segons Xavier Torres, "hi hagué, tot seguit, congregació de bandolers, i brega de «molts dies», pels voltants del castell de Sant Mori". El 1619 encara duraven els enfrontaments, però, amb el temps, la baronia santmorienca fou adjudicada al pubill Miquel de Cardona-Rocabertí de Raset.² En aquesta petita (o no tan petita) guerra internobiliar, els Margarit degueren donar suport al seu parent i amic, d'alguna o altra manera, especialment Josep de Margarit, llavors tal volta un jove impetuós i temerari. És l'explicació més plausible per la qual podem entendre que un home de les entranyes de Rafel de Biure s'afillés el jove castellempordanès i no només el volgués casar amb la filla, sinó confiar-li armes, cognoms, propietats i patrimoni. Evidentment, és una hipòtesi,³ ja que hi podien haver moltes altres explicacions.

Els Biure de la Conca de Barberà

UN LLINATGE ALTMEDIEVAL

La majoria de les nissagues nobles catalanes es poden documentar amb continuïtat des del segle XIII o XIV, però anteriorment només es poden citar alguns dels seus membres per separat, havent de recórrer a l'especulació per tal de relacionar-los genealògicament. Els Biure més antics es remunten a la segona meitat del segle XII, prevalent tres hipòtesis sobre els seus orígens. Una els vincularia a Biure d'Empor-

1. Vegeu TORRES [2008].

2. GÜELL [2007c] 77-78, i TORRES [1993] 231 n.29.

3. Amb més base, en tot cas, que la d'ANGLÈS [2002] 71, que es limitava a asseverar (sense cap prova que ho corroborés) que el jove Josep de Margarit "passava temporades a la baronia de Vallespinosa, propietat de Rafel de Biure, cosí segon de la seva mare", sense molestar-se a veure els complets arbres genealògics del seu company de miscel·lània (CARBONELL [2002]), on queda ben palès que Biure i la mare eren cosins i no cosins segons...

dà, d'on haurien sortit dues línies, la de la Conca de Barberà i la de Sant Jordi Desvalls. Una altra versió, potser més plausible, ens posaria sobre la pista d'un llinatge del mateix lloc de Biure (de Gaià). Una tercera hipòtesi els faria descendir dels Gurb-Queralt. Està documentat el 1181 un Bernat de Benviure que, juntament amb la seva dona Dolça, cedien als hospitalers la meitat del delme de Biure de Gaià; el 1191, un tal Arnau de Biure, fill de Jofre de Biure, jurava homenatge a Alfons I pel lloc de Biure. Sembla clara l'existència d'un llinatge que senyorejava Biure de Gaià i que adoptà com a cognom el topònim, com feien tants d'altres en aquesta època de formació dels comtats. Marià Carbonell, a qui seguim en el seu excel·lent treball sobre els barons de Vallespinosa,⁴ documenta diversos membres del llinatge repartits durant tot el segle XIII: Arnau de Biure, castlà de Biure, que el 1279 era nomenat marmessor dels fills de Sibil·la de Fiol, i el 1308 exercia de tutor d'Arnau de Vallverd, castlà de Vallverd; Galceran de Biure, que el 1307 era nomenat marmessor de Sibil·la de Queralt, esposa de Guillem de Santacoloma; Jofre de Biure, que el 1333 era ardiaca de Sant Fructuós de Tarragona; Pere de Biure, que el 1363 n'era canonge, o el més famós Arnau Ramon de Biure, abat de Sant Cugat, a qui occí Berenguer de Saltells el Nadal de 1350. No hi ha una genealogia ben definida d'aquests primers Biure, però sembla clar que aquest grapat hi van pertànyer, almenys l'últim, que morí en olor de mortificació i del qual els subsegüents Biure guardaven gelosament una relíquia.

L'estudi de Marià Carbonell descriu fil per randa el desenvolupament d'aquest llinatge, ben documentat i amb tant de detall que resultaria inútil insistir-hi i temerari fer-ne una síntesi que fàcilment podria ser interpretada en clau d'abús historiogràfic. Volem dir simplement que en l'arbre genealògic d'aquesta família, els genearques foren, des de finals del segle XIV, Bernat i Berenguer de Biure, fills de Bernat de Biure, castlà de Biure, amb la qual cosa es connecta amb els anteriors Biure castlans del mateix lloc. El llinatge segueix amb Ramon Berenguer de Biure de Castellví († 1421), fill de Bernat de Biure i de la seva segona esposa Elionor de Castellví, que morí jove deixant com a successor el fill Galceran de Biure de Castellví (s'havia casat amb la germana menor de la seva mare d'aquí que, pare i fill, duguessin els mateixos cognoms). Galceran es casà amb Violant d'Argençola de Llorac († v. 1499) i fou pare de Joan de Biure d'Argençola, que ho fou de Joan de Biure d'Elies († 1546), baró d'Aguilar, castlà de Vallverd i el primer senyor de Vallespinosa de la família. Germà seu fou Onofre de Biure d'Elies, canonge de Tarragona i vicari general de la seu (1543).

4. CARBONELL [2002] 30-31.

L'ascens del llinatge

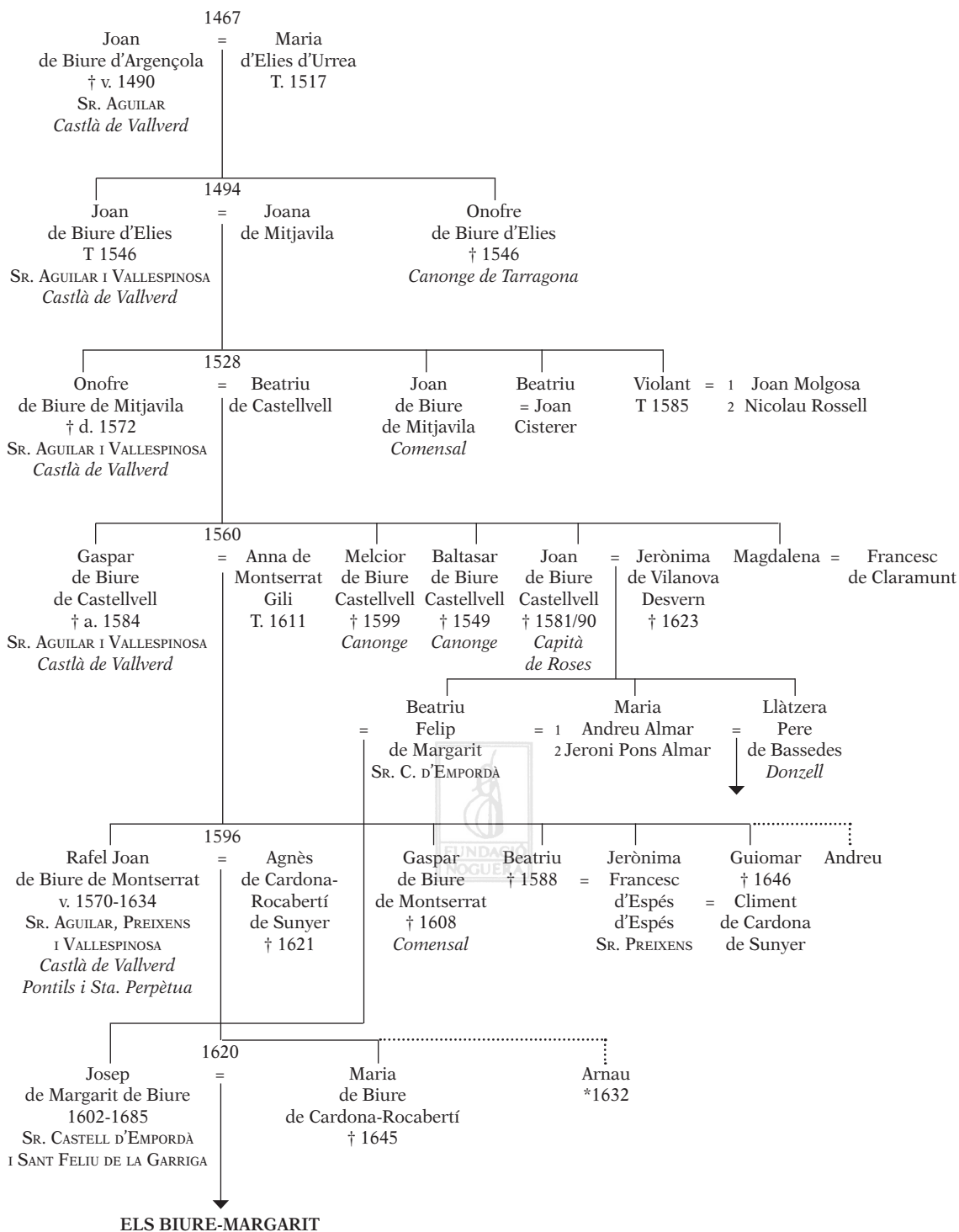
Vam apuntar fa poc temps⁵ que la riquesa i prosperitat d'aquesta família es devia bàsicament a dos fets diferencials. En primer lloc, a haver-se beneficiat de l'herència dels Urrea, ja que amb l'enllaç de Joan de Biure d'Argençola amb Maria d'Elies (1467), neboda de l'arquebisbe (-pirata) Pero de Urrea, els Biure van rebre deu mil sous de dot, i el novembre de 1490 el castell de Milà i el mas de Riba-roja, a més d'altres béns. Amb la seva venda, van poder comprar el senyoriu de Vallespinosa i una mansió al carrer dels Cavallers de Tarragona. En segon lloc, l'ascens econòmic dels Biure el devien a una sàvia política d'hereuatge. Diversos cabalers i/o secundogènits, la majoria altes dignitats eclesiàstiques (investides just a partir de l'enllaç amb els Elies), havien fet hereu el primogènit del seu germà gran, de manera que quan acumulaven béns i propietats, aquests revertien al successor, que engrandia patrimoni. En Joan de Biure d'Elies havia revertit, a més de la castlania de Vallverd (de què ja gaudien els diversos successors des del segle XIV), la torre de Seròs i la baronia d'Aguilar per donació el 1504 de l'oncle Andreu. En el seu hereu Onofre de Biure de Mitjavila, va revertir igualment l'herència del primer Biure canonge, l'oncle Onofre de Biure d'Elies, tresorer de la seu i vicari general de l'arquebisbe Doria, que li cedí els drets sobre la baronia d'Aguilar (1533).⁶ Finalment, en el nét d'aquest, Rafel Joan de Biure de Montserrat, van revertir les riques herències dels seus oncles canonges, Baltasar i Melcior de Biure de Castellvell, dels quals ja hem tingut ocasió de parlar quan ha calgut ressenyar el també oncle Joan de Biure de Castellvell, primer espòs de Jerònima de Vilanova, a qui ens ha abellit denominar el dissortat, per no haver pogut aconseguir mai l'herència de Sant Jordi Desvalls, malgrat la voluntat de la darrera testadora Diana de Torroella.

Per acabar-ho d'arrodonir, el pare de Rafel Joan, Gaspar de Biure de Castellvell, es casà amb una rica pubilla, Anna de Montserrat Gili, filla del mercader Francesc de Montserrat, un obscur negociant de l'àrea d'influència tarragonina, probablement pertanyent a una nissaga de noblesa antiga vinguda a menys, però amb una innata habilitat pels negocis que el van convertir en un dels homes més rics de Tarragona.⁷ Montserrat deixà en herència al seu nét Rafel Joan una col·lecció de censals considerable, fruit de més de trenta anys de treball usurer. Els que tenim localitzats amb el seu preu de propietat sumen

5. GÜELL [2007c] 47.

6. GÜELL [2007c] 49, i CARBONELL [2002] 36-38. Sobre aquest singular canonge, aquest autor s'hi estén apreciablement (p. 37).

7. Vegeu GÜELL [2007c] 56 n. 33.

11.189 lliures, però la nostra estimació és que el total podria arribar a unes 18.650 lliures, cosa que es tradueix en una renda de més de 930 lliures anuals en pensions censals.⁸

PATRIMONI DISPERS: LA CONCA, EL SEGRIÀ, SOLSONA, AGRAMUNT I TARRAGONA

Arribats en aquest punt, no ens queda més remei que resseguir el treball que vam publicar l'any 2007 sobre Rafel de Biure de Montserrat, en el qual exposàvem detalladament tot el patrimoni de la seva família (que serà el patrimoni dels Margarit) i ajudar-nos del ja citat treball de Marià Carbonell.⁹ Gairebé una tercera part dels límits de corregiment borbònic de Montblanc pertanyia als Biure. A la Conca, hi tenien el senyoriu de Vallespinosa, la mitja baronia de Vallverd i les carlanies de Pontils i Santa Perpètua de Gaià; al Segrià, extenses propietats a Seròs (la torre de Biure) i drets a Artesa de Segre, a Solsona, la baronia "composta" d'Aguilar, amb els llocs de Bancs, Catllarí, l'Hospital del Coll d'Olzina i Valielles, i els delmes de la Casa Nova de Valls, Montcalb i Sisquer; a Agramunt, el senyoriu de Preixens, Mijanell i la quadra de Gorga, i a Tarragona, manta propietats urbanes (no menys de tres mansions) i rústiques (un bon nombre de peces de terra d'horta i de vinya, en el bo i millor de l'horta local). Vegem-ho més de prop.

Vallespinosa

La vila i castell de Vallespinosa constituïa la baronia més gran del pastís Biure, el nucli del seu patrimoni i la seva residència habitual (alternant-la amb la mansió del carrer dels Cavallers de Tarragona). Havia estat creada el 1357 per Pere III a favor d'Arnau de Cervelló.¹⁰ Dels Cervelló passà als Caramany i dels Caramany als Armengol,¹¹ fins que el 1526 Joan de Biure d'Elies la va adquirir per 47.000 sous. A mitjan segle XVI li podem estimar una població de 250 vassalls (juntament

8. Vegeu a l'annex el quadre de censals comprats per Francesc de Montserrat i la seva filla Anna de Montserrat Gili. Són un total de vuitanta-cinc, en cinquanta-un dels quals ens consta el preu en propietat, i sumen 11.189 lliures. Per als trenta-quatre restants, hem assenyalat un preu mitjà extret de la mitjana dels cinquanta-un (219,39 lliures) i en sumar-los ens ha donat 7.459 lliures. La suma d'ambdues xifres (11.189 + 7.459) és la que ens fa estimar un import total en censals de 18.648 lliures.

9. GÜELL [2007c] 49-60, i CARBONELL [2002] 30-40.

10. *L'Espectulo...*, f. 799 i 109, registava la possessió de la jurisdicció civil i criminal del lloc a favor d'Arnau de Cervelló, el 17 de maig de 1357, i també l'època de set mil sous del tresorer reial pel pagament d'aquestes jurisdiccions quatre anys abans (23 de maig de 1353). Cf. les donacions del lloc que són anteriors a aquesta data i que registra: NEGRE [1974] 238-240.

11. Vegeu NEGRE [1974], i CARBONELL [2002].

amb els agregats de Santa Perpètua, Biure, Pontils i Vallverd). Pocs anys després de la seva adquisició, els Biure ja van haver d'enfrontar-se judicialment per la seva causa. Va ser amb motiu dels límits jurisdiccionals de la baronia en la part que tocava a Salmella, propietat dels Armengol. El punt central de la disputa era una partida de terra anomenada la Font de na Constança, i quan ja eren a les portes dels tribunals, intervingué un experimentat magistrat, Jeroni Dalmau, que féu de mitjancer entre les parts i les concordà (2 de març de 1538): hom declarava que la Font de na Constança queia dins dels límits de la baronia de Vallespinosa, però els Biures atorgaven la servitud i l'empriu de prendre l'aigua a tots dos termes, i es comprometien a participar en la construcció d'una baixada d'aigua, a comunes despeses, amb bassa i abeurador on podria abeurar el bestiar (no en canvi de la font del seu propietari Joan Prunera). Les parts van acordar igualment fer fitar els dos termes, cosa que no van complir, fet que va provocar noves disputes, aquest cop per la partida de terra de Comaverd, al bell mig entre les dues baronies, el 1568, amb Gaspar de Biure de Castellvell, i el 1581 amb el propi Rafel de Biure.¹²

El 27 de setembre de 1588 la vídua Anna de Montserrat i el seu fill Rafel de Biure, usufructuària i senyor de Vallespinosa, respectivament, van arrendar per quatre anys a Joan Mateu, del Cogull: la meitat dels delmes, redelmes i censos, les terres del castell i la meitat de tots els fruits de Vallespinosa i de Vallverd, pel preu de 860 lliures (215 lliures anuals). Entre 1589 i 1593, el batlle i els particulars de la baronia van determinar l'establiment d'una botiga de blat. No va ser l'única reforma que va dur a terme Rafel de Biure. Entre el gener de 1589 i l'abril de 1591, contractà obrers per enderrocar una tàpia i un mur vells i reconstruir-los amb fang, guix i argamassa, i el maig de l'any següent contractà el mestre de cases Bernat Ferrer per adobar un parell de cambres i unes parets que, a més, havia d'emblanquinar; també havia de tapar forats, obrir tres finestres i fixar dues portes, etcètera, tot per setze lliures.¹³ Com tindrem ocasió de veure, la baronia va ser confiscada per la Corona hispànica el 1652, amb la caiguda de Barcelona. Felip IV inclús la va concedir a un altre baró, Miquel de Ramon, que la posseí fins acabada la contesa. Llavors, i d'acord amb els pactes de devolucions estipulats a la Pau dels Pirineus, la baronia retornà als Margarit. A la segona meitat del segle XVII, Josep de Margarit valorava

12. AHCB, *Patrimonial*, III, lligall 23. Aquest llarg plet per Comaverd, que es reproduí al segle XVIII amb els Margarit de Perpinyà, ha estat objecte d'un acurat article a GÜELL [2009a].

13. AHA, *Vallespinosa*, capsa 1, núm. x i núm. 3a, 1584-1594.

les rendes d'aquest conglomerat feudal en més de 4.500 lliures anuals, una valoració inflada perquè Margarit l'incloïa en un memorial que el 1653 elevà al rei de França amb l'esperança que el rescabals de la seva pèrdua.¹⁴ La veritat és que a finals del segle XVI no en treien més d'un centenar de lliures l'any; el 1612, la van arrendar per 125 lliures anuals, però el 1655, tot seguit del col·lapse militar i de la cruenta pandèmia que assolà el país, en van arrendar la meitat (reservant-se castell, quadra, molí, hort i avellaners) per trenta lliures més disset quarteres de blat i vint-i-cinc càrregues de fems. La baronia valia molt més, i ho va demostrar. L'arrendament signat el 2 de maig de 1698 incloïa les baronies de Vallespinosa i Vallverd, i també les carlanies de Pontils i de Santa Perpètua, i era per quatre anys i pel preu de 2.430 lliures (607 anuals).¹⁵

En el compte dels rèdits vallespinosencs el 1831, sumava 533 lliures brutes, però pagades les despeses de collita, sou dels masovers i impostos municipals, quedaven per tres-centes lliures netes.¹⁶ Per un compte de finals de 1833, detallat i sistematitzat,¹⁷ sabem que les terres de les baronies de la Conca de Barberà (Vallespinosa, Vallverd, Pontils i Santa Perpètua de Gaià) podien produir anualment: blat i mestall (35 quarteres), sègol (44), ordi (43), civada (21), espelta (13) i llegums (17). També disset càrregues de vi (vuit i mig Vallespinosa, quatre i mig Vallverd i quatre Pontils i Santa Perpètua). El rector vallespinosenc Ramon Llorach era qui rebia la data dels fruits produïts del col·lector; també cobrava cinc lliures, sis sous del cànem produït a la baronia i quatre lliures, catorze sous de les ovelles, més sis gallines de Vallverd. El valor de mercat de tots aquests productes era de 621 lliures, 17 sous. El compte de l'any següent (1834) va pujar a 844 lliures, 15 sous. S'havia produït: blat i mestall (44 quarteres), sègol (30), ordi (74), civada (21), espelta (16) i llegums (39), més disset càrregues de vi.

Marià Carbonell trobà un informe sobre l'estat dels béns dels Bon al Principat (finals del segle XVIII), i reproduïx un comentari en francès, força explícit, sobre Vallespinosa: "presque demouli l'ancien

14. PASQUIER [1924] 20.

15. L'arrendatari era Miquel Borràs, pagès del Pla, i en la formalització del contracte hi van intervenir els notaris Joan Fondera Collferrer, de Castell d'Empordà, i Carles Rovira, de Perpinyà. AHCB, *Patrimonial*, sèrie III, lligall 20-A.

16. CARBONELL [2002] 58.

17. "Cuenta general de lo que han producido en el año de 1833 los granos de las rentas que el señor marqués de Aguilar posehe en Vallespinosa, Vallvert, Pontils y Santa Perpetua, a saber". AHCB, *Patrimonial*, sèrie III, lligall 26. El document es basava en un informe del col·lector Josep Codina.

chateau y de nul utilité [...] y du coté du vilage ce trouve una petite chapelle devasté”.¹⁸ “Demouli”, “ancien”, “nul utilité” i “devasté”, són termes que, tot i escrits en francès, impressionen.

Vallverd

El feu més antic que posseïen els Biure era Vallverd, i no resulta fàcil sintetitzar en un paràgraf quasi cinc-cents anys d'evolució. La creació de la baronia es remuntava al 1191, quan Alfons I en va fer donació a Valgenci Roger de Conques (parcial, ja que es va retenir la jurisdicció plena —l'homicidi—, un quart del delme i la meitat dels censos i quèstia).¹⁹ La baronia va canviar de mans sovint, en poc temps. De Conques passà a Guillem d'Aguiló, i d'aquest, per venda de 1199, a Bernat de Fillol. A Fillol el succeí un fill homònim, i a aquest, una filla, Sibil·la, que es casà amb Guillem de Vallverd. El fill, Guillem de Vallverd de Fillol es casà amb Elvira de Bànyols i foren avis de la pubilla Elvira (filla d'Arnau de Vallverd i d'Elisenda —o Constança—). La tal pubilla es maridà primer amb Galceran Sa Bleda (1340), i un cop vídua repetí amb Ramon de Montfalcó (1350) i amb Dalmau de Verdú (1356). Ja en edat avançada, es casà en últimes noces i per conveniència amb Bernat de Biure, al capdamunt de l'arbre genealògic familiar. Elvira de Vallverd, li deixà la castlania de Vallverd, i Bernat fou investit pels hospitalers (era feu de l'orde de Sant Joan) el 1388. Els primers anys, la nova castlania fou moneda de canvi per aturar les esclavissades econòmiques familiars, així la van pignorar el 1410 obligats com estaven per dos censals al germà Berenguer de Biure; el 1418 la seva vídua Elionor de Castellví la venia al dit cunyat Berenguer. Aquest morí en edat molt avançada, i deixà únicament dues filles, cosa per la qual en el seu testament de 1441 féu hereu el seu besnebot Galceran de Biure de Castellví, de qui per línia agnada arribà dos-cents cinquanta anys més tard fins a Rafel Joan de Biure.

Vers 1596 a Rafel de Biure li va abellir considerar que no tan solament era castlà de Vallverd, ni només tenia la senyoria civil del lloc, sinó que tenia la plena senyoria, mer i mixt imperi, cosa que, lògicament, xocà amb l'orde de Sant Joan de Jerusalem, titulars de l'alta jurisdicció, la criminal, la que de fet comptava. Biure donà ordres als seus oficials perquè obrissin una presó a Vallverd, i el 1609 hi anà i

18. CARBONELL [2002] 58. Trobà l'informe en un dels lligalls (el núm. 41) de la sèrie III de Patrimonial de l'AHCB, que han estat retirats posteriorment de consulta.

19. Cf. *Especulo...*, f. 513, que esmenta que la venda va ser “ab tots sos drets y pertinències”.

forçà els naturals a retre-li homenatge com a baró de la plena senyoria vallverdina.²⁰ La plana major del l'orde santjoanista era tota nyerra (Miquel d'Alentorn —prior—, Miquel de Sentmenat —nebot—, Galceran Turell —comanador de Barberà—, Miquel de Calders —senyor de Segur—, etcètera) i no va dubtar a encetar una contesa internobiliar de greus conseqüències per tal de castigar la gosadia de Biure. Van contractar les quadrilles del famós bandoler Miquel Morell, el qual aplegà una petita host i intentà assaltar Vallespinosa. Els defensors reeixiren a repel·lir l'assalt, mal que molts d'ells foren ferits. Els atacants talaren l'horta i calaren foc a “unes seixanta quarteres de blat batut i net, moltes garberes a punt de batre i els pallers i la pallissa. El foc era tan gros que les flames pogueren veure's des de moltes llegües lluny d'allà”.²¹ L'agressió va tenir conseqüències. Biure ho va denunciar judicialment i la Reial Audiència segrestà les comandes de Barberà i de Vallfogona inculpades d'acollir i d'encobrir bandolers, tot iniciant-se gestions amb Malta per tal que castigues el seu prior a Catalunya. El conflicte, tanmateix, estava encetat i no s'acabà pas aquí. Durant els pròxims set anys es van esdevenir accions i agressions d'un bàndol contra l'altre, captures de vassalls, imposició de sancions, empresonaments, destrucció de propietats, etcètera. El 1614 Biure capturà el notari de Barberà, i dos anys més tard els santjoanistes feien el mateix a Barcelona amb Joan Navarro, un dels criats de Biure; el 1615 el prior Ramon Berga irrompia dins el castell de Vallverd i, no content amb això, hi feia posar la creu de Sant Joan al dintell, com a senyal de senyoria. Era la resposta a les accions terroristes dels partidaris de Biure, que un cop i un altre derrocaven les forques, senyal i emblema de la jurisdicció criminal d'un baró. Per fi, el 1617 es va aconseguir que les dues parts s'estiguessin a una concòrdia en espera de la resolució judicial de la Reial Audiència. Aquesta recaigué el 1624 i donà la raó als de Malta. El litigi no es va moure més, però va restar el mal gust d'unes relacions amb l'orde de Sant Joan del tot esquinçades, fins al punt que l'abril de 1648, Josep de Margarit, successor de Rafel de Biure, va oferir als santjoanistes el concanvi de Vallverd (només la jurisdicció civil i la castlania, és clar) per Biure.²²

Però Vallverd va continuar dins de la família Margarit. El 27 de gener de 1727 Joan de Margarit de Negrell feia establiment emfitèutic a favor de Ramon Miret, de l'heretat dita La Herarca, a cens de vuit

20. Seguim MARBÀ-TORRES [1994] 376 i ss.; CARBONELL [2002] 41, i GÜELL [2007c] 66-67. De fet, les dues últimes referències es limiten a sintetitzar allò exposat en la primera.

21. L'episodi ha estat relatat per SOLER [1909] 147-165 i 398-407, i SALVANS [1993] 117-118.

22. MIRET [1909] 18.

quarteres de forment i dos capons per Nadal, i el 21 de febrer de 1743 l'intendent general de Catalunya investia Domènec de Margarit de Negrell de la baronia de Vallverd.²³

Pontils i Santa Perpètua de Gaià

Aquestes dues carlanies havien estat creades al segle XIV, i havien passat de mans dels Montagut a les dels Montsuar; també les va posseir una branca dels Cervelló.²⁴ Al segle XVII, n'eren titulars proindivisos Jerònima de Vega, vídua d'Onofre de Montsuar, senyor de Puiggròs; Andreu Botella, senyor de Benavent, i Elionor Bellver de Mont-ros. El 1614 el donzell Francesc Pla Cadell les comprà per dues mil lliures, i dos anys més tard i pel mateix preu les adquiria Rafel de Biure. L'any anterior, la vídua Montsuar li havia cedit el dret de retrovenda per quatre-centes lliures. El juliol de 1616, Biure adquiria el terç d'Elionor Bellver per mil cent lliures. En total, l'operació li va costar prop de les 3.500 lliures.²⁵

Tampoc aquesta adquisició va estar exempta d'una certa polèmica. A mitjan setembre de 1616, el batlle general emplaçava Biure a les seves dependències abans de deu dies per tal que li prestés sagrament i homenatge per les dites carlanies. També per pagar-ne els terços, lluïsmes, censos i foriscapis que devien a la Corona per raó d'alou. Sembla que Biure havia executat l'operació a esquena de l'administració comtal, sense consentiment ni notícia de la Corona.²⁶

La torre de Biure (Seròs)

Les propietats que els Biure tenien a la comarca del Segrià es remuntaven al segle XIV:

Les propietats dels Biure a Seròs foren cedides per Ot III de Montcada a Berenguer de Biure, "de domo nostra", en remuneració dels serveis prestats: l'any 1378, l'anomenada torre de Galceran de Biure —nom que sens dubte al·ludeix a un avantpassat—, franca d'alou, amb la casa, el colomar, els corrals, les terres cultivades i sense conrar, la devesa i una bassa, els delmes i altres drets; l'any

23. *Especulo...*, f. 578-579 i 668-669.

24. "No sé des de quant i per quina raó...". NEGRE [1974] 248. Part de la documentació que ho podria explicar fou la que va desaparèixer de l'arxiu de Castell d'Empordà el 1936, tal com hem explicat a la introducció (n. 43).

25. CARBONELL [2002] 41-42.

26. AHCB, *Patrimonial*, sèrie III, lligall 23.

1381, un “hospicium”, un hort i una vinya. A mitjan segle *xvii* els descendents encara conservaven les propietats de Seròs, però la torre dels Biure no era sinó “una torrota o castellet derruït y inhabitat”.²⁷

A aquestes propietats, s’hi havia d’afegir una vinya i una peça de terra comprades el 1388 i el 1398, respectivament. Efectivament, si fem la retrospectiva, veurem que Seròs formava part del paquet de feus que Pere I aplegà i donà al senescal Guillem Ramon de Montcada el 1222 amb motiu de les esposalles amb la seva filla natural Constança. Des d’aleshores havien pertangut als Montcada fins que se’n despregueren a favor dels seus lleials Biure. Com ja hem pogut veure, els béns de Berenguer de Biure van revertir a la línia troncal el 1441.

No ens imaginem per què una propietat tan completa no figurava entre les més rendibles del patrimoni Biure-Margarit. El 24 d’octubre de 1557, Onofre de Biure hi féu una desena d’establiments emfitèutics, “de diferents pessas de terra que tenia, per pur, libre y franch alou, sitas en lo terme de la vila de Serós, de pertinències de la torre de Biure...”.²⁸ És possible que posteriorment n’haguessin alienat parts considerables; la veritat és que el memorial de 1653 la valora en tres mil lliures i si se n’estimava unes rendes de 120 lliures anuals,²⁹ hom pot comptar que no seria ni la meitat.

Artesa de Segre

A més de la baronia d’Artesa de Segre, que els Margarit (i abans que ells, els Biure i els Cardona-Rocabertí) van disputar judicialment al monestir de Montserrat, el bé a què ens referim en parlar d’Artesa és el seu onzè. Igual que el vintè, però reduït a onze, es tractava d’una imposició pactada entre els productors del lloc i un capitalista que els comprava, per endavant, una onzena part de la producció agrícola del terme. S’actuava com si la riquesa generada en un lloc fos cooperativa i en la venda d’accions un capitalista n’hagués adquirit l’11%. No era un dret senyorial, de manera que els venedors eren els propis productors, si de cas associats amb el baró del lloc en un intercanvi negociat. Aquest dret a percebre sempiternament una onzena part de la producció, dit vulgarment “l’onzè”, es podia, com qualsevol altre bé o dret, heretar,

27. CARBONELL [2002] 32-33. Aquest autor cita AHCB, *Patrimonial*, sèrie III, lligall 4 i 7. A aquest últim lligall no hi vam poder arribar perquè estava retirat de consulta.

28. *Especulo...*, f. 554.

29. PASQUIER [1924] 20.

traspassar, alienar, comprar o disputar judicialment. L'onzè d'Artesa va ser venut en pública subhasta el 27 de juliol de 1429, i el van comprar els Pons de Ribelles.³⁰

Artesa i el seu onzè anaven judicialment vinculats a la vindicació de la baronia de Montsonís i Foradada i al lloc de Montclar, en un dels plets més llargs i complicats (i inútils) que van mantenir els Margarit. Per fer-ne cinc cèntims, sense entrar gaire en detalls (no resulta gens fàcil sintetitzar en un paràgraf tant de volum quilomètric de paper...), direm que un Pons de Ribelles va alienar la baronia, a carta de gràcia, per una banda, al monestir de Montserrat, i per una altra, féu el mateix amb el dret de redempció o retrovenda de la carta de gràcia, a favor del doctor Bernat Maüll, successors del qual van ser els Sunyer, i per ells, els Cardona-Rocabertí. Galceran de Cardona de Sunyer, i després d'ell, Rafel de Biure, i els Margarit, pretenien pagar aquest dret de redempció consistent en 2.100 lliures, i que a canvi el monestir de Montserrat els cedís la baronia d'Artesa amb la seva plena jurisdicció.³¹ A mitjan juliol de 1592, Galceran de Cardona-Rocabertí, senyor de Sant Mori, obtenia sentència favorable de la Reial Audiència en el plet contra l'abat i el monestir de Montserrat sobre la percepció de l'onzè "de tots fruïts se cullen en las terras de dit terme de Artesa".³² Però això, en el complicat món judicial d'antic règim, no volia dir res. Galceran de Cardona va haver de tornar a introduir (o a prosseguir?) plet el 17 de setembre de 1596, aquest cop contra alguns particulars d'Artesa que es negaven a cotitzar l'onzè (possiblement instigats i/o amb el suport del monestir de Montserrat), plet que van reemprendre consecutivament Rafel de Biure³³ i Josep de Margarit després d'ell, i en el decurs del qual van obtenir sengles sentències favorables, el 1619 i el 1643 (que tampoc van servir de gaire...).

30. AHPB, *Pergamins*, sèrie A, núm. 310. El 6 de gener de 1455 Elionor, vídua d'Antoni Pons de Ribelles, en signava carta de pagament als paers artesencs. MADURELL [1959] 387, núm. 255.

31. Al dossier "Artesa. Súplica y memorials que fan per Artesa, sobre lo punt de competències, si la causa de la revindicació de Artesa devia tractar-se en las cúrias secular o en las Cúrias Eclesiàstica", consta un document que comença a les primeres línies sintetitzant magníficament la causa del procés i la vinculació amb Rafel de Biure i els Margarit. AHCB, *Patrimonial*, sèrie III, lligall 5-1. També és bo el resum que en fan BERTRAN [1984] 33-35, i LLADONOSA [1990] 209 i ss.

32. *Especulo...*, f. 880. El plet es barrejà (o s'uní) amb un altre que mantenien els particulars d'Artesa contra el monestir, el qual pretenia estendre l'onzè al delme del cànem, la fulla de morera, la mongeta i altres llegums, i que guanyaren els monjos ja al segle XVIII. *Notícia de tots los plets...*, f. 191-191v.

33. Marià Carbonell llença la hipòtesi que, per al seguiment d'aquest important plet, podria haver destacat el seu germà Gaspar prop de Roma, on d'altra banda tindria una prometedora carrera eclesiàstica. CARBONELL [2002] 43.

L'onzè d'Artesa sempre fou un dret conflictiu per disputat, però sembla que els Margarit el van anar cobrant amb més o menys dificultat, i amb intermitències. La primera meitat del segle XVII l'estratègia dels propietaris d'Artesa va consistir a qüestionar, en base a tota mena de subterfugis, la quantitat correcta de l'onzè. La segona dècada del segle una dotzena de particulars van ser duts a tribunals per Rafel de Biure, que obtingué una sentència condemnatòria el 13 de juliol de 1619; els lletrats van haver de designar uns calculadors que repassessin els comptes i la producció del terme.³⁴ Abans de 1639, Josep de Margarit, que entenia que l'onzè era sobre tots els fruits "bruts", o sigui, abans de descomptar-s'hi el delme i la primícia, i no pas després (si no "no seria onse sino novè..."), no volgué acceptar la quantitat que li pagaven els particulars d'Artesa i els posà un plet que també guanyà. El març d'aquell any, hagué de tornar als tribunals perquè els artesencs li discutien "de quina forma se ha de pagar onse, si de deu una o trahent-ne primer el delme y després comptar lo onse, en què discordan las parts."³⁵ La sentència al seu favor, del 18 de setembre de 1643, condemnà una desena de particulars a pagar-li una diferència de 170 lliures.³⁶ Josep de Margarit va litigar igualment contra el monestir de Montserrat per la baronia, i en data 27 de gener de 1682 (als seus vuitanta anys...) compareixia per reclamar l'expedició de procediments contra l'abat montserratí. L'any 1736, Joan de Margarit de Negrell, el nét, restaurava la causa.³⁷

Els Margarit arrendaren l'onzè d'Artesa el 1702 i en pagaren quota cadastral el 1722,³⁸ però a mitjan segle XVIII no el cobraven, i una sentència favorable que obligava al seu pagament a favor del monestir de Montserrat decidí Domènec de Margarit d'introduir novament plet per recuperar l'onzè, i obtingué una nova sentència favorable el 1752, tan inútil com les anteriors, perquè dos anys més tard el sumaríssim era contra els terratinens d'Artesa, uns particulars del lloc de Tudela que es feien l'orni, i altre cop contra els regidors d'Artesa, que tornaven a disputar si en l'onzè entraven les mongetes, fulles de morera, "grana de cucas de seda, llavor de cànem..." i altres que cotitzaven delme.

34. AHCB, *Patrimonial*, sèrie III, lligall 5-2. Biure féu publicar un imprès de vuit fulls: *Memorial en fet* [d1642]. Deu anys abans, també féu publicar un imprès similar: *Pro Nob. Don Raphaele de Biure* [1634], i el 1615 n'havia publicat un altre, a nom de la seva consort, *Nob Agnès de Biure* [1615].

35. AHCB, *Patrimonial*, sèrie III, lligall 5-1.

36. "Diferents sentències secons a favor de la casa Biure y contra los de Montclar en haver de pagar onse a dit senyor com a tenint terres en lo terme de Artesa" [d. 1643]. AHCB, *Patrimonial*, sèrie III, lligall 5-2.

37. AHCB, *Patrimonial*, sèrie III, lig. 20-B.

38. *Notícia de tots los plets...*, f. 65 i *Especulo...*, f. 346-347.

Domènec no en veuria el final, però sí el seu nét i hereu en Melcior Lluís de Bon, qui l'1 de maig de 1790 signava concòrdia amb l'abat de Montserrat, a la cúria de la vegueria de Barcelona.³⁹ Des de 1592, havien transcorregut gairebé dos-cents anys d'un plet que va passar de família en família i que acabà, suposem que d'una manera pragmàtica, un absentista Bon que no devia estar per gaires qüestions que el fessin marejar fora del seu Perpinyà residencial.⁴⁰

Amb l'onzè, tot sembla indicar que els Margarit també van posseir algun immoble més. L'1 de maig de 1698, Joan de Margarit pagava vuit lliures, dotze sous al mestre de cases Joan Tramusa "per obras fetas en lo Forn de Artesa..."; els primers dies de 1751, Domènec de Margarit pagava trenta-cinc lliures més pel mateix concepte. Entenem que si pagaven aquestes obres devia ser perquè el forn en qüestió era de la seva propietat. D'altra banda, el cobrament de l'onzè va propiciar l'establiment d'un local, magatzem o casa, on reunir el gra cotitzat, existent almenys a finals de 1743 i l'octubre de 1751, quan Domènec de Margarit pagava vint-i-sis lliures "per obras fetes en la casa del onse de Artesa".⁴¹

Quant podia cotitzar aquest dret pel qual no van dubtar les successives generacions de la família a embolicar-se en els plets que fes

39. *Notícia de tots los plets...*, f. 1, 63-63v, 70, 175 i 191-191v i *Especulo...*, f. 423-424 i 426. A AHCB, *Patrimonial*, sèrie III, lligall 5-2, consten les condicions proposades pels Bon en el que qualifiquen de "la última resolució del senyor marquès de Aguilar", en la qual proposaven cedir els drets sobre la baronia d'Artesa a canvi de 27.500 lliures, l'onzè dels terrenys adquirits posteriorment i agregats al castell i una peça de terra.

40. El desenvolupament dels plets sobre Artesa, baronia i onzè, generaria un considerable volum documental en paper, molt abundant en dades i al·legacions insistentment reiterades d'un volum o quadernet a un altre. L'arrossegament de la disputa durant dos segles per les sales dels tribunals barcelonins, canvis de mans, substitució de lletrats, magistrats encarregats o apoderats de les parts, etcètera (segurament, també, l'habilitat dels agents dels venerables monjos...), va propiciar que a mitjan segle XVIII s'haguessin perdut (o volatilitzat misteriosament...) els documents als arxius de l'Audiència ("Est procés no se troba, no obstant de haver fet varias diligències per poder-lo veurer...", assegurava en una nota marginal Josep Roca y Mas, el procurador dels Margarit). A les p. 63-63v de la *Notícia de tots los plets...*, seguia explicant que "lo procés original se ha perdut, y per més diligències se agen practicat, no se ha trobat. Però la Casa de Margarit te còpia authèntica de dit procés, y així, quan se produhirà, se té de anar alerta, que no se pèrdia, y lo millor és que se copiés novament, y retirar sempre lo original, perquè en esta causa hi ha gran quimera y segons se ha resenyat, lo original procés se ha fet fonadís, conforme succehí en altra ocasió, segons apar de dita còpia authèntica". Que es "perdés" tot el volum documental d'un determinat i concret procés judicial no sabem fins a quin punt podia succeir en els tronats arxius de l'Antic Règim, però que el mateix procés desaparegués més d'una vegada ens fa sospitar que els monjos montserratins devien tenir el braç molt llarg...

41. *Especulo...*, f. 147, 192 i 198-199.

falta i contra qui fos? Les úniques dades que, en aquest sentit, posseïm, són ja de mitjan segle XVIII i del segon terç del segle XIX. El quinquenni 1751-1755, Domènec de Margarit de Negrell va arrendar els onzens d'Artesa (l'onzè de tots els fruits i l'onzè de les moltures del molí del monestir de Montserrat), forn de puja i altres drets d'Artesa, però ho féu juntament amb la baronia de Preixens i el delmari de la torre de Biure, i tot plegat va ser per 1.900 lliures. A la primeria de la dinovena centúria, encara seguia el "pleyto del onzeno de los frutos de Artesa de Segre", i els síndics d'Artesa al·legaven estar aclaparats per aquesta imposició "pero insoportable", que pagaven des de 1449; volien redimir-la i sembla que el 22 de juny de 1805 ho havien aconseguit, encara que creiem que fou provisionalment. En una memòria de l'últim dia de 1834, "Artesa de Segre. Estats dels grans de moltura y terras an produhit al il·lustre senyor Marquès de Aguilar, des del dia primer janer de 1834 asta últim desembre de dit añ", figuren 444 lliures. L'onzè pelat era, l'últim dia de maig de 1838, de 919 rals (cinquanta-una lliures).⁴²

Aguilar

Ja hem avançat al començament que la baronia d'Aguilar era un compost de quatre llogarrets (Bancs, Catllarí, l'Hospital del Coll d'Olzina i Valielles), al bell mig del territori ducal cardonenc, a la Vall de Lord, comtat d'Urgell. A més d'aquests quatre llocs, també s'hi devien comptar els delmes de la Casa Nova de Valls, Montcalb i Sisquer. Ja era baronia al segle XII, quan hi senyorejaven una família que adoptà el topònim com a cognom, i ja llavors gaudia de plena jurisdicció, "circumstància que la convertia en un autèntic oasi al bell mig dels poderosos dominis jurisdiccional cardonencs".⁴³ Un treball inèdit, però força ben documentat, d'Andreu Galera explica la successió detallada de la baronia, com dels Aguilar passà als Soler⁴⁴ i als Vernet i després als Argençola, ja a principis del segle XV.⁴⁵ A mitjan centúria, Galceran de

42. AHCB, *Patrimonial*, sèrie III, lligall 20-A, 1, 5-2 i 32.

43. GÜELL [2007c] 52. Els capbreus més reculats en el temps són els que el baró Berenguer d'Aguilar féu fer el 1252 i el 1262. *Especulo...*, f. 411.

44. Guillem d'Aguilar de Berga vengué a Arnau de Soler, mercader de Cardona, "tota sa casa o fortalesa de Aguilar, libera y franca de tots sos termens, casas, masos, dominicatures, seorias, censos, homens, donas y demés drets y servituts". *Especulo...*, f. 977-978.

45. GALERA [1993-1995] 269-279, 319 i 340 (també: GALERA [2005] 65-66 n. 12). L'estudi d'Andreu Galera Pedrosa és la seva tesi doctoral dirigida pel catedràtic Manuel Riu Riu, incomprensiblement inèdita. Hem d'agrair a aquest autor les enormes facilitats donades per a la seva consulta, així com també les atencions que ens va tenir amb totes les explicacions i els aclariments que li vam plantejar.

Biure de Castellví es casava amb Violant d'Argençola de Llorac, carlana de Rocafort de Queralt, filla de Bernat d'Argençola⁴⁶ i de Marquesa de Llorac, que li reportà aquesta carlania i els drets sobre Aguilar. El fill dels dos, Joan de Biure d'Argençola, alienà la carlania de Rocafort a favor dels Armengol, i durant la guerra civil contra Joan II veié confiscada Aguilar pel duc de Cardona. Però aquest Biure fou joanista, i es queixà al rei: tenia gran part dels seus feus ocupats per altres barons i de les 250 lliures de rendes que gaudia, no n'hi quedaven ni quaranta. Va costar desprendre la baronia de les urpes dels comtes de Prades, però finalment ho aconseguiren el 1533 amb la signatura d'una concòrdia amb el duc Ferran Ramon Folc de Cardona, el qual els reconeixia jurisdicció sobre Sisquer, Montcalb i la Casa Nova de Valls, entre Berga i Sant Llorenç del Morunys (Solsonès), i també de Bancs, Catllarí, Coll d'Olzina i Valielles, al Berguedà (vegueria de Cervera).

De Joan de Biure d'Argençola, Aguilar davallà quasi dos segles més tard fins a Rafel de Biure, que el llegà al gendre Josep de Margarit. Aquest veié elevada la baronia a marquesat, pel rei de França, en base als valuosos serveis que li va prestar durant la guerra dels Segadors. Veurem que llavors la història es repetiria, i Aguilar tornava a ser confiscada en aquesta ocasió, i també en les posteriors en què hi hagué guerra contra França. El 16 de març de 1670 Josep de Margarit prenia possessió a través d'un procurador del marquesat d'Aguilar; recent restituït, i ja el 16 d'agost de l'any següent nomenava oficials per a la cúria baronial: jutge, notari, batlle i porter.⁴⁷

Com que era una baronia composta, compostes eren les jurisdiccions. En la majoria d'elles, els Biure hi tenien, com hem dit, la plena jurisdicció, però no en totes, ja que en alguna la compartien amb els ducs de Cardona (Bancs i Sisquer). Segons els memorial de 1653, Aguilar reditava als Margarit cinc-centes lliures anuals, però sabem que el 1782 no passaven de les 225. El 1615 Rafel de Biure havia ofert al duc de Cardona bescanviar Aguilar amb la baronia d'Oriola, ja que, a més de compartir amb ell la jurisdicció d'algun dels llocs, no hi tenia drets delmaris.⁴⁸

46. Bernat d'Argençola, senyor del castell d'Aguilar, testava el febrer de 1415. MADURELL [1959] 381, núm. 181.

47. *Índex Margarit...*, núm. 657, i *Especulo...*, f. 694.

48. Existí un dia un "Repertorio de todas las escrituras tocantes al marquesado de Aguilar hecho por Francisco Gener, N.V. de Barcelona" i un lligall de llevador i notes dels censos de l'esmentat marquesat, però per desgràcia no ens han pervingut (o no els hem sabut localitzar nosaltres). *Índex Margarit...*, núm. 661 i 663.

Preixens, Mijanell i la quadra de Gorga

On més es demostrà l'agressivitat de Rafel de Biure és en l'adquisició de Preixens, una jugada mestra digna del menys escrupolós dels mortals. El diminut poblat de Preixens (gairebé vint focs el 1553) es trobava a la vegueria de Cervera, al costat mateix d'Agramunt, i contrastava amb l'amplitud del seu terme, abundant en "muntanya, garrigas, prats, bosch y aygues, fonts, herbes y pastures...", els seus actius més preuats. Tenia castell (rònc), quadra i molí fariner. Segons el plet que suscitaria el seu traspàs a la família Biure, el senyor de Preixens tenia tota la jurisdicció civil i criminal, alta i baixa, mer i mixt imperi. No sabem si el baró tenia els delmes o si aquests eren gaire considerables, però sí que sabem que la baronia podia reditar entre 160 i 200 lliures anuals gràcies al dret d'herbatge que el senyor podia arrendar a la millor oferta. Aquest detall és important, i més endavant hi haurem de tornar, perquè aquest dret se'l disputaria la vila agramuntina.

La baronia de Preixens havia estat concedida per Alfons IV a Joan d'Espés, vers 1441, probablement en recompensa pels seus serveis en alguna campanya ultramediterrània. El 16 de gener de 1442 Joan d'Espés, com a tutor i curador del seu fill del mateix nom, prenia sagrament i homenatge dels particulars del lloc. Ben entrat el segle XVI, veurem Felip d'Espés arrendar les herbes a diversos particulars, el 1511 (per dues-centes lliures), el 1513, el 1516, el 1517, el 1532 (aquestes últimes tres anyades, per setanta lliures). El capbreu més antic que hom conserva va ser fet pel notari cerverí Jeroni Romeu, el 20 de novembre de 1548.⁴⁹ A la segona meitat del segle XVI, començaren les dificultats financeres d'aquesta branca dels Espés.⁵⁰ El 30 de juliol de 1556 el senyor de Preixens era Francesc d'Espés d'Ivorra (probablement fill del Felip que arrendava el dret d'herbatge vint-i-cinc anys abans), i creava un censal de cinc-centes lliures, juntament amb la universitat del lloc i la seva esposa Elisabet,⁵¹ cosa que volia dir que l'associava en l'operació creditícia perquè devia necessitar els seus béns o drets. El censal, venut al convent de Santa Caterina Màrtir dels Predicadors de Barcelona, es formalitzà hipotecant la baronia, circumstància que l'arrossegaria pels tribunals fins a la divuitena centúria, quan els últims

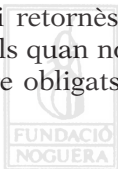
49. *Especulo...*, f. 899, 55-57 i 412-413.

50. Encara que cent anys abans Joan d'Espés i Romana, la seva mare, ja s'havien venut dos censals de 500 i de 275 lliures a Martí Joan d'Orís (15 de juliol de 1458), censals que no van ser lluitats fins al 13 de gener de 1750, tres-cents anys més tard! *Especulo...*, f. 498.

51. *Especulo...*, f. 289.

Margarits van ser condemnats al seu pagament.⁵² Hi tornava mig any després (gener de 1557) amb un censal que creava de cinquanta lliures per a la comunitat de preveres d'Agramunt, i un altre de quaranta lliures l'11 d'abril de 1559.⁵³ Només cinc anys més tard, s'embolicava en un nou censal, derivat de certes diferències amb Joan Llätzer Vallcebre d'Ortells, fill de Joan Climent Vallcebre i de Magdalena, casada en segones noces amb el canceller de Mallorca Jeroni Dalmau. El 4 de maig de 1564 arribaven a una concòrdia per la qual Espés li venia censal de tres-centes lliures i es declarava deutor d'unes altres tres-centes lliures més que pagaria en tres iguals pagues. A canvi, Vallcebre l'absolia de "tot lo demés que contra ells podria pretendrer", termes que ens fan ensumar drets successoris familiars.⁵⁴ En vuit anys, Francesc d'Espés s'havia convertit en deutor de múltiples censals i havia gravat la baronia per valor de 890 lliures, i les generacions que el seguiren no van ser més destres que ell i acabaren d'enfonsar la família en més deutes.

El 1578 Francesc d'Espés d'Ivorra i el seu fill i hereu Francesc Cristòfor d'Espés d'Espés van donar el mal pas de sortir avaladors de l'arrendatari de l'impost de la bolla a la col·lecta de Balaguer; la gestió de l'arrendament presentà un balanç deficitari de 3.365 lliures que, d'una manera indirecta, s'afegiren als molts deutes que ja devien acumular. El pare degué morir molt poc després, i el 1586, el fill, convertit en nou senyor de Preixens, posava els dos peus a la galleda en maridar-se amb Jerònima de Biure de Montserrat, germana de Rafel Joan de Biure, el nostre senyor de Vallespinosa. L'enllaç solucionà, si no tots, molts dels problemes financers dels Espés, ja que la núvia aportà un dot de 8.500 lliures. Però va resultar un dot "enverinat". Al cap de molt poc temps, Espés enviudava,⁵⁵ i Biure se li llençava a sobre judicialment perquè li retornès el dot, segons allò que se sol pactar als capítols matrimonials quan no hi havia descendència. Potser per això els Espés es van veure obligats a llastrar la baronia amb una

52. Es pot seguir el procés a través de la lectura de l'imprès BIURE [d. 1735] (a AHCB, *Parimonial*, sèrie III, lligall 12). El censal va ser finalment liquidat el 21 d'abril de 1750 per Domènec de Margarit de Negrell, qui dotze anys abans ja havia liquidat les 2.205 lliures del deute acumulat de pensions vençudes. A principis de juliol de 1682, Josep de Margarit havia lluit la meitat de les quatre-centes lliures d'un altre censal que gravava la baronia, i també liquidà les quaranta-cinc lliures degudes a Melcior Teixidor Ferret, ciutadà honrat de Barcelona, per les pensions vençudes d'un tercer censal gravador de cent lliures. *Especulo...*, f. 491-492, 467 i 137-138, i *Notícia de tots los plets...*, f. 55.

53. Censals que va lluir el 2 d'agost de 1727 Joan de Margarit de Negrell. *Especulo...*, f. 483-484.

54. *Especulo...*, f. 235.

55. Jerònima de Biure era la seva segona esposa, i amb la que seria la quarta es mulleraria el 1590...

de les imposicions més gravoses, l'onzè. Amb aquest terme es coneixia la venda a una persona, particular o jurídica, d'una onzena part d'allò produït pels vassalls de la baronia. Era ben bé com alienar-se els delmes, però sense implicacions vassallàtiques, i fins on nosaltres ho entenem, la imposició gravava el producte net dels vassalls, o sigui, descomptats els delmes, primícies, tasques i altres drets senyorials, amb la qual cosa els preixenaires passaven a cotitzar fiscalment una cinquena part d'allò que produïen (l'onzè i el delme). Això succeïa el 25 de novembre de 1593, quan tota la família en ple reunida (Isabel, vídua de Francesc d'Espés d'Ivorra, com a tenutària; Francesc Cristòfor d'Espés d'Espés, fill; Joana de Margarit —quarta esposa d'aquest—; Felip d'Espés Magí, germanastre, i els tutors i curadors de la pubilla Isabel d'Espés de Margarit, filla i hereva de Pere d'Espés d'Espés, difunt), juntament amb el batlle, jurats i singulars persones de Preixens, venien l'onzè “de tot género de fruits y llegums...” a Baltasar Pardina, senyor de Vernet, per sis mil lliures.⁵⁶

Al cap de poc, la situació familiar s'embolicava més amb la mort sense descendència de Francesc Cristòfor d'Espés d'Espés, el 1594. El seu germà Pere no tardà a seguir-lo. És el Pere de Margarit que el 1601 apadrinava el tercer fill de Leandre de Margarit, i que adoptava aquest cognom pel seu matrimoni el 1588 amb Mariàngela de Margarit d'Espuny, pubilla de Sant Gregori. De l'enllaç, només sobrevisqué una noia, la pubilla Isabel d'Espés de Margarit (1589-1634). En aquest context, el germanastre de l'últim baró, Felip d'Espés Magí, s'emparà de la baronia de Preixens, en detriment dels drets de la pubilla Isabel, la mare de la qual, el 1597, interposà plet i en recuperà la possessió,⁵⁷ però restà barallada amb tota la família política.

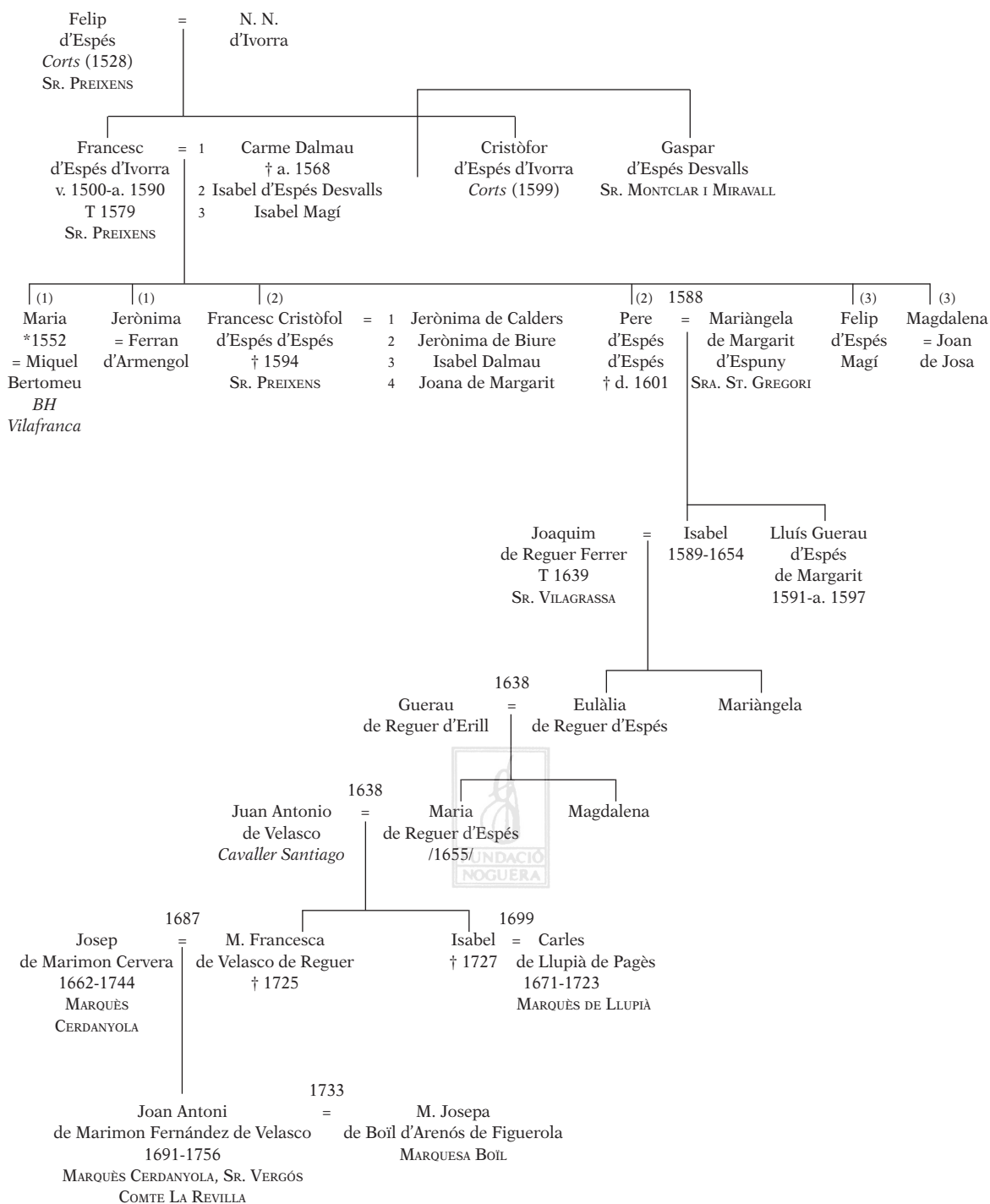
El fugaç emparentament polític amb aquests Espés, durant el segon lustre de la dècada dels anys vuitanta, amb causa judicial inclo-

56. *Especulo...*, f. 998-999. Les sis mil lliures no eren netes, ja que una bona part es comptava amb diversos encarregaments de censals que els Espés traspassaven a Pardina. Un d'aquests censals, potser el més crescut, era el creat a favor del convent de Santa Caterina dels Predicadors de Barcelona, per cinc-centes lliures de preu. A finals de 1593, Pardina liquidava les cent lliures acumulades en pensions vençudes que no havien pagat els Espés (*Especulo...*, f. 111). Ja hem explicat com aquest censal s'arrossegaria pels tribunals fins que al segle XVIII la casa de Biure i Margarit fou condemnada a pagar-lo (*Notícia de tots los plets...*, f. 55). Inclús se'n va imprimir un fulletó (BIURE [d. 1735]). Un altre dels censals que els Espés es traguieren de sobre fou el de 360 lliures que prestaven als pubills Salas d'Ossó. *Especulo...*, f. 350-351.

57. No abans de mitjan 1598, quan encara la posseïa Felip d'Espés Magí, qui l'últim dia de maig d'aquell any apareixia com a senyor de Preixens i arribaria a un compromís amb el senyor de Montclar sobre els límits d'ambdues baronies (*Especulo...*, f. 435). Entre març i setembre de 1599, ell com a propietari i Isabel com a usufructuària van capbrevar la baronia (MADURELL [1959] 357-358).

sa, degueren permetre a Rafel Joan de Biure conèixer de primera mà quina era la situació senyorial, jurisdiccional i financera dels barons de Preixens i, és clar, aprofitar-se d'una tan delicada conjuntura. Biure va veure la possibilitat de fer-se amb aquesta baronia, comprant-la a meitat de preu, si aconseguia fer-la subhastar, cosa possible ja que era deutora de la Diputació del General (recordem les 3.365 lliures de dèficit de la bolla de 1578), entitat governativa amb suficient poder com per desnonar-la i posar-la a l'encant públic. Moure els engranatges de la Diputació del General cap a aquest objectiu no li va resultar difícil, ja que estava molt ben relacionat amb la institució, gràcies a la seva família política, els Cardona-Rocabertí. Efectivament, en el primer trienni governatiu del segle xvii, va resultar elegit president de la Generalitat Bernat de Cardona, oncle d'Agnès, l'esposa de Rafel Joan de Biure, i a més, el seu cunyat Climent era un dels assessors dels diputats. Probablement a canvi d'alguna comissió o d'algun suport polític o favor personal, els seus parents no el van defraudar, i "le facilitaron más ventajas irregulares y extraordinarias [...] varios manejos, cautelas, soluciones y simulaciones...".⁵⁸ Biure aconseguí que els diputats requerissin judicialment la liquidació del deute i, un cop amb la sentència favorable a la butxaca, que expedissin lletres executòries de confiscació de la baronia i la posessin a l'encant públic. En la llicitació Biure va tenir tots els trumfos. Perquè no es notés tant la iniqua jugada, va comptar amb un testaferro, el lletrat Rafel de Moner, de qui ja hem tingut ocasió de parlar, el qual va acabar imposant la seva oferta de dotze mil lliures, les necessàries per cancel·lar el deute amb la Diputació i també els gravàmens que pesaven sobre la propietat. Ell sabia quins eren i a quant ascendien exactament. En les llicitacions hi va haver de tot. Segons al·legaven els advocats dels Espés, els diputats van arribar a desestimar una oferta superior (en dues-centes lliures) presentada per Martí Joan d'Espuny, "con todo esto no fue admitida esta puja, ni se subhastó, para quitar sin duda la ocasión de que acelerándose los licitadores, perdiese el dho. de Biure la oportunidad de hazer un negocio tan ventajoso...". Creiem que hi va haver una primera compra el 1603, impugnada posteriorment, fins que finalment, el 13 de març de 1613, Rafel de Moner adquiria la baronia de Preixens per les consabudes dotze mil lliures, un preu que no era ni la meitat del seu valor real. El següent 13 d'agost, o sigui cinc mesos més tard, Moner feia una declaració notarial o "regoneixença" en la qual cedia

58. Per descomptat, estem citant els al·legats de la part dels Espés en els subsegüents plets que van interposar per a la recuperació de Preixens. Seguim principalment GÜELL [2007c] 69-72. Documentalment: AHCB, *Patrimonial*, sèrie III, lligall 2.

la baronia a Rafel Joan de Biure, tot confessant haver-la comprada en nom seu; el mateix dia, Biure signava l'acta de possessió, davant del notari Francesc Moner, de Barcelona.⁵⁹

Per descomptat que els Espés no es van quedar quiets, però es tractava ja d'una família desmembrada i a punt d'extingir-se, de fet, la defensa del patrimoni familiar va quedar en mans de femelles. Va ser Joana de Margarit d'Espuny (1565-d. 1608), tia de la pubilla Isabel i darrera esposa de Francesc Cristòfor d'Espés d'Espés, la que va interposar plet per a l'anul·lació de tot el procés de confiscació i encant públic, pretesament il·legal. L'entrebanc que va provocar va ser superat per Biure que, com hem vist, aconseguí el seu objectiu el 1613.

Però la pubilla Isabel d'Espés de Margarit, impúber quan se succeïen tots aquests fets, va créixer i amb el temps es maridà amb Joaquim de Reguer Ferrer, senyor de Vilagrassa (1614). Reguer va canviar-se el cognom i adoptà el de Margarit (per tal d'accedir a l'herència de Sant Gregori, a través de la seva pubilla, la sogra Mariàngela), i el 1619 obrí nova causa judicial contra Rafel Joan de Biure per la recuperació de Preixens. Oferí als diputats una licitació de disset mil lliures si declaraven nul tot el procés d'alienació de la baronia i revocaven la venda en encant públic. En no aconseguir-ho, el 1626 ho intentà per una altra banda, interposant plet contra Biure sobre la base de la vinculació del patrimoni que el 1571 havia fet Francesc d'Espés d'Ivorra. La clau d'aquesta pretesa vinculació radicava en un document que ho protocolitzava i que se servava a la cúria del veguer de Lleida, document que, curiosament, va desaparèixer, no sense que abans Biure l'hagués titllat de falsificació i hagués posat tota mena de traves legals per a la seva presentació i examen.⁶⁰

El plet per la possessió de Preixens seguirà present en la família Margarit, perquè la besnéta per línia femenina de la pubilla Isabel, M. Francesca de Velasco de Reguer († 1725) enllaçà amb els Marimon, marquesos de Cerdanyola, una casa poderosa que ressuscità la contesa judicial a finals de segle, i la va mantenir als tribunals molts anys, per bé que debades, ja que la clau de volta del plet seguia sent el protocol notarial de la cúria del veguer de Lleida. Custodiat a la Reial Audiència en virtut del procés, no va ser possible de trobar tants anys després, ja que, simplement, s'havia volatilitzat. No per això els

59. Pagà al porter de la Diputació Jaume Farriol davant del notari Francesc Vidal, regent de les escriptories del General, i en rebé la corresponent àpoca. *Especulo...*, f. 793, 800, 861 i 1012-1013.

60. Sobre aquests al·legats, molt posteriorment Joan de Margarit en va arribar a publicar un imprès l'any 1700: *Cèdula resolutive* [1700].

Marimon deixaren de ficar-hi la banya, fins que a principis de 1839 s'esqueia sentència ratificadora i definitiva a favor dels Bon, la qual tombava la pretesa nul·litat de la venda de la baronia el 1613.⁶¹ El plet per la defensa de Preixens s'havia arrossegat per les sales dels tribunals durant dos-cents vint anys!

La defensa dels drets sobre Preixens costà als Margarit més plets. A més dels insidiosos Espés, Josep de Margarit també n'hagué de mantenir un altre, quan els terratinents del terme es van negar a cotitzar l'onzè venut pel poble. Una sentència de l'11 de març de 1676, confirmada el 23 de març de 1678, els va absoldre d'aquest pagament. Cinquanta anys més tard, el seu nét Joan de Margarit de Negrell va haver d'interposar plet, contra Jeroni Novell i altres particulars de Preixens, que li negaven el delme per unes peces de terra del terme. També sabem que a principis de 1738 Domènec de Margarit posava fi a un altre contenciós contra els regidors i diversos particulars del poble sobre la indemnitat del censal que el 1556 els Espés vengueren hipotecant la baronia; encara que era de cinc-centes lliures, el deute acumulat de les pensions vençudes s'elevava a 2.205 lliures que el baró havia hagut de satisfer.⁶²

Al terme preixenaire s'hi agregaven Mijanell i la quadra de Gorga. El 1518 Joan de Pòrtoles era el senyor de Mijanell, baronia que devia passar als Espés en virtut d'algun enllaç o per dret successori.⁶³ La quadra de Gorga només era important per l'ermita que s'hi erigia sota la invocació de Nostra Senyora de Gorga. Ja pertanyia als Espés el 12 d'octubre de 1560, quan el baró Francesc d'Espés contractava un picapedrer perquè aixequés les parets de l'ermita,⁶⁴ la qual depenia administrativament de la rectoria preixenaire. El 12 d'abril de 1679, Josep de Margarit designava Rafel Dejada nou ermità, i el mateix feia l'últim dia de juliol de 1700 el seu fill i successor Joan, amb Francesc Castells, nomenament que revocava cinc anys més tard, en favor de Francesc Vilasimó. El 3 de juliol de 1748 era Domènec de Margarit de Negrell qui designava el clergue Joan Gorda.⁶⁵ A principis de 1750, el

61. Se'n felicitaven per carta l'agent Tro i el procurador general dels Margarit. Jaume Tro, agent de negocis a Joaquín Ayerbe y Prieto, Barcelona-Madrid, 15 de febrer de 1839. AHCB, *Patrimoni*, sèrie III, lligall 32.

62. *Notícia de tots los plets...*, f. 71, 54 i 55.

63. *Especulo...*, f. 56-57. El 8 de març de 1518 Joan de Pòrtoles, senyor de Mijanell, i la seva esposa Lucrècia arrendaven una casa i heretat a Mijanell a favor de Jaume d'Eves. La historiografia nobiliària no està gens conreada a les terres de ponent. De fet, l'arbre genealògic que vam aportar sobre els Espés és, que nosaltres coneguem, l'únic que s'ha bastit sobre aquesta important i extensa família del Segrià, però sabem ben poc dels Espés d'abans de la segona meitat del segle XVI.

64. *Especulo...*, f. 447.

65. *Especulo...*, f. 694-696, 700-701 i 831, i *Índex Margarit...*, núm. 497-498.

tinent de corregidor d'Agramunt Ramon de Siscar pretengué advocar-se la jurisdicció sobre l'ermita, i Domènec de Margarit l'aturà judicialment a través de la presentació que el seu apoderat Josep Roca y Mas féu d'un memorial el 30 de març, fins a aconseguir que la Reial Audiència multés l'impertinent oficial.⁶⁶

És difícil fer una valoració dels rèdits que podia aportar Preixens, ja que només tenim dades sobre arrendaments de mitjan segle XVIII, en els quals aplegaven la baronia preixenaire (castell, delmes, heretat, molí i herbes), amb els drets sobre Artesa de Segre (onzens i forns) i el delmari de la torre de Biure. En el lustre 1751-1755 tot plegat va importar 1.900 lliures.⁶⁷

Altres propietats immobles

A més dels béns dels senyorius indicats, Rafel de Biure era amo d'una munió de béns immobles radicats a les ciutats de Tarragona i Barcelona (cases i terres d'horta i vinya). Començarem per la primera, i ho farem seguint un treball publicat al *Butlletí Arqueològic*, on detallàvem totes les propietats immobles de Josep de Margarit a la ciutat que vam poder localitzar documentalment.⁶⁸

La principal mansió que els Biure tenien a Tarragona, “de les millors de la ciutat...”, s'ubicava, com no, al carrer dels Cavallers, davant de la Casa del General, i s'estimava en més de cinc mil lliures de valor. L'havia adquirida cent anys abans el besavi de Rafel de Biure, Joan de Biure d'Elies, i era la residència oficial de la família quan sojornava a Tarragona. A aquesta casa, se n'hi havien de sumar dues més, una al carrer de les Escrivanies Velles i l'altra a la plaça de les Cols. La primera era el producte d'una unió entre dos immobles contigus, tocant a la plaça de la Seu, “de las bonas de la ciutat, ab sa sisterna...”, valorada en quatre mil lliures. Havia estat comprada per l'avi Francesc de Montserrat l'últim dia d'agost de 1571, i posseïa: entrada principal, celler, sala, cambra i botiga a la cantonada. Era de domini directe de l'ardiaca de Vila-seca, l'hospitaler i el cambrer de la Seu, a cens de vint-i-sis sous, vuit diners i vint sous anuals, respectivament. Aquest immoble compost seria alienat el 24 de maig de 1700 per Joan de Margarit de Biure, a favor del propietari altafullenc Bernat Martí, per 1.700 lliures.

66. *Especulo...*, f. 963 i 427.

67. AHCB, *Patrimonial*, III, sèrie 20-A.

68. GÜELL [2007a].

La casa de la plaça de les Cols, prop del forn d'en Sans, s'estimava en sis-centes lliures i els Margarit la van perdre per un deute censal. El 1640 Josep de Margarit va vendre un censal de 1.537 lliures a Onofre de Vidal, censal del qual la dinàmica de la guerra impedí la normal cotització de les pensions anuals, i el 1667, divent-ne 1.779 lliures, els Vidal interposaren plet. Aconseguiren el desnonament i la venda a l'encant públic de diverses propietats dels Margarit, entre les quals hi havia segurament aquesta casa de la plaça de les Cols.

A més d'aquesta casa, Diego de Vidal Agràs aprofità per adquirir, en aquest encant públic dels béns confiscats als Margarit, l'hort dit de "Biure i Margarit". Aquest hort, en una immillorable situació a mig camí del port a l'actual placeta del General Prim —carrer de la Unió—, l'havia adquirirt el 1541 el comensal Joan de Biure per 351 lliures, però devia ser engrandit, clos i reformat considerablement, perquè un memorial de 1647 l'estimava en deu mil lliures, i el descrivia com "molt gran, ab moltas y diversas invensions de recrear de aigua y aventatjadas fruitas, ab tres casas dins dit hort, situat entre lo port y la ciutat, tingut per únich en Cathalunya...". Després de la guerra de Separació anà tot per terra, el terreny no passava d'un quartó, la terra era dolenta i les parets que el tancaven "totas espatlladas y dirrhuidas..."; Vidal el va poder adquirir el 18 de desembre de 1671 per la irrisòria xifra de 150 lliures.

Prop d'aquest hort, els Biure n'hi tenien un altre al camí de l'Abeurador. L'havien adquirit a mitjan segle XVI i es componia de dos jornals d'horta closa, amb aigua. Va ser alienat el 30 d'agost de 1699 per Joan de Margarit de Biure, juntament amb una peça de terra campa de jornal i mig, a favor del cavaller Francesc de Verthamon, magistrat de la Reial Audiència, per mil cent lliures.

Consta un grapat de peces de terra més, presumiblement dels Biure, però que podien haver estat adquirides, si no totes alguna, per Josep de Margarit: quatre jornals d'horta a la Primera Parellada (alienats l'agost de 1699 per 452 lliures), cinc jornals i mig d'horta a la Primera i a la Segona Parellada (executats el 1670) i diversos horts de regadiu que van ser alienats a l'esmentat Verthamon. A aquestes peces d'horta, s'hi havien d'afegir una quinzena o més de jornals de vinya a les partides dels Caputxins (actual carrer Ponç d'Icart) i de Terres Cavades. De fet, el memorial de 1647,⁶⁹ el primer dels tres memorials que van

69. "Memorial de las propietats y rendas de censals que los enemichs tenen ocupades a don Joseph de Biure y de Margarit, axí dins la ciutat de Tarragona y territori del Camp, com en Leida, Tortosa, Ribera de Hebro y terras circumvehinas que ocupan dits enemichs". AHCB, *Patrimonial*, sèrie III, lligall 5-1. GÜELL [2007a] 270-272.

fer fer els Margarit per reclamar llurs béns a Tarragona, enumerava dos horts al port (10.000 lliures i 1.400 lliures) i un rere l'estudi nou (1.000 lliures), més setze jornals d'horta (9.600 lliures). Pel valor de la vinya (1.700 lliures), hem deduït el nombre de jornals que devia tenir. El valor estimatori total de la terra dels Margarit en aquest primer memorial era de 23.700 lliures.

Pel que feia a la ciutat de Barcelona, Rafel de Biure hi tenia diversos immobles més, la casa del carrer del Vidre, la del carrer Tremolet, la del carrer Trentaclaus i la mansió del carrer dels Mercaders. La primera l'havia adquirida el 18 de juliol de 1605 a Marianna, vídua de Pere Piquer, corredor de coll, Lluís Piquer, prevere i rector de Cornudella i Francesc Piquer, causídic de Tarragona (a través de qui, segurament, inicià les negociacions). L'adquisició fou per compra d'un cens de propietat 380 lliures i pensió vint-i-una lliures que gravava aquestes cases. Tenien "tres portals obrints, antiguament ab quatre, las dos en dit carre del Vidre y las altres dos en lo carrer dels Tres Llits". Estaven sota domini directe de l'obtentor del Segon Presbiteriat o benefici de Sant Miquel de l'església de Santa Maria del Mar.⁷⁰ La naturalesa exacta del tipus de propietat que Biure ostentava sobre aquesta casa és difícil de precisar. El 31 d'agost de 1622, la vídua Estefania Lluch venia al doctor Joan Navarro, prevere i beneficiat de Sant Just i Pastor, diverses parts de censos sobre unes cases "en lo carrer vulgarment dit dels Codols, alias de la Quintana, prop lo carrer del Vidre...", gràcies a la qual cosa ens assabentem que dites cases eren en "senyoria mitjana" de Rafel de Biure.⁷¹ El 4 de setembre de 1627, la Lluch féu donació al prevere Navarro⁷² de la botiga que posseïen aquestes cases, i el regest indica que tres anys abans havia establert igualment a Francesc Graït i Sadurní Molner,⁷³ amb la qual cosa sembla que Rafel de Biure només hi devia tenir drets. Drets, emperò feudals, que permetien establir, perquè el 8 de novembre de 1638, Josep de Margarit féu establiment al revenedor Miquel Mar "de todas aquellas casas ab sa eixida contigua ab tres portals obrints, sitas en la ciutat de Barcelona, las dos en lo carrer dels Tres Llits, y la altre en lo carrer del Vidre, a cens de 18 lliures..."; el

70. *Especulo...*, f. 1005-1008.

71. *Especulo...*, f. 1016-1017. També l'establiment del 29 de setembre de 1624 (f. 565-566), una confessió de 1625 (f. 387-388), i una donació de 1627 (f. 518-519), etcètera.

72. Navarro ja era mort a finals de març de 1637 quan els seus marmessors doten una fundació de misses amb els rèdits censals d'aquesta casa (bé, de la part que Navarro posseïa d'aquesta casa del carrer del Vidre). *Especulo...*, f. 523.

73. *Especulo...*, f. 518-519.

7 d'octubre de 1642 establia igualment el taverner Daniel Tàrrega.⁷⁴ El cens que gravava aquest immoble abocà els Margarit vuitcentistes a almenys dues causes judicials, i foren condemnats en una d'elles.⁷⁵ Creiem que era aquesta casa per la qual confessava Teresa Sinachs Taverner a la marquesa d'Aguilar el 15 d'octubre de 1716, per bé que especificava que l'immoble era al carrer d'en Gimnàs. Es componia d'una botiga amb dos portals, un dels quals donava a un carreró que menava al carrer Ample, i de dues estances en forma d'estudi i cambra "construït damunt de un soterrani". En la confessió que en feien el prevere Josep Vilar i el mercader Jacint Cortés, aquestes cases eren al carrer d'en Gimnàs i de la Davallada dels Xitons.⁷⁶

La segona casa, al carrer Tremolet, li va ser adjudicada en herència a la seva esposa, havent estat propietat dels Cardona-Rocabertí. Efectivament, havent mort sense descendència Climent de Cardona-Rocabertí (1612), deixà hereva la seva germana Agnès. Un dels béns que li llegà va ser la casa del carrer Tremolet, parròquia de Sant Just i Pastor, que havia pertangut als Sunyer abans que als Cardona-Rocabertí (concretament al vicecanceller Joan Sunyer, avi matern d'Agnès), i tenia un veïnat força distingit, dins del qual s'hi comptaven els Bosca i els Terré de Picalquers. El 24 de gener de 1673 Josep de Margarit hi establí al doctor Pere Pau Canyadell, i a inicis de la segona meitat del segle XVIII, els Margarit encara en posseïen "senyoria mitjana", i hi estaven establerts Maria Sastre Font Marquet, vídua, Maria Sastre i el seu espòs Jeroni d'Olzina.⁷⁷

La casa del carrer de Trentaclus tenia un hort annex, cuina i safareig i ocupava una superfície d'una *mojada*. El 21 de juny de 1630 Rafel de Biure arrendà casa, horta closa i s'nia per tres anys i vint-i-cinc lliures anuals, i el 1633 encara va tenir temps de repetir el contracte. Posteriorment va ser una de les que integraren algun paquet confiscatiu venut a l'encant públic per pagar les pensions vençudes del censal als Vidal de Tarragona. La va adquirir el mateix Diego de Vidal Agràs, qui el primer dia d'agost de 1680 l'establia a cens de trenta-cinc lliures anuals i un parell de pollastres d'entrada.⁷⁸

La quarta casa, la del carrer dels Mercaders, va ser la casa principal dels Biure (i després dels Margarit) a Barcelona. De fet, sembla que es tractava de diverses cases adossades que van acabar en una de

74. *Especulo...*, f. 567 i 568.

75. *Notícia de tots los plets...*, f. 191v-192.

76. *Especulo...*, f. 390-393.

77. CARBONELL [2002] 44 i *Especulo...*, f. 395-396.

78. AHCB, *Patrimonial*, sèrie III, lligall 20-A i *Especulo...*, f. 57-59 i 574-575.

sola. Pertanyien al donzell de Mallorca Francesc Sala, que l'últim dia d'agost de 1622 sotsinfeudà a Rafel de Biure no menys de quatre cases en dit carrer, una al costat de l'altre, sota domini directe del convent de Santa Caterina Màrtir, dels obtentors del Benefici de Sant Simó, Judes i Aleix, i de la Cambreria de Ripoll, a cens de vuitanta lliures anuals i entrada de 602. Biure encara hagué de comprar-li els censos que les gravaven, el juny de 1625, el de 1626, l'abril de 1628, etcètera; el 26 de setembre de 1640, Josep de Margarit compraria l'últim cens de sis-centes lliures als marmessors del donzell Francesc Sala, que li van signar diverses èpoques entre 1640 i 1641, operacions amb les quals concloïa definitivament aquella complicada operació alienatòria.⁷⁹ Quan Biure l'adquirí, l'immoble presentava tal estat de ruïna que es va veure obligat a repuntar-lo convenientment. Dos prestigiosos mestres d'obres barcelonins van pressupostar els treballs en més de 1.500 lliures.⁸⁰ Josep de Margarit la va acabar d'arranjar i embellir, i la va convertir en una sumptuosa mansió digna d'albergar-lo en l'important càrrec de governador general del Principat, i allí va rebre manta ambaixades i hi va celebrar no poques reunions d'alt nivell, on acudien tota mena de personalitats, consellers i diputats sobretot, també doctors del Consell Reial.⁸¹

Aquesta gran mansió la perdrien els Margarit de la manera més trista. Josep de Margarit romangué a Barcelona fins que la ciutat va capitular i va passar a mans de Felip IV, a principis d'octubre de 1652. El 30 de setembre, com tindrem ocasió d'explicar, Margarit abandonaria Barcelona furtivament. Doncs bé, només tres dies abans, preveient que un cop dins de la ciutat als hispànics els faltaria temps per confiscar-li tots els béns (hem tingut ocasió de comentar que ràpids que van ser per arribar fins a Castell d'Empordà i a Sant Feliu de la Garriga...), va decidir alienar la casa. No se'n voldria desprendre o la immediatesa amb la qual volia tancar l'operació va anar en contra dels seus interessos, el cas fou que encara que l'immoble estigués valorat en més de sis mil lliures, n'hagué d'acceptar 2.600 del pagès Agustí Saladriga, a carta de gràcia, i sobre el paper, perquè ja li devia aquesta quantitat en aliments per als soldats. Malvenuda com havia estat, i un cop signada la Pau dels Pirineus (on s'estipulava l'aixecament de les confiscacions i la devolució de béns), no li degué ser retornada la casa i Marga-

79. *Especulo...*, f. 124-125, 564-565, 1015-1018 i 1021. També: AHCB, *Patrimonial*, sèrie III, lligall 5-2.

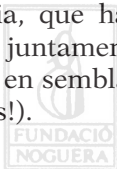
80. CARBONELL [2002] 45.

81. El Dietari de la Generalitat registra diverses d'aquestes reunions entre 1644 i 1652 (DGC, VI (1644-1656), p. 21, 73, 74, 76, 355, 388, 464, 509 i 525). GÜELL [2007c] 55 n. 27.

rit interposà causa contra els Santacana-Saladriga (el 22 d'octubre de 1660)⁸² per tal d'anul·lar o revocar aquella venda forçada, però ja no se'n sortí mai. La casa havia passat a Maria, la filla d'Agustí Saladrigues, casada amb el mestre de cases Jeroni Santacana, i d'aquesta a un nebot canonge de Vic, Ignasi Palau Saladriga, el qual assegurava que havia estat enderrocada durant el setge de 1713-1714.⁸³ La causa judicial s'arrossegà fins al 1748, any en el qual Domènec de Margarit de Negrell hi renuncià a canvi d'un grapat de censals de compensació.⁸⁴

RAFEL DE BIURE DE MONTSERRAT, L'ÚLTIM SENYOR BANDOLER DE LES COMARQUES MERIDIONALS

Amb tot el que fins aquí hem dit sobre Rafel Joan de Biure de Montserrat, hom es pot fer a la idea de quina mena de persona era. J. H. Elliott el va qualificar com "el més agressiu dels nobles feudals...",⁸⁵ i com ens demostra la historiografia sobre bandolerisme, n'hi havia de molt agressius, de nobles feudals, sobretot a les terres vigatanes. Marià Carbonell afegeix que "devia tenir un caràcter enèrgic i bel·licós que justifica una biografia farcida d'episodis violents i de plets inacabables".⁸⁶ Val a dir que tal caràcter i tals credencials no van ser impediment per gaudir d'una bona consideració entre els seus coetanis, ni tampoc el van privar de figurar entre el bo i millor de la noblesa catalana i de ser acceptat en els més selectes cercles del país. Va fer un bon casori amb la que seria hereva dels Cardona-Rocabertí de Sant Mori (1596), va ser reconegut amb el privilegi de noblesa per Felip III (1599) i el novembre de 1628 assistia a la reunió de braços per l'estament militar, i li era encomanada la comesa d'organitzar la recepció de la reina d'Hongria, que havia de passar per Barcelona: danses, tornejos i juguesques, juntament amb cinc comissionats més, persones "pràtiques y expertas en semblants coses...".⁸⁷ Potser el creien expert en el ball... (de bastons!).

82. *Índex Margarit...*, núm. 555 i 535.

83. Confiem que el capitular tindria ocasió de confessar la seva culpa per fals testimoni. El 21 de desembre de 1714 i també el 18 de juliol de 1716, mossèn Palau establia "un casalot y un aposentet que eran par y de pertinèncias de aquella casa gran que dit doctor Palau te y posseheix en la ciutat de Barcelona al carrer dels Mercaders...". No estava, doncs, gens "derruhida", *Especulo...*, f. 576-577.

84. GÜELL [2007c] 55, i CARBONELL [2002] 45. La concòrdia fou el 20 de juliol de 1748 i la va protocol·litzar el notari barceloní Fèlix Campllonch. *Notícia de tots los plets...*, f. 56.

85. ELLIOTT [1989] 67.

86. CARBONELL [2002] 41, biografia que vam mirar d'escatir a GÜELL [2007c].

87. DGC, v, 249-250 i 255.

Poc abans que traspassés el seu tutor i oncle, Melcior de Biure de Castellvell, Rafel de Biure ja s'hauria emancipat agafant amb fermesa les regnes del seu vast patrimoni. Ho diem perquè el testament del seu avi Francesc de Montserrat (1584) que tot i deixar-lo hereu estipulava que la seva mare Anna de Montserrat gaudís de l'usdefruit, no li va plaure del tot. Disposar del líquid de la voluminosa col·lecció de censals acumulats per Montserrat era vital per iniciar els seus propis negocis, i dit i fet, aconseguí arribar a una concòrdia amb la seva mare per la qual aquesta li ho cedia tot. Això succeïa el 21 d'abril de 1593.⁸⁸ El 27 de juny de 1595 testava l'oncle Melcior, el més ric dels canonges de la seu tarragonina, titular de la més important prebenda, l'ardiaconat de Sant Llorenç, propietari d'una altra bona col·lecció censalística de 27.000 lliures de preu (i 1.350 lliures de rèdit), més un líquid de 13.600 lliures.⁸⁹ L'hereu, no cal dir-ho, fou Rafel de Biure, que en els pocs anys després d'emancipar-se hauria vist com li plovi quasi vint mil lliures en metàl·lic (recordem el dot de sis mil lliures del seu enllaç el 1596 amb Agnès de Cardona-Rocabertí), i quasi 2.300 lliures en rèdits només de censals, sense comptar els seus ingressos baronials. Amb vint-i-cinc anys devia ser un dels homes més acabats de la comarca.

I això, fent trapellereries pròpies de l'edat, ja que eren notoris els seus excessos juntament amb Joan Oller; també alguna ensopegada amb l'Església, que l'arribà a excomunicar per haver empresonat a Aguilar un eclesiàstic, i fou absolt pel vicari general de la diòcesi el 3 d'agost de 1595. És en aquests anys que se'l comença a vincular a certs episodis propis del bandolerisme nobiliar de l'època, i d'acord amb això, a considerar-lo en el bàndol cadell, en el mateix bàndol que també es considerarà Josep de Margarit, seguidor de les batusses del seu sogre. Però Rafel Joan de Biure no era cadell, almenys del tot. Ja vam demostrar que tenia grans amics i valedors del partit nyer-ro (els Queralt; Francesc de Pons, abat de Ripoll; l'arquebisbe Joan Terés, etcètera), i que no va ser fins al seu enfrontament amb l'orde de Sant Joan de Jerusalem per la plena jurisdicció de Vallverd, entre 1609-1617, que se l'encasellaria automàticament com a cadell, ja que

88. *Índex Margarit...*, núm. 687. Els testaments de Francesc de Montserrat (22 de desembre de 1584) i el d'Anna de Montserrat (22 de setembre de 1611) són a AHCB, *Patrimonial*, sèrie III, lligall 2. També, ROVIRA [2003] 87 n. 393.

89. El testament és a l'Arxiu Històric de Tarragona [= AHT], *Protocols de Tarragona*, notari Bernat Gendre, 1542-1608, reg. 87, f. 37. La seva anàlisi i la de l'inventari postmortem adjunt, els vam fer a partir dels apunts que molt amablement ens va deixar Josep M. Recasens i Comes, a qui l'agraïment d'aquest sol favor seria escurçar la llarga llista dels que d'ell tenim rebuts. Vegeu igualment, RECASENS [1998] 68-71 i ROVIRA [2003] 26-27.

la plana major santjoanista era tota nyerra.⁹⁰ Les bandositats que va protagonitzar Rafel de Biure no s'han de circumscriure dins de la típica confrontació de nyerros contra cadells, sinó en la de Biure contra tothom. Efectivament, a diferència del que passava a les contrades vigitanes quan sorgia algun conflicte, que nyerros i cadells prenen causa i s'enfrontaven, amb Biure i la seva causa no s'afilerava cap altre noble comarcà (tampoc ho necessitava...). Si Biure va ser cadell, degué ser el més solitari de tots ells. Biure bandolejà sempre en clau particular, o bé en defensa dels seus interessos, o bé a la percaça dels d'altri, en una política nítidament encaminada a engrandir el patrimoni i l'economia de la família, cosa que li va valdre doblar el seus béns, i si se n'hagués sortit en la majoria de plets i causes judicials que va mantenir, tal volta l'hauria triplicat.

"Els litigis no intimidaven el baró..."

Semblen d'allò més encertades aquestes paraules de Marià Carbonell,⁹¹ si fem un cop d'ull als nombrosos processos judicials que va mantenir. Sens dubte, Biure tenia dues quadrilles de gent assoldades, una de fadrins armats amb trabucs i una altra d'advocats proveïts de gruixuts patracols, i alternava l'una o l'altra segons les circumstàncies convenien. Repassar cada procés judicial en detall seria repetir paraula per paraula tot el que ja vam exposar en el nostre article de 2007, però aquí ens podem valdre d'una exposició esquemàtica. Al següent quadre, mostrem les causes judicials que tenim documentades que va iniciar Rafel de Biure, amb expressió de la cronologia de cada una (dates extremes), l'oponent judicial, regest de la causa que els enfrontava i el final d'aquesta. Per descomptat, n'excloem els processos judicials per impagament de pensions censals, que foren innumerables.

LITIGIS MANTINGUTS PER RAFEL JOAN DE BIURE DE MONTSERRAT

<i>Anys</i>	<i>Oponent</i>	<i>Causa</i>	<i>Final</i>
v. 1581	Els Armengol, barons de Rocafort de Queralt	Reivindicació de la Font de Na Constança dins del terme de la baronia de Vallespinosa	? [La Font de Na Constança s'adjudicava, al segle XVIII, a Vallespinosa]

90. GÜELL [2007c] 60-62.

91. CARBONELL [2002] 42.

<i>Anys</i>	<i>Oponent</i>	<i>Causa</i>	<i>Final</i>
1593/1596	Els Espés	Per la restitució del dot, en 4.250 lliures, de Jerònima de Biure	?
1596/1617	Orde de Sant Joan de Jerusalem	Reivindicació de la plena jurisdicció de Vallverd	Concòrdia (1617) Sentència contrària (1624)
1594/1611	Consell de Tarragona	Actes de bandolerisme de baixa intensitat	Tribunals i expulsió de la ciutat
1603/1750	Els Espés i els seus successors	Reivindicació del senyoriu de Preixens	Plets a la Reial Audiència. Preixens es va retenir
v. 1603/ v. 1805	Monestir de Montserrat	Reivindicació de l'onzè d'Artesa de Segre	Plet a la Reial Audiència. Sentències favorables (1619 i 1643). Redempció de l'onzè després de 1804
1613/1633	Els Cardona-Raset	Reivindicació de la baronia de Sant Mori	Plet a la Reial Audiència i resolució final contrària
1618/1630	Guillem Ramon de Pons, senyor de Montclar	Reclamació tasca de la collita d'unes terres que posseïa a Artesa de Segre	?
1618	Guillem Ramon de Pons, Senyor de Montclar	Delimitació de termes	?
1619/1629	Els Tord i els Despalau	Reclamació de 600 lliures, de pensions d'un censal avalat amb la baronia de Gelida	Plets a la Reial Audiència. Sentències favorables el 1619 i 1629
1623	Francesc de Pardina de Fivaller	Recuperació del gra confiscat a particulars de Preixens	?
1627/d. 1706	Vila d'Agramunt	Prohibició del dret de pas de bestiar per Preixens	Plet a la Reial Audiència i resolució de pagar a la part contrària 40 lliures anuals
1628/1760	Els Pons	Reivindicació de Montsonís i Foradada, i Montclar	Plets a la Reial Audiència. Concòrdia de renúncia el 1759

Font: elaboració pròpia a partir de GÜELL [2007c] 66-80; GÜELL [2009] 98; MARBÀ-TORRES [1994]; *Index Margarit...*, núm. 667, 668, 892 i 933-940; *Notícia de tots los plets...*, f. 49, 52, 60-61v, 63-63v i 67; *Especulo...*, f. 183-184 i 423-425; Arxiu Nacional de Catalunya [= ANC], *Fons 398-Reial Audiència*, reg. 61 i 980 (1618/1630); ACA, *Reial Audiència*, Plets civils, plets núm. 2.252 i 8.010.

Molts d'aquests plets, com es pot apreciar a la casella cronològica, els van heretar els Margarit i alguns s'allargarien fins a mitjan segle XVIII. Alguns altres, els va prosseguir Biure, però es litigaven a les sales dels tribunals de feia molts anys (cas dels plets contra els Armengol, el monestir de Montserrat, o els Pons).

Sintetitzem algunes de les bregues més sonades del nostre impenitent senyor bandoler, tot recordant que ja hem parlat de les trifulgues hagudes amb els santjoanistes per la plena jurisdicció de Vallverd, de l'enrenou bandoler que s'organitzà a l'Empordà per la successió de la baronia de Sant Mori, i també de la pugna amb els Espés per la baronia de Preixens. Si algú podia creure que amb qualsevol dels episodis suara esmentats n'hi havia prou per conèixer el truculent senyor de Vallespinosa, que faci un cop d'ull als que vénen tot seguit.

Tarragona

El penúltim dia de juliol de 1594, havia comprat un censal de tres mil lliures al Consell de Tarragona, organisme que llavors estava freturós de líquid per afrontar una de les més terribles pandèmies que hagué de suportar la ciutat. Els edils tarragonins van redimir-lo quatre anys més tard, però el mal gust que els degué deixar a la boca l'actitud especuladora, oportunista i cobdiciosa del jove senyor de Vallespinosa podria explicar les pugnes que, des d'aleshores, van mantenir Biure i la ciutat de Tarragona. Unes pugnes que es degueren manifestar en una munió de petits actes hostils al llarg de l'últim lustre del segle XVI i primer de la següent centúria. Els primers anys d'aquest segle, emmig d'una autèntica croada antibandolerista, el virrei autoritzà moltes ciutats a aixecar unions i germandats per combatre els bandolers. El 1605 Tarragona es veié facultada per aixecar la seva pròpia unió contra els bandolers, i el senyor bandoler més important que hi havia a la comarca i contra el qual deuria tenir múltiples diferències era Rafel de Biure. Tot just acabada de proclamar la unió, els milicians tarragonins van caure sobre un dels criats de Biure i el van desarmar, fent inútils les protestes del vallespinenc. El 1609, un individu moria assassinat al castell de Vallespinosa en estranyes circumstàncies. Dos anys més tard (agost de 1611), els sometents de la ciutat de Tarragona irrompien al castell i ultra regirar-lo tot de dalt a baix i de matar un dels coneguts del baró, s'endugueren presoners dos dels seus criats. La reacció de Rafel de Biure no es va fer esperar: aplegà una quinzena de fadrins armats i la diada de Santa Tecla, festa major de Tarragona (24 de setembre),⁹² entrà a la ciutat disparant trets (dels quals, segons testimoniaven els edils tarragonins, morí una dona casada que duia una criatura de pit als braços). El veguer aplegà com va poder el sometent i perseguí els

92. O sigui, un parell de dies després que la seva mare testés. Potser aquest fet ens podria posar sobre la pista d'algun dany que la dona hagués patit i que justificqués la irada reacció de Biure. Sense dades ni notícies que ens en parlin, tot queda en sospites basades en la mera coincidència cronològica.

fadrins de Biure, els quals es van refugiar al convent de Predicadors, i després d'un llarg tiroteig, saldat amb dues víctimes mortals —dos fadrins de Biure—, i un milicià tarragoní malferit, els van fer sortir, però només aconseguiren detenir-ne dos. La brega armada va tenir continuïtat als tribunals. Els consellers de Tarragona van imputar dues morts violentes a Biure, el qual va denunciar els excessos del consistori tarragoní aconseguint que, a Barcelona estant pels seus negocis, les autoritats arrestessin el cònsol en cap de la ciutat, Magí Tost. Després d'anys de combat judicial, Tarragona havia esmerçat 2.422 lliures en advocats, però Rafel de Biure va haver de renunciar a seguir residint a la capital del Camp, i s'instal·là a la capital del país, on ja tenia casa parada i on el 1622 adquiria una sumptuosa mansió.

Agramunt

Rafel de Biure també va ser un corcó per a la vila d'Agramunt, si bé cal dir que en el balanç dels fets, els agramuntins s'endugueren la millor part, i sense que, pel que ens sembla, tinguessin gaire raó de la seva banda. Quan Rafel de Biure es va fer amb Preixens, va heretar una endèmica confrontació amb la universitat d'Agramunt que els Espés havien patit secularment. El principal actiu de Preixens eren les seves pastures, fresques i abundoses fins al punt que el dret d'herbatge es constituïa com el principal rèdit de la baronia, i hem vist com el primer terç del segle *xvi* els Espés l'arrendaven a banda, i en solien treure una setantena de lliures anuals. Per tal de fer un bon arrendament d'aquest dret d'herbatge, era fonamental mantenir intactes les pastures, cosa impossible si hi passaven ramats de bestiar forà. Com a preuat bé que era l'herbatge, els barons es mostraven força recelosos en la seva conservació, cosa que va donar lloc a no pocs enfrontaments a la Catalunya moderna, ja que el baró, com a titular de la jurisdicció ordinària del lloc, solia advocar-se el dret de pignorar (confiscar) el bestiar que trobés peixent sense llicència als seus dominis. Si això succeïa amb el bestiar d'alguna universitat una mica gran, la trifulga estava servida.⁹³ Les pastures pirinenques ceretanes, per exposar un cas, van ser objecte d'especial protecció per part del comú de Puigcerdà, ja des del 1485, quan s'establien fortes sancions contra l'entrada fraudulenta de bestiar foraster; a partir de 1591, van autoritzar qualsevol vilatà a pignorar, en nom seu, bestiar forà trobat peixent en territori de la universitat. A mitjan segle *xiv*, Pere III els havia concedit "dret de passatge" per les vegueries de Cervera i Tàrraga; el privilegi assenyalava que, en cas

93. Vegeu OLIVARES [2000] 76 i 181.

de pignoració, els havien de restituir d'immediat el bestiar i/o allò que els haguessin cobrat.⁹⁴ Ens adonem, doncs, que ens trobem davant d'un tema força sensible tant des del punt de vista del propietari del bestiar, com del de les herbes on aquest peixia.

Preixens té a tocar una gran població, Agramunt, la qual, per a l'abastament dels seus pobladors, mantenia crescuts ramats de bestiar. La proximitat amb Preixens de seguida va fer saltar guspises per aquest motiu.⁹⁵ Sobre els emprius preixenaires ja existien antiquíssimes disposicions dels comtes d'Urgell que demostraven que l'enfrontament venia de lluny. Els agramuntins tenien una propietat, Pradell, on duïen a péixer el seu bestiar, però per arribar-hi havien de creuar Preixens. Quan els Espés van adquirir la baronia a mitjan segle xv, s'hi van oposar, pignorant-los bestiar. La reacció dels agramuntins fou contundent i desproporcionada: van convocar la mà armada, van assaltar amb armes de foc el castell i van capturar el baró Joan d'Espés i el seu fill d'igual nom. Els Espés dugueren els seus agressors a judici i el 1450 els veguers, batlles i paers d'Agramunt van ser condemnats a pagar una multa de cinc-cents florins. Hi hagué una nova invasió per part del bestiar agramuntí el 1488, i una nova pignoració (de 256 ovelles) del llavors baró Felip d'Espés. Aleshores, els d'Agramunt van adquirir, a més de Pradell, una quadra prop de l'Urgell per empriuvar, on s'arribava per un estret caminó que creuava Mallet i Montclar. Hi va haver pau durant uns anys, però posteriorment, en un moment determinat, els pagesos d'aquesta llenca de pas hi van plantar oliveres, i van bloquejar-lo. És possible que durant la segona meitat del segle xvi el bestiar agramuntí tornés a emprar el camí de Preixens, sense l'oposició d'uns Espés, per aquells temps, absentistes i arruïnats. Però a principis del segle xvii, l'accés a la baronia de Rafel de Biure, el senyor bandoler més bregat de les comarques tarragonines, va redoblar la resistència senyorial davant d'aquest abús.

Les friccions amb Agramunt ja van aparèixer el 1623 quan Biure va interposar plet contra Francesc de Pardina de Fivaller, que s'havia emparat del gra d'alguns particulars de Preixens, segons un afer relacionat amb la jurisdicció del veguer d'Agramunt. Biure va fer fitar el seu terme, però a principis de 1627 li van arrancar les fites d'accés a la devesa Daviu, territori de Preixens, i a instància seva, el procurador del fisc interposà el corresponent procés a la cúria del veguer de Cervera. Des d'aleshores, Biure va fer publicar crides amb la prohibició de

94. GALCERAN [1978] 81-82 i 184-187, BOSOM-FORNS [2009] 60 núm. 47.

95. Seguim GÜELL [2007c] 72-74, apartat elaborat d'acord amb la documentació judicial de l'ACA (*Reial Audiència*, Plets civils, plet núm. 2.252) i de l'AHCB (*Patrimonial*, sèrie III, lligall 3).

péixer i de pas de bestiar pel seu territori jurisdiccional. Ens adonem, doncs, que es va anar succeint una escalada de friccions al final de la qual hi havia d'haver, tant si es vol com si no, un fort espetec.

Això va passar el següent mes de setembre de 1627, quan alguns ramats agramuntins envaïen el terme preixenaire no fent cap cas dels advertiments del baró ni de la llei jurisdiccional. Biure complí amb el que havia dit i pignorà el bestiar amb gran desesperació dels amos, que prest van acudir al veguer. En pocs dies, el veguer d'Agramunt no tan solament aplegà la host armada veïnal, sinó també la dels voltants de la comarca, de manera que amb un nombre considerable de milicians armats s'adreçà contra Preixens. Rafel de Biure no s'esperuguí pas. Amb el seu gendre al costat (un Josep de Margarit de vint-i-cinc anys, jove i ardit), i una vintena de fadrins armats, triats d'entre els més pintats, van tancar-se al castell de Preixens i van oferir resistència, una resistència que estímem prou efectiva, donades les característiques del castell del lloc. Encara dempeus avui, es pot apreciar que es tracta d'un casalot imponent, tancat i de fermes construccions i basaments. No era la primera vegada que Biure havia de tancar-se dins d'un dels seus castells i oferir resistència a les autoritats locals d'alguna població enemiga, ja que Vallespinosa havia estat assaltada dues vegades, una el 1609 per la quadrilla de Perot Rocaguinarda (llogada pels caps de l'orde de Sant Joan a Catalunya, en temps de la batussa per la plena jurisdicció per Vallverd), i una segona el 1611, a compte del sometent de la ciutat de Tarragona. Setze anys més tard, Biure no havia perdut ni un xic de la seva empena i arrogància, ni tampoc li pesaven els més de cinquanta anys que devia tenir. El que sabem a partir d'aquí és el testimoni que recull el cronista Jeroni Pujades, un concís paràgraf a bastament reproduït, però del qual tal volta hom no pot prescindir quan toca aquest episodi:

Divendres, primer dia de Octubre 1627. Aportaren en Bar[celona] presos a Don Rafel Biura y a son gendre Don Joseph de Margarit, fill de Don Phelip y nét de Don Leandro Margarit, per so que passant los de Agramunt algunas bèstias, com acostumavan tenir trànsit per lo terme del castell de... que és del dit Don Rafel, prengué y tingué lo bestiar en son castell, y request ab lletras y per terme de justícia per lo Veguer de Agramunt, no volgué obeir. Juntaren-se dos o tres veguerias. Sitiaren-los en dit castell, sostingué algun dia lo siti. Tandem vist que li posaven foch a las portas del castell, se rendiren. Entraren, divuyt fadrins seus agarrotats, presos, y sogre y gendre lligats baix de las capas secretament.⁹⁶

96. PUJADES [1976] IV, 113.

Biure i Margarit van acabar a la garjola de Barcelona després d'haver tastat la d'Agramunt. Un cop a la capital, al virrei duc de Cardona li va faltar temps per anar personalment a alliberar-los tan bon punt se n'assabentà.

Des d'aleshores, la contesa pels emprius de Preixens es va dirimir a la sala dels tribunals, en un plet llarg i inacabable per les contínues interrupcions que produïen les confiscacions dels béns dels Margarit en temps de guerra contra França; en temps de la guerra de Successió, encara durava.⁹⁷ Primerament, Biure interposà plet per tal d'aconseguir una satisfacció judicial als greuges soferts per aquella colla exaltada de plebeus que assaltà casa seva, i

pretenia una injúria y differents danys y gastos ocasionats en la persona y béns de D. Rafel de Biure y de dit D. Joseph, per causa de haver los regidors de Agramunt tingut en las presons de Agraunt a dit de Biure per ocasió de haver entrat lo bestiar de Agramunt en lo terme de Preixens, y per dita injúria, danys y gastos, se pretenen molts milanars.⁹⁸

No sabem si se n'arribaren a sortir, però ho dubtem. La universitat d'Agramunt no va romandre quieta: també interposà plet contra Rafel de Biure, pel dret de péixer a Preixens, i es llençaren un contra l'altre sengles memorials impresos.⁹⁹ Contra tot pronòstic, els tribunals van donar la raó als agramuntins en una primera sentència, cosa que ens posa sobre la pista que probablement el privilegi que exhibien el 1449 devia tenir una base. Efectivament, en la primera topada amb els Espés, les autoritats d'Agramunt van al·legar que tenien dret a empriuar a Preixens en virtut d'un antic privilegi del llavors baró (del llinatge Camporrells), però Espés ho rebuté dient que Camporrells no havia estat senyor més que de la jurisdicció i del molí, i no del dret d'herbatge; posteriorment, un altre baró, Ramon Desbrull, aconseguí una sentència al seu favor en un procés similar, i ho va fer de la mateixa reina Maria. És possible que allò que no aconseguiren els síndics agramuntins a mitjan segle xv, quan els nous barons (Espés) devien tenir sòlides relacions amb la casa comtal, sí que ho aconseguissin

97. *Índex Margarit...*, núm. 892.

98. *Notícia de tots los plets...*, f. 48-48v.

99. Posterior a 1637 és un memorial de Josep de Margarit i Maria de Biure contra el síndic d'Agramunt (Boix [d. 1637]). Potser de 1639 n'és un altre que la universitat agramuntina féu imprimir per rebatre els al·legats dels cònjuges Margarit-Biure (*Memorial Agramunt* [1639?]). Rafel de Biure, en vida, ja va encetar aquesta dinàmica amb un parell d'impresos, un de quatre folis (*Memorial en fet y en dret* [1628]), i un segon de dos folis (*Nobilis Raphaelis De Biure* [v1630]), etcètera.

quasi dos segles més tard, contra un Biure barallat amb tothom (i amb les sales de la Reial Audiència plenes de nyerros).

El cas va ser que, durant molts anys, els Margarit es van veure obligats judicialment a pagar un cànon de quaranta lliures anuals a la vila d'Agramunt, un canó conegut com la "paciència",¹⁰⁰ que ja suposem que derivava del verb *péixer*, i no pas de la capacitat que poguessin tenir per tolerar aquella situació. Es conserven àpoques dels anys 1736-1739 i 1748-1752, satisfent aquest pagament per una anualitat, o a batzegades, per diverses anualitats acumulades.¹⁰¹

No és l'únic "cànon" que els Margarit haurien de satisfer durant molts anys per causa d'aquest truculent avantpassat. Biure va fundar testamentàriament una capellania a l'església parroquial de Vallespinosa a còpia d'una munió de misses l'any que encara el 1759 es duien a terme. Segons els quaderns dels llevadors de censals que finançaven aquests oficis, podien oscil·lar entre les noranta misses de 1755 i les 241 que se li van celebrar el 1740.¹⁰²

Rafel de Biure morí al llit, a Barcelona, el 15 de maig de 1634, i tres dies més tard fou dut a Vallespinosa, i el 19 enterrat a la tomba que tenia preparada al presbiteri de l'església parroquial.¹⁰³ En el testament protocol·litzat l'any anterior, feia hereus la filla Maria i el gendre Josep de Margarit, a qui ja havia associat als seus béns des de 1620.

Josep de Margarit de Biure (1602-1685), l'hereu, el militar i l'exiliat

HEREU UNIVERSAL

En tot gran llinatge, sol haver-hi un membre que esdevé punt d'inflexió en l'evolució de la família, després del qual les coses són molt diferents. El fill i hereu de Felip de Margarit i Beatriu de Biure, Josep, és aquest membre en el llinatge margaritià, un personatge de gran carisma, controvertit en la història, en el qual no tan solament van convergir el seguit de patrimonis acumulats per la família (Margarit, Gallart, Vilanova, Llabià, Moner, Desvern, etcètera), sinó que se n'afegiren molts més, alguns pel magnífic casori que féu amb la pubilla Biure del Camp de Tarragona, i altres adquirits d'acord amb els rellevants serveis militars i polítics a favor del rei de França. Amb Josep de Margarit de Biure, la família toca sostre, arriba al zenit en

100. *Notícia de tots los plets...*, f. 173.

101. *Especulo...*, f. 183, 184 i 196.

102. AHA, *Vallespinosa*, capsa 1, núm. 24f, 24g i 24h. La mitjana de misses que hem calculat entre 1736 i 1757 és de 167,5.

103. AHA, *Vallespinosa*, òbits (1600-1699), capsa 2, núm. 22.

prestigi, influència política, possessió de títols i de béns, i ingressos econòmics.

En Josep de Margarit de Biure coincideixen igualment l'últim dels grans Margarit i el darrer Margarit empordanès. Els fills naixeran fora d'aquesta comarca, el gran a Barcelona i la resta a Vallespinosa; els néts i besnéts, a Perpinyà... La família seguirà ostentant la baronia de Castell d'Empordà i cobrant-ne els delmes i rèdits, però ho faran a distància, a través de procuradors.

LÍDER POLÍTIC I MILITAR

Per exposar una ressenya biogràfica de Josep de Margarit, un dels personatges, com hem dit, més carismàtics de la història de Catalunya, de qui se'n podrien fer ben bé manta monografies, ens veiem abocats a no sobrepassar-nos en la concessió d'espai dins d'aquest treball, cosa per la qual haurem de recórrer a la síntesi, igual que hem hagut de fer amb el cardenal Joan de Margarit de Pau.¹⁰⁴

Opositor a la monarquia hispànica

Josep de Margarit sempre va dur una política antimonàrquica que, per ser més exactes, hauríem de dir clarament antihispànica. La raó que l'empenyé a aquesta deriva és difícil de precisar, sobretot si tenim en compte que a l'avi Leandre, segons es deia, li havia estat proposat ser el preceptor del jove príncep Felip, amb el temps, el truculent Felip IV contra qui Margarit s'atiparia de fer la guerra. També, que el seu pare duia el nom del seu enemic. Aquests antecedents no ajuden gens ni mica a dilucidar el gir antihabsburg que Josep de Margarit va prendre. Ens quedarem amb una versió que fa cap a romàntica, en la qual Margarit s'adonaria de l'elevat cost que per al poble català (pagesia i menestralia de l'Empordà, sobretot) representava l'hemorràgica política de sostracció de recursos militars que inicià l'administració Olivares en pujar al tron Felip IV, sadollada de compromisos bèl·lics extrapeninsulars tan remots com inútils. No és debades que Margarit sempre fou tingut per un ferm defensor del constitucionalisme català i que mai no va tenir pèls a la llengua amb ningú a l'hora de defensar-ne l'aspecte més insignificant.

104. Seguim: PELLA [1930]; SANABRE [1956]; CAPEILLE [1911]; ALBERTÍ [1969] III, 55-57, i CAPEILLE [1978].

El 1636 es negà a reclutar soldats per a les guerres d'Itàlia, tal com la monarquia quasi exigia als feudataris,¹⁰⁵ i degué fer el mateix de cara a la campanya de Leucata (1637). La seva negativa a la política d'expatriació massiva de soldats no devia caure gens bé a les autoritats virregnals, i el fet que el càrrec l'ocupés un vell amic de la família, el comte de Santa Coloma Dalmau de Queralt, no va fer sinó separar-los, sobretot a partir de 1638, quan Margarit va ser acusat (al·legà que injustament) d'un assassinat.¹⁰⁶ El 1639 el seu nom va anar a la llista dels nobles encausats per la Reial Audiència per la seva negativa a seguir prestant serveis en el setge de Salses (1639). El setembre de l'any següent, en els primers compassos de la campanya militar del marquès de Los Vélez, els castellans es van cobrar una vida il·lustre, la del baró de Rocafort, vilment i impune penjat dels merlets de Cambrils per tal que expiés la seva rebel·lia. Rocafort era veí i bon amic de Margarit. Si va existir un punt i a part en aquella història, a partir del qual era impossible retornar, va ser aquest. És de suposar que Margarit va donar suport a la revolta i va contribuir a forjar la revolució de 1640;¹⁰⁷ inclús se l'ha arribat a identificar amb l'enigmàtic i anònim "capità general de l'exèrcit cristià";¹⁰⁸ el cas és que és un fet que, a partir de la brutal campanya de Los Vélez i de la mort del seu amic Armengol, es va lliurar incondicionalment a la causa catalana, una causa que amb els anys se sobreposà amb la de Lluís XIV. Sense més temps per aprofundir-hi, ho deixem aquí.

La guerra dels Segadors (1640-1659)

Tenim, doncs, Josep de Margarit convertit en líder de la revolució segadora, i a qui les autoritats barcelonines posen, aquella segona meitat de 1640, al capdavant d'un terç aixecat a corre-cuita per intentar frenar l'inexorable avenç de Los Vélez.¹⁰⁹ Es tractava de gent poc avesada a fer de soldat, rodamons, tafurers i desvagats que, malgrat els problemes inicials que li van donar en un principi, va saber ensinistrar de manera que es convertissin en militars aptes per a les accions més agosarades. Amb ells, Margarit va fustigar les línies de la rereguarda de l'exèrcit castellà, fins a tallar-les, privant Los Vélez del cordó umbilical que proporcionava sustent als seus homes. Aquest fet va ser fonamen-

105. Vegeu GÜELL [2008] 39-43, 81-87 i 101-107.

106. ELLIOTT [1989] 455, i CATALÀ [1994] 59.

107. Figura, com a tal, en sengles llistes d'hipotètics implicats confegides per especialistes en el tema com són: ELLIOTT [1989] 453 o SIMON [2008] 83.

108. FLORENSA-GÜELL [2005] 100.

109. Seguim FLORENSA-GÜELL [2005], també SIMON [2008] 123-127.

tal perquè, un cop rebutjats els seus intents d'assalt contra Montjuïc (26 de gener de 1641), decidís replegar-se a Tarragona donant-se per derrotat. Margarit, llavors, no es va entretenir; baixà amb els seus homes encalçant la rereguarda enemiga, i recuperà Valls i caigué en un audaç cop de mà sobre Constantí (abril de 1641), plaça convertida en penal i hospital militar dels castellans. És a Constantí on veiem més nítidament en què s'havia convertit Margarit. La seva gesta serví per alliberar més de tres-cents presoners catalans, però quedà maculada pel tracte que va donar als ferits castellans que allí s'hi havien deixat, no perdonant la vida a cap. Cal precisar, en defensa seva, que fins aquell moment, Los Vélez havia dut a terme una política repressiva brutal, i els catalans morts directament per la seva causa es comptaven, des del mes de setembre que inicià la campanya contra el Principat, per centenars, probablement més d'un miler. Tot l'estiu de 1641, Margarit se'l va passar prestant servei militar davant de Tarragona, prenent part activa en el setge de la plaça. En el decurs d'aquest setge fou que conegué i es féu camarada del cap de les forces franceses, Philippe de La Mothe-Houdancourt, primer virrei del rei de França. L'amistat forjada amb l'enigmàtic francès, el portaria a arriscar la seva carrera insistint davant la reina regent a favor seu quan el 1645 caigué en desgràcia, i seria un dels artífexs del seu retorn a la "virregnalía" el 1651.

La seva entrega a la causa revolucionària i la seva forta determinació a favor dels francesos li van fer guanyar molts punts davant les noves autoritats del país, en aquells moments, dins de l'òrbita francesa. Quan va ser l'hora de trametre una primera ambaixada de bona voluntat envers el nou comte de Barcelona (Lluís I, XIII de França), els diputats no van tenir cap dubte, i hi enviaren Margarit, juntament amb Francesc de Vergós. En el decurs d'aquest viatge a la cort de París, seria que moriria el seu germà Dionís, de manera que es trobaria amb la infausta notícia havent tornat. D'ençà d'aquesta ambaixada i tal volta enlluernat com a província de l'Empordà que era per tota la grandesa i el luxe parisencs, Margarit mostraria una inqüestionable lleialtat envers el sobirà gal, lleialtat que es veuria corresposta per la confiança que aquell sempre li va tenir. Sembla que podia ser a partir d'aquestes dates que envià els fills a educar-se a la cort. Aquesta actitud descaradament filofrancesa no va significar en cap cas un sotmetiment tan servil i absolut que passés per damunt dels interessos més immediats dels catalans. Margarit sabé mantenir els seus fermes criteris d'independència i imparcialitat malgrat l'alt compromís que adquiriria amb els càrrecs amb els quals els Borbons francesos li farien confiança; una actitud que col·lisionaria en més d'una ocasió amb les justes queixes del país i amb enveges cortesanes.

L'any 1642 passà pàgina del fracàs de Tarragona i prengué part en la victòria assolida sobre l'exèrcit del marquès de Pobar, prop de Montmeló, en la qual es va distingir defensant amb valentia unes posicions vitals i aixecant i conduint més de tres mil sometents. L'èxit de la jornada va descansar, entre d'altres causes, en el bon enteniment del tàndem que formava amb el virrei La Mothe. Reconeixent les innegables qualitats militars de Margarit, París el nomenà mariscal de camp, un càrrec militar que a l'exèrcit només se solia concedir promocionant els capitans més sobresortints, i amb vint anys de serveis a l'esquena. Degué ser en aquells anys que Margarit es guanyà amb escreix l'epítet amb el qual va ser conegut: "Mart català". Quan el malaurat virregnat de Brézé conclugué, a Margarit li va ser adjudicat el més important càrrec polític del Principat, llevat, és clar, del de virrei; ens referim al de governador general (1643). Dels primers actes de govern que hagué d'empendre va ser el de sufocar a sang i a foc l'aixecament hispànic de la Vall d'Aran, campanya on va mostrar-se ferotge i implacable, igual que féu l'any següent, el 1644, a les comarques emporitanes i de la plana vigatana, on acudí amb soldats allà on es formaven focus de desafecció. Totes aquestes campanyes les dugué a terme assolint els objectius, llevat de la de Lleida, a punt de decantar-se cap a Felip IV i on va ser tramès amb sis-cents soldats francesos quan ja era massa tard; la ciutat no el va voler deixar entrar i s'entregà a l'enemic.

En el plànol polític, el desenvolupament d'un tan important càrrec, només per sota del virrei francès (i aquest amb instruccions sota el braç de confiar-hi i fer-li tot el cas possible), no va resultar gens fàcil en una conjuntura de guerra viva dins del país, i amb militars gals abusant arreu de la pagesia. Margarit va saber fer front amb fermesa i equitat a l'allau de queixes que li van ploure, i si se'n va sortir va ser gràcies al seu sòlid prestigi. D'altra banda, la dinàmica política a Barcelona, de seguida eclosionà en diversos partits que van encetar rivalitats maniquees, uns partits de caràcter polític però de base "bandolera". Margarit sempre va mantenir una aferrissada enemistat amb la facció nyerra que representaven Josep Fontanella i Josep d'Ardena. El 1646, incòmode amb el virrei Harcourt, donà suport al bisbe Pèire de Marca, aprofitant el fracàs de l'última campanya militar del primer sobre Lleida, i contribuí al fet que el càrrec virregnal passés al seu amic prelat. El març de 1647 Marca cessà, i Margarit es convertí en la primera autoritat del país, per virregnat, com sempre va ser quan es produïa un relleu de virreis. Marca tornaria a exercir el càrrec el 1649, i Margarit va esdevenir el seu principal privat.

Els darrers anys d'aquesta dècada començaren a venir mal dades per als francesos, que vivien una difícil situació política a les portes

d'una guerra civil amb les dues testes visibles del privat Mazzarino i del Gran Condé a cada banda. La delicada situació del jove Lluís XIV va repercutir decisivament a la guerra de Catalunya, ja que París va tancar l'aixeta dels recursos que enviava en diners i en homes al Principat, i, a més, bona part de l'oficialitat gal·la va abandonar el seu lloc per servir sota les banderes de Condé. Ho volia fer el mariscal Marchin, amb qui Margarit havia mantingut una agra pugna i amb qui mai no va arribar a confiar. El temps li va donar la raó. Ell mateix s'encarregà personalment de detenir-lo el gener de 1650, quan van rebre'n l'ordre de França. La compromesa situació determinà llavors la formació d'un consell superior de guerra integrat per cinc membres, un dels quals fou, per descomptat, Margarit. Aviat va fer figa el front de ponent i l'enemic començà a guanyar terreny per la part meridional de l'Ebre. Margarit es posà al front de les tropes i acudí a la Ribera d'Ebre, Móra i Flix, on intentà estorbar la pinça amb la qual Mortara assetjava la plaça. Però no hi hagué res a fer, Flix va caure, també Falset, i encara que va batre els hispànics a Cornudella, els propis naturals li van fer un parany per assassinar-lo. Tota la zona s'aixecava irritada contra l'ocupació francesa i obria les portes als hispànics; els filipistes s'imposaven arreu, i Margarit es replegà a Barcelona. Ja havia estat objecte anteriorment de dos intents d'atemptat, frustrats per la fortuna que sempre l'acompanyava, i a principis de 1651 els més ardits dels contraris aferraven pasquins animant a fer-ne més. París reconegué que en ell hi tenia el seu més valuós home a Catalunya i el nomenà tinent general de l'exèrcit.

El setge final de Barcelona

Però a mitjan any, Mortara ja era sobre Barcelona, posant setge formal a la plaça, el més llarg que mai no ha patit la capital catalana. Es va constituir una nova junta de defensa en la qual Margarit i Ardena hagueren de treballar plegats, col·laborant sense reserves. L'actuació de Josep de Margarit durant aquest llarg setge va suposar un dels episodis més remarcables de la seva carrera política i militar. El 5 de novembre de 1651 va comandar, juntament amb el mariscal Chacon (que resultaria mort en l'acció), una virulenta sortida contra el sector del fort de Montjuïc, i va causar nombroses baixes a l'enemic. Aquella acció va fer que Mortara adoptés una estratègia de setge passiva, apostant pel bloqueig i l'estrangulació de la plaça i no pel seu assalt. El 22 d'abril de 1652 Margarit dirigí una nova sortida. Calia obrir pas perquè entrés a la plaça el nou virrei que enviava París, que no era altre que el seu camarada d'armes La Mothe-Houdancourt. Amb ell al costat, Margarit esdevingué l'ànima de la resistència barcelonina, arribant fins i tot a

pagar del seu propi peculi el manteniment de la tropa. Però Mortara coneixia bé el seu ofici, tenia recursos encara que migrats, cosa amb la qual no comptaven els barcelonins, i el setge prosseguí lent però inexorable, de manera que a finals de setembre de 1652 es va fer impossible aturar les negociacions per a la capitulació. El primer dia d'octubre Margarit renuncià als càrrecs i abandonà la plaça furtivament per mar. A Girona estant, Mortara l'encalçà amb una columna del seu exèrcit i, veient la poca disposició a resistir dels gironins, féu cap als Pirineus, els creuà i es plantà a Perpinyà, i d'allí a París, on pels seus meritosos esforços fou d'allò més ben rebut per Lluís XIV.

Un exili actiu

Amb la caiguda de Barcelona, s'iniciava una segona fase d'aquella guerra. A diferència del que van fer algunes importants personalitats que van retre obediència a Felip IV, Margarit es va mantenir lleial al monarca francès. Igual que Fontanella o Ardena, es fixà l'objectiu de seguir treballant per la causa del Borbó a Catalunya. El privat Mazzarino sempre sentí una profunda admiració per Margarit, amb qui l'uní una bona amistat, cosa que a Margarit no li va impedir denunciar enèrgicament els abusos de les autoritats franceses al Rosselló. A Perpinyà, va esdevenir la més destacada figura i el principal suport amb què comptava Lluís XIV. En l'àmbit militar, Margarit treballà per tal d'arrabassar a l'Àustria el màxim de territori possible, dirigint diverses campanyes al nord del país i mantenint importants efectius militars que li van facilitar l'ocupació de comarques senceres. El juny de 1653 prengué part a la campanya militar francesa sobre Girona, com un dels caps militars que la van dirigir. Va emparar-se de Castelló d'Empúries, Figueres i tot l'Empordà, fins a assetjar Girona, que no va poder prendre gràcies al socors del príncep Joan Josep d'Àustria. L'any següent, nomenat membre del consell de governació per a les noves zones ocupades, va dirigir una gran ofensiva amb voluntaris catalans, i prengué Vilafranca de Conflent, tot estenent el domini francès per la Cerdanya, Berga, Ripoll i Camprodon. En persona, va prendre la Seu d'Urgell i Ponts, i va assegurar les comarques ocupades amb una activa propaganda antihispànica i una estructurada xarxa de guarnicions militars. L'any 1656 tornà sobre Vic, a les envistes de caure sobre Barcelona, i encara el 1657 acompanyà el duc de Candale en una nova campanya, en el decurs de la qual va prendre Blanes, socorregué Castellfolit de la Roca i fomentà la resistència de Camprodon. Foren tals els seus esforços que Lluís XIV s'adonà que ningú millor que ell era més a propòsit per representar els seus interesos a Catalunya, i el nomenà virrei. Un virrei sense gaires recursos, ja que Lluís XIV no en podia distreure en

aquella guerra. Al final, el 1659 s'imposà el procés de pau. Margarit acudí a conferenciar com a ambaixador de la Diputació del General a l'exili, i no va poder evitar l'esquarterament del sòl català, veient com els comtats del Rosselló i la Cerdanya passaven irremissiblement a mans dels francesos. Encara visqué més d'un quart de segle, exiliat a Perpinyà, des d'on gràcies al seu enorme prestigi frenà les autoritats franceses en la seva política d'assimilació al Rosselló.

Josep de Margarit va testar el 16 de juliol de 1684, davant del notari narbonès Joan Josep Xaupí, essent entre els seus marmessors, a més dels seus tres fills supervivents, Ramon Trobat, president del Consell Sobirà del Rosselló, i Felip de Copons, de l'Audiència. En el document manifestava el seu desig de ser enterrat a l'església de Sant Joan de Perpinyà, sempre que els avenços militars francesos no haguessin permès la recuperació de Roses, Palamós i Girona, cas en el qual ho volia ser al seu feu de Castell d'Empordà.¹¹⁰ Morí el 17 de juliol de 1685, al seu castell de Sant Martí de Toques, parròquia de Durban, bisbat francès de Narbona.¹¹¹

EL PATRIMONI: GUANYS I PÈRDUES

L'evolució patrimonial de Josep de Margarit de Biure s'ha de contemplar des de dues fases diferenciades, amb un punt i a part al mig que és la Revolució de 1640 i la subsegüent guerra dels Segadors; també sota el balanç de títols i propietats que va aglutinar com a hereu universal, les que va aconseguir del rei de França i les que va perdre per causa de la guerra. Fins al 1640 acumulava els feus que per diversos enllaços havien revertit a la casa Margarit, pràcticament a partir dels capítols matrimonials que signà el 1620, document que l'associà automàticament al patrimoni de la casa de Biure com a usufructuari, qualitat amb la qual pogué fer i desfer sense oposició, sobretot després de 1634 amb la desaparició del seu sogre Rafel de Biure, i més encara nou anys més tard, amb el traspàs de la seva esposa Maria de Biure (1645). Més o menys a partir d'aquesta última data, tot aquest panorama quedaria trastocat per les donacions abundants que els sobirans francesos li atorgarien per tal de recompensar els seus valuosos serveis; també per les impenitents confiscacions que els hispànics dugueren a terme dels seus feus i dels seus béns.

110. *Index Margarit...*, núm. 469.

111. *Especulo...*, f. 925. Al f. 715, en canvi, diu que la data de la mort fou el 23 de juliol. La partida que s'aixecà als llibres d'òbits castellempordanesos a tall de recordatori diu també "Als dezet de juliol...". ADG, *Sagramentals microfilmats de Castell d'Empordà*, Baptismes (1639-1723), núm. 202 (de la part dels òbits).

Si fem un repàs, molt per damunt, d'aquest patrimoni, ens en podem fer una idea molt més precisa.

Hereu Margarit

Ser hereu Margarit volia dir ser hereu Santfeliu, Gallart i Vilanova (Desvern, Moner i Llabià), llinatges i patrimonis que en el seu dia, com hem pogut anar veient, van revertir a la línia troncal de la nissaga. Com a tal, senyoria sobre Castell d'Empordà, un petit enclau baronial de poc més de cent cinquanta vassalls de mitjana, on posseïa la jurisdicció plena, castell, molí, dos masos (mas Pelegrí i mas Cometes) i un gran nombre de vessanes de terra. El seu delmari o decimar (zona on podia executar el cobrament del delme) s'estenia per una vuitantena de vessanes del terme, i també cobrava censos com a senyor útil d'un grapat de masos i partides de terra dels voltants: la Bisbal, Canapost, Casavells i Vulpellac. També a Sant Joan de Mata, ja que entre 1644 i 1649, Josep de Margarit va sostenir un litigi pel domini directe en aquesta parròquia, que arribà a la Reial Audiència, i que ens mena a suposar que hi podia tenir propietats alodials.¹¹² Castell d'Empordà redità dues mil lliures en l'arrendament de 1643, i dels arrendaments de l'explotació agrícola en podien treure més de cinquanta quarteres de gra anuals.

Com a hereu Gallart, senyoria sobre Sant Feliu de la Garriga, un altre castell termenat (i tronat), rodejat de mig miler de vessanes de garriga, però semideshabitat, ja que només hi constaven un parell de focs i una desena de persones, pràcticament el masover i la seva família. Com ja hem vist, en l'arrendament de 1643-1646, va reditar 552 lliures, i l'explotació agrícola podia donar (almenys així fou el 1821) vint-i-tres quarteres de gra i un parell de faves, a més d'oli. Del delmari santfeliuenc (que abastava Viladamat i Palau Borrell), en podia percebre quaranta de blat i alguna de civada i faves, per valor de 135 lliures. El delme de l'anyell de Viladamat havia de ser superior a la mitjana anual que tenim documentada just acabada la guerra de Successió: un o dos anyells, poc més d'una quinzena de quarteres de gra i faves [divuit lliures i escaig], i una dotzena de bótes de vi. L'herència Gallart també reportava una munió de delmaris confluents entre: Empúries (amb els llocs circumveïns de Cinclaus, les Corts, Vilanera i els Recs), l'Escala, Montiró i Pelacalç (on gaudia de la meitat proindivisa de la jurisdicció alta i baixa, compartida amb els Caramany-Ros i més tard amb els Gispert). El primer proporcionava un delme de la producció,

112. *Notícia de tots los plets...*, f. 43.

tripartit amb els Pau i els canonges de Girona, i podia arrendar-se per més de 310 lliures anuals. A l'Escala, Margarit era senyor útil de mas Pasqual, també hi tenia una botiga i gaudia del delme del peix, que reditava quasi una vintena de lliures. Del delmari de Pelacalç i de la meitat del de Montiró, podia percebre'n més de 132 lliures, entre quarteres de blat i civada (40) i quintars de raïm venuts (més de 91 el 1664); quan el 1645 en va arrendar l'explotació agrícola i les percepcions dels drets senyorials, en va treure un total d'unes 387 lliures anuals.

De l'àvia Jerònima de Vilanova, i gràcies a l'hàbil política de concentració patrimonial del seu pare Felip, Josep de Margarit va heretar, per la seva mare: el terçó de Ruïlles, que li reditava quaranta lliures anuals; una magnífica mansió a Sant Pere Pescador (els mobles de la qual eren estimats en quasi 2.500 lliures); un parell o tres més a Girona capital (Casa Desvern) i una a Vilacolum;¹¹³ la batllia i la notaria d'Amer, amb unes quantes terres annexes, d'on treia setanta-set lliures anuals de renda; la lleuda de Girona, que el 1643 arrendava per cent deu lliures; l'heretat de Torroella de Montgrí (cases Llabià i Roja, més 210 vessanes de terra) que no va arrendar per sota de les 186 lliures, i possiblement també la notaria de Verges, que el 1650 arrendà per seixanta-cinc lliures.

Dins d'aquesta herència hauríem d'incloure-hi segurament el mas que, almenys el seu pare, va posseir a Sant Tomàs de Fluvià, i que el 1629 arrendava per trenta-cinc lliures anuals.

Els rèdits, a la baixa, que sumem fins ara, són al voltant de les 3.825 lliures, que per l'època i el context, es podria estimar com una renda considerable. Però això només era pel que feia a Castell d'Empordà, encara manca veure què en podia treure d'allò heretat com a consort de la seva esposa Biure.

Hereu (consort) Biure

Igual que l'herència Margarit, la dels Biure també s'havia format a partir de l'acumulació de diversos patrimonis: Vallverd, Elies, Argencola i Montserrat, que al llarg de centúries s'havien anat dipositant a la línia troncal. El feu principal de Josep de Margarit a les comarques tarragonines era Vallespinosa, amb castell, quadra, molí, horta i avel·laners, un enclavament d'uns 250 habitants (quasi el doble que Castell d'Empordà) a la part sud de la Conca de Barberà, que la primera meitat

113. El 9 d'octubre de 1596 es dirimia causa judicial contra Francesc Moner, notari de Barcelona, per una casa a Vilacolum, propietat de Jerònima de Vilanova, que havia estat de Muner pare (pagès a Sant Pere Pescador). *Índex Margarit...*, núm. 554.

del segle xvii era arrendable per unes 125 lliures anuals. No tenim més documentació que ens mostri amb major claredat el potencial rendístic del patrimoni Biure abans de la guerra dels Segadors.

La baronia (després marquesat) d'Aguilar rendava cinc-centes lliures el 1653, i l'onzè d'Artesa 444 en 1834; per tant, els podríem deixar a la meitat si féssim una hipòtesi sobre la seva aproximació en el segle xvii.¹¹⁴ Quant a la torre Biure de Seròs, el memorial de 1653 n'assenyala una renda de 120 lliures anuals, que prudentment també rebaixem a la meitat.

Pel que feia a Preixens, ultra del dret d'herbatge, situable en un mínim de 160 lliures anuals, no creiem que la resta del terme, tot i posseir molí, donés res més que maldecaps. L'estat de la hisenda era tal que ens consta una forta inversió per part de Josep de Margarit. El 19 de juny de 1639 pagà quaranta-sis lliures al pedrapiquier Pere Grifoll per obres de reparació al molí de Preixens i poc després 165 lliures més per obres i millores als corrals de l'Alba, dins del terme. El març de 1667 s'havien acabat de fer més obres al molí i també al castell, a càrrec de l'arrendatari Josep Carreras, per valor de 43 lliures i 15 sous; el 1670 el mestre de cases Lluís Navarro en cobrava quasi trenta-dues més per obres i millores al castell i a la peixera del molí, i sis anys més tard, Joan Bach, un altre mestre de cases, dues dobles per obres al castell.¹¹⁵ D'altra banda, la terra de sembradura no semblava de gaire valor, quan el març de 1670 trobem que Margarit n'establia deu jornals a cens d'una sola gallina i sense entrada...¹¹⁶ Al llarg de la primera meitat del segle xviii, les obres pagades a Preixens van ser interminables, i no és fins a mitjan abril de 1750 que trobem dades sobre l'arrendament de la baronia (herbes, molí, percepcions de drets senyorials i altres), juntament amb l'onzè d'Artesa i la torre de Biure a Seròs, a favor de Josep Vinyals, retorçador de seda de Barcelona, qui per quatre anys n'havia de pagar nou mil lliures (2.250 anuals). Un segon arrendament el 17 de gener de 1755 a favor de Josep Iglésies, paraire de Sant Icard Sasglaióles, rebaixava el preu a 7.600 lliures (1.900 l'any).¹¹⁷ De l'últim dia de 1834 era el "Compte de lo administrat del senyor marquès de Aguilar en Preixens desde janer de 1834 fins a últim desembre de dit any". L'informe que incloïa de l'agent Antoni Vilaplana Balaguer, fet d'acord amb el del col·lector Miquel Vila, declarava

114. El primer per l'exageració amb la qual van estar inflades les xifres del memorial de 1653, on consta la dada; el segon per la inflació de dos segles transcorreguts.

115. *Especulo...*, f. 123, 133-134.

116. *Especulo...*, f. 570.

117. *Especulo...*, f. 72 i 74.

1.404 lliures, quatre sous per la venda de la collita, de les quals després d'eixugar 949 lliures de despeses, restaven únicament 454 lliures. Una carta de juliol de cinc anys més tard, entre els agents assalariats dels Bon, es lamentava que les rendes de Preixens fossin tan reduïdes i que només gràcies al dret sobre les herbes del terme havien pogut satisfer les quaranta lliures de la paciència a favor d'Agramunt.¹¹⁸

Quedaven multitud de petites propietats immobles, cases i peces de terra, a Barcelona i sobretot a Tarragona, impossibles de rastrejar per separat, cosa per la qual hem de valdre'ns de les inflades estimacions dels memorials de 1647, 1652 i 1683 amb els quals Margarit bombardejà Lluís XIV. El segon d'aquests documents, tot just després de la caiguda de Barcelona, reduïa l'estimació del valor total de la seva propietat a Tarragona (que el 1647 era de 33.300 lliures) a 8.666 lliures i una renda de 800 lliures. El de 1683 sumava les rendes de la mansió del carrer de les Escrivanies Velles i d'una vintena de jornals d'horta i declarava 226 lliures anuals.¹¹⁹ Si prenem el cas del memorial de 1652 en el qual el rèdit era un 10% del valor de la propietat, llavors les rendes tarragonines de 1647 les hauríem de situar sobre les 3.300 lliures, xifra que ens segueix semblant inflada, i que tal com hem fet en altres ocasions amb xifres similars suposadament augmentades per interès, seríem partidaris de reduir a la meitat.

Renda censalística

Però una part important de les rendes dels Margarit eren censalístiques, com ho van ser per a Rafel de Biure, que n'heretà la major part de l'avi Francesc de Montserrat. Per escatir-ne una xifra, comptem amb el "Memorial de las propiedades y rentas de censals que los enemichs tenen ocupats a don Juseph de Biure y de Margarit, axí dins la ciutat de Tarragona y territori del Camp, com en Leida, Tortosa, Ribera de Hebro y terras circumvehinas que ocupan dits enemichs".¹²⁰ En aquest memorial manquen, és clar, els censals que hagués pogut comprar a l'Empordà o a Girona, per bé que no creiem que fossin gaires, ja que la seva activitat radicava exclusivament entre Tarragona i Barcelona, i els censals que hauria pogut heretar de l'herència Margarit, com hem vist, eren ben escassos. Així doncs, la propietat dels censals que posseïa en zona ocupada (pràcticament de Barcelona en avall i tot el ponent), el document la quantificava en 34.887 lliures, xifra que sug-

118. AHCB, *Patrimonial*, sèrie III, lligall 32.

119. GÜELL [2007a] 270- 275.

120. AHCB, *Patrimonial*, sèrie III, lligall 5-1.

gereix una renda (a sou per lliura, o sigui, al 5%, com eren tots els censals) de 1.744 lliures. Aquesta xifra no podia estar inflada, ja que el preu del censal no és valorable, sinó fix, ni tampoc manipulable, ja que consta documentalment. Com a curiositat, afegirem que, per un llevador de censals exclusiu de Vallespinosa, sabem que havia comprat petites quantitats censals als vassalls, en total deu, per una suma total de cinc-centes lliures i un rèdit anual de vint-i-cinc.¹²¹

Suposant que les baronies i carlanies de la Conca poguessin rendar unes cinc-centes lliures anuals, amb Aguilar (250 lliures), Artesa de Segre (222), Preixens (160) i Tarragona (1.650), més 1.744 lliures de renda de censals, una aproximació temerària als rèdits de Josep de Margarit corresponents a l'herència Biure, la podríem situar pels volts de les 4.526 lliures, cosa que juntament amb les 3.825 lliures de l'Empordà, ens donaria un total de 8.351 lliures de renda anuals.

Noves donacions/adquisicions

La privilegiada posició política de la qual va gaudir Josep de Margarit li va permetre disposar de quantitats de diner considerables, començant pel seu gran salari com a governador general, que no seria estrany que voregés les quatre mil lliures anuals,¹²² i les oportunitats que, des d'aquest escambell, se li devien oferir en obsequis, comissions i altres, en diner no declarat, impossible de constatar.

Lluís XIV devia molt a Margarit, el seu més ferm suport al front català, i Margarit havia fet (i perdut) molt per la seva causa. El monarca gal no li va regatejar donacions i el va curullar d'honors com a ningú altre. L'agost de 1648, París li va concedir el marquesat d'Aitona, confiscat als Montcada filipistes, amb una renda de dues mil lliures que aquella família pagava al comte de Peralada. També li va concedir el castell d'Empúries, confiscat als Cardona filipistes, dues notaries (una devia ser la de Verges) i la jurisdicció dels llocs que Margarit posseïa en propietat a l'Empordà; també se li va permetre, a més, usufructuar

121. "Llebador dels censals cobra y cobraria lo il-lustre senyor marquès de Aquilar en lo lloch de Vallespinosa" [s. xvii]. AHCB, *Patrimonial*, sèrie III, lligall 26.

122. No en tenim constància documental, però sabem que els governadors d'un regne de Felip IV cobraven quatre mil ducats l'any (Alexis de Marimon, portantveus del General, a Jerónimo de Vilanueva, Protonotari del Consell Suprem d'Aragó, Agramunt-Madrid. ACA, *Consell d'Aragó*, lligall 389). Sabem que l'Àustria consignà un salari de 59.760 rals anuals (més de 5.900 lliures) per al duc de Cardona quan aquest acceptà el càrrec de lloctinent general del Principat (ACA, *Consell d'Aragó*, lligall 280 i 278), xifra en consonància amb l'anterior.

les baronies confiscades als Montcada.¹²³ Un catàleg de l'arxiu dels enginyers francesos de Vincennes regista la concessió el juny de 1648 de la baronia de la Llacuna i del vescomtat de Cabrera i Bas; a més d'una síntesi dels seus mèrits, també contenia l'expedient d'"erecció de les seves diferents baronies originals en marquesat d'Aguilar",¹²⁴ títol amb el qual Josep de Margarit i els seus successors serien designats des d'aleshores. Al llarg de la primera meitat de 1650, apareix, certament, ostentant els títols de vescomte de la Llacuna; també de "Capprani et de Basso", i més encara, comte d'Osona.¹²⁵ Tots aquest títols baronials concedits, llevat del marquesat d'Aguilar (que passà a agrupar Vallespinosa, Vallverd, Pontils, Santa Perpètua de Gaià, Preixens, Mijanell i la quadra de Gorga), van ser efímers, ja que un cop Felip IV tornà a estendre el seu domini en el país i controlà Barcelona (1652), van retornar a les famílies originàries. L'encís de veure's marquès d'Aitona, comte d'Osona, vescomte de Cabrera i Bas, i de la Llacuna, castlà d'Empúries i senyor de mig Empordà, va durar un grapat d'anys, els mateixos durant els quals els francesos van poder mantenir la seva bota sobre el territori català. I prou. Amb tot, Margarit no deixà d'exercir com a tal, com ho prova, per exemple, el fet que quan va aparèixer el conflicte entre el negociant Coll de Barcelona i el convent de Sant Magí, per a la jurisdicció de la baronia de Rocamora, a Sant Martí de la Brufaganya, prop de la Llacuna, Josep de Margarit hi va intervenir com a part interessada.¹²⁶ L'únic important és la possibilitat de cobrar-ne les rendes, ni que fos per uns pocs anys, cosa que li degué acréixer considerablement la fortuna personal (més encara si es desentenien a l'enxams dels deutes i despeses que les podien gravar).

Caiguda Barcelona (1652), la nova situació política convertí Margarit en peça clau del tauler de joc de Mazzarino, el qual no dubtà a recomanar que se li donés "quelque chose de solide..." en demostració d'agraïment a la seva lleialtat, però sobretot perquè llavors més que mai se'l necessitava al Rosselló.¹²⁷ D'aquesta època, va ser que se li van concedir diverses heretats confiscades a famílies passades al bàndol hispànic, com els Sarriera, els Vallgornera, els Sunyer o els Lanuza,¹²⁸

123. CARBONELL [2002] 21 n. 1.

124. SALES [1992] 10.

125. En sengles actes de lluïsmes que en nom seu tramitava el procurador Pere Pau Navarro l'11 de març i el 19 d'abril, i en una revenda posterior. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 2, notari Joan Pau Thió, 1647-1653, s. f.

126. VALLS [1984], citat per VIDAL [2001] 83 n. 63.

127. SANABRE [1956] 547. Vegeu l'apartat "Temps de represàlies i recompenses", de JANÉ [2006] 207-212.

128. SANABRE [1956] 549-550, i CARBONELL [2002] 21 n. 1. Les dades són extretes dels lligalls núm. 6 i 21, actualment exclosos de consulta, del fons de l'Arxiu Margarit de l'AHCB, *Patrimonial*, sèrie III.

essent un dels principals beneficiats en la confiscació de béns a desafectes del Rosselló.¹²⁹

Finalment, veient mig consolidada la situació del Rosselló i signada ja la Pau dels Pirineus (1660), Lluís XIV es permeté recompensar-lo de la pèrdua dels seus feus a Catalunya, investint-lo amb les baronies de Tuïr i Toluges, el juliol de 1667.¹³⁰ Però els de la primera població no hi estaren gens conformes. L'últim dia de setembre de 1421 Alfons IV havia infeudat Tuïr a Ramon de Perellós, però la forta oposició dels naturals de la vila va fer que ho revoqués abans de deu anys (14 de febrer de 1431), a canvi de tres mil florins d'or. El sobirà els concedí el compromís de no tornar a alienar la vila del patrimoni regi mai més, establint nul l'acte que així ho fes, i els convertí en carrer de Perpinyà.¹³¹ Dos-cents quaranta anys més tard, els tuïrencs se'n van tornar a queixar força, esgrimint les seves bones raons fins que el Rei Sol hagué de desdir-se de la concessió a favor de Margarit.¹³² Però aquest no es va quedar pas sense el seu títol en sòl francès. A canvi de Tuïr i Toluges, se li va concedir la baronia de Brens, al Llenguadoc. A finals de gener de 1686, Brens contenia un molí amb resclosa en mal estat; Joan de Margarit de Biure estimava que es podia trencar i que la seva reparació no baixaria de les cinc-centes lliures.¹³³ En la concòrdia que el mes següent signava amb el seu germà Jaume, aquest es retingué "la Baronia de Brenns, y Mertherià, dita la Granja...", amb pacte que en cas d'extingir-se la seva descendència, passaria a la branca d'aquest seu germà, com així va ser.¹³⁴

Tot sembla indicar que Josep de Margarit també invertí (o es beneficià) en béns immobles, tant al Rosselló com al Principat, si jutgem pel grapat de notícies sobre propietats de les que no n'havíem tingut rastre documental fins ara. El 22 d'agost de 1666 comprà, a carta de gràcia, diverses peces de terra als termes rossellonencs de Montesquiú,

129. L'expedient A-356 de l'Arxiu dels enginyers francesos de Vincennes, de finals de 1673, regesta que en reprendre's la guerra, Margarit va demanar ser recordat en la distribució dels béns confiscats, i que es vantava de ser qui més béns tenia confiscats a Catalunya, més que tots els altres reclamants junts. SALES [1992] 23.

130. CAPEILLE [1978]. Obra consultada en línia <www.mediterranees.net/biographies/capeille/margarit.html>.

131. SERRA [2005] 51.

132. *Inventaire sommaire* [1886] 286-287, CAPEILLE [1911] 116. El 1698 els propis cònsols de la vila van adquirir per compra la jurisdicció del lloc. <www.jtosti.com/villages/thuir.htm>.

133. *Index Margarit...*, núm. 697.

134. La concòrdia era del 10 de febrer de 1686, i en consta un exemplar imprès dins del plet per la vindicació de la baronia de Montsonís i Foradada. ACA, *Reial Audiència*, Plets Civils, plet núm. 8.010.

Vilallonga i Sant Genís, a Bernat Curp, per les quals degué pagar uns pocs centenars de lliures, ja que el dret de redempció ja li va costar 143 lliures perpinyaneses el 25 de febrer de 1678. El 24 de novembre de 1671 alienava una propietat a la Cerdanya, de la qual no n'havien tingut constància documental: "tota aquella heretat, casa, paller, terres, honors y propietats sita en los termes de Tresserra, Vilamiloca, monastir del Camp y altres termens circumbehins, per preu de 270 dobles en or". El comprador era el botiguer Bartomeu Despont, de Ceret, on van protocol·litzar la venda. El 6 de març de 1672 alienava una altra heretat, aquest cop al terme de Pollestres, bisbat d'Elna, a favor de Francesc de Blanes de Ros, i per quatre-centes dobles.¹³⁵ És de suposar que aquestes propietats les degué d'obtenir provinents dels patrimonis confiscats als nobles lleials a Felip IV. El 5 de novembre de 1672 posseïa, com a senyor útil, "unas casas ab dos portals obrints y differentes pessas de terra, situadas en la parròquia de Molins de Rey...", una propietat prou important com per fer-ne un establiment i cobrar-ne cens de cent deu lliures.¹³⁶ Quan, a l'any d'haver mort, els fills Joan i Jaume concorden un altre repartiment de l'herència, de fet el segon cedeix al primer el gros del patrimoni, reservant-se algunes poques propietats, entre aquestes hi haurà aquesta heretat de Molins de Rei.¹³⁷ Finalment, existia una mansió a Narbona, on Josep de Margarit i el seu fill Jaume van residir els últims anys abans de passar al castell de Sant Martí de Toques. En el seu testament, deixà els mobles i l'úsdefruit de la casa al seu fill Josep.¹³⁸

La majoria d'aquestes operacions les va dur a terme amb el seu fill Jaume, a qui havia associat o fet hereu en els capítols matrimonials, i ho va fer en un intent d'organitzar racionalment la complicada herència d'un patrimoni compost, en béns immobles i finances, força dispers i heterogeni. Això portà Josep de Margarit a tancar una sèrie de portes els últims anys de la seva vida (1681-1683), a més d'arrendaments, gestió baronial o noves adquisicions, per tal de posar una mica en ordre els assumptes financers de la família. L'octubre de 1681 portà als tribunals els esquerps jurats de Viladamat, que es negaven a pagar taxes ni talls relatius a Sant Feliu de la Garriga; la penúltima setmana d'aquest mateix any consignà 1.200 lliures per un censal que el juny de 1647 (en plena guerra dels Segadors) havia venut a Joan Quer, prevère i beneficiat d'Amer, i que ara volia liquidar al seu nebot Josep

135. *Especulo...*, f. 867, 1026-1027. En poc més de tres mesos, havia alienat propietats per valor de 670 dobles (unes 4.154 lliures).

136. *Especulo...*, f. 571.

137. ACA, *Reial Audiència*, Plets Civils, plet núm. 8.010.

138. CARBONELL [2002] 53 n. 147.

Quer Palou, notari d'aquella població; els primers dies de l'any següent, signava una concòrdia amb el cosí Ponç de Caramany, per un censal creat de quatre mil lliures que havia de recompensar la part d'herència que es va adjudicar Felip de Margarit, i que significà el lluíisme de 1.821 lliures censals; el 19 de gener de 1682 signava una altra concòrdia amb el convent de les Carmelites Descalçes de Barcelona sobre un censal de mil lliures que va crear la seva sogra Agnès de Cardona per accedir a l'herència del germà Climent, i era a favor de Jerònima de Pons, que l'havia llegat al dit convent; l'abril següent, comparegué a una vista judicial en reclamació a Josep Oller de trenta-nou pensions vençudes d'un censal de 140 lliures (o sigui, unes 273 lliures); a finals d'agost, lluí censal de cinc-centes lliures que a principis de 1630 vengueren els jurats de Preixens a Pere de Reguer amb els Biure d'avaladors; també iniciava accions judicials contra el convent de Santa Clara de Tarragona, per un censal de cent lliures, i a finals d'any pagava pensions vençudes de censals a la confraria de preveres de Tarragona i al convent dels Carmelites Descalços de Barcelona, etcètera.¹³⁹ L'any 1683 continuà amb aquesta dinàmica: el gener cobrà vuit-centes lliures al síndic del convent de Sant Francesc de Tarragona, per diversos arrendaments i un censal que el 1605 Rafel de Biure va comprar a Lucrècia Amador, de qui els franciscans eren hereus; també pagà quatre-centes lliures al procurador de les comunes distribucions de la Seu de Tarragona, de pensions vençudes d'un censal de mil lliures; el febrer liquidava 684 lliures per un censal que el monestir de Poblet percebia de Rafel de Biure (en virtut d'una concòrdia amb el convent de Santa Caterina Màrtir dels dominics de Barcelona, que l'havia comprat), i a l'ensem, concordava amb aquest últim convent pel pagament de 540 lliures de pensions censals vençudes, etcètera.¹⁴⁰ En acabar de tancar tots aquests (i suposem que altres) fronts, Margarit ja estava preparat per afrontar la redacció del seu testament.¹⁴¹

139. *Notícia de tots los plets...*, f. 46 (Viladamat); *Índex Margarit...*, núm. 432 (Quer) i 436; AHCB, *Patrimonial*, sèrie III, lligall 8, camisa núm. 8 (Caramany); *Índex Margarit...*, núm. 692, 689 i 701 (convent Carmelites); *Notícia de tots los plets...*, f. 39 (Oller); AHCB, *Patrimonial*, sèrie III, lligall 3, i *Especulo...*, f. 468-469 (Reguer); *Notícia de tots los plets...*, p. 145 (Santa Clara); *Especulo...*, f. 139-139 (pensions vençudes).

140. *Índex Margarit...*, núm. 428 (Sant Francesc); *Especulo...*, f. 139 (comunes distribucions); *Índex Margarit...*, núm. 751 (Poblet); *Especulo...*, f. 156 (Santa Caterina).

141. Josep de Margarit es va deixar, o no va voler liquidar, les 449 lliures que devia a Gregori Castellet, el qual les va haver d'exigir judicialment al fill Joan de Margarit de Biure. *Notícia de tots los plets...*, f. 176.

La pèrdua de patrimoni: incendis i confiscacions

El ferm posicionament polític de Josep de Margarit al costat del rei de França el convertí en el principal objectiu dels hispànics en la repressió política que s'apropava amb la victòria de la seva banda. El gener de 1648, una primera incursió militar hispànica arribava fins a Castell d'Empordà i els militars de Felip IV saquejaven el lloc.¹⁴² També foren incendiades Montiró i Pelacalç, devastada l'heretat de Torroella de Montgrí i enderrocada Casa Llabiana, davant l'absoluta inhibició de les autoritats locals.¹⁴³ Posteriorment, l'octubre de 1652, ho fou igualment Sant Feliu de la Garriga, quan les forces hispàniques encaçaven Josep de Margarit, resseguint la costa, segons es pot jutjar pels senyals deixats a la façana, porta i finestrals i en algunes de les estances del castell.¹⁴⁴

Vallespinosa, el seu feu principal, també degué patir els efectes de les represàlies filipistes. El 1612 podia ser arrendada per 125 lliures anuals, però el 1655, tot seguit del col·lapse militar i de la cruenta pandèmia que assolà el país, gairebé veié reduïda la renda a una quarta part: trenta lliures més disset quarteres de blat i vint-i-cinc càrregues de fems... Sabem que l'any 1652 va quedar quasi abandonada i el castell com un mas robat, com ho prova el document notarial que va fer l'arrendatari Antoni Rubinat, del Pla, que va conservar privadament el mobiliari i alguns quadres que hi van quedar, en espera que els reclamés Margarit.¹⁴⁵

A Tarragona, Margarit va acabar perdent, si no tot, bona part del seu patrimoni. S'ha de fer esment especial de l'hort enjardinat que tenia a mig camí del port, conegut a la ciutat com l'hort de "Biure y Margarit". Margarit el tenia per "molt gran, ab moltas y diversas invensions de recrear de aigua y aventatjadas fruitas, ab tres casas dins dit hort, situat entre lo port y la ciutat, tingut per únich en Cathalunya...", i estimava el seu valor en deu mil lliures. Un memorial en francès el considerava un "jardin de plaisance..." que havia estat "sans contredit, le plus beau de toute la province, à cause de l'abondance et de l'artifice de ses eaux". Però aquest mateix memorial, de

142. SANABRE [1956] 400.

143. Cosa per la qual, Margarit féu el corresponent requeriment notarial contra els jurats torroellencs. *Index Margarit...*, núm. 519. El 20 de novembre de 1648, Margarit havia pagat un mestre de cases que li havia tornat a aixecar les parets de Casa Llabiana (90 canes de tram), reposar fins a set finestres, dos portals i dos arcs, i adobat cuina, portal, escala i aiguera. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 2, notari Joan Pau Thió, 1647-1653, s. f.

144. CAUSSA [1964a] 42 i 45, i CAUSSA [1964b] 43-44 i 48-49.

145. AHA, *Vallespinosa*, caps 1, núm. 25, f. 27v.

1652, afegia que havia estat “ruiné...”, i valorava aquest hort, o allò que n’havia quedat, en sis-centes lliures. Quan Diego de Vidal Agràs va adquirir-lo el desembre de 1671 com a resultat de subhasta pública per desnonament per impagament de censal, ho va fer per unes escasses 150 lliures.... En el plet, Vidal rebutjà el valor de 1.500 lliures que pretenia la part contrària, al·legant que l’hort s’havia convertit en realitat en un quartonet de terra, de no gaire bona qualitat, amb les parets que el circumdaven “totas espatlladas y dirruhidas per causa de las guerras antecedents”, donant suport als seus al·legats amb una bateria de peritacions que corroboraven la seva versió.¹⁴⁶ Entre poc i massa. Ni el valor de l’hort degué arribar mai a les deu mil lliures, ni devia valdre després de la guerra les 1.500 que pretenien els Margarit, ni tampoc, ni de bon tros, les 150 lliures que en van pagar els Vidal en pública subhasta. Cal admetre, això sí, que, certament, durant el segon setge de Tarragona, que va ser breu però molt intens, els combats més durs i sagnants es van desenvolupar prop del moll, per on van atacar els francesos “habiéndose tirado mas de ocho mil cañonazos en el espacio de dos horas...”.¹⁴⁷ Si només una petita part d’aquesta pluja de destrucció va caure sobre la zona que conduïa a la ciutat, llavors no devia quedar res en peu. Al final, potser Margarit hauria d’haver reclamat als mateixos francesos...

D’ençà de la caiguda de Barcelona s’encetà, per als Margarit, l’època de les confiscacions, un fenomen repressiu amb el qual haurien de saber conviure al llarg de tota la segona meitat de segle i primers anys del següent. Pensem que a principis de 1662 els càrrecs que la ciutat de Barcelona cobrava sobre béns confiscats (i als quals hagué de renunciar de mala gana en virtut de les clàusules de devolució del Tractat dels Pirineus) sumaven l’astronòmica xifra de 725.196 lliures, 8 sous. La ciutat es dolia d’haver-hi de renunciar, pels “ahogos en que se hallava con tantas deudas, y para satisfacer á ellas era preciso valerse de sus efectos...”, però Felip IV els comminà a fer-ho per tal de complir les clàusules estipulades en el tractat de pau.¹⁴⁸ Ens adonem, doncs, que les confiscacions representaven un ingrés, per bé que temporal, força golós.

El 15 d’octubre de 1652, molt pocs dies abans que caigués Barcelona, tot precipitant una fugida rocambolesca per mar de Josep de Margarit, es presentà davant de Castell d’Empordà el segrestador general Miquel de Çalbà Vallgornera per tal de procedir a requisar aquella

146. GÜELL [2007a] 279-280.

147. SANABRE [1956] 261.

148. BERART [1697] 19-20.

propietat en nom del seu senyor Felip IV. Tot seguit en féu aixecar un inventari amb acta notarial, que revela que els domèstics de Margarit ja s'ho veien venir, i havien abandonat el castell deixant-lo buit de mobiliari valuós.¹⁴⁹ Tots els feus de Margarit degueren passar per quelcom similar. Felip IV anà més enllà encara amb el de Vallespinosa, concedint-lo el 29 de juny de 1657 a un nou senyor, Miquel de Ramon de Milsocors, un mestre de camp del cos de cavalleria dels seus exèrcits, cosí d'un jutge de la Reial Audiència mort durant la revolta segadora, que s'havia mostrat tot temps lleial a la seva causa i havia participat en les principals campanyes de recuperació del Principat.¹⁵⁰ Ramon havia demostrat la seva lleialtat al capdavant de les tropes que van saquejar el castell que llavors Felip IV li donava en feu. El govern de Ramon sobre Vallespinosa fou, igualment, efímer, i degué acabar-se quan els advocats de Margarit aconseguiren fer valdre les premisses del Tractat dels Pirineus,¹⁵¹ no sense que aquell hagués cobrat grans quantitats de gra als vassalls, les quals van ser motiu de litigi per part de Margarit.¹⁵²

De fet, tots els béns de Josep de Margarit van ser susceptibles de ser reciclats pel rancuniós Habsburg, àdhuc els censals. A finals de setembre de 1656, un militar de nom Josep Taquí Pals era qui cobrava les pensions d'un censal de vint-i-cinc lliures que Margarit havia comprat a Miquel Mateu el 25 de març de 1635, "D. Josep Taquí y Pals, altre dels militars als quals lo Rey féu gràcia dels béns de Dn. Joseph de Biure...". Sembla que la "gràcia" del penúltim Àustria havia consistit a fer a Taquí "sequestrador de la hacienda confiscada a Dn. Joseph

149. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 2, notari Joan Pau Thió, 1647-1653, s. f.

150. CARBONELL [2002] 59. Sobre la família Ramon, vegeu el complet article que vam ciberpublicar a GÜELL [2006]. Una breu ressenya sobre aquest militar, també és a ESPINO [2000] 49 n. 67.

151. Per exemple, en el cas de la lleuda de Girona, això va ser en data del 24 de maig de 1661: el batlle general n'hi feia investidura (*Especulo...*, f. 662). En el cas de Castell d'Empordà, l'últim dia de juny de 1663 sabem que Antoni Romaguera era batlle del terme per Josep de Margarit, senyor del castell. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 13, notari Joan Pau Thió, 1654-1670, f. 270.

152. En un memorial de 1663, els advocats de Margarit l'acusaven d'haver cobrat un centenar de quarteres de blat "que dit Margarit los havia entregades per la creació de un censal mort de semblant massa i propietat" (CARBONELL [2002] 21 n. 1). En el seu testament, Josep de Margarit esmenta el fet que, en saquejar Vallespinosa, el capità Ramon arramblà amb el gra que els vassalls aplegaven per pagar la pensió d'un prevere, cosa per la qual ell es veié obligat a fer una deixa de 120 lliures (p. 247). Els primers dies de febrer de 1658, Ramon apareix com a senyor de Vallespinosa, rebent un debitori de cent setanta-cinc lliures, com a beneficiari d'un encarregament de censal de cent lliures, ratificant un altre censal de trenta lliures i liquidant-ne un altre de seixanta-vuit lliures a canvi d'un hort. *Especulo...*, f. 530, 602-603, 835 i 845-846.

de Biure y de Margarit”, i en aquesta qualitat cobrà (i n’expedí les corresponents àpoques) les pensions vençudes i acumulades de diversos cotitzadors de censals: sis lliures (el 10 d’octubre de 1656), setze lliures (19 de setembre de 1657), trenta-dues lliures (23 de novembre de 1657), set lliures (28 de juliol de 1658), etcètera.¹⁵³

Al final, un memorial presentat per Josep de Margarit, en francès, datable vers 1655, assegurava que les rendes que li havien estat confiscades al Principat feia dos anys eren per valor de 18.064 francs (9.032 lliures catalanes),¹⁵⁴ xifra que, en aproximar-se prou a la que nosaltres hem calculat en l’apartat anterior, ens fa pensar que allò confiscat fou la totalitat de les propietats de la família a la part meridional del país.

Durant tota la segona meitat de segle i el començament del se-güent, la dinàmica de confiscacions va restar inalterable, apareixent cada cop que les monarquies de les dues corones es declaraven la guerra. Óscar Jané ja ens aclareix que França va utilitzar les confiscacions de desafectes espanyols als comtats per recompensar fidelitats, i que el 1671 París va resoldre confiar a l’intendent Carlier la confecció d’una llista de catalans al servei de França amb dret a ser recompensats amb confiscacions. Comenta, així mateix, que els pactes de retorn de béns i propietats signats a cada tractat de pau s’esvaïen a cada nova guerra.¹⁵⁵ Josep de Margarit va tornar a veure com li confiscaven els béns i les propietats el setembre de 1667, fins a principis de 1670,¹⁵⁶ i també el desembre de 1673, fins al gener de 1679.¹⁵⁷ El seu fill i successor Joan de Margarit de Biure hagué de sofrir la confiscació que correspongué a la

153. De totes les quals es prenia bona consignació a l’*Especulo...*, f. 129-132. A l’inrevés, els béns de Josep Taquí al Rosselló van ser reconcedits el 1653. *Inventaire sommaire* [1886] 279.

154. Es tracta de la “Memoire des biens et rentes que don Joseph de Margarit, marques d’Aguilar, pert en Catalogne, qui depuis deux ans luý ont esté confisquez”. AHCB, *Patrimonial*, sèrie III, lligall 23.

155. JANÉ [2006] 117 i ss., 120 n. 82 i 121.

156. El 16 de març de 1670, el procurador de Josep de Margarit prenia possessió de les baronies confiscades “por haberse mandado por el Capitán General del Principado de Cataluña, restituir todos los bienes a las personas habitantes en los dominios del rey de Francia que fueron secuestrados en virtud de real sentencia dada por el Capitán General y Real Consejo de este Principado a 15 septiembre de 1667”. *Índex Margarit...*, núm. 657. El 12 d’agost de 1671 Margarit ja podia nomenar jutge, escrivà, batlle i nunci per a la baronia d’Aguilar. *Índex Margarit...*, núm. 649.

157. El 12 de març de 1679, Margarit tornava a prendre possessió de la baronia de Castell d’Empordà a través del seu procurador Francesc Castelló, de la Bisbal, llevant-ne acta el notari Antoni Bosch, i es procedia a convocar tots els caps de casa i a rebre el sagrament i homenatge. AHG, *Castell d’Empordà*, núm. 14, notari Antoni Bosch, 1670-1689, f. 261-263v.

guerra dels Nou Anys, del maig de 1689 fins al febrer de 1698,¹⁵⁸ i la seva vídua, Rafela de Negrell, marquesa d'Aguilar, les que li va aplicar el rei arxiduc Carles d'Àustria durant la contesa successòria.¹⁵⁹ Però la cosa va ser més greu, perquè el de Margarit va ser un cas de revenja, i les autoritats hispàniques no van jugar net, i quan es va tractar dels seus béns van fer-se l'orni desoint en més d'una ocasió les clàusules de devolució de propietats confiscades dels tractats de pau. Un expedient de 1672 (o sigui, en període de pau) servat a l'arxiu dels enginyers francesos de Vincennes, regestat per Núria Sales, resulta prou aclaridor en aquest aspecte. A més de la confiscació de tots els béns, Josep de Margarit no cobrava els lloguers de les cases que posseïa a Barcelona (amb especial esment de la del carrer de la Palma que li podia reditar cinquanta escuts anuals), ni pensions de censal de Tarragona. També protestava del fet que, bon punt es va signar el Tractat dels Pirineus, va trametre de seguida un procurador a Catalunya per tal de gestionar la reclamació de la devolució dels seus béns, però que les autoritats en lloc d'atendre'l el van empresonar, i van fer igual amb altres que va enviar després (un capellà, Jaume Gasch,¹⁶⁰ i el capità Trilla), algun dels quals feia més d'un any que romania tancat a la presó. A Margarit no li permetien cobrar les parts a què tenia dret de les collites de les seves baronies, des de 1667, a diferència, segons argumentava, del que passava amb els súbdits de Carles II que posseïen propietats al Rosselló. Per ordre de la Reial Audiència, el batlle de Figueres li havia confiscat els delmes del peix, la llana i els anyells d'Empúries, l'Escala i altres llocs, i la lleuda de Girona des de 1670 fins a juny de 1671; el mateix batlle aprofità per arrabassar-li igualment sis grans porcs de les seves porcades de l'Empordà.¹⁶¹ A més d'aquest memorial, trobem que l'any 1675 el segrestador dels béns de Josep de Margarit no era altre que Fèlix de Marimon,¹⁶² de la família dels marquesos de Cerdanyola, el seus principals oponents judicials en més d'un plet a la Reial Audiència. De 30 de juliol de 1689 era un informe al rei el regest del qual no necessita més comentaris: "a cerca de la cuantía de los bienes confiscados a Don José Margarit, que han sido pedidos como

158. *Especulo...*, f. 343-345. També CARBONELL [2002] 21.

159. VOLTES [1970] 97.

160. Entenem que devia ser el prevere del mateix nom que l'any 1660 va presentar a la col·lació del benefici de Sant Joan de Sant Feliu de la Garriga. Amb aquest motiu degué venir al Principat, però el seu empresonament obligaria a presentar un altre clergue (Antoni Rayo, de Begur) per a l'esmentat benefici. ADG, D-315-02659, f. 126v i D-317-03108, f. 94v.

161. SALES [1992] 14. Cita l'expedient A-300.

162. Així apareix en la presentació de Benet Verdera, rector de Rajadell, a la col·lació del benefici de Sant Joan de Sant Feliu de la Garriga, ADG, D-330-01982, f. 149v.

recompensa por el Duque de Híjar".¹⁶³ Com fos, amb l'entronització dels Borbó al tron d'Espanya, els van ser retornats sense impediment totes les baronies, propietats i béns.¹⁶⁴

Cal fer un breu incís per comentar la iniciativa que Josep de Margarit va promoure, veient que el seu exili era cosa que anava per llarg, de bescanviar totes les baronies que posseïa al Principat per d'altres que posseïssin perjudicats de l'altre bàndol al Rosselló.¹⁶⁵ Així, les baronies de Vallespinosa, Vallverd i les carlanies de Pontils i Santa Perpètua es podien permutar per les possessions que al Rosselló tenia el comte de Guimerà; Preixens i Mijanell, amb l'onzè d'Artesa i la torre de Biure i terres de Seròs, anirien pel vescomtat de Canet que posseïa el comte de Vallfogona;¹⁶⁶ Castell d'Empordà, Sant Feliu de la Garriga, Palau Borrell, Pelacalç i el delmari de la resta de pobles empordanesos (més Sant Jordi Desvalls, si guanyaven el plet en litigi), per les possessions del vescomte de Joch; la baronia d'Aguilar, juntament amb la lleuda de Girona, els quatre immobles que posseïa en aquesta ciutat, i les heretats d'Amer i Torroella de Montgrí, altres censals i delmes, es canviarien pels béns de Teresa d'Oms de Santapau; les mansions, terres i rendes de Barcelona i Tarragona, i l'heretat de Molins de Rei, farien per les que Gabriel de Llupià conservava a Prats de Molló i la vall de Conat, amb la casa de Perpinyà. Tres comentaris al voltant d'aquest interessant document. En primer lloc, que la proposta de bescanvi no es va dur a terme, com no coneixem que s'hagi dut a terme cap iniciativa similar. En segon lloc, que sobta el grau de coneixements que posseïa sobre patrimonis aliens, els quals, ben segur, devia fer investigar. Finalment, sobta més encara el fet que no semblés tenir cap inconvenient a despendre's de Vallespinosa, malgrat la clàusula testamentària de la seva difunta esposa Maria de Biure de Cardona-Rocabertí (7 de setembre de 1639) prohibint l'alienació de la baronia, puix que hi eren enterrats tots els seus antecessors.

163. Es troba a la Biblioteca Nacional de Madrid [= BNM], *Manuscritos*, reg. 2.399, núm. 169, *Inventario General BN* [1963] 146.

164. CAPEILLE [1911] 116.

165. L'informe és a AHCB, *Patrimonial*, sèrie III, lligall 37. Nosaltres no el vam poder veure per restar exclòs de consulta, però ens queda la síntesi de CARBONELL [2002] 52, que tingué la sort de passar per aquell arxiu uns anys abans que nosaltres, prèvia la retirada de consulta de la meitat dels lligalls d'aquesta sèrie III, per motius de conservació.

166. Cunyat seu, ja que, com hem vist, la seva germana Agnès es va casar amb Joan Galceran de Pinós, comte de Vallfogona. *Especulo...*, f. 520.

Un balanç favorable

Amb tot, si hem de jutjar per les crescudes inversions que va fer posteriorment al Rosselló i pels exorbitants dots dels seus fills i néts, hem de pensar que en aquesta dinàmica capriciosa de guanys (donacions) i pèrdues (confiscacions) sacsejada pels vaivens del joc polític, Josep de Margarit va acabar-hi guanyant. Efectivament, des de la segona meitat de la dècada dels anys seixanta, Margarit es dedicà a alienar aquelles propietats soltes o massa petites per poder-hi destacar un administrador, regularitzà la percepció de drets senyorials i el cobrament de quotes censals, a les quals afegí les de la nova baronia de Brens, i es beneficià del favor reial del monarca més ric i poderós d'Europa. No ens ha d'estranyar, doncs, veure'l fer dispendis que podríem qualificar d'exorbitants si ens atenim al marc econòmic al qual estàvem acostumats fins ara. Ja el 1647 dotà la filla Rafela amb 24.000 lliures i era capaç d'avançar-ne vuit mil al comptat; el 1671 aportà 40.000 lliures (entenem que perpinyaneses, o sigui unes 24.000 lliures catalanes o moneda de Barcelona) al dot de la filla Beatriu; el 1675 proporcionava al fill Joan una llegítima en temps de noces de 24.000 escuts més.¹⁶⁷ Sembla clar que se'n sortí de dotar cada un dels fills amb la mateixa quantitat. Hem vist com entre 1681 i 1683 tancava operacions i liquidava deutes per valor de 5.145 lliures, i cal pensar que en el seu testament de 1684 deixà encara vuit mil lliures (4.800 lliures catalanes) a la néta Maria. Ens trobem, doncs, que els últims quinze anys de la seva vida havia disposat de més de quasi seixanta mil lliures. El seu fill Joan no es quedaria enrere, i en el seu testament de 1696 consignà trenta mil lliures a temps de noces per a cada una de les tres filles que deixava.¹⁶⁸ Són quantitats capaces de marejar el pare Felip o l'avi Leandre, que per aquests afers amb prou feines reunien uns pocs milers de lliures. L'any 1789, en la contribució del *vingtième* al Rosselló, els Bon, marquesos d'Aguilar successors dels Margarit, declaraven la renda anual més alta, de 24.000 lliures, només per darrere de la dels marquesos d'Oms.¹⁶⁹

ELS PROCURADORS DEL SENYOR MARQUÈS

El dilatat període de temps durant el qual Josep de Margarit va estar al capdavant dels negocis familiars i l'absentisme que va veure's

167. AHCBC, *Patrimonial*, sèrie III, lligall 1; *Índex Margarit...*, núm. 473 i *Espectulo...*, f. 365-367.

168. *Índex Margarit...*, núm. 470.

169. SALES [1986] 39 i 41 n. 10.

obligat a practicar recomanen un incís per tal de valorar la figura dels successius procuradors (apoderats, delegats, agents, etcètera) que va contractar. És evident que la magnitud dels afers patrimonials, financers i sobretot jurídics exigí una considerable nòmina de procuradors, molts d'ells ocasionals, i dels quals nosaltres, a través de la documentació consultada, només podem oferir una ràpida visió dels principals.

Jaume Alaix

Es pot afirmar que el primer procurador que Josep de Margarit va tenir fou el colomí Jaume Alaix. Era el més lleial criat al servei, de molts anys, de Rafel de Biure, amb la categoria de "familiar". Ja el localitzem el primer dia de setembre de 1610 comprant vuit quarteres de blat per al seu amo, i el 1612 depositant testimoni en un contracte d'arrendament de Vallespinosa i Vallverd. Amb el temps, Alaix sabé guanyar-se la confiança de Biure, el qual li féu procura manta vegades per tal que s'ocupés d'assumptes que requerien un desplaçament important o que eren especialment delicats. Així, va ser ell qui el 2 de febrer de 1621 prengué inventari dels mobles de l'ermita de Nostra Senyora de Gorga, i també qui va fer protocol·litzar actes d'arrendament de les herbes de Preixens el 1625, 1626 i 1628. El 27 d'abril de 1630 Biure li féu procura en virtut de la qual pogué comparèixer com a procurador de Maria de Biure en el plet contra els particulars de Sarraí per impagament de pensions censals. Alaix solucionava al seu amo tant els assumptes feixucs com també els més compromesos. L'11 d'octubre de 1632 dugué a la pila baptismal i apadrinà Arnau, el fill natural de Rafel de Biure. El 1637 la causa contra els agramuntins pel dret de pas sobre Preixens estava en un punt àlgid, i entre el 21 de gener i el 6 de febrer Alaix acompanyà Josep de Margarit a Prades a coaccionar (segons, és clar, la versió de l'altra part) els testimonis que havien estat cridats a depositar. A la mort de Rafel de Biure, Alaix és nomenat en el testament del seu amo, el 1633, "per los bons y lleals serveys que tinch rebut...", que li va deixar el vestit que escollís d'entre els que deixava a l'armari, disposant que el seu hereu, Josep de Margarit, el mantingués sempre a casa seva, i que en cas que volgués deixar el servei el gratifiqués abans d'un any amb tres-centes lliures. Aquesta mena de deixes només es podien fer a un criat si junts n'havien passades de tots els colors. Hem de creure que continuà, certament, al servei de Josep de Margarit, fins a la seva mort el 26 de gener de 1641, una data prou significativa com per creure que acompanyà el seu nou amo a la campanya militar per aturar l'exèrcit castellà del marquès de Los Vélez, i que deixà la pell a la batalla de Montjuïc. Dos dies més

tard, era enterrat a Vallespinosa amb l'assistència d'una dotzena de sacerdots; Guiomar de Biure va dotar la seva ànima.¹⁷⁰

Lluís Garcia i Pere Batlle

Ja hem vist com, pel que feia als habituals afers rendistes de Castell d'Empordà, Josep de Margarit seguí confiant en les bones maneres de Pere Pau Navarro, fins a la seva mort el 1651. A Barcelona estant, llogà els serveis d'un altre procurador, el notari Joan Estalella, almenys des de 1638, quan li va tramitar uns establiments de les cases dels carrers Tres Llits i Vidre, i fins el 1642.¹⁷¹ Al llarg de la primera fase de la guerra dels Segadors, va mantenir dos procuradors més al corrent dels assumptes empordanesos. L'un va ser el prevere Lluís Garcia, a qui degué conèixer de la seva etapa de revolucionari. Ho diem perquè Garcia va estar embolicat en un tèrbol afer els anys 1641-1642, quan, a instàncies de Margarit, voltava pel Camp de Tarragona incitant a la deserció els soldats hispànics. Garcia era un home amb empenta, i es creia ben segur darrere els hàbits, arribant el seu atreviment fins a presentar-se davant del cap dels mercenaris valons i proposar-li un canvi de bàndol, cosa que, òbviament, el való no va acceptar. Fou pres i dut a Tarragona per ser jutjat i condemnat, però llavors s'hi oposà la mitra tarragonina a través del prior del capítol de canonges, Diego Girón de Rebolledo, destacat partidari de la causa catalana. El canonge tarragoní reclamà el reu perquè el seu judici competia a Roma, i li va estalviar l'amarg pas per la forca.¹⁷² A principis de l'any següent, ja el trobem a Castell d'Empordà, rebent procura el 12 de febrer protocolitzada per la notaria de la baronia, i aquell mateix dia arrendava en nom del seu amo el molí i l'horta. L'any següent arrendà mas Pelegrí (19 d'abril de 1644), a més de comprar-li un censal de cent lliures i vendre-li una vinya i dues cases (23 d'agost de 1644, 21 d'octubre de 1644, 13 de juliol de 1645 i 11 d'agost següent). En aquesta última data, també arrendà les percepcions dels drets senyorials de la baronia.¹⁷³ Margarit li

170. *Especulo...*, f. 648; ACA, *Reial Audiència*, Plets civils, plets núm. 7.936 i 2.252; AHA, *Vallespinosa*, capsa 2, núm. 22, 1600-1699, Bateigs i Òbits. També: GÜELL [2007c] 64-65.

171. *Especulo...*, f. 567-568.

172. GÜELL [1998].

173. *Llibre de comptes d'arrendaments als termes de Castell d'Empordà i Vilademar...*, f. 100; AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 11, notari Damià Ballester, 1641-1646, f. 41, 49, 58, 98v-101, 125v-127 i 164v-167v. El 21 d'abril de 1645 també apareixia fent una àpoca de trenta lliures per un foriscapi a Corçà, i ho feia com a procurador no de Josep de Margarit, sinó del seu germà Vicenç, bisbe de Lleida, que actuava com a segrestador dels rèdits de la diòcesi. La procura l'havia feta el 29 de desembre passat,

havia fet procura el 7 de juny passat, davant del notari Josep Francesc Fontana de Barcelona. Després d'aquesta data, no tenim més notícies de l'ardit prevere.

L'altre procurador, a Girona estant, era el causídic Pere Batlle, que el 27 d'abril de 1645 arrendà el terçó de Ruïlles (per quatre anys i 160 lliures), i el 2 de maig de 1647 les rendes de la baronia castel·lempordanesa (per quatre anys i 3.200 lliures). Batlle, a cura del qual anaven els lloguers dels immobles urbans de Girona, havia fixat la seva residència a la casa principal que Margarit posseïa en aquella ciutat (la mansió Desvern), pagant dotze lliures de lloguer i estalviant-se la resta (vint lliures) en concepte d'honoraris.¹⁷⁴

Vicenç de Margarit

Després de caure Barcelona, els Margarit van iniciar una nova etapa de la seva vida en l'exili perpinyanenc. Els primers anys, Josep de Margarit pensà trobar un magnífic col·laborador en el seu germà Vicenç, però el llavors bisbe electe de Barcelona s'espolsà la feina nomenant substituïts.¹⁷⁵ L'1 de juny de 1651, ja havia expedit procura a Barcelona, segurament per tal que arrendés mas Pelegrí (com va fer el 9 de juliol següent), però només un mes després, el 3 d'agost següent, ell nomenava substituït Joan Serra, prevere i sagristà de Castell d'Empordà, a qui cedí totes les facultats. No degueren ser suficients per arrendar el dret de pastures l'abril de 1652, i mas Comes el juny següent, tràmits que hagué d'assumir personalment, igual que un debitori i l'expedició d'una llicència d'obres. La història es va tornar a repetir quan el 14 de maig de 1660 rebia nova procura del seu germà, i el 16 de febrer de 1662 ell tornava a nomenar substituït, aquest cop, el negociant Pere Ferrer.¹⁷⁶ La procuradoria del prelat sembla que va anar a empentes i rodolons, probablement perquè el venerable sacerdot ja tenia prou maldecaps polítics inherents a les seves prelatures com per haver de dur els assumptes patrimonials del germà.

també davant del notari Josep Francesc Fontana, de Barcelona. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 11, notari Damià Ballester, 1641-1646, f. 152-153.

174. *Llibre de comptes d'arrendaments als termes de Castell d'Empordà i Vilademat...*, f. 101, 147, 150 i 160.

175. Entenem que la *procura* era el document d'acord amb el qual un titular nomenava el seu procurador. La *substitució* era quan el procurador d'un determinat titular nomenava algú perquè en nom seu, i de retruc del titular, actués en determinats tràmits. El substituït era, doncs, com una mena de procurador del procurador.

176. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 2, notari Joan Pau Thió, 1647-1653, s. f., i núm. 13, 1654-1670, f. 265-266v.

A la llarga, Vicenç no va ser la solució adequada que Josep de Margarit necessitava, però potser sí que ho va ser els primers temps del nou règim repressor filipista, quan degué valorar que seria una opció garantida rere la seva condició eclesiàstica. Passats els anys, a partir de la dècada dels anys setanta, Margarit es va valdre més que mai de nous apoderats, amb cura de nomenar gent capaç i acreditada, res de domèstics lleials, capellans revolucionaris, causídics locals o familiars ocupats.

Ramon Trilla i Ferran Comes

D'aquesta segona època foren els passavolants Ramon Trilla, de Perpinyà, i Ferran Comes, negociant de la Bisbal. Els féu procura el 29 de gener de 1670 (al segon la hi renovà quatre mesos més tard).¹⁷⁷ El primer li va dur alguns processos judicials pel cobrament de pensions censals impagades¹⁷⁸ i el segon, els assumptes de Castell d'Empordà, èpoques de petites quantitats en la seva major part (pensions de censals, foriscapis, etcètera). Comes era mercader de la Bisbal, i ens consta operatiu tan solament quatre anys. Pagava pensions, cobrava terces, signava èpoques, pagava el cost de les obres, però sobretot contractava arrendaments. El 1670 arrendà els delmes de Viladamat i Palau Borrell (6 de juny) i el molí (11 de juny); el 1671 traspassà un censal de 150 lliures pel pagament de foriscapi per la successió del mas Dauré i Romaguera (23 de juny); el 1673 arrendà Castell d'Empordà (16 d'abril) i els delmes de Sant Feliu de la Garriga (26 de maig), les cases de Torroella (25 de juliol), i el molí de Castell d'Empordà altre cop (6 d'octubre), etcètera.¹⁷⁹ Almenys en dues ocasions el veiem fent substitucions, el 9 de setembre de 1671, a favor de Joan Mascort, sastre de la Bisbal, i el 17 d'abril de 1673, a favor d'Andreu Barques, causídic de Girona.¹⁸⁰

Fèlix Graells i Antoni Bosch

Al mateix temps que Comes, Josep de Margarit contractà Fèlix Graells, que va operar paral·lelament en tota mena d'actes, tràmits i

177. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 14, notari Antoni Bosch, 1670-1689, f. 3v, 5v, 14 i 20v. Totes les procures foren protocol·litzades al Rosselló, davant dels notaris Francisc Vernet, de Perpinyà, i Dionís Duran, d'Elna.

178. Per exemple el procés contra Rafel Roig i hereus, per quatre lliures de pensions censals. AHCB, *Patrimonial*, sèrie III, lligall 32.

179. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 14, notari Antoni Bosch, 1670-1689, f. 5v-8v, 10-12, 19-21, 72-74, 78, 98, 81-82v, i 86v-88v.

180. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 14, notari Antoni Bosch, 1670-1689, f. 28v-30 i 74v.

processos, llevat dels tocants a les rendes, que pel que sembla quedaven per a Comes. L'1 d'octubre de 1671 va rebre procura des de Perpinyà, "per-a establir y concordar"; i el 30 d'abril de 1679, des de Narbona, per a "cobrar, arrendar y capbrevar".¹⁸¹ Graells va nomenar els oficials de la cúria baronial d'Aguilar el 1671; l'ermità de Nostra Senyora de Gorga, a Preixens, el 1679, i també el batlle de Vallespinosa, baronia on anà a prendre possessió i a rebre'n el sagrament i homenatge dels vassalls (1682); va establir en uns immobles de Molins de Rei (1672), i en les cases barcelonines dels carrers de la Palma, Tres Llits i Quintana (1673 i 1680), va tramitar llicències per alienar béns immobles de Tarragona (1673), va signar àpoques i va lluir censals, etcètera.¹⁸² La seva activitat, més intensa que el que reflecteix aquest grapat de casos, es va allargar des de l'octubre de 1671 fins a mitjan dècada següent.

Creiem veure en aquesta època, més consolidada la situació política i militar, una voluntat d'estructurar organitzativament la gestió del patrimoni dispers, assignant procuradors a diverses esferes. Això va conduir a contractar agents a Barcelona, a la Bisbal d'Empordà o a Tarragona, indistintament. Així doncs, a l'ensem que Graells (i probablement perquè hagué de prescindir o ja no podia comptar amb Ferran Comes), Josep de Margarit va contractar un nou procurador per als afers empordanesos, el notari bisbalenc Antoni Bosch, a qui veiem arrendar el terçó de Ruïtles el 8 de juny de 1679. Amb Bosch (o tal volta un fill seu), la família va acabar partint peres, ja que els primers anys de la divuitena centúria els va encausar judicialment en qüestionar els establiments de les notaries de Castell d'Empordà i de Pelacalç.¹⁸³ El 22 de gener de 1683, dos anys abans del traspàs del primer marquès d'Aguilar, ens apareix signant àpoques un altre dels seus procuradors, el doctor Antoni Fabra.¹⁸⁴

Els Fleix

Si Bosch va ser contractat per tramitar els assumptes empordanesos, calia igualment algun llicenciat que s'ocupés dels de la zona tarragonina. Aquest fou el notari públic de Tarragona Joan Fleix. A través del notari Joan Josep Xaupí, de Narbona, Josep de Margarit n'hi féu procura per cobrar, arrendar i capbrevar, el 30 d'abril de 1679, i posteriorment el 24 de setembre i el 18 d'octubre, "per transigir, es-

181. *Especulo...*, f. 731-732.

182. *Especulo...*, f. 694, 695, 571, 575, 135-137, 823, 467-468, i AHCB, *Patrimonial*, sèrie III, lligall 32.

183. *Especulo...*, f. 59-60 i *Notícia de tots los plets...*, f. 178.

184. *Especulo...*, f. 469-470.

tablir y concordar...". Des d'aleshores, el tenim documentat en petites operacions (àpoques, debitoris, encarregament de censals, etcètera), sempre en la seva esfera geogràfica meridional. És interessant consignar que, per satisfer els seus honoraris, Margarit va recórrer a la fórmula de cedir-li les pensions de diversos censals.¹⁸⁵

Sobre el notari Joan Fleix en podem fer cinc cèntims. Era fill d'un altre Joan Fleix i de Tomasa, el 10 de setembre de 1674 va contraure matrimoni a la ciutat de Tarragona amb Maria Tener, filla del negociant Josep Tener,¹⁸⁶ i va ser pare de dos fills, Joan i Tomàs. Hem de pensar, doncs, que quan va entrar al servei de Josep de Margarit era encara un jove que tal volta començava la seva carrera notarial. A finals de juny de 1688 (i també l'abril de 1703), va capbrevar una horta de dos jornals a la Quarta Parellada, de Tarragona; també tenia horts a la de Riucclar.¹⁸⁷ Era mort el 1710. El seu fill Joan Fleix Tener, va ser doctor en drets, i el 15 de març de 1699 es va casar amb Cecília Alberich Ferrer, filla del mercader Marià Alberich i de Cecília Ferrer, amb qui va ser pare de Cecília (la qual es casà amb el també doctor en drets Marià Alberich).¹⁸⁸ El 1715 va declarar una casa al carrer de Santa Anna, valorada en vuit-centes lliures, setze jornals d'horta, i també vinya closa, amb un patrimoni avaluat en 4.650 lliures. Era enterrat a l'església de Sant Domènec el 27 de maig de 1736.¹⁸⁹

Joan Fleix, pare, serví lleialment la família a través de diversos titulars, i després d'ell, ho van fer els seus fills Joan i Tomàs, ja ben entrat el segle XVIII. La família continuà, doncs, al servei de Joan de Margarit i després al de la seva vídua la marquesa d'Aguilar Rafela de Negrell de Bas, ajudant-los a alienar el patrimoni tarragoní, i de pas aprofitant una mica la seva privilegiada posició comprant ells mateixos. El 30 d'agost de 1699 els adquiria dos jornals de terra campa a la Primera Parellada de Tarragona, per 416 lliures, i el 7 de novembre de 1700 els comprava diferents censos que percebien a Vila-seca, per un total de 275 lliures. Podem suposar que, tal volta, el preu de venda podia correspondre als seus honoraris. Per un plec de cartes d'entre 1685 i 1701, sabem que els afers que tocava eren molts i diversos, però sobretot, a més de l'alienació de patrimoni, el cobrament de les

185. AHCB, *Patrimonial*, sèrie III, lligall 12 i *Especulo...*, f. 731-732 i 521.

186. AHA, *Sacramentals de Tarragona*, Matrimonis, 1652-1696, f. 76.

187. AHT, *Protocolos notariales de Tarragona*, notari Joan Fleix, caixa 199, f. 89, notari Francesc Fochs, caixa 259, f. 48 (declaració dels preveres Francesc Girona i Isidre Carbonell) i 90 del 5è capbreu.

188. AHA, *Sacramentals de Tarragona*, Matrimonis, 1696-1717, f. 24v i ACA, *Reial Audiència*, Plets Civils, plet núm. 1.368, f. 244.

189. GÜELL-ROVIRA [1999] 220; AHA, *Sacramentals de Tarragona*, Òbits ocults, f. 2.

pensions censals escampades per tot el Camp de Tarragona i la Conca de Barberà, i algun procés judicial, probablement per impagaments censals. Se li va renovar la procura el 20 de gener de 1705,¹⁹⁰ però, com ja hem dit, va morir abans de 1710.

Tomàs Fleix Tener també va ser notari a Tarragona. L'1 de setembre de 1710 era capità d'infanteria espanyola del regiment de la milícia local, i contractava capítols matrimonials amb Tecla de Cases Oriol († 1735), filla del cavaller Antoni de Cases i de Maria Oriol; el casament fou a l'endemà.¹⁹¹ En la vàlua de 1715 va declarar residir al carrer dels Cavallers, i posseir jornal i mig d'horta per valor de 375 lliures; calculava una emolument anuals de 150 lliures més.¹⁹² Aquesta nissaga de notaris sembla acabar-se amb Tecla Fleix Cases, filla de Tomàs i de Tecla, que el 21 de desembre de 1743 es maridà amb l'oficial de tresoreria general de l'exèrcit de Savoia Llorenç Maladen. El pare Tomàs ja constava com a difunt.¹⁹³

En relació amb els Margarit, Tomàs Fleix ens apareix el 18 de maig de 1717, en ocasió que el canonge Josep de Riu, procurador de la marquesa d'Aguilar, el nomenava substitut seu, per bé que dos anys després ja consta com a procurador signant diverses èpoques per definició de censals, per valor de més de 340 lliures.¹⁹⁴ També aquest Fleix degué aprofitar la fretura per alienar el patrimoni meridional que practicaven els Margarit setcentistes, ja que el 6 de març de 1739 els signava debitori per 311 lliures.¹⁹⁵ Sobre aquestes dates, el procurador general dels marquesos Abdó Roca li agafava el relleu.¹⁹⁶

ELS FILLS AMB MARIA DE BIURE DE CARDONA-ROCABERTÍ

Sabem ben poc de l'esposa de Josep de Margarit. El 30 de juliol de 1623 ens apareix fent de padrina de Lluís de Queralt, segon fill del

190. *Especulo...*, f. 1032, 1034-1035, i AHCB, *Patrimonial*, sèrie III, lligall 32.

191. AHPT, *Protocolos notariales de Tarragona*, notari Francesc Fochs, caixa 264, f. 191. La núvia aportava 1.100 lliures de dot, i el nuvi 560 lliures d'escreix i dos jornals i mig d'horta. AHA, *Sacramentals de Tarragona*, Matrimonis, 1696-1717, f. 109, i íd., *Òbits ocults*, f. 1.

192. GÜELL-ROVIRA [1999] 204.

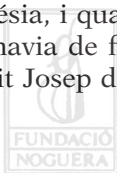
193. AHA, *Sacramentals de Tarragona*, Matrimonis, 1742-1754, f. 25v.

194. *Especulo...*, f. 738, 481-482.

195. *Especulo...*, f. 532.

196. AHCB, *Patrimonial*, sèrie III, lligall 32. Deduïm que Roca prengué el relleu de Fleix pel regest: "Memorial dels papers ha entregat Thomàs Fleix, notari públic de Tarragona a Abdón Roca, notari causídic de Barcelona, procurador del il·lustre senyor don Joan de Margarit Cruïlles y de Santapau, marquès de Aguilar, los quals papers o actes són de la hizienda de dit il·lustre senyor".

comte de Santa Coloma.¹⁹⁷ De fet, el document que més ens en diu és el propi testament del 7 de setembre de 1639,¹⁹⁸ prou eloqüent com per fer evident quin capteniment tenia envers la política matrimonial dels fills i la perpetuació del seu llinatge. També per demostrar-nos que, ultra l'associació que el seu pare féu amb el seu espòs, ella també va ser baronessa de Vallespinosa, com ho demostra el fet que aprofités les darreres voluntats per vincular la baronia. Maria de Biure redactà el testament al castell vallespinenc, davant del rector Pere Baiges, “tro-bant-me ab poca salut y subjecte a moltas malalties...”. Els marmessors foren: el seu marit (en aquell moment segurament absent, embolicant a Barcelona les intrigues revolucionàries que farien possible el divorci del país amb Felip IV); Guiomar de Biure, l'estimada germana del seu pare; Maria de Queralt, “ma cosina germana...”¹⁹⁹ i Beatriu de Biure, la sogra (i també cosina del seu pare). La testadora volia ser enterrada a l'església de Sant Jaume de Vallespinosa “en la sepultura que està devant del gloriós Apòstol ahont reposan y estan sepultats mos pares y don Hiacinto mon fill”. Després d'encarregar un miler de misses i demanar l'enterrament “conforme és pràtiga y costum en lo present archabisbat”, disposà que es complissin tots els llegats pius: vestir de dol batlles i criats, i anualment “de drap fraret, dos minyons o minyones”; donar cinc sous a cada bací de l'església diumenges i festius, dotze lliures a l'Hospital de la Santa Creu de Barcelona, i sis lliures anuals al convent de Sant Domènec de Tarragona. En les deixes, tingué un pensament per al seu germanastre Arnau, fill natural del seu pare,²⁰⁰ “que per nom hereu sie sustentat bé y degudament, conforme se deu, en sos estudis y fora de aquells, fins a tant ly haja alcançat, dos-centas lliuras de renda, o sie ecclesiàstica...”. Sembla que enfilava el destí que pertocava als fills bords, l'Església, i quan assolís una prebenda igual o major de dues-centes lliures, havia de finir la pensió de l'hereu. De la mateixa manera, si el seu marit Josep de Margarit també li deixava les

197. FUENTES [1999] I, 345.

198. AHA, *Vallespinosa*, capsa 1, núm. 25, doc. solt. D'una còpia autenticada del 14 d'abril de 1695, se'n va fer un imprès de sis folis. Biblioteca de Catalunya [= BC], secció de *Reserva*, Fons Bonsoms [= F. Bons.], núm. 5.099.

199. En efecte, pels Cardona-Rocabertí, ja que la seva mare Agnès i la mare de Maria de Codina (muller de Pere de Queralt i mare del famós Dalmau de Queralt Codina, comte de Santa Coloma), Jerònima de Cardona-Rocabertí, eren germanes. Vegeu l'arbre genealògic a GÜELL [2007c] 85.

200. Nat vers el 10 d'octubre de 1632. Creiem identificar la partida del seu bateig, de l'11 d'octubre, amb els noms d'Arnau, Andreu, Rafel, Jaume i Joan, constant com a “filius qui iusdam ignoti quia es spurius”. AHA, *Vallespinosa*, capsa 2, núm. 22, Baptismes, 1600-1699. Per si quedava algun dubte, el padrí que va tenir no fou altre que Jaume Alaix, mà dreta (i sinistra) de Rafel Joan de Biure. GÜELL [2007c] 64-65.

susdites dues-centes lliures, s'anul·lava la seva deixa, ja que la intenció era que Arnau només gaudís d'una renda per aquesta quantitat, i no que les acumulés. Les deixes acaben amb vint-i-cinc lliures per a la seva criada Anna M. Miquel, a temps de noces, i una pensió de tres-centes lliures per a la tieta Guiomar, cas que no volgués viure amb la família per alguna discòrdia.

També substituïa Josep de Margarit en el gaudi de l'usdefruit; Maria de Biure deixà el seu marit "senyor, maior, potent y usufructuari de tots mos béns [...] y que de dit usdefruit no se li sia pogut demanar compte ni rahó...". I, a més, deixava a les seves mans l'elecció de l'hereu universal,²⁰¹ limitant-se a assenyalar que, si no elegia hereu, ella nomenava el fill gran sempre que no estigués "en sagrats ordres constituït", i en absència d'aquest a qui el seguia per edat, i en cas de no existir fills, l'hereva era Guiomar de Biure. Maria de Biure raonava:

No volent que per só estiga obligat a nomenar lo fill maior, y en defecte de fill, a la filla, si veu que no convenen per hereus, axí per no estar sans de sos membres y enteniment com també per no ésser-li obedients, com deuen los fills als pares, com se veu cadaldia, o a lo menos molt sovint, lo poc respecte que tenen los fills als pares; ve[ie]nt també que molts se casan infamament contra voluntat de ells, per la confiança de veure's hereus ja de sos passats. Y axí, per ço, deix y orden que eternament pugan mos successors fer y elegir lo ereu que volran, y que en cas que succehís que algú dels fills de mos successors o descendents se casassen contra voluntat de sos pares ab persona desigual o al·trament, infamament, que perde lo dret de hereu encara que en capítols lo aguessin elegit.

Molt dur. No únicament desheretava els fills inobedients, sinó que volia idèntic tracte per als descendents. Aquesta clàusula era calcada de la que el seu pare Rafel de Biure ja havia estil·lat en les seves darreres voluntats:

Disposant més havant que lo qui succehirà en las ditas heretats universals, ara sia mascle ara femella, tinga la mateixa facultat y potestat de fer nominació y electió de hu de sos fills o fillas en la forma dalt dita y ab los pactes, vincles y condicions que estan contenguts en dits capítols matrimonials, com lo intent meu sia que los fills respecten a sos pares hils tingan tota obediència y

201. De fet, es limitava a seguir allò que el seu pare Rafel de Biure disposava en el seu testament: en cas que Maria no fes elecció d'hereu, que la pogués fer Josep de Margarit. CARBONELL [2002] 239.

no fassan cosa contra llur honor y voluntat, y las ditas heretats vinguen en ma de hu. Advertint als pares que, en quant pугan, guarden la orde de primogenitura, no entenent per la present clàusula sien obligats a nomenar lo primogènit, perquè sols ho poso per advertiment, dexant dita nominació a sa mera y llibera voluntat, y ab pacte, vicle y condició que lo fill o filla qui succehirà en dita heretat haja de casar ab voluntat expressa de sos pares o de aquell qui tinrà la electio y nominatió, altrament lo tal sia privat de la heretat y passe al altre fill o filla.²⁰²

A Josep de Margarit li aniria força bé aquest capteniment, ja que, com veurem, va utilitzar aquest poder que li va cedir l'esposa²⁰³ per fer hereu universal el fill petit dels cinc que va tenir.

Finalment, filla del seu pare, tornava a vincular la baronia al llinatge Biure. Tant li feia qui heretés, "ab que obligue aquell en que prengue nom y armes de Biure y de Margarit, y que hajan de casar sos fills ab consentiment de sos pares....". També prohibia l'alienació de la baronia vallespinenca, puix que allí hi eren enterrats els pares i algun dia, ella mateixa, deixant la porta oberta, si de cas, a una venda a carta de gràcia. Josep de Margarit també va tenir l'impuls de sermonejar la descendència a les darreres voluntats del 16 de juliol de 1684. Així, llençà un exordi al seu hereu i successors per tal "que no permetan que sus hijos casen con sus tíos, sobrinos, primos, primos hermanos, porqué la esperiencia ha demostrado no ser aquellos matrimonios ordenados bendecidos de Dios. Les exorta igualmente a casar sus hijas en las provincias en que han nacido, por la diversidad de cada pais...".²⁰⁴ Si els Habsburg hispànics haguessin tingut aquesta visió, potser no hi hauria hagut degeneració biològica, ni extinció dinàstica, ni guerra de Successió, ni Borbons, ni Onze de Setembre...

Maria de Biure superà les malalties que la turmentaven el 1639, i els primers anys de guerra passà a viure a Barcelona, amb el seu espòs. Allí moria el 9 d'agost de 1645. Tres dies més tard, fou duta a enterrar a Vallespinosa, la seva missa la va oficiar un eclesiàstic d'excepció, l'abat de Santes Creus Pere Salla, bon amic del seu

202. El testament de Rafel Joan de Biure de Montserrat, de l'1 d'agost de 1633, se serva a l'ALPB, *notaria de Francesc Pons*, segon llibre de testaments, 1625-1636, lligall 15, f. 1-20. Està reproduït a ANGLÈS-FUGUET (eds.) [2002] 233-241. La referència a la designació de l'hereu és a la p. 239. Se'n féu una impressió de quatre folis (BC, F. Bons., núm. 5.097).

203. El 7 de març de 1671, Margarit necessita el dictamen de cinc advocats per certificar el seu dret d'elecció d'hereu universal. *Índex Margarit...*, núm. 458.

204. *Índex Margarit...*, núm. 469. També es pot llegir (en francès) a la reproducció del document que annexa ANGLÈS-FUGUET (eds.) [2002] 249.

marit. A la cerimònia assistiren una quarantena de capellans, als quals se'ls va pagar vuit sous a cada un; també "molts religiosos los quals per ser dit senyor abat tant familiar del senyor don Josep de Biure y Margarit no volgué que dits religiosos prenguessen charitat, sinó que gratis assistiren a dits officis".²⁰⁵

Quant als fills, en general, val a dir que Josep de Margarit els va enviar a educar a França, com una mena de garantia de lleialtat,²⁰⁶ els nois a París amb el cronista Magí Sevillà com a preceptor, i les noies va demanar per ingressar-les al convent de Jonquièras (maig de 1651), per tal de salvaguardar-les dels rigors de la guerra.²⁰⁷

Rafela de Margarit de Biure (1622-a. 1671)

Va ser batejada a l'església parroquial de Sant Jaume de Vallespinosa l'últim dia de setembre de 1622, i se li van imposar els noms de Rafela, Maria, Margarida, Agnès, Guiomar i Beatriu, oficiant fra Joan Tripols, prior del convent de predicadors de Sant Magí. El padrí fou el cèlebre Dalmau de Queralt, comte de Santa Coloma i, temps a venir malaguanyat virrei; la padrina, l'àvia Beatriu. Hi van assistir Ramon de Queralt, tresorer de la catedral de Barcelona, l'avi Rafel de Biure, la tia Guiomar i "molta assistència de preveres y dels vassals de Vallvert y de tots los del poble de Vallespinosa y molts altres *in multitudine copiosa*".²⁰⁸ No sabem altra cosa d'aquesta femella Margarit llevat que van aconseguir casar-la el 1647 amb el comte de Montagut, Galceran de Cruïlles de Vila-seca, sense que deixessin descendència. Quan la família casava una femella amb un comte, feia un esforç considerable per dotar-la adequadament, i Rafela ho va ser esplèndidament amb 24.000 lliures (vuit-mil al comptat i la resta en censals).²⁰⁹ Ja devia ser morta el juny de 1671, quan el veguer del Rosselló adjudicà la seva universal heretat i béns al seu pare Josep de Margarit.²¹⁰ El seu marit traspassà l'últim any de la setzena centúria.²¹¹

205. AHA, *Vallespinosa*, Òbits, 1600-1699, capsa 2, núm. 22. El cost total de l'enterrament fou de deu lliures.

206. CAPEILLE [1911] 115; SANABRE [1956] 608 n. 1.

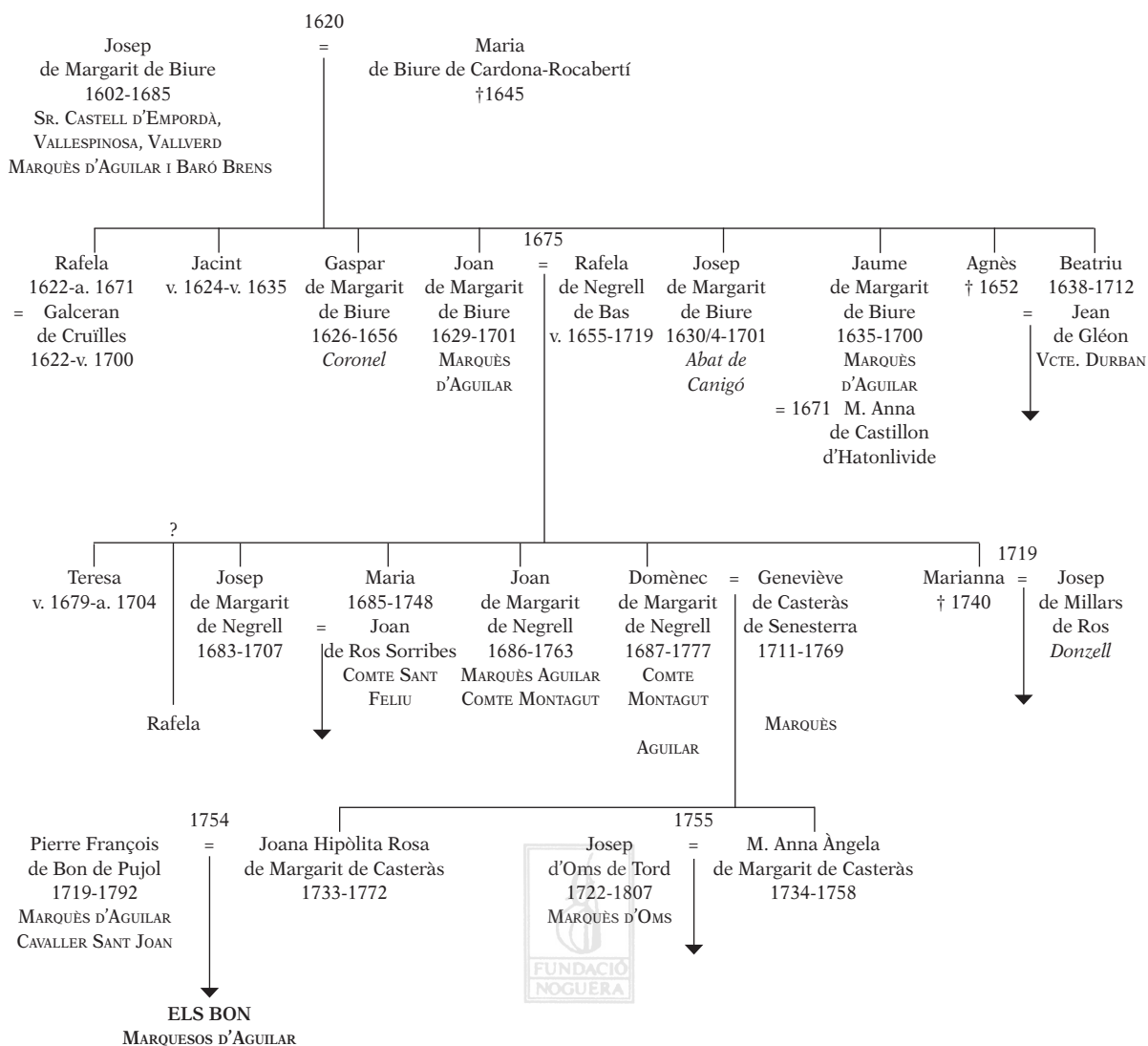
207. SANABRE [1956] 504; DHEC, iv, 442 i DHAC, 1092.

208. AHA, *Vallespinosa*, Baptismes, 1600-1699, capsa 2, núm. 22.

209. AHCB, *Patrimonial*, sèrie III, lligall 1.

210. AHCB, *Patrimonial*, sèrie III, lligall 8, núm. 17; *Especulo...*, f. 43-44.

211. CARBONELL [2002] 51.

Jacint de Margarit de Biure (v. 1624-v. 1635)

Al primer fill, li van posar per nom Jacint. No va arribar a edat adulta, morint sobtadament als onze anys d'edat,²¹² cosa que ens ima-

212. CAPEILLE [1911] 116, LAZERME [1975-1977] II, 319. Tal com afirma CARBONELL [2002] 51, va ser sebollit a Vallespinosa.

ginem que, havent nascut possiblement vers 1624, degué succeir pels volts de 1635. És possible que li posessin aquest nom per la capella del convent de Sant Domènec de Tarragona, on cremava “una llàntia de plata que és de ma casa, dins la capella de Sant Hiacinto, y ésta ha de cremar sempre...”. En el seu testament de 1639, Maria de Biure disposà un llegat de sis lliures anuals per tal que la llàntia cremés eternament. També disposà, com hem pogut veure, ser enterrada a l'església de Sant Jaume de Vallespinosa, al costat del seu malaurat fill.

Gaspar de Margarit de Biure, coronel de cavalleria (1626-1656)

Nat a finals de juliol de 1626, a Vallespinosa, fou batejat el dia 30 i se li van imposar els noms de: Gaspar, Joaquim, Jaume, Benet i Magí. A l'hora de dar-li padrins, Maria de Biure va trencar el protocol i va escollir dos vassalls pobres del poble: Pere Traver, pagès, i Caterina Forner, esposa del també pagès Joan Tortosa. Entre els assistents, no faltaren l'avi Rafel de Biure i la bestia Guiomar “y tots los vassalls ayxí homens com dones del poble y molts altres *in multitudine* copiosa”.²¹³ La partida de baptisme no s'està de desitjar “Déu li dón[gu]e llarchs anys de vida per al seu sant servei”. L'Altíssim no va voler atendre aquest prec, i se'l va endur quan encara estava en el millor de la vida.

Gaspar trià la carrera de les armes, fent costat al seu pare des de 1644.²¹⁴ A mitjan desembre de 1647 un informe sobre els excessos dels militars francesos denunciava que a la Granada en va cometre molts una de les seves companyies de cavalls, fent-se donar de menjar i de beure sense pagar res. L'últim dia de juny de 1650 Gaspar féu de testimoni en l'acte pel qual el virrei Vendôme revocà els manaments que acusaven Josep de Margarit de signar certes ordres compromeses.²¹⁵ A mitjan agost de 1651, creiem que devia ser ell, el fill de Margarit que era a Montagut quan el comte d'Haro baté al governador d'Àger “y por la marina con notable riesgo se escapó...”.²¹⁶ El juliol de 1653, constatava J. Guardia, pagès de l'Esquirol, com Manuel d'Aux, juntament amb el fill de Margarit, partien del seu poble i prenien Solsona per als francesos.²¹⁷ No en sabem altra cosa més que el fet que morí

213. AHA, *Vallespinosa*, Baptismes, 1600-1699, capsa 2, núm. 22. Capeille apuntà com a data de naixement el 1631, errada que s'aniria arrossegant en la historiografia posterior.

214. CAPEILLE [1911] 116-117.

215. DGC, VI, 934 i 1071.

216. *Diaria relacion* [1651] 2 (ETTINGHAUSEN [1993] III, 1244).

217. SIMON [1991] 84.

a Perpinyà, essent coronel de cavalleria, el 7 de gener de 1656,²¹⁸ tot sembla indicar que d'una malaltia, i intestat. Fou sebollit a l'església de Sant Domènec, a l'entrada de la capella del Roser, per bé que el 1684 el seu pare deixà disposat testamentàriament que traslladessin les seves despulles al vas que s'estava bastint a l'església de Sant Joan Baptista, on constaria una làpida amb les armes de la família.

Joan de Margarit de Biure, comte de Montagut

És qui succeirà al final, i per tant ens n'ocuparem més endavant. Aquí consignem, en tot cas, que va ser l'únic dels germans que va néixer a Barcelona, essent batejat a Santa Maria del Mar el 24 de gener de 1629.²¹⁹

Josep de Margarit de Biure, abat electe de Canigó (1630/34-d. 1722)

No ens consta on ni quan va néixer, i només sabem que era el quart germà, cosa que ens mena a situar el seu naixement entre 1630 i 1634, possiblement a Barcelona, ja que no n'hem trobat la partida baptismal a Vallespinosa. Josep de Margarit de Biure, fill, fou l'últim gran eclesiàstic de la família, per descomptat, dins de l'orde dels Predicadors. L'any 1650 li era concedit el benefici del Corpus de la seu barcelonina. A la mort del seu oncle Vicenç, el seu nom sonava força en les travesses que especulaven sobre el seu successor a l'episcopat elnenc. Figurava a la llista que confegí l'intendent Carlier i pesava força la influència del seu pare, "però aparentment no vol canviar de benefici...".²²⁰ Va ser designat abat de Sant Martí de Canigó, dignitat que va ostentar entre 1692 i 1698, havent refusat canviar aquesta dignitat per una altra a Narbona.²²¹

En el seu testament de 1684, Josep de Margarit li va deixar els mobles i la biblioteca del castell de Sant Martí de Toques; també els mobles de la mansió de Narbona en usdefruit.²²² En la posterior concòrdia ajustada entre els hereus dos anys després, els seus germans Joan i Jaume li cediren igualment la biblioteca, per bé que no esmentaven res més;²²³ en el document, s'intueix la seva intervenció en l'acord final que posaria pau entre els germans.

218. CAPEILLE [1911] 116, i LAZERME [1975-1977] II, 319.

219. *Especulo...*, f. 223, i LAZERME [1975-1977] II, 320.

220. ADG, G-305-00028, f. 52v; JANÉ [2006] 137 n. 145, i SALES [1992] 11.

221. CAPEILLE [1911] 117, i CARBONELL [2002] 51.

222. CARBONELL [2002] 53 n. 147.

223. ACA, *Reial Audiència*, Plets Civils, plet núm. 8.010.

El seu germà Joan el nomenà tutor i curador dels fills en el seu testament de 1696, i com a tal exercí a partir de la seva desaparició el 1701. El 7 de juny de 1702 apareix en aquesta qualitat, fent procura, davant del notari perpinyanenc Francesc Diego, a favor del lletrat Antoni Pera de Tord per tal que vengués un censal de cinc mil lliures, i el 26 de juny de 1722, davant del notari barceloní Matias Marsal, va crear i vendre sengles censals de 3.285 lliures i de 1.714 lliures a favor de l'almoïner i dels aniversaris comuns de la catedral de Barcelona, hipotecant els castells de Castellà i Castellfolit i els termes de Cubirola, Sant Joan les Fonts i Begudà.²²⁴

Jaume de Margarit de Biure, marquès d'Aguilar

Nasqué els primers dies de setembre de 1635 a Vallespinosa, i fou batejat a la parroquial de Sant Jaume el 12 de setembre de 1635, amb la imposició dels noms: Jaume, Antoni, Pere, Magí, Jordi i Marià. Consignem que els padrins van ser Antoni d'Armengol, baró de Rocafort de Queralt, qui només cinc anys més tard moriria executat vilment a Cambrils pel marquès de Los Vélez, i Anna Codina, parenta segurament dels comtes de Santa Coloma de Queralt. Entre els assistents a la cerimònia del bateig, cal destacar Felicià de Saiol, senyor de Querol.²²⁵ Fou nomenat hereu universal pel seu pare. Més endavant veurem com i per què.

Beatriu (1638-1712)

Nasqué els primers dies de la segona setmana d'octubre de 1638, essent batejada a l'església de Sant Jaume de Vallespinosa el 10 d'octubre següent. Igual que passa amb la partida del seu immediat predecessor, Jaume, la mare, Maria de Biure, consta com a senyora de Vallespinosa, Vallverd, Preixens i baronia d'Aguilar, ja que Rafel de Biure havia traspassat el 1634. Els padrins van ser la tieta Guiomar i l'oncle Dionís de Margarit, i se li van imposar els noms de Beatriu, Dionisa, Guiomar, Isabel i Verònica. A l'acte va assistir l'àvia Beatriu i tots els seus germanets "Don Gaspar, don Joan y don Josep, germans...". Oficià el prevere Joan Sala "familiar de dits senyors de Biures y Margarit".²²⁶

El 1671 es va casar amb Jean de Gléon d'Hélie (1635-1711), vescomte de Durban, fill de Gabriel de Gléon de Voisins († 1667) i de Marie d'Hélie de Villarsel (1615-1638). El llinatge dels Gléon era antic,

224. *Especulo...*, f. 734-735, i *Índex Margarit...*, núm. 546.

225. AHA, *Vallespinosa*, Baptismes, 1600-1699, capsa 2, núm. 22.

226. AHA, *Vallespinosa*, Baptismes, 1600-1699, capsa 2, núm. 22.

1540

François
de Treilles-Gléon
SR. DURBAN I GLÉON, JONQUIÈRAS,
TREILLES I MONTALBA

=

Catherine
de Montesquie de Levin-Leran
T 1565

1575

Edouard
de Gléon
de Montesquie
SR. DURBAN
I GLÉON

=

Gabriella
de Voisins
de Cornebarrieu

Jean
de Gléon
† 1543
*Cavaller
de Sant Joan*

Pierre
de Gléon

1583

Paul
de Gléon
SR. JONQUIÈRAS

=

Marguerite
de Graves

Caterina
Antoine
de Saint Félix
SR. LOGAN

SRS. JONQUIÈRAS, ST. FÉLIX,
PÉRIGNAN I MAURIÈRES

Iolande
Lucrècia
Guillemare
Germain
Anne

1598

Olivier
de Gléon
de Voisins
T 1631 † v. 1632
SR. DURBAN
I GLÉON

=

Jeanne
de Voisins
de Poma

Paula
Jean
de Maireville

Guillaume
de Gléon
*Prior
de Sant Martí
(1958)*

1634, 1639

Gabriel
de Gléon
de Voisins-Poma
† 1667
BARÓ DE DURBAN,
SR. GLÉON, JONQUIÈRAS,
TREILLES I
VESCOMTE PERELLÓS

= 1

Marie
d'Hélie
de Villarsel
Anne
de Thézan
du Luc
N. N.

Edouard
de Gléon
de Voisins
† 1637
VESCOMTE
PERELLÓS

François
de Gléon
de Voisins
† 1695
SR. DURBAN

1652

Claire
de Soulette

1600

=
Madeleine
David
de Severac
1595-1673

Françoise

Françoise
de Paula

(1) 1671

Jean
de Gléon
d'Hélie
1635-1711
BARÓ DURBAN
VESCOMTE PERELLÓS

=

Beatriu
de Margarit
de Biure
1638-1712

(2) Marc-Henri
de Gléon
de Thézan
*1639
SR. JONQUIÈRAS

(2) François
de Gléon
de Thézan
1641-d. 1669

(2) Gabriel-Ange
de Gléon
de Thézan
1642-d. 1669

(2) Anne
= Guillaume
d'Arces

(3)

Anne

(3)

Marie
= N.
Sorgues
SR. VINASSAN

(3)

Héctor
† a. 1669

1703

Joseph
*1672

Gaspar
de Gléon
de Margarit
1675-1717
VESCOMTE
DURBAN I PERELLÓS

=

M. Teresa
de Ros
de Sorribes
†1766

Dominique
1676-1705

François
de Gléon
de Margarit
1676-1706

Jean-François
de Gléon
de Margarit
† 1740
SR. FERRAILS
LES MONTAIGNES

1738

=
M. Anna
de Piquer

Françoise
*1680

Gaetane

1731

Joseph
de Gléon
de Ros
1705-1780
VESCOMTE DURBAN

=
Marianne
de Bon

Jean-Baptiste
de Gléon
de Ros
1716-1780
MARQUES GLÉON

1749

=
Geneviève
de Savalette

Beatrix

Marie

Josephe

Ignace
de Durban

=
M. Thérèse
Jean-François
de la Treille
de Fozière
SR. BOUTENAC

1778

Josephe
*1753

Gabrielle
*1756

Jean-Hercule
de la Treille
de Gléon
1736-1794
SR. BOUTENAC

=

Marie-Anne
*1756

ELS TREILLE DE FOZIÈRE DE GLÉON

MARQUESOS GLÉON

i és l'únic del qual tenim constància genealògica fins als nostres dies.²²⁷ Eren senyors de Durban des d'abans de la setzena centúria. Un oncle de Jean, Edouard de Gléon de Voisins, va servir Lluís XIII en les guerres del Piemont i a l'illa de Ré, i va morir a l'encamisada de Leucata (1637). Tenint en compte els seus serveis, Lluís XIV va elevar Gléon a baronia. El germà d'aquest, Gabriel, era baró de Durban, senyor de Jonquièras, Treilles i Montalbà, i vescomte de Perellós.²²⁸ Els capítols matrimonials del 19 de maig de 1671 (protocol·litzats a la notaria perpinyanesca de Francesc Vernet) revelen que Beatriu de Margarit va aportar un dot de quaranta mil lliures perpinyaneses i Gléon un escreix de vint mil més.²²⁹

No sabem com interpretar el fet que Gléon es comprometés en aquest document a reservar almenys (/només) la meitat dels béns per a l'herència dels fills naixedors de l'enllaç, si no era que ja en tingués d'un anterior matrimoni o pensés tenir-ne d'un de posterior; la núvia féu el mateix amb el dot. Jean i Beatriu foren pares de sis fills: Joseph (*1672), Gaspar (1675-1717), vescomte de Durban, Dominique (1676-1715), François (1676-1708), Jean-François, cavaller de Sant Lluís (coronel de cavalleria) († 1740), i Françoise (*1680). Consignem igualment que l'hereu Gaspar es va mullerar amb Maria Teresa de Ros de Sorribes († 1766), de la família dels comtes de Sant Feliu (el titular de la qual, pocs anys després es casaria amb una Margarit), i foren pares de vuit fills, etcètera. Beatriu va tenir el seu decés a Durban el 24 de gener de 1712.²³⁰

Agnès (?-1652)

Sabem d'aquesta filla de Josep de Margarit per la seva partida d'òbit el 17 d'octubre de 1652.²³¹ Hi diu que va morir a la vila de Verges i que se li va celebrar un ofici solemne, cosa que ens ve a indicar que ja era donzella i no albada, o sigui que podia tenir dotze, quinze o més anys. L'hem situada al final, però també la podríem situar abans de Beatriu. La partida no esmenta per res la mare, o sigui que inclús podríem pensar que fos nada fora del matrimoni, encara que no ens ho sembla, ja que Agnès era un nom corrent dins de la família.

227. Gràcies a l'arbre genealògic elaborat per Henri Bourjade. <<http://store.geneanet.org/index...>>

228. Seguim COURRANT [1931] 79-81.

229. *Especulo...*, f. 363-364.

230. Arbre genealògic de LAUBIER [2010www].

231. ADG, *Sacramentals microfilmats de Castell d'Empordà*, Baptismes (1639-1723), núm. 36 (de la part dels òbits).

La tieta Guiomar

La germana de Rafel de Biure, probablement major que ell, va casar-se amb Climent de Cardona-Rocabertí Sunyer, un dels fills de Jaume de Cardona-Rocabertí de Queralt i de Rafela de Sunyer Salgado, que la va deixar vídua el mateix any (1605).²³² No va tenir temps d'infantar cap fruit del seu matrimoni, però consta a l'arbre genealògic que Climent va tenir almenys una filla natural de nom Elisabet. Intuïm que, un cop vídua, Guiomar es va dedicar, sense ningú que li marqués el pas, a ocupar-se de les finances invertint en censals com havia fet l'avi Francesc de Montserrat, i com feien la mare i el germà. L'any 1611 la trobem entre els creditors que tenien segrestades les rendes d'Aitona i Forès; també que el 24 de febrer de 1620 comprava un censal de cinquanta lliures a Pere Anglès, pagès vallespinenc, i el 29 d'octubre de 1624 n'adquiria un altre per mil lliures a la tarragonina Paula Llagostera.²³³ Germana del seu germà, tampoc sembla que la intimidessin gaire els enfrontaments judicials, de manera que el 14 d'abril de 1614, de resultes de la pugna per la baronia de Sant Mori que al final s'adjudicà l'agnat Miquel de Cardona Raset, posà plet a aquest per un censal de dues mil lliures, i el seguí amb sentències i decrets d'execució a favor fins al 1630.²³⁴

A Guiomar, l'hem trobada en la documentació fent costat tothora a la seva família. Els últims anys els degué passar a Castell d'Empordà, ajudant Maria, la seva neboda (i esposa de Josep de Margarit), a pujar tota la fadrinalla Margarit-Biure, guanyant-se la seva absoluta confiança, fins al punt que, en el testament de 1639, Maria de Biure disposava que a Guiomar se li havia de proporcionar una renda de tres-centes lliures anuals en cas que abandonés la família per alguna discòrdia. Era Guiomar, a més, la que substituïa Josep de Margarit en la col·locació dels fills, cas que aquest morís al cap de poc, "com per ells y per mí ha fet fins vuy, los quals li acomán com a fills y tant particularment com me pot ser possible, com de la persona que en esta vida fas maior confiansa." També era ella l'últim dels substituïts testamentaris. A finals de gener de 1641, l'hem vist assistir igualment a l'enterrament del lleial Jaume Alaix, mort (probablement) a la batalla de Montjuïc, i fou ella qui dotà la seva ànima.

232. Consta que els capítols matrimonials que signà amb Climent de Cardona eren de 20 de març de 1605 (MADURELL [1959] 415, núm. 612 i la cerimònia fou el 19 de juny següent (AHA, Sacramentals de Tarragona, Matrimonis, 1601-1615, f. 47). La data de mort del seu marit la manllevem de FLUVIA [1973] 403.

233. OLIVARES [2000] 362-363; AHCB, *Patrimonial*, sèrie III, lligall 26 i *Especulo...*, f. 314.

234. *Notícia de tots los plets...*, f. 28-28v.

Guiomar (o Guialmar, com també apareix escrita) va tenir el seu decés a Barcelona, el 26 de setembre de 1646, però també va voler ser enterrada a Vallespinosa amb els seus passats, de manera que fou traslladat el seu cadàver i sebollit a la parroquial de Sant Jaume de Vallespinosa quatre dies més tard.²³⁵ El 5 de desembre de 1671, la Cúria del veguer de Barcelona adjudicava els seus béns als seus nebots nés Joan i Jaume de Margarit de Biure.²³⁶ Amb la seva desaparició, Josep de Margarit, que feia només un any que ja havia perdut l'esposa, es veié privat d'una de les poques persones amb les quals encara podia comptar sense reserves. Afortunadament, en aquell moment, altres afers el reclamaven a Barcelona, i els fills s'educaven a París amb un preceptor de confiança.

PATRIMONI COMPOST, HERÈNCIA COMPOSTA

“Per raons que se'ns escapen, Josep de Margarit va nomenar hereu el fill Jaume...” (que era el menor dels seus cinc fills), comentava Marià Carbonell.²³⁷ De fet, Margarit no va tenir més remei que fer-ho així, per pura eliminació: el fill gran, Jacint, va morir als onze anys; el segon, Gaspar, coronel de cavalleria, també el va premorir, als trenta; el tercer, com tot seguit veurem, anava destinat a heretar el patrimoni dels Cruïlles de Montagut (en una operació curosament preparada des de feia molts anys), un patrimoni vinculat que impediria que n'heretés qualsevol altre; el quart, Josep, era eclesiàstic.... Només quedava Jaume, el menor, que no era ni mort, ni militar, ni extrahereu, ni eclesiàstic.

Cal tornar a insistir en el fenomen de la vinculació per remarcar que, quan aquesta s'imposava sobre un patrimoni, els successors, davallessin agnatíciament de qui davallessin i portessin el cognom que portessin, l'havien de canviar pel cognom de la família propietària del patrimoni vinculat i, a més, adoptar les seves armes i blasons. Com hem pogut veure, els Margarit eren en realitat Bertran, però quan el 1478 Bernat de Margarit vinculà Castell d'Empordà, el nét, Pere Bertran de Margarit, no s'ho pensà gaire per ser Pere de Margarit Bertran. A mitjan segle XVI, un segon Pere de Margarit enllaçava amb una Gallart i Sant Feliu de la Garriga i el delmari altempordanès revertia a la família; Josep de Margarit apareix ostentant aquest cognom, Gallart, en més d'un 7% dels documents que li tenim fixats, i fins i tot Joan

235. AHA, *Vallespinosa*, Òbits, 1600-16999, caps 2, núm. 22.

236. “Adjudicatio facta Joanni et Jacobi de Biure et Margarit bonorum omnium Dona Guiomar de Cardona”. AHCB, *Patrimonial*, sèrie III, lligall 8. També: *Especulo...*, f. 44.

237. CARBONELL [2002] 53.

de Margarit de Negrell apareix algun cop cognominat Gallart el 1717, cognom, doncs, que perdurà dins de la família fins ben entrat el segle XVIII, quan per l'ordre natural dels cognoms s'hauria d'haver perdut amb el seu rebesavi Leandre. El 1620, Josep de Margarit es casava amb la pubilla Biure i invertia l'ordre dels seus cognoms, de manera que el veiem escrit com Josep de Biure de Margarit en unes aproximades dues terceres parts de la documentació;²³⁸ era la condició *sine qua non* que Rafel de Biure imposà en vincular les baronies de Vallespinosa, Vallverd i Preixens. En coincidir en una sola persona l'herència de més d'un patrimoni, l'individu havia de triar el més gran i poderós, però aquest joc de patrimonis exigia per norma que tornés a separar-los si tenia més d'un fill. És probable que tement repercussions judicials per part de parents amb possibles drets sobre aquests patrimonis, Josep de Margarit volgués fer bé les coses: si Joan podia heretar el patrimoni Cruïlles, no podia ser hereu alhora del patrimoni Biure-Margarit. Joan fou desheretat, per bé que se'l compensà amb una sucosa legítima de 24.000 escuts.

El testament de Josep de Margarit de Biure

El 16 de juliol de 1684, a Narbona estant, el notari Joan Josep Xaupí, doctor en drets i advocat del parlament de Tolosa, va protocol·litzar les darreres voluntats de Josep de Margarit de Biure, redactant i dotant de fe pública un document summament interessant, però no pas gaire important, ja que, com podrem veure més endavant, els fills el farien obsolet en pocs mesos.

No cal anar a trobar-lo entre els protocols notariaus narbonencs, els de Barcelona en guarden almenys una còpia.²³⁹ Al testament, Josep de Margarit confessava estar sa, i no patir més malaltia que les xacres pròpies de la seva avançada edat (vuitanta-dos anys a l'època moderna era tota una ancianitat...). Per al nomenament de marmessors, féu dos grups; d'una banda, els seus tres fills supervivents (Jaume, Joan i Josep), i d'una altra, els tres principals càrrecs del Rosselló: Ramon Trobat, president del Consell Sobirà del Rosselló, Felip de Copons,

238. El percentage seria molt més alt si ens haguéssim limitat a la documentació notarial, exclouent els esments en cròniques coetànies tant catalanes com castellanen, en les quals apareix majoritàriament com Margarit.

239. Expedida el 17 de març de 1688 pel mateix Xaupí. El document, redactat en idioma francès i localitzat per Marià Carbonell, és a l'AHPB, *Notari Francisco Dagut*, plec d'escriptures soltes, 1600-1685, lligall 5, i es troba reproduït a ANGLÈS-FUGUET [2002] 245-251. En el seu dia, hom féu una impressió d'una de les clàusules, a partir d'una còpia autenticada de l'11 de maig de 1699. BC, F. Bons., núm. 5.102.

conseller i Ignasi de Prat, advocat general. Volia ser enterrat en un vas de l'església de Sant Joan Baptista de Perpinyà, vas que estava en construcció i que duria una làpida amb les seves armes esculpides. Allí hi havien de raure igualment les despulles del germà Vicenç i del fill Gaspar. Advertia que l'enterrament havia de ser sense cap mena de cerimònia gaire aparatosa, ja que tenia confiança que les armes franceses recuperarien algun dia l'Empordà, i podria ser traslladat a Castell d'Empordà. On fos que morís, volia ser traslladat posteriorment a Perpinyà i, si més endavant fos possible, a Castell d'Empordà.

Després de fer una deixa de vint lliures a favor de l'hospital que l'acolliria els darrers moments i vint més a favor de l'església on seria enterrat, emplaçava l'hereu a dur a terme un seguit llarg de promeses i disposicions testamentàries familiars (dels avis, pares, esposa i sogre) que s'havien deixat de complir, en part o en la seva totalitat. Havia de preocupar-se de cobrar als hereus de l'oncle Francesc de Margarit de Vilanova (els fills de Ponç de Caramany i de Jerònima de Margarit Amell) les deu lliures a què estaven obligats per a la causa pia de donzelles pobres a maridar. També havia de recuperar el dot aportat per Maria de Biure de Vilanova al senyor Almar, i esmerçar-lo en compliment d'allò que disposava aquella en el seu testament (advertint que els diners provinents dels seus mobles retinguts ja ho havien estat invertits en la capella del castell de Castell d'Empordà). A més, havia d'acabar d'executar alguna disposició testamentària de la seva mare, i esmerçar el dot que aportà l'oncle Joan de Margarit a la casa d'Almar quan es va casar, en allò que disposava testamentàriament. Finalment, també li encomanava acabar de complir tot allò que van disposar a les darreres voluntats la mare Beatriu i l'àvia Jerònima.

Si hem de ser francs, Josep de Margarit se'ns apareix aquí desidiós i descurat, ja que ell havia tingut molts anys per complir aquest seguit de disposicions, i no limitar-se a deixar que ho fes el seu hereu. Família a banda, també pensà en la cura d'ànimes dels seus vassalls. Deixà 120 lliures a compte de les quantitats de gra que el capità Ramon havia saquejades a Vallespinosa, i que havien de sufragar l'estada d'un prevere al poble (seguint la voluntat del seu pare Felip); manà a l'hereu bastir una petita capella a l'església de Vallespinosa, sota el cor, a la vora del cementiri, i posar-hi una representació de santa Anna i sant Isidre al retaule; féu una altra deixa de vint lliures per augmentar la dotació de cent lliures a les quals el seu avi Leandre s'havia compromès per sufragar un prevere que oficiés a Sant Feliu de la Garriga (sempre que els jurats de Viladamant n'aportessin la meitat —cas que no volguessin, l'hereu els havia de denunciar al bisbe—), el qual havia de residir-hi i tenir cura dels jardins, etcètera.

Josep de Margarit aprofità el document del seu testament per llençar un exordi polític als seus successors i vetllar perquè es mantinguessin lleials al rei (de França, és clar). Cas que algun d'ells cometés algun crim pel qual se li poguessin confiscar els béns, llavors el desheretava en nom seu i de la seva esposa Maria, i nomenava successor a qui més dret competís. Una manera, no sabem si gaire efectiva o no, de preservar el patrimoni de posteriors confiscacions, un fenomen que havia dessagnat la família delmant-los considerablement els béns i propietats.

Finalment, venia la part més interessant. Al fill Joan, li deixava 24.000 escuts de legítima, i recordava que ja els hi havia donat en els seus capítols matrimonials de 1675. També li cedia els drets que posseïa sobre la casa Cruïlles (suficients per heretar el vinculat comtat de Montagut i altres possessions baronials). Al fill Josep, abat de Canigó, li cedia la biblioteca del castell de Sant Martí de Toques i els mobles de la mansió de Narbona. A la filla Beatriu, recordà que ja li va pagar un dot de quaranta mil lliures perpinyaneses per tots drets de legítima. També deixava vuit mil lliures a la néta Maria de Margarit de Negrell, a temps de noces (concertades i aprovades degudament pels seus pares). Al final, nomenava hereu universal el fill Jaume, primer substituït el fill Joan, i segon, el fill Josep.

JAUME DE MARGARIT DE BIURE (1635-1700), EL BARÓ MÉS EFÍMER

El petit de cinc germans, Jaume, visqué a l'ombra fins que va tenir prou edat com per començar a ajudar el seu pare en l'administració del patrimoni familiar. Com a mostra, el 13 de juliol de 1667 el veiem interposar causa de suplicació contra els cònjuges Santacana i Saladriga, dins del litigi per la venda forçada de la mansió del carrer dels Mercaders de Barcelona.²⁴⁰

El 16 de setembre de 1671 va signar capitulacions matrimonials amb la que seria la seva esposa, Marianna de Castillon d'Hatonlivide, vídua de Charles de Mage, senyor de Salsà i de Novelles, filla de Jacques de Castillon, senyor de Jonquièras, i de Françoise d'Hatonlivide. Com ja tenia pensat, Josep de Margarit aprofità l'acta de l'esponsalici per declarar la seva intenció de fer a Jaume hereu universal, i li féu donació de tots els béns amb reserva de l'usdefruit i pacte de reversió a favor del fill Joan. La núvia també fou declarada hereva universal pel seu avi Anton Marià de Castillon, qui la dotà amb seixanta mil francs.²⁴¹

240. *Índex Margarit...*, núm. 549.

241. *Especulo...*, f. 363-365 i *Índex Margarit...*, núm. 471.

Mes i mig més tard, Jaume aconseguia que el veguer de Barcelona li adjudiqués els béns i la universal heretat de la tia Guiomar de Biure.²⁴²

Des d'aleshores, Josep de Margarit associà Jaume en totes les operacions relatives al patrimoni, convertint-se en hereu *de facto*, i en el fill en qui més es va recolzar, apareixent junts en manta actes, sempre domiciliats al mateix lloc. El 1671 ho estaven a Elna, després passarien a Narbona i finalment al castell de Sant Martí de Toques. El 22 de febrer de 1679, feien procura a favor del notari Antoni Bosch, de la Bisbal d'Empordà. Jaume figurava com "tempore nuptianem hereditate constitute....".²⁴³

Com hem vist, l'any 1684 Josep de Margarit testava i complia amb els designis que tenia pensats, fent hereu Jaume, en detriment de Joan, a qui llegava una substanciosa legítima de 24.000 escuts i els drets sobre el comtat de Montagut. Però Joan no en va tenir prou. Estava impregnat de l'esperit que va portar Felip de Margarit a arrambar amb el gros de totes les herències per tal d'enfortir la família troncal. No havent pogut (segurament) convèncer el seu pare, va esperar que aquest traspasés (1685) i als pocs mesos va declarar el seu desacord en el seu desheretament, de manera que per posar-hi pau va haver d'intervenir el tercer germà, Josep, l'abat electe de Canigó. A través d'una concòrdia, a la qual no sabem per quina raó s'avingué Jaume, els dos germans van desfer tot allò que havia fet el pare, i van repartir-se novament l'herència, aquest cop a gust de Joan.²⁴⁴ L'acte, signat a 10 de febrer de 1686, tingué el vistiplau dels marmessors de Josep de Margarit, Ramon Trobat, president del Consell Sobirà del Rosselló i Isidre de Prat, conseller i advocat general del mateix consell. Els pactes que van subscriure van ser tan lesius als interessos de Jaume de Margarit, com era el fet que havia de cedir al germà gran el gros de l'herència Biure i Margarit. Efectivament, Jaume li cedí "qualsevols Baronias, jurisdiccions, masos, casas, censos, censals y altres qualsevols béns, mobles e immobles, noms, veus, drets y accions, que li espectassen de present, ho en lo esdevenidor li poguessen espectar en las heretats y béns que foren dels dits quondams senyors sos pares, y sobre de aquells, com també al títol de Marquès...". O sigui, tot. Els pactes, llavors, van consistir a especificar quines (poques) propietats es reservava Jaume. Aquestes van ser, bàsicament, l'heretat de Torroella de Montgrí

242. *Especulo...*, f. 44.

243. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 14, notari Antoni Bosch, 1670-1689, f. 261-261v.

244. El document va ser imprès en català, i un dels exemplars adjuntat al plet contra els Pons per la vindicació de Montsonís i Foradada. ACA, *Reial Audiència*, Plets Civils, plet núm. 8.010. Un altre exemplar és a BC, F. Bons, núm. 5.098.

(Casa Llabiana i casa Roja, les terres i el dret de patronatge de dos benifets fundats a la seva església parroquial), l'heretat de Molins de Rei i la lleuda de Girona. També es reservà una estança al castell de Sant Feliu de la Garriga (cas que algun dia els fos permès de tornar-hi), però restringida a ell i a la seva esposa “no emperò que puga fer lo habitar per altres personas...”. Així mateix, es va retenir igualment totes les baronies i propietats rurals que el seu pare havia rebut per concessió reial o adquirit en territori del rei de França, o sigui Brens i la Granja, i les terres que va comprar a un tal Llobet al Voló: “llocs de Cabestany, Montesquiú, y Vila-llonga...”. Tot això, juntament amb el cobrament dels deutes que diversa gent havia contret amb el seu pare, per un total de seixanta-sis dobles d'or, cinquanta-cinc lliures, vint-i-vuit rals de plata (unes 454 lliures en total), cinquanta-tres càrregues de blat i dotze quintars de ferro. També els drets i accions que li poguessin pertocar dels difunts senyors de Sant Martí de Toques (el castell?) i del difunt senyor de Jonquièras (el sogre). Jaume es comprometé a facilitar a Joan tot l'arxiu on es guardaven els documents acreditatius de tanta propietat. Quedaven encara un parell de detalls per enllestir: el bestiar i la biblioteca del castell de Sant Martí de Toques. Del primer, Joan se n'enduria la meitat, cinquanta caps; quant a la segona, els dos germans no van tenir inconvenient a cedir-la sencera al tercer germà Josep, l'abat de Canigó, amb promesa de deixar-los (entenem que ocasionalment) aquells exemplars que li demanessin. Aquesta última va ser l'única clàusula del testament del pare que van voler complir.

El següent document sobre Jaume de Margarit, abans dels que fan referència a la seva mort, és de primer d'agost de 1697, quan arrendava la lleuda del peix per dos anys a l'adroguer gironí Francesc Reig, per setanta lliures anuals, operació que repetí a mitjan agost de 1699, per quatre anys més.²⁴⁵ L'any següent traspassava, en data 12 d'octubre, al castell de Sant Martí de Toques, Durban, i l'endemà era sebollit a l'església parroquial, “haviendo recibido los Sacramentos de Penitencia, y de Extremaunción, y no el Viático por ocasión del vulgo senglar...”.²⁴⁶ Com ràpidament va apressar-se a instar el germà Joan, els regidors de Narbona van expedir un certificat acreditatiu que Jaume de Margarit havia mort, i que ho havia fet sense deixar fills del seu matrimoni.

245. *Índex Margarit...*, núm. 510 i 512.

246. *Especulo...*, f. 715 i extracte de la partida d'òbit que figura al plet per la vindicació de la baronia de Montsonís i Foradada. ACA, *Reial Audiència*, Plets Civils, plet núm. 8.010.

Jaume de Margarit de Biure consta com a baró de Castell d'Empordà des de 1671, en què amb motiu dels capítols matrimonials, el seu pare li cedí la titularitat de tot el patrimoni baronial, però se'n reservà l'usdefruit. Tanmateix restà baró efectiu només uns mesos, entre la mort del seu pare el juliol de 1685, fins que el seu germà Joan va voler fer valdre els drets de germà gran, amb la signatura el febrer següent de la concòrdia. El seu va ser el govern baronial més efímer que mai no va tenir cap Margarit.

JOAN DE MARGARIT DE BIURE (1629-1701), EL PRIMER COMTE DE MONTAGUT

Entrava a l'adolescència quan, per una qüestió de pactes polítics, el seu pare Josep de Margarit el va enviar, juntament amb la resta de germans (Gaspar, Josep i Jaume), a París, sota la cura d'un preceptor eclesiàstic, el pare Magí Sevilla. Al cap de poc, moria la mare (1645). Devia tenir uns setze anys quan va signar un panegíric dedicat al seu pare, que publicà a Barcelona, i en llengua castellana. Es tracta del *Retorico epitome latino i castellano. En quatro libros, avmentado con diferentes exemplos de insignes Oradores, en ambos Idiomas, i util a todos los estados. Sacado a luz por D. Ivan de Margarit i de Biure*. Barcelona: Impr. Pedro Iuan Dexe, 1645.²⁴⁷ És un llibret en quart, d'unes 150 pàgines, que si realment va escriure el jove Joan de Margarit, degué ser com a exercici acadèmic o per impressionar el seu progenitor. No seria estrany pensar que aquell 1645 Joan de Margarit hagués deixat París i s'hagués instal·lat a la capital catalana, fent costat al seu pare en la seva feixuga tasca. Amb ell sembla que s'està durant tot el setge de Barcelona,²⁴⁸ amb ell passà al Rosselló i amb ell seguiria lluitant a l'exèrcit francès durant la segona fase de la guerra dels Segadors. Posteriorment (al Tractat dels Pirineus), sabem que escometé diverses missions per a Lluís XIV,²⁴⁹ i que s'uní a l'exèrcit francès que assetjà Barcelona el 1697,²⁵⁰ cosa que el situaria en una destacada posició política envers els seus conciutadans.

247. Consten sengles exemplars a la Biblioteca de la Universitat de Barcelona.

248. Seguim Alió [1976] 595.

249. Un document del 14 de desembre de 1694, esmentava la circumstància que Joan de Margarit era "ausent del present Principat de Catalunya, y en servei del Rey Christianíssim, y per dita causa foren los béns confiscats y aplicats al Real patrimoni...". AHCB, *Patrimonial*, sèrie III, lligall 32.

250. CARBONELL [2002] 54. Diu l'autor que era l'exèrcit de Felip V, cosa impossible, ja que l'entronització borbònica fou a partir de 1701, data de la mort del marquès d'Aguiar. L'únic setge de Barcelona al qual podia haver assistit era el de 1697, a no ser que el marquès d'Aguiar al qual es refereix fos el seu fill Joan de Margarit de Negrell. Llavors es podria tractar del setge de Barcelona de 1714.

Hereu (consort) Cruïlles

El 15 de setembre de 1671, la cúria del veguer de Barcelona adjudicava, a ell i al seu germà Jaume, l'herència de la bestia Guio-mar de Biure de Montserrat, vídua de Climent de Cardona-Rocabertí de Sunyer, morta l'any 1646.²⁵¹ L'11 de juny de 1675 signà capítols matrimonials amb Rafela de Negrell de Bas, filla del donzell Domènec de Negrell d'Orri i de Maria de Bas de Vila-seca.²⁵² La sogra era germanastra del comte de Montagut, Galceran de Cruïlles de Santapau de Vila-seca, a l'ensems cunyat seu, ja que estava casat des de 1647 amb la seva germana gran Rafela. En no tenir descendència del seu matrimoni, Galceran de Cruïlles féu hereva la filla de la seva germanastra. En aquests capítols, Joan de Margarit rebia setanta-dos mil francs (vint-i-quatre mil escuts) del seu pare, a tall de legítima (a més de vestits, joies d'or i plata, tapisseries, etcètera), amb pacte de reversió a la família en cas de no deixar descendència, llevat de deu mil escuts dels quals podia disposar lliurement. Aportava l'escreix de dotze mil francs (quatre mil lliures), amb pacte de reversió de la meitat. Al document, s'especificaven més coses: Joan era el primer substitut en cas de reversió de la universal heretat que el seu pare llegaria a Jaume de Margarit de Biure, el germà petit, com de fet succeí en morir aquell sense fills. Quant a la núvia, Rafela va ser nomenada hereva universal per la seva mare, amb reserva de cinc-centes lliures per testar i amb reserva també del ple usdefruit dels béns (aquests amb pacte de reversió de dues mil lliures). Si Rafela de Negrell era l'hereva de la seva mare Maria de Bas, i aquesta ho era del seu germanastre Galceran de Cruïlles, llavors, automàticament, Rafela era hereva de Galceran. Efectivament, Galceran de Cruïlles de Santapau, comte de Montagut i baró de Mosset i de Castellfollit, féu donació en l'esmentat document a la seva nebodastra Rafela del comtat i altres baronies, amb una única reserva per esmerçar amb l'expedició de butlles per a una dignitat per al seu altre nebodastre Jaume de Negrell de Bas, germà de Rafela.

La generosa herència contenia dues "trampes". D'una banda, un enorme deute acumulat en censals, i d'una altra l'obligació d'adoptar el cognom i les armes de la casa Cruïlles. Afortunadament, els Margarit tenien, llavors, grans recursos econòmics i a l'ensems pocs escrúpols pel que feia a l'emblemàtica familiar. Tot i això, pel que hem pogut

251. AHCB, *Patrimonial*, sèrie III, lligall 8, núm. 8. *l'Especulo...*, f. 44, consigna que fou el 5 de desembre següent.

252. *Index Margarit...*, núm. 473 i *Especulo...*, f. 364-367. Els capítols van ser protocol·litzats pel notari Josep Llambí, de Perpinyà.

veure, la documentació no muda els cognoms Cruïlles pels de Margarit o Biure, que seguí ostentant Joan si de cas, s'hi afegeix al final, cosa que no succeeix amb Rafela, que de seguida adoptà els cognoms Cruïlles de Santapau, igual que farà el seu fill gran. Joan de Margarit de Biure exercí de seguida la senyoria de les baronies Cruïlles. El 1679, com a baró de Mosset, presentava el clergue elnenc Josep Felip a un benefici de Torroella de Montgrí.²⁵³

Hereu Margarit, malgrat tot

El 1684, Josep de Margarit complia el seu disseny de fer hereu universal Jaume, el fill petit. Es pot comprendre que Joan de Margarit no hi estaria gens conforme, ja que era més gran d'edat. L'any següent es produïa el decés del primer marquès d'Aguilar i Joan degué d'enrabiarse veient que el segon marquès no era ell, sinó el germà petit Jaume, i mogué disputa, tan agra que forçà un acord. El 10 de febrer de 1686 signaven una concòrdia aparentment arranjada pel tercer germà, l'abat de Canigó Josep de Margarit.²⁵⁴ Ja hem parlat d'aquest acte: Jaume cedí a les exigències del germà gran i es despreguà de "qualsevol Barónias, jurisdiccions, masos, casas, censos, censals y altres qualsevol béns, mobles e immobles, noms, veus, drets y accions, que li espectassen de present, ho en lo esdevenidor li poguessen espectar en las heretats y béns que foren dels dits quondams senyors sos pares, y sobre de aquells, com també al títol de Marqués...". Però es reservava les propietats radicades a Torroella de Montgrí, Molins de Rei i Girona; una estança al castell de Sant Feliu de la Garriga, només per a ell i la seva família; les baronies i propietats rurals adquirides més recentment en territori francès (Brens, la Granja, el Voló); debits per valor de 450 lliures, i els drets relatius als senyors de Sant Martí de Toques i de Jonquièras. El centenar de caps de bestiar que posseïa la família se'l dividiren en dos i del patrimoni documental i bibliogràfic que Josep de Margarit havia aplegat i custodiava al castell de Sant Martí de Toques, només interessava l'arxiu, que se'l podia quedar Joan; quant a la biblioteca, hi hagué acord unànime per cedir-la tota al germà Josep, abat de Canigó. Havien passat ben pocs mesos després de la

253. ADG, D-334-03147, f. 74.

254. Com ja hem dit, d'aquest acte, se'n conserva un imprès en català en el plet contra els Pons per la vindicació de Montsonís i Foradada. ACA, *Reial Audiència*, Plets Civils, plet núm. 8.010. També en fan referència l'*Especulo...*, f. 243, i l'*Índex Margarit...*, núm. 693, fonts que assenyalen una data diferent, concretament onze dies abans, el 31 de desembre de 1686 (que és 1685 en tractar-se del calendari de la Nativitat del Senyor, en el qual l'any començava el 25 de desembre).

mort del seu pare, que pensava que ho hauria deixat tot ben lligat, i a instàncies de Joan de Margarit s'esdevingué aquesta nova repartició de l'herència que trastocava tot allò que havia estat disposat.

El penúltim dia de gener de 1686, ambdós germans, Joan i Jaume, signaven una altra concòrdia, aquest cop per salvaguardar el patrimoni llur dels vaivens capriciosos de la política i de la guerra. L'acord que establien instava a recompensar el germà perjudicat per la pèrdua d'alguna baronia per causes polítiques de força major, el qual havia de rebre *indemnitat* de l'altra germà.²⁵⁵ Tenint en compte que Jaume es quedava la baronia de Brens, ben lluny del teatre d'operacions fronterer català, i les propietats rurals al Voló, dins del Rosselló francès, sembla que l'acord tornava a beneficiar clarament Joan.

Des d'aleshores, investit com a tercer marquès d'Aguilar, sembla que Joan de Margarit va poder disposar d'un cabal econòmic considerable (si no el tenia ja...) que li va permetre escometre diverses operacions patrimonials. Entre d'altres coses, va liquidar el censal que prestaven als Caramany descendents de Francesc de Margarit de Vilanova. Josep de Caramany de Margarit, fill de Ponç de Caramany i de Jerònima de Margarit de Llobregat, percebia les quotes d'un censal de 1.828 lliures establert per Leandre de Margarit com a compensació en l'herència al seu secundogènit Francesc, herència que es quedà tota el germanastre gran Felip de Margarit, pare de Josep de Margarit.²⁵⁶ També va concordar amb el prior i convent de Carmelites Descalços de Barcelona, ratificant el censal de mil lliures creat per compensar Jerònima de Pons de la cessió de l'herència dels Cardona-Rocabertí a favor d'Agnès, l'esposa de Rafel de Biure i àvia materna de Joan.²⁵⁷ L'11 de maig de 1688, definia els quatre censals per import de 1.111 lliures que prestava la família a la universitat de Preixana.²⁵⁸ El 27 de setembre següent, juntament amb el seu germà Jaume, concordava amb el donzell Josep de Rialp, a qui la família devia una suma de diners determinada, a canvi de la qual, s'encarregaven d'una sèrie de censals per un valor total de més de 1.800 lliures.²⁵⁹

Joan de Margarit no va negligir gens ni mica l'opció judicial, i va acudir als tribunals, sobretot per reclamar pensions censals vençudes que acumulaven un deute considerable, obrint plets i processos que van continuar la seva vídua i fills.

255. *Índex Margarit...*, núm. 697.

256. *Índex Margarit...*, núm. 425 i 430.

257. *Especulo...*, f. 244 i AHCB, *Patrimonial*, sèrie III, lligall 23.

258. *Especulo...*, f. 470-471.

259. *Especulo...*, f. 245-246 i *Índex Margarit...*, núm. 703.

LITIGIS QUE VA MANTENIR JOAN DE MARGARIT DE BIURE
PER IMPAGAMENT DE PENSIONS CENSALS

<i>Data d'inici (*) causa judicial, o en curs</i>	<i>Deutor</i>	<i>Pensions vençudes, d'un censal (per lliures)</i>	<i>Deute acumulat (en lliures i sous)</i>	<i>Observacions</i>
15-11-1694*	Bruno de Valls Freixa	39 (250)	487 ll. 10 s.	La causa prosseguia encara el 14 d'octubre de 1702
1694	Francesc Marcí, pagès	39 (360)	700 ll.	Lluïdes 145 lliures. El 1705 es reactivà el plet per vint-i-tres pensions pendents
14-12-1694*	Rafel Manyer i altres, de la Secuita	39 (245)	477 ll. 15 s.	
24-03-1695*	Ramon Vives, prevere	39 (300)	585 ll.	La Confraria de Preveres de Tarragona pagà el deute. La causa derivà contra Ramon de Sis-car i fou concordada el 1751
15-05-1695 / 15-03-1697	Francesc Voltor, d'Alcover, i altres	? (170)		
15-05-1696*	Pere Bosch, pagès	[15] (140)	115 ll.	La causa prosseguia encara el 1704
15-05-1696*	Convent de Santa Clara de Tarragona	10 (100)	50 ll.	La causa prosseguia encara el 1705
1696*	Josep Llorenç, prevere	39 (483)	941 ll. 17 s.	El 1703 reclamaven quaranta-sis pensions. Fou reinstaurada el 1750 per Domènec de Margarit
1696	Universitat de Seròs	39 (2.300)	4.485 ll.	Es prosseguia encara el 1743
25-09-1700*	Damià Solanes i Ventura Roqueta, esposa	39 (150)	292 ll. 10 s.	Reinstaurada el 18 d'abril de 1736, fou concordada el 2 de gener de 1742
Totals		(4.498)	8.134 ll. 12 s.	

Font: elaboració pròpia a partir de *Notícia de tots los plets...*, f. 33 (Marcí) i 36 (Valls); AHCB, *Patrimonial*, sèrie III, llig. 32 (Manyer); *Notícia de tots los plets...*, f. 27 (Llorenç), 31 (Solanes), 32v. (Serós), 34 (Bosch), 38 (Santa Clara), 40 (Vives), 53 (Voltor).

Malgrat els esforços del seu pare per sanejar les finances familiars, encara calia posar ordre en moltes coses, i una de les més importants

era la reclamació de les pensions censals vençudes i impagades per la dinàmica de guerra i confiscacions mútues entre les corones francesa i hispànica. El bienni 1694-1696 els procuradors del tercer marquès d'Aguilar van interposar, com podem veure en el quadre adjunt, diverses causes judicials en reclamació de l'import a què pujaven les pensions impagades d'almenys una desena de censals. Es reclamaven un total de 8.134 lliures, les quals s'haurien de batallar a les sales dels tribunals, omplint les butxaques dels diversos lletrats. Dels deu casos que hem consignat, de dos no en sabem res, però en els altres vuit la causa judicial la va prosseguir la seva vídua Rafela de Negrell, ja en tombar el nou segle XVIII, i almenys tres les veié acabar el fill Domènec, concordades, no guanyades.

A banda, caldria consignar un grapat de petites operacions, si més no per evidenciar la incansable activitat desplegada a través dels procuradors en defensa dels seus interesos. L'11 de gener de 1700 concordava amb el convent de Santa Anna de Tarragona, sobre un censal de quatre-centes lliures creat el 1552; el 27 de maig següent li lluien un censal de cent quaranta lliures que ja havia reclamat; una setmana després interposava causa judicial contra el canonge tarragoní Joan Macip i el síndic del convent de Santa Clara, vindicant una peça d'horta en aquella ciutat; la primera setmana de novembre, alienava diversos censos que percebia a Vila-seca, i ho feia a favor del notari Joan Fleix.²⁶⁰ De la segona meitat del 1700, és el segon capbreu de Preixens que coneixem.²⁶¹

El testament de 1696

El 20 de juliol de 1696, Joan de Maragarit de Biure signava les seves darreres voluntats davant del notari Pere Coromina, de Codalet, vila on era domiciliat.²⁶² Al document, admetia estar sa, cosa que ens fa sospitar que potser era a punt d'incorporar-se a alguna empresa perillosa, com per exemple l'expedició final contra Barcelona dins de la guerra dels Nou Anys, que finalitzaria amb la presa de la capital després de dos mesos de rigorós setge. Bàsicament establia una curadoria i tutoria per als fills, encara petits (el gran, Josep, només tindria

260. *Especulo...*, f. 248 i 1.034-1.035, i *Notícia de tots los plets...*, f. 39 i 141.

261. Les confessions les va recollir i protocol·litzar, entre 24 de juny i 6 de setembre, el notari agramuntí Mateu Betera. MADURELL [1959] 349-350.

262. No en tenim còpia, almenys íntegra. Tanmateix existeixen diversos registres extractant-ne les principals clàusules a: *Especulo...*, f. 926, *Índex Margarit...*, núm. 470, i dins de l'aparell documental que acompanyava el plet per la vindicació de la baronia de Montsonís i Foradada, ACA, *Reial Audiència*, Plets Civils, plet núm. 8.010.

onze anys...), a favor de la seva esposa Rafela de Negrell i del seu germà Josep de Margarit, l'abat de Canigó. A cada una de les seves tres filles llegava trenta mil lliures (entenem que perpinyaneses, que serien divuit mil lliures, moneda de Barcelona) a temps de noces, que es quedaven en la meitat si entraven en religió. L'hereu universal era Josep, el fill gran; el primer substitut, Joan, el secundogènit, i el segon substitut, la resta de fills, o sigui, Domènec i les noies. Joan de Margarit de Biure continuant amb el costum establert pels pares, prohibia el successor casar-se per lliure i cedir o alienar el patrimoni "per la entera conservació de la Casa Biure y Margarit en una Casa, y si acás algú de dits fills se casaren ab dona que no sie de llur igual, puga fer algun deshonor a nostre família, o sens [con]sentiment de llur mare, y de D.Joseph, mon ger[mà, en] tal cas los privo de ma heretat, ab que axí se [...] porten major respecte a la dita llur mare...".

L'operació Cruïlles

Encara que seria el seu pare Josep de Margarit qui iniciaria i prepararia el terreny per tal d'assegurar-se que el patrimoni dels Cruïlles de Montagut revertiria en un dels seus fills, va haver de ser Joan de Margarit qui culminés la llarga i complicada operació que el convertí en el primer comte de Montagut de la família Margarit. En el baptisme del seu fill gran (1683), ja apareixen els pares com a comtes de Montagut, i segurament s'intitulaven així d'ençà dels capítols matrimonials (1675). Accedir al patrimoni Cruïlles no havia estat gens difícil, però sí que ho seria conservar-lo. En el conjunt d'operacions dutes a terme en aquest sentit, s'entrecreuen un seguit d'actes i d'obligacions econòmiques, que tenen la virtut de fer complicat allò que a priori no ho hauria de ser tant. Tenim notícia precisa de bona part de les peces d'aquest trencaclosques financer, que no sempre encaixen perfectament, però que són suficients per mostrar-nos les dificultats que va presentar i l'elevat cost que va tenir.

A mitjan última dècada del segle XVII, Rafela de Negrell havia estat nomenada hereva del patrimoni Cruïlles, tant pels pares (testament de Domènec de Negrell de 1671), com per l'últim Cruïlles agnat, l'onclastre Galceran (capítols matrimonials de 1675). En aquells moments, el comtat de Montagut estava en poder de diversos creditors que eren amos dels drets censals sobre el comtat. Aquests drets censals llastraven l'heretat i, amb ella, els seus titulars i també els seus pretesos titulars. Joan de Margarit de Biure, com a comte consort de Montagut, inicià un seguit de gestions encaminades a satisfer tots els creditors i a no deixar escapar la suculenta herència de la seva esposa. En primer lloc, s'apressà a tancar el compliment d'una concòrdia signada amb els Sa-

garriga, de manera que el 16 d'abril de 1695 i el 2 de febrer següent, va signar sengles àpoques pel cobrament de dues partides de 2.186 lliures perpinyaneses, un total de 4.372 lliures (2.623 lliures, moneda de Barcelona). Les va satisfer Francesc de Sagarriga,²⁶³ com a hereu del seu avi Josep de Sagarriga. Els Sagarriga apareixen aquí com a deutors, però a l'ensem eren creditors d'elevades sumes censals que, en contrapartida, Margarit hagué de satisfer.

El gener de 1701 es multiplicarien les operacions. El dia 12, Ramon Anton de Sagarriga Argençola i Blanes, baró d'Alemanys i de Cervelló i comte de Creixell, signava acte de devolució del comtat de Montagut i del castell de Castellfolli. Joan i Rafela hagueren d'obligar-se al pagament, d'acord amb uns terminis pactats, d'un deute de 8.400 lliures que llastrava el patrimoni; l'execució del pagament s'escaigué l'últim dia d'aquell mes, a través de la taula de canvis barcelonina.²⁶⁴ El mateix dia, davant del notari Vicenç Gavarró, de Barcelona, els dos cònjuges signaven concòrdia amb els creditors censalistes del comtat de Montagut i baronia de Mosset, els quals havien de percebre pels censals comprats sobre el patrimoni comtal un total de 725 lliures anuals de pensió.²⁶⁵

Un dels creditors més importants era Manuel de Sentmenat-Oms de Santapau de Lanuça, flamant marquès de Castellldosrius des de 1690, que precisament aquell any rebia la Grandesa d'Espanya. Castellldosrius prengué part a la victòria de Morellàs (1674), fou mestre de camp, ambaixador, diplomàtic, governador de Tarragona i virrei de Mallorca;²⁶⁶ era, doncs, un dels personatges més influents de la Corona hispànica. Percebia les pensions d'un censal de 1.200 lliures, però el seu cobrament s'havia interromput el 1693 i havia generat un deute censal de 2.940 lliures. Joan de Margarit aconseguí la condonació de cinc-centes lliures i nou dies més tard lluí el censal tot dipositant a la taula de canvis de Barcelona les 1.200 lliures.²⁶⁷

263. *Especulo...*, f. 146. Les fonts paral·leles (*Índex Margarit...*, núm. 717, i ACA, *Real Audiència*, Plets Civils, plet núm. 8.010) ressenyen el cobrament de dues partides de 1.180 lliures i de 2.186 lliures, respectivament, a compte, això sí, de les 4.372 lliures concordades.

264. *Especulo...*, f. 873-874 i 762. 2.400 lliures corresponien al censal venut pels tutors i curadors de Galceran de Cruïlles a mitjan segle XVI, a favor de Francesc Sagarriga, i sis mil més a un altre que el mateix Cruïlles vengué el 1560 a la mateixa família. *Índex Margarit...*, núm. 724.

265. *Índex Margarit...*, núm. 515.

266. ALBERTÍ [1966-1970] IV, 263, però sobretot CASTAN [1993].

267. *Índex Margarit...*, núm. 718, 719, 720 i 726; *Especulo...*, f. 761-762, AHCB, *Patrimonial*, sèrie III, lligall 23. El censal havia estat creat el 28 de gener de 1577 per Lluïsa de Cabrera, vídua de Galceran de Cruïlles de Santapau, a favor de Jaume Vila. D'aquest, passà als Sagarriga comtes de Creixell, i d'aquests passà finalment a Castellldosrius.

Per fi, Joan de Margarit i Rafela de Negrell podien prendre possessió del comtat de Montagut, en data 24 de gener de 1700.²⁶⁸ Hi havien esmerçat quasi deu mil lliures i s'obligaven amb creditors que percebien 725 lliures anuals en censals, però, tot i així, l'adquisició del comtat de Montagut i de les baronies Cruïlles resultava bé de preu.

Joan de Biure de Cruïlles de Santapau y de Margarit, com apareix en els últims documents a ell referents, no va poder gaudir gaire del títol comtal efectiu de Montagut, perquè traspassava tretze setmanes més tard, el 5 d'abril de 1701, i era enterrat l'endemà a la parroquial de Sant Joan Baptista de Perpinyà.²⁶⁹

Fills amb Rafela de Negrell

La diferència d'edat entre Joan de Margarit de Biure i la seva esposa Rafela de Negrell de Bas era suficientment notòria com per preguntar-nos perquè Margarit, a la percaça del patrimoni Cruïlles, no va casar-se directament amb la mare, d'una edat molt més adient. Com fos, Margarit podia portar un quart de segle més a la seva muller, però això no va ser impediment perquè el matrimoni fos fecund, no menys de set cops.

A mitjan setembre de 1683 nasqué el primogènit, Josep, com tots els germans que vindrien, a Codalet (Conflent), i a la seva parroquial va ser batejat el dia 19.²⁷⁰ El seu pare començà a associar-lo, com a hereu (tot i no haver contractat capítols matrimonials), en alguna acta, com per exemple en l'alienació de la Casa Llabiana i la Casa Roja, de Torroella de Montgrí, el 7 de gener de 1697.²⁷¹ Al testament de 1696, el seu pare el feia hereu, i ho hauria estat si un mal fat no li hagués segat la vida als vint-i-tres anys, en circumstàncies que ens són desconegudes. Havia estat coronel de les milícies del Rosselló, possiblement mobilitzat en la guerra de Successió per la Corona hispànica. Morí a Durban els primers dies de maig de 1707, i allí fou enterrat el dia 7, "dentro la Capilla de Dn. Joseph, cerca del sepulcro del difunto señor marqués de Aguilar, su Agüelo."²⁷²

^{268.} *Especulo...*, f. 801.

^{269.} *Especulo...*, f. 715, *Índex Margarit...*, núm. 716 i ACA, *Reial Audiència*, Plets Civils, plet núm. 8.010.

^{270.} *Especulo...*, f. 224.

²⁷¹ La venda la feia Jaume de Margarit de Biure, que s'havia reservat les propietats de Torroella de Montgrí en la concòrdia signada amb el seu germà gran onze anys abans. Joan de Margarit i el seu fill Josep només la confirmaven. NEGRE [1980] 17.

^{272.} *Especulo...*, f. 716, LAZERME [1975-1977] II, 320. La citació correspon a l'extracte de la seva partida d'òbit, dins del plet per la vindicació de la baronia de Montsonís i Foradada. ACA, *Reial Audiència*, Plets civils, plet núm. 8.010.

Seguia una noia, Maria, nada l'any 1685 i morta setanta-tres anys més tard, el 1748. Es casà el 14 de juny de 1702, a Sant Joan de Perpinyà, amb Joan de Ros de Sorribes (1680-1720), comte de Sant Feliu,²⁷³ del llinatge dels Ros perpinyanencs, jurisperits durant els segles altomoderns, més tard donzells i finalment comtes de Sant Feliu. L'avi del nuvi, Francesc de Ros Joan (1611-1683), era el secundogènit de la família, però la política l'encimbellà per damunt de qualsevol altra branca. Ferm partidari dels francesos en la contesa segadora, va obtenir de Lluís XIV els senyorius de Sant Joan i de Malloles (1651), el 1654 el virrei Conti li assignava els béns confiscats a Enric de Sentmenat, i el 1666 obtenia els feus de Sant Feliu per cinc mil dobles d'or (feus convertits en comtat pel Rei Sol, el 1680). Una filla seva, Joana, es casà amb Josep de Pons, baró de Montclar, un dels oponents judicials dels Margarit (per la baronia de Montsonís i Foradada). L'hereu, Francesc (1651-1698), fou capità de cavalleria del regiment del Rosselló, i cal recordar que fou Josep de Margarit precisament qui va formar aquest cos. Fill d'aquest era el nuvi, que a més de comte de Sant Feliu, era baró de Cabrenys. Els capítols matrimonials es van signar dues setmanes abans, el 28 de maig de 1702, davant del notari Francesc Diego, de Perpinyà. S'hi especificava que el dot de Maria de Margarit havia de ser de cinquanta mil francs,²⁷⁴ que al canvi en moneda de Barcelona eren les trenta mil lliures que el seu pare li va deixar en el testament.

La recentment vídua marquesa d'Aguilar va haver de combinar imbricades operacions creditícies per tal de reunir els diners. El 19 de juny de 1702 el veguer de Barcelona li concedia llicència per manllevar a censal cinc mil lliures, i especificava que eren "per pagar y satisfacer part del dot..."; una setmana més tard, creava i venia censal de 3.285 lliures a favor de Domènec Fogueres, canonge de Barcelona, "la qual creació serví per pagar part del dot a donya Maria de Biure y de Margarit [...] quan casà ab don Joan de Ros y de Sorribes...", i el mateix dia, feia igual amb 1.714 lliures a favor dels Aniversaris de la Catedral de Barcelona, i amb 3.285 lliures a favor de l'església de Sant Miquel Arcàngel.²⁷⁵ Joan de Ros i Maria de Margarit van ser pares de cinc fills i avis de no menys d'onze néts.

L'any 1712, la marquesa d'Aguilar presentà un germà petit del seu gendre Ros, Ignasi de Ros de Sorribes, joveníssim clergue de disset

273. *Especulo...*, f. 539, *Índex Margarit...*, núm. 801 i LAZERME [1976-1977] II, 320 i III, 185-187.

274. *Especulo...*, f. 368-369.

275. *Especulo...*, f. 679; f. 319-321 i 489-491.

anys, al benefici de Sant Salvador de Castellfollit,²⁷⁶ que si el va arribar a fruitar degué ser per molt pocs anys, ja que morí el 1715.

El tercer fill en néixer de Joan de Margarit de Biure i de Rafela de Negrell de Bas fou qui finalment heretà. Batejat el 10 de juliol de 1686. A Joan, se li van imposar els noms de: Joan, Domènec, Antoni, Cristòfor, Francesc, Josep i Benet, i els seus padrins foren el reverend Josep de Margarit de Biure, abat de Sant Martí de Canigó, i Maria de Margarit. Fou el quart marquès d'Aguilar i també comte de Montagut, baró de Castellfollit, senyor de Mosset, etcètera.²⁷⁷

Amb un any de diferència, el va seguir Domènec, batejat a Codalet el 12 d'octubre de 1687, amb els noms de Domènec, Rafel, Dionís, Eleuteri. Fou el cinquè marquès d'Aguilar, en heretar el seu germà Joan. Amb ell, s'extingí la línia agnàtica dels Margarit.²⁷⁸

Seguia Marianna,²⁷⁹ que es casà a Sant Joan de Perpinyà l'1 de maig de 1719 amb el bisbalenc Josep de Millars de Ros, donzell.²⁸⁰ Els Millars eren originaris de Madremanya, lloc que senyorejaven ja a principis del segle XVI. El nuvi era fill de Dimes de Millars de Guilla, de qui heretà la baronia de Madremanya i la carllania de Millars, i de M. Teresa de Ros de Bas.²⁸¹ Deduïm que, tal volta, l'enllaç no devia ser del grat de la senyora marquesa d'Aguilar, perquè va tenir lloc tres mesos encara no després del seu traspàs, i no és el cas que estigués tot preparat i s'hagués hagut d'ajornar a l'últim moment pel dol, perquè els capítols matrimonials es van signar quinze dies després del casament.²⁸²

Els nuvis necessitaren dispensa apostòlica perquè eren parents. No se'ns acut que ho poguessin ser més que pels Bas, ja que les respectives mares duïen Bas de segon cognom. Josep era fet hereu universal, amb pacte de reversió al seu germà Joan Baptista i reserva de quatre mil lliures per testar. Aportava un escriu de tres mil lliures. A Marianna, el seu germà Joan li cedia tots els béns que per drets de legítima li van deixar els pares. Si no recordem malament, això volia

276. ADG, D-366-02838, f. 6.

277. Una còpia de la partida de baptisme, de la parroquial de Codalet, és dins del plet per la vindicació de la baronia de Montsonís i Foradada. ACA, *Reial Audiència*, Plets civils, plet núm. 8.010. LAZERME [1975-1977] II, 320.

278. LAZERME [1975-1977] II, 320.

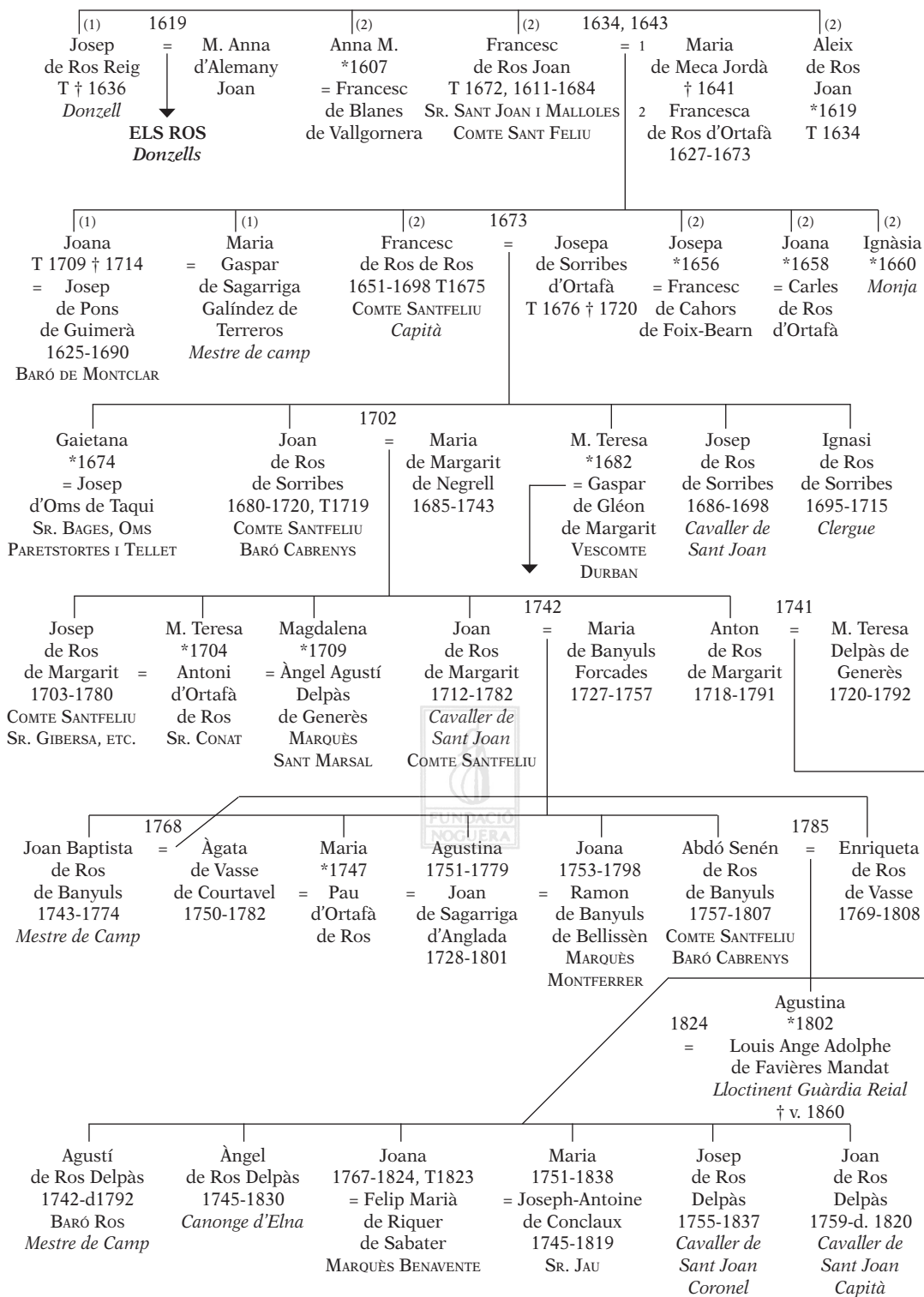
279. Algunes genealogies hi afegeixen dues filles més, de les quals nosaltres no hem trobat rastre: M. Teresa (v. 1679-a. 1704) i Rafela (CARBONELL [2002] 54). Vegeu PARES [www]. Segons aquesta font, Marianna visqué vers 1677 (tindria quaranta-dos anys en casar-se, cosa sorprenent en aquella època, i morí el 1740.

280. LAZERME [1975-1977] II, 320.

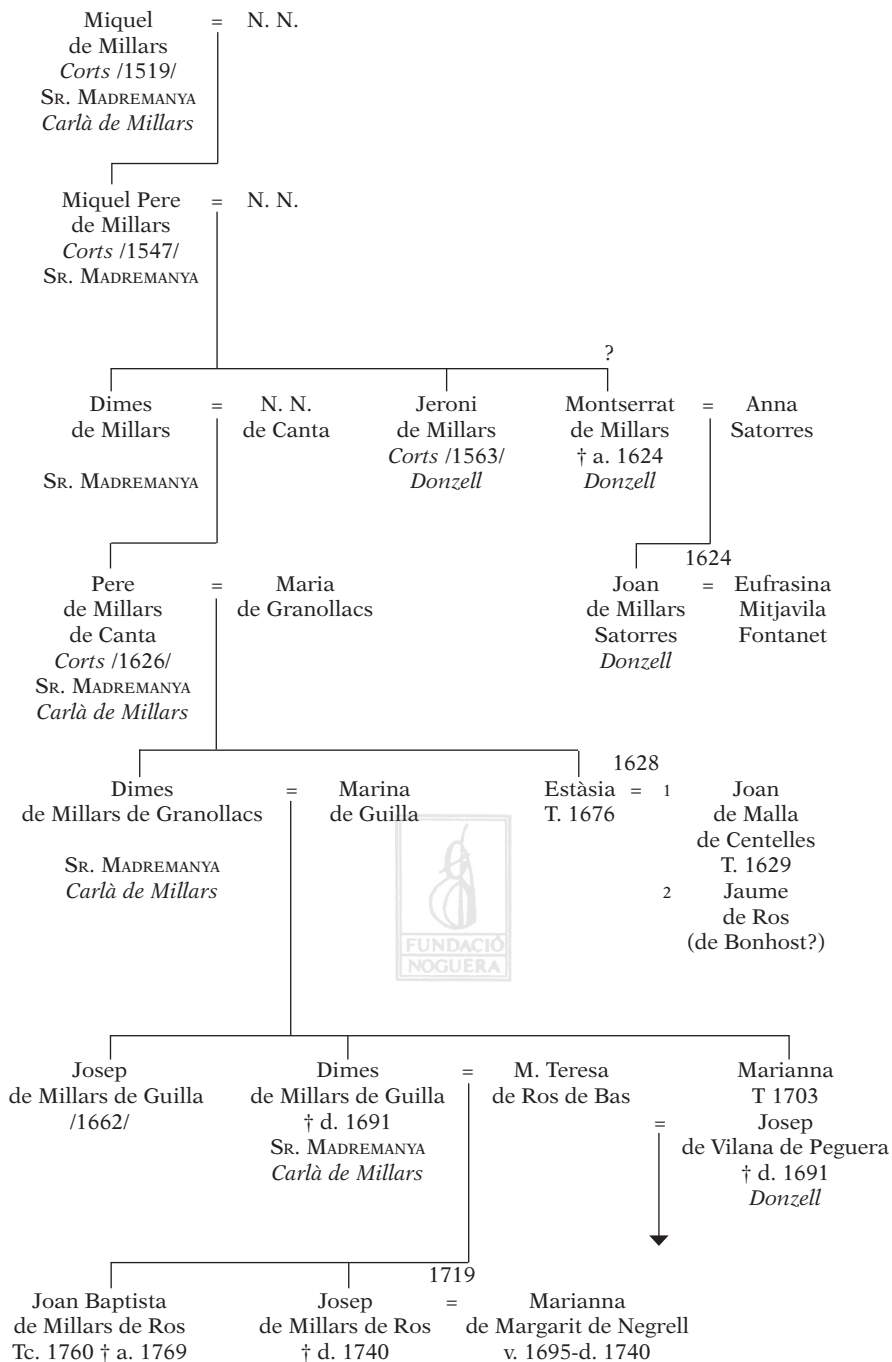
281. MORALES [1983] I, 308, LAZERME [1977] III, 194.

282. *Index Margarit...*, núm. 490. Els van protocol·litzar els notaris Francesc Castellar i Joan Ponach, de la Bisbal.

Ros (1619-1824)

MILLARS. SENYORS DE MADREMANYA (1519-1769)

dir trenta mil lliures, cosa que no ens quadra gaire amb un escreix tan minso. Efectivament, sabem que Joan de Margarit de Negrell dotà la seva germana petita amb només deu mil lliures, de les quals la segona setmana de 1722 en podia satisfer, a compte, 2.200, i encara n'estava satisfent petites quantitats (410 lliures), el germà Domènec, el 1740.²⁸³ Un assentament de trenta lliures en la liquidació de comptes de la procuradoria de Jaume Massaguer justifica el cost d'un centenar de misses "quant lo senyor marquès acompanyà dona Marianna", entre l'1 de juny i el 18 d'octubre de 1719.²⁸⁴ No se'ns acut com, on, ni per què Joan de Margarit de Negrell, germà gran de Marianna, l'hauria d'acompanyar, tot just haver-se maridat, com no fos que el marit estigués fora del país i la novella esposa s'hi hagués d'anar a reunir.

283. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 17, notari Francesc Castellar, 1709-1728, f. 343v-344 i núm. 62, notari Pere Ros, 1738-1740, f. 75.

284. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 17, notari Francesc Castellar, 1709-1728, 345-352, f. 351-351v. A la mateixa font, trobem tres assentaments per un total de vuit lliures, dos sous, per a despeses de la germana Marianna, el més car dels quals eren "uns rosaris degranats" i els ports de Barcelona fins a la Jonquera (quatre lliures i mitja).

ELS MARGARIT, COMTES DE MONTAGUT

El comtat de Montagut

En posar el peu al segle XVIII, són molts els canvis que la família Margarit ha experimentat. Principalment tres: ja no són Margarit, sinó Biure; són immensament rics i han deixat de pertànyer a aquesta petita noblesa rural catalana d'anar per casa per convertir-se en un dels principals llinatges del país, hegemònics en el seu context; ja no resideixen al Principat, ja que per motius polítics s'han fet súbdits dels reis francesos, i ho fan al Rosselló. Així les coses, vam estar temptats d'acabar aquí el nostre treball, però la veritat és que els nostres personatges encara tenien un (poderós) nexa amb Catalunya: les seves propietats i baronies, sobretot Castell d'Empordà, cosa que ens ha fet reflexionar i decidir continuar exposant el que doni de si la documentació treballada.

Amb tot, a partir d'aquest punt, s'obre una nova etapa marcada per l'esforç d'atraure's, assolir i conservar el patrimoni Cruïlles de Montagut,¹ i això ens mena a fer un advertiment. Fins aquest moment, hem exposat en què consistien les diverses baronies i drets de la família amb tota l'abundància de dades que l'arxiu Biure-Margarit, les notaries gironina i castellempordanesa i la bibliografia publicada ens han permès. Amb les baronies i drets dels Cruïlles, malgrat constituir la part més rica del pastís patrimonial de la família, no serà així. Des d'un principi, ens hem volgut centrar en Castell d'Empordà treballant els protocols notariais i la documentació pertinent, i el patrimoni Biure l'hem pogut

1. Especifiquem Cruïlles de Montagut perquè els Cruïlles foren una de les més grans i extenses famílies de la noblesa catalana, amb una munió de baronies repartides per totes les seves branques. A nosaltres, en el present treball, ens interessa principalment la que va senyorejar Montagut.

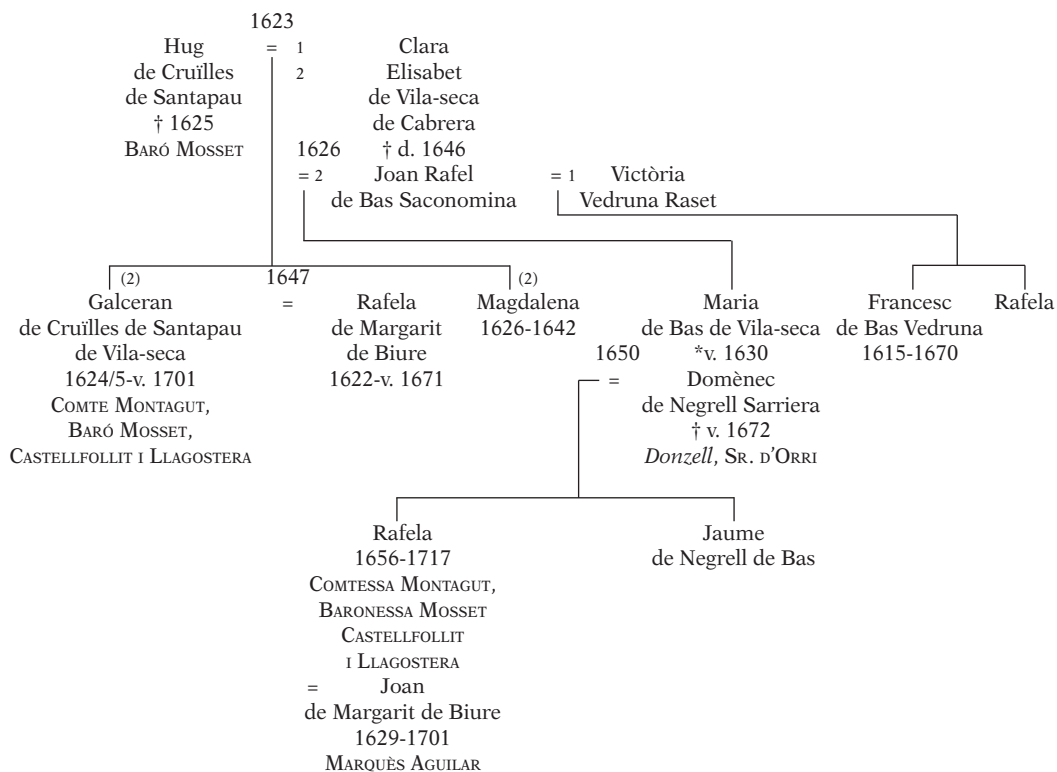
detallar en base a la bibliografia existent. Aquesta no és tan generosa en detalls sobre el patrimoni dels Cruïlles, ni hem tingut ocasió de treballar les notaries de llurs baronies, ni tampoc les de Perpinyà, peça clau per consolidar qualsevol treball sobre els Margarit vuitcentistes. De fet, tenim únicament les dades existents a l'arxiu Biure-Margarit, i no ben bé totes. En tot cas, confiem que puguin ser suficients per bastir el canyamàs d'una evolució històrica que ens permeti copsar-ne els principals trets.

UNA HERÈNCIA RETORÇADA

Quan ens centrem en la família Cruïlles i el patrimoni dels comtes de Montagut i comprovem que, a priori, tenen una genealogia pròpia diferent de la dels Margarit o de la dels Biure, ens salta al cap un inevitable interrogant: com va ser que als Margarit els pertoquessin drets sobre els Cruïlles de Montagut? Nosaltres creiem que l'adjudicació del patrimoni Cruïlles fou una operació de llarga durada meticulosament preparada per Josep de Margarit, probablement des de 1647, quan aconseguia casar la filla Rafela amb Galceran de Cruïlles de Santapau, últim comte de Montagut de la família Cruïlles, fill d'Hug de Cruïlles de Santapau de Cabrera i d'Elisabet de Vila-seca. Galceran no tenia parents propers i amb el pas dels anys, i pel que fos, devia esvair-se l'esperança del naixement d'un fill hereu. Rafela de Margarit degué morir pels volts de 1670, i el juny de 1671 el veguer del Rosselló adjudicà la seva herència al seu pare Josep de Margarit.² Aquest sabia qui havia de ser l'hereu de Galceran: una nebodastra nascuda a Blanes el 1656, néta de la seva mare Elisabet de Vila-seca. Es tractava d'una successió per afinitat, ja que la descendència del segon matrimoni que aquesta Elisabet va contraure amb Joan Rafel de Bas de Vilanova³ vers 1630 no tenia una sola gota de sang Cruïlles corrent per les venes. Maria de Bas de Vila-seca, única filla de Joan Rafel i d'Elisabet, va ser la tercera i última esposa del donzell Domènec de Negrell d'Orri Sarriera (capitulaven el 1650), i van ser pares de dos fills: Jaume i Rafela. Per alguna raó que desconeixem, Jaume fou apartat de la successió i

2. AHCB, *Patrimonial*, sèrie III, lligall 8, núm. 17; *Especulo...*, f. 43-44.

3. Era fill de Joan de Bas Saconomina, donzell, senyor de l'alberg de Corçà, i de Cecília de Vilanova. S'havia casat en primeres noces el 1609 amb Victòria Vedruna Raset, de qui hagué almenys dos fills, l'hereu Francesc de Bas Vedruna (1615-1670) i Rafela; la segona esposa fou Elisabet de Vila-seca, vídua des de 1625 d'Hug de Cruïlles. El llinatge dels Bas, un dels més importants de Girona, es remuntava fins a mitjan segle XIV. GIRE-SOLER [1996] 176.

destinat a l'Església,⁴ i Rafela va ser nomenada hereva. Aquesta era la blanenca nada el 1656.

No ens sembla gaire estrany que Galceran de Cruïlles optés per elegir successor entre la descendència dels Bas. A més del fet de no tenir cap altre parent proper, cal admetre que Joan Rafel de Bas li va fer de pare (el tercer dia de 1627 la Cúria del Veguer de Vilafranca de Conflent el nomenava tutor i curador de la persona i béns del petit Galceran).⁵ El 4 de desembre de 1646, Galceran de Cruïlles i la seva mare Elisabet prenen possessió del comtat de Montagut, i el 1650

4. I no en sabem més, però ens va sobtar una notícia aparentment inconnexa si no fos per la coincidència dels noms. El 25 de juny de 1719, els regidors de Castell d'Empordà, per tal de subvenir la greu crisi de subsistències que patien, van arrendar un vintè de la collita del terme. Un dels dos arrendataris amb qui van pactar-ho era un tal Jaume Negrell i Hereu, pagès de Cruïlles. Casualitat?, segurament. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 17, notari Francesc Castellar, 1709-1728, f. 296.

5. *Especulo...*, f. 693-694.

aportava tres mil lliures als capítols matrimonials de la seva germanastra Maria amb Domènec de Negrell Sarriera.⁶

Val la pena parar l'atenció en aquest personatge, que creiem clau en tota l'operació. Era fill d'Antoni de Negrell d'Orri, senyor de la batllia d'Orri, ciutadà honrat de Barcelona (1577), i de Marianna Sarriera. Els Negrell residien a Hostalric, i a la seva església hi tenien vas propi. L'any 1616 Domènec assolí la ciutadania honrada de Barcelona,⁷ i sis anys més tard, Hostalric actuava judicialment contra ell perquè pretenia l'exempció fiscal de les talles i imposicions locals.⁸ A més de la batllia d'Orri, posseïa la mostassaferia de Breda, que el 1637 alienà a favor de Pere Batlle Ferrer; en aquesta ocasió, ja apareixia com a donzell.⁹ Domènec de Negrell va casar-se tres cops: la primera amb Elena Regàs, de qui tingué Josep i Teresa; la segona amb Victòria Deladell, amb qui fou pare d'un noi que mudà el cognom, Jacint Pijoan *olim* Negrell; la tercera i última, vers 1650, amb la consabuda Maria de Bas de Vilaseca, la qual infantà Jaume i Rafela. El 1640, Domènec de Negrell va ser un dels capdavaners de la revolució segadora i entre 1647-1650 fou extret oïdor militar. Semblava enfilat una prometedora carrera política, però llavors, unes declaracions inoportunes la van truncar violentament. L'any 1649, amb l'exèrcit hispànic avançant inaturable cap a Barcelona, Negrell va declarar-se partidari de pactar amb Felip IV abans que resistir-se a un exèrcit molt superior. En aquell moment, les veus disonants podien ser un perill, el seu va ser un mal pas quan la situació política tolerava poques bromes. El virrei Pèire de Marca va voler donar un cop d'autoritat, i el 8 de setembre de 1649 manà al doctor de la Reial Audiència Francesc Segarra que capturés Negrell, i l'endemà mateix era processat summaríssimament. A partir d'aquí, Negrell va haver de passar per un calvari, dut a Perpinyà a mitjan abril de 1650, tant el virrei Marca com el seu successor Mercoeur van pressionar els tribunals fins que tres mesos després aquests el van condemnar a mort.¹⁰ Però la sentència degué ser commutada, perquè va fer testament el 20 de desembre de 1671, cosa que indica que en acabar la guerra es retirà, possiblement a Caldes de Montbui on residia quan testà, i encara visqué forces anys. Les seves darreres voluntats no foren gaire ortodoxes quant a l'ordre de les successions. Negrell tenia dos fills varons, però

6. *Especulo...*, f. 800 i 519.

7. Notem que encara que el pare ja posseïa la CHB, ell la podia haver obtinguda de concessió reial i no de matrícula, o a l'inrevés.

8. OLIVARES [2000] 105.

9. ANC, *Fons Moixó*, sign. 3.321.11.

10. SANABRE [1956] 440-441 i 457-458, SOLÉ (dir.) [2003] II, 226, i BUSQUETS [1994] 240 n. 510.

Font: ACA, *Arxiu Pablo de Sàrraga*, capsa núm. 154; *Índex Margarit...*, núm. 473 i 479; ANC, *Fons Moixó...*; MORALES [1983] II, 7-8.

per davant de tots dos va passar la filla del seu tercer enllaç, Rafela. A partir d'aquí, el document ja tornava a ser del tot convencional: el primer substitut era la néta filla del fill gran Josep, que l'havia premort; el segon substitut era Jacint Pijoan; el tercer, Jaume de Negrell de Bas; el quart, la filla Teresa; el cinquè la germana Anastàsia i els sisens Josep i Pau Masferrer, nebots valencians.¹¹

Doncs bé, l'home que inculpà Domènec de Negrell d'alta traïció davant del virrei Marca, propiciant la seva caiguda en desgràcia i quasi la mort per execució summaríssima, va ser ni més ni menys que Josep de Margarit, el mateix que més de vint-i-cinc anys més tard es convertiria en el seu consogre. Com va ser que Rafela de Negrell s'avingués a desposar-se amb el fill gran del botxí del seu pare és quelcom que no deixem de preguntar-nos. Si no és, se'ns acut, que Margarit donés un cop de mà a Domènec i aquest li degué la vida. Això explicaria moltes coses. A més de la commutació de la sentència de mort, cal fixar-se que els capítols matrimonials amb la tercera esposa Maria de Bas van signar-se precisament l'any 1650, quan Negrell era pres o acabava de recobrar tot seguit la llibertat. Finalment, aquesta successió testada tan atípica.... Ens passa pel cap que Margarit, que feia pocs anys havia casada la filla gran amb Galceran de Cruïlles, podia intuir pel que fos que ell sabés que d'aquella unió no havia de néixer ningú, i va voler atraure's la successió del comtat de Montagut assegurant un enllaç amb el seu fill gran. Com que hi havia un fill baró pel mig, Jaume de Negrell, aquest va ser destinat a l'Església, corporació en la qual Margarit, a través del seu germà Vicenç, hi tenia força mà. És aquesta una teoria retorçada, que reconeixem que pot fer aigua per molts cantons, el principal dels quals seria preguntar-nos per què, si Margarit tenia al magí fer-se amb la successió del patrimoni Cruïlles, no va casar directament el seu fill gran Joan amb Maria de Bas de Vila-seca el 1650, en lloc de deixar que es casés amb Negrell?

Com fos, Domènec de Negrell degué morir poc després de testar, estalviant-se veure la seva filla petita casar-se amb un Margarit. L'11 de juny de 1675, amb motiu de les capitulacions matrimonials de Joan de Margarit de Biure i de Rafela de Negrell de Bas, Galceran de Cruïlles de Santapau féu donació a la núvia:

“de tot lo Comtat de Montagut y Baronia de Mosset, ab obligació, entre altres, de haver de pendrer nom y armas de la Casa de Cruïlles y Santapau, pervenint-se que en cas de haver-hi dos

11. *Índex Margarit...*, núm. 479. El fet que aquest document, protocol·litzat per un notari de Caldes, romangués ressenyat a l'Arxiu Margarit parla prou de la importància que per a ells tenia.

fills mascles, y que lo primogènit degué aportar lo nom y armas de la Casa de Biure y Margarit, se dividissen los béns, elegint lo primogènit los béns li aparegués, esto és, o los de la Casa de Cruïlles y Santapau o los de la Casa de Biure y Margarit.”¹²

Aquesta clàusula serà decisiva temps a venir, quan els dos fills del matrimoni, Joan i Domènec, s'hagueren de repartir l'herència. Però aquesta donació en vida, lògicament, tenia una explicació. Creiem que el patrimoni dels Cruïlles estava en aquells moments segrestat per deutes i que de l'única cosa de la qual podia disposar Galceran de Cruïlles era dels drets sobre les baronies de la família, però no de les baronies en si. Ho deduïm per una concòrdia que el 22 de gener de 1679 van signar, sobre un censal de dues mil lliures de feia més de cent anys, Magí Barrera, ciutadà honrat de Barcelona, i la seva esposa Narcisa Massana, amb Bernat Agustí Pérez de Pomar López de Mendoza Pons i Turell, comte de Robres, qui, a més, s'intitulava també comte de Montagut. Robres actuava com a espòs de Caterina de Salvà Pons de Cabrera y de Colón, cosa que indica que els drets al comtat de Montagut li pertocaven a ella, encara que no sabem com, ni per què. Sí que observem que un dels cognoms que tenia, concretament el de Cabrera, es repetia en la genealogia dels Cruïlles (el pare de Galceran, Hug, era nét d'una Cabrera). Robres semblava disposar lliurement de totes les baronies, i així, a principis d'agost de 1682, arrendà la carlania de Talladell, i a mitjan d'agost de 1690 la meitat del seu delme.¹³

La mort sense fills de Rafela de Margarit, la filla gran de Josep de Margarit, obria la porta al procés de restitució del dot a què estava obligat el marit. Una conjuntura delicada per a Galceran, perquè havia de retornar ni més ni menys que 24.000 lliures, a les quals el 1647 ja s'havia obligat Josep de Margarit, avançant-ne vuit mil i cedint-li la resta en censals de pensió anual vuit-centes lliures, i que havien estat motiu de plet en el seu dia. Sabem que els Cruïlles devien seguir amb l'aigua al coll de deutes, però Josep de Margarit devia ser prou hàbil com per no forçar gaire la situació, i s'avingué a un *Compromís y declaració sobre la restitució dotal*,¹⁴ signat el 23 de maig de 1681, que hem de pensar que deixà satisfetes les dues parts, ja que no se'n derivà cap altra acció judicial.

El 15 d'abril de 1697 apareix un nou contrincant, Ramon Anton de Çagarriga Argençola Blanes, comte de Creixell, que era condemnat per sentència de la Reial Audiència a pagar un censal de 1.200 lliures

12. *Especulo...*, f. 367.

13. *Especulo...*, f. 241-242 i 60-61.

14. AHCB, *Patrimonial*, sèrie III, lligall 1 i *Especulo...*, f. 435.

al marquès de Castell dos Rijs. Çagarriga actuava “com a possessor dels castells, llocs y termes de Castellfolit, Montagut, Begudà, Sant Joan les Fonts y Castellar...”.¹⁵ Aquesta possessió que exercia Çagarriga, creiem que podia ser com a creditor d'un elevat deute, segurament per acumulació de censals sobre el comtat. El 12 de gener de 1701, potser perquè ja havia desaparegut de l'escena Galceran de Cruïlles, la seva hereva Rafela, i en nom seu el marit Joan de Margarit de Biure, obtenia la devolució del castell de Castellfolit i del comtat de Montagut de mans de Ramon Anton de Çagarriga Argençola Blanes, baró d'Alemanya i de Cervelló, comte de Creixell, prèvia l'obligació de pagar-li 8.500 lliures en els terminis fixats. En l'operació, entrava el deute a Castell dos Rijs, que el següent dia 20 també van assumir tot pagant cinc-cents lliures de les 2.940 que llastraven el patrimoni Cruïlles (de pensions vençudes impagades des de 1653 del censal dalt esmentat de les 1.200 lliures).¹⁶ A la fi, l'últim dia de gener, Margarit executava el pagament de 8.250 lliures a favor de Çagarriga a través de la taula de canvis de Barcelona, i quatre dies més tard, prenia possessió del comtat de Montagut.¹⁷

QUATRE DADES SOBRE ELS CRUÏLLES-SANTAPAU, DE MONTAGUT

Quatre, i no més, són les dades que aportem, de forma ràpida i sintètica, tan solament per situar el context històric i nobiliari del patrimoni Cruïlles, conscients que els llinatges Cruïlles i Santapau són dels més carregats d'història i mereixerien sengles monografies com aquesta que dediquem als Margarit.

El genearca del llinatge era un fill cabaler del baró de Calonge i Cassà de la Selva. Es deia Bernat de Cruïlles de Blanes († 1461) i era un dels dotze fills de Pere Galceran de Cruïlles i de Brígida de Blanes. Els Cruïlles barons de Calonge eren, així mateix, una altra branca del gran arbre dels barons de Cruïlles, un dels llinatges més antics, expansionats i importants del Principat, que podia remuntar els orígens fins a finals de l'anterior mil·lenni.¹⁸ Els barons de Calonge i més tard els de Montagut en serien subbranques o brancons. L'hereu del baró de Calonge, i germà gran de Bernat, fou Martí Guerau de Cruïlles de Blanes, membre del Consell Reial, partidari de Joan II en la guerra civil, i com a tal un dels defensors de la Força de Girona el 1462,

15. *Especulo...*, f. 882-883.

16. *Especulo...*, f. 873-874, 457-458 i 471-473. L'últim dia de gener, Margarit executava el pagament a través de la taula de canvis de Barcelona (f. 762).

17. *Especulo...*, f. 762 i 801.

18. Seguim l'arbre genealògic de FLUVIA [1973] 780-786.

que va morir abatut per les forces de la Generalitat, a una avançada edat.¹⁹ No ens podem estar de reflexionar sobre el fet que, tancat dins la Força gironina, degué estar lluitant colze amb colze amb tot el clan margaritià, sense saber ni els uns ni els altres que dos-cents anys més tard enllaçarien matrimonialment els successors llurs.

El nostre cabaler Bernat va fer molta sort amb el matrimoni, ja que enllaçà amb un altre gran llinatge, els Santapau. Efectivament, Bernat de Cruïlles de Blanes va casar-se amb Beatriu de Santapau de Centelles († v 1504), que li reportà les baronies de Castellfollit i de Mosset. Des d'aleshores, els Cruïlles descendents van afegir-se el cognom Santapau al darrere del propi (vinculat com estava, des de 1438) i van imposar el nom d'Hug als primogènits.

Els Santapau, barons de Santa Pau i Castellfollit, i senyors de Mosset

Hug era el nom amb el qual els darrers Santapau havien cobert de glòria la seva estirp, la qual no tenia res a envejar a la dels Cruïlles. Es remuntava a mitjan segle XII, quan un primer Ponç de Santapau, castlà de Finestres, es decidí a acompanyar Ramon Berenguer IV a l'expedició naval d'Almeria.²⁰ Probable besnét seu era Ponç II, que estigué a la batalla de Las Navas de Tolosa el 1212. El seu fill i hereu, Ponç III, participà amb Pere II el Gran en l'expulsió de l'exèrcit francès de Felip l'Ardit, i més tard l'acompanyà a la conquesta de Sicília. El 1300 atorgà la carta de fundació de Santa Pau, vila de la qual fou el primer senyor. El seu fill hereu Hug de Santapau d'Urtx († v. 1323) prengué part a la conquesta de Sardenya, i féu un bon casori amb Marquesa, la filla de Ponç de Saguàrdia, primer vescomte de Canet. El seu nét, Hug de Santapau de Saportella († 1393), comprà el castell de Finestres amb Santa Pau i Aniol a Pere III, per 1.400 florins d'or (19 d'abril de 1364), i passà de feudatari a baró de ple dret. Dos anys i mig més tard, i en atenció a l'ajut prestat en la rebel·lió de Sardenya, la Corona li vengué la plena jurisdicció d'un seguit de torres i parròquies dins del terme del castell de Finestres (castell de Montpalau, parròquies d'Argelaguer, Llémena, Sobre-roca, etcètera). El 4 de juny de 1393 Joan I li venia Sallent, Freixa, Sant Silvestre del Mor, Mieres, la Celleria, Campmajor, castell de la Miana i Sant Joan les Fonts per dos mil florins d'or d'Aragó (22.000 sous barcelonesos), venda que Martí I ratificà el 1397.²¹ El fill, Hug Ademar de Santapau de Ribelles († 1398) aplegà tres herències:

19. ALBERTÍ [1966-1970] I, 648.

20. Seguim NEGRE [1961-1962] 268 i FLUVIA [1979] 193-194.

21. CAULA [1983-1984] III, 199-200.

per part del seu germà gran Ponç, mort sense descendència, fou baró de Santa Pau i senyor de Mont-ras; per deixa testamentària d'un cosí Fenollet, va poder obtenir la senyoria de Mosset; finalment, als camps de batalla sicilians va guanyar-se les baronies de Castellfollit de la Roca, Butera i Licòdia. Efectivament, Martí I l'Humà va voler recompensar els seus valuosos serveis en la manipulació de l'artilleria bombardera, molt útil en els assalts a les torres i fortaleces sicilianes: el 18 d'octubre de 1392 li concedí la baronia de Butera i la torre Falconara, el 25 de febrer de 1393 la de Licòdia, el 6 de juny de 1397 li cedí el dret de redempció (devia d'existir, entenem, una alienació prèvia a carta de gràcia) del castell de Castellfollit, i en el parlament de Siracusa de 1398 altres feus, que ja no disfrutà perquè va traspasar aquell mateix any.²²

Ho heretà tot el germà petit, ja que Hug Ademar, del seu enllaç amb Elionor de Perellós, no va tenir descendència. Galceran Ademar († v. 1438) aplegà la substanciosa herència i la dividí en dues parts. La part "catalana", baronies de Santa Pau, Castellfollit i Mosset, la va vincular i la va deixar al primogènit del seu primer enllaç amb Violant Roís de Liori, un altre Hug Ademar. La part "siciliana", la deixà al primogènit del seu segon enllaç amb Marquesa de Cardona, Ramon de Santapau de Cardona († 1475), que s'establí en aquella illa tot senyorejant Butera, Licòdia i Lentini; d'ell descendí la branca itàlica del llinatge Santapau.

Hug Ademar de Santapau Roís de Liori († v. 1443) es casà amb Damiata de Centelles, matrimoni del qual només va tenir tres filles. La gran, Beatriu, fou la primogènita i hereva del patrimoni Santapau, l'esposa de Bernat de Cruïlles, al qual va reportar Castellfollit i Mosset, però no pogué fer el mateix amb Santa Pau, baronia que va reclamar una bestia, Joana de Santapau de Ribelles († 1456), al·legant certs drets dotals que van ser causa del plet que finalment guanyà (1445). Així, doncs, igual que havien fet les baronies sicilianes, el 1456 va ser la baronia de Santa Pau la que se separà de la família, essent venuda a l'encant per la cúria de Besalú a favor de Berenguer d'Oms, baró de Montescot (el marit de Joana de Santapau), i la baronia va passar a aquesta branca del llinatge Oms.²³

22. NEGRE [1961-1962] 264 i 266-267.

23. FLUVIA [1979] 195.

Els Cruïlles-Santapau, comtes de Montagut

Els dos fills barons del matrimoni format per Bernat de Cruïlles i la baronessa Beatriu de Santapau van senyorejar Castellfollit i Mosset tots dos; primer l'un, Hug, mort vers 1490, després l'altre, Guerau Joan (Joan o Joan Guerau) de Cruïlles de Santapau († d. 1551). Aquest es va casar dos cops; primer amb Elisabet de Bell-lloc, i després amb Antiga de Barutell. El fill gran fou Hug Berenguer de Cruïlles de Santapau, casat amb Antiga Magdalena, que el 5 de maig de 1551 era reconegut hereu universal ("Senyor de las baronias y castells de Castellfollit, Montrós, Castellar, Montagut, Begudà, Sant Joan les Fonts, Mosset y otras...").²⁴ Amb la segona esposa, va ser pare de Galceran-Miquel de Cruïlles de Santapau de Barutell († 1566), que acabà heretant i seguint la línia genealògica. Es casà amb Lluïsa de Cabrera de Colom,²⁵ i en el seu testament de 8 de maig de 1566 deixà hereu el fill gran Guerau Joan Antic Galceran; als seus altres dos fills Gilabert († d. 1566 deixant un fill natural, Pere, † 1612) i Lluís (també natural), els cridà a la primera i a la segona substitució, respectivament.²⁶

Guerau Joan Antic Galceran de Cruïlles de Cabrera (1576-1611), a més de senyorejar Castellfollit i Mosset, va ser capità de Puigcerdà, Querol i la Torre cerdana, càrrec militar que el posava al capdamunt de l'administració defensiva de la frontera ceretana. Durant la guerra contra França de finals del segle XVI (1597-1598), va destacar en la defensa del país, fins al punt d'aconseguir que amb motiu de les Corts de 1599 Felip III el fes comte, el primer comte de Montagut. No va deixar gaire bon gust el govern d'aquest primer comte de Montagut, embolicant els seus dominis en lluites bandoleres entre nyerros i cadells. A la seva mort el 1611 sense hereus legítims, els vassalls van voler revertir a la Corona,²⁷ però els fills naturals d'aquest primer comte de Montagut van fer valdre els seus drets.

Efectivament, malgrat estar casat amb Jerònima de Llull, amb la seva cosina (vuitena) Maria Àngela de Cruïlles d'Oluja fou pare de quatre fills naturals: Guerau, Hug, Gilabert i Joana. Sembla que hi havia certa pugna per l'herència, fins al punt que va tenir la pensada d'encomanar testamentàriament (31 d'agost de 1605) l'elecció del seu hereu, d'entre els seus fills naturals, a la pròpia esposa. Acabà heretant Guerau, que fou el segon comte de Montagut, però per pocs anys. El

24. *Especulo...*, f. 516.

25. Cf. FLUVIÀ [1979] 753, que esmenta com a segona esposa Dionisa de Pinós. Tanmateix l'*Especulo* cita Lluïsa de Cabrera com a vídua....

26. *Especulo...*, f. 905 i 906.

27. OLIVARES [2000] 351-352.

27 d'agost de 1614, la vídua Jerònima de Llull hagué d'establir una concòrdia amb el segon, Hug, per la qual li cedia una part dels béns però es reservava la resta fins que fossin satisfets els crèdits que pesaven sobre el patrimoni.²⁸

Bernat-Guerau de Cruïlles de Blanes † 1461 = <i>Beatriu de Santapau</i> BARONESSA CASTELLFOLLIT I MOSSET
Guerau Joan de Cruïlles de Santapau † d. 1551 BARÓ CASTELLFOLLIT, MONT-ROS, CASTELLAR, MONTAGUT, BEGUDÀ, SANT JOAN LES FONTS I MOSSET = 1 <i>Elisabet de Bell-lloc</i> 2 <i>Antiga de Barutell</i>
Galceran Miquel de Cruïlles de Barutell † d. 1566 BARÓ CASTELLFOLLIT, MONT-ROS, CASTELLAR, MONTAGUT, BEGUDÀ, SANT JOAN LES FONTS I MOSSET = <i>Lluïsa de Cabrera</i>
Guerau Joan Antic de Cruïlles de Cabrera 1576-1611 COMTE MONTAGUT, BARÓ CASTELLFOLLIT I LLAGOSTERA, SR. MOS- SET, LLORET, BEGUDÀ, CASTELLAR I SANT JOAN LES FONTS = <i>Jerònima Llull</i> ~ <i>M. Àngela de Cruïlles d'Oluja</i>
Hug de Cruïlles de Santapau † 1625 COMTE MONTAGUT, BARÓ CASTELLFOLLIT I LLAGOSTERA, SR. MOSSET = 1 <i>Clara ...</i> 2 <i>Elisabet de Vila-seca de Cabrera</i>
Galceran de Cruïlles de Santapau de Vila-seca 1624/5-v. 1701 COMTE MONTAGUT, BARÓ CASTELLFOLLIT I LLAGOSTERA, SR. MOSSET = <i>Rafela de Margarit de Biure</i>

28. *Especulo...*, f. 909-910 i 238.

Hug de Cruïlles de Santapau († 1625)

Hug de Cruïlles de Santapau fou el tercer comte de Montagut, però sospitem que no degué estar gaire temps en possessió del comtat, si és que hi entrà. Jerònima Llull, la vídua del seu pare, que encara viuria molts anys, es maridà novament, i ho féu el 18 d'octubre de 1614²⁹ amb Josep de Cardona de Cardona-Erill, baró de Soneixa i d'Assuévar († d. 1630),³⁰ a qui veiem intitulat comte de Montagut, perquè degué possessionar-s'hi mentre no es complís l'estipulada liquidació dels deutes concordada el 6 de febrer de 1615. La Llull complí la seva part i el 20 d'octubre de 1626 i davant del notari Josep Fabra, de Vinça, els féu cessió de la baronia de Mosset³¹ (no pas del comtat de Montagut). Amb tot, els drets que Hug tenia sobre la baronia mossetana li van permetre arrendar-la el 31 de març de 1621 per tres anys i 9.300 lliures. Ja llavors, els seus molts deutes van obligar a fer reserva de 1.200 lliures per pagar la larga llista de creditors, entre els quals el seu propi cunyat Lluís de Corona, pel dot promès en els capítols matrimonials signats amb la seva germana Joana (360 lliures anuals).³² Als abundants rèdits que li va reportar l'arrendament de Mosset, afegí, el febrer de 1623, les quatre mil lliures del dot que aportà la seva esposa Elisabet de Vila-seca de Cabrera,³³ amb qui fou pare de Galceran i de Magdalena (1626-1642).

29. *Índex Margarit...*, núm. 800. Era filla de Miquel de Çalbà Vallgornera i de Jerònima Pons i Turell, per la qual cosa el cognom Llull devia ser d'un anterior matrimoni. Va testar el 6 d'octubre de 1649. *Índex Margarit...*, núm. 834 i AHCB, *Patrimonial*, sèrie III, lligall 8. Es pot ben dir que la Llull els va enterrar a tots.

30. Tenia casa parada a Barcelona, a la baixada de Sant Miquel, el palauet dels comtes de Quirra (allí hi va morir l'arquebisbe de Tarragona Joan de Montcada, el 2 de novembre de 1622). Cardona era cavaller d'Alcàntara, "mança ovella, la més benigna criatura y no més volgut de tots", cosa que no li va impedir acudir als tribunals i disputar el ducat de Cardona al titular. L'octubre de 1627 una sentència a favor d'aquest últim acabava amb la qüestió. El poderós duc de Cardona es disposà a organitzar una gran festa per celebrar-ho, però Josep de Cardona era tan apreciat a la ciutat que van rebentar els preparatius de l'esmentada festa. La seva esposa Jerònima Llull era gran amiga de la duquessa d'Albuquerque, a qui visitava freqüentment, visites que no van caure gens bé a la duquessa de Cardona i que van propiciar una forta baralla entre ambdues duquesses. PUJADES [1975] III, 102, 115, 122 i 252.

31. *Especulo...*, f. 873.

32. ACA, *Reial Audiència*, Plets civils, plet núm. 6.688, f. 124-129 (d'una numeració al principi del volum).

33. *Especulo...*, f. 547. Elisabet era filla de Francesc de Vila-seca Guinard, donzell, i d'Elionor de Cabrera. Els nuvis van haver de tramitar la dispensa apostòlica del tercer grau de consanguinitat, ja que eren cosins segons per part dels Cabrera. Els capítols matrimonials els van signar davant del notari Joan Cellers, de Peralada, el 24 de juny de 1624. *Especulo...*, f. 364 i *Índex Margarit...*, núm. 831 i 833.

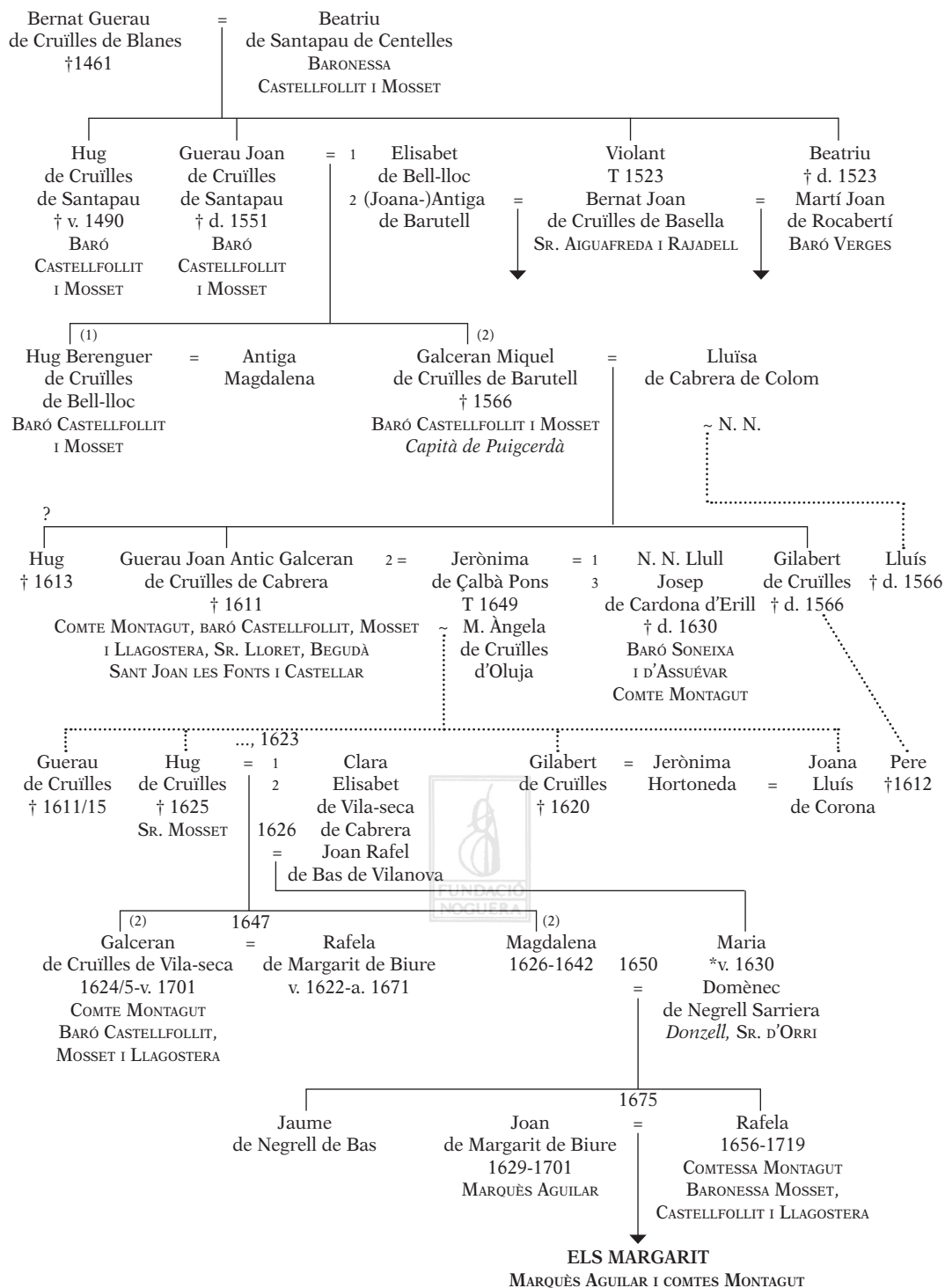
Hug només va poder gaudir de dos anys i mig de matrimoni, ja que va morir a finals de juny de 1625,³⁴ quan el seu fill encara era impúber i la filla feia menys de dues setmanes que havia estat concebuda.³⁵ La mort va ser sobtada, i tan esgarrifosa que preferim cedir la paraula al cronista Jeroni Pujades, que ja en dóna prou detall:

Diumenge a 29, dia de sant Pere. En la vila de Prade de Conflent fou mort violentament don Hugo de Cruïlles, senyor de Mosset, fill que fou del comte de Montagut, don Garau de Cruïlles. Y fou lo cas que per quant un vassall seu que's diu Motó li avia mort lo balle de Mosset y après se n'era passat a Prada, terra realenca, obtingué del virey una comissió per pendrer-lo ahont se vulla. Aparexent-li // que lo dia de sant Pere, festa major de Prada, acudiria allí lo Motó, anà y ab sa gent y de fet lo prengué, lo que no devia, que no endebadas diu lo evangeli *Non in die festo ne forte tumultus fieret in populo*. Era don Hugo jove briós com son para, petit de estatura, tot un argent viu, inconsiderat y axí li succehí mal. Perquè havent-li dit alguns amichs que no fes tal, que causaria avalot, y veyent ja lo poble alterat, de que ell exercís tal ecte de jurisdicció sens assistència del ordinari com fa mal donar rahó a tot un poble alborotat, estant-lo pregant un amich seu que's deya Rocafort, natural de Prada, que soltàs lo pres, entre dares y tomares algú dels seus tirà un tir de pedrenyal al que mata al Rocafort. De aquí se ensengué tant la brega que los deutes del Rocafort de amichs de don Hugo se li feren contraris, y sos enemichs prengueren ànimo y lo perseguiren a ell y als seus de tal manera que no solament fou forçat soltar lo pres y haver de fugir, però encara com se recullís ab alguns dels seus a una pal·liça, y posaren foch y allí li cremaren a alguns dels seus, y volent-se ell salvar del foch fugint, fou nafrat y après mort a punyaladas. Las parcialitats anavan tant encesas que en effecte de aquexa feta entre cremats y morts se perderen vint y sinch personas sense los nafrats.³⁶

34. *Especulo...*, f. 713. L'1 de juliol era enterrat a la parroquial de Mosset i dos dies més tard s'efectuava l'inventari postmortem de la seva universal heretat, a instàncies de la vídua Elisabet de Vila-seca, i davant del notari Marimon Corbera, de Codalet. *Especulo...*, f. 649-650.

35. Atès que va néixer el 19 de març de 1626, quasi vuit mesos i mig després de mort el seu pare. *Especulo...*, f. 223.

36. PUJADES [1975] III, 217-218.

El comte Galceran de Cruïlles (1625/6-v. 1701)

Galceran de Cruïlles de Santapau de Vila-seca, fill dels anteriors, és l'últim comte de Montagut de la casa de Cruïlles, i degué néixer o bé el 1624 o bé el 1625, ja que els pares es van casar el febrer de 1623; quedava orfe el juny de 1625.³⁷ El 20 de setembre de 1625, la mare n'era nomenada tutora i curadora, i a l'any i mig tornava a maridar-se amb Joan Rafel de Bas, un cavaller de Girona a qui la cúria del veguer de Vilafranca de Conflent també va confiar la tutoria i curadoria de la persona i béns de l'infant Galceran (31 de gener de 1627).³⁸ Orfe amb mesos de vida, fillastre adoptat d'un Bas i sense més parents propers de la banda Cruïlles (ja que la seva germana Magdalena moria el 1642), Galceran es degué integrar plenament dins de la gironina família dels Bas.

El 4 de desembre de 1646, juntament amb la seva mare Elisabet, prenia possessió formal del comtat de Montagut.³⁹ L'any següent es maridava amb Rafela, la filla gran de Josep de Margarit de Biure i de Maria de Biure de Cardona-Rocabertí, signant els corresponents capítols matrimonials el 8 de desembre, davant del notari de Barcelona Josep Francesc Fontana.⁴⁰ El 1650 aportava tres mil lliures als capítols matrimonials de la seva germanastra Maria amb Domènec de Negrell Sarriera.⁴¹ No va tenir fills de l'enllaç, i per tant nomenà hereus del comtat de Montagut i de les baronies els descendents de la germanastre Maria de Bas de Vila-seca, que al bell mig de la segona meitat del segle XVII era una altra Rafela, la filla de Domènec de Negrell i Maria de Bas. Ja hem dit que amb motiu dels capítols matrimonials signats entre Joan de Margarit de Biure i Rafela, l'11 de juny de 1675, Galceran feia donació a la nebodastra "de tot lo comtat de Montagut y baronia de Mosset, ab obligació entre altres, de haver de pendrer nom y armas de la Casa de Cruïlles y Santapau...".⁴² L'excomte Galceran de Cruïlles traspassà el 1701.

EL PATRIMONI DELS CRUÏLLES DE MONTAGUT

Igual que els patrimonis Margarit, Gallart, Vilanova o Biure, el patrimoni d'aquesta branca dels Cruïlles també era compost, compost

37. *Especulo...*, f. 547 i 713.

38. *Especulo...*, f. 693-694.

39. *Especulo...*, f. 800. Davant del notari Vicenç Ferrussola, de Castellfollit.

40. ACA, Arxiu Pablo de Sàrraga, caixa núm. 143, camisa "Margarit".

41. *Especulo...*, f. 519.

42. *Especulo...*, f. 367.

de diverses baronies i propietats que van anar revertint a la família per una gran diversitat d'adquisicions o aliances matrimonials. La diferència amb els anteriors radicava en el fet que les baronies dels Cruïlles estaven llastrades per una important suma de censals que en gravaven els rèdits, fruit d'una erràtica política de dispendi que no semblava trobar altra solució que l'endeutament crònic. Els Margarit heretarien les baronies, també l'endeutament.

El comtat de Montagut

Des del penúltim any del segle XVI (1599),⁴³ existia el comtat de Montagut, erigit per Felip III sobre un seguit de castells i baronia separats de l'antic vescomtat de Bas. Efectivament, el comtat de Montagut aplegava la baronia de Castellfollit de la Roca, i els castells i llocs propers de: Montagut, Mont-ros, Begudà, Sant Joan les Fonts i Castellar.

El 1280, Sibil·la de Palau, vídua del comte d'Empúries, i com a tal comtessa i vescomtessa de Bas, alienà Castellfollit a favor de la Corona, a despit del seu ressentiment amb el fill Ponç Hug IV d'Empúries. Però la incorporació a la Corona durà cinc anys. L'emporità es distingí en la guerra contra Felip l'Ardit de França de tal manera que Pere II el Gran no va poder negar-li res. El 1285 l'investí no únicament del vescomtat de Bas, sinó també dels castells de Castellfollit, Montagut i Mont-ros. El 1321 el comte Ponç Hug V *Malgauli*, vengué la baronia de Castellfollit (i llocs annexos de Montagut i Mont-ros), a carta de gràcia, a Dalmau de Palol, qui a la vegada féu el mateix el 1335 a favor de Dalmau de la Miana, senyor de la Miana, i al seu fill Guillem.⁴⁴ A finals d'agost de 1339 Pere III incorporà la baronia a la Corona, i malgrat haver-se compromès per escrit a no infeudar-la ni a separar-la mai més de la Corona, faltà a la paraula quaranta anys més tard. Les "trenta monedes de plata" d'aquella traició van ser els 115.000 sous que el donzell Gabriel de Far satisféu a la compromesa hisenda comtal, de manera que fins el 1397, Far pogué ostentar el senyoriu Castellfollitenc. En aquest punt apareixen els Santapau. Sembla ser que la venda de la baronia als Far havia estat a carta de gràcia, i per compensar els valuosos serveis militars d'Hug de Santapau de Ribelles a les campanyes de Sicília, Martí I li transferí el dret de redempció (també dit de retrovenda) de la baronia de Castellfollit. Pelai Negre conclou que Santapau n'aprofità l'ocasió i redimí al seu favor la baro-

43. *L'Especulo...*, f. 811, dona com a data del "*Privilegi o títol de Comte de Montagut, concedit per lo Rey Felip segon a favor de Dn. Grau de Cruïlles*", el 13 de juliol de 1599.

44. Seguim: CAULA [1930] 123-124, NEGRE [1961-1962] 263-265 i CATALÀ-BARCELÓ [1992] 52-53.

nia, però que no va poder fruir-la gaire temps, ja que va morir el 1398, tot heretant-la el seu nebot d'igual nom, pare de Beatriu de Santapau, l'esposa de Bernat de Cruïlles. La documentació de l'Arxiu Margarit mena a creure que qui va retornar els 115.000 sous de la venda a carta de gràcia no va ser Hug de Santapau, sinó el seu germà Galceran.⁴⁵

El 1359 hom computava a les poblacions del comtat de Montagut quasi 140 focs (uns cinc-cents habitants), una xifra que, amb el temps, va decreïxer considerablement. Els fogatges de 1497, 1515 i 1553 assenyalaven un nombre de focs que oscil·lava entre els 118 i els 120 focs. Durant l'època moderna, s'aprecia una lenta recuperació, de manera que, els primers anys de la implantació borbònica (1717), hom constatava 280 caps de família (uns 1.400 residents). Són més de 1.800 els habitants en el recompte de Floridablanca (1787). Només a Castellfollit, a partir d'aquest segle i al llarg del següent segle XIX, el creixement és constant: 570 habitants el 1857, 631 el 1877, 933 el 1887, 983 l'últim any de la centúria, i en tombar la següent s'assolien per fi els quatre dígit, oscil·lant la població entre els 1.100 i els 1.200 habitants.⁴⁶

El següent quadre ens mostra l'evolució demogràfica de les poblacions que integraven el comtat de Montagut. Llevat dels últims dos censos, la unitat de recompte és el foc, casa o família, cosa per la qual per tal de conèixer una aproximació de la població total hem aplicat un multiplicador, que per al segle XIV ha estat 3,5; per a l'època altmoderna, 4, i per al segle XVIII, 5. Podem veure que els Santapau governaven sobre uns aproximats 644 habitants; els Cruïlles sobre 564/736 vassalls; els Margarit ho farien sobre el miler, i els Bon sobre 2.800.

QUADRE DE L'EVOLUCIÓ DEMOGRÀFICA DEL COMTAT DE MONTAGUT

<i>Població</i>	<i>1359 focs</i>	<i>1497 focs</i>	<i>1553 focs</i>	<i>1708 cases</i>	<i>1717 veïns</i>	<i>1719 habitants</i>	<i>1787 habitants</i>
Begudà		18 [72]	20 [80]	31 [155]	52 [260]	200 [200]	444 [444]
Castellar de la Muntanya*		6 [24]	6 [24]	16 [80]	27 [135]	57 [57]	123 [123]
Castellfollit de la Roca	139 [486]	47 [188]	24 [96]	23 [92]	17 [85]	84 [84]	186 [186]
Montagut		49 [196]	49 [196]	78 [390]	133 [665]	464 [464]	779 [779]

45. *Especulo...*, f. 981.

46. CATALÀ-BARCELÓ [1992] 53; IGLÉSIES [1991] I, 388; IGLÉSIES [1979] I, 35; IGLÉSIES [1969-1970] II, 146 i IGLÉSIES [1974] I, 56, 381 i 504.

<i>Població</i>	<i>1359 focs</i>	<i>1497 focs</i>	<i>1553 focs</i>	<i>1708 cases</i>	<i>1717 veïns</i>	<i>1719 habitants</i>	<i>1787 habitants</i>
Sant Joan les Fonts		21 [84]	21 [84]	52 [260]	52 [260]	179 [179]	277 [277]
Total al comtat de Montagut	139 [486]	118 [472]	120 [480]	200 [1.000]	281 [1.405]	984 [984]	1.809 [1.809]
Mosset	45 [157]	66 [264]	21 [84]				1.064 [1.064]
Totals	184 [644]	184 [736]	141 [564]	+200 [+1.000]	+281 [+1.405]	+984 [+984]	2.873 [2.873]

Font: elaboració pròpia a partir de CATALÀ-BARCELÓ [1992] 53; IGLÉSIES [1991] I, 388-390; II, 79; IGLÉSIES [1979] I, 35, 81 i 281; IGLÉSIES [1974] I, 56, 381, 390, 397, 300, 503 i 504, i IGLÉSIES [1969-1970] II, 140, 146, 160, 161 i 174 (Mosset s. XVIII, és 1794: <http://fr.geneawiki.com/index.php/66119_-_Mosset>).

* "Són v paròquies...", adverteix el fogatge, cosa que indica que els focs de Castellfollit engloben les cinc poblacions del futur comtat.

** Entre claudàtors, el nombre aproximat de població aplicant un multiplicador als focs/caps de casa.

Pel que fa als rèdits del comtat de Montagut, no tenim contractes d'arrendament sinó a partir de la guerra de Successió. El primer de la sèrie és l'únic que tenim íntegre (no únicament en ressenya). El 5 d'abril de 1714 la marquesa d'Aguilar arrendava per tres anys, a favor de Jacint Bohigas de Cortada, donzell de Santa Pau, i de Josep Torroella, pagès, tots els censos i rèdits (tasques, terces, lluïsmes, tavernes, passatge, etcètera) de Castellfollit, Montagut, Castellar, Sant Joan les Fonts, Begudà, Mieres i el terçó de Ruïlles. Per tot plegat, a excepció del molí de Montagut, acordaven un preu de 644 lliures anuals.⁴⁷ Ja hem vist com pel terçó de Ruïlles s'arribà a pagar un arrendament de seixanta lliures el 1744; per tant, hem de pensar que els rèdits del comtat de Montagut s'elevaven a unes sis-centes lliures encara no, oscil·lant segons l'època. És una renda molt similar a la que proporcionava Castell d'Empordà, on ja hem vist que el contracte d'arrendament de 1717 es fixà en 585 lliures anuals, i els posteriors en 560/565. En l'esmentat contracte, la marquesa d'Aguilar facultava el batlle Joan Sala a reservar-se "las tavernes y passatge de Castellfollit", per deu dobles anuals. També es reservava la meitat dels foriscapis i establia que tots aquells rèdits satisfets amb posterioritat al contracte, però corresponents al seu període, els cobraria ella, a no ser que haguessin estat degudament reclamats pels arrendataris. Amb els Bon, aquesta renda va doblar-se. El contracte de 1787-1791 a favor de Jeroni Coderch, pagès d'Olot, va ser per quatre mil lliures (mil cada any), i el següent, 1791-1795, per 4.700 lliures.⁴⁸

47. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 17, notari Francesc Castellar, 1709-1728, f. 185v-188v.

48. AHCB, *Patrimonial*, sèrie III, lligall 20-B.

El molí de Montagut “farinerius et draperius...” i les terres annexes s’arrendaren, a banda, el 24 d’abril de 1715, també per tres anys, a Joan Oms, moliner d’Olot. El preu: 542 lliures, 17 sous (en dobles d’argent espanyoles), a raó de 180 lliures, 19 sous l’any.⁴⁹ La marquesa, conscient que hi calia fer obres, es comprometia a pagar-ne la meitat (una meitat pressupostada en dobla i mitja), però a càrrec de l’arrendatari anaven els costos de manteniment del molí, i les talles i imposicions locals. Les obres consistien “ço és, fer de nou las molas en cas sie necessari, los claus, correus, rodes, nodillas, banchs y collferros, tant solament...”, aportant l’arrendador les eines de treball. A l’arrendatari, se li atorgava la facultat d’acomiarar i expel·lir judicialment, si s’esqueia, els masovers que hi vivien (Joan i Esteve Danès); també de fer examinar el bon estat del molí. A compte d’Oms anava l’adobar les destrosses causades per l’aigua, ja que “dita noble senyora, no vol estar a ninguns danys que per causa de las ayguas se farán en la resclosa...”.

Amb el preu del molí de Montagut, les rendes del comtat sobrepassaven sensiblement les de Castell d’Empordà, però a jutjar per la sèrie de preus d’arrendaments, sembla que sempre es va arrendar a banda. Aquests rèdits anaren decreixent cap a mitjan segle, passant de les 655 lliures anuals acordades el 1735, a les 420 de 1743, però recuperant-se el 1755, amb un preu de 575 lliures; es pot concloure que aquest preu oscil·là entre les 450 i les 650 lliures durant la primera meitat de la divuitena centúria, al final de la qual els Bon van aconseguir doblar aquests registres.

ARRENDAMENTS DOCUMENTATS DE LES PERCEPCIONS SENYORIALS
DEL COMTAT DE MONTAGUT
(CASTELLFOLLIT DE LA ROCA, MONTAGUT, SANT JOAN LES FONTS, BEGUDÀ
I CASTELLAR)

<i>Dates</i>	<i>Anys</i>	<i>Preu en lliures /anual</i>	<i>Arrendatari</i>	<i>Observacions</i>
01-06-1715 /31-05-1718	3	1.932 / 644	Jacint Bohigas de Cortada, donzell de Santa Pau i Josep Torroella, pagès	Sense el molí de Montagut, que s’arrendà el 1715 per 181 lliures/any
01-06-1735 /31-05-1739	4	2.620 / 655	Francesc Anglada, Francesc Fontanellas Camps, Josep Ferrusola Bassols i Francesc Grau Puig, d’Olot	

49. AHG, *Castell d’Empordà*, núm. 17, notari Francesc Castellar, 1709-1728, f. 231-232v.

<i>Dates</i>	<i>Anys</i>	<i>Preu en lliures /anual</i>	<i>Arrendatari</i>	<i>Observacions</i>
01-06-1739 /31-05-1743	4	2.464 / 616	Segimon Roure i Anton Morató, botiguer d'Olot	
01-06-1743 /31-05-1747	4	1.680 / 420	Anton Morató, botiguer	
01-06-1747 /31-05-1751	4	1.780 / 445	«	
01-06-1751 /31-05-1755	4	1.780 / 445	«	
01-06-1755 /31-05-1759	4	2.300 / 575	Joan Teixidor Carreras, pagès de Santa Eulàlia de Begudà	
13-01-1759 /[12-01-1763]	4	?	« ?	
01-06-1787 /31-05-1791	4	4.000/1.000	Jeroni Coderch, pagès d'Olot	
01-06-1791 /31-05-1795	4	4.700/1.175	Gabriel Jutglar Taloy, traginer d'Olot	

Font: elaboració pròpia a partir d'AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 17, notari Francesc Castellar, 1709-1728, f. 185v-188v; 231-232v.; *Especulo...*, f. 67-68; 68-69; 70; 70-71; 72-73 i 74-75; AHCB, *Patrimonial*, sèrie III, llig. 20-B.

Val a dir que és possible que a mitjan segle XVIII hi hagués un altre molí al comtat. Hem trobat un establiment que féu el marquès Joan de Margarit de Negrell a principis de 1723, d'una peça de terra a Sant Joan les Fonts “per a fabricar un molí paparer, junt ab lo ús y facultat de valer-se de la aygya de lo riu Ter, a cens de 4 lliures anuals, y entrada de sis dobles.” Se’n beneficiava Jacint Germà, un argenter d'Olot.⁵⁰

Com a curiositat, consignem que la notaria de Castellfollit de la Roca “està en feu del Rey”, i no la gaudien ni els Cruïlles, ni els Margarit després d'ells. Aquesta circumstància motivà que el prevere Anton Orts, obtentor del benefici de Sant Salvador de la parroquial castellfollitenca, interposés causa judicial contra Miquel Oliveres, notari d'Olot.⁵¹

El senyoriu de Mosset

Mosset havia estat erigit en senyoriu el 1330 per Jaume III de Mallorca, que el concedí a Ademar IV de Mosset (a. 1315-1360).⁵² El

50. *Especulo...*, f. 577-578.

51. *Noticia de tots los plets...*, f. 220.

52. Seguim: NEGRE [1961-1962]; FLUVIA [1977a] 339 i *Seigneurs* [2010www].

rei mallorquí l'havia obtingut l'any anterior en un bescanvi que féu amb Guillem de Narbona, que el 1318 l'havia comprada a Guillem de Canet. Del seu segon enllaç amb Guillelma, Ademar IV fou pare d'una única filla, Beneta, que es casà amb Arnau de Saga († 1356). D'aquest baró, Mosset passà al seu gendre Berenguer d'Oms, baró de Montescot i marit de Beatriu de Saga. El 28 d'abril de 1371 Oms alienà Mosset a favor d'Andreu de Fenollet de Saportella (a. 1338-d. 1386), que ja era vescomte d'Illa i Canet, confirmant la venda el 27 d'abril de 1374.

Hug Ademar de Santapau de Ribelles († 1398) fou l'hereu testamentari de Fenollet, de manera que, almenys Mosset, s'incorporà al patrimoni Santapau per aquesta via. Efectivament, Pelai Negre afirmava que Hug de Santapau de Ribelles havia estat pressumpte hereu d'Andreu de Fenollet "y como tal había con él convivido". Els Santapau ho tenien tan avall que el pare d'Hug, Hug Ademar de Santapau de Saportella, en testar el 20 de desembre de 1391, alterà la primera substitució a favor del tercer fill Galceran si resultava que el segon, Hug, acabava heretant els vescomtats d'Illa i Canet. En el testament d'Andreu de Fenollet, Hug podia accedir a la baronia de Mosset previ el pagament de trenta mil sous a Berenguer de Perapertusa, com així degué ser.

La baronia de Mosset era, de llarg, la més rendible de les baronies dels Cruïlles. Tenim una còpia del contracte d'arrendament de 31 de març de 1621 que féu Hug de Cruïlles de Santapau a Joan Pardo, notari de Vilafranca de Conflent. Era per tres anys, i hi entraven "omnes redditus baronie et vallis de Mosset...", delmes, tasques, *agressos*, censos, herbes, fargues,⁵³ molins, forns, carnisseries, etcètera. Se n'exceptuava "el delme del vi, sebes, alls, arròs, cànams, llins, llegums, censos de volataria, lo delme de pollastres, porcells, cabrits, que de sa part li tocan en lo acte del arrendament de la muntanya, y de la llana que de sa part li toca en dit acte, se reté dit don Ugo ver sí la meitat, y també la mitat de la llet y formatges...". Només cedia la meitat dels foriscapis, i es quedava amb "la gràtia".⁵⁴ El preu: 9.300 lliures (3.100 lliures l'any).⁵⁵

Procés d'endeutament endèmic i irreversible

Els Cruïlles de Montagut, malgrat les abundants rendes de tanta baronia, no van demostrar ser gaire bons administradors. Com que

53. Llavors n'hi havia sis, de fargues a Mosset, segons ens informa Jean Pares.

54. O sigui, la gràcia o potestat d'afranquir lluïsmes.

55. ACA, *Reial Audiència*, Plets civils, plet núm. 6.688. L'acte d'arrendament consta dins del procés de vindicació de la baronia que seguia la família Aimeric contra els Cruïlles i després els Margarit.

no n'entraven tants com en sortien i hem de creure que estiraven més el braç que la màniga, ja a partir de la segona meitat del segle XVI advertim l'inici d'una dinàmica financera desastrosa, abocada a cobrir despeses a base d'endeutar-se censalísticament, en una espiral que els dugué a fer difícils equilibris i a acumular deutes considerables.

El mateix fill de la baronessa Beatriu de Santapau, Guerau Joan, ja es va veure en la necessitat, el 8 de novembre de 1525, de crear i vendre censal de 450 lliures, en nom propi i com a curador del seu fill impúber Hug Berenguer.⁵⁶ El seu successor, Galceran Miquel de Cruïlles de Barutell, hagué de recórrer novament a la venda de censals ben entrada la segona meitat de la setzena centúria. L'1 de juny de 1560, juntament amb el procurador de Mosset, venien censal de sis mil lliures a Guerau de Pinós; i vint dies després, els tutors i curadors dels seus fills en venien un altre de cinc-centes lliures al donzell Francesc Sorribes.⁵⁷ Intuïm que va deixar la família amb els fills impúbbers i una situació força delicada, perquè els esmentats tutors i curadors no deixarien d'alienar censals. En un mateix dia (21 de juny de 1566), venien un altre censal de 2.400 lliures a Francesc de Çagarriga, i un altre de dues mil a tres dones, una vídua i dues consorts de mercaders barcelonins.⁵⁸ El 21 de desembre següent, Lluïsa de Cabrera, la seva vídua, donava una entrada de dues mil lliures perquè els vescomtes de Cabrera Luis Enríquez de Córdoba i Anna de Cabrera de Montcada (de qui era nebodastra)⁵⁹ l'establissin en un forn a la vila de Blanes. En realitat, era una mena de venda censal a carta de gràcia encoberta sota la fórmula de l'establiment, ja que acordaren el pagament d'un cens anual de cent lliures, que cessava quan s'haguessin retornat les dues mil lliures.⁶⁰ La inversió no sembla que ajudés gaire la situació financera de la família, que creiem que degué empitjorar amb els anys. Tal volta van optar per cobrir despeses de pensions censals amb més censals de deute, perquè el 28 de gener de 1572, Lluïsa de Cabrera venia més censals, concretament un de mil lliures a favor de Gabriel de Cosidor, i un altre de 1.200 a favor de Jaume Vila. Una setmana més tard, en venia un altre de cinc-centes lliures a Francesca, vídua

56. Que no va ser lluit fins al 23 d'agost de 1738. *Especulo...*, f. 485-486 i *Índex Margarit...*, núm. 740.

57. *Especulo...*, f. 289-289v.

58. Violant, vídua de Joan Ribera; Violant, esposa de Francesc Galceran Crespi Fàbregas, i Jerònima, esposa de Joan Cerveró. *Especulo...*, f. 291 i 292.

59. Esbrinem que Lluïsa de Cabrera de Colom era filla d'Antic de Cabrera de Miquel († 1551), senyor d'Anglès, i d'Anna de Colom, i néta de Joan de Cabrera de Rocabertí († 1520) i de la seva primera esposa Anna de Miquel. D'una segona esposa, Anna de Montcada, hagué la vescomtessa Anna. SOBREQUÈS-PONS-FLUVIÀ [1973] 67-69.

60. *Especulo...*, f. 554-555.

del donzell Francesc de Malla.⁶¹ Vist això, ens adonem que la desaparició de Galceran Miquel de Cruïlles de Barutell degué ser un impàs traumàtic tant des d'un punt de vista familiar com econòmic, ja que es traduí en una sobrepès del deute censal de 14.600 lliures en tan sols una dotzena d'anys (1560-1572). Havia de ser una economia molt forta la que fos capaç d'aguantar una càrrega censal com aquella, que estimem en 730 lliures anuals.

El febrer de 1573 succeí un fet que explicaria el perquè la família tingué com a importants creditors els Çagarriga. En una operació a dues bandes, el 8 de febrer Lluís de Çagarriga es feia amb la facultat de lluir el censal de sis mil lliures creat pels Cruïlles Santapau i venut a Guerau de Pinós el 1560, i abans d'una setmana, el comprava a Pinós.⁶² Des d'aleshores, els Cruïlles de Montagut passaven a cotitzar censalment a favor dels Çagarriga. Resulta curiós que fos a finals de segle, precisament quan els Cruïlles assolien el comtat (1599), que només tres anys abans el futur comte Guerau Joan Antic havia d'acordar una concòrdia per pagar diversos creditors (16 d'abril de 1596).⁶³ L'erecció en comtat no millorà la situació econòmica. Ben entrat el segle XVII, el receptor general de l'orde de Sant Joan de Jerusalem va interposar plet contra la comtessa vídua Jerònima Llull per les pensions vençudes i impagades d'un censal de dues mil lliures.⁶⁴ La Llull fou la jove de Lluïsa de Cabrera, com a esposa del primer comte de Montagut Guerau Joan Antic Galceran de Cruïlles de Cabrera († 1611), cosa que ens situa la notícia vers la segona dècada del segle XVII. Ja hem vist com, quasi a mitjan dècada (concretament, el 27 d'agost de 1614), la Llull va veure's en l'obligació d'ajustar una concòrdia amb el seu fillastre Hug de Cruïlles de Santapau, cedint-li una part dels béns (Mosset) i reservant-se la resta (Montagut) fins que fossin satisfets els deutes del patrimoni, que devien ser molt considerables.⁶⁵ Notem que l'últim dia de març de 1621, en el contracte d'arrendament que signà Hug de Cruïlles amb Joan Pardo, notari de Vilafranca de Conflent, de les rendes de la baronia de Mosset per tres anys i 9.300 lliures, s'exposa una clàusula prèvia per la qual se li retenien 1.200 lliures, "las quals bestrahuen per a pagar deutes y mals de dit don Hugo, tant per pensions endarrerides com altres deutes particulars...". Efectivament, a

61. *Especulo...*, f. 292 i 300-301.

62. *Especulo...*, f. 643 i 989-990.

63. *Especulo...*, f. 237.

64. *Notícia de tots los plets...*, p. 222.

65. *Especulo...*, f. 909-910 i 238. Una còpia de la concòrdia consta en el procés de vindicació de la baronia que els Aimeric van mantenir contra els Cruïlles i després contra els Margarit. ACA, *Reial Audiència*, Plets civils, plet núm. 6.688.

don Hugo se li bestreien seixanta lliures mensuals per pagar les pensions durant els tres anys, d'acord amb el memorial de creditors que el document adjuntava. A més, hi havia les 360 lliures anuals que havia promès al seu cunyat Lluís de Corona (espòs de la germana Joana), amb motiu del dot, i també tres-centes lliures més anuals d'un deute a misser Viader.⁶⁶

Al seu dia, els Margarit eixugaren aquella part del dèficit que els va permetre possessionar-se de les baronies Cruïlles. Tanmateix no devia ser el total, perquè seguí vigent durant molts anys la concòrdia amb els eleits del comtat de Montagut per anar satisfent deutes. Almenys seguia vigent el 3 de novembre de 1726, quan Joan de Margarit de Negrell es veié, per aquesta causa, embolicat en litigis judicials, i nomenava el seu procurador Abdó Roca elet de la concòrdia.⁶⁷

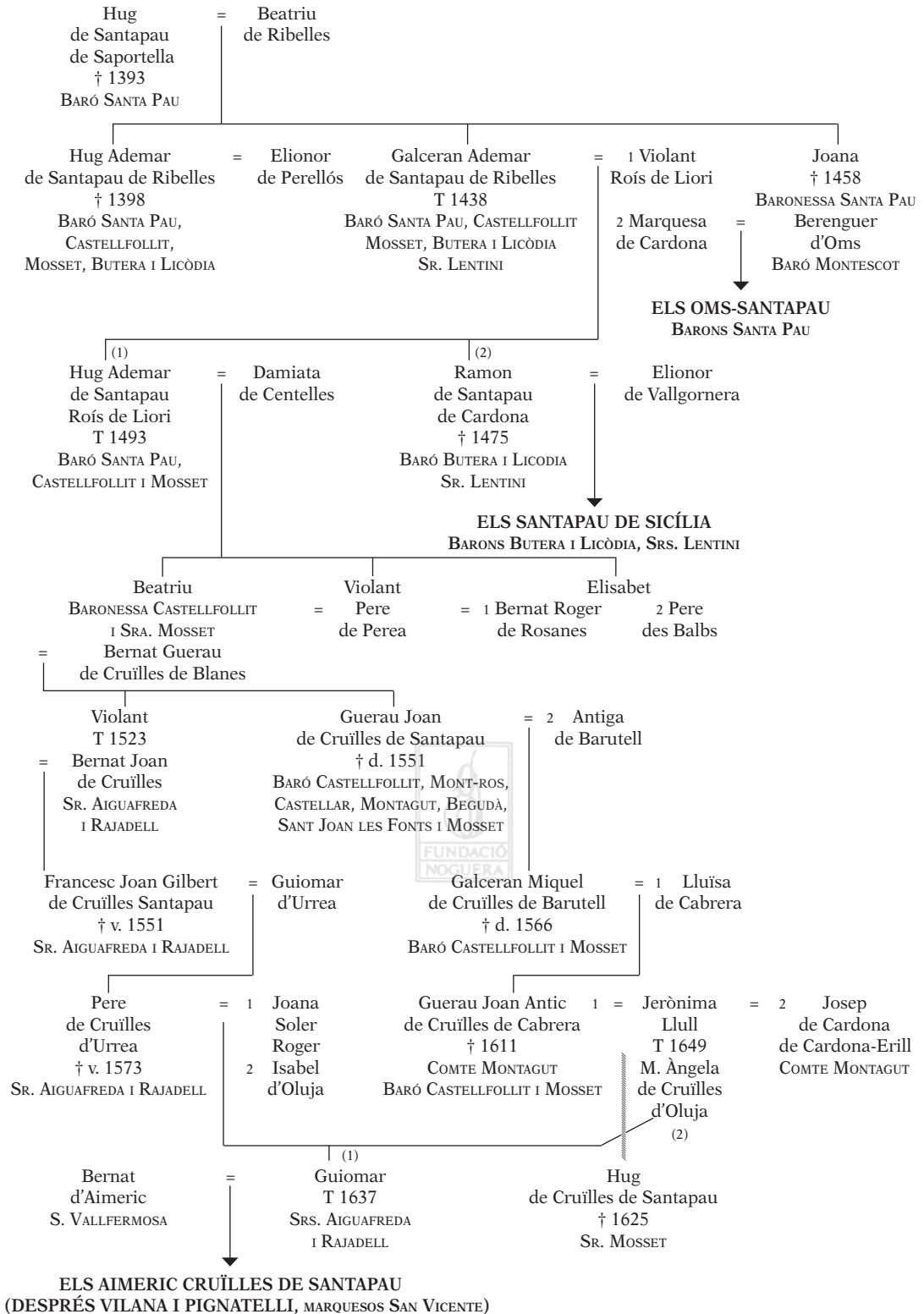
Llastre judicial

Els deutes no eren l'única cosa que gravava el patrimoni dels Cruïlles de Montagut; també ho van ser, com no, les sales dels tribunals. Ens referim concretament a la causa que l'últim dia de gener de 1611 va interposar Guiomar de Cruïlles de Santapau, vídua de Bernat d'Aimeric, vindicant el comtat de Montagut i la baronia de Mosset.⁶⁸ La base d'aquesta vindicació no és possible entendre-la sense un arbre genealògic complet al davant. El 1438 Galceran Ademar de Santapau de Ribelles va testar deixant les baronies de Catalunya al seu fill Hug, primogènit del primer matrimoni, i les de Sicília, al primogènit del segon, Ramon. Va aprofitar per vincular els patrimonis, establint la successió per primogenitura amb preferència de barons sobre femelles, per descomptat, entre descendents fills legítims i naturals. Quasi dos-cents anys més tard, el 1611, moria el seu descendent Guerau Joan Antic Galceran de Cruïlles de Cabrera, el primer comte de Montagut, i ho feia deixant una vídua jove (Jerònima Lull) i quatre fills naturals haguts amb una cosina Cruïlles, M. Àngela de Cruïlles d'Oluja. Deixà les baronies a l'esposa amb la facultat d'elegir l'hereu d'entre els seus fills naturals. La línia agnàtica dels Cruïlles de Santapau comtes de Montagut s'havia extingit, perquè el primer i últim comte de Montagut no havia deixat fills legítims. Així ho va entendre Guiomar de Cruïlles Soler, que era la parenta (cosina tercera) Cruïlles amb més drets a

66. ACA, *Reial Audiència*, Plets civils, plet núm. 6.688, f. 124-129 (d'una numeració al principi del volum).

67. *Especulo...*, f. 698.

68. *Notícia de tots los plets...*, p. 216-217. El plet és el ja citat diverses vegades (ACA, *Reial Audiència*, Plets Civils, plet núm. 6.688).

succeir en virtut del testament vinculador de 1438, ja que, per la seva besàvia Violant, descendia, igual que Guerau Joan Antic Galceran, de Bernat de Cruïlles de Blanes i de Beatriu de Santapau, baronessa de Castellfolli i de Mosset.

La família de Guiomar, tanmateix, no predicava amb l'exemple. El seu pare Pere de Cruïlles d'Urrea († v. 1573) no solament havia deixat tres fills naturals, sinó que en morir el seu únic fill baró legítim (Francesc, vers 1570), va nomenar hereu el gran dels naturals, Lluís († 1614), que va ser senyor d'Aiguafreda i de Rajadell. A més d'això, l'amistançada de Guerau Joan Antic Galceran, mare dels seus quatre fills naturals (als quals acusaven d'haver "ocupat" el comtat de Montagut...), M. Àngela de Cruïlles d'Oluja, era precisament la germanastra petita de Guiomar, filla del seu pare Pere i d'una segona esposa, Isabel d'Oluja.⁶⁹ Malgrat tot, res d'això no va aturar Guiomar a reclamar judicialment el comtat de Montagut i la baronia de Mosset, el mateix gener de 1611, o sigui, l'any que traspassava l'últim titular del polèmic comtat. A més, en el seu testament del 17 de gener de 1637, va vincular els drets que tenia sobre el patrimoni Cruïlles de Montagut, raó per la qual, els seus descendents afegiren els dos cognoms "Cruïlles de Santapau" darrere.

Una primera sentència donà la raó als fills naturals de Guerau Joan Antic Galceran, però no va extingir pas el plet, que perdurà i s'anà passant de pares a fills. D'Hug de Cruïlles el 1611 va passar als Margarit de Perpinyà, Joan i Domènec de Margarit de Negrell a la primera meitat del segle XVII, i de Guiomar de Cruïlles Soler va passar als marquesos de San Vicente. Guiomar es va casar amb Bernat d'Aimeric, donzell de Manresa, i del seu fill Pere d'Aimeric de Cruïlles (de Santapau, atès que ja s'afegiren aquest tercer cognom al darrere) passà al nét Bernat d'Aimeric de Cruïlles de Santapau, general d'artilleria austriacista, mort el 1707. Aquest va deixar tres filles, la gran de les quals, Anna, es casà amb un Pignatelli i fou marquesa de San Vicente. D'una altra banda de la família, aparegué l'aragonès Bernardo Agustín Pérez de Pomar Salbà Mendoza y Pons, comte de Robres, qui també al·legà drets.

El 1726 Joan de Margarit de Negrell, comte de Montagut, hagué de prosseguir la causa contra els successor de Guiomar, la comtessa de Robres.⁷⁰ Com hem vist, Robres s'intitulà comte de Montagut i a mitjan juliol de 1690 arribà a arrendar la carlania de Talladell i la

69. Ens n'adonem fent un cop d'ull a l'arbre genealògic. FLUVIA [1973] 782.

70. Robres també s'havia fet amb el censal de dues mil lliures venut el 21 de juny de 1576 a Violant Rovira, cosa que el convertia en un dels principals creditors dels Cruïlles. *Especulo...*, f. 242.

meitat del seu delme.⁷¹ Els seus drets eren en qualitat de consort i provenien de la seva esposa Caterina de Çalbà Mendoza y Pons. Observem aquests cognoms i no descartem que es pogués tractar d'una parenta propera (potser germana o neboda) de Jerònima Llull, a qui sabem, pel seu testament, filla de Miquel de Salbà Vallgornera i de Jerònima Pons i Turell.⁷² Un any abans, el 23 de març de 1725, el mateix Joan de Margarit va haver d'interposar causa contra M. Vicenta de Vilana Bertran i Fèlix de Sentmenat d'Oms, marquès de Castellidosrius, sobre l'observança de la concòrdia de creditors del comtat de Montagut, i l'any següent una altra per la vindicació que feia del comtat de Montagut i baronia de Mosset.⁷³ Són causes i litigis judicials immemorials en llurs antecedents, llargs en el temps i d'intricadíssima evolució, que aquí ens conformem només a esmentar per no embolicar més la troca.

Per si fos poc, ja hem dit que sospitem que el comtat o una seva part proporcional estigué semisegrestat, o en tot cas en possessió, de Josep de Cardona, baró d'Assuévar, segon espòs de Jerònima Llull. Pensem que aquesta circumstància degué generar no pocs litigis judicials més. Un cop en possessió del comtat i les baronies, Galceran de Cruilles de Vila-seca continuà litigant contra els creditors censalistes. Entre 1647 i 1656 mantenia sengles causes judicials contra Maria de Pinós i contra Josep de Çagarriga,⁷⁴ cognoms que ja ens sonen d'entre els més destacats creditors. També aconseguí prosseguir fins al 1649 la causa que contra ell mantenia Comtessina de Çagarriga (esposa de Lluís de Queralt d'Icard, oncle del famós comte de Santa Coloma, virrei assassinat el 1640), per dos censals de preu 8.400 lliures.⁷⁵

Amb aquest panorama, creiem que Galceran es degué veure desbordat per l'acumulació de l'endeutament que patia la família, crònic des de feia ben bé un segle. Incapaç de capgirar la situació i veient-se sense hereus a qui deixar res, optà per cedir els seus drets als Margarit. Aquests vivien un bon moment polític i econòmic, i eren potents per eixugar tots els deutes, recuperar la plena possessió, fruits i rèdits del patrimoni, i defensar-lo dels intents de depredació judicial que li plovién al damunt.

71. *Especulo...*, f. 60-61.

72. Jerònima féu les darreres voluntats el 6 d'octubre de 1649. *Índex Margarit...*, núm. 834 i AHCB, *Patrimonial*, sèrie III, lligall 8.

73. *Notícia de tots los plets...*, f. 215v-217.

74. *Especulo...*, f. 424 i 425.

75. *Notícia de tots los plets...*, f. 213v.

Els darrers Margarit

Quan parlem dels darrers membres cognominats Margarit, ens hem de referir a la marquesa d'Aguilar, Rafela de Negrell de Bas i als seus dos fills, Joan i Domènec. Hem fet el tall al segle XVIII perquè Joan de Margarit de Biure només va ser comte de Montagut uns pocs anys i la seva existència només va esgarrapar uns pocs mesos a la divuitena centúria, puix que morí a principis d'abril de 1701. Els Margarit setcentistes foren, doncs, la marquesa i els seus fills, que ocuparen tres quartes parts d'aquell segle, fins a l'any 1777 en què es produïa el decés de Domènec de Margarit de Negrell. Les seves dues úniques filles, també Margarit, van premorir-lo el 1758 (M. Anna) i el 1772 (Joana Hipòlita).

La documentació de l'arxiu Margarit i de la notaria castellempordanesa creix exponencialment, però aquesta major quantitat no guarda una proporcionalitat qualitativa, i la majoria d'actes es refereixen a tràmits de poca consideració, majoritàriament vinculats a l'evolució del patrimoni familiar. Cal llegir entre línies i no anar més enllà de cauts exercicis d'especulació per tal d'aventurar els trets definitoris particulars de cada un dels membres. Confio que ens n'hagim sortit prou bé.

LA MARQUESA D'AGUILAR, RAFELA DE NEGRELL DE BAS (1656-1719)

Denominem Rafela de Negrell marquesa perquè, a més d'ostentar els títols comtals de Montagut i baronials de Castellfolit i Mosset, va esdevenir marquesa d'Aguilar en morir el seu marit Joan de Margarit de Biure, per tenuta, igual que li havia succeït, no feia encara un segle, a l'àvia del seu marit, Beatriu de Biure de Vilanova, de qui ja hem tingut ocasió d'escriure. Llavors, els Margarit només eren senyors de Castell d'Empordà, que era com s'intitulà Beatriu, però amb Rafela de Negrell, els Margarit ja havien succeït en el patrimoni Biure i obtingut més rendes, feus i honors de Lluís XIV, el qual, entre d'altres mercès, va erigir en marquesat la baronia d'Aguilar. Rafela, com a tenutària dels béns de la família, ja no seria únicament senyora de Castell d'Empordà, sinó marquesa d'Aguilar; de fet, la primera de les úniques dues marqueses d'Aguilar (la segona ho seria —associada— la néta Joana Hipòlita Rosa). I ho fou amb les lletres ben grosses, perquè les notícies que en tenim són bàsicament una successió d'actes i gestions encaminades a una única finalitat: la bona administració i conservació de l'extens patrimoni de la família. Més encara llavors que amb l'entronització dels Borbons a la Corona espanyola, el nou règim profrancès els retornava tots els béns, sense reserves.

A la marquesa Rafela, l'hem vist escrita amb diversos cognoms. N'hi ha on triar. Era Negrell d'Orri de Bas de Vila-seca, per naixement; Biure de Margarit, per casament, i Cruïlles de Santapau, per herència. Generalment, aquests dos últims solen encapçalar un seguit de cognoms, amb ordre variable, on rarament consten els que realment li pertocaven per naixement, Negrell de Bas, i que seran els que nosaltres emprarem quan ens hi referim.

A tall de curiositat, direm que, en el seu cas, gosem especular uns protoantecedents capaços d'explicar-nos el perquè del seu prenom (Rafela) i que es remuntarien als primers mesos de la dissetena centúria, concretament al 14 de maig de 1601. En aquesta data, el cronista Jeroni Pujades ens explica que residia a Barcelona un ciutadà honrat de Girona dit Rafel Bas, que amb tota probabilitat creiem de la família Bas que ens ocupa (no n'hi havia dues). La filla d'aquest personatge, una minyoneta d'onze anys, va ser protagonista d'allò que el cronista fa passar de seguida per miracle. Aquell any, la ciutat vivia amb especial efervescència la canonització que Climent VI acabava de fer d'una de les més grans figures de l'Església catalana, sant Raimon de Penyafort. Les pàgines del dietari de Pujades se'n fan prou ressò. La jove filla de Rafel Bas estava molt malalta. Volem creure que donada per perduda pels metges barcelonins, ja que, en algun moment, algú va tenir la pensada de dur-la fins al sepulcre del novell sant. Allò va ser oli en un llum, "la qual, portada al dit sepulcre, curà del dolor y úlseres de porcellanes y de contreta, y se alsà sana."⁷⁶ La noia es va guarir sense més explicació plausible que la de la intercessió d'ultratomba del Penyafort santificat. La noieta, de la qual no en sabem més, es deia Rafela. És possible que aquest nom passés a ser objecte d'especial veneració, i omnipresent entre els noms de bateig de la família.

Fora del camp de la hipòtesi, ens és difícil documentar amb exactitud l'any exacte del seu naixement, que hauria de ser el 1655 o el 1656. La raó d'aquest dubte tan precís és fàcil d'explicar. L'últim dia d'octubre de 1739, per tal de documentar algun dels interminables plets de la família, es va fer necessari aportar una prova de la filiació de la Negrell, llavors morta de feia vint anys. Els advocats van escriure al reverend Ramon Comes, rector de Blanes, població en la qual havia nascut Rafela de Negrell feia quasi vuitanta anys. La família recordava amb prou feines l'edat que va tenir, i sabien que el seu naixement hagué d'esdevenir-se entre 1655 i 1656, però mossèn Comes va ser incapaç de trobar la corresponent partida de baptisme, contratemps del qual van fer aixecar acta al notari local Llätzer Galí: "A qué respongué dit Rector

76. PUJADES [1976] I, 96-97.

que havent mirat bé los llibres del dit temps, no trobà dita partida, y judica haver estat olvit y descuit del Dr. Bernat Vendrell, prebere, a les hores rector de dita Iglésia, y que trobà en lo llibre dels anys 1654 y al principi de 1756 [sic: 1656], deu fulls en blanch, y en tot lo dit any 1655 no trobà partida alguna de Baptisme, com axís ho jura.”⁷⁷

Sembla obvi que si Rafela de Negrell va néixer a Blanes o bé el 1655 o bé el 1656, i a les pàgines dels sacramentals blanencs corresponents a l'any 1655 no hi havia la seva partida de baptisme, aquesta s'havia de trobar forçosament entre les pàgines que mancaven de 1656, i que correspondria segurament a les primeres setmanes de l'any. Amb tot, Galí prengué testimoni a quatre naturals d'allí que van declarar haver tingut notícia del bateig de la filla de Domènec de Negrell a la parroquial de Santa Maria de Blanes “en lo últim del any 1655 o principi de 1656...”⁷⁸

Marquesa per tenuta

Vint anys més tard, Rafela de Negrell es casava amb Joan de Margarit de Biure (1629-1701), vint-i-sis anys major que ella, el fill gran del marquès d'Aguilar Josep de Margarit de Biure, en aquell temps, i per la circumstància de la probable herència Cruïlles, desheretat *de facto* del patrimoni Margarit, però amb 24.000 escuts de legítima compensatòria a la butxaca. No en tornem a tenir cap notícia fins als darrers anys del segle, quan apareix com a actora de determinats protocols en defensa del patrimoni. Veurem una Rafela de Negrell diversificant esforços per tal d'acudir a diversos fronts judicials i financers, en un desplegament d'activitat admirable. Segurament, el fet que el nou règim monàrquic espanyol dels Borbons permetés la devolució dels béns dels Margarit a Catalunya, comportà una allau d'obligacions que anteriorment no tenien perquè no en conservaven la possessió. A partir del nou segle, s'imposava una ordenació i una reestructuració del patrimoni fins llavors confiscat en la línia de recuperar pensions impagades i d'alienar tots aquells béns de difícil administració per la llunyania física o per estar potencialment adscrits a causes judicials de dubtosa resolució.

El 5 d'abril de 1701 es produïa el decés de Joan de Margarit de Biure, marquès d'Aguilar (des que el 1686 concordà amb el germà Jaume) i comte consort de Montagut de feia pocs mesos. La família havia esmerçat enormes sumes de diners en l'operació per atraure's el patrimoni Cruïlles, i no devia comptar amb prou efectiu per retornar

77. *Especulo...*, f. 816-817.

78. *Especulo...*, f. 99-100.

el dot que Rafela aportà en casar-se el 1675. Negrell no sembla haver estat cap dona melindrosa d'aquelles que s'arronsen davant les dificultats, ben al contrari. A les dues setmanes del decés del seu marit, féu aixecar inventari dels seus béns al notari perpinyanenc Carles Rovira; en el document ja apareixia "com a thenutària y usufructuària de la universal heretat y béns de aquell...".⁷⁹ Rovira mateix, el 5 de maig, protocol·litzà per a la seva nova clienta procura a favor del parent Ponç de Caramany de Margarit. El 13 de juliol següent, amb només tres mesos de viudetat, Caramany prenia possessió en nom seu del comtat de Montagut, i el 16 de Castell d'Empordà, fent llevar el corresponent acta al notari Francesc Castellar. En ell, apareix ja com a marquesa d'Aguilar, seguida d'una fórmula en llatí que acompanyaria tots i cadascun dels actes que d'ençà va instar a protocol·litzar: "Baronianum et proprietatum usufructuaria thenutaria et hypothecaria pro suis dote et aliorum iussum suorum universalis hereditatis et patrimonii dicti domini viri sui...". Aquell 16 de juliol de 1701, Caramany convocà els caps de família a la plaça del poble a través del batlle Joan Romaguera, confirmà a aquest en el càrrec i nomenà jutge ordinari Baltasar Ginesta i nuncis de la cúria baronial Felip Salvà i Joan Sala, tots de la Bisbal. El següent 6 d'agost, Caramany feia el mateix al castell de Sant Feliu de la Garriga, i també a Pelacalç, on confirmà al batlle Rafel Rotiensa. No va ser fins al 28 de setembre que la Cúria del veguer de Barcelona li adjudicava la universal heretat i béns del seu difunt espós "en lo noms de thenutària y usufructuària..." que ella ja usava de feia mesos.⁸⁰ Rafela semblava una dona enèrgica, poc avesada a perdre el temps.

El fet d'esdevenir tenutària del patrimoni Margarit, el 1701, no va ser un problema, perquè el fill gran no tenia més de divuit anys; amb tot, Rafela conservaria el títol i les preeminències tenutàries fins al final dels seus dies, el 1719. Des de la seva mansió de la rua del doctor Espirà amb la plaça de la Bòria, de Perpinyà (l'actual plaça Jean Jourés),⁸¹ la flamant marquesa d'Aguilar es va proposar dirigir des d'allí,⁸²

79. *Especulo...*, f. 650, *Index Margarit...*, núm. 716

80. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 16, notari Antoni Bosch, 1699-1703, f. 102-107 i 109-112, i *Especulo...*, f. 45-46.

81. No consta còpia de l'inventari de béns aixecat, però la ressenya esmenta que la mansió on vivien treia portes "a la rue ditte Dr. Espirà, et autre porte a la Plasse ditte de la Bòria, plus au long...". ACA, *Reial Audiència*, Plets civils, plet núm. 8.010.

82. La trobem protocol·litzant actes a Catalunya, en comptades ocasions, que suposem que correspondrien a intermitents necessitats que l'obligaven a viatjar al Principat. El 1703 hi féu una bona estada. El 13 de juny la trobem signant una àpoca de cent lliures a un dels arrendataris del delme de Sant Feliu de la Garriga, davant del regent de la notaria de Castell d'Empordà Francesc Castellar, amb l'assistència del seu procurador Ponç de Caramany com a testimoni; el 3 de juliol següent, arrendava la finca castellempordanesa i els delmes (AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 16, notari Francisco

a través de diversos procuradors, el que quedava del contret patrimoni baronial de la família Margarit.

La conservació del comtat de Montagut

Al testament del seu espòs del 20 de juliol de 1696, quedà tutora i curadora dels fills, juntament amb el cunyat Josep de Margarit, abat de Canigó. Des d'aleshores, el seu marit comptà més amb ella, possiblement perquè, o bé amb quasi setanta anys es veia limitat per l'edat, o bé per estar ocupat en importants comeses polítiques al servei del rei de França. Com fos, el gener de 1699 Joan de Margarit de Biure li fa procura, i el penúltim dia d'agost següent, Rafela de Negrell, en qualitat de procuradora del marit, vengué a carta de gràcia una peça de dos jornals de terra campa de la Primera Parellada de l'horta de Tarragona, al notari Joan Fleix, pel preu de 416 lliures.⁸³ Al mateix regist s'explicava que els diners cobrats "serviren en lluïció de censals...", i sens dubte era una referència clara a la llastrada herència Cruïlles. Observem que l'acte va ser protocol·litzat a Barcelona, on degué traslladar-se Rafela en persona, en una data prou reveladora, un any i poc més de la signatura del tractat de Rijswijk (octubre de 1697) que posà fi a la guerra que des de 1684 hauria impedit dur a terme aquella alienació molt de temps abans.

Ja marquesa d'Aguilar, Rafela de Negrell es féu un tip d'acudir a eixugar dèficits i satisfer deutes generats per pensions impagades dels nombrosos censals que llastraven Montagut. El 28 de juny de 1702 li feien àpoca per haver pagat 1.284 lliures al clergue Anton Serra Serra, professor en sacra teologia de Barcelona, que corresponien a cinquanta-una pensions vençudes des de 1652 (any de la caiguda de Barcelona), d'un censal de cinc-centes lliures sobre el comtat de Montagut; llavors aprofità per lluir-lo.⁸⁴ El 13 de novembre següent, satisfeia 550 lliures al receptor dels rèdits i emoluments de la Batllia General, a compliment de les mil cent que li pertocaven "per tots los lluísmes ajuntats per rahó de la successió del Comtat de Montagut, segons los títols expressats en la investidura de dit Comtat de Montagut, presa per dita donya Rafela als 13 juliol 1701."⁸⁵ Abans d'un mes més tard, el

Castellar, 1699-1703, f. 222-222v. i 227-229v.), i el 31 d'octubre següent, tornava a visitar Castellar per fer nova procura a favor de Ponç de Caramany (AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 3, notari Francisco Castellar; pare, 1703-1708, s. f.).

83. AHCB, *Patrimonial*, sèrie III, lligall 12; *Especulo...*, f. 1.032.

84. *Especulo...*, f. 151 i *Index Margarit...*, núm. 750 i 728 (definició del censal, de 2 de juliol de 1702).

85. *Especulo...*, f. 153.

prevere Josep Rovira, beneficiat de Girona, li interposava causa judicial per un censal de 215 lliures sobre la baronia de Castellfollit, causa que es mantingué una sèrie d'anys.⁸⁶

La primera meitat de maig de 1703 abonava cent vuit lliures al comte de Creixell, Ramon Anton de Çagarriga. El 12 de gener de 1701, davant del notari Vicenç Gavarró, de Barcelona, havia fet acordar uns comptes en virtut dels quals s'havia derivat un deute de 6.336 lliures, a compte del qual llavors, a mitjan 1703, seguia abonant petites quantitats; més de la meitat d'aquell pagament de cent vuit lliures era per pensions vençudes i prorrates del censal de 1.200 lliures.⁸⁷ Creiem que fou per aquest censal que aquell any de 1703 Rafela de Negrell acusà una preocupant manca de liquiditat. Aquell estiu hagué de recórrer a demanar préstec a il·lustres dames com Estàsia de Terreros Galíndez, monja del monestir de Sant Bartomeu de Bell-lloc, que li avançà dotze dobles; també a Àngela de Bas, l'abadessa del monestir de Sant Daniel de Girona, que li avançà trenta-dues lliures. L'1 de setembre consignà les dotze dobles sobre les rendes d'Empúries i Cinclaus,⁸⁸ i el 8 d'octubre següent, les trenta-dues lliures sobre els rèdits de Castell d'Empordà.⁸⁹ El penúltim dia d'octubre alienava nou vessanes de vinya de Castell d'Empordà a favor de Jaume Sellers (4), Jaume Mir (2) i Jeroni Romaguera (3), per un total de 210 lliures.⁹⁰

Després d'uns anys de relativa calma, sant tornem-hi: el 5 de desembre de 1710, pagava quasi 290 lliures als electes de la concòrdia amb els creditors del comtat de Montagut, els quals li signaven àpoca directament als arrendataris del comtat, una àpoca que corresponia únicament a dues terces dels deutes vençuts d'aquella anyada.⁹¹ Això indica que, d'acord amb la concòrdia amb els creditors del comtat, els havia de pagar anualment 434 lliures, 8 sous, 6 diners. L'últim dia d'agost de 1711 Francesc de Çagarriga Vera li signava àpoca de 562 lliures, 9 sous, 4 diners, a compte de pensions vençudes de censals lluits.⁹²

86. *Notícia de tots los plets...*, f. 215.

87. *Especulo...*, f. 154-155.

88. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 16, notari Antoni Bosch, 1699-1703, f. 260-262v. Els testimonis de la marquesa foren Josep de Caramany de Margarit Almar i Josep de Ros, donzells de la Bisbal. Els de l'altra banda, la pròpia Estàsia i la priora del monestir, també una parenta (concretament, cosina segona): Francesca Moner Bassedes, que creiem que és la néta per línia cognatícia (de mare a mare) de Llätzera de Biure de Vilanova. Vegeu l'arbre genealògic dels Bassedes.

89. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 16, notari Antoni Bosch, 1699-1703, f. 262v-265.

90. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 16, notari Antoni Bosch, 1699-1703, f. 270-274 i 275v-278. Les vendes foren amb condonació del foriscapis, i el pagament a través de creació de censal.

91. *Especulo...*, f. 166.

92. *Especulo...*, f. 167.

Empordà

Conservar el comtat de Montagut era potser el deure principal, però no pas l'únic. Rafela de Negrell no va abandonar pas el patrimoni que la família tenia a l'Empordà. A principis de segle, interposava causa judicial contra Antoni Bosch, notari de la Bisbal, a causa d'un acte d'establiment de notaris que havia efectuat a Pelacalç i que Bosch, juntament amb els notaris locals, disputava en dret. També va comparèixer en la causa que a la Batllia General enfrontava el síndic i la universitat de Sant Feliu de Guíxols contra els col·lectors de la lleuda reial de Girona, de la qual pretenien ser-ne francs.⁹³ El 9 d'octubre de 1702 interposava causa contra Francesc Roig, adroguer de Girona, per haver cesat en la cotització d'allò acordat en l'arrendament de la lleuda de Girona.⁹⁴

El 5 de març de 1702 arrendà el molí de Castell d'Empordà per cinc anys i quaranta-quatre lliures anuals, amb una clàusula annexa per la qual feia posar a l'arrendatari dues moles noves i adobar i mantenir neta la bassa del molí; la marquesa corria amb tota la despesa de l'obra, que estimava en nou dobles d'or.⁹⁵ El 26 d'agost següent, podia arrendar-ne el delme, per un sol any i vint-i-vuit lliures, cosa que ve a indicar el pèssim estat en què es trobava la baronia després de tanta guerra i absentisme. Conscient d'això, contractà un seguit de professionals de la Bisbal per tal d'adobar el castell i la casa del molí. Bosch, el procurador del seu marit, ja havia començat a fer-ho, però no va ser fins a principis de setembre de 1703 que pagaven trenta-quatre lliures al mestre de cases Joan Boris, de la Bisbal, a compliment de les 130 "de preu fet per mi pres de adobar lo Castell de Empordà...".⁹⁶ Entre octubre i desembre de 1702, els serrallers Joan Bixet i Pere Bosch, i el mestre de cases Joan Dabau, li cobraren més de trenta-set lliures, respectivament, per diversos treballs de fusteria; els darrers dies d'aquell mateix any, comprava per setze lliures una gran quantitat de calç a Joan Ros, de Fonteta.⁹⁷ Les obres seguirien al llarg de l'any següent: entre el mes de febrer i el de novembre de 1703 pagà més de seixanta lliures al ferrer Jaume Bordes, al fuster Antoni Moliner, al mestre de cases Gaspar Dufort i als treballadors Pere Anel i Cosme Artigues,

93. *Notícia de tots los plets...*, f. 177-178.

94. *Notícia de tots los plets...*, f. 45.

95. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 16, notari Antoni Bosch, 1699-1703, f. 117v-118v i 124-125v.

96. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 16, notari Antoni Bosch, 1699-1703, f. 251v-252.

97. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 16, notari Antoni Bosch, 1699-1703, f. 143v-144v, 157-158, 160-161, 177-178 i 180v-181v.

aquests dos últims de Vulpellac, per diversos treballs al molí.⁹⁸ Sabem, igualment, que l'11 de març havia desemborsat quinze lliures per obres a l'estructura de la casa de mas Cometes.⁹⁹

Es tracta d'un programa de renovació de la baronia margaritiana, un programa ambiciós que segurament no van tenir ocasió de dur a terme ni Josep de Margarit ni el seu fill Joan, sobretot perquè creiem que el mal estat que presentaven les estructures de Castell d'Empordà es devia no únicament a les malvestats de l'última guerra, la dels Nou Anys (1689-1697), sinó probablement també a les derivades de la revolta dels Barretines el 1687, els estralls de la qual no van perdre força fins al 1695. A Castell d'Empordà, la marquesa d'Aguilar també autoritzà establiments, no gaires, per un total de més de quatre vessanes i més d'una dotzena de canes de terra de vinya i d'erm.¹⁰⁰

Així que va prendre possessió de Castell d'Empordà després de la confiscació austriacista (febrer de 1712), hagué d'enfrontar-se amb una de les famílies més poderoses de la Bisbal. El ciutadà honrat de Barcelona Antoni Ros pretengué delimitar (aixecar una tanca i barrar-ne l'accés) Camp d'Empordà, una peça de terra de la seva propietat de tres vessanes cultivades, que afrontava amb sengles peces d'Isabel de Guitart (la feixa de'n Çatorres, de quatre vessanes cultivades) i de la vídua Estefania Motas (la Coll de'n Riera, de set vessanes cultivades en part de vinya), que gaudien d'un camí de pas. Ens imaginem que les dues dames devien ser bones amigues de Rafela de Negrell, perquè aquesta prengué part en el conflicte prohibint, sota pena de cinquanta lliures, al batlle Romaguera, als jurats i al jutge de la cúria baronial, que acudissin a la convocatòria instada per Ros. La prohibició féu el seu efecte, i cap hi va assistir, però sí que ho feren els jutges rusticans (pèrits instats "en força de mandatos" del veguer). Els pèrits acabaren donant la raó a les dames, i establiren un caminó d'accés d'un mínim de cinc pams.¹⁰¹

98. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 16, notari Antoni Bosch, 1699-1703, f. 170-170v, 186v-187 i 195v-196v.

99. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 16, notari Antoni Bosch, 1699-1703, f. 196v-197v.

100. A diversos colons: Silvestre Cases, el 5 de març de 1702 (AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 16, notari Antoni Bosch, 1699-1703, f. 116-117v); Jaume Ferrer, l'1 de novembre de 1702 (f. 161v-162v); Sebastià Barado, el mateix mes de novembre (f. 163); Jeroni Romaguera, a mitjan febrer de 1703 (f. 193v-195v); Miquel Donadiu, el 24 d'agost de 1703 (f. 252v-254); Joan Pere Bertran, d'Albons, el 19 d'octubre de 1703 (f. 268-269v), etcètera.

101. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 17, notari Francesc Castellar, 1709-1728, f. 138v-145.

A banda, la trobem igualment concedint a la universitat castell-empordanesa facultat per fer imposicions (30 de maig de 1714); arrendant per un any els delmes i terços, juntament amb els de l'Escala, per cinquanta-cinc lliures (22 de setembre següent); també exercint la potestat senyorial de commutació de penes, el 20 de març de 1715, a favor de Josep Passat, pagès, per les greus amenaces que proferí contra Salvador Comas.¹⁰² El 27 de gener de 1716 feia arrendar per tres anys el molí i l'horta annexa, pel preu de seixanta-cinc lliures.¹⁰³

A Sant Feliu de la Garriga féu publicar un ban prohibint en tot el terme la caça, la pesca i el pas de bestiar forà, sens dubte, en un intent per tallar en sec els abusos que els de Viladamat perpetraven en la seva propietat, i es donà inici a un llarg plet del qual no n'arribaria a veure el final (ni ella, ni els seus fills, ja que no finí fins a la concòrdia de 1821),¹⁰⁴ de què ja hem tingut ocasió de parlar. El 6 de març de 1702 en féu arrendar per quatre anys el delme, per 1.200 lliures (300 anuals).¹⁰⁵

Amer també fou arrendat convenientment, després de la confiscació austriacista. El 7 de febrer de 1715 el procurador Benet Cos arrendava per tres anys a Francesc Claramunt la notaria d'Amer, per 184 lliures, incloent-hi terres, possessions i batllia de sac, amb els pactes acostumats.¹⁰⁶

Patrimoni Biure

Tampoc fou descurada pel que fa a les possessions de Solsona (baronia d'Aguilar), de Tarragona, de la Conca de Barberà (Vallespinosa, Vallverd, Pontils i Santa Perpètua de Gaià), o de l'Urgell (Preixens). El 10 de juny de 1702 interposava causa contra Isidre Serrahí, pagès d'Agramunt, per un deute de 936 lliures "de resta del arrendament de Perexens, Onsé de Artesa y demás...".¹⁰⁷ El 20 de desembre de 1702 nomenava batlle d'Aguilar Francesc Soler; a mitjan octubre de 1704 interposava plet contra Francesc Balaguer i la seva esposa Serena, so-

102. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 17, notari Francesc Castellar, 1709-1728, f. 190-191, 214v.-215v.

103. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 17, notari Francesc Castellar, 1709-1728, f. 242-242v.

104. CAUSSA [1964] 50.

105. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 16, notari Antoni Bosch, 1699-1703, f. 119-122v.

106. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 17, notari Francesc Castellar, 1709-1728, f. 212-214v.

107. *Notícia de tots los plets...*, f. 65. En aquesta data, la marquesa obtingué resolució favorable i se li va expedir decret d'execució, però la causa prosseguí fins a finals d'abril de 1704.

bre l'arrendament dels delmes, fruits, rendes i drets de l'onzè d'Artesa, terres, cases, forns i fruits de Mijanell, per quatre anys i 4.820 lliures, que s'havia signat amb Antoni Teixidor, primer espòs de Serena. El 13 d'octubre de 1714 reemprenia la tasca dels arrendaments (després de la confiscació austriacista) i arrendava per cinc anys les "Dècimes, herbas, molí, heretat, censos y demás drets y pertinències del lloch y terme de Pereixens, onzè de Artesa y torre de Biure" a Pau Bruguera i Pau Gay, per 1.050 lliures anuals. Dues setmanes abans, els havia arrendat també Vallespinosa.¹⁰⁸

A Tarragona, els problemes d'impagament i de desvaloració del patrimoni que la família posseïa a la ciutat eren prou greus com per tenir en nòmina un procurador, Joan Fleix, a qui anaven pagant, a voltes, amb part dels rèdits recuperats. Ja hem vist com, encara en vida del seu marit, li va alienar a carta de gràcia dos jornals de terra campa a l'horta de Tarragona per 416 lliures (finals d'agost de 1699). L'any 1700 interposà plet contra Josep Folch, de Riudecanyes, i contra Josep Voltes, per un censal compartit de cent cinquanta lliures que va ser finalment lluit a mitjan abril de 1705.¹⁰⁹ Una altra problemàtica foren les execucions contra el seu patrimoni que per (suposats?) impagaments censals el règim filipista va decretar. En un d'aquests casos, foren confiscats uns horts a Maria de Biure que, posteriorment posats a l'encant, foren adquirits per Joan Macip. Joan de Margarit de Biure interposà plet en reclamació d'aquests horts que estimava en tres-centes lliures de valor, però no va ser fins al 30 d'agost de 1704 que Rafela de Negrell tancava el procés per mitjà d'una concòrdia: el canonge Joan Massip i la vídua del mercader Francesc Macip, fills del comprador dels horts, es quedaven aquesta propietat, però pagaven a la marquesa cent cinquanta lliures i totes les despeses esmerçades en el litigi.¹¹⁰

Causes judicials

El 16 de maig de 1695 signà una àpoca en la concòrdia amb Joan de Çagarriga; el 14 de juliol següent, interposà plet contra Ramon de Siscar Solanes, carlà d'Os, per un censal de quatre-centes lliures que havia produït trenta-nou pensions vençudes pendents d'abonar (780 lliures).¹¹¹

108. *Índex Margarit...*, núm. 648, *Especulo...*, f. 64-65 i AHCB, *Patrimonial*, sèrie III, lligall 1 (citat per CARBONELL [2002] 55).

109. *Notícia de tots los plets...*, f. 145v i *Índex Margarit...*, núm. 672.

110. *Índex Margarit...*, núm. 706 i *Notícia de tots los plets...*, f. 141.

111. ACA, *Reial Audiència*, Plets Civils, plet núm. 8.010; *Notícia de tots los plets...*, f. 31v. Reicaigué sentència a favor seu condemnant Siscar a pagar les despeses i proveint

Entrar novament en possessió del patrimoni de Catalunya degué exigir l'activació d'algunes de les causes judicials que es dirimien als tribunals. Una d'elles fou la que tenia als Ponç de Montclar com a part contrària, per la vindicació de les baronies de Montsonís i Foradada.¹¹² La causa l'havia iniciat Galceran de Cardona-Rocabertí a principis del segle XVII, i l'havia prosseguit Rafel de Biure. És possible que Josep de Margarit l'hagués deixat en suspens perquè el seu coetani Josep de Ponç de Guimerà, baró de Montclar, també va fer, igual que ell mateix, una prometedora carrera militar al recer de la monarquia gal·la.¹¹³ Però ja feia disset anys que havia desaparegut el primer marquès d'Aguilar, i sense les possibles objeccions del tercer, el seu finat espòs, Rafela de Negrell no va tenir manies a l'hora de reclamar judicialment allò a què creia tenir dret per llei.

Els seus advocats activaven les causes més rebuscades, per poca base que tinguessin. L'any 1703 la marquesa prosseguia la causa judicial que l'enfrontava a Josep de Pinós i Maria de Rocabertí, cònjuges, en reclamació de dinou anys (del segle XVI!) de rèdits de la baronia de Llagostera i Lloret, que aquells havien percebut (segurament per haver segrestades aquestes baronies o haver-se'n possessionat fraudulentament) en perjudici de Guerau de Cruïlles, futur comte de Montagut (1587).¹¹⁴ L'any 1717, juntament amb altres decidadors del terme d'Empúries, entre els quals el capítol de canonges gironí, va interposar causa judicial contra el síndic i la universitat d'Empúries, pel delme del peix.¹¹⁵

Però la majoria de procediments judicials eren per la reclamació de pensions censals vençudes impagades (quasi sempre trenta-nou, que devia constituir un límit legal), a causa de l'alteració que va imposar la dinàmica política i militar. El "*Llevador de les rendas de casa lo marquès de Aguilar, núm. 18*", que abasta des de 1699 fins a 1705, suma 266 lliures de pensions cotitzades; de les 204 anualitats només consta el pagament de 95 (el 46,6%); dels 34 censalistes, vuit (el 23,5%) van lluir el censal abans de 1741, i vint-i-dos van ser objecte de plet (el 64%). Entre 1671 i 1717, els procuradors de la família van arribar a

decrets d'execució contra ell, però la causa prosseguia encara a finals de febrer de 1705. Siscar convocà concurs de creditors sobre el lloc de Bualla; llavors devia, a més, dos censals de 360 i 300 lliures respectivament. Finalment, l'1 d'agost de 1749, Domènec de Margarit veié lluit el censal de quatre-centes lliures i sobre els altres dos ajustà una concòrdia el 17 de març de 1751.

112. *Notícia de tots los plets...*, f. 60-61 i *Índex Margarit...*, núm. 671.

113. Fou lloctinent general de Lluís XIV, mestre de camp general de la cavalleria de França i Gran Batlliu d'Haguenau. Morí a Landau (Alemanya) el 8 d'abril de 1690. LAZERME [1975-1977] III, 183-184.

114. *Notícia de tots los plets...*, f. 214.

115. *Notícia de tots los plets...*, f. 69.

interposar un total de catorze causes judicials en cinc cúries diferents de la ciutat de Tarragona (la del Consistori, la dels Veguers, la Reial de Regalies, la del Vicariat i la del Tribunal Eclesiàstic).¹¹⁶

En el següent quadre, hem disposat els procediments judicials que hem pogut documentar.

LITIGIS QUE VA MANTENIR RAFELA DE NEGRELL DE BAS, MARQUESA D'ÀGUILAR

<i>Data</i>	<i>Oponent judicial</i>	<i>(Pensions vençudes) i censal</i>	<i>Deute</i>	<i>Observacions</i>
14-10-1702	Bruno Valls Freixa, de Cervera	(39) 250 ll.	[487 ll., 10]	Iniciada el 15-11-1684. Sentència favorable. Reinstaurada el 1754
30-05-1703	Josep Llorenç, pvre.	(46) [210 ll.]	483 ll.	Reinstaurada el 1750
05-10-1703	Bernat Punyet, de la Selva	(?) 100 ll.	?	Reinstaurada el 29-05-1744. Sentència favorable el 14-04-1744 i concòrdia final el següent 5 de juliol
17-02-1704	Paula Verniol, vda. de Cambrils	(?) 100 ll.	?	
30-10-1704	Mare i fill Morells, de Valls	(?) 90 ll.	?	
30-03-1704	Abadessa de Santa Clara, de Tarragona	(10) 100 ll.	[50 ll.]	Reinstaurada el 1754
13-05-1705	Tutors i curadors de Francesc Voltor, d'Alcover	(?) 170 ll.	?	
13-07-1705	Jurats de Juneda	(39) 1.200 ll.	[2.340 ll.]	
13-07-1705	Francesc Martí, pagès	(23) [126 ll.]	145 ll. 6	Iniciada el 1694. Lletres executòries. Reinstaurada el 1751
Totals		2.446 ll.	3.505 ll. 16 [4.402 ll. 16]	

Font: elaboració pròpia a partir de *Notícia de tots los plets...*, f. 36, 27, 30v, 142, 144, 38, 143, 35 i 33-33v.

* Les xifres en claudàtor constitueixen una valoració calculada a partir de l'altra dada censal. La del claudàtor als totals és una especulació considerant que les pensions vençudes que desconexim fossin trenta-nou.

Veiem que entre finals de 1702 i mitjan 1705, la marquesa d'Àguilar va litigar per censals per valor propietat de 2.446 lliures que havien deixat de cotitzar, i per un deute acumulat que podia ser d'unes 4.400 lliures. La xifra és important, perquè de no tenir la família aquest "forat"

116. AHCB, *Patrimonial*, sèrie III, lligall 32.

financer és possible que no hagués hagut de vendre censals, o tants censals, per reunir els diners per al dot de Maria de Margarit de Negrell.

Val a dir que, els darrers anys de la seva vida, Rafela de Negrell va veure liquidats una sèrie de censals a la zona de Tarragona, segurament pels bons efectes assajats pel seu procurador en aquella ciutat, el notari Tomàs Fleix. Entre 1718 i 1719, abans de morir, va definir tres censals per un total de 342 lliures a favor de Joan Aragonès (72 lliures), un pagès de Duesaigües, els curadors del pubill Rafel Masdeu (120), pagès de la Selva del Camp, i el botiguer vallenc Joan Domingo (150).¹¹⁷

Nova confiscació dels béns

Durant un temps que estimem d'uns deu anys més o menys, els béns dels Margarit a Catalunya van tornar a ser confiscats. Novament, els vaivens de la política internacional jugaven, aquest cop, en perjudici de la família. L'adveniment del règim borbònic, profrancès i, per tant, afí als Margarit súbdits de França, va comportar la devolució definitiva dels seus béns, però el 1705 la revolució austriacista els tornava a situar fora de joc. Així ens ho suggereixen les notícies d'èpoques expedides pel sotsintendent de l'Empordà Francesc Despujol Moncorp, dels arrendataris de les percepcions del comtat de Montagut i del molí (octubre de 1705); o les signades per Joan Fleix com a procurador dels receptors i generals administradors dels béns confiscats (febrer-març de 1707). El 28 de febrer de 1707 la marquesa d'Aguilar comprava un censal, el qual passava a ser "a favor dels il·lustres receptors y generals administradors dels béns y drets confiscats y a la Reial Thesoreria aplicats, y cessant dita confiscació, a favor de la Sra. Marquesa de Aguilar".¹¹⁸

Amb data 5 de febrer de 1706, Pere Voltes apunta un "Rafel de Margarit", que ha de ser, en realitat, la marquesa Rafela, en la (llarga) "Llista dels noms y cognoms de las personas a qui ab reals provisions se ha declarat real segrest en llurs béns".¹¹⁹ Aquesta situació no s'allargà més enllà del 21 de febrer de 1712, data en la qual Rafela de Negrell prenia possessió del feu de Castell d'Empordà, i el 5 d'octubre de 1714 nomenava batlle al comtat de Montagut.¹²⁰ De fet, un comentari del

117. *Especulo...*, f. 481-483.

118. *Especulo...*, f. 163-165 i AHCB, *Patrimonial*, sèrie III, lligall 31.

119. VOLTES [1970] 97. També hi figuren alguns més que probables coneguts de la marquesa: el comte de Robles, Francisco de Calvó, Miquel de Tamarit, Teresa de Caramany, etcètera.

120. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 17, notari Francesc Castellar, pare, 1709-1728, f. 134v-138v i 198-198v.

procurador Josep Roca Mas, en una certificació del 19 de maig de 1738 sobre la jurisdicció que els Margarit havien exercit sempre sobre la baronia d'Aguilar, es referia a les últimes "turbaciones que ocurrieron en este Principado" i declarava que els seus principals van tenir els béns confiscats des de 1705 fins a 1714 "por el Gobierno intruso".¹²¹

El traspàs de la marquesa

Després d'exposar les dades que posseïem sobre la marquesa d'Aguilar Rafela de Negrell, ens en queda una visió bastant afortunada. Arranjat el seu casament amb un home que li portava vint-i-set anys, va saber donar-li fills, pujar-los i ajudar-lo amb la gestió del patrimoni familiar. Quan va restar vídua, li va caure a sobre la responsabilitat de mantenir el patrimoni, llavors alliberat pel règim borbònic, i es va lliurar a una intensa activitat en aquest sentit, activitat que pràcticament no cessà fins a la seva mort.

Rafela de Negrell degué ser (almenys així ens abelleix intuir-ho) tota una dona, i una marquesa amb totes les lletres. Als trets d'abnegació, dedicació i constància del seu caràcter infatigable, també hi podríem afegir el d'integritat i rectitud. Ja hem vist quina fou la seva reacció quan s'assabentà de la clàusula testamentària incomplida de Felip de Margarit, sobre la fundació de 122 misses quotidianes anyals a dotar a través d'un censal de 732 lliures. Ella no el va arribar a conèixer, ja que l'avi del seu marit havia mort més de vint anys abans del seu naixement, però això no l'aturà a complir el 1703 amb el que creia que era el seu deure, un deure de família amb el qual, sense anar més lluny, el seu hereu no va estar gens d'acord, per la quantitat econòmica que va suposar. Tampoc els sacerdots oficiants estaven d'acord amb instituir aquella fundació a raó de dos sous la missa, de manera que la marquesa no dubtà, el 21 de juliol de 1703, a enviar un requeriment notarial al reverend Miquel Masgallart, rector de Sant Martí de Llaneres, instant-lo "per una, dos y tres vegades y per tantes quantes de dret menester ha..."¹²²

Les poques dades que tenim sobre les relacions que va mantenir amb els vassalls ens menen a creure que no devien ser gens dolentes. Sabem que sojornava sovint a Mosset, i que allí va ser padrina de diversos nadons, almenys de dos fills de Galceran Matheu, batlle, i d'una filla de Cosme Thomàs i Rafela Bassols, cognom vinculat a una

121. AHCBC, *Patrimonial*, sèrie III, lligall 1.

122. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 16, notari Antoni Bosch, 1699-1703, f. 237-238v.

família mossetana amb una relació força estreta amb la marquesa i després amb el seu fill Joan.¹²³

El decés de Rafela de Negrell de Bas, marquesa d'Aguilar, s'esdevingué el 3 de febrer de 1719, a la seva mansió de la rue d'Espirà de Perpinyà, cosa per la qual fou enterrada, l'endemà mateix, a l'església parroquial de Sant Joan Baptista, "en la Capilla del Santo Christo de los señores Canónigos de la Iglesia de San Juan Bautista de la villa de Perpiñán".¹²⁴

JOAN DE MARGARIT DE NEGRELL (1683-1763), EL CINQUÈ MARQUÈS D'AGUILAR
Marquès d'Aguilar

El primer marquès d'Aguilar, Josep de Margarit de Biure, ho va ser vora trenta-set anys (1648-1685), el segon, Jaume, ho fou uns mesos (si comptem des de la mort del seu pare i no des de la donació a temps de noces), fins que Joan, l'altre germà, posà les coses a lloc. Joan ho va ser una quinzena d'anys, i la seva vídua Rafela una altra quinzena més (divuit per a ser exactes —des de la mort del seu espòs el 1701 fins a la seva, el 1719). El fill gran dels anteriors, Joan de Margarit de Negrell, ho fou des de 1719 fins a 1763, quaranta-quatre anys, el marquès que més anys perdurà amb el títol dins de la família Margarit (emperò els dos membres de la família Bon, que succeiran els Margarit, superaran aquest rècord...). I encara creiem que hauríem d'eixamplar aquests quaranta-quatre anys, perquè ens consta que des d'almenys 1717, dos anys abans de morir la marquesa Rafela de Negrell, el seu fill Joan ja ostentava el títol de marquès, en virtut del qual, i del de baró de Castell d'Empordà, arrendava, per exemple, els delmes de Sant Feliu de la Garriga.¹²⁵

Aquest segon Joan de Margarit sembla que va passar la joventut a la cort de París, ja que així ho afirmava el procurador Josep Roca Mas en una certificatòria de 1738, quan volia explicar per què els Margarit no van reclamar la baronia d'Aguilar confiscada pel govern austriacista, i era perquè el marquès havia estat absent, residia a Perpinyà i també havia "residido por muchos años a la Corte de

123. PARES [wwwb] [4].

124. Segons diu l'extracte certificat de la seva partida d'òbit, existent entre la documentació del plet per la vindicació de la baronia de Montsonís i Foradada. ACA, *Reial Audiència*, Plets civils, plet núm. 8.010. També: *Especulo...*, f. 716.

125. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 17, notari Francesc Castellar, 1709-1728, f. 269v-271.

París".¹²⁶ Posteriorment, sembla que passà a la Bisbal (o al castell de Castell d'Empordà, si estava en condicions...), ja que l'acte d'arrendament anterior, del 28 de maig de 1717, així com la definició de comptes del procurador Jaume Massaguer, del 4 de desembre de 1718, les va protocol·litzar personalment a la vila bisbalenca. D'ençà aquesta última data, els actes els fa, en nom seu, el procurador Benet Cos, un altre eclesiàstic. És impensable aspirar a conèixer amb detall el tipus de vida que portà en la seva estada emporitana, però sempre podem especular al recer d'alguna dada significativa. I podem especular que, a més d'estar força ben relacionat, es comportava amb gran liberalitat i pietat. Ho deduïm del fet que arribà a prestar cent quatre lliures al bisbe de Girona (en aquell temps, Miquel Joan de Taverner Rubí), a entregar a Maria Noaller, vídua de Corbera, cinquanta francs (disset lliures), i a fer vint-i-vuit lliures de caritat al llicenciat Joan Ponsoda. A Mosset estant, va desemborsar quinze sous "per unas faldillas de llí y lana per una pobre dona que, segons notícies del rector de Empurdà, no se atrevia a anar a missa...", cosa que no li impedia fer despesa de nou lliures i mitja a la sastreria mossetana de Pere Antoni Sauch "per roba havia presa en la botiga Pierres de Mosset".¹²⁷ A més d'això, comprà censals per quantitats insignificants, i a persones ben lluny del seu Mosset residencial: l'últim dia de febrer de 1727, comprava un censal de cent lliures a Miquel Aguiló, i dos mesos més tard, un altre de 150 lliures al doctor en drets Pere Joan Lorens; i el 24 de juny següent n'adquiria un altre de 150 lliures del pagès alcoverenc Josep Llopis.¹²⁸ Són noves adquisicions censals que pel seu baix preu no s'acaben d'entendre si no tenen a veure amb qüestions personals. A la seva residència habitual de Mosset, també va fer dispendis per obres pietoses, algunes de les quals beneficiaren els membres més petits de la família Bassols, molt unida als barons del poble, amb aportacions dotals per matrimoni o estudis.¹²⁹

A més de l'estada a l'Empordà, sabem que Joan de Margarit de Negrell també va ser a Roma a principis de l'any 1722, ja que consta l'assentament d'un gir de quaranta dobles que se li va enviar. Això era

126. AHCB, *Patrimonial*, sèrie III, lligall 1.

127. Consten ambdues operacions en la liquidació dels comtes de la procuradoria de Jaume Massaguer. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 17, notari Francesc Castellar, 1709-1728, folis 345-352, f. 347v, 348v, 349, 349v i 350. El titular del bisbat li retornà el préstec abans de 1722, a través de Marimon de Verges, en dues partides.

128. AHCB, *Patrimonial*, sèrie III, lligall 31 i *Especulo...*, f. 607. L'adquisició censal de 27 d'abril no era per creació de censal, sinó per "encarregament", o sigui, traspàs de l'obligació de cotitzar, que abans anava a càrrec de Magina, la vídua de Miquel Aguiló, i que des de l'encarregament passava a Lorens.

129. PARES [2010www] [4-5].

el mes de gener, i el següent mes de febrer ens trobem un assentament que ens indicaria que viatjava per l'Empordà, ja que eren tres lliures pel lloguer de matxo i fadrí "que aportà lo fato de la corentena...", més quatre lliures, tretze sous "que se ha gastat en la marxa que havem feta per lo Empurdà y Muntanya". Un altre aspecte de la seva personalitat podria ser la devoció religiosa, almenys si volem interpretar d'alguna manera els dispendis que féu en la celebració de misses: entre novembre de 1718 i l'últim dia de 1721, són centenars de misses amb un cost total de gairebé 260 lliures.¹³⁰ Potser tanta devoció degué influir en el fet que no prenguéss mai muller, i morís solter i sense fills.

El mes següent de produir-se el decés de Rafela de Negrell, la marquesa d'Aguilar, els seus dos fills signaven una concòrdia (23 de març de 1719), per la qual s'atenien a allò estipulat als capítols matrimonials de l'11 de juny de 1675 entre els pares.¹³¹ En cas de tenir dos fills barons d'aquell enllaç, el primogènit podria elegir quin dels dos patrimonis volia heretar, si el Cruïlles (comtat de Montagut, senyoriu de Mosset, béns a França, etcètera), o el Biure-Margarit (senyoriu de Vallespinosa, Vallverd, Preixens, Aguilar, carlanies de Pontils i Santa Perpètua de Gaià, senyoriu de Castell d'Empordà, Sant Feliu de la Garriga, Pelacalç, delmaris a l'Empordà, béns i drets a Tarragona, Girona, Torroella de Montgrí, Amer, Ruïlles, etcètera), quedant l'altre per al secundogènit. Aquesta clàusula degué estar imposada en el seu dia per Galceran de Cruïlles de Santapau, que en el mateix acte feia donació del comtat de Montagut, el qual vinculava. En la susdita concòrdia del 23 de març de 1719, Joan de Margarit de Negrell es reservà l'administració del comtat de Montagut i de la baronia de Mosset, a més dels béns sota domini francès (amb tots els avantatges que això comportava, ja que no estaven tan exposats als estralls bèl·lics com els béns de l'Empordà...); també el títol (només el títol...) de marquès d'Aguilar. Joan de Margarit de Negrell apareix, lògicament, com "Joan de Cruïlles de Santapau de Biure y de Margarit", però això no seria per gaire temps, ja que l'any 1732 cedí el títol comtal al seu germà Domènec, i des d'aleshores apareix sempre amb el cognom Margarit en primer terme, seguit del de Cruïlles.

No entenem gaire bé el joc que es portà amb el seu germà Domènec. Aquest ostentava el títol de comte de Montagut, però tenia cura de les rendes del patrimoni Biure-Margarit a Catalunya, i per contra, Joan ostentava el títol de marquès d'Aguilar, però la cura la posa-

130. Liquidació dels comtes de la procuradoria de Jaume Massaguer. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 17, notari Francesc Castellar, 1709-1728, folis 345-352, 350v, 351, 351v.

131. *Especulo...*, f. 249-250.

va en les rendes i administració del patrimoni Cruïlles. Efectivament, el veiem exercint jurisdicció més d'un cop en els feus Cruïlles, com l'any 1726, quan interposà sengles causes judicials, una per protegir el dret d'hostal a Begudà i l'altra contra la marquesa de San Vicente per la vindicació del comtat de Montagut, o el 8 d'abril de 1755, quan el seu procurador Josep Hores instà per requeriment notarial a Pere Coromina Ayguanegra, pagès de Sant Joan les Fonts, que acceptés el nomenament de batlle,¹³² etcètera. Fa la impressió que aquests darrers Margarit continuaven capficats a contravenir i a desfer tot allò relatiu a les herències que els seus avantpassats s'havien esforçat a fermar d'una altra manera.

Els negocis

Sobre Joan de Margarit de Negrell, va recaure tot el pes de la hisenda familiar, de la mateixa manera que en el seu dia va recaure sobre el seu avi, el seu pare i la seva mare. El veiem pagar i cobrar sobre censals i assumptes que ja ens són familiars o, almenys, ens sonen d'antecedents bregats pels pares i avis. Seguia operatiu el censal de 540 lliures venut per Rafel de Biure al convent de Santa Caterina Màrtir de Barcelona, que el 27 de febrer de 1704 ja havia obligat la mare a pagar seixanta-una lliures, en virtut de la concòrdia que havia establert l'avi Josep el 1683; vers 1721, Joan de Margarit de Negrell desemborsà vint lliures més per les pensions endarrerides de dit censal, deu lliures per les corresponents a aquell any i dues-centes més per lluir-lo. També atengué a mantenir i liquidar els pagaments de les pensions del censal de 140 lliures que prestava la família a la Comunitat de Preveres de Castelló d'Empúries, i vers 1721 liquidava una trentena de lliures. La fretura ocasional de líquid dinerari, la podia resoldre prenent diners a censal. En aquella època "manllevà a Francesch Font, de Girona" un censal de 1.400 lliures. Així mateix, s'ocupà dels negocis familiars, tramitant-ne l'obtenció de rèdits. Abans de 1722, féu encantar la lleuda de Girona i la hisenda d'Amer i el 13 d'octubre de 1722 el veiem nomenar nunci de la cúria baronial castellempordanesa,¹³³ la primera quinzena de 1723 autoritzà la família del mas Comas a creuar per les seves terres.¹³⁴

132. *Notícia de tots los plets...*, f. 211-211v i 216-217, i *Especulo...*, f. 818.

133. *Especulo...*, f. 156; AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 17, notari Francesc Castellar, 1709-1728, f. 349v, 350v, 348v i 349; AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 19, notari Francesc Castellar, pare i fill, *Llibre de comtes diversos* [1670-1736], f. 70.

134. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 17, notari Francesc Castellar, 1709-1728, f. 372-372v. L'autorització s'entenia que havia de ser per la peça de terra de les Marto-

El 26 de febrer de 1722, en la liquidació dels comptes que li féu Jaume Massaguer per la seva procuradoria des de 1715,¹³⁵ conclouia haver dessemborsat un total de 5.167 lliures, 16 sous, 6 diners; cobrades 3.645 lliures, 10 sous, 3 diners; restant per cobrar 1.522 lliures, 6 sous, 3 diners; devia 1.660 lliures, tenia pendents de cobrament 1.522 lliures i un debitori de 138 lliures. Són xifres que cal valorar sense oblidar que es tractava d'una comptabilitat que únicament abasta set anys, i que es limitava a les possessions de l'Empordà.

Tanmateix aquest document ens informa d'un aspecte importantíssim de l'economia dels Margarit perpinyanesos, un aspecte que aquí només podem esmentar d'esquiltlentes i en el qual caldria aprofundir. Massaguer, per uns cobraments a través de la tresoreria de Barcelona, assentava 4.050 lliures "rebudas per o valor de nou cents quintars de ferro, a quatre lliuras deu sous lo quintar", més 247 lliures per vuitanta-tres quintars de ferro "que li rebutjaren en lo magatzem, a diferents preus venut". O sigui, que els Margarit mercadejaven a l'engròs amb la venda de ferro, negoci que, pel que sembla, els proporcionava crescuts beneficis, ja que omplien els magatzems barcelonins i hi guanyaven milers de lliures. Devien formar part d'allò que un dels millors especialistes en nobiliària catalana, el professor Salvador-J. Rovira i Gómez, anomena "Noblesa del ferro", enriquida en base a la propietat i explotació de fargues vora el Pirineu, des d'on baixaven el ferro per via marítima o fluvial —en raids— fins a la capital barcelonina, o en el cas dels Castellarnau, fins a Tarragona i Tortosa. El cas d'aquest llinatge que des de la Vall d'Àneu s'establí a la capital tarragonina és prou aclaridor del que estem exposant.¹³⁶ Els Castellarnau posseïen fargues, des de molt antic, a Llavorsí, Ainet i Alins; el quinquenni 1771-1775, la mitjana de producció de les tres sumava quasi quatre mil quintars. En el cas dels Margarit, comptaven (solament —o sobretot—) amb les fargues de Mosset, i pel que dóna a entendre aquest assentament, la producció podia ser de quasi un miler de quintars anuals.¹³⁷

A aquestes considerables rendes, s'hi podien afegir, ocasionalment, sentències a favor, lluïsmes, censals lluïts o petites alienacions. Com a mostra del que diem, exposar que el 12 d'abril de 1726 Margarit cobrà

relles, o per la de Campferrer, bo i comptant que no s'hauria de fer dany als esplets ni als sembrats, i que podia creuar amb carro i bous "ab bestiar carregat y sens càrrega...".

135. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 17, notari Francesc Castellar, 1709-1728, 345-352, f. 351v-352.

136. ROVIRA GÓMEZ [2009] 236-243.

137. PARES [2010www] 10. Aquest autor ens assegurà que al segle XVIII només quedaven la meitat de la mitja dotzena de fargues que la baronia mossetana havia tingut en els seus bons temps.

vint lliures d'un traspàs de tres vessanes de vinya a Castell d'Empordà, i el 6 de febrer de 1732, un altre de vint-i-vuit lliures pel traspàs d'una casa amb una vessana d'horta; que el 22 de gener de 1732 Josep de Guanter li lluí un censal de 1.800 lliures; o que el 6 de març de 1739, Tomàs Fleix, notari de Tarragona, li signava debitori per 311 lliures resultants de la venda d'unes peces d'horta, etcètera.¹³⁸ Tot aquest degoteig de petites quotes, algunes ben insignificants, acabaven formant, plegades, un doll de milers de lliures capaç de constituir-se en part important dels ingressos de la família.

Els plets

Joan de Margarit de Negrell va mantenir els litigis que havien iniciat els seus antecessors, i també interposà tots aquells que féu falta, sense que per això li hagués de tremolar la mà. El primer que interposà (19 de febrer de 1717) degué ser la causa contra Anna de Boixadors i el marquès de Rubí per dos censos de vint-i-cinc i de seixanta lliures, respectivament, sobre unes cases al carrer de la Palma, de Barcelona (que prosseguia quaranta anys més tard contra Francisco Arcidet y Pintor).¹³⁹ El 14 d'octubre de 1722 M. Vicenta Bertran de Massana, esposa d'Antoni de Vilana Cordelles Judice, li definia 608 lliures censals a compte de les dues mil lliures que el marquès li feia sobre el comtat de Montagut (n'hi definirà 605 més el 14 d'octubre de 1728, 610 més el 19 d'agost de 1730, i 610 més el 12 de maig de 1732).¹⁴⁰ El 28 de juny de 1724 introduïa causa de possessió contra els regidors d'Amer, en litigi per la notaria local que aquells volien liberalitzar.¹⁴¹ L'últim dia de maig de 1726 n'interposava una altra contra Jeroni Novell i altres particulars de Preixens, en reclamació de la dècima de diferents peces de terra del terme.¹⁴²

A principis de 1729, Aguilar aconseguí concordar l'afer de la megafundació de misses del seu avantpassat Felip de Margarit. Aquest seu besavi havia disposat testamentàriament feia quasi un segle la fundació

138. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 17, notari Francesc Castellar, 1709-1728, f. 415v-416; núm. 18, notari Francesc Castellar, 1728-1729, f. 135-135v; AHCB, *Patrimonial*, sèrie III, lligall 26, i *Especulo...*, f. 532.

139. *Notícia de tots los plets...*, f. 59.

140. *Índex Margarit...*, núm. 717, 737 i 738; *Especulo...*, f. 484-485. La ressenya parla d'una primera definició el 2 de febrer de 1705. Sembla que Joan de Margarit de Negrell i M. Vicenta Bertran liquidaven els seus deutes censals el 1732, possiblement a les envistes de l'enllaç matrimonial del germà Domènec, amb motiu del qual s'hauria de reestructurar el patrimoni.

141. *Notícia de tots los plets...*, f. 41.

142. *Notícia de tots los plets...*, f. 54.

de 122 misses quotidianes anuals per la seva ànima, a la capella de la Verge del Roser de Castell d'Empordà, fundació dotada amb trenta-sis lliures, dotze sous anuals, que es finançaven a través d'un censal de 730 lliures.¹⁴³ La seva mare va voler complir amb aquesta disposició testamentària, i a través del seu procurador Ponç de Caramany, va efectuar la fundació de misses el 15 de juliol de 1704. Joan de Margarit, però, no era del mateix parer. Malgrat el seu caràcter piadós i inclinat al finançament esplèndid de misses, en aquell cas devia considerar que aquella quantitat era exorbitant per algú que ja no hi era, i es proposà descarregar la família d'aquella despesa. Abans d'arribar a les sales dels tribunals, i segurament per mediació dels bons contactes establerts a l'Empordà, acordà amb els responsables eclesiàstics uns termes raonables que protocol·litzaren en la concòrdia que es va signar el 10 de febrer de 1730: es van mantenir les 122 misses, amb un calendari pactat, però ni s'actualitzava el preu per missa, ni es vinculava l'acord a cap dels seus successors, de manera que la concòrdia no servís d'antecedent als successius barons de Castell d'Empordà.

Per no variar, també Joan de Margarit s'hagué d'enfrontar als feréstecs viladatencs. La seva mare els dugué a tribunals farta de veure com li envaïen les propietats de Sant Feliu i disposaven dels recursos naturals al seu lliure albir. El 28 de gener de 1729 Antoni Soler, bracer de Viladamat, retornava a Joan de Margarit de Negrell quatre-centes vessanes de garriga que tenia per establiment. Potser caldria vincular això al fet que abans de sis mesos més tard els regidors de Viladamat reinstauressin la causa contra els Margarit per la prohibició de llenyar i d'herbejar a Sant Feliu de la Garriga. Potser caldria vincular-hi, així mateix, la sèrie de requeriments que Margarit expedí notarialment contra diverses persones entre l'octubre de 1730 i el setembre de l'any següent: Silvestre Mascarós; Antoni Alenyà; Pere Josep, negociant; Josep Planya Rius, negociant de Viladamat; Antoni Nolla, moliner d'Empordà, etcètera.¹⁴⁴

A voltes, l'afer que l'impulsava a encetar nova causa judicial era tan simple com un censal. L'any 1728 n'interposà una contra Vidal de Vallguarnera i Branciforte, príncep de Niscemi, duc de l'Arenella, per un censal de sis-centes lliures. La prosseguí el 1731, però el 1746, foren els tutors i curadors dels fills de Vallguarnera els qui li van interposar

143. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 99, notari Francisco Castellar, fill, 1728-1730, s. f. Aquest episodi ja l'hem exposat un parell de cops al llarg del nostre treball.

144. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 99, notari Francesc Castellar, fill, 1728-1730, s. f.; núm. 19, notari Francesc Castellar, pare i fill, llibre de comtes diversos [1670-1736], f. 70, 81 i 91, i *Notícia de tots los plets...*, f. 57.

plet pel mateix. El 18 d'abril de 1736 reinstaurà causa contra Joan Baptista Bellver en reclamació de les pensions degudes d'un censal de cent cinquanta lliures, causa que hagué de concordar el segon dia de 1742 amb els successors, que es desentenien de les despeses judicials, però li abonaven 450 lliures. El 14 d'abril de 1738 interposava nova causa contra els regidors de Castellnou de Seana, pel mateix, un debitori de 298 lliures censals. A voltes, l'afer consistia en una important vindicació de terres, amb antecedents que es podien remuntar secularment. En aquest sentit, sabem que Joan de Margarit prosseguí el 1733 la causa contra el monestir de Montserrat per la vindicació de la baronia d'Artesa i del seu onzè, i també la que s'arrossegava contra els Pons, per Montclar, Montsonís i Foradada.¹⁴⁵

El censal que prestava al convent de predicadors de Santa Caterina Màrtir de Barcelona fou causa igualment d'un altre plet. Margarit se'l prengué tan seriosament com era el fet de publicar-ne, vers 1735, un imprès de diverses pàgines exposant les seves argumentacions jurídiques. De res no els va servir, per sentència del 3 de desembre de 1735, els germans Margarit van ser condemnats a pagar les pensions vençudes del censal de cinc-centes lliures més les despeses judicials. El 14 de maig de 1736 s'expedí un decret d'execució i el 4 de maig de 1737 una sentència sobre dit decret d'execució.¹⁴⁶ Malgrat l'escassa quantia del cas, per la reiteració en determinades anotacions documentals, creiem que aquesta derrota judicial fou una de les que més els va doldre.

Una altra topada que amenaçava d'arribar als tribunals, aquesta amb notable escàndol de la família, era sobre la successió en les dues herències, la Cruïlles i la Biure-Margarit. En virtut dels capítols matrimonials dels seus pares, Joan i el seu germà Domènec se les havien de repartir, tenint potestat Joan, com a més gran (per un any d'edat), d'elegir primer. El 23 de març de 1719, ja havien signat una concòrdia atenint-s'hi, però deduïm que Joan de Margarit de Negrell s'havia acostumat a ser tant comte de Montagut com senyor de Vallespinosa i baró de Castell d'Empordà, i hauria seguit la política de passar dies i empènyer anys, fent-se l'orni davant les justes reclamacions del germà Domènec, desitjós de formalitzar la concòrdia i d'entrar en una part de l'herència. Deduïm, així mateix, que Joan hauria fixat com a termini el dia que Domènec prengués estat, i que, havent-ho fet el 1732, tampoc no es va afanyar a complir amb allò estipulat, limitant-se a donar-li peixet amb el títol comtal de Montagut. El cas va ser que Domènec

145. *Notícia de tots los plets...*, f. 218 (Vallgornera), 31 (Bellver), 37 (Castellnou de Seana), 60 i 61 (Montclar) i 63 (Artesa), i *Especulo...*, f. 250-252 (Bellver).

146. BIURE [v. 1735]; *Especulo...*, f. 884-885.

va ser hereu de la casa Biure-Margarit amb quasi vint anys de retard, ja que allò que s'hauria pogut fer a partir de la concòrdia de març de 1719 no es va materialitzar formalment fins al 25 de gener de 1738, quan, a través d'una declaració jurada,¹⁴⁷ Joan de Cruïlles Santapau (ara sí que adoptava els cognoms Montagut) feia elecció de l'herència Cruïlles i es reservava el títol marquesal d'Aguilar, però havia de renunciar a la resta a favor del seu germà Domènec. És, certament, a partir de 1738 quan apareixen documentades les operacions a través de les quals Domènec començà a tenir cura del seu patrimoni, no pas abans. Amb tot, no va ser fins al 3 de juny de 1759 que li cedí, a més, tots "los derechos que le competían en diferentes pleytos que seguía en los tribunales de Cathaluña para el recobro de los bienes de la Casa de Biure y Margarit..."¹⁴⁸

L'amotinament dels mossetans

La decisió que va prendre el 1738 potser va venir abonada per un fet que degué sotragar els ànims i les futures predisposicions envers el conjunt de vassalls dependents de la família. I és que l'any 1737 esclatà un motí a Mosset.¹⁴⁹ De tots els drets senyorials, era especialment gravós el d'anar a coure pa al forn del baró, quan la construcció d'un forn particular estava a l'abast de qualsevol família mossetana. Conscient d'això, i per tal d'evitar l'aparició com a bolets de forns fraudulents, la marquesa d'Aguilar ja havia enviat el seu fill Domènec a renegociar el dret, i el gener de 1719 establien al comú del poble el forn de la Carola, amb un cens anual de poc més d'un parell de lliures, molt més raonable del que representava anteriorment el cobrament del dret (dotze lliures anuals). Tanmateix això no va ser suficient, i alguns dels vassalls, desafiant la jurisdicció baronial, van començar a fabricar i a instal·lar clandestinament petits forns domèstics dins les seves llars, emparats per un anonimat i una discreció que, en un poble petit, no podia mantenir-se pas gaire temps. Dilluns 16 de desembre, a les nou en punt del matí es van palplantar a la plaça de Dalt mitja dotzena de gendarmes armats provinents de Prades, comandats pel delegat Charles Lagarde "portant leurs bandoulières et leurs armes". El grup policial escortava el procurador dels Margarit, el notari pradenc Onofre Bordes, i l'uixer Josep Sardà. Dos dies abans, els jutges baronials havien decretat l'enderroc dels forns fraudulents a Mosset i, com que hi preveien

147. *Especulo...*, f. 543.

148. Consta en el plet per la vindicació de la baronia de Montsonís i Foradada. ACA, *Reial Audiència*, Plets civils, plet núm. 8.010.

149. Seguim PARES [2009].

una certa oposició, hi enviaren aquella petita tropa. El grup, Bordes al capdavant, de seguida va enfilem cap a casa del batlle Onofre Corcinos, per reclamar-ne suport, mentre que el sotsbatlle Isidre Pineu conduïa els cavalls a l'establia del castell.

La primera casa on constava un forn fraudulent era la dels Matheu, dita la casa de l'Abat de Jau. Allí, els Matheu, Sebastià, el cap, el germà Domènec Matheu, l'esposa i les filles, van oferir decidida resistència. Alguns simpatitzants del poble de seguida hi acudiren, fins a congregar-se un centenar de vilatants armats amb bastons, llençant consignes de resistència a l'autoritat: "La voilà la maréchaussée avec le Batlle de Prades qui viennent pour démolir nos fours! Assemblez tout le peuple et sonnez le tocsin pour que tout le monde s'assemble afin de l'empêcher." Però la insistència de Lagarde i dels seus gendarmes van fer desistir finalment els Matheu, sobretot quan Bordes els mostrà l'ordre executòria signada pel propi marquès d'Aguilar. Això sí, emmig d'una gernació irada que "redoublé ses cris et sa rébellion..." i amb algun llençament d'objectes punxants, que Bordes, prudentment, preferí ignorar tot mirant cap a un altre costat. La crispació social mossetana anava en augment i posava en perill la integritat del reduït escamot repressor. S'apropaven moltes dones amb burxes a les mans, i un bracer (Josep Ribère) cridava tots els homes i dones a l'atac, a crits de: "A carn! a carn! a carn!"¹⁵⁰ En veient la delicada situació, Bordes deixà estar la resta de forns fraudulents (dels Climens, Prats, Faure i Loiga), ja alertats i aleshores parapetant les portes d'accés, i es retiraren a l'esguard de la casa del batlle. Arran d'aquella commoció, el consistori mossetà decidí reunir-se. Avisaren el batlle, que desoí la convocatòria, i desafiaren l'autoritat baronial aplegant-se davant la porta de l'església, els regidors, els afectats i el secretari del comú, amb taula, paper i ploma.

Per descomptat, aquell conat de rebel·lió va tenir les seves conseqüències legals, ja que s'obrí un procés judicial per part del jutge de la vegueria, nomenat auditor de la causa, i es va prendre declaració als implicats. L'afer arribà al Consell Sobirà del Rosselló, i s'inculparen fins a nou mossetans: Sebastià i Domènec Matheu, Francesc Climens, Jaume Prats, Galceran Faure, Jaume Loyga, Emanuel Pares, Sebastià Laplace i Josep Pajau. A més de resistència a l'autoritat, hi havia la convocatòria il·lícita de sessió comunal. L'afer dels forns fraudulents

150. Crit de guerra que empraven les milícies catalanes quan es llançaven a l'atac contra l'enemic. Vegeu l'editorial del número 0 de la revista *A Carn!* [en línia] febrer de 2006, núm. 0, p. 4. Disponible a: <www.acarn.cat>.

s'arrossegà encara uns quants anys, fins que el 1793, amb la Revolució Francesa, els mossetans van poder edificar el seu propi molí. Els bans baronials de 18 de juny de 1772 prescrivien en els seus articles número 19 i 21 l'obligació dels vasalls d'anar a moldre al molí del senyor i de coure al seu forn, i en el número 20 prohibia ningú vendre pa a la baronia, sota pena de sis lliures i la confiscació del pa.¹⁵¹

Una valoració de la reacció senyorial, en aquesta ocasió tal volta desproporcionada, no deixa gaire bé els Margarit. Els Matheu havien tingut una estreta relació amb la família del baró. Galceran Matheu havia estat batlle molts anys, havia gaudit de la confiança de la marquesa d'Aguilar, que li fou padrina de dos dels fills, Josep i Maria, el 1705 i el 1707, respectivament. Un altre dels fills de Galceran fou el cap dels resistents, Sebastià Matheu, que també havia estat batlle deu anys, fins al 1722.¹⁵² Aquest es lamentava aquell 14 de desembre de 1737 d'aquella ordre cruel d'enderroc del seu forn, i preguntava qui havia estat qui la signava, i afegia que, si el marquès d'Aguilar li hagués escrit una carta, de bell antuvi ja hauria derrocat el forn. Llavors fou quan Bordes tragué l'ordre de 10 de desembre que li havia lliurat el marquès, on se li manava explícitament l'enderroc del forn de la casa dels Matheu, i d'altres. Pot semblar que l'actitud dels marquesos d'Aguilar era implacable, sobretot per la defensa d'un dret que els reportava un grapat de lliures l'any, quan en cobraven milers per altres bandes. Però la veritat és que, ben mirat, aquell 1737 Joan de Margarit de Negrell no podia fer altra cosa. Si deixava passar el frau que els Matheu cometien amb el forn de pa domèstic, havia de deixar passar igualment la resta de forns fraudulents de Mosset, i si prescindien del dret de forn a Mosset, per què no d'altres drets com la carnisseria, la taverna o el molí? I si els mossetans es veien afavorits per aquest o aquests afranquiments, per què no els castellempordanesos, els santfeliuencs, els pelacalcins, els vallespinencs o els preixenaires? La defensa del dret de forn a Mosset, per petit i insignificant que semblés, constituïa tenir cura de la primera peça d'un efecte dominó de fatals conseqüències a mitjà o a llarg termini. Els Margarit no s'ho podien permetre. La llei era igual per a tothom, i s'havia de complir. Només des d'aquesta perspectiva es pot entendre un acte repressiu tan desproporcionat com aquest.

151. PARES [2009].

152. Galceran Matheu [2010www].

Òbit a Corbiac

Joan de Margarit de Negrell va testar a Perpinyà el 21 d'agost de 1740, vint-i-tres anys abans del seu decés. En cas de traspasar a Perpinyà, disposava el seu enterrament a l'església parroquial de Sant Joan, a la tomba on eren les restes de Vicenç de Margarit i del seu pare Joan de Margarit de Biure. Si la mort es produïa al Conflent estant, ho volgué ser a l'església del convent dels Agustins de Nostra Senyora de Corbiac, a la tomba on eren enterrats els senyors de Mosset.¹⁵³

El monestir de Corbiac va ser fundat per Berenguer de Corbiac el 1062, al bell mig de Mosset i Molig, i al llarg dels segles altmedievals s'erigí l'església romànica i la capella. El 1549 Guerau de Cruïlles de Santapau hi féu edificar la tomba de la família, i el 1575 la cedí a l'orde dels trinitaris. El priorat s'havia extingit ja a principis del segle XVII, i des de 1610 era propietat dels monjos agustins, però al llarg de la dissetena centúria el temple romangué abandonat i es malmeté lentament.¹⁵⁴ El 29 de juny de 1763 Joan de Margarit de Negrell moria, efectivament a Codalet, i, per tant, era sebolit a Corbiac.¹⁵⁵

DOMÈNEC¹⁵⁶ DE MARGARIT DE NEGRELL (1687-1777), EL DARRER MARGARIT MARQUÈS D'AGUILAR

En aquest Margarit recau el dubtós honor d'haver estat el darrer del llinatge. En tot cas, sí que ha estat el Margarit més ancià, ja que els seus quasi noranta anys d'edat superen, de llarg, els assolits per l'avi Josep de Margarit de Biure (vuitanta-tres anys) o el rebesavi Leandre de Margarit de Gallart (vuitanta-dos).

La veta caritativa i de liberalitat també va mostrar-se en aquest tercer fill de Rafela de Negrell, i no únicament envers els seus vassalls. Un assentament de la liquidació dels comptes de la procuradoria de Jaume Massaguer de trenta-tres lliures indicava la compra de catorze

153. PARES [wwwb] [5]. Segons la citació d'aquest autor, el testament es trobaria als Archives Departamentales des Pirenées Orientales [= ADPO], 3E21/359, f. 447.

154. <http://fr.wikipedia.org/wiki/Chapelle_Notre-Dame_de_Corbiac>.

155. PARES [wwwb] [19].

156. En escriure el nom d'aquest Margarit, ens hem hagut de plantejar si ho fèiem com a "Domènec" o com a "Domingo". A tota la documentació figura Domingo, inclús en escrits en llengua catalana, però atès el fet de la castellanització de prenom, que ja hem superat en els casos de "Don Pedro" (Pere de Margarit Bertran), o "Don Leandro" (Leandre de Margarit de Gallart), entenem que el prenom s'ha de traduir. Vegeu MOREU [1991].

quarteres de mestall “de ordre de Don Domingo, per fer caritats...” (ja que pagava quasi cinquanta sous la quartera de mestall i cinquanta-sis la de forment, en uns anys de forta crisi de subsistències com era l'inici de la tercera dècada del segle XVIII). En un altre assentament, Domènec entregava cinquanta-sis lliures “en lo laserat [llatzaret] de la Jonquera...”, més tres dobles (setze lliures, setze sous) “en la casa del senyor rector de la Jonquera”. Altres assentaments, de mitjan gener de 1722, ens mostren les necessitats més ordinàries de “Don Domingo”: “dotze pams de enforros per una jupa” (1 lliura, 13 sous), la majordona (5 lliures, 12 sous), sabates (19 sous), cinc lliures de mantega (1 lliura, 5 sous), i 4 lliures, 4 sous, “del què sap D. Domingo...”.¹⁵⁷ El primer dia d'octubre de 1731 féu donació a favor del reverend Isidre Pejoan, prevere hebdomadari de l'església parroquial de Sant Martí de Llaneres, de totes les pensions degudes del censal de seixanta-cinc lliures sobre una casa a Castell d'Empordà, que prestava Maria Massies, esposa de Pere Pejoan, germà de l'eclesiàstic.¹⁵⁸ Era una manera diplomàtica de mantenir la bona relació amb el cap de l'església castellempordanesa, en un assumpte de deutes de difícil sortida, atès el poc recomanable que resultava en aquest cas una compulsa judicial de reclamació.

Senyor de Vallespinosa i de Castell d'Empordà i titular del comtat de Montagut

El 23 de març de 1719 (mes i mig després de la desaparició de la mare, la marquesa d'Aguilar), Domènec de Margarit de Negrell signà una concòrdia amb el seu germà, per la qual “a fin de contra todo motivo de cuestiones y demandas que pudieran suscitar-se entre los mismos a causa de la multiplicidad y diversidad de los testamentos y capítulos matrimoniales de sus antepasados, los cuales manifiestan contradicción, ya sea por las donaciones como por las substituciones...”,¹⁵⁹ donaven per bo i s'estaven a allò estipulat als capítols matrimonials dels pares (1675), segons els quals les herències Cruïlles i Biure-Margarit no podien recaure en un mateix hereu, i el primogènit (Joan, el germà gran) n'havia de triar una, passant l'altra al secundogènit (Domènec).¹⁶⁰ Semblava que estaven d'acord, tanmateix Joan no acabà de formalitzar la seva elecció, i d'un any per l'altre continuà detenint tant les

157. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 17, notari Francesc Castellar, 1709-1728, 345-352, f. 349v, 350v i 351.

158. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 18, notari Francesc Castellar, 1728-1729, f. 130v-131.

159. *Índex Margarit...*, núm. 684 i 685.

160. *Especulo...*, f. 249-250.

possessions Cruïlles com les Biure-Margarit sense donar opció al seu germà petit. És possible que aquesta actitud determinés un distanciament entre els dos germans: sabem que el 1723 Domènec no vivia a la mansió dels Margarit del carrer Espirà, sinó “cerca del call, en casa Abdon Roca, procurador”.¹⁶¹ Suposem que, davant d’aquesta situació, Domènec exigiria al seu germà un termini, i que aquest el fixà per quan prengués estat.

Això va esdevenir-se l’any 1732, quan, com veurem, Domènec es mullerà amb Geneviève de Casteràs, i als mateixos capítols matrimonials, Joan li va cedir el títol comtal de Montagut (que va ostentar ja fins al final), però encara trigaria uns anys a heretar alguna cosa més que un títol. Notem, això sí, que el 1734, amb motiu de l’arrendament de Castell d’Empordà, signen tots dos com a senyors del lloc (per igual, s’entenia...).¹⁶² Per fi, el 25 de gener de 1738 el seu germà efectuà una declaració judicial a través de la qual manifestava la seva elecció a favor de l’herència dels Cruïlles. A Domènec li quedava, doncs, l’herència Biure-Margarit. Per aconseguir que li passés igualment tots els drets relatius als litigis per a la recuperació dels béns a Catalunya, va haver d’esperar vint-i-un anys més, ja que no els hi cedí fins al 3 de juny de 1759.¹⁶³

El 5 de març de 1739, Domènec establí el notari Pere Ros com a regent de les escribanies de les baronies empordaneses. En aquest document, apareixia com a comte de Montagut, senyor i baró de Castell d’Empordà, Sant Feliu de la Garriga i Pelacalç, i “Domino [...] et propietario directo et alodiali notariorum et scribaniarum publicarum de districte dicti locarum et castrorum paenes regentem...”.¹⁶⁴ Entre 1741 i 1744, almenys tres propietaris de Castell d’Empordà capbrevaren a favor de Domènec, el procurador del qual, a més, efectuà un parell de vendes de senyoria directa. A principis de novembre de 1741, establí a Sant Feliu de la Garriga i l’any següent el veiem cobrar les pensions censals del Camp de Tarragona i l’abril de 1743 les del cens corresponent a l’establiment de mas Manselló, de Castell d’Empordà; a finals d’aquest any, nomenava procurador fiscal de la baronia el doctor Salvador Vert, de la Bisbal.¹⁶⁵ I a més, el 19 de maig de 1745, l’intendent general de

161. AHCB, *Patrimonial*, sèrie III, lligall 23.

162. AHG, *Castell d’Empordà*, núm. 51, notari Francesc Castellar, fill, 1733-1736, pàgina solta.

163. *Especulo...*, f. 543, i ACA, *Reial Audiència*, Plets civils, plet núm. 8.010.

164. AHG, *Castell d’Empordà*, núm. 62, notari Pere Ros, 1738-1741, f. 11-12.

165. AHG, *Castell d’Empordà*, núm. 37, notari Pere Ros, Llibre de comptes, 1738-1764, f. 30; *Especulo...*, f. 189-191, i AHG, *Castell d’Empordà*, núm. 63, notari Pere Ros, 1742-1743, f. 23-24 i 52-52v.

l'Exèrcit de Catalunya investia Domènec del feu de Vallespinosa “con su jurisdicción, réditos, derechos y pertenencias, que dicho senyor de Biure tiene por su magestad, y le espetaban por los varios títulos que menciona...”, amb la facultat d'edificar un molí fariner que hi havia (7 de setembre de 1750).¹⁶⁶ El juliol de 1748 nomenava ermità a Nostra Senyora de Gorga, i ho feia com a titular del senyoriu de Preixens; també signava concòrdia sobre la casa del carrer Mercaders de Barcelona, i el maig de 1755 signava autoritzant una venda de propietat a l'Hospital de Matafogassa (Aguilar), per raó de senyoria.¹⁶⁷ Són dades espigolades d'entre la documentació que proven suficientment la propietat i l'exercici de jurisdicció que Domènec mantenia en les possessions del patrimoni Biure-Margarit, tant a Castell d'Empordà com a Sant Feliu de la Garriga, Vallespinosa, Preixens, Aguilar, Tarragona o Barcelona.

Com ja hem deixat dit en l'anterior apartat, no entenem gaire bé el joc que es portaven ambdós germans. Si bé Domènec ostentava el títol de comte de Montagut, tenia cura en canvi de les rendes del patrimoni Biure-Margarit a Catalunya, i, d'altra banda, Joan ostentava el títol de marquès d'Aguilar, però la cura la posava en les rendes i administració del patrimoni Cruïlles, i efectivament el veiem exercint jurisdicció més d'un cop en els feus Cruïlles, o almenys això és el que ens menen a creure les dades i informacions que extraïem de la documentació. Això no obsta perquè no haguessin introduït certs retocs en aquest esquema, com van fer amb la primera concòrdia de 1719, quan Domènec cedí al seu germà la lleuda de Girona.¹⁶⁸ Deixem-ho, en tot cas, en el fet que entre els dos germans, ultra les diferències que hi pogués haver ocasionalment, van manegar-s'ho de comú acord i per causes que avui ens són difícils d'explicar més enllà de la pròpia manera de ser.

Delegat de la família

Les primeres gestions que Domènec va escometre en els negocis familiars van ser fetes com a procurador i representant o bé de la seva mare, la marquesa d'Aguilar, o bé del seu successor, el germà Joan.

166. *Index Margarit...*, núm. 570 i 572. No som capaços de donar una explicació a aquesta investidura, si no és el fet que els Margarit l'haguessin estat demanant des de la conclusió de la guerra de Successió.

167. *Index Margarit...*, núm. 499; *Notícia de tots los plets...*, f. 56; *Especulo...*, f. 633. L'heretat traspassada era el mas del Bisbe, “ab tots los capmasos a ella units y agregats”, i la venda l'havia feta el 12 de desembre anterior Josep Gener Aloy a favor de Joan Vilades, àlies Bisbe, pagès de Sant Martí de Correà.

168. *Index Margarit...*, núm. 508.

Un mes abans que Rafela de Negrell traspassés, Domènec, que li era procurador, va acudir a Mosset per tal d'aprovar un document que regularitzés la qüestió dels forns de pa de la localitat. Als Margarit, com a senyors de la vila mossetana, a més de la propietat de fargues i molins, els competien els drets de carnisseria, taverna i forn de pa, i, per tant, controlaven en exclusiva l'explotació d'aquests proveïments locals. El forn baronial es trobava al carrer de les Sabateres, prop del de Prada, i tots els mossetans estaven obligats a fer el pa allí i a pagar al senyor dotze lliures anuals, a més de transportar-hi la palla des dels graners del castell, obligacions aquestes que causaven grans inconvenients a la població, fins al punt que el forn del baró va quedar inoperatiu. La proposta senyorial va ser la d'habilitar un nou forn, de la Carola, que cedien a la població a través d'un establiment emfitèutic. Aquesta fórmula permeté rebaixar el pagament senyorial anual (ara cens) a dues lliures, tres sous, quatre diners (moneda de Perpinyà), i estipular un seguit de punts que, si bé protegien els interessos senyorials en exclusivitzar el seu ús només per als mossetans, també permetien a aquests vassalls llenyar en els boscos (només per al forn i sense causar danys mediambientals). La guinda va ser que, com a establiment emfitèutic que era, els mossetans havien d'aportar anualment set pollastres "grasses et bonnes". Domènec hi acudí, amb el notari Onofre Bordes, i el 4 de gener de 1719 se signava el nou l'establiment del forn.¹⁶⁹ El fet d'haver rebaixat les condicions d'ús del forn obeïa, sens dubte, a l'intent d'esquivar una conjuntura fraudulenta difícil de controlar i de tallar. Efectivament, a finals de 1737 el tema dels forns fraudulents provocaria una reacció senyorial que es trobaria amb un seriós conat de rebel·lió per part de la població mossetana.

El 1723, Domènec fou novament tramès per representar la família en un assumpte, aquest cop al sud, a la Conca de Barberà. Va suscitar-se (de fet, va rebrotar) una qüestió al voltant dels límits jurisdiccionals entre les baronies de Selmella i Vallespinosa. Al bell mig hi havia la partida de Comaverd, amb una sèrie de peces de terra que, fins aquell moment, mai no havien estat cultivades i, per tant, havien restat improductives. Tanmateix, de feia pocs anys, un nou masover les començà a conrear, i el delme del seu producte se'l disputaven els batlles de Selmella i de Vallespinosa.¹⁷⁰ De no haver estat pel fet que el baró de Selmella era Antoni d'Armengol d'Agulló, baró de Rocafort de Queralt, la qüestió hauria arribat directament als tribunals, però per tal de

169. PARES [2009]. També a *Galceran Matheu* [2010www].

170. Tot el procés que es va seguir (almenys, tot allò que dóna de si la documentació trobada en aquest respecte), consta a: GÜELL [2009a].

mantenir un bon veïnatge i conservar l'amistat secular amb els Armen-gol, el marquès d'Aguilar va creure oportú enviar-hi el seu germà amb plens poders per negociar. Domènec de Margarit es va desplaçar fins al castell de Rocafort de Queralt, invitat per Antoni d'Armengol d'Agulló, i hi van tenir un seguit de reunions a principis d'octubre de 1726, amb les que no van aclarir gaire cosa. Van contrastar els pèrits respectius i van fer-hi aixecar plànols, però ni les bones maneres ni la cartografia van servir per convèncer cap de les dues parts, de manera que, encara que civilitzadament, s'hagué d'acudir als tribunals.

L'enllaç amb els barons de Sornià

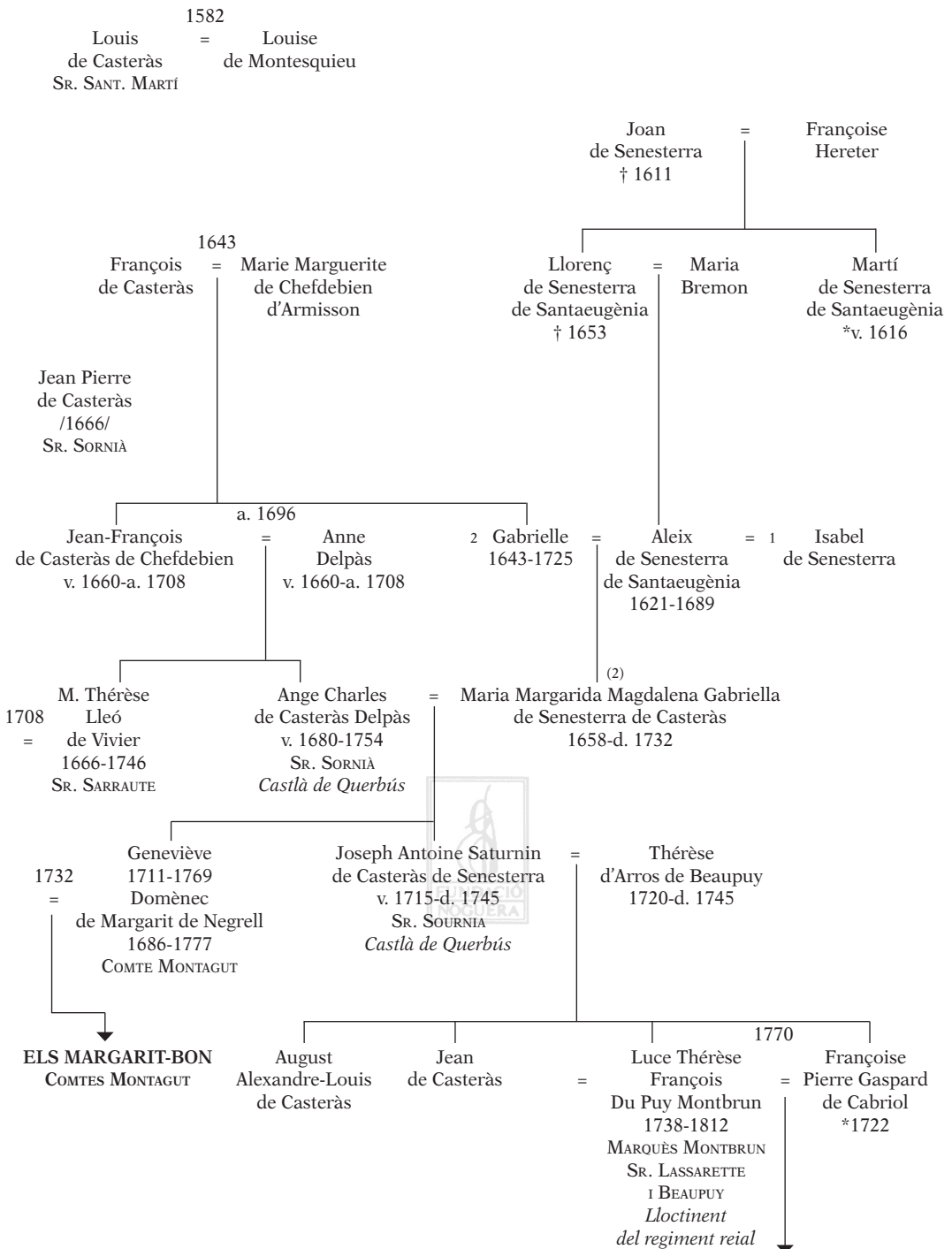
El 9 de desembre de 1732, Domènec de Margarit de Negrell signava capítols matrimonials amb la que seria la seva esposa, Geneviève de Casteràs de Senesterra, protocol·litzats per l'inefable Onofre Bordes.¹⁷¹ En ells, el seu germà Joan, li cedia (únicament) el títol de comte de Montagut, però Domènec ja apareix com a senyor de Castell d'Empordà "y otros lugares...", mal que domiciliat a Perpinyà. El marquès d'Aguilar li cedia igualment les quantitats satisfetes per definir els censals creats per als dots de les germanes Maria (comtessa de Sant Feliu) i Marianna (casada amb Josep de Millars), cosa que sembla indicar que en el seu dia no els va pagar ell....

La núvia era filla d'Ange Charles de Casteràs de Montesquieu Delpàs (v. 1680-1754), baró de Sornià i castlà de Querbús, i de Maria de Senesterra de Casteràs (1688-d. 1732). La baronia de Sornià, prop de Prada (al límit entre el Conflent i la Fenolleda) havia estat concedida el 1307 per Felip el Bell de França a Ramon de Canet; entre mitjan segle XIV i mitjan segle XV, passà als Perapertusa, i després als Montesquieu. Els Casteràs eren senyors de Sornià des de l'enllaç el 1582 entre Louis de Casteràs, senyor de Sant Martí, amb Louise de Montesquieu; el 1597 Enric IV els vengué el castell.¹⁷² Els Casteràs també eren castlans de l'imponent castell càtar de Querbús, erigit a més de sis-cents metres d'alçada a Cucunhan, prop de Maurí (Fenolleda). Casteràs posseïa extensos béns, no tan solament a Sornià, sinó també a Baliu i a Vilanova de la Ribera (Rosselló): cases, molins, jardins, vinyes, prats, oliveres, etcètera. Amb l'enllaç de la filla, Àngel Carles de Casteràs hipotecà tots aquests béns per crear un censal amb el qual dotar Geneviève amb quatre mil lliures.

No és aquesta una quantitat a la qual estiguessin acostumats últimament els Margarit, a l'hora de fixar el preu dels dots. Pensem que

171. *Especulo...*, f. 369, i *Index Margarit...*, núm. 489.

172. CAROL [2004] 11 i 20.

la germana Maria havia estat dotada amb deu mil lliures, i que Joan de Margarit de Biure havia disposat testamentàriament una quantitat triple per a la dotació de les filles. Els últims anys a la família havien entrat comtes (Montagut i Sant Feliu) i vescomtes (Durban), com per haver d'enllaçar ara que era econòmicament més potent amb un simple baró, castlà d'un castellot tronat al Llenguadoc, i que només podia aportar quatre mil lliures al dot de la filla. Tanmateix, el fet que la mansió dels Casteràs radiqués precisament a la plaça de la Bòria prop del carrer d'Espirà, ubicació on els Margarit tenien la seva magnífica mansió a Perpinyà, ens suggereix que aquell matrimoni va ser fàcil d'arranjar, i que, tal volta, podia tenir uns al·licients per als nuvis més enllà de qualsevol aspecte materialista.

Més plets

Aviat van començar per a Domènec de Margarit les tribulacions judicials generades en les seves possessions baronials catalanes, atades per un absentisme manifest. Dels primers dies de 1734 (cosa que remuntaria uns antecedents ja dins del 1733), és un procés judicial contra Joan Dou, sagristà hebdomadari de l'església de Sant Feliu de la Garriga, i Andreu Barceló, el domer. Aquesta baronia estava, de feia molt de temps, en l'ull de l'huracà de les agressives pretensions de Viladamat. Pensem que l'eclesiàstic, encarregat de recaptar els delmes dels vassalls, bo i reservant-se'n una petita part proporcional, sembla que arramblava amb una major part o amb tot, i quan els procuradors dels Margarit van fer-n'hi advertència, s'entaulà una agra disputa en la qual s'arribà fins i tot a posar en dubte la sobirania baronial dels Margarit sobre el terme. Els advocats de la família van reaccionar fulminant un procés en el qual deixaven ben clara la possessió baronial de Sant Feliu de la Garriga a favor de la família. Insistien sobretot en el fet que els Margarit "tant per sí com per medi de sos antecessors han sempre percebit universalment los fruits tocants y espectants al Domini útil de totes las terras [...] censos, agrests, lluïsmes, foriscapis y demés drets dominicals...", i que sempre hi havien exercit jurisdicció civil i criminal, alta i baixa, mer i mixt imperi.¹⁷³ Similar fou el cas d'Artesa de Segre, on els regidors li qüestionaven l'obligació de satisfer-li l'onze, i que van ser duts a tribunals per Domènec de Margarit el 27 d'agost de 1754.¹⁷⁴ També ho va ser la causa que va sostenir el 1755 contra el reverend Miquel Gispert, de la Bisbal, obtentor d'un benefici

173. ADG, *Processos moderns*, reg. 4.618.

174. *Notícia de tots los plets...*, f. 70, 191-191v.

i per tant porcioner de la dècima de Sant Feliu de la Garriga, el qual li qüestionava la possessió de la batllia de sac del terme, càrrec que es finançava amb l'anomenada *retrodècima* (o dècima del col·lector), de la qual es nodria indirectament l'obtentor Gispert. El 4 d'abril de 1758, Domènec obtenia sentència al seu favor.¹⁷⁵ En qüestió de drets senyorials, la dècada anterior a la seva mort també va tenir problemes amb la lleuda de Girona i amb l'arrendament de les baronies no empordaneses. El juny de 1763 arrendava la lleuda per tres anys i cent lliures anuals, i en el contracte ja advertia que el capítol gironí podia pertorbar el cobrament d'una tercera part dels fruits; quatre anys més tard, trobem plets i lligalls relatius a la causa que mantenia contra l'ajuntament de la ciutat perquè havia suspès el pagament de la lleuda de peix que havia estat percebent fins aquell any.¹⁷⁶ El 5 de setembre de 1768 interposava causa judicial contra Joan Morlans, pagès de Berga, pel pagament de l'arrendament contractat el 1759 de les rendes de Preixens, Vallespinosa, Vallverd i Aguilar; fou per quatre anys, a raó de 3.300 lliures anuals que sembla que no va acabar de percebre del tot.¹⁷⁷

Domènec, igual que havia fet abans el seu germà Joan i abans que ell, la mare Rafela, bàsicament es limità a prosseguir les causes incoades amb anterioritat, per bé que s'adverteix en aquest Margarit una inclinació pragmàtica la resolució definitiva, en una clara política judicial d'anar tancant temes i liquidant assumptes secularment sostinguts. El 1743 liquidava una causa contra la universitat de Seròs (que havia iniciat el seu pare el 1696), en reclamació de pensions impagades corresponents a dos censals de mil lliures i de mil tres-centes lliures, respectivament, i ho feia venent-los al duc de Cardona.¹⁷⁸ El 5 de juliol de 1750 concordà una causa contra Agustí Josep Punyet, per un censal de cent lliures, que el 1703 havia iniciat la seva mare; el juliol de 1748 concordava amb els successors dels Santacana, tancant l'assumpte de la venda forçada de 1652 de la mansió del carrer dels Mercaders de Barcelona, i el 17 de març de 1751 ho havia fet amb els Sicart, per dos censals de tres-centes seixanta i tres-centes lliures.¹⁷⁹ El 8 de maig de 1750 una altra concòrdia posava fi al deute acumulat per les pen-

175. ADG, *Processos moderns*, Llibre de Francesc Lagrifa, reg. 4.327, f. 446.

176. *Índex Margarit...*, núm. 511 i 514.

177. *Índex Margarit...*, núm. 536.

178. *Notícia de tots los plets...*, f. 32v.

179. *Notícia de tots los plets...*, f. 30v, 56 i 31v-32. L'any anterior, 1749, els Sicart ja li havien lluit un censal de quatre-centes lliures, causa principal d'un procés el començament del qual datava de 1695. Domènec els havia posat plet el 22 de gener anterior (*Índex Margarit...*, núm. 553).

sions impagades d'un censal de cent lliures del qual era responsable la universitat de Rocallaura, acord que ens imaginem que rebaixaria el deute, i que féu possible que a principis de 1751 poguessin lluir el censal i pagar part de les pensions.¹⁸⁰ El 30 de juny de 1759, el seu gendre i procurador Pierre François Ignace de Bon signava concòrdia i cedia els drets que pogué tenir la família sobre les baronies de Montsonís i Foradada a Carles de Rocabruna de Pons,¹⁸¹ tancant així el procés llarguíssim que el bel·licós Rafel Joan de Biure, el seu besavi, havia iniciat el 1628.

Mereixen esment a banda, per la curiositat dels casos, alguns altres processos. Si allò que hi havia en litigi s'ho valia, Domènec no s'estava d'encetar judicialment el que calgués, i llavors els antecedents del cas podien ser tan llunyans i les possibilitats de guanyar tan remotes com es vulgui. Així, el 1744 va reinstaurar la causa contra el capítol de Girona i els regidors de Torroella de Montgrí vindicant l'antiga herència de la baronia de Sant Jordi Desvalls i devesa torroellenca.¹⁸² El litigi s'havia iniciat més de cent seixanta anys abans, per tal d'accedir a l'esmentada baronia empordanesa dels Biure, de la qual se n'adjudicava drets el primer marit de Jerònima de Vilanova, l'àvia materna de l'avi patern de Domènec. Estem parlant de cinc generacions! Malauradament, ja hem tingut ocasió d'explicar que aquesta baronia havia passat per massa mans al llarg de la primera meitat del segle XVII,¹⁸³ i dubtem que els Margarit se'n sortissin. El 20 de setembre de 1750 introduí causa a la Reial Audiència contra Jeroni d'Olzina i M. Teresa Sastre, com a possessors d'unes cases a Barcelona, i també contra Ignasi Zayadella i M. Teresa Crosas, com a possessors d'una torre a Belcaire. Tenien en comú que els seus avantpassats havien avalat el censal de dues mil lliures pel qual Guiomar de Biure ja havia iniciat causa de reclamació de trenta-nou pensions impagades, el 14 d'abril de 1614. Malgrat sentències a favor i decrets d'execució expedit, la causa va prosseguir declarant-se insolvent la part contrària, cosa que obrí la porta a la persecució judicial dels seus avaladors. Aquesta causa estava barrejada amb una altra que interposà Rafel Joan de Biure d'acord amb la

180. *Notícia de tots los plets...*, f. 30.

181. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 23, notari Pere Ros, 1759-1760, p. 172-174. El següent 28 de maig ratificava la concòrdia Joana Hipòlita Rosa, com a marquesa d'Aguilar, i efectuaven plegats un "acte de promesa" envers dit Rocabruna. Íd., núm. 37, notari Pere Ros, Llibre de comptes, 1738-1764, f. 13.

182. *Notícia de tots los plets...*, f. 50v. Potser per causa d'aquest litigi el capítol gironí li feia la guitza amb el cobrament de la lleuda del peix.

183. NEGRE [1980] [15a].

disputa per la successió de la baronia de Sant Mori la segona dècada del segle XVII, i que llavors Domènec, el seu besnét, podia reinstaurar.¹⁸⁴ Aquell mateix any de 1750, Domènec també introduí causa contra el canonge de Tarragona Fructuós Llorenç, al pare del qual, el 30 de maig de 1703, ja se li van reclamar quaranta-sis pensions impagades d'un censal de 483 lliures;¹⁸⁵ a mitjan segle XVIII, devien ser norantatres les pensions vençudes, i el deute acumulat, d'unes 2.250 lliures. El 7 d'agost de 1751 interposava causa judicial contra Josep López de Mir, per la vindicació de les cases Llabiana i Roja, de Torroella de Montgrí,¹⁸⁶ no ens imaginem pas amb quina base legal, ja que, com ja s'ha exposat en el capítol corresponent, aquestes dues mansions van ser formalment alienades davant de diversos notaris pel seu pare i oncle a finals de l'anterior centúria.

Amb tot, i com solia ser, la majoria de les accions judicials responien a la reclamació de pensions censals vençudes i impagades. Vegem-ho al quadre:

LITIGIS QUE VA MANTENIR DOMÈNEC DE MARGARIT DE NEGRELL EN RECLAMACIÓ
DE PENSIONS CENSALS IMPAGADES

<i>Data</i>	<i>Oponent judicial</i>	<i>(Pensions vençudes) i censal</i>	<i>Deute</i>	<i>Observacions</i>
21-02-1738	Regidors i alguns particulars de Preixens	500 ll.	2.205 ll.	
Abans de 1743	Universitat de Seròs	2.300 ll.	? [5.060 ll.]	El 1743 el duc de Cardona comprà el deute censal
08-05-1750	Universitat de Rocallaura	100 ll.	? [220 ll.]	Concordat i lluït el 1751
1750	Fructuós Llorenç, canonge de Tarragona	[93] 483 ll.	[2.250 ll.]	
Abans de 1751	Confraria de preveres de Tarragona	(39) 300 ll.	[585 ll.]	Lluït el 1751
22-01-1751	Ramon de Sicart i Manuel de Sicart, fill	660 ll.	? [1.452 ll.]	Concordat el següent 17 de març

184. *Notícia de tots los plets...*, f. 28-28v i 49.

185. *Notícia de tots los plets...*, f. 27.

186. *Notícia de tots los plets...*, f. 66.

<i>Data</i>	<i>Oponent judicial</i>	<i>(Pensions vençudes) i censal</i>	<i>Deute</i>	<i>Observacions</i>
1752	Universitat de Maldà	?	?	
Abans de 08-06-1754	Universitat de la Secuita	245 ll.	? [539 ll.]	
Abans de 1754	Convent de Santa Clara, de Tarragona	(10) 100 ll.	[50 ll.]	
1754	Josep Voltor i Mariàngela	98 ll.	? [215 ll. 12 s.]	
1754	Pere Bosch, pagès de Mas Oliver	?	115 ll.	Finí el 1756, amb un pagament
1754	Universitat de Juneda	(39) 1.200 ll.	[2.340 ll.]	
1754	Francesc Valls Torras, de Cervera	(39) 250 ll.	[58 ll. 10 s.]	
Total		6.236 ll.	7.603 ll. 10 s. [15.090 ll. 2 s.]	

Font: elaboració pròpia a partir de *Notícia de tots los plets...*, f. 55 (Preixens), 32v (Seròs), 30 (Rocallaura), 27 (Llorenç), 40-40v (Preveres de Tarragona), 38 i 145 (Santa Clara), 145v (Voltor), 34-34v (Bosch), 35 (Juneda); *Index Margarit...*, núm. 553 (Sicart); ACA, *Reial Audiència*, Plets civils, plet núm. 8.242 (Maldà); AHCB, *Patrimonial*, III, llig. 32 (la Secuita).

* La data correspon o bé al temps en què era vigent la causa judicial, o bé a la seva interposició o prossecució. Quan va en cursiva, és reinstauració.

** Les xifres entre claudàtors són valoracions calculades a partir de l'altra xifra censal. El total ideal del deute censal (entre claudàtors i en cursiva) l'hem extret considerant que els deutes acumulats dels quals no tenim xifra acumulaven un nombre de pensions impagades x. Aquesta x correspondria a la mitjana de les pensions impagades que sí que ens consten: quaranta-quatre, i la xifra així especulada la posem en cursiva.

Ens hauria agradat contrastar el valor dels censals en propietat amb el valor dels censals que foren objecte de procés judicial per impagament de quotes (6.236 ll.). Observem que el deute total acumulat d'aquests censals objecte de procés judicial per impagament (dels quals coneixem la xifra del deute) ja era superior al del valor en propietat. Si especulem una xifra amb els deutes acumulats dels quals no tenim dada, podríem afirmar que Domènec de Margarit batallà als tribunals per una suma prou considerable: més de 15.000 lliures.

Reestructuració financera

L'esperit que empenyí Domènec de Margarit a simplificar l'estol de processos judicials oberts per la família el va aplicar igualment a

les finances. També per herència, li havien revertit multitud de censals considerablement elevats, alguns venuts per la seva mare, d'altres, seculars, però que en tot cas constituïen una despesa financera dispersa i, per tant, difícil de cobrir.

El 26 de setembre de 1748, es decidí a executar una reestructuració financera. Creà i vengué un censal de deu mil lliures al rector i comunitat de preveres de Sant Miquel Arcàngel de Barcelona, per tal de disposar de capital i lluir diversos censals dispersos: el de mil lliures que el 1613 vengué Agnès de Biure a favor de Jerònima de Pons en virtut d'una concòrdia que va permetre a la primera accedir al patrimoni dels Cardona-Rocabertí;¹⁸⁷ el de tres mil lliures creat per Beatriu de Biure el 4 d'agost de 1638 per capitalitzar el dot de la seva filla Agnès, que es maridava amb el comte de Vallfogona;¹⁸⁸ els dos que sumaven cinc mil lliures que la seva mare Rafela va vendre al capítol de Barcelona (pel dot de la filla Maria que es casava amb el comte de Sant Feliu), i mil lliures més per cobrir les pensions vençudes i prorrates de tots els anteriors. El 30 d'abril de 1749, Domènec va reduir en mil lliures aquest colossal censal de deu mil lliures; el 3 de febrer de 1751, en dues mil lliures, i fins al 1757 anà retornant cinc-centes lliures semestralment, i dues mil el 1758, fins a lluir-lo del tot abans de deu anys.¹⁸⁹ L'últim dia de setembre de 1755 havia pagat les 2.652 lliures, 12 sous, 6 diners d'un censal que s'havia encarregat en comprar el mas de la Garriga, dit també Cabestany (als termes de Canet, Cabestany, Sant Nazari i Vilarnau) a Pere Marquès, serraller de Perpinyà. Els creditors censalistes, Josep Cussana, prevere, i Joan Cussana, notari de Barcelona (successors de Fèlix Cussana, qui comprà el censal l'1 de juny de 1746), n'hi feren època i definició en aquesta data. El 13 de gener de 1758, satisfé igualment 675 lliures en compliment de les 775 de dos censals creats el 15 de juliol de 1458 per Romana i Joan d'Espés i venuts a Martí Joan d'Orís, sobre la baronia preixenaire, i els censals de 3.285 i 1.714 lliures que la seva mare va vendre el 26 de juny de 1702 a la Casa de la Caritat i als Aniversaris Comuns depenents del Capítol de Barcelona, respectivament.¹⁹⁰

El bon moment econòmic que evidenciava el fruïa no solament gràcies als ingressos que percebia de les seves rendes senyorials, sinó per un fet familiar. El 1754 la seva filla hereva Joana Hipòlita Rosa es maridava amb Pierre François Ignace de Bon de Pujol, d'una de

187. I que va lluir el 8 de setembre de 1749. *Especulo...*, f. 487-488.

188. Lluit el 12 de desembre de 1749. *Especulo...*, f. 488-489.

189. *Especulo...*, f. 321-322 i 487.

190. *Especulo...*, f. 495-496, 498, 489-491 i 493.

les principals famílies nobles de Montpeller, plena de militars i d'intel·lectuals. Als capítols matrimonials que es van signar el 26 de març de 1755, Domènec i la seva esposa Geneviève cediren tots els seus béns als esposos resevant-se l'usdefruit, com era costum a la família Margarit. També es comprometien a mantenir la jove parella, fills i domèstics, pagant-los una pensió de tres mil lliures anuals. Bon, per la seva banda, li va entregar de forma immediata vuitanta mil lliures perquè pogués dotar la filla petita Maria Anna (la qual, efectivament, el 10 de juny següent es maridava amb Josep d'Oms de Tord de Calbó, futur marquès d'Oms).¹⁹¹ Amb aquest acord amb els Bon, Domènec de Margarit s'estalviava una despesa de líquid dinerari que l'hauria hipotecat molts anys, anul·lant, congelant o ajornant indefinidament la majoria d'inversions que tenia previstes. Vuitanta mil lliures donen per a molt, encara que siguin perpinyaneses, ja que al canvi calculem que la xifra se n'aniria a les molt respectables 48.000 lliures catalanes.

A més d'això, Domènec sabé invertir bé el seu capital, i no dubtà a modernitzar les infraestructures de les explotacions agrícoles per tal de fer-les més rendibles. El 18 de desembre de 1751, pagava 250 lliures (de fet, el mestre de cases Josep Thomàs n'hi féu àpoca) per la construcció de part de les botigues per recollir grans al castell de Preixens.¹⁹² En relació amb aquest feu, el tercer dia de 1754 féu prendre inventari de l'ermita de Nostra Senyora de Gorga.¹⁹³

Quant als arrendaments, inicià una política d'aglutinació de drets i baronies per tal d'estalviar en els tràmits i gestions d'arrendar per separat. El 1759 arrendà l'explotació agrícola de Preixens, Vallespinosa i Vallverd, a Josep Iglésies, de Sant Martí Sesgueioles, i interposava una relació extrajudicial on denunciava que havia incomplert les condicions de l'anterior arrendament en no arranjar els edificis, ni plantar els 1.150 ceps estipulats.¹⁹⁴ Aquell 1759, una setmana abans del primer de juny, arrendà per quatre anys les rendes de Preixens, Vallespinosa, Vallverd, Aguilar "y demás anexos", per 13.200 lliures (3.300 lliures anuals).¹⁹⁵ El juny de 1763 arrendava la lleuda de Girona per tres anys i cent lliures anuals, a Josep Dot, negociant; Francesc Rovireta, adroguer, i Antoni Pasqual, seraller de la Bisbal, malgrat la pugna que hem vist que mantenia amb el capítol de Girona.¹⁹⁶ De fet, al llarg de la segona meitat d'aquesta centúria, els Margarit contractaren cada quatre anys

191. PARES [wwwb] [4].

192. AHCB, *Patrimonial*, sèrie III, llig. 8., últim doc.

193. *Especulo...*, f. 651.

194. AHCB, *Patrimonial*, sèrie III, lligall 20-A.

195. *Index Margarit...*, núm. 536.

196. *Index Margarit...*, núm. 511 i 514.

les rendes expressades, fixant cada cop un preu superior, d'acord amb la millora de les heretats i la situació inflacionista.

Totes aquestes dades ens confirmen que Domènec de Margarit, o els seus advocats i procuradors en el seu lloc, vetllava i tenia prou cura de mantenir engreixada i a ple rendiment la maquinària d'un enorme patrimoni compost que li proporcionava crescuts rèdits i que li va permetre ser considerada, la seva, la segona fortuna del Rosselló.

El final del llinatge

La seva esposa Geneviève va traspasar el 15 de juny de 1769, a Codalet estant, on els Margarit tenien una mansió. Domènec la va seguir vuit anys més tard, el 23 de desembre de 1777, a Perpinyà estant, per bé que també va ser enterrat a Codalet.¹⁹⁷ Del matrimoni, van néixer solament dues filles, Joana Hipòlita Rosa i Maria Anna. La primera nasqué a Perpinyà el 30 d'agost de 1733 i fou batejada dos dies més tard a l'església parroquial de Sant Joan Baptista. Era la gran i per tant l'hereva de tot el patrimoni dels seus pares. El 23 de setembre de 1754 es maridà, a la mateixa església, amb Pierre François Ignace de Bon de Pujol, secundogènit del marquès de Saint Hilaire, amb qui arribà a infantar nou cops. Maria Anna Àngela degué néixer vers el 10 d'octubre de 1734, també a Perpinyà, ja que el següent dia 13 es batejava a l'església parroquial.¹⁹⁸

Es casà tan solament uns mesos després que la seva germana, el 10 de juny de 1755, però ho féu amb un dels homes més rics del Rosselló (si no el més ric), Josep d'Oms de Tord.¹⁹⁹ Ja hem vist com, als capítols matrimonials de la germana gran, s'estipulava que Bon havia d'aportar vuitanta-mil lliures per al dot de la germana petita. Va ser, sens dubte, el més esplèndid dot que mai no aportà una Margarit. Oms era fill del baró Francesc Xavier d'Oms de Foix-Bearn i de Maria de Tord,²⁰⁰ i posseïa els títols de comte de Formiguera, baró de Tres-serra, senyor de Tellet, Oms, la Bastida, Bula d'Amunt, Sureda, Bages, el Soler d'Avall, Santa Eugènia, les Fonts i la Palma de Llenguadoc; el 1767 Lluís XIV el féu marquès d'Oms. La seva trajectòria per entre

197. LAZERME [1975-1977] II, 320.

198. LAZERME [1975-1977] II, 320.

199. SALES [1986] 38-39.

200. Si no ens errem, aquesta Maria ha de ser la filla de Francesc de Tord Pi († 1713) i Teresa Calbó de Bassedes, filla aquesta de Josep Calbó de Gualbes i Maria de Bassedes Moner (dels Bassedes de Figueres), i, per tant, neboda dels cònjuges Francesc de Calbó i Maria de Margarit de Biure (germana petita de Josep de Margarit, el primer marquès d'Aguilar).

el turbulent episodi de la Revolució Francesa serà molt similar al que patí el seu concunyat Bon. El 1790 fou elegit membre del directori dels Pirineus Orientals, però en dimití l'any següent, i el 1793 hagué de fugir amb la família per evitar ser detingut. Passà a Barcelona, on morí el 1807, mentre la República Francesa li nacionalitzava tots els béns i propietats. Biològicament, la unió entre Oms i Maria Anna de Margarit no va resultar gaire fructífera, ja que només van infantar un baró, Domènec d'Oms de Margarit, que va premorir el seu pare, i la descendència del qual s'extingiria amb els seus fills, Elionor, marquès d'Oms († 1809) i Enriqueta († 1866).²⁰¹

L'excepcional ancianitat a la qual arribà Domènec de Margarit va comportar la desgràcia de veure premorir els seus éssers més estimats: la filla M. Anna morí només tres anys després d'haver-se casat, el 1758. La va seguir l'esposa Geneviève de Casteràs, el 1769, i tres anys més tard la filla gran Joana Hipòlita Rosa, el 1772. Volem creure que els seus darrers anys visqué consolat amb els sis néts supervivents del matrimoni de la seva filla gran que vivien amb ell a la mansió del carrer d'Espirà.

EL POTENCIAL ECONÒMIC DELS MARGARIT A MITJAN SEGLE XVIII

Hem vist créixer l'economia dels Margarit en una evolució, més o menys, alcista i a batzegades amb les noves adquisicions baronials i/o els vaivens de la política. Hom podria pensar que el punt culminant el va assolir Josep de Margarit durant la guerra dels Segadors, amb un munt de rendes i títols usurpats, i certament, va arribar a un zenit difícil d'igualar. Tanmateix la recuperació del Principat per part de Felip IV li va fer perdre tot allò que Lluís XIV li havia concedit. Amb l'entronització del règim borbònic profrancès, els Margarit veieren retornats tots els béns i la plena jurisdicció de les seves baronies, i, com hem pogut veure, a més d'adquirir el comtat de Montagut (baronies de Castellfolli i Mosset), van iniciar una sensata política d'administració del patrimoni, a través de competents procuradors, que van reestructurar percepcions, reposar infraestructures, actualitzar rendes, protegir-les de depredacions judicials, etcètera; en definitiva, van posar al dia una maquinària que, degudament engreixada, era capaç de proporcionar molts diners. Al capítol relatiu a Josep de Margarit, hem fet una exposició exhaustiva, fins on ens han permès les fonts documentals, dels ingressos que podia arribar a percebre. Ara que ens trobem al final

201. FLUVIA [1977b] 751.

del llinatge, toca fer-ne una altra per constatar l'evolució econòmica dels Margarit.

Els últims anys de la dissetena centúria, Joan de Margarit de Biure va mostrar-se partidari de l'opció pragmàtica de procurar aglutinar arrendaments, encabint en un mateix contracte tot el conjunt patrimonial Biure a la Conca de Barberà. Ben entrat el segle XVIII, el seu fill Domènec donà continuïtat a aquesta estratègia rendista, afegint les possessions Biure a l'Urgell i Solsonès, i a més féu el mateix amb el patrimoni Gallart a l'Alt Empordà.

Conca de Barberà i Urgell

Al contracte d'arrendament per quatre anys del 2 de maig de 1698 (1698-1702) hi entraven "castell, delmes, censos y demás drets..." de les baronies i castlanies de Vallespinosa, Vallverd, Pontils i Santa Perpètua de Gaià, pel preu de 2.430 lliures (607 anuals). L'arrendatari, Miquel Borràs, pagès del Pla, havia de dur un llevador dels censals, conrear vinya i avellaners i assumir la despesa notarial del contracte. El contracte de 1714-1719, ja era per 3.500 lliures, o sigui set-centes anuals.²⁰² Ben entrat el segle XVIII, els Margarit arrendaren el patrimoni per paquets més o menys aleatoris, probablement basats en les facilitats que podria tenir el seu apoderat en la tramitació del contracte o tal volta facilitats per les negociacions del preu i les condicions de l'arrendament. En tot cas, s'hi veu un intent d'arrendar en un sol contracte el màxim de patrimoni dispers possible. Com fos, l'arrendament de 1720-1723²⁰³ incloïa els delmes, herbes, molí, censos i altres de Preixens, Vallespinosa, Vallverd, torre de Biure, carlanies de Pontils i Santa Perpètua i onzè d'Artesa de Segre. Això sí, era per 4.350 lliures (1.450 lliures anuals), un preu, a primera vista, sensiblement superior al que els Margarit percebien de les seves heretats empordaneses. Aquesta tendència a reunir en un sol contracte el màxim de drets i possessions assolirà les màximes cotes amb els Bon. El 1763, encara vivint l'últim Margarit agnat, Domènec, ja li feia de procurador i seguramet li portava la gestió el seu gendre Pierre François Ignace de Bon de Pujol, i fins al 1791, van arrendar ininterrompudament cada cinc anys les baronies de Preixens, Aguilar

202. AHCB, *Patrimonial*, sèrie III, lligall 20-A, i *Especulo...*, f. 61-64. Es fa difícil fer un seguiment dels arrendaments d'aquestes possessions a la Conca de Barberà. Als llibres notariais del segle XVII de Tarragona, ja treballats, s'hi ha trobat ben poca cosa sobre el particular, i els corresponents a les notaries de Montblanc i de la Conca de Barberà, en general, no ens han arribat ni en la quantitat ni en la diversitat que hauria estat desitjable.

203. *Especulo...*, f. 65-66.

i Vallespinosa (amb Vallverd, Pontils i Santa Perpètua de Gaià), al principi per 12.800 lliures (2.560 a l'any), i ja a mitjan última dècada del segle, per 22.000 (4.400), de manera que, si s'haguessin proposat estalviar fins al darrer sou tot allò guanyat per rendes durant el període 1763-1795, haurien sumat quasi 140.000 lliures.²⁰⁴

ARRENDAMENTS PATRIMONIALS DELS MARGARIT-BON (S. XVIII)

<i>Dates del contracte</i>	<i>Anys</i>	<i>Preu del contracte [en lliures]</i>	<i>Preu per any [en lliures]</i>	<i>Baronies arrendades</i>
1698/1702	4	2.430	607	Vallespinosa + Vallverd
1714/1719	5	3.500	700	Vallespinosa + Vallverd
1720/1723	3	4.350	1.450	Preixens + Vallespinosa + Vallverd + Biure + Artesa
1755/1759	4	7.600	1.900	Preixens + Vallespinosa + Vallverd + Aguilar
1759/1763	4	13.200	3.300	Preixens + Vallespinosa + Vallverd + Aguilar
1763/1767	4	12.800	3.200	Preixens + Vallespinosa + Vallverd + Aguilar
1767/1771	4	14.200	3.550	Preixens + Vallespinosa + Vallverd + Aguilar
1771/1775	4	16.000	4.000	Preixens + Vallespinosa + Vallverd + Aguilar
1775/1779	4	17.600	4.400	Preixens + Vallespinosa + Vallverd + Aguilar
1779/1783	4	17.600	4.400	Preixens + Vallespinosa + Vallverd + Aguilar
1783/1787	4	19.200	4.800	Preixens + Vallespinosa + Vallverd + Aguilar
1787/1791	4	20.000	5.000	Preixens + Vallespinosa + Vallverd + Aguilar
1791/1795	4	22.000	5.500	Preixens + Vallespinosa + Aguilar
Totals i mitjanes...		170.480	3.292	

Font: elaboració pròpia a partir d'AHCB, *Patrimoni*, sèrie III, llig. 20-A; *Especulo...*, f. 65-66, i *Índex Margarit...*, núm. 536 (contracte de 1759/1763).

Castell d'Empordà

Els contractes d'arrendament del tercer quart del segle XVIII són els que contribuiran a indicar-nos el potencial econòmic dels Margarit. Solien entrar en el contracte tots els delmes (del pa, del vi, la llana, el lli, carnalatge, venda d'aiguarent), censos, tasques, terços dels masos, moltes, etcètera, més la meitat dels foriscapis. L'arrendament de 1757-1762 fou per 625 lliures anuals; el de 1762-1767, per 750, i el de 1772-1776, per 950.²⁰⁵ El de Pelacalç (juntament amb la meitat del

204. AHCB, *Patrimoni*, sèrie III, lligall 20-A.

205. AHG, *Castell d'Empodà*, núm. 22, notari Pere Ros, 1756-1757, f. 116-119; núm. 23, notari Pere Ros, 1759-1760, f. 204v-206v, i núm. 70, notari Pere Ros, 1770-1771, f. 94-98.

delme de Montiró) va ser, en el contracte d'arrendament de 1745-1749, de 210 lliures l'any.²⁰⁶

ARRENDAMENTS DEL PATRIMONI DE CASTELL D'EMPORDÀ (M. S. XVIII)

<i>Dates del contracte</i>	<i>Anys</i>	<i>Preu del contracte [en lliures]</i>	<i>Preu per any [en lliures]</i>	<i>Baronies i drets arrendats</i>
1742-1747	5	2.800	560	Castell d'Empordà
1747-1752	5	3.000	600	Castell d'Empordà
1752-1757	5	250	50	El molí fariner de Castell d'Empordà
1757-1762	5	3.125	625	Castell d'Empordà
1762-1767	5	3.850	750	Castell d'Empordà
1767-1772	5	[3.850]	[750]	Castell d'Empordà
1772-1776	4	3.850	950	Castell d'Empordà
Totals i mitjanes...		16.875 [20.725]	589 [612]	

Font: elaboració pròpia a partir d'AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 63, notari Pere Ros, 1742-1743, f. 53-54; núm. 65, notari Pere Ros, 1747-1748, f. 77-78v; núm. 20, notari Pere Ros, 1751-1752, f. 122v-123v; núm. 22, notari Pere Ros, 1756-1757, f. 116-119; núm. 23, notari Pere Ros, 1759-1760, f. 204-206v; i núm. 70, notari Pere Ros, 1770-1771, f. 94-98.

* Els totals i mitjanes entre claudàtors corresponen a la xifra especulada, si consideréssim que el contracte d'arrendament de 1767/1776 va ser pel mateix preu anual de 750 lliures.

Alt Empordà

El 28 de març de 1738 i el 31 de maig de 1746, Domènec de Margarit va arrendar per cinc anys l'explotació agrícola del terme de Sant Feliu. El 13 de maig de 1740, n'havia arrendat el delme, també per cinc anys, en una operació que havia inclòs igualment Palau Borrell, Viladamat, Pelacalç, Montiró, Cinclaus, Empúries i el port de l'Escala, i per un preu de 3.750 lliures. L'arrendament de 1749-1753 va ser per nou-cents lliures sempre que no s'hi cultivés arròs, altrament, havia de ser per 1.010 lliures. El 1753, Domènec de Margarit arrendà d'una banda els delmes de Sant Feliu de la Garriga, Viladamat, Palau Borrell, l'Escala, Empúries, Cinclaus, Montiró i Pelacalç (24 d'abril), i d'una altra, el mas conegut com Castell de Sant Feliu (13 de juny), ambdós contractes a les mateixes persones; els delmes els fixà en 4.400 lliures (1.160 lliures anuals), i el contracte de masoveria era, com sempre, al terç i per cinc anys.²⁰⁷ Els delmes dels contractes de 1757 i 1761 van

206. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 64, notari Pere Ros, 1744-1746, f. 54-56.

207. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 62, notari Pere Ros, 1738-1741, f. 36v-38; núm. 66, notari Pere Ros, 1749-1750, f. 96v-99 i núm. 21, notari Pere Ros, 1753-1754, f. 68-72 i 86v-88v.

ser per 1.020 lliures i 1.400 lliures anuals, respectivament (reservant-se el delme del peix de l'Escala, però incloent-hi la botiga); l'arrendament de 1763 va ser per 1.325 lliures anuals.²⁰⁸

ARRENDAMENTS DEL PATRIMONI DE SANT FELIU DE LA GARRIGA
(M. S. XVIII)

<i>Dates del contracte</i>	<i>Anys</i>	<i>Preu del contracte [en lliures]</i>	<i>Preu per any [en lliures]</i>	<i>Baronies i drets arrendats</i>
1740/1745	5	3.750	750	Sant Feliu de la Garriga + Palau Borrell + Viladamat + Pelacalç + Montiró + Cinclaus + Empúries + l'Escala
1745/1749	4	[3.000]	[750]	Sant Feliu de la Garriga + Palau Borrell + Viladamat + Pelacalç + Montiró + Cinclaus + Empúries + l'Escala
1749/1753	4	2.800	900	Sant Feliu de la Garriga + Palau Borrell + Viladamat + Pelacalç + Montiró + Cinclaus + Empúries + l'Escala
1753/1757	4	4.400	1.160	Sant Feliu de la Garriga + Palau Borrell + Viladamat + Pelacalç + Montiró + Cinclaus + Empúries + l'Escala
1757/1761	4	4.080	1.020	Sant Feliu de la Garriga + Palau Borrell + Viladamat + Pelacalç + Montiró + Cinclaus + Empúries + l'Escala
1761/1765	4	5.600	1.400	Sant Feliu de la Garriga + Palau Borrell + Viladamat + Pelacalç + Montiró + Cinclaus + Empúries + l'Escala
1765/1769	4	5.300	1.325	Sant Feliu de la Garriga + Palau Borrell + Viladamat + Pelacalç + Montiró + Cinclaus + Empúries + l'Escala
Totals i mitjanes...		25.930 [28.930]	1.092,5 [1.043,5]	

Font: elaboració pròpia a partir d'AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 62, notari Pere Ros, 1738-1741, f. 36v-38; núm. 66, notari Pere Ros, 1749-1750, f. 96v-99; núm. 21, notari Pere Ros, 1753-1754, f. 68-72; núm. 22, notari Pere Ros, 1756-1757, f. 120-123v; núm. 23, 1759-1760, f. 168-171v; núm. 27, 1765-1766, f. 78-80.

* Els totals i mitjanes entre claudàtors corresponen a la xifra especulada, si consideréssim que el contracte d'arrendament de 1745/1749 va ser pel mateix preu anual de 750 lliures.

Les rendes i baronies que els Margarit percebien no s'acabaven a la Conca de Barberà i a l'Alt Empordà. Queden encara per veure Castell d'Empordà, Amer, Ruïlles, Tarragona i el comtat de Montagut.

²⁰⁸ AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 22, notari Pere Ros, 1756-1757, f. 120-123v; núm. 23, 1759-1760, f. 168-171v, i núm. 27, 1765-1766, f. 78-80.

Amer

A Amer, els Margarit eren senyors útils de la notaria i de la batllia de sac, i a més hi tenien terres. Els rèdits d'aquests béns i drets a partir de la segona meitat de la divuitena centúria són els que exposem en el quadre. El contracte de la notaria de 1744 era prorrogable sense necessitat d'escripturar, però l'arrendatari, Francesc Claramunt, es va retardar en els pagaments, de manera que el 17 de desembre de 1759 se li va fer requeriment, sota pena d'executar-lo per les 250 lliures que devia. Els Margarit degueren considerar que Amer els reportava molt poc rèdit i múltiples preocupacions, cosa per la qual l'11 de juny de 1763 van alienar per sis mil lliures la senyoria útil de la notaria i les terres a favor d'Antoni Pich Quintana, ciutadà honrat de Barcelona, de Jafre.²⁰⁹

ARRENDAMENTS DEL PATRIMONI D'AMER (M. S. XVIII)

<i>Dates del contracte</i>	<i>Anys</i>	<i>Preu del contracte [en lliures]</i>	<i>Preu per any [en lliures]</i>	<i>Baronies i drets arrendats</i>
1744-1749	5	375	75	Notaria i terres
1752-1757	5	300	60	Terres
1757-1762	5	350	70	Terres
Totals i mitjanes...		1.025	68 ll. 6 s.	

Font: elaboració pròpia a partir d'AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 64, notari Pere Ros, 1744-1745, f. 100v-101; núm. 20, notari Pere Ros, 1751-1752, f. 144v-146; núm. 22, notari Pere Ros, 1756-1757, f. 191-192.

Ruïlles

Del terçó de Ruïlles, tenim la informació d'un altre grapat d'arrendaments setcentistes.

ARRENDAMENTS DEL PATRIMONI RUÏLLES (M. S. XVIII)

<i>Dates del contracte</i>	<i>Anys</i>	<i>Preu del contracte [en lliures]</i>	<i>Preu per any [en lliures]</i>	<i>Baronies i drets arrendats</i>
1743-1748	5	300	60	Terçó de Ruïlles
1748-1752	4	240	60	Terçó de Ruïlles
1752-1756	4	240	60	Terçó de Ruïlles
1756-1760	4	240	60	Terçó de Ruïlles
Totals i mitjanes...		1.020	60	

Font: elaboració pròpia a partir d'*Especulo...*, f. 69, 71, 73 i 74-75.

209. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 23, notari Pere Ros, 1759-1760, f. 242-243 i núm. 25, notari Pere Ros, 1763, f. 190-190v.

Tarragona

Al Camp de Tarragona, Domènec de Margarit cobrava anualment una renda censalística atomitzada en reduïdes quantitats corresponents a les múltiples pensions que cotitzaven els censalistes, les més crescudes, entre les cinc i les vuit lliures.²¹⁰ A Tarragona capital, hi tenien sempre un notari o advocat que s'encarregava de recaptar aquestes pensions i d'enviar-ne el total aplegat a Perpinyà amb la corresponent minuta, degudament protocol·litzada per un notari, on constaven totes les cotitzacions i incidències en el cobrament, així com també les despeses abonades. Entre 1740 i 1743, aquesta tasca anava a càrrec del notari Joan Blay; entre 1743 i 1754, en tingué cura l'administrador Salvador Pomerol, i a partir de 1755, el notari Eudald Borés. Per la seva feina es quedaven, si fa no fa, un deu per cent d'allò cobrat, encara que no sempre, puix que si hi esmerçaven més temps i gestions podien arribar a cobrar-ne més de la meitat. En la minuta de 1742, per agafar-ne una de mostra, figuren nou censalistes, pagant pensions que oscil·len entre les dues lliures, sis sous, fins a les tretze. Del total cobrat de 71 lliures, 10 sous, Joan Blay se'n reservà set lliures, tres sous.²¹¹ L'extracte de la sèrie de minuts que ens han arribat entre 1740-1790 (a l'annex), ens mostra certament unes rendes molt neulides, però fixes, amb una mitjana de 52,75 lliures anuals. En cinquanta anys, d'aquesta renda censal, els Margarit (i després d'ells, els Bon) en van treure 2.637 lliures.

Montagut

Comptem amb la informació sobre uns contractes d'arrendament des de 1715 fins a 1791, encara que, lògicament, aquells que ens interessin només són els de mitjan segle, amb compte per marginar els de 1787 i 1791 dels Bon, els quals mercès a una bona gestió doblaren el preu de l'arrendament. Al quadre següent, mostrem les dades extractades dels contractes d'arrendament entre 1743 i 1755.

ARRENDAMENTS DEL PATRIMONI DE MONTAGUT (M. S. XVIII)

<i>Dates</i>	<i>Anys</i>	<i>Preu en lliures /anual</i>	<i>Arrendatari</i>	<i>Observacions</i>
01-06-1743 /31-05-1747	4	1.680 / 420	Anton Morató, botiguer	

210. *Especulo...*, f. 189-191.

211. AHCB, *Patrimonial*, sèrie III, llig. 31.

<i>Dates</i>	<i>Anys</i>	<i>Preu en lliures /anual</i>	<i>Arrendatari</i>	<i>Observacions</i>
01-06-1747 /31-05-1751	4	1.780 / 445	"	
01-06-1751 /31-05-1755	4	1.780 / 445	"	
01-06-1755 /31-05-1759	4	2.300 / 575	Joan Teixidor Carreras, pagès de Santa Eulàlia de Begudà	
Totals		7.540 / 471		

Font: elaboració pròpia a partir d'*Especulo...*, f. 67-68, 68-69, 70, 70-71 i 72-73.

Els anys centrals de la divuitena centúria, Domènec de Margarit guanyà més de 7.500 lliures amb els arrendaments del comtat de Montagut, els quals li redevien una mitjana de 471 lliures anuals.

Mosset

Seria interessant conèixer algunes dades sobre la baronia de Mosset, perquè intuïm que devia ser la "joia de la corona". La veritat és que només tenim una dada rendística, la del contracte que Hug de Cruïlles va fer el 31 de març de 1621 amb Joan Pardo, notari de Vilafranca de Conflent.²¹² En aquella ocasió, van arrendar per un total de 9.300 lliures, 3.100 anuals, però cent cinquanta anys més tard és difícil saber quina evolució hauria tingut aquesta renda. Potser el preu hauria doblat de valor, però també és cert que el Mosset d'aquells temps comptava amb sis fargues, mentre que a la segona meitat del segle XVIII, s'havien vist reduïdes a tres o quatre.²¹³ També cal pensar que dels vuitanta-quatre habitants que podia tenir la vila el 1553, a finals de la divuitena centúria havien passat a ser més d'un miler. Eren un bon nombre de vassalls que cotitzaven pels diversos drets senyorials que hi tenien els Margarit: els molins, el forn, la carnisseria, etcètera. L'assentament de 1722 en la liquidació dels comptes del procurador Jaume Massaguer,²¹⁴ relatiu a les 4.050 lliures "rebudas per valor de nou cents quintars de ferro, a quatre lliuras deu sous lo quintar", més

212. Dins del plet per la vindicació del comtat de Montagut. ACA, *Reial Audiència*, Plets civils, plet núm. 6.688, f. 124-127, de la primera numeració del volum.

213. Tres diu Jean Pares, però un document de 1763 n'assenyalava quatre. CARBONELL [2002] 55.

214. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 17, notari Francesc Castellar, 1709-1728, 345-352, f. 351v-352.

247 lliures per 83 quintars de ferro “que li rebutjaren en lo magatzem, a diferents preus venut”, suma un total de quasi 4.300 lliures, xifra que podia correspondre a un lustre o a quatre anys de producció, cosa que ens situaria la renda de les fargues oscil·lant entre les 826 i les 1.033 lliures anuals. Caldria afegir-hi la xifra, que no tenim, corresponent a l'arrendament dels drets i l'explotació agrícola i ramadera del terme, que tal volta doblaria la de les fargues. Tot plegat podria explicar per què la baronia mossetana era tan preuada pels Margarit.

Si prenem com a xifra d'arrendament anual de Mosset unes 1.650 lliures, i les sumem a la resta de rendes (3.292 lliures de mitjana anual del patrimoni Biure + 1.043 lliures de mitjana anual del patrimoni Gallart + 612 de Castell d'Empordà + 210 de Pelacalç + 68 d'Amer + 60 de Ruïlles + 52 de Tarragona + 471 del comtat de Montagut), ens trobem amb una aproximació (barroera) del que podrien cobrar els Margarit anualment el tercer quart del segle XVIII: 7.458 lliures. Val a dir que el 1789 i davant de la llei que obligava a contribuir amb una quarta part dels guanys anuals (la *contribution patriotique*), els Margarit en confessaren (entenem que a la baixa) 24.000 lliures²¹⁵ (perpinyaneses, o sigui: 14.400 lliures catalanes). És una xifra que duplica la que nosaltres hem calculat ajuntant peces del trencaclosques rendístic, encara que cal advertir que encara no hem parlat del patrimoni a França, objecte d'un apartat a banda.

Dir, finalment, que el 1817, recuperats els béns del Principat després de la confiscació decretada amb motiu de la guerra del Francès, el baró Melcior Lluís de Bon de Margarit podia arrendar per 7.454 lliures anuals:

el castell, molí, delmes, censos i heretats de Preixens, a més de l'onzè dels fruits i l'onzè de les moltes del molí que hi tenien els monjos de Montserrat; la meitat dels lluïsmes, cases i terres al terme d'Artesa de Segre; el delme i altres rendes de la torre de Biure a Seròs; les castlanies, delmes i censos, quísties, meitat dels lluïsmes, honors i terres a Vallespinosa, Vallverd, Pontils i Santa Perpètua de Gaià; fruits, censos, delmes i altres rendes a Viladamat, Palauborrell, Sant Feliu de la Garriga, l'Escala, Empúries, Cincclaus, Vilanera, els Recs, Montiró i Palacalç, a més d'una botiga al port de l'Escala i part dels fruits del castell i terme de Sant Feliu de la Garriga; delmes (pa, vi, llana, lli i carn) de Castell d'Empordà, a més dels terços de les terres del castell i del mas Pelegrí, el molí fariner, els censos i les pensions censals

215. SALES [1986] 39 i PARES [wwwb] [21].

del mateix terme; delmes, censos i altres rendes del comtat de Montagut, inclosos una part del delme de la parròquia de Mieres, les tavernes i carnisseries de Castellfollit i l'hostal de Sant Joan les Fons; i el castell, lloc i terme d'Aguilar, amb la meitat dels lluïsmes.²¹⁶

Els nostres càlculs només difereixen quatre lliures per damunt d'aquesta dada de 1817, cosa que ens confirma la nostra aproximació com a força òptima. Malgrat l'exhaustivitat que hem volgut imprimir en aquest repàs i en aquestes especulacions aritmètiques per definir els guanys anuals de Domènec de Margarit, ens deixem (inevitablement) algun dret i alguna propietat: els censos de les cases de Barcelona i de Vilafranca del Penedès, els lluïsmes com a senyors útils de masos a Casavells, Sant Joan de Mata i Vulpellac, la notaria de Verges i l'escrivania de Sant Sadurní de l'Heura, etcètera. Cal advertir, a més, que no hem (pogut) comptabilitzar els lluïsmes (una dècima part del preu de venda de qualsevol traspàs de propietat en algun dels seus dominis jurisdiccionals: Castell d'Empordà, Sant Feliu de la Garriga, la meitat indivisa de Pelacalç, Vallespinosa, Vallverd, Pontils, Santa Perpètua de Gaià, Aguilar, Bancs, Catllarí, Coll d'Olzina, Valielles, Preixens i Mijanell, Castellfollit, Sant Joan les Fonts, Begudà, Montagut, Castellar i Mosset), que encara que arrendats els delmes quedaven reduïts a la meitat, creiem que podien reportar tant o més inclús que les rendes dels censals,²¹⁷ ja que estem parlant d'una població situable sobre els més de 3.800 vassalls,²¹⁸ en una època en la qual qualsevol de les principals capitals del país (llevat, és clar, de Barcelona) podia tenir una població de poc més del doble.

El patrimoni a França

I queda, és clar, tot aquell patrimoni en baronies, drets i propietats immobles adquirit al Rosselló i a altres punts del sud de França. Quan el 1652 Josep de Margarit s'exiliava a Perpinyà, no hi posseïa cap propietat, tanmateix hi anava carregat dels diners aconseguits per

216. CARBONELL [2002] 57-58.

217. Tenim un bon nombre d'escriptures notariales d'èpoques pel cobrament de lluïsmes, però només dels protocol·litzats a la notaria de Castell d'Empordà, cosa per la qual resulten una mostra massa ínfima com per extrapolar-ne una xifra vàlida.

218. Dades poblacionals extretes del Cens de Floridablanca de 1787. IGLÉSIES [1969-1970] I, 521, 523, 541, 542, i II, 77, 119, 140. 146. 160. 161, 174 i 316. La xifra poblacional de Mosset és de 1794, i l'hem captada d'Internet a: <http://fr.geneawiki.com/index.php/66119_-_Mosset>. No consta Sant Feliu de la Garriga (incorporada a Viladamat), però compensa el fet que Pelacalç ve ajuntat amb Montiró.

donacions reials de rendes alienes, sou de governador general i altres mercès que ja hem tingut ocasió d'enumerar. Amb tota aquesta bossa de diners i allò que van capitalitzar provinent dels rèdits del Principat (quan els van ser retornats tots els béns), els Margarit van anar invertint en el seu nou hàbitat, cada cop més convençuts que hauria de ser el definitiu. Aquesta política, sustentada per la gran força financera que els proporcionaven els recursos baronials, va fer fructificar un nou mannà patrimonial a l'altra banda dels Pirineus que mirarem de detallar al més possible.

Un document de 1763 expressava les propietats que els Margarits posseïen en territori francès. Eren propietaris a Perpinyà (la mansió del carrer d'Espirà), a Bao (casa i trenta-cinc peces de terra), a Vilanova de la Ribera (casa, tres camps i disset peces de terra), a Rià i Llúgols (casa i onze peces de terra), a Espirà (un castell i catorze peces de terra), a Mosset (baronia, castell, casa, carnisseria, quatre fargues i quinze peces de terra), a Codalet (dues cases i catorze peces de terra), a En (casa i tres peces de terra), i a Fillols (casa i vuit peces de terra).²¹⁹ Són una baronia dos castells, deu cases i més de cent disset peces de terra. Vint-i-cinc anys després, a aquests béns, la documentació dels arxius dels Pirineus Orientals sostrau una casa a Codalet, però hi afegeix una granja a Espirà, un castell, una casa i un molí fariner a Bao, una granja a En, i diversos béns més a: Estagell (dues cases i vint peces de terra), Talteüll (una casa), Vilanova de la Ribera (quatre peces de terra), Cabestany (la granja i 17 peces de terra), Vilanova de Raò (casa i disset peces de terra més), Montescot, Sant Nazari, Sant Esteve, etcètera.²²⁰

L'enllaç amb els Bon els havia reportat Vilanova de la Ribera (Rosselló) i una casa a Perpinyà.²²¹ Poc abans de 1755, sabem que adquiriren mas Cussana, dit el mas de Cabestany, una extensa heretat que abastava quatre termes (Canet, Cabestany, Sant Nazari i Vilarnau). La van comprar a Pere Marquès, serraller de Perpinyà, que els posà com a condició (a més del preu) encarregar-se del censal de 2.652 lliures que la gravava, com així feren lluint-lo l'últim dia de setembre d'aquest any.²²² Un document solt de quatre fulls, on calia justificar la solvència de la família de cara a garantir un possible pacte amb el monestir de Montserrat per concordar el litigi sobre Montsonís i Foradada, assegu-

219. CARBONELL [2002] 55, que cita el llig. 11 (fora de consulta) d'AHCB, *Patrimonial*, sèrie III.

220. Disposats en graella a PARES [wwwb] [24-25].

221. CARBONELL [2002] 56 n.165.

222. *Especulo...*, f. 495-496.

rava que Pierre François Ignace de Bon i el seu fill primogènit Melcior Lluís havien adquirit el senyoriu de Talteüll per noranta mil francs, i que “És igualmente dueño libre del mas dit de Cusana ab sas terras, situat en los termes de St. Nazari y Cabestany, que son valor en propiedad és de 40 o 50 mil francs...”.²²³ Aquestes adquisicions i algunes més se sumarien al gros del patrimoni familiar, de manera que, en el document abans aludit, consignaven al final: “pues lo senyor marquès està persuadit que los seus béns llibres pasan de 4 a 500 mil francs.”

El castell de Mosset, igual que va passar amb Castell d'Empordà o Sant Feliu de la Garriga, era un castell més que no pas una residència, i amb el temps va adquirir més trets de granja que d'altra cosa. Comptava amb tres servidors permanents i les grans estances s'empraven per emmagatzemar gra. En el decurs de la Guerra Gran fou ocupat per l'exèrcit espanyol i venuts els mobles per només 593 lliures (octubre de 1794).²²⁴ Els impostos que la baronia cotitzava al fisc eren d'un total de 7.261 lliures perpinyaneses anuals: bosc (2.450), deu establiments (1.574), dos molins (1.400), dues fargues (1.100), granja (159), taverna (130), jardí (104), castell (36), etcètera. Aquesta quantitat podia correspondre a un valor estimatori d'unes 609.924 lliures.²²⁵

A la mansió de Codalet, al carrer de les Barreres, sí que hi feien residència sovint els Margarit; allí nasqueren i moriren la majoria dels fills de la marquesa d'Aguilar, i allí bastiren una tomba de la família. Sembla que l'immoble l'havia adquirit Josep de Margarit dels béns confiscats als Terreros, la segona meitat del segle XVII. Se la coneixia com la “Casa de donya Francesca”, i contenia un columbari. Nacionalitzada i venuda al públic en temps de la República, fou adquirida per 3.200 lliures per François Durant, de Prades.

La casa d'Espirà deduïm que la van aportar els Bon, però no la de Perpinyà, la més gran i rica de totes. Estava situada al carrer d'Espirà, d'una banda, i a la plaça Laborie de l'altre (l'actual carrer Lazare Escarguel i plaça Jean Jaurès, no gaire lluny del Castellet), i era la residència oficial de la família, on havien residit tots els Margarit sempre, on anaren a viure Pierre François Ignace de Bon i Joana Hipòlita Rosa de Margarit en casar-se, on van allotjar-se i créixer tots els seus fills, on Bon en exercici dels seus importants càrrecs civils

223. AHCB, *Patrimonial*, sèrie III, llig. 5-2.

224. Seguim PARES [wwwb].

225. Aquesta xifra és nostra. L'autor que seguim exposa que, d'acord amb la documentació dels béns nacionals, d'una contribució de 2.450 lliures que es cotitzava pels boscos de Mosset, se'n podia deduir un valor patrimonial de 205.800 lliures. En base a aquests valors, hem aplicat una senzilla regla de tres.

rebia les més il·lustres visites, ja que pels seus passadissos passejaren els Lluçia, els Oms, els Çagarriga i els Ros, entre moltes altres personalitats del seu temps. La mansió tenia una superfície d'uns quatre-cents vuitanta metres quadrats, cinc de les cambres en tenien entre vint-i-cinc i quaranta. Contenia dos grans salons de quaranta metres quadrats, una cambra de bany, un menjador de vint metres quadrats i una sala d'arxiu envoltada d'armaris plens de documents. Hi havia cambres per a tothom, ja que, a més de la nombrosa quitxalla Bon, s'hi aplegaven igualment una desena de domèstics. L'any 1792 els revolucionaris van nacionalitzar-la i tot seguit l'alienaren esquarterada en nou espais, que van sumar 237.100 lliures per a les arque de la jove República.

Amb tota la informació aplegada, Jean Pares és de l'opinió que una estimació de la fortuna en propietats de Pierre François Ignace de Bon de Pujol (que ve a ser el mateix que dir dels últims Margarit) s'elevaria al milió de lliures (entenem que perpinyaneses, o sigui, unes 600.000 lliures moneda de Barcelona). Aquest autor es basa en un reguitzell de fonts que tot seguit analitzarem una per una. En primer lloc, la llei de 1789, per la qual els ciutadans havien de contribuir amb una quarta part dels seus guanys anuals (la *contribution patriotique*), va donar com a resultat que el marquès d'Aguilar declarés 24.000 lliures de renda anual, només per darrere del marquès d'Oms que en confessava 28.000.²²⁶ D'acord amb el fons de vendes de béns nacionals, sobre la base d'una renda de 24.000 lliures, se'n podia estimar un patrimoni mínim de mig milió. En segon lloc, hi ha el fet que, al seu testament de 1792, Pierre François Ignace de Bon deixava 66.000 lliures a cada un dels tres fills, i 40.000 al segon, que sumen 238.000 lliures, que si s'entenen en concepte de legítima, i aquesta havia de constituir un mínim d'una quarta part del patrimoni del testador, llavors aquest patrimoni havia de ser de 952.000 lliures, mínim. Un altre punt és el que constitueix el preu de venda al públic dels béns dels Bon nacionalitzats. Les autoritats van alienar la farga "l'Anech" per 291.000 lliures, la mansió del carrer d'Espirà per 236.000 lliures, els mobles per 110.000 lliures més, la propietat "Cussana", a Cabestany, per 143.000 lliures (1795). A aquestes 683.964 lliures de béns alienats, caldria afegir-hi el valor dels béns que, per alguna causa o altra, no ho van ser, com els boscos de Mosset, que d'acord amb la contribució que pagaven al fisc, corresponien a un capital de 205.800 lliures. Si a tot això hi afegim els béns a Catalunya, el patrimoni podia passar de llarg del milió de lliures franceses, i, tal volta, arribar al milió de lliures, moneda de Barcelona.

226. SALES [1986] 39 i PARES [wwwb] [21].

ELS PROCURADORS DEL SEGLE XVIII

La devolució dels béns de la família per part del nou règim borbònic, d'ençà del nou segle, exigí l'activació d'un seguit d'operacions conduents a l'ordenació i adequada administració del patrimoni a Catalunya. A Perpinyà estant, i vídua des d'abril de 1701, la marquesa Rafela de Negrell hagué d'afrontar una nova etapa de la seva vida, una etapa complicada per l'obligació de gestionar tota mena de tràmits notariais i judicials. Ben aviat es va fer palesa la necessitat de comptar amb personal qualificat que els dugués a terme en nom seu, allà on fes falta. Seria prolix haver de constatar tots i cadascun dels agents que va rebre procura dels Margarit, ja fos per gestions puntuals com per la formal tramitació de causes judicials. Aquí només consignarem els que ens han semblat els principals, i sembla que, almenys en els primers temps, la marquesa només confiava en agents de bona família, el cosí Ponç de Caramany i Antoni Pera de Tord. Després ho féu amb eclesiàstics, el capellà major de la Bisbal, reverend Benet Cos, i el rector de Madremanya, reverend Jaume Massaguer. Els seus fills, nascuts i crescuts a Perpinyà, més absentistes que qualsevol altre Margarit, deixaran els assumptes administratius del patrimoni en mans d'un procurador general.

Ponç de Caramany

Ja hem vist com, bon punt enviudà, Rafela de Negrell s'apressava a entrar en possessió dels béns del seu difunt marit en qualitat de tenutària. El 5 de maig de 1701 expedia procura a favor de Ponç de Caramany de Margarit, donzell de Vilatenim, el qual el següent estiu prengué possessió en nom de la seva titular de les senyories castell-empordanesa i santfeliuena.²²⁷ Caramany sembla haver desplegat la seva activitat de manera ocasional i dins dels límits bisbalencs, on residia, deixant la resta de gestions, sobretot comptables i a la capital barcelonina, a l'altre procurador Antoni Pera de Tord. No obstant això, Caramany, en nom de la marquesa d'Aguilar, signava el cobrament o l'absolució de lluïsmes (en diversos actes entre el 3 de juliol de 1702 i el 10 de gener de 1705), establia (29 d'octubre de 1702, 16 de febrer de 1703), i també arrendava el delme de Castell d'Empordà (26 d'agost de 1702), o contractava obres per a l'adobament del molí i del castell (març i octubre de 1702).

227. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 16, notari Antoni Bosch, 1699-1703, f. 102-107 i 109-112.

El 13 de juny de 1703 el trobem de testimoni d'una època de cent lliures a favor d'un dels arrendataris del delme de Sant Feliu de la Garriga,²²⁸ cosa que ens ve a indicar que seguia de prop els cobraments de la seva mestressa. L'últim dia d'octubre de 1703, prèvia liquidació dels comptes,²²⁹ la marquesa li expedia nova procura davant del notari Francesc Castellar de Castell d'Empordà, i un any i mig més tard, Caramany feia substitució a favor del reverend Salvador Puig, rector de Montiró (25 de juliol de 1705). Els poders que el 1703 li va atorgar la marquesa eren limitats, ja que el 4 de gener de 1705, davant del notari Joan Miquel Bertran, de Prada de Conflent, li n'expedeix d'especials per definir censals i signar per domini de senyoria, per tal que definís el de setanta-cinc lliures a favor de Jeroni Romaguera, cosa que executava tot just un més després; el 4 de març següent féu firma de domini a favor de Josep Colomer, a qui cobrà vint-i-vuit lliures de les quals expedí la corresponent època.²³⁰

Caramany comptà amb la confiança de la marquesa d'Aguilar, fins al final. Encara el 28 de maig de 1717, un assentament en els llibres de comptes dels notaris Castellar fa referència a una procura feta al seu favor.²³¹

Antoni Pera de Tord

El donzell barceloní Antoni Pera de Tord va entrar en el circuit dels negocis dels Margarit de la mà de Rafela de Negrell, quan encara vivia el seu marit. El 25 de maig de 1699, Rafela actuava com a procuradora de Joan de Margarit de Biure, i substituïa a favor de Pera, "concedint-li los mateixos poders se li havian donat per son marit, menos lo de poder vendre." Convençut, segurament, de la vàlua del nou apoderat, el marquès d'Aguilar li féu procura "per a aprovar certa venda y vendre diferents censals", el 9 d'octubre de 1700. Una vegada mort el marquès i davant l'obligació de reunir capital per dotar la seva filla Maria que el 1702 es casava amb el comte de Sant Feliu, la marquesa d'Aguilar vídua li va fer procura, a través del notari Francesc Diego de Perpinyà el 7 de juny de 1702, "per a prendre a for de censal 5.000 lliures", facultats que degué ampliar en una segona el 26 de juliol de

228. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 16, notari Antoni Bosch, 1699-1703, f. 222v.

229. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 16, notari Antoni Bosch, 1699-1703, f. 280-281.

230. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 3, notari Francisco Castellar, pare, 1703-1708, s. f.

231. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 19, notari Francesc Castellar, pare i fill, Llibre de comptes diversos [1670-1736], f. 69v.

1702, a través del notari Gaspar Clapera, d'Olot.²³² Comptar amb els serveis de Pera de Tord va ser probablement per reforçar l'activitat del seu homòleg Ponç de Caramany, encara actiu; sembla que ambdós es repartien les funcions d'una manera força equilibrada. El 27 de febrer de 1702, Pere de Tord aprovava la designació de batlle de Castell d'Empordà que feia Joan Romaguera, detentor de la batllia natural; el 1700 i el 1705 nomenà l'ermità de Nostra Senyora de Gorga, i a finals de 1702 el batlle d'Aguilar.²³³ La col·laboració i alternança entre Caramany i Pera de Tord es fa palesa en l'arrendament del molí de Castell d'Empordà el març de 1702, operació de la qual Tord tramità el contracte d'arrendament, i Caramany arranjà els capítols de la fàbrica de la bassa, tot això el mateix mes amb pocs dies de diferència. El mateix març de 1702, també arrendà el delme de Sant Feliu de la Garriga, per quatre anys i 1.200 lliures.²³⁴ La resta d'actes en què actuava Pera de Tord es limitaven a la signatura o recepció d'apoques pel cobrament de lluïsmes o al pagament d'obres. El 2 de febrer de 1705, la marquesa d'Aguilar li féu una nova procura "per a definir censal...", davant del notari Joan Miquel Bertran, de Prada de Conflent.²³⁵

Reverend Benet Cos

El 7 d'octubre de 1711, Rafela de Negrell, marquesa d'Aguilar, va fer procura a favor del reverend Benet Cos, capellà major de Santa Maria de la Bisbal, "per a arrendar, cobrar, pendrer possessió, exercir jurisdicció y per plets."²³⁶ Cos estava doctorat en teologia i era prevere. La primera actuació que li tenim documentada com a procurador de la marquesa d'Aguilar va ser el 19 d'abril de 1712, quan va prohibir la reunió de pèrits convocada per Anton Ros per determinar la termenació de les seves terres a Castell d'Empordà, episodi que ja hem tingut ocasió d'exposar. També el veiem concedir el dret de fer imposicions als regidors castellempordanesos i nomenar oficials al comtat de Montagut. Amb tot, l'activitat de Cos serà eminentment arrendadora i recaptadora d'aquestes rendes. Ja el 7 de juny de 1713, encara en guerra, va arrendar la notaria i terres d'Amer.²³⁷ L'any 1714, any d'acabament

232. *Especulo...*, f. 732, 734-735 i AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 16, notari Antoni Bosch, 1699-1703, f. 115-115v.

233. *Especulo...*, f. 696-697.

234. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 16, notari Antoni Bosch, 1699-1703, f. 119-122v.

235. *Especulo...*, f. 736.

236. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 17, notari Francesc Castellar, 1705-1728, f. 185v-186 i *Especulo...*, f. 737.

237. Segons es desprèn d'un assentament en la liquidació dels comptes de la procuradoria de Jaume Massaguer. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 17, notari Francesc Castellar, 1709-1728, f. 345-352 i 345v.

de la contesa successora, arrendà els drets del comtat de Montagut (5 de maig), la lleuda de Girona (22 de maig), els delmes de Castell d'Empordà i port de l'Escala (22 de setembre) i els de Vallespinosa (28 de setembre).²³⁸ L'any següent arrendà la notaria d'Amer (7 de febrer), el molí de Montagut (24 d'abril), els delmes de Sant Feliu de la Garriga (22 de maig) i el molí de Castell d'Empordà (ja el 27 de gener de 1716).²³⁹ La seva activitat es perllongà almenys cinc anys més. El 1717 arrendà mas Cometes i mas Pelegrí (15 de març) i la lleuda de Girona (4 de maig), i el 1721 les rendes de Sant Feliu de la Garriga (5 de maig).²⁴⁰

Pel que sembla, la marquesa d'Aguilar no va ser l'única personalitat a la qual servia com a procurador, ja que el 1717 també ho era del bisbe Miquel Joan de Taverner Rubí, i no va argüir cap incompatibilitat quan el 20 de maig concordava entre els seus dos representats sobre la terminació dels respectius delmaris a Castell d'Empordà.²⁴¹

Cos va treure el seu profit de la procuradoria dels Margarit. En els contractes d'arrendament de les rendes castellempordaneses, tenia facultat de fer gràcies en els lluïsmes, i era qui signava les àpoques de la meitat dels foriscapis. En el contracte d'arrendament del molí (1716), una de les clàusules establia la franquesa de moltes a favor de la marquesa d'Aguilar, i en absència seva (que seria la major part de les vegades), a favor de Cos i la seva casa.²⁴² Així mateix, també es beneficiava del farratge reservat en els contractes de l'explotació agrícola castellempordanesa. En el cadastre rústic del delmari de Castell d'Empordà de 18 de maig de 1721, Cos posseïa 4,5 vessanes de les 87,5 totals,²⁴³ o sigui, poc més del cinc per cent del terme cadastrat.

238. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 17, notari Francesc Castellar, 1709-1728, f. 140-140v (Ros); 190-191 (imposicions); 198-198v (oficials); 185v-188v (drets de Montagut); 345-345v. —liquidació comptes procuradoria de Massaguer— (Girona); 198-198v. (delmes de Castell d'Empordà); *Especulo...*, f. 63 (Vallespinosa).

239. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 17, notari Francesc Castellar, 1709-1728, f. 212-214v (Amer); 231v.-232v. (Montagut); 232v-234v (Sant Feliu) i 242-242v (molí de Castell d'Empordà).

240. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 17, notari Francesc Castellar, 1709-1728, f. 252-253, 253v.-254v. (mas Cometes i mas Pelegrí); íd. liquidació dels comptes de la procuradoria de Jaume Massaguer, folis 345-352, f. 346 (Girona) i 347v. (Sant Feliu).

241. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 17, notari Francesc Castellar, 1709-1728, f. 267.

242. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 17, notari Francesc Castellar, 1709-1728, f. 214.

243. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 17, notari Francesc Castellar, 1709-1728, f. 322-223.

Reverend Jaume Massaguer

Els Margarit devien quedar satisfets de la gestió de Cos, i van continuar apostant per eclesiàstics a l'hora de confiar la procuradoria dels afers castellempordanesos. El 26 de març de 1715 rebia la procura de Joan de Margarit de Negrell el reverend Jaume Massaguer, doctor en sacra teologia, prevere i beneficiat de l'església de Madremanya, qui quatre anys més tard feia substitució a favor de Josep Maranges, negociant del port de l'Escala.²⁴⁴ Massaguer era fill de Pere Massaguer, pagès de Madremanya, on eren una de les principals famílies, i de Marianna. No cal enumerar els diversos actes que degué dur a terme en nom del marquès d'Aguilar els primers anys, ja que Massaguer presentà liquidació de comptes de la seva gestió a finals de 1718 i també a principis de 1722, definicions de comptes que va protocol·litzar i que ens han arribat com a testimoni detallat de l'enorme volum d'actuacions que requeria, només a l'Empordà, la tramitació dels múltiples assumptes del baró.²⁴⁵ Massaguer hagué de respondre, el 1718, de partides per un total de 1.763 lliures, i el 1722 per més de 5.167 lliures. La liquidació de 1718 va plaure al marquès ("n-e feta entera satisfació..."), que li expedí nova procura el 20 de març de 1719.²⁴⁶ Aquell mateix any, el marquès el va presentar per al benefici de Sant Feliu de la Garriga; l'abril de l'any següent, el trobem residint a la Bisbal, i el 1723 era presentat per al benefici de Sant Joan de la Bisbal, que obtingué;²⁴⁷ el març de 1743 apareix també com a obtentor del benefici del Roser, de l'església d'Hostalric.²⁴⁸ En l'arrendament de 1752 del molí de Castell d'Empordà, el contracte feia especial reserva a favor de Massaguer, de poder "fer y cullir tota la hortalissa..." de la peça anomenada l'Horta del blat, l'any de descans del guaret.²⁴⁹

244. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 17, notari Francesc Castellar, 1709-1728, f. 295v.- 298. Maranges establí amb els Margarit una bona relació. Els serví com a agent, però també se'n beneficià. El 1720 el marquès d'Aguilar li arrendava el delme de Sant Feliu de la Garriga (id., f. 315-316v), i el 1732 exhibia autorització del marquès per tallar pins als boscos del terme (*Especulo...*, f. 100-101).

245. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 17, notari Francesc Castellar, 1709-1728, f. 345-352. La liquidació dels comptes de la seva procuradoria abasta, de fet, des de 1715 fins a gener de 1722.

246. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 99, notari Francesc Castellar, fill, 1728-1730, s. f.

247. ADG, A-046-00186, f. 64, AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 17, notari Francesc Castellar, 1709-1728, f. 320v.-321 i ADG, D-377-05422, f. 205v. i A-050-00290, f. 274. El 17 de novembre de 1744 apareix com a obtentor del benefici sota la invocació de Sant Joan Baptista i Evangelista, de la parroquial de Sant Feliu de la Garriga. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 64, notari Pere Ros, 1744-1745, f. 131-131v.

248. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 63, notari Pere Ros, 1742-1743, f. 18.

249. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 20, notari Pere Ros, 1751-1752, s. f.

Després de 1723, no li trobem cap altra liquidació de comptes, però ens consta que seguí treballant com a procurador dels marquesos d'Aguilar durant quasi quaranta anys, en una activitat bàsicament centrada en l'extracció de rendes a l'Empordà, cobraments en mà de terçes, pensions censals i lluïsmes, signatura d'àpoques i, si s'esqueia, requeriments notariais contra els qui es retardaven en el pagament. Aquesta tercera dècada del segle XVIII, arrendà la lleuda de Girona (7 d'abril de 1722 i 11 de maig de 1727), els delmes de Castell d'Empordà (10 de maig de 1722), la notaria d'Amer (27 de maig de 1724 i 3 de juliol de 1728), els delmes de Sant Feliu de la Garriga (20 de desembre de 1727), la carnisseria de Castell d'Empordà (16 d'abril de 1729) i mas Cometes (12 de febrer de 1730).²⁵⁰ El 15 de juliol de 1733 rebé una nova procura del marquès d'Aguilar (Joan de Margarit de Negrell), protocol·litzada pel notari Josep Costa, de Perpinyà, "para cobranzas, arriendos, concordias y pleitos...", i el 19 de febrer i l'11 de maig de 1738, sengles del comte de Montagut (Domènec de Margarit): la primera era "cum libera et generali"; la segona especialment per capbrevar les propietats, notaria, escrivania i terres d'Amer, concordar amb l'abat i alienar-hi totes les propietats per tal d'invertir en lluïció de censals o en adquisició de nous béns.²⁵¹ Al llarg d'aquesta quarta dècada, tornà a arrendar la lleuda gironina (31 de maig de 1732), els delmes castel·lempordanesos (21 d'agost de 1733 i 19 de juliol de 1737), mas Cometes (20 de novembre de 1733), la notaria i terres d'Amer (22 de desembre de 1733 i 12 d'abril de 1739), Sant Feliu de la Garriga (28 de març de 1738), i els delmes de Sant Feliu (13 de maig de 1740); el 5 de març de 1739 també establí les notaries de les tres baronies empordaneses a favor del notari Pere Ros.²⁵² La següent dècada baixà notablement el ritme de la seva activitat: arrendà els delmes de Castell d'Empordà (10 de juny de 1742), Montiró, Pelacalç, l'Escala, Empúries i Cinclaus (2 de maig de 1745), mas Cometes (9 de setembre de 1745) i els delmes de Sant Feliu de la Garriga (31 de maig de 1746) i Castell d'Empordà (17 de maig de 1747).²⁵³ L'última etapa en la qual va poder exercir de procurador va ser fins al 1766: arrendà els delmes i el molí de Cas-

250. AHG, *Castell d'Empordà*, num. 17, notari Francesc Castellar, 1709-1728, f. 352v-353, 352v-354v, 386v-388 i 434v-435v, núm. 18, notari Francesc Castellar, 1728-1729, f. 3-4, 66v-67, 77-78 i 89v-91.

251. *Índex Margarit...*, núm. 623 i 624. La procura del 19 de febrer fou feta davant del notari Paulí Mas Silvestre, regent de la notaria de Cruïlles.

252. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 18, notari Francesc Castellar, 1728-1729, f. 145-146, 161-161v, 171-172v, 172v-173, 276v-278v i 285-286; núm. 37, notari Pere Ros, Llibre de comptes, 1738-1764, f. 30 i núm. 62, notari Pere Ros, 1738-1741, f. 13v-14.

253. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 37, notari Pere Ros, Llibre de comptes, 1738-1764, f. 30-30v. i núm. 64, notari Pere Ros, 1744-1745, f. 37-37v, 52v-56, 77-78v i 97v-99.

tell d'Empordà (22 de maig de 1752 i 30 de maig de 1757), les terres d'Amer (1 de juliol de 1752 i 9 de novembre de 1757), els delmes de Sant Feliu de la Garriga i Pelacalç (24 d'abril de 1753 i 30 de maig de 1757), Sant Feliu —explotació agrícola— (13 de juny de 1753 i 27 de maig de 1760), mas Pelegrí (9 de novembre de 1756) i la lleuda de Girona (17 de juny de 1763).²⁵⁴

A més d'aquestes funcions rendistes, Massaguer actuà també jurisdiccionalment: establí,²⁵⁵ nomenà oficials de la cúria baronial, signà dominis de senyoria, concedí llicències sobre drets senyorials, concordà i expedí requeriments. Li tocà estar al front dels interessos del seu patró el 1732 quan els masovers de Viladamat envaïen el terme de Sant Feliu de la Garriga, i un dia sí i un altre també n'extreien recursos fraudulentament, també el 1746 quan expedí diversos requeriments contra els regidors de Viladamat, i novament el 1752, quan els particulars de Garrigoles perpetraren una ocupació massiva del terme i es repartiren les vessanes al seu lliure albir.

Massaguer degué ser un administrador de reconeguda trajectòria, per tal com duia al mateix temps altres procuradories, com la de la noble Magdalena de Planella o l'il·lustre Josep de Ros de Villerac.²⁵⁶ Tanta activitat li degué impedir arribar a tot arreu, cosa per la qual no va dubtar, en diverses ocasions, a fer les substitucions que calguessin, a favor de: Josep Maranges, negociant del port de l'Escala (1719); Francesc Mas, causídic de Girona (1720); Pere Martí, *lintearium* de la Bisbal (1728, 1731 i 1732); Joan Roig, notari causídic de Castelló d'Empúries (1728); Antoni Torres Ribas, escrivà de la cúria eclesiàstica de Girona (1733); Miquel Gispert Verdalet (1744 i 1745 —revocada el 1763—),²⁵⁷ Libori Palau, sastre de la Bisbal (1748), etcètera.²⁵⁸

254. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 37, notari Pere Ros, Llibre de comptes, 1738-1764, f. 31 i núm. 20, notari Pere Ros, 1751-1752, 68-72, 86v-88v, 144v-146, 160-161v i 191-192; núm. 22, notari Pere Ros, 1756-1757, f. 116-119, 120-123v i 168-171v; núm. 23, notari Pere Ros, 1759-1760, f. 184-189v, i núm. 25, notari Pere Ros, 1763, f. 144-145v.

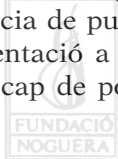
255. El 5 de març de 1739 establí les notaries de les baronies de Castell d'Empordà, Sant Feliu i Pelacalç a favor del notari Pere Ros, i el 3 de novembre de 1741 establí quatre vessanes, a rabassa morta, de vinya i d'erm, a Sant Feliu de la Garriga, a favor de Salví Borrell. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 62, notari Pere Ros, 1738-1741, f. 13v-14 i 72-73.

256. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 17, notari Francesc Castellar, 1709-1728, s. f. i núm. 18, notari Francesc Castellar, 1728-1729, f. 184-184v.

257. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 37, notari Pere Ros, Llibre de comptes, f. 198. És l'única revocació de procura o substitució que hem trobat relacionada amb els Margarit. Observem que el 1755 Gispert disputava judicialment a Domènec de Margarit la batllia de sac de Castell d'Empordà.

258. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 17, notari Francesc Castellar, 1709-1728, f. 295v- 298 (Maranges), 320-320v (Mas); núm. 18, notari Francesc Castellar, 1728-1729,

L'últim acte en el qual va intervenir fou en data 11 de juny de 1763, en la signatura d'una important àpoca i recepció de diners per un total de sis mil lliures, provinents de l'alienació de les propietats de la família a Amer (la subinfeudació de la notaria i les terres), ocasió per a la qual Domènec de Margarit i els seus fills Pierre François Ignace de Bon i Joana Hipòlita Rosa, li van fer procura el 29 de maig anterior davant del notari Francesc Xavier Bordes, de Prada de Conflent.²⁵⁹ A principis de maig de 1766 confessava "ma crescuda edat y així be la debilitat de mes forçes en que me trobo, y per consegüen judicar-me pochs anys de vida (deixant a part la voluntat divina) per veurer y experimentar lo poch arriben a edat igual." Sembla ser que Massaguer acostumava sempre a deixar la qüestió divina a banda, perquè va recórrer a una argúcia legal per tal de poder deixar el seu peculi (a base, per cert, de rendes censals) al seu nebot. Testà el 3 de maig de 1766, malalt, expressant la seva voluntat de ser enterrat al convent de Sant Josep de Girona i, per descomptat, fent hereu universal Déu Nostre Senyor. Ara bé, va tenir la picardia de fer una declaració d'última voluntat el dia abans, en la qual deixava tots els seus béns al seu nebot el doctor Pere Massaguer, prevere i, com ell, doctor en sacra teologia, prior del convent de Sant Josep de Girona, amb l'obligació de fundar quaranta misses per a la seva ànima amb quatre-centes lliures de les sis-centes del censal que li feia Antoni Tries, pagès, i de dotar amb cinquanta lliures Margarida Soterias Massaguer (neboda?). A més d'aquest censal de sis-centes lliures, Jaume Massaguer tenia altres béns, que en el testament es reservava: joies, una renda anual en pensions de censal que percebia com a obtentor de beneficis i un capital en pensions vençudes i impagades, etcètera.²⁶⁰ No hem vist al final la diligència de publicació del testament, però el fet de no trobar més documentació a nom de Massaguer ens mena a pensar que degué morir al cap de poc.

El canonge Rius

Acabada la contessa successora i a les envistes d'una devolució plena dels béns de la família al Principat, la marquesa d'Aguiar es

f. 57-57v, 130-130v i 147v (Martí), 170 (Torres); núm. 19, notari Francesc Castellar, pare i fill, Llibre de comptes diversos [1670-1736], f. 70 (Roig); núm. 37, notari Pere Ros, Llibre de comptes, 1738-1764, f. 31, núm. 64, notari Pere Ros, 1744-1745, f. 23v-24 (Gispert), i núm. 65, notari Pere Ros, 1747-1748, f. 103v-104 (Palau).

259. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 25, notari Pere Ros, 1763, f. 190-190v.

260. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 27, notari Pere Ros, 1765-1766, f. 97 i 99-100v.

va moure ràpid, i el primer que va fer va ser procura “per a pendrer possessió, capbrevar, arrendar, cobrar y plets” a favor de Josep de Rius, un canonge de Barcelona que possiblement fou recomanat per Jaume Massaguer. Això va ser el primer dia de maig de 1715. El 20 d’abril de 1717 li donava poders “per a poder substituir, a fi de rebrer y cobrar”, i un mes després, Rius feia, efectivament, substitució a favor de Tomàs Fleix, notari de Tarragona. El 12 de juliol següent, Rafela de Negrell li expedia nova procura “per a diffinir censals y llevar de taula y banch...”. Un cop traspassada, el seu successor Joan de Margarit de Negrell, nou marquès d’Aguilar, va mantenir la confiança en el canonge, i li expedí una procura en data 20 de març de 1719 “per a pendrer possessió, anomenar batlles y exercir jurisdicció, capbrevar, establir, arrendar, cobrar y plets.”²⁶¹ D’ençà aquesta procura, el seu nom no ens apareix més en la documentació consultada, encara que sabem que degué morir vers 1739, quan el benefici de Sant Miquel de Serra de què gaudia, quedava vacant pel seu òbit.²⁶²

Mas i els Roca

Són Josep Mas Duran, Abdó Roca i Josep Roca Mas, probablement parents, cosa per la qual els hem volgut posar en el mateix apartat. Mas Duran era un burgès honrat de Perpinyà, notari reial i causídic; Abdó, notari reial i causídic, de Barcelona. A la mort de la marquesa d’Aguilar, Joan i Domènec de Margarit de Negrell assajaren la fórmula de la procuració general, de manera que en mans d’un sol i competent lletrat es pogués coordinar tot el conjunt de baronies, drets, béns i propietats. El 28 de setembre de 1720 era procurador dels Margarit el canonge Josep de Rius, que a Barcelona feia substitució “per plets” a favor de Mas i d’Abdó Roca. Aquest últim rebia substitució de Domènec de Margarit, llavors procurador general del seu germà, el 19 de novembre següent. El 23 de febrer de 1721 els dos germans Margarit li feren procura de la “libera y general administració, y entre altres, poder de cobrar...”, i el 23 de juliol següent Joan li atorgava poders perquè intervingués en el plet per la vindicació de la baronia de Montsonís i Foradada, poders que va mantenir almenys fins al 1742. El 9 d’octubre de 1721 era el propi Abdó, constituït com a procurador general dels Margarit, qui feia substitució per plets a Josep Mas.²⁶³ Fa la impressió

261. *Especulo...*, f. 737-740.

262. ADG, D-393-02215, f. 190. Havia instat a la col·lació del benefici presentat per la marquesa d’Aguilar el 1717. A-044-00155, f. 1.

263. *Especulo...*, f. 740-741 i ACA, *Reial Audiència*, Plets civils, plet núm. 8.010.

que aquells anys, entre els dos, Mas i Abdó, manegaven el monopoli de les procuradories generals de la família Margarit.

El 3 de novembre de 1726, Abdó Roca era nomenat “elet de la concòrdia del Comtat de Montagut”, i el 27 de gener següent féu establiment d'una heretat a Vallverd. Durant la dècada dels anys trenta, ens apareix com a “poder haviente” del marquès d'Aguilar; primerament en la causa contra els regidors de Viladamat (19 de juliol de 1732), i després en presentar un requeriment a la Reial Audiència contra els regidors d'Amer.²⁶⁴

Des d'aleshores, entrà en escena Josep Roca Mas, que rebé una primera procura del marquès d'Aguilar el 27 de març de 1738, “ab libera y general administració y poders de capbrevar, confessar, arrendar, definir, llevar de taula y banch, cobrar y plets”, una segona “per cobrar y plets”, el 27 de juliol de 1742, una tercera el 4 d'agost de 1748 “per a pendrer totas y qualsevols quantitats a censal”, i una quarta el 20 de març de 1752, “per a exercir jurisdicció ab facultat de substituhir.”²⁶⁵ Roca Mas va ser procurador dels dos germans Margarit molts anys, fins al 1766, en el decurs dels quals arrendà el terçó de Ruïlles (22 de juny de 1743, 10 d'abril de 1748, 7 d'abril de 1755), els delmes de Preixens (13 d'abril de 1750 i 1755) i del comtat de Montagut (7 d'abril de 1755 i 13 de gener de 1759); també nomenà clergue de l'ermita de Gorga (3 de juliol de 1748) i assessor del comtat de Montagut (11 de març de 1752), i concordà amb la universitat de Rocallaura per la lluçió d'un censal (8 de maig de 1750), etcètera.²⁶⁶

Josep Roca Mas va ser el procurador general dels Margarit per excel·lència, i com a tal també assumí la coordinació en la defensa dels múltiples litigis que mantenien. A tal efecte, es va proposar ordenar i classificar l'arxiu de la família, revisar tota la documentació existent sobre plets, regestar-la i fer-ne sumaris i instruments de descripció. D'aquesta iniciativa es van confeccionar l'*Especulo*, la *Notícia de tots los plets...* (el títol acaba: “de que Jph. Roca y Mas, nott. Rl. y Causídich, he vist los processos”) la *Rúbrica...*, i algun altre volum que en aquest treball hem utilitzat a bastament. Consten, a més, ocasionals comentaris marginals, breus però força eloqüents del que diem, com per exemple el que es troba al costat del procés entre la Comunitat de Preveres de Sant Just i Pastor i un dels possessors de l'immoble del carrer del Vidre, en el qual fa saber que “est procés he vist jo Jph.

264. *Especulo...*, f. 698, 578-579 i AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 18, notari Francesc Castellar, 1728-1729, s. f.

265. *Especulo...*, f. 742-745.

266. *Especulo...*, f. 69, 71, 700-701 i 703, i *Notícia de tots los plets...*, f. 30.

Roca y Mas, y he fet formar trasllat de lo més substancial per notícia y intelligència.” Com ja hem tingut ocasió de veure, Roca Mas s’esplaià en comprovar en quin estat es trobava la documentació processal del plet que els Margarit mantenien contra el monestir de Montserrat per l’onzè d’Artesa de Segre:

Est procés no se troba, no obstant de haver fet varias diligencias per poder-lo veurer [...] lo procés original se ha perdut, y per més diligèncias se agen practicat, no se ha trobat. Però la Casa de Margarit te còpia authèntica de dit procés, y així, quan se produhirà, se té de anar alerta, que no se pèrdia, y lo millor és que se copiés novament, y retirar sempre lo original, perquè en esta causa hi ha gran quimera y segons se ha resenyat, lo original procés se ha fet fonadís, conforme succehí en altra ocasió, segons apar de dita còpia authèntica.²⁶⁷

Tot aquest material, degudament ordenat i classificat, extractat el més important i copiada la documentació més útil, li va servir per fer bé la seva feina als tribunals, un altre aspecte de la seva activitat que no val a negligir. Sabem que el 30 de març de 1750 presentava a la Reial Audiència un memorial que ell mateix havia elaborat contra les pretensions del tinent de corregidor d’Agramunt sobre l’ermita de Gorga. El memorial va fer tan efecte que no només va guanyar la causa, sinó que el tribunal multà l’oficial agramuntí.²⁶⁸ L’última notícia de Josep Roca Mas al servei dels Margarit és del 15 de març de 1766, quan Domènec de Margarit li féu un poder especial “para producir escrituras...”²⁶⁹ El fet que el 1770 fessin procurador general Domènec Puiggener ens indica que, tal volta, Roca Mas hauria desaparegut de l’escena.

Onofre Bordes

Notari reial de Prada de Conflent, vila que els Margarit tenien a tocar de Mosset i amb força vinculacions, Bordes hi entrà en contacte fins a esdevenir el notari de la família, protocol·litzant els actes més principalíssims; en algunes ocasions, també podia ocupar-se dels afers més enutjosos.

Bordes protocol·litzà a Prada les primeres procures a favor del reverend Jaume Massaguer, el 26 de març de 1715, i del canonge Josep de Rius, el 20 de març de 1719; també la substitució que li féu Do-

267. *Notícia de tots los plets...*, f. 192, 63-63v.

268. *Especulo...*, f. 963.

269. ACA, *Reial Audiència*, Plets civils, plet núm. 8.010.

mènec de Margarit a Abdó Roca, el 19 de novembre de 1720. A més, acompanyà Domènec de Margarit a Mosset el 4 de gener de 1719 per signar l'establiment del forn (document del qual podria haver estat l'artífex),²⁷⁰ i a la mort de la marquesa d'Aguilar regularitzà la qüestió de l'herència a través de la concòrdia del 23 de març següent, i l'endemà d'aquest dia feia la procura del germà Joan de Margarit en favor de Domènec. En menys de cinc anys, per la seva notaria havien passat els més importants actes de la família i s'havien expedit les procures dels que serien els procuradors generals principals dels germans Margarit durant les pròximes dècades.

Bordes va ser l'home fort que els Margarit tenien a Prada, la vila rival propera a Mosset, des d'on millor podien controlar els vassalls. Quan aquests van desafiar la jurisdicció del baró fabricant forns de pa clandestins, cursada la denúncia i sentenciada la causa pel jutge baronial, va ser Onofre Bordes qui encapçalà el reduït escamot de gendarmes pradencs que el 16 de desembre de 1737 es van plantar a primera hora del matí a la plaça principal de Mosset per tal de derrocar-los; l'escamot el seguia darrere d'allà on el seu zel complidor guiava les seves passes, de forma que ultra el cap militar Charles Lagarde, era certament Bordes qui manava per damunt de tots ells.²⁷¹

El 29 de maig de 1763, un notari de Prada de Conflent dit Francesc Xavier Bordes, que ens abelleix parent proper d'Onofre, protocol·litzava la procura que Domènec de Margarit i els seus fills Pierre François Ignace de Bon i Joana Hipòlita Rosa feien a l'ancià Jaume Massaguer, el vell procurador de la família, per tal que cobrés i fes àpoca de sis mil lliures per la sotsinfeudació/alienació de la notaria d'Amer. També ens consta un Domènec Bordas, notari de Perpinyà, el 1770, que protocol·litzà la procura a favor de Domènec Puiggener.²⁷²

El batlle Romaguera

A inicis de l'últim terç del segle XVIII, i per a les gestions patrimonials concernents a Castell d'Empordà, Domènec de Margarit i el seu gendre i filla Pierre François Ignace de Bon i Joana Hipòlita Rosa van confiar la procuració al batlle natural del feu, Julià Cellés Romaguera. Van signar-li procura el 30 de juny de 1765 a la notaria de Bonaventura Aloy Llach, de Castellfollit, amb la qual Romaguera

270. PARES [2009]. També a *Galceran Matheu* [2010www].

271. Vegeu PARES [2009].

272. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 25, notari Pere Ros, 1763, f. 190-190v i núm. 70, notari Pere Ros, 1770-1771, f. 94.

va poder arranjar i signar els arrendaments de mas Cometes i de mas Pelegrí (10 de març de 1767), lluir un censal de quaranta lliures (13 de març), comprar-ne un altre de quaranta més a Rafel Albert, fadigar i formalitzar l'adquisició per 430 lliures de Tapioles (9 de juny) i àdhuc nomenar els oficials de la cúria baronial (12 de juliol).²⁷³

Biure

Ens sorpren trobar a mitjan febrer de 1759 un procurador de Domènec de Margarit amb l'il·lustre cognom dels Biure. Es tractava de Pere Francesc de Biure, a qui no sabem pas localitzar en l'arbre genealògic dels Biure, més encara a 125 anys de la seva extinció. Pel fet que aquest Biure fa substitució,²⁷⁴ hem de creure que el volum d'assumptes que portava devia ser considerable o important, però no en sabem més.

Domènec Puiggener

Entre 1770-1778, els Margarit van tenir com a procurador general el notari reial i causídic de Barcelona Domènec Puiggener. El 19 d'abril de 1756 Puiggener ja havia entrat al servei dels Margarit en ser nomenat substitut del llavors procurador general Josep Roca Mas, però no va ser fins al 28 d'agost de 1770 que li feien procura com a administrador general, davant del notari perpinyanès Domènec Bordas.²⁷⁵ Puiggener va arrendar els delmes de Castell d'Empordà (11 de gener de 1771) i pagà al batlle les 406 lliures per les obres efectuades a mas Cometes (12 de gener de 1773). El 1775 el veiem pagar més obres, però ja el 1778 féu substitució a favor de Francesc Marquès per tal d'anar fins a Castell d'Empordà a rebre el sagrament i homenatge dels vassalls i prendre possessió de la baronia en nom dels Bon.²⁷⁶

Francesc Marquès

Entrà a servir els Bon el 16 de febrer de 1778, substituint el procurador general Domènec Puiggener, i en aquesta qualitat rebé el

273. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 68, notari Pere Ros, 1767-1768, f. 67 i 69-70; 71-72v, 105-109, 128-129v i 160-160v.

274. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 37, notari Pere Ros, Llibre de comptes, 1738-1764, f. 13.

275. ACA, *Reial Audiència*, Plets civils, plet núm. 8.010 i AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 70, notari Pere Ros, 1770-1771, f. 94.

276. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 28, notari Pere Ros, 1772-1773, f. 51 (de 1772), i 13-14 (de 1773); núm. 29, notari Pere Ros, 1774-1775, f. 201-201v i núm. 31, notari Pere Ros, 1778-1779, f. 175.

sagrament i homenatge dels vassalls de Castell d'Empordà en la presa de possessió de l'11 de maig següent. Amb la mateixa fórmula dugué a terme el nomenament d'oficials de la cúria baronial i d'altres tràmits, fins al 1782.²⁷⁷ El 10 de setembre de 1784 rebé procura de Pierre François Ignace de Bon, la qual li va permetre nomenar jutges de capbreuació, notari, escrivà i nunci de la cúria baronial, expedir una àpoca per lluíisme i establir a Sant Feliu de la Garriga (1785-1786).²⁷⁸ Marquès era causídic de la Bisbal, i possiblement parent del doctor Pius Marquès, un altre doctor en dret de la Bisbal que li féu de testimoni en algun acte.

La documentació fins al segon quart del segle XIX fa referència a Ignasi Vidal Pijoan (1796); després de 1818, a Onofre de Gispert²⁷⁹ i a Joaquín de Ayerbe y Prieto (d'ençà de 1831), com a procuradors generals del marquès d'Aguilar. L'estructura organitzativa creada a instàncies de l'últim baró, Melcior Lluís de Bon, comptava amb un veritable estol d'advocats a Madrid (Antoni Gramatxes Capderròs) i a Barcelona (Jaume Tro Ivars); agents a les principals ciutats (doctor Sebastià Brugues —Castelló d'Empúries— o Antoni Vilaplana —Agramunt—), i col·lectors a totes les baronies (Josep Codina, Ignaci Vidal, Miquel Vila, etcètera).²⁸⁰ Només en el compte de la producció de Castell d'Empordà de 1821, figuren: un col·lector (Jeroni Boix), un recaptador (el reverend Ramon Martí), un procurador (Vancells), un agent (Joan Gonser) i el procurador general (Onofre Gispert).²⁸¹ L'últim procurador de què tenim notícia és el que l'any 1857 contractà Jean Aimar Delacroix de Bon, el notari barceloní Lluís Gonzaga Pallós.²⁸²

A tall d'Epíleg: els Bon

Amb Domènec de Margarit de Negrell s'extingí, a principis del darrer quart del segle XVIII, la línia agnàtica o masculina dels Margarit, una línia que, provinent dels Bertran barcelonesos, s'havia mantingut agnada quatre segles seguits, des del XIV. De la mateixa manera que havien vist fer a tots aquells llinatges a punt d'extingir-se que desembo-

277. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 31, notari Pere Ros, 1778-1779, f. 175 i ss.; núm. 71, notari Pere Ros, 1780-1781 i núm. 72, notari Pere Ros, 1782-1783, etcètera.

278. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 74, notari Pere Ros, 1785-1786, s. f.

279. Oficial de cavalleria retirat, tal volta pertanyent als Gispert de la Bisbal. CARBONELL [2002] 58.

280. Fàcilment localitzables en la nombrosa correspondència de l'època. AHCB, *Patrimonial*, sèrie III, llig. 32.

281. AHCB, *Patrimonial*, III, llig. 30.

282. CARBONELL [2002] 59.

caven el patrimoni a la seva família (Santfeliu, Gallart, Biure i Cruïlles), frustrats per la plausible desaparició del cognom, forçant al despatx del notari allò que els fets no els van concedir a través de les respectives cambres nupcials, llavors, a mitjan segle XVIII, va arribar l'hora als Margarit. Aquell segle eren tres germans, Josep, Joan i Domènec, tots tres havien arribat a edat adulta, dos moriren ancians, però només un d'ells es va casar; el destí va voler que d'aquest únic matrimoni només naixessin, els primers anys de la unió, dues donzelles. La gran, doncs, Joana Hipòlita Rosa, es va convertir en la virtual hereva de tot al patrimoni aplegat per la família durant una bona pila de generacions, i Domènec es va veure abocat a vincular-lo exigint al seu gendre l'adopció del cognom i de les armes de la família. Aquest nou gendre, fou el montpellerí Pierre François Ignace²⁸³ de Bon, secundogènit d'una de les principals famílies nobles de Montpeller, molt adinerada, originària de Nimes, on radicaven al segle XVI.

ELS BON DE MONTPELLER

Per fer un estudi complet sobre els Bon, l'investigador competent que comptés amb el temps i els recursos necessaris hauria de consultar els arxius francesos de Montpeller, Perpinyà i Nimes, segurament alguns més i tot; civils (arxius departamentals, o municipals), eclesiàstics (de les parròquies), militars (a París i a Vincennes), etcètera, i capbussar-se en la bibliografia produïda en aquell país. Nosaltres no ho hem fet, llevat d'aquest últim aspecte, perquè ja vam pensar el nostre projecte d'una altra manera, una manera en la qual, extingida la línia dels Margarit, s'havia de cloure, lògicament, el nostre treball. Tanmateix, com a epíleg del que fou de la descendència dels Margarit, de qui i de com va succeir en el seu patrimoni ostentant les baronies de la família, ens ha abellit allargar unes pàgines més el nostre treball, exposant una sinopsi sobre els Bon a partir de la bibliografia que hem pogut consultar, combinada amb el grapat de dades que ens proporcionen l'arxiu dels Margarit i la notaria de Castell d'Empordà. Amb tot plegat, aspirem a donar una idea del rumb i del destí que van tenir les possessions margaritanes.

283. A la documentació notarial castellempordanesa, figura amb els noms catalanitzats, Pere Francesc Ignasi de Biure de Margarit de Cruïlles Santapau, sense el Bon. Nosaltres no li hem traduït el nom perquè l'home va néixer a Montpeller i resulta obvi considerar que ho féu en el si d'una família francesa. Ben al contrari passa amb Joana Hipòlita Rosa, nada en el si d'una família catalana del Rosselló, o de la descendència que procrearien, que hem catalanitzat en considerar el Rosselló territori de parla catalana. Quan apareix algun cònjuge d'origen francès, li mantenim el nom a la francesa.

Pierre François Ignace de Bon de Pujol va néixer a Montpeller el 27 d'abril de 1719, a la casa pairal que la família mantenia en aquella localitat.²⁸⁴ Era el sisè fruit del matrimoni entre Francesc Xavier de Bon de Sartre (d. 1678-1761) i François Elisabeth de Pujol († d. 1754), per bé que l'alta mortalitat de l'època el situà com a secundogènit, per darrere de Marie Anne i de Louis (1715-1773), qui va esdevenir hereu del marquesat de Saint Hilaire, del qual era titular la família. L'avi, Philibert de Bon de Bonnet (1637-1711), havia estat president en cap de la cort «des Aides» de Montpeller, oficina dependent de la monarquia que regulava tot allò referent al fisc (tributs, impostos, capitacions, exempcions, contraban, frauds), amb potestat per legislar i per emprendre accions judicials. També ho havia estat el seu pare François de Bon de Trémolet (1599-1680), senyor de Saint Martin, conseller reial, nat a Nîmes, però instal·lat a Montpeller.²⁸⁵ Philibert s'havia maridat el 1678 amb Catherine Marie de Sartre Rouch, de qui hagué el seu hereu François Xavier. Tornà a maridar-se posteriorment, amb Jeanne de Gep, de qui hagué Marie Anne, muller que fou d'Aphrodise Antoine de Sartre de Gep, cosí de la primera muller de Philibert. Pierre de Sartre, el pare d'Aphrodise, fou secretari del rei, receptor general de les gavelles del Llenguadoc i propietari d'un castell a Caveirac, prop de Nîmes; el 1709, Pierre i el seu germà Jean s'arruinaren "avec un passif colossal de 6 millions de livres".

François Xavier de Bon de Sartre nasqué poc després de 1678, i arribà a ser una de les grans personalitats de la seva ciutat, conseller reial, marquès de Saint Hilaire, baró de Fourques, Soles i Latour, i senyor de Celleveuve, Terrade, Saint-Quentin i altres feus. Igual que el pare, també va ser president en cap de la cort des Aides de Montpeller, però si va destacar en alguna cosa fou per la seva veta intel·lectual. François Xavier de Bon fou un dels fundadors, el 1706, de l'Acadèmia Reial de les Ciències de Montpeller i un dels seus membres més actius. Va deixar publicades una sèrie d'obretes de caràcter científic que acrediten els seus coneixements com a naturalista: *Observations météorologiques faites depuis l'année 1677 jusqu'en l'année 1754* ([1755]);

284. Seguim PARES [2003] 15 i PARES [wwwb][1-3]. Els números de les pàgines són subjectius, ja que el web és continu, i nosaltres les hem numerat a partir del seu pas per la impressora, amb el tipus de lletra *Time News Roman* núm. 14. Si no esmentem la font de la notícia és que ens referim a aquestes dues publicacions, preferentment la segona, que n'és una ampliació. Les dades genealògiques que utilitzem figuren al web GENEANET: DARBOIS [2010www], LAUBIER [2010www] i d'altres.

285. STOURDEUR [2010www]. El pare d'aquest François, també dit Philibert de Bon, nasqué a Nîmes vers 1567, on fou col·lector de les talles de la diòcesi. Casà el 29 de gener de 1595 amb Louise de Trémolet de Montpezat.

Mémoire sur le corail en 1743 et sur une lettre écrite par à M. Dargenville, conseiller maître en la chambre des Comptes de Paris, le 15 avril 1743 ([1743]); Mémoire sur la formation du corail et sur les vers, qu'il avait remarqués sur les tubercules de cette plante en 1706, lorsqu'il était à Marseille ([1706]); Réponse au mémoire de Monsieur de Réaumur pour lui prouver l'utilité de la nouvelle soie des araignées (1709), etcètera. Observador infatigable, lletraferit del medi natural, François Xavier de Bon treballà seriosament en l'estudi de la bava dels aràcnids a les envistes de promoure'n l'explotació industrial. Com acabem de veure, el 1709 publicà una memòria sobre el particular; per provar-ne els efectes curatius, n'aplegà la suficient com per enviar-la a París, a un nét de Lluís XIV, i a l'Acadèmia de les Ciències. La memòria va ser ràpidament traduïda a l'anglès, l'italià i, àdhuc, al xinès, però els acadèmics van encarregar-ne un estudi a un dels seus estudiosos, Réaumur, el qual exposà que ultra els bons efectes que poguéssin contenir la bava aràcnida, la veritat era que se'n necessitaven unes quantitats industrials massa difícils d'aconseguir. Actualment, hi ha diversos estudis que apunten els beneficis del producte en qüestió, alguns fets per l'exèrcit dels Estats Units de Nord-amèrica (per a armilles antibales), i per la NASA, en experiments d'exploració espacial, amb la qual cosa es pot concloure que Bon de Sartre no anava pas tan desencaminat.²⁸⁶

François Xavier de Bon de Sartre va maridar-se dos cops. D'un primer enllaç amb Gabrielle de Boucaud (1680-1712), hagué una filla, Anne Marie. És del segon enllaç, amb Françoise Elisabeth de Pujol, que va ser pare d'almenys quatre fills que arribaren a l'edat adulta: Marie Anne (1713-d. 1754), Louis Guillaume, Pierre François Ignace i Louis. Marie Anne (1713-d. 1755) va maridar-se el 1731 amb Joseph de Gléon (1705-1780), vescomte de Durban i de Perellós, de qui no hagué descendència. Louis Guillaume (1715-1773) fou marquès de Saint Hilaire i, com els seus avantpassats, president en cap de la cort «des Aides» de Montpellier. També va ser promogut a la presidència del Consell Sobirà del Rosselló (1753) i posteriorment a intendent de la província. El 1735 es va casar amb Elisabet Jeanne Thérèse de Bernage, de qui hagué una única filla, Louise Françoise, que es maridaria el 1760 amb François de Bruyères de Saint Ettienne, baró de Chalabre. Seguim aquesta línia perquè és important per al nostre treball. Chalabre i la pubilla de Saint Hilaire serien pares de Fortuné Jeanne de Bruyères de Bon (1761-1840), l'esposa de Melcior Lluís de Bon, fill i hereu de Pierre François Ignace. L'altre germà, Louis de Bon de Pujol (1720-1792), fou

286. PARES [2003] 17.

mariscal de camp i morí el 22 de maig de 1792 a Ruffec (Normandia). És evident que la família Bon donava tres menes de fruits: el noble, l'intel·lectual i el militar.

PIERRE FRANÇOIS IGNACE DE BON DE PUJOL (1719-1792)

Al secundogènit del marquès de Saint Hilaire, precisament per la seva condició de fill segon no hereu, poc li feia mudar el cognom, sobretot si amb això entrava en herència d'un dels primers patrimonis del Rosselló. De fet, a Pierre François Ignace se'l va conèixer amb tres cognoms diferents, corresponents a tres etapes ben diferenciades de la seva vida. De solter, va dur el cognom que li pertocava com a fill dels seus pares, Bon. Un cop casat, adoptà els de Cruïlles, Santapau, Biure i Margarit, i esclatada la Revolució Francesa el 1789, passà a ser denominat el ciutadà "Pierre d'Aguilar".

L'enllaç d'un cabaler montpellerí

De jove, escollí la carrera de les armes, de manera que en l'acta de matrimoni apareix com a major del regiment estranger de Cavalleria Reial, cos militar creat a mitjan segle XVII, antecessor de l'actual I Regiment Estranger de Paracaigudistes. Bon ja havia provat la seva noblesa no en un, sinó en dos ordes militars, el de Sant Joan de Jerusalem (i cavaller honorari de Malta), i el de Sant Lluís, creat el 1693 pel Rei Sol, per a aquells oficials amb més de deu anys de servei que s'haguessin distingit. Era aquest l'orde més popular de la monarquia francesa i premiava el mèrit més que no pas la noblesa.

Comptem amb un document excepcional que ens detalla la diada del seu casament amb la pubilla Margarit.²⁸⁷ Va celebrar-se a l'església de Mosset el 23 de setembre de 1754. Joan de Margarit de Negrell va reunir al castell el bo i millor de l'alta societat rossellonesa. Pierre François Ignace de Bon i Joana Hipòlita Rosa de Margarit van ser casats pel bisbe d'Elna, mossèn Charles François Alexandre de Cardevac de Gouy d'Avrincourt, davant d'una concorreguda assistència de personalitats: el rector de Mosset François Portell; el secretari del bisbe Paul Vermeil; el doctor en teologia Gauderic Bordes, prevere; Barthélemy Lavila, vicari de Mosset; Charles de Clermont d'Amboise, coronel d'infanteria de Bretanya i el seu germà Jean Baptiste; Joan Baptista de Ros, cosí germà de la núvia, marit de Margarida de Ba-

287. De l'Ajuntament de Mosset, que cita PARES [wwwb][3].

nyuls; Joan de Camporreles; Antoni de Ros, baró de Cabrenys, un altre cosí germà de la núvia, etcètera.

L'acord entre Margarit i Bon era tan sòlid que es van permetre deixar les capitulacions matrimonials per a mig any després. Efectivament, fins al 26 de març de 1755 no van signar-se, en una notaria de Perpinyà i davant l'assistència de diversos parents i valedors per part del nuvi (el germà gran Louis Guillaume i André de Cappot, advocat i membre del Consell Sobirà del Rosselló, com a procurador de Joseph de Gléon, vescomte de Durban, cunyat) i també de la núvia (Antoni de Ros de Margarit, Antoni d'Ortafà de Ros, Àngel Agustí de Camporreles Delpàs, marquès de Sant Marçal, marit de Magdalena de Ros, tots cosins). Els pactes acordats beneficiaven clarament els Margarit. Bon havia d'adoptar els cognoms i les armes dels Margarit i només després de la mort del seu sogre podria intitular-se marquès d'Aguilar (per bé que en la documentació que hem consultat tant ell com la seva esposa feien constar el títol). Domènec i Geneviève cedien a la seva filla Joana tot el patrimoni, però amb reserva d'usdefruit, amb la qual cosa, a la mort de l'oncle Joan (1763), ja podrien prendre possessió de les baronies. Com a detentor de l'usdefruit, Domènec de Margarit es comprometia a passar-los una pensió anual de tres mil lliures, amb les quals podrien mantenir-se ells, els fills i els domèstics que lloguessin. Encara que no en fessin esment, la jove parella s'instal·laria a la mansió dels Margarit del carrer d'Espirà, prou gran per acollir-los a tots i a la mainada que pogués (i que va) venir.

La família del nuvi també es veié gravada amb una obligació dinerària de no poca importància, la d'aportar a Domènec de Margarit ni més ni menys que vuitanta mil lliures (que entenem perpinyaneses, o sigui unes 48.000 lliures barceloneses), per tal que pogués dotar la filla petita Maria Anna, que tenia prevista la boda el pròxim mes de juny. Els Bon aconseguiren reunir la quantitat, gràcies a la germana Maria Anna, vescomtessa de Durban, que n'aportà setanta mil. Sobre la solvència dels Bon cal dir que, a més d'aquests vuitanta mil francs, poc abans de 1755 havien adquirit mas Cussana (a Cabestany), una heretat valorada en quaranta o cinquanta mil francs, i que pocs anys després adquiriren el senyoriu de Talteüll per noranta mil més.²⁸⁸ En un període de pocs anys, havien invertit per valor d'uns dos-cents mil francs.

288. AHCB, *Patrimonial*, sèrie III, lligall 5-2.

Marquès d'Aguilar (consort)

La mà de Pierre François Ignace de Biure de Margarit *olim* de Bon es va veure en alguns dels actes que signaren relatius al patrimoni de Catalunya, actes que destil·len una clara voluntat de prescindir de plets quimèrics i d'invertir i reestructurar béns per tal de capitalitzar-ne millor els rèdits. El 12 de setembre de 1755, el seu sogre Domènec li féu procura per tal que s'ocupés d'alguns assumptes al Principat. El 30 de juny de 1759, en nom de procurador, Bon va signar una concòrdia amb Carles de Rocabrana de Pons que posava fi al secular litigi que els Margarit mantenien per la baronia de Montsonís i Foradada, cedint tots els drets que poguessin pertocar-los. La concòrdia no especifica cap contrapartida, cosa que ens fa pensar que allò que realment interessava era acabar amb un plet gravós que costava molts diners i del qual no s'obtenia cap fruit. Un any més tard, tornà a Castell d'Empordà i signà l'arrendament de la lleuda de Girona, per tres anys i cent lliures anuals, i també un àpoca de cinquanta-sis lliures per un llüisme. Això fou a principis de juny de 1760, i a finals d'aquell mes arrendava els delmes de Castell d'Empordà a Julià Cellés Romaguera, per cinc anys i 750 lliures anuals.²⁸⁹ En aquesta gira que féu per les baronies i dominis dels Margarit a l'Empordà, i que durà, si fa no fa, un mes, gestionà i conclougué assumptes per valor de més de nou-centes lliures. No ens consta que Bon hi tornés més.

El fet que Domènec de Margarit li hagués confiat aquestes gestions ens posa sobre la pista del que degué de ser un jove despert, bon negociador i amb empena. Sens dubte, l'administració dels Bon fou netament millor que la dels Margarit. En tenim la prova, per exemple, en les rendes del comtat de Montagut, que abans de 1755 no passaven de 450 lliures l'any (oscil·lant durant tota la primera meitat de segle entre les 450 i les 655 lliures) i en els contractes de 1787-1791 i de 1791-1795 van ser per mil lliures i 1.175 lliures anuals, respectivament.²⁹⁰

La trobada de 1760 amb Julià Cellés de Romaguera, a qui féu substitut, també serví per confiar-li un seguit de tràmits, bàsicament cobraments i pagaments de petites quantitats, alguna compra de terra o de censal, etcètera, que van permetre anar controlant l'administració de la baronia castellempordanesa, a distància, des de Perpinyà. Des de la mort de l'esposa, el 1772, Bon seguí vivint amb els sis fills supervivents del matrimoni a la mansió dels Margarit del carrer d'Espirà, que

289. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 23, notari Pere Ros, 1759-1760, f. 172-174, 188-189v, 190 i 204-206v.

290. AHCB, *Patrimonial*, sèrie III, lligall 20-B.

passà a ser seva, juntament amb el títol de marquès d'Aguilar (que ja ostentava abans); l'usdefruit de les possessions dels Margarit les obtingué el 1777, amb la desaparició de Domènec de Margarit de Negrell, el seu sogre benefactor. Efectivament, l'hereu era el fill gran, Melcior Lluís de Bon de Margarit, mentre que el seu pare només gaudia de l'usdefruit i li era procurador. Queda prou clar en la introducció de l'acta de presa de possessió de la baronia de Castell d'Empordà que l'11 de maig de 1778 féu el substitut Francesc Marquès:

Sie sabut per esta pública escriptura, que com per mort de la il·lustre senyora dona Dª Joana Hipòlita Rosa de Cruyllles de Santa Pau, de Biure y de Margarit, marquesa de Aguilar y comptessa de Montagut, muller que fou del il·lustre senyor don Pere Francisco Ignaci de Biure y de Margarit, marquès de Aguilar, y compte de Montagut, filla y donatària universal del il·lustre senyor don Domingo de Biure y de Margarit, compte de Montagut, sobrevivint a aquells, lo il·lustre senyor don Melcior-Lluís de Cruyllles de Santa Pau, de Biure y de Margarit, marquès de Aguilar y compte de Montagut, de dits il·lustres senyors cònjuges don Pere Francisco Ignaci y dona Joana Hipòlita fill primogènit, los béns y drets que foren o tingueren aquells dits senyors don Domingo y donya Joana Hipòlita sa filla y donatària universal, hagen previngut o espectian a dit senyor don Melcior-Lluís, y lo usdefruyt de aquells a dit senyor don Pere Francisco Ignaci, com a son pare y legítim administrador de la persona y béns del mateix senyor don Melcior y demás fills de ell y de donya *quondam* senhora sa muller comuns. Y dit senyor don Pere Francisco Ignaci com a usufructuari dels refferits béns, desitge ab tota plenitut de dret com a usufructuari, y de pare y legítim administrador predit, y altrament per aquells títols que millor en dret y justícia valer y ajudar li pugan, adherir o inmiscuhir-se a dits béns o herència. Per lo tant lo die onse del mes de maig any del Naxement del Senyor mil set-cents setanta-vuyt, en presència de mi Pere Ros, notari reial y públic en la vila de la Bisbal [...] don Francisco Marquès assentat a una cadira que per est effecte se havia de son mandato posat en dita plassa, prengué pocessió plena, corporal, real y actual, o quasi, de las jurisdiccions de dit castell y lloch de Empordà de est modo, és a saber, que després de assentat com és dit, se posà en sas mans uns guants en senyal de la jurisdicció civil, y després en lo de la Criminal jurisdicció desembaynà una espasa, y digué en alta veu: "Visca lo il·lustre senyor don Melcior Lluís de Cruyllles de Santa Pau de Biure y de Margarit, marquès

de Aguilar y compte de Montagut, senyor y baró del present castell y lloch y terme de Empordà.”²⁹¹

Aquesta situació va allargar-se en el temps, de manera que va permetre Pierre François Ignace exercir de baró una pila d'anys. El 1788 presentà el clergue calongí Josep Oliver a la rectoria de Castellfollit, que li fou conferida pel vicari general, i dos anys més tard enviava el seu fill gran Melcior Lluís a concordar amb el monestir de Montserrat i tancar el litigi que havia interposat Galceran de Cardona-Rocabertí el 1597 per l'onzè d'Artesa.²⁹²

Alcalde de Perpinyà

Pierre François Ignace de Bon va ser un home inquiet, al qual el prestigi del seu nom i trajectòria civil van situar al capdavant dels liberals rossellonesos. El 1787 era membre de l'Assemblea Provincial i l'any següent president de la Comissió Intermediària.²⁹³ El 1789 s'esdevindria un fet cabdal que sotragaria la plàcida existència dels Bon, més encara la del seu cap: la Revolució Francesa. Bon hagué de viure i afrontar aquells temps navegant per aigües força turbulentes. Malgrat que els revolucionaris van nacionalitzar tots els béns de la família i van derogar els drets senyorials, el fet de conservar la seva vida i la del seu hereu ens decanta a considerar que encara se'n sortí prou bé.

El marquès d'Aguilar jugà un important paper en el procés d'eleccions per als Estats Generals als inicis de la Revolució, i ja dins de la República, al capdavant dels liberals, va ser elegit alcalde de Perpinyà, el primer alcalde revolucionari de la vila rossellonesa, càrrec que detení entre febrer de 1790 i la dimissió que va presentar el 14 de desembre següent.²⁹⁴ Pel mig, maldecaps i preocupacions i la presó, per haver acollit Mirabeau.

291. AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 31, notari Pere Ros, 1778-1779, folis 174-181, f. 174-175. També en fa esment CARBONELL [2002] 56, que trobà l'acta de la presa de possessió a AHCB, *Patrimonial*, sèrie III, llig. 9.

292. ADG, D-443-02952, f. 286 i D-443-03029, f. 577 i *Notícia de tots los plets...*, f. 63v. Pel que sembla, Montserrat els pagaria 27.500 lliures, en tres terminis durant dos anys, però no els retornaria els fruits cobrats secularment a la baronia. Les condicions que el 1787 proposaren els Bon ("Esta és la última resolució del senyor marquès de Aguilar" deia una nota al final...) incloïen rebre l'onzè d'aquelles terres adquirides i agregades a la baronia, a més d'una peça de terra. AHCB, *Patrimonial*, sèrie III, llig. 5-2.

293. CARBONELL [2002] 56.

294. No entrarem a valorar aquí la trajectòria política de Bon, limitant-nos a remetre a la consulta del capítol "Marquis d'Aguilar, maire de Perpignan en 1790", del llibre de TORREILLES [1896-1897].

Mort als setanta-tres anys

Els trasbalsos de l'episodi revolucionari que degué viure (i sofrir), la pèrdua del patrimoni, el perill constant que produïa l'agitació política del moment, etcètera, van ser suficients perquè, donada la seva avançada edat (septuagenària), emmalaltís irremissiblement. Retirat a finals de 1790, a Codalet, suportà un parell d'anys una enutjosa malaltia, agreujada el 1792 de manera que el 7 d'abril confessava en el proemi del seu testament "la faiblesse et le tremblement considérable de mes mains...". Hi afegí tres codicils més, un del 9 d'abril, un altre del 19 de maig i un de final del 17 de juny, però ja el 10 d'agost d'aquell 1792 moria a Codalet, a les tres del matí, i era enterrat només quatre hores més tard a la tomba de la família al cementiri local.

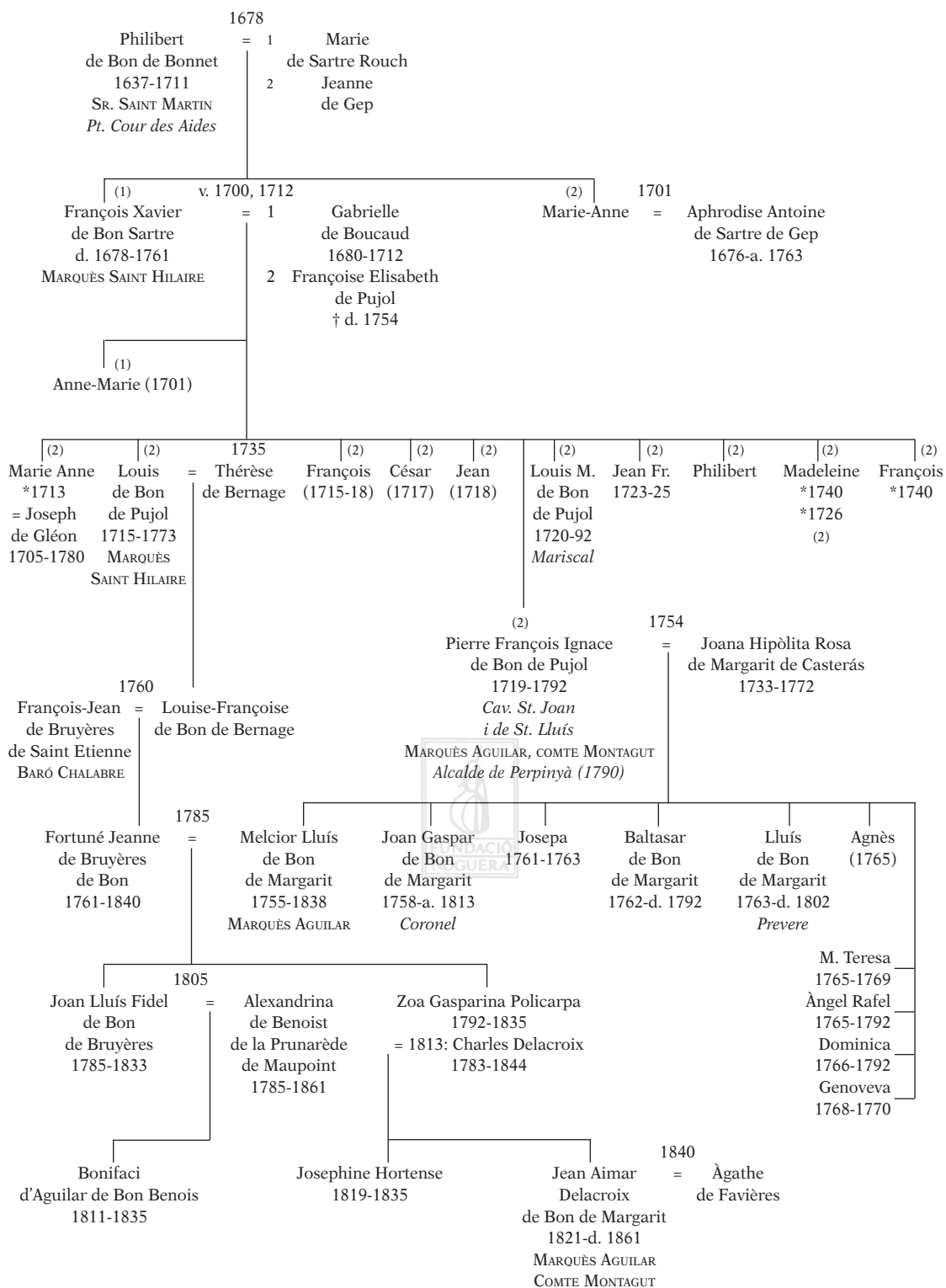
Val a dir que, a la mort del ciutadà Pierre d'Aguilar, els fills, llevat del gran i del tercer, havien fugit del perill revolucionari. Aquest últim demanà l'obertura del testament davant del jutge de Prada Joseph Gaspard Melchior de Lacroix, publicació de darreres voluntats que assumí Salvador Jaume, notari i procurador de la família a Perpinyà. En el document feia hereu universal el primogènit Melchior Lluís, i deixava quaranta mil lliures el secundogènit, Joan Gaspar refugiat a Barcelona. D'acord amb el testament de l'esposa Joana Hipòlita Rosa, del 3 de juliol de 1772, protocol·litzat igualment pel mateix Salvador Jaume, va fer deixa a cada fill d'una legítima de 66.000 lliures, que es podien satisfer en sis pagaments anuals a partir de la seva mort (o sigui entre 1792 i 1798). Malauradament, els successors revolucionaris van comportar la nacionalització del patrimoni, de manera que no va ser possible atendre aquestes deixes.

Deu fills, quatre supervivents

Pierre François Ignace de Bon de Pujol i Joana Hipòlita Rosa de Margarit de Casteras van ser pares d'una desena de nadons, per bé que l'alta mortalitat de l'època no va permetre que superessin la infantesa més que sis d'ells; dos més van arribar a la vintena d'anys, però igualment premoriren el seu progenitor.

Melchior Lluís Xavier Genovevo de Bon de Margarit (1755-1838), el primogènit, fou el darrer marquès d'Aguilar i senyor jurisdiccional de Mosset i de Castell d'Empordà, puix que els últims anys de vida visqué l'abolició del règim feudal, tant a França (1789) com a Espanya (1812). D'ell, ens n'ocupem a banda.

Joan Gaspar Simeó Elisabet Maria (1758-1811) era el secundogènit. Igual que els seus germans, cursà estudis a Tolosa de Llenguadoc,

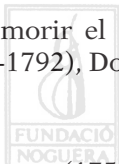

fins al 1772 que morí la mare, i l'any següent entrà al servei militar de Carles IV d'Espanya. Esdevingué oficial de guàrdies valones, lloctinent el 1792 i coronel el 1811. Per salvar el patrimoni amenaçat per la Revolució, els apoderats de la família aconsellaren fer-lo hereu valent-se de la seva condició de súbdit espanyol; de fet, l'últim dia de 1796 les autoritats franceses li reconeixien la propietat dels béns mossetans. Joan Gaspar no es va casar ni se li va conèixer descendència. Va testar davant del notari Elies Bosch, de Barcelona, el 25 de juny de 1811, deixant hereva la neboda Zoa, única filla supervivent del seu germà gran Melcior Lluís.

Seguia Josepa (1761-1763), una noia que visqué només un parell d'anys. El quart fou Baltasar Pere (1762-d. 1792), de qui sabem que va quedar-se a Perpinyà durant la Revolució Francesa, o almenys va assistir a la lectura del testament del pare. Després d'aquest fet, ja no se sap res més d'ell.

El cinquè era Lluís Melcior Timolleó (1763-d1802), que va ser vicari beneficiat de l'església de Sant Joan de Perpinyà entre 1790 i 1791. És l'últim personatge que dugué el cognom Margarit que féu carrera eclesiàstica. El 1795, el seu germà gran el presentava per al benefici de Sant Salvador de l'església de Castellfollit.²⁹⁵ Arran del decret del 28 d'agost de 1792 del districte de Prada, hagué d'abandonar el país el 16 de setembre següent, i passà a viure a la Bisbal. Tornà a França el 1800 i reclamà una indemnització, ja que havia estat hereu de la mansió de Codalet i la República l'havia nacionalitzat i alienat per seixanta mil francs. L'11 de juliol de 1802 fou reconegut com a creditor de la República per 70.666 francs i rebé la mansió de Codalet més 32.580 francs.

La resta de fills van premorir el pare: Agnès (1765), M. Teresa (1765-1769), Àngel Rafel (1765-1792), Domènica (1766-1792) i Genoveva (1768-1770).

MELCIOR LLUÍS DE BON DE MARGARIT (1755-1838)

En Melcior Lluís de Bon, s'ajunten les qualitats més marcades d'aquesta família montpellerina. Oficial militar, fou home d'acció, però també un intel·lectual, literat i poeta. Igual que el seu avi, també va ser membre de la Societat de les Ciències de Montpeller, i més tard ho fou de l'Acadèmia de Bones Lletres de Tolosa i mantenidor dels seus jocs florals. El 1788 publicà a Amsterdam i a París un recull de

295. ADG, A-111-01516, f. 839.

versos traduïts de poesies de Lope de Vega amb una introducció sobre la llengua i la literatura castellana de l'època. Tres anys abans, s'havia mullerat amb Fortuné Jeanne de Bruyères de Bon, filla de François Jean de Bruyères de Saint Etienne, baró de Chalabre i de Louise Françoise de Bon de Bernage i, per tant, neboda valenciana seva.

Amb l'adveniment de la Revolució Francesa, Melcior Lluís va ser proclamat unànimament comandant en cap de la milícia burgesa de Perpinyà i nomenat capità d'una companyia. En aquest càrrec, prengué part en alguns esdeveniments del procés revolucionari,²⁹⁶ bo i posant sana i estàlvia la muller, a la qual va enviar a instal·lar-se a Barcelona, a resguard del seu cunyat Joan Gaspar. Per un comentari del baró de Maldà, inestimable cronista barceloní d'aquesta època, coneixem la data quasi exacta en la qual la marquesa d'Aguilar recalava a la Ciutat Comtal: el desembre de 1790. La nit del 10 de gener de 1791 Carles de Rocabruna oferí en el seu honor un banquet amb ball a la seva mansió de la Riera de Sant Joan. Recordem que el 1759 el sogre, Pierre François Ignace, havia concordat amb Rocabruna liquidant el litigi secular que fins aquell moment els havia enfrontat als tribunals per la vindicació de la baronia de Montsonís i Foradada. La marquesa d'Aguilar estava "domiciliada cosa d'un mes en aquesta ciutat, ab lo motiu dels alvorots en Perpinyà i casi en tota la França." La marquesa complí els seus deures de convidada, i com molt bé diu Marià Carbonell, enlluernà la concurrència ballant un vals amb un oficial suís, com fins aquell moment no sembla que haguessin vist mai a la capital catalana:

Havent eixit a ballar un cert ball francès, nomenat *balsa* –que se reduceix a una alemanda contínua-, la Sra. Marquesa d'Aguilar ab un oficial suís. Per vèurer-los tota la concurrència de senyores i senyors, ballar, se'n pujava de peus a les cadires, agafats uns ab altres per no caure; i també tal qual senyora. Però se quedaren sens veure los més i les més d'aquell ball, per la desmesuada multitud i confusió [...] Ignoro en quina hora s'acabà lo ball.²⁹⁷

Pel codicil del 19 de maig de 1792, Pierre François Ignace de Bon nomenava procurador seu Melcior Lluís, i li demanava que retirés un dipòsit a la taula de canvi de Barcelona de 26.845 lliures, nou sous i un diner; moneda de Barcelona, constituït el 31 de juliol de 1790 pel procurador del monestir de Montserrat. Llavors, Melcior Lluís era un home fet i dret de trenta-vuit anys que, en morir el pare, quedava al capdavant d'un gran patrimoni però emmig d'una turbulenta situa-

296. Seguim PARES [2003] 15.

297. AMAT [1988], 249. En fa referència CARBONELL [2002] 56.

ció política, força negativa per als seus interessos com a propietari i com a baró jurisdiccional. Per consell dels advocats de la família, van fer hereu el seu germà Joan Gaspar, que es trobava a Barcelona, però no es va poder evitar la nacionalització i posterior alienació dels béns i senyorijs de la família al Rosselló, procés que Melcior Lluís hagué de viure en primera persona. Jean Pares no ho diu, però tot fa pensar que va abandonar Perpinyà i es refugià durant uns anys a l'estranger, com tants d'altres nobles del seu temps i condició. Primerament arreglà els seus estats financers. Trobem significatiu l'obertura d'un quadernet del "Compte de lo cobrat desde 8 juny 94 fins al 27 Novbre. 1802" que s'hauria iniciat precisament el 1794, per controlar les cotitzacions censals catalanes. El quadernet revela l'existència de tretze censalistes cotitzant 201 lliures anuals, per bé que només set d'ells seguien pagant regularment; el recaptador de dites pensions censals es reservava el 30%.²⁹⁸ El mateix 1791 devia reunir-se amb la seva esposa a Barcelona (ja que la filla Zoa, hi va nèixer l'any següent...),²⁹⁹ on restà uns anys. El 1794 adquirí per 37.064 lliures una casa de pisos amb jardí a la Rambla, cantonada amb el carrer Nou, que havia estat dels jesuïtes i que llogaria a diversos inquilins (el 1806 li redevia en lloguers bruts 1.187 duros, i en nêts 865).³⁰⁰ El 1795 residia a Londres, segons consta en la presentació que féu a favor del seu germà Lluís Melcior Timolleó per al benefici de Sant Salvador de l'església de Castellfollit,³⁰¹ i l'altre (1796), a Madrid.³⁰²

Quan va poder tornar al seu país (a partir de 1811), Melcior Lluís gaudí d'una vida plàcida, retirat a l'estudi, la reflexió i la filosofia, instal·lat a Tolosa de Llenguadoc, on morí vint-i-set anys més tard.³⁰³ En els primers temps de la Restauració, fou nomenat cavaller

298. AHCB, *Patrimonial*, sèrie III, lligall 32. El 1818 una "Nota de los censos que el ilustre señor marqués de Aguilar percibe en varios pueblos del corregimiento de Tarragona..." descobreix l'existència de 14 censalistes al Camp de Tarragona, obligats per censals per valor de 1.723 lliures.

299. Si no hem de creure en una hipotètica paternitat a càrrec de l'imponent oficial suís del ball a casa dels Rocabruna...

300. CARBONELL [2002] 56-57 i AHCB, *Patrimonial*, sèrie III, llig. 28. Val a dir que, a finals d'aquell segle, amb un dur diari una persona de condició tenia les necessitats cobertes sobradament.

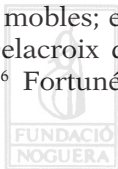
301. ADG, A-111-01516, f. 839.

302. CARBONELL [2002] 57.

303. El 18 de febrer de 1837, el magistrat Joan Bernat Capelle, de Tolosa, acreditava formalment l'existència de Bon, que s'hi presentava per obtenir fe de vida, i apareixia com: Melcior Lluís Xavier Genovevo de Bon de Margarit de Biure de Cruïlles de Santa Pau, marquès d'Aguilar, comte de Montagut, baró de Preixens, senyor de Castell d'Empordà, cavaller del Reial i Militar Orde de Sant Lluís, domiciliat a Tolosa, carrer Boulbonne, núm. 50. AHCB, *Patrimonial*, sèrie III, llig. 32. També CARBONELL [2002] 57.

de l'orde de Sant Lluís, en base a haver estat un antic oficial militar (29 de febrer de 1816). El bandejament del règim polític bonapartista propicià el 1817 que el Govern espanyol li retornés els béns confiscats a la passada guerra del Francès, durant la qual Bon s'havia integrat en l'exèrcit del seu país com a comandant d'esquadró³⁰⁴ (malgrat que havia deixat enrere els anys de joventut i devia rondar vora els seixanta anys d'edat). És aquest un nou episodi de confiscacions, en un tema prou conegut pels Margarit a causa de les possessions catalanes, i que ara tocava patir als Bon. Des de la guerra dels Segadors a mitjan segle XVII, no hi havia hagut un sol conflicte armat en el qual no hagués reaparegut el fantasma de les confiscacions de patrimoni: la guerra de Devolució, la dels Nou Anys, la de Successió, la Guerra Gran (ocupació espanyola de Mosset) i llavors la del Francès. Efectivament, un decret del 21 de juny de 1817 de la Junta Suprema de Represàlies li aixecava l'embargament, i Melcior Lluís de Bon podia tornar a Barcelona a gestionar de prop tota l'operació, i a tornar a reactivar la màquina dels rèdits. Aquell mateix any, arrendà als comerciants Josep i Ramon Martí, oncle i nebot, de Barcelona i Cardona, respectivament, tots els drets i propietats que posseïa al Principat, i ho féu per 7.454 lliures anuals.³⁰⁵

La darrera dècada de vida, a Tolosa estant, la dedicà a publicar els estudis duts a terme: *Quelques pensées sur la civilisation* (1830), *Quelques idées métaphysiques et morales* (1830), *Sur l'époque de la formation de la langue romane* (1837), *Considérations sur le panthéisme* (1837), *Observations générales sur la parole* (1837) i *Considérations sur la pensée et l'expression de la pensée* (1839). Melcior Lluís de Bon testà el 12 de setembre de 1837, deixant a l'esposa una pensió i l'usdefruit de la meitat de les cases i dels mobles; el seu hereu universal era l'únic nét supervivent Jean Aimar Delacroix de Bon. Morí al mateix Tolosa el 21 de desembre de 1838.³⁰⁶ Fortunée Jeanne, la consort, el seguí dos anys més tard.

Els darrers Bon

Amb Melcior Lluís de Bon de Margarit coincidiren el darrer baró jurisdiccional i també el darrer membre del llinatge Bon. Del seu enllaç el 1785 amb Fortuné Jeanne de Bruyères de Bon (1761-1840), només hagué dos fills: Fidel i Zoa. Els dos, malgrat arribar a una edat adulta,

304. CARBONELL [2002] 57.

305. CARBONELL [2002] 57.

306. CARBONELL [2002] 58.

no assoliren la senectut del seu progenitor, de manera que, per una diferència de pocs anys, el van premorir. De fet, dels tres néts que va tenir, dos el van premorir el mateix any que moria Zoa, el 1835.³⁰⁷

Joan Lluís Guy Maria Fidel de Bon de Bruyères (1785-1833) continuà la tradició familiar castrense i fou coronel de la Guàrdia Nacional i cavaller de la Legió d'Honor. Per alguna anotació documental, sabem que féu ordenar l'arxiu de la família, però no coneixem més detalls d'aquest personatge. L'any 1805 es casà amb Alexandrina de Benoist de la Prunarède de Maupoint (1785-1861), filla d'un tinent coronel de cavalleria, Jean de Benoist de la Prunarède, i de Maria Gabriela de Maupoint, de Montpeller. Només hagueren un sol fill: Bonifaci de Bon de Benoist (1811-1835), nat (i mort als vint-i-quatre anys) a Tolosa.³⁰⁸

Zoa Gasparina Policarpa (1792-1835) nasqué durant l'estada dels pares a Barcelona. Ja a Tolosa, es casà el 8 de juny de 1813 amb Charles Delacroix Lespagnol (1783-1844), capità d'artilleria i cavaller de la Legió d'Honor, d'una família originària de Reims, de qui hagué dos fills: Josephine Hortense (1819-1835) i Jean Aimar Delacroix de Bon de Margarit (1821-d. 1861). Aquest últim fou l'únic descendent viu i, per tant l'hereu, de tot el patrimoni Margarit, fou marquès d'Aguilar i comte de Montagut,³⁰⁹ en una època en la qual aquests títols nobiliaris només servien ja per lluir. Es casà el 1840 amb Àgathe de Favières, i aquí li perdem la pista genealògica. El 1857 féu procura a favor del notari barceloní Lluís Gonzaga Pallós, qui encara s'encarregava dels seus assumptes el 1861.³¹⁰ Privat de les percepcions senyorials que li reportaven els drets de les baronies, alienà Castell d'Empordà i, probablement, també faria el mateix amb bona part del patrimoni dels Margarit. Esbrinar això al detall formaria part ja d'un altre tipus d'història i en un altre període que el que ens hem proposat.

307. Seguim LAZERME [1975-1977] II, 320, PARES [wwwb], i els arbres genealògics de: PARES [2003] 16, DARBOIS [2010www], LAUBIER [2010www] i STOURDEUR [2010www].

308. CARBONELL [2002] 58-59. Intuïm que alguna cosa degué succeir aquella mala anyada de 1835 perquè en el seu decurs traspasessin fins a tres dels cinc descendents de Melcior Lluís de Bon.

309. El 20 de gener de 1839 Jean Aimar havia consultat l'advocat Brugués sobre els costos de la successió dels seus títols nobiliaris i, tres mesos més tard, el seu pare Charles li havia fet i tramès "poderes particulares para la administración de las rentas de este Ampurdán". Sebastià Brugués a Joaquín Ayerbe y Prieto. Castelló d'Empúries-Madrid, 20 de gener de 1839 i 18 d'abril de 1839. AHCB, *Patrimonial*, sèrie III, llig. 32.

310. CARBONELL [2002] 59.

A TALL DE CONCLUSIONS

Arribem al capítol de conclusions i després de la lectura del llibre poca cosa nova podem exposar que no haguem dit o insinuat ja. Caldria, tanmateix, reflexionar sobre alguns dels aspectes que creiem més interessants. Els Margarit constituïren l'exemple de la típica família de la noblesa rural catalana abocada a una projecció nacional que la va situar, en poder, en influència, en diners i patrimoni, entre les primeres del país. Aquesta trajectòria fou assolida en base al tríode d'una encertada i constant gestió del patrimoni, d'una participació en la política nacional audaç i afortunada i, finalment, del desplegament d'una efectiva estratègia d'heretatge i d'enllaços matrimonials. Aquest últim aspecte és tal volta el més destacable, perquè està subjecte a uns patrons de creativitat especulativa, d'habilitat diplomàtica i de nítida visió de futur que no totes les famílies han posseït.

Almenys és dels aspectes més remarcables en l'evolució patrimonial del llinatge Margarit. Els seus membres davallaren des del segle XIV fins al XVIII com davalla un riu que neix a les muntanyes (gironines), baixa consolidant el cabal per torrents i valls, tot creixent gràcies a l'aportació d'altres rius (llegiu llinatges) que hi moren, fins arribar al mar (Perpinyà), on desemboca extingint-se. Perquè aquest és, certament, el destí de molts grans llinatges, l'extinció biològica. La mateixa política d'acumulació de patrimonis de llinatges extingits enllaçats amb el seu propi, que el va beneficiar al llarg dels segles, va beneficiar al final un altre llinatge, el que li prengué el relleu biològic (Bon). En el cas dels Margarit, que és per extensió el cas de qualque gran nissaga de la noblesa d'època moderna, es mostra enormement efectiva la combinació entre els beneficis assolits en el camp de la política activa i els assolits a través dels enllaços matrimonials.

Fem un repàs ràpid dels cinc-cents anys d'història de la família. L'accés als càrrecs d'oficial reial, batlle i veguer d'un primerenc Bernat Margarit van permetre sortir el llinatge de l'obscura apotecaria a la qual semblava abocat, dedicar-se al comerç i enllaçar-se amb mercaders com els Gornal. Encara al segle XIV, el fet de tenir el príncep Joan educant-se a Girona i de poder accedir a servir a la seva casa i al seu cercle d'íntims va catapultar un altre Bernat Margarit a la noblesa, a l'engrandiment patrimonial i a enllaçar-se amb els Peguera, els Pau i els Santfeliu. Van passar de casar-se amb mercaders a fer-ho amb membres de la noblesa comarcana, alguns d'ells amb possessions senyorials. La figura del bisbe de Girona Joan de Margarit de Pau i l'actuació durant la guerra civil de Joan II van significar un abans i un després. Els Margarit-Pau es consolidaren a Sant Gregori, i la línia de Castell d'Empordà també se'n beneficià políticament i econòmicament. Des d'aleshores, la vinculació amb la monarquia és més estreta, tant per la línia troncal (a través de Bernat de Margarit de Pau i del seu fill Lluís) com per la branca castellempordanesa (a través de Bernat de Margarit de Peguera i del seu nét Pere Bertran de Margarit). Aquest últim fou protagonista d'un episodi de l'aventura americana, però tots gaudien de la protecció i confiança del Rei Catòlic. El privilegi de noblesa arribà la primera meitat de la setzena centúria, amb la participació de Lluís de Margarit Carrillo en la campanya militar contra els turcs a Hongria, però la veritable ampliació (millor multiplicació) de patrimoni arribava a la segona meitat d'aquell segle. Els Margarit enllacen amb pubilles que aporten drets i baronies a dojo, cas de Pere de Margarit amb Jerònima de Gallart (vers 1550), de Leandre de Margarit amb Jerònima de Vilanova (1591), de Felip de Margarit amb Beatriu de Biure (1600) i de Josep de Margarit amb Maria de Biure (1620). Entren nous i crescuts patrimonis, el Gallart (Sant Feliu de la Garriga, meitat proindivisa de Pelacalç, delmes a Viladamat, Palau Borrell, Montiró, Cinclaus, les Corts, Vilanera i els Recs, delma del peix d'Empúries, botiga de l'Escala, etcètera), el Vilanova (terçó de Ruïlles), el Desvern (mansions i lleuda del peix a Girona, batllia i notaria d'Amer, cases Llabià i Roja a Torroella de Montgrí, terres...), però, sobretot, el Biure (baronies de Vallespinosa, Aguilar i Preixens, mitja senyoria de Vallverd, carlanies de Pontils i Santa Perpètua de Gaià, més mansions a Barcelona i Tarragona, un doll torrencial de líquid en múltiples censals i moltes més terres...). En setanta anys, el llinatge ha quadruplicat patrimoni, i ha passat de senyorejar una (petita) baronia com era la de Castell d'Empordà, a senyorejar-ne set: Sant Feliu de la Garriga, Pelacalç (meitat proindivisa), Vallespinosa, Vallverd (baixa jurisdicció), Aguilar i Preixens (amb Mijanell i la quadra de Gorga). La destacada participació de Josep de Margarit en la guerra

dels Segadors (1640-1659) a favor de Lluís XIV va moure al monarca francès a recompensar els seus valuosos serveis i també a rescabalar-lo de les pèrdues pel patrimoni represaliat a mans dels hispànics. Josep de Margarit ocupà alts càrrecs molt ben remunerats, i se li va permetre cobrar les rendes dels principals latifundis senyorials catalans. El seu exili final a Perpinyà, en definitiva, no va significar més que l'obertura d'un nou front patrimonial, el francès: gran mansió a Perpinyà, una altra a Codalet, una altra a Narbona, concessió de la baronia de Brens, castell de Sant Martí de Toques, etcètera. A més d'això, el 1675 va casar el seu fill gran Joan amb l'hereva dels Cruïlles de Santapau. Només l'enorme capacitat de líquid dinerari assolit al recer dels serveis a França explica que aconseguís eixugar els deutes que pesaven sobre aquesta herència i amb els anys consolidar l'adquisició del comtat de Montagut i de la rica baronia de Mosset (drets senyorials, forns, molins, fargues). Amb els Bon, el patrimoni encara es va multiplicar en béns i en rèdits, de manera que, si al tombant del segle XIV, la família Margarit de Girona tenia únicament una botigueta d'apotecaria comarcana, a la segona meitat del segle XVIII, el seu patrimoni, escampat per l'Empordà, el Camp de Tarragona, el Solsonès, l'Urgell, Barcelona, el Rosselló, el Conflent i el Lluenguadoc, podia elevar-se, de llarg, per damunt del milió de lliures, i era, després dels marquesos d'Oms, la família més rica de la Catalunya Nord.

Aquest creixement sostingut en la riquesa de la família té, com diem, un clar punt d'inflexió: Josep de Margarit de Biure. Abans d'ell, els dots de les donzelles Margarit o els que aportaven les consorts, oscil·laven entre les 2.000 i les 4.000 lliures; ell dotà les seves dues filles amb 24.000 lliures per a cada una, i el seu fill ho féu amb 18.000. Domènec, l'últim dels Margarit, aconseguí dotar la secundogènita amb 48.000 lliures.

FUNDACIÓ
QUANTITATS DOTALS PAGADES O PERCEBUES AMB MOTIU DE NOCES
DINS LA FAMÍLIA MARGARIT

Data* (any)	Quantitat (en lliures)	Persona dotada		Motiu del dot
		Familiar	Extrafamiliar	
1364	1.000	Francesca		= Francesc Gornal, mercader
1477	550**		Joana de Requesens	= Lluís de Margarit Bertran
1478	588**		Maria Carrillo	= Pere de Margarit Bertran
1493	1.100	Constança		Test. de Pere de Margarit Bertran
1544	1.500		Violant Sunyer	1 = Pere de Margarit de Vallseca

<i>Data*</i> (any)	<i>Quantitat</i> (en lliures)	<i>Persona dotada</i>		<i>Motiu del dot</i>
		<i>Familiar</i>	<i>Extrafamiliar</i>	
1574	3.000		Isabel de Sunyer	1 = Leandre de Margarit de Gallart
1591	2.000		Jerònima de Vilanova	2 = Leandre de Margarit de Gallart
1600	4.000		Beatriu de Biure	= Felip de Margarit de Sunyer
1638	3.000	Agnès		= J. Galceran de Pinós, COMTE DE VALLFOGONA
1647	24.000	Rafaela		= Galceran de Cruïlles de Santapau COMTE DE MONTAGUT I BARÓ DE MOSSET
1671	24.000	Beatriu		= Jean de Gléon, VESCOMTE DE DURBAN
1671	20.000		Marianna de Castellón	= Jaume de Margarit , MARQUÈS D'AGUILAR
1696	18.000**	Teresa, Maria, Marianna		Test. Joan de Margarit de Biure MARQUÈS D'AGUILAR
1702	18.000	Maria		= Josep de Ros de Sorribes COMTE DE SANT FELIU
1719	10.000	Marianna		= Josep de Millars de Ros, donzell
1732	4.000		Geneviève de Casterás	= Domènec de Margarit, COMTE DE MONTAGUT
1755	48.000	Maria Anna		= Josep d'Oms de Tord, MARQUÈS D'OMS

Font: elaboració pròpia a partir de PUIG-MARQUÈS [2007] 332-334, n. 120 (1364); BATLLE [1978] 502 (1477); CATALÀ [1993] 335-337 (1478 i 1493); AHPB, *Pergamins*, sèrie A, núm. 685 (1544); Id., núm. 794 (1574); Id., núm. 838 (1591); *Especulo...*, f. 361 (1600), 520 (1638), 363-365 (1671 i 1671), 926 (1696), 368-369 (1702), 470 (1719); 369 (1732); AHCB, *Patrimonial*, sèrie III, llig. 1; PARES [wwwb] [4] (1755).

*La data correspon o bé a la de l'enllaç, o bé a una deixa testamentària en temps de noces, cas que consignem en cursiva.

**Mil florins d'or, que computem a onze sous el florí (1477), i 200.000 maravedisos que ho fem a disset maravedisos el sou (1478) (ELLIOTT [1989] 532: 34 m.=1 ral), i 50.000 francs que equivalien a 30.000 lliures perpinyaneses = 18.000 lliures catalanes (segons la pròpia equivalència consignada en els capítols matrimonials de 1675 entre Joan de Margarit i Rafaela de Negrell) (1696).

Però totes aquestes incorporacions que engrandiren el patrimoni familiar no haurien estat possibles sense dos premises bàsiques. D'una banda, hi ha aquesta innata capacitat de segregar vinculacions que demostren els Margarit. La vinculació obliga els successors a adoptar unes armes i uns cognoms aliens, els corresponents a la família que s'extingia dipositant el seu llegat, qüestió que, escrúpols d'honor a banda, no té més problema que l'aritmètic, o sigui, quan en un mateix llinatge hi van a parar més d'una vinculació. Els nostres protagonistes comencen

sent Margarits i ho segueixen sent la segona meitat del segle xv quan haurien d'haver estat Bertrams, en perdre's la línia agnàtica. Hem vist com Bernat de Margarit vincula el patrimoni de Castell d'Empordà el 1478, i per això el nét, Pere Bertran de Margarit, ha de postergar el cognom Bertran a un segon terme i fer-se dir Pere de Margarit Bertran (malgrat que encara el 1499 el seu avi patern Joan Bertran l'anomenava, en el seu testament, amb l'ordre natural dels cognoms). A mitjan segle xvi, un Margarit enllaçà amb la pubilla Gallart, que aportà Sant Feliu de la Garriga, patrimoni probablement vinculat, perquè el cognom Gallart el veurem arrossegar centúria i mitja, al final de tota la resta de cognoms, però omnipresent en manta documents. Però les vinculacions patrimonials donen més maldecaps als Margarit, i el 1620, Josep de Margarit de Biure es casava amb la pubilla dels Biure, cosina segona. El sogre, l'últim Biure agnat, deixà ben clara als capítols matrimonials i al testament la vinculació del patrimoni i l'obligació de manlleva i d'emprar el cognom i les armes de Biure, de manera que, des d'aleshores, el novell espòs i hereu passà a dir-se Josep de Biure de Margarit en la gran majoria dels documents que li coneixem. El joc de cognoms s'enreda encara més quan el fill gran del matrimoni, Joan, es casa amb l'hereva virtual dels Cruïlles comtes de Montagut, un altre patrimoni vinculat que obligaria el seu fill homònim a fer-se dir Joan de Cruïlles de Santapau de Margarit...

El fenomen també es dona a la inversa. L'únic titular del marquesat d'Aguilar que fou del sexe femení, la vídua tenutària de Joan de Margarit de Biure, Rafela de Negrell de Bas (1656-1719), apareix a la documentació notarial de Castell d'Empordà com a Rafela de Margarit de Cruïlles de Santapau; també, ocasionalment, com a Rafela de Cruïlles de Santa Pau (o de Margarit), etcètera; en tot cas, rarament l'hem documentada amb els seus cognoms de naixement. Més encara, els Bon (néts i besnéts de l'últim Margarit agnat, Domènec de Margarit de Negrell) avantposen el cognom Margarit al de Bon, i darrere, la resta, de manera que qui hauria d'haver estat Melcior Lluís de Bon de Margarit, arriba a signar el 1803 com Melcior Lluís Xavier Genovevo de Margarit de Biure de Cruïlles de Santapau, brillant el Bon per la seva absència... Ens ha d'estranyar això, sabent que es feia càrrec de quasi mitja dotzena de patrimonis vinculats?

També es cognominaren Margarit altres personatges que no eren pas de la família, però que comptaven amb una vinculació política amb aspiracions patrimonials. Ens referim al Pere de Margarit que l'1 de març de 1601 apadrinava el tercer fill de Leandre de Margarit,¹ i

1. ADG, *Sacramentals microfilmats de Castell d'Empordà*, Baptismes (1589-1638), núm. 66.

que no pot ser altre que Pere d'Espés d'Espés, fill del senyor de Preixens, casat el 1588 amb Mariàngela de Margarit d'Espuny, l'hereva de Sant Gregori, castell fins llavors senyorejat per la línia troncal dels Margarit. D'aquest matrimoni, només sobreviurà una filla, Isabel, i el seu reivindicador marit (1614), Joaquim de Reguer Ferrer, senyor de Vilagrassa, és el Joaquim de Margarit coetani dels fets del Corpus de Sang, que aspira a senyorejar Sant Gregori, i també Preixens, raó per la qual no dubtà a pledejar amb Rafel de Biure, sogre de Josep de Margarit. També hi ha Miquel d'Oms, que al tombant del segle XVII era l'espòs de Marianna de Vilarig i, com a tal, heretava la propietat rústica que l'herència dels Biure de Sant Jordi Desvalls posseïa a Torroella de Montgrí (disputada judicialment amb els Margarit). És de suposar que, per aquesta circumstància, apareixia en la documentació com Miquel de Margarit.

La segona premissa bàsica a la qual ens referíem una mica més amunt, la constituïa l'habilitat de marginar altres aspirants (alguns amb més dret) per tal de reconduir sempre les herències envers el cap visible de la família, en el que és una clara política d'hereuatge duta fins a les últimes conseqüències. El 1600 Felip de Margarit es casà amb Beatriu, la filla primogènita de la seva madrastra Jerònima de Vilanova. Aquest enllaç i una concòrdia el 1624 aconseguida després de (ens imaginem) fortes tensions amb el pare Leandre, van permetre a Felip heretar tot el patrimoni complet: Castell d'Empordà, que li pertocava com hereu Margarit; Sant Feliu de la Garriga, que hauria hagut de pertocar al germà Francesc, i (quasi) tots els drets que aportà Jerònima de Vilanova, i que per lògica haurien d'haver heretat els seus fills Francesc i Joan, germanastres de Felip. El 1620 ningú no va pensar en Arnau de Biure, el fill natural de Rafel de Biure (no adulterí, sinó —pel que sembla— natural),² per heretar Vallespinosa. Se'l va destinar a l'Església i l'últim Biure va conformar-se amb què el seu gendre Margarit adoptés les seves armes i cognom. Un altre aspirant destinat a l'Església fou Jaume de Negrell de Bas, virtual hereu dels drets sobre el comtat de Montagut, que van ser per la germana Rafela, la qual va enllaçar amb Joan de Margarit de Biure (1675) i va possibilitar així l'adquisició del patrimoni Cruïlles. Tot sembla suposar que Negrell fou víctima d'una entesa madurada de feia anys entre les dues famílies. El mateix Joan de Margarit de Biure va ser primerament marginat de la línia succes-

2. La precisió té la seva importància, ja que no és el mateix el fill nascut, simplement, de pares no casats (fill natural), que el nascut de pares no casats entre ells però sí amb d'altres cònjuges (fill adulterí), circumstància aquesta que feia molt més difícil que fos posteriorment reconegut.

sòria a favor del seu germà petit Jaume, per tal d'atendre l'anacrònica norma que impedia la titularitat en més d'un patrimoni vinculat. Joan reconduí l'herència als pocs mesos de traspassat el seu pare (1685) i tornà a recuperar la major part del patrimoni familiar, a través d'una altra concòrdia que va imposar al seu germà.

Val la pena comentar, en aquest sentit de reconducció successòria, la com a mínim sospitosa esterilitat d'alguns membres del llinatge, que en algun moment esdevé clau en l'estratègia traçada per la família. No sabem res d'Alfons de Margarit Sunyer, el germanastre gran de Leandre. Sí que sabem, en canvi, que Joan de Margarit d'Almar no va deixar fills del seu prematur enllaç amb la pubilla Anna Pons d'Almar (en més de trenta anys de matrimoni), evitant així la constitució d'una segona línia familiar capaç de vindicar drets a la principal. En 350 anys i deu generacions successives, no veurem brollar segones o terceres branques de la nissaga de senyors de Castell d'Empordà. No va tenir fills tampoc Rafaela de Margarit, la primogènita de Josep de Margarit i de Maria de Biure, casada amb Galceran de Cruïlles (en quasi vint-i-cinc anys de matrimoni). D'haver tingut descendència, s'haurien evaporat les aspiracions sobre el comtat de Montagut i la baronia de Mosset. Tampoc en va tenir el seu germà petit Jaume, en els quasi trenta anys de matrimoni amb la pubilla Castillon. Prèviament, s'havia estipulat que, en cas de no tenir-la, les propietats que s'havia retingut revertirien novament al cap de la família. I així va ser. Massa casualitats?

Especulacions sense base documentada a banda, l'evolució familiar i patrimonial dels Margarit (o Bertran, o Biure, o Cruïlles) no deixa de sorprendre. Són cinc-cents anys d'una trajectòria lenta però inexorable, travessant un embolic de compromisos socials, cívics i patrimonials, sortejant els vaivens de la política local i nacional, i posant-se a les mans de la capriciosa Fortuna. Tretze generacions (setze si comptem la dels Bon-Delacroix) que mantenen un cognom, primer a Girona, després al Camp de Tarragona i la Conca de Barberà, i finalment a Perpinyà, sense gaire cosa a envejar a d'altres nissagues igualment monografiades.³ Amb virtuts i defectes, accions dignes i meritòries, d'altres no tant, actituds clarament patriòtiques i d'altres més qüestionables. La imparcialitat ha de presidir l'actitud d'un historiador. Hem interpretat, sí (altrament no podríem considerar-nos historiadors, sinó simplement cronistes), però hem procurat no jutjar. Això ho reservem per al lector.

3. Com per exemple els Riquer, una de les obres que ens han inspirat. Riquer [1998].

FONS I BIBLIOGRAFIA

Fons

- ACA Arxiu de la Corona d'Aragó (Barcelona)
Arxiu Pablo de Sàrraga
Cancelleria
Consell d'Aragó
Reial Audiència, sèrie Plets civils
- ADG Arxiu Diocesà de Girona
Col·lacions beneficials
Dispenses matrimonials
Lletres
Notaria
Processos moderns (1585-1864)
Sacramentals microfilmats, Castell d'Empordà
- AHA Arxiu Històric Arxidiocesà (Tarragona)
Parròquia de Vallespinosa
Sacramentals de Tarragona
- AHCB Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona
Patrimonial, sèrie III, lligalls 1, 2, 3, 4, 5, 8, 20, 23, 26, 27, 28, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 38, 39, 42, 43 i 44.
- AHG Arxiu Històric de Girona
Protocols notarians de Castell d'Empordà
Protocols notarians de Girona
- AHPB Arxiu Històric de Protocols de Barcelona
Miscel·lània

- Protocol·s not·rials de Barcelona*
Pergamins, sèrie A
- AHT Arxiu Històric de Tarragona
 Protocol·s not·rials de Tarragona
- ANC Arxiu Nacional de Catalunya (Sant Cugat del Vallès)
 Fons 398 (Reial Audiència)
 Fons Moixó
- BC Biblioteca de Catalunya (Barcelona)
 Reserva, sèrie dels Fullets Bonsoms
- BNF Bibliothèque Nationale de France (París)
 Z Thosy
- BNM Biblioteca Nacional (Madrid)
 Manuscritos

Compendis impresos i repertoris manuscrits

DACB

Dietaris de la Generalitat de Catalunya. 1411-1714. x. Dir. Josep M. Sans Travé. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de la Presidència, 1994-2008.

DCA

Diccionari dels Catalans d'Amèrica. Contribució a un inventari biogràfic, toponímic i temàtic. iv. Barcelona: Comissió Amèrica i Catalunya. Generalitat, 1992.

DHC

Diccionari d'Història de Catalunya. Dir. Jesús Mestre i Campí. Barcelona: Edicions 62, 1992.

DHAC

Diccionari d'Historiografia Catalana. Dir. Antoni Simon Tarrés. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 2003.

DHEC

Diccionari d'història eclesiàstica de Catalunya. iii. Barcelona: Claret / Generalitat de Catalunya, 1998, 2000 i 2001.

Especulo...

Especulo per abecedari de actes fet per Josep Roca y Mas, notari reial y causídic de Barcelona, de las Casas y famílias de Biure y Margarit, Cruilles y Santa Pau, marquesos de Aguilar y Comtes de Montagut.

[Perpinyà], segles XII-XVIII, 1.040 f.

[AHPB, *Miscel·lània*, núm. 62, llig. 6]

GEC

Gran Enciclopèdia Catalana. xv. Barcelona: Fundació Gran Enciclopèdia Catalana, 1970-1980.

Índex Margarit...

[Inventari que ressenya el contingut de l'arxiu familiar dels Margarit].

[AHCB, *Patrimonial*, sèrie III, llig. 3]

Llevador núm. 1...

Llevador núm. 1 del patrimoni Biure y Margarit. [Perpinyà], segle XVIII.

[AHPB, *Miscel·lània*, núm. 31, llig. 1]

Llibre de comptes d'arrendaments als termes de Castell d'Empordà i Vilademat....

Llibre de comptes d'arrendaments als termes de Castell d'Empordà i Vilademat.... Entre 1643-1649.

[AHPB, *Miscel·lània*, núm. 33, llig. 4]

NGBD

New General Biographical Dictionnary. XII. A c. d. Rev. Hugh James. Londres: Fellowers..., 1857.

Notícia de tots los plets...

Notícia de tots los plets de la Casa de Biure y Margarit, resident en la vila de Perpinyà, de que Jph. Roca y Mas, nott. Rl. y Causídich, he vist los processos. [Perpinyà], 1754.

[AHPB, *Miscel·lània*, núm. 73, llig. 3]

Resumen de plets...

Resumen de plets entre lo il·lustre marquès de Sardanyola y lo il·lustre marquès de Aguilar, sobre la recuperació del lloch de Prejens, vertent vuy en dia en lo Tribunal de la Intendència y antiguament en lo Tribunal de la Deputació General de Catalunya, entre parts de don Joaquim y donya Isabel Margarit y Despés, cònjuges, y don Rafel Biure y lo procurador fiscal del General de Catalunya. [Perpinyà], segle XVIII.

[AHPB, *Miscel·lània*, núm. 37, llig. 4]

Rúbrica...

Rúbrica de varios papers de las casas de Biure, Margarit, Cruïlles y Santapau. Segle XVII.

[AHPB, *Miscel·lània*, núm. 20, llig. 1]

Bibliografia

ALBERTÍ [1966-1970]

ALBERTÍ. *Diccionari Biogràfic*. iv. Barcelona: Albertí Editors, 1966-1970.

ALBERTÍ-PALLÍ [1983]

ALBERTI SERRA, Pere; PALLÍ BUXÓ, Lluís. "Nota sobre la surgència de Cincclaus i l'Escala (Girona)". *Scientia Gerundensis*, 9 (1983) 31-36.

ALCOBERRO [1983]

ALCOBERRO I PERICAY, Agustí. "La Bisbal d'Empordà durant la guerra de Separació". *Estudis sobre temes del Baix Empordà*, Publicacions de l'Institut d'Estudis del Baix Empordà, 2 (1983) 141-182.

ALIÓ [1976]

ALIÓ, Roger d'. "Joan de Margarit i de Biure". GEC, ix, 595.

ALÒS [1925]

ALÒS Y DE DOU, José M.ª *Índice y Extracto de las pruebas de los Caballeros y señorías del hábito de San Juan, en el Gran Priorato de Cataluña*. Barcelona: Tipografía Católica Casals, 1925.

ALSINA-FELIU-MARQUET [1990]

ALSINA, Claudi; FELIU, Gaspar; MARQUET, Lluís. *Pesos, mides i mesures dels països catalans*. Barcelona: Curial, 1990.

ALTISENT [1969]

ALTISENT, Agustí. *L'Almoina reial a la Cort de Pere el Cerimoniós. Estudi i edició dels manuscrits de l'almoïner fra Guillem Deudé, monjo de Poblet*. Poblet: Abadia, 1969 (Scriptorium Populeti; 2).

AMAT [1988]

AMAT I DE CORTADA, Rafel d' (Baró de Maldà). *Calaix de sastre 1. 1769-1791*. Barcelona: Curial, 1988 (Biblioteca Torres Amat; 4).

ANGLÈS [2002]

ANGLÈS, Francesc. "Josep de Margarit i de Biure, un heroi català de la Guerra dels Segadors". A: ANGLÈS, Francesc; HUGUET, Joan (eds.). *Vallespinosa i el seu patrimoni monumental i artístic conservat (segles XII-XVIII)*. Tarragona: Diputació, 2002, 71-75.

ANGLÈS-FUGUET (ed.) [2002]

ANGLÈS, Francesc; FUGUET, Joan (eds.). *Vallespinosa i el seu patrimoni monumental i artístic conservat (segles XII-XVIII)*. Tarragona: Diputació, 2002.

ARNALL-GIRONELLA [2005]

ARNALL I JUAN, M. Josepa; GIRONELLA I DELGÀ, Anna (est. i ed. a c. d.). *Lletres reials a la ciutat de Girona (1517-1713)*. iv. Barcelona: Fundació Noguera, 2005 (Diplomataris).

BADIA-PUIGDEVALL [1992]

BADIA, Joan; PUIGDEVALL, Montserrat. "Castell d'Empordà". A: *Gran Geografia Comarcal de Catalunya. Alt Empordà. Baix Empordà*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1992, 292-294.

BALAGUER [1862]

BALAGUER, Víctor. *Historia de Cataluña y de la Corona de Aragón. Escrita para darla a conocer al pueblo recordándole los grandes hechos de sus ascendientes en virtud, patriotismo y armas, y para difundir entre todas las clases el amor al país y la memoria de sus glorias pasadas...* v. Barcelona: Salvador Manero, 1860-1863 (Impr. El Porvenir, de Buenaventura Bassas).

BASSEGODA [2005]

BASSEGODA PINEDA, Enric. "Els senyors del castell de Sant Mori al segle xv". *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos*, Figueres, 38 (2005) 139-157.

BATLLE [1973]

BATLLE GALLART, M. Carme. *La crisis social y económica de Barcelona en el siglo XIV*. II. Barcelona: Universitat / CSIC, 1973.

BATLLE [1978]

BATLLE [GALLART], Carme. "Requesens i de Santacoloma, Galceran de". GEC, XII, 1978, 501.

BERART [1697]

BERART, Serapio de. *Manifestacion, en que se publican muchos, y relevantes servicios, y nobles hechos, con que ha servido a sus Señores Reyes la Excelentíssima Ciudad de Barcelona, singularmente en el sitio horroroso, que acaba de padecer en el presente año de 1697*. [Barcelona]: impr. Cornellas [1697].

BERTRAN [1984]

BERTRAN I ROIGÉ, Prim. "El senyoriu d'Artesa de Segre en els segles xv-xvi". A: *Recerques de les Terres de Ponent*. VI, 1984, 25-35.

BIURE [v. 1735]

BIURE MARGARIT, Joan. *Respuesta a las dudas han resultado del Pleyto que el P. Prior y Convento de Santa Catalina, orden de Predicadores de la presente Ciudad siguen contra dicho ilustre marques en la real sala del noble señor don Francisco de Borrás y Viñals*, Not. Iosep Vasià. [Barcelona: s. e., d. 1735], 11 p.

[AHCB, *Patrimonial*, sèrie III, llig. 12].

BOIX [d. 1637]

BOIX, [Pere]. *Memorial En Fet Per Part Dels Nobles De Biure Y De Margarit, Contra Lo Syndich De Agramunt*. [Barcelona]: s. e., [d. 1637], 16 f.

[BC, F. Bons., núm. 402]

BONNEAUD [2008]

BONNEAUD, Pierre. *Els hospitalers catalans a la fi de l'Edat Mitjana. L'orde de l'Hospital a Catalunya i a la Mediterrània, 1396-1472*. Lleida: Pagès, 2008.

BOSCH [1628]

BOSCH, Andreu. *Sumari, índex o epítome dels admirables i nobilíssims títols d'honor de Catalunya, Rosselló i Cerdanya, y de les gràcies, privilegis, prerrogatives, preheminencies, llibertats, è immunitats gosan segons les propries, y naturals lleys. Dirigit a la immaculada Concepció de Maria Sanctissima Mare de Deu, y Senyora nostra. Compost per lo Doctor...* Perpinyà: Pere Lacavalleria Estamper, 1628. [Ed. facsímil de Barcelona: Curial, 1974]

BOSIO [1621]

BOSIO, Giacomo. *Dell'istoria della Sacra Religione et illma. Militia di S. Gio Gierosolno. di...* Roma: Guglielmo Facciotto, 1621.

BOSOM-FORNS [2009]

BOSOM I ISERN, Sebastià; FORNS DE RIVERA, Cristina. *Catàleg de pergamins de l'Arxiu Comarcal de la Cerdanya*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació, 2009 (Col·lecció arxius i documents, Eines de recerca; 4).

BOTET [1913-1918]

BOTET I SISÓ, JOAQUIM. *Província de Girona*. Vol. IV de: CARRERAS Y CANDI, FRANCESC (dir.). *Geografia General de Catalunya*. VI. Barcelona: Est. Edit. Albert Martin, 1913-1918.

BROCÀ [1909-1910]

BROCÀ, Guillem M. de. "Juristes y jurisconsults catalans dels segles XIV-XVII". *Anuari. Institut d'Estudis Catalans*, III (1909-1910) 483-515.

BUSQUESTS [1989]

BUSQUETS I DALMAU, Joan. "Bisbes espanyols i francesos a Catalunya durant la Guerra dels Segadors". A: *El Barroc Català. Actes de les jornades celebrades a Girona els dies 17, 18 i 19 de desembre de 1987*, Barcelona: Quaderns Crema, 1989, 61-87.

BUSQUETS [1994]

BUSQUETS DALMAU, Joan. *La Catalunya del barroc vista des de Girona. La crònica de Jeroni de Real (1626-1683)*. II. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1994 (Biblioteca Abat Oliba; 140).

CABESTANY [1966]

CABESTANY FORT, Juan-F. "Repertorio de cartas reales conservadas en el Instituto Municipal de Historia (1249-1458)". *Materiales para la Historia Institucional de la Ciudad*. XVI. Barcelona: IMH, 1966, 57-281.

CALZADA [1984]

CALZADA I OLIVERAS, Josep. *El Cardenal de Girona Joan Margarit i Pau. Cinquè centenari de la seva mort*. [Girona: Tip. Carreras] 1984.

CALZADA [1986]

CALZADA I OLIVERAS, Josep. *Sant Gregori. Fulls d'història de la parròquia i del poble*. Girona: Ajuntament, 1986.

CAPEILLE [1911]

CAPEILLE, (L'Abbè) Jean. "Joseph de Margarit de Biure". *Revue Catalane*, 52 (15 d'abril de 1911) 114-117.

CAPEILLE [1978]

CAPEILLE, (L'Abbè) Jean M. *Dictionnaire de biographies roussillonnaises*. Marsella: Laffitte reprints, 1978.

CARBONELL [2002]

CARBONELL I BUADES, Marià. "Els barons de Vallespinosa". A: ANGLÈS, Francesc; HUGUET, Joan (eds.). *Vallespinosa i el seu patrimoni monumental i artístic conservat (segles XII-XVIII)*. Tarragona: Diputació, 2002, 21-69.

CAROL [2004]

CAROL, Jean. «Les seigneurs de Sournia». *Sournia. Entre Conflent et Fenouillèdes*, 1 (2004) 11.

CARRÈRE [1978]

CARRÈRE, Claude. *Barcelona 1380-1462. Un centre econòmic en època de crisi*. II. Barcelona: Fundació Salvador Vives Casajuana, 1978.

CARRERAS CANDI [1892]

CARRERAS CANDI, Francesc. *Pere Joan Ferrer, militar y senyor del Maresme*. Barcelona: Impr. La Renaixensa, 1892. [Mataró: Patronat Municipal de Cultura / Barcelona: Alta Fulla, 1987]

CARRERAS VALLS [1935]

CARRERAS VALLS, R[icard]. "Una troballa important: el testament de Mossèn Pere Bertran Margarit". *La Notaria*, Barcelona (18 de juny de 1935).

CARRIÓ [2008]

CARRIÓ I ARUMÍ, Joan. "El captiveri i l'espionatge com a mèrits de l'ascens social a la Catalunya de l'Edat Moderna". *Pedralbes*, 28 (2008 = *La Catalunya diversa*. Actes del VI Congrés d'Història Moderna de Catalunya, 15-19 de desembre de 2008) 107-112.

CASTAN [1993]

CASTAN I RANCH, Amèlia. "Nobleza y poder en la Cataluña de la época moderna. Una aproximación biográfica al primer marqués de Castelladosrius (1651-1710)". *Pedralbes*, 13-II (1993 = *Les Institucions Catalanes (segles XV-XVII)*. Tercer Congrés d'Història Moderna de Catalunya) 263-272.

CATAFAU [2006]

CATAFAU, Aymat. "Una família aristocràtica en la història dels comtats nord-catalans, segles XII-XV". A: FERNÁNDEZ TRABAL, JOSEP (dir.). *Història dels Llupià (1088-1771) i dels seus llinatges incorporats: Icard, Roger i Vallseca*. Canet: Edicions Trabucaire, 2006, 23-74.

CATALÀ-BARCELÓ-OLIVA [1969]

CATALÀ, Pere; BARCELÓ, Miquel; OLIVA, Miquel. "Castell de la Garriga". A: *Els Castells Catalans*. VI. Barcelona: Rafael Dalmau, 1969, II, 540-547.

CATALÀ-OLIVA-BARCELÓ [1969]

CATALÀ, Pere; OLIVA i PRAT, Miquel; BARCELÓ, Miquel. "Castell-Empordà". A: *Els Castells Catalans*. VI. Barcelona: Rafael Dalmau, 1969, II, 639-646.

CATALÀ [1978]

CATALÀ I ROCA, Pere. *Quatre germans Colom, el 1462*. Barcelona: Rafael Dalmau, 1978 (Episodis de la Història; 228).

CATALÀ [1991a]

CATALÀ, Pere. "Castells de Canyar, Fonolleres i Sant Iscle". A: *Els Castells Catalans*. VI. Barcelona: Rafael Dalmau, 1991, II, 761-765.

CATALÀ [1991b]

CATALÀ I ROCA, Pere. *Un corsari anomenat Colom*. Barcelona: Rafael Dalmau, 1991 (Episodis de la Història; 287).

CATALÀ-BRASÓ [1991]

CATALÀ, Pere; BRASÓ, Miquel. "Castell de Cartellà". A: *Els Castells Catalans*. VI. Barcelona: Rafael Dalmau, 1991, III, 271-277.

CATALÀ [1992]

CATALÀ, Pere. "Comentari marginal [al Vallès Occidental]". A: *Els Castells Catalans*. IX. Barcelona: Rafael Dalmau, 1992, II, 559-591.

CATALÀ-BARCELÓ [1992]

CATALÀ, Pere; BARCELÓ, Miquel. "Castellfollit de la Roca". A: *Els Castells Catalans*. IX. Barcelona: Rafael Dalmau, 1992, III, 51-55.

CATALÀ [1993]

C[ATALÀ] R[OCA], P[ere]. "Gabriel Sanxis" i "Pere (Bertran i) Margarit". A: CENTRE D'ESTUDIS COLOMBINS. *Colom i el món català. Textos d'antologia i d'indagació*. Barcelona: Rafael Dalmau, 263-270 i 319-341.

CATALÀ [1994]

CATALÀ ROCA, Pere. "Apunts sobre el castell de Biure i el llinatge dels Margarit". *Recull*, Agrupació Cultural Alt Gaià, Santa Coloma de Queralt, 2 (1994) 49-68.

CATALÀ [1999-2000]

CATALÀ I ROCA, Pere. "Contribució a l'estudi dels Bertran (s. XIV). Família senyorial de Gelida". *Acta historica et archaeologica mediaevalia*, Universitat de Barcelona, 20-21/I (1999-2000) 381-390.

CATALÀ-COLOMER [1974]

CATALÀ I ROCA, Pere; COLOMER MONSET, J. "Silueta de 'Pedro Margarite' por el Padre Las Casas". A: *Atti del primo Convegno Internazionale di Studi Americanistici*, Gènova-Rapallo, 10-14 de novembre de 1974.

Catàleg Girona [2005]

Catàleg de pergamins del fons de l'Ajuntament de Girona (1144-1862). III. Barcelona: Fundació Noguera, 2005 (Diplomataris; 32).

CAULA [1930]

CAULA DE VEGAS, Francisco. *Les parròquies comuns de Santa Eulàlia de Begudà i Sant Joan les Fonts. Notes històriques*. Olot: Impr. P. Aubert, 1930. [Ed. Facs. Sant Joan les Fonts: Diputació Provincial de Girona, 1981]

CAULA [1962]

CAULA DE VEGAS, Francisco. "La baronia de Castellfollit". *Pyrene*, Olot, 2ª època, núm. 1 (gener de 1962) 9.

CAULA [1983-1984]

CAULA DE VEGAS, Francesc. *Recull d'articles i treballs*. III. Girona: Edicions El Bassegoda, 1983. [Girona, 1988]

CAUSSA [1964a]

CAUSSA SUNYER, Jaime. "Vilademat". *Revista de Girona*, 27 (abril-juny de 1964) 37-45.

CAUSSA [1964b]

CAUSSA [SUNYER], Jaime. "San Pedro de Roda, señor de Vilademat". *Revista de Girona*, 29 (octubre-desembre de 1964) 41-50.

CAUSSA [1965]

CAUSSA [SUNYER], Jaime. "Vilademat y Palau Borrell". *Revista de Girona*, 30 (gener-març de 1965) 63-69.

Cèdula resolutiva [1700]

D.O.M. *Scedula resolutiva donada als 26 de Abril 1700 per part del illtre. Don Juan de Biure y de Margarit, de Cruilles, y de Santa Pau, comte de Montagut, Marques de Aguilar, etc. En la causa vertent devant lo molt il·lustre y fidelissim consistori de Deputats y Oïdors de comptes del present Principat, antigament entre parts de don Rafel de Biure, al qual ha succehit dit illustre Marquès, de una, y los nobles conjuges don Joachim de Margarit, Reguer y Dona Isabel de Margarit y Despés, als quals ha succehit la illustre Dona Maria de Reguer y Velasco, de part altra. Ahont se tracta de la falsedat de un pretes acte de donació.* [Barcelona, 1700]

[AHCB, *Patrimonial*, sèrie III, llig. 5-1]

CHESNAYE-DESBOIS [1775]

CHESNAYE-DESBOIS, M. de la. *Dictionnaire de la Noblesse. Contenant les généalogies, l'Histoire & la Chronologie des Familles Nobles de France, l'explication de leurs Armes & l'état des grandes Terres du Royaume, aujourd'hui possédés à titre de Principauté, Duchés, Marquisats, Comtés, Vicomtés, Baronnies & par création, héritages, alliances, donations, substitutions, mutations, achats o autrement.* 2^a. ed. París: Chez Antoine Boudet, Libraire-Imprimeur du Roi, 1775.

CHÍA [1888-1890]

CHÍA, Julián de. *Bandos y bandoleros en Gerona. Apuntes históricos desde el siglo XIV a mediados del XVII.* III. Girona: Impr. y Libr. de Paciano Torres, 1888-1890.

CLARA [1992-1993]

CLARA, Josep. "Pintors forasters a la Girona del darrer terç del segle XVI". *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, xxxii (1992-1993) 97-114.

COLLELL [1960]

COLLELL, Fr. Alberto. "Aportación documental a la historia del convento de Santo Domingo de Gerona". *Anales del Instituto de Estudios Gerundenses*, xiv (1960) 185-200.

COLL [1970]

COLL, Núria. "Aragó, Alfons d'". GEC, II, 1970, 347-348.

COLL [1974]

COLL I ALENTORN, Miquel. "Ferrer i Destorrent, Pere Joan". GEC, VII, 1974, 400.

COMPANYS (a c. d.) [2009]

COMPANYS I FARRERONS, Isabel (a c. d.). *Catàleg de la col·lecció de pergamins de l'Ajuntament de Tarragona. Dipositats a l'Arxiu Històric de Tarragona*. Tarragona: Arxiu Històric, Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació de la Generalitat / Arxiu Històric Municipal, Ajuntament, 2009 (Documents del fons municipal de Tarragona; 12).

CONDE-ARAGÓ [1984]

CONDE Y DELGADO DE MOLINA, Rafel; ARAGÓ CABAÑAS, Antoni M. [†]. *Castell de Càller. Cagliari catalano-aragonese*. Càller: Centre di Studi sui rapporti italo-iberici. CNR, 1984.

CONDEMINAS [2000]

CONDEMINAS MASCARÓ, Francisco. *La marina militar española. Desde los orígenes hasta 1898*. Màlaga: Algaina, 2000.

Conquista de Cataluña [d. 1652]

Conquista de Cataluña por el Marqués de Olias y Mortara. S. l.: s. e., s. d. [d. 1652], 183 f.

[BC, F. Bons, núm. 170].

COSTA-FLUVIÀ [1980]

COSTA, M. Mercè / FLUVIÀ, Armand de. "Vilaragut". GEC, xv, 1980, 505-506.

COSTA [1985]

COSTA I TORRÓ, Narcís. "Un gironí, mà dreita de Colom". *Los Sitios*, Girona (20 de setembre de 1985).

COTS [1929]

COTS I GORCHS, Jaume. *Consuetudines Diocesis Gerundensis. Estudio y transcripción según los mmss. más antiguos del siglo xv. Contribución al estudio del derecho consuetudinario foral de Cataluña*. Barcelona: Librería Casulleras, 1929.

COURRANT [1931]

COURRANT, Paul. *Recherches sur le département de l'Aude. Avec illustrations et Blasons. 2me. Série. Monographies historiques. Généalogies – Chartes*. Carcassona: Les Imprimeries Gabelle, 1931.

DALMASES [1992]

DALMASES, Núria de. *Orfebreria catalana medieval: Barcelona, 1300-1500 (Aproximació a l'estudi)*. *Argenters i documents*. II. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1992.

Diaria relacion [1651]

Diaria relacion de todo lo que ha sucedido en el sitio de Barcelona por mar, y tierra, desde onze de Agosto, hasta quinze de Setiembre deste

- Año de mil y seiscientos y cinquenta y uno....* Sevilla: Iuan Gómez de Blas, 1651.
- DÍAZ [1542]
- DÍAZ DE ISLA, Ruy. *Tratado llamada Fructo de todos los Santos, contra el mal serpentino, venido de la Isla Española*. Sevilla: Andrés de Burgos, 1542.
- DURAN [1978]
- DURAN, Eulàlia. "Requesens i Joan de Soler, Lluís de". GEC, XII, 1978, 503.
- DURAN PUJOL [1986]
- DURAN I PUJOL, Montserrat. "Producció i renda agrària a la Catalunya del segle XVI". A: *Terra, treball i propietat. Classes agràries i règim senyorial als Països Catalans*. Barcelona: Crítica, 1986, 186-213.
- ELÍAS [1948]
- ELÍAS DE TEJADA, Francisco. "Un precursor de Maquiavelo. El realismo renacentista del cardenal Gerundense". *Las ciencias*, XIII (1948) 143-156.
- ELÍAS [1950]
- ELÍAS DE TEJADA, Francisco. "El realismo renacentista del cardenal Gerundense". A: *Las doctrinas políticas en la Cataluña medieval*. Barcelona: Aymà, 1950, 247-256.
- ELLIOTT [1989]
- ELLIOTT, J[OHN]. H[UXTABLE]. *La revolta catalana, 1598-1640*. 2ª. ed. Barcelona: Vicens-Vives / Crítica, 1989.
- ESCRIBÀ-FRAGO [1992]
- ESCRIBÀ I BONASTRE, Gemma; FRAGO I PÉREZ, Maria Pilar. *Documents dels jueus de Girona (1124-1595)*. Arxiu Històric de la ciutat. Arxiu Diocesà de Girona. Girona: Ajuntament, 1992.
- ESPINO [2000]
- ESPINO LÓPEZ, Antonio. "Oficiales catalanes en el ejército de los Austrias, 1635-1700". *Cuadernos de Historia Moderna*, Universidad Complutense de Madrid, 24 (2000) 31-54.
- ESTANYOL [1999]
- ESTANYOL VERDERA, Vicenç. *El pactisme en guerra (L'organització militar catalana als inicis de la guerra de separació, 1640-1641)*. Barcelona: Fundació Salvador Vives Casajuana, 1999.
- ETTINGHAUSEN [1993]
- ETTINGHAUSEN, Henry. *La guerra dels Segadors a través de la premsa de l'època*. IV. Barcelona: Curial, 1993.

FAJARDO [1996]

FAJARDO ORTIZ, Guillermo. *Los caminos de la medicina colonial en iberoamérica y las Filipinas*. Mèxic: Universidad Nacional Autónoma de México, 1996.

FELIU DE LA PENYA [1709]

FELIU DE LA PENYA Y FARELL, Narciso. *Anales de Cataluña y epílogo breve de los progressos, y famosos hechos de la nacion Cathalana, de sus santos, Reliquias, Conventos, y singulares Grandezas; y de los mas señalados y Eminentes Varones que en Santidad, Armas, y Letras han florecido....* Barcelona: Juan Pablo Martí, 1709. [Barcelona: Base, 1999, III vol.]

FERNÁNDEZ NAVARRETE [1858-1859]

FERNÁNDEZ NAVARRETE, Martín. *Colección de los viajes y descubimientos que hicieron por mar los españoles desde fines del siglo xv, con varios documentos inéditos concernientes a la historia de la marina castellana y de los establecimientos españoles en Indias*. 2ª. ed. v. Madrid: Impr. Nacional, 1858-1859.

FERNÁNDEZ OVIEDO [1851-1855]

FERNÁNDEZ DE OVIEDO, Gonzalo. *Historia general y natural de las Indias, islas y tierra-firme del mar oceáno*. IV. S. l.: s. e. [Madrid: Impr. de la Real Academia de la Historia], 1851-1855.

FERRER [1898]

FERRER, Pere Joan. *Sumari de batalla a ultrança*. [Barcelona: finals del segle xv.]

[BC, ms. 302/2] [Mataró: Estampa Abadal, 1898 (Biblioteca Històrica del Maresme).] [Barcelona: Barcino, 1947 (Nostres Clàssics, Col·lecció A; 57).]

FERRI [1989]

FERRI, Fabrizio. "La conquesta dell'Ungheria (1526) e l'assedio di Vienna (1529)". *Hidalguía*, 217 (novembre-desembre 1989) 875-887.

FLORENSA-GÜELL [2005]

FLORENSA I SOLER, Núria; GÜELL, Manel. "*Pro deo, pro regi et pro patria*". *La revolució catalana i la campanya militar de 1640 a les terres de Tarragona*. Barcelona: Fundació Salvador Vives i Casajuana / Òmnium, 2005.

FLUVIÀ [1969]

[FLUVIÀ I ESCORSA, Armand de]. "Apreciació genealògica [a Castell-Empordà]". A: *Els Castells Catalans*. VI. Barcelona: Rafel Dalmau 1991 (1969), II, 646-648.

FLUVIÀ [1973]

FLUVIÀ, Armand de. "Els Cardona-Rocabertí, barons de Sant Mori i Verges". GEC, IV, 1973, 402-403.

FLUVIÀ [1977a]

FLUVIÀ, Armand de. "Baronia de Mosset". GEC, x, 1977, 339.

FLUVIÀ [1977b]

FLUVIÀ, Armand de. "Oms". GEC, x, 1977, 747-752.

FLUVIÀ [1978]

FLUVIÀ, Armand de. "Pau". GEC, XI, 1978, 374.

FLUVIÀ [1979]

FLUVIÀ, Armand de. "Santapau". GEC, XIII, 1979, 193-195.

FLUVIÀ; CAHNER; COSTA [1978]

FLUVIÀ, Armand de; CAHNER, Max; COSTA, M. Mercè. "Requesens". A: GEC. XII, 1978, 499-501.

FLUVIÀ [1991]

FLUVIÀ, Armand de. "Castell de Sant Marçal o de Cerdanyola [Apreciació genealògica]". A: *Els Castells Catalans*. 2^a ed. Barcelona: Rafael Dalmau, 1991, II, 46-58.

FLUVIÀ [1994]

FLUVIÀ I ESCORSA, Armand de. "Contribució a l'estudi genealògic dels llinatges del comtat d'Osona: els Oris". *Estudis Universitaris Catalans*, 1994, 121-129.

FONT [1965]

FONT I GRATACÓS, Lambert. "El cardenal Margarit, obispo de Gerona, en Sant Feliu de Guíxols", *Áncora*, 895 (5 d'agost de 1965) [16a-15a].

FUENTE [1998]

FUENTE, Pablo de la. *Les fortificacions reials del golf de Roses en l'època moderna*. Roses: Brau, 1998.

FUENTES [1999]

FUENTES I GASÓ, Manuel Maria. *El castell, vila i terme del Catllar, Segles XII-XVIII*. II. El Catllar: Ajuntament, 1999.

GALCERAN [1978]

GALCERAN VIGUÉ, Salvador. *La indústria i el comerç a Cerdanya. Estudi socio-econòmic i polític segons les 'ordinacions mustassaph'*. Barcelona: Fundació Salvador Vives Casajuana, 1978.

GALERA [1993-1995]

GALERA I PEDROSA, Andreu. *Territori, senyoriu i jurisdicció a la Catalunya Central. La batllia de Cardona (ducat de Cardona) i la baronia de*

Santa Maria d'Aguilar (s. XI-XVI). Tesi doctoral inèdita, Universitat de Barcelona, dirigida per Manuel Riu Riu, 1993-1995.

GALERA [2005]

GALERA I PEDROSA, Andreu. "La Unió d'Armes del Ducat de Cardona contra lladres, malfactors i bandolers (1566)". *Oppidum. Revista Cultural del Solsonès*, 1 (2005) 59-79.

GARCÍA CÁRCEL [1985]

GARCÍA CÁRCEL, Ricardo. *Historia de Cataluña. Siglos XVI-XVII. II*. Barcelona: Ariel, 1985.

GARCÍA CARRAFFA [1934]

GARCÍA CARRAFFA, Alberto y Arturo. *Diccionario heráldico y genealógico de apellidos españoles y americanos*. Salamanca: Impr. Comercial Salmantina, LI, 1934, 198-199.

GARCÍA CARRAFFA [1968]

GARCÍA CARRAFFA, Alberto y Arturo. *El solar catalán, valenciano y balear*. San Sebastián: Librería Internacional, 1968.

GARCÍA-FERRER [1983]

GARCÍA I SANZ, Arcadi; FERRER I MALLOL, Maria Teresa. *Assegurances i canvis marítims medievals a Barcelona*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1983.

GARGANTA [1951]

GARGANTA, Fr. José M. de. "Un obituario del Convento de Santo Domingo de Gerona". *Anales del Instituto de Estudios Gerundenses*, VI (1951) 137-178.

GARÍ [1989]

GARÍ, Blanca. *El señorío de Ventalló. Historia de las familias Requesens, Caramany y Perramón, que lo poseyeron*. Ventalló: Casa Perramón, 1989.

GARMA [1957]

GARMA Y DURAN, Francisco Javier de. *Próceres y Ciudadanos de Honor del Principado de Cataluña*. Barcelona: Stemmata, Agrupación de Bibliófilos, 1957.

GARRIGA [1998-1999]

GARRIGA RIERA, Joaquim. "Pietro Paolo de Montalbergo. Pintor italià, ciutadà de Barcelona". A: *Miscel·lània en homenatge a Joan Ainaud de Lasarte*. II. Barcelona: Museu Nacional d'Art / Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1998-1999 (Abat Oliba, sèrie il·lustrada; 14 i 15) II, 5-40.

GIFRE [2006]

GIFRE I RIBAS, Pere. "Família i patrimoni a l'època Moderna, segles XVI-XVIII". A: FERNÁNDEZ TRABAL, Josep (dir.). *Història dels Llupià (1088-1771) i dels seus llinatges incorporats: Icard, Roger i Vallseca*. Canet: Edicions Trabucaire, 2006, 85-129.

GIFRE-SOLER [1996]

GIFRE I RIBAS, Pere; SOLER I SIMON, Santi. *Patrimoni i Arxiu. Inventari del fons patrimonial Caramany de Corçà. S. XIII-XX*. Girona: Ajuntament de la Bisbal d'Empordà, 1996 (Fontanetum; 2).

GIRONA [1923]

GIRONA I LLAGOSTERA, Daniel. *Itinerari de l'Infant en Joan*. València: Fill de Vives Mora, 1923.

GRAHIT [1883-1885]

GRAHIT I PAPELL, Emili. "Catalanes il·lustres: el cardenal Margarit", *Revista de Gerona*, VII-IX (1883-1885) 317.

GRAHIT [1885]

GRAHIT Y PAPELL, Emilio. *El cardenal Margarit*. Girona: s. e. [Tip. del Hospicio Provincial], 1885.

GRAMUNT [1931]

GRAMUNT I SUBIELA, Josep. *Els llinatges catalans a Sicília*. Tarragona: Obradors Gràfics de Torres & Virgili, 1931.

GRAU-GUAL-PUIG [1990]

GRAU PUJOL, Josep M. T.; GUAL I VILÀ, Valentí; PUIG I TÀRRECH, Roser. *Noms i gent de la Conca de Barberà*. Barcelona: Rafael Dalmau, 1990.

GÜELL [1992-1993]

GÜELL, Manel. "La petita noblesa durant la primera meitat del segle XVII. Aspectes socials, bèl·lics i polítics a la ciutat de Tarragona". *Paratge*, Societat Catalana de Genealogia, Heràldica, Sigil·lografia i Vexil·lologia, Barcelona, 3-4 (1992-1993) 9-26.

GÜELL [1993]

GÜELL I JUNKERT, Manel. "El traspàs de la baronia d'Altafulla el segle XVII", *Estudis Altafullencs*, Centre d'Estudis d'Altafulla, 17 (1993) 53-74.

GÜELL [1996]

GÜELL, Manel. "Algunes reflexions al voltant dels primers censos de població en l'adveniment filipista (segle XVIII)". *Butlletí. Centre d'Estudis Alcoverencs*, 75 (juliol-setembre 1996) 14-27.

GÜELL [1998]

GÜELL JUNKERT, Manel. "Lluís Garcia. El prevere-espia d'Alcover (1641)". *Butlletí. Centre d'Estudis Alcoverencs*, 82 (abril-juny 1998) 32-41.

GÜELL-ROVIRA [1999]

GÜELL, Manel; ROVIRA I SORIANO, Jordi. *Tarragona el 1715. Aspectes socials de la propietat urbana i rústica a l'època de la implantació Borbònica*. Tarragona: F. Sugrañes, 1999 (Biblioteca Tarraconense; 7).

GÜELL [2002]

GÜELL, Manel. "Els anys 1627-32 i la crisi del segle XVII des de les terres tarragonines". *Recull*, Estació de Recerca Bibliogràfica i Documental "Margalló del Balcó", Tarragona (2002) (en premsa).

GÜELL [2003]

GÜELL, Manel. *El setge de Tarragona de 1641*. Tarragona: Arola, 2003.

GÜELL [2006]

GÜELL, Manel. "Els nobles Vila de Barcelona, a cavall entre dues guerres [I]". *Paratge*, Societat Catalana de Genealogia, Heràldica, Sigil·lografia, Vexil·lologia i Nobiliària, Barcelona, 19 (2006) 15-33.

GÜELL [2007a]

GÜELL, Manel. "Aproximació a les propietats de Josep de Margarit de Biure en la ciutat de Tarragona". *Butlletí Arqueològic*, Reial Societat Arqueològica Tarraconense, època V, núm. 29 (2007) 267-288.

GÜELL [2007b]

GÜELL, Manel. "Juan de Garay, capità general de l'exèrcit de Catalunya (1649-1650)". *Aplec*, Centre d'Estudis de la Conca de Barberà, Montblanc, 25 (2007) 59-80.

GÜELL [2007c]

GÜELL JUNKERT, Manel. "Rafel de Biure de Montserrat, o les tribulacions d'un senyor-bandoler de Vallespinosa (1570-1634)". *Recull*, Associació Cultural Baixa Segarra, Santa Coloma de Queralt, 10 (2007) 45-87.

GÜELL [2008]

GÜELL, Manel. *Camí a la revolta (1625-1640)*. Lleida: Universitat, 2008 (Josep Lladonosa; 9).

GÜELL [2009a]

GÜELL, Manel. "Armengols contra Margarits. Friccions frontereres en dominis baronials a la Conca de Barberà (segles XVI-XVIII)". *Aplec de Treballs*, Centre d'Estudis de la Conca de Barberà, Montblanc, 27 (2009) 91-108.

GÜELL [2009b]

GÜELL, Manel. "Consideracions al voltant de la Revolució Militar a Catalunya". *Pedralbes*, 29 (2009 = *La Catalunya diversa*. Actes del VI Congrés d'Història Moderna de Catalunya) 199-224.

GUILLERÉ [1972]

GUILLERÉ, Christian. *La Noblesse du diocèse de Gérone à la fin du xive et au début du xve siècle*. Treball de llicenciatura (inèdit, 1993), Universitat Tolosa-Le Mirail, 1972.

GUILLERÉ [1993-1994]

GUILLERÉ, Christian. *Girona al segle xiv*. Tr. Núria Mañé. II. Barcelona: Ajuntament de Girona / Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1993-1994 (Biblioteca Abat Oliba; 132 i 137).

GUILLERÉ [2000]

GUILLERÉ, Christian. *Llibre Vert de la ciutat de Girona (1144-1533)*. Barcelona: Fundació Noguera, 2000.

HERNÁNDEZ [2002]

HERNÁNDEZ, F. Xavier. *Història Militar de Catalunya. Aproximació didàctica. Temps de conquesta*. Dib. Francesc Riart. Barcelona: Rafael Dalmau, 2002. Vol. II.

HERNÁNDEZ [2003]

HERNÁNDEZ, F. Xavier. *Història Militar de Catalunya. Aproximació didàctica. La defensa de la Terra*. Dib. Francesc Riart, Barcelona. Rafael Dalmau, 2003. Vol. III.

IGLÉSIES [1969-1970]

IGLÉSIES, Josep (a c. d.). *El cens del comte de Floridablanca. 1787 (Part de Catalunya)*. II. Barcelona: Fundació Salvador Vives Casajuana, 1969-1970.

IGLÉSIES [1974]

IGLÉSIES, Josep. *Estadístiques de població de Catalunya el primer vicenni del segle xviii*. III. Barcelona: Fundació Salvador Vives Casajuana, 1974.

IGLÉSIES [1979]

IGLÉSIES, Josep. *El Fogatge de 1553. Estudi i transcripció*. II. Barcelona: Fundació Salvador Vives Casajuana, 1979.

IGLÉSIES [1991]

IGLÉSIES, JOSEP. *El Fogatge de 1497. Estudi i transcripció*. II. Barcelona: Fundació Salvador Vives Casajuana, 1991.

Inventaire sommaire [1886]

Inventaire sommaire des Archives Départementales. Pyrénées-Orientales. Serie B – Tome I. A c. d'M. M. Alart i Brutails. Perpinyà: Impr. Paul Dupont, 1886.

Inventario General BN [1963]

Inventario General de Manuscritos de la Biblioteca Nacional. VII (2.375 a 2.474). Madrid: Ministerio de Educación Nacional, Dirección General de Archivos y Bibliotecas, Servicio de Publicaciones, 1963.

JANÉ [2006]

JANÉ CHECA, Òscar. *Catalunya i França al segle XVII. Identitats, contrai-
dentitats i ideologies a l'època moderna (1640-1700)*. Catarroja:
Afers, 2006 (Recerca i pensament; 30).

JOANIQUET [1997]

JOANIQUET, Àngel. *Pirates i corsaris catalans*. Barcelona: Noray, 1997.

JUNQUERAS-MARTÍ [2003]

JUNQUERAS I VIES, Oriol; MARTÍ I ESCAYOL, Maria Antònia. "Joan Margarit
i de Requesens, ardiaca major de Girona i canonge de Barcelona
(Sant Gregori, 1468 – Girona, 1554)". A: SOLÉ I SABATÉ, Josep Maria
(ed.), *Història de la Generalitat de Catalunya i dels seus presidents*.
III. 1518-1714. Barcelona: Generalitat de Catalunya / Enciclopèdia
Catalana, 2003, II, 53-55.

LANAO-TORNS-VINYOLES [1993]

LANAO, Pau; TORNS, Miquel; VINYOLES, Carme. *Cròniques de castells i
casals. Baix Empordà, 1*. Girona: Edicions Periòdiques de les Co-
marques, 1993.

LAS CASAS [1875]

LAS CASAS, Bartolomé de. *Historia de las Indias*. v. Madrid: Miguel Gi-
nesta, 1875.

LAZERME [1975-1977]

LAZERME DES REGNES, Philippe. *Noblesa catalana. Cavallers y burgesos
honrats de Rosselló y Cerdanya*. III. [París: l'autor] (La Roche-sur-
Yon: Imprimerie Centrale de l'Ouest), 1975-1977.

LLADONOSA [1990]

LLADONOSA I PUJOL, Josep. *Història d'Artesa de Segre i la seva comarca*.
Artesa de Segre: Ajuntament, 1990.

Llibre del Consell [2007]

AA. DD. *El "Llibre del Consell" de la Ciutat de Barcelona. Segle XIV. Las
elecciones municipales*. Barcelona: CSIC. Institució Milà i Fontanals,
2007.

LÓPEZ [1995]

LÓPEZ PÉREZ, María Dolores. *La Corona de Aragón y el Magreb en el si-
glo XIV (1331-1410)*. Barcelona: CSIC. Institució Milà i Fontanals,
1995 (Anuario de Estudios Medievales, Anejo 31).

LUCERO [1990-1991]

LUCERO I COMAS, Lluís. "Sobre un poema d'Antonio Geraldini dedicat a Bernat Margarit", *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, xxxi (1990-1991) 89-98.

LUCERO [2006]

LUCERO COMAS, Lluís. "Indrets viscuts per Joan Margarit" i "Joan Margarit, l'humanista", *Revista de Girona*, 238 (setembre-octubre 2006 = Dossier: Joan Margarit. Un cardenal gironí del renaixement, 60-88) 60-61 i 62-67.

MADARIAGA [1944]

MADARIAGA, Salvador de. *Vida del Muy Magnífico Señor Don Cristóbal Colón*. 3^a. ed. Buenos Aires: Sudamericana, 1944.

MADOZ [1985]

MADOZ, Pascual. *Artículos sobre el Principat de Catalunya, Andorra i zona de parla catalana del regne d'Aragó al "Diccionario geográfico – estadístico – histórico de España y sus posesiones de Ultramar" de...* II. Barcelona: Curial, 1985.

MADURELL [1959]

MADURELL MARIMON, José M.ª *Índice cronológico alfabético. Archivo General de Protocolos de Barcelona. Sección histórica*. III. Barcelona: Colegio Notarial, 1959.

MADURELL-GARCIA [1978]

MADURELL MARIMON, José M.^a; GARCÍA SANZ, Arcadi. *Comandas comerciales barcelonesas de la Baja Edad Media*. Barcelona: Colegio Notarial; Departamento de Estudios Medievales, CSIC, 1978 (Anejos 4 del AEM).

MAÑÉ [2007]

MAÑÉ Y MAS, Maria Cinta. *Catàleg dels pergamins municipals de Barcelona. Anys 1386-1396 (Volum II)*. Barcelona: Ajuntament, Institut de Cultura, Arxiu Històric de la Ciutat, 2007.

MARBÀ-TORRES [1994]

MARBÀ I RIUS, Josep M.; TORRES I SANS, Xavier. "Conflictos jurisdiccionales al voltant de l'Orde de Sant Joan: els plets de Vallverd (1596-1624)". A: *Actes de les Primeres Jornades sobre els Ordes Religioso-militars als Països Catalans (segles XII-XIX)*, Montblanc, 8 de novembre de 1985. Tarragona: Diputació, 1994, 376-381.

MARGARIT [2008]

MARGARIT DE PAU, Joan de. *Corona regum* a c. d. M. Isabel Segarra. II. Bellcaire d'Empordà: Vitel·la, 2008.

MARQUÈS [1960a]

MARQUÈS I CASANOVAS, Jaume. *Castell d'Empordà*. Girona, 1960.

MARQUÈS [1960b]

MARQUÈS I CASANOVAS, Jaume. *Romiatge espiritual a la Mare de Déu del Remei de Castell d'Empordà*. Girona: Impr. Suc. Tipografia Carreras, 1960.

MARQUÈS [1967]

MARQUÈS I CASANOVAS, Jaume. "El castillo y los señores de Castell d'Empordà", *Revista de Girona*, 40 (1967) 56-60.

MARQUÈS [1984]

MARQUÈS I CASANOVAS, Jaume. "Noves dades sobre el palau episcopal de Girona". *Revista de Girona*, 106 (1984) 19-24.

MARTÍ [1918]

MARTÍ, Carles. *Los catalanes en América (Cuba)*. Barcelona: Minerva, [1918]?

MATEU [1964]

MATEU IBARS, Josefina. *Los virreyes de Cerdeña. 1 (1410-1623)*. Pàdua: Casa Editrice Dott. Antonio Milani, 1964.

MATEU [2008]

MATEU I FERRO, Amadeu. "Censos i rendes que la gent de Capafonts pagava al comte de Prades, segons un capbreu de 1756". *Quaderns de Capafonts. Revista de recerca i divulgació*, 13 (desembre 2008) 21-23.

MAURI-ROVIRA [1990]

MAURI MARTÍ, Alfred; ROVIRA I TOBELLÀ, Ramon. *Guia del castell de Gelida*. Gelida: Associació d'Amics del Castell, 1990.

Memorial en fet y en dret [1628]

Memorial en fet y en dret a favor de Don Rafel de Biure, contra la Universitat y Syndich de Agramunt. Barcelona: Llorenç Dou, 1628, 4 p. [BC, F. Bons., núm. 261 i 7.075]

Memorial Agramunt [1639?]

Memorial En Fet Per La Universitat De Agramunt, Contra Los Nobles Coniuges Don Ioseph De Biure, Y De Margarit, y Dona Maria de Biure, sobre lo possessori plenari dels emprius de Prexens y Mitjannell. [Barcelona]: s. e., 1639?, 8 p.

[BC, F. Bons., núm. 7.063]

- Memorial en fet* [d. 1642]
Jesus, Maria, Ioseph. Memorial en fet per la explicació de la ulterior liquidació, de qua infra per part dels nobles de Biure contra alguns particulars de Monclar. [Barcelona]: s. e. [d. 1642], 8 p.
[AHCB, *Patrimonial*, sèrie III, llig. 5-2]
- MIRAMBELL [1974-1975]
MIRAMBELL BELLOC, Enrique. "Un memorial del cardenal Margarit". *Anales del Instituto de Estudios Gerundenses*, XXII (1974-1975 = Homenatge a Santiago Sobrequés Vidal) 75-95.
- MIRAMBELL [1984]
MIRAMBELL, Enric. *Joan de Margarit i de Pau: polític, humanista, home d'església i gironí il·lustre*. Girona: Caixa d'Estalvis Provincial, 1984.
- MIRAMBELL [2006]
MIRAMBELL, Enric. "Bibliografia i bibliofília del cardenal Margarit". *Revista de Girona*, 238 (setembre-octubre de 2006) 68-73.
- MIRET [1909]
MIRET Y SANS, Joaquim. "Els cavallers de Malta en la Guerra de Separació de Catalunya (1640-1650)". *Estudis Universitaris Catalans*, III (1909) 1-20.
- MOLAS [1996]
MOLAS I RIBALTA, Pere. *Catalunya i la casa d'Àustria*. Barcelona: Curial, 1996 (Biblioteca d'Història dels Països Catalans; 13).
- MONCLÚS [1984]
MONCLÚS LLORENS, Joaquim. *Pere Joan Ferrer. Senyor de Burriac, baró del Maresme. Un cavaller entre la guerra i les lletres*. Argentona: Ajuntament, 1984.
- MONSALVATGE [1912]
MONSALVATGE Y FOSSAS, Francisco. *El obispado de Elna. iv*. Olot: Impr. y Libr. Sucesores de Juan Bonet 1911-1915 (Noticias históricas; 21-24). Vol. II (1912).
- MORALES [1983]
MORALES ROCA, Francisco-José. *Próceres habilitados en las cortes del Principado de Cataluña, siglo XVII (1599-1713)*. II. Madrid: Hidalguía, 1983.
- MORALES [1987]
MORALES ROCA, Francisco-José. "Registros nobiliarios del Brazo Militar del Principado de Cataluña: el «Llibre Vert» del antiguo Brazo Militar (1602-1713)". *Hidalguía*, 201 (març-abril 1987) 433-464 i 204 (setembre-octubre 1987) 849-882.

MORALES [1988]

MORALES ROCA, Francisco-José. *Caballeros de la Espuela Dorada del Principado de Cataluña. Dinastía de Trastámara (1412-1555)*. Madrid: Instituto Salazar y Castro, 1988.

MOREU [1991]

MOREU-REY, Enric. *Antroponímia. Història dels nostres prenomes, cognoms i renoms*. Barcelona: Universitat, 1991.

NEGRE [1961-1962]

NEGRE Y PASTELL, Pelayo. "El testamento de doña Violante de Cruilles y de Santa Pau". *Anales del Instituto de Estudios Gerundenses*, xv (1961-1962) 257-179.

NEGRE [1962]

NEGRE PASTELL, Pelayo. "La Casa de Caramany". *Revista de Girona*, 18 (gener-març de 1962) 19-29.

NEGRE [1974]

NEGRE I PASTELL, Pelai. "La Casa de Caramany i el Castell de Vallespinosa". *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, 22 (1974) 231-256.

NEGRE [1978]

NEGRE I PASTELL, Pelai. "Antigues cases senyorials gironines", *Anales del Instituto de Estudios Gerundenses*, xxiv (1978) 131-176.

NEGRE [1980]

NEGRE I PASTELL, Pelai. "Llinatges torroellencs. La casa de Llabià". A: *Festa Major de Sant Genís. Torroella de Montgrí*. Cassà de la Selva: Impr. Roura, 1980, s/p [18 p.].

Nob. Agnes de Biure [1615]

Nob. Agnes de Biure de Cardona et Sunyer contra Deconomum monasterii Montisserrati, uti possessorum Villae & Baroniae Artesiae. Barcelona: Sebastià Mathevat, 1615, 7 p.

[AHCB, *Patrimonial*, sèrie III, lligall 5-2]

Nobilis Raphaelis De Biure [v. 1630]

Nobilis Raphaelis De Biure Contra Agramunt Allegatio. [Barcelona]: s. e., [v. 1630], 2 p.

[BC, F. Bons., núm. 7.076]

OLIVARES [2000]

OLIVARES I BERIÓ, Jordi. *Viles, pagesos i senyors a la Catalunya dels Àustria. Conflictivitat social i litigació a la Reial Audiència (1591-1662)*. Lleida: Pagès Editors, 2000.

PANNO [1993]

PANNO, Francisco Pascual de. *Motines de Catalunya*. Ed. a c. d'Isabel Juncosa i Jordi Vidal. Barcelona: Edicions 62, 1993.

PARES [2003]

PARES, Jean. "Le dernier seigneur de Mosset était-il un intellectuel?". *Journal des Mossétans*, 30 (març de 2003) 14-17.

PARES [2009]

PARES, Jean. «Les fours à faire cuire le pain». *Journal des Mossétans*, 66 (març de 2009); 67 (maig de 2009) i 68 (juliol de 2009).

PASQUIER [1924]

PASQUIER, Fèlix. *Don Joseph Margarit d'Aguilar. Gouverneur de Barcelone. Notice suivie de documents sur la Guerre de Catalogne (1641-1659)*. París: Imprimerie Nationale, 1924 (Separata del *Bulletin philologique et historique [jusqu'à 1715]*).

PELLA [1930]

PELLA I FORGAS, Josep. *Un català il·lustre: D. Josep Margarit i de Biure, virrei, governador general de Catalunya, Lloctinent General dels exèrcits de França i baró d'Aguilar*, Barcelona: s. e., 1930.

PEÑA [1996]

PEÑA DÍAZ, Manuel. *Cataluña en el Renacimiento. Libros y lenguas. Barcelona, 1473-1600*. Lleida: Milenio, 1996.

PIFARRÉ [2002]

PIFARRÉ TORRES, Dolors. *El comerç internacional de Barcelona i el Mar del Nord (Bruges) al final del segle XIV*. Barcelona: Abadia de Montserrat, 2002 (Abat Oliba; 237).

PRATS [1994]

PRATS, Lluís. "El sepulcro de Bernat de Pau, obispo de Girona (1436-1457)", *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, xxxiii (1994) 453-479.

Pro Nob. Don Raphaele de Biure [d. 1634]

Pro Nob. Don Raphaele de Biure contra Petrum Ioannem Areny & alios, loci de Montclar. [Barcelona]: s. e., [d. 1634].

[AHCB, *Patrimonial*, sèrie III, llig. 5-2]

PUIG [2006]

PUIG I ALEU, Imma. *Una visita pastoral al Baix Empordà als anys 1420-1423*. Barcelona: Fundació Noguera, 2006 (Estudis, 34).

PUIG-MARQUÈS [2007]

PUIG I OLIVER, Jaume de; MARQUÈS I PLANAGUMÀ, Josep M. "Els primers documents del primer president de la Generalitat de Catalunya:

- Berenguer de Cruïlles, bisbe de Girona". *Arxiu dels Textos Catalans Antics*, 26 (2007) 283-383.
- PUIGGARÍ [1842]
- PUIGGARÍ, Pierre. *Catalogue biographique des évêques d'Elne*. Perpinyà: J. B. Alzine, 1842.
- PUJADES [1975]
- PUJADES, Jeroni. *Dietari de Jeroni Pujades, III (1621-1625)*. A c. d. Josep M. Casas Homs. Barcelona: Fundació Salvador Vives Casajuana, 1975.
- PUJADES [1976]
- PUJADES, Jeroni. *Dietari de Jeroni Pujades, IV (1626-1630)*. A c. d. Josep M. Casas Homs. Barcelona: Fundació Salvador Vives Casajuana, 1976.
- PUJOL [2007]
- PUJOL, Clàudia. "Joan Margarit. El precursor de Maquiavel. El pensament polític i moral del totpoderós cardenal gironí", *Sapiens*, 53 (març 07) 28-31.
- RAMON [1999-2000]
- RAMON I VINYES, Salvador. "Canonges de la Catedral de Tarragona". *Butlletí Arqueològic*, Reial Societat Arqueològica Tarraconense, Tarragona, 21-22 (1999-2000) 241-595.
- RECASENS [1998]
- RECASENS I COMES, Josep M. *El municipi i el govern municipal de la ciutat de Tarragona. Segles XVI i XVII*. Tarragona: Arola, 1998 (Els llibres del Consell, 1).
- RIERA [1999]
- RIERA VIADER, Sebastià. *Cartes de Ferran II a la ciutat de Barcelona (1479-1515)*. Barcelona: Arxiu Municipal, 1999.
- RIQUER [1998]
- RIQUER, Martí de. *Quinze generacions d'una família catalana*. Barcelona: Quaderns Crema, 1998 (D'un dia a l'altre; 1).
- ROVIRA I GÓMEZ [2003]
- ROVIRA I GÓMEZ, Salvador-J. *Els nobles de Tarragona al segle XVI*. Tarragona: Gabriel Gibert, 2003 (Pau de les Postals; 18).
- ROVIRA I GÓMEZ [2009]
- ROVIRA I GÓMEZ, Salvador-J. *Els Castellarnau. Senyors del ferro*. Tarragona: Arola, 2009 (Morera; 18).

- ROVIRA I SOLÀ [2008]
- ROVIRA I SOLÀ, Manuel. *Catàleg dels pergamins municipals de Barcelona. Anys 1396-1440 (volum III)*. Barcelona: Arxiu Municipal / Institut de Cultura, 2008.
- ROVIRA I VIRGILI [1928]
- ROVIRA I VIRGILI, Antoni. *Història de Catalunya*. XI. Barcelona: Pàtria, vol. v, 1928.
- RUBIÓ [1926]
- RUBIÓ I BALAGUER, Jordi. "Un bibliòfil català del segle xv", *Revista de Catalunya*, IV (1926) 136-142.
- SALES [1986]
- SALES, Núria. "Classes ascendents i classes descendents a la Catalunya francesa d'Antic règim: la noblesa rossellonesa, arruïnada i disminuïda". A: *Terra, treball i propietat. Classes agràries i règim senyorial als Països Catalans*. Barcelona: Crítica, 1986, 7-21.
- SALES [1992]
- SALES, Núria. *Selecció d'inventaris dels Archives historiques de Vincennes (sèrie A1) i de l'inventaire sommaire des archives historiques. Archives anciennes. Correspondance del Ministère de la guerre referents a Catalunya o als catalans de 1640 a 1770, recopilats, ampliat i comentats per Núria Sales, per a l'Institut Universitari d'Història Jaume Vicens Vives*. [Barcelona], 1992. [Exemplar mecanoscrit a la Biblioteca de l'Institut Jaume Vicens Vives – UPF-]
- SALICRÚ [1998]
- SALICRÚ I LLUCH, Roser. *El sultanat de Granada i la Corona d'Aragó, 1410-1458*. Barcelona: CSIC-Institució Milà i Fontanals, 1998.
- SALVANS [1993]
- SALVANS I COROMINAS, Anicet. *Perot, el bandoler*. 2^a. ed. Barcelona: Rafael Dalmau, 1993.
- SANABRE [1956]
- SANABRE, Josep. *La acción de Francia en Cataluña en la pugna por la hegemonía de Europa (1640-1659)*. Barcelona: Real Academia de Buenas Letras, 1956.
- SÁNCHEZ [2005]
- SÁNCHEZ MARTÍNEZ, Manuel. "El realengo catalán en la financiación de la campaña a Cerdeña de 1356". *Acta Historiae et Archaeologica Mediaevalia*, 26 (2005) 493-513.
- SAN PETRILLO [1946]
- SAN PETRILLO, Baró de. *Los Cruilles y sus alianzas*. València: Centro de Cultura Valenciano (Impr. Diana, antes Vives Mora), 1946.

SAROBÉ [2006a]

SAROBÉ I HUESCA, Ramon. "Els Roger, de mercaders i batlles de Montpalau (vescomtat de Cabrera) a nobles del Principat de Catalunya (segles XV-XVII)". A: FERNÁNDEZ TRABAL, Josep (dir.). *Història dels Llupià (1088-1771) i dels seus llinatges incorporats: Icard, Roger i Vallseca*. Canet de Rosselló: Trabucaire, 2006, 239-275.

SAROBÉ [2006b]

SAROBÉ I HUESCA, Ramon. "Els Vallseca, un llinatge barceloní de juristes i patricis il·lustres, segles XIII-XVI". A: FERNÁNDEZ TRABAL, Josep (dir.). *Història dels Llupià (1088-1771) i dels seus llinatges incorporats: Icard, Roger i Vallseca*. Canet de Rosselló: Trabucaire, 2006, 277-305.

SARRET [1925]

SARRET I ARBÓS, Joaquim. *Història de l'estat polític-social de Manresa*. Manresa: Impr. Sant Josep, 1925.

SEGARRA [2000]

SEGARRA I AÑÓN, Maria Isabel. *El tractat 'Corona regum' de Joan Margarit i Pau. Edició, traducció i estudi*. Barcelona: Universitat Autònoma, 2000.

SEGARRA [2002]

SEGARRA I AÑÓN, Maria Isabel. "El tractat Corona regum: l'humanisme italià i el pensament polític de Joan Margarit". A: *Literatura i cultura a la Corona d'Aragó (segles XIII-XV)*. Barcelona: Curial / Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2002 (Textos i Estudis de Cultura Catalana; 85), 285-296.

SERRA [1988]

SERRA, Eva. *Pagesos i senyors a la Catalunya del segle XVII. Baronia de Sentmenat 1590-1729*. Barcelona: Crítica, 1988.

SERRA [2005]

SERRA I PUIG, Eva. "El món urbà en l'espai històric català. Incidència territorial i legislativa". A: DANTÍ, Jaume (coord.). *Ciutats, viles i pobles a la xarxa urbana de la Catalunya moderna*. Barcelona: Rafael Dalmau, 2005 (Bofarull, 11), 40-140.

SERRA ROSELLÓ [1961]

SERRA ROSELLÓ, José. *Cronología de los 'veguers' de Barcelona*. Barcelona: Instituto Municipal de Historia, 1961 (Documentos y Estudios; 5).

SERRA VALENTÍ [2005]

SERRA VALENTÍ, Bernat. "Un procés d'inquisició a Girona (1447)". *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, XLVI (2005) 131-157.

SERRANO [1988]

SERRANO, ÀNGELA. "Josep Margarit, un patriota català a la revolta dels Segadors". *Manuscrits*. Universitat Autònoma de Barcelona, 7 (1988) 213-223.

SIMBULA [1993]

SIMBULA, Pinuccia F. *Corsari e pirati nei mari di Sardegna*. Càller: Istituto sui rapporti italo-iberici del CNR, 1993.

SIMON [1987]

SIMON I TARRÉS, Antoni. "Pesos i mesures de l'Empordà en el segle xvii". A: *Jornades d'Història de l'Empordà. Homenatge a J. Pella i Forgas*. Girona: Patronat Francesc Eiximenis, 1987, 191-207.

SIMON [1991]

SIMON I TARRÉS, Antoni. *Cavallers i ciutadans a la Catalunya del cinc-cents*. Barcelona: Curial, 1991 (Biblioteca Torres Amat; 9).

SIMON [1992]

SIMON I TARRÉS, Antoni. "Els anys 1627-1632 i la crisi del segle xvii a Catalunya". *Estudis d'Història Agrària*, 9 (1992) 157-180.

SIMON [2008]

SIMON I TARRÉS, Antoni. *Pau Claris. Líder d'una classe revolucionària*. Barcelona: Abadia de Montserrat, 2008 (Biblioteca Abat Oliba; 285).

SOBREQUÉS CALLICÓ [1988]

SOBREQUÉS I CALLICÓ, Jaume. "Joan Margarit i Pau. Humanista, eclesiàstic i polític". A: BUREL I FLORIA, Guillem (dir.). *La nostra gent. Història de Catalunya. 1. Les arrels*. Barcelona: Plaza & Janés, 1988, 294-297.

SOBREQUÉS CALLICÓ-SAROBÉ [2008]

SOBREQUÉS CALLICÓ, Jaume; SAROBÉ HUESCA, Ramon. *Hug Roger III. Epistolari de guerra i exili del darrer comte de Pallars*. Barcelona: Base, 2008.

SOBREQUÉS [1952]

SOBREQUÉS I VIDAL, Santiago. "Algo sobre el origen de Pedro de Margarit". *Revista de Indias*. Madrid, XII, núm. 48 (abril-juny de 1952) 321-334.

SOBREQUÉS [1955]

SOBREQUÉS I VIDAL, Santiago. "Régimen municipal gerundense en la baja Edad Media: la insaculación". *Anales del Instituto de Estudios Gerundenses*, x (1955) 166-234.

SOBREQUÉS [1958]

SOBREQUÉS I VIDAL, Santiago. "Documentos relativos a la familia Margarit. Ensayo de reconstrucción del árbol genealógico del 'Cardenal

Gerundense", *Anales del Instituto de Estudios Gerundenses*, XII (1958) 245-299.

SOBREQUÉS [1975]

SOBREQUÉS I VIDAL, Santiago. *Societat i estructura política de la Girona medieval*. Barcelona: Curial, 1975 (Biblioteca de Cultura Catalana; 12).

SOBREQUÉS-FLUVIÀ [1973]

SOBREQUÉS I VIDAL, Santiago; FLUVIÀ, Armand de. "Cruïlles". GEC, v, 1973, 780-786.

SOBREQUÉS-PONS-FLUVIÀ [1973]

SOBREQUÉS, Santiago; PONS I GURI, Josep M.; FLUVIÀ, Armand de. "Cabrera". GEC, v, 1973, 65-69.

SOBREQUÉS-SOBREQUÈS CALLICÓ [1987]

SOBREQUÉS I VIDAL, Santiago; SOBREQUÉS I CALLICÓ, Jaume. *La guerra civil catalana del segle xv. II*. Barcelona, Edicions 62, 1987.

SOBREQUÉS [2006]

SOBREQUÉS I VIDAL, Santiago. *Joan Margarit i Pau. La tràgica fi de l'edat mitjana a Catalunya*. Ed. a c. de Jaume Sobrequés i Callicó, Mariàngela Vilallonga Vives i Lluís Lucero Comas, tr. Antoni Dalmau. Barcelona: Base (Base Històrica; 19).

SOLÉ (dir.) [2003]

SOLÉ I SABATÉ, Josep Maria (dir.). *Història de la Generalitat de Catalunya i dels seus presidents. III. 1518-1714*. Barcelona: Generalitat de Catalunya / Enciclopèdia Catalana, 2003.

SOLER [1909]

SOLER I TEROL, Lluís M.ª Perot Roca Guinarda. *Història d'aquèst bandoler, Il·lustració als capítols LX y LXI segona part, del "Quixot"*. Manresa: Impr. Sant Josep, 1909.

TASIS [1957]

TASIS I MARCA, Rafel. *Pere el Cerimoniós i els seus fills*. Barcelona: Vicens-Vives, 1957 (Biografies Catalanes. Sèrie històrica; 7).

TATE [1976]

TATE, Robert B. *Joan de Margarit i Pau, Cardenal i Bisbe de Girona*. Barcelona: Curial, 1976.

TORNÉ [2007]

TORNÉ I CUBELLS, Josep. "Catàleg de pergamins de l'actual arxiu del monestir de Poblet". *Arxiu de Textos Catalans Antics*, 26 (2007) 7-282.

TORRE [1948]

TORRE Y DEL CERRO, Antonio de la. *Don Juan Margarit, embajador de los Reyes Católicos en Italia. Conferencia pronunciada por...* Madrid: Escuela Diplomática, 1948.

TORREILLES [1896-1897]

TORREILLES, Philippe (abbè). *Perpignan pendant la révolution (1789-1800)*. III. Perpinyà: Impr. d C. Latrobe, 1896-1897 (1989).

TORRES AMAT [1973]

TORRES AMAT, Fèlix. *Memorias para ayudar a formar un Diccionario Crítico de los Escritores Catalanes. Y dar alguna idea de la antigua y moderna literatura de Cataluña. Escribiólas...* Barcelona: Impr. J. Verdaguer, 1836 [Barcelona: Curial, 1973].

TORRES [1993]

TORRES I SANS, Xavier. "Bandolerisme honorable i bandolerisme reprovable a la Catalunya dels segles XVI i XVII (els senyors 'nyerros' de Vic)". *Pedralbes*, 13-II (1993 = Les Institucions Catalanes (segles XVI-XVII). Tercer Congrés d'Història Moderna de Catalunya) 223-234.

TORRES [2008]

TORRES I SANS, Xavier. *Cavallers i bandolers. Nyerros i cadells a la ciutat i vegueria de Vic (1580-1615)*. Sant Vicenç de Castellet: Farell, 2008 (Nostra Història; 9).

TORROELLA [1929]

TORROELLA I PLAJA, Miquel. *Història de Palafrugell i la seva comarca*. Barcelona: Fitor, 1929 [Palafrugell: Ajuntament, 1994].

TORTOSA [1954]

TORTOSA DURAN, José. *Guerau d'Espés, leridano ilustre, embajador de Felipe II en Inglaterra*. Lleida: Institut d'Estudis Ilerdencs, 1954.

TREPPPO [1976]

TREPPPO, Mario DEL. *Els mercaders catalans i l'expansió de la Corona Catalano-aragonesa al segle xv*. Barcelona: Curial, 1976.

UNALI [2007]

UNALI, Anna. *Marineros, piratas y corsarios catalanes en la baja edad media*. S. l.: Renacimiento, 2007 (Isla de la Tortuga; 8).

VALLS [1984]

VALLS I PRAT, Marcel·lí. *Cronologia històrica de la Llacuna*. S. l.: s. e. [Anoia: Impr. Romanyà], 1984.

VIDAL [2001]

VIDAL PLA, Jordi. "La guerra dels Segadors al Penedès". A: ARNABAT, Ramon (a c. d.). *Els moviments socials al Penedès. Actes del II Seminari d'Història del Penedès*. [Vilafranca del Penedès]: Institut d'Estudis Penedesencs, 2001, 67-85.

VINYOLES-TORNS-LANAO [1993]

VINYOLES, C[arme]; TORNS, M[iquel]; LANAO, P[au]. *Castells vius*. Girona: Diputació i Caixa, 1993 (Quaderns de la Revista de Girona; 46).

VOLTES [1970]

VOLTES BOU, Pedro. *Barcelona durante el gobierno del Archiduque Carlos de Austria (1705-1714). Tomo tercero. Documentos*. Barcelona: Instituto Municipal de Historia, 1970.

ZURITA [1973]

ZURITA, Jerónimo. *Anales de Aragón, 4. Libros VIII, IV y X*. Ed. Ángel Canellas López. Saragossa: Institución Fernando el Católico, CSIC, 1973.

Bibliografia en línia¹

BONES [2010www]

BONES [arbre genealògic dels Gléon]. *GeneaNet. Geneological Databases Network* [en línia]. Disponible a: <www.geneanet.org>.

BOURJADE [2010www]

BOURJADE, Henri [arbre genealògic dels descendents de Beatriu de Margarit de Biure]. *GeneaNet. Geneological Databases Network* [en línia]. Disponible a: <www.geneanet.org>.

CHEFDEBIEN-ZAGARRIGA [2010www]

[CHEFDEBIEN-ZAGARRIGA, Família de] [arbre genealògic dels Casterás]. *GeneaNet. Geneological Databases Network* [en línia]. Disponible a: <www.geneanet.org>.

CHEVANCHÉ [2010www]

CHEVANCHÉ [arbre genealògic dels Gléon]. *GeneaNet. Geneological Databases Network* [en línia]. Disponible a: <www.geneanet.org>.

1. Els arbres genealògics consultats a Internet, en portals com *Geneanet* o *Planète Généalogie*, els referenciem amb el nom de l'autor pel qual s'hi accedeix. L'única data que hi apareix és la de la darrera actualització, i hem optat per consignar-la al costat de les tres ves dobles (www), significant que es tracta d'una consulta a la xarxa. Quan les tres ves dobles no l'acompanyen és perquè es tracta d'una publicació en paper, datada, digitalitzada i penjada posteriorment a la xarxa.

COPPENS [www]

COPPENS, Filip. *The genealogy of de Perillos family* [en línia]. Disponible a: <www.perillos.com/genealogy...>.

DARBOIS [2010www]

DARBOIS, Paul [arbre genealògic dels Bon], *GeneaNet. Genealogical Databases Network* [en línia]. Disponible a: <www.geneanet.org>.

FAURE [2010www]

FAURE [arbre genealògic dels Gléon]. *GeneaNet. Genealogical Databases Network* [en línia]. Disponible a: <www.geneanet.org>.

Fraternelle [2010www]

Fraternelle.... [arbre genealògic dels Casterás]. *GeneaNet. Genealogical Databases Network* [en línia]. Disponible a: <www.geneanet.org>.

Galceran Matheu [2010www]

"Galceran Matheu [1657-1720]. Pagès-Batlle de Mosset de 1699 à 1720". *Histoire de Mosset* [en línia] [consultat el febrer de 2010]. Disponible a: <www.histoiredemosset.fr/matheu_galceran.html>.

GÜELL [2006www]

GÜELL, Manel. "Els Ramon, juristes, militars i senyors de Vallespinosa". *Missiva.com* [en línia], juny de 2006, núm. 2, p. 3-13. Disponible a: <www.scgenealogia.org>.

GÜELL [2008www]

G[ÜELL], M[anel]. "*Expugnare oppidum: L'Alguer (1354)*", *A Carn!* [en línia], maig 2008, núm. 7, p. 35-36. Disponible a: <www.acarn.cat>.

LAUBIER [2010www]

LAUBIER, Pierre de [arbre genealògic dels Bon], *GeneaNet. Genealogical Databases Network* [en línia]. Disponible a: <www.geneanet.org>.

MAURI-ROVIRA [1990]

MAURI, Alfred; ROVIRA I TOBELLÀ, Ramon. *Guia del Castell de Gelida*. Gelida: Associació dels Amics del Castell, 1990 (rev. 2003) [Disponible a: <www.gelida.org/senyorsdegelida.htm>; <www.jorgederosyvalverde.es/paternos/BERTRAN>].

PARES [wwwa]

PARES, Jean [arbre genealògic dels senyors de Mosset]. *Planète Généalogie* [en línia]. Disponible a: <www.planete-genealogie.fr/JPS/les_seigneurs_de_mosset/>.

PARES [wwwb]

[PARES, Jean]. "Pierre François Ignace d'Aguilar (1719-1792)". *Histoire de Mosset* [en línia]. Disponible a: <http://histoiredemosset.fr/daguilar_pierre_12.html>.

RUPELLE [2010www]

RUPELLE [arbre genealògic dels Gléon]. *GeneaNet. Genealogical Databases Network* [en línia]. Disponible a: <www.geneanet.org>.

SCALETES [2010www]

SCALETES, Isabelle [arbre genealògic dels Gléon]. *GeneaNet. Genealogical Databases Network* [en línia]. Disponible a: <www.geneanet.org>.

Seigneurs [2010www]

Histoire de Mosset. Seigneurs de la baronnie de Mosset de 1176 à 1790 [en línia]. Disponible a: <<http://www.histoiredemosset.fr/seigneurs.html>>.

STOURDEUR [2010www]

STOURDEUR [arbre genealògic dels Gléon]. *GeneaNet. Genealogical Databases Network* [en línia]. Disponible a: <www.geneanet.org>.

TOURNEMIRE [2010www]

TOURNEMIRE [arbre genealògic dels Gléon]. *GeneaNet. Genealogical Databases Network* [en línia]. Disponible a: <www.geneanet.org>.

VALERI [2005www]

VALERI, Xavier. «Montagut de Fluvià al segle XVI». *Relats en Català* [en línia], 5 de juliol de 2005. Disponible a: <www.relatsencatala.com>.

APÈNDIXS

DOCUMENTS

1

1499, gener, 20. Ocanya

Privilegi concedit a Maria Carrillo.

AHCB, *Patrimonial*, sèrie III, llig. 8 i 23.

Nos Ferdinandus Dei Gratia Rex Castellae, Aragonum, Legionis, Siciliae, Granatae, Toleti, Valentiae, Galleciae, Majoricam, Hispalis, Sardiniae, Cordubae, Corsicae, Murthiae, Giennis, Algarbii, Algezire, Gibraltaris, ac insulae Canariae, comes Barchinonae, dominus Vizcaiae et Moliae, dux Athenam & Neopatriae, comes Rossilionis & Ceritanae, marchio Oristani & Gociani.

Tenebat & percipiebat annis singulis dilectus alumnus noster Petrus Margarit, mile, ordinis & militiae Beati Jacobi de Spata, ex regia concessione nostra ad eius vitae decursum quadringentos solidos jaccenses super jure pedatici quod colligitur in civitate nostra Cesaraugustae, ac etiam jus Montadgii territorii Darocae pro ut in privilegiis super his expeditis dati in nostris felicibus castris Sancte Fidei contra civitatem Granatae, septimo die mensis julii anno MCCCCLXXXI latius enarratur & quia dictus Petrus Margarit his proxime decursis diebus in curia & servitio nostris diem suum clausit extremum relictis vobis Maria de Carrillo, uxore sua & Ludovicus, Alfonso, Petro, Costantia, Catherina, Hieronyma & Anna, filiis vestris & dicti viri vestri non habentibus unde eos allescere, vosquam sustentare possitis cum majorem partem bonorum suorum & quasi universam eja substantiam in nostro consumptserit servitio his itaquam consideratis, nec non habentes repectum ad servitia per dictum Petrum Margarit majestati nostrae diversi mode praestita munificentiamquam nostram in vos dictam uxorem & filios extendentes, tenore presentium de nostra certa scientia & deliberate dictos quadringentos solidos & jus montadgii Darocae obitii dicti Petri

vacantes vobis Mariae Carrillo uxori & dictis filiis vobis ad vitam cuius libet vobis concedimus donamus & assignamus cum omnibus iuribus & pertinentiis suis, ita quod vobis dicta Maria non nubente dictos quadringentos solidos in & super iure pedatici quod colligitur in dicta nostra civitate Cesaraugustae & arrendamentorum ejus & dictum jus montadgii Darocae habeatis & recipiatis annis singulis aum vixeritis sie & pro ut dictus Petrus Margarit vir vester, dum vixit illos & illud recipiebat & exigebat recipere & exigere poterat // & debeat & in sustentationem vitae vestre & dictorum filiorum vestrorum, convertatis & faciatis tanquam de re vestra propria possitisquam etiam & valeatis illos & illud in dictis filiis vobis distribuere pro ut vobis bene visum fuerit & si contingat vos dictam Mariam nubere volumus quam dicti filii vestri et non vos dictos quadringentos solidos & jus montadgii praedicti recipiant et consequantur pro eorum sustentatione non obstante quacunque pragmatica seu provisione contrarium quoquomodo disponente quam nos pro hac vice dum taxat derogamus, mandantes et praecipientes bajulo et receptori nostro generali in dicto regno Aragonum et bajulo civitatis Darocae et eorum locatenentibus presentibus et futuris, dingula singularis referendo quod ab in de ex pecuniis dicti juris pedatici aut praetis arrendantorum ejusdem dent & solvant vobis dictae Mariae & suo casu filiis vobis aut procuratori vestre & eorum annis singulis vita vestra & dictorum filiorum vestrorum dierante ut responderi faciant de dicto iure montadgii seu de pecuniis & co proventis & proventuris pro ut dicto Petro Margarit solvenbantur & solitum fuit responderi recuperaturi a vobis singulis annis & solutionibus apocam de soluto in quarum prima tenor hujusmodi totaliter inseratur in aliis vero solum mentionetur eorum ratiocinii tempore producendas & per magistrum rationalem curiae nostrae in dicto regno Aragonum seu ejus locumtenentem admittendas dubia, difficultate & contradictione cessantibus quibuscunquam quo circa illustrissimo Michaeli principi Asturiarum, Gerundensis et Portugaliae, nepoti & primogenito nostro carissimo ac post longevos et felices dies nostros in omnibus regnis e& terris nostris legitimo heredi ac successori sub nostre benedictionis obtentu mentem nostram aperientes dicimus locumtenenti vero generali nostro regentique officium generalis gubernationis justitiae & dicto bajulo generali in dicto nostro regno Aragonum, salmedinis, justitiis, juratis & aliis officialibus nostris et personis ad quos & quas spectet praecipius & jubemus sub incursu nostre indignationis & irae paenaquam florenorum auri aragonum mille nostris inferendorum aerariis quod gratiam & concessionem nostram hujusmodi & omnia & singula in presenti carta nostra contenta ad unguem teneant & // inviolabiliter observent & faciant per quos deceat observari & a contrario diligenter caucant peragendo ratione aliqua sive causa, in cuius rei testimonium

presentem fieri jussimus nostro communi sigillo inpendenti munitum. Datis in opido de Ocanya die xx mensis januarii anno a Nativitate Domini millesimo quadingentesimo nonagesimo nono. Regnorum quam nostrorum videlicet Sicilae, anno xxxii, Castellae & Legionis xxvi, Aragonum & alios xxi, Granatae autem octavo.

Jo el Rei

Dominus rex mandavit mihi Joanni Roiz de Calcena visa per Simonez Ruiz pro thesaurario generali & per A. Boneti pro generali conservatore.

Ego Didacus Monfar, miles Sacre Christianissime & regie maiestatis archivarius & scribe mandati Barcinone populatus. Hujusmodi regionem privilegium in his duobus papyri foliis presenti comprehenso expressu sumare fici a sui originali carta pergamineas cum debitis solennitatibus regie cancellarie expedire et in regio archivio Barcinone recondita et custodia in armario Cesaraugusta sub numero CLXII et legitime comprobavi ut igitur huic copiae veluti originali suo prefato fides uliquam impendatis meum hic appono.

Sig+num.

2

1544, agost, 3. Girona

Capítols matrimonials entre Pere de Margarit de Vallseca i Violant Sunyer de Gualbes.

AHPB, Pergamins, sèrie A, núm. 685.

In Nomine. Domini Amen. Noveri universi quod nos Ludovico de Margarit, domicellus domini Castri Impuritano, diocesis Gerundensis et Raphaela, eius uxor, at dompnus Petrus de Margarit, dictorum conjugum filio ex una, et Guillermus Sunyer, civis Gerunde, filius et heres universalis alterius Guillermi Sunyer, quondam, civis Gerunde, et domine Geronime, illius conjugis vivents, et Yolans, dicti Guillermi soror, ductuorumquam conjugum Sunyers filia, ex altera partibus, confitemur et recognoscimus una part versus alteri et nobis at invicem et viasim q. de et super matrimonio divina faciente gratia fueri tractato, convento et concordato inter nos dictis Petrus de Margarit et Yolantem, domicellam. Inita fuerunt comenta facta et firmata capitula infrascripta quorum tenor est talis:

En nom de Nostro Senyor Déu sia, amen. De he sobre lo matrimoni migensant la gràtia del Sanct Sperit, so estat y concordat per y entre lo molt magnífich don Pedro de Margarit, fill dels magnífichs mossèn Luis de Margarit, senyor del castell y terme de Castell de Empurdà, del bisbat

de Gerona, he de la senyora Raphaela, conjuge sua vivint; he la senyora Yolant, filla dels magnífichs mossèn Guillem Sunyer, quondam, ciutadà de Gerona, he de la senyora Hierònima, muller sua vivint, entre ditas parts, he lo magnífich mossèn Guillem Sunyer, ciutadà de Gerona, fill dels dits cònjuges Sunyers, són [...] apunctats y concordats los capítols següens:

Primerament, los dits magnífichs mossèn Luis de Margarit he la senyora Raphaela, muller sua, per contemplació de dit matrimoni après, emperò, la mort ho fi d-ells, y no abans, y ara per lavors y per la [...] per hare heretan y heretant, donen al dit don Pere, lur fill, present y acceptant, y als seus y a qui volrà, tot lo dit castell y terme de Castellempurdà y tota y qualsevol jurisdicció que tingan i-ls pertanya en aquells, de tots los sengles censos, censals alodials, [y] directas señorias, feus, delmes, taschas, vassalls, molins, casas, terras, honors y possessions, y generalment, tots y qualsevols béns tant mobles com immobles, drets, noms y actions als dits donadors, tant conjunctament com divisa, y a casa d-ells pertanyent, ho pertanyent podents ara o en sdevenidor, en qualsevol ciutats, viles o lochs, per qualsevol títol, causa ho rahó. Lo qual heretament fan, com és dit, après mort dells, y no abans, al dit don Pere, lur fill, a totas sas voluntats fahedoras los pactes, vincles, do[nati]ons y retentions devall posades a ells dits donadors y a cason d-ells tostemps salvas.

Item, se reservan dits donadors que dels béns del present heretament puguen testar y fer lurs voluntats de sis mília sous de moneda barcelonesa, so és a cason d-ells de tres mil sous.

Item, que morint dit donatari sens infants legítims y naturals o ab tals infants algú dels quals no pervinga a edat de fer testament, lo dit heretament y totas y sengles cosas ab aquell donadas y compresas tornen y succehescan als dits donadors, si viuran, he si no viuran a lur hereter universal, ho a aquell ho aquellas a qui hauran volgut ho ordenar ab testament, de paraula, en scrits o altrament al dit don Pere, salves y expresament retenguts quatre mília sous de dita moneda dels quals puga testar y altrament fer sas voluntats.

Item, que los altres fills y fillas forsa naxedors dels dits donadors tinguen salvos sos drets de legítima, y tot altra y qualsevol dret tant de aliments com altre que a ells los competia sobre ditas heretats, tant paternal com maternal.

Item, que lo dit don Pere de Margarit puxe fer excreix o augment nubcial a la dita señora Yolant, sposa sua sdevenidora, si a ell sobreviurà, de dos mília sous de dita moneda, en tot cas guanyadors.

Item, volen he consenten dits donadors que lo dit don Pere de Margarit, lur fil, puga assegurar lo dot de la dita senyora Yolant, sposa sua sdevenidora li aportarà en temps de sas núpcias, y dita senyora Yolant los tingue segur sobre los béns y drets del present heretament, en tal manera que seguint-se cars de [res]tutió del dit dot, dita senyora Yolant y los seus

o aquells a qui-s sgordaria dita restitució, pugan cobrar aquell, vivint dits donadors, encara que lo present heretament sia fet après lur mort. E no res menys que en tos cars lo dit Pere puga hi li sia lícit, rebra y demanar las pensions dels censals ho fruyts del dit dot que la dita señora Yolant, sposa sua, li aportarà, sens contradicció dels dits donadors.

Item, és convengut que si los dits donadors e lo dit donatari i la dita sposa sua sdevenidora no-s concordaven en manera que convingués separar-se, en tal cas los dits donadors, ara per lavors y lavors per ara, donan, cessionen y transferexen al dit don Pere, lur fil, sinquant liuras de dita moneda barcelonesa (casamany) rebedoras de he sobra [___] les quals puegue, se li sia lícit haver y rebra sens contradicció alguna ni empaix dels dits donadors. E aquestas heretament, donatió y cessió fan dits donadors ab totas y sengles clàusulas necessàries y ab la clàusula mandatària a coneguda del notari dels presents capítols, substància del fet en res no mudada y ab jurament en virtut del qual remitian a las leys ho drets que las donacions per causa de ingratitut ho altrament se poden revocar. E lo dit don Pere de Margarit los dits heretaments, donatió y cessió del dit mossèn Luis de Margarit y Raphaela, muller sua, para y mara seus, ab los vncles y conditions dalt posats y ab moltas gràtias acceptant las y ferma aquelles [...] y sengles cosas e no aquelles [+] he convé e promet he jura tenir, servir e complir totes les dites conditions he retentions per ells en lo dit heretament e donatió apposades o contengudes.

Axí mateix, lo dit mossèn Guillem Sunyer, men[or] de vint y sinch anys, major emperò de [...-nou?] asserint en virtut de jurament deval scrit que no te ni vol saber [...] en les cosas deval scrites procehint en assó ab exprés consentiment y voluntat dels magnífichs mossèn Pere Francesch de Sanstceloni mi señora Hierònima Suñera, cònjuge relictà del dit mossèn Guillem Suñer, mare de mossèn Raphel Sunyer y de misser Joan Sunyer, ciutadans de Gerona, honcles paternals y altràs parents y amichs, sens y encara ab decret y auctoritat del honorable jutge ordinari de Gerona, devall auctoritzat y decretant per contemplatió del dit matrimoni y altrament per donació pura e irrevocable, que-s diu entre vius, dóna a la dita señora Yolant, germana sua, present y acceptant, y als seus y a qui volrà, és a saber, per tota sa part de heretat he legítima sua paternal [e maternal] y supplidament de aquella y per qualsevol lexis per dit mossèn Guillem Sunyer, quondam, son pare d'ella ab son testament et altres fetes, y per tot altre y qualsevol dret a ella pertanyent y pertanyer havent ara ho en sdevenidor, en he sobre los béns del dit quondam son pare, ho per altres qualsevols títols, causes he rahons en temps de ses núbcies, trenta mília sous barcelonesos, ço és, en los censals devall scrits, vint mília sous:

Primo, per sis mília sous tot aquell censal de penció annual de tres-cents sous de dita moneda de Barcelona, e de propietat de tres-centas lliuras comptant ara de devuit diners per cascun real, que són

part de aquell censal de pençió annual de sinquant lliuras y propietat de mil lliuras de dita moneda lo qual lo reverent Joan Esteve Forguet, Pere Valentí e Pere Verdunyas, en nom lurs propis y com a síndichs de la universitat de la vila de Perpinyà e singulars de aquella, veneren al honorable mossèn Ramon Sampsó, major de dies, ciutadà de Gerona, ab carta presa en poder del discret en Pere Vilana, per auctoritat real notari de Perpinyà, a setza de novembra mill quatra-cents quaranta-dos, lo qual censal pertangué a mossèn Francesch Burguès, de dita vila de Perpinyà, per títol de insolutundació et cessió a ell feta per lo dit mossèn Ramon Sampsó, ab carta pública presa e poder del discret mossèn Miquel Pere, quondam, notari de Gerona, a tres de juny mill quatre-cents y tres, los quals tres-cents sous annuals o tres-centas lliuras de propietat del predit censal pertanyeren al dit senyor mossèn Pere Francesch de Sanceloni, avi de dit Guillem Sunyer, donador desus dit, com hereu de la senhora Catherina, que fou muller de don Jauma Sanceloni, quondam, ciutadà de Girona, besavi de dit donador, axí com de sa herència consta ab son darrer testament fet y firmat en poder de mossèn Nicholau Rocha, notari de Girona, a vint de juny mill quatra-cens setanta-dos, a la dita senhora Catherina y al dit don Jauma de Sanceloni los dits tres-cents sous annuals y tres-centes liuras de propietat han pertangut, ço és a la dita senhora Catherina [co]m a propietària y a dit mossèn Jaume de Sanceloni com usufructuari per títol de venda y cessió a ells en dit nom feta per lo dit mossèn Francesch [Can]ta, axí com de dita venda y cessió appar ab carta [pública presa] en poder de dit mossèn Nicholau Rocha, quondam, notari, a vint-i-vuit de octubra mill quatra-cents sinquant-tres. És, emperò ver y cert que las ditas tres-centes liuras de propietat y tres-cents sous de annua pensió foren cessionades a la senyora [...], muller de dit mossèn Francesch Canta per los magnífics misser Joan Sampsó, cavaller en dita vila de Perpinyà domiciliat, procurador dels dits mossèn Jauma de Sanceloni e Catherina, sa muller, axí com de dita cessió consta ab carta pública presa en poder del discret [en Pere] Vilarnau, notari de Perpinyà, a vint de maig mill quatra[-cens] sixanta-tres, les quals après han pertangut al desusdit mossèn Pere Francesch de Sanceloni per títols de cessió a ell feta per lo honorable mossèn Galceran Canta, burgès de dita vila, fill dels dits Francesch Canta y Margarida, sa muller, axí com de dita cessió apar ab carta pública rebuda en poder de mossèn Francesch Maler, notari de Perpinyà, a cinc de janer mill quatra-cents noranta-sinch, les quals, après ha pertangut a la dita senhora Hierònima Suñera, mare de dit donador, en virtut de donatió a ella feta del predit censal y altres, en temps de sas núptias, y del dit mossèn Guillem Sunyer, quondam, para de dit donador, per lo dit mossèn Pere Francesch de Santceloni, avi de dit donador, ab carta pública presa en poder de mossèn Joan Guilana, quondam, notari de Gerona, a vint y[set] de

desembre mill sinc-cens vint y tres, y aquellas pertanyen al dit donador en virtut de donatió y cessió pe[r] la dita senyora Hierònima Sunyera, mara sua, feta en poder del notari deval scrit lo dia present.

Per quatre millia sous, tot aquell censal de penció annual de dos-cens sous, y propietat de dos-centas liuras, de dita moneda, lo qual, los venerables en Jaume Faguer, mercader, y Miquel Negre, síndichs de la dita universitat de Perpinyà, en nom lurs propis y com a síndichs, una y ensemps al dit Pere Pedrenyas, de dita universitat de Perpinyà e singulars de aquella, veneren a Nicholaua, que fou muller de Narcís Serra, quondam, fuster, de Gerona, comprant de sos diners parafernals, axí com de dita venta consta ab carta pública presa en poder del discret mossèn Miquel Pera, quondam, notari de Gerona, a desavuyt de desembre de mil quatre-cens vint y (dos?), lo qual censal pertany a dit Guillem Sunyer, donador desusdit, axí com a fill y hereu universal del dit mossèn Guillem Sunyer, quondam, para seu, de la herència del qual consta ab son darrer testament pres per lo discret mossèn Francesch Andreu, notari públic de Gerona, a vint de agost mil sinc-cens trenta-hu, al qual Guillem Sunyer, quondam, dit censal ha pertangut com a fill y hereu universal de mossèn Gabriel Sunyer, quondam, ciutadà de Gerona, avi paternal de dit donador, axí com de dita universal herència consta en son testament fet y firmat en poder de mossèn Nicholau Rocha, quondam, darrerament notari de [...] una a vuyt del mes de maig (de lo dia desaset); e al dit mossèn Gabriel Sunyer ha pertangut en virtut de ditas donacions, la huna per mossèn Guillem Sunyer y senyora Isabell, muller sua, besavi de dit donador, el altre per Catherina, que fou muller de Nicholau Frugell, quondam, mercader de Gerona [...] en temps de ses núptias fetas, axí com de ditas duas donacions consta ab senglas carts públicas presas en poder de dit mossèn Nicholau Rocha, a sis de mars mil quatra-cents noranta, a les quals, Isabel y Catherina, germanes, pertangué dit censal y altres com a fillas e herevas universals de dita Narcisa Serra, compradora de dit censal, axí com de lur universal herència consta de son darrer testament, fet y firmat en poder de mossèn Francesch Negrell, quondam, notari de Gerona, a vint y vuit de agost mill quatra-cents quaranta y nou.

Item, per dos milia e fins a cent sous, tot aquell censal de pensió annual de cent sinquant sous de dita moneda barcelonesa, y propietat de cent sinquant liuras de dita moneda, que la senyora Garaua, muller de mossèn Pere de la Via, del loch de [---] vené a mossèn Jauma Guinard, notari de Verges, ab carta pública presa en la notaria de Torroella de Montgrí a vint y sis de mars mil quatra-cens trenta-sis, lo qual censal pertany a dit Guillem Sunyer, donador desus dit axí com a hereu universal de dit Guillem Sunyer, de la herència del qual consta en son darrer testaments de sots chalendat, el qual Guillem Sunyer, quondam, pare de dit donador dit censal ha pertangut com a fill y hereu universal de la senyora Brígida, mare

sua, que fou muller de dit mossèn Gabriel Sunyer, quondam, ciutadà de Gerona, axí com de la herència del dit mossèn Guillem Sunyer, quondam, pare de dit donador, consta en virtut del testament fet per dita senhora Brígida, en poder de mossèn Pere Sarder, quondam, notari de (Gerona?), a vint-y-hu de juny mil sinch-sents vint-y-hu, a la qual Brígida, dit censal pertangué en virtut de cessió a ella feta per Jauma Guinard, quondam [---] ab carta pública, presa en poder de dit mossèn Nicholau Rocha, quondam [...] la de fabrer mil sinch-cens y dos. Lo qual censal [...] avia pertangut a dit Jauma Guinard, com a fill y hereu universal de Francesch Guinard, quondam, axí com de dita herència consta per son darrer testament, fet y firmat en poder de [---] a vuit de agost mil quatre-cents sexanta-dos; a dit [Francesch Guinard], quondam, lo dit censal avia pertangut axí com a fill y hereu universal de dit Jauma Guinard, quondam, comprador, de aqu[ell] com de la sua herència consta en virtut de donatió; e a Guillem Sunyer, de ses (núptias?), fete en la notaria de Ropià, a vint de janer de mil quatre-cents quaranta-vuyt, lo qual censal vuy fa y presta (lo egregi señor) lo vescompte de Rochabartí, com a tenint y posehínt la he[retat] que fou de dita venedora.

Item, per set milia sous de la dita moneda, tot aquell censal de pensió annual de tres-cents sinquanta sous y de propietat de tres-centas sinquanta liuras de dita moneda, lo qual lo dit vescompte de Rochabertí, ha venut a la dita senyora Hierònima Sunyera, com a tenint y posheint y per la cats y obligats la universal heretat y béns que foren del dit mossèn Guillem Sunyer, quondam, para del dit donador, comprant dels fruyts de dita heretat, per y en nom y a obs de dit donador, de la compra del qual censal consta ab instrument públic en poder del notari deval scrit, a trenta de mars MD quaranta-hu.

E de altra part li dóna en comptants, deu milia sous, de la dita moneda y todas las robas de sa persona, la qual donatió fa lo dit misser Guillem Suñer a la dita senhora Yolant, germana sua, a totes ses voluntats, ab vincle y condició que si ella, dita senhora, moria, quant que quant, sens infans legítims y naturals, o ab tals infans algú dels quals no vingués a edat de fer testament, en dits cassos o altra dels cas, las ditas cosas a ella donades tornen y succehescan al dit mossèn Guillem Sunyer, son germà, si viurà e si morirà, a son hereu universal o a qui haurà volgut he ordenat de paraula, ab testament o altrament, a ella dita senyora Yolant salvets y expressament retenguts quadraginta sous, dels quals paga fer testament a sas voluntats, encara que lo dit Guillem Sunyer, quondam, son pare, en son testament solament li hagué reservats dos milia sous, salvat encara que sobra lo restant del dit dot pugue fer excreix nubcial al dit don Pere de Margarit, spos seu sdevenidor, de dos milia sous, y remítia a les leys per les quals les donacions per causa de ingratitut se revocan o poden revocar.

E la dita señora Yolant, ab moltas gràtias, accepta la dita donació ab los vincles y condicions desus apposades y de consentiment y voluntat dels dits avi, mare, honcles paternals y altres parents y amichs seus porta y constitueix en dot y en nom de dot al dit don Pere de Margarit, fill dels dits magnífichs mossèn Luis de Margarit, senyor del castell de Castellempurdà, y de la señora Raphaëla, cònjuga sua present, spos seu sdevenidor, en temps de ses núbcies, los dits trenta mília sous, per dit son germà donats, ço és, per vint mília sous los dits quatre censals dotals he (inextinats) y ultra aquells deu mília sous en comptants per lo dit son germà donats, los quals trenta mília sous tingan y poscehescan los dos, com se deu his pertany entre marit y muller, e durant lo dit matrimoni lo dit don Pere de Margarit, spos seu sdevenidor dels dits censals sia usufructuari y rebe les pensions de aquells, he si los dits censals ho algú d'ells esdevenia luit o quitat durant dit matrimoni, los preus de propietat d'els sien deposats en alguna taula assegurada de la dita ciutat de Gerona de la qual no pugan ésser levats sinó per altra semblant smerç fahedor les quals se hagen de fer ab consentiment y voluntat de dit mossèn Guillem Sunyer, las propietats del qual digan he hagen a dita dita [sic] señora Yolant, com a propietària y al dit don Pere de Margarit com usufructuari, he vol he consent dita señora Yolant que si se sdevendrà ella morir ella ans que lo dit don Pere de Margarit, spos seu sdevenidor, ell dit don Pere de Margarit guanyi hi haga sobre son dot, ab infans ho sens infans, per excreix ho augment nubcial dos mília sous de dita moneda dels quals puga fer ses voluntats.

Per semblant manera y forma lo dit don Pere de Margarit, consentint a las dites cosas, loa y ferme aquellas y de consentiment y voluntat dels dits para y mara y altrás parents y amichs sens porta y constituex en donatió en temps de ses núbcies a la dita señora Yolant, sposa sua sdevenidora, altrament en valor de los béns quant ella li aporta en dot, la qual donatió tinguen y possehescan los dos ensemps tant com viuran si-s pertany entre marit y muller, he vol he consent lo dit don Pere de Margarit, que si ell morra ans que la dita senyora Yolant, sposa sua sdevenidora, ella guany he hage de he sobre dit heretament de sos béns, ab infants ho sens infants, per excreix ho augment nubcial, dos mília sous de dita moneda, dels quals pugui fer a ses voluntats. Per lo qual dot, ço és, per lo que en comptants li aporta e d'ella haurà agut, e per los dos mília sous del dit excreix ho augment nubcial, en cas que sia loc a aquell lo qual dot confessa haver hagut y rebut a sa voluntat en la forma demont dita, remitian a la excepció del dit dot no haver hagut ni rebut, e lo qual dot a la dita señora Yolant, o als seus, o a qui-s sgordarà dita restitució tostemps que fos loch, e aquel promet restituir obligant-li per so tots sos béns mobles e immobles, noms, drets y actions haguts y per haver, los quals béns, si primer d'ella morirà tinga y possehesca

dita senyora Yolant ypothecats y obligats, ab infants e sens infants, e ab altra marit, lo qual puga pendra sobra dits béns seus e sens marit fins que sia íntegrament satisfeta en tot, los dits dot y excreix e los fruyts que rebrà dita senyora Yolant durant dita restitució del dit dot y excreix no li sien comptats en sort ho paga alguna del dit dot, ans sian d'ella y d'ells sens perdonació que li fa ara per cànoncs et e contra per favor del dit matrimoni y per supportar los càrrechs de aquell.

Item, és concordat entre dites parts que en dit cas de restitució del dit dot, todas las robas y joyas de la persona de dita señora Yolant que leshores tindrà, sien d'ella y dels seus, salvat emperò lo vestit nupcial ho millor; e tot or, argent, coral, perles y altres pedres fines, les quals dit don Pedro de Margarit li hage fetes, les quals sien he romangue a dit don Pere de Margarit e als seus.

Item, la dita señora Yolant, de consentiment y voluntat de la dita mare, germà y parents seus, fa pacta al dit don Pere de Margarit, spos seu sdevenidor, que en cars de restitució del dit dot, ell ni los seus no sien obligats restituir aquell sinó per aquelles semblants paguas y termas que-s mostrarà ell haver rebut aquell y en àpochas, alberans e altres legítimas provas.

Item, la dita señora Yolant, de consentiment del dit don Pedro de Margarit, spos seu sdevenidor, fa y ferma fi y diffinitió al dit mossèn Guillem Sunyer, germà seu, de tota sa part de heretat y legítima sua paternal y suplement de aquella y de qualsevols lexes a ella per dit mossèn Guillem Sunyer, quondam, para seu en son testament ho altrament fetes, per tot altre dret que ara o en sdevenidor li pertangue o pertanyer puga en e sobra sos béns paternals per la qual confessa haver fians y rebuts los dits trenta milia sous, salvat a ella y expressament retengut dret de sdevenidora successió ab testament ho ab intestat. E lo dit don Pere de Margarit, present, hi consent.

Item, lo dit mossèn Guillem Sunyer, fa y ferma debitori al dir don Pere de Margarit, spos sdevenidor de dita senyora Yolant, germana sua, present, dels dits deu milia sous, a compliment dels dits trenta milia sous, los quals, no obstant que ell hage confessats haver los rebut li promet pagar aquells a totes ses voluntats y per so n'e obliga tots sos béns haguts he per haver ab renunciatió de for, jurament y altres clàusules posadas acostumar a coneguda del notari dels presents capitols.

Item, és convingut entre las ditas parts que dels dits deu milia sous, dos-cents sinquanta sous se hagen a convertir e convertescan en luytió y recuperatió de aquells censos, taschas y alodials senyorias que los dits mossèn Luis de Margarit y Raphaela, muller sua, tenen venuts ab carta de gràtia y acostuman rebra [---] dels quals sia donat la y (castr?) als dits don Pedro de Margarit y dita señora Yolant per (fi[a]nsas) he seguretat del dot, e que en cars que fos loc a dita restitució del dit dot, sien en

obligatió he ypotheca de la dita senyora Yolant e dels seus, axí que la dita senyora Yolant o los seus en cars de la dita restitutió puguén demanar rebre [e luir?] los dits censos, taschas y alodials senyorias.

Finalment, volen ditas parts y consenten que dels presents capítols sien fetas y ordanadas cartas de heretament, donacions, cessió nubcial, (deffinials?), debitoris e altres de aquí resultants, y [...] sens totas y sengles clàusules, obligations, [...] -dations, juraments y altres cauthelas en semblans posar acostumadas a coneguda del notari deval scrit, instàntia del fet no mudada, les quals cartas ditas parts respectivament [...] casen per lo que li està fermant los present capítols, loan, ferman y juran en virtut del qual jurament per [què] dits mossèn Guillem Sunyer, don Pere de Margarit e dita senyora Yolant, són menors de vint-y-sinch anys, maiors emperò lo dit mossèn Guillem Sunyer de desaviut, y lo dit don Pere de desanou y la dita senyora Yolant de quatorsa, renúntian a dret de menor edat y a ben[...] restitutió en íntegre y ates [...] de ditas cosas (afinant) dels honorables micer [---] jutge ordinari de Gerona, a la dita donatió per dit mossèn Guillem Sunyer a dita senyora Yolant, germana sua feta, axí com a acte legítim consent (y sa auctoritat y dret judicial) [...]

QUEOVIDEM capituli et omnia et singula [...] -ta et infrascripta est illus resultantia fuerunt laudata, firmata et jurati ann omnibus et singulis clausulis et cauthelis necessariis per dictos magnificos domimos Ludovicum Margarit, domicellum [domini] castro et termini de Castro Impuritano et Raphaelam eius [coniu]gum et Petrus de Margarit, eos filium et una, et dictos magnificos Guillermus Sunyer, civer et Yolante eius sororem et altera partibus, et per dictum honorable [---] juricem ordinari Gerunde decretatis at auctoritatis. In manu et pose (mei) Joannus Benedicti Pasqual, notari publici Gerunde subscripti intus monasterium Sancti Dominci ordinis fratrum predicatorum conventus civitate Gerunde, dels dominics institulats, [tertia] mensis augusti anno a Nativitate Domini Millessimo Quingentessimo Quadragesimo Quarto. Presentibus testibus sal(vat?) honorables Antonio Busquets, canonico et sacrista secundo ecclesie Gerundensis et Petro Pasqual, scriptore pro testibus ad premissa [...] specialiter et assumptis POSTEA vero (Inseramet?) et eodem de dictis Yolans Suñera laudavit, firmavit et juravit dicta et superius inserta capitula et omnia et singula in eis contenta et instrumenta et illis resultantia que per ipsam firmavi debent in [...] captulis scriptis et thenore in manu et potens mei dicti Joannus Benecidcti Pasqual, notari infrascripti presentibus Antonio Santceloni, diaconus, et Bartholomeo Salin, scriptore Gerunde, testibus ad presentia vocatis specialiter et assumptis.

+ Joannes Benedictus Pasqual, notarius publicus, auctoritate regia substitutus ad herede seu successore Jacobi de Campolongo, quondam,

Pnco. civitatis baiulie et vicarius Gerunde duarumquem pertinent notari licet per me recepta manuque alterius fideli scripta cum suprapositis sulmeis videlicet xxxiii canta, locumtinenti Suñer, LXVIII, v^a Gaset, et cum locumtinenti in rasis scriptis in civeis videlicet, xiiii tres mil, xxi vuyt, xxxxvi en, LXI qua, LXII m. *com a fill y hereu universal de fran.* Et LXXXVIII *e que en cars que*; subscripsi et clausi rogatis.

3

1574, abril, 1. Sant Feliu de la Garriga

Capítols matrimonials entre Leandre de Margarit de Gallart i Isabel de Sunyer de Gualbes.

AHPB, Pergamins, sèrie A, núm. 794.

In Dei nomine. Amen. Noverint universi quod nos dompno Petrus de Margarit, domicellus, dominus Ca[stri] Empuritano, et domna Hieronima de Margarit et de Gallart, [eius uxor] [dòmina] castri de la Garriga, G[erundensis] diocesis, et Leander de Margarit et de Gallart, dictos coniugum filio, ex una, et Guillelmus Sunyer et de Gualbas, domicellus et vñ [barchinonae] domiciliatus, filius et heredes universalis magnifico [Joannis Sunyer] Barchinone domiciliatus, de Regio Concilio, domicelli dum vixit Barchinone dimiciliate et domine Catherine de Gualbes, conjugum diffunctis, et Isabel, dictorus conjug[orum filia], et dicti Guillelmu [sorori] (suis?) [...]vencta, partibus ex altera [...] et scerta sciencia confiteur et recognoscimus una parte nostrum altera notus [...]isem et vicessim q. de et super matriloni infrascripto spirit et gratia [...] et concordato per et [...] dictas partes fuerit facta, firmata, laudata et jurata, capitula in lingua vulgari materna (et huiusmodi) tenoris:

En nom de nostre senyor Déu Jesucrist (nada). D[e]l y sobre lo matrimoni devall escrit per y entre les parts devall [...] són estats tractats, fets, imits, fermants y jurats capítols y pactes del tenor següent:

Primerament, és concordat d-el[l] que sia fet matrimoni entre lo senyor don Leandro de Margarit y de Gallart, fill legítim y natural dels il·lustres senyors don Pedro de Margarit, [senyor] del Castell Empurdà y de dona Hierònima de Margarit y de Gallart, senyora del castell de la Garriga, del bisbat de Gerona, de una part, y la senyora Isabel, donzella, filla legítima y natural dels magnífics senyors micer Joan Sunyer, donsell y en quiscun dret doctor, del Real Consell, en temps de sa mort en Barcelona domiciliat, y de la senyora Cataharina de Gualbes, sa muller tots diffuncts, de parta altre. Lo qual matrimoni sia celebrat de paraules

de present aptes y suficientes a celebrar matrimoni, e après sia solempnitzat en fas de Sancta Mare Sglésia, e consumat segons la dispositió e ordinatió de les sacres institutions.

Item, és pactat e concordat entre dites parts que los dits il·lustres senyors don Pedro de Margarit y dona Hierònima de Margarit y de Gallart, còniuges, per favor y contemplatió del present matrimoni e altrament, en aquell millor modo y forma que de dret o altrament fer se puga, après, emperò, son obit y no abans, heretament, donem ab donació pura i irrevocable que-s diu entre vius, al dit don Leandro de Margarit y de Gallart, fill lur y als seus y a qui voldrà, ço és, dit senyor don Pedro, tot lo castell y terme de Empurdà, ab totes delmes, rendes, censos, taschas, e altres ingressos, drets y pertinències de aquell, y dita dona Hierònima, lo dit castell de la Garriga, ab totes rendes, delmes, censos, tasches y altres agressos, drets y p[e]rtinències de aquell, y generalment, tots y sengles béns, drets, veus, noms y actions de ells dits [còniuges] y de cascú de ells dits còniuges, y de cascú de ells mobles y immobles, presents y sdevenidors, haguts y per haver, hontsevulla que sien y a ells y alre d'ells comuntment o divisa pertanguen o pertanyer pugue, ara o en sdevenidor [...], lo qual heretament o donatió, après emperò lur obit y no abans, fan al dit lur fill [y als seus y a qui ell voldrà] perpètuament a totes ses voluntats de ell y dels seus fahedores, com millor dir y entendre se puga, ab los pactes emperò, vincles, conditions y salvetats següents. Primerament, los dits còniuges donadors se reserven que ells dits còniuges donadors y lo sobrevivint d'ells, tot lo temps de llur vida natural, sien senyors potents y usufructuaris de tots los dits béns que dalt li donen, axí y en tal manera que ells dos vivint sien y aquell de ells dits còniuges que sobreviurà sia usufructuari de totes les heretats y béns de dits còniuges de que fan lo present heretament, y açó tot lo temps de lur vida natural y de cascú de ells, e finida la vida natural de ells dits còniuges donadors tot lo dit usdefruit sia finit y extinct [...] propietat [...] dels donadors y llur família, y dit llur fill y muller y sa família ensemps deguen y [...] malalties, en totes les coses y la vida humana necessàries. E més se reserven que los altres infants de ells dits còniuges naxedors sien dotats y col·locats [...] de dit temps y entretant sien provehís y alimentats en meniar, beure, calçar y vestir y altrás cosas a la vida humana necessàries. E més se reserven que si dit don Leandro, llur fill muirà, quant que quant, sens infants, legítims y naturals y ab tals infans algú dels quals no vingués a edat de fer testament, en aquests casos y qualsevol de ells, las ditas cosas tornan als dits donadors respectivament, si les hores viuran, sinó a llurs hereters, o successors o an aquell o aquells que ells respectivament hauran volgut o (ordenar) de paraula o ab (testament), exceptades y al dit don Leandro retingudes mil lliures barcelonesas de les quals en y sobre dits béns puga disposar y altrament ses lliberas voluntats fer. E los dits senyors don Pedro

y dona Hierònima, còniuges donadors, se reservan dos mília lliures, ço és, cascú de ells mil liures barcelonesas de les quals puguen testar y disposar y altrament ses lliberas voluntats fer. E ab lo present, dónen licència y facultat al dit don Leandro, fill lur qui sobre ditas heretats y béns puga assegurar a la dita sposalda sua sdevenidora lo dot li ha de aportar y lo screix, lo qual dot y screix, no obstant dits pactes y conditions li (sian) salves y segurs, axí com ell ara de present, en virtut del present, le-y asseguen.

Item, és pactat y concordat que per les [necessi?]-tats (ocorents) al dit don Leandro, los dits còniuges no obstant, dels pactes ara de present assignen y cessionen al dit don Leandre los fruits del delme de Montiró, los quals ell dit don Leandre puga rebre y ab ells ocórrer a les necessitats de ell y de la senyora sa muller. E ab altres pactes dalt scrits restant sempre en sa forsa y valor e axí ab los dis pactes y [...] los dits senyors donadors fan lo dit heretament y donatió al dit llur fill y als seus ab clàusula constituti, cessió de drets y alres clàusules necessàries y en semblants posar acostumadas y jurament, renuntiant a les lleys per les quals donacions per causa de ingratitut o altrament se poden revocar. E lo dit don Leandre de Margarit y de Gallart, lo dit heretament y donatió, ab los pactes, vincles y conditions, y ab moltes gràties y besament de mans dels dits sos pare y mare, acceptant les dites (coses) [...] (les loha y ferma?).

[Item, és pactat y concordat que lo magnífich] Guillem Sunyer, donzell y en quiscun dret doctor, en Barcelona domiciliat, fill y hereter universal dels dits senyors micer Joan Sunyer y Catherina de Gualbes, còniuges deffuncts, per favor e contemplatió del dit matrimoni y altrament en aquell millor modo y forma que de dret e altrament fer se puga, dóna ab donatió pura i irrevocable, que-s diu entre vius, a la dita senyora Ysabel, germana sua, y als seus y a qui voldrà perpetualment per tota part de heretat y legítima paternal y maternal y supplement de aquelles, y per los legats a ella per dits sos pare y mare ab llurs darrers testaments fets, o per altres qualsevol legats a ella per qualsevol persones fets, e per tota altre e qualsevol dret a ella, ara o en sdevenidor degut, y pertanyent en y sobre los béns de ell dit micer Guillem Sunyer y de Gualbes, y que foren dels dits quonadams son pare y mare: tres mília lliures, moneda barcelonesa, y dos caixes planes de noguer, y totes les robes y joyells de sa persona, la qual donatió la fa com millor se pot dir y entendre a sa y bon enteniment d'ela y dels seus, ab salvetat y conditió que si ella dita senyora Ysabel morra sens infants legítims y naturals o ab tals infants algú dels qual no vingués a edat de fer testament, en aquests casos y qu[a]lsevol d'ells, les dites coses tornen al dit donador, si a les hores viurà, sinó al seu hereter o successor o en aquell o aquells que ell haurà volgut o ordenat de paraula o testament, exceptadas y ella a dita senyora

Ysabel rettingudes mil lliures de les quals puga disposar e altrament fer a ses voluntats e ab lo dit pacte e condició fa la dita donació y aquella promet tenir y haver ferma y agradable y en aquella no contravenir per causa de ingratitud o altrament ab jurament, renuntiant a les lleys per les quals les donacions per causa de ingratitud revocar se poden.

Item, és pactat y concordat que la dita senyora Ysabel acceptant la dita donació del dit senyor son germà, ab lo pacte vincle y condició dalt dit, amb consentiment y voluntat del dit senyor son germà y dels magnífics senyors Galceran de Foxà, vervessor de Foxà y de Boxadors, en Gerona domiciliat, de mossèn Guillem Sunyer y mossèn Francesc Miquel de Santceloni, ciutadans de Gerona, curadors, y del senyor fra Felip Sunyer, del ordre de Sant Joan de Hierusalem, germà de dita senyora Ysabel, aporta y constitueix en dot y en nom de dot al dit don Leandro de Margarit y de Gallart, sposat seu sdevenidor, en temps de ses núpcies les dites tres milia lliures barceloneses, caixes, robas y joyells, de sa persona dalt a ella dita senyora Ysabel per dit son germà donades, e ultra axó li aporta e constitueix en dot y en nom de dot aquelles dos (centes) lliures a ella dita senyora Ysabel per la senyora Stephania de Gualbes y Çapila, àvia sua, dexades ab son darrer testament, ab los interessos segons ab dit legat conengut en lo darrer testament de la senyora Stephania de Gualbes, fet y firmat en poder den Francesch Sunyer, notari públic de Barcelona, a [---], sta contingut axí que les dites coses tinguen y possehescan los dos tant qual viuran, axí com se pertany entre marit y muller.

Per semblant modo y forma, lo dit senyor don Leandro de Margarit y de Gallart, a les dites coses consentint aquelles loha y ferma y de grat y scerta sciència, ab consentiment y voluntat dels dits senyors sos pare y mare aporta y constitueix en donació y en nom de donació o axovar que-s diu per núpties a la dita senyora Ysabel, sa sposa sdevenidora altre tant en valor de sos béns com ella dalt en dit li ha aportat, axí que la dita donació tinguen y possehescan los dos tant quant viuran, segons se pertany entre marit y muller.

Item, és pactat y concordat entre ditas parts que si se sdevindrà que lo dit don Leandro de Margarit y de Gallart morís primer que dita senyora Ysabel, sa muller, que en tal cars dita senyora Ysabel guany he hage sobre los béns de dit don Leandro son marit, tant ab infants com sense infants, per screix y pacte nuptial, quatre-centes lliures de dita moneda, a totes ses voluntats. E axí mateix, si morra primer dita senyora Ysabel, lo dit senyor don Leandro haia y guany sobre los béns de ella tant ab infants com sense infants, altres quatre-centes lliures de dita moneda, a totes ses voluntats, per screix y pacte nuptial.

Item, és pactat y concordat que lo dit senyor don Leandro de Margarit y Gallart, convé y promet que en tot cars de restitució de dot ell y los seus restituïran la dita dot y encara lo screix pagaran en cars que haia

lloch a la dita senyora Ysabel y als seus y a qui-s pertanyerà, y per asó n'e obliga tots y sengles béns y drets seus mobles [y] immobles, presents y sdevenidors, haguts y per haver, y specialment aquells de que dalt dits sos pares li han feta donatió y heretament, los quals, en dit cars de restitutió [...] a tinga ho puga tenir obligats y ypothecats, ab infants y sense infants, y ab altre marit o sens marit, fins a tant que íntegrament sie satisfeta en tot lo dit dot [y] los fruit entre tant faria y rebria no li sien comptats en sort de paga, ans fassa aquells seus propis e no sien comptats, en recompensa del dit dot y screix [ho] donatió que ara de present li fa de dits fruyts per favor del present matrimoni y per los càrrechs de aquell.

Item, és pactat y concordat que en cars de restitutió del dit dot, ella y los seus cobren aquell per aquelles semblans pagas que-s mostrarà ell haver-lo rebut per àpochas, albarans o altres legítims documents.

Item, és pactat y concordat que en cars de disolutió del dit matrimoni totes les robes y joyells de la persona d'ella dita senyora Ysabel, que les hores tindrà sien sues y dels seus, exceptat lo vestit nuptial o millor y los joyells de or, argent, coral, perles y pedres precioses, les quals resten al dit senyor don Leandre y als seus com és de pràctica.

Item, és pactat y concordat que per favor y contemplatió del present matrimoni y altrament, en aquell millor modo y forma que de dret o altrament fer se puga, lo dit senyor [do]n Leandro heretarà, axí com ara de present hereta, los fills mascles del present matrimoni, aquell que ell ab testament o altrament nomenarà, e si no enomena [here] eus per lavors y lavors per ara, hereta lo primer fill mascle naxedor, si emperò tal fill serà sa de enteniment o no tindrà algún altre impediment notable [per] lo qual no meresques la heretat, y en aqueix cars, ara per llavors y llavors per ara, hereta lo segon fill mascle naxedor si ja no tindrà los mateixos impediments, y axí se segueisca de de hu en altre fins al darrer. E si fill mascles no hi haurà del present matrimoni ni de altres matrimonis y del present hi haurà filles, en aqueix cars les filles del present matrimoni sien preferides en heretat a les [...] a les altres filles de altre qualsevol subsegüent matrimoni, axí com ara de present dit don Leandro hereta aquella filla del present dit matrimoni que ell dit don Leandro nominarà, e si no nomena, ara per les hores, si haguda per nomenada y heretada la primera nada, si ja no tenia los impediments que dalt és dit dels mascles, que en tal cars sia heretada la segona y axí de una en altra, com dalt és dit.

Item, és pactat y concordat que dita senyora Ysabel, de consentiment y voluntat del dit senyor don Leandro de Margarit y de Gallart, sposat seu sdevenidor, per ella y per los seus fa y ferma bona y bastant fi y deffinitió al dit senyor micer Guillem Sunyer y de Gualbes, germà seu y als seus, de sa part de heretat, y legítima sua paternal y maternal, y supplement de aquelles y de qualsevol leixes y legats per dits son pare y

mare a ella fets, y de tot altre y qualsevol dret a ella, ara o en sdevenidor, degut y pertayent, en y sobre los béns de dit son germà y que foren dels dits sos pare y mare, la qual diffinitió li fa ab totes clàusules, cauthelas, renuntiations y stipulations necessàries y en semblants posar acostumades a coneguda del notari devall scrit y ab jurament, reservant-se dret de sdevenidora successió al qual no s'enten preiudicar, e dit don Leandro, sposat seu sdevenidor, hi consent.

Item, és pactat y concordat que lo dit senyor micer Guillem Sunyer [* y de Gualbes] convé y promet pagar les dites tres milia lliures per ell dalt a dita germana sua donades al dit còniuges y fill, de aquesta manera, ço és, mil y vuit-centes lliures en la taula de la ciutat de Gerona, dins sis dies, après que seran fetes les esposalles dites y scrites, als dits senyors don Pedro y dona Hierònima, còniuges, y [a dit] don Leandro, llur fill, a solta del notari devall scrit, a obs de luytions y quitations dels censals propietat a que dits còniuges són obligats, y per quatre-centes cinquanta lliures dit micer [Guillem] Sunyer, farà (après) [...] ab lo present fa als dits còniuges luytió y quitatió de tot aquell censal de pensió annual de quatre-centes cinquanta sous y preu de quatre-centes cinquanta lliures que dits còniuges havien venut al senyor Guillem Sunyer, ciutadà de Gerona, ab acte rebut en poder de Joan-Benet Pasqual, quondam, notari de Gerona, a divuit de maig mil sinc-centes sexanta nou, lo qual pertany a dit micer Guillem Sunyer y de Gualbes en virtut de insolutum dació y cessió a ell per dit mossèn Guillem Sunyer feta, ab acte en poder del notari devall scrit a deset de juliol del any mil sinc-centes setanta hu, y també per quaranta una liura y divuit sous los fermà àpocha de una pensió y la prorata del dit censal a ell fins lo dia present deguda. Y les restants set-centes vuit lliures y dos sous, a compliment de dites tres milia lliures los pagarà d-esta manera: ço és, que per tres-centes lliures se encarregarà, axí com ab lo present se encarrega tot aquell censal de pensió annual de quinse liures y preu de tres-centes liures, que dits còniuges, que per rahó del castell de la Garriga fan cascan any al benefici de Santa Anna de la sglésia del castell de la Tallada, del qual censal pagarà les pensions y la porrata de así al devant, e aquell quitarà de así a dos anys prop vinents y donarà la carta de la luytió als dits còniuges. Y las restants quatre-centes vuit liures y dos sous a compliment, pagarà de así a deu de maig propament. E açó promet ab obligatió de béns e altres clàusules necessàries a coneguda del notari devall scrit, ab jurament.

Item, és pactat y concordat que lo dit senyor micer Guillem Sunyer y de Gualbes, vol y promet ésser tingut als dits còniuges, y fill per les dos-centes lliures del legat de donà Stephania de Gualbes, d-esta manera, ço és: que dit legat se és fet y és degut a la dita senyora Ysabel, sa germana, y no més avant.

E més, volen les dites parts y cascuna de ellas y los dalt nomenats y cascú d'ells, que dels presents capítols y coses en ells contengudes per lo notari devall scrit sien fetes y (l)istades a les dites parts y cascuna d'elles y altres que hi tinguen interés lliures, dos cartes de heretaments donacions nuptials, diffinitió, debitori, luytió, encarregament e altres de qui resultants ab totes y sengles clàusules, cauthelas, obligations, renuntiations, stipulations y altres, en semblants posar acostumades a coneguda del notari devall scrit, substàntia del fet no mudada, les quals cartes y instruments de aquí resultants ab la ferma dels presents capítols sien aguts per fermats, lohats y jurats segons que ab lo present aquells y cascú d'ells, fermen, lohan y juran.

Et ideo nos dicte partes et omnes prenominate laudantes, aprobantes, ratificantes et confirmantes predicta capitulo et omnia et singula [...] contenta nec non et omnia et singula instrumentum capitulis resultantia no[...] presentibus suis [...] acceperis nominatis incumbentia [...] mantes. Gratis et scerta scientia bona fide et [...] omni dolo et fraude convenientis pars parti et nobis [...] contenta assendentes et complet tamen et observant alia citas nobis ad invicem et vicissim quant & (licius) et pro ut [...] dictas [...] et aliors superignominatus [...] junta predictos capituloris [...] et sub modis et formis in ipsis capitulis contentis et expressis et nihi fecerimus et per dicta [...] et pro deffecto per missori ali quam nostrum partem missiones aliquas facere seu expensas a cesit dampnum aliquod vel interesse modo aliquo sustinent et (pati) contingerit totum in quisqued et quantum su[...] promittimus (vnts.?) nostrum prenominate alteri et nobis at invicem et vicissim reddent restituient fideliterque comendare omnino de voluntati ilio nostrum dictas missiones, sumptus, dampna et interest inde facultatis patiente et nulimentis super quibus quibem missionibus, sumptibus, dampnis et interest, eius datur et (cusdi) volumus illi nostrorum que dictas missiones, sumptis, dampna expensaset, interesse facienti et restimenti eiusque plano et simplicem verbo vel valtim volo simplici juramento quod juramentum nunc pro (hut) differimus et pro delato id penitus haberi volumus en pacto nullo alio probationum genere requisito et pro predictis omnibus attendendis firmiter et complendis tenendis et inviolabiliter observandis obligamus (pars) parti et nobis at invicem et vicissim omnia et singula bona et jura nostra et [...] nostrorum in soludim quants. (suis) et pro ut quibus nostrorum dictas partium et aliors superius nominators ut predicitur tanquent et concernual iuxta predictors capitulors serirent et tenore in mobilia et immobilia, privilegiata et non privilegiata, presente et futura, probiquam ha vita et habenda et ut predicta omnia et singula maiori gaudeant robores firmitati convenimus et promitius nos omnes prenominate et una pars nostrorum alteri nobis ad invicem et vicissim at nottario publico Gerunde

infrascripto tanquam publice persone nomine nostro et nostroris et omnium etiam alior quod interest et interesent in futurum legitime stipulanti et recipienti at etiam sponte juramus per dominum Deum et eius Sancta Quatuor Evangelia manibus nostris corporaliter facta predicta capitula et omnia et singula in his contenta rata, grata et firma semper habere, tenere et servare et nullats contrafacere vel venire aliqua ratione juri modo vel causa cuius juramenti virtute nos dicti Leander et Ysabel, sponsi futuri, quea minores sumus viginti quinque et maiores vero [...] dictus sponsus decem octo, et dicta sponsa decem novem anis, renuntiamus super his (sicenter) juri minoris etatis et ignorantis (beneoque) restitutionis et integrum enormeque lesionis et omni alis juri his obvianti ad sice nos Galcerandus di Foxano, vervessor di Foxano et de Boxadors, Gerunde populatus, Guillermus Sunyer et Franciscus Michael de Sant Celoni, cives Gerunde, curatores et de parentela, et frater Philipus Sunyer, ordinis Sancti Joannes Hierosolimitamus, frater dicte Ysabelis, predictis omnibus et singulis tanque de nostris consensu et voluntate factis consentimus eaque laudamus et firmant actum est hoc in castro de la Garriga, villarie Gerunde, prima die aprilis anno a Nativitate Domini millesimo quinquagesimo septingessimio quarto Sig++++na, domine Petri de Margarit, domina Hieronime [...] Margarit et de Gallart, eius uxoris, et Leander de Margarit et de Gallard, dictors coniugorum filii ex una, Guillermi Sunyer et de Guables et dompne Ysabelis eius sororis, pro altera juramentum Sig++++na; Galcerandi di Foxano, Guillermi Sunyer et Francisci Michaeli de Sant Celoni, et Philipi Sunyer, consentibus predictors omnium qui et laudemus et firmamus. Testes firmo dictos dominos Petri de Margarit et Hieronime de Margarit et de Gallart, coniugum, dicto die in dicto castro de la Garriga, in manu et posse (mie Gregorii) Cudina, notario publico Gerunde, (in fie) firmantiu [...] Franciscus Vilossa, presbiter, sacrista ecclesie Sancti Felicis la Garriga, et Anthonius Valmanya, assahonator et colonico. Testes firmo dicti domini Leandri de Margarit et de Gallart, die secunda aprilis predictis in Castro Empuritano, in manu et posse mei infrascripti notario, firmantis vel Antonio Pareta de Episcopali et Anthonius Vidal, de Matrimagna, [...] [Gerunden]sis diocesis. Testes firme dictors Guillermi Sunyer et de Gualbes et Ysabelis, fratrum, et consentum dominos Galcerandi di Foxano, Guillermi Sunyer, Francisci [Michael de Sancti Celo]nio et Philipi Sunyer, die tertia aprilis predictae & Gerunde in manu et posse mei infrascripti notario firmatum sunt Franciscus de Puig, civis, et Joannes Co[...] Scribo ego infrascripto notario +.

1591, novembre, 27. Calella

Capítols matrimonials entre Leandre de Margarit de Gallart i Jerònima de Vilanova Desvern.

AHPB, Pergamins, sèrie A, núm. 838.

In Dei nomine. Noveri universi, quod nos dompnus Leandrus de Margarit, domine [...] et loci de *Castell Ampurdà*, vicarie ample, Gerunda [...] filius legitimus et naturalis illustrisimis honorabilis domini dompni Petri de Margarit, domicelli eiusdem *Castell de Ampurdà*, domiciliatus, et illustre et nobilis dominis dompna Hieronima de Margarit de Gallart, consortis suis deffunctorum, ex una; et Hieronima de Biura et Vilanova, vidua relicta illustrisimi domini Joannis de Biura, quondam, domicelli [...] Sancti Petri [Pescat]ori, eiusdem vicarie ample Gerunde domiciliati, filia legitima et naturalis illustrisimi dominorum Galcer[andi de Vilanova, domicelli] civiatis Gerunde domiciliati, et [illustrisima dompna Hieronima de] Vilanova y Dezvern, consortis suis [...] ex altera. Gr[atis et scerta sciencia] [...] pars partis et nobis ac [...] et super matrimonio [...] dictos dompnorum Leandrum de Margarit [...] firmata fuerunt facta [...] at tertis materna scripta et ordinata pacta matrimonialiaquam capitulo huius modi (exempli).

En nom de nostre senyor Déu Jesucrist y de la gloriosíssima Verge Maria, mare sua, sia amen. Tractat és y per gràtia del Sperit Sanct concordat que matrimoni sie fet per y entre lo illustre y noble senyor don Leandro de Margarit, donzell en lo lloch de Castell Ampurdà, de la vegaria ampla de Girona domiciliat, fill legítim y natural del illustre y noble señor don Pedro de Margarit, donzell en lo mateix lloch de Castell Ampurdà domiciliat, y de la illustra y nobla señora dona Hierònima de Margarit y de Gallart, consort sua, deffuncta, de la (una part)?, y la señora Hierònima de Biura y Vilanova, viuda relicta del illustre señor Joan de Biura, donzell en la vila de Sanct Pere Pescador, de la dita vegaria ampla de Girona, domiciliat, filla legítima y natural dels illustres señors Galceran de Vilanova, donzell en la ciutat de Girona domiciliat, y Gerònima de Vilanova y de Vern, consort sua, deffuncts, de la part altra. De y per rahó del qual matrimoni, precehit, emperò, legítima dispensació de nostre Sanct Pare Papa y de la sua Sancta Sede Apostòlica, per causa he ocasió del terç grau y compadres en que stan constituïts e conjuncts, obtinguda y llegítimament impetrada per y entre las ditas parts, són stats fets, pactats inhits, fermats, convinguts y jurats los capítols, pactes, lleys y avinences següents:

Primerament, la dita illustres señora Hierònima de Biura y Vilanova, [(convocant) a les segones núpties], per sguart y contemplatió del present*

matrimoni, lo qual Déu volent deu fer y contractar ab lo dit [noble señor don] Leandro de Margarit, sdevenidor marit seu, fa (y diu?) estes coses ab exprés consentiment y voluntat de alguns parents y amichs seus, dóna, constitueix y aporta, en dot, per dot y en nom de dot sua, al dit señor don Leandro de Margarit, sdevenidor marit seu, dos milia lliures de moneda barcelonesa, de les quals lo dit señor don Leandro de Margarit, constant entre ells lo present llegítim y carnal matrimoni y per los càrrechs de aquell supportadors, sie usufructari, y aquelles sues pròpies o quasi fasse, y la dita señora Hierònima de Biura y Vilanova, muller sua sdevenidora, propietària. La qual constitutió dotal fa ab cessió de tots drets y actions, llargament y ab totes les clàusules útils y necessàries, e promet y jura que la present cons[titutió dotal te per] ferma y agradable y contra aquella no farà o vindrà per qualsevol rahó o causa, e per ço attendre y complir-ne [...] a dit señor don Leandro de Margarit, [marit seu sdevenidor], tots y sengles béns, seus haguts e per haver [...] y pertanyents y ab jurament llargament. Tots los altres emperò béns de ella dita señora Hierònima de Biure y Vilanova y que a ella en qualsevol modo y manera spettés y pertanguen, axí mobles com immobles, profer(titis?) e advertitis, paraphernals, o altres qualsevols que sien y en qualsevol gènere o spècie o qualitat que sien y consistesquan y ahont se vulla que sian, stimats e inestimats sien o en choses axí com ella aquells exclou y excepte de la present constitutió dotal axí que aquells sien, resten y romanguen ab tots llurs drets e pertinènties et son pleno jure vers e poder de ella dita señora Hierònima de Biure y Vilanova, a soles axí en la propietat e integritat com encara en lo ple y íntegre us de fruyt de aquells, y aquells puegue, degue y vulgue dita señora Hierònima de Biura y Vilanova, administrar y convertir en sos propis usos y utilitats, sens empaix y obstacle de persona alguna y de aquells puegue y valgue dita señora Hierònima de Biure y Vilanova, en tot temps, lliberament y absoluta entre vius o ab testament o en altra qualsevol manera, en tot o en part, dispondre e ordenar com a señora y propietària, et de aquells per pacte spetial y exprés entre dites parts inhir y convingut.

Item, lo dit señor don Leandro de Margarit fa y ferma carta dotal y de spoli a la dita señora Hierònima de Biure y Vilanova, sdevenidora muller sua, de les dites dos mil lliures barceloneses, per ella [...] ab lo precedent capítol en (dos fons tinyides) y aportades, les quals li salve y assegura en y sobre tots y sengles béns seus, mobles i immobles, haguts y per haver, y aquelles promet a ella y als seus restituir en tot chars, lloch y temps que dita restitutió de dot hage lloch, sens dilatió y exceptió algunes y ab restitutió y smena de tots danys, missions y despases e interessos que a ella o als seus los n'e convindrà fer he supportar per haver recobrar y exhegir dita [dot], alguna part o quantitat de aquella. Sobre les quals vol y consent ella y los seus predits n'e sien (conceheguts?) de llur simpla

paraula, ningun altre llinatge de proves demanar o request, e lo qual dot dita señora Hierònima de Biura y Vilanova haurà, tindrà e possehirà en y sobre dits béns tot lo temps de la vida sua natural, ab marit y sens marit o ab infants y sens infants, e sens, emperò, empaix y contradicció de ell y dels seus. E per ço attendre e complir n'e obliga tots y sengles béns seus, mobles y immobles, haguts y per haver.

Item, la dita señora Hierònima de Biure y Vilanova, confessa y en veritat regoneix al dit noble señor don Leandro de Margarit, sdevenidor marit seu, que fassie ell ab lo precedent capítol hage confessades haver hagudes y rebudes les dites dos mil lliures dotals en pecúnia nombrants. És ver que dita confessió ha feta sots speransa de la present caució y sdevenidora paga, per ço, renuntiant a la exceptió de la cosa no ésser axí y a tot dol, de grat y de scerta sciència convé y en bona fe promet al dit señor don Leandro de Margarit, que les dites dos mil lliures li donarà y pagarà íntegrament y complidament, a totes voluntats de ells dits (endosos) marit y muller sdevenidors, sens dilatió, compensatió, excusació y deductió algunes, y ab restitutió (sivera) de tots danys, missions y despeses e interessos que a ell o als seus los n'e convingués fer ho sostenir per exhegir les dites dos mil lliures o alguna part de aquelles, sobre les quals, ell y los seus n'e sien [...] aguts de llur simple paraula ningun altre llinatge de proves demanat e request. E per açó attendre e complir n'e obliga a ell y als seus, tots y sengles béns seus, mobles i immobles, haguts y per haver, y ab renuntiatió de son propi for, submissió de qualsevol altra y de la monició o cesació de vint y sis dies y de tots altres drets, y ab jurament llargament.

Finalment, volen les dites parts que dels presents capítols y quiscun de aquells sien fetes y ordenades una y moltes cartes, ab tots y qualsevols (parts), pactions, stipulations, obligations de béns, renuntiations e jurament, o altres clàusules necessàries a coneguda del notari devall scrit, substància emperò del fet principal en res no mudada.

Et ideo nos, dictes partes laudantes, approbantes, rattificantes et confirmanentes pre inserta capitula conventiones et pacta et unum quodque ipsorum at omnia et singula in eis et (eode) quolibet contenta, renuntiantes quam exceptioni rei ita non esse et sit in veritate, non (romasere) doli quam mali et in (sumum) actioni omni quam alii juri [...] et consuetudini his obtianibus (quani)s modo. Gratis et ex nostra scerta sciencia convenimus et bona fide (achole?) in presenti stipulatione promitimus pars parti et nobis invicem et vicimus nostris quam heredibus et sucesoribus respective et omnes notario infrascrito tanquam publice persone het a nobis et per nobis dictis partibus et nostris in his sucesoribus et aliis mya inserit ut infra potet recipienti et stipulanti & pre inserta capitula et unum quodquam ipsorum at omnia et singula in eis et eorum quolibet contenta, attendemus, complebimus,

tenebimus et inviolabiliter observabimus at unamquam pars nostrorum atender et complebit, tenebit et observabit, atendiquam et compleri faciemus et faciet present melius et plenius superius continetur et fuerunt (inhira) et conventa et ad (urcam)quam partem nostrum pertinent et spectant eiusquam tang(unt) et concernint interesse cum eisdem clausulis obligationibus et rigoribus in eisdem et eorum quolibet consentis et continentis et sive aliqua videlicet mora dilatione, excusatione, compensatione, deductione et retentione, di(ssu)gio, et exceptione et absquam omni damno, missionibus et expensis ac interesse alterutimus partius nostrorum & quam redessimus, restituemus et emendabimus pars parti et eo invicem et vicimus omnes et singulos sumptus, dampna, missiones, expensas et interesse quos quas et que alteram partem nostrorum [...] remientiam moram vel defectum alterius partis predicta ad implere volentis differentis seu recussamus oportuerit facere (parti) anc modo aliquo insentinare contingerit quannquam causa vel etiam ratione super quibus quidem (damparvit) missionibus suum partibus et expensis at interesse predictis credavit et redi volumus parti ipsos et ipsa facienti et instrumenti eius plano et simplici verbo vel saltem solo simplici iuramento quod nobis ad invicem et vicisim defferimus et per delato id penitus habere volumus ex pacto nullo alio probationum genere requisito.

Et pro predictis omnibus et singulis attendentis, tenendis et complendis firmiterquam et inviolabiliter ad servandis obligamus pars parti et nobis ad invicem et vicisim respective nostriquam heredibus et (sustentoribus) omnia et singula bona nostra et unius quam nostrorum in solidum mobilia et immobilia ubiquam, habita et habenda, etiam quonismodo et jure privilegiata jura et actiones qua[...]quam. Et ut predicta omnia et singula maiori gaudeant firmitate non vinet rolo se(d) sponse juramus in animas nostras per dominum Deum t eius Sancta Quator Evangelia manibus nostris et (vestrius?) quam nostrorum corporaliter facta predicta omnia et singula pro ut ab unaquam parte nostrorum alteri sunt promissa secundum formam, feciem et tenorem preinsertorum capitulorum et uius libet eorum attendere et complere, tenere et observare et in nullo contra facere vel venire alique jure modo, causa vel etiam ratione.

Hech igitur omnia et singula que[...] pro ut dicta sunt supra et promissa facimus, pactisimus, convenimus et bona fide promitimus nos dictes partes scilicet altera pars nostrorum alteri et nobis at invicem et vicisim ambequam partes notario infrascripto ut publice persone per nobis et per aliis etiam personis omnibus et singulis quarum interes vel intererit recipienti (pactiscenti) ad etiam legittime stipulanti.

Novissime antem volumus et consentimus nos partes predictae que de his fiamus et (conciapiannur) duo publica consimilia et iusdem

tenori (infrascripta) quorum alterum utriquam parti nostrorum tradatur et liberetur per notarium infrascriptum.

Actum est hoc in villa de Calella, termini de Monte Palatius, diocesis Gerundensis, die mercurii vigesima septima mensis novembris anno a Nativitate Domini millesimo quingentesimo nonagesimo primo. Sig++na dompni Leandri de Margarit et Hieronime de Biura y Vilanova ipsorum praedictorus qui (dicte) laudamus, concedimus, firmamus et juramus. (Restes) huius rei sunt illustres domini Philippus de Roger et de Vallseca, frater Michael de Roger et de Vallseca, ordinis et militie Sancti Joannis Hierosolimitanenti, fratres villae de Calella domiciliati, Phericus de Caramany et Raphael Moner, Gerundae domiciliati, domicelli. Y esta approbo ego infrascriptus notarius propria manu.

Sig+num Anthonii Joannis Homs, auctoritate ex domini termini Monte Palatio notarii publici dicti termini substituti ab heredi seu successori honorable Jacobi Coll, quondam, publico dicti termini de Monte Palatio suarumquam pertinentias notario et scriba qui hec scripsit et (translausit).

Rescripti cum dimissione alphabeti quinquaginta et unum solidos barchinonensis.

5

1592, octubre, 8. Castell d'Empordà

Concordia entre Anastàsia Moner i Jerònima de Vilanova.

AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 7, notaris Antoni Girbau i Joan Alemany, 1590-1598.

Concordia inter dominos Michaellem Joannem Soler et Anastasiam Monera y Solera, coniuges in civitate Ilerde domiciliatos seu magnificum Raphaellem Moner, domicellum in vicaria Gerunde domicilliatum, illorum procuremum, et una, et domina domnia Hieronima Vilanova y Vern, consorte nobilis dopni Leandri de Margarit et Dezgallart, domini loci et termini castru Impuritanu, partibus et altera.

In Dei nomini Amen. Noveri universi quod nos Raphaellem Moner, domicellis in vicaria Gerunde domiciliatus, tamquam procurator qualiter etiam et uni libera et qualiter administracione legitime constituitus et ordinatus a magnifico domino Michaelle Joanne Soler, domicello in civitate Ilerde domiciliato et a domine Anastasia Monera et Solera, coniugibus et una, et dopna Hieronima Vilanova y Vern de Margarit, consorts nobilis dopni Leandri de Margarit y Desgallart, dominum loci et termini Castri Impuritani, partibus et altera, gratis et excerta sciencia agenstum hec ego dictia dopna Hieronima Vilanova Vern et de Margarit de consensu et voluntati dicti domini viri mei hiis presentis et

in fervis convenientis et firmantis confiteor // dictis nominibus respec [...] et vestrimi que per inter nos dictas [...] concordia et jurara capitula infrascripta et sequentia.

*En nom de Déu sia, Amen. Com en la Règia Audiència del present Principat de Cathalunya se a portats plet a relació del illustre senyor don Lluís de Pag[ue]ra, y abans del magnífic micer Miquel de Tamarit, y abans del magnífic micer Adrià Vilana, tots doctors del Reial Consell, en poder de mossèn Joan Joseph Agostí, notari de dita causa per y entre la senyora Stàsia Monera, muller del magnífic senyor Miquel Soler, donzell en la ciutat de Leyda domiciliat, filla [llegítima] y natural y heretera universal del senyor Joseph Moner y de Llabià, quondam, donzell en la parròquia de Bo[r]dils de la vagaria y bisbat de Girona domiciliat y de la senyora Hierònima de Montagut, muller sua, [vi]vint de la qual herència consta ab lo testament del dit son pare, rebut en poder del D. micer B[ertran ?], notari públic de Girona, agent de una part, y la senyora dona Hierònima Vilanova y Desverns [et] Margarit, muller del senyor don Leandre de Margarit y Dezgallart, senyor dels llocs de Castell E[mpordà] y Sant Feliu la Garriga, del dit bisbat de Girona, que en primeres nubcies fonch muller del [senyor Joan] de Biure, donzell en lo lloc de Sant Pere Pescador domiciliat, com a néta y heretera universal [del] magnífic senyor Hierònim Desvern, quondam, donzell, en la ciutat de Girona domiciliat, y de la senyora Anna Monera, sa muller, defuncts, ab los últims testaments dels dits quondams avi y àvia, rebuts, so és, lo [testament?] del dit son avi rebut en poder de Joan Bonet Pasqual, notari de Girona, a devuit de febrer de lo [any] mil sinc-cens saxanta quatre, y de dita sa àvia, [*rebut en la notaria] de Vulpellac, a vint y vuit de no[h/bem]bra de mil sinc-sens sinquanta vuit, deffenent de part altra. La qual lite abans se ex[...]va en dit Reial Consell entre lo sobredit Joseph Moner y de Llabià, fill legítim y natural y hereu universal del quondam senyor Ponç Moner, quondam, donzell en lo dit lloch de Bordils domiciliat y de la senyora V[iolant] de Llabià, muller de aquell, agent de una part, y lo sobredit quondam Hierònim Desvern, deffunct, de part altra, demanant e pretenent lo dit Joseph Moner [que] lo dit Hierònim Desvern, tant en son nom propi, com encara com a procurador de la dita senyora Violant Monera y de Llabià y marit de la coniuncta persona de la senyora Anna Monera, filla de la dita senyora Violant Monera y [ger]mana del sobredit Josep Moner, asser li obligat en moltes quantitats de diners, so és: de una part en moltes anyadas de aquellas sinquanta lliuras annuals de aquelles sent lliures que la dita senyora Violant Monera, quondam, per sos títols rebia sobre el castell de Montgrí, les quals sinquanta lliures se avia reservades per fer ses voluntats en y ab los capítols matrimonials fets y formats entra la dita senyora Anna Monera (donata?)ria universal de la dita senyora Violant Monera sa mare y lo dit senyor Hierònim Desvern, rebuts en*

poder del discret Joan Guilana, notari públic de Girona, a sinc de juliol de lany mil sinc-cens trenta hu, y de altra part en aquellas cent lliures per dita senyora Violant per así reservades ab dits capitols matrimonials y en la legítima pretesa en los béns en los béns [sic] de la dita quondam sa mare, tant per sa persona com encara per lo senyor Joan Moner y per la senyora Pol-lònia Moner, sos germans y fills de dita senyora Violant, y de altra part en los bestiar y grans per dit Des[vern] en dits noms venuts de la heretat de dit lloc de Bordils que ere del dit senyor Joseph Moner, en moltes anyades de fruits per ell rebuts en dits noms de dita heretat de Bordils, durant la menor hedat del senyor Joseph Moner son cunyat. E la dita çanyora dona Hierònima Vilanova Vern y de Margarit, neta y heretera demunt dita del quondam senyor Hierònim Des[vern] y della dita senyora Anna sa muller, pretenen donar bon descàrrec de tot lo sobredit, com lo dit quondam son avi fos creador en la dita heretat y béns que foren del dit quondam senyor Jo[seph] Moner, son cunyat, tant per rahó de deutes y darrariatges deguts per dit Joseph Moner ans de la contracció del matrimoni entre lo dit senyor Hierònim Desvern amb la dita senyora Anna Monera contractat, a solució dels quals dit senyor Joseph Moner y dita sa heretat eren obligats, com encara en los sensals que lo dit Joseph Moner y la dita sa heretat de Bordils feyan y prestavan per dit senyor Hierònim Desvern quitats de sos p[ropis] béns, los quals deutes y censals importen moltes sumes, les quals si fosen comptades excedirien los fruits de dita heretat per dit senyor Hierònim Desvern rebuts; y en la legítima deguda y pertanyent al reverent senyor Pere Moner, quondam, canonge de la seu de Gerona, en los béns del dit quondam Ponç Moner, son germà y que foren del quondam llur pare, son onclo paternal del qual la dita // senyora Anna (etc?) hereva donataria ab dits capitols matrimonials dalt calendats y a altrás legítimas a ella y a Hierònima sa germana pertanyents sobre los béns del dit quondam senyor Ponç Moner, llur pare, de la qual Hierònima dita senyora Anna te dret y actió conforme stes y altres coses hi lo procés de aquí actiat sots diversos calendaris, lo primer dels quals és a vint y hu de febrer mil sinc cens çetanta dos, en poder de dit Agostí, notari, més llargament segons se assereix stan contengudas al qual se fa relació. Finalment las ditas parts volent fugir de plets y qüestions, los fins dels quals són dubtosos entravenint en assó algunas notables personas lo bé de les dites parts zelants per y entre los dits señors Miquel Joan Soler y Stàsia Monera y Solera, e lo senor Raphel Moner, donzell, en la vagaria de Gerona domiciliat, procurador llur general ab llibera y general administració per a les coses devall scrites specialment constituït i ordenat per los senyors còniuges Solers ab acte rebut en poder del D. Anthoni Balaguer, notari públic, ciutadà de Barcelona, a vint de agost del any mil sinc-cens noranta dos, de una part, y la dita senyora dona Hierònima Vilanova y Vern,

de consentiment de dit son marit de part altra, as-stada feta, fermada y jurada la transacció y concòrdia davall escrita ab los capítols y pactes devall scrits, en lo modo y forma següents:

Primerament espectat y concordat entre dites que la dita senyora dona Hierònima Vilanova y Vern, fent emperò estes coses de consentiment y voluntat de dit senyor don Leandre de Margarit y Desgallart, son marit, present y consentint, hage, segons que de present permet y se obliga de donar y pagar realment y de fet en lo modo devall scrit a la dita senyora Stàsia Monera, enquara que absent y al dit senyor Raphel Moner, son procurador per ella present y acceptat, mill y dos-centas lliures, moneda barcelonesa, per qualsevol dret que la dita senyora Stàsia Monera ni los seus y altres persones bax nomenadores de la afinitat y parantela de dites parts, tant en virtut del testament del dit quondam Joseph Moner, dalt calendat, com altrament, puguessin pretenir ara o en lo sdevenidor en vers y contra la dita senyora Hierònima Vilanova y Vern, heretera dels dits son avi y àvia, ni los seus, tant per rahó de las coses contengudes en lo exordi de la present concòrdia com en lo dit procés en lo Real Concell entre dites parts actiat, com altrament per qualsevol rahons y causes; les quals promet de donar y pagar de aquesta manera, so és: quatres-centes lliures hage de donar y pagar a ell dit señor Raphel Moner, fill de dit senyor Joan Moner, quondam, de voluntat de la dita senyora Stàsia Monera, per tot lo dret al dit senyor Raphel Moner pertanyent de aquell llegat per dit Joseph Moner a ell fet ab dit son testament, com per rahó de la legítima del dit quondam son pare, y de la dita senyora Pol-lònia Monera, de la qual senyora Pol-lònia Monera lo dit senyor Joan Moner tenia dret y acció, pagadores a totes ses voluntats del dit senyor Raphel Moner, y sent lliures a la dita senyora Hierònima Montaguda per cers respectes a les dites pars ben vists a fra Pere Joan Moner, monjo del monastir de Banyoles, germà de dita senyora Stàsia Monera, de quiscun constat altres cent lliures pagadores a voluntats del dit senyor Raphel Moner y a la dita senyora Stàsia Monera les restants set-centes lliures, pagadores ara de present cent lliuras y en quiscuna festa de Pasc[u]a de Resurrecció quiscun any, altres cent lliures, fins a tant totes les dites set-centes lliures si[i]n íntegrament pagades, y assò promet attendre y complir sens dilació a pena y scriptura de terç, ab salari de procurador de deu sous // per dia ab restitució de totes missions y despeses ab obligació de tots sos béns y ab renunciació de for propi y ab submissió del for del magnífich veguer de Gerona e sotsveguer de Besalú ab constitució de procurador dels scrivans y nuncios de quiscuna de dites cors y de quiscu d'ells in solidum, per a registrar dita scriptura de terç y obligació de béns llargament ab jurament.

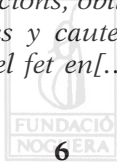
Item, és pactat y volen y concenten les dites pars, que la dita senyora Stàsia Monera tinga les dites set-centes lliures a ses voluntats, si emperò

morra sobravenint-li infans legíttims y naturals que pugen a edat de testament y morint sens infans o ab tals que no munten a edat de fer testament, les dites set-centes lliures pervinguen y sucçaescan pleno iure al sobre dit senyor Raphel Moner, a totes ses lliberas voluntats, si les hores viu serà, y permorint a la dita senyora Stàsia, en tal cars la dita senyora Stàsia puga disposar de aquellas axí ab com sens infans, en virtut del present capítol.

Item, és pactat y concordat entre dites pars que les dites pars, so és lo dit Raphel Moner, [* procurador] predit de dits senyors còniuges Solers, y la dita senyora Gerònima Vilanova Vern y de Margarit hagense, segons que de present renúncian la una part a laltre a qualsevol dret y actió que la una part pugués pretenir contra l'altra, ara o an sdevenidor, per les causes contengudas en lo exordi de la present concòrdia y en lo dit procés dal mancionat y a la dita litte, causa y prossecució de aquell a ab[dican?]se la una part contra l'altra tot lo poder de fer lo contrari, imposant-se las ditas pars per rahó de dites coses sei tenei perpetuo.

Item, és pactat que per quant lo dit senyor Raphel Moner, en nom seu propi pretenia tenir dret i interés a les dites coses contengudes dalt en lo primer capítol, per las quals se podia si volgués apposar-se a la dita litte, per tant lo dit senyor Raphel Moner ab thenor del present capítol renúncia en favor de la dita senyora Hierònima a qualsevol dret y actió que ell ara ho en sdevenidor pugués pretenir en les [* coses] contengudes en lo present concòrdia y a la dita litte, ans bé y en quant menester [s?] ia y no altrament, renúncia en aquella llargament.

Finalment, volen les dites pars que dels presents capítols y quiscu d-ells n-e sien fetes, dictades y ordenades una y moltes còpies y trazumptos e tantes quantes per les dites pars y altres de qui serà interés [...] demanades ab aquells pactes, pactions, stipulacions, obligacions, debens, renunciacions, jura[ments?], y altres clàusules y cauteles a coneguda del notari dels presents capítols, substància del fet en[...]nonudada?.

1597, gener, 9. Castell d'Empordà

Concòrdia del peix amb els pescadors de Castelló d'Empúries.

AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 7, notaris, Antoni Girbau i Joan Alemany, 1590-1598, f. 83-85v.

"Transactió del Peix de Empúries.

In Dei Nomine...

Com en la Real Audiència del present Principat de Cathalunya y a relatió del magnífic misser Anthoni Oliba, doctor del Real Consell y de la Sala del magnífic regent la Real Cancellaria, dies fa se aportàs

y-s vertís plet y qüestió entre los il·lustres senyors don Francisco de Pau, senyor de Pau, en Barcelona populat, don Leandre de Margarit y de Gallart, senyor dels llochs y termens Castell Empordà y Sant Feliu la Garriga, y lo il·lustre y molt reverent Capítol de la seu de Gerona, y los reverents sagristà y domer de la isglésia de Empúries, de una part agents, y la universitat, vila, terma y parròchia de Empúrias y singulars de aquella, de altra part, de y sobre lo delmar del peix se prenia y-s desempesca en lo terme y parròchia de Empúrias, com més llargament estas cosas en lo procés de aquí fins en lo dia present fet y actitat se pot veure, en poder del discret mossèn Michel Pla, notari y scriva de la Sala de Barcelona. E com los plets y qüestions en la Real Audiència sien incerts y aportan ab sí molts grans gastos per una part y per altra, y per evitar ditas pars y fugir a tots y sengles plets, qüestions y gastos entre ditas respective pars, ab intervenció y persuasió de algunas bonas personas, lo bé de las pars selants, és stat, transigit y concordat, feta y fermada la concòrdia y transacció inscrita ab los capítols, pactes y condicions inscrits y següents:

Primerament, és pactat que Raphel Albornar, pagès de Sincclaus, lo any present jurat en cap del lloch del Castell de Empúries y per absència del honorable Pere Anthoni, balla, no trobant-se en lo dia present en lo terme de Empúrias, portantveus de balla, Thoni Molinas y Pere Roferas, cònsols dels dit lloch, terma y parròchia de Empúrias, Andreu Vinyas, de Empúrias, Hierònim Puig, de Sincclaus, Bartthomeu Comas, de Sincclaus, Juan Bassedas, de Empúrias, Antich Pascual, de las Cors, Montserrat March, de Empúrias, Montserrat Martí, de Empúrias, Pere Punyet, de Vilanera, Thoni Llop, de Vilanera, Joan Carreras, de Empúrias, tots del Consell stret dels quinse del Consell de dita universitat; Julià Ballesta, Hierònym Homs, de Sincclaus, Thoni Rollan, de Empúrias, Joan Agustí, de Empúrias, Joan Thanunàs, de Empúrias, Joan Romans, de Empúrias, Pere Fitces, de Empúrias, Joan Serra, de Empúrias, Jaume Mir, de Vilanera, Jaume Garau, de Empúrias, Joseph Bosch, de Empúrias, Steve Faliu, de Empúrias, Thoni Mell, alias Fàbrega, de Empúrias, y Michel Faliu, de Empúrias, tots singulars y habitants del lloch, terma y parròchia del castell de Empúrias // tots juncts per las cosas devall scritas, convocats y congregats dins la isglésia parrochial de dit lloch de Empúrias, representants axí bé tots juncts lo Consell General de dita universitat, terme y parròchia de Empúrias, de grat y scerta sciència, llur per ells y per los llurs hereus successors y béns tinents, convenen y en lur bona fe y paraula prometen als dits senyors don Francisco de Pau, senyor de Pau, encara que absent y baix fermant, don Leandre de Margarit y de Gallart, senyor dels llochs de Castell Empordà y Sant Feliu la Garriga, present, y al il·lustre y molt reverent Capítol de la seu de Gerona, també absent y baix fermant, y als llurs respective,

perpetualment successors y a cada hu d-ells, insolidum y també als venerables mossèn Anthony Codonyer, domaher y mossèn Montserrat Serra, sacristà de present de la isglésia de dita vila de Empúrias y als llurs respective successors en dita doma y sacrestia [collectors y recep[t]ors resepctivament del delme de dita villa y terme de Empúrias], que del dia present en avant donaran y pagaran bé y llealment sens obstacle ni impediment ningú, delme de tot y qualsevol gènere de peix que se agafarà o-s desempescarà y pendrà terra en tot lo terme y parròchia de Empúrias, lo qual delme tenen y prometen de pagar d-esta manera, so és, a saber arrahó de sinc per cent partidors entre dits respective senyors recep[t]ors de dit delme de y conforme se acostuman entre ells respective de partir los delmes de grans y altres fruyts se acostuman de cullir en lo terme y parròchia de Empúrias, so és, de vint y hun sou hu, y de vint y un peix hu, restant sempre los vint franchs, y las dites coses prometen dits respectivament singulars de dit terme y parròchia de Empúrias als dits respectivament senyors receptors de dit delme [* attendre y complir], sots las obligations baix a la fi de la present concòrdia exprimidores.*

Item, és pactat, transigit y concordat entre dits singulars y habitants de la villa, terme y parròchia de Empúrias, y dits respective senyors receptors de dit delme, que dit[s] singulars y habitants de dita villa, terme ni parròchia de Empúrias no entenen ni se obligan en pagar delme sino sols el peix fresch que-s pendrà o-s desempescarà, o pendrà terra en lo dit terme y parròchia de Empúries, y no de peix salat [ço és, quedit singulars no tingan obligatió de salar el peix que tocarà als dits delmes, sinó que pagaran de tot peix que-s pendrà ab qualsevol gènere de fillats o instruments acceptat].*

Item, és pactat, transigit y concordat entre ditas respective pars que los pescadors de dita villa, terme y parròchia de Empúrias y altres qualsevols pescadors o personas strangers o forasteres que pendran terra en lo dit terme y parròchia de Empúrias, agen y sian obligats de cridar lo delmer o delmers qui rebran dit delma de peix, o persona per ells en dit lloch de Empúrias anomenada [o anomenadora] per a rebre dit delma, la qual agen de cridar en lo port de la Scala, lo qual age de tenir allí botiga anomenada ahont los agen de cridar dits pescadors y tant temps queen dita botiga agen dits pescadors cridats dits delmer o delmers y no-y seran dits respective delmers, o persona per-ells en dit lloch anomenada o anomenadora, o no-y boldran anar, que en tal cars o quiscu d-ells, pugan dits pescadors e los sia llicit partir dit peix que hauran pres o desempescat en lo dit terme y parròchia de Empúrias, devant de dos testimonis dignes de fe y posar aquell tal peix que-ls tocarà a llur part a de part en terra, pagant emperò lo dit delme en lo modo y manera dalt dit.*

Item, és pactat, transigit y concordat entre ditas pars que qualsevol peix fresch que arribarà per mar en dita parròchia y terme de Empúrias, age y sia tingut y obligat en pagar delme als respectivament dalt dits delmers o a la persona o personas per ells anomenada [* o anomenadora], en lo modo susdit (si y?) a donchs dits pescadors no provavan ab testimonis dignas de fe o ab actes o proves llegíttimas que aquell tal peix sia stat pres o pres a terra en altres pars y pagat lo delmer en aquella tal part on dit peix serà stat pres.

Item, és pactat, inhit y concordat entre ditas respective pars que sempre y quan ninguns altres delmer o delmers o personas particulars pretenguessen // o pretengan tenir dret ni qüestió alguna en lo dalt dit delme de peix, que en tal cars tostemps y quant per la dita vila, universitat o singulars de aquella se dóne una requesta als dits respectivament senyors delmers o a llurs respective successors que en tal cars dits respectivament delmers o llurs respective successors agen y sien obligats en deffensar-ho a llurs gastos, costas y despesas; la dita universitat villa [* parròchia] y terme de Empúrias de tal llite o plet que aquella tal persona o personas los interposarà per rahó de dit delme de peix o com no que dits respective delmers no-u vullen fer, en tal cas, donada dita requesta y fetas ditas diligèncias, dits singulars y particulars de dita villa, terme y parròchia de Empúrias pugan cessar y cessar de pagar dit delme de peix fins y a tant [* (sian?)] aposats dits delmers a dita llite y assumescan deffensió de aquella].

Item, és pactat entre ditas respective pars que per quant dita llite avia molt se vertia entre ditas respectivament pars en dita Real Audiència y no entenga la una part y ni altre prosseguir aquella, ans be ab thenor de la present, tots en general et in solidum y tant la una part com l-altre renuntiaran, com ara de present renúntian, a la dalt dita litte y causa y drets y prosecutió de aquella, donant y conferint-se la una part a l-altra solimen in solidum plen poder, potestat y facultat de poder renuntiar en dita Real Audiència y en poder de dit relador la una part per la altra a la dita lite y causa, imposant-se las ditas pars y quiscuna de aquellas per rahó de ditas cosas silenti perpetuo.

Item, és pactat entre ditas pars que, attés y considerat que dita causa [* de la present concòrdia] és interés excedint en summa de mil lliures, y molt més perquè dita transacció y concòrdia tinga son degut effecte ab thenor del present, volent ditas respective pars y suplicant al excel·lentíssim lloctinent y capità general del present Principat de Cathalunya y a son Reial Consell li plàcia de decretar dita concòrdia per y entre ditas respective pars feta y en aquella posar son decret y auctoritat donant y conferint-se la una part a l-altre, so és, dita universitat y singulars de la villa y terme y parròchia de Empúrias als un [* qualsevol] dels dalt dit respective delmers y dits respective delmers al síndic de dita universitat o altre parsona particular de ells

tenint per estas cosas, de dita universitat y singulars, plen poder de poder fer decretar [y donar y presentar qualsevol suplicatoris y altres qualsevols actes necessaris per a fer dita decretació] per dit excel·lentíssim senyor loctinent y capità general o per son Real Consell en la present concòrdia, capitulació y transacció.*

Item, és pactat, transigit y concordat entre ditas respective pars, que dits respective delmers y cada hu d-ells in solidum, ab thenor del present, ara y en qualsevol temps, perpetualment valedor, renuntian, relaxan y finalment donan ab donació pura, perfecta, simple e irrevocabla, que-es diu entre vius, a la dita universitat y singulars de dita villa, terme y parròchia de Empúrias, tots y qualsevols darreriatges fins lo dia present deguts a ells dits respectivament delmers per rahó de dita dècima de peix des del principi de la demanda de la present lite en ensà, y de tots los altres per abans deguts, sin ninguns mania, volent que per ells y per los llurs respective successors no·ls puga ésser demanat cosa alguna imposant-se adaquells silenti perpetuo.

Item, és pactat, inhit y concordat entre ditas pars que si algu o alguns de la villa, lloch, terme y parròchia de Empúrias o altre qualsevol persona particular o forastera defraudaran poch y molt del dit delme de peix, queen tal cars, dits respectivament delmers pugan inquirir contra la tal persona o personas qui hauran defraudat dit delme, per aquells termens de justícia que als dits respectivament delmers y als llurs respective successors serà ben vist y los aparexer[à]. //

Item, és pactat, inhit y concordat entre ditas pars que lo dit senyor don Leandro de Margarit y de Gallart, en sa bona fe y paraula promet a la dita univeristat y singulars de la villa, terme y parròchia de Empúrias que ell donar eo farà donar compliment ab effecte a la present y dalt escrita capitulació, transacció e concòrida, so és, que farà que los dits senyors don Francisco de Pau y lo il·lustre y molt reverent Capítol de la seu de Gerona fermanan, lloharan y aprobaran aqueta com a feta de llur consentiment y voluntat.

Finalment, volen les dues pars respective que dels presents capí-tols y quiscu d-ells, n'e sian fetas, dictades y ordenadas una y moltes còpies y transumptos e tantes quantas per les ditas pars respective e altres de qui serà interés n'e serán demanades, ab aquells pactes, pactions, stipulations, obligations, debens, renuntiations, juraments y altres clàusulas y cauthelas a coneguda del notari, i dels presents capítols substància del fet en res no mudada.

Et ideo nos dicte parte laudantes...

7

1621, gener, 12. Castell d'Empordà

Concòrdia de les olives amb Viladamat.

AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 8, notari Joan Alemany, 1618-1636, f. 112-115v.

“[Tran]sactio et concordia internobiles dominos Margarits de Castro Emporitano, sacristan et hebdomadarius Sancti Felici de la Garriga et homines de Vilademato et de Pelacals.

Super decima o ley.

[* *Concòrdia y censals dependents sobre la part de delme de olives y altres coses de Vilademat*]

[* Exm. Die primer augusti 1756 compagor(?) pig... sdi. per me Petris Ros, notarium]

In Dei nomine Amen. Noveri universi, quod nos dominus Leander de Margarit et de Gallart, dominus Castro Emporitanu, et Sancti Felici la Garriga, diocesis Gerundensis, dompnus Filipus de Margar[it] et Gallart, eius filius et tempore matrimonio hereditatus, et dom[pnus] Josephus de Biura et Margarit, eius dicti dompni Philippi filius etio et tempore nuptiarum hereditatum, Petrus Llach, sacrista et Raphael Cabrarosa, hebdomadarius presbiteri curati ecclesie Sancti Felici [la] Garriga, dicte diocesis est una; et honorabilis Michael Thomas, Joannes Andreu, Geraldies Heres, Petrus Faliu, mayor dierum, Quiricus Concas, Joannes Bonet, Andreas Gibert, Quiricus Briolph, agricultores, Anna Briolpha, vidua relicta hipotecaria ac usufructuario hereditatis et bonorum, Anthoni Briolph, quondam, agricultori loci de Vilademato, viri sui, et Francisca [* Faliu] Farnera, vidua relicta Geraldi Faliu Ferrer, quondam, agricultoris dicti loci, et domina utilis et proprietaria domus et hereditatis den Faliu Farrer, dicti loci de Vilademato, et altera partibus. Gratis et scerta sciencia confitemur et in veritate recognoscimus pars parti et nobis ad invicem et vicistium et ambo parte notaris infrascripti tamquam publici personis cua nobis pronobis et nostris et proaliis etiam personis et omnibus et singulis quorum interes et interit recipientibus et pascientibus ac legitime stipulationibus que... super in fris(?) tractantibus et consulctantibus aliquibus notabilibus personis per et inter nos dictas partes dictis respective nominibus fuerunt in sita facta firmata et jurata capitula, pacta, transactiones, concordies et avinentis in modum et forma sequentes.

En nom de Nostre Senyor Déu sia, amen. Com per los venerables quondam Francesc Vilosa, sacristà y Joan Bramasi, domer, preveres curats de la isglésia parrochial de Sant Feliu de la Garriga, del bisbat de Girona, fos introduyda causa y plet en la Real Audiència del present Principat de Catalunya en lo mes de abril mil sic-cents setanta set, o altre mes vertader

mes y any, contra molts particulars habitants y terratinents en lo terme, parròchia y tot lo delmar de la parròchia de Sant Feliu de la Garriga, a relatió aleshores del magnífich micer Francesc Sala y consequitivamente micer Hypòlit Montagut, i ara de present del magnífich Francesc Mijavila y Franquesa, doctors del Real Consell, i en poder de Michel Planasecs, i abui en poder de [-] Boera, ab la qual causa e introducció de aquella dits venerables sacristà i domer demanaven que dits homens de dita parròchia de Sant Faliu la Garriga, Vilademat i Palau Borrell i terratinents i singulars de aquella fossen condemnats i compellits en haver-los de donar y pagar la part del delma a ells en dit nom competent de las olivas se cullan en dita parròchia y tot lo delmar de Sant Feliu la Garriga, aguda sota y rahó, axí y conforme se acostuma de pagar dit delma dels grans i altres cosas se cullan en dita parròchia y delmar, axí y conforme ditas y altrás cosas més llargament en lo procés de aquí fet sta contengut. E après de dita introducció de dita causa i citatió feta a molts particulars, la noble dona Hierònima de Margarit y de Gallart, senyora del castell de dita parròchia de Sant Faliu la Garriga y de la major part del delma de dita parròchia y delmar de aquella, muller que aleshores era del noble don Pedro de Margarit, se inintení tanquam jus habens en dita causa, y aquella per sa mort és stada continuada // per lo noble don Leandro de Ma[rgarit y de Gallart, hereu seu] universal, ab los termens de dret y [...] esta [...] ... ia, com per rahó de dit plet y causa se són seguid[as] algunas despesas, danys y desatents entre dites parts i sen-speraven i speren [m]oltas majors seguir per lo incert, vario i dubtós fi dels plets, finalmen[t le]s dites parts des... las afugir plets y entre ells odis, rancós y los treb[alls] y despeses que portan a tracte de algunas nobles y bonas persona[s] lo fas de pau y tranquil-litat aguda rahó del què quiscuna de dita[s p]arts a deduhit y per avant podria deduhir per y ente dit nobl[e] senyor don Leandro de Margarit y de Gallart, senyor de dit castell de [S]ant Faliu la Garriga i de part del delmar de dita parròchia, don Phelipp de Margarit y de Gallart, son fill, don Joseph de Biura y Margarit, nét y fill, respective, en temps de llurs matrimonis respectivament heretats, los venerables Pere Llach, sacristà, i Raphel Cabrarosa, domer, preveres y curats de dita parrochial isglésia de Sant Faliu la Garriga, tan conjunctament com divis, de una part, i los honorables Michel Thomas, Joan Andreu, Garau Heres, Pere Faliu, major de dies, Quirch Concas, Joan Bonet, Andreu Gibert, Quirch Briolph, tots pagesos, Anna Briolph, viuda relicta de Anthoni Briolph, quondam, pagès, hipotecària i usufructuària universal de la heretat y béns del dit quondam son marit, i Francisca Faliu Farrera, viuda relicta de Garau Faliu Farrer, quondam, pagès, senyora útil y propietària de la heretat de-n Faliu Farrer, tots singulars personas habitants del lloch de Vilademat, de dita parròchia de Sant Faliu la Garriga, terratinents y possehint en dita parròchia y delmar de aquella, tant conijunctament

quam divis, de part altra, en lo millor modo, via, forma y manera que fer se pot y deu, són vingudes a la concòrdia, transacció i avinensa que baix se dirà y especificarà ab los capítols i pactes següents:

Primerament, és pactat, transigit i concordat entre les dites parts y quiscuna d-elles, procehint emperò los dits mossèn Pere Llach y Raphel Cabratosa, sacristà y domer, respective, per dits y per dita rahó curats de dita parròchia, en estas cosas ab auctoritat y decret del il·lustre y molt reverent senyor bisba de Girona, de son molt reverent official y vicari general baix auctoritzant y decretant que totas ditas parts y quiscuna d-elles, tant coniuñtament com divis, hayan a renuntiar axí com ara de present en dit respective nom, renuntian, a dita litte, plet y causa per dita rahó conforme dalt està dit en dita Real Audiència introduida y vuy penyant indecisia, y a tot y qualsevol altre dret que a ditas parts y quiscuna de aquellas fos adquisidor, guanyador y declarador en esdevenidor ab dita causa y sentèncias sobre aquella donadoras, axí y de tal manera com en deffensar-ho altrament contra altres no puga valer-se de aquellas ni tampoc prosseguir dita litte que vuy penya indecisia per dita rahó en dita Real Audiència, ni sobre ditas cosas ni dependents ni emergents de aquellas, moure de nou plet algun, sino que quiscuna de ditas parts haya de estar y contentar-se axí [com] ara de present se acontentan del què cada una cobrarà en birtut de la present transacció, capitulació y concòrdia, axí y en tal manera com si entre ells y quiscuna d-elles en dit respective nom [...] hagués agut plet algú, la qual renuntiatió de litte fan y ferman ab [totes] y sengles clàusules útils y necessàries y en semblants contractes posar, acostumades, a coneguda dels notaris, aquella rebent y stipulades [e que?] quiscuna de les dites parts haya de pagar les despeses procesals [de?] sa part venints a pagar, fetas en dita Real Audiència y ab jur[ament].

Item, és pactat, transigit y concordat entre les dites parts que los senyors don Leandro de Margarit, don Phelipp de Margarit y don J[osep] // [de Margari]t, per respecte y causa de la present transacció y concòrdia hayan [de...] absoldre, donar, diffinir, remetre, cedir y relexar a dits homens y singulars personas dalt nomenades de dit lloch de Vilademat, axí com ara de present y en birtut del present capítol de llur grat y scerta sciència, per ells y per los llurs hereters y successors, qualsevols que sian presentes y sdevenidors, venen, absolen, donan, deffinexan, remeten, cedexen y relaxan als dits homens y singulars personas dalt nomenadas del dit lloch de Vilademat ara presents y a llurs successors qualsevols que sian tota y qualsevol part y portió del delme de olivas los pogues a ells o a quiscun de ells ara ho en esdevenidor y en qualsevol temps competir com a senyors de delme en quatra parts fetas, en sí nou parts en tot lo delmar que reben y cullen en dita parròchia de Sant Faliu la Garriga, Vilademat, Palau Borrell y altrus qualsevols pocessors y terratinents en lo dit delmar de Sant Faliu la Garriga y obligats en pagar delma en dita

parròchia, de que conforme dalt està dit estava introduïda dita causa y feta demanda de pagar dit delme de olivas, ara y en tal manera que ells dits homens y singulars personas, terratinents y posehints, ni los successors llurs encara que per ventura y en sdevenidor fossen obligats a pagar dit delma de olivas quant en lo que toca o poria tocar a rebre a llur part, sian absolts, immunes y franchs de la tal solutió y prestatió, y per aquella no puguen ésser més molestats en manera alguna en juy ni fora juy, ans be, en virtut del present capítol, en tot lo millor modo, via, forma y manera a ells lícit y permès y que millor de dret fer se puga, los n'e fan perpetual venda absoluta, donatió, deffinitió, remissió, cessió y relaxació a totes llurs voluntats, segons dir y entendre se pot, ab clàusula constitua, cessió de dret, extractió de domini y tranlatió de aquell y ab altres clàusules en assò necessàries, ab pacte firmissim de no demanar res ab solempne estipulatió roborat, absolent y lliberant als dits singulars y obligats en pagar dit delme quant tal que toca a llur part y als llurs sobreditas cosas per equilana stipulatió precedent y acceptilatió subsegüent legitimament interposades prometen les dites coses haver per fermas y agradables y contra aquellas no fer ni venir per alguna causa ho rahó per la qual confesen y en bona fe regonexen haver agut y rebut dels dalt dits anomenats singulars: sinc-centes cinquanta lliures, moneda barcelonesa, en lo modo y forma baix en altre capítol s'especificarà, e renuntiant, a la excepció de la dita quantitat, no haver aguda ni rebuda, e si més los n'e porten y a tot allò los donen ab donatió pura, perfecta e irrevocable entre vius, renuntiant a la lley ajuda als enganyats per més de mityas e a tot altre dret y llei en assò obviant y ab jurament en virtut del qual lo dit senyor don Joseph de Viura y de Gallart és menor de vint-y-cinc anys, major emperò de divuit, renuntia a benefici de menor edat i a tot dalt a ditas cosas obviant. [Per 550 lliures, diffinexen y venen dits senyors Margarits i de Biura, dues parts de 4 parts los podie benir del delme de las olivas].*

Item, per quant lo dit noble senyor don Leandro de Margarit y de Gallart, com a senyor predit de dita part de delma, ab acte rebut en poder del discret Joan Metge, notari de Verges, a desaset de juny de mil sinc-cents [vu]ytanta-set, féu y fermà una transacció i concòrdia ab Llorenç Bonet, síndich, procurador y actor de la universitat y singulars personas de dit lloch de Vilademat, per rahó de la qual se porian insurgir alguns plets y qüestions, y dits senyors fer nova demanda de delma de algunas cosas que vuy no-s pagan y en dita concòrdia no estan specificades, com és de mulats, vadells y vadel//les y de altra qualsevol spècie d[e...] de prat y altres qualsevols esp[...] any, no-s paga delm[e...] esdevenidor haver-ne de pagar. Per ço és pactat, transigit y c[on]cordat, entre les dites parts que los dits senyors pare, fill y nét Margarits y de Gallart, respectivament per ells y per a llurs hereters y successors hayan de llohar, aprovar, ratifficar

y confirmar, axí com ara de present en virtut del present capítol per ells y per llurs llohen, approven, ratiffiquen y confirman en quant menester sia de nou fan y ferman dita y alt chalendada transacció y concòrdia, y conforme en ella està disposat, de la qual estan plenament certifficats per lectura a ells feta per los notaris, lo present estipulat y no res mancho declarant y avisant tant en aquella per ells y per los llurs absolen, donen, diffinexen y relaxan a dits homens de Sant Faliu la Garriga, Vilademat y Palau Borrell y terratinents, en lo delmar de aquel, tota y qualsevol altre solutió de delma de qualsevol cosa y spècie los pugués competir a rahó en sdevenidor de solutió de delma de carnelatge que vuy no-s paga, y axí mateix, de herba y alres cosas que axí mateix vuy no se acostuman de pagar, acontentant-se a soles de rebre, com de present se acontentant de rebre lo que fins vuy an acostumat de pagar en dit delmar. La qual lloatió, approbatió i ratifficatió de concòrdia, absolutió y deffinitió de ditas cosas y part de delma fan y ferman dits senyors Margarits y Biure, ab totas y qualsevols clàusules utiloses y necessàries y en semblants actes posar acostumades a coneguda dals notaris aquella rebent, y stipulant llargament y ab jurament. E per quant dit senyor don Joseph és menor, conforme dalt és dit, renuntia a benefici de menor edat.

Item és pactat, transigit y concordat entre les ditas parts que los dits venerables micer Pere Llach, sacristà, y Raphel Cabratosa, domer, preveres curats de dita parrochial isglésia de Sant Faliu la Garriga, procehint en estat cosas, com està dit, amb auctoritat y decret del dit senyor bisba ho de son reverent vicari baix auctoritzant y decretant per ell y per los llurs en ditas sacrestia y doma respectivament successors, per lo que és més útil a ditas llurs pessas(?) fer lo present asta que no aguardarlo fer de dit plet per no tenir possibilitat per a suportar aquell; de llur g[rat] y sarta sciència, en dits respective nom, venen, absolen, donan, diffine[xen], remeten, rederesen y relaxen als dits homans y singulars personas d[alt] nomenades de dit lloch de Vilademat, ara presents y a llurs successors qualsevols que sian, tota y qualsevol part de portió de delme de olivas los pogue a ells y a quiscú de ells en dits respective noms, ara y en sdevenidor y en q[ual]sevol temps competir com a senyors en dits respective noms en [...] a quiscú de ells fetas en sí nou iguals parts en tot lo delmar que [ells] reban y cullan en dita parròchia de Sant Faliu la Garriga, Vilademat y Palau Borrell, y altres qualsevols possessors y terratinents en lo dit delma[r] de Sant Faliu la Garriga, y obligats en pagar delma en dita parròchia de que conforma dalt està dit, estava introduyida dita causa y feta demanda de pagar dit delme de olivas, axí y en tal ma[nera] que ells dits homens y singulars personas, terratinents y posse[ssors] ni los successors llurs encara que per ventura en sdevenidor fo[ssen] obligats a pagar dit delma de olivas quant en lo que toca ho p[er] tocar a rebre a llur part en dits respective noms i a llurs suc[cessors] //

[...] y doma respectius sien absolts, immunes y franchs de la tal so[...] ctatió, y per aquella no puguen ésser més molestats en manera alguna en juy ni fora juy, axí be, en virtut del present capítol en tot lo millor modo, via, forma y manera a ells en dits respective noms, lícit y permès y que millor de dret fer se puga, los n'e fa perpetual venda, absolutió, donatió, deffinitió, remissió, cessió y relaxatió a totas llurs voluntats segons millor dir y entendre se pot ab clàusula constitu, cessió de dret, extractió de domini y tanslatió de aquell y en altres clàusulas en assò necessàries ab pacte firmíssim de no demanar res ab solemne stipulatió roborar absolent y lliberant en dits respective noms los dits singulars y obligats en pagar dit delme quant al que toca a llur part y als llurs en dita sacristia y doma respective successors sobre ditas cosas per equilana stipulatió precedent y acceptilatió subsegüent legítimament interposades, prometent en dits respectue noms, les dites cosas haver per fermas y agradables y contra aquells no fer ni venir per alguna causa ho rahó per la qual en dits respective noms confesen y en bona fe regonexen haver hagut y rebut dels dalt dits anomenats singulars: cent lliuras, moneda barcelonesa, ço és, sinquanta per quiscú d'ells de aquesta manera, ço és, que aquelles envers ells se retenen de hi per les qualsevol tres actas baix fahedors los n'e han de vendre y originalment crear a quiscu de ells en dits respective noms y als llurs en dita sacristia y doma successors, sinquanta sous de anual pentió y preu y propietat de sinquanta lliuras, las quals en cas de lluitió y quitatió se hayan de depositar en la tesoraria de la seu de Gerona a effecte de altro[...] y renuntiant a la exceptió de la dita quantitat, no haver haguda e rebuda e si més los n'e pertanya tot allò en dits respective noms los donen ab donatió pura, perfecta e irrevocable entre vius, renuntiant a la ley que ajuda als enganyats per més de mitja y a tot altre dret y ley en assò obviant y ab jurament [* A quiscú dels curats espectave de 9 parts de delme una]

Item, és pactat, transigit y concordat i los dits senyors Margarits y de Gallarts y Biura, Pere Llach, sacristà i Raphel Cabratosa, domer, predits, en dits respective noms, de llur grat y certa sciència convenen y en bona fe prometen a dits homens y singulars personas dalt nomenats y a llurs successors, que sempre y quant per ells ho llurs successors serà introduïda causa contra dels dits homens y singulars personas del dit delmar y terratinents de aquell, de voler retrocedir als pactes de la present transacció y concòrdia, y per rahó de aquella y dependents d'ella, moure plet o continuar aquell per pacte exprés, restituir totas las ditas quantitats per ells y quiscú de ells rebudas junctament amb los fruyts del dia present fins al dia de la tal introducció de causa y no pugan ésser oyts que no fassan la total e íntegra satisfacció restant. Emperò los dits homens obligats a la total solutió del dit e de dita introducció de causa en avant al que podrian ésser obligats a dits senyors Gallarts, Biura,

sacristà y domer predits les quals coses prometen attendre y complir quiscú d'ells ab obligació de llurs béns propis y de dit sacristà y domer ab renunciacions necessàries y ab jurament.

Item és pactat, transigit y concordat que los dits homens y singulars personas de Vilademat dalt nominades, en satisfacció y paga de las cosas per los dits senyors Margarits, Gallarts y Biura a ells ab altra capítol precedent dalt venudas, donadas, diffinidas y cedidas, y per a pagar-los les ditas sinc-centas sinquanta lliuras, per dita rahó ab dit capítol a ells degudas hayen de vendre y originalment crear a dits senyors Margarits de Gallarts y Biura y als llurs hereters y successors, un censal de penió annual de dos-centos sinquanta sous, preu y propietat de dos-centas sinquanta lliu//ras que podria fer en sdevenido[...] guanyar y rebre de llur part de [...] ditas olivas [...] dem[...] altre capítol diffinidas en dit delmar y parròchia de Sant Faliu la G[arriga], i axí mateix hayen de vendre y originalment crear al dit senyor don Leandre de Margarit y de Gallart, a soles y in son nom propi y als seus altre censal de penió annual tres-centos sous y preu y propietat de tres-centas lliuras que podrian ésser y valer los intereses y fruyts deguts, cullidors y rebedors del dit dia que la dita quondam dona Hierònima, mare del dit senyor don Leandre de Margarit se immiscuí en dita causa y gastos per la sollicitació de aquella, fins al dia present, los quals dits respective actas de censal hayan de fer y de fermar ab totas y sengles clàusulas necessàries y segons los still a coneguda dels notaris baix scrits aquells rebent i stipulant y ab jurament.

Item, és pactat, transigit y concordat entre les dites parts que per la present concòrdia y transacció no sia fet perjudici algú als dits homens y singulars personas y terratinents en dit delmar y parròchia de Sant Faliu la Garriga, ni perillasen, cresque ni augmente més dret als altres restants senyors de dit delme, ni tret en consequència alguna, com aquella se sia feta entre ells per tots los respective capítols dalt diffinits y cedits.

E finalment, volen e consenten les ditas parts que dels presents capítols e quiscun de aquells n'e sian fetas y tretas per los notaris deball escrits una y moltes cartas y qu[an]tes per les dites parts i qualsevol de elles i altrás qualsevols personas de q[ui] serà interés n'e seran demanades dels dits capítols i qualsevols d'ells resultants que havent fermats, llohats y jurats los presents capítols s[on?] certas haver fermadas, llohadas y juradas ditas cartas resultants de aquells, és a saber: pactas, pactions, stipulations, obligations de béns, renunciacions de drets e altres clàusules e cauthelas útils y necessàries als notaris devall scrits e ben vistas substàntia del fet en res no mudar.

Et ideo nos dicte partes...

8

1625, juny, 9

Concòrdia entre Leandre de Margarit de Gallart i el seu fill i nét, Felip de Margarit de Sunyer i Josep de Margarit de Biure, per al repartiment de l'herència familiar.

Procés judicial entre Josep de Margarit de Biure contra Miquel Pons de Caramany i Almar. ADG, *Processos Moderns*, reg. C-001-6201, f. 10.

In Dei nomine. Amen. Noveri universi quod nos dompnus Leander de Margarit y de Gallart, dominus locorum de Castro Empuritano, Sancti Felicis de Garriga, at castri et termini de Palacals, Gerundensis diocesis; et dompnus Franciscus de Margarit, eius filius, et nobilis domine dompna Hieronima Vilanova Desvern de Margarit y de Gallart, quondam, dicti nobilis dompni Leandri de Margarit y de Gallart uti uxoris, ex una parte, et dompnus Philipus de Margarit y de Gallart, filius dicti nobilis dompni Leandri de Margarit y [de] Gallart, filius et nobilis dompna Isabellis Sunyera de Margarit y de Gallart, quondam, primae uxoris dicti nobilis dompni Leandri de Margarit // y de Gallart, et dompnus Josepus de Biure de Margarit y de Gallart, dicti nobilis dompni Philippi de Margarit y de Gallart, filius, et nobili dompna Beatricis de Biure de Margarit y de Gallart, eius uxoris viventis, et dictorum dompni Leandri de Margarit y de Gallart neptis, sive nét, et nepotis dicti dompni Francisci de Margarit, partibus ex altera.

Gratis et ex eorum respectivo certis scientis confitemur et recognoscimus respective altera pars nostrum alteri et nobis ad invicem et vicissim quod per et inter nos, dictas partes, fuerunt facta inhita conventa concordata et jurata capitula infrascripta et sequentia:

En nom de Déu, nostre Señor Jesuchrist y de la gloriosa sempre Verge Maria, mare sua, sia, amen. Transactió y concòrdia feta y firmada per y entre los il·lustres y nobles señors don Leandro de Margarit y de Gallart, señor dels llocs de Castell de Empurdà, Sanct Feliu la Garriga, y de la castell y terme de Palacals, y don Francesc de Margarit, son fill, y de la quondam dona Hierònima de Vilanova Desvern y de Margarit, muller sua, de una part, e los nobles don Pheliph de Margarit y de Gallart, son fill y germà, respective, y don Joseph de Biure de Margarit y de Gallart, en las ciutats de Barcelona, Tarragona y en lo lloch de Vallespinosa, respective, domiciliat, del dit don Phelip fill, y hereter seu universal, de part altre; de y sobre les coses devall scrites, entre les quals, respective parts és estada feta, fermada e capitulada la avinensa, transactió y concòrdia devall escrita, ab los pactes, vincles, conditions e capitulations devall scrites y següents.

Primerament, attés y considerat que en lo temps que lo dit señor don Phelip de Margarit y de Gallart, fill legítim y natural del dit señor don

Leandro de Margarit y de Gallart, y de la noble dona Isabel Sunyera de Margarit y de Gallart, quondam, primera muller sua, contractà matrimoni ab la noble dona Beatris de Biure, filla legítima y natural dels il·lustríssims señors Joan de Biura, donzell de la vila de Castelló de Ampúries, y en lo lloch de Sanct Pere Pescador, respective, domiciliat, y dona Hierònima de Vilanova Desvern, muller sua, la qual en segones núptias, fonch muller de dit señor don Leandro de Margarit y de Gallart, // per rahó y ocasió de dit matrimoni lo dit señor don L[eandro] de Margarit y de Gallart, haver heretat y fet heretament y donatió per noces, après la mort seguida, al dit señor don P[hilip] de Margarit y de Gallart, son fill, y de la dita dona Isabel, primera muller sua, en y ab lo qual heretament haver-se retingut lo temps de sa vida natural usufructuari de tota la uni[versal] heretat y béns seus, axí mobles com immobles, presents y sdevenidors, y retingudes per-a fer testament, dos milia y sinch[-centes] lliures, com estas y altres coses llargament constan en los capítols matrimonials entre dit don Phelip y dita dona Beatris fermats, en la notaria de Castell Empurdà, y en poder del nota[ri] baix scrit, als set del mes de abril del any mil sis-cents y hu. E també attenent més anant, que en lo temps que lo il·lustre y noble señor don Joseph de Biura de Margarit y de Gallart, fill legítim y natural dels dits il·lustres y nobles señors don Phelip de Margarit de Gallart y dona Beatris de Biure, muller sua, contractà matrimoni ab la noble dona Maria de Biure de Margarit y de Cardona, filla legítima y natural dels il·lustres y nobles señors don Raphel de Biura, donzell en la ciutat de Tarragona, Barcelona y en lo lloch de Vallespinosa, respective, domiciliat, y de la noble dona Agnès de Biura y de Cardona, quondam, muller sua; los dits nobles don Leandro de Margarit y de Gallart, dona Hierònima de Vilanova Desvern de Margarit y de Gallart, don Phelip de Margarit y de Gallart, y dona Beatris de Biura, cònjuges, haver heretat y fet heretament per noces y après llur òbit y de quiscu de aquells in solidum, al dit noble don Joseph de Biura de Margarit y de Gallart, dels [dits] don Phelip y dona Beatris fill, y nét dels dits don L[eandro], y dona Hierònima, y los dits don Leandro y dona Hierònima, quondam, muller sua, haver-se retingudes dos milia lliures, [és] a saber, mil per quiscu d'ells, y las milloras per [...] en llurs respective heretats per-a testar y de aquellas // fer a llurs liberas voluntats, y donar-las a qui ells volguessen, y no res manco, esser-se reservats usufructuaris tot lo temps de llur vida natural de tots llurs respective béns y de cada hu de ells, a soles com estas y altres coses llargament constan ab dits capítols matrimonials y acte de heretament fet y fernet a favor de dit don Joseph de Biura de Margarit y de Gallart, nét y fill respective, llur rebuts y justificants en poder del discret Anthoni Joan Fita, notari públich de Barcelona, a vint y sis del mes de juny del any mil sis-cents y vint. E com era cert y ver que la dita señora dona Hierònima de Vilanova Desvern de Margarit y

de Gallart, sie morta sens fer testament de allò que podia testar y fer a ses voluntats, y se havia retingut ab dit acte de heretament, no obstant que ya entre dit don Leandro de Margarit y de Gallart y dita dona Hierònima, quondam, muller sua, se agués fermada donatió vicitudinària de que les dites mil lliures que quiscú de ells se havian retingudes ab lo dit heretament fet y fermat al dit señor don Joseph de Margarit, llur nét, fossen del sobrevivint de ells, com consta ab acte rebut en poder del discret [---] Sagner, notari públich de la vila de Figueras, als desanou del mes de octubre del any mil sis-cents vint y dos, y a be que avuy dit señor don Leandro de Margarit y de Gallart tinga lo dret adquisit en virtut de dita donatió de dites mil lliures que dita dona Hierònima, quondam, muller sua, se havia retingudes ab dit acte de heretament fermat a favor de dit don Joseph, son nét, per ésser morta primer que no lo dit señor don Leandro, de ahont n'he pot fer de aquellas y de las mil que ell ab dit heretament se havia retingudes per a sí a ses liberas voluntats, y no res manco sie usufructuari tot lo temps de sa vida dels fruyts de las universals heretats y béns seus, y que foren de la dita quondam dona Hierònima de Vilanova Desvern de Margarit y de Gallart, muller sua. Y com per part de dit don Phelip y don Joseph son fill, se haja pretingut de que las ditas mil lliures que dita // quondam dona Hierònima, sogra y àvia respective llur, se havien retingudes los spectavan a ells per ésser morta intestada, y axí be dit señor don Leandro no poder fer sos fruyts de la heretat y béns de la dita dona Hierònima, quondam, àvia y sogra respective llur. Totavia per evità plet y controvèrsias entre ell y dits señors don Phelip, son fill y don Joseph, son nét, se podrían mourer y verter a serca de dites coses y altres de aquí dependents, y per evitar aquells los fins dels quals són incerts y aportan ab sí grans gastos y desatents, han per so pactat, tansigit y concordat entre dits don Leandro y dit don Phelip, son fill, y don Joseph, son nét, per a que tot pugan viure ab quietut y sosego, de que lo dit señor don Leandro de Margarit y de Gallart renunciàs, absolgués, difinís y perpetualment donàs, cedís y transferís així com ab thenor del present capítol ara y en qualsevol temps perpetualment valedor, de grat y scerta sciència sua renúntia, absol, difinexa y perpetualment dóna, cedeix y transfereix a favor dels dits don Phelip de Margarit de Gallart, son fill y don Joseph, son nét, y dels seus y de qui ells voldran, perpetualment, tota la universal heretat sua y tots y qualsevols béns seus, així mobles com immobles, noms, veus, drets y actions suas, que li competescan y competir pugan en dita sa heretat y béns seus, tant del dit castell, lloch y terme de Empurdà, Sanct Feliu la Garriga, Palacals, delmars de aquells, comas de Vilademat, Palau Borrell, Montiró, Empúries, Sinch Claus, Vilanera y Las Corts, y tot lo usdefruyt que en dits respective llochs y rendas de aquells se hagués retingudas de sa vida natural ab los heretaments fets tant dels [dits] don Phelip de Margarit y de Gallart, son

fill, com en[carà] al dit don Joseph de Biura de Margarit y de Gallart, son nét, dalt chalendats. E així bé, tot lo usdefruyt que // de sa vida natural li tocàs y pertanyès y se hagués retingut en y sobre la universal heretat y béns de la dita noble doña Hierònima de Vilanova Desvern de Margarit y de Gallart, quondam, muller sua, tan de la heretat de Sanct Thomàs, com de Mer y rendes reb en dit lloch de Mer, lleuda de Girona y casas tinga en dita ciutat, com de altres qualsevols propietats que fossen de dita quondam dona Hierònima, muller sua, y també al dret per ell y dita dona Hierònima, quondam, sa muller, retingut ab los capítols matrimonials fets y fermats entre lo señor don Joan de Margarit de Almar, llur fill, y dona Anna de Almar y de Margarit de dit don Joan muller quant en cas se succehis que lo dit señor don Joan morís sens infans que no muntassen a edat de fer testament, salvat emperò que sempre y quant lo dit señor don Joan o los seus y altres qualsevols personas, si volguessen donar cosa alguna de allò que te o tenen a ses voluntats y allò li voldran donar, en allò no entén renuntiar, ans bé dit dret se salva y dit dret se reté per sí y los seus, y salvat també lo usdefruyt que te donat al dit don Joan de la heretat Llabiana de Torroella de Mongrí, y a las terras que dita quondam dona Hierònima hagués agregadas a dita heretat Llabiana, y així bé renúntia, dóna, cedeix y transfereix als dits don Phelip de Margarit y don Joseph, fill y nét respective seus, al dret per ell y dita quondam dona Hierònima, sa muller, retingut y reservat ab los capítols matrimonials fermats entre lo noble don Pedro de Ribas, en la vila de Camprodon domiciliat, y dona Mariàngela, sa filla y de dita quondam dona Hierònima, muller sua, acàs dita Mariàngela morís sens infants que no pervinguessen a edat de fer testament, y a altres qualsevols drets que li spectassen y competissen y spectar y competir poguessen sobre ditas heretats y béns, y generalment a totes y altres qualsevols coses y drets que ha ell li poguessen succehir, ara o en sdevenidor, per qualsevol causa y rahó que assí dir y exprimir // se poguessen ab qualsevol gènere de paraules, salvo al[...] dits señors don Leandro lo dret alt retingut del señor don Jo[seph] o altres qualsevols persones que d-esta hora en avant li volgu[essen] donar cosa alguna, y també a les coses que baix, ab altres capítols se diran y exprimiran, y salvant-se dret de sdevenidora [...] si acas dit don Phelip y don Joseph, son fill y nét respective, morissen sens infants que no vinguessen a edat de testar, y així bé a qualsevols milloras que ell hagués fetas en qualsevols cases de dits respective llochs, abdicant y llevant-se d-esta hora al devant, la potestat y facultat de demanra aquells, ans bé vol y expressament consent que en virtut d'esta donatió, renuntiatió y cessió de drets dits señors don Phelip, son fill y don Joseph, son nét, y los llurs, los puguen demanar, rebrer, llevar y haver, així de sos vasalls reddituaris y altres qualsevols persones que fassen y presten aquells, e que sien tingudes y hobligadas a fer y prestar-las així y conforme los

rebia ell dit señor don Leandro de Margarit y de Gallart, antes de la present renunciatió, donatió, diffinitió y cessió de drets. La qual fa, y fer enten així com millor se pot dir y entendre a tota utilitat y profit dels dits señors don Phelip, son fill, y don Joseph, son nét, y dels seus, dels quals puguen usar en juy y fora juy y fer-ne com a cosa sua pròpia. E aquesta renunciatió, absolutió, diffinitió, donatió y cessió, los fa y fer enten ab los pactes, conditions y retensions devall scrites y següents, ultra las alt retingudes. És a saber, que los dits señors don Phelip de Margarit y de Gallart y dit don Joseph y los seus, haja y hajan y sia y sian tinguts a pagar d'esta hora al devant tots los mals y càrrechs que lo dit señor don Leandro de Margarit y de Gallart, per rahó y ocasió de dites respective heretats feya y prestava y hera tingut y hobligat de fer y presta[r] // a diversos crehedors, així de pentions de censals, censos, com altres qualsevols càrrechs, y fer-ne a dit señor don Leandro y sos béns y als seus indempna de la solutió y prestatió de aquells. E ab clàusula constituhi cessió de drets y actions y altres útils y necesàries a coneguda del notari devall scrit, y així u ferma y jura.

Item, és pactat, transigit y concordat entre dites respective pars que lo dit señor don Leandro de Margarit y de Gallart per a sí se reserva y reté de que los dits señors don Phelip, son fill y dit don Joseph, son nét, y los seus, per rahó y ocasió de sos aliments, y per sustento de sa vida natural, sien obligats en donar y pagar-li quiscun any cent lliures moneda barcelonesa, las quals li hagen de pagar quiscun any anticipadament de quatre en quatre mesos, y aquellas y la propietat de aquellas tinga dit señor don Leandro a sas voluntats, de las quals puga testar y donar a qui voldrà, las quals sempre que vullen las hy puguen quitar per facultat que de present los ne done.

Item, se reserva dit don Leandro de que dit don Phelip de Margarit y de Gallart, son fill, y dit don Joseph, son nét, sian tinguts y hobligats en donar y pagar a don Francesch de Margarit, son fill y de dita dona Hierònima, quondam, muller sua legítima y natural, per rahó de sa legítima així paternal com maternal, donacions, leixas y llegats, que li pertaxen en y sobre sos béns y de la dita quondam dona Hierònima, sa mare, tres mília lliures barceloneses, per donatió y consignatió que de present li'n fa, volent y expressament ordenant que fins y a tant aquellas li hagen pagadas y satisfetas, hagen y sian hobligats en donar y pagar al dit don Francesch, quiscun any, cent y sinquantia lliures de pentió annual, las quals li hajan de pagar per terças de quatre en quatre mesos anticipadas y no postpasadas, ço és, que dins vuyt dies après que la present transacció y concòrdia serà fermada, li hagen de donar una terça, y après consequitament de quatre en quatre mesos // sots les hobligations baix exprimidores. E si acas per los dits señors don Phelip y don Joseph o los seus successors seran qu[itades] o se quitaran ditas tres mília lliures, que quitant-las dita

p[...] sia extincta y nulla, emperò que no las hy pugan quitar sino totas plagadas ab una íntegra solutió, vivint dit don Francesch emperò, ditas tres mília lliures, faltant lo dit don Francesch sens infants, legítims y naturals, de legítim y carnal matrimoni procreats, que no pervinguen a edat de fer testament, en tal cas que pugan quitar aquellas de mil en mil, y quitant aquellas així que així bé de allò que quitaran se haja de disminuir la penitíó a sou y a lliura, conforme se quitaran. Emperò vivint don Francesch no las pugan quitar sinó totas juntas. E que ditas tres mília lliuras que per rahó de legítima paternal y maternal assignà y consignà an-al dit señor don Francesch, son fill y de la dita dona Hierònima, quondam, muller sua, vol y consent que lo dit don Francesch aquellas tinga a sas voluntats, totas íntegras, de las quals n'e puga testar, codicil-lar y fer-ne a sas liberas voluntats. E que per aquellas, lo dit don Francesch tinga hobligatió de fer y fermar bastant absolutió, fi y diffinitió als dits señors don Phelip de Margarit y de Gallart, son germà, y al dit señor don Joseph, son nebot, y als seus, de dita part de legítima paternal y maternal, veus, drets y actions que li competescan sobre de aquells y de totes y qualsevol leixas y llegat que en sa favor, tant ab testaments, donations, com altrament, li sien estats fets, salvant-se a ell y expressament retenint-se lo drets de sdevenidora successió al qual no sia hobligat diffinir-hy.

Item, és pactat, tansigit y concordat entre ditas parts que lo dit señor don Leandro de Margarit y de Gallart, sia tin[cut] y hobligat, com ab thenor del present, de grat y certa [sciència] sua per ell y los seus se hoblga, en pagar y satisfer los deutes y darreriatges deguts fins lo die de la f[irma] de la present transacció y concòrdia, e a satisfer aquellas que de quaranta anys ha esta part se // acostuman y han acostumat de pagar. Si emperò n'i ha altres que no-s sian acostumats de pagar, en aquells no entén ésser hy hobligat, així de censals com censos y demés càrrechs deguts, tant per rahó del dit Castell de Empurdà, Sanct Feliu la Garriga, Palacals y demés propietats suas y també de las que són y foren de la dita quondam, dona Hierònima Vilanova Desvern de Margarit y de Gallart, muller sua, és a saber, los del Castell de Empurdà, que per rahó de dit castell seran deguts fins lo any de mil sis-cents y desanou, inclusive, y que de dit any en ensà los que per rahó de dit Castell de Empurdà seran deguts, los dits señors don Phelip y don Joseph sian hobligats en pagar-les als crehedors en qui se fan los censals, censos y demés crèdits. E de dit any mil sis-cens desanou en ensà, attés que lo señor don Phelip ha rebut y reb las rendas y emoluments de dit castell y terme de Empurdà, los hage ell de pagar, los altres emperò crèdits de dit castell de la Garriga y Palacals y demés propietats de dita dona Hierònima, quondam, muller sua, se hoblga de pagar fins lo dia de la ferma de la present transacció y concòrdia, sots las penas y obligations baix exprimidoras, y promet fer-ne indempna als dits don Phelip, son fill,

y al dit don Joseph y als seus, puix ell fins assí ha rebuts y en sa utilitat convertits los fruyts, rendes y emoluments de aquells.

Item, és pactat, transigit y concordat entre dites respective parts que lo dit señor don Leandro paga e li sia llicit cobrar y en sa utilitat pròpria convertir tots y sengles darreriatges fins a la present jornada de la ferma de dia transacció y concòrdia deguts de fruyts de ditas propietats salvo del castell y terme de Empurdà que sols haja de cobrar aquells que seran deguts fins en dit any mil sis-cents y desanou inclusive, y no més per expressa retensió que de ditas cosas de present se'n fa per ell y per los seus, salvat emperò y expressament retingut que si en esdevenidor lo dit señor don Phelip o sos hereus voldran fer capbrevar las propietats // que a directa señoria de dits respective castells se tenen, y las casas que de present se li renúntian y se troban en aquells darreriatges deguts y atrassats, que de aquells dits don Phelip y [don] Joseph y los seus n'e pogan fer a ses liberas voluntats, acceptat los d'en Romaguera del Vilar, per rahó del mas Dalmau de Sa[nct...] los quals estan ab plet, y los de Vinyolas de Vulpellach, y lo foriscapi de la heretat de'n Romaguera de Empurdà, de Peguillem, de Palacals, de'n Renau de Montiró, de'n Fàbrega de Vilademat, y de una vinya que fou de'n Joan Cugullanya, y la actió de poder-los fer capbrevar, los quals censos y foriscapis se reté dit señor don Leandro per haver-hy ja plet y causa a sa instància intentada.

Item, és pactat, transigit y concordat entre dites respective parts que per quant lo dit señor don Leandro te pagades moltes quantitats de diner per las robas y altres cosas prengué en Barcelona per lo casament del dit señor don Joseph, de las quals n'e te obtingudas àpochas y cessions en poder de Bartomeu Pont, notari reial de Barcelona, que totes dites robes y demés cosas sian servit per dit señor don Joseph ha bé que aquells ha pagats dit señor don Leandro de diners seus propis. Per tant, tot hallò que per rahó de dites robas y demés cosas dit señor don Leandro aquella quantitat que te pagada per ditas robas y demés cosas renúntia y cedeix en favor de dit señor don Joseph y als seus, ab pacte de no demanar-li'n cosa alguna més, ans bé, vol sian sua de la qual paga fer-ne com a cosa pròpria. E així bé lo dit señor don Joseph accepta dita renuntiatió y cessió. E també cedeix y renúntia al señor don Leandro de Margarit y de Gallart, son avi, la actió de poder-li demanar d'esta hora al devant sobre de sos béns las ditas [...]centas lliuras tant degudas com devedores, ha que se ere hobligat pagar-li quiscun any juntament ab dita don[a] Hierò[nima], quondam, muller sua, y així ho prometen u juran la una part a [l'altre?] de no retrocedir a ditas cosas renunciadas.

Item, és pactat, transigit y concordat entre ditas respective // parts que lo dit señor don Leandro [---] Margarit y de Gallart vol y expresament reserva que per la seguretat de totes las dalt ditas cosas dalt especificadas,

que durant sa vida natural y del dit señor don Francesch, son fill, resten y restar hagen en pocessió y manutenèntia de totas las rendas de la parròchia de Sanct Feliu la Garriga, drets y pertinèntias de aquellas, las quals vol que aquelles se hagen de arrendar en lo encant públich, al mès donant, en lo qual arrendament lo dit señor don Phelip, o don Joseph, o son hereu, hi hagen de ser cridats quan se arrendaran, emperò que lo acte fahedor de ditas rendas lo hagen de fer y fermar los dits señors don Leandro de sa vida natural y lo dit señor don Francesch, y après mort de ells, dit señor don Leandro y de dit don Phelip y de dit don Francesch de Margarit, fill y germà de dits respective don Leandro y don Phelip de Margarit, fundàs [finidas?] ditas tres vidas, lo dit señor don Joseph, com a fill y hereter universal de dit señor don Leandro y don Phelip y los seus pujan y los sia llicít a ells y als seus arrendar ditas rendas y rebrer aquellas o lo preu que de aquellas procehirà ab pacte emperò y conditió que ell tinga hobligatió, com de present lo hobligan que pague y pagar hage als hereus del dit señor don Leandro y de don Francesch y de quiscu de ells spectarà, y en cas que cessàs o cessassen de pagar dita pentió los dits los dits [sic] hereus de dits señors don Leandro y don Francesch pujan y los sie llicít y permès de tornar en pocessió y manutenèntia de ditas rendas fins y a tant que sien íntegrament pagats y satisfets en lo degut de ditas pentions cessades per lo dit señor don Joseph y sos hereus, y aquellas arrendar en lo encant públich per lo temps a ells ben vist, en aquella persona o persones que-ls apareixerà, y lo preu de aquells o aquellas provenidores de demanar, exigir y rebre y del rebut fer y fermar àpochas y satisfer-se en tot so y quant los serà degut y cessat a pagar de ditas pentió o pentions, // y en totas las despesas y gastos que per dita rahó se [...] y sustendran, y satisfets plenària e íntegrament en [...] ditas cosas, si alguna cosa hy sobrarà mès del degut a dits hereus tot hallò mès hagen de restituhir y satisfer al dit don Joseph y a sos hereus o successors, y los dits arrendadors posar-los en pocessió de ditas rendas arrendades y cedir y [trans]ferir-los las actions a dit señor don Joseph y als seus compe[tents] en ditas rendes y estar-los de avictió y legítima defensió en rebrer aquellas, y per dita evictió hobligar los demés béns seus ab constitutió y cessió de tots drets y actions que ha dit señor don Joseph y als seus li spectassen en ditas cosas llargament com en semblants actas de specials hobligations se sol y acostuma de posar y ab las renunciassions acostumadas, junt a lo estil del notari baix scrit, y així ho juran y ferman.

Item, és pactat, transigit y concordat entre ditas respective parts que lo dit señor don Leandro de Margarit y de Gallart, se reserva y reté que ell ab tota sa família, durant emperò sa vida natural, puga y li sia llicít star y fer sa pròpria habitatió y residèntia personal si voldrà en lo castell de la Garriga, e així bé e li sie llicít també si voldrà cultivar per

sí y son compte las terras de dit castell pagant y responnent emperò al dit señor don Phelip y don Joseph y als seus successors lo terç o tercera part de tots y sengles fruïts que-s culliran en las terras, vinyes y oliveres de dit castell de la Garriga y heretats de aquella, així de forment, mastall, sègol, ordi, sivada, spelta, mill, lli y vi de sa vida natural, e si [acas] per son compte no la voldrà cultivar, que aquella pugua a[rrendar?] a qui li apareixerà pagant lo terç a dit don Phelip [don] Joseph y a llurs hereus y successors, entés emperò que [...] mort del dit señor don Leandro, lo dit don Phelip de Mar[garit] y de Gallart, ni dit don Joseph, ni los seus, de un any no puguen traure al hereu del dit señor don Leandro o an-al [dit] // don Francesch, si viurà y estarà en dit castell fins y a tant que haurà cullit los splets que li spletaran en dit any que lo señor don Leandro morrà, així dels gorets que haurà fets en las terras de dita heretat com de las plantas de aquella, pagant-li emperò dit hereu a ell dit don Phelip y don Joseph y als seus, lo ters de aquells, com dalt està dit per expressa reservatió y retentió que ab thenor del present, hara per les hores y les hores per hara, se'n fa. E sempre y quant ell dit señor don Leandro no li aparegués de estar en dit castell de la Garriga y no volgués conrohar dita heretat, que en tal cas los dits señors don Phelip y don Joseph, y sos hereus, puguen y los sia llicít arrendar dit castell, heretat y terras de aquell a qualsevol persona a ells ben vista.

Item, és pactat, transigit y concordat entre les dites respective parts que lo dit señor don Leandro de Margarit y de Gallart, conciderant lo amor, dilectió de los vassals tant de dit lloch y terme de Castell de Empurdà, Sant Feliu la Garriga y del castell y terme de Palacals, en tot lo temps de sa vida li han aportat y encara aportan y los beneficis y serveis que de ells te rebuts per tot lo temps de sa vida natural, se reté y reserva la administratió de las jurisdiccions de dits respective castells, llochs y termens de aquells, així y de tal manera que ell tant quant viurà, no obstant la renuntiatió, donatió, diffinitió y cessió per ell feta de dits respective llochs y termens, reste señor durant sa vida natural de la administratió de dita jurisdicció de dits respective llochs, volent y expressament consentint que los guanys, profits y utilitats que de dita jurisdicció procehiran, sian y romangan al dit señor don Phelip, son fill, y dit don Joseph, son nét, y als seus, y també que los gastos que per rahó de ditas jurisdiccions y administratió de justítia se offeriran haver-se de fer per consegüent, los dits señors don Phelip y don Joseph y los seus, los hagen de pagar y suportar. La vida emperò del dit don Leandro finida, dita administratió de dita jurisdicció reste y restar hage a dits // señors don Phelip de Margarit y de Gallart y don Joseph y [sos] hereus, in perpetuum.

Item, és pactat, transigit y concordat que lo dit señor don [Leandro], de sa vida natural se reserva y reté per sí las notarías de Castell Empurdà, Sanct Feliu la Garriga y del castell de Palacals, juntament ab los fruïts,

profits y utilitats de aqu[ells], y també los patronats dels beneficis que los señors de dits respective castells són donadors, així y de tal manera que de aquellas y aquells, tant quant viurà, n'e sia señor y administrador en tal manera que ell puga crear notaris y scrivans en ditas respective notarias, los quals tingan hoblighatió de cloure y testificar los actes de aquelles per authoritat sua com a señor útil y propietari de aquellas y donar dits beneficis y presentar qualsevol persona per obtenir aquells, y la notaria de Empurdà vol y se reserva que la mort sua seguida hajan de restituhÿr cent lliures a son hereter o a qui ell ordenarà de paraula o ab testament, y pagadas aquellas, son hereu haja de cedir sas actions als dits señors don Phelip y don Joseph y als llurs.

Item, és pactat, transigit y concordat entre ditas respective parts que ultra de las ditas y alt especificadas hoblighations ha que dits don Phelip y don Joseph tenen de pagar y satisfer, sian també hoblighats, així com de present y ab thenor del present, de grat y certa sciëntia llur y sos successors y sots las hoblighations baix exprimidores se hoblighuen en pagar y satisfer dels dits béns donats, diffinitis, renunciats y ceditis, en llur favor y de sous [sic] hereus, al noble don Pedro de Ribas, donzell en la vila de Camprodon domiciliat, llur cunyat y onclo res[pective], tot allò que per rahó del dot de dona Mariàngela, mull[er] sua, y germana de dit don Phelip, li serà degut, y d[it] don Leandro de Margarit y de Gallart, y dita dona Hieròn[ima], quondam, muller sua, se eren [* i tenien] hoblighats a pagar per aquellas // y semblants pagas que los dits don Leandre y dona Hierònima, quondam, muller sua, se eren hoblighats a pagar al dit don Pedro de Ribas, llur gendre, per rahó de la qual hoblighatió y seguretat los dits señors don Phelip y don Joseph, n'e hagan de hoblighar, com de present n'e hoblighan totas las rendas que ells reban y han acostumat de rebre en los llochs y parròchias de Empúries y vehinats de aquella y de Montiró y lo resi[ciu?]um de Vilademat, y assò ultra de la general hoblighatió de llurs béns y de cada hu de ells in solidum, de las quals los dits señors don Phelip y don Joseph volen y expressament consentan que acas de cessada una o moltras pagas del dit dot, lo dit señor don Pedro de Ribas i dita dona Mariàngela, muller sua, y los llurs, pugan y los sie llicit y permès de pendre de ditas rendas specialment hoblighadas pocessió y manutinèntia de aquellas y (envers-i) retenir-las se o aquellas posar al encant públich al més demant, y los preus de ditas rendas rebre y en sa utilitat convertir fins y a tant que ell sie satisfet en la quantitat deguda y en totas las despesas que se li oferiran suportar per rahó de dita exactió y cobranza de dita quantitat, y si acas cosa alguna sobrarà al dit señor don Pedro y dona Mariàngela, ho tingan de restituhÿr als dits señors don Phelip y don Josep. E si acas cosa alguna hy faltara ha cumpliment de la quantitat deguda, dits señors don Phelip y don Joseph, y los seus, prometes de satisfer y smenar-lÿ'n del demás béns llurs y puga estar en

evictió als tals arrendadors y hobligar los demás béns de dits don Phelip y don Joseph, y de cada hu de ells a soles i [---] fer y ferrar qualsevols actes de arrendament llargament ab todas las clàusulas necesàries volent y expressament consentint que la present special hobligació sia allargada ab clàusula constituti cessió de drets que als dits señors don Phelip y don Joseph los competissen sobre ditas rendas fins que en la quantitat deguda dits don Pedro // y dona Mariàngela, cònguges, seran satisfets y demás clàu[ules] y renunciacions en semblants specials hobligacions posar [acos]tumadas juxta lo still del notari baix scrit, y ab jurame[nt] de no contravenir ha dites coses.*

Item, és pactat, transigit y concordat entre ditas respective parts que lo dit señor don Phelip de Margarit y de Gallart tant quant viurà ha hobligat, com així de grat y certa sciència sua, per ell y los seus, ab thenor del present acta, en tot temps valedor se hobligar sots les hobligacions, jurament y renunciacions baix exprimidores en pagar y satisfer al dit señor don Joseph de Biura de Margarit y de Gallart, son fill y nét dels dits señors don Leandre y dona Hierònima, quondam, muller sua, tant quant pocehirà dits béns donats, diffinits, renunciats y cedits, todas aquellas tres-centas lliures barcelonesas en que los dits señors don Leandre de Margarit y de Gallart y la dita quondam dona Hierònima de Vilanova Desvern de Margarit y de Gallart, muller sua, se heren hobligats ha pagar quiscun any al dit don Joseph, llur nét, com apar ab los capítols matrimonials fermats entre dit don Joseph y dita dona Maria de Biura de Margarit y de Cardona, muller sua, dalt chalendats, per aquellas y mateixas pagas y ab las mateixas conitions en dits capítols aposadas, y fer-ne al dit señor don Leandro y a sos béns y de dita quondam dona Hierònima indepmne de la solutió de aquells. E ultra ditas tres-centas lliuras, hage així bé de pagar, y dit señor don Phelip y don Joseph se hobligan que pagaran, après emperò òbit del dit señor don Leandro y no abans, a la señora Llåtzer de Biura y Bassedas, filla legítima y natural de dit señor Joan de Biura y dona Hierònima, quondam, muller sua, cunyada de dit don Phelip, y vuy muller del magn[tfich] Pere Bassedas, donzell de la vila de Figueras domic[iliat], lo llegat de dos-centas lliures, lo qual la dita quondam [dona] Hierònima de Vilanova Desvern de Margarit y de Gallart, // que primer fonch muller de dit quondam Joan de Biura, li te fet ab acta de donatió de ditas dos-centas lliures, rebut en poder del discret [---] Saguer, notari públich de figueras, als [---] del mes de [---] del any mil sis-cents [---]. Les quals ditas dos-centas lliuras, dits señors don Phelip, don Joseph y los seus, no tingan hobligació de pagar-las sinó és après que lo dit señor don Leandro serà mort, com així sia pactat ab dita donatió y consignatió, a la qual se ha relatió y així ho prometan y juran llargament.

Item és pactat, transigit y concordat [“que”, esmenat] entre ditas parts que los dits señors don Phelip de Margarit de Gallart, y don Joseph, son fill y hereter seu, per quant lo dit señor don Leandro, son pare y avi respective, après de haver fet dits actes de heretament, tant al dit señor don Phelip com encara ha dit don Joseph, ha fets y fermats molts establiments de propietats de terres ha effecte de fer vinyes en la parròchia y terme de Sant Feliu la Garriga, Castell Empurdà y Palacals, y també algunas vendas de casas a censal en lo lloch del Castell de Empurdà, les quals ell havia fetes y reparadas a diversas personas, les quals y en rahó de aquellas pagan censals, llohassen, aprovassen y emolagassen, així com de present de grat y certa sciència llur, per ells y los seus successors ab thenor del present acte, hara y en qualsevol temps, perpetualment valedor, llohan, aprovan, emologan, ratifiquen y confirman tots y qualsevols establiments per dit señor don Leandro fets, tant en lo terme y parròchia de Sanct Feliu la Garriga y Palacals, com en lo terme y parròchia de Empurdà, y totes y qualsevols vendas y alienacions que per dit señor don Leandro fins a la present jornada sian estadas fetas de qualsevols casas, sian per ell estadas venudas a personas particulars en lo dit lloch y terme de Empurdà, volent que tots los censos anuals y pensions de censals, y en cas de lluitió, los preus y propietat // de aquells per per rahó de dits stabliments y vendas se seran fets, sian y hagen de rebre dits señors don Phelip y dit señor don Joseph juntament, y las lluytions fahedoras de dits censa[ls] tant y quant viurà dit don Phelip no las puga fer lo dit señor don Phelip tot sol, sinó que y contribuesca dit don Joseph, volent aquells y aquellas tenir per fermes y agradables y prometan en aquellas no contravenir per ninguna causa ni rahó, y així-u ferman y juran.

Item és pactat, transigit y concordat entre dites respective parts, que per quant ab altra capítol dalt dit y chalendat lo dit señor don Leandro de Margarit y de Gallart, ab la renunciatió, donatió y cessió de drets ha feta a dits señors don Phelip de Margarit y de Gallart, y don Joseph, son nét, de tot lo us de fruyt y demás drets li competissen en y sobre la heretat y béns seus propis tant del dit castell, lloch y terme de Empurdà, Sanct Feliu la Garriga y castell y terme de Palacals, delmars de Vilademat, Palau Borrell, Montiró, Sinch Claus, Empúrias, Las Corts y Vilanera, y també de la universal heretat y béns que foren de la dita quondam dona Hierònima de Vilanova Desvern de Margarit y de Gallart, muller sua, se ha, entre altres cosas, expressament retingut que los dits señors don Phelip y don Joseph, fossen hobligats en donar y pagar al noble don Francesch de Margarit, son germà y onclo respective, y fill dels dits don Leandro y dona Hierònima, per tota part de heretat y legítima sua, així paternal com maternal, donations, lleixas y llegats que li pertanxessen y pertanyer puguessen en la heretat y béns de dits sos pares, tres milia lliuras barcelonesas, y fins y a tant que en aquellas fos satisfet, que

los dits señors don Phelip y don Joseph, fossen hobli[gats] en donar y pagar quiscun any anualment tant [si?] dit don Francesch viurà y après de llurs hereus [...] tenir-ho a ses voluntats, cent y sinquant lliures // barcelonesas de pentió. E que sempre y quant de aquellas li quitaran, que així bé la pentió haja de ser extincta com llargament en dit capítol està contengut. E lo dit señor don Francesch de Margarit, tenint-se per content y satisfet de las ditas tres mília lliures que lo dit señor son pare li ha retingudas, ab exprés pacte de que per aquellas agués de ferrar la present diffinitió, renunciatió y cessió y així no volent retrocedir a la voluntat de dit señor son pare, ans bé, cumplir sa paraula de grat y certa sciència sua, ab thenor del present capítol en tot temps valedor, fahont estas cosas de exprés consentiment y voluntat del dit señor don Leandro de Margarit y de Gallart, son pare, present y baix consentint, per ell y los seus, absol, dóna, deffineix y perpetualment renúntia a favor dels dits señors don Phelip de Margarit y de Gallart, son germà, y de dit y de dit don [sic], son nebot, y de sos hereus, totas y qualsevol actió, qüestió, petitió y manda que a ell dit señor don Francesch y als seus, li competesca y competir puga, ara o en sdevenidor, en y sobre la universal heretat y béns llurs que foren y són estats dels dits señors don Leandro de Margarit y de Gallart, son pare, y dona Hierònima de Vilanova Desvern de Margarit y de Gallart, quondam, sa mare, així per via y dret de legítima tant paternal com maternal, donacions, llexas, llegats que li fossen y sian estats fets y fetas tant per la dita quondam señora sa mare, com altres qualsevols personas en general y en particular, en aquellas set-centas lliuras de les quals dia dona Hierònima, sa mare, li tenia feta donatió y consignatió ab acte rebut en poder de [---] notari públich de [---] als [---] del mes de [---] del any [---] y també qualsevol dret y actió de demanar que li pogués pertànyer y spectar sobre los dis béns per rahó y ocasió de qualsevol pacte y retentió fet ab los capítols matrimonials fets y fermats per lo dit señor don Joseph de Margarit y de Biura y la señora dona Maria de Biura // y de Cardona y de Margarit, sa muller, ab los quals dits señors don Leandro de Margarit y de Gallart, y dona Hieròn[ima] de Vilanova, Desvern y de Margarit, quondam, muller sua, se hagues[sen] reservat alguna cosa en favor de dit don Francesch, en cas de matrimoni, com altrament y generalment, a tot y qualsevol dret que sobre los béns dalt mencionats li poguessen tocar ara o en sdevenidor per qualsevol causa ho rahó que assí dir y exprimir se pogués, sens exceptió alguna, salvo la esdevenidora successió, reservant-se lo emperò y expressament retenint-se lo dit dret de esdevenidora successió, tant sobre los béns dels dits señor don Leandro com de dita dona Hierònima, sa mare, al qual dret per la present diffinitió, renunciatió y cessió no entén renuntiar ni deffinir, ans bé, expressament se'l salve y reté, sempre y quant y haja lloch en sa favor, per la qual fi, diffinitió, donatió, renunciatió y cessió

confessa que te rebudas tres mília lliuras dels dits señors sos germà y nebot respective, com ja dalt ab altre capítol està dit, ço és que aquelles al present se retenen per ço que per rahó de aquelles li hajan de donar y pagar quiscun any cent y sinquant lliures de pentió, fins y a tant aquelles li hagen pagadas y satisfetes, sots las hobligations dalt ditas y baix exprimidoras, la qual diffinitió, donatió, renuntiatió y cessió de dret fa y fer entén lo dit señor don Francesch als dits señors don Phelip de margarit y de Gallart, son germà, y don Joseph de Biura de Margarit y de Gallart, son nebot, així com millor se pot dir y entendre, y a tota utilitat y profit llur y dels seus, ab clàusula constituti, cessió de tots drets y a[...] que sobre ditas cosas pogués demanar-los qualsevol qües[tió] dels dits señors don Phelip y don Joseph, germà y n[ebot] seus, y dels llurs, y així-u ferma y jura.

E lo dit señor don Leandro de Margarit y de Gallart, [pare] de dit don Francesch, present, consent ab dita diffinitió, donatió, renuntiatió y cessió de dits drets com ha feta [ab sa?] // voluntat y consentiment.

Item, és pactat, transigit y concordat entre ditas respective parts, que los dits señors don Phelip de Margarit y de Gallart, y don Joseph de Biura de Margarit y de Gallart, llohant, aprobant, ratificant y confirmant tots los dalt dits y prechalendats capítols y quiscú de aquells, així y conforme dalt estan exprimits, en llur bona voluntat, fe y paraula, convenen y prometan en virtut del jurament baix per ells y quiscú d'ells in solidum prestador, de atendre y cumplir ab degut effecte tenir y servir aquells y quiscú de aquells in solidum, quant al interés que'ls toca cumplir, tenir y servir, y contra de aquells no faran ni vindran per ninguna causa ni rahó, sots las hobligations, clàusules y renunciations baix exprimidoras.

Et ideo nos dictae partes laudantes, aprobantes, ratificantes et confirmantes pre inserta capitula et omnia et singula i eis et quolibet contenta, et renuntiantes exceptioni dictorum capitulorum sicut premititur non inhitorum et non conventorum et dolo malo actioni quam infactum beneficio que restitutionis in integrum omnique aliis iurihiis obmansi. Gratis et ex certis scientiis nostris et bona fide et abquam omni dolo et fraude, convenimus et promittimus altera pars nostrum respective alteri et nobis ad in vicem et vicissim solempnibus stipulationibus hinc inde intervenientibus quod praedicta capitula et omnia et singula in eis et eorum quolibet contenta quod ad utramque partem nostrum respective et attendentes tenebimus et observabimus nobis ad in vicem et vicissim pro ut ad utramquam partem nostrum respective dicta sunt superius et promissa et pro ut ad utramquam partem nostrum respective dicta sunt superius et promissa et pro ut ad utramque partem nostrum respective tangunt et consernunt juxta seriem et thenorem dictorum et capitulorum et sub

modis conformis in ipsis capitulis et eorum quolibet contentis // et expresis clarequam operam cum effectu quod ad impleantu[r] omni exceptione remota in dilate sub pena et scriptura tertii cuicunque curiae distringenti et inde jus danti danda acquirenda post tamen requisitionem viginti sex dierum militibus et personis generosis ante exequutionem quantitatis debita dempto quam circa solutionem elimentorum dicti nobilis domp[ne] Leandri de Margarit y de Gallart, exequutio fit et fini habeat sinc dierum requisitione per pactum inter dictas partes inhitum et conventum. Et si forte alteram partem nostrum respective vel suos laborare seu vacare oportuerit in iudicio vel extra et propter ea contigerit ire, venire vel mittere ad alteram partem nostrum vel suos respective nuntium aliquem seu procuratorem pro observatione aliquorum aliorum in dictis capitulis et quolibet eorum contectorum convenimus et promittimus altera pars nostrum respective alteri et nobis ad invicem et vicissim quod dabimus et solvemus nostri quam dabunt et solvent dictae alteri parti et illius nuntio sece procuratori pro quolibet die qua circa premissa vacacient decem solidos barchinonences pro illius ac dicti nuntii et procuratoris salario quotidiano ultra alios sumptus et expensas quas altera pars nostrum respective contra alteram predicta adimplere nolentem facere seu pati contigerit premissorum occasione qualiterunque in dampnum, culpam et deffectum alterius partis nostrum respective adimplere nolentis juxta dictorum capitulorum seriem et thenorem super quibus quidem misionibus dampnis et interesse predictis credatur et credi volumus respective parti eos et ea facienti et sustinenti illius solo plano simplici quam verbo sive testibus et juramento nullo que alio probationum genere [...] requisito et pro predictis omnibus et singulis atendendis [...] et complendis, tenendis et observandis hobligamus (alae) [...] nostrum respective alteri et nobis at in vicem et vicissim [...] et singula bona et jura nostra in quantum nostrum [...] respective et quius libet nostrum in solidum mobilia et // ...

1637, desembre, 31. Figueres

Testament de Leandre de Margarit de Gallart.

Procés judicial entre Josep de Margarit de Biure i Miquel Pons de Caramany i Almar. ADG, Processos Moderns, reg. C-001-6201.

In Christi nomine. Amen. Jo don Leandro de Margarit y de Gallart, en lo castell de Sant Feliu // de la Garriga populat, detingut de mal[altia] corporal de la qual tem morir, estant emperò en [mon bon] enteniment, plena memòria y ferma loquela fas y [ordeno el] present meu testament, eo última voluntat mia en y [sobre] la qual y elegesch de manumissors

meus y de aquest [meu] últim testament executors, al senyor domer qui a [les hores] y per sempre serà de la iglésia parrochial de Sant Feliu [de la] Garriga, lo capellà de ànimes qui hara és y per temps [serà] de dita iglésia, don Juan de Margarit y de Gallart, [en la] vila de La Bisbal populat, fill meu y de la quondam señora [dona] Hierònima de Margarit, muller mia, legítim y natural, y [don] Joseph de Margarit y de Biure, en Barcelona populat, [nét] meu de part de pare, fill legítim y natural de don Phelip de Margarit y de Gallart, y dona Beatris de Margarit y de Biure, muller de aquell relict, als quals y a la major part de ells, do ple poder de exeguir y cumplir lo present meu testament, y tal a y a tanta potestat quala y quanta a semblants manumissors testamentaris és acostumat donar y atribuhir tant de dret, consuetud com altrament.

E primerament, encoman la mia ànima a Nostre Señor Déu Jesuc[hrist], qui aquella de no res ha criada.

Item, vull y man que todas las injúrias, llexas, llegats y deutes meus sian pagats y satisfets simplement, sumària y de pla, sens strèpit ni figura de juy, sola atés a la veritat del fet, a coneguda de dits mos manumissors.

Elegesch la sepultura al cos meu, après ma fi fahedora, en la dita iglésia parrochial de Sanct Feliu de la Garriga, al vas nou que jo fas dejus lo campanar, ab interventió de [dos] preveres y no més, deixant per ço la charitat nec[essària] a coneguda de dits mos manumissors.

Item, deix y [...] que en dita iglésia me sie celebrada la novena [...] baixas, novenal y cap de any, com se acostuma deix[...] // per ço la charitat necesària y que en dit novenal y cap de any entrevingan també dits preveras, a soles a quiscu dels quals sia donat la charitat apareixerà a dits mos manumissors, y al dinar y al (faremas), tot a coneguda de dits mos manumissors.

Item, deix y vull que en dita tomba mia sia trasladada y portada la ossa de dona Hierònima, quondam, muller mia, y que lo dia de la translació sie, per sa ànima, fet un ofici solemne de Nostra Señora, en dita Iglésia, ab interventió de dotse preveras, als quals y per tot sie donada la charitat a coneguda de dits mos manumissors.

Item, tota hora y quant per la universitat y singulars personas del lloch de Vilademat sie donat de charitat al capellà de ànimes de dita iglésia de Sant Feliu de la Garriga, sinquanta lliures annuals y mil lliures de propietat conforme està ja pactat haver-las de fer per mayor subventió de son congruo sustento esmersadoras ditas mil lliures per dit efecte, a for de censal en lloch (tuto) y segur. Deix y vull sie donat a dit capellà per semblant efecte, de mos béns, altres mil lliures, de propietat y sinquanta de pentió, esmersadores també per semblant efecte, a for de censal en lloch (tuto) y segur, pregant a dit capellà qui hara és y per temps serà que ab sas orations y sacrificis me encomania a Déu, gravant a dit capellà, qui hara és y per temps serà, que per dit dot temga de celebrar ho ajudar a celebrar

al señor domer de dita iglésia las misas los dies de precepte, y celebrar quiscuna semmana tres mises, comprenent-s'hi las apactadas haver de dir, las que dirà en las festas, y més haja de celebrar totas las mises de las nou festes de Nostra Señora, y tres mises quiscun any, ço és: lo die de Sanct Leandro, lo die de Sanct Joseph y lo die de Sanct Hierònim dels respective sancts compranent-se també ab ditas tres te de celebrar cada semmana, la semmana respectiva y se sdevindrà celebrar-les les dites; y així mateix tenga hobligatió de ensenyar de llegir y scriurer als minyons en dit lloch de la Garriga voldran acudir apendrer de llegir // y scriura, pagant-li emperò llurs pares lo salari [que per] cada minyó se acostuma y és acostumat per temps [...] en altres parts circumvehinas ahont se ensenya de [llegir] y scriurer, accepto que per mos manumissors y hereu eo [...] meu per temps se puga anomenar on minyó pobre de [...], altra de la Garriga, altre de Palacals, si n'i haurà, als quals tinga de mostrar de franch, y en cas que per dita uni[versitat] de Vilademat no sie donat dit dot, gravo y està pactat [aver] de donar a dit capellà, deix a soles a dit capellà qui és y p[er] temps serà per dita subventió de son sustento, a soles, lo que per dits mos manumissors de mos béns aparaxerà donar-li, ab los càrrechs y conditions a ells ben vistos.

Item, per amor de Déu, instituesch y fundo una causa pia per donzelles pobres del Castell de Ampurdà y de Sanct Feliu de la Garriga y Palacals, a maridar, a quiscuna de las quals sie donat per subventió de son dot una pentió de censal baix scrit y aquell lluyt de altre en lloch de aquell subrogador o subrogadors, açó entés que si en un any se'n casa més de una, que la pentió de aquell sie donada a la primera que casarà y la altra o altres tingan de aguardar las pentions següents, y així se fasà per a sempre, de grau en grau, fins que quiscuna de dites donzelles pobres tingan una íntegra pentió, açó entés que també havent-hi quatre pentions caigudes sens deurer ninguna portió que aqueixas quatre pentions se tingan de esmerrsar en augment del dot de dita causa pia, pagant-se així mateix la pentió de dit augment conforme la pentió del dit principal, per donatió de la qual causa pia deix dels censals esmersats de ma heretat cent lliures de propietat y cent sous de annua pentió, a coneguda de mos manumissors, administador de la qual causa pia deix lo señor del Castell de Ampurdà que ha [les hores?] y per temps serà, legítim descendent meu, per lo qual administrador seguint-se lluytió de dit censal oce[...] // dot de dita causa pia sien de prompta y lo més prest puga de nou esmersats en lloch (tuto) y segur ha obs de dita causa pia sa concientia en tot y per tot.

Encarregant en tots los altres emperò béns meus, mobles e immobles, presents y esdevenidors, veus, noms, drets, forsas y actions mias y que a mi pertanescan o pertanyer pugan, ara o per lo venir, exceptat lo de que dalt tinch, instituesch y a mi heretera mia universal fas a dona

Hierònima, impúber, filla legítima y natural de don Francesch de Margarit, quondam, fill meu, en la vila de Torroella de Mongrí populat, y de la señora dona Hierònima de Margarit y de Llobregat, muller de aquell relictà, si lo die de la mia fi viurà y heretera mia ésser voldrà. E si la dita dona Hierònima, néta mia, lo die de la meua fi no viurà o viurà y heretera mia no serà, o serà però morrà quant que quant sens o ab tals infants legítims y naturals algú dels quals no puge a edat de testar, en dits casos y quiscú de aquells, substituesch a dita don[a] Hierònima y a mi hereter universal fas e instituesch a dit don Joan de Margarit, fill meu, si las horas viurà y hereter meu ésser voldrà, y ell premort, a sos infants llegítims y naturals, hereters seus universals, com per el serà disposat, lo hu après altre, de grau en grau, orde de primogenitura entre ells servat, los mascles preferint a les famelles. E si lo dit don Joan las horas no viurà, o viurà y hereter meu no serà, o serà però morrà quant que quant sens o ab tals infants llegítims y naturals, algú dels quals no puge a edat de fer testament, en dits casos y quiscú de aquells, substituesch a dit don Joan, y a mi hereter universal fas e instituesch a dit don Joseph de Biure y de Margarit, en Barcelona populat, nét meu, a sas liberas voluntats, y ell las hores premort, a sos fills llegítims y naturals, ab los mateixos pactes, vincles, conditions y substitutions que tinch disposat dels fills de dit don Joan.

Item, deix en administrador general // de mi universal heretat y béns fins que dita dona Hie[rònima], néta mia, sie casada, a dit don Joan de Margarit, mon fill, durant sa vida natural, y après mort sua a dit don Joseph de Biure y de Margarit, nét meu, donant-los, respective, plena y tal y tanta potestat quala y quanta ha semblants administradors se acostuma y pot donar tant de dret, consuetut, com altrament.

E aquesta és la mia última y darrera voluntat, la qual vull que vàlega per dret de testament, e si no val o valer porà per dret de testament, almenys vull que vàlega per dret de codicil o de altre spècie de última voluntat que millor valer y tenir porà, tant de dret, consuetut, com altrament, revocant, ab lo present meu testament, qualsevols altres testaments y últimas voluntats per mi fins lo die present fetes, encara que en aquelles hagués posades algunes clàusulas derogatòrias de las quals no'm recort, y acas hy fossen, me'n penit y vull que aquest a qualsevol altre prevàlega.

Actum est hoc testamentum et predictis testatorem laudatum et firmatum in villa de Figueris, et in quadam camera domus solita habitationis illustris domini Lazare Bassedas y de Biure, vidua, die trigessimò primo mensis dezembris anno a Nativitate Domini millesimo sexcentesimo trigesimo octavo. Sig + num. Don Leandri de Margarit y de Gallart, testatori predictis, qui hoc meum ultimum testamentum laudo, concedo et firmo. Testes vocati et a dicto testatore rogati huius testamenti sunt illustris Raymundis de Vilanova, dominus castri et

termini de *Capmany*, Josephus Bassedes y de Biure, domicelli in villa de Figueriis domicilliati, Jo[...] Rigo, artium et medicinae doctor dicta ville, Fra[ncischum] Moner y de Puigmarí, domicellus in villa Camp[irotundi] domicilliatus, Josephus Bassedas, in villa Balneola[...] domiciliatus, Michael Recasens, scriptor.

10

1638, maig, 28. Castell d'Empordà

Informe mèdic del doctor Prats sobre Beatriu de Biure de Vilanova.

AHG, Castell d'Empordà, núm. 10, notari Jaume Rafi, 1638-1640.

"Divendras que comptam a 28 mag any 1638 fui cridat per a visitar la Sora. Dona Beatris de Biura y de Margarit, viuda de Castell Empordà, la qual trobi ab dos affectas, la hu és una distillatió del cap que li puja en lo pit provocant la aphtisica junt ab uns moviments [tr]emolós o convulsius los quals denotan obstructions [interlínia: in perfitas] en los nirvis, no podent passar la facultat liberament causa dits moviments tremolós i dita distillatió iunt en lo pit causa una [...] conforme consta del scupir sanch i altres pus conforme diu [...]tip a sanguinis sputo sturis sputum et a pure sputo pthiysis que és ul[...]es pulmonis i aquis insanabilis, i sobrevenint altre affectes, ço és, un vèrtigo que és con igrotantis aparent res in girum maiuri, i axí com estos affectos particularment com diu Mercado que és a los [...] ut vel epilepsium v[el?] polipsian [...] lirunque minatur conforme diu Galeno 3. Optioris. 17 pore ut[...] in unibus difficilios, i com esta senyora sia vella apretada de molts treballs de mot temps a esta part per tant vint lo estat particular tan apretada [interlínia: de affectas] he aconsellat no-s posàs en camí perquè havia de ser ab grandíssim perill de sa vida i aquestos infalliblas fins sia curada de dits affectas, de la qual cosa fas fe jo lo doctor Antoni Prats, en medicina doctor de la vila de La Bisbal, vuy dit dia y any sobre scrit.

Lo Dr. Prats"

11

1642, agost, 23. Castell d'Empordà

Contracte d'arrendament de les terres de Castell d'Empordà.

AHG, Castell d'Empordà, núm. 11, notari Damià Ballester, 1641-1646, f. 44v-47v.

Ego Petrus Paulus Navarro, negotiator habitantis in castris de Empuritano // Gerundensis diocesis, procurator illustris et nobilis

domini dompni Josephi de Biure et Margarit, domicelli domini dictis castri et termini, ut de mea potestate constat instrumento recepto penes notarium infrascriptum die xxv january proxime lapsi, dicto nomine gratis & ad tempus quatuor annorum qui currere incipient a die Nativitatis Domini proxime vens in antea, arrendo vobis Salvio Cabruja, agricola, habitantis in loco Sancti Michaelis de Crudilis, eiusdem diocesis, presentis, et inferius acceptantis et vestris & totam hereditatem dicti castri Empuritano vocatam la Heretat del Castell, scilicet terras, honores et possessiones eiusdem tam cultas quam incultas et illam vineam quan habebam primo an ricart et postea an canya tunch johery dictas hereditates et pro vestra habitatione illas duas domos sitas in fortia dicti castri, una quarum fuit den Coca Rossa, et altera Mathei Pelagri. Hoc autem arrendamentum facio ego dicto nomine & sicut melius & cum pactis infrascriptis et sequentibus.

Et primo, *que vos dit Cabruja y los vostres hajau de conrear y cultivar las terras de dita heretat com és us y costum // de bon pagès y las hajau de sembrar en son degut temps y donar-los la llavor necessària, com és us y costum de bon pagès.*

Item, *que de tot gra de aresta y demás cosas se acostuman a pagar terç en lo terme y castell Empurdà, hajau de pagar terç a dit il-lustre señor y als seus.*

Item, *que hajau de pagar terç del oli.*

Item, *que de nous y demás fruytes se culliran en dita heretat n'e hajau de donar la mitat a dit il-lustre señor y als seus.*

Item, *que dels rahims de la vinya n'e hajau de pagar la quarta part a dit il-lustre señor.*

Item, *que cada any de dits quatre anys hajau de fer a vostres gastos mitja vessana de civada, a compte y obs de dit il-lustre señor principal meu, bestraent-vos ell la llavor.*

Item, *axí be que li hajau de fer mitja vessana de faves cada any, fasols, ciurons y altres cuynats entre tot bestrahent-vos ell axí be la llavor y fent-los cavar dit señor.*

Item, *que sempre que hajau de tenir bestiar a mitjes, si lo dit il-lustre señor vos n'e vol dexar, que no·u pugau pendre de altri sino // de dit il-lustre señor y al temps que se acostuma de dexar li'u li'n hajau de donar rahó a dit il-lustre señor o a son majordom o procurador.*

Item, *es pacte que no pugau tallar ningún arbre de soca essent verd, ni escapsar-n'e de fructíferos que lleven fruyt sino és que fossen sechs.*

Item, *que cada any hajau de fer setze plantas frucíferas en les terres de dita heretat hont més convindrà, donant-vos a dit il-lustre señor las plantas.*

Item, *que cada any hajau de pagar los censos de gra del modall... que són: una quartera de ordi a la obra de la isglésia parochial de Empurdà,*

tres quarteres de forment, y vuit sous per un parell de copons fa lo camp del bosch a Gerona, y los altres quatre sous, que són dotze sous, promet y haja de pagar dit il·lustre señor.

Item, que no pugau vendre palla ni fems, ans be, la palla se haja de consumir en dita casa y los fems hajau de posar per les terres de dita heretat.

Item, que hajau de tenir en conserva los valls, tanchas, rieras, ponts y camins de dita heretat en vostres encontrades, com és us y costum de bon pagès.

Item, que aquest any hajau de engrexar per dit il·lustre señor tres tossinos que vuy te en dit // castell a vostres gastos y los demás dit señor vols vendra per Sanct Miquel de setembre prop vinent, segons seran estimats per dos personas, una per part de dit il·lustre señor y altre per part vostre elegidores.

Item, que los altres anys tingau de engrexar dos tossinos per dit il·lustre señor, donant-vos dit il·lustre señor los nodrissos cada any, y en cas no vos donàs los dits nadissos, que per tot lo mes de janer tinga llibertat dit il·lustre señor de pendrer lo millor tossino dels que vos haureu nodrits cada any sens pagar vos n'e a vos ni als vostres interés algú, y en cas no nodrisseu tossino que hajau de donar-n'e a dit il·lustre señor un tossino cada any de pes de sexanta lliures.

Item, que en cas se fassan obras nessessàries en las casas que vos habitareu que siau obligat a portar lo que serà nessessari com són pedra, sorra, cals, rejola, teulas, fustas y altres coses nessessàries per dites obres a vostres gastos, y lo dit il·lustre señor haja de pagar lo que costarán.

Item, ab thenor del present vos dexo una vinya francha la qual tenia Matheu Pelagri, la qual ensemps ab la altra hajau // de conrrear y cultivar com és us y costum de bon pagès, y hajau de plantar en dita vinya que fonch de dit Pelagrí, un banch de vinya y fer-hi los margens nessessaris cada any.

Item, que en cas no sembrasseu les terres que se acostuman de sembrar de dita heretat en son degut temps, que hajau de pagar lo que serà estimat, aihudicat per dos personas, una per part de dit il·lustre señor y altra per part vostra elegidores.

Item, que criant vos dits dos tossinos o pagant un tossino, com dalt està dit, los aglans y prats vos sien franchs.

Item, que dit señor o sos majordoms o procuradors pogan pendrer cada any palla y prat de dita heretat la que hauran menester per alimentar una cavalcadura.

Item, que lo moliner y hortolà també puga pendrer la palla que tindrà menester per un animal.

Item, vos venc los gorets de est any per preu de trenta-sis reals barcelonesos, los quals hajau de pagar per lo batrer propvinent de 1643,

ab pacte que de tot gra, com dalt està dit, n'e hajau de pagar terç com dalt és pactat.

Item, vos dono los aglans de est any franchas.

Item, vos prometo dexar-vos tot lo blat // que haveu menester per semblar dita heretat aquest any, a tornar a tom de hera, en lo batrer propvinent.

Item, que pugau tallar fusta de dita heretat per poder fer una carreta com són corbas, costers y camissa.

Et sich sub dictis pactis promisos facere, habere et teneri de evictione & durante dicto tempore et non vos eiicere a dicto arrendamento pro maiori minori seu consimili pretio seu logerio nisi pro proprio usu dicti principalis meis obligatis bona eiusdem priv. mei mobilia & jusqua fig.&

Et ad hech presentis dictus Salvius Cabruja et h... arrendamentum accept& promiss supradicta pacta attendere & sine dilatione & sub pena et scriptura a tertii & absquam ulla dierum requisitione & salario pro curis decem solidorum pro die & ultra sumptus & super quibus & credatur & et pro his & oblig. personam et bona mea, mobilia & renunt. gratiis focoquam proprio & submit & cum potestate variandi & jun & item const. procuradores omnes scribas et nuntios curiae // magii, vicarii Barchinonae vel Gerunde et utriusque carrerie et querulibet eorum insolidum licet & absentes & ita que & ad fines largo modo dictam tertii scripturam et dictam obligationem personae et bonorum meorum & fig. &

Testes sunt Joannes Tries, agricola Castri de Empuritano, et Paulus Monter, parator habitantis in dicto castro.

Actum in Castro de Empuritano, Gerundensis diocesis, die XXIII mensis augusti anno a Nativitate Domini MDCXXXII.

12

1643, febrer, 12 - 1643, maig, 31. Castell d'Empordà

Arrendament dels drets baronials de Castell d'Empordà.

AHG, Castell d'Empordà, núm. 11, notari Damià Ballester, 1641-1646, f. 61v-62v.

Ego dompnus Josephus de Biura et de Margarit, domicellus Barchinonae domiciliatus, dominus Castri et termini de Empuritano, Gerundensis diocesis.

Gratis & ad tempus quatuor annorum qui currere incipient a die prima mensis junii proxime ven., in antea arrendo & vobis Joanni Tries, agricola dictis termini et Castri de // Empuritano, Michaeli Serralta et Antonio Serralta, eius filio, llanonibus villa Episcopali, dicte diocesis,

presentibus, et Montserrat Tries et Romaguera, etiam agricola preffati Castri de Empuritano, licet absenti, et nos. & et inferius acceptantibus et vobris & omnes census, decimas, taschas, et medietatem foriscapiorum reservata mihi et meis gratia facienda, molendinum et puterum de glas, medietatem juris horte dicti molendini et tertia hereditatum dicti mei Castri de Empuritano salvo mihi et meis dicto tempore durante castro pro mea habitatione vel pro quo volvero et logeriis domorum fortie dicti castri, que ego recipere valeam que omnia que vobis arrendo recipio et colligo ac recipere et colligere consuenitam in castro et termino de Empuritano que in aliis locis juxta meum caput breve dicti en hoc autem arrendamentum & facio & sicut melius &.

Pretio vel quingentum librarum pro quolibet anno dictorum quatuor annorum quod quidem pretium solvere habeatis mihi et meis anno quolibet dictum // quatuor annorum per tres equales tertias, sive solutione incipiendo primam solutionem die sive festo Sancti Michaelis mensis septembris proxime ven., scilicet tertiam partem dictarum quingentum librarum et sich subsequitive de quatuor in quatuor mensibus similem tertia parte. Et idea renun. except. & et si plus & totum & dono & renun. legi qua deceptis & Const. & cedendo juratis quibus juribus & Ego enim &.

Est tamen pactum *que jo me reservo lo foriscapi esdevenidor dels béns de Pere Tries a Joan Tries son nebot, en cas succehis durant dit temps.*

Item, *vos dexo la vinya de dit castell ab dit arrendament, ab pacte que la hajau de conrear y cultivar com és us y costum de bon pagès y lo darrer any la hajau de dexar conforme la trobareu entrant en dit arrendament.*

Item, *vos dexo tot lo botam de dit castell per posar lo vi, sense pagar-n'e interés algú, sino que-l hajau de tornar com lo trobareu.*

Et sich sive & promito facere, habere et tenere de evictione & oblig. bona & juxt. & fig. & Et ad hec presentes nos dicti Joannes Tries, Michael Serralta et Antonius Serralta // ac Montserrat Tries et Romaguera, et huiusmodi arrendamentum acceptans & et gratis & consento et promito solvere dictum pretio terminis supradictis omnia que alia supra expressa servare sine dilatione & sub pena et escriptura tertii & absque ulla dierum requisitione & salario procuris x sous pro die & ultra sumptus & super quibus & credatur & et pro his & oblig. personas et bona nostra et nostrum et eius libet nostrum et cor. in solidum mobilia & rerum beneficiis & dividensis & Episcopale que & renunsis etiam gratis & foco que proprio & ff. & submit & cum potestate variandi & jur. & Item consti procuratores omnes scribas et nuntios curiae magci. vicarii Barchinonae vel Gerundensis et utriusque earum et querulibet eorum in solidum licet absentes & ita que & at fies largo

modo dictam tertii scripturam et dictam obligationem personarum et bonorum vestrorum et cuius libet nostrum in solidum & fig.&.

Testes omnium dempta fig. dicti Montserrati Tries et Romaguera sunt reverendum Ludovicus Garcia, presbiter

Actum in Castro de Empuritano, Gerundensis diocesis, die XII mensis februarii anno a Nativitate Domini MDCXXXIII.

AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 11, notari Damià Ballester, 1641-1646, f. 73-75v.

Ego Ludovicus Garcia, presbiter et procurator illustris et nobilis domini dompni Josephi de Biure et de Margarit, domicelli Barchinonae domiciliati, domini castri et termini de Empuritano, Gerundensis diocesis, sciens et attendent // dictum illustrem et nobilem dictorum principalem meum in etiam arrendamento per eum facto recepto penes notarium infrascriptum die XII februarii proxime decursi arrendase inter alia vobis Michaeli Serralta et Antonio Serralta, filio vestro, lanonibus ville Episcopalis dicte diocesis, Joanni Tries et Montserrato Tries et Romaguera, agricultoribus preffati Castri de Empuritano, molendinum et puteum del glas et medietatem juris horte dicti molendini et promississe verbo dimitere tots los arreus tueri dicti putei que dicti molendini et botas et alia nessessaria ad recolligendum recernos et ad faciendum viniuem, orreum sive lo graner, et alia nessessaria ad recolligendum omnia grana, et la romana grossa ad pondendum recernos et alia nessessaria mihi que dicto nomine mandasse vobis liberari et de eisdem in presenti infrascritum continuam et vos obligari sibi et suis veddere et restituere in fine dicti arrendamenti premissis igitur et aliis atteritis volendo complere mandatum dicti illustris et nobilis domini principalis mei tenore presentis & libero et dimito // vobis dicti Michaeli Serralta, licet absenti & Antonio Serralta, Joanni Tries et Montserrato Tries et Romaguera, arrendataris preffatis presentibus, jufra. et sequentia:

Et primo, *tota la horta del molí de dit il·lustre y noble señor principal meu, sembrada de las cosas bax scritas y seguentes, dels fruyts de les quals teniu vosaltres dits arrendataris la mitat de la ganància n'e provindrà durant en dit arrendament.*

Et Primo, *en dita horta hi ha vuit taulas o capsades sembrades, la més prop de dit molí de cols capdellades y xerevies; en la segona, cars, lletugues y cebes; en la tercera, porrat y cebes y lletugues; en la quarta, xerevies; en la quinta, xerevies, carabasses y lletugues; en la sisena, lletugues y molons; en la setena, carabasses, molons y pesols; y en la última, xerevies, alls y molons.*

Item, *vos entrago lo camp al costat de la dita horta, sembrat de blat.*

Item, lo pou de glas ab sa porta y son pany y clau, a punt per-a omplir // de neu o glas ab totas las fustas novas per ajustar neu, set rastells, vuit ganxos de dos pues de ferro, sinch ganxos de una pua, tretze picons o picadors per picar la neu o glas, ab sos mànechs, y tres o quatre sense mànechs.

Item, la casa del molí ab ses portes ab panys y claus, una mola assentada de nou, un purpal petit de ferro, uns pichs per picar les moles ab la bassa y rechs que tenen que scurar.

Item, la vinya cavada y podada de coranta-dos jornals de culgats o margens.

Item, lo graner de dit castell ab porta ab dos panys y dos claus, ab quatre o sis posts per amitjanar los grans no-s mesclen.

Item, lo celler de dit castell ab sa porta ab son pany y clau, ab vuit botes de tinensa de deu o dotze botes buydes ben sesclades, sis portadores les quals pendrà dit Serralta a son càrrech, y un mallal de terra per mesurar vi.

Item, la romana grossa ab son piló per partir los delmes ab lo terço.

Item, la prempsa y la tina // ab sos arreus, y una post que servex de stallador a les closes quan s'i vol posar aygua per empohar, y dit García, en dit nom, ha replegats los pollastres y llana, y dits arrendataris pugan replegar los delmes y censos y demés coses contengudes en dit arrendament.

Item, dit García se reté mitja vessana de faves que aquest any en Canyajolier del mas Pelegrí li ha fet.

Et ad hoc presentes nos dictus Antonius Serralta, Joannes Tries et Montserratis Tries et Romaguera, arrendatarii preffati una cum dicto Michael Serralta (a presenti actu absente) predicta omnia et singula, acceptamus et promitimus vobis dicto reverendo Ludovico García dicto nomine presenti et vestris & reddere et restituere omnia supradicta superius continuata in fine dicti arrendamenti exceptis fructibus, horte et campi vobis dicto nomine seu acto // illustri et nobili domino principali vuestro et suis & sicut nos illa invenimus et pro his & obl. bona nostra & in solidu mobilia & R. beneficiis & dividens & et leg. & et omnia alii juri & jur. & fig. &.

Testes sunt Montserratus Pages, laborator castro de Oculostrecto et Antonius Ricart, cultor loci de Casavells.

Actum in Castro de Empuritano, Gerundensis diocesis, die xxxi mensis may anno a Nativitate Domini MDCXXXIII.

13

1652, octubre, 15. Castell d'Empordà

Inventari de Castell d'Empordà pres per les noves autoritats hispàniques.

AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 2, notari Joan Pau Thió, 1647-1653, s. f.

Inventarium.

Noverint universiti quod sub anno a Nativitate Domini millesimo secentesimo quinquagesimo secundo, die vero decima quinta mensis octobris eiudem anni. Intitulats constitutus personaliter Joanne Ramon, laborator Castri de Empuritano, diocesis Gerundensis, baiulum, ut asseruit, electus per illustrem et nobilem dominum donpnum Michaellem de Çalba et de Vall Gornera, ordinis de Sancti Jacobi de Corulio, sacra, cesarea et real magestatis regentem Regiem Thesaurariam in presenti Principatu Cathalonie, et sequestratorem¹ Generalem inobedientium sue magestatis, dicti Castri et ipsius termini de Empuritano in mea Joannis Pauli Thio, notari publici infrascripti, et testium infrascriptorum ad hei voscatorum presentia intus dictum castrum, vigore mandati sibi dictus Ramon, per dictum illustrisimum dominum de Çalba et de Vallgornera facti qui dicto nomine // present confuit et fecit inventarium de bonis mobilibus gravis et fructibus que reperiuntur in dicto castro de Empuritano que continuari et describi requisivit per me dictum et infrascriptorum notario in hunc qui sequit. modum.

Primo, *al graner:*

Et primo, *quaranta-tres quarteras de blat.*

Item, *nou quarteras de blat que Joan Manselló, pagès de dit castell lo die present ha restituidas, les quals tenia en son poder.*

Item, *un canat dins del qual se ha trobat vint quarteras de favas y ordi mescalt.*

Item, *tres corteras de spelta.*

Item, *en una bota de tinensa de quatre càrregas, poc més o manco, la qual és desfonada, se és trobada tota plena de mill.*

Item, *dins de altra bota desfonada de tinensa de sinch botas, poc més o menos, se ha trobat un poquet mancho de mitja de mill.*

Item, *tres samalls rasas de llobins.*

Al celler:

Primo, *sis botas plenas de vi, ço és, les sinch de claret y l-altre de vermell, de tinensa ditas botas, // unas ab otras de sis càrregas, poch més o menos.*

Item, *altra bota buyda.*

Devant lo graner:

Primo, *la premsa.*

A altre istància:

Primo, *una tina*.
 Item, *altra tina*.
Alt a la cambra de la torra:
 Primo, *quatre caras*.
 Item, *una cadira*.
 Item, *una taula*.
 Item, *quatre quadros vells*.
A la sala:
 Primo, *tres banchs de spatllera*.
 Item, *dos caras*.
 Item, *una archimesa ab tots sos calaxos y ab lo pany arrencat*.
 Item, *una taula y un banch*.
A altre cambra:
 Primo, *un llit de pilars ab una màrfega y un matalàs dolent*.
 Item, *una cadira //*
A altre cambra:
 Primo, *una taula y una cadira, tot dolent*.
A la quadra:
 Primo, *dos taulas*.
 Item, *onse cadiras*.
 Item, *dos cavalls de ferro*.
A la cambra de la cisteina:
 Primo, *dos caxas bonas*.
 Item, *dos caxas dolentas*.
 Item, *un llit de pilars, bo*.
 Item, *un baul*.
 Item, *una archimesa spatllada del pany*.
A la cambra sobra al portal:
 Primo, *un llit*.
 Item, *quatre caxas vellas*.
A la cuyna:
 Primo, *la pala del foch*.
 Item, *uns calamastras*.
 Item, *una taula llarga, dolenta*.
 Item, *tres morters de pedra*.
 Item, *dos pasteras vellas*.
 Item, *dos farineras vellas*.

Hec autem bona superius mentionata // et descripta inventa
 fuerunt intus dictum castrum et in dictis respective locis de quibus &
 que fuere asta & die mense et anno predictis presentibus me dicto et
 infrascripto notario, et pro testibus: Montserrat Tries et Romaguera
 et Anthonio Tries, cultoribus, ambobus dicti Castri de Empuritano ad
 premisa vocatis, etc.

Postmodum dicta et eadem met die dictus honorables Joannes Ramon, baiulus, prefatus in notario et testium infrascriptorum presentia mandavit singularibus et habitationibus dicti castri et termini de *Empurdà* et cuius libet eorum in solidum quatts. que medio juramento denuntian sibi dicto nomine si habent et tenent fructus et grana, tam vini, frumenti, quam alia, pro quo effectu dicti singulares et habitatores congregati erant, et incontinenti dicto juramento medio in manu et posse dicti honorable baiuli praestito denuntiata fuere per infrascriptos singulares et habitatores dicti castri grana sequentia. Et primo, Joannes Bach, laborator dicti castri, denuntiavit se thenere duas quarterias mestalli et que illas habet et tenet ad bo//num comptum laborum suos; item, Salviu Llado, duas quarterias mestalli, et que illas habet et thenet pro disminutione laborum suos; item, Dominicus Cortiada, una quarteriam frumenti, et que pro illa solvit novem libras, et unum cortanum fabbanum et que pro illo consignatum fuit solvere unam libram et decem solidos; item, Joannes Cellers, tres quarterias mestalli et illas debet et est paratus et ad restituendum pro ut dixit; item, Joannem Casals, duas quarterias mestalli, et dixit que illas habet in disminutionem laborum suorum; item, Joannes Turlan dixit se thenere duas quarterias mestalli ad bonum comptorum laborum suorum, et deviquam Anthonius Ricart unam quarteriam mestalli et illam debet et est paratum ad restituendum ceteri vero habitatores dicti castri. Dicto juramento medio unanimes et conformes dixerunt quod nihil habebant et tenebant de quibus & que fuere acta & in dicto castro die, mense et anno predictis presentibus me dicto et // infrascripto notario, et pro testibus venerables Jacobo Llunell, presbiterum, castri de Rupiano habitans et Francischo Camps, scriptore ville Episcopalis habitans, ad ista vocatis &.

1. *Segueix inobedienti..., esmenat.*

1664-1665

Compte que presenta Miquel Pons de Caramany y Almar de les rendes segrestades de Sant Feliu de la Garriga.

Procés judicial entre Josep de Margarit de Biure i Miquel Pons de Caramany y Almar. ADG, *Processos Moderns*, reg. C-001-6201, f. 10.

Ha de haver lo senyor don Joseph de Biure y de Margarit, marquès de Aguilar, per lo que jo aniré col·lectant de las rendas del castell de Sant Feliu de la Garriga, en virtut de la pocessió que ab acte rebut en poder

de Salvador Font, notari de La Bisbal, tinch presa de dites rendes als 4 de maig de 1664, lo següent:

Primo, per lo valor de cent quarteres de blat prossehïdes, ço és quoranta quarteras dels delmàs de Vilademat, Palau Borrell y Sant Feliu de la Garriga. Vint-y-quatre quarteras y tres quartans dels delmàs de Montiró y Palacals. Vint y tres quarteras y tres quartans dels delmàs de Empúries y sos veynats, y deu quarteras y tres quartans dels terços de la heretat de la Garriga, que a la lliuransa de elles fent, ha trobat cent quarteres justes, las quals he venudes a rahó de tres lliures y sinch sous la quartera, ço és, 98 quarteras an-al señor Jaume Guitart, y dos quarteras an-al masover de la heretat de la Garriga; tres-centas y vint y sinch lliures, dich 325 ll.

Item, vint y set lliures y dotse sous per lo valor de vint y tres quarteres y un quartà de civada, prossehïdes, ço és, una quartera dels dits delmàs de Vilademat & desaset quarteras y tres quartans del delmà de Montiró, y quatre quarteras y dos quartans del delmà de Empúries y sos veynats, la qual he venuda an-al dit señor Guitart, en preu de dotse reals la quartera, dich 27 ll., 12 s.

Item, dos lliuras y quinse sous per lo valor de una quartera y un quartà y mitx de favas, prossehïdes, ço és, una quartera dels delmàs de Vilademat & y un quartà y mitx del delmà de Montiró, venudes a rahó de vint reals la quartera, dich 2 ll., 15 s.

Item, desavuyt lliures y desavuyt sous per la part tocant an-al dit senyor Marquès del delmà del peix de la Escala fins als 9 de octubre de dit any 1661, dich 18 ll., 18 s.

Item, una lliura y desavuyt sous del delmà de la llana de Montiró, 1 ll., 18 s.

Item, nou lliuras, set sous y tres diners per lo valor de 26 quintars 3 robes de rahïms, procehïts dels censos de Palacals, venuts a rahó de set sous lo quintar, dich 9 ll.

Item, vuyt lliures y vuyt sous per lo valor de 24 quintars de rahïms, prossehïts del delmà de Empúries, venuts al mateix preu, dich 8 ll.

Item, quinsa lliures deu sous y set diners per 44 quintars 1 roba 13 lliures de rahïms, prossehïts del delmà de Palacals, venuts al mateix preu, dich 15 ll., 10 s. [Ròssec: 409 ll., 8 s.]

Item, setse lliures, tretse sous y quatre diners per lo valor de 47 quintars 2 robes 13 lliures de rahïms prossehïts del delmà de Palacals, venuts al mateix preu, dich, 16 ll., 13 s., 4 d.

Item, per lo valor de 61 quintars 1 roba 19 lliures de rahïms prossehït dels delmàs de la Garriga, Palau Borrell y Vilademat, venuts al mateix preu, 21 ll., 10s.

Item, tres lliures y onse sous que tinch rebudes per mans del senyor rector de Montiró, prossehïdes de la part tocant an-al dit senyor marquès

de la llana del delmà de Empúries, dich 3 ll. 11 s. [Ròssec: 41 ll., 1 s., 4 d.]

[Primera] plana suma..... 409 ll., 8 s., 10 d.

2^a. plana suma..... 41 ll., 14 s., 4 d.

Suma del present comta 451 ll., 2 s., 2 d.

//

1 Deu, lo senyor don Joseph de Biure y de Margarit, marquès de Aguilar, tres-centes y setse lliures, tretse sous i quatre diners, per tantes que ab la àpocha que li fermí, en poder de Nicolau Roig, notari de Gerona, als 19 de agost 1660, me reserví que dins sis mesos, de aquell dia en avant comptadors, me tingués de donar, no ensenyant-me lo decret que lo senyor vicari general Burgés havia dit tenia de menester per-a estar ben distribuïdes ab lo que dit senyor marquès deia les havia gastades, y per no haver-me les pagades ni ensenyat dit decret, y haver-me reservat ab dita àpocha, pogués jo cobrar-les de les rendes del castell de Sant Feliu de la Garriga, prenent pocessió de ellas y retenir-me los fruyts fins a estar íntegrament satisfet de dites 316 lliures 13 sous, 4 [diners].

Als 4 de maig 1661 torní a pendre pocessió de dites rendes com consta ab acte rebut en poder de Salvador Font, notari de la vila de La Bisbal, dit dia y any, dich 316 ll., 13 s., 4 [d.]

2 Item, vint lliures, que tinch pagades a dit Font per sos celaris de rebrer dit acte, dich 20 ll.

3 Item, dos lliures, que han costat de fer tragar los grans de Vilademat a Montiró, dich 2 ll.

4 Item, per dos jornals de un home qui ajuda a partir los grans de Vilademat y Montiró, 18 s.

5 Item, per fer tragar los grans des de Empúries a Montiró, 2 ll.

6 Item, per un home qui ajuda a mesurar los grans de Empúries 3 s.

7 Item, una lliura y deu sous per tres manaments que he trets de la cort del vaguer de Gerona, per a recarir an-al dit senyor marquès que-m pague la terça exida als 17 de juny 1661, y lo compliment de les dos últimas terças, y per los gastos de la presentatio que fui de un manament a Pere Farrer, procurador del dit senyor marquès, paguí a Nicolau Roig, notari 1 ll., 10 s.

8 Item, sis sous que tinch donats a Joan Costa, porter real, per afficar un dels dits manaments a les portes del Castell de Empurdà [6 s.]

9 Item, tinch donat al dalt dit Salvador Font per lo acte que llevà de la presentatio del altre manament que fui a Jaume Gomis, majordom del Castell de Empordà, y de la resposta y oferta de diner que dit Gomis me féu 4 ll.

10 Item, [do]tse sous que tinch donats an-al senyor doctor Espígol, per-a fer-me la resposta de la requesta que lo dit Farrer, en nom de

procurador / 344 ll., 19 s., 4 d. // de dit senyor marquès me presentà ab acte rebut en poder de Bernat Vilosa, notari de La Bisbal, als 9 de agost 1661, per-a que jo deixàs la dita pocessió de la Garriga, dich 12 s.

11 Item, sis sous que tinch pagats a Pere Garriga, notari de la taula de la ciutat de Gerona, per-a revoltar la partida de 66 lliures, 13 sous, 4 [diners] que dit Pere Farrer me ha deposades en dita taula, en paga de la terça exida als 17 de juny 1661, les quals no volguí acceptar per no ésser íntegro lo depòsit, dich 6 s.

12 Item, tinch donat an-al dit Salvador Font, notari, per lo celari de la procura que-m féu dona Gerònima per-a revoltar la dalt dita partida 6s.

13 Item, 3 lliures que tinch donat an-al senyor doctor Espígol per la mitja anyada de la conducta per advocar-me en la causa que aporta contra de mí lo senyor bisbe de Gerona, demanant-me li pague lo foriscapi per la poscessió prenguí en lo any 1660 de les dites rendes de la Garriga, a la qual solutió està obligat dit senyor marquès en virtut de pacte exprés posat en la àpocha que en poder del dit Nicolau Roig li fermí als 19 agost 1660, dich 3 ll.

14 Item, 3 lliures que tinch donat a Jaume Déu, causídich de Gerona per la mitja anyada de la conducta de procurador per cuidar-se de la dita causa, dich 3 ll.

15 Item, 6 sous que tinch donat an-al dit Salvador Font, per lo celari de la procura havem feta dona Gerònima y jo an-al dit Jaume Déu, per cuydar-se de la dita causa del foriscapi, dich 6 s.

16 Item, 1 lliura, 12 sous, 6 [diners] al dit Nicolau Roig, notari y scriva de la dita causa del foriscapi, per los papers ha despedits y fets intimar, y per lo trasllat del procés de dita causa, dich 1 ll., 12 s., 6 [d.]

17 Item, setse lliures, tretse sous y quatre diners, per lo compliment de la terça exida als 17 de octubre 1660, dich 16 ll., 13 s., 4 [d.]

18 Item, setse lliures, tretse sous y quatre diners, per lo compliment de la terça exida als 17 de febrer 1661, dich 16 ll., 13 s., 4 [d.]

19 Item, vuytanta y tres lliures, sis sous y vuyt diners, per la terça exida als 17 de juny 1661, dich 83 ll., 6 s., 8 [d.]

20 Item, dos lliures y sinch sous he pagades per fer lo caragol y altres adobs a la prempsa del castell de la Garriga, dich 2 ll., 5 s.

21 Item, vuytanta y tres lliures, sis sous y vuyt diners, per la terça exida als 17 de octubre 1661, dich 83 ll., 6 s., 8 [d.]

22 Item, a dit Salvador Font per lo acte de venda dels grans y que en diners de ells y dieta de anar-lo a rebre, 7 ll., 1 s., 4 [d.]

[---] 218 ll., 8 s., 10 d.

//

23 Item, per lo acte de relatió de venda dels rahims y quern diner de ells a dit Font 1ll, 8 s., 8 [d.]

24 Item, a Joan Costa, nüntio, per sos celaris de encantar dits rahims 1 ll.

25 Item, a dit Costa per intimar lo cartell citatori a Castell Empurdà a Pere Farrer per la causa que lo senyor bisbe de Gerona te intentada per lo foriscapi de les rendes de la Garriga 6 s.

[---] 2 ll., 14 s. 8 d.

Primera plana suma 344 ll., 19 s., 4 [d.]

2^a. plana suma 218 ll., 8 s., 10 [d.]

3^a. Plana suma 2 ll., 14 s., 8 [d.]

566 ll., 2 s., 10 [d.]

451 ll., 2 s., 2 [d.]

115 ll., 0 s., 8 [d.]

15

1666, novembre, 27. Castell d'Empordà

Inventari del Castell d'Empordà.

AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 13, notari Joan Pau Thió, 1654-1670, f. 358-363.

Protestum verbale

Presente in hiis que vocato atque requisicio me Joanne Paulo Thio, notario publico infrascripto presentibusque etiam, pro testibus Jacobo Gomis, paratore ville Episcopalis et Anthonio // Costali, laboratore dicte ville ad ista vocatis specialiterque et assumptis exhistens personaliter constitutus Petrus Romaguera, procurator excellentissimi domini don Josephi de Biura et de Margarit, marchionis de Aguilar, domini castri et termini de *Empurdà*, coram Petro Farrer, procurator dicti excellentissimi domini intus dictus castrum de *Empurdà*, personaliter reperto et exhistenti requisicii mihi dicto notario quatenus de infrascripti confiterem instrumento in modum et formam sequentem: ço és en notari contenciare y llavan acte com jo, procurador del dit marquès de Aguilar, qui so constituit personalment davant del dit Pere Farrer dins dit castell, so requeresch que en virtut de una ins//tructió feta per lo reverent senyor Vicens de Margarit, bisbe elet d'Elna, procurador de dit senyor marquès, lo die de dissevuyt del present y corrent mes de novembre per a que me done y entrega lo inventari que ell dit Farrer prengué dels béns de dit castell de *Empordà* en la ocasió vingué en dit castell, y que també li done compte y rahó dels grans se son ...its en dit castell y terme de *Empordà* lo present y corrent any. Y axí be, entrega dos precuras que te

del dit senyor marquès, y que de ellas no use més, y també si integra lo capbreu nou, y fasse lo que ab dita restitució està ordenat, protestan de sas diligències. Et dictus Petrus Farrer verbo respondendo dixit: que ell no vol donar dit inventari ni menos // nenguns papers ne altres cosas que primer no tingue segon orde [de] dit mon senyor y que primer no hahi scrit a dit mon señor [y] no se sia vist ab ell. Y que sos ordens se poseson cap de quibus & que fuerunt acta & in loco predictae die vigesima prima novembris millesimo sexcentesimo sexagesimo sexto presentibus ibidem me dicto et infrascripto notario et pro testibus superius nominatis ad premisa vocatis &.

Noveri universi quod sub anno a Nativitate Domini millesimo sexcentesimo sexagesimo sexto die vero vigesima septima mensis novembris eiusdem anni intitulatis Petrus Romaguera, habitator in Castro de *Empurdà*, // diocesis Gerundensis, ut procurator excellentissimi domini don Josephi de Biura et de Margarit, marchio de Aguilar, et domini dicti castri et eius termini de *Empordà*, in mea Joannis Pauli Thió, notario publici infrascripti et testium infrorum presentia presents confecit inventariorum de bonis et rebus infrascripti repertir in dicto Castro de *Empordà*, qui antea incarricatis fuerunt per Petron Farrer, olim procurtor dictis excellentissimi domini cum inventario per eundem Farrer recepto de dictis bonis et rebut cum instrumento confecit penes notario infrascripto die vigesima nona mensis septembris millesimo sexcentesimo sexagesimo primo, que continuati et describi requisivit per me dictum et infrascriptum notario in hec ne que sequis modo:

Primo al celler gran

Primo dos tinas, la una gran y l-altre xicha.

Al celler petit

Primo, tres botas de tinensa quiscuna de deu botas, poch més o menos, buydas.

Item, altre bota de tinensa de dotza botas, buyda.

Item, altre bota de tinensa de deu botas, buyda.

Item, una scala de gatas, dos escalons.

Al cel hobert de casa

Primo, la premsa.

Item, lo cep.

Item, sis samals, la una de ellas amb dos cerclos de ferro.

Al graner

Primo, un canar de tinensa de vint y sinch // quarteras.

Item, la romana gran ab lo piló.

Al pastador

Primo, una pastera baxa.

Item, una farinera.

Sota al terradet, prop la sisterna

Primo, *un cabiró*.

Item, *una caxa dolenta*.

A la sala

Primo, *una taula dolenta*.

Item, *altra taula ab capitells, dolenta*.

Item, *tres banchs d-espatllera*.

Item, *set cadiras de repòs, dolentas*.

Item, *una caxa dolenta, ab pany y sens clau*.

Item, *un laxiver de terra, trencat*.

A la quadra

Primo, *una arquimesa ab sos caxons menos dos*.

Al reboster

Primo, *dos caxas dolentas sens pany ni clau*.

Item, *dos gerras trencadas*.

//

A la cambra de la torreta

Primo, *un llit ab pilars dolents*.

A la cambra de terra

Primo, *un llit de mitg pilar*.

Item, *una taula*.

Item, *dos caxas tals qualas*.

Item, *sinch quadros*.

A la cuyna

Primo, *una taula llarga*.

Item, *una cadira*.

Item, *un ast larch de ferro*.

Item, *dos cavalls de ferro grans*.

Item, *un portast de dos camas*.

Item, *una caxeta dolenta*.

Item, *un morter gros ab flors de lliris*.

A la cambra del arxiu

Primo, *un llit ab sa màrfaga*.

Item, *dos quadros*.

Item, *un cofre*.

Item, *una caxa de companya*.

Item, *una cadira grossa*.

Al arxiu

Primo, *una arquimesa sens pany ni clau, ab papers dins ella*.

//

Al terradet

Primo, *una caxa dolenta*.

Item, *una cadira de draps, dolenta*.

Item, *altra cadira de tisora, dolenta*.

*A la cambra de la rexa**Primo, quatre mosquets.**Item, tres quadros.**Item, una arquimesa sens clau, faltan dos caxons, y lo hu dels dits caxons de dita arquimesa, espatllat.**Item, un citial ab pany.**Item, dos caxas sens pany ni clau.**Item, un cofre gran.**Item, un llit ab pilars.**Al terrat**Primo, un cavall de ferro gran.**Item, un armari.**Item, una caxa llarga, dolenta.**A la cambra de la torre**Primo, una salera.**Item, dos caxetas.**A la altra istància*

//

*Primo, un cofre gran.**Altre istància**Primo, altre cofre ab pany.**Item, altre cavall de ferro.**Al altre terrat**Primo, un cofre dolent.**Item, un llit de compres.**A la isglésia o capella de la rexa**Patir de domàs vermell.**Item, tres stovallas.**Item, una caxa dolenta y dins de ella lo següent:**Primo, un calser y patena.**Item, un missali.**Item, un palit de sali ab una casulla de satí blanch, la missa, romana, manipula y sinta.**Item, de la roba de la isglésia, sa ha un bat(?) en dita cambra rexada lo següent:**Primo, una casulla de domàs vermell, // manipula y stola, tot de un tros.**Item, dos stovallas y una camisa romana.**Item, sinch cobrir calses.**Item, una bosa per fer los corporals.**Item, un coxí per tenir lo misal.**Item, la llavador.**Item, lo capbreu nou.*

Hec autem bona superius nec firmata et descepta, intus dictum castrum de *Empurdà* et in dictis respective locis fuere uncidiaque dictas Petrus Romaguera penes, canciavit et de illis presentis dare certorum dicto excelentissimo domino et yi & et pro lis. & obs bona & pros ing. & de quibus & que fuerunt acta & [...] anno et loco quibus supra, presentibus dicto et infrascripto notario et protestibus Antonio Tries, cultore, dicti castri et Antonio Server, labore dicti castri, ad hec vocatus &.

16

1702, desembre, 20. Castell d'Empordà

Àpoca de cinc lliures, deu sous, del mestre de cases Joan Dabau, en la qual descriu part de les obres de reparació del molí de Castell d'Empordà.

AHG, Castell d'Empordà, núm. 16, notari Antoni Bosch, 1699-1703, f. 180v-181v.

Apoca. Joannes Dabau, magister domorum [in] Castri de *Empurdà*, diocesis Gerundensis & Gratis & Confiteor et recognosco vobis illustri Antonio // Pera y de Tord, domicello Barchinone domiciliato, uti procuri admodum illustri et nobilis dompna Raphaela de Margarit de Santa Pau y de Biure, marchionissae de Aguilar, comitissa de Montagut, vidua relicta admodum illustri et nobilis dominae domni Joannes de Margarit de Biure, quondam, marchionis de Aguilar et comitis de Montagut, domini et baroni Castri de *Empurdà*, thenutaria et usufructuaria universalis hereditatis et bonorum omnium que fuerunt dicti quondam domini viri sui, absente, quod dedistis et solvistis mihi ad voluns numerando, realiter et de facto, per manus illustri Josephi de Caramany, domicelli in villa Episcopalis domiciliati, de pecuniis vestris proprijs ex una, quinque libras decem solidos. Et sun pro peretio *de la fusta per fer un rodet per lo molí del castell de Empurdà, propri de dia noble senyora, per vostra mercè a mi comprada, et ex alia* // respective partibus dedistis mihi quinque libras octo solidos y són per nou jornals de mon ofici *fets per paradar y desparadar los cayrats de la sala y cuyna de dit molí, y per fer un tros de paret en la bassa de aquell.* Ideo renunt. & excepts. & firmo apocham.

Testes Juliannus Massot, agricola de castri de Sant Sadorní, et Joannes Quintana, agricola de Castri de *Empurdà*.

Acum Episcopali, die xviii desembre anno a Nativitate Domini MDCCIII.

17

1702, desembre, 26. Castell d'Empordà

Capítols acordats amb Francesc Noguera per a les obres de reparació del molí de Castell d'Empordà.

AHG, Castell d'Empordà, núm. 16, notari Antoni Bosch, 1699-1703, f. 178-180.

En nom de Nostre Senyor Déu sia, Amen.

Capitulació de y sobre las cosas baix escritas per y entre lo il·lustre Ponç de Caramany, donzell en lo // lloch de Vilatenim, bisbat de Girona, domiciliat, procurador de la molt il·lustre y noble senyora dona Rafaela de Margarit de Cruilles y de Santa Pau, marquesa de Aguilar y comptessa de Montagut, viuda relictà del il·lustre y noble senyor don Joan de Margarit y de Biure, marquès de Aguilar y compte de Montagut, senyor y baró del Castell de Empúrdà y son terme, lo dia de son òbit en la vila de Perpinyà domiciliat, usufructuària, thenutària y hipotecària, per son dot, crèdits o altrament, de la universal here-tat y béns de dit quondam senyor son marit, de una part, y Francesc Noguera, moliner del Castell de Empurdà, de part altre, se[·s] tractat y ajustat lo següent:

E primerament, sabent y attenant que ab acte rebut en poder del notari avall scrit als sinch mars proppassat, lo il·lustre Antoni Pera y de Tord, com a altre dels procuradors de dita noble senyora marque-sa de Aguilar y comptessa de Montagut, aver // fet arrendament per lo temps de sinch anys, que comensaven a córrer lo dia primer del mes de juny proppassat en avant, per preu coranta quatre lliuras per any, el dit Francesc Noguera, moliner, com esta y altràs cosas, en dit acte de arrendament de veurer lo qual arrendament també fou fet ab un pacte de que dit Francesc Noguera durant dit arrendament agués de tenir conduta la bassa de dit molí, y dexas aquella en la forma se li entregaria, lo predit atés se ha ajustat y fet la entrega de dita bassa en lo modo següent:

Item, és pactat y concordat entre ditas parts que dit señor Ponç de Caramany, en dit nom, age de entregar, com ab thenor del present entrega a dit Noguera la dita bassa en la forma següent. Primo, lo rech de dit molí de dit Castell de Empurdà, propri de dita senyora marquesa de Aguilar, te de amplària dende dit molí fins al ort del Mas Otigau, sis palms y mig, y sinch palms y mig de fondo o alt; item, la // bassa de dit molí ahont te més ampla, junt al bramador, te sis canas y mitja de ampla y una cana de fondo de terra ferma, al esi endret de la primera pujant per la bassa amunt té tres canas y tres palms de amplària amb la fondària de una cana; y pujant bassa amunt, prop lo bramador de regadiu del ort, te una cana y tres palms de amplària y sis palms

de alsada o fondària; y de la regadora del orta en amunt te de fondària de la pedra de baix del estallador de dit regadiu y onse palms de ampla; y pujant de dit rech al endret del noguer de la orta te set palms de ampla y la matexa fondària fins al pou del Mas Palagrí.

Y lo dit Francesc Noguera, present, consent, y diu són veritat las preditas cosas y convé que acabat dit son arrendament, deixarà ditas bassa, rech y demás cosas en lo modo y forma que sobre esta dit, estan. Y per so n'e obliga tots sos // béns, axí mobles com immobles & llargament y ab jurament.

Testes Petrus Pujades, titellanus, et Silvester Font, scriptor dicta villa Episcopali.

Actum Episcopali die xxvi desembris MDCCIII.

18

1703, febrer, 1. Castell d'Empordà

Àpoca de Jaume Bordas, ferrer de la Bisbal, i memòria dels treballs de reparació del molí de Castell d'Empordà.

AHG, Castell d'Empordà, núm. 16, notari Antoni Bosch, 1699-1703, f. 185-187.

Apocha. Jacobus Bordas, ferri faber, villa Episcopalis, diocesis Gerundae, Gratis & Confiteor et recognosco vobis illustrissimi Anthonio Pera y de Tord, domicello, procuratori adm. Illustrisimi et nobile domina dompna Raphaela de Mar//garit Santa Pau y de Biura, marchionissa de Aguilar et comitissa de Montagut, vidua relictà admodus illustrisimi et nobilis domini dompni Joannes de Margarit y de Biura, quondam, marchionis de Aguilar, comitis de Montagut, domini et baroni Castri de Empurdà, et eius terminis, thenutaria et usufructuaria universalis hereditatis et bonorum omnium que fuerunt dicti domini viri sui absenti, quod per manus illustri Josephi de Caramany Margarit y Almar, domicelli in loco de Vilatenim domiciliati et de pecuniis vestris propriis de distis et solvistis mihi ad voluntari numerando realiter et de facto in Francisci Castallar, auctoritate regia notarii publici in dicta villa populati his vice & Et tertium in fiorum presentia terdecim libras barchinonensis, et sunt facat gratia & causis et rationibus contentis in memoriali thenoris // sequentis:

Memorial del que Jaume Bordas, farrer de la Bisbal, ha treballat per feyna per ell feta per lo molí del Castell de Empurdà, propri de dita noble senyora dona Rafela de Margarit y se deu a dit Bordas e lo següent:

Primo, per lo manach de la tanca de dit molí que antes se era adobada y no ha pogut tenir, 1 lliura, 16 sous.

Item, per vuyt claus per clavar los poms de dita tanca, 6 sous.
 Item, per fer lo llevador de tots dos caps, val, 18 sous.
 Item, per dicet lliuras de ferro, val, 2 lliura, 18 sous.
 Item, per dos clavillas de ferro per dit llavador, valen, 6 sous.
 Item, per lo sescla de ferro per lo rodet de dit molit de pes de
 sexanta sis lliuras, a rahó dos sous y sis lliuras, val, 8 lliura, 5 sous.
 Ideo renuntiando exceptioni // sig. apocham.
 Testes Anthonius Molinas, ligni faber, et Vincentius Madre, de
 familia dicti illustris Jospehi de Caramany.
 Actum Episcopali, die 1 februarii MDCCIII.

19

1719, juny, 25. Castell d'Empordà

Arrendament del vintè de Castell d'Empordà.

AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 17, notari Francesc Castellar, 1709-1728, f. 296-297v.

Joannes Trias, agricola, et Antonius Nolla, molinerius, castri de *Empurdà*, diocesis Gerundensis, presenti et currenti anno juratis universitatis hominum et singularium personares dicti Castro dicti nomine, Gratis & ad tempus unius anni et unius collectae qui et quae respective currere incepit die prima currentis mensis junii in antea, arrendo vobis Montserrat Figueras, loci de *Sant Sadorní* et Jacobo Negrell y Hereu, villae de *Cruyllles*, amb obus agricolis et presentibus et inferius acceptantibus et vestris vigessimum, sive vigessimam, mensurarum omnium granorum et aliorum rerum colliges, in dicto termino de *Empurdà* per spatium dicti anni latius especificats in inferius incerenda tabba in encantu publico plus dantibus et offerendibus mediante taba in de exordita et vobis, per curritorem publicum infrascriptum tradita et liberata quae quidem taba est thenoris sequentis = *Totom que vulla arrendar per temps de un any y una cullita que comensà a córrer lo dia primer juny proppassat y finirà lo die últim maig mil set-cents vint, lo vintè o vintena mesura de tots los grans que en dit any se culliran en lo terme del Castell de Empurdà, ço és: forment, mestall, sègol, ordi, sivada, mill, espelta y demás del què se acostuma pagar delme. E digaÿ qui dir ÿ voldrà que al mes donant se lliurarà, y los honorables jurats de dit Castell de Empurdà n'e faran acte de arrendament y n'e esteran de evicció exceptat de pedra y neula dels béns de la universitat de dit lloch, ab los pactes següents: //*

Primerament, sàpia lo qui arrendarà que exhigirà dit vintè de forment, mestall, sègol, ordi, sivada, mill, espelta, faves, llubins y també de cànem,

en manada y no de gra de cànem, y de rahïms en esta forma, ço és, de vint-y-una mesura, una mesura per lo arrendetari, restant las vint francas per aquell que que [sic] ha de pagar antes, que no va comprès lo bestiar, ni llana, y que no deurà dit vintè contra lo delme, primícia ni tasca.

Item, sàpia lo qui arrenderà que exhigirà dit vintè dels habitants de dit lloch de Empurdà, y tant de las terras que són situadas dins lo terme que dits habitants tenen y posseheixen, com també de las que tenen y poceheixen en fora de dit terme, entenent parlar de las que ells, dits habitants, amenan y cultivan, ab la sircunstància que en cas sian obligats en haver de pagar imposició en lo terme ahont són sitas, en tal cas no degan pagar en dit Castell de Empurdà. Per ço que no seria just pagar dos vegadas imposició.

Item, sàpia lo qui arrendarà que exhigirà vintè de las terras que se trobaran situadas dins lo terme del lloch de Empurdà que són pròpies dels senyors militars, y axí mateix, dels fruyts a dits senyors tocants. Per ço que dits senyors voluntàriament volen pagar aquell, ab la sircunstància que dits honorables jurats de dit Castell de Empurdà prometran a dis senyors jamay servir-se de dit voluntari consentiment per exemplar qualsevol causa o rahó que fos.

Item, sàpia lo qui arrendarà que si sobre lo pagar se troba alguna differència, dits honorables jurats n'e volen ser coneixedors, y se haurà de estar-al que dits jurats diran ser de justícia.

Item, sàpia lo qui arrendarà que dits habitants de dit Castell y terme no poran posar los grans dins de llurs casas que primer no avisen per veurer partir al arrendatari, y que si algun de dits habitants partia sens avisar-lo, caurà en pena de tres lliuras, aplicadoras una part a la obra de la iglésia de dit Castell, altra part al acusador, encara q. sie lo mateix arrendatari, y la restant part als oficials executors.

Item, sàpia lo qui arrendarà que tindrà obligació de assenyalar una casa en dit Castell, ahont pugan dits particulars habitants avisar per partir, y si acas quant serà avisat dit arrendatari, no assisteix, o persona per ell, pugan dits habitants partir, existent lo delme y la primícia.

Item, sàpia lo qui arrendarà que dits honorables jurats entenen estar de evicció al dit arrendatari en cas de guerra // son fins lo die primer de juliol propvinent, dins lo qual termini solament serà liciat a dit arrendatari renunciar.

Item, sàpia dit arrendatari que per assisenar lo present arrendament sols se dóna dos dies de temps, passats los quals, no se podrà assisenar ni admetrer altre acte.

Item, sàpia dit arrendatari que haurà de donar idòneas a coneguda de dits honorables jurats, y que lo preu hi prometrà haurà de pagar ab moneda de plata corrent, ab tres iguals pagas: la primera die primer juliol, la segona per lo die de Nadal, y la última per lo últim die de

Carnastoltas, tot propvinent, aportadas a la casa de dits jurats de dit Castell, francas de totas emparas y altres impediments. La segona paga que esta se delega a pagar al reverent Isidro Pinyana, prevere y rector de dit lloch, per las obligacions que dit lloch te a la parroquial iglésia; d-el cobrarà dit arrendatari recibo.

Item, sàpia lo qui arrendarà que ultra de dit preu, haurà de donar als obrers de la Iglésia de dit Castell, un parell de atxas de sera blanca juntas, de pes vuyt lliuras, y al notari sos justos salaris, y al corredor ses corredories. E digay & Franciscus Castellar, notarius”.

Hoc facimus pro ut medius & Pretio vst. centum sexaginta septem librarum decem solidorum barchinonensis, francorum soluendarum modo et forma in dicta tabba expressis. Ideo renunts. Except & Et si plus & Totum & Donamus & Renunts. legi deceptis & Constituens & Cedendo jura & quibus juribus & Nos enim & Promittimus facere, habere et teneri de evictione & Et pro his & obligamus bona redditus et jura dicta universitatis tantum nostra caudem bona minime obligamus nec obligare intendimus. Et sic promittimus juramus & Et nos, dicti Montserratus Frigola et Jacobus Negrell y Hereu, arrendatarii predicti, presentes, humor. arrendamentum acceptamus. Et gratis convenimus et promittimus pretium predictum modo predicto solvere et pacta predicta in quantum at nos attinent attendere seruire et complere sub scriptura et pena tertii & post tamen requisitionem en dictorum salario procuratoris dictus presentem Castro de *Empurdà* // decem extra vero candem viginti, respective solidorum barchinonensis pro die & Ultra sumptus & De quibus & Credatur & Et pro his & Obligamus & omnia et singula bono et jura nostra et nostrorum et vestrius & que numerum in solidum mobilia & Renunts. teneris et juribus dividens et cedens actorum & novarum Constitutionum & Et Consuetudini Barchinonae & nec non gratiis & privilegiis & prescriptioni & Cessionis bonorum & foro & ff. Submits. & Cum facultate variandi & Ceterum constituimus procuratores fiat ut in aliis us que promittimus juramus &.

Testes Raymundis Molinas, sartore, et Josephus Pius Castellar, studens, dictae villae Episcopalis.

Actum Episcopali die xxvi junii MDCCXVIII

20

1720, maig, 18

Declaracions sobre la incapacitat fiscal dels castellempordanesos i sobre la tala indiscriminada d'arbres fruiters del terme.

AHG, Castell d'Empordà, núm. 17, notari Francesc Castellar, 1709-1728, f. 308-308v.

“Atestatio.

En el nombre de Dios, sea, Amen.

Sepan quantos esta carta de certificación vieren y leýeren, cómo nosotros Isidro Pinyana, presbítero curado y rector de la Iglésia parroquial del lugar del Castillo de Empurdán, obispado de Gerona, y Monserrado Guillem y Romaguera de Dalt, bayle de dicho lugar, mediante juramento que tenemos prestado en poder de Francisco Castellar, notario real y público en la villa de la Bisbal, de dicho obispado, poblado, infrascrito, atestamos, lo siguiente:

Como conocemos muy bien de trato y conversación a todos los moradores y cabessas de casa de dicho lugar de Ampurdán, que son veinte y seis, esto es, onse labradores y quinse trabajadores; los quales ha mucho tiempo que malbaratan sus bienes y caudales de los pocos que tienen para mercar trigo para sustentar ellos y su familia y no pueden pagar su contingente a su magestad (Dios lo guarde), del donativo, sinó muy poca cosa. Y de dichos quinse trabajadores, los treze viven de la limosna que piden por amor de Dios, a unas partes y otras, y aún padecen en muchas ocasiones ambre, a respeto de hallarse a unas partes multitud de pobres miserables, y hallan poca limosna, y los restantes dos trabaxadores o jornaleros no piden limosna, viven con grandíssima miseria y travaxo, y no es posible a dichos quinze trabaxadores o jornaleros pagar lo contingente de dicho donativo, ni casi un dinero, por las razones sobre expressadas. Y esta es la verdad por el juramento que tenemos prestado. Y por que persona alguna duda sobre lo sussodicho, Antonio Nolla, regidor de dicho lugar, ha requerido al notario y scrivano baxo scrito hisiesse el presente instrumento y escritura pública, que fue echo en la villa de la Bisbal, de dicho obispado, a los tres dias del mes de abril de mil setecientos y veinte, siendo presentes por testigos Jayme Roig, traginero, y Jacinto García, estisorero de // dichas villa de la Bisbal, a dichas cosas llamados &”.

1720, abril, 4

AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 17, notari Francesc Castellar, 1709-1728, f. 308v-309.

“Atestatio

En nombre de Dios, sea, Amen.

Sepan cuantos esta carta de certificación vieres y leýeren, como yo Antonio Nolla, regidor del Castillo de Ampurdán, obispado de Gerona, siendo justo y a la razón muy conforme dar testigo a la verdad. Por ende, mediante el juramento que tengo prestado en mano y poder de Francisco Castellar, notario real y público de la villa de la Bisbal, de dicho obispado, poblado, abaxo scrito, atestigo y ago relación de lo siguiente:

Como soy bien práctico y noticioso del término muy reducido de dicho lugar y Castillo de Ampurdán, y sé bien, y he bien visto, que den del mes de noviembre del año mil setecientos dies y seys y asta el dia presente, de orden de los ministros de su magestad (Dios lo guarde), han cortado he dicho termino del lugar del Castillo de Ampurdán, dos cientos nueve árboles grandes, esto es, ciento setenta ocho robles, ocho nogales, diez olmos, seis árboles polls, y sinco alzinaz, los quales daban muy buen fruto, cada uno por su distinción, a sus amos, por ser la mayor calidad de árboles que en dicho término se hallasen, y se experimenta en dicho término la falta de sus frutos, y esta es la verdad, por el juramento que tengo prestado, y por que nadie sobre lo arriba dicho dude, a pedimiento de dicho regidor se ha despachado el presente instrumento, por mi dicho notario abaxo scrito, que fue echo en dicha villa de la Bisbal, a los quatro dias del mes de abril de mil setecientos y veinte, siendo presentes por testigos Jayme Bordas, errero, y Francisco Castellar, menor, scriviente de dicha villa de la Bisbal, a dichas cosas llamados”.

21

1721, maig, 18. Castell d'Empordà

Extractes del cadastre de peces de terra pertanyents al delmari de Castell d'Empordà.

AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 17, notari Francesc Castellar, 1709-1728, f. 322-323.

Dea decima octava may millonesimo septingentesimo primo, ego Franciscus Castellar, auctoritate regia notarius publicus in villa de la Bisbal, diocesis Gerundensis populatus, instatus et debite requisitus per Antonium Saÿs, regitorem Castri de *Empurdà* dicta diocesis extrari sumpsi et fideliter exemplaria quodam codice papyreo comunis forma vocato in ejus primo foleo: “*Codern del Catastro de las terras y proprietats del terme del Castell de Empurdà*”, per dictum regitorem mihi communicato in quo sunt continuatae petiae terrae et proprietates sitae in termino et decimario dicti Castri de *Empurdà*, diversos item // diversaris petiarum terrae quiu unus post alterum sequitur.

1

Et primo, a foleo vigesimo tertio et vigesimo quarto: Et primo, *altre pessa de terra dita la Quinta devant casa, de pertinençias del mas Clarà, propri del senyor Anton Ros, de la Bisbal, contiguo a dit mas Clarà. Posseïda per dit Ros. Dista del poble un quart. Concisteix en tres vessanas de terra de sembradura, ço és, dos vessanas de la segona calitat, dóna de fruyt dos quarteras y mitja, y quatre cops per una, y dos quarteras per vessana; y una vessana de la tercera calitat, que dóna de fruït quan*

se sembra una quartera y mitja. S-i cull mastall, se cultiva un any per altre. Confronta a llevant, a mitg die y a tremontana ab dit Ros, a ponent ab Joan Bruguera, de la Bisbal.

2

Altre pessa de terra dia lo Camp de la Font, de pertinèncias de dit mas Clarà, dista del poble un quart. Posseïda per dit Ros. Concisteix en sinch vessanas de terra de sembradura. S-i cull blat y mastall, s-i cultiva un any per altre. Confronta a llavant ab camí públich de la Bisbal, a mig dia y a ponent ab dit Ros, y a tremontana ab dit Bruguera, de dita vila. Dóna de fruïts dos corteras y mitja y quatre cops per una, y dos corteras per vessana les dita terra de la segona calitat, de dit terme. En dita terra, un any per altre, s-i cull dos corteras llagums.

3

Altre pessa de terra dita la Quinta, de pertinèncias de dit mas Clarà, contigua a la mateixa casa. Dista del poble un quart. Posseïda per dit Ros. Concisteix en quaranta vessanas de terra de sembradura, ço és, que sis vessanas de sembradura [esmenat] de primera calitat, dóna de fruït quatre quarteras per una, y tres quarteras per vessana; dotse vessanas de la segona calitat que dóna de fruït dos quarteras y mitja y quatre cops per una, y dos corteras per una vessana; y vint-i-quatre vessanas de la tercera calitat que dóna de fruït dos corteras per una y una cortera y mitja per vessana. S-i cull blat y mastall, y se cultiva un any per altra. Confronta a llavant ab camí públich, a mitg dia ab lo mateix Ros, a ponent ab lo riu Daró, y a tramontana ab don Anton Sala. En dita terra, un any per altre s-i cull quatre robas cànem.

4

A foleo vigesimo sexto dicti codicis: altre pessa de terra posseïda per lo D. Francisco Vilossa, de la Bisbal. Dista del poble mitg quart. Concisteix en dos vessanas, ço és, una de vinya, s-i cull mitja bota de vi; y una vessana de terra de sembradura, s-i cull mastall. Se cultiva un // any per altre. Dóna de fruït quan se sembra, una cortera y mitja. Confronta a llavant ab Miquel Lloberas, a mitg dia ab Joan Bruguera, a ponent ab lo camp del Benefici de Sant Jaume, y a tramontana ab Felip Salva, tots de la Bisbal. És terra de la tercera calitat del terme.

5

A foleo trigessimio, dicti codicis: Altre pessa de terra posseïda per dona Isabel Guitart, de la Bisbal, dista del poble mitg quart. Concisteix en dos vessanas y mitja de terra de sembradura. S-i cull mastall. Se cultiva un any per altre. Confronta a llavant ab Camí real, a mitg dia ab lo senyor Anton Ros, a ponent ab Stafania Motas, y a tremontana ab lo Dr. Benet Cos, de la Bisbal. Dóna de fruït dos corteras y mitja y quatre cops per una, y dos corteras per vessana. És terra de la segona calitat de dit terme.

6

A foleo trigesimo primo, dicti codicis: *Altre pessa de terra de pertinència del mas Pou, de la Bisbal, pocehida per lo Dr. Benet Cos, capellà major de la Bisbal. Dista del poble mitg quart. Concisteix en dos vessanas de terra de sembradura. S-i cull mastall. Se cultiva un any per altre. Confronta a llavant ab Camí real, a mitg dia ab dona Isabel Guitart, a ponent ab lo Dr. Pau, y a tramontana, ab Joan Bruguera, tots de la Bisbal. Dóna de fruït dos quarteras y mitja y quatre cops, per una, y dos quarteras per vessana. És dita terra de la segona calitat del terme.*

7

Altre pessa de terra de pertinències de dit mas Pou, possehida per dit Dr. Benet Cos. Dista del lloch, mitg quart. Concisteix en dos vessanas y mitja de terra de... S-i cull mastall. Se cultiva un any per altre. Confronta a llavant, a mitg dia y ponent, ab lo senyor Antoni Ros, de la Bisbal, y a tremontana ab Estafania Motas, de dita vila. Dóna de fruït dos quarteras y mitja y quatre cops, per una y dos corteras per vessana. És dita, de la segona calitat del terme. En dita terra s-i cull, un any per altre, mitja cortera de faves.

8

Ab eodem foleo vigesimo primo, ejusdem codicis: altre pessa de terra possehida per lo Dr. Pau Peguillem, domer de la isglésia de la Bisbal. Diste del lloch mitg quart. Concisteix en vuyt vessanas, ço és, en dos vessanas de terra de sembradura, s-i cull blat, se cultiva un any per altre, dóna de fruït, quan se sembra, dos quarteras per una, y una quartera y mitja per vessana, és de la tercera calitat del terme; dos vessanas de herm, dóna de útil dos diners per vessana; quatre vessanas de vinya, dos de segona calitat y dos de la tercera, s-i cullen dos càrregas y mitja de vi cada any. Confronta a llavant ab Joan Bruguera, a mitg dia ab Estafania Motas, a ponent // ab lo senyor Anton Solà, de Barcelona, y a tremontana ab dona Maria Gros, de la Bisbal.

9

A foleo trigesimo segundo, dicti codicis: Altre pessa de terra, possehida per lo senyor Rafel Pujol, de la Bisbal. Dista del lloch mitg quart. Concisteix en deu vessanas de sembradura, ço és, sis de la primera calitat, que dóna de fruït quatre corteras per una, y sis corteras per vessana; y quatre vessanas de segona calitat, que dóna de fruït dos corteras y mitja, y quatre cops per una, y dos corteras per vessana. S-i cull mastall. Se cultiva un any per altre. Confronta a llavant y a mitg dia. Ab lo senyor Anton Ros, de la Bisbal, a ponent ab lo riu Daró, y a tramontana ab lo senyor Anton Solà. En dia pessa de terra, un any per altre, s-i cull una roba de cànem, una quartera de favas y un cortà de llagums.

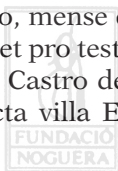
10

A foleo trigessimio primo, dicti codicis: *altre pessa de terra pròpria del Benefici de Sant Jaume, en la isglésia de la Bisbal fundat. Dista del [esmenat: lloch] poble mitg quart. Concisteix en dos vessanas y mitja de terra de sembradura. S-i cull mastall. S-i cultiva un any per altre. Confronta a llavant ab Francisco Vilossa, a mitg dia ab Joan Bruguera, a tramontana ab Felip Salva, tots de la Bisbal, y a ponent ab camí públich. Dóna de fruït dos corteras per una, y una cortera y mitja per vessana. Dita terra és de la tercera calitat de dit terme.*

11

Et a foleo primo dicti codicis: *una terra de pessa campa dita Lo Camp de las Salvas. Dista del poble mitg quart, y de la casa del amo dos-cents passos. Possehida per don Anton Comas y Torró. Concisteix en vuit vessanas de terra de sembradura, de las quals ni ha tres vessanas de primera calitat, que dóna de fruït quan se sembra quatre corteras per una y tres corteras per vessana; tres de primera calitat que dóna de fruït dos corteras, tres cortans y quatre cops per una, y dos corteras per vessana; y dos vessanas de tercera calitat, que dóna de fruït dos corteras per una cortera y mitja per vessana. S-i cull blat y mastall. Se cultiva un any per altre. Confronta a sol ixent ab lo bosch de la matexa casa, a mitg dia ab terras del mas Clarà, y part ab terra del senyor Pujol y ab lo riu de Daró, y a tramontana, part ab dit mas Clarà y part ab terras de-n Casanovas, de la Bisbal. En dita terra s-i cull, un any per altre, tres robas cànem y dos cortans llagums.*

Quibus siquidem partitis sive items sicut predictis abstractis fuerunt cum eodem originali veridice cor // rectae et comprobatae concordēs q. inventa ad dictam instantiam. De quibus quae fuerunt acta & in villa Episcopalis dicta diocesis, anno, mense et dia quibus supra presentibus me dicto et infrascrito notario, et pro testibus magnifico Joachimo Vidal, cive honorato Barchinonae, in Castro de Empurdà populato, et Joanne Bruguera, agricola termini dicta villa Episcopali, ad hoc vocatis &.

22

1723, juny, 20. Castell d'Empordà

Declaració sobre el delme de l'anyell de Viladamat.

AHG, Castell d'Empordà, núm. 17, notari Francesc Castellar, 1709-1728, f. 373v-374v.

Attestatio.

In Dei nomine. Amen. Noveri universi quod nos Josephus Avellana, presbiterum et dommedarius ecclesiae parroquialium Castri Sancti

Felicis de la Garriga et loci de Vilademat, diocesis Gerundae, et Didacus // Ferrer, agricola in Castro Felicis de la Garriga habitator. Quoniam justum et raoni consonum et veritati testimonium per hibere, id circo thenore presentis medio juramento per me dictum Josephum Avella, presbiterum ad dommedarius Deum et ejus Sancta quatuor Evangelios more sacerdotali vigori literarium compulsoriarum a curia ecclesiastica Gerundae aemanatur. Manibus meis corporaliter facta, et per me, dictum Didacum Ferrer etiam medio juramento ad dominum Deum et ejus Sancta quatuor Evangelia meis manibus corporaliter facta, prestiti respective dictis juramentis in manu et posse Francisci Castellar, scriptoris domestici, substitutihis vice et mei notario infrascripti, insinuamus, notificamus fidem q. facimus at que attestamur universis et singulis hoc presents publicum instrumentum virsuris lecturis pariterque et audituris sequentia, videlicet:

De cóm havem vist y ben llegit un llibre a quart full cubert de pregami ab botó y бага instalat en lo primer full: "Llibre de Canelars". Escrit de mà y lletra del reverent Antoni Vilar, quondam, prevere sacristà de la iglésia del lloch de Vilademat, lo qual coneguerem be fins que morí. Com y també havem conegut y conexem be la sua lletra. Y entre altres notas en dit llibre continuadas, hi ha escrit y continuat, lo següent any mil setcents y tretse: "He tingut de ma part, de primícia, forment pagat llavanya quinse quarteras, tres quartans mestall, pagat llavanya, sinch quarteras, tres quartans, deu picots; favas pagat llavanya, una quartera, onse picots; civada, ordi y espelta, pagat llavanya, quatre quarteras; arros dotse quarteras corrents bladeras; rahims pagat llavanya, sis càregas y un quintal. Mil set cents catorse, prima hu mars, he tingut de ma part de primícia dels anyells un anyell y ab diner dels peus, tretse sous y tres diners; // dit any, he tingut de llana deu lliuras, y ab diner dotse sous y deu; forment he tingut dos quarteras, dos cortans y tres picots; mestall, set quarteras, dos cortans y sis picots; favas, una quartera y sis picots; sivada, ordi y espelta, una quartera; mill, un cortà y sis picots; vi, catorse bótas; arros, dos quarteras y mitja. Los sobredits partits són encamarats. Mil setcents y quinse. Vint abril mil setcents y setse, he tingut de ma part de primícia en Vilademat y Sant Feliu: dos anyells, y ab diners, dos sous y quatre. Lo any mil setcents y setse he tingut de ma part de primícia: sivada, sis quarteras y mitja; favas, tres picots; forment, tretse quarteras; mastall, sinch quarteras, un cortà y sis picots; vi, onse bótas. Del sobredit pagat llavanya. Lo any mil setcents disset. Vint y set mars de mil setcents disset, he tingut en Sant Feliu y Vilademat, de ma part, de primícia, un anyell, y ab diner, quatre sous; forment, sis quarteras; mastall, ... quarteras y un cortà; favas, una quartera; ordi, una quartera; sivada, dos quarteras y mitja; tot pagat llavanya. I així bé, attestam que quan jo, dit domer de Sant Feliu de la Garriga, tiro de ma part de la

primícia, un; tira lo senyor de dit castell, quatre. Y exa és la veritat, per lo jurament que n'e tenim prestat".

Et ne aliquem scoperhiis, dubitare continuat presentes nostras certioratritias litteras sive hoc presents publicus instrumentum ad instantiam reverendi Jacobi Massaguer, presbiteri procuratoris egregi et nobilis don Joannis de Margarit de Cruïlles de Santa Pau, marchionis de Aguilar, in villa de Perpinia, diocesis Elnensis domiciliat. Expediri jussimus. Datts. Et actum in dicto castro Sancti Felicis de la Garriga. Dia vigessima junii millessimo septingentessimo vigesimo tertio, presentibus dicto scriptore ut supra interessente, et pro testibus Antonio Farro, agricola loci de *Palau Borrell*, et Michaelae Lluís, paratorem, loci de *Crespià*, ad haec vocatus.

23

1751, abans de juliol. Barcelona

Taba o plec de condicions per a l'arrendament de les baronies de Biure a la Conca de Barberà.

AHCB, Patrimonial, sèrie III, lligall 20-A.

"Encantau y al més donant en lo encant públich arrendau per temps de quatre anys y quatre cullitas, que comensarán a córrer lo dia primer de juliol del any 1751 y finirán a 30 de juny del any 1755, todas las carnalias [carlanies], dècimas, censos, quístias y heretat, junts ab todas sas terras, honors y pocessions, drets y pertinèncias, de aquellas que lo noble senyor don Domingo de Biure y de Margarit, en la vila de Perpinyà domiciliat, té y posseheix en los llochs y termens de Vallespinosa, Vallbert, Pontils y Santa Perpètua, cerca la Conca de Barberà, en lo arquebisbat de Tarragona, així y de la mateixa manera que fins vuy ha tingut, cullit y percebit, y només retenint-se dit senyor don Domingo las jurisdiccions de dits llochs y termens ab lo exercici de aquellas. Lo qual arrendament farà ab los pactes següents:

1 Primo, sàpia lo arrendatari que a més del preu oferirà donar per rahó del present arrendament en cada un de dits quatre anys, tindrà obligació de pagar al obtentor de la Capellania fundada en la església parroquial de dit lloch de Vallespinosa [esmenat "deu", i a sobre:] dotse quarteras [y mitja] de forment del millor se [* col·lectarà dels delmes, o se] cullirà en la heretat del mateix lloch..*

2 Item, sàpia dit arrendatari que a més del preu oferirà, haurà de pagar quiscun any, durant lo present arrendament, 2 lliures anuals al reverent rector de Vallespinosa, per las absoltas deu fer per las ànimas dels predecessors pocessors del mateix lloch de Vallespinosa, tenint obligació

a la fi del present arrendament aportar recibos de haver-las satisfetas, comensant a pagar-las en lo any 1751.

3 Item, sàpia dit arrendatari que tindrà obligació de deixar // als vassalls lo blat compendrà necessari per poder sembrar, y en cas de queixar-se los vassalls, sia a disposició del senyor asseñalar lo que los deurà deixar.

4 Item, sàpia dit arrendatari que tindrà obligació de pagar tot lo Reial Catastro contingent a pagar per rahó de las cosas en lo present arrendament compresas, y així mateix, lo augment en cas se imposàs, debent quiscun any de aportar los recibos justificatius de sa solució.

5 Item, sàpia dit arrendatari que durant lo present arrendament tindrà obligació de donar y aportar annualment per lo dia de Nadal al procurador de dit señor de Biure y de Margarit, quatre parelles de capons bons, grassos, y rebedors, comensant per lo Nadal de 1751.

6 Item, sàpia dit arrendatari que tindrà obligació, quiscun any durant lo present arrendament, de gastar y emplear 5 lliures per remiendos de la casa y corrals de dits llochs de Vallespinosa, tenint obligació a la fi del present arrendament de fer constar de sa conversió ab àpochas, y en cas de no necessitar-se de remiendos, pendent lo present arrendament deurà entregar a la fi de aquell lo import de dits remiendos, que són 20 lliures, o la quantitat haurà deixat de emplear. Ben entés que lo que gastarà de més de dites 5 lliures annuals per remiendos se li bonificarà a la última paga del present arrendament, tenint obligació de fer-ho constar ab àpochas, ab lloch y cessió firmada per mestres de cases y fuster, y no de altra manera, las que deurà entregar, sens pagar-li dit senyor de Biure son salari.

7 Item, sàpia dit arrendatari que en cas de espatllar-se las portas de dits corrals per culpa dels pastors (lo que succeheix a menut) tindrà obligació, a sos gastos, de tornar//las a fer novas en la conformitat las trobarà.

8 Item, sapia dit arrendatari que los censos, quístias y demás rèddits que deixarà de cobrar dels expressats en lo llevador [que] se li entregará, no se li abonarán per dit senyor de Biure y de Margarit, menos que de ells n'e hage fet petició judicial, debent entregar lo trasllat de la demanda verbal, tot lo que-s deurà fer a sos proprius gastos, y a la fi del arrendament retornar lo llevador se li haurà entregat ab la nota individual dels censos, quístias y demás rèddits haurà deixat de cobrar, firmada de sa pròpia mà. Com y també que en cas que dins lo termini de sis mesos finit lo present arrendament no les hage cobrats, degan aquells quedar a favor de dit senyor de Biure y de Margarit y dels seus.

9 Item, sàpia dit arrendatari que durant lo present arrendament tindrà obligació de tractar y menar la casa y terras y tot lo dependent

y emergent de las cosas sobre expressadas, a ús y costum de bon conductor, y a la fi del arrendament no deixar cosa alguna per sa culpa deteriorada, altrament quedarà obligat a refer lo dany ocasionarà. Y, així mateix, encarregar-se de molts ferros y trastes se troban en la casa de la sobredita heretat, y a la fi del arrendament deixar-ho de la mateixa conformitat ho haurà trobat, tenint obligació al entrar de firmar-ne un paper del què trobarà.

10 Item, sàpia dit arrendatari que no podrà vendre ni extraure las pallas de dita heretat, sino consumir-las en ella y en lo últim any del present arrendament deixar-las en dita heretat per lo nou arrendatari.

//

11 Item, sàpia que no podrà fer xarmada alguna en lo boscos dels senyor sens sa expressa llicència, ni debastar ni tallar arbre algun. Sí sols traurer-ne la llenya per lo consum dels masovers, y la brossa per fer los formiguers necessaris. Com y també tenir tot cuydado que en los sobredits boscos tant los del poble, com los forasters, no hi fassen llenyas, y en cas de trobar-ne alguns dega avisar-ne al batlle per-a que fasse pagar la pena.

12 Item, sàpia que lo arrendatari que acabarà, per ajuda de cost lo dia de Nostra Senyora de agost de 1752 li entregará 35 quarteras de blat del mateix que cullirà en las terras de la referida heretat de Vallespinosa [* de la qual heretat comensa lo arrendament un any després dels delmes], tenint igualment obligació de retornar-las en semblant dia de l'any acabarà lo present arrendament.

13 Item, sàpia dit arrendatari que tindrà obligació, quant dit senyor de Biure y de Margarit o son procurador vagen en Vallespinosa, de deixar-los libres los quartos de la casa de dita heretat per sa habitació y subministrar-los los [* grans y] palla necessitaran per sas cavalcaduras.

14 Item, sàpia dit arrendatari que immediatament de finit lo present arrendament, degan quiscuna de las parts anomenar un expert que regonega en lo que se haurà faltat en los pactes del present arrendament, y en cas de declarar haver lo arrendatari faltat en una o altre cosa, tinga obligació en continent de esmenar lo dany declararan. Y en cas que los dos experts no poguessen avenir-se, tingan estos facultat per ele//gir un tercer y los dos degan estar a lo que per aquell serà declarat.

15 Item, sàpia dit arrendatari que dit senyor de Biure y de Margarit no li estarà de evicció alguna per rahó de pedra, neuca, seca, intemperie de ayre o per altre qualsevol cas fortuït o infortuït, cogitat o incogitat. Sí, emperò, en lo cas de contagi o guerra (lo que Déu no vulla) de modo que lo exèrcit enemich mallogràs part dels fruits, que en est cas se li farà remissió y esmena, haguda rahó del dany se haurà donat, estimant-se dit dany per medi de dos experts, un per part elegidor, y en cas de discòrdia,

per un tercer, també nomenador per las mateixas parts, a ninguna de ellas suspecte.

16 Item, sàpia lo arrendatari que lo preu oferirà donar per rahó del present arrendament, lo tindrà de pagar a dit senyor de Biure y de Margarit o a son procurador en esta ciutat de Barcelona, ab monedas de or o plata, ab dos iguals pagas quiscun any, comensant [a] fer la primera lo dia de Nadal fi de 1751, y la segona lo dia de Sant Joan de juny de 1752, y aixís los demés anys durant dit arrendament, per seguretat del qual haurà de donar bonas e idòneas fermansas, a coneguda de dit senyor de Biure y de Margarit, o de son procurador.

17 Item, y finalment, sàpia dit arrendatari que a més del preu oferirà, haurà de pagar a Fèlix Campllonch, notari de Barcelona, en poder del qual se haurà de firmar lo acte de dit arrendament, 10 lliures, per lo salari del acte de aquell, y així mateix, lo import del paper sellat del original. Y al corredor // encantarà la present tabba 5 lliures per lo treball de encantar lo present arrendament luego de ser-li firmat lo acte.

Per ço, diga-y qui dir hi voldrà que de més donant se lliurará”.

24

1755, gener, 17. Barcelona

Contracte d'arrendament de Preixens.

AHCB, Patrimonial, sèrie III, lligall 20-A.

“Pactes del arrendament de Perexens / En poder de Fèlix Camplloch, notari públic de número de Barcelona, als 17 janer 1755. Lo doctor Josep Roca y Mas, notari reial y causídic, ciutadà de Barcelona, com a procurador general del señor don Domingo de Biure y de Margarit. Per temps, és a saber, de quatre anys y quatre cullitas, que comensarán a córrer al primer de juny del corrent any 1755 y finiran lo dia últim de maig de 1759; arrenda a Josep Iglésias, pagès del lloch de Sant Martí Sasgayolas, bisbat de Vich, tot aquell castell, dècimas, heretat, molí y herbas que dit señor don Domingo té y posseheix en lo lloch de Perexens, archiprestat de Ager, junt ab lo onse de tots fruÿts, undècima part de las molturas que-s fan en lo molí que lo real monastir de Montserrat poseheix, forn de puja y demés drets que dit señor don Domingo té y posseheix en lo terme y parròquia de Artesa, y axí mateix la dècima y altre qualsevol prestació de fruÿts que així mateix percebeix en la torre dita de Biure, situada en los termens de Sarós y Aytona. Todas las quals cosas dit señor don Domingo reb y cull així y de la mateixa manera que fins vuy ha tingut, percebit y cullit, y no més retenint-se, per dit señor són principal, las jurisdiccions té en dits llochs y termens, ús y exercici de aquellas. Lo qual arrendament féu per preu per tot lo dit temps de 7.600 lliures, a raó de 1.900 lliu-

res per any, pagadoras ab moneda de plata o or, dins la present ciutat // de Barcelona, tots anys ab dos iguals pagas, a saber, és la mitat lo dia de Nadal, y la altra mitat lo dia de Sant Joan de juny, comensant per la primera paga lo dia de Nadal fi del corrent any 1755, y la segona lo dia de Sant Joan de juny de 1756, y aixís en los demés anys en semblants terminis. Y per major seguretat de dit arrendament lo referit arrendatari ne donà per fermansas a Jaume Çatorre, pagès de Calaf, y Ramon Iglésias, parayre de Sant Martí Sasgayolas, son germà. Y féu dit Roca lo sobre dit arrendament ab los pactes següents:

1 Primo, que dit arrendatari tinga obligació de tractar tot lo dependent y emergent de las sobre expressadas cosas a ús y costum de bon [esmenat «pagès»] conductor, y a la fi del present arrendament no deixar per sa culpa cosa alguna deteriorada, altrament quedarà obligat a refer lo dany ocasionarà.

2 Item, ab pacte que per remiendos de las teuladas del castell, de las casas del molí del onse de Artesa, forn y dels corrals del poble de Perexens, tinga obligació dit arrendatari de gastar annualment sis lliures, lo que deurà fer constar ab àpocas a la fi del present arrendament, y en cas que no hi hagués remiendos que fer pendent los quatre anys del present arrendament, tinga obligació de entregar lo import de dits quatre anys, que són 24 lliures, o la quantitat haurà deixat de emplear // per dits remiendos, a dit señor de Biure y Margarit, o a son procurador, y tot lo que haurà gastat de més lo arrendatari, de ditas sis lliuras annuals pertanyents a remiendos, promet dit señor de Biure, a la última paga de dit arrendament, bonificar-ho al arrendatari mentras pòrtia àpoca ab lloch y cessió firmada per mestre de casas y fuster, y no altrament, debent lo arrendatari pagar lo salari de las àpocas y entregar-las a dit señor de Biure sens haver de pagar cosa.

3 Item, que dit arrendatari en cas de espatllar-se las portas dels tres corrals y de las pletas o casetas del terme de Perexens per culpa dels pastors (lo que succeheix a menut), tinga obligació, a sos gastos, de tornar-las a fer novas de la mateixa conformitat vuy se troban.

4 Item, que dit arrendatari, en un dels quatre anys del present arrendament, dega forsosament y sens poder-ho deixar, de fer delmar en garva, baix pena de 100 lliures pagadoras a dit señor don Domingo.

5 Item, que dit arrendatari dega mantenir a sos gastos las eras y rodet, y en havent batut, cubrir-las de palla.

6 Item, tinga obligació dit arrendatari de mantenir y conservar a ús y costum de bon pagès // las viñas del señor, fent en ellas quiscun any, a sos gastos, 100 culgats o llansats, tenint també obligació de plantar quiscun any mil seps si hi haurà terreno en las viñas abte per poder-ne plantar viña.

7 Item, que tinga dit arrendatari obligació quiscun any de emplear quatre jornals de carro traginant pedra tot lo dia apartant-la y fent parada en los puestos ahont se'n necessiterà o al paratge ahont asseñalarà la persona per lo señor nomenadora.

8 Item, tinga obligació dit arrendatari de mantenir y deixar netas las bassas dels corrals de la coma del Alba, pleta d'en Cortit y del castell.

9 Item, que no puga dit arrendatari, directe ni indirecte, arrendar las herbas als regidors ni comú de Perexens, encara que fos per medi de un tercer, perquè serà de sa obligació lo averiguar-ho, y en cas de fer al contrari incidisca en la pena de 200 lliures, per quiscuna vegada, pagadoras a dit señor don Domingo.

10 Item, que dit arrendatari tinga obligació de cuydar de la manutenció de la pexera del molí y del rech, en la conformitat que vuy se troba, y a la fi del arrendament deixar la bassa de dit molí escurada, ab la intelligència que en cas de espatllar-se la pexera, sols deurà bestraurer lo que costarán los adobs, y en cas de no adobar-ho luego dega ser res// ponsable del demás dany se ocasionarà, y en cas de no poder moldrer per aportar-se'n la pexera, se li bonificarà per porrata.

11 Item, dega dit arrendatari, a sos gastos, de mantenir tots los arreus y trasses de dit molí, y en cas de espatllar-se'n algun dega també a sos gastos tornar-los a fer, mentre no excedisca la suma de 5 lliures, y en cas de excedir, dega sempre donar las ditas 5 lliures de ajuda de cost per dits arreus.

12 Item, dit arrendatari tinga obligació de pagar tot lo catastro y augment en cas succehis, devent quiscun any de aportar los recibos de haver-ho pagat.

13 Item, que deurà consumir totes las pallas de dita heretat en las terras de aquella, sens poder-se extraurer ni extreviar en altra part, ni que en lo últim any del present arrendament puga aportar-se'n-la, ni vendre-la, si no deixar-la en dita heretat.

14 Item, que dit arrendatari dega donar als mitjers per sustento de sos bestiaris la palla hauran menester, si dit arrendatari col·lecta lo delme en garva y no altrament.

15 Item, que dit arrendatari dega deixar, de llur propi, als mitjers, de tres parts, las dos de las llavors durant las tres últimas cullitas solament, per sembrar las terras de las heretats de Perexens. Y que dits mitjers degan primerament pagar lo delme y donar després la mitat dels fruyts al arrendatari. Y que dits mitjers no pugan vendre-se ni condonar als vassalls ninguna es...//

16 Item, que no puga dit arrendatari restoblar [sic] las terras de dita heretat a fi de poder sembrar un any per altre la mitat de las terras,

sí solament los ferriginals de la era, per ferratges del bestiar, menos que feínas aquellas.

17 Item, dit arrendatari estiga obligat a sos gastos quiscun any de emplear o fer emplear 12 jornals de home per escurar la assèquia de la coma del Albi, a fi de mantenir aquella ab la deguda forma, posant pedras en los paratges sie necessari, devent, a la fi del arrendament, aportar justificació de haver-ho executat [afegit: «havent de avisar al senyor o la persona destinarà per-a examinar quant se farà y al mateix temps quant se sembr...»].

18 Item, que lo referit arrendatari dega las pessas de terra ditas la Sort de Diumenge y la Coma de Baleguer, donar a conrear a Rafel Estany, pagès de dit poble de Perexens, ab los mateixos pactes y condicions que donarà a conrear las demás de dita heretat, tenint-li de donar una [al damunt: «dos»] jova de sembrar y batrer de ajuda de cost, a més de las que se deu prestar.

19 Item, que dega dit arrendatari mantenir los pactes al mitjer actual de la heretat del castell per lo present any mil set-cents cinquanta y sinch, al tenor dels pactes fets, de que se li donarà còpia. Que no-l puga mudar sens consentiment del arrendador [al marge: «...ro si ha de continuar»]

20 Item, que deurà dit arrendatari fer batrer tot lo gra se cullirà en la pessa dita la Coma del Albi en la mateixa pessa, hi dega convertir la palla en fems en dita pessa, o [a] no ser // la necessitàs per lo bestiar, que en est cas merament se'n podrà aportar la que necessitarà per dit bestiar.

21 Item, que dit arrendatari dega fer jaurer continuament lo bestiar que pasturarà las herbas de dit poble en los corrals de aquella.

22 Item, que durant lo present arrendament, dega dit arrendatari per lo dia de Nadal entregar al procurador de dit señor don Domingo, sis parells de copons bons y grossos, comensant per lo Nadal del present any mil set-cents cinquanta y sinch.

23 Item, que sempre y quant lo procurador o son principal necessiten de la habitació del castell que habitan los mitjers, la degan deixar vàcua per aquell temps la necessitan.

24 Item, que dit arrendatari dega donar al procurador o a son principal la palla hauran menester per lo bestiar se necessitarà y tindran en lo castell, y aixís mateix dexar una establia vàcua per dit bestiar sempre que-s hage menester, y grans per las cavalcaduras quant vagen en Perexens de passo y no de habitació.

25 Item, que si durant lo present arrendament se venés la quadra o la torre de Biure, se rebaxarà annualment al arrendatari 35 lliures del preu del arrendament.

26 Item, que dit señor de Biure y de Margarit se reserva tots los censos, passatges y porció del hort del castell, conforme se ha estilat fins vuy.

27 Item, que immediatament de finit lo present arrendament, degan quiscuna de las parts anomenar un expert que regonega en lo que se haurà faltat en los pactes del present arrendament. // Y en cas de declarar haver lo arrendatari faltat en una o altra cosa, tinga obligació en continent dit arrendatari esmenar lo dany declararan. Y en cas los dos experts no poguessen avenir-se, tingan estos facultat per elegir un tercer, y quascuna de las parts dega estar a lo que declararà.

28 Item, y finalment, que dit señor de Biure y de Margarit no estarà de evicció alguna per rahó de pedra, neuula, seca, intemperi de ayre o per altre qualsevol cas fortuït o infortuït, cogitat o incogitat. Sí emperò en lo cas de contagi o guerra (lo que Déu no vulla) de modo que lo exèrcit enemich mallogràs parts dels fruïts, que en est cas se farà remissió y esmena a dit arrendatari del preu de dit arrendament, haguda rahó del dany se haurà donat, estimant-se dit dany per medi de dos experts nomenadors, una per cada part, y en cas de discòrdia, per un tercer també nomenador per ditas parts, a ninguna de ditas parts suspecte”.

25

1759, abans de juliol. Barcelona

Taba o plec de condicions per a l'arrendament de les baronies de Biure a la Conca de Barberà.

AHCB, Patrimonial, sèrie III, lligall 20-A.

“Encantau, y al més donant en lo encant públic, arrendau per temps, és a saber, de quatre anys y quatre cullitas, que comensarán a córrer, ço és, en quant a las carnalias [carlanies?], dècimas, censos, quístias, y demás drets, lo dia primer del mes de juliol del corrent any 1759, y finiran a 30 de juny del any 1763, y en quant a la heretat y sas terras, lo dia primer de juliol del 1760, y finiran a 30 de juny del any 1764, todas las carlanias, dècimas, censos, quístias y heretat junt ab todas sas terras, honors y pocessions, drets y pertinèncias de aquellas, que lo noble señor don Domingo de Biure y de Margarit, en la vila de Perpiñà domiciliat, té y posseheix en los llocs y termens de Vallespinosa, Vallvert, Pontils y Santa Perpètua, cerca la Conca de Barbarà, en lo archebisbat de Tarragona, així y de la mateixa manera que fins vuy ha tingut, cullit y percibit, y només retinit-se dit señor don Domingo las jurisdiccions de dits llocs y termens ab lo exercici de aquellas. Lo qual arrendament farà ab los pactes següents:

1 primo, sàpia lo arrendatari [sic] que a mes del preu oferirà donar per rahó del present arrendament, en cada un de dits quatre anys tin//drà obligació de pagar al obtentor de la capellania fundada en la església parroquial de dit lloch de Vallespinosa deu quarteras de forment del millor se col·lectarà dels delmes o se cullirà en la heretat del mateix lloch.

2 Item, sàpia dit arrendatari que, a més del preu oferirà, haurà de pagar quiscun any, durant lo present arrendament, 2 lliures annuals al reverent rector de Vallespinosa per las absoltas deu fer per las ànimas dels predecessors possessors del mateix lloch de Vallespinosa, tenint obligació a la fi del present arrendament [de] aportar recibos de haver-las satisfetas, comensant a pagar-las en lo any 1759.

3 Item, sàpia dit arrendatari que tindrà obligació de deixar als vasalls lo blat comprendrà necessari per poder sembrar. En cas de quexar-se los vasalls, sie a disposició del señor assenyalar lo que los deurà deixar.

4 Item, sàpia dit arrendatari que tindrà obligació de pagar tot lo Real Catastro contingent a pagar per rahó de las cosas en lo present arrendament compresas, y així mateix lo augment en cas se imposàs, devent quiscun any de aportar los recibos justificatius de sa solució.

5 Item, sàpia dit arrendatari que durant lo present arrendament tindrà obligació de donar y aportar annualment per lo die // de Nadal al procurador de dit señor de Biure y de Margarit quatre parells de capons de las cercanias de Barcelona, bons, grossos y rebedors comensant per lo Nadal de 1759.

6 Item, que tinga obligació dit arrendatari quiscun any durant lo present arrendament de fer trenta canas de paret seca en los marges de las passas de terra de la sobredita heretat, de pedras ben grossas, segons estil de aquell terreno, havent de tenir en la part dels camins un palm més de alt de la terra, sent de sa obligació, quant vulga comensar, de avisar al señor o a son procurador per-a que destinie persona per aseñalar los paratges ahont se deurà fer o retornar.

7 Item, que lo arrendatari no puga fer pasturar lo bestiar en la casa del castell sens llicència del señor o de son procurador.

8 Item, que tinga obligació dit arrendatari, quiscun any, de plantar 50 ceps en la viña del señor dita la Portalada, havent-los de plantar a clot o raza y cultivar aquella a ús y costum de bon pagès, y en cas de no haver-hi capacitat no dega plantar-las.

9 Item, que dega dit arrendatari, quiscun any, plantar deu arbres fruyters en lo paratge sia més convenient de la sobredita heretat.

10 Item, sàpia dit arrendatari que tindrà obligació, quiscun any, durant lo present arrendament, de gastar y emplear 5 lliures per remiendos de la casa // y corral de dit lloch de Vallespinosa, tenint obligació, a la

fi del present arrendament, de fer constar sa converció ab àpocas, y en cas de no necessitar-se de remiendos, pendent lo present arrendament deurà entregar, a la fi de aquell, lo import de dits remiendos, que són 20 lliures o la quantitat haurà deixat de emplear, ben entés que lo que gastarà demés de ditas 5 lliures anuals per remiendos, se li bonificarà a la última paga del present arrendament, tenint obligació de fer-ho constar ab àpocas ab lla... y cessió firmadas per mestres de casas y fuster, y no de altra manera, las que deurà entregar sens pagar-li dit señor de Biure son salari.

11 Item, sàpia dit arrendatari que en cas de espatllar-se las portas de dits corral per culpa dels pastors (lo que succeheix a menut) tindrà obligació, a sos gastos, de tornar-las a fer novas en la conformitat las trobarà.

12 Item, sàpia dit arrendatari, que los censos, quístias y demés rèddits que deixarà de cobrar dels expressats en lo llevador se li entregará, no li abonaran per dit señor de Biure y de Margarit, menos que de ells n'e hage fet petició judicial, divent entregar lo trasllat de la demanda verbal, tot lo que deurà fer a sos propis gastos, y a lo fi del arrendament retornar lo llevador se li haurà entregat, ab la nota individual dels censos, quístias, y demés rèddits haurà deixat de cobrar, // firmada de sa pròpia ma, com y també que en cas que dins lo termini de sis mesos finit lo present arrendament los hage cobrats, degan aquells quedar a favor de dit señor de Biure y de Margarit y dels seus.

13 Item, sàpia lo arrendatari que durant lo present arrendament tindrà obligació de tractar y menar la casa y terras y tot lo dependent y emergent de las cosas sobre expressadas, a ús y costum de bon conductor, y a la fi del arrendament no deixar cosa alguna per sa culpa deteriorada, altrament quedarà obligat a refer lo dany ocasionarà, y així mateix, encarregar-se de molts ferros y trastes se troban en la casa de la sobredita heretat, y a la fi del arrendament deixar-ho de la mateixa conformitat ho haurà trobat, tenint obligació al entrar de firmar-me un paper del què trobarà.

15 [sic] Item, sàpia dit arrendatari, que no podrà vendre ni extraure las pallas de dita heretat si no consumir-las en ella, y en lo últim any del present arrendament, deixar-las en dita heretat per lo nou arrendatari.

16 Item, sàpia que no podrà fer xarmada alguna en los boscos del señor, sens sa expressa llicència, ni debastar, ni tallar arbre algun, sí sols traure-ne la lleña per lo consum dels // massovers y la brosa per fer los formiguers necessaris. Com y també tenir tot cuydado que en los sobredits boscos, tant los del poble com los forasters, no hi fassen lleña, y en cas de trobar-n'i algun dega avisar-n'e al batlle per-a que li fasse pagar la pena.

17 Item, sàpia que lo arrendatari que acabarà, per ajuda de cost lo dia de Nostra Señora de Agost de 1759 li entregará 36 quarteras de blat del mateix que cullirà en las terras de la referida heretat de Vallespinosa, tenint igualment obligació de retornar-las en semblant dia del any acabarà lo present arrendament.

18 Item, sàpia dit arrendatari que tindrà obligació, quant dit señor de Biure y de Margarit o son procurador vagen a Vallespinosa, de deixar-los lliures los quartos de la casa de dita heretat per sa habitació, y subministrar-los los grans y palla necessitaran per sas cavalcaduras.

19 Item, sàpia dit arrendatari que immediatament de finit lo present arrendament degan quiscuna de las parts anomenar un expert que regonegue en lo que se haurà faltat en los pactes del present arrendament y en cas de declarar haver lo arrendatari faltat en una o altra cosa, tinga obligació en continent de esmenar lo dany declarat, y en cas que los dos experts no puguessen avenir-se, tingan estos facultat per elegir un tercer y los dos degan estar a los que per aquell serà declarat.

//

20 Item, sàpia dit arrendatari que dit señor de Biure y de Margarit no li estarà de evicció alguna per rahó de pedra, neula, seca, intemperi de ayre o per altre qualsevol cas fortuït o infortuït, cogitat o incogitat. Sí emperò en lo cas de contagi o de guerra (lo que Déu no vulla) de modo que lo exèrcit enemich mallogràs part dels fruïts, que en est cas se li farà remisió y esmena haguda rahó del dany se haurà donat, estimant-se dit dany per medi de dos experts, un per part elegidor y en cas de discòrdia, per un tercer, també nomenador per las mateixas parts, a ninguna de ellas suspecte.

21 Item, sàpia lo arrendatari que lo preu oferirà donar per rahó del present arrendament lo tindrà de pagar a dit señor de Biure y de Margarit o a son procurador en esta ciutat de Barcelona, ab moneda de or o plata, ab dos iguals pagas quiscun any, comensant per la primera lo dia de Nadal fi de 1759, y la segona lo dia de Sant Joan de juny de 1760, y així los demás anys durant dit arrendament, per seguretat del qual haurà de donar bonas e idòneas fermanzas a coneguda de dit señor Biure y de Margarit o de son procurador.

22 Item, y finalment sàpia dit arrendatari que a més del preu oferirà donar, haurà de pagar a Fèlix Campllonch, notari de Barcelona, en poder del qual se haurà de firmar lo acte // de dit arrendament 10 lliures, per lo salari del acte de aquell, y així mateix lo import del paper sellat del original, y al corredor encantarà la present tabba 5 lliures per lo treball de encantar lo present arrendament, luego de ser-li firmat lo acte.

Per ço digau qui dir hi voldrà que al més donant se lliurarà”.

26

1778, maig, 11. Castell d'Empordà

Acta de presa de possessió i de sagrament i homenatge de Castell d'Empordà a favor de Melcior Lluís de Bon de Margarit.

AHG, Castell d'Empordà, núm. 31, notari Pere Ros, 1778-1779, f. 174-181.

"174

Pocessió / exm. die 99bris. [...] anni cum [...] sig. primi [...] gratis.

En nom de Nostre Senyor Déu sia, amen.

Sie sabut per esta pública escriptura, que com per mort de la il·lustre senyora dona Dª Joana Hipòlita Rosa de Cruïlles de Santa Pau, de Biure y de Margarit, marquesa de Aguilar y comtessa de Montagut, muller que fou del il·lustre senyor don Pere Francisco Ignaci de Biure y de Margarit, marquès de Aguilar, y compte de Montagut, filla y donatària universal del il·lustre senyor don Domingo de Biure y de Margarit, compte de Montagut, sobrevivint a aquells, lo il·lustre senyor don Melcior-Lluís de Cruïlles de Santa Pau, de Biure y de Margarit, marquès de Aguilar y compte de Montagut, de dits il·lustres senyors cònjuges don Pere Francisco Ignaci y dona Joana Hipòlita fill primogènit, los béns y drets que foren o tingueren aquells dits senyors don Domingo y donya Joana Hipòlita sa filla y donatària universal, hagen previngut o espetian a dit senyor don Melcior-Lluís, y lo usdefruyt de aquells a dit senyor don Pere Francisco Ignaci, com a son pare y legítim administrador de la persona y béns del mateix senyor don Melcior y demás fills de ell y de donya quondam senyora sa muller comuns. Y dit senyor don Pere Francisco Ignaci com a usufructuari dels refferits béns, desitge ab tota plenitut de dret com a usufructuari, y de pare y legítim administrador predit, y altrament per aquells títols que millor en dret y justícia valer y ajudar li pugan, adherir o inmiscuhir-se a dits béns o herència. Per lo tant lo die onse del mes de maig any del Naxement del Senyor mil set-cents setanta-vuyt, en presència de mi Pere Ros, notari reial y públic en la vila de la Bisbal, del bibat de Girona, residint, y dels testimonis, és a saber: del reverent Joseph Salvà, prevere y beneficiat, en la parroquial iglésia de la mateixa vila, y Miquel // Sayès, jove pagès del Castell de Empordà, del mateix bibat, constituyt personalment lo senyor Francisco Marquès, causídich de dita vila de la Bisbal com a procurador substituhit de doctor Domingo Puiggener, notari reial y causídich de Barcelona, legítim procurador per las cosas baix escrites y altres, constituhit de dit il·lustre senyor don Pere Francisco Ignaci, en dits y altres noms, com de dita substitució en la qual lo dit poder principal és incertat consta ab acte rebut per Felis Campillo[n]ch, notari reial de número de Barcelona, als setse febrer mil set-cents setanta-vuyt; en la plassa pública del lloch del Castell de Empordà, a hont per públic

pregó de ordre y mandato de dit senyor Francisco Marquès, fet en lo mateix castell per Joan Bruguer, corredor públic y jurat, se trobaban ja convocats los honorables Magí Cellés y Romaguera, batlle, Joan Vidal del Coll, síndich procurador, Miquel Say's, Miquel Casas y tots los cap[s] de família de dit castell, exceptats los malalts y ausents, dit senyor don Francisco Marquès assentat a una cadira que per est effecte se havia de son mandato posat en dita plassa, prengué pocessió plena, corporal, real y actual, o quasi, de las jurisdiccions de dit castell y lloch de Empordà de est modo, és a saber, que després de assentat com és dit, se posà en sas mans uns guants en senyal de la jurisdicció civil, y després en lo de la Criminal jurisdicció desembaynà una espasa, y digué en alta veu: «Visca lo il·lustre senyor don Melcior Lluís de Cruyllles de Santa Pau de Biure y de Margarit, marquès de Aguilar y compte de Montagut, senyor y baró del present castell y lloch y terme de Empordà». Y luego manà a dit senyor Magí Cellés y Romaguera li antregués la vara de batlle que en sas mans portava, la que practicà encontinent y acceptà dit procurador, bé que constant-li de la fidelitat y legalitat de aquell li tornà y entregà dita vara de batlle, fent-li com digué feya, nova nominació e investidura de dit empleo de batlle a dit Cellés, qui dit nou senyor batlle jurà ab dit senyor síndich procurador y demés convocats, y lo dit síndich procurador per dits ausents com a la universitat representant, prestaren sacrament y homanatge segons estil, consuetut y constitucions // 175 / de est Principat a dit senyor Francisco Marquès, a nom de dit il·lustre senyor son principal. Per lo qual sacrament y homanatge dits convocats prometeren obediència y fidelitat a dit senyor y baró, y atés lo predit dit senyor Francisco Marquès, en dit nom, confirmà a la universitat y particulars de dit lloch tots y qualsevols privilegis y gràcias, que los antecessors de dit il·lustre senyor son principal hagen concedit a aquells. Y seguidament de tota la dècima y censos y demés prestacions que dit senyor son principal deu rebre en dit castell, lloch y terme de Empordà, entregant dit senyor batlle, per ells y los demés, a dit senyor procurador, un plat en què hi havia diners, blat, ordi, civada, y altres grans de que se ha acostumat y acostuma pagar-se dècima y censos en lo ja dit lloch, qui dit senyor Francisco Marquès lo ha acceptat y ha espargit de ditas granas per las quatre parts de dit terme. Y consecutivament, lo sobreanomenat senyor Francisco Marquès en lo ja dit nom de la casa castell de dit lloch de Empordà, drets y prerrogativas de aquell dins lo qual són las presons per os delinqüents, ab sos ceps, y nida y contigua a la mateixa casa castell, la iglésia o capella baix lo títol de Nostra Senyora del Remey, dins las quals casa, castell y capella, exhisteixen los mobles, trastos y adornos següents:

En lo quarto de dit castell immediat a dita capella:

Primo, una taula y armari a modo de guardarooba o escriptori de fusta de arbre blanch ust, y dins de ell alguns papers, actas y sinch actes de pergami.

Item, una caixa de pi dolenta, buida, y sinch cadiras debalia usadas.

En un quarto baix ab escalfapanxa:

Primo, un llit a la imperiala sens cortinas, un armari // de noguer, y de ell quatre vànovas bonas, ço és: dos de fil y cotó, y dos de borras; tres màrfegas de borras; setse llançols, ço és: catorse de cànem y dos de borras, tots bons.

Item, altra vànova de fil bona; quaranta-tres toballons, part de fil y cotó, y part de fil sol, tots bons; sis estoballas de fil [i] cotó, bonas; sis estoballas de cuina, tres toballolas usadas; dotse axugamans y una taula gran de noguer, bona.

En altra quarto ho aposento del escalfapanxa:

Primo, un llit de peu de gall dolent, ab quatre matalassos de tela usats, ço és: tres de grans y un de xich de den[t]s.

Item, vint-i-quatre cadiras de balia, usades, un guardarroba de pi, buyt, y una taula de noguer rodona.

En la cuina de dita casa:

Primo, de la serra del foc:

Item, pala y forquetas, dolentas y sinch casarolas de aram, ço és: quatre usadas y una dolenta; un instrument per fer empanadas, de aram, ab son tapador, una escumadora, unas grasellas dolentas, una marmita de aram, un molinet de moldrer pebre, una xocolatera y un ast de ferro.

En lo rebost:

Primo, una caixa dolenta ab diferents panys de ferro dolents; una garrafera dolenta, ab sinch garrafas; una sort de vidre cristallí en un armari y algunas xicras de pisa; una sort de pisa fina: ço és: quaranta-vuyt plats y dos platos, una pastera dolenta, dos fondalls ab onse armaris ab las armas de Casa Margarit y altres a ella unidas pintadas.

Item, dos pots de roure grans.

En la sacristia de la Capella:

Primo, una imatge del crucifixo xica ab ajonellador, un mirall mitjancer, una caixa usada y dins de ella: primo, un calis y patena y cullera de plata.

Item, un plat y canadellas de plata; una campaneta de plata; una palmatòria ab sa agulla y moqueras de plata; sinch albas de tela, ço és: tres bonas y dos usadas; dos toballolas de posar al torn, quatre esto-ballas de fil gros; un amit de tela; dotse stoballas de tela bonas; sinch

amits y un purificador; unas estoballas de tela fina; algunas cortinas de seda de varios colors per lo Minyó de Maria Santíssima; una capsa de // 176 / paper de diferents parells de buelos per Nostra Señora; una corona dorada; una calaxera de arbre blanch; altres calaxos y dins de ells: quatre casullas, ço és: una de negra, altre blava, altre encarnada y altre negra, totes de seda, un calis de plata ab sa patena, una alba de puntas bona, un missal bo, una capsa de deu purificadors, un missal de rèquiem, un ordinari, dos síngulos de seda, altre de romà, dos síngulos blanchs, y tres cadiras de balia.

En la iglésia de dita capella:

Primo, tres cadiras y un banquet llontià, sis pàlits o frontals y demés arreus necessaris.

En un calaix:

Primo, dos casullas vellas de seda; un missal y altre de romà; dos síngulos blanchs y tres cadiras de balia.

Y luego de la establa cotxeria y pallissa cerca dit castell, prenent la clau de aquellas, introduhint-se dins, tancant las portas de ellas y després obrint y exint fora.

Y luego de las terras pròprias o de pertinèncias de dit castell que són alrededor de ell y concisteixen:

Primo, en un hort de tinensa de mitg salló de terra, poch més o menos, que afronta a sol ixent en camí o viaró que va de dit castell al carrer, a mitg die y ponent, en altre terra de dit castell, y a tremontana en lo viaró que va a la font.

Item, en altre pesa dita lo "quadró del castell", de tinguda de un quart de vessana, poch més o menos, que affronta a solixent a mitgdie en terras hermas del mateix castell o del senyor de aquell, a ponent en dit castell y de tremontana en honor de Miquel Donadéu, treballador de dit lloch.

Item, en altre pesa de terra cultiva ab algunas oliveras de tinguda de sis vessanas, poch més o menos, que affronta a solixent ab lo camí públich que va de // dit lloch de Empordà a la vila de la Bisbal, a mitgdie en terras del mas Trias, del mateix castell o lloch de Empordà, a ponent en camí o carratera que va del castell a la dita vila de la Bisbal, y a tramontana part en lo castell y part en la próxima dita pesa.

Item, altre pesa de terra cultiva de tinguda de tres quarts de vessana de terra que affronta a solixent en dita carratera, a mitgdie en terras de dit mas Trias, a ponent en honor de dit senyor son principal, per rahó de son mas Palagré, y a tremontana ab la dita cotxeria y pallissa del dit castell.

Item, y finalment en aquella altre pessa de terra herma o de bosch per la qual passa dit camí que va de dit castell o lloch a la Bisbal, de tinensa de tres vessanas, poch més o menos, que afronta a solixent part en honor d'en Plaja y part en honor de Miquel Carreras, Joseph Crosas y de Sebastià Mercader y Barrera, tots treballadors del mateix castell, a mitgdie en terras del mas Trias, a ponent en terra del castell, y a tremon-tana en honor de dits Donadéu y Mercader.

Plena, corporal, real y actual, o quasi, ha pres pocessió introduhint-se y posant-se dins de ellas y de cada una de ellas, prenent per sa ma dreta un puny de terra, escampant aquell per una y altra part, quedant-se sol en ellas y en cada una de ellas, trencant herbas, brots o ramas dels arbres en aquellas radicats y per altres señals la dita pocessió denotants, sempre en nom de Déu, ningú contradint, ans bé dit senyor Francisco Marquès, com a procurador predit, protestant y dient que ell en nom de dit senyor son principal, no sols ab la cosa, sino y també ab lo ànimo y cos, todas las sobreditas cosas posehir y voler posehir. De y sobre todas las quals ditas y singulars cosas per lo mateix senyor Francisco Marquès, en lo referit nom és estat demanat y requerit a dit y baix escrit notari llevés públich acte, y aquell a son fiel treslat a ell en lo mateix nom, y a altre qualsevol que tinga y pretinga tenir interés, entrèguia y lliuria. Que és estat fet y llevat en lo dit castell de Empordà, los dia, mes y any sobredits. Essent presents per testimonis los sobreanomenats per ditas cosas y acte predit pregats y cridats com sobre se conté.

Francisco Marquès.

Present jo dit Pere Ros, notari real y públich en la dita // 177 / vila de la Bisbal vivint, que afirmo conèixer dit senyor Francisco Marquès”.

“Pocessió / exm. die 79bris. [...] anni cum [...] sig. primi [...] gratis.

En nom de Nostre Senyor Deu sia, amen.

Sie sabut per esta pública escriptura, que com per mort de la il-lustre senyora dona Dª Joana Hipòlita Rosa de Cruïlles de Santa Pau, de Biure y de Margarit, marquesa de Aguilar y comptessa de Montagut, muller que fou del il-lustre senyor don Pere Francisco Ignaci de Biure y de Margarit, marquès de Aguilar, y compte de Montagut, filla y donatària universal del il-lustre senyor don Domingo de Biure y de Margarit, compte de Montagut, sobrevivint a aquells, lo il-lustre senyor don Melcior-Lluís de Cruïlles de Santa Pau, de Biure y de Margarit, marquès de Aguilar y compte de Montagut, de dits il-lustres senyors cònjuges don Pere Francisco Ignaci y dona Joana Hipòlita fill primogènit, los béns y drets que foren o tingueren aquells dits senyors don Domingo y donya Joana Hipòlita sa filla y donatària universal, hagen previngut o espectian a dit senyor don Melcior-Lluís, y lo usdefruyt de aquells a dit senyor don Pere Francisco Ignaci, com a son pare y legítim administrador de la persona y béns del

mateix senyor don Melcior y demás fills de ell y de donya quondam senhora sa muller comuns. Y dit senyor don Pere Francisco Ignaci com a usufructuari dels refferits béns, desitge ab tota plenitut de dret com a usufructuari pedit y altrament per aquells títols que millor en dret y justícia valer y ajudar li pugan, adherir o inmiscuhir-se a dits béns. Per lo tant lo die tretse del mes de maig any del Naxement del Senyor mil set-cents setanta vuyt, en presència vehemència y acistència de mi Pere Ros, notari real y públich en la vila de la Bisbal, del partit o bisbat de Girona vivint, y dels testimonis baix escrits per las cosas infrascritas pregats y cridats; Francisco Marquès, causídich, vivint en la mateixa vila, com a procurador substituhit del doctor Domingo Puiggener, notari real y // causídich de la ciutat de Barcelona, procurador per las cosas baix escritas y altres, legítimament constituhit del dit il·lustre senyor don Pere Francisco Ignaci, en dit y altres noms allí expressats com de dita substitució en la qual de dit poder principal se fa menció y està incertat, consta per acte rebut en poder de Fèlis Camplo[n]ch, notari real y públich de número de dita ciutat de Barcelona, als setse fabrer pròxim passat. Constituhit personalment en la casa del Mas Comas, del terme del Castell de Empordà, corral y pallissa dins sos barris existents, en ella dit senyor Francisco Marquès, se és introduhit o entrat en ellas y a tancat la porta ab clau quedant-se sol allí y passejant-se o existent per un espai de temps, sol dins de ella, y després obrint dita porta y exint fora. Y a continuació, de las terras que són pròprias y de pertinèncias o gleva y de las que són unidas, y vuy en dia se compón lo dit mas y heretat anomenada Comas, ab la protesta de no confessar per de pertinèncias, las que non sian totes, las quals terras unas y altres són y concisteixan:

Primo, en la hera, clos y quinta devant y a part de mitgdie de dita casa situat de tinensa de sis vessanas, poch més o menos de terra cultiva que afronta a solixent en lo rech de la font, a mitgdie part ab terras de mas Mancelló del mateix lloch, a ponent en la vinya y bosch de dit mas o heretat a tremontana en altre terra del mateix mas.

Item, en aquella altre pessa de terra cultiva tras y a la part de tremontana de dita casa de tinensa de quatre vessanas, poch més o menos, que afronta a solixent, en lo rech de la font, a mitgdie en la casa de dit mas, part, y part en // 178 / dit clos o quinta, sobre confrontat mediant carratera, a ponent en terra boscosa de dit mas y a tremontana en honor del mateix senyor per son títol.

Item, de aquella altra pessa de terra també cultiva, sita en dit terme y a la part de tremontana de la prop dita, de tinensa de dotse vessanas poch més o menos, que afronta a solixent en dit rech de la font, a mitgdie amb la immediatament confrontada pessa, a ponent en honor de dit

senyor, per son títol, ya tremontana, part en honor del mateix senyor y part ab camí que va del dit lloch de Empordà al castell de Vulpellach.

Item, tota aquella altra pessa de terra cultiva, situada en dit terme de tinensa de quatre vessanas, poch més o menos, anomenada lo Quadró de la Font, que afronta de solixent, part ab la riera y part ab lo camí real que va de la vila de la Bisbal al castell de Ullastret, de mitgdie part ab dit camí y part ab terra de dit mas Mansalló, a ponent ab dit rech de la font, y a tremontana ab la carratera de la casa de dit mas Comas.

Item, aquella altra pessa de terra cultiva anomenada Los Aubrets, de tinensa de vuyt vessanas, poch més o menos, sita en dit terme, que afronta a solixent en dita riera; a mitgdie en la carratera que va en dita casa del mas Comas; a ponent en dit rech de la font, y a tremontana ab lo camí real que va de dit lloch de Empordà al dit castell de Vulpellach.

Item, tota aquella pessa de terra cultiva de tinensa de deu vessanas, anomenada Las Martorellas, sita en dit terme, que afronta a solixent en dita riera, a mitgdie ab camí real que va de dit lloch o castell de Empordà al de Vulpellach, a ponent en honor de dit senyor, per rahó del quadró Feliu y Camp del Bosch mediant lo rech de la font, y en tremontana en terras de casa Comas de la Bisbal, antes del terme de Vulpellach.

Item, aquella altra pessa de terra cultiva // de tinensa de una vessana y mitja de terra, poch més o menos, sita en dit terme, anomenada Codró Feliu, que afronta de solixent ab dit[a] pessa anomenada Martorellas, pròpria de dit senyor mediant rech, a mitgdie y a ponent en camí, y a tremontana en honor de la pobilla Trias de dit lloch de Empordà.

Item, tota aquella altra pessa de terra cultiva sita en dit terme, anomenada Camp del Bosch, de tinensa de sis vessanas, poch més o menos, que afronta a solixent en honor de dita pobilla Trias, y part en honor de dit Comas de la Bisbal, a mitgdie ab dita pobilla Trias, part, y part ab dita terra anomenada las Martorellas, a ponent ab dita pobilla Trias, y a tremontana en honor de dit senyor son principal, que és closa o prat.

Item, tota aquella altra pessa de terra de closa o prat, anomenada la Closa d'en Dolsa, sita en dit terme de Empordà, de tinensa de sinch vessanas, poch més o menos, que afronta a solixent en una caminassa, a mitgdie en honor de dita pobilla Trias, part, y part en honor de dit senyor son principal, a ponent en honor de la mateixa pobilla Trias, mediant rech, y a tremontana part en honor d'en Bosch de Vulpellach, y part en honor de dita pobilla Trias.

Item, tota aquella altra pessa de terra de closa sita en lo mateix terme, de tinensa de una vessana poch més o menos, anomenada lo Llorell, que afronta a solixent part ab dit Bosch de Vulpellach, y part en terra de dit senyor son principal, per rahó de son mas Palagrí de dit

Castell de Empordà, a mitgdie ab dit Comas de la Bisbal, a ponent ab camí real y part en dit mas Palagrí, y a tremontana ab camí real.

Item, aquella altra pessa de terra part cultiva y part herma, dita lo codró del Castell, de tinensa de dos vessanas, sita en lo mateix terme, // 179 / que afronta a solixent en honor de dit Magí Cellés, a mitgdie en honor de dit senyor son principal mediant torrent, a ponent en los horts de Antoni Batlle, y de Joseph Crosols, y a tremontana en honor també de dit Cellés.

Item, tota aquella altre pessa de terra, anomenada lo camí Saguer, de tinensa de una vessana y mitja, poch més o menos, sita en dit terme, afronta a solixent en la carratera, a mitgdie ab lo mas Palagrí, a ponent ab lo Camp de las Moreras, y a tremontana en honor d'en Trias.

Item, tota aquella pessa de terra, de tinensa de dos vessanas, poch més o menos, sita en dit terme anomenada Camp Saguer, afrontant a solixent en camí, a mitgdie en honor de dit son principal, a ponent ab dit Camp de las Moreras, y a tremontana en dit mas Palagrí.

Item, aquella altra pessa de terra part cultiva y part de vinya, dita lo Camp Pla o de las Moreras, de tinensa de deu vessanas, poch més o menos, que afronta a solixent en lo Camp Saguer sobre dit, a mitgdie en honor de dit senyor mon principal, mediant rech, y part en terra boscosa de dit senyor o del mateix mas, a ponent en lo bosch de dit senyor, y a tremontana en honor de dit marquès mediant torrent.

Item, tota aquella pessa de terra, part de vinya y part de bosch, de tinensa de setse vessanas, poch més o menos, sita en lo ja dit terme, que afronta a solixent ab lo dit mas Comas de Empordà, a mitgdie en terras de dit mas Mansalló, part, y part en honor de Joseph Payès y ab lo hereu Parès y Púa de la Bisbal, a ponent ab la dita pobilla Trias, y a tremontana en la sureda de dit senyor marquès.

Item, tota aquella altra pessa de terra de suros sita en dit terme, de tinensa de vuyt vessanas, poch més o menos, afrontant a solixent en dit Camp de las Moreras, a mitgdie en lo bosch de dit senyor marquès o de dit son mas Comas, a ponent ab dita pobilla Trias, y a tremontana en terras de dit senyor marquès, son principal.

Y a altres actes no divertint-se, ans bé, los sobredits pocessoris continuant de la casa del mas o heretat anomenada Palagrí, contigua a la iglésia parroquial de dit lloch y castell de Empordà, dit senyor Francisco Marquès, en lo ja dit nom, axí mateix ha pres pocessió plena, corporal, real y actual o quasi, accedint-se a la porta de la mateixa casa, y expellits // tots los en ella existents, se ha posat o introduhit dins ella, prenent la clau de dita porta y tancant ella restant sol en dita casa, passejant-se un poch per ella y després obrint la dita porta y axint fora, y consecu-

tivament de las terras de dit [mas] y que són pròpies de dit il·lustre senyor son principal, com a senyor del mateix mas, o altrement, que són com se van a descriure:*

Primo, la era y quinta a dita casa contigües, de tinensa de setze vessanas, poch més o menos y afrontan a solixent en terras del mateix mas, de mitgdie en camí real, de ponent part en dita iglésia parroquial, y part en terres de dit mas, y a tremontana part en camí y part en terras de dit mas.

Item, de tota aquella pessa de terra cultiva sita en dit terme y territori anomenat Calabris, de tinensa de sis vessanas, poch més o menos, afrontant a solixent en terras del mas Casas, a mitgdie ab lo quintà sobre dit, a ponent en camí públich, y a tremontana part en honor de Joseph Maruny, pagès, habitant en Peratallada, y part en dit mas Casas.

Item, de altre pessa de terra també cultiva dita Calabris, sita en lo ja dit terme, que afronta a solixent en honor de dit Magí Cellés, que fou de dita pubilla Trias, a mitgdie en dit mas, a ponent y tremontana en dita pubilla Trias.

Item, de aquella altra pessa de terra de olivar, de dos vessanas, afronta a solixent, mitgdie, ponent y tremontana ab dit Trias.

Item, altre pessa de terra, part cultiva y part de oliveras y part bosch, de tinensa de dos vessanas, afronta a solixent ab Joseph Ullastres, a mitgdia ab lo expressat Trias, a ponent part ab dit Cellés, y part ab lo mas Salamó, y a tremontana ab Antoni Riera, sabater de la Bisbal.

Item, aquella altre pessa de terra cultiva dita lo Camp de la Iglésia, de tinensa de deu vessanas, afronta a solixent a camí y part ab lo sementiri de // 180 / dita iglésia, a mitgdie ab lo camí real y part ab lo hort de la rectoria del citat lloch, a ponent, així mateix, y ab rech del molí, y a tremontana part ab camí, y part ab dit Trias.

Item, altra pessa de terra anomenada Camp Palagré, de vuyt vessanas, afronta a solixent y a tremontana ab lo mas Casas, a mitgdia ab camí real, y a ponent ab terres del quintà de dit mas Palagré.

Item, altre pessa de terra cultiva y part de oliveras, de tinensa de dos vessanas, anomenada lo Figuerar, afronta a solixent ab carratera de Vidal del Coll, a mitgdie ab viaró que allí passa, a ponent ab Vidal del Coll, y a tremontana ab dit Magí Cellés.

Item, altre pessa de terra, part camp, part hort y part hera, de tinensa de quatre vessanas, dita Camp de sa Hera, que afronta a solixent ab dit Vidal del Coll, a mitgdie ab lo rech del molí, a ponent ab dit rech del molí, y a tremontana ab camí real.

Item, altre pessa de terra de closa de dos vessanas y mitja que afronta a solixent part ab rech de dit molí y part ab lo mas Mansalló, a mitgdie ab la riera, a ponent ab dita riera, y part ab dit Trias, y a tremontana part ab lo rech del referit molí y part ab camí real.

Item, altre pessa de terra cultiva anomenada La Fexa, de dos vessanas, afronta a solixent ab la riera, a mitgdie ab caminassa y part ab lo mas Salamó, a ponent ab caminassa y part // ab camí real, y a tremontana ab camí real, part, y part ab la riera.

Item, altre pessa de terra cultiva, de tinensa de sis vessanas, dita Las Codonyeras, que affrontan a solixent ab la riera, a mitgdie ab camí real, a ponent ab dit Magí Cellés, y a tremontana ab dit mas Salamó.

Item, altre pessa de terra anomenada lo Camp de Adaró, de tres vessanas, afronta a solixent y tremontana ab lo citat Magí Cellés, a mitgdie ab camí real y part ab dit patrimoni de Trias, y a ponent ab lo riu Adaró.

Item, altre pessa de terra anomenada lo Camp Saguer, de tenensa de dos vessanas, afronta a solixent ab camí, a mitgdie ab lo dit senyor baró, a ponent y tremontana així bé ab dit senyor baró.

Item, altre pessa de terra de closa, de tinensa de una vessana, afronta a solixent ab caminassa, a mitgdie ab dit patrimoni de Trias, part, y part ab Bosch de Vulpellac, a ponent ab closa del referit senyor baró, rech mediant, y a tremontana ab camí real.

Item, altre pessa de terra de bosch, dita Garriga, de tinensa de sinch vessanas, afronta a solixent part ab Joan Vancells y Romaguera, de la Bisbal, part ab Comas, de Matajudaica, y part ab Marull, de Mata, a mitgdie ab Paulí Lledó, de Empordà, part, y part ab Joan Boris, pagès de Empordà, a ponent ab Antoni Trias, de Empordà, y a tremontana ab Francisco Sais, de Empordà.

Item, altre pessa de terra de bosch, dit lo Bosch del Remey, de vint y sinch vessanas, afronta a solixent part ab terras del castell de Empordà y part ab dit patrimoni de Trias, a mitgdie ab terras del mas Burguera, de Viladevall, del terme de la Bisbal, part, y part ab lo senyor capellà major de la iglésia de la Bisbal, a ponent ab lo mas Valiner y part ab Gelpí, que fou de casa Gros, y a tremontana ab dit Magí Cellés.

//

181

Més avant, continuant la dita pocessió, lo dit senyor Francisco Marqués, en lo nom sobre referit, junt ab mí, dit notari y testimonis baix escrits, accedí o se constituí personalment, en la casa y molí que dit il·lustre senyor son principal, en son nom ja dit o altrament, te y posseheix en dit castell y terme de Empordà. anomenat lo Molí del Baró, y expellint los existents en dita casa, prengué la clau de la porta, se posà o introduhí dins de ella

dita casa, y éssent-hi sol, tencà la porta ab clau, y se passejà un poch per ella, obrí la ayxeta que dóna la aygua per moldrer, tirà blat a la tramuja, féu moldrer un poch de blat y altre grana, y després prengué de ellas ditas granas un poch en senyal del dret que se paga per moldrer, y després obrint dita porta, hisqué de fora y dels drets y prerrogativas del mateix molí, per afecció de ànimo.

Y consecutivament, de aquella pessa de terra cultiva en que exhisteix la bassa y part del rech del dit molí, a dita casa y molí contigua, que afronta de solixent part ab terra de mas Salamó, antiguament anomenat Roger, de dit castell, y part en lo rech o sèquia de dit molí, a mitgdie y ponent part ab dit Magí Cellés, y part ab lo camí que va del dit castell al referit molí, y a tremontana en terras de dit mas Salomó.

Y finalment, de aquella pessa de terra, part cultiva y part pradosa, situada en lo ja dit terme de Empordà, anomenada Tapiolas o Closells, de tinensa de deu vessanas, poch més o menos, que dit il·lustre senyor son principal, en dit nom, o altrament per sos certs títols, te y posseheix o li spetta, que afronta a solixent ab lo rech del molí de dit senyor, a mitgdie en terras del mas Comas del Brugar, del terme de Vulpellach, part, y part en honor de la pubilla Trias, a ponent en la riera que vé de Vulpellach, y a tremontana en honor del mas Manselló del mateix lloch de Empordà.

Introduhint-se dit senyor Francisco Marquès dins cada una de ditas pessas de terra, y essent sol en cada una de ellas, ha pres un puny de terra de quiscuna y escampant-la per una y altra part, y així mateix ha trencat herbas y brots o rames dels radicats en las mateixas terras, y de totes las demás terras y cosas pertanyents a dit il·lustre senyor son principal per afecció de ànimo, sempre en nom de Déu, pocessió plena, corporal, actual, real o quasi, de ditas pessas de terra y de cada una de // ellas, axí com va dit ha pres, ningú contradient, ans bé sempre dit senyor Francisco Marqués com a procurador predit protestant y dient que ell en dit nom, no sols ab la cosa sinó també ab lo ànimo possehir y voler possehir. De y sobre totes las quals ditas y singulars cosas per lo mateix senyor Francisco Marqués, en lo nom referit, és estat demanat y requerit a mi dit y baix escrit notari, llevés públich acte y aquell, o fiel còpia de ell a ell mateix y a altre qualsevol que tinga o pretinga tener interès, entrèguia y llúria. Que és estat fet y llevat en lo terme de dit castell de Empordà, en los dies, mes y any sobre dits.

Essent presents per testimoni Francisco Antoni Trias i Julià Cellés y Romaguera, los dos pagesos del dit castell de Empordà, per dit acte y cosas sobre ditas cridats y pregats com sobre se conté.

*Ho aprobo, lo notari baix escrit, de pròpria ma +
Francisco Marquès.*

Present jo dit Pere Ros, notari, que afirmo conèixer dit senyor Francisco Marquès +.

27

Exposició inicial en el llevador de censals núm. 1 (s. XVIII), i regest successor del primer registre censal.

AHPB, Miscel·lània, núm. 31, llig. 1.

Continuació de la successió expressada, fol. 1

Ab los capítols matrimonials fets i firmats entre parts, de dit senyor don Joan de Margarit y de Biure, de una y mi senyora dona Rafela de Negrell y de Bas, als 11 de juny 1675, en poder del discret Joseph Llautí, notari públic de Perpinyà, entre altres pactes se convingué y pactà que venint lo cas que hi hagués sols dos fills mascles en la Casa de Biure y Margarit, deguessen, los béns de dita Casa y los de la Casa de Cruïlles y Santapau, dividir-se. Esto és, elegint lo primogènit los que li aparegués, y lo secundogènit degués pendrer los altres.

Són dits capítols nombrats de número 1.

Lo expressat don Jaume de Biure y Margarit morí als 12 de octubre 1700, sens haver deixat fill algun.

Dit senyor don Joan de Biure y Margarit, marquès de Aguilar, ab son últim y vàlido testament, que féu y firmà als 20 juliol 1696, en poder de Pere Coromina, notari públic de Vilafranca de Conflent, instituït hereu seu universal a don Josep de Biure y Margarit, son fill primogènit (que morí sens fills a 7 de maig de 1707), substituhint-li a don Joan, altre fill seu secundogènit, i després als demás fills mascles.

És dit testament nombrat de número 1.

Dit don Joan de Biure y Margarit morí als 6 d'Abril 1701.

Per la mort sense fills, com està dit, de don Josep de Biure y Margarit, vingué lo cas // sobreprevingut de los capítols matrimonials de 11 juny 1675, de quedar sols dos fills, que foren lo sobredit senyor don Joan de Cruïlles de Santapau de Biure y de Margarit, marquès de Aguilar, comte de Montagut, y lo senyor don Domingo de Biure y de Margarit, los quals ab concòrdia entre ells dos firmada als 23 mars 1719, en poder de Onofre Bordas, notari públic de Perpinyà, dit senyor don Joan de Cruïlles de Santapau, de Biure y Margarit, elegí los béns de la Casa de Cruïlles y Santapau, quedant los de la Casa de Biure y Margarit a favor de dit senyor don Domingo de Biure y Margarit.

És dita concòrdia nombrada de número 1.

//

[f. 1]

Gener

Primo, fa la universitat y singulars persones de la vila de Les Planelles, diòcesi de Urgell, a favor de Pere Redón, de la vila de Linyola un censal de preu y propietat de 483 lliures, 10 sous, y penció annua 24 lliures, 3 sous, 6 [diners], pagadores la meitat en lo mes de gener y la altre mitat als 14 de agost, com consta del acte rebut y testificat en poder del discret Pere Joan Vinyes, notari de Agramunt, diòcesis de Urgell, als 3 del mes de gener 1548: _____ 24 ll., 3 s., 6 [d.]

És lo acte en pergamí nombrat de número 1.

Lo qual censal, en acte rebut y testificat en poder de Salvador Mir, notari de Tàrraga, diòcesi de Urgell, als 27 de abril 1578, Bartomeu Redón y Joan Redón, de La Linyola, successor del dit Pere Redón, veneren lo sobredit censal a Francesch Montserrat, ciutadà de Tarragona.

És lo acte en pergamí nombrat de número 1.

Y lo dit Francesch Montserrat, en son últim y vàlido testament, lo qual féu y firmar en la ciutat de Tarragona als 22 de desembre 1584, instituí hereu seu universal a don Rafel de Biure, son nét, és dit testament en poder de Felip Montserrat, notari de Tarragona, dia y any sobredits, y lo dit testament en pergamí nombrat de número 1.

Y lo dit Rafel de Biure, hereu predit, en son últim testament fet y firmat en la ciutat de Barcelona, en poder del discret Francesc Pons, notari públic de dita ciutat, la publicata del qual fou als 2 de // agost 1633, instituí hereva sua universal a dona Maria de Margarit Biure y de Cardona, sa filla, y muller del noble don Joseph de Margarit y Biure, ab los pactes en aquell contenguts, deixant emperò lo us de fruit de dits béns, al dit noble senyor don Joseph, de vida sua natural. És lo testament en paper cubertas de pergamí nombrat de número 1.

Y la dita dona Maria, en son últim testament, que féu y firmà en poder de la Escrivania comuna de Ballespinosa a 7 de setembre 1639, instituí hereu seu u niversal a un de sos fills, y en defecte de ells, a les filles, deixant emperò la electió de hereter, al noble senyor don Joseph de Biure y Margarit, son marit. Consta de dit testament en paper nombrat de número 1.

En virtut de la qual disposició, lo dit noble senyor don Joseph de Biure y Margarit, ha anomenat en hereu y universal successor, al noble senyor don Jaume de Margarit y Biure, son fill, en los capítols matrimoniales, entre dit noble senyor y ma dama Marianna de Castellón, rebuts en poder de Antoni Chopí, notari de la vila de Narbona, als 16 de setembre 1671. Són en paper nombrat de número 1.

Lo dit noble senyor don Joseph de Biure y de Margarit, marquès de Aguilar, tinent general de las armadas de sa magestat, ab son últim testament, que fou en poder del magnífic Joan Josep Chopí, doctor en lleis y notari de la ciutat de Narbona, als 16 juriol 1684, instituí hereu seu universal al dit don Jayme de Biure y de Margarit, son fill.

Y ab concòrdia feta, firmada y jurada entre lo dit don Jayme de Biure y de Margarit y lo noble senyor don Joan de Margarit de Biure y de Cruïlles, germans, rebuda en poder del magnífic Miquel Rovira, burgès honrat y matriculat y notari públic col·legiat de Perpinyà, als 31 de dezembre any de la Nativitat de 1686, lo dit don Jayme de Biure y de Margarit, ha dimitit, renuntiat y relaxat a dit senyor don Joan, son germà, totas y qualsevols baronies, jurisdictions, masos, casas, censos y censals y altres qualsevols seus mobles e immobles, com hi també lo títol de marquès y qualsevols altres títols honorífichs, que foren de dits nobles senyors don Joseph y dona Maria, sos pares.

Lluït lo present censal per Joseph Roca y Mas, procurador general de don Domingo de Biure y Margarit, als 7 mars 1743, en poder del doctor Sever [Pujol, notari públic de número de Barcelona. Del resultant de esta lluïció, se lluï y pagaren pencions del censal se feya al rector y Comunitat de Preveres de Sant Miquel Arcàngel, de la ciutat de Barcelona].*

QUADRES

PRESENTACIONS I RENÚNCIES D'ECLESIÀSTICS A DIVERSOS BENEFICIS

<i>Data</i>	<i>Eclesiàstic presentat</i>	<i>Benefici</i>	<i>Referència</i>
Pere de Margarit de Vallseca			
04/09/1577	Damià Aldrich, clergue de Monells	Sant Joan de Sant Feliu de la Garriga	D-238-00459, f. 170v
22/11/1578	Bernat Mascarós, rector de Cassà de Pelràs	Sant Miquel de Serra	D-239-00825, f. 73
02/06/1583	<i>Renúncia</i>	<i>Sant Joan de la Bisbal</i>	<i>D-241-02218, f. 174</i>
01/04/1588	Onofre Cortey, prevere	Sant Joan de la Bisbal	D-244-03746, f. 33v
Leandre de Margarit de Gallart			
31/01/1596	Sadurní Pagès, rector de Fellines	Sant Joan de la Bisbal	D-250-06133, f. 33v
26/03/1599	Damià Ferrer, domer de Sant Pere Pescador	Sant Joan de la Bisbal	D-252-06946, f. 162
14/04/1600	Narcís Massot, clergue de Vilopriu	Sant Joan de la Bisbal	D-253-07276, f. 132v
1605	Montserrat Serra, sagristà d'Empúries	Sant Pere de Torroella de Montgrí	D-258-01523, f. 7
1607	Joan Mascarós, clergue de Cassà de Pelràs	Sant Miquel de Serra de Daró	D-260-02550, f. 158v
1611	Bernat Mascaró, rector de Cassà de Pelràs	Sant Miquel de Santa Maria de Serra	D-264-03920, f. 107v
1612	Francesc de Margarit de Vilanova, fill	Sant Pere de Torroella de Montgrí	D-265-04267, f. 149v
1616	<i>Renúncia de Miquel Ximénez, familiar del bisbe</i>	<i>Sant Miquel de Peralada</i>	<i>D-269-05957, f. 340v</i>
1617	Francesc de Margarit de Vilanova, fill	Sant Joan Baptista de Sant Feliu de la Garriga	D-270-06231, f. 139

<i>Data</i>	<i>Eclesiàstic presentat</i>	<i>Benefici</i>	<i>Referència</i>
1625	Antoni Salvó, clergue de Llanars	Sant Joan de Sant Feliu de la Garriga	D-280-02526, f. 106v
1627	Montserrat Dolça, clergue	Sant Joan de Sant Feliu de la Garriga	D-282-03002, f. 39v
1627	Francesc de Margarit de Vilanova, fill	Sant Miquel de Serra	D-282-03190, f. 160v AHG, CdE., núm. 8, p. 23
1629	<i>Renúncia [de Francesc de Margarit de Vilanova, fill?]</i>	<i>Sant Miquel de Serra</i>	<i>D-284-04026, f. 182v</i>
1629	Miquel Oliva, canonge de Sant Feliu de Girona	Sant Miquel de Serra	D-284-04026, f. 182v
1629	<i>Renúncia de Montserrat Dolça</i>	<i>Sant Joan de Sant Feliu de la Garriga</i>	<i>D-284-03868, f. 111v</i>
Josep de Margarit de Biure			
1646	Pau del Rosso, degà de la seu de Barcelona	Santa Maria de Serra	D-301-05216, f. 163
1649	Joan Crusells, clergue de la Bisbal	Sant Joan de la Bisbal	D-304-05691, f. 21
1650	Josep de Margarit de Biure, clergue	Corpus de la seu de Girona	D-305-00028, f. 52v
1650	Martirià Batlle, clergue de Banyoles	Sant Narcís i Sant Martí de la seu de Girona	D-305-00133, f. 147v D-305-00109, f. 118
1651	Isidre Vilamala de Conangles, clergue	Sant Miquel de Castelló d'Empúries	D-306-00432, f. 74
1660	Jaume Guasch, prevere	Sant Joan de Sant Feliu de la Garriga	D-315-02659, f. 126v
1662	Antoni Royo, clergue de Begur	Sant Joan de Sant Feliu de la Garriga	D-317-03108, f. 94v
Joan de Margarit de Biure			
1679	Josep Felip, clergue d'Elna	Sant Pere de Torroella de Montgrí	D-334-03147, f. 74
1689	Joan Lleonart, diaca	Sant Joan de la Bisbal	D-334-05811, f. 52v
1696	Pau Bosch, prevere de la Bisbal	Sant Joan de la Bisbal	D-351-07644, f. 178v
1696	Francesc Galíndez de Terreros, clergue d'Elna	Sant Joan d'Hostalric	D-351-07699, f. 274
Rafela de Negrell de Bas			
1712	Ignasi de Ros de Sorribes, clergue d'Elna	Sant Salvador de Castellfollit	D-366-02838, f. 6
1715	Antoni de Tord Calbó, beneficiat de Sants	Sant Joan i Sant Sebastià d'Hostalric	A-042-00131, f. 190
[1716]	Benet Verdera, prevere	Sant Joan de Sant Feliu de la Garriga	D-370-03829, f. 147v
1716	Antoni Oliva Llampillas, clergue de Barcelona	Sant Joan de Sant Feliu de la Garriga	D-370-03829, f. 147v
1717	Josep de Rius, canonge de Barceona	Sant Miquel de Serra de Daró	A-044-00155, f. 1

<i>Data</i>	<i>Eclesiàstic presentat</i>	<i>Benefici</i>	<i>Referència</i>
Joan de Margarit de Negrell			
1718	Josep de Ros de Caramany, clergue de Girona	Sant Francesc de Sant Pere Pescador	D-372-04228, f. 29
1723	Antoni Horts, domer de Montagut	Sant Salvador de Castellfollit	D-377-05351, f. 123v
1751	Cristòfol Ros, clergue de la Pera	Santa Maria del Cos de Montagut	D-405-05355, f. 78
Domènec de Margarit de Negrell			
1739	Jaume Massaguer, beneficiat de la Bisbal	Sant Miquel de Serra	D-393-02215, f. 190
1740	Jaume Massaguer, beneficiat de la Bisbal	Sant Miquel de Serra de Daró	A-061-00507, f. 88
Pierre-François-Ignace de Bon de Pujol			
1788	Josep Oliver, clergue de Calonge	Rectoria de Castellfollit	D-443-03029, f. 577
1788	Joan Guiu	Rectoria de Castellfollit	D-443-02952, f. 286
Melcior Lluís de Bon de Margarit			
1795	Lluís Melcior de Bon de Margarit, prevere de Girona	Sant Salvador de Castellfollit	D-450-04001, f. 169 A-111-01516, f. 839

Font: elaboració pròpia a partir del fons, en línia, de l'ADG.

*Les renúncies van en cursiva.

QUADRE DELS CENSALS COMPRATS PER FRANCESC DE MONTSERRAT I LA SEVA FILLA ANNA DE MONTSERRAT GILI

<i>Data (Lluïció)</i>	<i>Venedor/s</i>	<i>Propietat (en lliures)</i>
<22-08-1554	Miquel Joan Constantí, mercader = Celestina	n. c.
29-12-1544	Marc Andreu = Joana	n. c.
18-08-1545	Germans Mateu i Joan Girart, de Maldà	n. c.
19-08-1545	Antoni i Joan Ferrer, pare i fill	n. c.
07-01-1547**	Batlle, jurats i singulars de Maldà	170
08-04-1552**	Batlle, jurats i singulars de Maldà	240
24-08-1552	Pere Belart i altres, de Rocafort de Queralt	n. c.
12-09-1552	Bartomeu Rubinat i fill i altres, de Rocafort de Queralt	n. c.
16-12-1552	Antoni Cabestany i la mare Caterina, de Rocafort de Queralt	n. c.
06-03-1553	Montserrat Moran, de Rocafort de Queralt	24
19-03-1553	Pere Vendrell i el seu fill	n. c.
01-08-1553	Antoni Malet, de Maldà = Joana	n. c.
20-03-1555	Antoni Ratera i altres, de Maldà	n. c.
02-09-1555	Batlle, jurats i prohoms de Belltall	n. c.
18-09-1555	Joan Gondalbeu, pagès de la Selva del Camp	100

<i>Data (Lluïció)</i>	<i>Venedor/s</i>	<i>Propietat (en lliures)</i>
29-02-1556	Caterina, vda. Joan Carni, pagès de Constantí	n. c.
24-07-1556**	Batlle, jurats i singulars de Maldà	170
16-10-1556 (1615)	Universitat de Solivella	100
05-12-1556	Joan Miquel = Tecla	n. c.
17-03-1557	Universitat de Rocafort de Queralt	150
03-05-1559	Bartomeu Alcover, de l'Espluga de Francolí = Isabel	n. c.
09-12-1559	Pere Potau, pagès de Rocallaura = Joana	n. c.
09-04-1561	Climent Sant Andreu = Coloma, de Maldà	n. c.
15-11-1561	Joan i Gaspar Vives, pare i fill	n. c.
24-08-1562**	Batlle, jurats i singulars de Maldà	280
17-09-1562	Joan Rosselló = Eulàlia	28
12-01-1563	Francesc Reyner i Joan Baget, pagesos de Preixana	n. c.
08-04-1564	Joan Gomis, d'Ulldemolins	n. c.
21-05-1565	Francesc Freixa, mercader de Tarragona	n. c.
21-05-1565	Francesc Freixa, mercader de Tarragona	n. c.
27-08-1565**	Caterina, mare, Antoni i Pau Figuerola, fills, pagesos de Vilabella	100
21-09-1565	Marc Serra = Margarida i cònjuges Joan Güell = Francina	n. c.
27-05-1566**	Agustí Freixa, mercader de Tarragona	60 + 80
12-11-1566	Universitat i particulars de la Secuita	245
02-12-1566	Universitat de Ferran, Virgili i la Riera	1.000
26-10-1567**	Onofre Rossell Omedes Gassol	240
10-01-1568**	Joan i Pere Queralt, pare i fill, pagesos de Senan	82
29-03-1568	Joan Arbós	n. c.
07-07-1568	Mateu Victoria, peraire de Riudoms	n. c.
04-09-1568	Caterina, vda. d'Antoni Joan Planes i de Jaume Roig = Àngela	320
08-09-1568	Miquel Timoneda, corder de Tarragona	100
11-09-1568	Pere Gavaldà, pellisser de Montblanc	n. c.
11-09-1568	Antoni Folc, pagès de Vilallonga = Elionor	400
25-10-1568	Universitat de Rocafort de Queralt	140
20-12-1568	Baltasar Morera, de la Selva = Esperança	n.c.
1568**	Miquel Timoneda, corder de Tarragona	100
11-03-1569	Domingo Toda = Caterina; Antoni Voltes = Maria; Andreu Folch = Margarida; Antoni Roger = Eulàlia, i altres	272
27-08-1569	Antoni Vallverdú, de Prades	n. c.
17-12-1569	Joan Fornés, mercader de Linyola, mare i fills	n. c.
12-1569	Joan Biscarri	n. c.
20-03-1570	Mateu Morell, de Riudecanyes	60
13-07-1570	Pere Torres i Antoni Torres, de Montblanc	80
21-11-1570	Francesc Cases, de Montblanc	300
13-12-1571	Antoni Fuster = Caterina, de l'Espluga de Francolí	n. c.
02-04-1572	Pere Morell = Magdalena, d'Alcover	595

<i>Data (Lluïció)</i>	<i>Venedor/s</i>	<i>Propietat (en lliures)</i>
02-04-1572	Montserrat Navés, batlle general de Poblet i la Fuliola	n. c.
07-06-1572	Miquel Munter "de l'Hostal", pagès i Pere Joan Munter, mercader de la Selva del Camp, germans	n. c.
17-07-1572	Francesc Freixa, mercader de Tarragona	250
16-08-1572	Bernat Aguader, blanquer i assaonador de Valls	350
15-12-1572**	Joan Gavalrà i Esperança, pagesos	130
28-02-1573	Universitat de Rocafort de Queralt	231
10-03-1573**	Jaume Andreu i Bernat Cervelló, pagesos	110
26-03-1573	Esteve Yvern, candeler de Tarragona = Elionor	s. n.
01-08-1573	Joan Teixidor i Montserrat Simon	37
12-09-1573	Joan Miró, blanquer de Valls	40
16-09-1573	Hereus de Jaume Fornés	500
07-03-1574	Jaume Selma	180
21-12-1575	Gabriel Ódena = Magdalena, de Vilaverd	200
05-06-1576**	Bernat i Pere Gil, pagesos de Vimodí	130
22-03-1577	Joan Carbonell, notari de Valls = Elisabet	400
23-03-1577	Joan Carbonell, notari	100
26-03-1577	Joan Montserrat, mercader = Maria	s. n.
22-06-1577	Joana, vda. d'Antoni Batlle i Antoni Batlle, fill, burgès de Valls = Magdalena	s. n.
10-01-1579	Jaume de Mediona, donzell de Montblanc	150
21-12-1579	Magdalena, vda. de Gabriel Roig, hortolà i Magí Roig, fill	100
31-01-1580	Universitat i particulars de Juneda	1.200
04-12-1581**	Gabriel Montparler i Marianna, de Cambrils	300
1581**	Francesc Roig i Pere Joan Galceran	120
10-01-1582**	Vicens Segura = Tecla, pescadors	270
01-12-1582	Els Batlle, de la Vileta	60
01-12-1582	Cristòfol Bover, de l'Albiol	200
25-03-1584	Jaume Rubió i Jaume Rubió, pare i fill, pagesos de Pavia	135
06-10-1586	Joan Guasch = Àngela, de l'Albiol	140
03-01-1587	Bernabé Colom, mercader de Tarragona	400
¿?	Gabriel Coll, de Tarragona?	22
Total		11.189
Total estimatori***		[18.648]
<1586	Tomàs Moriscot, mercader	30
<1587	Pau Busquets, pagès = Maria Cases, del mas de la Figuereta	20
18-08-1588	Paula de Cisterer = Joan Andreu de Ferrer, donzell de Tarragona	s. c.
16-01-1589	Pau Arrufat, doctor en arts i medicina, de Valls = Elisabet	s. c.
03-12-1590	Baltasar Masdeu	90
3 i 15-12-1590	Joan Maymó	210
19-11-1594	Antoni Boteller, CHTortosa = Eusèbia de Mediona	s.c.
10-01-1592 (1598)	Consell de Tarragona	1.000

<i>Data (Lluïció)</i>	<i>Venedor/s</i>	<i>Propietat (en lliures)</i>
03-05-1592	Universitats de Seròs i Mequinença, i marquesat d'Aitona	1.000
03-1593	Pau Arrufat, de Reus	80
14-06-1594	Antoni Boteller = Eusèbia	500
13-11-1594	Antoni Boteller = Eusèbia	300
08-08-1603	Francesc Agràs, pagès d'Alcover	200
10-02-1604	Montserrat Vilanova, caputxer de Tarragona = Paula	200
06-06-1605	Rafael de Biure, senyor d'Aguilar, fill	s. c.
Total		3.630
Total estimatori		[4.950]

Font: elaboració pròpia a partir d'AHCB, *Patrimonial*, sèrie III, llig. 1-3, 20A i 31-32; AHPB, *Pergamins*, sèrie A, núm. 692, 719, 721, 725, 728, 731, 734 i 750; MADURELL [1959] 397 i ss.; *Especulo...*, f. 164-165, 189-191, 238-239, 288, 291-305, 308, 309, 312, 318, 465-466, 470, 598, 601-602, 836-837, 986-991, 994, 997, 998 i 1.000-1.001; AHPT, *Protocols de Tarragona*, notari Sebastià Llagostera, reg. 33, f. 291; RECASENS [1998] 374. (En cursiva les referències corresponents als censals d'Anna de Montserrat).

*La pensió dels censals sempre és el 5%, o sigui, la mateixa quantitat de l'import en propietat, però en sous. L'abreviatura "n. c." indica que no ens consta el preu de la propietat en la referència consultada. A partir de la segona tanda, els censals corresponen a Anna de Montserrat Gili.

**Els censals que foren objecte de litigi a la Reial Audiència per impagament de pensions ja els vam exposar a GÜELL [2007] 87. Estan extrets d'AHCB, *Patrimonial*, sèrie III, llig. 1-3.

***El total estimatori corresponent als censals de Francesc de Montserrat l'hem calculat amb la suma d'una hipotètica xifra que representés les que no ens consten (34). Aquesta hipotètica xifra l'hem aconseguit assignant a cada una la mitjana de la xifra total (219,39 lliures), i sumant. La suma ens ha donat 7.459 lliures, que sumades a les 11.189 lliures, ens dona les 18.648 lliures. Hem aplicat la mateixa metodologia en els censals corresponents a Anna de Montserrat (4.950 ll.).

QUADRE DELS CENSALS COMPRATS PER RAFAEL DE BIURE DE MONTSERRAT

<i>Data</i>	<i>Venedor/s</i>	<i>Propietat (en lliures)</i>
26-09-1583	Universitat i particulars de Montbrío	100
*30-09-1585	Bartomeu Forner, de Vallespinosa	68
31-01-1593	Simó Lluís Valls	150
10-08-1593	Lluís Rovirosa, hortolà de Tarragona	61
1593	Antoni Giscarol, blanquer de Reus	50
26-01-1594	Universitat i particulars d'Ascó	190
30-06-1594	Jaume Elias, mercader de Tarragona = Dionisa	300
30-07-1594(1598)	Consell de Tarragona	3.000
21-01-1595	Francesc Amorós, pagès de Riudoms	200
12-03-1595	Antoni Clarassó, Pagès de Vallespinosa	60
07-05-1595	Joan Tortosa = Caterina i Joana, vda. Miquel Fornàs	20
17-08-1595	Tecla, vda. Jaume Rosanes i Jaume Rosanes, fill	60
29-09-1596	Pere Melchor i altres, de Cambrils	100
03-05-1597	Universitat de Seròs i Mequinença i marquesat d'Aitona	1.300

<i>Data</i>	<i>Venedor/s</i>	<i>Propietat (en lliures)</i>
12-05-1597	Universitat de Seròs i Mequinença i marquesat d'Aitona	1.000
01-06-1599	Gabriel Oller, Lluís Rebull, pagès d'Alcover = Paula	200
12-09-1599	Joan Forner, pagès de Vallespinosa = Montserrat, i Joan, fill	32
12-09-1599	Tecla, vda. Jaume Rosanes i Jaume Rosanes, fill	40
08-01-1600	Miquel Ballester, pagès de Rocafort de Queralt	100
19-04-1600	Joan i Gabriel Canals, pare i fill, pagesos de Castellvell	n. c.
**12-11-1602	Universitat de Vallmoll i comte de Savallà	200
**12-11-1602	Universitat d'Anglesola	300
**12-11-1602	Universitats de l'Argilaga i Casafort	210
13-02-1603	Sebastià Martre, de Tarragona	88
29-01-1605	Universitat de Vallespinosa	120
07-02-1605(1683)	Lucrècia Amor, vda. Miquel Amorós, i de Miquel Casals, mercaders	800
15-02-1605	Joan Christià = Joana, pagès de Vallespinosa	70
20-05-1606	Nicolau Arbonès, hortolà de Tarragona	200
01-01-1607	Francesc Tarragó = Eulàlia	60
08-03-1609	Jeroni Rossell, cavaller = Anna	48
20-04-1611	Bartomeu i Pere Mulet, pare i fill, pagesos de Montargull	100
22-03-1615	Joan Bover = Margarida	60
17-05-1615(1718)	Guillem Miquel i Pere Aragonès	72
21-07-1615(1683)	Francesc Mateu, sabater de Sarraí	44
12-04-1616(1683)	Francesc Mateu, sabater de Sarraí	30
08-11-1618	Bernat Potja	30
26-01-1619	Pere Sivit i Pere Sivit, pare i fill, pagesos de Sarraí	200
14-02-1620	Pere Anglès	50
11-01-1620	Joan Miró	40
12-04-1622	Magí Anglès	50
24-10-1623	Joan Bartrà = Magdalena, Bernat Bartrà, fill	300
23-09-1624	Magí Miró, pagès de Vallverd	60
02-05-1625	Jaume i Macià Tarragó, de Sarraí	60
02-12-1625	Joan Guàrdias, pagès de Sarraí	180
05-10-1629	Pere Oriola, apotecari de Valls	100
01-07-1632	Gabriel Güell, apotecari d'Alcover = Paula	100
16-04-1633	Damià Teixidor	120
Total		10.723
Total estimatori		[10.956]

Font: elaboració pròpia a partir de: AHCB, *Patrimonial*, sèrie III, llig. 4, 5, 23, 26, 31, 32; AHPB, *Pergamins*, sèrie A, núm. 851; MADURELL [1959] 397 i ss.; *Especulo...*, f. 112-113, 304, 306-314, 481-482, 597, 598, 606, 671, 835, 836, 845-846, 1.010, 1.011, 1.014, 1.018, 1.019; *Índex Margarit...*, núm. 428; RECASENS [1998] 375.

*Redimit el 6 de febrer de 1658 quan el llavors senyor de Vallespinosa (intrús), Miquel de Ramon, acceptà a canvi un hort. *Especulo...*, f. 845-846.

**Per insolutumdació (bescanvi) que li féu Lluïsa Mercader. *Especulo...*, f. 671.

QUADRE DELS CENSALS VENUTS PER RAFAEL DE BIURE DE MONTSERRAT

<i>Data</i>	<i>Comprador/s</i>	<i>Propietat (en lliures)</i>
02-01-1620(1630)	Amador Abrell, mercader de Tarragona	1.200
20-09-1625	Convent de Santa Caterina	540
02-05-1628	Administradors de les Distribucions i Aniversaris Comuns de la Catedral de Tarragona	3.800
?	Monestir de Poblet	640
Total		6.180

Font: elaboració pròpia. *Especulo...*, f. 156 i 315; *Índex Margarit...*, núm. 426, 751 i 857.

RELACIÓ CENSALÍSTICA DE PERE DE MARGARIT DE VALLSECA

<i>Data</i>	<i>Compra [c = creació]</i>	<i>Venda [en lliures]</i>	<i>Titular venedor/comprador</i>	<i>Historial</i>
05/11/1567	34		Joan Anglada [*]	Quitat per Bernat Pagès el 26/04/1721
10/11/1588		55	Gaspar Xiberta, teixidor de lli, de Pubill	El 20/08/1599 Pere Xiberta signava època de 55 sous, de pensions

Fonts: elaboració pròpia a partir de: AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 17, notari Francesc Castellar, 1709-1728, f. 321-322; núm. 60, notari Joan Alamany, 1598-1600, s/f.

*Amb la compra d'aquest censal es va formalitzar l'adquisició de Mas Anglada.

RELACIÓ CENSALÍSTICA DE LEANDRE DE MARGARIT DE GALLART
[/ Jerònima de Vilanova Desvern = JVD]

<i>Data</i>	<i>Compra [c = creació]</i>	<i>Venda [en lliures]</i>	<i>Titular venedor/comprador</i>	<i>Historial</i>
			Serafi Sunyer, donzell de Girona	Lluit a JVD el 16/06/1579
20/09/1586		150[*]	Causa Pia d'Antoni Cange	
30/05/1594		20	Rafael Comes, rector de Llaneres [**]	
14/08/1599	45 20		Gener Prats, pagès de Viladamat [JVD] [***]	
10/01/1603		25	Fèlix Franch, cirurgià de Palafrugell [JVD] [****]	
		100	Protectors biennals de l'aniversari de l'església de la Bisbal	Lluïció censal el 03/12/1604, amb el preu de venda del Mas Danyó

<i>Data</i>	<i>Compra</i> <i>[c = creació]</i>	<i>Venda</i> <i>[en lliures]</i>	<i>Titular venedor/comprador</i>	<i>Historial</i>
19/11/1605	55		Pere Tries	Lluït el 09/10/1622
12/02/1621	250		Miquel Tomàs, Joan Andreu, Grau Heres i altres de Viladamat	Lluït el 1729, havent pagades Josep Laplanya setze pensions endarrerides

Font: elaboració pròpia a partir de AHPB, *Pergamins*, sèrie B, núm. 579; AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 14, notari Antoni Bosch, 1670-1689, f. 19; núm. 7, notari Antoni Girbau, 1590-1598, s/f.; núm. 60, notari Joan Alamany, 1598-1600, s/f.; núm. 59, notari Joan Alamany, 1600-1609, s/f.; núm. 18, notari Francisco Castellar, fill, 1728-1739, 70-72; núm. 8, notari Joan Alamany, 1618-1637, f. 83.

*Leandre de Margarit vengué, juntament amb Rafael Comas del Brugar (Vulpellac), i Pere Brauget, del Pla (la Bisbal).

**En l'establiment fet per Baudili Alenyà, botiguer de teles de la Bisbal, a rabassa morta d'una peça de terra de set vessanes, erma i vinya, a la partida Pujols de Castell d'Empordà.

***Gener devia aquesta quantitat per l'adquisició d'un bou i de compra de gra a JVD.

****Franch devia seixanta-cinc lliures a JVD.

RELACIÓ CENSALÍSTICA DE JOSEP DE MARGARIT DE BIURE

<i>Data</i>	<i>Compra</i> <i>[c = creació]</i> <i>[e = encarreg.]</i>	<i>Venda</i> <i>[en lliures]</i>	<i>Titular venedor/comprador</i>	<i>Historial</i>
05-12-1632	(e)55 ll.		Ramon Codorniu, botiguer de Vilafranca del Penedès	Per la venda d'una casa i hort a Vilafranca
13-11-1634	50 ll.		Josep Prunera, de Vallespinosa	Avalat amb una casa i corral
18-03-1635	70 ll.		Francesc Oracio, escultor de Sarraí	El 1680 es liquidaven vint-i-dues lliures de pensions vençudes
25-03-1635	25 ll.		Miquel Mateu = Marianna, pagesos de Sarraí	
29-05-1635			Bartomeu Cabestany, pagès de Belltall	
03-06-1635	31 ll.		Jerònima, vda. i Pere Joan Ferrer, fill, de Sarraí	Encarregat el 1680 a favor de Joan Fleix, notari
09-09-1638	150 ll.		Joan Figuerola, de Valls	
09-09-1638	150 ll.		Joan Domingo, de Valls	Lluït el 1719
25-09-1638	100 ll.		Universitat de Vallverd	
1640		1.537 ll.	Onofre de Vidal, cavaller de Tarragona	Per finançar la guerra contra Felip IV. El 1667 devia 1.779 lliures de pensions censals i per liquidar-les se li confiscaren alguns béns immobles a Tarragona
12-05-1644	200 ll.		Jaume Alemany, paraire del Pont d'Armentera	Per a la Capellania de Vallespinosa
21-10-1644	100 ll.		Miquel Salomó = Anastàsia Costa	Per pagar-li deute de 140 lliures de cens de mas Salomó

<i>Data</i>	<i>Compra</i> [c = creació] [e = encarreg.]	<i>Venda</i> [en lliures]	<i>Titular venedor/comprador</i>	<i>Historial</i>
13-07-1645	60 ll.		Esteve Teixidor	Per finançar lliures compra casa Lluït l'11-03-1650
11-08-1645	60 ll.		Jaume Carreres, de Vulpellac	Per finançar compra casa
19-09-1645	260 ll.		Joan Alzina, pagès de Pavia (Vic)	
20-02-1646	60 ll.		Grau Cellés, moliner	Per finançar compra casa
20-06-1647		1.200 ll.	Joan Quer, beneficiat d'Amer	Definit el 1681
28-09-1648	(e)60 ll.		N.N. Batlle, de l'Albiol	
17-07-1650	(e)60 ll.		Josep Segarra, blanquer de Montblanc	
29-08-1650	(e)40 ll.		Joan Carreras, pagès de Montblanc	
21-03-1664	98 ll.		Ramon Teixidor, pagès dels Omells de na Gaia	
20-08-1665	(e)140 ll.		Joan Monlleó, ferrer de Reus	
15-11-1671	(e)150 ll.		Marc Massà, pagès de Valls	
04-03-1681	80 ll.		Jaume de Porta, donzell de Barcelona	Finançat amb el capital del censal que li feia Francesca, vídua de Querol
17-06-1682		300 ll.	Reverend Francesc Zanuy, prevere de Lleida	Per finançar operació lluïció censal a la universitat de Fullola. Va ser lluit el 22-08 següent
14-01-1683	100 ll.		Joan Solé, pagès de Vallespinosa	
a1501-1683	100 ll.		Pere Gassull, pagès de Vallespinosa	
23-01-1685	(e)105 ll.		Antoni Paris i Anton Paris, pagesos d'Alcover	

Font: elaboració pròpia a partir de: *Especulo...*, f. 315 (Oracio), 316 (Mateu), 317 (Vallverd), 317-318 (Alzina), 318 (Zanuy), 483 (Domingo), 599 (Codorniu), 601 (Batlle), 601-602 (Carreras), 604 (Monlleó) (Massà), 605 (Ferrer) (París), 608 (Segarra), 835-836 (Ramon Teixidor), 1.022 (Alemany); *Index Margarit...*, núm. 423 (Porta), 432 (Quer); AHCB, *Patrimonial*, sèrie III, llig. 3 (Porta), 4 (Prunera), 20B (Figueroles), 26 (Gassull), 31 (Solé), 32 (Batlle); AHPB, *Pergamins*, sèrie A, núm. 660 (Cabestany); AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 11, notari Damià Ballester, 1641-1646, f. 125v-127 (Salomó), 158-160 (Teixidor), 162v-164 (Carreres); núm. 12, notari Damià Ballester, 1642-1646, f. 62 (Cellés); GÜELL [2007a] 278-279 (Vidal).

QUADRE DELS RÈDITS COTITZATS ALS MARGARIT PELS CENSALISTES DEL CAMP DE TARRAGONA, ENTRE 1740 I 1790

<i>Any</i>	<i>Agent</i>	<i>Total cobrat net</i>	<i>Reservat per a l'agent</i>
1740	Joan Blay, notari	37 ll., 3 s.	
1741	Joan Blay, notari	48 ll., 12 s.	

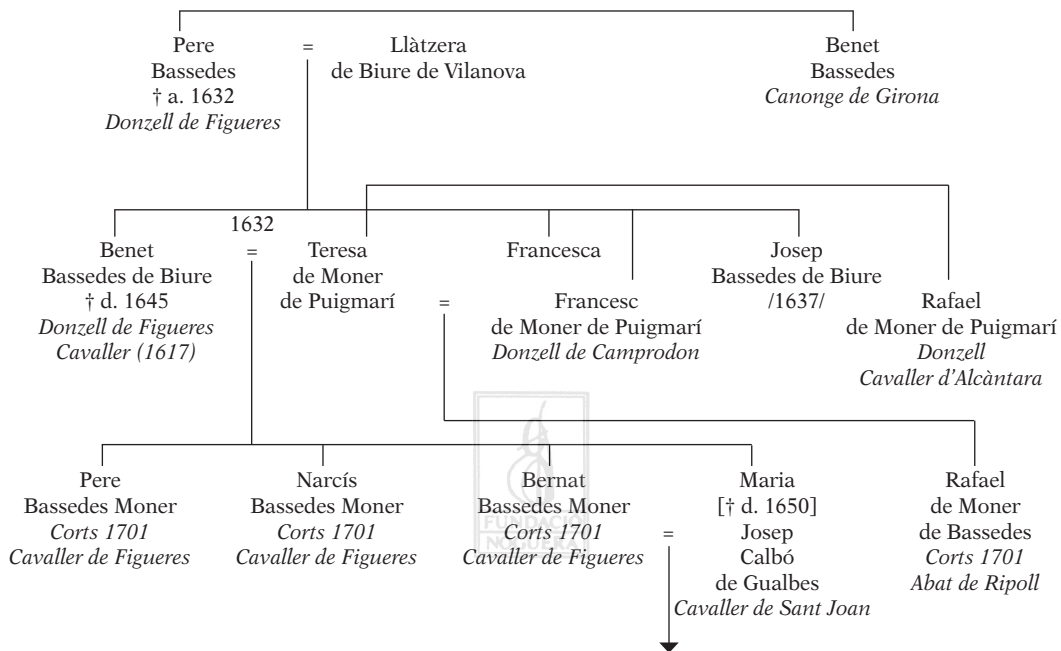
<i>Any</i>	<i>Agent</i>	<i>Total cobrat net</i>	<i>Reservat per a l'agent</i>
1742	Joan Blay, notari	71 ll., 10 s.	7 ll., 3 s.
1743	Salvador Pomerol, administrador	60 ll., 2 s.	6 ll., 13 s.
1744	Salvador Pomerol, administrador	47 ll., 14 s.	5 ll., 7 s.
1745	Salvador Pomerol, administrador	60 ll., 2 s.	6 ll., 13 s.
1746	Salvador Pomerol, administrador	72 ll., 18 s.	7 ll., 3 s.
1747	Salvador Pomerol, administrador	80 ll., 3 s.	8 ll., 18 s.
1748	Salvador Pomerol, administrador	77 ll., 19 s.	7 ll., 9 s.
1749	Salvador Pomerol, administrador	63 ll., 2 s.	7 ll.
1750	Salvador Pomerol, administrador	74 ll., 3 s.	8 ll., 9 s.
1751	Salvador Pomerol, administrador	61 ll., 8 s.	6 ll., 16 s.
1752	Salvador Pomerol, administrador	57 ll., 7 s.	6 ll., 7 s.
1753	Salvador Pomerol, administrador	86 ll., 4 s.	9 ll., 12 s.
1754	Paula, vda. de Salvador Pomerol	55 ll., 16 s.	6 ll., 4 s.
1755	Eudald Borés, notari	83 ll., 1 s.	19 ll., 8 s.
1756	Eudald Borés, notari	61 ll., 5 s.	39 ll., 7 s.
1757	Eudald Borés, notari	64 ll., 17 s.	7 ll., 4 s.
1758	Eudald Borés, notari	58 ll., 1 s.	6 ll., 8 s.
1759	Eudald Borés, notari	85 ll., 15 s.	9 ll., 10 s.
1760	Eudald Borés, notari	96 ll., 2 s.	10 ll., 14 s.
1761	Eudald Borés, notari	59 ll., 1 s.	6 ll., 10 s.
1762	Eudald Borés, notari	72 ll., 3 s.	8 ll.
1763	Eudald Borés, notari	66 ll., 2 s.	7 ll., 6 s.
1764	Eudald Borés, notari	48 ll., 7 s.	5 ll., 7 s.
1765	Eudald Borés, notari	50 ll., 19 s.	5 ll., 13 s.
1766	Eudald Borés, notari	32 ll., 6 s.	3 ll., 4 s.
1767	Eudald Borés, notari	45 ll., 16 s.	5 ll., 1 s.
1768	Eudald Borés, notari	63 ll., 18 s.	7 ll., 2 s.
1769	Eudald Borés, notari	53 ll., 18 s.	6 ll.
1770	Eudald Borés, notari	43 ll., 10 s.	4 ll., 16 s.
1771	Eudald Borés, notari	41 ll., 7 s.	4 ll., 12 s.
1772	Eudald Borés, notari	46 ll., 14 s.	5 ll., 4 s.
1773	Eudald Borés, notari	68 ll., 3 s.	7 ll., 11 s.
1774	Eudald Borés, notari	51 ll., 1 s.	5 ll., 2 s.
1775	Eudald Borés, notari	54 ll., 11 s.	6 ll., 1 s.
1776	Eudald Borés, notari	40 ll., 15 s.	4 ll., 10 s.
1777	Eudald Borés, notari	33 ll., 4 s.	3 ll., 14 s.
1778	Eudald Borés, notari	36 ll., 14 s.	4 ll., 16 s.
1779	Eudald Borés, notari	35 ll., 1 s.	3 ll., 18 s.

<i>Any</i>	<i>Agent</i>	<i>Total cobrat net</i>	<i>Reservat per a l'agent</i>
1780-1781	Eudald Borés, notari	33 ll., 12 s.	3 ll., 7 s.
1782-1783	Eudald Borés, notari	57 ll., 10 s.	30 ll., 17 s.
1784-1785	Eudald Borés, notari	45 ll., 59 s.	53 ll., 10 s.
1786-1787	Eudald Borés, notari	23 ll., 12 s.	27 ll., 1 s.
1788-1789	Eudald Borés, notari	46 ll., 1 s.	5 ll.
1790	Eudald Borés, notari	85 ll., 6 s.	1 ll., 4 s.
Total		2.637 ll., 16 s.	412 ll.

Font: elaboració pròpia a partir de: AHCB, *Patrimonial*, sèrie III, llig. 31.

BASSEDES (Banyoles, Figueres —Girona—)

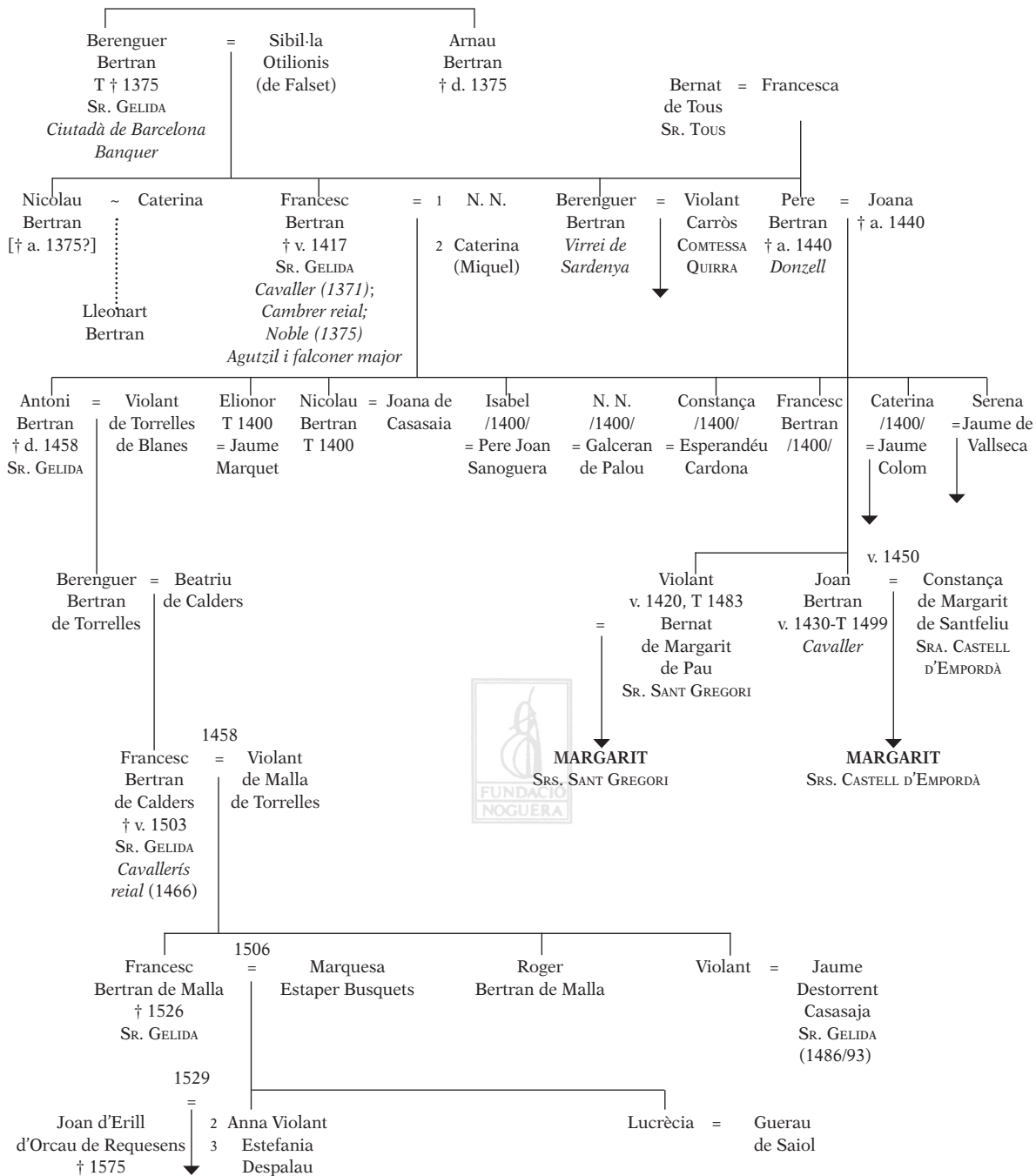

Fonts: ACA, *Arxiu Pablo de Sàrraga*, caps. núm. 138, camisa “Moner”; Test. de Leandre de Margarit de 1637 (ADG, *Processos Moderns*, reg. C-001-6201); ALÒS [1925] 189, 217 i 227; MORALES [1983] I, 149.

* Darrere del cognom familiar, citem entre parèntesis les localitats on va residir la família i tot seguit, títols nobiliaris i categoria. Entre parèntesis situem les dates —en anys— extremes i darrere, també entre parèntesis, el nombre de generacions de l'arbre genealògic pel d'individus que hi apareixen.

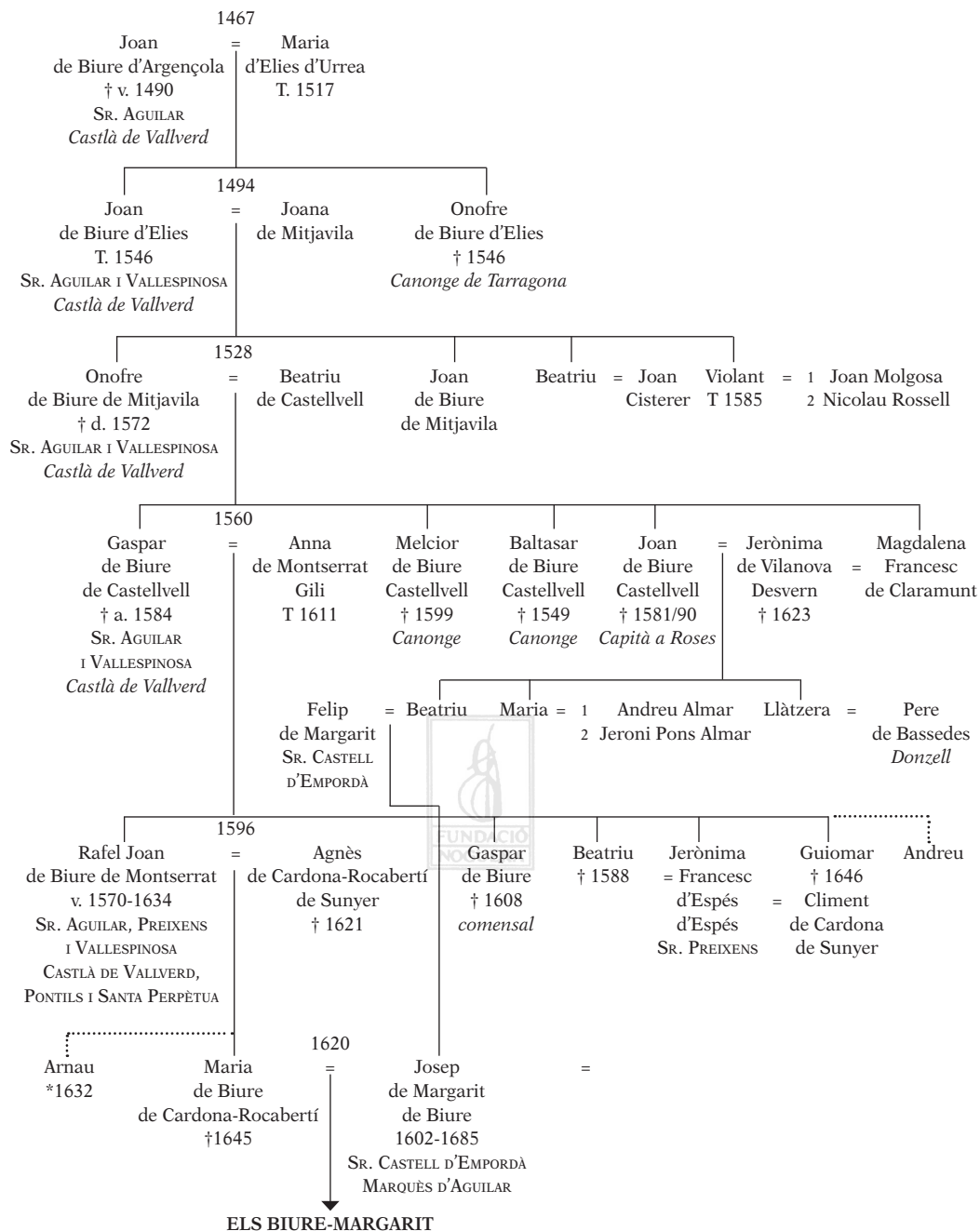
BERTRAN (Barcelona, Gelida)

Banquers; cavallers, nobles i senyors de Gelida (1375/1575) (7 × 47)

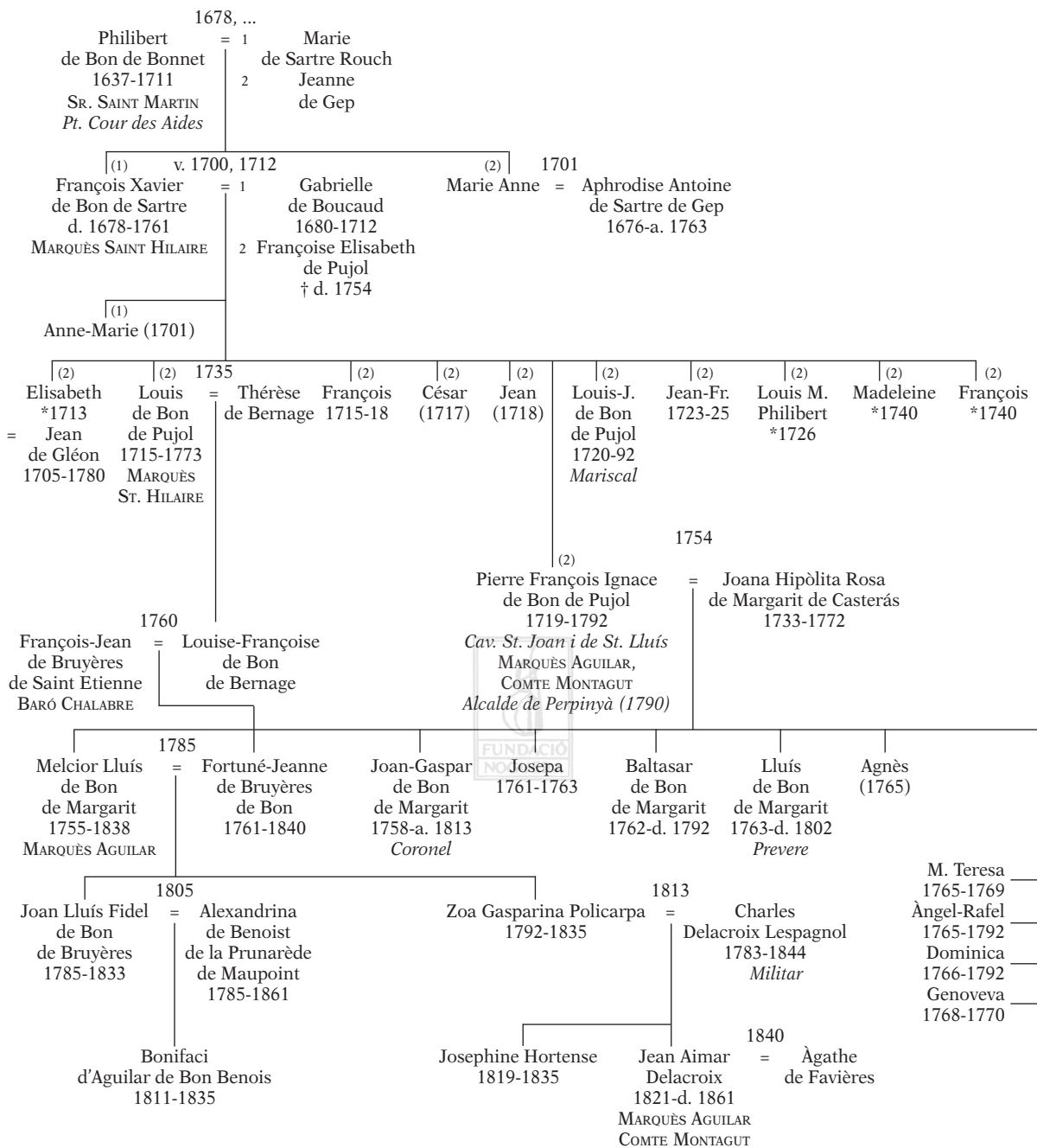

BIURE (Tarragona)

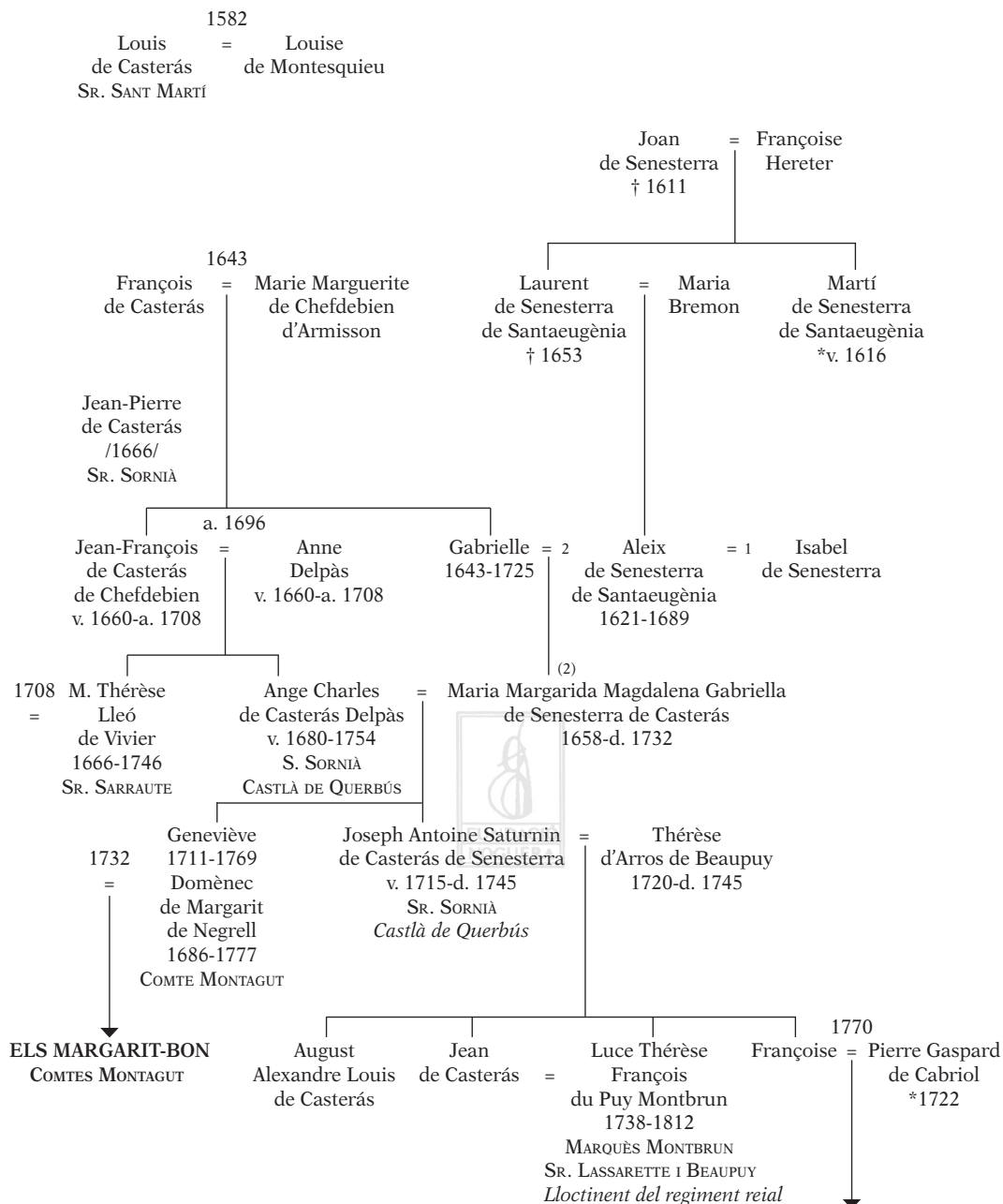
Castlans de Vallverd, senyors d'Aguilar, Vallespinosa i Preixens,
carlans de Pontils i Santa Perpètua de Gaià (1467/1646) (6 × 41)

BON (Nîmes, Montpeller, Perpinyà i Tolosa de Llenguadoc —França—)
 Senyors de Saint Martin; barons de Fourques, Soles i Latour; senyors de Celleneuve,
 Terrade i Saint Quentin; marquesos de Saint Hilaire i d'Aguilar; comtes de Montagut
 (1637/1861) (6 × 44)

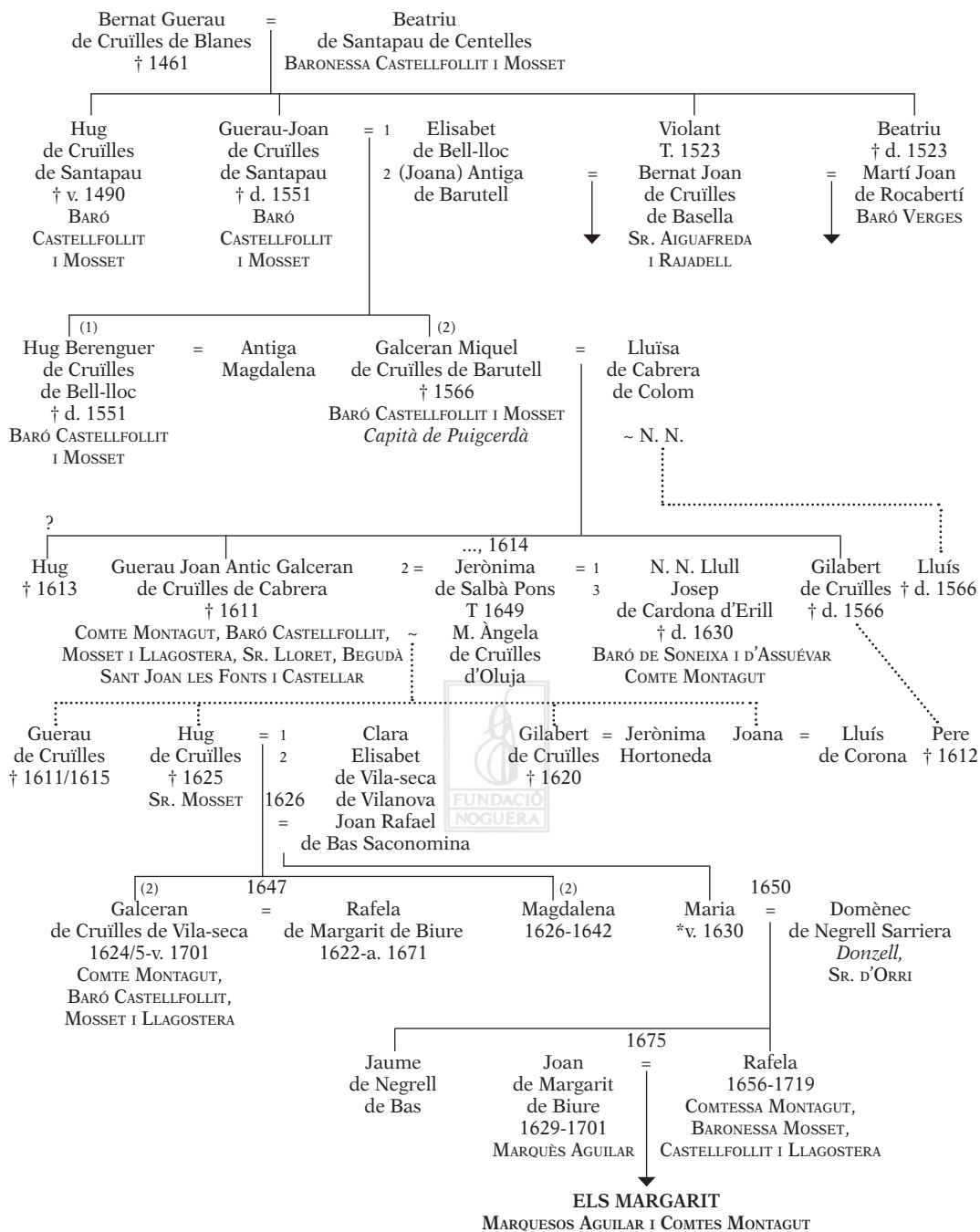

CASTERÁS-SENESTERRA (Sornia, Perpinyà)
Senyors de Sornia i castlans de Querbús
(1582/1812) (5 × 30)

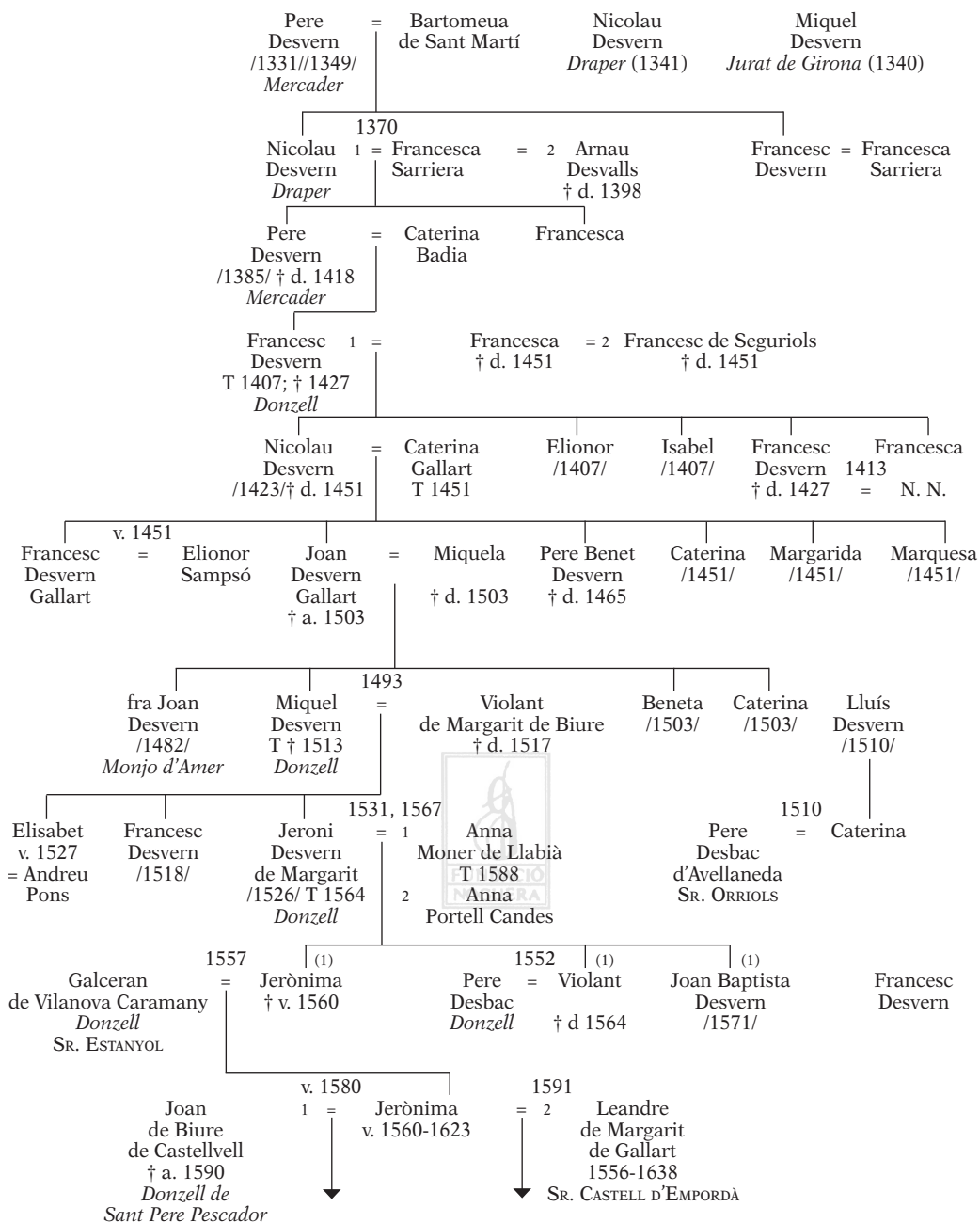
CRUÏLLES (Mosset —Conflent—)

Barons de Castellfollit, Mosset i Llagostera; senyors de Lloret, Begudà, Sant Joan les Fonts i Castellar; comtes de Montagut (1461/1701) (6 × 33)

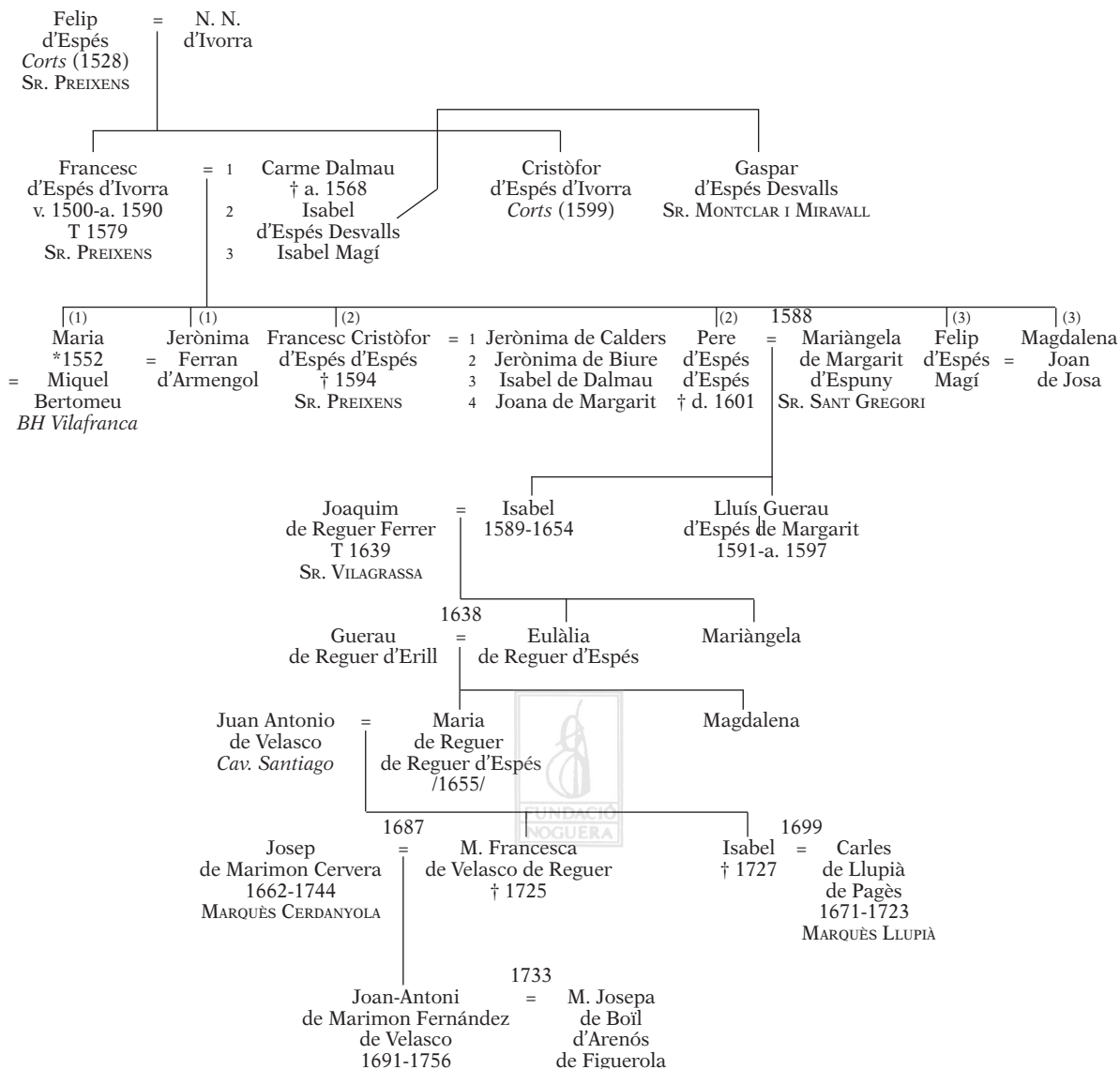
DESVERN (GIRONA I AMER)

Drapers, mercaders, ciutadans i donzells (1331/1571) (9 × 44)

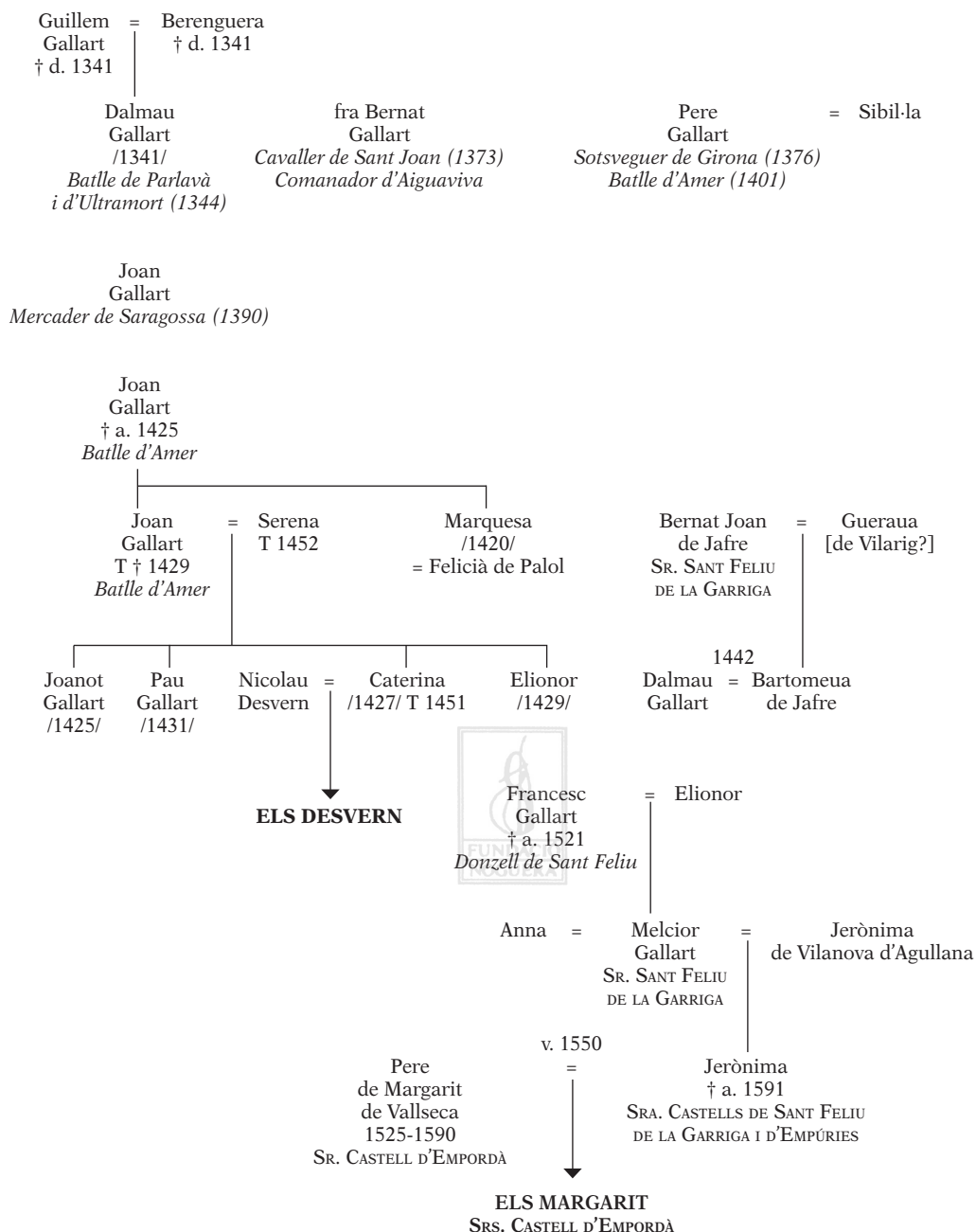
ELS MARGARIT
SRS. CASTELL D'EMPORDÀ

Fonts: AHG, *Castell d'Empordà*, núm. 7, notaria d'Antoni Girbau i Joan Alemany, 1590-1598; AHPB, *Pergamins*, sèrie A, núm. 116, 133, 252, 318, 505, 530, 595, 601, 621, 629 i 673; id. Sèrie B, núm. 172; *Notari Onofre Bou*, Plec de Capítols Matrimonials, 1560-1565, núm. 399, llig. 45; BC, *Fons dels Comtes de Santa Coloma de Queralt*, 9-IV-4; *Catàleg Girona* [2005] núm. 1.521, ESCRIBA-FRAGO [1992] núm. 165, 218 i 908-909; GUILLERÉ [1994] II, 279, 367, 431 i 463; MADURELL [1959] III, núm. 71, 74, 91, 153, 172, 178, 180, 185, 193, 207, 216, 250, 252, 263, 274, 279, 298, 349 i 420.

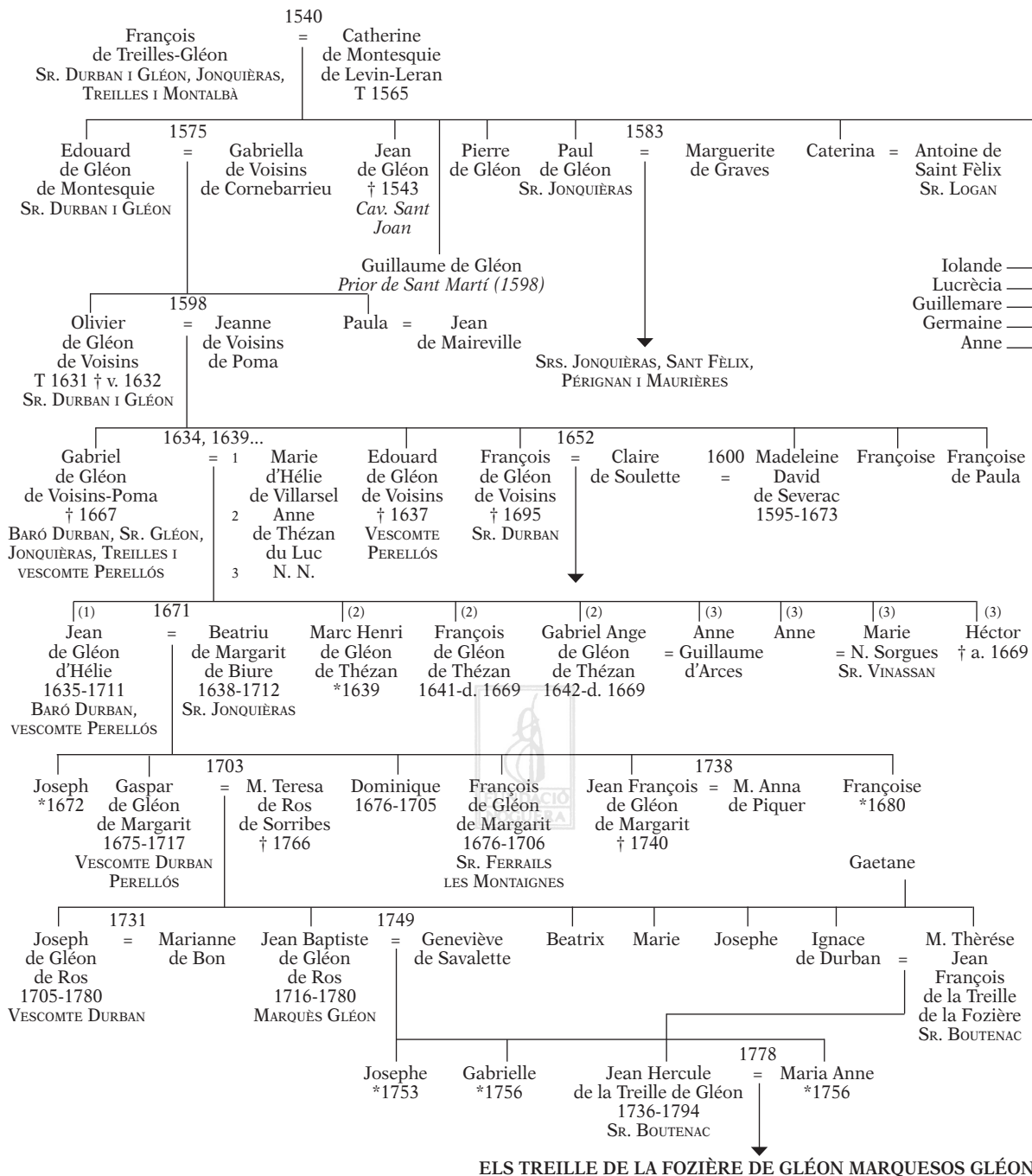
ESPÉS (Preixens i Lleida)
Nobles, senyors de Preixens i Mitjanell
(1500-1654)) (4 x 25)

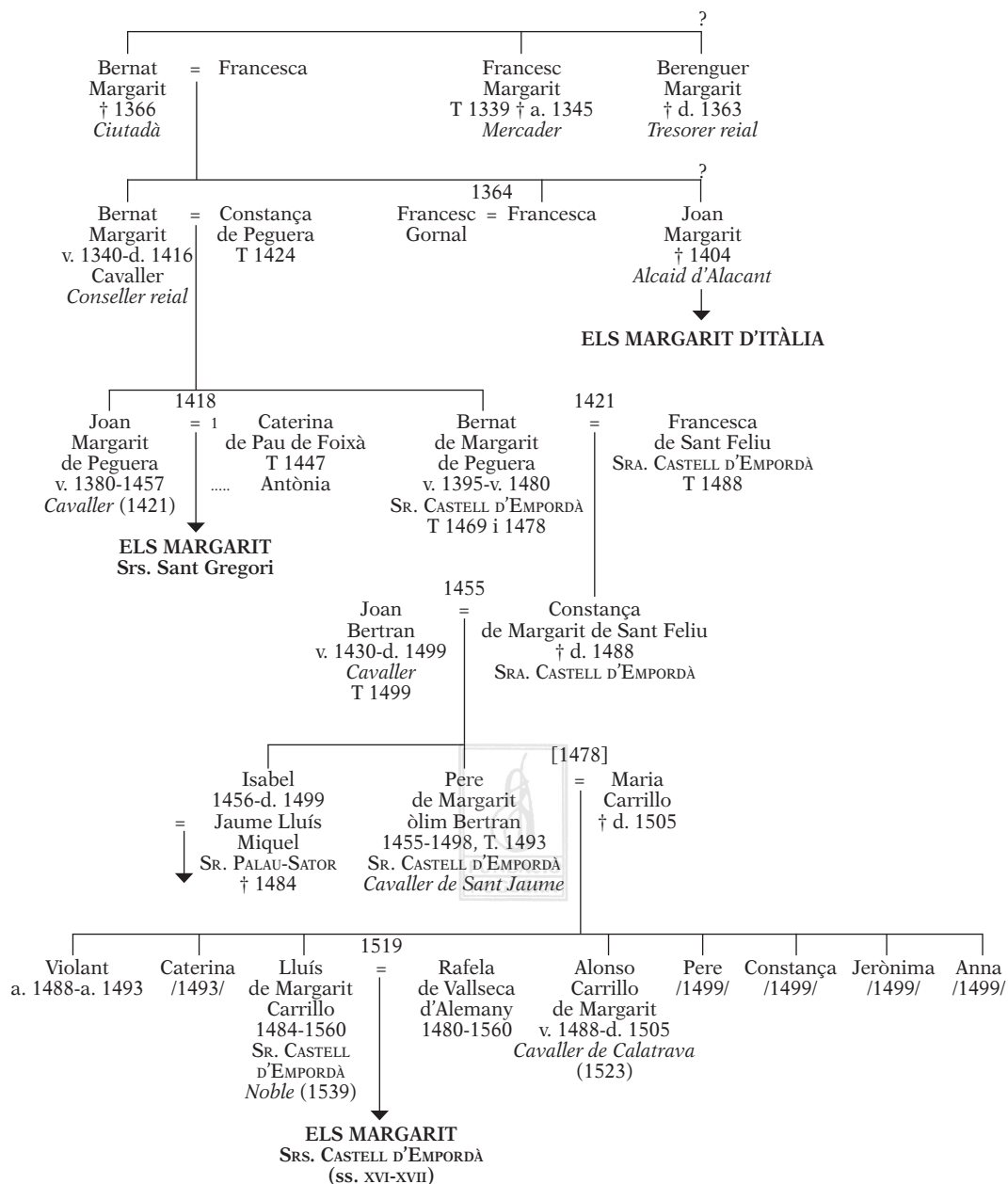
GALLART (Amer i Sant Feliu de la Garriga)
 Batlles, donzells i senyors de Sant Feliu de la Garriga i Pelacalç
 (1341/1420/1442/1540) (6 × 20)

GLÉON (Rosselló)
Barons i vescomtes de Durban i de Perellós (1540/1794) (8 × 63)

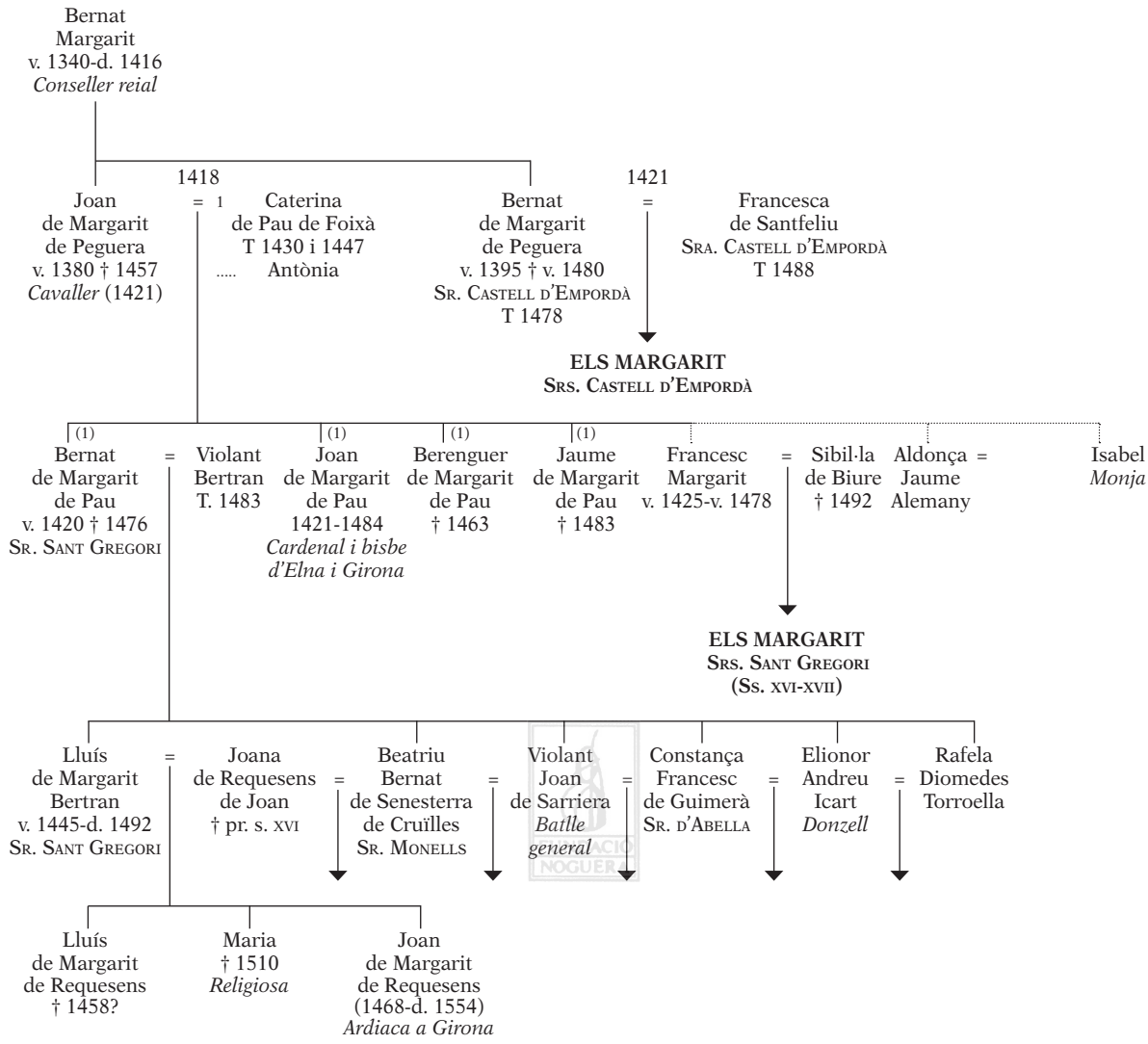

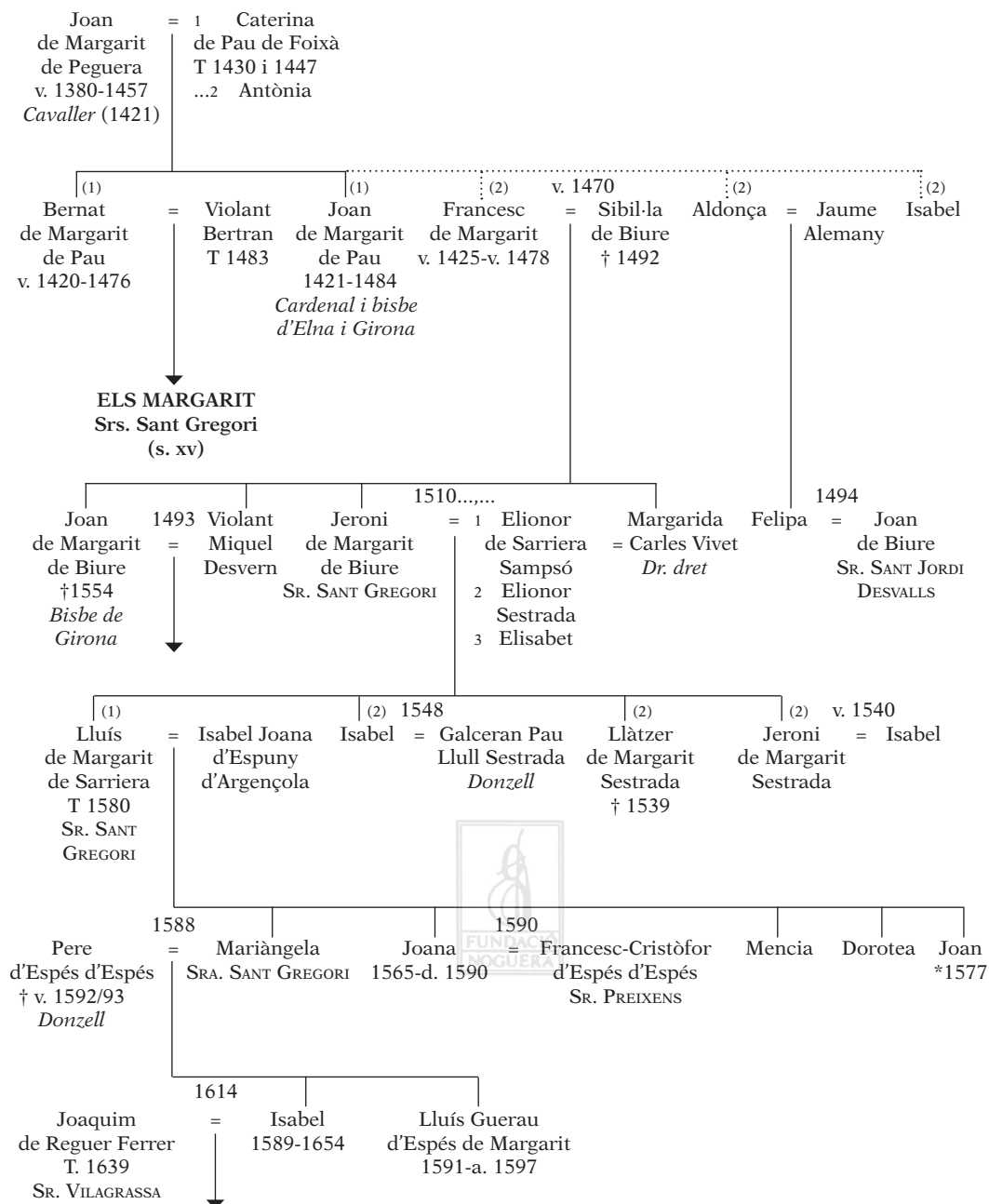
MARGARIT (GIRONA)
Ciutadans i senyors de Castell d'Empordà (1340/1560) (6 × 24)

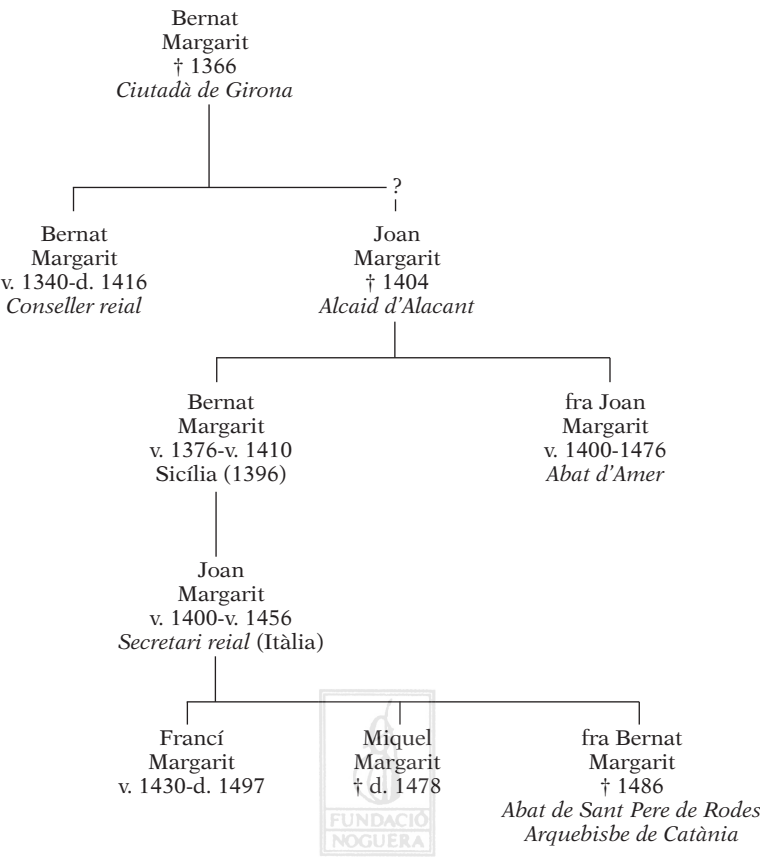
Fonts: ACA, *Arxiu Pablo de Sàrraga*, Capsa núm. 143, camisa "Margarit"; AHG, *Notaries de Girona*, GI1-476, f. 107; GI1-560, f. 1r; 23r i 48r; GI1-561, f. 52v, 62r i 97r; GI3-73, f. 199; GI3-142, f. 185r; GI4-441, f. 59; AHCB, *Patrimonial*, sèrie III, llig. 8; GARCÍA CARRAFFA [1934] LI, 198-199; SOBREQUÉS [1958] 245-299; MARQUÈS [1960]; FLUVIA [1969] II, p. 646; LAZERME [1976] II, 308-320; CATALÀ [1993] 335-337; CATALÀ [1999-2000] I, 381-390; PUIG-MARQUÈS [2007] 332-334, n. 120, núm. 28.

MARGARIT (Girona)
Ciutadans i senyors de Sant Gregori
(1340/1560) (6 × 24)

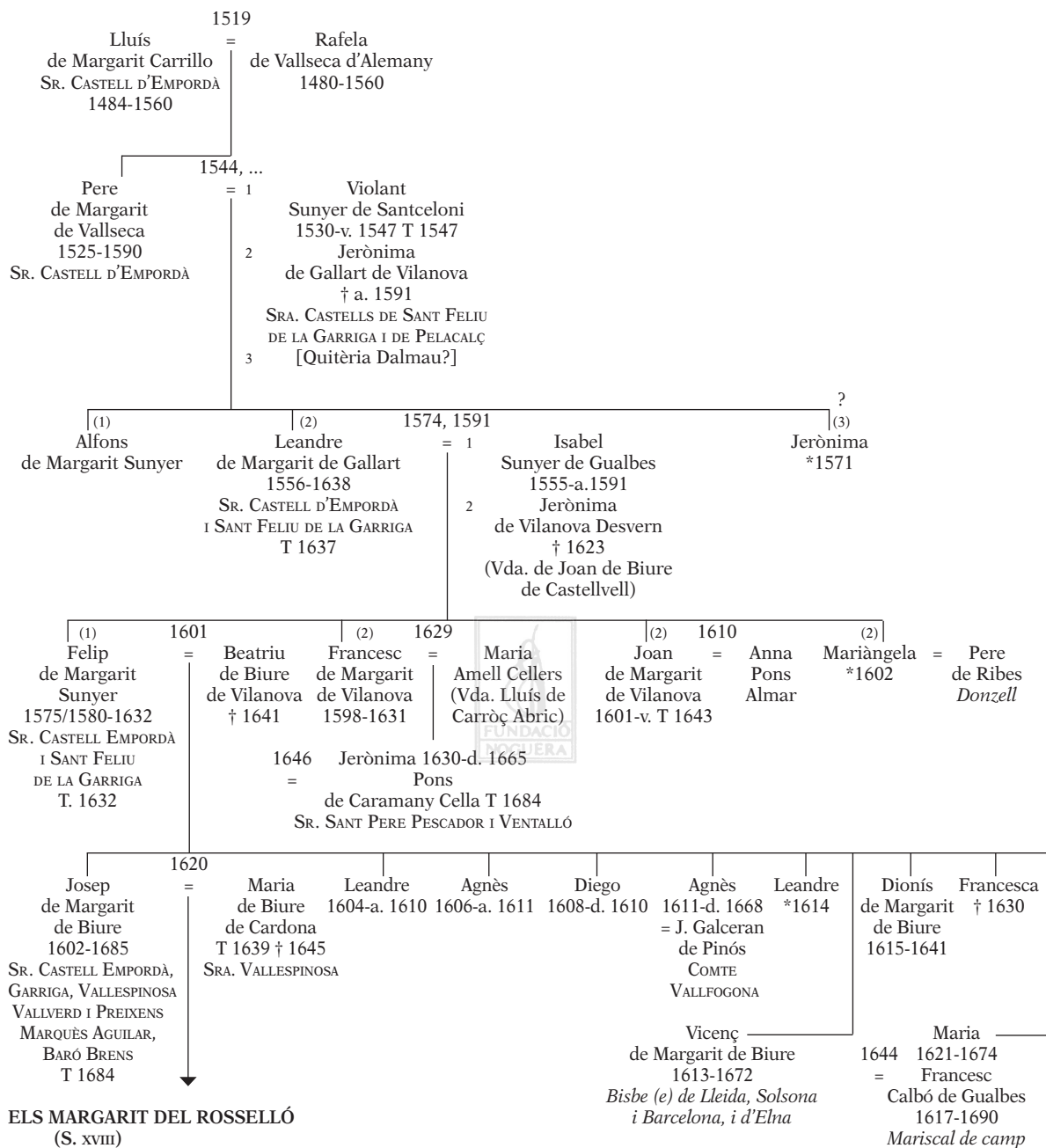

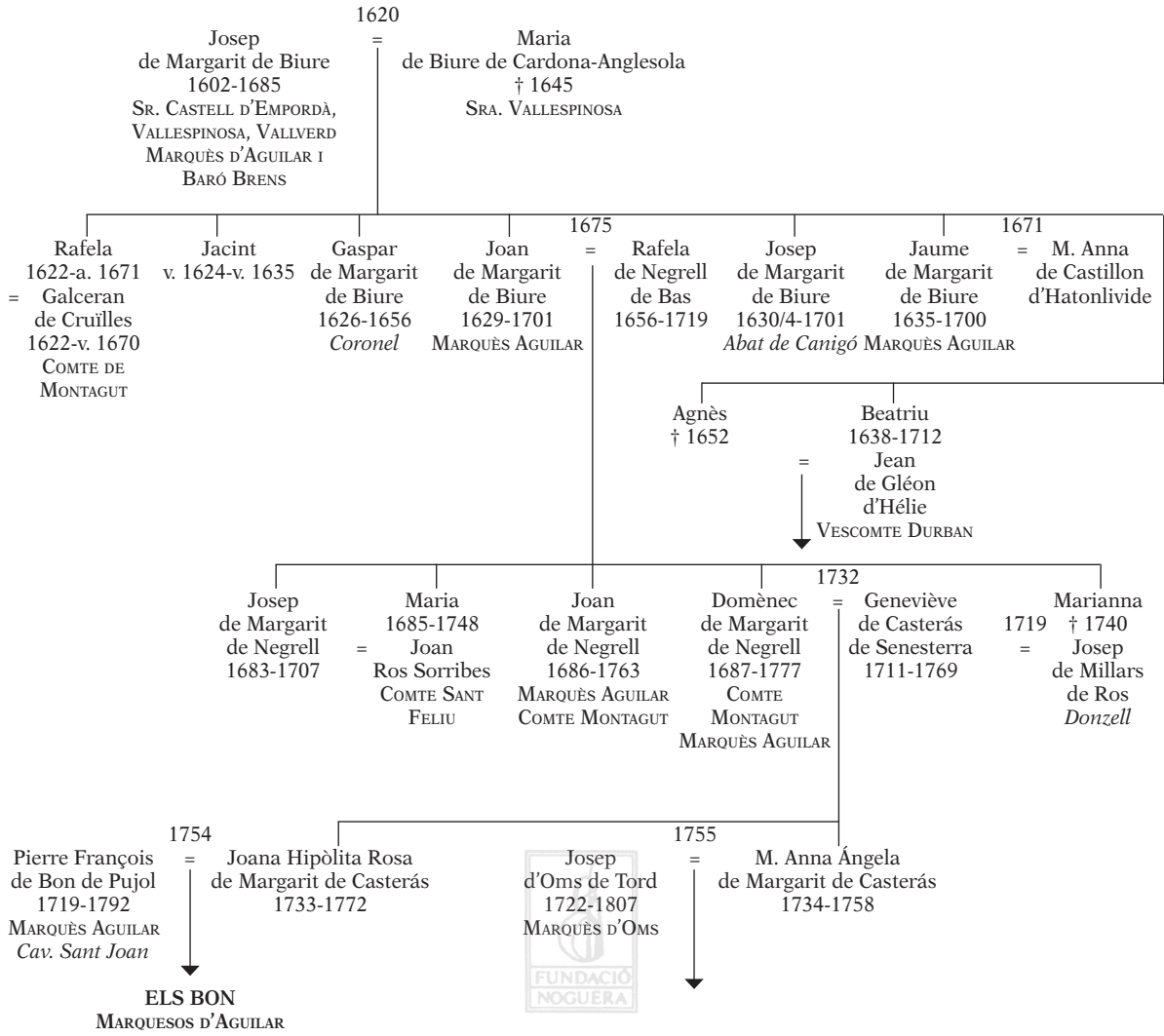
MARGARIT (Itàlia)
Donzells
(1340/1497) (5 × 9)

Font: SOBREQUÉS [1958] 245-299.

Els MARGARIT dels segles XVI-XVIII (Castell d'Empordà, Perpinyà)
 Donzells, marquesos d'Aguilar, barons de Brens, senyors de Castell d'Empordà,
 Sant Feliu de la Garriga, Vallespinosa, Vallverd i Preixens, carlans de Santa
 Perpètua de Gaia i Pontils
 (1480/1838) (11 × 72)

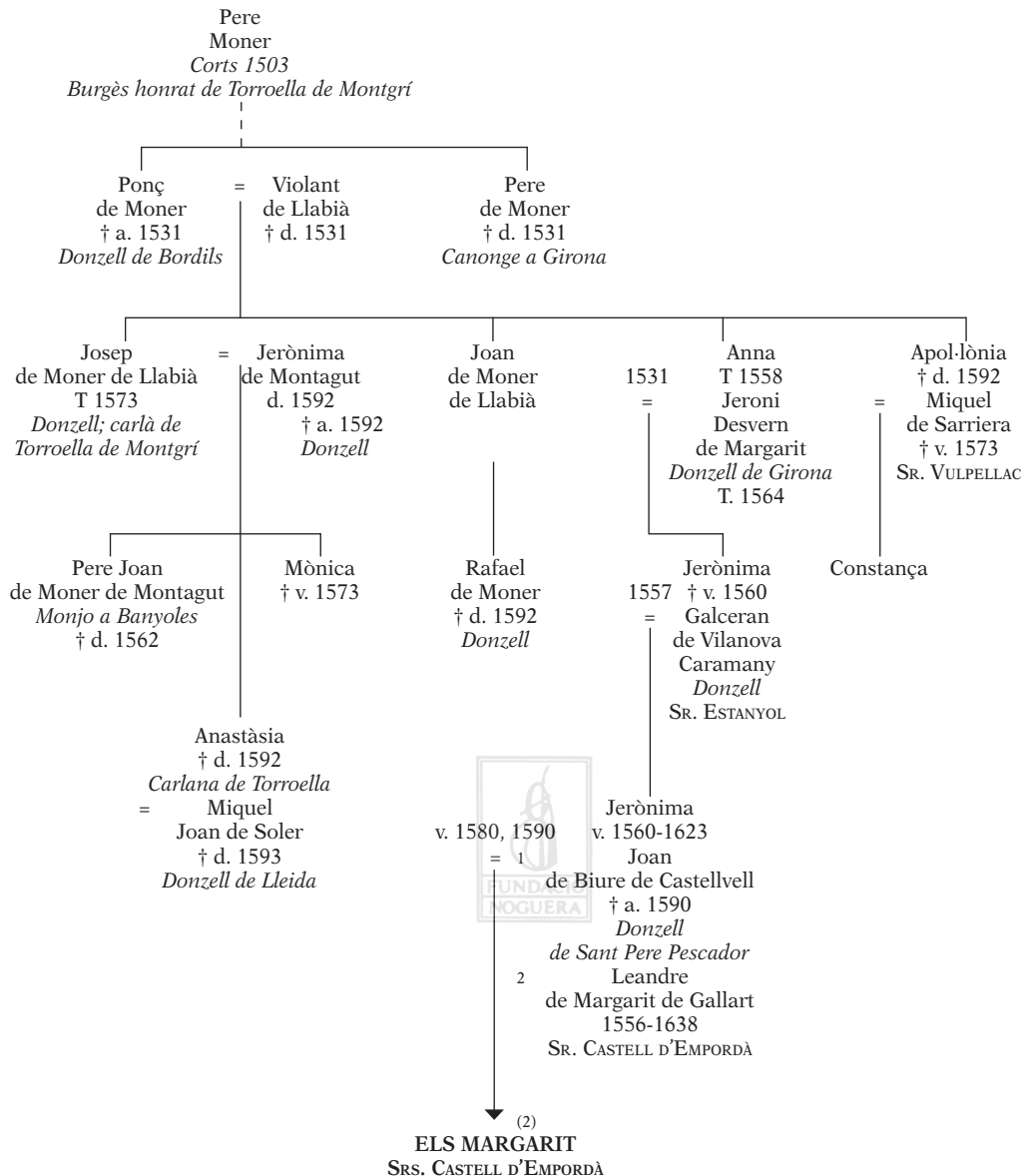

Fonts: ACA, *Arxiu Pablo de Sàrraga*, Capsa núm. 143, camisa “Margarit”; ADG, *Castell d'Empordà*, Sacramentals [Digitalitzats]; AHA, *Vallespinosa*, Sacramentals; www.familysearch.org; GARCÍA CARRAFA [1934] 198-199; FLUVIA [1969] 646; LAZERME [1976] II, 308-320.

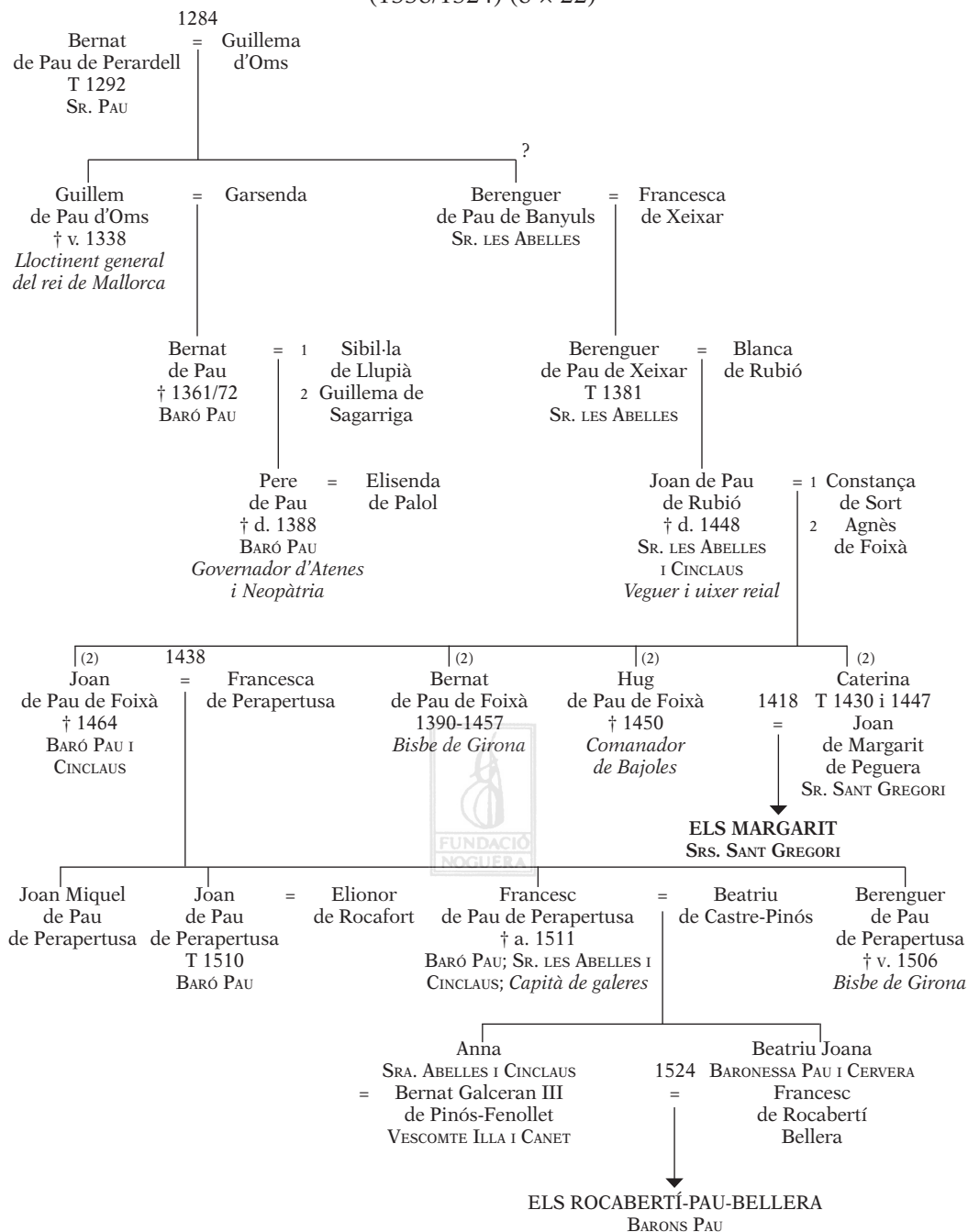
Fonts: ACA, *Arxiu Pablo de Sàrrega*, Capsa núm. 138, camises “Millars” i “Mitjavila”; LAZERME [1977] iii, 193 i 194; MORALES [1983] i, 308.

MONER (Bordils —Girona—)
Donzells
(1503//1531/1638) (5 × 22)

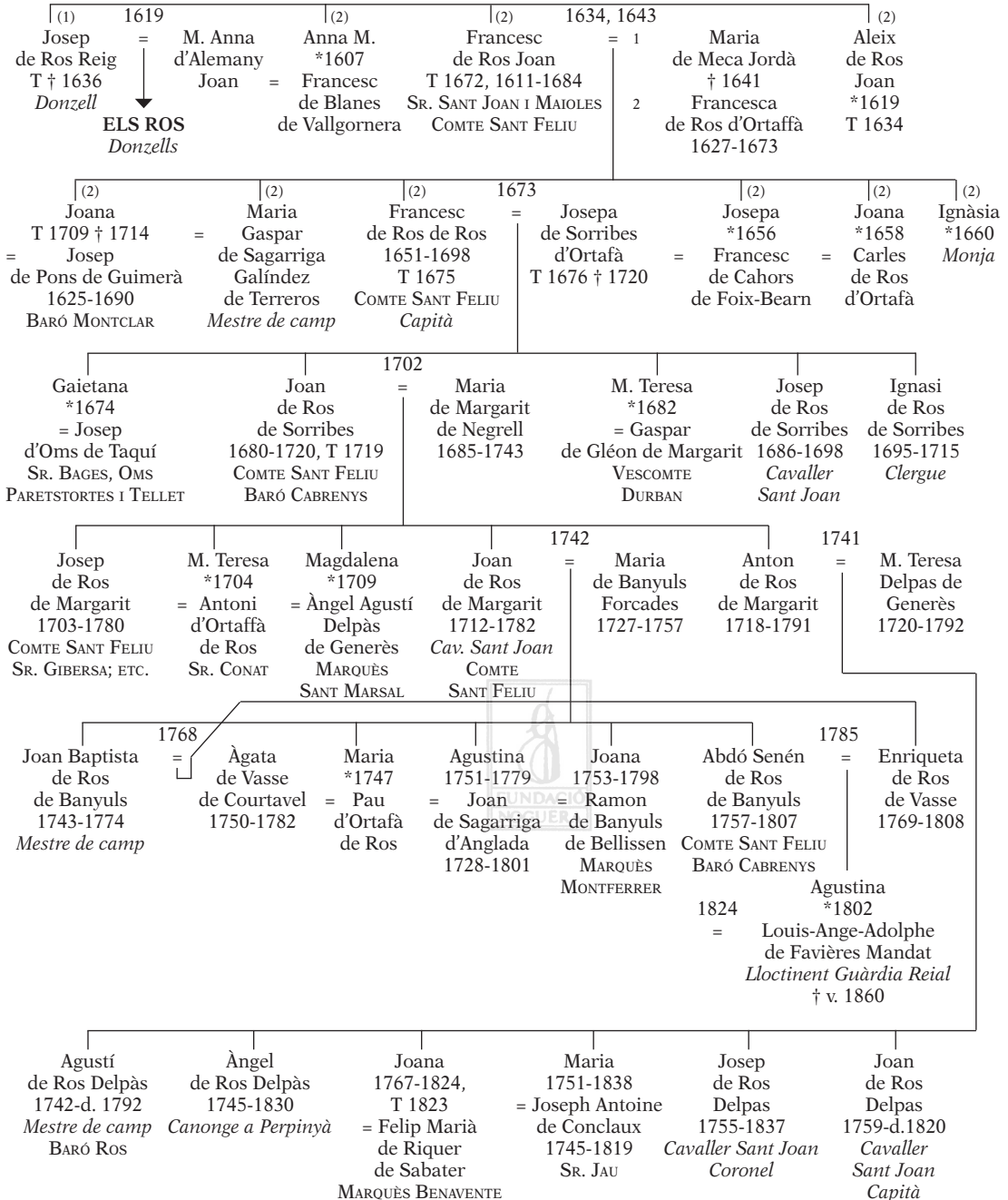

Fonts: Concòrdia de 1594 (AHG, *Notaria de Castell d'Empordà*, núm. 7, notaris Antoni Girbau i Joan Alemany, 1590-1598); ACA, *Arxiu Pablo de Sàrraga*, Capses núm. 52, camisa "Biure" i 138, camisa "Moner"; ALÒS [1925] 217; GARMA [1957] 170; MORALES [1983] I, 313-314; MORALES [1988].

PAU (Empordà i Cerdanya)
Oficials reials, barons de Pau, senyors de les Abelles i Cervera de la Marenda
(1338/1524) (8 × 22)

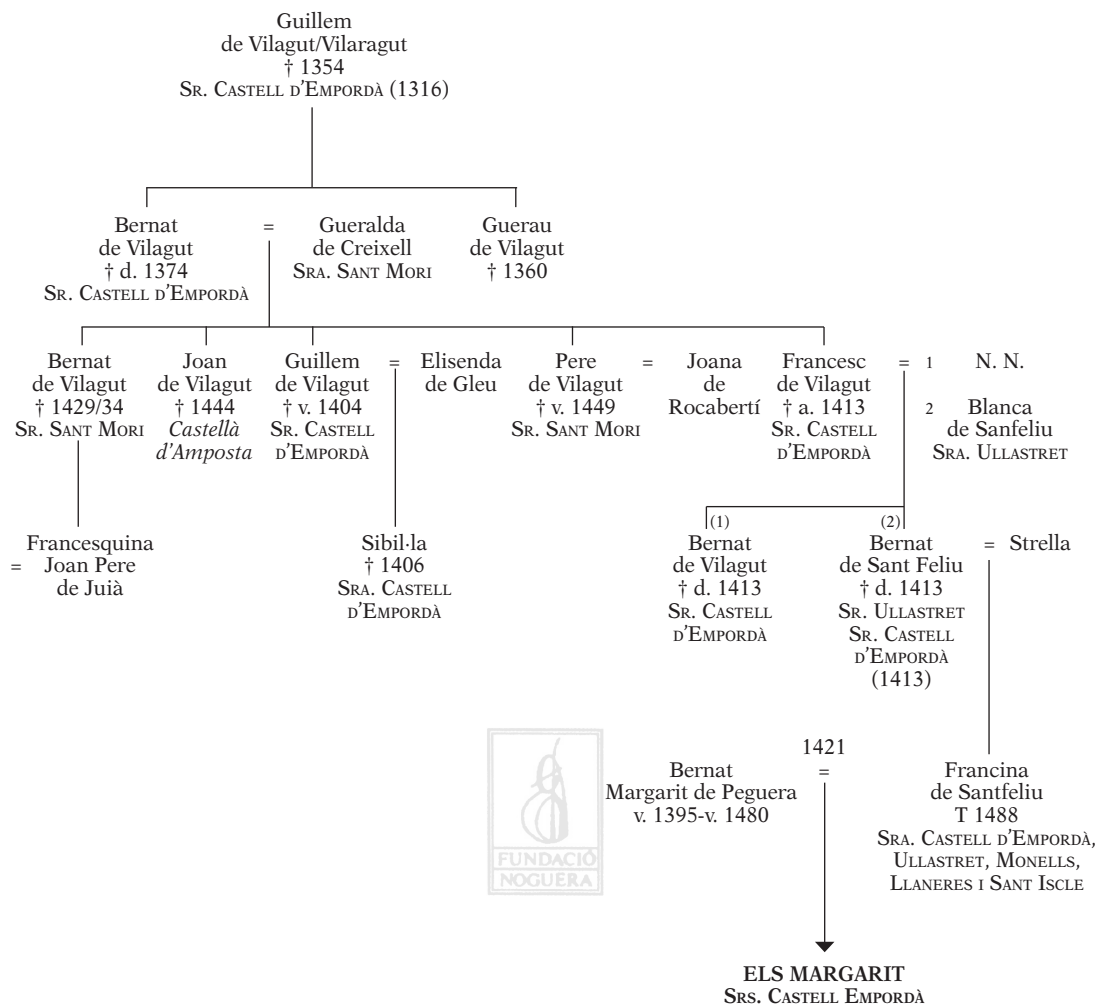

Ros (Perpinyà)
Comtes de Sant Feliu
(1619/1824) (6 × 57)

VILAGUT (Castelló d'Empúries)

Cavallers i senyors de Castell d'Empordà, Llaneres, Monells, Sant Iscle i Ullastret
(1316/1488) (5 × 20)

ÍNDEX TOPONOMÀSTIC

Llegenda

Entrem tots els noms personals (en rodona) i topònims (en cursiva). Els noms d'autors historiogràfics van en versaleta. Apareix en negreta el número que remet a un capítol, apartat o subapartat dedicat específicament a la persona o lloc referenciats i com a tal apareix en el títol. Tant els uns com els altres s'han normalitzat (els noms i cognoms corresponen als naturals de l'individu i no als que consten en el document o el text). La “g” entre parèntesis darrere del número de pàgina, indica que remet al nom dins d'una genealogia. Igualment, el cognom entre parèntesis darrere d'un prenom femení, indica el cognom de l'espòs, a falta del seu propi. També hem recorregut al parèntesi rere d'un individu, per tal d'identificar-lo quan el seu nom i cognoms es repeteixen amb l'antecedent. Hem identificat així tots els notaris.

El parèntesi darrere de l'ítem vol indicar-ne cada accepció, la qual pot ser doble, corresponent a la institució o organisme i al seu titular (p. e.: “bisbe/at”, bisbe/bisbat; “comte/at”, comte/comtat, “senyor/iu”, senyor/senyoriu, etcètera).

Quan un mateix cognom d'un mateix individu ens apareix escrit amb grafies diferents, sense possibilitat de normalitzar en un sentit o en un altre, hem incorporat les dues grafies al mateix ítem, separades per una barra (p. e. “S/Çagarra”). Hem citat individus per al·lusió encara que no hi aparegués escrit el nom, i agrupat accepcions sinònimes molt properes (p. e. “armes” i “blasons”, que s'integren en “escut heràldic”; “país” [genèric], “Principat”, que s'integren en “Catalunya”; “catedral”, “canonge/s”, que s'integren en “capítol/ulars”; “esquema genealògic” o “genealogia”, que s'integren en “arbre genealògic”; “casa”, “llinatge” o el genèric “els...”, que s'integren en “família”; “arrendaments” o “rèdits”, que s'integren en “rendes”; “senyor” i “baró”, que s'integren en el primer; etcètera).

A

- Abella (senyor/iu)*, 49, 64, 69 (g), 70, 678 (g).
Abelles, Les (senyor/iu), 38, 41 (g), 685 (g).
 Abrell, Amador, 662.
Adri (jurisdicció), 28.
Adriàtic, 62.
Àger (arxiprestat), 632.
 (governador), 362.
Agramunt (lloc), **293**, 305, 320, **322**, 323, 324, 337, 338 n. 122, 425, 483, 652.
 (batlle/ia), 323.
 (comunitat de preveres), 306.
 (corregidor/ment), 312, 480.
 (mà armada), 323, 324.
 (paer/ia), 323, 325.
 (Pradell), 323.
 (presó), 325.
 (síndic), 325 i n. 99.
 (universitat), 322, 325 i n. 99.
 (veguer/ia), 323, 324.
 Agràs, Francesc, 660.
Agrigent (bisbe/at), 32.
 Aguader, Bernat, 659.
Aguilar (feu), 16, 304, 318, 445.
 (batlle/ia), 304, 346 n. 156, 425, 472.
 (castell), 303 n. 44, 304 n. 46.
 (cúria baronial), 354.
 (drets), 303 n. 44, 304.
 (hospital de Matafogassa), 445.
 (jurisdicció), 430.
 (jutge), 346 n. 156.
 (marquès) [vegeu els Margarit i els Bon].
 (marquesat), 304 i n. 48, 339, 391 (g), 393 (g), 417, 433, 439, 445.
 (mas del Bisbe), 445 n. 167.
 (notari/ia), 304.
 (rendes), 304, 338, 450, 455.
 (senyor/iu), 240, 290, 291, 292 (g), 293, **303**, 304 n. 46, 336, 348, 364, 425, 431, 433, 458, 459, 466, 466, 500, 660, 669 (g).
 Aguilar (família), 303.
 Aguilar, Berenguer d', 303 n. 43.
 Aguilar, Pierre d', [vegeu Pierre François Ignace de Bon de Pujol].
 Aguilar de Berga, Guillem d', 303 n. 44.
 Aguiló, Miquel, 432 i n. 128.
 Agullana Terrades, Anna d', 176, 207, 210 (g), 231 (g).
 Aguiló, Guillem d', 296.
 Agulló, Jeroni d', 273.
 Agulló de Pinós, Isabel d', 273.
 Agustí, Jeroni, 168 n. 286.
 Agustí, Joan, 571.
 Agustí, Joan Josep (notari), 567, 568.
Aiguafreda (senyor/iu), 403 (g), 414 (g), 415, 672 (g).
Aiguaviva (comanda/nador), 205, 675 (g).
 Aimar, 149.
 Aimeric (família), 410 n. 55, 412 n. 65, 415.
 Aimeric, N. N., 231 (g).
 Aimeric, Bernat d', 413, 414 (g), 415.
 Aimeric-Cruilles de Santapau (família), 414 (g).
 Aimeric de Cruilles de Santapau, Anna d', 415.
 Aimeric de Cruilles de Santapau, Bernat d', 415.
 Aimeric de Cruilles de Santapau, Pere d', 415.
 Ainet, 435.
Aitona (lloc), 632.
 (marquesat), 338, 660, 661.
 (rendes), 367.
 Aitona (marquès) [vegeu Francesc de Montacada de Cardona].
Alacant (alcaid/ia), 31 (g), 32, 34 (g), 677 (g), 680 (g).
 (port), 152.
 Alaix, Jaume, **350**, 357 n. 200, 367.
 Alamanda, 186.
 Alba, Joan, 214.
 Albanell, Galceran, 49.
 Alberich, Marià (pare de Cecília), 355.
 Alberich, Marià, 355.
 Alberich Ferrer, Cecília, 355.
 Albert, Anna, 219.
 Albert, Bernat, 135.

- Albert, Joan, 29.
 Albert, Pere, 265.
 Albert, Rafel, 482.
 ALBERTÍ I GUBERN, SANTIAGO, 51 n. 107, 65
 n. 147, 143 n. 177, 144 n. 183, 148
 i n. 193, 168 i n. 285, 230 n. 494,
 327 n. 104, 381 n. 266, 397 n. 19.
 ALBERTÍ SERRA, PERE, 197 n. 380.
Albiol, l', 659, 664.
Albons, 181, 187, 192, 193, 424 n. 100.
 Albornar, Rafel, 571.
 Albuquerque (ducs), 401 n. 30.
 ALCOBERRO PERICAY, AGUSTÍ, 264 n. 586.
Alcoi, 22.
Alcover, 378, 428, 658, 660, 661, 664.
 Alcover, Bartomeu, 658.
 Aldrich, Damià, 655.
 Aldrich, Narcís, 253.
Alemanya (senyoríu), 381, 396.
 Alemany, Jaume, 50, 59, 78 (g), 678 (g),
 679 (g).
 Alemany, Joan (notari), 271 n. 603,
 279 n. 631.
 Alemany, Joan (paraire), 663.
 Alemany de Cervelló de Cartellà,
 Constança d', 171.
 Alemany Joan, M. Anna d', 385 (g),
 686 (g).
 Alemany de Margarit, Felipa, 78 (g),
 679 (g).
Alemanyà, 427 n. 113.
 Alentorn, Miquel d', 297.
 Alenyà, Baudili, 663.
 Alenyà, Antoni, 437.
Alexandria, 152, 153.
Alfacs (platja), 152.
Alfama (comanda), 131.
 Alfons I, 290, 296.
 Alfons III, 255.
 Alfons IV, 32, 37, 38, 39 i n. 72, 51,
 52, 53, 61, 96, 128, 129, 130, 131,
 132, 146 n. 189, 158, 305, 340.
 Alfonsello, Andreu, 55, 138.
Algarves (rei/gne), 543.
Algecires (rei/gne), 543.
Alger, 151 n. 209.
Alguer, l', 25.
Alins, 435.
 ALIÓ, ROGER D', 374 n. 248.
 Alió, Montserrat, 256 n. 565.
 Almar (família), 218, 221 i n. 469, 370.
 (capella), 223.
 Almar, Andreu, 242, 292 (g), 370,
 669 (g).
 Almar, Andreua, 221.
 Almar, Anna d' [vegeu: Anna Pons
 d'Almar].
 Almar de Margarit, Anna, 231 (g).
 Almall, Narcís, 49.
Almeria (expedició naval), 397.
 Almuçàver, Genís, 149 n. 204.
 ALÒS Y DE DOU, JOSÉ M.^a, 667 (g), 684 (g),
 686 (g).
 Aloy, Josep Gener, 445 n. 167.
 Aloy Llach, Bonaventura (notari), 481.
Alpujarras, Las, 177.
 Alrà, Miquel, 77, 79, 168.
 ALSINA I CATALÀ, CLAUDI, 101 n. 51, 114
 n. 87, 268 n. 589.
Alt Empordà, 175, 180, 458, **460**, 461.
Altafulla (feu), 12 n. 4.
 ALTISENT, AGUSTÍ, 153 n. 229.
 Alzina, Joan, 664.
 Amador, Lucrècia, 342.
 Amardell, Joan, 217.
 AMAT DE CORTADA, RAFEL D', 495 i n. 297.
 Amell, Narcís, 137, 138.
 Amell Cellers, Maria, 219, 220, 228,
 229, 277 (g), 599, 681 (g).
 Amell de Llobregat Marco, Dionís, 220.
 Amer (lloc), 225, 232, 239, 246, 247,
 248, 249, 250, 251, 252 i n. 551,
 256, 280, 341, 348, 433, 434, 461,
 462, 476, 477, 664, 673, 675 (g).
 (*abat/dia*), **34** i (g), 213, 233, 246,
 247, 248, 249, 250, 475, 680 (g).
 (*arxiu*), 250.
 (*baille/ia*), 105, 205, 207 i n. 422,
 214, 233, 246, 247, 248, 249, 250,
 252, 256, 280, 335, 425, 462, 500,
 675 (g).
 (*camí a Argelaguer*), 247.
 (*escrivania*), 214, 247.
 (*molins*), 247.

- (*monestir*), 33, 35, 213, 214, 246, 247, 249, 250.
 (*monjos*), 250, 673 (g).
 (*notari/ia*), 111, 233, 246, 247, 248, 249, 250, 251, 252, 256, 335, 425, 436, 462, 472, 473, 475, 477, 481, 500.
 (*porció monacal*), 247, 248, 249, 250.
 (*regidors*), 250, 251, 436, 479.
 (*rendes*), 248, 462, 465, 585.
 (*universitat*), 247.
Amèrica/ques, 157, 159, 160, 162, 165.
 Amorós, Francesc, 660.
 Amorós, Miquel, 661.
Amposta (lloc), 56, 71.
 (*castellà/nia*), 130, 131.
Amsterdam, 494.
 Andreu, Francesc (notari), 549.
 Andreu, Jaume, 659.
 Andreu, Joan, 575, 576.
 Andreu, Joan (censalista), 663.
 Andreu, Marc, 657.
 Anel, Pere, 101, 423.
 Àngela (Guasch), 659.
 Àngela (Navarro), 285.
 Àngela (Roig), 658.
 Anglada, Bartomeu, 170.
 Anglada, Francesc, 408.
 Anglada, Joan, 104, 176, 662.
Anglès (senyor/iu), 70, 411 n. 59.
 Anglès, Magí, 661.
 Anglès, Pere, 661.
Anglesola (universitat), 661.
 Anglès, Pere, 367.
 ANGLÈS I GARCÍA, FRANCESC, 289 n. 3, 359 n. 202 i 204, 369 n. 239.
Anglesola, 264.
 Anglesola, Hug d', 29.
Aniol, 397.
 Anjou, (duc), 33.
 (família), 53.
 Anjou de Lorena, Joan d', 47, 57, 67, 68, 96, 136, 155, 159, 160, 186, 188.
 Anna (Briolf), 575, 576.
 Anna (Gallart), 206 (g), 207, 675 (g).
 Anna (Gomis), 229.
 Anna (Rossell), 661.
 Anna (Vergés), 233.
 Antic, Rafel, 278.
 Antiga Magdalena (Cruïlles), 399, 403 (g), 672 (g).
 Antònia (Margarit), 31 (g), 42, 69 (g), 72, 78 (g), 677 (g), 678 (g), 679 (g).
Aragó (lloc), 545.
 (*baille general*), 160, 544.
 (*corona*), 27, 36, 54, 160, 213, 252, 298, 397, 399, 405.
 (*Consell Suprem*), 218 n. 458, 338 n. 122.
 (*fur*), 23.
 (*inquisidor general*), 152 n. 222, 160.
 (*rei/gne*), 52, 75, 152, 543, 544.
 ARAGÓ, BALASC D', 164.
 Aragó, Constança d', 299.
 Aragó d'Albuquerque, Enric d', 151, 153.
 ARAGÓ I CABAÑES, ANTONI M., 150 n. 207, 153 n. 229.
 Aragó de Castella, Ferran d', 23.
 Aragó de Castella, Joan d', 23.
 Aragó Folch de Cardona y Córdova, Enric de, 230, 268, 325, 338 n. 122, 401 n. 30.
 Aragó Folch de Cardona Fernández de Córdova y Figueroa, Pedro Antonio d', 330.
 Aragó de Escobar, Alonso d', 60, 158.
 Aragó de Navarra, Carles d', 35, 46, 53, 66, 136.
 (lloctinent), 55.
 Aragó de Navarra, Joana d', 61.
 Aragó de Navarra, Joana d', 33 i n. 50.
 Aragó de Pimentel, Enric d', 172.
 Aragonès, Joan, 429.
 Aragonès, Pere, 661.
 Arbach, Josep, 191.
 Arbonès, Nicolau, 661.
 Arborea (família), 149.
 Arborea, Beatriu d', 143.
 Arborea, Guillem III d', 145.
 Arborea, Marià IV d', 143.
 Arbós, Joan, 658.
 Arces, Guillaume d', 365 (g), 675 (g).

- Arcidet y Pintor, Francisco, 436.
 Ardena Darnius Sabastida, Josep d', 330, 331, 332.
 Arenella, l' (duc), 437.
 Argelaguer (*parròquia*), 397.
 Argençola (família), 303.
 (*patrimoni*), 335.
 Argençola, Bernat d', 304 i n. 46.
 Argençola de Llorach, Violant d', 290, 304.
 Argençola de Montsuar, Elisabet d', 80.
 Argentona (*feu*), 160 n. 253.
 Argenville, Antoine Joseph Dezallier d', 486.
 Argilaga (*universitat*), 661.
 Argumenta (família), 150.
 Argumenta, Beto d', 150.
 Argumenta, Betutxa d', 150.
 Argumenta, Filipo d', 150.
 Argumenta, Jacobo d', 150.
 Armanyac, Comte d', 55.
 Armendáriz, Bertran de, 59, 159.
 Armengol (família), 293, 294, 304, 319, 447.
 Armengol, Ferran d', 309 (g), 674 (g).
 Armengol d'Agulló, Antoni d', 446.
 Armengol de Macip, Antoni d', 328, 364.
 Armentera (*lloc*), 263.
 (*molí*), 178, 191,
 ARNALL I JOAN, M. JOSEPA, 21 n. 1, 76 n. 180, 177 n. 312.
 Arpa Batlle, Miquel, 99.
 Arquero, Borja d', 260.
 Arros de Beaupuy, Thérèse d', 448 (g), 671 (g).
 Arrufat, Pau, 659, 660.
 Artesa de Segre (*lloc*), 300, 300 n. 31 i 32, 301 i n. 36, 320, 449, 465.
 (*casa de l'onze*), 302.
 (*castell*), 302 n. 39.
 (*delme/ari*), 300 n. 32, 301, 426.
 (*drets*), 293, 303.
 (*feu*), 16, **299**, 300.
 (*for*), 302, 303, 312, 632, 633.
 (*onze*), 299, 300 i n. 32, 301 i n. 36, 302 i n. 39 i 40, 303, 312, 320, 336, 338, 348, 425, 426, 438, 449, 458, 459, 480, 491 i n. 292, 632, 633.
 (*paers/regidors*), 300 n. 30, 301, 449.
 (*senyor/iu*), 299, 300, 301, 302 n. 39 i 40, 438, 491 n. 292.
 (*síndics*), 303.
 Artigas, Cosme, 101, 423.
 Ascó (*lloc*), 660.
 (*universitat*), 660.
 Assuèvar (*senyor/iu*), 401, 403 (g), 416, 672 (g).
 Astúries (*príncep/at*), 544.
 Atenes (*ducs*), 543.
 (*governador*), 41 (g), 685 (g).
 Atlàntic, l', 153.
 Auch (*església*), 274.
 Aulet, Joan, 110.
 Àustria, Joan Josep d', 332.
 Àustria d'Àustria, Anna d', 329.
 Aux, Manuel d', 362.
 Avella/na, Josep, 627, 628.
 Avellino (*comte/at*), 67.
 Aybar, 158.
 Ayerbe y Prieto, Joaquín de, 106 n. 66, 200 n. 396, 311 n. 61, 483, 498 n. 309.
 Aymar, Miquel, 253.
- B**
- Bach, Joan, 336, 609.
 Bach Ferrer, Joan, 87, 92 n. 28.
 Badalona, 177.
 Badia, Caterina, 234 (g), 673 (g).
 Badia, Jaume, 256.
 BADIA, JOAN, 83 n. 1, 87 n. 13, 91 i n. 22, 96 n. 39.
 Bages (*senyor/iu*), 385 (g), 456, 686 (g).
 Bages/iges, Rv. Pere, 284, 357.
 Baget, Joan, 658.
 Baix Empordà, 56, 67, 180.
 Bajoles (*comanda/ador*), 38, 39, 41 (g), 685 (g).
 Balaguer (*lloc*), 56, 131.
 (*col·lecta*), 306.
 (*diputats locals*), 76.

- Balaguer, Antoni (notari), 568.
 Balaguer, Francesc, 425.
 BALAGUER, VÍCTOR, 159 n. 250.
 Balbs, Pere des, 414 (g).
Baliu, 447.
 Ballesta, Julià, 571.
 Ballester, Miquel, 661.
 Ballester, Pau, 266.
 Ballo, Ricard, 245 n. 532.
Balsereny (feu), 30.
 Banany, Josep, 191.
Bancs, 293, 303, 304, 466.
Bandalíes, 142.
Banyoles (lloc), 57, 73, 155, 243, 600, 656, 667 (g).
 (*monestir*), 236 (g), 569, 684 (g).
 Bànyols, Elvira de, 296.
 Banys, Pere des, 79.
 Banyuls Bellissèn, Ramon de, 385 (g), 686 (g).
 Banyuls Forcades, Maria (o Margarida) de, 385 (g), 487, 686 (g).
Bao (lloc), 467.
 (*castell*), 467.
 (*molí fariner*), 467.
 Bar, Violant de, 38.
 Barado, Sebastià, 424 n. 100.
Barberà (lloc), 297.
 (*comanda/anador*), 297.
 Barceló, Andreu, 449.
 BARCELÓ, MIQUEL, 83 n. 3, 132 n. 131 i 132, 133 n. 133, 186 n. 333, 188 n. 346, 192 n. 361, 193 n. 365, 405 n. 44, 406 n. 46, 407, 668 (g).
 Barceló, Salví, 88.
Barcelona (lloc), 12 n. 5, 13, 22, 23, 25, 26, 47, 49, 53, 54, 58, 59, 60, 61, 62, 65 i n. 145, 66, 67, 68, 71, 75, 76, 80, 83, 86 n. 12, 97, 106, 137, 142, 143 n. 176, 144 n. 183, 146, 148, 149 i n. 201, 150 i n. 209, 151, 153 i n. 229, 155, 156, 157, 160, 164 n. 272, 165, 171, 172, 173, 178 i n. 314, 209, 214, 218, 220, 222, 223, 224 i n. 481, 226, 237, 238 n. 508, 264, 279, 282, 283, 284, 288, 294, 297, 304 n. 48, 310, 311 n. 61, 312, 314, 315, 316, 317, 322, 324, 326, 327, 330, 331, 332, 335 n. 113, 336, 337, 339, 344, 347, 348, 349, 351, 352, 354, 356 n. 196, 357, 359, 363, 368, 369, 374, 379, 380, 381, 383, 387 n. 284, 392, 401 n. 30, 404, 418, 421, 422, 435, 445, 451, 454, 457, 466, 469, 469, 470, 478, 482, 483, 492, 494, 495, 496, 497, 498, 500, 501, 545, 547, 554, 556, 557, 568, 571, 582, 588, 597, 599, 603, 605, 617, 626, 629, 632, 633, 636, 637, 639, 640, 645, 652, 653, 656, 664, 668 (g).
 (*agutzil reial*), 172.
 (*arxiu de la Corona d'Aragó*), 16, 545.
 (*arxiu històric*), 13, 15, 240 n. 517, 348 n. 165.
 (*arxiu històric de protocols*), 13, 14.
 (*baixada de Sant Miquel*), 401 n. 30.
 (*batlle/ia*), 172.
 (*biblioteca de la Universitat*), 374 n. 247.
 (*bisbe/at*), 274, 277 (g), 352, 681 (g).
 (*capítol/ulars*), 383, 454, 478, 656.
 (*carrer Ample*), 153, 315,
 (*carrer dels Codols, àlies de la Quintana*), 314.
 (*carrer d'en Gimnàs*), 315.
 (*carrer dels Mercaders*), 314, 315, 316, 317 n. 83, 371, 445, 450.
 (*carrer Mercè*), 153.
 (*carrer Nou*), 496.
 (*carrer de la Palma*), 347, 354, 436.
 (*carrer Quintana*), 354.
 (*carrer Regomir*), 153.
 (*carrer dels Sombrebrers*), 241.
 (*carrer Tremolet*), 288, 314, 315.
 (*carrer Trentaclaus*), 314, 315.
 (*carrer Tres Llits*), 314, 351, 354.
 (*carrer del Vidre*), 314 i n. 72, 351, 479.
 (*casa de l'Ardiaca*), 62.
 (*casal*), 38, 84, 127.
 (*catedral*), 60, 62, 360, 364, 383.

- (*ciutadans honrats*), 22, 84-85, 85, 148, 173, 198, 203, 204, 205, 252, 258, 306 n. 52, 392 i n. 7, 395, 424, 462, 627.
 (*comte/at*), 23.
 (*comunitat de preveres de Sant Just i Pastor*), 479.
 (*comunitat de preveres de Sant Miquel Arcàngel*), 454, 653.
 (*concili provincial*), 74.
 (*conseller/consell de cent*), 35, 65, 135 i n. 140, 136, 142, 145, 146 n. 189, 148, 149 i n. 204, 152, 153 i n. 229, 171, 172, 212, 264, 316.
 (*convent de les carmelites descalçes*), 342, 377.
 (*convent de Santa Caterina Màrtir*), 305, 307 n. 56, 316, 342, 434, 438, 662.
 (*cort general*), 29, 34, 35, 37, 48, 52, 60, 61, 62, 74, 131, 172, 211, 213, 235, 399.
 (*cort reial*), 37, 38, 44, 60, 171.
 (*davallada dels Xitons*), 315.
 (*església i parròquia de Sant Just i Sant Pastor*), 314, 315.
 (*església de Sant Miquel Arcàngel*), 383.
 (*església de Santa Maria del Mar*), 136, 314, 363.
 (*hospital*), 153 n. 229, 357.
 (*moll*), 61.
 (*moneda*), 110.
 (*Montjuïc*), 329, 331, 350, 367.
 (*palau dels comtes de Quirra*), 401 n. 30.
 (*Pia Almoïna*), 196.
 (*platja*), 152.
 (*presó*), 325.
 (*Rambla*), 496.
 (*Riera de Sant Joan*), 495.
 (*Santa Eulàlia*), 142.
 (*Sants*), 656.
 (*setge*), 274, 316, **331**, 332, 374 i n. 250, 379.
 (*taula de canvis*), 381, 396 i n. 16, 495.
 (*Torre Major*), 61.
 (*veguer/ia*), 37 i n. 66, 135, 154, 172, 302, 368, 372, 375, 383, 420, 603, 604.
 Barnils, Climent, 191.
 Barnosell, Joan, 266.
 Baró, Miquel, 191.
 Barques, Andreu, 353.
 Barrera, Jaume, 112, 124.
 Barrera, Magí, 395.
 Bartomeu, Paulí, 272.
 Bartrà, Bernat, 661.
 Bartrà, Joan, 661.
 Barutell, Joana Antiga de, 399, 400, 403 (g), 414 (g), 672 (g).
 Barutell, Josep de, 393 (g).
 Barutell de Bestracà de Negrell, Joan de, 393 (g).
 Barutell de Vila-seca, Josep de, 393 (g).
 Bas (*vescomte/at*), 24, 211, 339, 405.
 Bas (família), 384, 390 n. 3, 391, 404, 418
 (cognom), 384, 418.
 Bas, Àngela de, 422.
 Bas, Rafel, 418.
 Bas, Rafela, 418.
 Bas [Ç/]Saconomina, Joan de, 390 n. 3, 403 (g), 672 (g).
 Bas Vedruna, Francesc de, 390 n. 3, 391 (g).
 Bas Vedruna, Rafela de, 390 n. 3, 391 (g).
 Bas de Vilanova, Joan Rafel de, 390, 391 i (g), 403 (g), 404, 672 (g).
 Bas de Vila-seca, Maria de, 375, 390, 391 (g), 392, 393 (g), 394, 403 (g), 404, 672 (g).
 Bàscara, 57, 58, 73, 155.
 Basilea (*concili*), 39, 43.
 Bassa, Pere, 88.
 Bassedas, Joan, 571.
 Bassedes (família), 229, 456 n. 200.
 (arbre genealògic), **230**, 422 n. 88. **667**.
 Bassedes, Benet, 230 (g).
 Bassedes, Josep, 600.
 Bassedes, Narcís, 228 i n. 489.

- Bassedes, Pere de, 218, 226, 229, 230 (g), 242, 272, 292 (g), 592, 667 (g), 669 (g).
- Bassedes de Biure, Benet de, 230 (g), 667 (g).
- Bassedes de Biure, Francesca de, 230 (g), 667 (g).
- Bassedes de Biure, Josep de, 229 i (g), 600, 667 (g).
- Bassedes Moner, Bernat de, 229 (g), 667 (g).
- Bassedes Moner, Narcís de, 229 (g), 667 (g).
- Bassedes Moner, Maria de, 229 (g), 456 n. 200, 667 (g).
- Bassedes Moner, Pere de, 229 (g), 667 (g).
- BASSEGODA PINEDA, ENRIC, 128 n. 124, 130 n. 128, 132 i n. 131, 687 (g).
- Bassols (família), 432.
- Bassols, Rafela, 430.
- Bastero, Maria de, 174 (g).
- Bastida, la (senyor/iu)*, 456.
- Batlle (de la Vileta) (família), 659.
- Batlle, N. N., 664.
- Batlle, Antoni (censalista), 659.
- Batlle, Antoni (fill del censalista), 659.
- Batlle, Antoni (hortolà de Castell d'Empordà), 647.
- Batlle, Martirià, 656.
- Batlle, Pere, 255, **351**, 352.
- Batlle Ferrer, Pere, 392.
- BATLLE GALLART, M. CARMÉ, 66 n. 149, 142 i n. 175, 142 n. 175, 502.
- Baurd, Joan, 233.
- Beaumont, Joan de, 171.
- Beaupuy (senyor/iu)*, 448 (g), 671 (g).
- Begudà (lloc)*, 364, 396, 406, 409, 464. (*hostal*), 434. (*rendes*), 407, 408. (*senyor/iu*), 399, 400, 403 (g), 405, 414 (g), 466, 672 (g).
- Begur*, 347 n. 160, 656.
- Beivan, Pere, 87.
- Belart, Pere, 657.
- Belcaire (lloc)*, 451. (*castell*), 84.
- Bell-lloc, Elisabet de, 399, 400, 403 (g), 672 (g).
- Bellpuig (senyor/iu)*, 66.
- Belltall (lloc)*, 657, 663. (*batlle/ia*), 657. (*jurats*), 657.
- Bellver, Joan Baptista, 438.
- Bellver de Mont-ros, Elionor, 298.
- Benavent (senyor/iu)*, 298. (*marquès/at*), 385 (g), 686 (g).
- Benet y Montserrat, Antonio, 247.
- Benifallet*, 285.
- Benoist de la Prunarède, Jean de, 498.
- Benoist de la Prunarède de Maupoint, Alexandrina de, 493 (g), 498, 670 (g).
- Benvenist, Samuel, 150.
- Benviure, Bernat de, 290.
- BERART, SERAPIO DE, 344 n. 148.
- Berberia*, 152.
- Berenguer, Guillem, 13.
- Berenguer, Joan, 280.
- Berenguera (Gallart), 205, 206 (g), 262, 675 (g).
- Berga*, 304, 332, 450.
- Berga, Pere de, 29.
- Berga, Ramon, 297.
- Berguedà*, 243, 304.
- Bernage, Elisabet Jeanne Thérèse de, 486, 493 (g), 670 (g).
- Bertomeu, Miquel, 309 (g), 674 (g).
- Bertran (família), 11, 16, 64, **140**, **141**, 142, 143 n. 178, 146, 148, 153, 154 i n. 230, 158 n. 248, 172, 368, 483, 503, 505. (arbre genealògic), 142, **147**, **668**. (cognom), 139, 140, 142, 145, 146, 503. (escut), 144 i n. 181. ("intrusos"), **150**, 171 n. 297.
- Bertran, N. N. (notari), 567.
- Bertran, Andreu, 39.
- Bertran, Antoni (de Tarragona), 144.
- Bertran, Antoni (senyor de Gelida), 144, 145, 146, 147 (g).
- Bertran, Antoni (pobre vergonyant), 153 n. 229.

- Bertran, Arnau (germà del senyor de Gelida), 143 n. 176, 147 (g), 148, 668 (g).
- Bertran, Arnau (conseller), 153 n. 229.
- Bertran, Bartomeu, 153 n. 229.
- Bertran, Beatriu, 151.
- Bertran, Berenguer (senyor de Gelida), **142**, 142, 143, 144, 146, 147 (g), 148, 668 (g).
- Bertran, Berenguer (argenter), 143 n. 176.
- Bertran, Berenguer (junior), 145, 147 (g), 668 (g).
- Bertran, Berenguer (pobre vergonyant), 153 n. 229.
- Bertran, Bernat, 142, 147 (g), 668 (g).
- Bertran, Bertran, 153 n. 229.
- Bertran, Caterina, 146, 147 (g), 668 (g).
- Bertran, Constança, 146, 147 (g), 668 (g).
- Bertran, Elionor, 145 n. 186, 146, 147 (g), 148 n. 195, 668 (g).
- Bertran, Ferrer, 150 i n. 209, 151.
- Bertran, Ferrer (nebot de l'anterior), 150 n. 209, 151.
- Bertran, Ferruix, 151, 152.
- Bertran, Francesc (senyor de Gelida), 143, **144**, 145 i n. 186, 146, 147 (g), 148 i n. 196, 151, 171, 668 (g).
- Bertran, Francesc (fill de l'anterior), 146, 147 (g), 668 (g).
- Bertran, Francesc, 153 n. 229.
- Bertran, Francesca, 147 (g), 668 (g).
- Bertran, Galceran, 153 n. 229.
- Bertran, Isabel, 146, 147 (g), 668 (g).
- Bertran, Jaume, 150, 151, 152.
- Bertran, Joan (baró), 64, 91, 138, 139, 140, 141, 146, 147 (g), 149, 150, 152, **153**, 154 i n. 230, 155 i n. 238, 156 i n. 239, 157, 159, 161, 164, 165, 166 (g), 167, 171, 503, 668 (g), 677 (g).
- Bertran, Joan (*olim* Samuel Benvenist), 150, 151.
- Bertran, Joan (fill de Ferrer), 151, **152**, 153.
- Bertran, Joan Miquel (notari), 471, 472.
- Bertran, Joan Pere (d'Albons), 424 n. 100.
- Bertran, Joana, 64, 141, 147 (g), 668 (g).
- Bertran, Lleonard, 143, 147 (g), 150 i n. 209, 151, 668 (g).
- Bertran, Lluís, 151 i n. 209, 152.
- Bertran, Nicolau, 144, 145, 147 (g), 151, 668 (g).
- Bertran, Nicolau (fill de Francesc), 145 n. 186, 146, 147 (g), 148 n. 195, 668 (g).
- Bertran, Pere, 64, 141, 142, **146**, 147 (g), 148, 149, 150, 154 n. 230-232, 171, 668 (g).
- Bertran, Pere (mercader), 149, 150.
- Bertran, Pere (misser), 153 n. 229.
- Bertran, Pere (pobre vergonyant), 153 n. 229.
- Bertran, Ramon (senyor d'Enveig), 142 n. 170.
- Bertran, Ramon (fill del senyor d'Enveig), 142 n. 170.
- Bertran, Ramon (germà de Ferrer), 151.
- Bertran, Ramon (fill de l'anterior), 151.
- Bertran, Serena, 146, 147 (g), 171, 668 (g).
- Bertran, Violant, 48, 49, 64, 67, 78 (g), 139 n. 159, 141, 147 (g), 154, 156, 157, 668 (g), 678 (g), 679 (g).
- Bertran de Calders, Francesc, 145, 147 (g), 668 (g).
- Bertran de Carròs, Berenguer [vegeu Berenguer de Carròs *olim* Bertran].
- Bertran Estaper, Anna Violant, 147 (g), 668 (g).
- Bertran Estaper, Lucrècia, 147 (g), 668 (g).
- Bertran de Malla, Francesc, 145, 147 (g), 172, 668 (g).
- Bertran de Malla, Roger, 147 (g), 668 (g).
- Bertran de Malla, Violant, 147 (g), 668 (g).
- Bertran de Margarit, Pere [vegeu Pere de Margarit *olim* Bertran].

- Bertran de Massana, M. Vicenta, 416, 436 i n. 170.
- BERTRAN I ROIGÉ, PRIM, 300 n. 31.
- Bertran Torrelles, Berenguer, 145, 147 (g), 668 (g).
- Bertrand, Bernat, 142.
- Besalú (lloc), 193, 233.
(abat/dia), 57.
(cúria baronial), 398.
(diaca/onat), 138.
(sotsveguer/ia), 26, 569.
(veguer/ia), 25, 73, 76.
- Bescanó, Bertran de, 242.
- Besós, 177.
- Bestracà (senyor/iu), 211, 393 (g).
- Betera, Mateu (notari), 379 n. 261.
- Biert (jurisdicció), 28.
- Bisbal d'Empordà, la (lloc), 26, 49, 57, 61, 64, 83, 84, 87, 90, 93, 97, 98 i n. 47, 101, 102, 109, 111, 114 i n. 89, 115, 116, 117, 121, 124, 127, 140 i n. 163, 155, 156, 169, 170, 180, 182, 204, 207, 209, 218, 221 i n. 470, 223, 227, 228 n. 490, 229, 254, 264, 271 n. 603, 272, 273, 275, 279 n. 631, 280, 283 n. 641, 334, 346 n. 157, 353, 354, 372, 384 n. 282, 420, 422, 423, 424, 432, 444, 449, 455, 474, 476, 483 i n. 279, 490, 494, 561, 597, 600, 603, 605, 609, 610, 611, 612, 613, 617, 619, 620, 622, 623, 624, 625, 626, 627, 640, 643, 644, 645, 646, 647, 648, 649, 655, 656, 657, 662, 663, 683 (g).
(batlle/ia), 222.
(Camós), 205.
(casa Comas), 646, 647.
(castlà/nia), 155 n. 238.
(capellà major), 470, 472, 626, 649.
(delme/ari), 107.
(domer), 626.
(església de Santa Maria), 180, 221, 268, 627.
(fleca), 111.
(mas Bruguera o Burguera), 107, 649.
(mas Clarà), 107.
(mas Pou), 626.
(monestir de Sant Sebastià), 223.
(notaris/ia), 223.
(Pla, el), 663.
(senyor/iu), 58, 83, 169.
(torre de Moruny), 169.
(Viladevall), 86, 169, 178, 649.
- Biscaia (senyors), 543.
- Biscarri, Joan, 658.
- Biure de Gaià (lloc), 290, 294.
(castell/castlà), 290.
(delme/ari), 290.
(senyor/iu), 290.
- Biure (torre) [vegeu Seròs]
- Biure (casa/família), 11, 56, 172, 256 n. 564, 287, 291, 293, 294, 296, 298, 299, 301 n. 36, 304, 305, 312, 313, 315, 319, 342, 364, 380, 390, 395, 439, 451, 505, 651.
(arbre genealògic), 290, **292**, 296, 482, **669**.
(cognom), 241 n. 522, 287, 289, 359, 376, 389, 395, 418, 482, 487, 503, 504.
(herència Biure-Margarit), 202, 289, **335**, 338, 372, 438, 443, 444.
(herència Biure de Sant Jordi Desvalls), 241 n. 522, 279, 291, 504.
(línia de la Conca de Barberà i Tarragona), 237, 240, 272, 287, **289**, 290.
(línia de l'Empordà), 73, 213, 287, 289, 290.
(patrimoni dels Biure tarragonins), **293**, 299, 333, 336, 369, 389, 404, 417, **425**, 433, 445, 458, 465, 484, 500.
(patrimoni dels Biure de Sant Jordi Desvalls), 241.
- Biure, Andreu de, 291.
- Biure, Andreu de (de l'Empordà), 240, 241.
- Biure, Andreu de (bord), 292 (g), 669 (g).
- Biure, Arnal de, 290.
- Biure, Arnau de, 290.
- Biure, Arnau de (bord de Rafel Joan), 292 (g), 350, 357 i n. 200, 358, 504, 669 (g).

- Biure, Arnau Ramon de, 290.
- Biure, Berenguer de, 290, 296, 298.
- Biure, Bernat de (castlà), 290.
- Biure, Bernat de (fill de l'anterior), 290, 296.
- Biure, Diana de [vegeu Diana de Torroella].
- Biure, Elionor de, 239 n. 514.
- Biure, Galceran de (de 1307), 290.
- Biure, Guillem de, 74.
- Biure, Joan de, 78 (g), 679 (g).
- Biure, Jofre de, 290.
- Biure, Jofre de (ardiaca), 290.
- Biure, Pere de, 290.
- Biure, Pere Francesc de, **482**.
- BIURE, RAPHAELIS DE, 325 n. 99.
- Biure, Sibil·la de, 73, 77, 78 (g), 233, 678 (g), 679 (g).
- Biure d'Argençola, Joan de, 290, 291, 292 (g), 304, 669 (g).
- Biure de Cardona-Rocabertí, Maria de, 224, 269, 277 (g), 287, 289, 325 n. 99, 326, 333, 348, 350, **356**, 357, 358 i n. 201, 359, 361 (g), 362, 364, 367, 369, 371, 374, 404, 426, 500, 503, 505, 583, 592, 594, 652, 653, 669 (g), 681 (g), 682 (g).
- Biure de Castellvell, Baltasar de, 240, 291, 292 (g), 669 (g).
- Biure de Castellvell, Gaspar de, 240 i n. 517, 291, 292 (g), 294, 669 (g).
- Biure de Castellvell, Joan de, 209, 210 (g), 212, 213, 218, 231 (g), 234 (g), 236 (g), **239**, 240 i n. 517, 241, 242, 272, 277 (g), 278, 279, 287, 288, 291, 292 (g), 451, 562, 567, 583, 592, 669 (g), 673 (g), 681 (g), 684 (g).
- Biure de Castellvell, Magdalena de, 292 (g), 669 (g).
- Biure de Castellvell, Melcior de, 240, 291, 292 (g), 318, 669 (g).
- Biure de Castellví, Galceran de, 239 n. 514, 290, 296, 298, 304.
- Biure de Castellví, Ramon Berenguer de, 290.
- Biure d'Elies, Joan de, 290, 292 (g), 293, 312, 669 (g).
- Biure d'Elies, Onofre de, 290, 291 i n. 6, 292 (g), 669 (g).
- BIURE MARGARIT, JOAN, 306 n. 52, 307 n. 56, 438 n. 146.
- Biure de Mitjavila, Beatriu de, 292 (g), 669 (g).
- Biure de Mitjavila, Joan de, 292 (g), 313, 669 (g).
- Biure de Mitjavila, Onofre de, 291, 292 (g), 299, 669 (g).
- Biure de Mitjavila, Violant de, 292 (g), 669 (g).
- Biure de Montserrat, Beatriu de, 292 (g), 669 (g).
- Biure de Montserrat, Gaspar de, 292 (g), 300 n. 33, 669 (g).
- Biure de Montserrat, Guiomar de, 276, 292 (g), 351, 357, 358, 360, 362, 364, **367**, 368 i n. 236, 372, 375, 451, 669 (g).
- Biure de Montserrat, Jerònima de, 292 (g), 306 i n. 55, 309 (g), 320, 669 (g), 674 (g).
- Biure de Montserrat, Maria de, 276, 292 (g), 669 (g).
- Biure de Montserrat, Rafel Joan de, 82, 130, 238, 240, 272, 276, 287, 288, 289 i n. 3, 291, 292 (g), 293, 294, 296, 297, 298, 300 i n. 31, 301 i n. 34, 304, 305, 306, 308, 310, 312, 314, 315, 316, **317**, 318, 319, 320, 321, 322, 323, 324, 325 i n. 99, 326, 333, 337, 342, 350, 357 i n. 200, 358 i n. 201, 359 n. 202, 360, 362, 364, 367, 369, 377, 427, 434, 451, 503, 504, 583, 652, **660**, **662**, 669 (g).
- Biure de Santcliment, Andreu de, 240, 242.
- Biure de Vilanova, Beatriu de, 87, 117, 209 i n. 433, 210 (g), 214, 218, 222, 224, 227 i n. 448, 229, 237, 242, 251, 261, 262, 267, 269, 271, 272, 273, 275, 276, 277 (g), **278**, 279,

- 280, 281, 282, 283 i n. 641, 284, 288, 289 n. 3, 280, 285, 292 (g), 326, 335, 357, 360, 364, 368, 370, 417, 454, 500, 502, 504, 582, 583, 597, **600**, 669 (g), 681 (g).
- Biure de Vilanova, Llätzer de, 209, 2669 (g). 14, 218, 226, 229 i (g), 237, 242, 272, 279, 288, 292 (g), 422 n. 88, 592, 599.
- Biure de Vilanova, Maria de, 209, 214, 218, 221, 229, 237, 242, 279, 288, 292 (g), 370, 669 (g).
- Bixet, Joan, 97, 98, 423.
- Blan, Pere, 26.
- Blanc, Antoni, 265, 267.
- Blanca, 151.
- Blanes (lloc)*, 332, 390, 411, 419.
(església parroquial), 419.
(rectoria), 418.
(senyor/iu), 70.
- Blanes, Brígida de, 396.
- Blanes, Ramon de, 148.
- Blanes de Ros, Francesc de, 341.
- Blanes de Vallgornera, Francesc de, 385 (g), 686 (g).
- Blay, Joan (notari), 463, 664, 665.
- Boada (lloc)*, 265.
(mas de Sagner), 265.
- Boada, Pere, 249, 252 n. 551.
- Boera, N. N. (notari), 576.
- Bofill, Josep, 194.
- Bohigas de Cortada, Jacint, 407, 408.
- Boil (marquesos) [vegeu: Boil].
- Boil, Bernat de, 162, 163.
- Boil, Guillem de, 74, 91.
- Boil d'Arenós de Figuerola, M. Josepa de, 309 (g), 674 (g).
- Boix, Jeroni, 483.
- BOIX, PERE, 325 n. 99.
- Boixadors (varvassoria)*, 557, 561.
- Boixadors, Anna de, 436.
- Boixadors d'Erill, Bernat de, 661.
- Bolonya (universitat)*, 39, 51.
- Bon (família), 11, 98, 176, 295, 302 n. 39, 311, 337, 349, 361 (g), 406, 407, 408, 431, 455, 458, 459, 463, 467, 468, **483**, **484**, 485, 487, 488, 489, 491 i n. 292, 492, 494, 496, 497, 499, 501, 503, 505, 682 (g).
 (arbre genealògic), **493**, **670**.
 (cognom), 487, 503.
 (patrimoni), 468, 492, 494.
- Bon, Marianne de, 365 (g), 676 (g).
- Bon, Philibert de, 485 n. 285.
- Bon Benois, Bonifaci (d'Aguilar) de, 493 (g), 498, 670 (g).
- Bon de Bernage, Louise Françoise de, 486, 493 (g), 495, 670 (g).
- Bon de Bonnet, Philibert de, 485, 493 (g), 670 (g).
- Bon de Boucaud, Anne Marie de, 486, 493 (g), 670 (g).
- Bon de Bruyères, Joan Lluís Fidel de, 493 (g), 497, 498, 670 (g).
- Bon de Bruyères, Zoa Gasparina Policarpa de, 493 (g), 494, 496, 497, 498, 670 (g).
- Bon de Gep, Marie Anne de, 485, 493 (g), 670 (g).
- Bon de Margarit, Agnès de, 493 (g), 494, 670 (g).
- Bon de Margarit, Àngel Rafel de, 493 (g), 494, 670 (g).
- Bon de Margarit, Baltasar de, 492, 493 (g), 494, 670 (g).
- Bon de Margarit, Dominica de, 493 (g), 494, 670 (g).
- Bon de Margarit, Genoveva de, 493 (g), 494, 670 (g).
- Bon de Margarit, Joan Gaspar de, 492, 493 (g), 494, 495, 496, 670 (g).
- Bon de Margarit, Josepa de, 493 (g), 494, 670 (g).
- Bon de Margarit, Lluís Melcior Timolleó de, 493 (g), 494, 496, 657, 670 (g).
- Bon de Margarit, M. Teresa de, 493 (g), 494, 670 (g).
- Bon de Margarit, Melcior Lluís Xavier Genovevo de (baró), 11, 98, 200, 302 i n. 39, 303, 336 i n. 121, 465, 468, 483, 486, 490, 491 i n. 292, 492, 493 (g), **494**, 495, 496 i n. 298

- i 303, 497, 498 n. 308, 503, **640**, 641, 644, 645, 657, 670 (g).
- Bon de Pujol, César de, 493 (g), 670 (g).
- Bon de Pujol, François de, 493 (g), 670 (g).
- Bon de Pujol, François de, 493 (g), 670 (g).
- Bon de Pujol, Jean de, 493 (g), 670 (g).
- Bon de Pujol, Jean François de, 493 (g), 670 (g).
- Bon de Pujol, Louis M. de, 486, 487, 493 (g), 670 (g).
- Bon de Pujol, Louis Guillaume de, 485, 486, 488, 493 (g), 670 (g).
- Bon de Pujol, Madeleine de, 493 (g), 670 (g).
- Bon de Pujol, Marie Anne de, 485, 486, 488, 493 (g), 670 (g).
- Bon de Pujol, Philibert de, 493 (g), 670 (g).
- Bon de Pujol, Pierre François Ignace de (baró), 98, 103, 252, 361 (g), 451, 454, 455, 456, 457, 458, 468, 469, 477, 481, 483, 484 i n. 283, 485, 486, **487**, 488, 489, 490, 491 i n. 294, 492, 493 (g), 494, 495, 640, 644, 645, 657, 670 (g), 682 (g).
- Bon de Sartre, François Xavier de, 485, 486, 493 (g), 494, 670 (g).
- Bon de Trémolet, François de, 485 i n. 285.
- Bonal, Joan, 219.
- BONES, 686 (g).
- Bonet (família), 197.
- Bonet, Joan, 575, 576.
- Bonet, Llorenç, 578.
- Boneti, A., 545.
- BONNEAUD, PIERRE, 128 n. 125, 130 n. 126 i 128, 132 n. 129 i 130, 151 n. 212, 685 (g).
- Bonsom, Josep, 115.
- Borbó (família), 97, 329, 348, 359, 417, 419.
- Borbó-Condé de Montmorency, Louis II de, 331.
- Borbó-Conti de Montmorency, Armand de, 383.
- Borbó-Vendôme de Lorena, Louis de, 362, 392.
- Bordas, Domènec (notari), 481, 482.
- Bordas, Jaume, 101, 423, 619, 624.
- Bordes, Bernat, 263.
- Bordes, Francesc Xavier (notari), 477, 481.
- Bordes, Gauderic, 487.
- Bordes, Onofre (notari), 439, 440, 441, 446, 447, **480**, 481, 651.
- Bordils (lloc)*, 212, 233, 235, 236 (g), 256, 567, 568, 684 (g).
(*parròquia*), 567.
- Bordils (família), 29.
(heretat), 233, 568.
- Borés Mas, Eudald (notari), 463, 665, 666.
- Boris, Joan, 98, 217, 423, 649.
- Borràs, Miquel, 295 n. 15, 458.
- Borrell, Joan, 38.
- Borrell, Salví, 476 n. 255.
- Boscà (família), 315.
- Boscà, Bertran, 76.
- Boscà, Joan, 168 n. 286.
- Bosch, N. N. (de Vulpellac), 646, 649.
- BOSCH, ANDREU, 164 i n. 268.
- Bosch, Antoni (notari), 346 n. 157, **353**, 354, 372, 423.
- Bosch, Elies (notari), 494.
- Bosch, Francesc (de Castell d'Empordà), 87.
- Bosch, Francesc (de Pelacalç), 203.
- Bosch, Josep, 571.
- Bosch, Miquel, 191.
- Bosch, Pau, 656.
- Bosch, Pere (serrador), 98, 423.
- Bosch, Pere (pagès), 378.
- Bosch, Pere (pagès de Mas Oliver), 453.
- BOSOM ISERN, SEBASTIÀ, 133 n. 135, 142 n. 170.
- Botella, Andreu, 298.
- Boteller, Antoni, 659, 660.
- BOTET I SISÓ, JOAQUIM, 83 n. 2, 84 n. 5, 87 n. 13, 186 i n. 336, 188 n. 346, 193 n. 363 i 364.
- Bou, Bernardí, 219.

Boucaud, Gabrielle de, 486, 493 (g), 670 (g).
 BOURJADE, HENRI, 11 n. 1, 366 n. 227, 676 (g).
Boutenac (senyoriu), 365 (g), 676 (g).
 Bover, Cristòfol, 659.
 Bover, Joan, 661.
 Bover, Rafel, 177.
 Boy (família), 14, 99.
 Boy Deuloféu, Joaquim, 98, 99.
 Boy Massó, Rafel, 99.
 Boy Pla, Enriqueta, 14.
 Boy Pla, Maria del Remei, 99.
 Boyer, Miquel, 99.
 Bramasi, Joan, 575.
 BRASÓ, MIQUEL, 44 n. 84.
 Brauget, Pere, 216, 663.
Breda (abat/dia), 47.
 (*mostassaferia*), 392.
 Bremon, Maria, 448 (g), 671 (g).
Brens (senyoria), 277 (g), 340, 349, 361 (g), 373, 376, 377, 501, 681 (g), 682 (g).
 (*molí*), 340.
Bretanya, 65, 487.
Brézé (marquès) [vegeu Urbain de Mail-lé-Brézé de Thévalle].
 Briolf, Antoni, 575, 576.
 Briolf, Quirze, 575, 576.
 BROCA, GUILLEM M. DE, 146 n. 189.
 Bruguera, Eulàlia, 229.
 Bruguera, Joan, 107, 625, 626, 627, 641.
 Bruguera, Maria, 227, 229.
 Bruguera, Pau, 426.
 Brugués, Dr. Sebastià, 483, 498 n. 309.
 Bruyères de Bon, Fortuné Jeanne de, 486, 493 (g), 495, 497, 670 (g).
 Bruyères de Saint Etienne, François Jean de, 486, 493 (g), 495, 670 (g).
 Burgès, N. N., 611.
 Burlas, Joan, 88.
Bualla, 427 n. 111.
Bula d'Amunt (senyor/iu), 456.
Burraití (feu), 32.
Burriac (feu), 160 n. 253.
 Busquets, Antoni, 553.
 Busquets, Pau, 659.

BUSQUETS DALMAU, JOAN, 392 n. 10.
 Bussa, Francesc, 169.
 Bussot de Sitges, Francesc, 75.
Butera (senyor/iu), 398, 414 (g).

C

Ç/Sagarriga, Comtessina de, 416.
 Çagarriga, Francesc de, 411.
 Ç/Sagarriga Vera, Francesc de, 381 i n. 264, 422.
 Çagarriga, Joan de, 426.
 Ç/Sagarriga, Josep de, 381, 416.
 Çagarriga, Lluís de, 412.
 Cabanelles, Guillem de, 142.
Cabestany, 373, 454, 467.
 (*granja*), 467.
 (*mas Cussana, de la Garriga o de Cabestany*), 454, 467, 468, 469, 488.
 Cabestany, Antoni, 657.
 Cabestany, Bartomeu, 663.
 CABESTANY I FORT, JOAN FRANCESC, 145 n. 187.
 Cabrarosa, Rafel, 575, 576, 577, 579, 580.
Cabrenys (senyor/iu), 383, 385 (g), 488, 686 (g).
Cabrera (feu), 160 n. 253.
 (*vescomte/at*), 210, 211, 339, 411.
 Cabrera (família), 395, 401 n. 33.
 (*cognom*), 395.
 Cabrera, Elionor de, 401 n. 33.
 Cabrera de Colom, Lluïsa de, 381 n. 267, 399 i n. 25, 400, 403 (g), 411, 411 n. 59, 412, 414 (g), 672 (g).
 Cabrera de Miquel, Antic de, 411 n. 59.
 Cabrera de Montcada, Anna de, 411 i n. 59.
 Cabrera de Rocabertí, Joan de, 411 n. 59.
 Cabriol, Pierre Gaspard de, 448 (g), 671 (g).
 Cabrujas, Salvi, 117, 601, 603.
 Caçador Claret, Jaume, 91.
Cadaquès, 58, 104, 177.

- CAHNER I GARCÍA, MAX, 66 n. 149.
 Cahors de Foix-Bearn, Francesc de, 385 (g), 686 (g).
 Calàbria, 22.
 Calaf, 633.
 Calbó de Bassedes, Teresa, 456 n. 200.
 Calbó de Gualbes, Engràcia, 278.
 Calbó de Gualbes, Francesc, 277 (g), 278, 429 n. 119, 456 n. 200, 681 (g).
 Calbó de Gualbes, Jerònima, 278.
 Calbó de Gualbes, Josep, 230 (g), 278, 456 n. 200, 667 (g).
 Calbó de Gualbes, Pere, 278.
 Calderó Vilosa, Salvador, 198.
 Calders, Beatriu de, 145, 147 (g), 668 (g).
 Calders, Jerònima de, 309 (g), 674 (g).
 Calders, Miquel de, 297.
 Caldes de Montbuy, 392, 394 n. 11.
 Calella (lloc), 70, 562, 566.
 (església de Santa Maria i Sant Nicolau), 210.
 Càller (lloc), 153 n. 229.
 (arquebisbe/at), 53.
 (carrera Marinara), 150,
 (rua dels Mercaders Jussana), 150.
 Calonge (lloc), 657.
 (senyor/iu), 67, 396.
 Calopa, Bernat, 29.
 Cals, Germà, 265.
 Cals, Miquel, 88.
 Cals, Pere, 265.
 Calvet, Antoni, 88.
 Calvet, Joan, 88.
 Calvó, Francisco de [vegeu Francesc de Calbó de Gualbes].
 CALZADA I OLIVERAS, JOSEP, 15 n. 15.
 Camarasa (sotsveguer/ia), 22.
 Cambrils, 328, 364, 428, 659, 660.
 Camp de Tarragona, 313 n. 69, 337, 351, 356, 444, 463, 496 n. 298, 501, 505, **664**.
 Campllong (doma), 79.
 Campllong, Fèlix (notari), 317 n. 84, 632, 639, 640, 645.
 Campllong, Jaume de, 553.
 Campmajor (senyor/iu), 397.
 CAMPANY, ANTONI DE, 149 n. 202.
 Camporrells, N. N. de, 325.
 Camporrells, Joan de, 488.
 Camporrells Delpàs, Àngel Agustí de, 488.
 Campos, Miquel de, 246.
 Camprodon (lloc), 218, 226, 332, 585, 591, 600, 667 (g).
 (diputats locals), 76.
 (veguer/ia), 32.
 Camps, Francesc, 609.
 Camps, Pere, 265.
 Canals, Gabriel, 661.
 Canals, Joan, 661.
 Canapost, 114 i n. 89, 115, 127, 334.
 Canàries, Illes (rei/gne), 543.
 Candale (duc) [vegeu Louis Charles Gastón de Nogaret de Foix de la Valette].
 Candes, Narcís Benet, 233.
 Canellas, Beatriz, 16.
 Canet (lloc), 210, 211, 454, 467.
 (jurisdicció), 28.
 (vescomte/at), 41 (g), 75, 348, 397, 410, 685 (g).
 Canet, Guillem de, 410.
 Canet, Ramon de, 447.
 Cange, Antoni, 662.
 Canigó (monestir) [vegeu Sant Martí de Canigó].
 Canta, N. N. de, 386 (g), 683 (g).
 Canta, Francesc, 548.
 Canta, Galceran, 548.
 Canyadell, Dr. Pere Pau, 315.
 Canyajolier, N. N., 606.
 Capafonts (senyor/iu), 105 n. 64.
 Capelle, Jean Bernat, 496 n. 303.
 CAPEILLE, (L'ABBÈ) JEAN M., 274 n. 613, 278 n. 628, 327 n. 104, 340 n. 130 i 132, 348 n. 164, 360 n. 206, 361 n. 212, 362 n. 213 i 214, 363 n. 218 i 221, 685 (g), 686 (g).
 Capmany (senyor/iu), 229, 600.
 Capmany, Gabriel, 137.
 CAPMANY DE MONTPALAU I SURÍS, ANTONI DE, 27.

- Cappot, André de, 488.
- Caramany (família), 113, 202, 204, 213, 215, 217, 221 i n. 466, 231 (g), 242, 244 i n. 529, 245 i n. 532, 246, 281 i n. 639, 293, 334, 377.
(arbre genealògic), 204 n. 416, 221 n. 466.
(patrimoni), 232, **243**.
- Caramany, Àlvar de, 213, 243, 244 n. 529.
- Caramany, Joan de, 262, 263.
- Caramany, Josep de, 203 n. 407.
- Caramany, Ponç de, 202.
- Caramany, Teresa de, 429 n. 119.
- Caramany Almar, Ponç de, 220/221, 228 n. 490, 370, 377.
- Caramany de Caramany, Maria de, 204.
- Caramany Cella, Ponç de, 277 (g), 681 (g).
- Caramany de Farners, Frederic de, 202, 212, 213, 244, 566.
- Caramany de Madrigal, Beatriu de, 210 (g), 231 (g), 239 n. 514, 255.
- Caramany de Margarit y Almar, Josep, 204, 377, 422 n. 88, 617, 619, 620.
- Caramany de Margarit y Almar, Ponç de, 94, 97, 342, 420 i 421 n. 82, 437, **470**, 471, 472, 618.
- Caramany de Ros, Joan, 204.
- Caramany de Vilanova Farners, Joan de, 213, 219, 232, 244, 268.
- Carbonell, Isidre, 355 n. 187.
- Carbonell, Joan (notari), 659.
- CARBONELL I BOADA, MARIÀ, 13 n. 8, 73 i n. 169, 240 n. 517, 289 n. 3, 290 i n. 4, 291 n. 6, 293, 293 n. 9 i 11, 295 i n. 16, 296 n. 18, 297 n. 20, 298 n. 25, 299 n. 27, 300 n. 33, 315 n. 77, 316 n. 80, 317 i n. 84 i 86, 317 n. 84 i 86, 319 i n. 91, 339 n. 123 i 128, 341 n. 138, 345 n. 150 i 151, 347 n. 158, 348 n. 165, 358 n. 201, 360 n. 211, 361 n. 212, 363 n. 221 i 222, 368 i n. 237, 369 n. 239, 374 n. 250, 384 n. 279, 426 n. 108, 464 n. 213, 466 n. 216, 467 n. 219 i 221, 483 n. 279 i 282, 491 n. 293, 495 i n. 297, 496 n. 300, 302 i 303, 497 n. 304-306, 498 n. 308 i 310, 669 (g), 670 (g).
- Cardevac de Gouy d'Avrincourt, Charles François Alexandre de, 487.
- Cardona, 303 n. 44, 497.
- Cardona (família), 130, 136, 338.
(ducs/casa ducal), 215, 244, 304, 401 n. 30, 450, 452.
(virrei-duc) [vegeu Enric d'Aragó Folc de Cardona y Córdova]
- Cardona, Esperandéu, 146 i n. **189**, 147 (g), 668 (g).
- Cardona, Ferran Ramon Folch de, 304.
- Cardona, Galceran de, 168 n. 286.
- Cardona, Jaume de, 54, 55.
- Cardona, Marquesa de, 398, 414 (g).
- Cardona Enríquez, Lluís de, 71.
- Cardona de Prades, Joan Ramon Folc III de, 33.
- Cardona-Anglesola de Centelles, Antoni de, 66.
- Cardona de Cardona-Erill, Josep de, 401 i n. 30, 403 (g), 414 (g), 416, 672 (g).
- Cardona-Raset (família), 320.
- Cardona-Rocabertí (família), 130, 299, 300, 308, 315, 317, 357 n. 199.
(arbre genealògic), 289.
(hereu/ència), 377.
(patrimoni), 454.
- Cardona-Rocabertí, Elisabet de, 367.
- Cardona-Rocabertí de Queralt, Bernat de, 308.
- Cardona-Rocabertí de Queralt, Jaume de, 367.
- Cardona-Rocabertí Raset, Miquel de, 289, 367.
- Cardona-Rocabertí de Sunyer, Agnès de, 130, 272, 276, 287, 288, 289, 292 (g), 301 n. 34, 308, 315, 318, 342, 357 n. 199, 377, 454, 583, 669 (g).
- Cardona-Rocabertí de Sunyer, Climent de, 292 (g), 308, 315, 342, 367 i n. 232, 375, 669 (g).
- Cardona-Rocabertí de Sunyer, Galceran de, 130, 288, 300, 427, 491.

- Cardona-Rocabertí de Sunyer, Jerònima de, 357 n. 199.
- Carib*, 159.
- Carles I, 71, 74, 80, 166, 168.
- Carles II, 257, 347.
- Carles III l'Arxiduc, 347.
- Carles IV d'Espanya, 494.
- Carlier, Etienne, 346, 363.
- Carni, Joan, 658.
- CAROL, JEAN, 447 n. 172.
- Carrer, Guillem, 77.
- Carrer, Miquel, 115.
- Carrera, Honorat (notari), 259 n. 575.
- Carreras, 92 n. 28.
- Carreras, Antoni, 176.
- Carreras, Jaume, 87, 88.
- Carreras, Jaume (de Vulpellac), 664.
- Carreras, Joan (d'Empúries), 571.
- Carreras, Joan (de Montblanc), 664.
- Carreras, Josep, 336.
- Carreras, Miquel, 644.
- CARRERAS CANDI, FRANCESC, 160 n. 256.
- CARRERAS VALLS, RICARD, 148 n. 196, 159 n. 251.
- CARRÈRE, CLAUDE, 150 i n. 208-209, 151 i n. 213, 152 i n. 223 i 224.
- Carrillo, Alfonso, 158.
- Carrillo, Maria, 158, 159, 161 i n. 259, 163, 164 i n. 271, 166 (g), 167, 501, **543**, 544.
- CARRIÓ I ARUMÍ, JOAN, 218 n. 458.
- Carroç Abric, Lluís de, 277 (g), 681 (g).
- Carròs (cognom), 145.
- (línia sarda), 145.
- Carròs, Violant, 145, 147 (g), 668 (g).
- Carròs *olim* Bertran, Berenguer de, 145.
- Cartanyà Inglés, Josep, 93.
- Cartellà (castell)*, 47, 65, 68.
- Cartellà, Alexandre de, 289.
- Cartellà, Roger de, 55.
- Casa Nova de Valls*, 293, 303, 304.
- Casabona, Montserrat, 263.
- Casademunt*, 243.
- Casafort (universitat)*, 661.
- Casals, 92 n. 28.
- Casals, Domènec, 216.
- Casals, Joan, 87, 609.
- Casals, Miquel, 661.
- Casals, Salvador, 191.
- Casanovas, N. N., 627.
- Casanovas, Vda., 178.
- Casanoves, Josep, 102.
- Casanoves, Pere, 114.
- Casas, Miquel, 641.
- Casasaia, Joana de, 146, 147 (g), 668 (g).
- Casavells*, 84, 114 i n. 89, 115, 127, **176**, 177, 334, 466, 606.
- (*mas Sastre*), 176 i n. 307.
- (*partida Fàbregues*), 177.
- (*rectoria*), 176.
- Cases, Antoni de, 356.
- Cases, Bernat, 169.
- Cases, Francesc, 658.
- Cases, Josep, 102, 103.
- Cases, Maria, 659.
- Cases, Silvestre, 88, 424 n. 100.
- Cases Oriol, Tecla de, 356.
- Casp*, 153 n. 229.
- Cassà de Pelràs (rectoria)*, 655.
- Cassà de la Selva (senyoriu)*, 396.
- Cassador de Bolea, Antoni, 278.
- CASTAN I RANCH, AMÈLIA, 381 n. 266.
- Castanyer, Felip, 243.
- Castanyer, Francesc, 243.
- Castell d'Empordà (lloc)*, 11, 56, 59, **83**, 84, 85, 86, 87, 89, 90 i n. 15, 91, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 109, 110, 111, 112, 114 n. 89, 115, 117, 118, 122, 124, 125, 126, 127, 138, 140, 145, 155, 156, 157, 164, 178, 179, 180, 187, 196, 198, 212, 216, 222, 223, 260, 262, 267, 268, 270, 274, 275, 278, 280 n. 635, 283, 284, 285, 295 n. 15, 316, 327, 335, 343, 344, 351, 353, 367, 370, 422, 424, 436, **443**, 444, 445, 472, 482, 483, 489, 503, 561, 562, 566, 570, 575, 588, 593, 598, **600**, 601, **603**, 604, 605, 606, **607**, 608, 609, 611, 613, 614, 617,

- 618, 619, **620**, 621, 622, 623, 624, 627, 640, 641, 644, 646, 650, 677. (*Aubrets, Los*), 646.
- (*batlle/ia*), 12 n. 6, 84, 85, 86 n. 12, **103**, 104, 105 i n. 62, 106, 110, 114, 126, 134, 167, 227, 247, 257, 345 n. 151, 420, 424, 450, 472, 476 n. 257, 481, 482, 609, 623, 641. (*Bosc del Remei*), 649. (*Calabris*), 648. (*Camí Saguer, lo*), 647. (*Camp d'en Bosch*), 112, 123, 124, 646. (*Camp de Daró*), 649. (*Camp d'Empordà*), 424. (*Camp de la Font*), 625. (*Camp de sa Hera*), 648. (*Camp de la Iglésia*), 648. (*Camp de les Moreres o Pla*), 647. (*Camp Pelegrí*), 648. (*Camp del Puig*), 123. (*Camp Saguer*), 649. (*Camp de las Salvas*), 627. (*Campferrer*), 435 n. 134. (*capellà/nia*), 84. (*capella de la Concepció i dels sants Miquel i Jordi*), 137. (*capella/ermita del Remei*), 83, **93** i n. 31, 94 i n. 36, 95, 98, 99, 217, 270, 641, 643. (*capella del Roser*), 87, 437. (*carnisseria*), **109**, 475. (*casa Gros*), 649. (*casa d'en Manselló de dalt*), 268. (*castell*), 12 n. 5, 14, 83, 86 n. 12, 90, 93, **96**, 97, 98, 99, 109, 110, 112, 117, 119, 120, 121, 124, 127, 170, 262, 263, 268, 334, 345, 370, 423, 432, 465, 468, 470, 601, 604, 606, 607, 609, **613**, 641, 643, 644, 649. (*Closa, la*), 280 n. 635. (*Closa d'en Dolsa*), 646. (*Codonyeres, les*), 649. (*confraria del Roser*), 92. (*Costes*), 170. (*cúria baronial*), 84, 104, 111, 179, 209, 227, 280, 283, 424, 434, 482, 483. (*delmes/ari*), 104, 106, 107, 114, 116, 126, 127 n. 120, 137, 167 i n. 282, 334, 423, 425, 459, 465, 470, 473, 475, 482, 489, 584, **603**, 606, 621, 624, 641. (*domer*), 84, 90, 95, 271. (*església*), 83, 84, 86 i n. 12, **90**, 91, 92, 93, 111, 121, 123, 139, 179, 260, 601, 621, 622, 640, 641, 647, 648. (*Feixa, la*), 649. (*feixa d'en Çatorres*), 424. (*feixa Coll d'en Riera*), 424. (*feu*), **105**, 333, 429. (*Figuerar, lo*), 648. (*Horta del blat*), 474. (*jurats/regidors*), 85, 111, 114, 122, 126, 391 n. 4, 424, 472, 620, 621, 622, 623, 624, 641. (*jurisdicció*), 334, 490, 590, 641. (*jutje/at*), 84, 85, 209, 420, 424, 483. (*Llorell, lo*), 646. (*Martorelles, les*), 434 i 435 n. 134, 646. (*mas Anglada*), 176, 268, 662. [(*mas Boada*), 265.] (*mas Casas*), 648. (*mas Clarà*), 86, 624, 625, 627. (*mas Comas/tes*), 84, 85, 89, 98, 101, 102, 103, 112, 113, 117, 118, 119 i n. 95 i 96, 120, 121 i n. 103, 122 i n. 105, 123, 221, 274, 285, 334, 352, 424, 434, 473, 475, 482, 645, 646, 647. (*mas Danyó*), 216, 662. (*mas Dauré*), 353. [(*mas Guardiola*), 123 n. 107, 221 i n. 470] (*mas Malverd*), 86. (*mas Manselló*), 89, 103, 444, 645, 646, 647, 649, 650. (*mas Otigau*), 618. (*mas Pelegrí*), 85, 89, 98, 102, 103, 112, 113, 117, 118, 119 n. 95 i 97, 120, 121, 122, 123 i n. 110, 124, 187, 334, 351, 352, 465, 473, 476, 482, 606, 619, 643, 646, 647. (*mas Pou*), 114.

- (*mas Rigau*), 112.
 (*mas Roger*), 84, 650.
 (*mas Romaguera*), 85, 89, 103, 105, 216, 353.
 (*mas Salomó —antigament mas Roger—*), 84, 89, 648, 649, 650, 663.
 (*mas Tries*), 86, 643, 644.
 (*mas Valiner*), 649.
 (*mas Vidal del Coll*), 35, 36, 89, 124.
 (*molins/molí baronial —“Lo Molí del Baró”—*), 84, 97, **100**, 101, 102, 103, 108, 116, 117, 122, 124, 125, 188, 278, 285, 334, 351, 353, 423, 424, 425, 460, 465, 470, 472, 473, 474, 475, 546, 605, 606, **617**, **618**, **619**, 648, 649, 650.
 (*molí d'en Morer*), 108.
 (*notari/es*), 15, 84, 94, 103, **111**, 189, 194, 223 n. 478, 271 n. 603, 282, 284, 351, 354, 417, 420 n. 82, 444, 466 n. 217, 471, 475, 476 n. 255, 483, 484, 583, 590, 591.
 (*pou de neu*), 117, 606.
 (*procurador fiscal*), 444.
 (*Pujols*), 663.
 (*Quadró Feliu*), 646.
 (*puig de les Forques*), 96.
 (*Quadró del Castell*), 643, 647.
 (*Quadró de la Font*), 646.
 (*Quinta, la*), 625.
 (*Quinta devant casa, la*), 625.
 (*rector/ia*), 86 n. 12, 93, 94, 95, 271, 432, 622, 623, 648.
 (*rendes*), 334, 352, 407, 408, 422, 459, 465, 475, 584, 587.
 (*sagristà/ia*), 84, 92, 352.
 (*senyor/iu*), 16, 30, 31 (g), 59, 67, 69 (g), 92, 93, 94, 95, 97, 98, 100, 104, 106, 108, 109, 110, 111, 112, 114 n. 89, 115, 116, 118, 123, 124, 127, 128, 130, 132 i n. 131, 133, 134 i n. 136, 136, **137**, 139, 147 (g), 156, 164 n. 271, 166 (g), 169, **178**, 179, 187, 200, 208, 209, 220, 224, 225, 227, 228, 229, 236 (g), 271, 274, 277 (g), 280, 292 (g), 334, 345 n. 151, 346 n. 157, 348, 353, 361 (g), 368, 374, 389, 417, 420, 424, 431, 433, 437, 438, 444, 447, **459**, 460, 461, 466, 470, 481, 482, 489, 490, 491, 492, 496 n. 303, 498, 500, 503, 504, 505, 545, 546, 551, 553, 554, 555, 562, 566, 567, 571, 575, 582, 584, 587, 588, 598, 613, 617, 618, 619, **640**, 641, 668 (g), 669 (g), 673 (g), 677, 681 (g), 682 (g), 684 (g), 687 (g).
 (*síndics*), 641.
 (*Tapioles o Closells*), **103**, 116, 124, 482, 650.
 (*terrisseria*), 84.
 (*turó de Marenys*), 83, 96.
 (*universitat*), 92, 125, 425, 620, 622, 641.
 (*Vilar*), 215.
 (*vinya de les Moretes*), 112.
Castellà (lloc), 545.
(castell), 364.
Castella (corona), 23, 24, 25, 65 i n. 145, 158, 241.
 (*guerra*), 24, 25, 26, 133, 143, 158.
 (*rei*), 23, 25, 71, 97, 543, 545.
Castella de Lancaster, Maria de, 130, 131, 325.
Castella de Portugal, Elionor de, 23.
Castellar de la Muntanya (lloc), 396, 406.
 (*rendes*), 407, 408.
 (*senyor/iu*), 399, 400, 403 (g), 405, 414 (g), 466, 672 (g).
Castellar (família), 102, 471.
Castellar, Bartomeu, 115.
Castellar, Francesc (notari), 94, 384 n. 282, 420 i 421 n. 82, 471, 619, 622, 623, 624, 628.
Castellar, Josep Pius, 622.
Castellar, Jeroni, 281.
Castellarnau (família), 435.
Castelladosrius (marquès/at), 381 i n. 267, 396, 416.
Castellet (família), 12 n. 4.
Castellet, Gregori, 342 n. 141.
Castellfolit de la Roca (lloc), 332, 384, 404 n. 39, 406, 407, 466, 481, 656, 657.

- (*castell*), 364, 381, 396.
 (*església parroquial*), 409, 494, 496.
 (*notari/ia*), 409.
 (*rector/ia*), 491.
 (*rendes*), 407, 408, 466.
 (*senyor/iu*), 375, 384, 391 (g), 397, 398, 399, 400, 403 (g), 405, 414 (g), 415, 417, 422, 457, 466, 672 (g).
Castellnou de Seana (regidors), 438.
Castelló de Borriana (parlament), 24.
Castelló d'Empúries (lloc), 45, 60, 130, 178, 193, 219, 241, 268, 284, 332, 476, 483, 498 n. 309, **570**, 583, 656, 687 (g).
 (*comunitat de preberes*), 207, 434.
 (*sagramental*), 38.
 Castello, Francesc, 346 n. 157.
 Castells, Francesc, 311.
Castellvell, 661.
Castellvell, Beatriu de, 292 (g), 669 (g).
Castellví de Rosanes (senyor/iu), 66.
 Castellví, Bernat de, 143.
 Castellví, Constança de, 143.
 Castellví, Elionor de, 290, 296.
 Casteràs (família), 447, 449.
 (arbre genealògic), **448**, **671**.
 Casteràs, François de, 448 (g), 671 (g).
 Casteràs, Jean Pierre de, 448 (g), 671 (g).
 Casteràs, Louis de, 447, 448 (g), 671 (g).
 Casteràs d'Arros, August Alexandre Louis de, 448 (g), 671 (g).
 Casteràs d'Arros, Françoise de, 448 (g), 671 (g).
 Casteràs d'Arros, Jean de, 448 (g), 671 (g).
 Casteràs d'Arros, Luce Thérèse de, 448 (g), 671 (g).
 Casteràs de Chefdebien, Gabrielle de, 448 (g), 671 (g).
 Casteràs de Chefdebien, Jean François de, 448 (g), 671 (g).
 Casteràs de Montesquiu Delpàs, Ange Charles de, 447, 448 (g), 671 (g).
 Casteràs de Montesquiu Delpàs, M. Thérèse de, 448 (g), 671 (g).
 Casteràs de Senesterra, Geneviève de, 361 (g), 444, 447, 448 (g), 455, 456, 457, 488, 489, 492, 502, 671 (g), 682 (g).
 Casteràs de Senesterra, Joseph Antoine Saturnin de, 448 (g), 671 (g).
 Castillon, Anton Marià de, 371.
 Castillon, Jacques de, 371, 373.
 Castillon d'Hatonlvide, M. Anna de, 361 (g), 371, 502, 505, 652, 682 (g).
 Castre, Joan de, 32.
 Castre, Pere de, 75.
 Castre-Pinós, Beatriu de, 39, 41 (g), 685 (g).
 "Castroforano", 266.
 CATAFAU, AYMAT, 137 n. 154.
 CATALÀ ROCA, PERE, 15 i n. 14 i 15, 44 n. 84, 83 n. 3, 91 i n. 19, 96 i n. 42, 132 n. 131 i 132, 133 n. 133, 137 i n. 152, 140 n. 165, 142 n. 173, 143 n. 176 i 178, 144 n. 180 i 183, 145 n. 184, 146, 146 n. 189, 148 i n. 194, 196-197, 152 i n. 220 i 222, 155 n. 234, 235, 237 i 238, 156 n. 240 i 241, 157 n. 246 i 247, 159 n. 251, 160 n. 255 i 256, 161 n. 258, 162 n. 260, 262, 264 i 265, 163 n. 266, 165 n. 274 i 275, 166 n. 278, 186 n. 333, 188 n. 346, 192 n. 361, 193 n. 365, 230 n. 494, 328 n. 106, 405 n. 44, 406 n. 46, 407, 502, 668 (g), 677 (g), 685 (g).
Catalunya (lloc), 12, 21, 40, 51, 52, 53, 54, 67, 68, 76, 97, 105, 106, 119 n. 95, 126, 131, 143, 154 n. 230, 164 n. 269 i 272, 168, 177, 185, 211, 222, 238, 244, 263, 264, 270, 276, 282, 295, 313, 317, 322, 324, 329, 330, 331, 332, 339, 340 i n. 129, 343, 345, 346 i n. 154, 347 i n. 160, 348, 374 n. 249, 389, 396, 413, 419, 420 n. 82, 427, 429, 439, 444, 445, 457, 465, 466 n. 218, 467, 469, 477, 489, 497, 499, 607.
 (*batlle/ia general*), 47, 48, 66, 68, 69 (g), 70, 172, 253 i n. 557, 254, 259-

- 260, 279 n. 632, 298, 345 n. 151, 421, 423, 678 (g).
(canceller/ia), 54, 55, 59, 60, 61, 62, 172, 570.
(capità general), 346 n. 156.
(consell de Guerra), 222.
(consell del Principat), 54, 56, 59, 136.
(costa), 155.
(diputats/ció del general), 33, 47, 48, 53, 57, 58, 59, 61, 65, 67, 68, 71, 75 i n. 175, 76, 82, 131, 136, 141, 143, 155, 156 i n. 239, 159, 172, 177, 212, 213, 276, 308, 310 i n. 59, 316 i n. 81, 329, 333, 397.
(exèrcit), 213.
(governació/ador general), 36, 39 n. 72, 66, 67, 316, 330, 338, 467.
(guerra), 135, **136**, 137, 140, 157, 158, 159, 160, 171, 186, 188, 192, 200, 229, 248, 256, 257, 258 i n. 572, 276, 278, 282, 294, 304, 313, 325, **328**, 330, 331, 333, 334, 336, 340 n. 129, 341, 346, 347, 351, 359, 360, 374, 377, 379, 382, 392, 396, 399, 405, 407, 424, 445 n. 166, 457, 465, 468, 472, 473, 477, 497, 500, 501, 621, 631, 636, 639, 663.
(història), 327.
(Intendent general), 200, 253 n. 557, 298.
(Nord), 501.
(prior de Sant Joan), 67, 297.
(rei/comte de Barcelona), 122, 126, 136, 138, 158, 161, 222, 242, 252, 329, 543.
(Reial Audiència), 76, 86, 106, 173, 191, 196, 197, 198 n. 382, 214, 247, 251, 297, 300, 302 n. 40, 310, 312, 313, 320, 326, 328, 334, 345, 347, 392, 395, 451, 479, 480, 567, 570, 571, 573, 575, 577, 660.
(Reial Consell), 208, 316, 346 n. 156, 396, 554, 567, 569, 570, 573, 574, 576.
(Reial Patrimoni), 201, 207, 374 n. 249.
(Sant Ofici), 76.
(vicecanceller/ia), 45.
(virrei), 66, 71, 76, 88, 136, 229, 264, 321, 329, 330, 338 n. 122, 360, 362, 402, 416, 573, 574.
Catània (lloc), 34.
(bisbe/at), 33, 34 (g), 680 (g).
Caterina (Bertran), 143, 147 (g), 668 (g).
Caterina (Cabestany), 657.
Caterina (Carni), 658.
Caterina (Figuerola), 658.
Caterina (Frugell), 549.
Caterina (Fuster), 658.
Caterina (Planes), 658.
Caterina (Santceloni), 548.
Caterina (Toda), 658.
Caterina (Tortosa), 660.
Catllari, 293, 303, 304, 466.
Catxonaboa, 162.
CAULA DE VEGAS, FRANCISCO DE, 397 n. 21, 405 n. 44.
CAUSSA SUNYER, JAIME, 181 n. 323, 185 n. 330, 186 n. 334 i 335, 188 n. 346, 189 n. 347 i 349, 190 n. 352, 191 n. 357, 192 n. 360, 193 n. 362-365, 196 n. 373 i 376, 343 n. 144.
Cavaller, Bernat, 26.
Cavalleria, Joan, 49, 135.
Caveirac (castell), 485.
Çapila, Estefania de, 557, 559.
Çatorre, Jaume, 633.
Cefalù (Sicília), 33.
Celestina (Constantí), 657.
Cella d'Argençola, Francesca de, 231 (g).
Cellera, la (senyor/iu), 397.
C/Sellés/rs (família), 85.
Cellers, 92 n. 28.
Cellés, Jaume, 88, 422.
Cellés, Joan, 88, 609.
Cellers, Joan (notari), 401 n. 33.
Cellers, Grau, 87, 88, 100, 108, 115, 125, 278, 664.
Cellers, Marianna, 220.
Celleveuve (senyor/iu), 485, 670 (g).
Celrà, 57.

- Centelles, Damiata de, 398, 414 (g).
 Centelles, Eimeric de, 29.
 Cerdanya, la (lloc), 148, 332, 341.
 (comte/at), 333, 543.
 (veguer/ia), 37.
 Cerdanyola (marquès/at) [vegeu Mari-
 mon].
 Ceret, 341.
 Cervelló (senyor/iu), 381, 396.
 Cervelló (família), 293, 298.
 Cervelló, Alamanda de, 30.
 Cervelló, Arnau de, 293 i n. 10.
 Cervelló, Bernat, 659.
 Cerver, Antoni, 88, 257.
 Cervera (lloc), 136, 264, 428, 453.
 (corts generals), 60.
 (diputats locals), 76.
 (Parlament), 136.
 (setge), 158.
 (vegueria), 304, 305, 322, 323.
 Cervera de la Marenda (senyor/iu), 38,
 41 (g), 685 (g).
 Cerveró, Joan, 411 n. 58.
 Cestrada, 92 n. 28.
 Cestrada, Domènec, 87.
 Cestrada, Pere, 88.
 Chalabre (senyor/iu), 486, 493 (g),
 670 (g).
 CHEFDEBIEN-ZAGARRIGA, FAMÍIA DE, 671 (g).
 Chefdebien d'Armisson, Marie Mar-
 guerite de, 448 (g), 671 (g).
 CHESNAYE-DESBOIS, M. DE LA, 22 n. 6,
 676 (g).
 CHEVANCHÉ, 686 (g).
 Christià, Joan, 661.
 Ciampello, Bernardo, 153.
 Cinclaus (lloc), **196**, 334, 571.
 (Closa de l'Areu), 197.
 (delme/ari), 84, 181, 182, 183, 184,
 185, 198, 199, 225, 460, 461, 465,
 475, 500, 584, 593.
 (església), 197 n. 380.
 (mas Albornar), 197.
 (mas Pere Quintana), 197.
 (Plata), 197.
 (rendes), 422.
 (senyor/iu), 41 (g), 685 (g).
 Cisterer, Paula de, 659.
 Ciutadilla (varvassor/ia), 49, 64.
 Clapera, Gaspar (notari), 472.
 Clara (Cruïlles), 391 (g), 403 (g),
 672 (g).
 CLARA RESPLANDÍS, JOSEP, 92 n. 26.
 Claramunt, Francesc (notari), 249, 250,
 251, 425, 462.
 Claramunt, Francesc de, 292 (g),
 669 (g).
 Clarassó, Francesc, 660.
 Clermont d'Amboise, Charles de, 487.
 Clermont d'Amboise, Jean Baptiste
 de, 487.
 Climent VI, 418.
 Climens/t (família mossetana), 440.
 Climent, Bartomeu, 44.
 Climens, Francesc, 440.
 Closes, Cebrià, 183, 184.
 Codalet (lloc), 379, 382, 384, 402 n. 34,
 442, 456, 467, 492, 494, 501.
 (carrer de les Barreres), 468.
 (casa de donya Francesca), 468.
 (església parroquial), 382, 384 n. 277.
 Coderch, Jeroni, 407, 409.
 Codina, Anna, 364.
 Codina, Gregori (notari), 561.
 Codina, Josep, 295 n. 17, 483.
 Codina de Cardona-Rocabertí, Maria
 de, 357 i n. 199.
 Codonyer, Antoni, 572.
 Codorniu, Ramon, 663.
 Cogull, El (quadra), 294.
 Colell, Pere, 139.
 Coll d'Olzina [vegeu Hospital del Coll
 d'Olzina].
 Coll, N. N., 339.
 Coll, Francesc (notari), 259 n. 575.
 Coll, Gabriel, 659.
 Coll, Jaume (notari), 566.
 COLL, NÚRIA, 158 n. 248.
 COLL I ALENTORN, MIQUEL, 160 n. 253
 i 255.
 Colom (família), 146.
 Colom, Anna de, 411 n. 59.
 Colom, Bartomeu, 163.
 Colom, Bernabé, 659.

- Colom, Cristòfol, 159, 160, 162, 163, 164, 165.
 Colom, Jaume, 146, 147 (g), 668 (g).
 Colom, Joan, 88.
 Coloma (Sant Andreu), 658.
 Colomer, Josep, 471.
Colomers, 265, 266.
 Comas (de Matajudaïca), 649.
 Comas, Bartomeu, 571.
 Comas, Joan Josep, 280 n. 635.
 Comas, Salvador, 425.
 Comas, Teresa, 273.
 Comas del Brugar, Francesc, 204.
 Comas del Brugar, Rafel, 216, 663.
 Comas Gros, Joan, 227, 265, 280 n. 635.
 Comas Torró, Antoni, 114, 627.
 Comes/as (família), 84, 123 n. 107, 221.
 Comes, Ferran, **353**, 354.
 Comes, Giner, 188.
 Comes, Jacint, 87, 262.
 Comes, Miquel, 87, 115.
 Comes, Rv. Rafel, 662.
 Comes, Rv. Ramon, 418.
 Comes, Salvador, 88.
 COMPANYYS I FARRERONS, ISABEL, 146 n. 189.
 Compte, Damià, 219.
 Compte, Jaume, 40.
Comtats de Rosselló i Cerdanya (governador/ciò), 159, 160.
Conat (vall), 348.
(senyor/iu), 385 (g), 686 (g).
Conca, 158.
Conca de Barberà, 237, 240, **293**, 335, 338, 356, 425, 446, **458** i n. 202, 461, 505, **629**, **636**.
 Concas, Quirze, 575, 576.
 Conclaux, Joseph Antoine de, 385 (g), 686 (g).
 CONDE DELGADO DE MOLINA, RAFAEL, 150 n. 207, 153 n. 229.
 CONDEMINAS MASCARÓ, FRANCISCO, 38 n. 69, 39 n. 71.
 Conesa, Jaume, 87.
Conflent (comarca), 447, 501, 672 (g).
(vegueria), 382, 440, 442.
 Conques, Valgenci Roger de, 296.
Constança (concili), 146 n. 189.
 Constança (Vallverd), 296.
Constantí, 329, 658.
 Constantí, Miquel Joan, 657.
 Constantinoble (imperi/ador), 131.
Constantins (lloc), 216.
(senyor/iu), 81.
 Copinas, Joan, 193.
 Copons de Tamarit, Felip de, 333, 369.
 COPPENS, FILIP, 676 (g).
Corbera, 432.
 Corbera (família), 12 n. 4.
 Corbera, Antoni, 48.
 Corbera, Francesc, 144 n. 182.
 Corbera, Marimon (notari), 402 n. 34.
Corbiac, Nostra Senyora de (convent), 442.
(església), 442.
(tomba dels senyors de Mosset), 442.
 Corbiac, Berenguer de, 442.
Corçà (lloc), **60**, 84, 103, 110, 158, 179, 198, 202, **259**, 266, 281, 351 n. 173.
(alberg), 390 n. 3.
(benefici de Santa Maria), 168.
(feu), 60.
(jurisdicció), 60.
(Planells), 260.
(regidors), 110.
(senyor/iu), 60.
 Corçà, Cristòfol, 273.
Còrcega (lloc), 128.
(guerra), 27.
(rei/gne), 543.
 Corcinos, Onofre, 440.
Còrdova (rei/gne), 543.
 Cornell Porcell, Joan, 266, 267.
Cornudella (lloc), 331.
(rector/ia), 314.
 Coromina, Pere (notari), 379, 651.
 Coromina Ayguanegra, Pere, 434.
 Coromines, Joan, 253, 254.
 Coromines, Josep, 254.
 Coromines, Pere Joan, 253.
 Corona, Lluís de, 401, 403 (g), 413, 672 (g).
 Corredor, Pere, 88.
 Cortés, Hernán, 163, 164 n. 267.
 Cortés, Jacint, 315.

- Cortey, Onofre, 655.
 Cortiada, Domènec, 609.
 Corts, *Les (lloc)*, **196**, 199, 334, 571.
 (*delme/ari*), 198, 225, 500, 584, 593.
 (*heretat d'en Vaquer*), 199, 203
 n. 409.
 Corts de Camós (família), 282.
 Corts de Camós, Celdoni, 282.
 Corts de Camós, Galceran, 219, 239,
 281 n. 639, 282.
 Cos, Dr. Benet, 102, 114, 121, 425, 432,
 470, **472**, 473, 625, 626.
 Cosidor, Gabriel de, 411.
 Costa, Anastàsia, 663.
 Costa, Antoni, 178.
 Costa, Joan, 611, 613.
 Costa, Josep (notari), 475.
 Costa Cadell, Caterina, 393 (g).
 COSTA I PARETAS, M. MERCÈ, 66 n. 149,
 127 n. 120, 687 (g).
 Costal, Francesc, 191.
 Costali, Antoni, 613.
 Cotlliure, 38.
 Cots, Salvador, 254.
 COTS I GORCHS, JAUME, 108 n. 69.
 COURRANT, PAUL, 366 n. 228, 676 (g).
 Creixell (*comte*) [vegeu Ramon Anton
 de Sagarriga Argençola i Blanes].
 Creixell, Gueraula de, 128, 129 (g),
 687 (g).
 Crespí Fàbregas, Francesc Galceran,
 411 n. 58.
 Crespià, 629.
 Crosas, Josep, 644.
 Crosas, M. Teresa, 451.
 Crosols, Josep, 647.
 Cruanyes, Joan, 110.
 Cruïlles (*lloc*), 85, 115, 117, 126 n. 118,
 212, 601, 620.
 (*església de Sant Joan de Salelles*),
 85.
 (*notaria*), 475 n. 251.
 Cruïlles-Santapau de Montagut (família),
 11, 67, 371, 375, 389 i n. 1,
 390, 394, 395, **396**, 397, **399**, 404,
 405, 406, 409, 410 i n. 55, 411, 412
 i n. 65, 415 n. 70, 416, 442, 503,
 504, 505, 651.
 (arbre genealògic), 390, **391**, 395,
 399, **672**.
 (blasó), 375, 394, 404.
 (cognom), 375, 376, 394, 404, 415,
 418, 433, 487.
 (hereu/ència), 375, 380, **390**, 419,
 421, 438, 439, 443, 444.
 (patrimoni), 368, 369, 380, 382, 389,
 390, 394, 395, 396, 400, **404**, 412,
 413, 433, 434, 445, 484, 504.
 Cruïlles, Lluís de, 415.
 Cruïlles, Pere de, 399, 403 (g), 672 (g).
 Cruïlles, Pere Galceran de, 396.
 Cruïlles de Blanes, Bernat de, 396, 397,
 398, 399, 400, 403 (g), 406, 414 (g),
 415, 672 (g).
 Cruïlles de Blanes, Martí Guerau de,
 56, 396.
 Cruïlles de Basella, Bernat Joan de,
 403 (g), 414 (g), 672 (g).
 Cruïlles de Cruïlles de Santapau, Fran-
 cesc Joan Gilbert de, 414 (g).
 Cruïlles d'Oluja, Maria Àngela de, 399,
 400, 403 (g), 413, 414 (g), 415,
 672 (g).
 Cruïlles de Santapau, Beatriu de,
 403 (g), 672 (g).
 Cruïlles de Santapau, Galceran de, 381
 n. 267, 403 (g), 672 (g).
 Cruïlles de Santapau, Guerau Joan
 (Joan o Joan Guerau) de, 399, 400,
 403 (g), 411, 414 (g), 442, 672 (g).
 Cruïlles de Santapau, Hug de, 399,
 403 (g), 672 (g).
 Cruïlles de Santapau, Lluís de, 399,
 403 (g), 672 (g).
 Cruïlles de Santapau, Violant de,
 403 (g), 414 (g), 415, 672 (g).
 Cruïlles de Santapau de Barutell, Gal-
 ceran Miquel de, 399, 400, 403 (g),
 411, 412, 414 (g), 672 (g).
 Cruïlles de Santapau de Bell-lloc, Hug
 Berenguer de, 399, 403 (g), 411,
 672 (g).

Cruïlles de Santapau de Cabrera, Gilabert de, 399, 403 (g), 672 (g).
 Cruïlles de Santapau de Cabrera, Guerau Joan Antic Galceran de, 399, 400, 402, 403 (g), 405 n. 43, 412, 413, 414 (g), 415, 427, 672 (g).
 Cruïlles de Santapau de Cabrera, Hug de, 403 (g), 672 (g).
 Cruïlles de Santapau de Cruïlles d'Oluja, Gilabert de, 399, 403 (g), 672 (g).
 Cruïlles de Santapau de Cruïlles d'Oluja, Guerau de, 399, 403 (g), 672 (g).
 Cruïlles de Santapau de Cruïlles d'Oluja, Hug de, 390 i n. 3, 391 (g), 395, 399, 400, **401**, 402, 403 (g), 410, 412, 413, 414 (g), 415, 464, 672 (g).
 Cruïlles de Santapau de Cruïlles d'Oluja, Joana de, 401, 403 (g), 413, 672 (g).
 Cruïlles de Santapau de Vila-seca, Galceran de, 360, 361 (g), 375, 380, 381 n. 264, 390, 391 i (g), 394, 395, 396, 400, 401, 402, 403 (g), **404**, 416, 433, 502, 505, 672 (g), 682 (g).
 Cruïlles de Santapau de Vila-seca, Magdalena de, 391 (g), 401, 402, 403 (g), 404, 672 (g).
 Cruïlles Soler, Francesc de, 415.
 Cruïlles Soler, Guiomar de, 413, 414 (g), 415.
 Cruïlles d'Urrea, Pere de, 414 (g), 415.
 Crusells, Joan, 656.
 Cruxent, Gaietà, 98.
Cuba, 163.
Cubirola, 364.
 Cuc, Bernat, 142.
Cucunhan, 447.
 Cugullanya, Joan, 215.
 Curp, Bernat, 341.
 Curt, Jaume, 191.
 Cussana, Fèlix, 454.
 Cussana, Joan (notari), 454.
 Cussana, Josep, 454.

D

Dabau/Davau, Joan, 88, 101, 423, **617**.
 Dalfau, Sebastià, 266.
 Dalí, Salvador, 99.
 DALMASES, NÚRIA DE, 143 n. 176.
 Dalmau, Antoni, 203.
 Dalmau, Carme, 309 (g), 674 (g).
 Dalmau, Esteve, 81.
 Dalmau, Isabel de, 309 (g), 674 (g).
 Dalmau, Jeroni, 294, 306.
 Dalmau, Quitèria, 180, 277 (g), 681 (g).
 Danès, Esteve, 408.
 Danès, Joan, 408.
 DARBOIS, PAUL, 485 n. 284, 498 n. 307, 670 (g).
Daró (riu), 83, 84, 107, 120, 179, 625, 626, 627, 649.
Daroca, 158, 543, 544.
 Dauder, Joan, 258.
 Dejada, Rafel, 311.
 Delacroix (família), 505.
 Delacroix Lespagnol, Charles, 493 (g), 498 i n. 309, 670 (g).
 Delacroix de Bon de Margarit, Jean Aimar (baró), 98, 483, 493 (g), 497, 498 i n. 309, 670 (g).
 Delacroix de Bon de Margarit, Josephine Hortense, 493 (g), 498, 670 (g).
 Deladell, Victòria, 392, 393 (g).
 Delpàs, N. N., 231 (g).
 Delpàs, Anne, 448 (g), 671 (g).
 Delpàs de Generès, Àngel Agustí, 385 (g), 686 (g).
 Delpàs de Generès, M. Teresa, 385 (g), 686 (g).
 Deportes, Pere, 265.
 Desbac/h (família), 50.
 Desbac, Pere, 233, 234 (g), 673 (g).
 Desbac d'Avellaneda, Pere, 234 (g), 673 (g).
 Desbach de Rocabruna, Pere, 33, 49.
 Desbrull, Ramon, 325.
 Descamps, Bernat Guillem, 57.
 Descarrigues, 131.
 Descatllar, Lluís, 289.

- Descatllar, Ponç, 145.
 Descoll, Bernat, 150.
 Desllor, Arnau, 252.
 Despalau (família), 320,
 Despalau, Estefania, 147 (g), 668 (g).
 Desplà (família), 171.
 Desplà, Bernat, 29.
 Desplà, Joan, 48.
 Despont, Bartomeu, 341.
 Despuig, Lluís, 33.
 Despujol Montcorp, Francesc, 429.
 Destorrent Casassaia, Jaume, 147 (g),
 668 (g).
 Desvalls, Arnau, 234 (g), 673 (g).
 Desvern (família), 77, 207 n. 422, **232**,
 235, 246, 252, 675 (g).
 (arbre genealògic), **234**, 253, **673**.
 (hereu/ència), 334.
 (mansió a Girona), 255, 256.
 (patrimoni), **232**, 256, 326, 500.
 Desvern, Beneta, 234 (g), 673 (g).
 Desvern, Caterina (filla de Nicolau),
 234 (g), 673 (g).
 Desvern, Caterina (filla de Lluís),
 234 (g), 673 (g).
 Desvern, Elionor, 234 (g), 673 (g).
 Desvern, Francesc (fill de Francesc
 Desvern Badia), 234 (g), 673 (g).
 Desvern, Francesc (/1571/), 234 (g),
 673 (g).
 Desvern, Francesca, 234 (g), 673 (g).
 Desvern, Isabel, 234 (g), 673 (g).
 Desver, fra Joan, 234 (g), 673 (g).
 Desvern, Lluís, 234 (g), 673 (g).
 Desvern, Miquel (jurat), 232, 234 (g),
 673 (g).
 Desvern, Miquel (donzell), 77, 78 (g),
 214, 233, 234 (g), 673 (g), 679 (g).
 Desvern, Nicolau (fill de Pere Desvern),
 232, 234 (g), 252, 253, 673 (g).
 Desvern, Nicolau (fill de Francesc Des-
 vern), 49, 206 (g), 207, 233, 234 (g),
 246, 673 (g), 675 (g).
 Desvern, Pere, 232, 234 (g), 673 (g).
 Desvern Badia, Francesc, 233, 234 (g),
 673 (g).
 Desvern Gallart, Caterina, 234 (g),
 673 (g).
 Desvern Gallart, Francesc, 234 (g),
 673 (g).
 Desvern Gallart, Joan, 234 (g), 673 (g).
 Desvern Gallart, Margarida, 234 (g),
 673 (g).
 Desvern Gallart, Marquesa, 234 (g),
 673 (g).
 Desvern Gallart, Pere Benet, 234 (g),
 673 (g).
 Desvern de Margarit, Elisabet, 234 (g),
 673 (g).
 Desvern de Margarit, Francesc, 234 (g),
 673 (g).
 Desvern de Margarit, Jeroni, 77, 212,
 214, 232, 233, 234 (g), 235, 236 (g),
 246, 247, 255, 256, 567, 568,
 673 (g), 684 (g).
 Desvern de Moner, Jerònima, 79,
 210 (g), 231 (g), 232, 234 (g), 236 (g),
 255, 562, 673 (g), 684 (g).
 Desvern de Moner, Joan Baptista, 233,
 234 (g), 673 (g).
 Desvern de Moner, Violant, 233, 234 (g),
 673 (g).
 Desvern de Santmartí, Francesc,
 234 (g), 673 (g).
 Desvern de Santmartí, Nicolau, 233,
 234 (g), 673 (g).
 Desvern de Sarriera, Francesca, 234 (g),
 673 (g).
 Desvern de Sarriera, Pere, 233, 234 (g),
 673 (g).
 Déu, Jaume, 612.
 Deuloféu, Eloi, 116.
 Deuloféu, Joan, 87.
 Dexen, Pedro Iuan, 374.
 DÍAZ DE ISLA, RUY, 165 i n. 275.
 Diego, Francesc (notari), 364, 383, 471.
 Diks, Albert, 99.
 Dionisa (Elias), 660.
 Dolça (Benviure), 290.
 Dolça, Montserrat, 219, 656.
 Domeny (*delme*), 28.
 Domingo, Joan, 429, 663.

- Donadéu/Donadiu, Miquel, 88, 424 n. 100, 643, 644.
Dondre, Jaume, 124.
Doria, Girolamo, 291.
Dot, Josep, 254, 455.
Dou, Joan, 449.
Draper, Francesc, 201, 205.
Du Puy Montbrun, François, 448 (g), 671 (g).
Dube, Francesc, 200 n. 395.
Duesaigües, 429.
Dufort, Gaspar, 101, 423.
Duran, Dionís (notari), 353 n. 177.
DURAN I GRAU, EULÀLIA, 66 n. 149.
DURAN I PUJOL, MONTSERRAT, 105 n. 65, 119 n. 95.
Durant, François, 468.
Durban (lloc), 366, 373, 382.
 (*parròquia*), 333, 373.
 (*senyoriu, baronia i vescomtat*), 361 (g), 365 (g), 366, 385 (g), 449, 486, 488, 502, 676 (g), 682 (g), 686 (g).
Durban, Ignace de [vegeu Ignace de Gléon de Ros].
- E**
- Ebre (comarca)*, 331.
Écija, 160.
Elias, Jaume, 660.
Elies (família), 291.
 (patrimoni), 335.
Elies, Antoni, 265.
Elies d'Urrea, Maria d', 291, 292 (g), 669 (g).
Elionor (Folc), 658.
Elionor (Gallart), 206 (g), 207, 675 (g).
Elionor (Pons de Ribelles), 300 n. 30.
Elionor (Yvern), 659.
Elisabet (Arrufat), 659.
Elisabet (Carbonell), 659.
Elisabet (Espés), 305.
Elisabet (Margarit), 77, 78 (g), 679 (g).
Elisabet (Navarro), 285.
Elisenda (Vallverd), 296.
- ELLIOTT, JOHN H., 316 n. 85, 328 n. 106 i 107, 502.
Elna (lloc), 60, 353 n. 177, 372, 656.
 (*bisbe/at*), 52, 54, 55, 67, 69 (g), 78 (g), 135, 274, 277 (g), 341, 363, 487, 613, 629, 678 (g), 679 (g), 681 (g).
 (*capítol/ulars*), 686 (g).
 (*ardiaca/conat*), 50.
Empordà (lloc), 11, 32, 35, 46, 56, 59, 60, 68, 69, 108, 128, 129, 141, 148, 159, 181, 202, 237, 240, 264, 281, 287, 289, 321, 327, 329, 332, 337, 338, 339, 347, 370, 423, 433, 435, 437, 474, 475, 489, 498 n. 309, 501.
 (*ardiaca/conat*), 188.
 (*capità/ania general*), 70.
 (*litoral*), 39, 177, 180, 189.
Empúries (lloc), 193, 195, 196, 197, 198, 275, 571, 573, 574, 611.
 (*baille/ia*), 571.
 (*castell/ania*), 338, 339.
 (*comte/at*), 83 n. 2, 127, 130, 178, 185, 196, 202, 212, 215, 244, 405.
 (*consellers*), 571.
 (*delme/ari*), 182, 183, 184, 185, 197, 198 i n. 382, 225, 334, 347, 427, 460, 461, 465, 475, 500, 570, 571, 572, 573, 574, 584, 593, 610, 611.
 (*domer*), 571, 572.
 (*església*), 197, 571, 572.
 (*parròquia*), 182, 198, 571, 572, 573, 574.
 (*port*), 193.
 (*regidors*), 198 n. 382.
 (*rendes*), 199, 422, 591.
 (*sagristà*), 571, 572, 655.
 (*setge*), 140.
 (*sotsintendent*), 429.
 (*universitat*), 188, 198 n. 382, 427, 571, 573, 574.
Empúries, Hug d', 83.
Empúries d'Aragó, Pere II d', 29.
Empúries de Cabrera, Ponç Hug V d', "Malgaull", 405.
Empúries de Palou, Ponç V d', 83, 96, 98, 127, 405.

- En (lloc)*, 467.
(granja), 467.
 Enric I, 158.
 Enric IV de França, 447.
 Enríquez de Córdoba, Luis, 411.
 Enríquez y Fernández de Córdoba, Joana, 38, 46, 55, 57, 73, 155.
Enveig (senyor/iu), 142 n. 170.
 Erill (família), 145.
 Erill d'Orcau de Requesens, Joan d', 147 (g), 668 (g).
Ermedàs, 263.
Escala, l' (lloc), 106, 180 n. 322, 184, 192, 197 n. 380, **199**, 200, 201, 205, 335.
(botiga), 185, 200, 461, 465, 500, 572.
(església), 187.
(delme/ari), 84, 181, 182, 183, 184, 185, 199, 200 i n. 394, 334, 335, 347, 425, 460, 461, 461, 465, 473, 475, 610.
(mas Pasqual), 199, 335.
(port), 183, 184, 189, 193, 200, 460, 465, 473, 476, 572.
(rendes), 184.
Escalles (castell), 46.
 Escobar, Leonor, 158.
 ESCRIBÀ I BONASTRE, GEMMA, 26 n. 25, 205 n. 421, 673 (g), 675 (g).
 Escuder, Bernat, 44, 45.
 Escura, Salvador, 253.
Espanya (lloc), 492.
(corona), 294, 348, 379, 381, 382, 417.
(govern), 497.
(grandesa), 381.
(rei), 258 n. 572, 347, 445.
 Espanyol Batlle, Antoni, 115.
Esparraguera, 135.
 Espasa (companyia), 23.
 Esperança (Gavaldà), 659.
 Esperança (Morera), 658.
 Esperança (Vilanova), 231 (g).
 Espés (família), 82, 305, 306, 307 i n. 56, 308 i n. 58, 310, 311 i n. 63, 320, 321, 322, 323, 325.
 (arbre genealògic), **309**, 311 n. 63.
 Espés, Felip d', 305, 309 (g), 323, 674 (g).
 Espés, Francesc d', 81, 82.
 Espés, Joan d' (primer baró de Preixens), 305, 323.
 Espés, Joan d' (fill), 305, 323, 454.
 Espés, Joan d' (fill de Romana), 305 n. 50.
 Espés Dalmau, Jerònima d', 309 (g), 674 (g).
 Espés Dalmau, Maria d', 309 (g), 674 (g).
 Espés Desvalls, Gaspar d', 309 (g), 674 (g).
 Espés Desvalls, Isabel d', 81, 309 (g), 674 (g).
 Espés d'Espés, Francesc Cristòfol d', 78 (g), 81, 82, 292 (g), 306, 307, 309 (g), 310, 669 (g), 674 (g), 679 (g).
 Espés d'Espés, Pere d', 78 (g), 81, 82, 218, 307, 309 (g), 504, 674 (g), 679 (g).
 Espés d'Ivorra, Cristòfor d', 309 (g), 674 (g).
 Espés d'Ivorra, Francesc d', 305, 306, 307, 309 (g), 310, 311, 504, 674 (g).
 Espés Magí, Felip d', 81, 307 i n. 57, 309 (g), 674 (g).
 Espés Magí, Magdalena d', 309 (g), 674 (g).
 Espés de Margarit, Isabel d', 78 (g), 80 n. 187, 81, 82, 307, 309 (g), 310, 504, 674 (g), 679 (g).
 Espés de Margarit, Lluís Guerau d', 78 (g), 81, 309 (g), 674 (g), 679 (g).
 Espígol, Dr., 611, 612.
 ESPINO LÓPEZ, ANTONIO, 238 n. 509, 345 n. 150.
Espirà (lloc), 467, 468.
(castell), 467.
(granja), 467.
Espluga de Francolí, l', 658.
 Esplugues, Pere d', 29.
 Espuny, Joan d', 80.
 Espuny, Martí Joan d', 308.

- Espuny d'Argençola, Isabel Joana d', 78 (g), 80 n. 187 i 188, 679 (g).
Espunyola, l' (feu), 30.
Esquirol, l', 362.
Estagell, 467.
 Estalella, Francesc, 86 n. 12.
 Estalella, Joan (notari), 282, 284, 351.
 Estany, Rafel, 635.
Estanyol (senyoriu), 236 (g), 673 (g), 684 (g).
 Estanyol, Josep, 88.
 ESTANYOL VERDERA, VICENÇ, 222.
 Estaper Busquets, Marquesa, 147 (g), 668 (g).
 Estaragués, Marturià, 203.
Estats Units de Nord-amèrica, 486.
 Este, d' (duc), 62.
 Esteve, Joan, 50.
 Esteve, Onofre, 88.
 Estrella, 129 (g), 134, 687 (g).
 ETTINGHAUSEN, HENRY, 362 n. 216.
 Eugeni IV, 39, 40.
 Eulàlia (Roger), 658.
 Eulàlia (Rosselló), 658.
 Eulàlia (Tarragó), 661.
Europa, 63, 165, 168, 349.
 Eva de Bell-lloc, Ramon d', 174 (g).
 Eves, Jaume d', 311 n. 63.
- F**
- Fabra, Abdó, 13.
 Fabra, Antoni, 354.
 Fabra, Josep (notari), 401.
 Fàbrega (família), 215, 588.
 Fàbrega, Joan, 217.
 Fabrelles, Salví, 88.
 Faguer, Jaume, 549.
 FAJARDO ORTIZ, GUILLERMO, 165 n. 276.
 Fajardo Zúñiga y Requesens, Pedro de, 328, 329, 350, 364.
Falconara (torre), 398.
 Faliu, Esteve, 571.
 Faliu, Miquel, 571.
 Faliu, Pere, 575, 576.
 Faliu Ferrer, Guerau, 575, 576.
Falset, 144, 147 (g), 331, 668 (g).
Far, el (castell), 84.
 Far, Gabriel de, 405.
 Farnera, Francesca, 575, 576.
 Farners, Cèlia de, 231 (g), 232, 244.
 Farrer "*Albornar*", Feliu, 196.
 Farrer, Pere, 611, 612, 613, 614.
 Farriol, Jaume, 310 n. 59.
 Farro, Antoni, 629.
 Faure (família mossetana), 440.
 FAURE, 686 (g).
 Faure, Galceran, 440.
 Favières, Àgathe de, 493 (g), 498, 670 (g).
 Favières Mandat, Louis Ange Adolphe de, 385 (g), 686 (g).
 Felip III de Castella, 211, 317, 399, 405 i n. 43.
 Felip IV de Castella, 12, 97, 229, 294, 316, 327, 330, 332, 338 n. 122, 339, 341, 343, 344, 345, 357, 392, 457, 663.
 (príncep), 230, 327.
 Felip V de Castella, 374 n. 250.
 Felip III de França, 397, 405.
 Felip IV de França, 447.
 Felip, Josep, 376, 656.
 Felipa, 151.
 Feliu Llach, Anna M., 231 (g).
 FELIU MONTFORT, GASPARD, 101 n. 51, 114 n. 87, 268 n. 589.
 FELIU DE LA PENYA FARELL, NARCÍS, 32 n. 46, 38 n. 69, 39 n. 71.
 Fèlix l'Africà (sant), 181.
Fellines (rectoria), 655.
Fenolleda (comarca), 447.
 Fenollet, N. N. de, 398.
 Fenollet de Saportella, Andreu de, 410.
 Fermi, Joan, 217.
 Fernández de Córdoba, Gonzalo, 39.
 FERNÁNDEZ NAVARRETE, MARTÍN, 162 n. 262.
 FERNÁNDEZ DE OVIEDO, GONZALO, 162 i n. 265, 165.
Ferrails les Montagnes (senyoriu), 365 (g), 676 (g).

- Ferran (universitat)*, 658.
 Ferran I, 38, 128, 131, 146, 153 n. 229, 235 n. 503.
 Ferran II, 34, 36, 42, 48, 62, 63, 65, 67, 68, 69, 137, 138, 149, 158, 159, 160, 161, 164, 172, 500, 543.
 (príncep), 55, 62, 63, 65, 66, 158.
 Ferran I de Nàpols, 33, 53, 66.
 Ferran, Francesc, 139.
Ferrara, 62.
 Ferrarós, Joan, 281.
 Ferrer, Antoni (de Castell d'Empordà), 88.
 Ferrer, Antoni (pare de Joan), 657.
 Ferrer, Bernat (de Castell d'Empordà), 88.
 Ferrer, Bernat (mestre de cases), 294.
 Ferrer, Cecília, 355.
 Ferrer, Damià, 655.
 Ferrer, Dídac, 628.
 Ferrer, Francesc, 53.
 Ferrer, Galceran, 179.
 Ferrer, Jaume (colón), 26, 88, 424 n. 100.
 Ferrer, Jaume (courer gironí), 205.
 Ferrer, Joan (notari), 189.
 Ferrer, Joan (jornaler de Viladamat), 191.
 Ferrer, Joan (fill d'Antoni), 657.
 Ferrer, Joan Andreu de, 659.
 Ferrer, Martí, 265.
 Ferrer, Montserrat, 87.
 Ferrer, Pere (diaca), 138.
 Ferrer, Pere (negociant), 352.
 Ferrer, Pere Joan, 663.
 Ferrer, Ramon, 150.
 Ferrer Destorrent, Pere Joan, 159, 160.
 FERRER DESTORRENT, PERE JOAN, 160 n. 256.
 FERRER I MALLOL, M. TERESA, 142 n. 170.
 Ferreris, Bernat de, 152.
 FERRI, FABRIZIO, 168 n. 286.
 Ferrussola, Vicenç (notari), 404 n. 39.
 Ferrussola Bassols, Josep, 408.
Figueres (lloc), 60, 180 i n. 322, 181, 193, 218, 224 i n. 481, 227, 228 i n. 489, 229, 230, 242, 257, 272, 288, 332, 456 n. 200, 584, 592, 599, 600, 667 (g).
 (*baille*), 347.
 (*parlament*), 59, 160,
 Figueres (o Frigloa), Montserrat, 126 n. 118, 620, 622.
 Figuerola, Antoni, 658.
 Figuerola, Joan, 663.
 Figuerola, Pau, 658.
 Fillol, Bernat de, 296.
 Fillol, Bernat de (fill), 296.
 Fillol, Sibil·la de, 296.
Fillols, 467.
 Fina, Hilarió, 249, 252 n. 551.
Finestres (castlà/ania), 397.
 Finó, Benet, 169.
 Fino, Bernat, 268.
 Fiol, Sibil·la de, 290.
 Fita, Antoni Joan (notari), 224 i n. 481, 273 n. 611, 283, 583.
 Fitces, Pere, 571.
 Fiveller, Jaume, 148, 154 n. 232.
 Fiveller, Ramon, 148.
Flandes, 71, 153.
 Fleix (família), **354**, 355.
 Fleix, Joan, 355.
 Fleix, Joan (notari), 354, 355, 379, 421, 426, 663.
 Fleix Alberich, Cecília, 355.
 Fleix Cases, Tecla, 356.
 Fleix Tener, Joan, 355, 429.
 Fleix Tener, Tomàs (notari), 355, 356 i n. 196, 429, 436, 478.
Flix, 331.
Florència (concili), 40.
 (*cònsol*), 152.
 FLORENSA I SOLER, NÚRIA, 328 n. 108 i 109.
 Floridablanca, comte de, 195.
Fluvià (lloc), 193, 239, 335.
 (*heretat de Sant Tomàs*), 183, 184, 225, 239, 585.
 (*riu*), 180, 239.
 Fluvià, Antoni de, 131.
 FLUVIÀ I ESCORÇA, ARMAND DE, 16, 37 i n. 65, 64 n. 141, 66 n. 149, 127 i n. 122, 132, 367 n. 232, 396 i n. 18,

- 397 n. 20, 398 n. 23, 399 n. 25, 409 n. 52, 411 n. 59, 415 n. 69, 457 n. 201, 672 (g), 674 (g), 677 (g), 682 (g), 685 (g), 687 (g).
- Foix (comte), 62.
- Foix d'Orleans, Germana de, 75.
- Foixà (*varvassoria*), 557, 561.
- Foixà (família), 61.
- Foixà, Agnès de, 41 (g), 685 (g).
- Foixà, Galceran de, 557, 561.
- Foixà, Lluís Benet de, 50.
- Foixà de Boixadors, Jerònima de, 247.
- Folc, Antoni, 658.
- Folch, Andreu, 658.
- Folch, Josep, 426.
- Folgons (senyor/iu)*, 289.
- Follia, Francesc, 88.
- Follia, Joan, 88.
- Fondera Collferrer, Joan, 295 n. 15.
- Fonolleres, 281.
- Font, Francesc, 434.
- Font, Joan, 217.
- Font, Salvador (notari), 610, 611, 612.
- Font, Silvestre, 619.
- Fontana, Josep Francesc (notari), 352 i n. 173, 404.
- Fontanella Gavarrer, Josep, 330, 332.
- Fontanellas Camps, Francesc, 408.
- Fontanet, Joan, 80.
- Fontanet, Pau, 284.
- Fontanilles (lloc)*, 221, 239, 266. (*terme jurisdiccional*), 50.
- Fontcoberta*, 243.
- Fonteta (lloc)*, 84, 101, 423.
- Fonts, les (senyor/iu)*, 456.
- Foradada* [vegeu *Montsonís (senyor/iu)*].
- Forès (rendes)*, 367.
- Forester, Miquel, 216.
- Forguet, Joan Esteve, 548.
- Formiguera (comte/at)*, 456.
- Fornàs, Miquel, 660.
- Fornet, Bartomeu, 660.
- Fornet, Caterina, 362.
- Fornet, Joan (pare), 661.
- Fornet, Joan (fill), 661.
- Fornés, Jaume, 659.
- Fornés, Joan, 658.
- Fortià (confraria del Roser)*, 92.
- Fortià, Sibila de, 145, 185.
- Fortià de Vilamarí, Bernat de, 185.
- Fourques (senyor/iu)*, 485, 670 (g).
- FRAGO I PÉREZ, MARIA PILAR, 26 n. 25, 205 n. 421, 673 (g), 675 (g).
- França (lloc)*, 177, 325, 331, 360, 376, 433, **466**, 492, 494, 670 (g). (*corona*), 379.
- (*rei/gne*), 53, 70, 75, 97, 135, 163, 189, 229, 258 n. 572, 295, 304, 326, 329, 333, 343, 346 i n. 156, 371, 373, 389, 421, 427 i n. 113, 429, 485, 501.
- (*reina regent*) [vegeu Anna d'Àustria d'Àustria].
- (*República*), 468, 469, 491, 494.
- (*Revolució*), 441, 457, 487, 491, 494, 495.
- França, Magdalena de, 62.
- Francesca (Desvern), 234 (g), 673 (g).
- Francesca (Faliu Farrera), 576.
- Francesca (Malla), 410.
- Francesca (Margarit), 31 (g), 677 (g).
- Francesca (vda. de Querol), 664.
- Franch, Fèlix, 662.
- Francina (Güell), 658.
- Frankfurt*, 64.
- Freixa (senyor/iu)*, 397.
- Freixa, Agustí, 658.
- Freixa, Francesc, 658, 659.
- Frigola (família), 220.
- Frugell, Nicolau, 174 (g), 549.
- FUENTE DE PABLO, PABLO DE LA, 240 n. 516.
- FUENTES GASSÓ, Mn. MANUEL MARIA, 357 n. 197.
- FUGUET I SANS, JOAN, 359 n. 202 i 204, 369 n. 239.
- Fullola, la (lloc)*, 659.
- (*universitat*), 664.
- Fuster, Antoni, 658.

G

Gago, Esteve, 47, 57, 64.

- Gala, 99.
- Galceran, Pere Joan, 659.
- GALCERAN VIGUÉ, SALVADOR, 323 n. 94.
- GALERA PEDROSA, ANDREU, 16, 303 i n. 45.
- Galí, Llàtzer (notari), 418, 419.
- Galícia (rei/gne)*, 543.
- Galíndez, Cristòfol, 393 (g).
- Galíndez de Terreros, Francesc, 656.
- Gallart (família), 11, 84, 172, 175, 181, 193, 201, 202, **205**, 207 i n. 427, 246. (arbre genealògic), 205, **206**, **675**. (cognom), 368, 369, 503. (hereu/ència/heretat), 181, 182, 288, 334. (línia d'Amer), 205. (patrimoni), 261, 326, 404, 458, 465, 484, 500.
- Gallart, fra Bernat, 205, 206 (g), 675 (g).
- Gallart, Caterina, 206 (g), 207, 233, 234 (g), 673 (g), 675 (g).
- Gallart, Dalmau (marit de Bartomeua de Jafre), 181, 182, 206 (g), 207, 675 (g).
- Gallart, Dalmau (batlle), 205, 206 (g), 675 (g).
- Gallart, Elionor, 206 (g), 675 (g).
- Gallart, Francesc de, 201, 202, 206 (g), 207, 675 (g).
- Gallart, Guillem de, 205, 206 (g), 262, 675 (g).
- Gallart, Joan (mercader de Saragossa), 206 (g), 675 (g).
- Gallart, Joan (batlle), 206 (g), 207, 246, 675 (g).
- Gallart, Joan (fill de l'anterior), 206 (g), 207, 675 (g).
- Gallart, Joanot, 206 (g), 675 (g).
- Gallart, Marquesa, 206 (g), 675 (g).
- Gallart, Melcior de, 176, 201, 206 (g), 207, 210 (g), 231 (g), 675 (g).
- Gallart, Pau, 206 (g), 207, 675 (g).
- Gallart, Pere, 205.
- Gallart de Margarit, Francesc de [vegeu Francesc de Margarit de Vilanova].
- Gallart de Vilanova, Jerònima de, 175, 176, 179, 180, 181, 194, 201, 206 (g), 208, 210 (g), 223, 231 (g), 232, 277 (g), 500, 503, 554, 555, 556, 559, 561, 562, 576, 581, 675 (g), 681 (g).
- Gamboia, Joan de, 56.
- Garau, Jaume, 571.
- Garaua (de la Via), 549.
- Garcia, Jacint, 623.
- García, Lluís, 285, **351**, 605, 606.
- GARCÍA CÁRCEL, RICARDO, 168 n. 286.
- GARCÍA CARRAFFA, ALBERTO, 142 i n. 170, 668 (g), 677 (g), 682 (g).
- GARCÍA CARRAFFA, ARTURO, 142 i n. 170, 668 (g), 677 (g), 682 (g).
- GARCÍA I SANZ, ARCADI, 142 n. 171, 149 n. 203, 152, 153 n. 225,
- GARÍ, BLANCA, 203 n. 412, 204 n. 416, 213 n. 445, 215 n. 451, 221 n. 466, 242 n. 524, 244 n. 530,
- GARMA Y DURAN, FRANCISCO JAVIER DE, 684 (g).
- Garriga, Pere (notari), 612.
- Garrigoles*, 191, 192, 219, 476,
- Garsenda (Pau), 41 (g), 685 (g).
- Garsius, Joan, 29.
- Ga/uasch, Jaume, 13 n. 9, 347 i n. 160, 656.
- Gaset, N. N., 554.
- Gassull, Pere, 664.
- Gavaldà, Joan, 659.
- Gavaldà, Pere, 658.
- Gavarres, les*, 255.
- Gavarró, Vicenç (notari), 381, 422.
- Gay, Pau, 426.
- Gelabert, Llorenç, 257.
- Gelida (lloc)*, 16, 141, 143 n. 178, 144, 668 (g). (*castell*), 143, 172. (*castlà/ania*), 143. (*església de Sant Pere*), 143, 144. (*senyor/iu*), 142, 145, 148, 172, 320, 668 (g).
- Gelida (Margarit), 180.
- Gelis, Miquel, 281.
- Gelpí, N. N., 649.
- Gener, Francisco (notari), 304 n. 48.
- Genovès, Pere, 217.
- Gènova (lloc)*, 150.

- (ambaixadors), 160.
 (guerra), 142.
 (república), 25, 53, 131.
 Gep, Jeanne de, 485, 493 (g), 670 (g).
 Geraldini (família), 34.
 Geraldini, Antonio, 34.
 Gerba (illa), 32, 65.
 Germà, Jacint, 409.
 Gerra (jurista), 170.
 Gibersa (senyor/iu), 385 (g), 686 (g).
 Gibert, Andreu, 575, 576.
 Gibert, Joan, 87.
 Gibert, Montserrat, 281, 282, 285.
 Gibert Arnibau, Miquel, 266.
 Gibraltar (rei/gne), 543.
 Gifre, Antic, 216.
 Grifre, Grau, 263.
 GIFRE RIBAS, PERE, 204 n. 416, 221
 n. 469, 390 n. 3, 674 (g).
 Gil, Bernat, 659.
 Gil, Josep, 191.
 Gil, Pere, 659.
 Giner, Gaspar, 243.
 Ginesta, Baltasar, 101, 420.
 Girart, Joan, 657.
 Girón de Rebolledo, Diego, 351.
 Girona (lloc), 11, 12 n. 5, 15, 16, 21,
 22, 23, 27, 28, 29, 34 (g), 36, 38,
 39, 40, 43, 45, 47, 48, 49, 56, 57,
 60, 61, 63, 64, 67, 68, 71, 75, 76,
 77, 79, 80, 82, 85 n. 9, 92, 108, 114,
 115, 118 n. 94, 136, 138, 140, 141,
 155, 157, 158, 159, 173 i n. 299,
 180, 186, 193, 214, 218, 225, 232,
 233 n. 500, 239, 248, 249, **252**, 253,
 254, 255, 256, 264, 279, 288, 332,
 333, 335, 337, 352, 353, 376, 390
 n. 3, 404, 422, 423, 433, 434, 476,
 500, 501, 505, 545, 546, 547, 548,
 549, 550, 551, 557, 559, 560, 561,
 562, 566, 567, 568, 585, 602, 611,
 612, 656, 657, 662, 667 (g), 673,
 677, 680 (g), 684 (g).
 (ajuntament), 255, 450.
 (almoïna del pa), 77.
 (ardiaca/conat), 51, 69 (g), 139,
 678 (g).
 (arxiprestat), 188.
 (arxiu diocesà), 16, 89, 209.
 (arxiu històric), 16.
 (batlle/ia), 24, 255, 500, 554, 607.
 (bisbe/at), 24, 26, 33, 36, 38, 39, 40,
 41 (g), 42, 43, 44, 45, 46, 48, 51, 54,
 55, 56, 59, 60, 62, 63, 64, 69 (g),
 74, 75, 78 (g), 92, 93, 96, 104,
 107, 127 n. 120, 136, 137, 167 i
 n. 282, 169, 177, 188, 193, 205, 212,
 223, 243, 252, 262, 272, 370, 432 i
 n. 127, 473, 500, 546, 567, 575, 577,
 579, 580, 612, 613, 618, 623, 640,
 645, 655, 678 (g), 679 (g), 685 (g).
 (capítol/ulars), 24, 35, 39, 42, 44,
 46, 51, 56, 60, 61, 74, 79, 113, 137,
 138, 139, 182, 197, 198 i n. 382,
 200, 235, 236 (g), 242, 254, 255,
 335, 427, 450, 451 i n. 182, 455,
 568, 571, 574, 667 (g), 684 (g).
 (carrer de les Ballesteries), 44.
 (casa Desvern), 335, 352.
 (castell de Gironella), 252.
 (catedral), 40, 61, 63, 73, 75.
 (ciutadans honrats), 418.
 (comarca), 63.
 (comte/at), 83 n. 2.
 (consell), 40, 43, 45, 46, 51.
 (convent de framenors), 28, 49, 139.
 (convent de Sant Domènec), 553.
 (convent de Sant Francesc), 80, 228
 n. 490.
 (convent de Sant Josep), 477.
 (convent de Santa Clara), 70.
 (corregidor/ment), 86.
 (cúria eclesiàstica), 85, 262, 476,
 628.
 (cúria reial), 44.
 (diòcesi), 24, 25, 26, 42, 43, 74, 156,
 257, 274, 351 n. 173, 554, 561, 566,
 575, 582, 600, 603, 605, 606, 607,
 614, 617, 619, 620, 624, 628.
 (diputats locals), 76.
 (duc/at), 24, 25 i n. 17, 26.
 (església de Sant Feliu), 68, 80 i
 n. 187 i 188, 137, 169.
 (estudi general), 61, 63, 273.

- (*Força*), 38, 46, 55, 56, 57, 65, 67, 68, 70, 72, 136, 155, 396, 397.
 (*governador*), 46, 47, 48, 57, 68.
 (*hospital de Sant Llätzer*), 235.
 (*hospital de Santa Caterina*), 74, 235.
 (*jurats*), 21, 26-27, 28, 40, 43, 44, 49, 57, 76, 133, 232, 673 (g).
 (*jutges*), 547, 553.
 (*lleuda*), 232, 235, 252, 253 i n. 557, 254, 255, 256, 279 n. 632, 335, 345 n. 151, 347, 348, 373, 423, 434, 445, 450, 451 n. 182, 455, 473, 475, 476, 489, 500, 585.
 (*mercadal*), 27, 28, 44, 45.
 (*molins*), 27, 45, 46.
 (*monestir de Sant Daniel*), 422 i n. 88.
 (*palau episcopal*), 44, 59, 74.
 (*Parlament*), 61.
 (*Pia Almoina*), 74.
 (*plaça del Blat*), 252.
 (*plaça del Moli*), 27.
 (*príncep/ipat*), 544.
 (*recolleta*), 177.
 (*sagristà major*), 39, 44.
 (*sagramental*), 44, 45.
 (*sèquia Monar*), 11, 21, 27 i n. 31, 37.
 (*síndic/s*), 36, 45, 207.
 (*sotsveguer/ia*), 142, 205, 675 (g).
 (*taula de canvis*), 559, 612.
 (*tribunal del Breu*), 74.
 (*veguer/ia*), 25, 36, 37, 41 (g), 50, 68, 73, 76, 85, 155, 424, 500, 562, 566, 567, 568, 569, 603, 604, 611, 685 (g).
 (*vicari general*), 39, 43, 44, 51, 137, 491, 611.
- Girona, Francesc, 355 n. 187.
 GIRONELLA I DELGÀ, ANNA, 21 n. 1, 76 n. 180, 177 n. 312.
 Gironès, Guillem Pere, 23.
 Gironès, Miquel, 265.
 Gironès, Pere (notari), 227.
 Giscarol, Antoni, 660.
 Gispert (família), 204, 334, 483 n. 279.
 Gispert, Onofre de, 483.
 Gispert, Salvador, 116.
 Gispert Ballet, Joan, 281.
 Gispert Verdalet, Rv. Miquel, 105, 176 n. 307, 185, 205, 449, 450, 476 i n. 257.
 Givermi, Bernat, 265.
 Gléon (família), 364.
 (arbre genealògic), **365, 676**.
 (baronia i marquesat), 365 (g), 366, 676 (g).
 Gléon, Anne de, 365 (g), 676 (g).
 [Treilles-]Gléon, François de, 365 (g), 676 (g).
 Gléon, Hèctor de, 365 (g), 676 (g).
 Gléon, Marie de, 365 (g), 676 (g).
 Gléon d'Hélie, Jean de, 361 (g), 364, 365 (g), 366, 502, 676 (g), 682 (g).
 Gléon de Margarit, Dominique de, 365 (g), 366, 676 (g).
 Gléon de Margarit, François de, 365 (g), 366, 676 (g).
 Gléon de Margarit, Françoise de, 365 (g), 366, 676 (g).
 Gléon de Margarit, Gaspar de, 365 (g), 366, 385 (g), 676 (g), 686 (g).
 Gléon de Margarit, Jean-François de, 365 (g), 366, 676 (g).
 Gléon de Margarit, Joseph de, 365 (g), 366, 676 (g).
 Gléon de Montesquie, Anne de, 365 (g), 676 (g).
 Gléon de Montesquie, Caterina de, 365 (g), 676 (g).
 Gléon de Montesquie, Edouard de, 365 (g), 676 (g).
 Gléon de Montesquie, Germain de, 365 (g), 676 (g).
 Gléon de Montesquie, Guillaume de, 365 (g), 676 (g).
 Gléon de Montesquie, Guillemare de, 365 (g), 676 (g).
 Gléon de Montesquie, Iolande de, 365 (g), 676 (g).
 Gléon de Montesquie, Jean de, 365 (g), 676 (g).

- Gléon de Montesquie, Lucrècia de, 365 (g), 676 (g).
 Gléon de Montesquie, Paul de, 365 (g), 676 (g).
 Gléon de Montesquie, Pierre de, 365 (g), 676 (g).
 Gléon de Ros, Beatrix de, 365 (g), 676 (g).
 Gléon de Ros, Gaetane de, 365 (g), 676 (g).
 Gléon de Ros, Ignace de, 365 (g), 676 (g).
 Gléon de Ros, Jean Baptiste de, 365 (g), 676 (g).
 Gléon de Ros, Joseph de, 365 (g), 486, 488, 493 (g), 670 (g).
 Gléon de Ros, Josephe de, 365 (g), 676 (g).
 Gléon de Ros, Marie de, 365 (g), 676 (g).
 Gléon de Ros, M. Thérèse de, 365 (g), 676 (g).
 Gléon de Savalette, Gabrielle de, 365 (g), 676 (g).
 Gléon de Savalette, Josephe de, 365 (g), 676 (g).
 Gléon de Savalette, Marie-Anne de, 365 (g), 676 (g).
 Gléon de Thézan, Anne de, 365 (g), 676 (g).
 Gléon de Thézan, François de, 365 (g), 676 (g).
 Gléon de Thézan, Gabriel-Ange de, 365 (g), 676 (g).
 Gléon de Thézan, Marc-Henri de, 365 (g), 676 (g).
 Gléon de Voisins, Olivier de, 365 (g), 676 (g).
 Gléon de Voisins, Paula de, 365 (g), 676 (g).
 Gléon de Voisins-Poma, Edouard de, 365 (g), 366, 676 (g).
 Gléon de Voisins-Poma, François de, 365 (g), 676 (g).
 Gléon de Voisins-Poma, Françoise de, 365 (g), 676 (g).
 Gléon de Voisins-Poma, Françoise de Paula de, 365 (g), 676 (g).
 Gléon de Voisins-Poma, Gabriel de, 364, 365 (g), 366, 676 (g).
 Gléon de Voisins-Poma, Madeleine de, 365 (g), 676 (g).
 Gleu, Elisenda de, 129 (g), 132, 687 (g).
Goceà (marquès/at), 543.
Goleta, la, 177.
 Gomis, Francesc, 115.
 Gomis, Jaume, 229, 611, 613.
 Gomis, Joan, 658.
 Goncer/ser, Joan, 106 n. 66, 200 n. 396, 483.
 Gondalbeu, Joan, 657.
 Gonzaga Pallós, Lluís (notari), 483, 498.
 Gorch Pey, Joan Francesc, 203.
 Gorda, Joan, 311.
 Gornal (família), 31, 500.
 Gornal, Francesc, 26, 29, 31 i (g), 677 (g).
 Gornal, Miquel, 23, 31.
 Gotera, Francesc Antoni (notari), 256 n. 564.
 Graells, Fèlix, **353**, 354.
 Graït, Francesc, 314.
 Gralla, Miquel, 87.
 Gramatxes Capderròs, Antoni, 483.
 GRAMUNT SUBIELA, JOSEP, 32 n. 45, 66 n. 148.
 Gran, N. N., 174 (g).
 Gran Condé [vegeu Louis II de Borbó-Condé de Montmorency]
Granada (lloc), 39, 48, 64, 543, 545.
(guerra), 158, 160.
(rei/gne), 133, 151, 152, 543.
Granada, la, 362.
 Granada, Antoni Benet, 80.
 Granollachs, Maria de, 386 (g), 683 (g).
Granollers (burgesos honrats), 393 (g).
Granyena (comanda), 67, 130.
 Grau Puig, Francesc, 408.
 GRAU I PUJOL, JOSEP M. T., 89 n. 14.
 Grau Rovira (pare i fill), 123 n. 107.
 Gravalosa, 49.
 Graves, Marguerite de, 365 (g), 676 (g).
Grècia, 142.
 Grifoll, Pere, 336.

- Gross, Maria, 626.
 Grubernet, Grau, 243.
 Grubernet, Josep, 243.
 Grullans, Montserrat, 199.
Guadalupe (sentència arbitral), 65, 188.
 GUAL VILÀ, VALENTÍ, 89 n. 14.
 Gualbes, Bernat de, 151.
 Gualbes, Joan de, 172.
 Gualbes Sapila, Caterina de, 174 (g), 208, 554, 556.
Gualta (parròquia), 259.
(Jonquers), 259.
 Guanter, Josep de, 436.
 GUÀRDIA, JOAN, 362.
 Guàrdias, Joan, 661.
 Guasch, Joan, 659.
 Güell, Gabriel, 661.
 Güell, Joan, 658.
 GÜELL JUNKERT, MANEL, 12 n. 4, 16 n. 16, 26 n. 21, 81 n. 193, 82 n. 196 i 197, 89 n. 14, 130 n. 127, 149 n. 200, 169 n. 289, 222 n. 474, 229 n. 492, 240 n. 515, 264 i n. 585, 270 n. 599, 289 n. 2, 291 n. 5-7, 293 n. 9, 294 n. 12, 297 n. 20, 303 n. 43, 308 n. 58, 312 n. 68, 313 n. 69, 316 n. 81, 317 n. 84 i 86, 319 n. 90, 320, 323 n. 95, 328 n. 105, 108 i 109, 337 n. 119, 344 n. 146, 345 n. 150, 351 n. 170 i 172, 355 n. 189, 356 n. 192, 357 n. 199 i 200, 446 n. 170, 660, 664, 669 (g), 674 (g).
 Guilana, Joan (notari), 548, 568.
 Guilla, Marina de, 386 (g), 683 (g).
 Guillelma (Mosset), 410.
 Guillem II de Sicília, 22.
 Guillem, Esteve, 88.
 Guillem, Montserrat, dit Cellés, 88.
 GUILLERÉ, CHRISTIAN, 11 n. 1, 15 i n. 15, 21 i n. 1, 22 i n. 2, 23 n. 7 i 8, 24 n. 10, 12 i 13, 26, 27 n. 28, 31 i 33, 31, 108 n. 69, 118 n. 94, 121 n. 104, 133 n. 135, 140 n. 165, 142 n. 174, 173 n. 300 i 301, 205 n. 421, 232 n. 495, 233 n. 496, 252 i n. 554, 255 i n. 562, 673 (g).
 Guilló, Montserrat, 219.
 Guimerà (família), 50, 56, **70**, (comte), 348.
 Guimerà, Francesc Benet de, 49, 64, 69 (g), 70, 156, 678 (g).
 Guimerà, Jaspert de, 70.
 Guimerà de Margarit, Jaspert de, 70.
 Guinard, Brígida, 173, 549, 550.
 Guinard, Francesc, 550.
 Guinard, Jaume (notari), 549, 550.
 Guinard, Jaume (avi de l'anterior), 550.
 Guinardí, Joan, 181.
 Guitart (família), 114.
 Guitart, Isabel de, 85, 114, 424, 625, 626.
 Guitart, Jaume, 610.
 Guiu, Joan, 657.
Gurb (feu), 30.
 Gurb-Queralt (família), 290.
 Guzmán y Pimentel, Gaspar de, 327.

H

- Habsburg (família), 359.
 Habsburg de Borgonya, Margarida d', 164.
 Habsburg de Portugal, Maria de, 317.
Haguenau (gran batlliu), 427 n. 113.
 Harcourt (comte) [vegeu Enric de Lorena d'Elbeuf].
 Haro (comte), 362.
 Hatonlivede, Françoise d', 371.
 Hauguet, Narcís, 194.
 Hauteville, Tancred d', 22.
 Hélie, de Villarsel, Marie d', 364, 365 (g), 676 (g).
 Heres, Guerau, 575, 576, 663.
 Hereter, Françoise, 448 (g), 671 (g).
 HERNÁNDEZ CARDONA, FRANCESC XAVIER, 177 n. 311.
 Híjar (duc), 348.
 Híxer, Joan d', 152.
 Homs, Antoni Joan (notari), 566.
 Homs, Jeroni, 571.
Hongria (guerres), 168, 500.

(*reina*) [vegeu Maria d'Habsburg de Portugal].
 Hores, Josep, 434.
 Horta, 76.
 Horta Valira, Joan, 268.
 Hortonedà, Jerònima, 403 (g), 672 (g).
 Horts, Antoni, 657.
 Hortsavinyà, 210.
 Hospital del Coll d'Olzina, 293, 303, 304, 466.
 Hostalric (lloc), 392, 656.
 (església), 392, 474.
 (senyor/iu), 70.

I

Icard, Andreu, 49, 64, 69 (g), 678 (g).
 Icard, Joan d', 66.
 Iglésies, Bartomeu, 178.
 Iglésies, Boi, 191.
 Iglésies, Joan, 109.
 Iglésies, Josep, 336, 455.
 Iglésies, Ramon, 633.
 IGLÉSIES FORT, JOSEP, 87 n. 13, 164 n. 272, 181 n. 324, 186 n. 336, 193 n. 363, 195 n. 372, 202 n. 406, 203 n. 408, 406 n. 46, 407, 466 n. 218.
 Illa (Vescomte/at), 41 (g), 410, 685 (g).
 Illa, Antoni, 281.
 Isabel I de Castella, 158.
 (princesa), 53.
 Isabel (Alcover), 658.
 Isabel (Margarit), 78 (g), 80, 679 (g).
 Isern, Josep, 183, 185, 201, 632.
 Isglésies, Montserrat, 263.
 Isidre, 16.
 Itàlia (lloc), 32, 33, 34 (g), 39, 42, 51, 53, 63, 67, 131, 680 (g).
 (guerres), 328.
 Ivorra, N. N. (Espés), 309 (g), 674 (g).

J

Jaca (lleuda), 152.
 Jafre, 199, 462.

Jafre (família), 202.
 Jafre [de Vilarig?], Bartomeua, 181, 206 (g), 207, 675 (g).
 Jafre, Bernat Joan (o Guillem) de, 181, 182, 186, 206 (g), 207, 675 (g).
 Jamaica, 163.
 Jané, Maria, 204 n. 413.
 JANÉ CHECA, ÒSCAR, 274 n. 617, 339 n. 127, 346 i n. 155, 346 n. 155, 363 n. 220.
 Janer, Miquel, 110.
 Jau (senyor/iu), 385 (g), 686 (g).
 Jaume I, 22, 246.
 Jaume II, 11, 21, 127, 133.
 Jaume III de Mallorca, 409, 410.
 Jaume, Damià, 265.
 Jaume, Miquel, 88.
 Jaume, Salvador (notari), 492.
 Jausí, Pere, 111.
 Jerònima (Cerveró), 411 n. 58.
 Jerònima (Ferrer), 663.
 Jerònima (Rabella), 281.
 Jhora, Jaume, 191.
 Joan I (príncep de Girona), 26, 28, 500.
 (comte rei), 29, 38, 144, 148, 397.
 Joan II (lloctinent), 40, 45, 49, 52.
 (comte rei), 30 n. 41, 32, 33, 35, 36, 46, 47, 48, 50, 53, 54, 55, 56, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 66, 67, 68, 70, 73, 132, 136, 138, 140, 151, 152, 157, 158, 160, 171, 186, 188, 304, 396, 500.
 Joan, Jaume Guillem, 216.
 Joan Dessoler, Elisabet, 66.
 Joana (Andreu), 657.
 Joana (Batlle), 659.
 Joana (Bertran), 147 (g), 668 (g).
 Joana (vda. de Capmany), 137.
 Joana (Christià), 661.
 Joana (vda. de Fornàs), 660.
 Joana (Malet), 657.
 Joana (Potau), 658.
 Joch (vescomte), 348.
 JOANIQUET, ÀNGEL, 148 n. 193.
 Jofre Bataller, Antoni, 265.
 Joher, Joan, 191.
 Joncosa, la, 143.

Jonquera, la, 387 n. 284.
(llatzaret), 443.
Jonquièras (convent), 360.
(senyor/iu), 365 (g), 366, 371, 373,
 376, 676 (g).
 Josa, Joan de, 309 (g), 674 (g).
 Josa de Peguera, Guillem Ramon de,
 273.
 Josep, Pere, 437.
 Jubí, 74.
 Judilla, N. N., 174 (g).
Jueria (mansió), 36.
 Juià, N. N., 128.
 Juià, Bernat Mateu de, 130.
Junedà (lloc), 428, 453, 659.
(universitat), 659.
 Jutglar Taloy, Gabriel, 409.

L

La Mothe-Houdancourt, Philippe de,
 329, 330, 331.
 La Revilla (comtes) [vegeu Marimon]
 Labrit, Senyor de, 65.
 Lacavalleria, Alfons, 151, 152.
 Lacroix, Joseph Gaspard Melchior de,
 492.
 Lagarde, Charles, 439, 440, 481.
 LANAÓ, PAU, 36 n. 58, 82 n. 198, 96 n. 40,
 98 n. 47.
Landau, 427 n. 113.
 Lanuça (família), 339.
 Lanuça, Joan de, 289.
 Laparra, Joan, 282.
 Laplace, Sebastià, 440.
 Laplanya, Josep, 190, 663.
 LAS CASAS, BAROLOMÉ DE, 162 n. 263.
Lassarette (senyor/iu), 448 (g), 671 (g).
 Lastic, 131.
Latour (senyor/iu), 485, 670 (g).
 LAUBIER, PIERRE DE, 366 n. 230, 485
 n. 284, 498 n. 307, 670 (g), 686 (g).
 Lavèrnia, Joan (notari), 248, 251, 280.
 Lavila, Barthélemy, 487.
 LAZERME DES REGNES, PHILIPPE, 15 n. 14,
 16, 37 i n. 62, 42 i n. 79, 50 n. 102

i 104, 70 i n. 158-159, 72 i n. 165,
 73 n. 170, 74 n. 173, 75, 77 i n. 183,
 79 i n. 185, 80 i n. 188 i 191, 85
 n. 9, 164 n. 271, 171 n. 295, 175
 n. 304, 180 i n. 321, 220 n. 465,
 221 n. 469, 223 n. 479, 274 n. 613
 i 616, 275 n. 618, 278 n. 627,
 361 n. 212, 363 n. 218 i 219, 382
 n. 272, 383 n. 273, 384 n. 277, 278,
 280 i 281, 427 n. 113, 456 n. 197
 i 198, 498 n. 307, 670 (g), 677 (g),
 679 (g), 682 (g), 683 (g), 686 (g).

Lentini (senyor/iu), 398, 414 (g).
Lepant (batalla), 177.
Leucata (batalla), 229, 230, 328, 366.
Licòdia (senyor/iu), 398, 414 (g).
 Lijol, Jeroni, 219.
Linares, 158.
Linyola, 652, 658.
Lió, 74.
 Litala, Àngel de, 218 n. 458.
Llabià, 266.
 Llabià (família), 233, 235 n. 503, 255,
 256 n. 564.
 (arbre genealògic), 255.
 (hereu/ència/heretat), 212, 255, 288,
 334.
 (patrimoni), **232**, 255, 326.
 Llabià, Bernat de (batlle), 255.
 Llabià, Bernat de, 129, 140.
 Llabià, Llop de, 255.
 Llabià, Pere de (s. xiv), 255.
 Llabià, Pere de (donzell), 235 n. 503.
 Llabià, Ramon de, 235 n. 503, 255 i
 n. 563.
 Llabià, Violant de, 140, 233, 235, 236
 (g), 255, 567, 568, 684 (g).
 Llac, Joan, 216.
 Llach, Pere, 575, 576, 577, 579, 580.
Llacuna, la (lloc), 339.
(senyor/iu), 339.
 LLADONOSA I PUJOL, JOSEP, 300 n. 31.
 Lladós, 92 n. 28.
Llagostera (senyor/iu), 391 (g), 400, 403
 (g), 427, 672 (g), 672 (g).
 Llagostera, Paula, 367.
 Llambí, Jaume (notari), 375 n. 252.

- Llanars (lloc)*, 656.
(domer), 37.
Llançà (capità/ania), 32, 33, 73.
 Llaurador, Marc, 143.
 Llausàs, Llorenç, 262.
 Llautí, Josep (notari), 651.
Llavorsí, 435.
 Lledó, Antoni, 88.
 Lledó, Paulí, 649.
 Lledó, Salví, 87, 88, 609.
 Lleida (lloc), 54, 142 n. 170, 236 (g),
 264, 313 n. 69, 330, 337, 566, 567,
 664, 674 (g), 684 (g).
(bisbe/at), 274, 277 (g), 351 n. 173,
 681 (g).
(capítol/ulars), 42.
(cort general), 35, 42, 54, 60.
(diòcesi), 54.
(estudi), 42.
(paers/ia), 54.
(palau episcopal), 54.
(setge), 158.
(veguer/ia), 310.
Llémèna (parròquia), 397.
Llenguadoc (lloc), 340, 449, 501.
(receptor general de les gavelles), 485.
Lleó (lloc), 545.
(rei/gne), 543.
 Lleopard II d'Arborea, 66.
 Leonart, Joan, 656.
Llers (castell), 50.
 Lloberes, Josep, 102, 103.
 Lloberes, Miquel, 115, 116, 625.
 Llobet, N. N., 373.
 LLOBET PORTELLA, JOSEP M., 16.
 Llobregat, Maria (o Jerònima) de [ve-
 geu Maria Amell Cellers].
 Llogaya, Pere, 191.
 Llop, Antoni, 571.
 Llopis, Josep, 432.
 Llorach, Marquesa de, 304.
 Llorach, Rv. Ramon, 295.
 Llordat, Jofre de, 64 n. 141.
 Llordat de Torroella Margarit, Guial-
 mar de, 64 n. 141.
 Llorenç, Fructuós, 452.
 Llorenç, Gaspar, 49.
 Llorenç, Josep, 378, 428.
 Llorens, Pere Joan, 432 i n. 128.
Lloret (senyor/iu) [vegeu Llagostera].
Lluçà (feu), 30.
 Lluch, Vda. Estefania, 314.
 Llucia (família), 469.
Llúgols, 467.
 Lluís I, 329.
 Lluís XIII de França, 276, 329, 366.
 Lluís XIV de França, 65, 203 n. 407,
 257, 274, 295, 304, 328, 331, 332,
 337, 338, 340, 366, 374 i n. 249,
 383, 417, 427 n. 113, 456, 457, 486,
 487, 501.
 Lluís, Miquel, 629.
 Llull, Berenguer, 153.
 Llull, Jerònima de, 399, 400, 401 i n. 29
 i 30, 403 (g), 412, 413, 414 (g),
 416, 672 (g).
 Llull Sestrada, Galceran Pau, 78 (g),
 80, 679 (g).
 Llunell, Jaume, 609.
 Llunell, Pere, 263.
 Llupià (marquesos) [vegeu Llupià].
 Llupià, Gabriel de, 348.
 Llupià, Ramon de, 137 n. 154.
 Llupià de Pagès, Carles de, 309 (g),
 674 (g).
Logan (senyor/iu), 365 (g), 676 (g).
 Loyiga (família mossetana), 440.
 Loyga, Jaume, 440.
Londres, 496.
 López Burniol, Joan Josep, 17.
 López de Mir, Josep, 259, 452.
 LÓPEZ PÉREZ, MARIA DOLORES, 151 n. 209
 i 212, 152 n. 221.
Lord, Vall de, 303.
Lorena (duc) [vegeu Joan d'Anjou de
 Lorena; vegeu Renat I].
 Lorena d'Elbeuf, Enric de, 330.
 Loreto, Simó de, 252.
Los Vélez (marquès-virrei) [vegeu Pedro
 de Fajardo Zúñiga y Requesens].
 LUCERO COMAS, LLUÍS, 15 n. 15, 34 n. 51.
 Lucrècia (Amorós), 661.
 Lucrècia (Pòrtoles), 311 n. 63.
 Luna, Maria de, 29.

M

- Macip, Francesc, 426.
 Macip, Joan, 379, 426.
 Macip de Bell-lloc, Teodora, 174 (g).
 MADARIAGA, SALVADOR DE, 162 n. 261.
 MADOZ IBÁÑEZ, PASCUAL, 86, 87 n. 13, 87 n. 13.
 Madre, Vicenç, 620.
Madremanya, 115, 281, 283, 561.
 (*rector/ia*), 470, 473.
 (*senyor/ia*), 384, 386 (g), 683 (g).
 Madrid (lloc), 99, 311 n. 61, 483, 496, 498 n. 309.
 (*Cort reial*), 75, 238, 338 n. 122.
 MADURELL I MARIMON, JOSEP M., 84 n. 6, 142 n. 172, 149 n. 203, 152, 153 n. 225, 205 n. 421, 207 n. 423, 232 n. 495, 233 n. 497 i 498, 241 n. 518, 246 n. 534 i 535, 248 n. 541, 253 n. 556 i 557, 300 n. 30, 304 n. 46, 307 n. 57, 367 n. 232, 379 n. 261, 661, 673 (g), 675 (g).
 Magdalena (Bartrà), 661.
 Magdalena (Batlle), 659.
 Magdalena (Morell), 658.
 Magdalena (Òdena), 659.
 Magdalena (Roig), 659.
 Magdalena (Vallcebre), 306.
 Mage, Charles de, 371.
 Magí, Isabel, 307 i n. 57, 309 (g), 674 (g).
 Magina (Aguiló), 432 n. 128.
 Magrib, 151, 152.
 Mahomet, 133.
 Maillé-Brézé de Thévalle, Urbain de, 330.
 Maireville, Jean de, 365 (g), 676 (g).
 Maladen, Llorenç, 356.
 Màlaga, 67.
 Maldà (lloc), 657, 658.
 (*batlle/ia*), 657, 658.
 (*jurats*), 657, 658.
 (*universitat*), 453.
 Maldà (baró) [vegeu Rafel d'Amat de Cortada].
 Maler, Francesc (notari), 548.
 Malet, Antoni, 657.
 Malgosa, Joan, 292 (g), 669 (g).
 Malla, Francesc de, 412.
 Malla de Centelles, Joan de, 386 (g), 683 (g).
 Malla de Torrelles, Violant de, 147 (g), 668 (g).
 Malloles (*senyor/ia*), 383, 385 (g), 686 (g).
 Mallet, 323.
 Mallorca (lloc), 150, 153, 185, 316.
 (*bisbe/at*), 54, 57.
 (*canceller*), 306.
 (*ciutat*), 153.
 (*governador/ció*), 150 n. 209, 153.
 (*rei/gne*), 127, 543.
 (*virrei*), 41 (g), 127, 381, 685 (g).
 Malta, 132, 297, 487.
 Mânega, Canal de la, 153 n. 227.
 Manresa (lloc), 415.
 (*diputats locals*), 76.
 Manselló, Joan, 87, 607.
 Manselló, Miquel, 281.
 Manselló, Pere, 179.
 Manselló, Salví, 281.
 Màntua (*congrés*), 53.
 Màntua (marquès), 62.
 Manyer, Rafel, 378.
 MAÑÉ I MÁS, M. CINTA, 21 n. 1, 142 n. 172.
 Mar, Miquel, 314.
 Maranges, Josep, 474 i n. 244, 476.
 Maranges, Rafel, 183, 184.
 MARBÀ I RIUS, JOSEP M., 297 n. 20, 320.
 Marc, Narcís, 191.
 Marca, Pèire de, 330, 392, 394.
 March, Montserrat, 571.
 Marchin, Ferdinand de, 331.
 Marci, Francesc, 378.
 Maresme, *el*, 210.
 Margarida (Bover), 661.
 Margarida (Canta), 548.
 Margarida (Folch), 658.
 Margarida (Serra), 658.
 Margarides, Illes, 163, 164.
 Margarit (casa/família), 11, 12, 14, 15 i n. 15, 16, 21, 23, 27, 29, 30 i n. 47, 31, **31 (g)**, **32**, 33, **35**, 36,

- 37, 39, 43, 45, 46, 55, 56, 57, 64, 65, 67, 68, 72, 73, 81, 84, 85, 86, 91, 93, 95, 97, 98, 100, 103, 104, 105, 107, 108, 110, 112, 114, 117, 118, 120, 121, 122, 123 n. 110, 124, 125, 127, **134**, 135, 138, 139, 140 n. 165, 144, 147 (g), 154 i n. 230, 157, 158 n. 248, 164 n. 267, 167, 170, 171, 172, 173, 175, 176, 178, 180, 182, 186, 187, 189, 190 i n. 355, 192 n. 360, 193, 194, 196, 197 i n. 381, 198, 199 i n. 386 i 388, 200, 201, 202 i n. 405, 203 i n. 407, 204, 207 n. 422, 211, 212, 215, 216, **217**, 222, 223, 224, 229, 231 (g), 232, 233, 234 (g), 235, 236 (g), 237, 240, 247, 248, 250, 251, 254, 256 i n. 564, 257, 258 i n. 572, 259, 260, 261, 271, 272, 273, 280, 284, **287**, 288, 289, 292 (g), 294, 297, 299, 300 i n. 31, 301, 302 i n. 40, 304, 306, 307 n. 56, 310, 311 i n. 61, 313, 314, 315, 316, 320, 325, 326, 327, 328, 333, 337, 341, 344, 349, 352, 356, 360, 364, 366, 367, 368, 369, 371, 372, 375, 377, 380, 384, **389**, 390, 393 (g), 396, 403 (g), 405, 406, 409, 410 n. 55, 412 n. 65, 413, 415, 416, **417**, 419, 428, 429, 430, 431, 434, 435, 436, 437, 438, 439, 441, 445 n. 166, 446, 447, 448 (g), 451, 453, 455, 456, **457**, 458, 459, 462, 463, 464, 465, 467, 468, 469, 470, 471, 473, 473, 474 n. 244, 476 n. 257, 477, 478, 479, 480, 481, 482, 483, 484, 488, 489, 490, 497, 499, 500, 501, 502, 503, 504, 505, 575, 589, 651, **664**, 668 (g), 669 (g), 671 (g), 672 (g), 673 (g), 681 (g), 684 (g).
(arbre genealògic), **31**, **34**, **69**, **78**, 79, 209 n. 433, **277**, **677**, **679**, **680**, **681**.
(arxiu), 12, 13, 14, 15, 166 n. 279, 197 n. 379, 260, 298 n. 24, 339 n. 128, 376, 389, 390, 394 n. 11, 406, 417, 469, 479, 484, 498.
(cognom), 80, 139, 145, 157, 241 n. 522, 287, 310, 359, 376, 389, 395, 418, 433, 484, 487, 488, 494, 503.
(escut heràldic), 91 i n. 23 i 92, 93, 94, 363, 370, 484, 488, 642.
(hereu/ència), 215, **334**, 335, 337, 372, **376**, 420, 438, 481, 490, 504, **582**.
(línia de Castell d'Empordà), 31 (g), 64, 77, 81, 82, 158, 166 (g), 175, 206 (g), 237, 500, 675 (g), 677 (g), 681 (g), 687 (g).
(branca de la Bisbal d'Empordà), 221 n. 470.
(branca d'Itàlia), 31 (g), **32**, **34** (g), 677 (g), **680** (g).
(línia de Perpinyà), 277 (g), 294 n. 12, 681 (g).
(línia de Sant Gregori), 31 (g), 41 (g), 72, **69** (g), **78** (g), **79**, 81, 82, 156, 158, 214, 233, 500, 504, **679** (g), 685 (g).
(patrimoni), **27**, 28, 44, 45, 94, 95, 182, 208, 215, 220, 224, 254, 259, 261, 269, 280, 287, 288, 293, 299, 326, **333**, 369, 371, 372, 374, 380, 389, 404, 417, 419, 420, 421, 423, 426, 427, 430, 433, 445, 456, 457, 458, **466**, 470, 484, 488, 489, 498, 501, 504, 505.
(vasos), 49, 64, 93, 275, 276, 363, 370, 442, 468, 597.
Margarit, Aldonça de, 42, **50**, 69 (g), 78 (g), 678 (g), 679 (g).
Margarit, Berenguer de, 22.
Margarit, Berenguer, 11, 21.
Margarit, Berenguer (germà de Bernat I), 27, 31 (g), 677 (g).
Margarit, Bernat I, 21, 22, **23**, 24, 25 i n. 17, 26, 27, 31 (g), 34 (g), 35, 36, 262, 500, 677 (g), 680 (g).
Margarit, Bernat II de, 25 n. 17, 26, **28** i n. 35, 29, 31 i (g), 32, 34 (g), 36 n. 55, 37, 38, 69 (g), 134, 135, 500, 677 (g), 678 (g), 680 (g).
Margarit, Bernat (abat de Sant Pere de Rodes), 32, **33**, 34 (g), 35, 680 (g).

- Margarit, Bernat (fill de l'alcaid d'Alacant), 32, 34 (g), 680 (g).
- Margarit, Englantina, 23, 31 (g).
- Margarit, Francesc, 22, **23**, 31 i (g), 677 (g), 678 (g).
- Margarit, Francesc de, 42, 43, 56, 69 (g), **72**, 77, 78 (g), 79, 233, 679 (g).
- Margarit, Francesca, 26, 31 (g), 36, 501, 677 (g).
- Margarit, Francesca (esposa de Gornal), 26, 31 i (g).
- Margarit, Francí, 32, 34 (g), 35, 680 (g).
- Margarit, Galceran, 22.
- Margarit, Isabel de, 42, **50**, 69 (g), 78 (g), 678 (g), 679 (g).
- Margarit, Jerònima Antiga Quitèria de, 180, 277 (g), 681 (g).
- Margarit, Joan (germà de Bernat II), 29, 31 (g), 32, 34 (g), 677 (g).
- Margarit, fra Joan (abat d'Amer), 34 (g), **34**, 680 (g).
- Margarit, Joan (secretari d'Alfons IV), 32, 34 (g), 680 (g).
- Margarit, Joaquim de [vegeu Joaquim de Reguer Ferrer].
- Margarit, Lluís de (clergue), **79**.
- Margarit, Miquel, 32, 33, 34 (g), 680 (g).
- Margarit, Miquel de [vegeu Miquel d'Oms].
- Margarit, Pere de [vegeu Pere d'Espés d'Espés].
- Margarit, Ramon, 22.
- Margarit, Vicenç de, 22.
- Margarit Almar, Joan de [vegeu Joan de Margarit de Vilanova].
- Margarit Amell, Jerònima de, 123, 220, 222, 223, 228, 229, 277 (g), 370, 377, 599, 612, 681 (g).
- Margarit Bertran, Beatriu de, 48, 64, 67, 69 (g), 678 (g).
- Margarit Bertran, Constança de, 30, 48, 49, 64, 69 (g), 70, 678 (g).
- Margarit Bertran, Elionor de, 48, 49, 64, 69 (g), 678 (g).
- Margarit *olim* Bertran, Isabel de, 138, 139, 157, 166 (g), 677 (g).
- Margarit Bertran, Lluís de, 46, 47, 48, 49, 56, 57, **64**, 65 n. 145, 66, 69 (g), 70, 71, 72, 79, 154, 158, 500, 501, 678 (g).
- Margarit *olim* Bertran, Pere de (baró), 11, 15 i n. 15, 65, 138, 139, 140, 153, 156, **157** i n. 247, 158, 159 i n. 250, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166 (g), 167, 368, 442 n. 156, 500, 501, 503, 543, 544, 677 (g).
- Margarit Bertran, Rafela de, 48, 49, 64, 69 (g), 678 (g).
- Margarit Bertran, Violant de, 48, 49, 64, 68, 69 (g), 77, 678 (g).
- Margarit de Biure, Agnès de (filla del baró Felip), 271, **272**, 277 (g), 681 (g).
- Margarit de Biure, Agnès de (filla del baró Felip), 271, **273**, 275, 277 (g), 283, 348 n. 166, 502, 681 (g).
- Margarit de Biure, Agnès de (filla del baró Josep), 361 (g), 366, 454, 682 (g).
- Margarit de Biure, Beatriu de (filla del baró Josep), 284, 349, 361 (g), **364**, 365 (g), 366, 371, 502, 675 (g), 682 (g).
- Margarit de Biure, Diego de (fill del baró Felip), 271, **272**, 277 (g), 681 (g).
- Margarit de Biure, Dionís de (fill del baró Felip), 271, 273, **275**, 277 (g), 278, 282, 283, 284, 329, 364, 681 (g).
- Margarit de Biure, Francesca de (filla del baró Felip), 271, 277 (g), **278**, 681 (g).
- Margarit de Biure, Gaspar de, 361 (g), **362**, 364, 368, 370, 374, 682 (g).
- Margarit de Biure, Jacint de, 357, **361** i (g), 362, 368.
- Margarit de Biure, Jaume de (baró), 88, 94, 202, 259 n. 574, 340, 341, 361 (g), 363, **364**, 368 i n. 236, 369, **371**, 372, 373, 374, 375, 376, 377, 382 n. 271, 419, 431, 502, 505, 651, 652, 653, 682 (g).

- Margarit de Biure, Jeroni de, 71, **75**, 76, 77, 78 (g), 79, 81, 214, 679 (g).
- Margarit de Biure, Joan de (bisbe), 73, **74**, 75 i n. 175, 78 (g), 233, 679 (g).
- Margarit de Biure, Joan de (baró), 94, 97, 189, 190, 247, 248, 259 n. 574, 302, 311, 312, 313, 327, 340, 341, 342 n. 141, 346, 349, 355, 356 n. 196, 361 (g), **363**, 364, 368 i n. 236, 369, 371, 372, 373, **374** i n. 249 i 250, 375, 376, 377, 378, 379, 380, 381, 382 i n. 271, 384, 391 (g), 393 (g), 394, 396 i n. 16, 403 (g), 404, 417, 419, 421, 424, 426, 431, 433, 442, 449, 450, 458, 470, 471, 501, 502, 503, 504, 505, 617, 618, 619, 651, 653, 656, 672 (g), 682 (g).
- Margarit de Biure, Josep de (baró), 11 i n. 3, 12, 13, 15 i n. 15, 65, 79, 82, 87, 93, 94, 97, 100, 106, 109, 117, 120, 123, 125, 130, 163, 164 n. 267, 168 n. 284, 169 n. 289, 182, 183 i n. 327, 186, 189, 192, 194, 197, 198, 199, 200 n. 394, 201 n. 400, 203 i n. 411, 205, 215, 222, 224, 224 i n. 481, 225, 226 i n. 485, 227, 228 i n. 490, 229, 248, 251, 253 n. 557, 255 i n. 563, 256, 257, 258, 261, 269, **271**, 272, 273, 274, 275, 276, 277 (g), 278, 280, 281, 283 i n. 641, 284, 285, 287, 289 i n. 3, 292 (g), 294, 295, 297, 300, 301, 304, 306 n. 52, 311, 312, 313 i n. 69, 314, 315, 316, 318, 324, 325 i n. 99, **326**, 327, 328, 329, 330, 331, 332, 333, 334, 335, 336, 337, 338, 339, 340 i n. 129, 341, 342 i n. 141, 343 i n. 143, 344, 345 i n. 151 i 152, 346 i n. 154, 156 i 157, 347, 348, 349, 350, 351 i n. 173, 352, 353, 354, 355, 356, 357, 358 i n. 201, 359 i n. 203, 360, 361 (g), 362, 363, 366, 367, 368, 369, 370, 371, 372, 373, 374, 376, 377, 380, 383, 390, 394, 395, 404, 419, 424, 427, 431, 434, 442, 456 n. 200, 457, 466, 468, 500, 501, 503, 504, 505, 575, 576, 577, 578, 579, 580, 581, **582**, 583, 584, 585, 586, 587, 588, 589, 590, 591, 592, 593, 594, 595, 596, 597, 599, 601, 603, 605, 609, 610, 611, 612, 613, 614, 652, 653, 656, **663**, 681 (g), 682 (g).
- Margarit de Biure, Josep de (abat), 341, 361 (g), **363**, 364, 368, 369, 371, 372, 373, 374, 376, 380, 384, 421, 656, 682 (g).
- Margarit de Biure, Leandre de (fill del baró Felip), 271, **272**, 277 (g), 681 (g).
- Margarit de Biure, Leandre de (fill del baró Felip), 271, **275**, 277 (g), 681 (g).
- Margarit de Biure, Margarida de, 73, **77**, 78 (g), 679 (g).
- Margarit de Biure, Maria de (filla del baró Felip), 271, **276**, 277 (g), 278, 283, 384, 456 n. 200, 681 (g).
- Margarit de Biure, Rafela de, 349, **360**, 361 (g), 375, 390, 395, 400, 403 (g), 404, 502, 505, 672 (g), 682 (g).
- Margarit de Biure, Vicenç de, 109, 271, **273**, 274, 276, 277 (g), 285, 351 n. 173, **352**, 353, 361 (g), 363, 370, 394, 442, 613, 681 (g), 682 (g).
- Margarit de Biure, Violant de, 73, **77**, 78 (g), 233, 234 (g), 673 (g), 677 (g), 679 (g).
- Margarit Carrillo, Alfons de, 161 i n. 259, 166 i (g), 543, 677 (g).
- Margarit Carrillo, Anna de, 161 i n. 259, 166 (g), 167, 543, 677 (g).
- Margarit Carrillo, Caterina de, 161 i n. 259, 165, 166 (g), 543, 677 (g).
- Margarit Carrillo, Constança de, 161 i n. 259, 166 (g), 167, 501, 543, 677 (g).
- Margarit Carrillo, Jerònima de, 161 i n. 259, 166 (g), 167, 543, 677 (g).
- Margarit Carrillo, Lluís de (baró), 70, 84, 91, 127 n. 120, 158, 161 i n. 259, 164 n. 271, 166 i (g), **167**, 168 i

- n. 284 i 285, 169, 170, 171, 172, 173, 277 (g), 500, 543, 545, 546, 547, 551, 552, 553, 677 (g), 681 (g).
- Margarit Carrillo, Pere de, 161 i n. 259, 166 (g), 167, 543, 677 (g).
- Margarit Carrillo, Violant de, 139, 161, 166 (g), 167, 677 (g).
- Margarit de Casteràs, Joana Hipòlita Rosa de (baronessa), 98, 103, 252, 361 (g), 417, 451 n. 181, 454, 456, 457, 468, 477, 481, 484 i n. 283, 487, 488, 490, 493 (g), 494, 640, 644, 670 (g), 682 (g).
- Margarit de Casteràs, M. Anna Àngela de, 361 (g), 417, 455, 456, 457, 488, 502.
- Margarit d'Espuny, Dorotea de, 78 (g), 80, 679 (g), 682 (g).
- Margarit d'Espuny, Joan de, 78 (g), 80 i n. 188, 679 (g).
- Margarit d'Espuny, Joana de, 78 (g), 80 i n. 187, 81, 82, 307, 309 (g), 310, 674 (g), 679 (g).
- Margarit d'Espuny, Mariàngela de, 78 (g), 80, 81, 82, 214, 218, 307, 309 (g), 310, 504, 674 (g), 679 (g).
- Margarit d'Espuny, Mencia de, 78 (g), 80, 679 (g).
- Margarit de Gallart, Leandre de (baró), 39, 79, 81, 84, 85, 91, 92, 93, 94, 104, 105, 168 n. 285, 174 (g), 175, 179, 190, 192, 194, 196, 197, 200, 201, 202, 204, **208**, 209, 210 i (g), 211, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 218 i n. 456, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226 i n. 485, 227, 228 i n. 490, 229, 230, 231 (g), 232, 234 (g), 236 (g), 237, 238, 242, 243, 244, 247, 248 i n. 543, 261, 262, 263, 268, 269, 271, 273, 277 (g), 279, 284, 287, 288, 307, 324, 327, 349, 369, 370, 377, 442 i n. 156, 500, 502, 503, 504, 505, **554**, 555, 556, 557, 558, 559, 561, **562**, 563, 564, 566, 567, 569, 571, 574, 575, 576, 577, 578, 579, 580, 581, **582**, 583, 584, 585, 586, 587, 588, 589, 590, 591, 592, 593, 594, 595, **596**, 599, 655, **662**, 663, 673 (g), 681 (g), 684 (g).
- Margarit de Llobregat, Jerònima de [vegeu Jerònima de Margarit Amell].
- Margarit de Negrell, Domènec de (baró), 94, 98, 103, 105, 111, 124, 176, 184, 188 n. 345, 190, 191, 199, 200, 205, 223 n. 478, 252, 253 n. 557, 255, 259, 273 n. 611, 298, 301, 302, 303, 306 n. 52, 311, 312, 316, 361 (g), 378, 379, 380, 384, 387, 395, 415, 417, 427 n. 111, 433, 436 n. 140, 438, 439, **442** i n. 156, 443, 444, 445, 446, 447, 448 (g), 449, 450 i n. 179, 451, 452, 453, 454, 455, 456, 457, 458, 459, 460, 463, 464, 466, 475, 476 n. 257, 477, 478, 479, 480, 481, 482, 483, 484, 488, 489, 490, 501, 503, 629, 630, 631, 632, 633, 635, 636, 637, 638, 639, 640, 644, 651, 653, 657, 682 (g).
- Margarit de Negrell, Joan de (baró), 95, 104, 190, 198 n. 382, 199, 204, 251, 270, 297, 301, 306 n. 52, 310 n. 60, 311, 361 (g), 369, 374 n. 250, 380, 384, 387, 395, 409, 413, 415, 416, 417, 420, **431**, 433, 434, 436 i n. 140, 437, 438, 439, 440, 441, 442, 443, 444, 445, 447, 450, 473, 474 n. 244, 475, 478, 479, 481, 484, 487, 488, 503, 629, 651, 657, 671 (g), 682 (g).
- Margarit de Negrell, Josep de, 259 n. 574, 361 (g), 379, 380, 382 i n. 271, 484, 651, 682 (g).
- Margarit de Negrell, Maria de, 349, 361 (g), 371, 383, 385 (g), 429, 447, 449, 454, 471, 502, 682 (g), 686 (g).
- Margarit de Negrell, Marianna de, 361 (g), 384 i n. 279, 386 (g), 387 i n. 284, 447, 502, 682 (g), 683 (g).
- Margarit de Negrell, Rafela de, 361 (g), 384 n. 279, 682 (g).
- Margarit de Negrell, Teresa de, 361 (g), 384 n. 279, 502, 682 (g).

- Margarit de Pau, Berenguer de, 42, **49**, 69 (g), 72, 135, 678 (g).
- Margarit de Pau, Bernat de, 36, 37, 40, 42, **43**, 44, 45, 46, 47, 48, 56, 59, 61, 63, 65, 67, 68, 69 (g), 72, 78 (g), 139, 140 n. 163, 147 (g), 154, 156, 500, 668 (g), 678 (g), 679 (g).
- Margarit de Pau, Jaume de, 42, **50**, 69 (g), 72, 678 (g).
- Margarit de Pau, Joan de (cardenal), 11, 15 i n. 15, 33, 34, 35, 36, 39, 40, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51 i n. 107, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 67, 68, 69 (g), 70, 71, 72 n. 165, 73, 74, 78 (g), 90, 135, 136, 137, 138, 155, 327, 500, 678 (g), 679 (g).
- MARGARIT DE PAU, JOAN DE, 63 n. 139.
- Margarit de Peguera, Bernat III de (baró), 28 n. 35, 31 (g), 56, 59, 67, 69 (g), 129 (g), 134, **135**, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 145, 146, 154, 157, 368, 500, 503, 677 (g), 678 (g), 687 (g).
- Margarit de Peguera, Joan de, 30, 31 (g), 36, **37**, 39, 41 (g), 42, 43-44, 45, 51, 69 (g), 72, 73, 78 (g), 134, 135, 677 (g), 678 (g), 679 (g), 685 (g).
- Margarit de Requesens, Joan de, 69 (g), 70, **71**, 74, 75 i n. 175, 76, 678 (g).
- Margarit de Requesens, Lluís de, 69 (g), 70 i n. 158, 72, 81, 678 (g).
- Margarit de Requesens, Maria de, 69 (g), 70, 678 (g).
- Margarit de Santfeliu, Constança de, 64, 90, 138, 139, 141, 147 (g), 154, 157, 166 (g), 167, 668 (g), 677 (g).
- Margarit de Sarriera, Lluís de, 77, 78 (g), 79, 80 n. 187 i 188, 81, 81, 679 (g).
- Margarit Sestrada, Isabel de, 77, 78 (g), 79, 679 (g).
- Margarit Sestrada, Jeroni de, 77, 78 (g), 79, 80, 679 (g).
- Margarit Sestrada, Llätzer de, 77, 78 (g), 79, 80, 679 (g).
- Margarit Sunyer, Alfons de, 175, 179, 277 (g), 505, 681 (g).
- Margarit Sunyer, Felip de (baró), 79, 94 i n. 36, 95, 175, 194, 209 i n. 433, 210 (g), 215, 217, 218, 220, 222, 224 i n. 481, 225, 226, 227 i n. 488, 229, 242, 248, 253 n. 557, 260, **261**, 262, 263, 266, 267, 268, 269, 270, 271, 272, 277 (g), 278, 279, 281, 284, 287, 292 (g), 324, 326, 327, 335, 342, 349, 370, 372, 377, 430, 436, 500, 502, 504, 575, 576, 577, 578, 579, 580, 581, **582**, 583, 584, 585, 586, 587, 588, 589, 590, 591, 592, 593, 594, 595, 597, 669 (g), 681 (g).
- Margarit de Vallseca, Pere de (baró), 91, 170, 171, **173**, 174 (g), 175, 176, 177, 178 i n. 314, 179, 180, 181, 194, 201, 206 (g), 208, 210 (g), 231 (g), 277 (g), 368, 500, 501, 503, **545**, 546, 547, 550, 551, 552, 553, 554, 555, 559, 561, 562, 576, 655, **662**, 675 (g), 681 (g).
- Margarit de Vilanova, Francesc de, 218, **219**, 220, 221, 224, 225, 226, 227 i n. 488, 228, 229, 269, 277 (g), 370, 377, 504, 582, 586, 587, 588, 590, 593, 594, 595, 599, 655, 656, 681 (g).
- Margarit de Vilanova, Joan de, 123, 218, **221** i n. 468, 222, 223, 225, 226, 228, 229, 230, 239, 243, 276, 277 (g), 370, 504, 505, 585, 597, 599, 681 (g).
- Margarit de Vilanova, Maria Àngela (o Maria Agna) de, 218, 226, 229, 269, 276, 277 (g), 585, 591, 592, 681 (g).
- Margariti Sunyerii, 23.
- Margaritis, Ghilhelm Gerard de, 22 n. 5.
- Margaritis, Pèire de, 22 n. 5.
- Margueri (família), 22.
- Margueri, Joan, 22.
- Maria (Montserrat), 659.
- Maria (Voltes), 658.
- Mariàngela (Volor), 453.

- Marianna (Massaguer), 474.
 Marianna (Mateu), 663.
 Marianna (Montparler), 659.
 Marianna (Piquer), 314.
 Marimon (família), 82, 310, 311, 347.
 Marimon, N. N., 432 n. 127.
 Marimon, Fèlix de, 347.
 Marimon, Josep Miquel de, 103.
 Marimon Cervera, Josep de, 309 (g), 674 (g).
 Marimon Fernández de Velasco, Joan Antoni de, 309 (g), 674 (g).
 Marimon Jafer, Aleix de, 174 (g), 338 n. 122.
 Marquès, Francesc, **482**, 483, 490, 640, 641, 644, 645, 647, 649, 650, 651.
 Marquès, Dr. Pius, 483.
 Marquès, Pere, 454, 467.
 MARQUÈS CASANOVAS, JAUME, 15 n. 14, 74 n. 172, 84 n. 4 i 6, 91 n. 19 i 20, 92 n. 24 i 25, 93 n. 29, 94 i n. 33-35, 98 n. 47, 127 n. 120, 128 n. 123, 133 n. 134, 155 n. 238, 156 i n. 240, 156 n. 240, 163, 217 n. 454, 677 (g), 687 (g).
 MARQUÈS I PLANAGUMA, JOSEP M., 21 n. 1, 22 i n. 2, 26 n. 24, 502, 677 (g).
 Marquet (família), 146, 148.
 Marquet, Galceran, 146.
 Marquet, Jaume, 146, 147 (g), 668 (g).
 Marquet Çatria, Bernat, 151.
 MARQUET FERIGLE, LLUÍS, 10. n. 51, 114 n. 87, 268 n. 589.
 Marsal, Matias (notari), 364.
Marsella, 486.
 Martí I (comte rei), 36, 38, 128, 130, 132, 144 i n. 183, 397, 398, 405. (príncep), 28, 149.
 Martí I de Sicília, 148.
 Martí, Antoni, 242.
 Martí, Bernat, 312.
 MARTÍ, CARLES, 162 n. 262, 163 n. 266.
 Martí, Francesc, 281, 285, 428.
 Martí, Joan, 263.
 Martí, Josep, 497.
 Martí, Montserrat, 571.
 Martí, Pere, 476.
 Martí, Rv. Ramon, 483.
 Martí, Ramon (comerciant), 497.
Martorell (senyor/iu), 66.
 Martre, Sebastià, 661.
 Marull, N. N., 649.
 Maruny, Josep, 648.
 Mas, Francesc (notari), 254, 476.
 Mas, Lluís, 256.
 Mas Duran, Josep (notari), 478, 479.
 Mas Silvestre, Paulí (notari), 475 n. 251.
 Mascaró/s, Bernat, 655.
 Mascarós, Jaume, 281.
 Mascarós, Joan, 655.
 Mascarós, Silvestre, 437.
 Mascort, Joan, 353.
 Mascort, Salvador, 265.
 Masdeu, Baltasar, 659.
 Masdeu, Rafel, 429.
 Masferrer, Josep, 394.
 Masferrer, Pau, 394.
 Masgallart, Rv. Miquel, 94 n. 36, 430.
Masó, 143.
 Masó, Rafel (causa pia), 79.
 Masó, Rafel (notari), 167.
 Maspons, Andreu, 191.
 Maspons, Miquel, 191.
 Massà, Marc, 664.
 Massaguer (família), 474.
 Massaguer, Rv. Jaume, 95, 105 n. 62, 108, 114, 185 n. 331, 187 n. 339, 194 n. 369, 196 n. 374, 199 n. 388 i 392, 200 n. 393 i 397, 203 n. 410, 204 n. 414, 235 n. 502, 251 n. 548, 254 n. 558, 387, 432 i n. 127, 433 n. 130, 435, 442, 464, 470, 472 n. 237, 473 n. 238 i 240, **474**, 475, 476, 477, 478, 480, 481, 629, 657.
 Massaguer, Pere, 474.
 Massaguer, Dr. Pere, 477.
 Massana, Narcisa, 395.
 Massies, Maria, 443.
 Massot, Julià, 88, 617.
 Massot, Narcís, 655.
Mata, 649.

- Mata, Pere de, 242.
Matajudaïca (lloc), 176 n. 307, 265, 266, 649.
(delme/ari), 274.
Matalí, Berenguer, 24.
Matamala, Pere Joan, 197.
Matamargó (feu), 30.
Mataró (lloc), 156.
(senyor/iu), 159, 160.
Matas, Joan, 88.
Mateu (germans), 657.
Mateu, Francesc, 661.
Mateu, Joan (de Castell d'Empordà), 88.
Mateu, Joan (del Cogull), 294.
Mateu, Miquel, 345, 663.
MATEU I FERRO, AMADEU, 105 n. 64.
MATEU IBARS, JOSEFINA, 145 n. 185, 146 n. 188.
Matheu (família mossetana), 440, 441.
Matheu, Domènec, 440.
Matheu, Galceran, 430, 441.
Matheu, Josep, 441.
Matheu, Maria, 441.
Matheu, Sebastià, 440, 441.
Matias, Francesc, 88.
Maüll, Bernat, 300.
Maupoint, Maria Gabriela de, 498.
Maurí, 447.
MAURI MARTÍ, ALFRED, 668 (g).
Maurières (senyoriu), 365 (g), 676 (g).
Maymó, Joan, 178.
Maymó, Joan (censalista), 659.
Mayol, Pere, 191.
Mazzarino, Giulio, 331, 332, 339.
Meca Jordà, Maria de, 385 (g), 686 (g).
Medes, les illes, 96.
Mediona, Eusèbia de, 659, 660.
Mediona, Jaume de, 659.
Mediterrània, 62, 148, 151 n. 209, 152.
Melchor, Pere, 660.
Mell, Antoni "Fàbrega", 571.
Melun, 135.
Mequinença (universitat), 660, 661.
Mercader, Lluís, 661.
Mercader, Marc, 44, 51.
Mercader y Barrera, Sebastià, 644.
Mercoeur (duc) [vegeu Louis II de Borbó-Vendôme de Lorena].
Mestre Corretger, Francesc, 81.
Metge, Bernat, 29, 266.
Metge, Joan (notari), 578.
Metge, Miquel, 115.
Metge, Pere, 266.
Miana, la (castell), 397.
(senyor/iu), 405.
Miana, Dalmau de la, 405.
Miana, Guillem de la, 405.
Mieres (parròquia), 242, 466.
(rendes), 407.
(senyor/iu), 397.
Milà (lloc), 53.
(castell), 291.
Millars (*lloc*), 683 (g).
(carlania), 384, 386 (g), 683 (g).
Millars (família), 384, 683 (g).
(arbre genealògic), **386, 683**.
Millars, Dimes de, 386 (g), 683 (g).
Millars, Jeroni de, 386 (g), 683 (g).
Millars, Miquel de, 386 (g), 683 (g).
Millars, Miquel Pere de, 386 (g), 683 (g).
Millars, Montserrat de, 386 (g), 683 (g).
Millars de Canta, Pere de, 386 (g), 683 (g).
Millars de Granollachs, Dimes de, 386 (g), 683 (g).
Millars de Granollachs, Estàsia de, 386 (g), 683 (g).
Millars de Guilla, Dimes de, 386 (g), 683 (g).
Millars de Guilla, Josep de, 386 (g), 683 (g).
Millars de Guilla, Marianna de, 386 (g), 683 (g).
Millars de Ros, Joan Baptista de, 384, 386 (g), 683 (g).
Millars de Ros, Josep de, 361 (g), 384, 386 (g), 447, 502, 682 (g), 683 (g).
Millars Satorres, Joan de, 386 (g), 683 (g).
Miquel, Anna de, 411 n. 59.
Miquel, Anna M., 358.

- Miquel, Bernat, 155.
 Miquel, Caterina, 145 n. 186, 147 (g), 668 (g).
 Miquel, Guillem, 661.
 Miquel, Jaume Lluís, 138, 139, 155, 156 n. 239, 157.
 Miquel, Joan, 658.
 Miquel Bertran, Felip, 157 n. 245.
 Miquel de Santceloni, Francesc, 174 (g).
 Miquela (Desvern), 234 (g), 673 (g).
 Mir, Boi, 191.
 Mir, Jaume (de Castell d'Empordà), 88, 422.
 Mir, Jaume (de Vilanera), 571.
 Mir, Pere, 88.
 Mir, Rafel, 182.
 Mir, Salvador (notari), 652.
 Mirabeau (comte), 491.
 MIRAMBELL BELLOC, ENRIC, 15 n. 15, 51 n. 107.
 Miravall (*senyor/iu*), 309 (g), 674 (g).
 Miret, Josep M., 13 i n. 10.
 Miret, Ramon, 297.
 MIRET I SANS, JOAQUIM, 297 n. 22.
 Miró, Elisabet de, 231 (g).
 Miró, Joan, 659.
 Miró, Joan (censalista), 661.
 Miró, Magí, 661.
 Miró, Ramon, 205.
 MITJANA DE LAS DOBLAS, ENRIC, 148.
 Mitjavila (companyia), 23.
 Mitjavila, Joana de, 292 (g), 669 (g).
 Mitjavila Fontanet, Eufрасina, 386 (g), 683 (g).
 Mitjavila y Franquesa, Francesc, 576.
 Mitjavila Franquesa, Madrona, 174 (g).
 Mocenigo, Giovanni, 62.
 Mohamet II, 62.
 Moia, Guillem de, 142.
 Moixó de Francolí, Francisco de Paula de, 393 (g).
 MOLAS RIBALTA, PERE, 173 n. 302.
 Molig, 442.
 Molina (*senyors*), 543.
 Molinas, Antoni, 571, 620.
 Molinas, Ramon, 622.
 Moliner, Antoni, 101, 423.
 Molins de Rei (*lloc*), 348, 354, 373, 376. (*parròquia*), 341. (*senyor/iu*), 66.
 Molla, Sebastià, 88.
 Molner, Sadurní, 314.
 Monars (*mntanya*), 211. (*senyor/iu*), 211.
 Moncau, 210.
 MONCLÚS LLORENÇ, JOAQUIM, 160 n. 256.
 Monell, Jaume de, 26.
 Monells (*lloc*), 84, 170, 177, 205, 219, 265, 266, 655. (*castell*), 68, 104. (*senyor/iu*), 64, 67, 69 (g), 83, 104, 130, 134, 137, 145, 170, 678 (g), 687 (g).
 Moner (família), 211, **235**, 288, 684 (g). (arbre genealògic), **236**, 255, **684**. (hereu/ència/heretat), 211, 235, 334. (patrimoni), 237, 326.
 Moner, Francesc (notari), 238 n. 508, 310, 335 n. 113.
 Moner, Pere, 235, 236 (g), 684 (g).
 Moner, Pere de (canonge), 236 (g), 568, 684 (g).
 Moner, Ponç de, 233, 235, 236 (g), 255, 567, 568, 684 (g).
 Moner, Rafel de, 214, 215, 236 (g), 237, 279, 288, 308, 684 (g).
 Moner, Rafel (fill de l'anterior?), 237, 238, 288, 566, 568, 569, 570.
 Moner, Rafel (capità), 238.
 Moner, Salvador, 194.
 Moner Bassedes, Francesca de, 422 n. 88.
 Moner Bassedes, Rafel de, 230 (g), 667 (g).
 Moner de Llabià, Anna de, 77-79, 212, 232, 233, 234 (g), 236 (g), 255, 256, 567, 568, 673 (g), 684 (g).
 Moner de Llabià, Apol·lònia de, 235, 236 (g), 237, 568, 569, 684 (g).
 Moner de Llabià, Joan de, 235, 236 (g), 237, 568, 569, 684 (g).

- Moner de Llabià, Josep de, 235, 236 (g), 567, 568, 569, 684 (g).
- Moner de Montagut, Anastàsia (Estàcia) de, 212, 236 (g), 237, **566**, 567, 568, 569, 570, 684 (g).
- Moner de Montagut, Mònica de, 235, 236 (g), 684 (g).
- Moner de Montagut, Pere Joan de, 235, 236 (g), 569, 684 (g).
- Moner de Puigmarí, Francesc de, 229 i (g), 600, 667 (g).
- Moner de Puigmarí, Rafel de, 229 (g), 667 (g).
- Moner de Puigmarí, Teresa de, 229 (g), 667 (g).
- Monfar, Dídac de, 166 n. 279, 167 n. 282, 215 n. 449, 545.
- Monget, Pere, 115.
- Monlleó, Joan, 664.
- Monsalvatge y Fossas, Francisco, 274 n. 613.
- Montagut (lloc)*, 362, 396, 657. (*batlle*), 429, 434. (*senyor/iu*), 399, 400, 414 (g). (*comte/at*), 125, 259 n. 574, 360, 361 (g), 371, 372, **374**, 375, 380, 381, 382, 384, **389**, 390, 391 (g), 393 (g), 394, 395, 396, 399, 400, 401, 402, 403 (g), 404, **405** i n. 43, 406, 407, 412, 413, 414 (g), 415, 416, 417, 419, 420, **421**, 422, 423, 429, 433, 434, 436, 438, **443**, 444, 445, 447, 448 (g), 449, 457, 461, **463**, 464 i n. 212, 466, 472, 473, 475, 479, 479, 489, 490, 493 (g), 496 n. 303, 498, 501, 502, 503, 504, 505, 617, 618, 619, 640, 641, 644, 670 (g), 671 (g), 672 (g), 682 (g). (*domer*), 657. (*molí fariner*), 407, 408, 429, 473. (*molí paperer*), 409. (*rendes*), 407, 408, 412, 463, 464, 465, 466.
- Montagut (família), 298.
- Montagut, Hipòlit, 576.
- Montagut, Jerònima de, 235, 236 (g), 567, 569, 684 (g).
- Montalbà (senyoriu)*, 365 (g), 366, 676 (g).
- Montargull*, 661.
- Montblanc (lloc)*, 458 n. 202, 658, 659, 664. (*corregiment*), 293. (*diputats locals*), 76.
- Montbó (jurisdicció)*, 28.
- Montbrió (lloc)*, 660. (*universitat*), 660.
- Montbrun (marquès), 448 (g), 671 (g).
- Montbui, Francesc de, 143.
- Montcada (família), 299, 338, 339.
- Montcada d'Abarca, Guillem Ramon de, 299.
- Montcada de Cardona, Anna de, 411 n. 59.
- Montcada de Cardona, Francesc de, 213.
- Montcada de Gralla, Joan de, 401 n. 30.
- Montcada Maça de Liçana, Ot III de, 298.
- Montcal (lloc)*, 27 n. 33. (*jurisdicció*), 28.
- Montcalb*, 293, 303, 304.
- Montclar (lloc)*, 301 n. 36, 323. (*senyor/iu*), 300, 307 n. 57, 309 (g), 320, 383, 385 (g), 438, 674 (g), 686 (g).
- Monter, Pau, 603.
- Montescot (lloc)*, 467. (*senyor/iu*), 398, 410, 414 (g).
- Montesquie (família), 447.
- Montesquie, Louise de, 447.
- Montesquie de Levin-Leran, Catherine de, 365 (g), 676 (g).
- Montesquiu*, 340, 373.
- Montfalcó, Ramon de, 296.
- Montferrer (marquès/at)*, 385 (g), 686 (g).
- Montgrí (castell/ania)*, 212, 235 i n. 503, 255, 567. (*muntanya*), 96.
- Montgrí (família), 193.
- Montiró (lloc)*, **200**, 201, 203, 205, 215, 268, 343, 466 n. 218, 588, 611. (*delme/ari*), 84, 181, 182, 183, 184, 185, 198, 200, 201, 207, 225, 334,

- 335, 460, 461, 465, 475, 500, 556,
584, 593, 610.
(*rector*), 198, 204, 471, 610.
(*rendes*), 208, 591.
Montisano (*senyor/iu*), 67.
Montjuïc, 106.
Montmany, Bartomeu, 135.
Montmeló, 106, 330.
Montpalau (*lloc*), 566.
(*batlle/ia*), 210.
(*castell*), 397.
Montpalau, Gaspar Benet de, 66.
Montparler, Gabriel, 659.
Montpeller (*lloc*), 142, 455, 484 i n. 283,
485, 498, 670 (g).
(*Acadèmia Reial/Societat de les Cièn-
cies*), 485, 494.
(*arxius*), 484.
(*cort des Aides*), 485, 486.
Mont-roig, Pere de, 135 n. 140.
Mont-ros (*senyor/iu*), 398, 400, 405,
414 (g).
Montserrat (*abat*), 159, 300, 301, 302.
(*molí a Artesa*), 303.
(*monestir*), 71, 299, 300 i n. 32, 301,
320, 438, 467, 480, 491 i n. 292,
495, 632.
(*monjos*), 300 n. 32, 302 n. 40, 465.
Montserrat (*patrimoni*), 335.
Montserrat (*Forner*), 661.
Montserrat, Felip (*notari*), 652.
Montserrat, Francesc de, 291, 293
n. 8, 312, 318 i n. 88, 337, 367,
652, **657**, 660.
Montserrat, Joan, 659.
Montserrat Gili, Anna de, 276, 291,
292 (g), 293 n. 8, 294, 318 i n. 88,
321 n. 92, 367, **657**, 660, 669 (g).
Montsó (*cort general*), 74, 75, 76, 136,
209.
Montsonís (*senyor/iu*), 300, 320, 340
n. 134, 372, 373 n. 246, 376 n. 254,
379 n. 262, 382 n. 272, 383, 384
n. 277, 427, 431 n. 124, 438, 439
n. 148, 451, 467, 478, 489, 495.
Montsuar (*família*), 298.
Montsuar, Onofre de, 298.
Móra d'Ebre, 331.
MORALES ROCA, FRANCISCO JOSÉ, 384
n. 281, 393 (g), 667 (g), 669 (g),
674 (g), 683 (g), 684 (g), 685 (g).
Moran, Montserrat, 657.
Morató, Antoni, 243, 409.
Morell (*mare i fill*), 428.
Morell, Llorenç, 23, 31.
Morell, Mateu, 658.
Morell, Miquel, 297.
Morell, Pere, 658.
Morellàs (*batalla*), 381.
Morera, Baltasar, 658.
MOREU-REY, ENRIC, 179 n. 319, 273
n. 609, 442.
Moriscot, Tomàs, 659.
Morlans, Joan, 450.
Mortara (*marquès*) [vegeu Francisco
de Orozco Ribera y Pereira].
Mosset (*lloc*), 407, 409, 411, 430, 432,
439, 441, 442, 446, 464, 466 n. 218,
467, 469, 480, 481, 487, 497, 672 (g).
(*Ajuntament*), 487 n. 287.
(*batlle*), 402, 430, 440, 441.
(*botiga «Pierres»*), 432.
(*carrer de Prada*), 446.
(*carrer de les Sabateres*), 446.
(*casa de l'Abat de Jau*), 440.
(*castell*), 440, 446, 467, 468, 487.
(*delme/ari*), 410.
(*església parroquial*), 402 n. 34, 440,
487.
(*fargues*), 410 i n. 53, 435 n. 137,
435, 446, 464 i n. 213, 465, 467,
468, 469, 501.
(*forns*), 410, 439, 440, 441, 446,
464, 481, 501.
(*granja*), 468.
(*herbes*), 410.
(*jurisdicció*), 439.
(*jutges*), 439, 481.
(*molins*), 441, 446, 464, 468, 501.
(*motí*), **439**, 446.
(*plaça de Dalt*), 439.
(*rector/ia*), 487.

- (*regidors*), 440.
 (*rendes*), 401, 410, 465.
 (*senyor/iu*), 375, 376, 381, 384, 391 (g), 394, 397, 398, 399, 400, 402, 403 (g), 404, **409**, 410 i n. 55, 412 i n. 65, 413, 414 (g), 415, 416, 417, 432, 433, 441, 457, 464, 465, 466, 467, 468, 492, 501, 502, 505, 672 (g).
 (*sotsbatlle*), 440.
 (*taverna*), 468.
 (*vicari*), 487.
 Mosset, Ademar IV de, 409, 410.
 Mosset, Beneta de, 410.
 Motas, Estefania, 85, 86, 424, 625, 626.
 Motó, N. N., 402.
 Mulet, Bartomeu, 661.
 Mulet, Pere, 661.
 Munter, Miquel, "de l'Hostal", 659.
 Munter, Pere Joan, 659.
Múrcia (*rei/gne*), 543.
 Murtra (família), 14.
- N**
- Nabó, Jacint (notari), 282.
 Nadal, Pere, 191.
Nàpols (*lloc*), 52, 61, 62, 67, 150 n. 209, 152, 153.
 (*cort*), 33, 42.
 (*rei/gne*), 33 i n. 50, 38, 62, 131, 151.
Narbona (*lloc*), 341, 354, 363, 369, 371, 372, 501, 652, 653.
 (*bisbat*), 333.
 (*regidors*), 373.
 (*vescomte/at*), 143.
 Narbona de So, Eimeric VI de, 143.
 Narbona d'Illa-Jordà, Guillem de, 410.
 Narcisa (Serra), 549.
Navarra (*lloc*), 65, 140.
 (*gran prior*), 171.
 Navarro, Antoni Joan, 285.
 Navarro, Joan, 297.
 Navarro, Dr. Joan, 314 i n. 72.
 Navarro, Lluís, 336.
 Navarro, Pere Pau, 117, 125, 282, **284**, 285, 339 n. 125, 351, 600.
Navas de Tolosa (*batalla*), 397.
 Navés, Montserrat, 659.
 Negre, Miquel, 549.
 NEGRE I PASTELL, PELAI, 14 i n. 11, 140 n. 164, 202 n. 402 i 404, 204 n. 416, 235 n. 503, 240 n. 517, 241 n. 519, 521 i 522, 242 n. 525, 245 i n. 532, 255 i n. 562 i 563, 256 n. 565, 259 n. 575, 293 n. 10 i 11, 298 n. 24, 382 n. 271, 397 n. 20, 398 n. 22, 405 i n. 44, 409 n. 52, 410, 451 n. 183, 672 (g).
 Negrell (família), 392, 418.
 (arbre genealògic), **393**.
 (cognom), 418.
 Negrell, Francesc (notari), 549.
 Negrell, Gaspar, 393 (g).
 Negrell, Joan de, 393 (g).
 Negrell, Miquel, 85, 212.
 Negrell de Bas, Jaume de, 375, 390, 391 (g), 392, 393 (g), 394, 403 (g), 504, 672 (g).
 Negrell de Bas, Rafela de (baronessa), 85, 88, 94, 97, 98, 100, 101, 104, 107, 121, 189, 190, 198 n. 382, 199, 203, 204, 248, 254, 270, 280, 315, 347, 355, 356, 361 (g), 375, 376, 379, 380, 381, 382, 383, 384, 390, 391 i (g), 392, 393 (g), 394, 396, 403 (g), 404, 407, 408, **417**, 418, 419, 420 i n. 82, 421, 422 i n. 88, 423, 424, 425 n. 107, 426, 427, 428, 429, 430, 431, 433, 434, 437, 439, 441, 442, 443, 445, 446, 450, 454, 468, 470, 471, 472, 473, 477, 478 i n. 262, 481, 501, 502, 503, 504, 617, 618, 619, 651, 656, 672 (g), 682 (g).
 Negrell Costa, Caterina de, 393 (g), 394.
 Negrell Hereu, Joan, 115, 126 n. 118, 391 n. 4, 620, 622.
 Negrell d'Orri, Antoni de, 392, 393 (g).
 Negrell d'Orri, Joan de, 393 (g).

- Negrell d'Orri Sarriera, Anastàsia de, 393 (g), 394.
- Negrell d'Orri Sarriera, Domènec de, 375, 380, 390, 391 (g), 392, 393 (g), 394, 403 (g), 404, 419, 672 (g).
- Negrell d'Orri Sarriera, Felip de, 393 (g).
- Negrell d'Orri Sarriera, Joan de, 393 (g).
- Negrell Regàs, Josep de, 392, 393 (g), 394.
- Negrell Regàs, Teresa de, 392, 393 (g), 394.
- Negrell Sabet, Joan Pau de, 393 (g).
- Negrell Sabet, Marianna de, 393 (g).
- Neopàtria (duc)*, 543.
- (governador)*, 41 (g), 685 (g).
- Nicolau V, 52.
- Nicolau, Pere, 203.
- Nicolaua (Serra), 549.
- Nimega (pau)*, 257.
- Nimes (lloc)*, 484, 485, 670 (g).
- (arxius)*, 484.
- (diòcesi)*, 485 n. 285.
- Ninot (arbre genealògic), **393**.
- Ninot Asvert, Josep, 393 (g).
- Ninot de Negrell, Anna, 393 (g).
- Ninot de Negrell, Estanislaua, 393 (g).
- Ninot de Negrell, Eulàlia, 393 (g).
- Ninot de Negrell, Magí Àngel, 393 (g).
- Ninot de Negrell, M. Teresa, 393 (g).
- Niscemi (príncep), 437.
- Noaller, Maria, 432.
- Nogaret de Foix de la Valette, Louis Charles gastón de, 332.
- Noguera, Francesc, 88, 100, 101, **618**, 619.
- Noguera, Pere, 266.
- Nolla, Antoni, 108, 126, 437, 620, 623.
- Nonell, Pere, 93.
- Normandia*, 487.
- Nou de Gaià, La (feu)*, 12 n. 4.
- Novell, Jeroni, 311, 436.
- Novelles (senyor/iu)*, 371.
- O**
- Ocaña*, 164, 543, 545.
- Òdena, Gabriel, 659.
- Oix (senyor/iu)*, 211, 393 (g).
- Oliba, Antoni, 570.
- Oliva, Miquel, 227, 656.
- Oliva Llampillas, Antoni, 656.
- OLIVA I PRAT, MIQUEL, 83 n. 3, 132 n. 131 i 132, 133 n. 133, 186 n. 333, 188 n. 346, 192 n. 361, 193 n. 365.
- Olivares (comte-duc) [vegeu Gaspar de Guzmán y Pimentel].
- OLIVARES I BERIÓ, JORDI, 169 n. 289, 221 n. 468, 241 n. 522, 322 n. 93, 367 n. 233, 392 n. 8, 399 n. 27.
- Oliver, Josep, 491, 657.
- Oliveres, Miquel (notari), 409.
- Oller, Gabriel, 661.
- Oller, Joan, 318.
- Oller, Josep, 342.
- Olost (feu)*, 30.
- Olot*, 243, 407, 408, 409, 472.
- Oluja, Isabel d', 414 (g), 415.
- Olzina, Jeroni d', 315, 451.
- Omravella, Pere, 257.
- Omells de na Gaia*, 664.
- Oms (senyor/iu)*, 385 (g), 456, 686 (g).
- Oms (família), 398, 457, 469, 501.
- (marquesos), 349, 361 (g), 455, 456, 469, 501, 502, 682 (g).
- Oms-Santapau (família), 414 (g).
- Oms, Guillema d', 41 (g), 685 (g).
- Oms, Joan, 408.
- Oms, Miquel d', 241 i n. 522, 242, 504.
- Oms de Castellane, Elionor d', 457.
- Oms de Castellane, Enriqueta d', 457.
- Oms de Foix-Bearn, Francesc Xavier d', 456.
- Oms de Margarit, Domènec d', 457.
- Oms de Mura, Berenguer d', 410.
- Oms de Saga, Berenguer d', 398, 414 (g).
- Oms de Santapau, Teresa d', 348.
- Oms de Taquí, Josep d', 385 (g), 686 (g).
- Oms de Tord de Calbó, Josep d', 361 (g), 455, 456, 502, 682 (g).

- Oms de Vilarig, Marianna d', 242.
 Onyar, 46, 252.
 Oracio, Francesc, 663.
 Oriol, Maria, 356.
 Oriola (*senyoria*), 304.
 Oriola, Pere, 661.
 Orís, Martí Joan d', 305 n. 50, 454.
 Orís Darnius, Rafel d', 64 n. 141.
 Oristany (*lloc*), 148.
 (*marquès/at*), 543.
 Orozco Ribera y Pereira, Francisco de,
 12 n. 5, 331, 332.
 Orri (*senyor/iu*), 391 (g), 392, 393 (g),
 403 (g), 672 (g).
 Orriols (*senyor/iu*), 673 (g).
 Ortafà de Ros, Antoni d', 385 (g), 488,
 686 (g).
 Ortafà de Ros, Pau d', 385 (g), 686 (g).
 Orts, Antoni, 409.
 Os (*carlà/nia*), 426.
 Osa, 142.
 Osona (*comte/at*), 339.
 Osor, 26.
 Otilionis, Arnau, 144.
 Otilionis, Sibil·la, 144, 147 (g), 668 (g).
 Oya (família), 82.
- P**
- Pacífic, el*, 164.
 Pacs, Hug de, 32, 73.
 Pagarolas, Laureà, 16.
 Pagès (família), 176.
 Pagès, Antoni, 265.
 Pagès, Bernat, 176, 662.
 Pagès, Francesc, 263.
 Pagès, Montserrat, 606.
 Pagès, Sadurní, 655.
 Pagès Garbí, Josep, 258.
 Pagès Garbí, Marià, 258.
 Pajau, Josep, 440.
 Palafrugell (*lloc*), 65, 109, 662.
 (*jurisdicció*), 47, 137.
 Palamòs (*lloc*), 219, 273, 333.
 (*castell*), 222.
 (*comte/at*), 67.
 (*delme/ari*), 274.
 (*port*), 222.
 Palau Borrell, 181, 184, 186, 193, **195**,
 200, 334, 348, 576, 579, 629.
 (*delme/ari*), 182, 183, 185, 194, 198,
 207, 225, 353, 460, 461, 465, 500,
 577, 579, 584, 593, 610.
 (*església*), 188, 196.
 (*jurats/regidors*), 196.
 (*mas del Batlle*), 191 n. 357, 196.
 (*mas del Briolf*), 196.
 (*mas del Verdalet*), 196.
 (*partida de la Vadrana*), 196.
 (*puig del Batlle*), 196.
 Palau (*senyor/iu*), 220.
 Palau, Libori, 476.
 Palau, Sibil·la de, 405.
 Palau Saladriga, Dr. Ignasi, 316, 317
 n. 83.
 Palau-sator (*senyor/iu*), 139, 155, 157,
 166 (g), 677 (g).
 Palau-saverdera (*senyor/iu*), 241.
 Palerm, 133.
 Pallars (*comte/at*), 136, 155, 159.
 Pallars, Arnau Roger de, 55.
 PALLÍ BUXÓ, LLUÍS, 197 n. 380.
 Pallís, Pere, 265.
 Palma de Llenguadoc, la (*senyor/iu*),
 456.
 Palol de Vila-sacra (*feu*), 33.
 Palol, Dalmau de, 405.
 Palol, Felicià de, 206 (g), 675 (g).
 Palomar, Andreu de, 39.
 Palou, Galceran de, 146, 147 (g), 668 (g).
 Palou, Guerau de, 148.
 Palou, Sibil·la de, 83.
 Palou, Simó de, 83.
 Pals (*lloc*), 265, 266.
 (*mas Cassà del Bosc*), 265.
 (*mas Moret del Rocar*), 265.
 (*mas Roig*), 265.
 PANNO, FRANCISCO PASCUAL DE, 238 n. 509.
 Pardina, Baltasar, 307 i n. 56,
 Pardina de Fiveller, Francesc de, 320,
 323.

- Pardo, Asnar, 29.
 Pardo, Joan (notari), 410, 412, 464.
 Parès y Pua, l'hereu, 647.
 Pares, Emanuel, 440.
 PARES, JEAN, 16, 384 n. 279, 410 n. 53, 431 n. 123, 432 n. 129, 435 n. 137, 439 n. 149, 442 n. 153 i 155, 446 n. 169, 455 n. 191, 464 n. 213, 465 n. 215, 467 n. 220, 468 n. 224 i 225, 469 i n. 226, 481 n. 270 i 271, 485 n. 284, 486 n. 286, 487 n. 287, 495 n. 296, 496, 498 n. 307, 502, 670 (g), 672 (g).
 Pareta, Antoni, 561.
Paretstortes (senyor/iu), 385 (g), 686 (g).
París (lloc), 276, 332, 484, 486, 494. (*cort*), 329, 330, 331, 338, 346, 360, 368, 374, 431, 432.
 Paris, Anton, 664.
 Paris, Antoni, 664.
Parlavà (batlle/ia), 205, 675 (g).
 Pasqual, Antic, 571.
 Pasqual, Antoni, 254, 455.
 Pasqual, Francesc (notari), 214.
 Pasqual, Joan Benet (notari), 173 n. 299, 233 n. 499 i 500, 553, 559, 567.
 Pasqual, Pere, 553.
 PASQUIER, FELIX, 295 n. 14, 299 n. 29.
 Passat, Josep, 425.
 Pau (sant), 40.
 Pau (família), **37**, 38, 39, 41 (g), 128, 144, 197, 335, 500, 685 (g). (*arbre genealògic*), **41**, **685**. (*senyor/iu*), 38, 39, 41 (g), 571, 685 (g).
 Pau, Berenguer de, 38.
 Pau, Bernat de, 41 (g), 685 (g).
 Pau, Francesc de (marit de Beatriu de Castre-Pinós), 39.
 Pau, Francesc de (senyor de Pau el 1597), 39, 571, 574.
 Pau, Pere de, 41 (g), 685 (g).
 Pau Amorós, Francesc de, 29, 37, 38.
 Pau de Banyuls, Berenguer de, 41 (g), 685 (g).
 Pau de Castre-Pinós, Anna de, 41 (g), 685 (g).
 Pau de Castre-Pinós, Beatriu-Joana de, 41 (g), 685 (g).
 Pau de Foixà, Bernat de, 38, **39**, 40, 41 (g), 43, 44, 51, 685 (g).
 Pau de Foixà, Caterina de, 30, 31 (g), 37, 38, 39, 41 (g), 42, 51, 69 (g), 72, 78 (g), 677 (g), 678 (g), 679 (g), 685 (g).
 Pau de Foixà, Hug de, 38, 39, 41 (g), 685 (g).
 Pau de Foixà, Joan de, 38, 41 (g), 42, 685 (g).
 Pau d'Oms, Guillem de, 41 (g), 685 (g).
 Pau de Perapertusa, Berenguer de, 38, 41 (g), 42, 49, 63, 685 (g).
 Pau de Perapertusa, Francesc de, 38, 39, 41 (g), 685 (g).
 Pau de Perapertusa, Joan, 38, 41 (g), 56, 685 (g).
 Pau de Perardell, Bernat de, 41 (g), 685 (g).
 Pau de Rubió, Joan de, 37, 38, 41 (g), 685 (g).
 Pau de Xeixar, Berenguer de, 41 (g), 685 (g).
 Paula (Güell), 661.
 Paula (vda. de Pomerol), 665.
 Paula (Rebull), 661.
 Paula (Vilanova), 660.
Pavia, 659, 664.
 Payés, Josep, 647.
 Pedrenyas, Pere, 549.
 Peferrer/Pereferrer, Sebastià, 87, 88.
 Peguera (família), 30, 500.
 Peguera, Bernat de, 30.
 Peguera, Blanca de, 30.
 Peguera [de Rajadell?], Constança de, 29-30, 134, 677 (g).
 Peguera, Dr. Lluís de, 567.
 Peguera, Ramon de, 30.
 Peguera de Bell-lloc, Ramon de, 30.
 Peguera de Cervelló, Andreu, 30 i n. 41.
 Peguera de Cervelló, Guillem, 30.
 Peguera de Cervelló, Ramon, 30.
 Peguillem (família), 215, 588.

- Peguillem, Dr. Pau, 626.
 Peiró, Guerau, 265.
 Pejoan, Rv. Ignasi, 95, 271, 443.
 Pejoan, Pere, 443.
Pelacalç (lloc), 14 n. 11, 194, 200, **201**, 202, 203, 204 i n. 413, 205 n. 420, 207, 212, 215, 216, 217, 222, 228, 244, 263, 343, 420, 423, 466 n. 218, 575, 588, 593, 598.
(batlle), 203, 204, 420.
(Boets, els), 217, 262, 263, 268.
(castell), 202.
(cosenyor/iu), 84, 202, 203, 204, 225, 277 (g), 348, 433, 444, 460, 461, 466, 500, 582, 584, 587, 675 (g), 681 (g).
(cúria baronial), 203, 204, 280.
(delme/ari), 183, 184, 185, 201, 202, 203, 204, 334, 335, 459, 465, 475, 476, 584, 610.
(estanc de Suvelaia), 202.
(jurisdicció), 181, 202, 204, 334, 590.
(Lo Campdet), 204 n. 413.
(notari/a), 111, 203, 354, 476 n. 255, 590, 591.
(partida dels Boets), 107.
(rector), 204.
(rendes), 203, 205, 465, 584.
(universitat), 204.
 Pelacalç (família), 202.
 Pelacalç, Agnès de, 202.
 Pelegrí, Mateu, 87, 601, 602.
 PELLA I FORGAS, JOSEP, 15 n. 15, 22 n. 3, 65 i n. 147, 74 i n. 171, 164 i n. 270, 168 i n. 285, 327 n. 104.
Península Ibèrica, 163, 165.
 PEÑA DÍAZ, MANUEL, 173 n. 302.
Pera, la, 657.
 Pera, Miquel (notari), 549.
 Pera de Tort, Antoni, 97, 364, 470, **471**, 472, 617, 618, 619.
Peralada, 26, 48, 128, 219, 228, 401 n. 33, 655.
(comte/at), 338.
(vescomte/at), 155.
 Peralta, Pierre de, 53.
 Perapertusa (família), 447.
 Perapertusa, Berenguer de, 410.
 Perapertusa, Francesca de, 38, 41 (g), 42, 685 (g).
Peratallada, 127, 220, 221, 648.
 Pere I, 52, 299.
 Pere II, 397, 405.
 Pere III, 23, 24, 25, 27, 28, 38, 133, 142, 143, 144, 154 n. 232, 185, 293, 322, 397, 405.
 Pere IV, 35, 57, 151, 171.
 Pere, Guillem, 263.
 Pere, Joan, 263.
 Pere, Martí, 46.
 Pere, Miquel (notari), 548.
 Perea, Pere de, 414 (g).
Perellós (vescomtat), 365 (g), 366, 486, 676 (g).
 Perellós, Elionor de, 398, 414 (g).
 Perellós, Ramon de, 340.
 Peres d'Arenós, Eiximèn, 29.
 Pérez de Pomar López de Mendoza Pons i Turell, Bernat Agustí, 395.
 Pérez de Pomar Salbà Mendoza y Pons, Bernardo Agustín, 415 i n. 70.
 Pericay, Grau, 281, 285.
 Perich, Baldiri, 87.
 Perich, Boi, 268.
Pérignan (senyoriu), 365 (g), 676 (g).
 Peris, Narcís, 109, 115.
Perpinyà (lloc), 12, 94, 96, 97, 106, 111, 121, 127, 146 n. 189, 158, 203 n. 407, 230, 258, 259 n. 575, 274, 295 n. 15, 302, 327, 332, 333, 340, 348, 354, 363, 370, 375, 383, 390, 392, 415, 431, 442, 446, 447, 449, 454, 456, 463, 466, 467, 468, 470, 471, 475, 481, 488, 489, 492, 494, 496, 499, 501, 505, 548, 549, 618, 629, 636, 651, 653, 670 (g), 671 (g), 686 (g).
(alcalde), **491** i n. 294, 493 (g), 670 (g).
(arxiu), 484.
(burgesos honrats), 478, 548, 653.
(Castellet), 468.

- (*cort general*), 35, 40, 45, 135.
 (*diputats locals*), 76.
 (*església de Sant Domènec*), 363.
 (*església de Sant Joan Baptista*), 275, 333, 363, 370, 382, 383, 384, 431, 442, 456, 494.
 (*església de Sant Mateu*), 274.
 (*jurats*), 38.
 (*milícia burgesa*), 495.
 (*plaça de la Bòria/Laborie*), 420 i n. 81, 449, 468.
 (*plaça Jean Jourés*), 420, 468.
 (*rua del doctor Espirà*), 420 i n. 81, 431, 444, 449, 457, 467, 468, 469, 488, 489.
 (*rua Lazare Escarguel*), 468.
 (*setge*), 137.
 (*síndics*), 548, 549.
- Perramon (família), 203 n. 412.
 Perramon, Antoni, 203 i n. 412.
 Perramon, Francesc, 199.
 Perú, 163, 164 n. 267.
 Peyet, Pere, 191.
 Peyró Ferrer, Grau, 266.
 Pi, Pere, 116.
 Picaperes, Gabriel, 93.
 Piccinino, 32.
 Piccolomini, Enea Silvio, 52.
 Pich Quintana, Antoni, 252, 462.
Piemont (guerres), 366.
- PIFARRÉ TORRES, DOLORS, 149 n. 201, 153 n. 227.
 Pignatelli, N. N., 415.
 Piguillem, Pau, 114.
 Pijoan *olim* Negrell, Jacint, 392, 393 (g), 394.
 Pijuan, Pere, 268.
 Pimentel, Beatriz, 151, 153.
 Pineda, 210.
 Pineu, Isidre, 440.
 Pinós, Dionisa de, 399 n. 25.
 Pinós, Guerau de, 411, 412.
 Pinós, Joan Galceran de, 273, 277 (g), 283, 348 n. 166, 454, 502, 681 (g).
 Pinós, Josep de, 427.
 Pinós, Maria de, 273, 416.
- Pinós-Fenollet, Bernat Galceran III de, 41 (g), 685 (g).
 Pinya, Francesc, 183, 185.
 Pinyana, Rv. Isidre, 93, 126, 622, 623.
 Piñol, Antoni, 87.
 Piquer, Francesc, 314.
 Piquer, Rv. Lluís, 314.
 Piquer, M. Anna de, 365 (g), 676 (g).
 Piquer, Pere, 314.
Pirineu/s, el/s, 282, 332, 467.
 (*arxius dels Pirineus Orientals*), 467.
 (*directori dels Pirineus Orientals*), 457.
 (*fargas*), 435.
 (*Tractat de Pau dels Pirineus*), 240, 344, 345, 347, 374.
 Pius II, 52, 53, 54, 55.
 Pla, el, 216, 295 n. 15, 343, 458.
 Pla, Miquel (notari), 571.
 Pla Cadell, Francesc, 298.
 Plaja, N. N., 644.
 Plaja, Antoni, 88.
 Plana, Miquel (notari), 249.
 Planasecs, Miquel (notari), 576.
 Planella, Magdalena de, 476.
Planelles, les (universitat), 652.
 Planes, Antoni Joan, 658.
 Planya Rius, Josep, 437.
 Pluyà, 205 n. 420.
- Poblet (monestir)*, 342, 662.
 (*baille general*), 659.
- Polinèsia*, 164.
Pollestres, 341.
 Pomerol, Salvador, 463, 665.
 Ponach, Joan (notari), 384 n. 282.
 Pons (família), 221 n. 469, 320, 372, 376 n. 254, 427, 438.
 Pons, Andreu, 234 (g), 673 (g).
 Pons, Francesc de, 318.
 Pons, Francesc (notari), 652.
 Pons, Galceran, 209.
 Pons, Guillem Ramon de, 320.
 Pons, Jeroni, 221.
 Pons, Joan, 217.
 Pons, Maria, 275.
 Pons d'Almar, Anna, 122, 123 n. 107, 221, 223, 225, 273, 276, 277 (g), 505, 585, 681 (g).

- Pons, Jerònima de, 342, 377, 454.
 Pons Almar, Jeroni, 242, 292 (g), 669 (g).
 Pons d'Almar, Joan, 218, 221, 275.
 Pons de Caramany Almar, Miquel, 182,
 183 i n. 327, 198, 200 n. 394, 201
 i n. 400, 203 i n. 411, 225, 582,
 596, **609**.
 Pons de Guimerà, Josep de, 383, 385 (g),
 427, 686 (g).
 PONS GURI, JOSEP M., 411 n. 59.
 Pons de Ribelles (família), 300.
 Pons de Ribelles, Antoni, 300 n. 30.
 Pons Turell, Jerònima, 401 n. 29, 416
 i n. 72.
 Ponsat, Pere, 268.
 Ponsoda, Joan, 432.
 Pont d'Armentera, el, 663.
 Pont, Bartomeu (notari), 588.
 Pontic, Miquel, 94.
 Pontils (lloc), 294, 629, 636.
 (carlà/ania), 292 (g), 293, 295, **298**,
 339, 348, 425, 433, 458, 459, 465,
 466, 500, 669 (g).
 (rendes), 295 n. 17, 465.
 Ponts, 332.
 Porcioles, Pere, 256, 257.
 Porta, Arnau, 29.
 Porta, Jaume de, 644.
 Portell, François, 487.
 Portell Candes, Anna, 233, 234 (g),
 673 (g).
 Pòrtoles, Joan de, 311 i n. 63.
 Portugal, Frederic de, 76.
 Portugal, Miquel de, 544.
 Potau, Pere, 658.
 Potja, Bernat, 661.
 Pou, Isidre, 199.
 Povar (marquès) [vegeu Pedro Antonio
 d'Aragó Folch de Cardona Fernán-
 dez de Córdoba y Figueroa].
 Prada de Conflent (lloc), 402, 447, 471,
 472, 477, 480, 481, 494.
 (jutge), 492.
 Prades (lloc), 350, 439, 468, 658.
 (batlle), 440.
 (comte/at), 33, 105 n. 64, 304.
 Prat, Gaspar, 289.
 Prat, Ignasi de, 370, 372.
 Prats de Molló, 348.
 Prats (família mossetana), 440.
 Prats, Dr. Antoni, 283 i n. 641, **600**.
 Prats, Baptista, 220.
 Prats, Gener, 662.
 Prats, Jaume, 440.
 PRATS, LLUÍS, 40 n. 75.
 Prats, Miquel, 266.
 Prats, Pere de, 266.
 Preixana (lloc), 658.
 (universitat), 377.
 Preixens (lloc), 305, 311, 320, 323, 324,
 325, 336, 350, 436, 445, 452, 455,
 633, 635, 674 (g).
 (Alba), 336, 634, 635.
 (Balaguer), 635.
 (batlle), 307.
 (capbreu), 379.
 (castell), 169 n. 289, 305, 312, 323,
 324, 336, 455, 465, 633, 634, 635.
 (Cortit, pleta d'en), 634.
 (delmes/ari), 305, 307, 311, 312, 426,
 436, 458, 465, 479, 634.
 (devesa Daviu), 323.
 (Diumenge, sort de), 635.
 (dret d'herbatge), 305, 312, 322, 325,
 336, 337, 350, 426, 458, 634.
 (feu), 14, 81.
 (quadra i ermita de Gorga), 81, 293,
305, 311, 312, 339, 350, 354, 445,
 455, 472, 479, 480, 500.
 (jurats/regidors), 307, 342, 452, 634.
 (jurisdicció), 632.
 (senyoriu de Mijanell), 81, 293, **305**,
 311 i n. 63, 339, 348, 426, 466, 500,
 674 (g).
 (moli), 305, 312, 325, 336, 426, 458,
 465, 632, 634.
 (onzè), 307, 311.
 (quadra), 305.
 (rector/ia), 311.
 (rendes), 312, 337, 338, 450, 455.
 (regidors), 311.
 (senyor/iu), 78 (g), 82, 218, 238,
 277 (g), 288, 292 (g), 293, 303,
305, 306 i n. 52, 307 i n. 57, 308 i

- n. 58, 310, 311, 312, 320, 321, 322, 323, 325, 339, 348, 364, 369, 425, 433, 445, 454, 458, 459, 466, 496 n. 303, 500, 504, **632**, 669 (g), 674 (g), 679 (g), 681 (g).
(*universitat*), 305.
- Premià (feu)*, 160 n. 253.
- Preysler, Isabel, 99.
- Prunera, Joan, 294.
- Prunera, Josep, 663.
- Pubill*, 179, 662.
- Púbol (lloc)*, 99.
- Puçol*, 149.
- Puig, Antoni, 281.
- Puig, Francesc de (notari), 561.
- Puig, Jeroni, 571.
- Puig, Joan, 191.
- Puig, Joan de (notari), 260.
- Puig, Nicolau, 203.
- Puig, Pere, 265.
- Puig, Rv. Salvador, 471.
- PUIG I ALEU, IMMA, 90 n. 16.
- PUIG OLIVER, JAUME DE, 21 n. 1, 22 i n. 2, 26 n. 24, 502, 677 (g).
- Puigcerdà (lloc)*, 71, 133.
(*capità/ania*), 399, 403 (g), 672 (g).
(*comú*), 322.
(*lleuda*), 144.
(*senyor/iu*), 393 (g).
- PUIGDEVALL, MONTSERRAT, 83 n. 1, 87 n. 13, 91 i n. 22, 96 n. 39.
- Puiggarrí, Pierre, 274 n. 613.
- Puiggener, Domènec (notari), 480, 481, **482**, 640, 645.
- Puiggròs (senyor/iu)*, 298.
- Puigmarí, Pere de, 247.
- Puigmoradell (companyia), 23.
- Puigsec, Jeroni (notari), 266.
- Puigverd (senyor/iu)*, 66.
- Puiol, Antoni, 87.
- Pujades, Guillem, 149.
- PUJADES, JERONI, 268 i n. 593, 324 i n. 96, 401 n. 30, 402 i n. 36, 418 i n. 76.
- Pujades, Rv. Miquel, 95, 271.
- Pujades, Nicolau, 136.
- Pujades, Pere, 619.
- Pujol, Antoni, 88.
- PUJOL, CLAUDIA, 15 n. 15, 51 n. 107.
- Pujol, Françoise Elisabet de, 485, 486, 493 (g), 670 (g).
- Pujol, Rafel, 114, 626, 627.
- Pujol, Sever (notari), 653.
- Punyet, Agustí Josep, 450.
- Punyet, Bernat, 428.
- Punyet, Pere, 571.

Q

- Quer, Joan, 248, 341, 664.
- Quer Palou, Josep (notari), 342.
- Quer Palou, Pau (notari), 248, 249, 280.
- Queralt (família), 318.
- Queralt, Joan, 658.
- Queralt, Pere, 658.
- Queralt, Pere de, 66, 357 n. 199.
- Queralt, Ramon de, 360.
- Queralt, Sibil·la de, 290.
- Queralt d'Alagó, Lluís de, 356.
- Queralt Codina, Dalmau de, 328, 357 i n. 199, 360, 416.
- Queralt d'Icard, Lluís de, 416.
- Querbús (castlà/ania)*, 447, 448 (g), 671 (g).
(*castell*), 447.
- Querol (lloc)*, 144.
(*capità/ania*), 399.
(*senyor/iu*), 364.
- Quintana, Joan, 88, 102, 617.
- Quirra (comte/at)*, 145, 147 (g), 668 (g).

R

- Rabella Gallart, Miquel, 281.
- Rafí, Jaume (notari), 283, 284.
- Ragusa*, 153.
- Raimon de Penyafort (sant), 418.
- Rajadell (rector)*, 347 n. 162.
(*senyor/iu*), 403 (g), 414 (g), 415, 672 (g).
- Rajadell, Aldonça de, 30.
- Ramon (família), 345 n. 150.

- Ramon, 92 n. 28.
 Ramon, Jaume, 178.
 Ramon, Joan, 87, 607, 609.
 Ramon de Milsocors, Miquel de, 294, 345 i n. 152, 370, 661.
 RAMON VINYES, SALVADOR, 669 (g).
 Ramon Berenguer IV, 397.
 Raset, Francesc, 44, 51.
 Raset, Maria de, 289.
 Ratera, Antoni, 657.
 Rayo, Antoni, 347 n. 160.
Ré (illa), 366.
 Réaumur, René Antoine Ferchault de, 486.
Rebollet (senyor/iu), 38.
 Rebull, Lluís, 661.
 Recasens, Miquel, 229, 600.
 RECASENS I COMES, JOSEP M., 318 n. 89, 661.
Recs, Els (lloc), **196**, 334.
 (delmes), 198, 465, 500.
 Recs, Violant de, 231 (g).
 Redón, Bartomeu, 652.
 Redón, Joan, 652.
 Redón, Pau, 652.
 Regàs, Elena, 392, 393 (g).
Regencós, 263.
 Regencós, Antoni, 87, 88.
 Regencós, Narcís, 88.
 Reguer, Pere de, 342.
 Reguer d'Erill, Guerau de, 309 (g), 674 (g).
 Reguer d'Espés, Eulàlia de, 309 (g), 674 (g).
 Reguer d'Espés, Mariàngela de, 309 (g), 674 (g).
 Reguer Ferrer, Joaquim de, 78 (g), 82 i n. 197, 309 (g), 310, 504, 674 (g), 679 (g).
 Reguer de Reguer d'Espés, Magdalena de, 309 (g), 674 (g).
 Reguer de Reguer d'Espés, Maria de, 309 (g), 674 (g).
 Reig, Francesc, 373.
Reims, 498.
 Reis Catòlics, 158, 159, 163, 164.
 Reixach, Dalmau Felip de, 104.
 Renat I, 50, 58, 59, 70.
 Renau (família), 215, 588.
 Requesens (família), 66.
 Requesens, Anastàsia de, 244 n. 529.
 Requesens, Arnau de, 202.
 Requesens, Elionor de, 202.
 Requesens, Jeroni de, 67.
 Requesens de Joan, Berenguer de, 67.
 Requesens de Joan, Bernat Guerau de, 67.
 Requesens de Joan, Dimes de, 67.
 Requesens de Joan, Galceran de, 66.
 Requesens de Joan, Joana de, 66, 69 (g), 70, 79, 501, 678 (g).
 Requesens de Joan, Lluís de, 66.
 Requesens de Santacoloma, Galceran de, 39 n. 72, 66.
 Requesens de Zúñiga, Lluís de, 67.
Reus, 660, 664.
 Reus, Bartomeu de, 153.
 Reylar, Pere, 217.
 Reyner, Francesc, 658.
Rià, 467.
 Rialp, Josep de, 377.
Riba (mas), 36.
Ribagorça (comte/at), 158.
Riba-roja d'Ebre, 291.
 Ribas, Pere de, 218, 226, 260, 269, 277 (g), 585, 591, 592, 681 (g).
 Ribas de Plassa, Domènec, 115.
 Ribelles, Beatriu de, 414 (g).
Ribera d'Ebre, 313 n. 69, 331, 337.
 Ribera, Joan, 411 n. 58.
 Ribera, Violant, 411 n. 58.
 Ribère, Josep, 440.
 Ribot, Pere, 87.
 Ricart, Antoni, 87, 606.
 Ricart, Ramon, 284.
Riera, la (universitat), 658.
 Riera, Antoni, 265, 267, 609, 648.
 Riera, Gaspar, 87.
 Riera, Joan, 88.
 RIERA VIADER, SEBASTIÀ, 65.
 Rigall, 257, 258.
 Rigau, Pere Martí, 179.
 Rigo, N. N., 229, 600.

- Rijswijk (tractat de pau)*, 258, 421.
Ripoll (lloc), 332.
(abat/dia), 318, 667 (g).
(cambrer/ia), 316.
 Riquer (família), 505 n. 3.
 RIQUER, MARTÍ DE, 505 n. 3.
 Riquer de Sabater, Felip Marià de, 385 (g), 686 (g).
 Riu, Josep de, 356.
 Riu i Riu, Manuel, 303 n. 45.
Riudarenes (benefici), 79.
Riudecanyes, 426, 658.
Riudoms, 658, 660.
 Rius, Esperança, 393 (g).
 Rius, Josep de, 477, 478, 480, 656.
 Robau, Miquel, 191.
 Robres, (comtes), 395, 415, 429 n. 119.
 Roca, Abdó (notari), 356 i n. 196, 413, 444, 478, 479, 481.
 Roca, Antoni, 220.
 Roca, Francesc, 191.
 Roca, Jaume, 191.
 Roca, Josep, 102.
 Roca, Nicolau (notari), 548, 549, 550.
 Roca y Mas, Josep (notari), 13, 14, 302 n. 40, 312, 430, 431, 478, 479, 480, 482, 632, 633, 653.
Rocabertí, (vescomte/at), 33, 550.
 Rocabertí (família), 130.
 Rocabertí, Joana de, 129 (g), 130, 687 (g).
 Rocabertí, Maria de, 427.
 Rocabertí Bellera, Francesc de, 41 (g), 685 (g).
 Rocabertí de Cruïlles, Martí Joan de, 403 (g), 672 (g).
 Rocabertí d'Erill, Bernat Hug de, 131, 132.
 Rocabertí d'Erill, Pere de, 46, 56, 63, 130.
 Rocabertí de Pau, Antoni de, 197.
 Rocabruna (família), 496 n. 299.
 Rocabruna de Pons, Carles de, 451 i n. 181, 489, 495.
Rocafort de Queralt (lloc), 657, 661.
(carlà/ania), 304.
(baró) [vegeu Antoni d'Armengol de Macip].
(castell), 447.
(senyor/iu), 319, 446.
(universitat), 658, 659.
 Rocafort, N. N., 402.
 Rocafort, Elionor de, 41 (g), 685 (g).
 Rocaguinarda, Perot, 324.
Rocallaura (lloc), 658.
(universitat), 451, 452, 479.
Rocamora (senyoriu), 339.
 Roda, Vda., 178.
Rodes (lloc), 67, 131, 151, 152, 153.
 Roferas, Pere, 571.
 Roger (família), 210, 211.
 Roger, Antoni (fermança), 179.
 Roger, Antoni (censalista), 658.
 Roger Cerveró, Peronell-la de, 174 (g).
 Roger de Vallseca, Felip, 210, 211, 566.
 Roger de Vallseca, Miquel de, 210, 566.
 Rohensa, Jaume, 265.
Roig (mas), 36.
 Roig, Antoni, 87.
 Roig, Francesc (adroguer), 253, 254, 423.
 Roig, Francesc (censalista), 659.
 Roig, Gabriel, 659.
 Roig, Jacint, 205.
 Roig, Jaume (traginer), 623.
 Roig, Jaume (censalista), 658.
 Roig, Joan (notari), 476.
 Roig, Llorenç, 217, 268.
 Roig, Magí, 659.
 Roig, Miquel (notari), 260.
 Roig, Nicolau (notari), 611, 612.
 Roig, Rafel, 353 n. 178.
 ROIG I JALPÍ, JOAN GASPÀ, 74.
 Roís de Liori, Violant, 398, 414 (g).
 Rollan, Antoni, 571.
Roma (Vaticà), 39, 42, 48, 51, 52, 53, 59, 62, 63, 262, 274, 300 n. 33, 351, 432.
(Església de Santa Maria del Popolo), 63.
(Porta Flaminia), 63.
 Romaguera (família), 85, 104, 134 i n. 136, 227, 247, 588.

- (patrimoni), 216.
 Romaguera, Antoni (1588), 179.
 Romaguera, Antoni (1652), 87, 88, 92, 345 n. 151.
 Romaguera, Jeroni, 422, 424 n. 100, 471.
 Romaguera, Joan (1417), 103, 134.
 Romaguera, Joan (batlle), 420, 424, 472.
 Romaguera, Joan (notari), 104.
 Romaguera de Dalt, Julià [Cellers], 105 n. 62, 115, 116, 124, **481**, 489, 650.
 Romaguera de Dalt, Montserrat Guillell [Cellers], 105 n. 62, 115, 126, 623.
 Romaguera, Magí [Cellers], 116, 641, 647, 648, 649, 650.
 Romaguera, Miquel, 116.
 Romaguera, Pere (síndic), 179.
 Romaguera, Pere (batlle), 87, 227, 613, 614, 617.
 Romaguera Trilles, Montserrat, 115.
 Romaguera del Vilar, 215, 588.
 Romana (Espés), 305 n. 50, 454.
 Romans, Joan, 571.
 Romeu, Jeroni (notari), 305.
 Roqueta, Ventura, 378.
 Ros (família), 84, 85, 86, 204, 334, 383, 385 (g), 469, 686 (g).
 (arbre genealògic), **385**, **686**.
 (baró/onia), 385 (g), 686 (g).
 Ros, Antoni (CHB), 85, 86, 114, 424, 472, 624, 625, 626.
 Ros, Berenguer, 142.
 Ros, Cristòfol, 657.
 Ros, Francesc, 86.
 Ros, Joan, 101, 423.
 Ros, Josep de, 101, 422 n. 88.
 Ros, Maria, 85.
 Ros, Miquel, 152.
 Ros, Pere (notari), 111, 194, 223 n. 478, 444, 475, 476 n. 255, 490, 575, 640, 644, 645, 651.
 Ros, Pere (CHB), 203.
 Ros de Banyuls, Abdó Senén de, 385 (g), 686 (g).
 Ros de Banyuls, Agustina de, 385 (g), 686 (g).
 Ros de Banyuls, Joan Baptista de, 385 (g), 686 (g).
 Ros de Banyuls, Joana de, 385 (g), 686 (g).
 Ros de Banyuls, Maria de, 385 (g), 686 (g).
 Ros de Bas, M. Teresa de, 384, 386 (g), 683 (g).
 Ros [de Bonhost?], Jaume de, 386 (g), 683 (g).
 Ros de Caramany, Antoni de, 204.
 Ros de Caramany, Joan de, 203.
 Ros de Caramany, Josep de, 203, 657.
 Ros Delpàs, Agustí de, 385 (g), 686 (g).
 Ros Delpàs, Àngel de, 385 (g), 686 (g).
 Ros Delpàs, Joan de, 385 (g), 686 (g).
 Ros Delpàs, Joana de, 385 (g), 686 (g).
 Ros Delpàs, Josep de, 385 (g), 686 (g).
 Ros Delpàs, Maria de, 385 (g), 686 (g).
 Ros Joan, Aleix de, 385 (g), 686 (g).
 Ros Joan, Anna M. de, 385 (g), 686 (g).
 Ros Joan, Francesc de, 383, 385 (g), 686 (g).
 Ros de Margarit, Antoni de, 385 (g), 488, 686 (g).
 Ros de Margarit, Joan (Baptista) de, 385 (g), 487, 686 (g).
 Ros de Margarit, Josep de, 385 (g), 686 (g).
 Ros de Margarit, Magdalena de, 385 (g), 488, 686 (g).
 Ros de Margarit, M. Teresa de, 385 (g), 686 (g).
 Ros de Meca, Joana de, 383, 385 (g), 686 (g).
 Ros de Meca, Maria de, 385 (g), 686 (g).
 Ros d'Ortafà, Carles de, 385 (g), 686 (g).
 Ros d'Ortafà, Francesca de, 385 (g), 686 (g).
 Ros Reig, Josep de, 385 (g), 686 (g).
 Ros de Ros, Francesc, 383, 385 (g), 686 (g).
 Ros de Ros, Ignàsia de, 385 (g), 686 (g).
 Ros de Ros, Joana de, 385 (g), 686 (g).
 Ros de Ros, Josepa de, 385 (g), 686 (g).

- Ros de Ros de Vasse, Agustina de, 385 (g), 686 (g).
 Ros de Sorribes, Gaietana de, 385 (g), 686 (g).
 Ros de Sorribes, Ignasi de, 383, 656.
 Ros de Sorribes, Joan de, 361 (g), 383, 385 (g), 682 (g), 686 (g).
 Ros de Sorribes, Josep de, 385 (g), 502, 686 (g).
 Ros de Sorribes, Teresa de, 365 (g), 366, 385 (g), 676 (g), 686 (g).
 Ros de Vasse, Enriqueta de, 385 (g), 686 (g).
 Ros Vidal, Onofre, 263.
 Ros de Villerach, Josep de, 204, 476.
Rosanes (senyor/iu), 66.
 Rosanes, Bernat Roger de, 414 (g).
 Rosanes, Jaume (pare), 660, 661.
 Rosanes, Jaume (fill), 660, 661.
Roses (lloc), 33, 178, 185, 241, 333.
(capità/ania), 212, 292 (g), 240, 288, 669 (g).
 Rossell, Jeroni, 661.
 Rossell, Nicolau, 292 (g), 669 (g).
 Rossell Omedes Gassol, Onofre, 658.
Rosselló, el (lloc), 11, 38, 48, 55, 60, 148, 177, 189, 199 n. 388, 203 n. 407, 230, 287, 332, 333, 339, 340, 346 n. 153, 347, 348, 349, 353 n. 177, 369, 374, 377, 389, 447, 455, 456, 466, 467, 484 n. 283, 487, 496, 501, 676 (g).
(Audiència), 333.
(comte/at), 333, 543.
(Consell Sobirà), 333, 369, 372, 440, 486, 488.
(diòcesi), 274.
(miltcies), 382.
(regiment), 383.
(veguer/ia), 37, 360.
 Rosselló, Joan, 658.
 Rosso, Pau del, 656.
 Rotiensa, Rafel, 420.
 Roure, Josep, 88.
 Roure, Segimon, 409.
 Rovira, Carles (notari), 259 n. 575, 295 n. 15, 420.
 Rovira, Violant, 415 n. 70.
 Rovira, Grau (pare), 221.
 Rovira, Grau (fill), 221.
 Rovira, Josep, 422.
 Rovira, Miquel (notari), 653.
 ROVIRA I GÓMEZ, SALVADOR-J., 318 n. 88 i 89, 435 i n. 136, 669 (g).
 ROVIRA I SOLÀ, MANUEL, 21 n. 1, 135 n. 140 i 142, 150 n. 208, 151 n. 211.
 ROVIRA I SORIANO, JORDI, 355 n. 189, 356 n. 192.
 ROVIRA TUBELLES, RAMON, 16, 143 n. 178, 144 n. 179 i 183, 145 n. 186, 151, 668 (g).
 ROVIRA I VIRGILI, ANTONI, 24 n. 9, 25 n. 19, 29 n. 37.
 Rovireta, Francesc, 254, 455.
 Roviroso, Lluís, 660.
 Royo, Antoni, 656.
 Rubí (marquès), 436.
 Rubí de Marimon (família), 14.
Rubinat, 158.
 Rubinat, Antoni, 343.
 Rubinat, Bartomeu, 657.
 Rubió, Blanca de, 41 (g), 685 (g).
 Rubió, Jaume (pare), 659.
 Rubió, Jaume (fill), 659.
 RUBIÓ I BALAGUER, JORDI, 51 n. 107.
 Rufí, Antoni, 266.
Ruffec, 487.
Ruïlles (lloc), 232, 242, 243, 433, 461.
(delme/ari), 242, 243,
(terçó), **242**, 255, 335, 352, 354, 407, **462**, 465, 479, 500.
 Ruiz, Simón, 545.
 Ruiz de Calcena, Juan, 545.
 RUPELLE, 686 (g).
Ruplà (lloc), 281, 282, 609.
(castell), 85.
(delme/ari), 274.
(notaria), 550.
 Rupit, Pere, 149.

S

Sa Bleda, Galceran, 296.

- Sabater (família), 267.
 Sabater, Miquel, 243.
 Sabater, Nicolau, 265.
 Sabater, Pere (notari), 178 n. 314.
 Sabater, Pere (emfiteuta), 217.
 Sabater, Pere (pagès), 265, 267.
 Sabater, Sussanna, 265, 267.
 Sabet, Isabel, 393 (g).
 Sacosta, Francisco, 174 (g).
 Sadurní, Bernat, 103, 134 n. 136.
 Saga, Arnau de, 410.
 Saga, Beatriu de, 410.
 Sagarriga/Çagarriga (família), 381 i n. 264 i 267, 412, 469.
 Sagarriga d'Anglada, Joan de, 385 (g), 686 (g).
 Sagarriga Argençola i Blanes, Ramon Anton de, 381, 395, 396, 422.
 Sagarriga Galíndez de Terreros, Gaspar de, 385 (g), 686 (g).
 Saguàrdia, Marquesa de, 397.
 Saguàrdia, Ponç de, 397.
 Sagner (notari), 224 i n. 481, 584, 592.
 Sagner, Antoni, 191.
 Sagner, Miquel, 265, 267.
Saint Félix (senyoriu), 365 (g), 676 (g).
 Saint Félix, Antoine de, 365 (g), 676 (g).
Saint Hilaire (marquès/at), 456, 485, 486, 487, 493 (g), 670 (g).
Saint Martin (senyoriu), 485, 493 (g), 670 (g).
Saint Quentin (senyoriu), 485, 670 (g).
 Saiol, Benet, 172.
 Saiol, Felicià de, 364.
 Saiol, Guerau, 147 (g), 668 (g).
 Sais/ys, Antoni, 624.
 Sais, Francisco, 649.
 Sais/ys, Miquel, 640, 641.
 Sala, Antoni, 625.
 Sala, Dr. Francesc, 228.
 Sala, Francesc (donzell), 316.
 Sala, Francesc (misser), 576.
 Sala, Joan (prevère), 364.
 Sala, Joan (nunci), 420.
 Sala, Joan (batlle), 407.
 Saladí, 22.
 Saladriga (família), 317, 371.
 Saladriga, Agustí, 316.
 Saladriga, Maria, 317.
 Salas d'Ossò (pubills), 307 n. 56.
 Salavardenya, Francisco, 174 (g).
 Salàvia, Joan, 243.
 Salbà, 247.
 S/Çalbà mendoza y Pons, Caterina de, 416.
 S/Çalbà Pons, Jerònima de [vegeu Jerònima de Lull].
 S/Çalbà de Vallgornera, Miquel de, 12 n. 5, 97, 344, 401 n. 29, 416, 607.
 Salcedo, 61.
 Salera, Anna, 125.
 SALES, NÚRIA, 13 n. 9, 339 n. 124, 340 n. 129, 347 i n. 161, 349 n. 169, 363 n. 220, 456 n. 199, 465 n. 215, 469 n. 226.
 SALICRÚ LLUCH, ROSER, 76 n. 178, 152 n. 218.
 Salin, Bartomeu, 553.
 Salla, Pere, 359.
Sallent (senyoriu), 397.
Salmella (senyoriu), 294.
 Salom, Pere, 219.
 Salom "Tries", Pere, 179.
 Salomó (família), 85.
 Salomó, Miquel, 84, 87, 663.
Salsà (senyoriu), 371.
Salses (fortalesa), 67.
 (*setge*), 328.
 Salt, 23.
 Saltells, Berenguer de, 290.
 Salvà, Felip, 420, 625, 627.
 Salvà, Rv. Josep, 640.
 Salvà Pons de Cabrera y de Colón, Caterina de, 395.
 SALVANS I COROMINAS, ANICET, 297 n. 21.
 Salvany «*lo Sicilià*», Francesc, 169.
 Salvat, Joan, 217.
 Salvó, Antoni, 656.
 Sampsó, Elionor, 234 (g), 673 (g).
 Sampsó, Francesc, 45.
 Sampsó, Joan, 548.
 Sampsó, Ramon, 548.
 Sampsó Sampsó, Elionor, 77.
 Samuel, Benevist, 49.

- San Leonardo di Siete Fuentes*, 131.
- San Vicente (marquesos), 414 (g), 415, 434.
- SANABRE I SANROMÀ, JOSEP, 327 n. 104, 339 n. 127 i 128, 343 n. 142, 344 n. 147, 360 n. 206 i 207, 392 n. 10.
- Sánchez (família), 160.
- Sánchez, Alfons, 160.
- Sánchez, Gabriel, 159, 160, 161.
- Sánchez, Guillem, 160.
- Sánchez, Lluís, 160.
- Sánchez Galindo, Joan, 92 i n. 26.
- SÁNCHEZ MARTÍNEZ, MANUEL, 25 n. 17 i 19.
- Sanchiz y Núñez Robres, Hipólito, 82.
- Sanchiz-Robres y Arróspide, Ignacio, 82.
- Sanglada, Lluís, 149.
- Sanluri (batalla)*, 145.
- Sanoguera, Pere Joan, 146, 147 (g), 668 (g).
- Sanoher, Miquel, 88.
- Sans, Pere, 191.
- Sans Travé, Josep M., 17.
- Sant Andreu, Climent, 658.
- Sant Bartomeu de Bell-lloc (monestir)*, 422.
- (*monges*), 422.
- Sant Bartomeu de la Quadra (senyor/ iu)*, 66.
- Sant Bartomeu de Segalars*, 81.
- Sant Cebrià de Lledó*, 266.
- Sant Cebrià de Vallalta (delme/ari)*, 210.
- Sant Celoni (senyor/iu)*, 70.
- Sant Cugat del Vallès (abat/dia)*, 290.
- Sant Daniel*, 26.
- Sant Esteve*, 467.
- Sant Feliu d'Amunt i d'Avall*, 383.
- (*comtes/at*), 361 (g), 366, 383, 385 (g), 447, 449, 454, 471, 502, 682 (g), 686 (g).
- Sant Feliu de la Garriga (lloc)*, **180**, 186, 187, 188 i n. 345, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 196, 200, 202, 207, 216, 219, 228, 260, 262, 316, 341, 343, 347 n. 160 i 162, 370, 425, 437, 445, 460, 466 n. 218, 474, 476 i n. 255, 554, 576, 579, 593, 598, 628, 629, 655, 656, 675 (g).
- (*baille*), 190.
- (*Boets, els*), 191.
- (*castell*), 180, 181, 184, 185, 186 i n. 334, 187, 188, 189, 190, 192 i n. 361, 226, 334, 343, 373, 376, 420, 460, 465, 468, 559, 561, 589, 596, 612.
- (*Cau d'en Doll*), 217, 220.
- (*coma Llobera*), 191.
- (*coma de Sant Joan*), 216.
- (*delme/ari*), 182, 183, 184, 185, 188 n. 344, 190, 194, 196, 198, 239, 334, 353, 420 n. 82, 425, 431, 449, 450, 460, 465, 471, 472, 473, 474 n. 244, 475, 476, 575, 576, 577, 579, 581, 584, 610.
- (*doma/er*), 190, 194, 228, 449, 575, 577, 579, 580, 581, 597, 598, 627, 628.
- (*església*), 180, 181 i n. 323, 188 n. 344 i 345, 192 i n. 361, 228, 229, 474 n. 247, 561, 576, 579, 597.
- (*font d'Armadàs*), 187 n. 337, 191.
- (*forn*), 187.
- (*Forn d'en Guso*), 216.
- (*herència*), 224.
- (*jurisdicció*), 182, 190, 449, 590.
- (*notari/ia*), 111, 190, 476 n. 255, 590, 591.
- (*parròquia*), 181, 182, 190, 193, 576, 577.
- (*Oliva de la vinya, l'*), 187.
- (*Pedrera*), 191.
- (*puig de Papafarro*), 191.
- (*rector/ia*), 180, 228, 597.
- (*rendes*), 182, 183, 184, 201, 226, 334, 461, 473, 475, 584, 589, **609**, 610, 611, 612, 613.
- (*sagristà/ia*), 190, 194, 449, 575, 577, 579, 581.
- (*senyor/iu*), 84, 91, 175, **180**, 182, **185**, 189, 190 i n. 355, 191, 192, 208, 224, 225, 232, 246, 261, 277 (g), 334, 348, 368, 433, 444, 449, 461, 466, 470, 483, 500, 503, 504, 554,

- 555, 567, 571, 575, 576, 582, 584, 587, 675 (g), 681 (g).
Sant Feliu de Guíxols (lloc), 26, 176, 202, 223, 232.
(abat), 21-22.
(port), 22.
(síndics), 254, 423.
(universitat), 254, 423.
Sant Genís, 341.
Sant Gregori (lloc), 11, 27, 29, 30, 35, 44, 134, 141, 218.
(batlle/ia), 36 i n. 55.
(delme), 28
(diaca/conat), 79.
(feu), 24, 27, **35**, 47, 56, 75, 80.
(herència), 310.
(mas Palomera), 81.
(moli), 44.
(parròquia), 134, 228.
(sagristà), 36.
(senyor/iu), 36, 37, 41 (g), 43, 46, 69 (g), 72, 73, 75, 77, 78 (g), 79, 81, 82, 147 (g), 205, 220, 307, 504, 668 (g), 674 (g), 679 (g), 685 (g).
Sant Icard Sasglaioles, 336.
Sant Iscle (lloc), 210, 267.
(delme/ari), 274.
(mas Sabater), 265.
(senyor/iu), 64, 67, 130, 134, 137, 687 (g).
Sant Joan (senyor/iu), 383, 385 (g), 686 (g).
Sant Joan les Fonts (lloc), 364, 396, 397, 407, 409, 434.
(hostal), 466.
(rendes), 407, 408.
(senyor/iu), 399, 400, 403 (g), 405, 414 (g), 672 (g).
Sant Joan de Mata, 334, 466.
Sant Jordi Desvalls (lloc), 348.
(herència), 213, 237.
(senyor/iu), 73, 78 (g), 233, 240 n. 517, 241, 242, 287, 451, 679 (g).
Sant Llorenç de Morunys, 304.
Sant Marçal (marquès/at), 385 (g), 488, 686 (g).
Sant Martí (senyor/iu), 447, 448 (g), 671 (g).
Sant Martí de la Brufaganya (lloc), 339.
(convent de Sant Magí), 339, 360.
Sant Martí de Canigó (abat/dia), 361 (g), 363, 371, 372, 373, 376, 380, 384, 421, 682 (g).
Sant Martí de Correà, 445 n. 167.
Sant Martí de Llaneres (lloc), **83**, 84, 86, 90 n. 15, 92, 127, 134, 276, 278, 687 (g).
(església), 269, 443.
(parròquia), 83, 87, 89, 90, 91, 104, 128 n. 123, 137, 159, 179, 218.
(rector/ia), 94 n. 36, 270, 271, 662.
(sagristà/ia), 284.
Sant Martí Sesgueiols (lloc), 455, 632, 633.
(feu), 30.
Sant Martí de Tocques (castell), 333, 341, 363, 371, 372, 373, 376, 501.
Sant Martí Vell, 77.
Sant Miquel de Fluvià (monestir), 191 n. 357, 195.
Sant Mori, 57, 73, 155, 317.
(senyor/iu), 128, 130, 288, 289, 300, 320, 321, 367, 452, 687 (g).
Sant Nazari, 454, 467, 468.
Sant Pare de Roma, 33, 39, 48, 53, 54, 63, 71.
Sant Pere de Galligans (monestir), 191 n. 357.
Sant Pere Pescador (lloc), 183, 185, 193, 209, 217, 221, 232, 236 (g), 239, 241, 244, 245 i n. 532, 256, 281, 335 i n. 113, 562, 567, 583, 657, 673 (g), 684 (g).
(cementiri), 255.
(delme/ari), 202.
(domer), 655.
(feu), 38, 245.
(Girdó), 281 n. 639.
(trencada d'en Massoni), 281 n. 639.
Sant Pere de Rodes (monestir), 32, 193.
(abat/dia), 32, 33, 34 (g), 188, 680 (g).
(monjos), 188, 193.

- (*paborde*), 193.
Sant Pol de Mar, 210.
Sant Quirze de Besora (*senyor/iu*), 289.
Sant Sadurní de l'Heura (*lloc*), 102, 108, 115, 126 n. 118, 219, **259**, 617, 620. (*notari/ia*), 259, 466.
Sant Silvestre del Mor (*senyor/iu*), 397.
Sant Tomàs de Fluvià [vegeu *Fluvià*].
Santa Coloma de Farners (*castell*), 46, 47.
Santa Coloma de Gramanet (*lloc*), 241. (*batalla*), 160.
Santa Coloma de Queralt (*comte/at*), 364.
(*virrei*) [vegeu *Dalmau de Queralt Codina*].
Santa Creu d'Olorda (*senyor/iu*), 66.
Santa Cristina d'Aro (*església*), 92.
Santa Eugènia (*senyor/iu*), 456.
Santa Eugènia (*família*), 256 n. 564.
Santa Eulàlia de Begudà [vegeu *Begudà*].
Santa Fe, 161, 164, 543.
Santa Llogaia, 281.
Santa Maria del Camp (*monestir*), 341.
Santa Maria de Solsona (*abat/dia*), 71.
Santa Pau (*lloc*), 397, 407, 408. (*carta de fundació*), 397. (*senyor/iu*), 397, 398, 414 (g).
Santa Perpètua de Gaià (*lloc*), 294, 458, 629, 636.
(*carlà/nià*), 292 (g), 293, 295, **298**, 339, 348, 425, 433, 458, 459, 465, 466, 500, 669 (g).
(*rendes*), 295 n. 17, 465.
Santacana (*família*), 317, 371, 450.
Santacana, *Jeroni*, 317.
Santacoloma, *Guillem* de, 290.
Santacreu, *Rafel*, 32.
Santapau (*família*), **396**, **397**, 398, 405, 406, 410. (*cognom*), 397, 415, 487. (*patrimoni*), 410.
Santapau, *Ponç* de, 397.
Santapau, *Ponç II* de, 397.
Santapau, *Ponç III* de, 397.
Santapau de Cardona, *Ramon* de, 398, 413, 414 (g).
Santapau de Centelles, *Beatriu* de, 397, 398, 399, 400, 403 (g), 406, 411, 414 (g), 415, 672 (g).
Santapau de Centelles, *Elisabet* de, 414 (g).
Santapau de Centelles, *Violant* de, 414 (g).
Santapau de Ribelles, *Galceran Ademar* de, 398, 406, 410, 413, 414 (g).
Santapau de Ribelles, *Hug Ademar* de, 397, 398, 405, 406, 410, 414 (g).
Santapau de Ribelles, *Joana* de, 398, 414 (g).
Santapau de Ribelles, *Ponç* de, 398.
Santapau Roís de Liori, *Hug Ademar* de, 398, 406, 413, 414 (g).
Santapau de Saportella, *Hug Ademar* de, 397, 410, 414 (g).
Santapau d'Urtx, *Hug* de, 397.
Santceloni, *Antoni*, 553.
Santceloni, *Francesc Benet* de, 231 (g).
Santceloni, *Francesc Miquel* de, 557, 561.
Santceloni, *Jaume*, 548.
Santceloni, *Jerònima* de, 173, 174 (g), 545, 546, 547, 548, 549, 550.
Santceloni, *Pere Francesc* de, 547, 548.
Santcliment (*família*), 12 n. 4.
Santes Creus (*abat*), 359, 360.
Santfeliu (*família*), 30, 98, 104, 132 n. 131 i 132, 133, 141, 185, 500. (*hereu/ència*), 334. (*patrimoni*), 484.
Santfeliu, *Arnau* de, 185.
Santfeliu, *Bernat* de (*baró*), 103, 129 (g), **133**, 134, 687 (g).
Santfeliu, *Bernat* de (*cavaller*), 133.
Santfeliu, *Blanca* de, 129 (g), 133, 687 (g).
Santfeliu, *Francesc* de, 133.
Santfeliu, *Francesc*, 133.
Santfeliu, *Francina/Francesca* de, 30, 31 (g), 90, 129 (g), 134, 137, 138, 139, 140, 157 i n. 245, 159, 167, 677 (g), 678 (g), 687 (g).

- Santfeliu, Guillem Bernat de, 133.
 Santmartí, Bartomeua de, 234 (g), 673 (g).
 Santmartí, Francesc de (ardiaca), 139.
 Santmartí, Guerau de, 219.
 Santmartí, Joan de, 50.
 Santmartí, Jofre de, 29.
 Santmartí, Miquel, 50.
 Santmartí Sunyer, Francesc de, 174 (g).
 Santo Domingo (lloc), 162, 163, 164, 165.
 (fort de Santo Tomás), 162, 163.
 (mines de Cibao), 162.
 Santvicenç, Ramon de, 154 n. 232.
 Saportella, Bernat, 155.
 Saragossa (lloc), 53, 58, 59, 60, 62, 136, 158, 161, 166, 543, 544, 675 (g).
 (arquebisbe/at), 72 n. 165.
 (església de Santa Llúcia), 161.
 (jurats), 161.
 (monestir de predicadors), 161.
 (portal de Sancho), 161.
 Sardà, Josep, 439.
 Sardenya (lloc), 23, 28, 148, 149, 153, 397.
 (capità/ania general), 145.
 (governador), 145.
 (lloctinent de mestre racional), 150.
 (guerra), 25, 27, 128, 143, 148, 149, 255.
 (rei/gne), 543.
 (virrei/gne), 145, 146 n. 188, 147 (g), 668 (g).
 Sarder, Pere (notari), 550.
 SAROBE I HUESCA, RAMON, 70 n. 158, 136 n. 146, 146 n. 189, 151 n. 216, 171 n. 296, 172 n. 298, 211 n. 436, 668 (g).
 Sarrahí, Jofre, 55.
 Sarral (lloc), 350, 661, 663.
 (rectoria), 235.
 Sarraute (senyor/iu), 448 (g), 671 (g).
 Sàrrega Samper, Pablo de, 16.
 (arxiu), 16.
 SARRET I ARBÓS, JOAQUIM, 30 n. 41.
 Sarrià, 27 n. 33.
 Sarriera (família), 37, 50, **68**, 339.
 Sarriera, Berenguer de, 45.
 Sarriera, Francesca (esposa de Nicolau Desvern), 234 (g), 673 (g).
 Sarriera, Francesca (esposa de Francesc Desvern), 234 (g), 673 (g).
 Sarriera, Joan de, 47, 48, 49, 59, 60, 61, 64, 65, 68, 69 (g), 70, 77, 172, 678 (g).
 Sarriera, Marianna, 392, 393 (g).
 Sarriera, Miquel de, 235, 236 (g), 684 (g).
 Sarriera, Pere, 49.
 Sarriera, Pere de, 68.
 Sarriera de Margarit, Antoni, 77.
 Sarriera de Margarit, Miquel, 70, 79.
 Sarriera de Margarit, Pere, 70.
 Sarriera de Moner, Constança de, 235, 236 (g), 684 (g).
 Sarriera Sampsó, Elionor de, 77, 78 (g), 679 (g).
 Sarroca Abrich, Lluís de, 220.
 Sartre, Jean de, 485.
 Sartre, Pierre de, 485.
 Sartre Gep, Aphrodise Antoine de, 485, 493 (g), 670 (g).
 Sartre Rouch, Catherine Marie de, 485, 493 (g), 670 (g).
 Sasserra, Guillem, 36.
 Sastre, Maria, 266.
 Sastre, Maria Teresa (esposa d'Olzina), 315, 451.
 Sastre Font Marquet, Vda. Maria, 315.
 Sastregener (família), 185 n. 330.
 Sastregener, Salvador, 183, 185.
 Satorres, Anna, 386 (g), 683 (g).
 Satrilla, Asbert, 45.
 Sauch, Pere Antoni, 432.
 Saumnia, Miquel, 282.
 Saus, 192.
 Savalette, Geneviève de, 365 (g), 676 (g).
 Savallà (comte) [vegeu Bernat de Boixadors d'Erill].
 Savoia (ambaixador), 160.
 (exèrcit), 356.
 SCALETES, ISABELLE, 676 (g).
 Scillacio, Nicolò, 165.

- Secuïta, la (lloc)*, 658.
(universitat), 453, 658.
Segalà (puig), 181, 186 n. 334.
 Segalart, 26.
 Segarra, Francesc, 392.
 Segarra, Joan, 664.
Segòvia, 161.
Segre, 42, 54.
Segrià, el, **293**, 298.
 Seguirols, Francesc de, 234 (g), 673 (g).
Segur (senyor/iu), 297.
 Segura, Vicenç, 659.
 Sella, Miquel, 188.
 Sellés, Jaume [vegeu Jaume Cellers].
Selma (comanda), 130.
 Selma, Jaume, 659.
Selmella (batlle/ia), 446.
(senyor/iu), 446.
Selva del Camp, la, 264, 428, 429, 657, 658, 659.
 Selva, Antoni, 49.
 Sempera, Narcís, 75.
Senan, 658.
 Senesterra (família), 50, **67**, 134, 137.
 (arbre genealògic), 448 (g), 671 (g).
 Senesterra, Isabel de, 448 (g), 671 (g).
 Senesterra, Joan de, 448 (g), 671 (g).
 Senesterra, Ponç de, 145.
 Senesterra de Casteràs, Maria de, 447, 448 (g), 671 (g).
 Senesterra de Cruïlles, Bernat de, 48, 59, 64, 67, 68, 69 (g), 130, 678 (g).
 Senesterra de Cruïlles, Francesc de, 68.
 Senesterra de Santaegugènia, Llorenç de, 448 (g), 671 (g).
 Senesterra de Santaegugènia, Martí de, 448 (g), 671 (g).
 Senesterra de Santaegugènia Bremon, Aleix de, 448 (g), 671 (g).
Sentmenat, 121 n. 101.
 Sentmenat, Joan Pere de, 65 i n. 145.
 Sentmenat, Miquel de, 297.
 Sentmenat d'Oms, Fèlix de, 416.
 Sentmenat-Oms de Santapau de Lanuça, Manuel de, 381 i n. 267.
 Sentmenat de Requesens, Aleix de, 242.
 Sentmenat de Sentmenat, Enric de, 383.
 Septemgrangiis, Cornelius de, 74.
 Serena (Balaguer), 425, 426.
 Serena (Gallart), 206 (g), 207, 246, 675 (g).
Seròs (torre de Biure), 291, 293, **298**, 299, 348, 459, 632, 635.
 (colomar), 298.
 (delme/ari), 298, 303, 312, 426, 458, 465.
 (devesa), 298.
 (rendes), 336, 465.
 (universitat), 378, 450, 452, 660, 661.
Serra, 219, 655, 656, 657.
 Serra, Benet, 116.
 Serra, Caterina, 174 (g), 549.
 Serra, Isabel, 174 (g), 549.
 Serra, Joan (de Castell d'Empordà), 88.
 Serra, Joan (d'Empúries), 571.
 Serra, Joan (prevere), 352.
 Serra, Llorenç, 80.
 Serra, Marc, 658.
 Serra, Rv. Montserrat, 219, 275, 572, 655.
 Serra, Narcís, 549.
 Serra, Pere, 27 n. 33.
 SERRA PUIG, EVA, 121 n. 101, 340 n. 131.
 SERRA ROSELLÓ, JOSÉ, 38 n. 66, 135 n. 140.
 Serra Serra, Antoni, 421.
 SERRA VALENTÍ, BERNAT, 40 n. 73.
 Serrahí, Isidre, 425.
 Serralt, Antoni, 115, 603, 604, 605, 606.
 Serralt, Miquel, 115, 603, 604, 605, 606.
 SERRANO, ÀNGELA, 15 n. 15.
 Server, Antoni, 617.
 Sestrada, Elionor, 77, 78 (g), 679 (g).
Seu d'Urgell, 332.
 Severac, David de, 365 (g), 676 (g).
Sevilla (rei/gne), 543.
 Sevillà, Magí, 360, 374.
 Sibil·la (Gallart), 206 (g), 675 (g).
 Sicart/Siscart (família), 450 i n. 179.
 Sicart, Manuel, 452.

- Sicília (lloc)*, 28, 32, 34 (g), 62, 66, 132, 149, 153, 397, 398, 405, 413, 545, 680 (g).
(cambra reial), 32, 65.
(esquadra), 67.
(rei/gne), 543.
- SIMBULA, PINNUCCIA F., 149 n. 205.
- Simon, Montserrat, 659.
- SIMON I TARRÉS, ANTONI, 264 n. 584, 270 n. 599, 328 n. 107 i 109, 362 n. 217.
- Sinach's Taverner, Teresa, 315.
- Siracusa (lloc)*, 66.
(parlament), 398.
- Sirvent, 136.
- Sirvent, Jofre, 132.
- Siscar Solanes, Ramon de, 312, 378, 426 i 427 n. 111, 452.
- Sisquer*, 293, 303, 304.
- Sitges, Arnau, 23, 31.
- Sivit, Pere (pare), 661.
- Sivit, Pere (fill), 661.
- Sixte IV, 62.
- SOBREQUÉS I CALLICÓ, JAUME, 15 n. 15, 25 n. 17, 33 n. 49, 35 n. 52, 43 n. 80, 51 n. 107.
- SOBREQUÉS I VIDAL, SANTIAGO, 11 n. 1, 15 i n. 15, 21, 22 i n. 3, 4 i 5, 25 n. 17 i 18, 26 n. 22 i 27, 27 i n. 29-32, 28 n. 35, 29 n. 27, 30 i n. 41, 32 i n. 43-44, 33 n. 48 i 49, 35 i n. 52-55, 36 n. 55 i 59, 37 i n. 60, 61 i 64, 38 n. 67-69, 39 i n. 70 i 72, 40 i n. 74, 42 i n. 76-78, 43 i n. 80 i 81, 44 n. 82, 45 n. 85-87, 47 n. 91-92, 48 n. 93-95 i 97, 49 n. 101, 50 i n. 102-103 i 104-105, 51 n. 107, 52 n. 108-63 n. 138, 65 n. 142-145, 68 i n. 151-153, 69 n. 154, 70 n. 155-157, 72 n. 165-166, 73 i n. 167, 90 n. 17, 134 i n. 139, 135 i n. 140, 135 n. 140, 136 n. 143, 145-147, 137 n. 150-151, 138 i n. 156-157, 140 n. 163, 141 n. 166-167, 155 i n. 233, 235-237, 156 i n. 244, 159 i n. 252, 160 n. 254, 411 n. 59, 677 (g), 680 (g), 685 (g).
- Sobre-roca (parròquia)*, 397.
- Solà, Antoni, 626.
- Solà, Bartomeu, 243.
- Solà, Guerau, 79.
- Solà, Joan, 102.
- Solanes, Damià, 378.
- Soldevila, Bartomeu, 178.
- Solé, Joan (de Sant Sadurní de l'Heure), 108.
- Solé, Joan (de Vallespinosa), 664.
- Solé, Miquel, 393 (g).
- Solé Gabarra, M. Teresa, 98 n. 47.
- SOLÉ I SABATÉ, JOSEP M., 71 n. 161 i 164, 76 n. 178, 177 n. 312, 392 n. 10.
- Soler d'Avall (senyor/iu)*, 456.
- Soler (família), 303.
- Soler, Antoni, 187 n. 337, 437.
- Soler, Arnau de, 303 n. 44.
- Soler, Francesc, 425.
- Soler, Josep (notari), 198 n. 382, 249, 250.
- Soler, Miquel Joan, 212, 235, 236 (g), 566, 567, 568, 684 (g).
- Soler, Pere, 281.
- Soler, Santi, 16, 74 n. 172.
- SOLER, SANTI, 204 n. 416, 221 n. 469, 390 n. 3.
- Soler Roger, Joana, 414 (g).
- SOLER I TEROL, LLUÍS M., 297 n. 21.
- Solers Vanover, Josep, 189.
- Soles (senyor/iu)*, 485, 670 (g).
- Solivella (universitat)*, 658.
- Solsona (lloc)*, 362, 425.
(comarca), **293**.
(bisbe/at), 274, 277 (g), 681 (g).
- Solsonès*, 304, 458, 501.
- Soneixa (senyor/iu)*, 401, 403 (g), 672 (g).
- Sopa (molt)*, 130.
- Sopa, Cebrià, 239.
- Sopas, Bartomeu, 199, 203 n. 409.
- Sorgues, N. N., 365 (g), 676 (g).
- Sornià (castell)*, 447, 671 (g).
(senyor/iu), **447**, 448 (g), 671 (g).
- Sorribes, Francesc, 411.
- Sorribes d'Ortafà, Josepa de, 385 (g), 686 (g).
- Sort, Constança de, 41 (g), 685 (g).
- Soteras Massaguer, Margarida, 477.

- Sotomayor de Portugal, Leonor de, 161.
- Soulette, Claire de, 365 (g), 676 (g).
- STOURDEUR, 485 n. 284, 498 n. 307, 670 (g).
- Sugulanyes, Esteve, 216.
- Sunyer (família), 148, 172, **173**, 208, 209, 211, 300, 315, 339.
(genealogia), 173 n. 300, **174**, 218 n. 456.
- Sunyer, Francesc (notari), 557.
- Sunyer, Guillem (batlle), 173.
- Sunyer, Guillem (ciutadà), 174 (g), 549, 550.
- Sunyer, Isabel de, 174 (g).
- Sunyer, Isabel, 218.
- Sunyer, Joan (vicecanceller), 315.
- Sunyer, Pere, 167.
- Sunyer, Serafi, 662.
- Sunyer Bastero, Joan de, 174 (g).
- Sunyer Bastero, Josep de, 174 (g).
- Sunyer Bastero, Lluïsa de, 174 (g).
- Sunyer Bastero, Margarida de, 174 (g).
- Sunyer Guinard, Anna, 174 (g).
- Sunyer Guinard, Elisabet, 174 (g), 218 n. 456.
- Sunyer Guinard, Guillem, 173 i n. 302, 174 (g), 545, 546, 547, 548, 549, 550, 552.
- Sunyer Guinard, Jerònima, 174 (g).
- Sunyer Guinard, Joan, 173, 174 (g), 208, 547, 554, 556.
- Sunyer Guinard, Rafel, 173, 174 (g), 547.
- Sunyer de Gualbes, Felip de, 173, 174 (g), 557, 561.
- Sunyer de Gualbes, Guillem de, 174 (g), 175, 554, 556, 558, 559, 561.
- Sunyer de Gualbes, Isabel de, 174 (g), 175, 201, 208, 209, 210 (g), 217, 224, 261, 276, 277 (g), 502, **554**, 556, 557, 558, 559, 561, 582, 583, 681 (g).
- Sunyer de Gualbes, Magdalena de, 174 (g).
- Sunyer de Gualbes, M. Anna de, 174 (g).
- Sunyer de Gualbes, Miquel de, 174 (g).
- Sunyer Macip de Bell-lloc, Antoni de, 174 (g).
- Sunyer Macip de Bell-lloc, Margarida de, 174 (g).
- Sunyer Macip de Bell-lloc, Teresa de, 174 (g).
- Sunyer Mitjavila Franquesa, Eulàlia de, 174 (g).
- Sunyer Mitjavila Franquesa, Francisco de, 174 (g).
- Sunyer de Roger, Brígida de, 174 (g).
- Sunyer de Roger, Eulàlia de, 174 (g).
- Sunyer de Roger, Guillem de, 174 (g).
- Sunyer de Roger, Maria de, 174 (g).
- Sunyer de Roger, Rafel de, 174 (g).
- Sunyer Salgado, Rafela de, 367.
- Sunyer de Santceloni, Guillem, 173, 174 (g), 545, 546, 547, 548, 549, 550, 551, 552, 553, 557, 561.
- Sunyer de Santceloni, Violant, 170, 173, 174 (g), 175, 179, 208, 277 (g), 501, **545**, 546, 550, 551, 552, 553, 681 (g), 681 (g).
- Sunyer Serra, Andreu, 174 (g).
- Sunyer Serra, Francesc, 174 (g).
- Sunyer Serra, Gabriel, 173, 174 (g), 549, 550.
- Suñer, N. N., 554.
- Sureda (senyor/iu)*, 456.

T

Taialà, 36.

Tallada, la (castell), 190.
(*església*), 208, 559.

Talladell (carlania), 395, 415.
(*delme/ari*), 395, 416.

Talteüll, 467.

(*senyor/iu*), 468, 488.

Tamarit, Miquel de (misser), 567.

Tamarit, Miquel de (segrestat), 429 n. 119.

Taquí Pals, Josep, 345, 346 n. 153.

Tarragó, Francesc, 661.

Tarragó, Joan, 661.

Tarragó, Macià, 661.

- Tarragona (lloc)*, 11, 56, 71, 144, 229, 238, 240, 264, 287, 291, **293**, 312, 313 n. 69, 314, 315, **321**, 329, 337, 338, 343, 347, 348, 351, 354, 355, 356 i n. 196, 425, 426, 428, 429, 433, 435, 436, 445, 458 n. 202, 461, **463**, 465, 478, 500, 582, 652, 658, 659, 660, 661, 662, 663, 669 (g). (*ardiaca/conat*), 240, 290, 312, 318. (*arquebisbe/at*), 56, 240, 291, 318, 357, 401 n. 30, 629. (*camí de l'Abeurador*), 313. (*capitol/ulars*), 240, 290, 291 i n. 6, 292 (g), 312, 318, 342, 351, 379, 452, 669 (g). (*Caputxins, els*), 313. (*carrer dels Cavallers*), 291, 293, 312, 356. (*carrer de les Escrivanies Velles*), 312, 337. (*carrer Ponç d'Icart*), 313. (*carrer de Santa Anna*), 355. (*carrer de la Unió*), 313. (*casa del General*), 312. (*catedral*), 662. (*confraria de Preveres*), 342, 378, 452. (*consell/ers*), 320, 321, 322, 659, 660. (*convent de predicadors*), 322. (*convent de Sant Francesc*), 342. (*convent de Santa Anna*), 379. (*convent de Santa Clara*), 342, 378, 428, 453. (*corregiment*), 496 n. 298. (*església de Sant Domènec*), 355, 357, 362. (*estudi nou*), 314. (*governador*), 381. (*hort de Biure y Margarit*), 313, 343, 344. (*milícia*), 356. (*plaça de les Cols*), 312, 313. (*plaça del General Prim*), 313. (*plaça de la Seu*), 312. (*port*), 313, 314, 343. (*Primera Parellada*), 313, 355, 421. (*Segona Parellada*), 313. (*Quarta Parellada*), 355. (*Riuclar*), 355. (*setge*), 329, 330, 344. (*sometent*), 321, 324. (*Terres Cavades*), 313. (*unió*), 321. (*veguer/ia*), 321, 428.
- Tàrrrega (lloc)*, 652. (*veguer/ia*), 322.
- Tàrrrega, Daniel*, 315.
- Tarroja (feu)*, 30.
- TASIS I MARCA, RAFAEL*, 144 n. 183.
- Tassis, Pere*, 189.
- TATE, ROBERT B.*, 15 n. 15, 51 n. 107.
- Taverner Rubí, Miquel Joan de*, 432, 473.
- Tecla (Miquel)*, 658.
- Tecla (vda. de Rosanes)*, 660, 661.
- Tecla (Segura)*, 659.
- Tedelís (Tremissèn)*, 29 n. 37.
- Teixidor*, 92 n. 28.
- Teixidor, Antoni (de Castell d'Empordà)*, 88.
- Teixidor, Antoni (espòs de Serena)*, 426.
- Teixidor, Bernat*, 87.
- Teixidor, Damià*, 661.
- Teixidor, Esteve*, 87, 268, 664.
- Teixidor, Joan (moliner)*, 102.
- Teixidor, Joan (censalista)*, 659.
- Teixidor, Ramon*, 664.
- Teixidor Carrera/s, Joan*, 243, 409, 464.
- Teixidor Ferrer, Melcior*, 306 n. 52.
- Tellet (senyor/iu)*, 385 (g), 456, 686 (g).
- Tener, Josep*, 355.
- Tener, Maria*, 355.
- Teodosi*, 64.
- Ter (riu)*, 35, 43, 180, 240, 409.
- Terés Borrull, Joan*, 318.
- Terme, Joan*, 88.
- Térmens (comanda)*, 67.
- Terrade (senyor/iu)*, 485, 670 (g).
- Terrades, Joan Vicenç de*, 71.
- Terré de Picalquers (família)*, 315.
- Terreros (família)*, 468.
- Terreros Galíndez, Estàsia de*, 422 i n. 88.

- Terricabres, Marià, 116.
 Thanunas, Joan, 571.
 Thézan du Luc, Anne de, 365 (g), 676 (g).
 Thió, Joan Pau (notari), 607, 613, 614.
 Thomàs, Cosme, 430.
 Thomàs, Josep, 455.
 Thomàs, Miquel, 575, 576.
 Tibau, Joan, 266.
 Timoneda, Miquel, 658.
Tir, 22.
 Tixer, Antoni, 282.
 Toda, Domingo, 658.
Toledo (capítol/ulars), 114.
 (convent de Sant Climent), 161, 166.
 (rei/gne), 543.
Tolosa de Llenguadoc (lloc), 369, 492, 496 i n. 303, 497, 498.
 (Acadèmia de Bones Lletres), 494.
 (carrer Boulbonne), 496 n. 303.
Toluges (senyoria), 340.
 Tomàs, Miquel, 663.
 Tomasa (Fleix), 355.
 TOMIC, PERE, 29 i n. 37.
 Tord (família), 320.
 Tord Calbó, Antoni de, 656.
 Tord de Calbó, Maria de, 456 i n. 200.
 Tord Pi, Francesc de, 456 n. 200.
 TORNÉ CUBELLS, JOSEP, 21 n. 1, 24 n. 16, 153 n. 229.
 TORNIS, MIQUEL, 36 n. 58, 82 n. 198, 96 n. 40, 98 n. 47.
Torre cerdana (senyor/iu), 399.
 TORRE Y DEL CERRO, ANTONIO DE LA, 51 n. 107.
Torre Sobirana d'Horta, 172.
Torredembarra (senyor/iu), 66.
 TORREILLES, PHILIPPE (abbè), 491 n. 294.
 Torrelles (família), 148 n. 193.
 Torrelles, Joan de, 66.
 Torrelles, Pere, 145, 146 n. 188, 148, 154 n. 231.
 Torrelles de Blanes, Violant, 145, 147 (g), 668 (g).
Torrent, 265.
 Torres, Antoni, 658.
 Torres, Joan, 281, 282, 284.
 Torres, Narcís, 283, 284.
 Torres, Pere, 658.
 Torres Ribas, Antoni, 476.
 Torrents, Pere, 154.
 TORRES AMAT, FÈLIX, 74, 75 n. 175.
 TORRES SANS, XAVIER, 130 n. 127, 289 i n. 1 i 2, 297 n. 20, 320.
 Torró, Antoni (notari), 203, 221 n. 470.
Torroella de Fluvià (lloc), 199, 203 n. 409.
 (capellania), 80.
Torroella de Montgrí (lloc), 14 n. 11, 65, 182, 188, 193, 212, 219, 220, 221 i n. 468, 232, 233, 235 i n. 503, 239, 241, **255**, 256 i n. 565, 257, 258, 259, 281 n. 639, 282, 343, 348, 353, 372, 376, 382 n. 271, 433, 504, 599, 655, 656.
 (batlle/ia), 207.
 (burgesos honrats), 235, 236 (g), 684 (g).
 (camp Blanch), 259.
 (camp del Bosc), 259.
 (camp de les Hortes), 259.
 (camp del Portal de Mar), 259.
 (carlà/ania), 235, 236 (g), 684 (g).
 (carrer dels Bous), 256 i n. 565.
 (carrer Primitiu Artigau), 256 n. 565.
 (casa Llabià o Llabiana), 256 i n. 565, 257, 259, 274, 335, 343 i n. 143, 373, 382, 452, 500, 585.
 (casa Ponsa), 256.
 (casa Roja), 256, 259, 335, 373, 382, 452, 500.
 (castell-palau reial), 241.
 (devesa del senyor de Sant Jordi), 241, 242.
 (era Llavianà o Margarit), 259.
 (església), 241, 242, 373.
 (Gruta), 259.
 (jurats/regidors), 242, 343 n. 143, 451.
 (marge Gros), 259.
 (mas Puig), 265.
 (mas Sort), 281.
 (muralla), 256 i n. 565.
 (notari/ia), 549.

- (*rendes*), 257.
 (*Tria*), 259.
 Torroella (mossèn), 179.
 Torroella, Diana de, 213, 241, 291.
 Torroella, Diomedes, 49, 64, 69 (g),
 140 n. 163, 156, 678 (g).
 Torroella, Josep, 407, 408.
 Torroella, Pere, 139, 140 i n. 163.
 Torroella de Margarit, Elisabet de, 64
 n. 141.
 TORROELLA I PLAJA, MIQUEL, 137 n. 148.
 Tortosa (*lloc*), 149, 151, 152, 153 n. 229,
 313 n. 69, 337, 435.
 (*bisbe/at*), 67.
 (*ciutadans honrats*), 659.
 (*diputats locals*), 76.
 Tortosa, Joan (pagès), 362.
 Tortosa, Joan (censalista), 660.
 TORTOSA DURAN, JOSÉ, 674 (g).
 Tost, Magí, 322.
 TOURNEMIRE, 686 (g).
 Tours, 135.
 Tous (*senyor/iu*), 66, 147 (g), 668 (g).
 Tous, Bernat de, 147 (g), 668 (g).
 Tramusa, Joan, 302.
 Trastamara (dinastia), 128, 157, 179.
 Traver, Pere, 362.
 Tregurà, 37.
 Treille de Fozière de Gléon, de la (fa-
 mília), 365 (g), 676 (g).
 Treille de Fozière, Jean-François de la,
 365 (g), 676 (g).
 Treille de Gléon, Jean-Hercule de la,
 365 (g), 676 (g).
 Treilles (*senyoriu*), 365 (g), 366, 676 (g).
 Trémolet de Montpezat, Louise de,
 485 n. 285.
 Trento (*concili*), 74, 75 n. 175.
 TREPPO, MARIO DEL, 145 n. 187, 153 i
 n. 228.
 Tresserra (*lloc*), 341.
 (*senyor/iu*), 456.
 Trias, Martí, 170.
 Tries (família), 85, 216.
 Tries (pubilla), 103, 646, 647, 648,
 649, 650.
 Tries, Antoni (de Castell d'Empordà),
 87, 88, 90 n. 15, 105, 216, 608,
 617, 649.
 Tries, Antoni (censalista), 477.
 Tries, Francesc Antoni, 650.
 Tries/as, Joan (s. xvii), 87, 603, 604,
 605, 606, 620.
 Tries, Joan (s. xviii), 88, 126.
 Tries, Joan (pagès de Monells), 170.
 Tries, Pere, 604, 663.
 Tries y Romaguera, Montserrat, 87,
 604, 605, 606, 608.
 Trilla (*capità*), 13 n. 9, 347.
 Trilla, Ramon, **353**.
 Trilles, Joan, 87, 115.
 Trilles, Pere, 87, 216.
 Tripela, Joan, 115.
 Tripols, fra Joan, 360.
 Trivento (*comtel/at*), 67.
 Tro Ivars, Jaume, 311 n. 61, 483.
 Trobat Vinyes, Ramon, 333, 369, 372.
 Tudela, 60, 301.
 Tuïr (*lloc*), 340 n. 132.
 (*cònsols*), 340 n. 132.
 (*jurisdicció*), 340 n. 132.
 (*senyoriu*), 340.
 Tunis, 152, 177.
 Turell, Galceran, 297.
 Turlant, Joan, 87, 609.

U

- Ullà (*priorat*), 176.
 Ullastret (*lloc*), 193, 221, 239, 265,
 606, 646.
 (*batlle/ia*), 176, 266.
 (*castell*), 67.
 (*Lo Clos*), 267.
 (*Payaroles*), 176.
 (*rektor/ia*), 281.
 (*senyor/iu*), 64, 67, 127, 130, 133,
 137, 687 (g).
 Ullastres, Bartomeu, 123 n. 110.
 Ullastres/t, Gabriel, 88.
 Ullastres, Josep, 648.
 Ullastres, Margarida, 123 n. 110.

Ullastres/t, Miquel, 88, 123 n. 110.

Ulldecona (comanda), 131.

Ulldemolins, 658.

Ultramort (batlle), 205, 675 (g).

(delme/ari), 274.

(rendes), 205.

UNALI, ANNA, 152 n. 219.

Urbino (duc), 62.

Urgell (lloc), 136, 264, 323, 425, **458**, 501.

(bisbe/at), 55, 136, 652.

(comte/at), 303, 323.

Urrea (família), 291.

Urrea, Guiomar d', 414 (g).

Urrea, Josep d', 233, 246.

Urrea, Pedro de, 56, 152, 291.

V

Valdemar (comte/at), 82.

Valderas (marquès/at), 82.

València (batlle general), 152.

(corts generals), 23.

(costa), 152.

(rei/gne), 22, 23, 66, 71, 149, 150, 153 i n. 229, 543.

Valentí, Pere, 548.

Valielles, 293, 303, 304, 466.

Vall d'Àneu, 435.

Vall d'Aran (aixecament), 330.

(diputats locals), 76.

Vallcebre, Joan Climent, 306.

Vallcebre d'Ortells, Joan Llàtzer, 306.

Valle, Pere de, 26.

Vallès (lloc), 61.

(veguer/ia), 38 n. 66.

Vallespinosa (lloc), 229, 237, 275, 283,

284, 293, 296, 297, 324, 326, 327,

343, 345 n. 151, 350, 351, 359, 360,

361 n. 212, 362, 363, 364, 368, 370,

445, 455, 582, 629, 631, 636, 637,

639, 652, 660, 661, 663, 664, 682 (g).

(batlle/ia), 294, 354, 357, 446.

(botiga de blat), 294.

(castell), 293, 294, 295, 296, 321,

343, 357, 458, 631, 637.

(censals), 338 i n. 121.

(patrimoni), 335.

(Portalada), 637.

(Comaverd), 294 i n. 12, 446.

(cúria del batlle), 14.

(delme/ari), 294, 426, 458, 473, 629, 631.

(església), 276, 284, 326, 357, 360,

362, 364, 368, 370, 629, 637.

(feu), 335, 345.

(Font de na Constança), 294, 319.

(jurisdicció), 445, 636.

(molí), 295, 335, 445, 458.

(rector/ia), 284, 295, 357, 629, 637.

(rendes), 295 i n. 17, 343, 445, 450,

455, 465.

(senyor/iu), 14, 240, 272, 277 (g),

289 n. 3, 290, 291, 292 (g), **293**,

294, 295, 306, 321, 339, 345 n. 152,

348, 354, 357, 359, 361 (g), 364,

369, 425, 433, 438, **443**, 445, 446,

458, 459, 465, 466, 500, 504, 661,

669 (g), 681 (g), 682 (g).

(universitat), 661.

Vallfermosa (senyor/iu), 414 (g).

Vallfogona de Ripollès (comte/at), 273,

277 (g), 283, 348 i n. 166, 454, 502,

681 (g).

Vallfogona de Riucorb (comanda), 67,

297.

Vallgornera (família), 339.

Vallgornera, Elionor de, 414 (g).

Vallguarnera i Branciforte, Vidal de,

437.

Vallmanya, 210.

Vallmoll (senyor/iu), 66.

(universitat), 661.

Valls, 329, 428, 659, 661, 664.

Valls, Simó Lluís, 660.

Valls Freixa, Bruno de, 378, 428.

VALLS I PRAT, MARCEL·LÍ, 339 n. 126.

Valls Torras, Francesc, 453.

Vallseca (família), 29, 70 i n. 158, 148,

171, 172.

Vallseca (diputat), 156.

Vallseca, Francí Guerau de, 172.

- Vallseca, Jaume de, 146, 147 (g), 668 (g).
 Vallseca, Rafela de, 70, 79.
 Vallseca Alemany, Anna de, 172.
 Vallseca Alemany, Isabel de, 172.
 Vallseca Alemany, Miquel de, 172.
 Vallseca Alemany, Rafela de, 70, 166 (g), 170, 171, 172, 277 (g), 545, 546, 547, 551, 552, 553, 677 (g), 681 (g).
 Vallseca Bertran, Jaume-Genís de, 171.
 Vallseca Bertran, Serena de, 172.
 Vallseca Vicenç, Guerau de, 151, 171, 172.
 Vallseca Vicenç, Jaume de, 171.
 Vallverd (lloc), 294, 350, 360, 455, 479, 629, 636, 661.
 (*castell/ania*), 240, 296, 297, 458, 465, 669 (g).
 (*cosenyor/iu*), 277 (g), 290, 291, 292 (g), 293, 295, **296**, 297, 298, 339, 348, 361 (g), 364, 369, 425, 433, 458, 459, 465, 466, 500, 669 (g), 681 (g), 682 (g).
 (*delme/ari*), 294, 458.
 (*jurisdicció*), 318, 320, 321, 324, 636.
 (*La Herarca*), 297.
 (*patrimoni*), 335.
 (*presó*), 296.
 (*rendes*), 295 n. 17, 450, 455, 465.
 (*universitat*), 663.
 Vallverd, Arnau de, 290.
 Vallverd, Elvira de, 296.
 Vallverd, Guillem de, 296.
 Vallverd de Bànyols, Arnau de, 296.
 Vallverd de Fillol, Guillem de, 296.
 Vallverdú, Antoni, 658.
 Vallvidrera (*senyor/iu*), 66.
 Valmanya, Antoni, 561.
 Valveralla (*terç*), 244.
 Vancells, N. N., 483.
 Vancells y Romaguera, Joan, 649.
 Vaquer, Caterina, 191.
 Varela Sáez, Maria Teresa, 17.
 Vasse de Courtavel, Àgata de, 385 (g), 686 (g).
 Vasto (*marquès/at*), 82.
 Vaudemont, Ferry de, 158.
 Vedruna Raset, Victòria, 390 n. 3, 391 (g).
 Vega, Jerònima de, 298.
 Vega y Carpio, Lope de, 495.
 Velasco, García de, 213.
 Velasco, Juan Antonio de, 309 (g), 674 (g).
 Velasco de Reguer, Isabel de, 309 (g), 674 (g).
 Velasco de Reguer, M. Francisca de, 309 (g), 310, 674 (g).
 Vendrell, N. N., 657.
 Vendrell, Rv. Bernat, 419.
 Vendrell, Pere, 657.
 Venècia (lloc), 62.
 (*dux*), 62.
 (*regne*), 62, 67.
 Ventalló (lloc), 183, 185, 192, 239, 282.
 (*batlle/ia*), 244.
 (*castell*), 202.
 (*delme/ari*), 202, 213.
 (*notari/ia*), 244.
 (*senyor/iu*), 213, 215, 241, 243, 244, 255, 277 (g), 681 (g).
 (*terç*), 244.
 Verdera, Benet, 347 n. 162, 656.
 Verdú, Dalmau de, 296.
 Verdunyas, Pere, 548.
 Vereijken, Margo, 99.
 Verges (lloc), 189, 193, **259**, 265, 266, 366, 432 n. 127, 549, 578.
 (*notari/ia*), 260, 335, 338, 466.
 (*senyor/iu*), 403 (g), 672 (g).
 Vergés, Jaume, 233.
 Vergós (*senyor/iu*) [vegeu Marimon].
 Vergós, Francesc de, 329.
 Verí, Bartomeu de, 62.
 Vermeil, Paul, 487.
 Vermell, Joan, 217.
 Vermell, vda. Joana, 217.
 Vernet (*senyor/iu*), 307.
 Vernet (família), 303.
 Vernet, Francesc (notari), 353 n. 177, 366.
 Verniol, Vda. Paula, 428.

- Verntallat, Francesc de, 57.
 Vert, Dr. Salvador, 444.
 Verthamon, Francesc de, 313.
 Via, Pere de la, 549.
 Viader, N. N., 413.
 Viader, Jaume, 205.
 Viana (príncep) [vegeu Carles d'Aragó de Navarra].
 Vic (lloc), 51, 156, 332, 664.
 (*bisbe/at*), 136, 632.
 (*capítol/ulars*), 317.
 (*consell/ers*), 156.
 Victoria, Mateu, 658.
 Vidal (família), 313, 315, 344.
 Vidal, Antoni (de Castell d'Empordà), 280 n. 635.
 Vidal, Antoni (de Madremanya), 561.
 Vidal, Bernardí, 170.
 Vidal, Bernat, 176.
 Vidal, Francesc (notari), 310 n. 59.
 Vidal, Guillem, 135.
 Vidal, Ignasi, 483.
 Vidal, Joaquim, 627.
 Vidal, Miquel, 179.
 Vidal, Onofre de, 313, 663.
 Vidal, Sebastià, 176.
 Vidal Agràs, Diego de, 313, 315, 344.
 Vidal Borrull, Rafel, 266.
 Vidal del Coll, Antoni, 87.
 Vidal del Coll, Joan, 641, 648.
 Vidal del Coll, Miquel, 88.
 Vidal Ferriol, Julià, 84.
 Vidal Pijoan, Ignasi, 483.
 VIDAL I PLA, JORDI, 339 n. 126.
 Viena, 168.
 (*setge*), 168 n. 286.
 Vila, Jaume, 381 n. 267, 411.
 Vila, Miquel, 203, 336, 483.
 Vila, Narcís, 243.
 Vilabareix (lloc), 92.
 Vilabella, 658.
 Vilacolum, 335 i n. 113.
 Viladamat (lloc), 180 i n. 322, 185, 186, 187 n. 337, 188, 189, 190, 191, **192**, 193, 194, 195, 200, 215, 216, 217, 220, 228, 262, 263, 334, 425, 449, 466 n. 218, 476, **575**, 576, 577, 578, 579, 581, 588, 591, 611, 628, 662, 663.
 (*batalla*), 159, 186.
 (*baille/ia*), 192.
 (*delme/ari*), 84, 182, 183, 184, 185, 193, 194 i n. 370, 195, 198, 207, 225, 334, 353, 460, 461, 465, 500, 575, 577, 578, 579, 584, 593, 610, **627**.
 (*domer*), 193, 627, 628.
 (*església*), 188, 190, 193.
 (*jurats*), 341, 370.
 (*mas Diana*), 185 n. 330.
 (*mas Faliu Farrer*), 576.
 (*parròquia*), 188, 190.
 (*regidors*), 191, 196, 437, 476, 479.
 (*sagristà*), 193, 628.
 (*senyor/iu*), 188, 193.
 (*síndics*), 578.
 (*universitat*), 188, 189, 192, 194, 196, 228, 578, 597, 598.
 Vilademany (família), 47, 66.
 Vilademany, Arnau de, 46, 153.
 Vilademany, Carla de, 189.
 Vilademany, Carles de, 289.
 Vilades, Joan, "Bisbe", 445 n. 167.
 Vilafermosa (duc) [vegeu Alfons d'Aragó Escobar].
 Vilafranca de Conflent (lloc), 332, 410, 412, 464, 651.
 (*burgesos honrats*), 309 (g), 674 (g).
 (*diputats locals*), 76.
 (*veguer/ia*), 391, 404.
 Vilafranca del Penedès, 171, 466, 663.
 Vilagrassa (senyor/iu) [vegeu Reguer].
 Vilagut (família), 98, **127**, 128, 132 n. 131 i 132, 133, 687 (g).
 (arbre genealògic), 16, **129**, **687**.
 (vasos), 93, 128 n. 123.
 Vilagut, Bernat I de, 93, 128 i n. 123, 129 (g), 687 (g).
 Vilagut, Bernat de (germanastre de Bernat de Santfeliu), 129 (g), 133, 687 (g).
 Vilagut, Francesquina de, 128, 129 (g), 687 (g).

- Vilagut, Guerau de, 93, 128 i n. 123, 129 (g), 687 (g).
- Vilagut, Guillem I de, **127**, 128, 129 (g), 687 (g).
- Vilagut, Guillem de (alcaid de Xàtiva), 127.
- Vilagut de Creixell, Bernat de, **128**, 129 i (g), 132, 687 (g).
- Vilagut de Creixell, Francesc de, 128, 129 (g), 132, 133, 687 (g).
- Vilagut de Creixell, Guillem II de, 128, 129 (g), **132**, 687 (g).
- Vilagut de Creixell, Joan de, 128, 129 (g), **130**, 131, 132, 687 (g).
- Vilagut de Creixell, Pere de, 128, **129** i (g), 130, 132, 687 (g).
- Vilagut de Gleu, Sibil·la de, 129 (g), 132, 687 (g).
- Vilallonga del Camp*, 658.
- Vilallonga de la Salanca*, 341, 373.
- Vilallonga, Mateu, 88.
- Vilamala de Conangles, Isidre, 656.
- Vilamarí (família), 185.
- Vilamarí, Bernat de, 50, 58, 145.
- Vilamarí, Francesca de, 185.
- Vilamiloca*, 341.
- Vilana-Pignatelli (família), 414 (g).
- Vilana, Adrià, 567.
- Vilana, Pere (notari), 548.
- Vilana Bertran, M. Vicenta de [vegeu M. Vicenta Bertran de Massana].
- Vilana Cordelles Judice, Antoni de, 436.
- Vilana de Peguera, Josep de, 386 (g), 683 (g).
- Vilanera (lloc)*, **196**, 197, 334, 571. (*delmes*), 198, 225, 465, 500, 584, 593.
- Vilanova de la Muga*, 45, 218, 260.
- Vilanova de Raò*, 467.
- Vilanova de la Ribera*, 447, 467.
- Vilanova (família), 11, 172, 213, 215, 243, 244 n. 529, 245. (arbre genealògic), 16, **210**, **231**. (hereu/ència), 334. (patrimoni), 211, 215, **232**, 242, 279, 326, 404, 500.
- Vilanova, Cecília de, 390 n. 3.
- Vilanova, Guillem de, 231 (g).
- Vilanova, Marianna de, 231 (g).
- Vilanova, Miquel de, 50.
- Vilanova, Montserrat, 660.
- Vilanova, Ramon de, 229, 242, 599.
- Vilanova d'Agullana, Anna de, 231 (g).
- Vilanova d'Agullana, Francesc, 231 (g).
- Vilanova d'Agullana, Galceran de, 210 (g), 231 (g), 232, 243, 255.
- Vilanova d'Agullana, Jerònima de, 176, 206 (g), 207, 210 (g), 231 (g), 232, 675 (g).
- Vilanova d'Agullana, Joan de, 231 (g).
- Vilanova de Caramany, Galceran de, 79, 210 (g), 231 (g), 232, 233, 234 (g), 236 (g), 243, 244 i n. 529, 255, 562, 673 (g), 684 (g).
- Vilanova-Caramany de Cartellà Farners, Valentí de, 218, 219, 231 (g), 232.
- Vilanova-Caramany Delpàs, Francesc de, 231 (g).
- Vilanova de Cartellà Farners, Joan de [vegeu Joan de Caramany de Vilanova Farners].
- Vilanova Desvern, Galceran de, 231 (g).
- Vilanova Desvern, Jerònima de, 79, 81, 176, 209, 210 i (g), 211, 212, 213, 214, 215, 218, 219, 221, 224, 225 i n. 483, 228, 231 (g), **232**, 233, 234 (g), 236 (g), 237, **238**, 239 i n. 514, 241, 242, 243, 244, 245, 246, 247, 252, 253, 255, 256, 260, 261, 271, 272, 277 (g), 278, 279 i n. 631, 287, 291, 292 (g), 335 i n. 113, 370, 451, 500, 502, 504, **562**, 563, 564, **566**, 567, 568, 569, 570, 582, 583, 584, 585, 586, 587, 588, 591, 592, 593, 594, 597, **662**, 669 (g), 673 (g), 681 (g), 684 (g).
- Vilanova de Miró, Bernat Guillem de, 231 (g).
- Vilanova de Miró, Galceran de, 176, 207, 209, 231 (g).
- Vilanova de Recs, Bernat Guillem de, 231 (g).

- Vilanova de Recs, Elisabet de, 231 (g).
 Vilaplana Balaguer, Antoni, 336, 483.
 Vilar, Anna, 219.
 Vilar, Rv. Antoni, 618.
 Vilar, Josep, 315.
 Vilar, Montserrat, 219.
 Vilaragut (família), 127.
 Vilaragut, Carrossa de, 38.
 Vilaragut, Jaume de, 131.
 Vilarig (*senyor/iu*), 241.
 Vilarig (família), 241.
 Vilarig, Francesc de, 213, 241 i n. 519, 256 n. 565.
 [Vilarig, de], Gueraua (Jafre), 181, 182, 186 i n. 333, 206 (g), 207, 675 (g).
 Vilarig, Isabel de, 241.
 Vilarig, Jerònima de, 241.
 Vilarig, Jofre de, 186.
 Vilarig, Marianna de, 241, 242, 504.
 Vilarnau, 454, 467.
 Vilarnau, Pere (notari), 548.
 Vila-sacra (*lloc*), 32, 80.
 Vila-Savassona, Antoni de, 289.
 Vila-seca de Solcina, 355, 379.
 Vila-seca (cognom), 418.
 Vila-seca de Cabrera, Elisabet de, 390 i n. 3, 391 i (g), 400, 401 i n. 33, 402 n. 34, 403 (g), 404, 672 (g).
 Vila-seca Guinard, Francesc de, 401 n. 33.
 Vilasimó, Francesc, 311.
 Vilassar (*feu*), 160 n. 253.
 Vilatenim, 470, 618, 619.
 Vilaür, Salví, 257.
 Vilavenut, 197.
 Vilaverd, 659.
 Vileta, la, 659.
 Villanueva, Jerónimo de, 338 n. 122.
 Vilopriu (*lloc*), 655.
 (*rectoria*), 219.
 Vilosa, Bernat, 612.
 Vilosa, Francesc, 114, 561, 575, 625, 627.
 Vilossa, Josep, 114.
 Vimbodí, 659.
 Vinassan (*senyoriu*), 365 (g), 676 (g).
 Vincennes (*arxiu dels enginyers francesos*), 339, 340 n. 129, 347, 484.
 Vinçà, 401.
 Vingut, Francesc, 178.
 Vinot, Joan, 149.
 Vinyals, Josep, 336.
 Vinyas, Andreu, 571.
 Vinyes, Pere, 263.
 Vinyes, Pere Joan (notari), 652.
 Vinyoles (*feu*), 30.
 Vinyoles (família), 215, 588.
 VINYOLES, CARME, 36 n. 58, 82 n. 198, 96 n. 40, 98 n. 47.
 Vinyols, Jaume, 249.
 Violant (Crespí), 411 n. 58.
 Virgili (*universitat*), 658.
 Vitòria, 65.
 Vives, Esteve, 115.
 Vives, Gaspar, 658.
 Vives, Joan, 658.
 Vives, Narcís, 115.
 Vives, Pere Pau (notari), 278 n. 627.
 Vives, Ramon, 378.
 Vivet, Carles, 77, 78 (g), 679 (g).
 Vivier, Lleó de, 448 (g), 671 (g).
 Voisins de Cornebarrieu, Gabriella, 365 (g), 676 (g).
 Voisins de Poma, Jeanne de, 365 (g), 676 (g).
 Voló, 373, 376, 377.
 Voltes, Antoni, 658.
 Voltes, Josep, 426.
 VOLTES I BOU, PERE, 347 n. 159, 429 i n. 119.
 Voltor, Francesc, 378, 428.
 Voltor, Josep, 453.
 Vulpellac (*lloc*), 84, 101, 103, 110, 114 i n. 89, 115, 116, 124, 127, 215, 216, 265, 281, 282, 334, 424, 466, 588, 646, 649, 650, 664.
 (*mas Comas del Brugar*), 103, 650.
 (*mas Gros*), 280.
 (*notari/ia*), 567.
 (*senyor/iu*), 77, 236 (g), 684 (g).

X

Xammar, Dalmau Ramon, 24.

Xàtiva (*lloc*), 23.

(*alcaid/ia*), 127.

X/Chaupí, Antoni (notari), 652.

X/Chaupí, Joan Josep (notari), 333,
354, 369 i n. 239, 653.

Xeixar, Francesca de, 41 (g), 685 (g).

Xèrica, Pere de, 23, 24.

Xiberta, Gaspar, 179, 662.

Xiberta, Pere, 662.

Xifra, Pere, 109.

Ximénez, Lluís, 80.

Ximénez, Miquel, 655.

Xipre (*lloc*), 53, 154 n. 232, 177.

(*cort*), 148.

Xunclà, Pere, 27 n. 33.

Y

Yvern, Esteve, 659.

Z

Zanuy, Rv. Francisco, 664.

Zayadella, Ignasi, 451.

ZURITA Y DE CASTRO, JERÓNIMO DE, 133 i
n. 135, 133 n. 135.

